Tertium Volumen.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE
LIBRI

Moralem totam Philoſophiam
complectentes,
CVM
AVERROIS CORDVBENSIS
IN MORALIA NICOMACHIA
EXPOSITIONE,
Et in Platonis Libros de Republica
Paraphraſi:

Quarum indicem verſa pagina explanat.

VENETIIS APVD IVNCTAS.
M. D. LXII.

IN HOC TERTIO VOLVMINE HÆC CONTINENTVR,

ARISTOTELIS Moralium Nichomachiorum libri Decem, Ioanne Bernardo Feliciano interprete. fo.1.

Magnorum Moralium libri Duo, Georgio Valla Placentino interprete. 162. B

Moralium Eudemiorum libri Quatuor: Primus, Secundus, Tertius, & Septimus, incerto interprete. Quartum vero, Quintũ, & Sextum in Quinto, Sexto, & Septimo Nichomachiorum reperies, cum idem ad verbum hi cum illis sint. 194. B

De virtutibus libellus, Alexãdro Chamailardo interprete. 223. A

Politicorum libri Octo, Leonardo Aretino interprete. 226. B

Oeconomicorum libri Duo, seu vnus in duas diuisus partes, Aretino interprete. 309. B

Eorundem Oeconomicorum libri Duo, Bernardino Donato Veronenſi interprete. Primi quidem dimidium e Græco ab ipso translatum: reliquum vero, cum Græcum codicem non haberet, paraphrasi expressum. 322. A

Secundus vero, qui in Latinis alijs codicibus non nisi paucis legebatus, e Græco translatus. 324. C

Libri quidem omnes diligentissime castigati, ac in summas collecti, & in capita diuisi.

AVERROIS in libros decem Moralium Nicomachiorum Expositio diligentissime castigata, ac singulis ipsius textus capitibus aptissime subordinata: cum prius tranſpolite multis in locis legeretur. 1.

Paraphrasis in libros Platonis de Republica, Iacob Mantino interprete. 285. H

LEONARDI Aretini in libros Oeconomicorũ explanatio. 311. C

Ante singula vero opera apposita sunt ipsorum translatorũ prefationes, & in Moralia Eudemia ipsius Aretini: doctissimæ quidem, ac non parum ad eorum quæ in ipsis tractantur, intelligentiam conferentes.

Summarium, ac Capitum index in voluminis initio.

IOANNIS BERNARDI FELICIANI IN MORALIA ARISTOTELIS PRAEFATIO.

De duplici hominis felicitate. duplicíq; eius vita, actiua & contemplatiua ad quas nos præcipue in hoc opere instruit Philosophus.

OMNIVSCVIVSQVE rei substantia consideratur, quatenus ab efficiente causa producitur, ex eaq; procedit: perfectio vero, quatenus ad causam rei productæ conuertitur, eamq; imitatur. vnde cũ à Deo summo opifice omnia quæ vniuersum hunc mundi visibilem ornatum constituunt, in lucem fuerint producta: cæterum datum est, vt in sua quodque natura persisteret, subq; solitum à principio statũ conseruaret, tacito quodam naturæ ordine ad melliorem sui statum referretur, atque ita perfectionem consequeretur suam: solus homo ita creatus est, vt et in perfectione sua permaneret, & ab ea excitari pro arbitrio suo posset. Nam primum ex materia, naturæ simplicia corpora producta suas sedes & qualitates non præter naturam suam immutata perpetuo retinent: & vbi in communitatem venerint, primũ concretorum genus producunt. quod quamuis vita careat, vitarum tamen subiectum permanere inquit. Commixtum enim deinde ex elementis corpus ad animam vegetabilem suscipiendam idoneum fit: vnde plantarum ac herbarum genus existit, quæ suam naturæ perfectionem, nisi materia aliquo defectu impedita nunquam desernit. Hæ succedunt brutæ animantes, quæ præter vegetandi vitam & alendi, sentiendi vim quoque adepta sunt. hæ finitis modo naturæ limitibus progredientes, bonum à natura sibi indicatum deprauare non possunt. Quæ omnia sane dum id quod à summo opifice acceperunt, perpetuo conseruant: ad eum conuerti quantum in ipsis est, eamq; imitari ac laudare quodam modo dicenda sunt. vt si quis quemadmodũ Stoici & Epicuro placebat, siue bene viuere, siue conuenienter naturæ viuere, siue bene esse affectum, felicitatem esse dicat: ad omnia hæc felicitas quoque peruentura sit. At homo post omnia, siue vt rectius dicam, ante omnia: quippe cum causa eius omnia effecta fuerint: qualis perfectio vniuersi constituta est: qui præter alia omnes vitæ rationalis animæ gradus, sensum intellectui commeliorem, omnemq; aliam quæ sub ipso sunt, in se haberet: quo omnia ad primam illam causam conuerteret, ac vt vera perficeret. Perfectus enim ipse à principio creatus nullo habitu caruit: sed scientia etiam ipsa præditus non cogitando solum, sed intelligendo etiam vniuersales res ipsas sine vllo medio simplici intellectus appulsione percipiebat: vt non immerito fortasse Platonici species rerum ante sensibilia in animo ei medias fuisse existimarint: quippe cum nondum ad intelligẽdum sensibus indigeret. Quia vero non sicut reliqua, naturali incitatione ferebatur, sed voluntaria electione motus suos dirigebat: effectum est, vt ab inferioribus illectus, quæ vbique sursum debebat attrahere, vita sensuali concupierit: legemq; acceptã trãsf-

greſſus de fructu ſcientiæ boni & mali, id eſt malum ſub ſpecie boni deguſtauit: atque u- ad deguſtationem ligni vitæ deuenire non potuerit. Nã ſi ſenſum primæ illa operatione ſuperius attractus, vegetabilem poſtea, quæ in infimo loco eſt, ita affeciſſet, vt in ratio ne obedientiæ ipſa quoq; confirmata, immortale hominis corpus in perpetuum conſer- uaſſet: hoc n. ligni vitæ ſignificare deguſtatio poteſt. Vegetabilem n. obedientem ratio- ni tunc habuiſſe hominem, ipſæ quæ a ratione totum regerentur, confirmatum eſt. Vbi autem anima ſponte recedendo a Deo vitam amiſit, eam corpore imperium, ſicut dictum, amplius non potuit. ſed ſicut non obediens Deo homo cruciatus, ita obedientiam totam ſuo amiſit, & ſenſitiuæ partis videlicet, & vegetatiuæ. ſed ita tamen, vt ſenſitiua, quæ no bilior eſt, & cognitione prædita, recuperare per virtutis exercitationem aliquando illam poſſit: vegetatiua, quæ poſt delapſum rationis in materia profundum ſeſe demerſit, mul- to modo poſſit, quoad materiæ huius craſſitudine non furrit liberatus. vnde mors ſubſe quuta eſt. Ita enim craſſitudine mortalis corporis obumbrante in ſenſum delapſus quaſi a centro ad circumferentiam diffuſus, exterior ex interiore ſunt effectus, ut poſtea manifeſtius ex actu intelligi poterit. Poſtea enim habitibus omnibus exterioribus, nobis in ſe habuit, miſi vt pro vitarum ſtudio & exercitatione in eius naturam penitus transformaretur, in quod incubuiſſet. Nam ſi, vt refert in nono horum moralium libro inquit Ariſtoteles, ſanguis ea in re cum amicis verſari volunt, idq; exercere in quo eſſentia ſua conſiſtit: quæ ve- getationi & nutritioni nullius alterius ſenſum habent totus vacat: ita licet ſæpenu ho- minem circumferat, planta potius eſſe & arbor, quam homo eſt exiſtimandus. Qui ſen- ſibus vtens, ita dignus eſt, vt ex ipſis tantummodo vitam trahendo. cum credendum eſt eum ſi rectum hominis formam adhuc habeat, in brutum aliquod animal abiiſſe. Quã admodum ſi ex ratione & ſenſibus vtatur, homo: ſi ex ratione ſola ſapientis ſenſibus, ve- rus homo eſt cenſetur. Duplicem enim hominem in his moralium libris intelligit atq; aggno ſcit Ariſtoteles: alterum, qui ex anima conſtat & corpore, quem hominem tantum ap pellat, qui videlicet ſenſus & irrationales facultates non deorando ciuilis euadit: quem nos exteriorem nuncupamus: alterum, quem non hominem ſolummodo, ſed cum addi tione verum hominem, & diuinum quid vocat: quem interiorem dicimus & perfe- ctum. Perfectio ſiquidem in mundi huius fabrica, eiuſmodi eſt, vt inferius ſemper cum ſuperiore connectatur, vt rerum productiones a prima cauſa connexa quadã ſerie pro grediantur. omnia n. etiam bruta vt ipſe in ſeptimo inquit, diuinum quid in ſe inſum habent, id eſt diuinum quendam illuſtrationem, quandoq; rationi & intellectui no xam, qua operationem ex virtute ſummam atque optimam inuadat atq; eſſe ſentiunt licet poſtea defecto naturæ voto fruſtrentur, in quæ natura perſiſtunt. Num quæ a homine ſunt irrationales facultates, excepta vegetatiua, qua, vt dictum eſt, obedientes omnino primæ prorſus remanſit: non ea ſunt natura, vt rationi penitus careant, vt ip ſe in primo manifeſte declarat: ſed quæ nunquam rationem ex ſe non habent: rationabi les inquam ſunt, quod rationi ſubiici, eiq; poſſint obtemperare. Atque ita fit, vt irrationales hæ facultates dum in brutum ſunt, perfectionem adipiſcantur ſuam, ſi in ſua natura perſiſtant, ad veſtigium q; illud rationis & illuſtrationis quod in ſe tum habent, per ueniant: dum vero ſunt in homine, tunc perficiantur, cum rationi obtemperantur. Ra tio ergo ipſam in contenta eſſe debet, ſi inferiora tantummodo rexerit, ſed aſcendere ipſam ad intellectum neceſſe eſt. ſicut enim irrationales facultates in nobis ſi in ſua ratione diuitiæ permanuerint, imperfecta ſunt, & tunc perficiuntur cum ſubdita ſunt ra

bomi : ita vero ſi in ſe manent, & no aſcendat, imperfecta eſt. Neq; audiendi illi ſunt, qui vnumquodq; in ſua natura conſeruandum cenſent : & quemadmodum ſi equum aut bouem, quæ e natura ſua deprauari, equum & bouem non perficeret, ſed corrumperet : ita ſi homo vel corpus ſuum negligat & caſtiget, vel animam ſuam ad ſuperiora non attollat, non ſeruare eum naturam hominis aſſerunt, ſed deprauare : id quod et prima hominis ſalutis, & Ariſtoteli etiam ipſi manifeſte repugnat. nã vita enim vera hominis non hæc eſt, in qua eſt delapſus, ſed ea quam amiſit, in quam eſt reſtituendus : vt ſi corpus, cuius, vt in oculo ipſe aſſentiar, acies ita ad animam eſt, vt ferri ad ferrum, inſtrumentum ad artificem, anima contumaciter reſiſtens coercendum ſit ac caſtigandum, concutiendaq; aſſiciendum. Sicut D. Paulus, & alii multi ſanctæ vitæ fecille ex ſpectantur. Animam vero non in humanitate hac relinquendam eſſe, ſed ad diuinam eam attollendam, vt in intellectiua naturam prorſus tranſeat, contra horum vanas ſuaſiones, Ariſtoteles quoque ipſe in decimo hoc verbis manifeſtiſſime oſtendit. Neq; vero, inquit, oportet quorundam nonnulli monent, vnumquemq; cum ſit homo, humana, & cum ſit mortalis, mortalia cogitare : ſed quantum licet immortalem ſe reddere : omnia q; efficere, vt ex præſtantiſſimo omnium quæ in ipſo ſunt, vitam traducat. id enim eſſe cuiuſq; vnuſquiſq; videretur, ſiquidem præcipuum & melius eſt. quod certe abſurdum eſſet, ſi non ſuum quiſq;, ſed alicuius alterius vitam expeteret. & paulo ſuperius : non enim quatenus homo ita vivat, ſed quatenus diuinũ quid in ipſo ineſt : quãto autem id præſtat compoſito, tanto quoq; eius operatio ab operatione diſtat, quæ ex alia virtute exiſtit. Quod cum inquit, quid aliud facit, quam vere hominem vitam eũ eſſe declarat, non quæ humana eſt, id eſt compoſiti hominis & exteriorũ, qui aliquantulum moderatis ſenſibus vtitur : ſed eam quæ a mortali animalis contagione nos ita mentem ſeparare, vt immortalibus ſimiles efficiamur. Deiq; ſimilitudinem amiſſam adipiſcamur. Nam cum homo duplex ſit, exterior & interior, id eſt alter ex ratione & ſenſibus, alter ex ratione ſola conſtans : & in compoſito fieri poſſit, vt vel ratio, ſecundum naturalem ipſi eſt, in ſenſum prorumpentem obtundat : vel ſenſus præter naturam rationem ſibi obſequi tem habeant : fit, vt tres præcipuæ vitæ inter homines reperiantur, quæ in primo libro ab ipſo commemorantur : voluptaria, ciuilis, & contemplatiua : ſeu vt D. Paulus appellat, carnalis animalis, & ſpiritualis. Sed quæ voluptaria et carnalis Sardanapali & pecudum, non hominis propria eſt. & cum perturbationibus tota deducta ſit, ordinem parum horum mundi diſturbat ac perimit : omittenda eſt : inter pecudes quõ quæ ea vtuntur, potius quam inter homines ſunt reponendi. De duabus reliquis quæ homini conueniunt, ad perfectionemq; eius ſpectant, nonnulla, quæ non ab re ſuperua eſſe exiſtimo, in præſentia diſſerenda nobis ſunt. Duplices hæ vitæ, duplicem quoq; hominis felicitatem conſtituunt, alteraq; alterius præparatio, & quaſi fundamentum eſt. Nam cum homo primum diſtinctus extra ſit, ſenſibus q; & corporis immerſus, ciuilis virtute ea actiua indiget : qua, ne in beſtiam abeat penitus, ſenſuq; totus efficiatur, moderationem ei inducat, quodq; rationis eſt, rationi, quod ſenſuum, ſenſibus tribuat : ita videlicet, vt brutis affectibus aliquantulum indulgeat, cum modo tamen, & regulata ratione : vt ea libertate habeat poteſtatem, dominatrix q; ſit, affectibusq; omnibus quaſi manu frenos imperet, eiq; vtatur quomodocunque voluerit. Deinde vero vbi ita præparatus homo eſt, ad alteram ſuſcipiendam conditionem : qua cum veri hominis virtus ſit, quod rationis eſt, rationi inſitum, quod ſenſuum & corporis eſt, in naturam ani-

me purificat, & à brutis affectibus penitus liberat: ita vt perturbationib⁹ omni sorde expurgata ad contemplationem se⁹ totum penetret aq; materia ac carnalis hec nebula ad diuinam naturam ascendat. Vnde ēt prouerbium illum virtutem humanam in primo appellat, eo quod hec diuina sit, & illa homo diffusus ad exteriora permanans, hanc ad interiora se retrahat ac colligat. Neq; tamen in veritate rationem eandem mentem esse credendum est in actibus rationis diuersis ad effectus moderandos ac regendos, sibiq; subiectēdos spectat: in contemplatiua sue sum attollitur. Cum.n. rationalis anima, vt ipse in libro inquit, duas habeat facultates, alteram qua circa necessaria agit, ea versatur, que semper eodem modo se habent: alteram, qua consultat & rationem adhibet circa ea que commigrant, & aliter atque aliter euenire contingerunt: illa superiore, quem contemplatiuū etiam intellectum vocat, in cōtēplatiua, altera in actiua vtitur, qui actiuus intellectus nuncupatur. Neq; vero hoc contemplationem vitam seu virtutē eam intelligendam velim, que cognitionem & speculationem cuiuslibet operum dei omnibus moralibus actionibus, ac ipsi etiam intellectui sed eam vt Ethnicus quoq; in primo significat, que bonas moralis actiones subsequens sopitum ac penè sublatum affectibus cognitionis omnes ac speculationes in eum finem dirigit, vt in Dei cognitionem & amorem transmutet, itaque ac quasi ad eas adroq; operandum habet voluntatem, vt nonnullis grauissimis illi quidē theologis hec ad mentem non in intellectu, sed in voluntate etiam primo esse contendant: & duo semper respicit, inferiora, vt nos ab illis mundos ac puros conformet, magis ac magis abstrahat: superiora, vt nos illis similes reddat, atq; ita perficiat: quippe cum intellectus eorum sit, quæ sunt ad id quod perfectissimum; tunc assequamur finem, cum attollitur, intellectibilibus q; rebus applicatur. Nam cum actiua tanquā sum domesticum sit, contemplatiua vt tectum: absurdum esset, si vel tectum sine fundamēto, vel fundamentū sine tecto consistere posset: vel ita verumq; locaremus, vt neq; tectū fundamento, neq; fundamentum tecto correspōderet. id quod illis profecto accidit, qui vel nulla cura morum habita, vel depravatorum morum rectam sequuti scientia altiora rerum & speculationi incumbunt contemplatiua vocata existere se existimantes: qui sane ridendi sunt: cum.n. principium nondum attigerint, ad finem se peruenisse opinantur: à quo tamen longius abesse sunt existimandi, qui non rudes aliquos reprehendere, quos moribus tamen aliquantulum studuerint: quod illi quotidiano vocabulo flagitium ab ingressu semper, & primo gradu sese arcent. his cum fundamentum sacre nuncupentur, in gradibus sunt, aptiores precul dubio ad contemplationem sunt, quam quicunq; alioqui vel celeberrimus philosophus moribus destitutus. Licet enim contemplationis cognitio naturæ actionem præcedat, sicut tecti consideratio fundamentum: quantum ad nos tamen spectat, ea ipsa & operatio moralium principium omnium est, quin ipsum quoque actionis cognitionem antecedit. Nam si vt in primo libro ostendit, neq; pueri, neq; qui forte pueris perturbatis affectionibus sunt, et principia nō habēt, vt intemperantes idonei ad morū valē disciplinā percipienda no sunt, nisi prius in moralibus aliqua actione assueuerint, quo affectuum rationibus valeant: nisi prius optimi huius, docti malo no possunt: quippe cum rōnes eōrum quæ ad fiunt tendunt, sine perueso principium non percipiantur, partim falsæ esse videantur. Sicut.n. in decimo docet, oratio & doctrina no in oībus vim habet, sed oportet vt præ. animus auditoris animus sit ad recte et grandiū et odio prosequendum, mos fecus ac terra quæ semen sit nutritura: si.n. præ.multa sit, fruges non ferat: sin nimium; et spinas producit: & si omnem semen uitio corrumpit, ac perdit. sic animus non sibi nisi

prius

prius cuiuscunq; furoris, falsiq; opinionis expiergatus, veritatẽ vel nullo pacto admittet, vel si nõ id aliquando cõsequat, frustra admittet. pranus n. nõ rationi, sed voluptati & necessitati cedere cõsuevit. Quocirca quia pranum et puerum neq; scire nisi operaretur prius, neq; operari nisi sciret quod sibi faciendũ esset, poterat, nisi coerceretur: et qui coercere volebat quasi mundum & malignum odio ab omnibus habebatur · unde a sanctis legis, vt ipse vbi in fine decimi inquit, q licet homines in vnã cuiusdã collectionis breue agẽdi necessitatẽ imponerẽt, odiosa tamen ac molesta multorum cũm futura: quo sub bonum institutoribus assueti boni idonei ad moderandos disciplinas frugalitatis descendas esse videantur, quas practicas rectas ordinatas ad citeplationẽ tendentes intelligere valerẽt. Ceteralia siquidẽ seu frugalitas, quã oeconomicen vocãt, vt in sexto ait, ea precipue est, q prudentiã & ãã opinionẽ in animum nostrum cõferunt, que ad agẽdas res spectant, id est finales rerũ agendarũ causas, vt honestũ & bonũ unumquodq; nobis esse videatur. qui n. dolore vel voluptate perturbatus est, nihil humãe recte pere potest. Adde quod ea quoq; peruerse in cõplatione intelligit, q humãs morum institutionis respondent: vt est, de creatione mundi, de immortalitate aiã, de providentia Dei, de resurrectione, atq; aliis humãis, que moralis vita recte instituta ita animata sunt, vt quisq; quo moribus magis est deprauatus, sensibus q; simulatus, tato minus ea probabilis existimet. Vtcunq; pueri cũ esse mathematici possint, naturales aut sapientes non possunt, vt in eodẽ hoc sexto inquit, unde et cã sumi valeat, nonne quid experimentaca rerum, quam humãs disciplinis opus est, quã quod ex perturbationibus vitã traducere consueuerunt · perturbatio aũt vt ipse et in eodẽ hoc libro asserit, nõ de circulo aut triangulo atq; humãs mathematicis, sed alias in nobis opiniones corrũpat. Pro certo n. habendũ illud est, duas has vitas actiuã & contẽplatiuã ita inter se esse correspondere, sese q; ita mutuo cõsequi: vt si altera sit prauata, prauã quoq; esse alterã: si altera sit bona, alterã quoq; esse bonã necesse sit. Nã si quis hominẽ esse inanẽ existimet, vt cũ iumentum segnitur, venerisq; indulgeat: is quid de immortalitate sua cogitare vnquã poterit? Quid de mundi creatione in mentẽ eius cadere & intelligentiã possit credendũ est, qui sine vlla considerationẽ virtutis, quasi perpetuo quodã torrente delatus ita vixit, vt quo quis modo vitã traduxerit, non laborandũ esse censeat? Qui vero rapiẽda sibi esse diuina, & adulteriũ, aliaq; flagitia cõmittenda in vita existimat: rationes de Dei prouidẽtia nullo modo admittet. At qui animo neq; unquam à vitio resurrexit, neq; ei resurgẽdi ad contẽplatiuã opinatur, resurrectionẽ corporis eã pene quo pacto quisq. nõ videt. Actiua siquidẽ vita perfectionẽ nõ habet manifestam: Vt regula morũ puritatisq; atq; integritatis vitæ siquis vti ad dignoscendã ipsam speculationis veritatẽ in unaquaq; philosophorũ sectarũ uolumine uoluerit, errorem sit, quã si ea regula ad rõnis examẽ deuenerit. Vnde nõ immerito adeo gnoscibilã veritatẽ via amoris, quã intellectus lõge esse cõpendiosior dicitur. quippe cũ amor rectus et voluntas bona nõ nisi à vera intellectione possit existere. intellectus siquidẽ veri voluntatẽ ad uolãdũ bonũ magis inducit, quã falsi cognitio. Quæ igitur ita afficit voluntatẽ cognitio, vt cã attrahat, & Deo maxime unat, uerior cõsenda est id qđ creationis mundi, immortalitatis aiæ, prouidentiæ Dei, et resurrectionis nostræ cognitionẽ facere nemini dubiũ est. nã cũ oia creasse Deũ animo comprimus nostro causa, vt beatitudinẽ cõsequamur, nos immortalibus animis creasse prorsus cognoscimus, atq; ob id nobis prouidere ipsum sine dubio credimus, ac ppea vt beatitudo hac tota hominis conueniat, resurrecturos speramus. hæ enim omnes quæstiones connexæ inter se sunt, vt qui unam peruertit, om

hos necessario cæteros deprauet ac destruat, qui unum statuit, cuius cæteri omnes cõcredes necesse sit. Horum itaque cognitio maxime attrahere voluntatem nostram ad Dei dilectionem hominisq; obsequium videtur. Reliqua vero omnes nisi electionem deprimunt hominem, & vel brutum efficiunt et carnalem, vel animalem. atque ita fit ut intellectus affectum, & affectus intellectum mutuo sese perficiant. id quod veritas ipsa etiã declarat, cum inquit, de vera contemplatione : cognoscunt & recto proposito veri cognoscendi intelligentia, nemo venire ad me potest, nisi pater meus traxerit ipsum. & alibi, hoc ad hominis perfectionem, quam solus ipse tradidit Dominus, sufficiãs, nemo venit ad patrem, nisi per me. Nihil enim aliud omnes Philosophorum scholæ nobis videntur studuisse, quam ut hominem ad perfectionem utriusque horum vitæ institutionibus redderent. Sed id sane humanum non erat. Et si enim, quantum ad sensibilem partem spectat, restituere aliqua antiquam hominum humana institutio poterat: veritatem tamẽ in sua inobedientia prorsus relinquebat: ut si homo & perfecte, & totus esset restituendus, Diuino auxilio suppeditandum ad opus omnino fuerit : concedendumque omnino est recte sit, qua negligamus sub rationis obtentu cætera meliori quodam, atq; ineffabili modo restituentur. Quocirca quamuis illi multum diuq; per tot secula, tanq; nouercans labor remanserit : nihil unquã tamen efficere potuerunt. fuit in quã quod in una plerisq; obtenta hanc: adeo difficilia dogmata et laboriosa inuenerabat, ut ei ea percipere negotium ne mediocre esset, et esse qui laboris nõ exigui. nã vix unus atq; alter reperiebatur, qui toto anno labor ãs eã perfectionẽ liceri humanam atq; imperfectam consequi posset. mirabilemq; esse videbatur, si in toto orbe unus per singulas ætates claruisset, qui philosophiã totam traduceret. Postea quam vero Christi Dei nostri benignitas nos illustrauit, superniq; sui ad exteriora diffusos quasi errantes pecudes ad interiora reduxit : effectum est, ut omnes euasissemus dociles Dei : omnesq; tam pueri quam senes, tam seruus quam liber, tam serui quam liberi fierent perfecti philosophi breui valeamus. duobus enim charitatis præceptis & fide nostra quilibet tam ad actiuam quam ad contemplatiuã bonitate & veritate paratissimus euasit. ut gloriandum nemini amplius sit, id quod superiores nonnullos fecisse memoria proditum est, quod vir natus sit, & non mulier : quod Græcus & non Barbarus : quod Atheniensis & non ex alia Græciæ ciuitate. cũ neq; viri neque mulieris, neque Græci, neque Barbari, neque Atheniensis, neq; alterius cuiuspiam ullum discrimen sit ad felicitatem hanc religionis nostræ, quæ sola vera est, capessendam : sed omnes in Christo unum simus : ad philosophiam cuius omnes, modo velimus, adiuuamur. Cum enim Charitatis præcepta explicata sint, ut liceat finem & perfectionem non includant, qua ad inimicos etiam amandos, & relinquenda omnia, ideft ad omnia mandata conseruanda inducimur, quod in affectu est, sed actu tãtum & opere præstemus, id quod Dominus etiam ipse declarat : non cum dixisset dilige inimicos uestros, opera statim subiungit & benefacite, inquit, iis qui oderunt uos : non solum tamen opera exteriora requirunt, ut sine affectu simus, & corde ardente solas manus ad opera moueamus. Quin in eo etiam quod pœna & præmium proponitur, affectus aliquos internos comprehendunt, ut si quis sine pœnæ timore, sine spe præmij exerceatur, uel non sine charitate aliqua esse possit, uel ad charitatem certe tendat, eamq; uero ducat plures q, sunt, quos timor, & spes corrigat, quam amor diuinus: quippe cum qui perfectionem, id est salutem suam, quæ gloria Dei est, gloriatur enim Dei omnes indigemus, inquit diuus Paulus, cupit, & causa eius damnationis pœnã timet,

ut Deum

in Deum ſicut ſeruũ more odiſſe nullo pacto poteſt, ita amari etiam neceſſe ſit, cum tum ſalutis ſuæ cauſa fecerit omnia cognoſcat. Cumq; tribus præcipue rebus eruditi homines conſtituerunt, timore ſpe, & virtutum exercitatione: in hac communis omnium cuſtode quæ eſt Eccleſia, ne murus laſa vllis etiam imbecillo atque imperfecto via ſalutis exiſtimetur, tribus quoq; his diſpenſationis nominibus Deus in ſacris eloquiis nobis ſe manifeſtauit. nam & vltionum Deus dicitur, vt terrore nos pœnæ coerceat: & ſalutis Deus, vt ſpe gloriæ nos erigat: & Deus virtutum quoque appellatur, vt per exercitia nouorum virtutum, quaſi in nobis habere Deum exiſtimantes, ad perfectionem noſtrum feſtinemus, quæ vera philoſophia eſt. Sed cum quia videro apud nonnullos ex noſtris philoſophia nomen adeo male audire, vt & ex eius contemplatione non ſolum veritatem aliquam ad vitam hominum pertinere non opinentur: ſed nocere etiam, & religioni noſtræ, id eſt veritati repugnare eam exiſtimarint: & adhonorem eius ita contemnendam conſentiant, vt non modo inanem omnem eam eſſe dicant, verum etiam peccatũ eſſe eam affirmare non verentur: quippe cum nihil profit, ſiquem eam vel exactiſſimam exequatur fide tamen carueris: non ſecus ac qui vel peritiſſimus ſit gubernator, & mare in ſcopulum dirigat, portum cum eſſe tutus, vel celerrimus curſor cum ſit, præter curriculum, illac ſe ad metam peruenturum opinatus excurrat: venia ab his multo impetranda eſt, paccq; ipſorum dicendum: primum ſidera noſtram, ſicut noſtitia humana quicquam non diregat, quo enim poteſtati, dicunt Paulus inquit, reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, ita ſcientiam humanam & virtutem non tollere, ſed perficere: Deinde me hac philoſophiam appellare non eam qua falſa præcipiat, quæq; fallacibus tantum captionibus diſcipulos exerceat ſuos, vt tanto magis in ea profeciſſe videatur, quãto magis quis & promptus ad veritatem impugnandam fuerit noſtrorũ: ab hac ſiquidem cauendum D. Paulus etiam monet, ne per philoſophiam ſe doceantur: ſed eam, qua recte & in cognitione, rerum verum & falſum indagat: & in actionibus vitæ bonum & malum inquirit & docet. hac enim quantum rerum creatarum, & naturæ perſcrutatione illuſtrare animum noſtrum poſſit, ſi morum moderatio non negligatur. D. Paulus idem teſtatur, cum inquit: qui cum Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis. & paulo poſt, repleti omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, inuidia, homicidio, etc. quaſi declaret manifeſte non mẽ nõ repugnare diuinæ illuminationi philoſophiam: verum efficere etiam poſſe, vt in Dei cognitionem aliquatenus veniamus, ſi recte eam & ſincere fuerimus perſequuti: id eſt, non tam verbis & diſputatione, quam actionibus & vita eam tractauerimus. Neque enim referre multum exiſtimarim, modo ſciat quiſpiam, certiſſimis q; rationibus perſuaſam habeat veritatem, ſi quas in ſe habet quod animo deo immolauit, explicare aliis rationes non poterit: quippe cum id infacundiæ non ignorantiæ attribuendum ſit. Hi enim rationes intelligunt ſibi tantum, cum vt non verbis bene & operantur & contemplantur. qui vero in rationibus ſunt exercitati, plerumque cum tradat honeſtum vitæ negligunt, in earum oſtentatione euaneſcunt, cumq; aliis non autore ſuadere, ſeipſos imperſuaſos ſemper relinquunt: tamq; maxime digni reprehenſione ſunt, quod negligentia & vitio proprio res præclariſſima, id eſt philoſophia infamiam apud omnes conciliant. Cum autem actionem calumniamur, ita hic intelligi, velim, non de ea loqui quæ vel ignorantia aliqua, vel inani quadam gloria, vel hoc ſeremodi aliquo vitio fuerit depranata, ſine vlla Dei cognitione, ſed de ſincera ac pura, de

ra, de qua hic agit Aristo. vt si caligine discussa vel maria, vel portus appareant. facilius eo perueniri potè, qui & prouectus aliquantulu fit, & vel in mari gubernanda, vel in celeri ate acquirenda se se exercuerit. Nauem. n. in sepulcum dimisit, & currit extra stadium, & portu. aut metam ille sibi videtur videre, quo vel sibi quod non debet, arrogat, vel suam gloria intumescit, aut aliquo alio visu peruersum suum habet: ita, vt eius quo. q. opera quæ videantur bona peccata sint, & ad perditionem deducant. Qui vero virtutis causa & honestatis, id est cognoscendi Dei desiderio vel ex virtute operatur, vel conatur operari. u licet nondu ad hoc non videat, extra curriculum tamen non vagatur: quippe cum oi lumen, atq; omne bonum, quantum naturale id sit, atq; adhuc imperfectum, non nisi ad fontem tamen omnis luminis, omniq; boni, à quo emanant, i. ad Deum ipsum nos dirigat. Currit ergo u natra stadium, nec finem peruersum habet, sed imperfectu, donec ei sol iustitiæ oriatur, qui currentis et fatigati, quamuis nequ, cursum, neq. fatigationem id sit, vult exortu. nam non currenti, & otioso diuina scriptura exclamat, surge qui dormis, & illuminabit te Christus. Vnusquisq. u. vt unquam dixit Petrus, qui iustitiam operatur, i omni gente acceptus Deo est. Licet u sine fide charitate non peccata, re tu tpus agi non possit, adhuc bona tamè, hoc est nõ depravata, quã nec adhuc sit imperfecta, ad charitatem ita animos nostros præparat, sicut frequentatis actus ad habitum virtutis consequendum faciunt: quamuis non nisi ex habitu bonũ opus quod existit. Nam si recte aduertamus, homo cum quatenus homo operatur, in lumine, & lege ei a sola naturali, ita atq; vt sicut ratione carentibus animalibus superiorẽ, ita uniuersalibus naturæ, et Deo inferiorẽ se esse agnoscat. Cumq; vt superius dictum est, operatio naturæ ita fit, vt in perfectione adipiscenda referatur cum superiore connectatur si in statu suo permaneat homo, et non depraueatur, ad bonos omnes finaes ad Deum dirigat: neq; siquid perfectionis fuerit assequatur, id silatia arrogabit, vt à superiore natura id habere non agnoscat, cuius bonitatis participatione perficitur. Id quod ad gratiam Dei consequenda plurimum facere confendam est non quod ad hoc nos hæc causam accedendi ullam gratiæ exhibeant. Sed quod efficiant, ne nos à gratia refugiamus, eiq. resistamus. Sicut. n. male agendo a Deo auertimur, & recedimus, ita ad Deum si non prorsus bene agendo, saltem minus male agendo accedimus, & quanto in nobis est. conuertimur, vt illustrationem eius gratis omnibus exhibentem non repudiemus. Essi enim non claudere oculos non est in causa vt sol nos radius sui illuminet, non claderet tamen oculos, vt a sole illuminemur, facit. tamen. n. benignitate erga nos sua voluit Deus, vt imperiuri se, non nisi nobis non nolentibus velit. Nam qui olim nolle Deo habita ratione sibi attribuit, vel cum beneficiorum De in se esse existim. u, quod Pelagius faciendum fingebat, corruptæ naturæ est, de qua philosophus hic non loquitur: cuius sanè affectus, quia a lumine naturali etiam dirimãt, et qualibet gratia destituta sunt, sanctis nostri qui contra Pelagianos disputant, adhoues homines sine Dei gratia appellare merito consueuerunt. Non igitur vituperanda Philosophica hæc sunt, sed Christiana, et pij animi est, nullũ donum aut xilũ sine naturale id sit, sine supernaturale, negligere, sed cũ omnia sciamus, experti q; pro viribus fuerimus, omnia Deo grata accepta ac dicere seruus inutiles sumus. Veruntamen vt in præfatis reliqua philosophoris qui subinde inculcatas ipsum, non ope hac diuina pro viribus conati sunt, documenta pro æternitatẽ: hæc doctrina Aristotelica quam integra, quam absoluta, quam exquisita, quam sincera, quã sana! la fit, cubitare nemini existimo, qui mõ in ea no re-

uerte

mare et laudabiliter florere exercitatus. Si in moralem huius operis perfectionẽ considere
mus: omittamus, eandem diuinum verborum ornatũ, artificiosam argumentorũ colle-
ctionẽ, grauissimam sententiarũ declarationem, quibus omnibus cõ alios conferunt, tũ
hoc potissimum vtitur Aristo. solemnemq; integritatis tantum ad hunc & contemplatiuam vi
tã quam hoc instituit, animum adhibuisse: nihil inuenietur, quod expurgandarum ani
mæ sordium diligentia æque ad Christianum aperiri dirigere homines possit: non ve
rum quidẽ consequamur, tametsi tamen ab eo absimus, quantũ in eo nobismet constituti
sumus: nihilq; quod animum nostrum humana videlicet ratione: ita attollat, humanumq;
externum constitutum ita moderetur, vt ad suscipiendam supremam intellectus, Veriq; illu
strationem, nos ipse reponat, aptissimum reddatur. Cum in duplicem hominem, sicut di
ximus: intelligat: alterum, qui ex anima & corpore constat, quo exterior homo est:
alterum intellectum solum: vocat autem intellectum, rationalem vitam, qua homo in
terior euadit, quem vere & primo & maxime hominem esse statuit: duplicem quoq;
felicitatem eius inuenit, vnam intellectualem & perfectam, quam contemplatiuam no
minant, de qua in decimo libro qui finis humani operis est, vtpote summam omnium virtu
tum circumscripturus, tractaturus est: alteram actiuam, qua cum externis rebus existit,
quam in primo libro quamnam sit, inquirit: atq; eam operationem ex virtute in vita
perfecta esse definit. qua quidem operatione, quasi is non ex se, sed ratione materiæ cir
ca quam versatur, & corpore indigeat & externis, id est vocationis fortunam, sanitate,
robore, pulchritudine, nobilitate, diuitijs, amicis, & cæteris fortunæ bonis: vnde acqui-
ratur, considerat. & licet præclarissimum Dei donum absolute non sit, sed studiorum
etiam nostrũ requirat, disciplina tamen & diligentia acquiri ab omnibus posse, eo quod
in virtute præcipue consistit, virtutemq; stabilissimæ felicitatis causam esse: vt donec perma
neret id quod dominium obtinet, id est operatio virtutis, nunquam efficiat vllo casuitatis
tabus miser quispiam possit. Iuxta hæc docendum non sit. Tum quia virtutes morales
in irrationalis parte existunt, de anima diuisione nonnulla agit, virtutesq; alias intellec-
tiuas quæ in ratione prædicta parte sunt, alias morales quæ in irrationali existunt, eò
usque irrationalemq; partem in rationem carentem, & rationis aliquatenus capacẽ di-
uidit. Quia vero felicitas hæc, licet & corporis bonis et fortunæ etiam indigeat, in vir
tute tamen potissimum consistit in secundo de virtutibus moralibus primo tractare in-
cipit, eaque a morte et assuetudine diei asserit, eo quod non natura nobis insunt, sed ex-
ercitatione comparantur: quippe cum in naturalibus facultates præcedere operatio-
nem soleant: in virtutibus contrario habitus operationem sequantur. versatq;
eas circa voluptatem & dolorem præcipue: effeque habitus dicunt, quibus homo et
bonus ipse efficitur, & bene opus suum reddit. duplicemq; esse mediocritatem quan-
tum ad rem, & quantum ad nos attinet, virtutesque in medietate quantum ad nos
consistere. earq; omnes cum extremis suis descriptione facta enumerat. Postea docet
quo modo ad mediocritatem hanc redire valeamus: a voluptateq; præcipue cauendo
esse monet: medio vitatisq; quantum ad nos videlicet spectat, inter duo vitiorum ex-
trema esse demonstrat. Deinde quia virtus et vitium electionem requirebat, quæ in no
stra est potestate: quid sponte autem esse existimandum, quidnam inuitum in tertio
primo considerans, vt virtutem & vitium in nostra sita esse potestate ostenderet, ad vir-
tutis tractationem se accommodat: de fortitudine, & temperantia agit, e. vtriq;
extremo. definitionibus, & diuisionibus propriet. vtriusq, et virtutũ et vitiorum dili-

genter

genere aſſignatis. Tum in quarto de reliquis pleriſq; id eſt liber alitur, magnificentia, magnanimitate, de modestia honoris studio, de comitate, de urbanitate, reliquisq; quæ in societate hominum exercere necesse eſt, pertractat.

In quinto absolutam de iustitia disputationem perſequitur: & alteram universalem, alteram particularem esse ostendit: universalem omnes virtutes in se complecti: particularem alteram distributivam, alteram commutativam & emendativam esse, quarum altera arithmetica, altera geometrica proportione conſtet. Ubi de iure & iniuria, de iure naturali, legitimo, civili, hereditario, de æquo & bono diligenter disſerit. Poſtea quæ virtutes ha æſtimæ quæ in parte appetitiua & ſenſuali exiſtunt, recta prudentia ratione quæ intellectiua virtus eſt, moderamen accipiunt, perq; eas ad intellectiuas aſcensus præparatur: ſextus virtutibus intellectiuis totus datur. & ſicut in primo irrationali animæ partem diuiſit, quæ de moralibus virtutibus erat actum, quæ in ea exiſtebant: ſic hic rationem diſtinguit, intellectumq;, id eſt animam rationalem in duas facultates diuidit, conſultatiuam, & ſcientificam, ſeu in opinatiuam & scientialem: cumq; alterum, id eſt conſultatiuam in intellectum actiuum diſtribuat, & effectiuum: actiui prudentiam esse, effectiui artem declarat: quæ inter ſe in eo multum diſtare docet, quòd quis in arte ſponte peccat, melior ſit, quam qui ſponte, melior multo exiſtimetur. Scientificam partem contemplatiuam ſeu ſpeculatiuam intellectum appellat. Sed cum vel principia tantum percipit, vel ea quæ ex principiis exiſtunt tantum, vel vtraque: cum principiorum eſt capax, intellectus: cum conclusarum rerum ex principiis, ſcientia: cum vtriuſque, ſapientia nuncupatur. ita vt ſapientiam eſſe nihil aliud quàm ſcientiam & intellectum ſimul aſſerat. prudentiam vero eſſe eam quæ cum moralem virtutis ſcopum deorum propoſuerit, ea quæ ad ſcopum ipſum tendunt, recta perducit. Cæteras partes omnes exactiuo dilegenter quod bona conſultatio, quod ſolertia, quod ſententia, & reliqua huiuſmodi ſint, pertractat. Poſtea autem, ne nihil quod ad rem facere videretur, intactum relinqueret: quia nonnulla eſſe uidebantur, quæ vel ſupra virtutem moralem, vel infra eandem eſſe uidērētur: in ſeptimo ea perſequutus eſt. nam cum quis ſupra omnes mortales iuſtitia, ſupra omnes fortes fortitudine, ſupra omnes temperantes temperantia, & cæteris huiuſmodi excellit: hunc non virtute absoluta, ſed heroica & diuina virtute præditum esse affirmat. quem admodum, ſanctè ſi quis immanis adeo ſit, vt virtus omnibus omnes ſuperet, non vitio ſed ferinitate & immanitate in feras eſſe uti. Cum vero quis tem. per. auer agit cum pugna talium, & appetitus reſiſtentia, cum non proprie virtutem habere, ſed eſſe continentem oſtendit: quippe cum vera virtus nullam in ſe repugnantiam irrationalium facultatum patiatur. ſicuti eum prauum & vitioſum proprie non dicit, ſed incontinentem, qui cum ſciat quid agendum ſibi ſit in vniuerſali, in particularibus ipſi ignoratione ex affectuū perturbatione obortā, intemperanter tamen agit. unde lætitiæ quia vniuerſalium exæſtimationem nullam habent, vanum esse incontinentes. hic autem quondam non ex eo quod perſuaſum ſit, voluptates ſectatur, pœnitentia etiam ducitur: atque ideirco intemperanter qui perſuaſus eſt, longe melior eſt, acq; incontinentia cum principium corruptum non habeat, vitium esse exiſtimatur. Quia vero continens & incontinens voluptate maxime & dolore moueri conſueuit, virtutes q; omnes morales vt in ſecundo oſtendit, circa duos hos affectus uiderentur exiſtere. voluptasq. & dolor duo quaſi conſultores,

sorti, vt dicebat Plato, vita hominis sunt: ac quæ circirco ab adolescentia ita instituta esse oportet hominem, vt his gaudeat & doleat, quibus gaudere & dolere debeat: voluptatis q; præterea spe flare ad felicitatem ad hominem & humanam vehitur: de voluptate nonnulla æqui, quot eius sint genera, præmia alius, alia honestas, alia vtrasq; esse declarans. Vbi vero de virtutibus moralibus, & q; quæ subsequuntur, id est intellectibus, tam de q; quæ vel supra vel infra morales esse videbantur, satis explicauit: quæ ad felicitatem hominem qui ex anima & corpore constabat, primum animæ, quæ ad sensitiuam eius spectant, deinde corporis, quæ sunt necessaria, tum fortuna bona requirebantur, quæ vtilia sunt, atque aduersa, & externa appellantur: atque inter externa amicitia maximum erat, ita vt ami veram quandam & amicitiæ existere vt ij se inquit, viderentur: nonnullique existimarent eam distributam partem existimationis: de amicitia in octauo & nono exactissime pertractat. In octauo quæ sit amicitia: tresq; eius esse species videri, iucundam, honestam vtilem: vt inhonestate inter similes, in vtilitate & iucunditate inter dissimiles existat honestaq; amicitia sola propriæ amicitia dicatur. atque amicitia perfecta nõ posse fieri, vt quispiam amicus multis sit, quẽadmodum neque vt amore multorum simul aliquis capiatur, quippe cum id natura ipsa flare ad vnum soleat. Sed cum hæ inter æquales personas sint, de alia agit quæ inter inæquales reperitur: quo modo q; ea seruanda sit, docet: tum de ciuili, de domestica, de naturali quæ inter consanguineos est: de fodalitia, aliisq; huiusmodi diligentissime omnia indagat. postea de querelis quæ contingere in amicitijs soleant: plurimasq; inutilis amicitia, nullas in honesta contingere ait. In nono postea reliqua de amicitia persequitur, quæ videlicet in dubium venire poterant. querelæ amicitiarum quo pacto tollendæ sint: quando dissoluenda amicitia: quando conseruanda. vtrum amicitia sit beneuolentia, vtrum concordia, cur qui beneficia conferunt, magis amant: quia. s. opera sua amant, & honeste factum quod in officio est: & quia laboriosius est dare quam accipere. vtrum sui amor sit laudabilis: esse quidem in probo viro, qui vere se amat, & non corpus & sensum: atq; ita, vt mentem amore erga alios etiam sit modo quæ scelesti manifeste se non amant, eos neque alterum amicos esse posse: quærere tamen consuetudines aliorum quorum conscientiam scelerum molestiatur, vt seipso. fugiant. At felicem amicis indigere tantum probis & honestis non vtilibus & iucundis: primum, vt operationes earum videant, quia sua inspicere non ita potest, perinde ob electetur ac sui: secundo, vt iucunde semper vitæ assidua operatione tum sua, tum amici: tertio, vt amici operatione inspecta magis exacuatur. Postea vtrum amici plurimi faciendi sint: quæri: docetq; in vtili amicitia & voluptuosa id non posse, in honesta tamen esse si vel paucos, id est duos aut tres habuerimus. qui enim multorum sint amici, eos nemini esse amicos nisi cum illi esse posse. tum in aduersa re an in prospera fortuna opus magis amicus sit, considerat: in aduersaq; necessarium esse, in prospera honestum magis amicorum præsentiam esse declarat. Sequebatur de contemplatiua virtute agere. sed quia ea summum in se voluptatem habet, de voluptate prius in principio decimi nonnulla considerat, vtrumq; de ea opinionem persequitur. voluptatisq; esse diuersas tum pro ratione operationum statuit, vt sensuum alia, alia intellectus sint: & quæ sui[illegible] num quoq; inter se esse diuersas, ita vt alia alteram eorum impro[illegible] tione bonarum aut impe[illegible] quæ enim in diuersa operationem sequitur, ea diuersa, quæ bonam, bona: quæ autem a mala cupiditate proficiscitur, prauæ, quæ a bona, bona credenda

est.

eſt. tum pro ratione parioris inſtrumenti, aut imperioris, tum quæ est vilis ſit, eſt pa-
rior, quam quæ ex odorato: q̃ ex odorato, quam quæ ex gyſto & tactu, quæ interio-
per. antiũ eſt tum pro ratione ſalubrĩ eorum: alia ſiquidem hominis, alia eius voluptas
eſt. cumq; in homine diuerſa ſint huiuſmodi voluptates, ea propria eius eſt, quæ & in-
tellectu & affectu bene inſtituti hominis eſt. Poſtea quam hæc abſolui, ad tractationẽ
de felicitate veri hominis & interioris deſcendit, cui præeſt ſapientia, eiusq; eſſe ope-
rationẽ ex virtute quæ præſtantiſſima in homine eſt, quæ ad cõtemplatiuã inteſtum,
eiusq; eſſe actiua longe præſtantiorĩ eſſe cauſſis oſtendit. quæ eius partes hominis eſt,
quæ propriæ eſt hũ, & circa ſua obuerſa quæ ſunt intelligibilia retrahitur: actiua vero
circa exteriora diffunditur. quæ eſt aſidua. quæ incundior multo eſt. magisq; fauere
eas & manum interrupta habet voluptates. quæ ex ſe ſatisfacit, paucisq; admodum ex-
trinſecus indiget. quæ eſt tanquam finis, & ex ſeſe deligitur: actiua vero propter eius
contemplatiuam appetitur. quæ in otio & quiete conſiſtit, actiua in turbatione & negoc-
cio: bellum vero ob pacem, & negociũ ob otium ſit. quæ eſt ſublimior & diuina: actiua
vero humana. quæ eſt ex intellectu qui eſt ſolius hominis: actiua vero etiam bru-
torum animalibus ſocietatis habet: quibus nomen Chriſtiana noſtra perfectio adiun-
xit, quæ in futurum ẽt perſeuerabit, neq; auferetur. Poſtremo de actiua nonnulla reſa-
mit, vt & eam ex cõparatione longe inferiorem eſſe oſtendat. & ad eruditum doctrinã
tradendam tranſitum idoneum faciat. cum. n. quis inhabitas prius non eſt bona vita in-
ſtitutione, aptus ad diſciplinam moralem intelligendam eſſe non poſſit. vt in ſuperiori-
bus libris & in primis præſertim ſapius docuit. atq; ne ſtrictio aſſuetudine prius aliquas
indigeat, aſſuetudinemq; hanc non niſi leges valeant aſſerri. quæ parum propoſitæ a vi-
tijs deterreant, præmijs ad virtutẽ cives incitent atque inducant. quo pacto idoneus ali-
quis ad condendas leges reſpiciatur. de his autẽ in ſequenti libro vero publicarum librorũ
pollicetur. Atq; hæc totius huius doctrinæ ſumma eſt, Qui ea vero nonnulla eſſe ſcio, qui
non tam doctrinam quam ſuſpitionẽ in homine negocio requirendam cenſent: monitiones
eius quaſdã & incitationes caſtigatiuas. q; ſalutares quas. ſuas primo magiſtrum
decebat, inter docendum opportune locis ſuis inſerui. Primum. n. vt ad ſtudium et in-
duſtriam auditorem excitet, quo diligens diſciplina eſſe idoneus auditor deleat, monet:
nihil intereſſe inquiẽs mea. ſi e aliquis ætate ſit an moribus. huiuſmodi. n. hominibus
inutilem eſſe hanc cognitionẽ non ſecus atq; ineptum ſolum. quippe cũ huius diſcipli-
næ finis non cognitio ſed actio ſit. Ad alia q; artes conſequenda ea non ſolere electionem
aut ſtabilitatẽ requiri, ſed ipſam ſola cognitionẽ ſufficere. ad virtutes vero cognitionẽ
parũ, vel nihil valere. reliquum eſt electionẽ & vſum: quod ſi præſtet. tum etiam malitia ac to-
tum conſcruandi agendi. n. ſuum modum non eſſici quemadmodum benũ, ſed me in eo quidem ſta-
tu eſſe, vt eſſe cupiam. Cognoſcere item iuſta & iniuſta nullam ſapientiã eſſe exiſtima-
re homines quia illegitima præſcribuntur: cui tamen quia lege ſtatuunt, tum iuſta
ſint, quum medicamenta, ſalubria. difficiliora. n. cognitu in ſtia, quãm ſalubria ſunt. ſa-
lubria vero non ex libris cognoſci, ſed experiendo & hauſtu ab artifice qui artẽ exer-
cent. ſic iuſta, ab eo qui operatur atq; hæc inquit, quo ſubinde videlicet intelligẽdo, neq; cognitionẽ tantum acquiſiturus: quippe cũ cognitio in homĩ mo-
ralibus ex actione ipſa crecat. atq; legum periti magis iuſta ſciũt, quã qui, licet nunquã
viderint leges, ſi ſint. ita haud ſũ ſibi agendo cõtrarium. non ſe ſatis eſſe ſi virtutẽ cogno
uerimus, id quod ſubinde repetit, ſed vt eam habeamus, eaq; vtamur, eſſe animaduer-

mus

tem ſi verba ad reddendos hoſtes probos ſufficerent, multas ſanè & magnas terrendo
acciperent: quippe cū qui diſcrimen hoc tantū, ſimulac aggrotauerit ſit, qui libenter quidem
mordicū amplectatur & percipiat, imò tamen agat. Oratoremq; non in omnibus rem habe
re, ſed opus eſſe, vt præcultus ſit auditoris animus, non ſecus ac terra, q̄ nutritura ſemē
ſit. Satisq; vē ſi quàm maxima adſint, omniaq; facramus quæ debemus, quibus probi eſſe
videamur: euadere virtutes participes poſſimus. Contentos n. eſſe nos non debere
quòd ad operandum ſumus, ſed operandum eſſe. ſicut n. in olympijs certaminib⁹
hos non pulcherrimos & robuſtiſſimos, ſed qui decertant & vincant, coronari: ſic in
vita non quos fama tulerit, ſed qui operantur, ſolent atē coſequi. felicitatē n. licet deum
mus dicere, eſſe tamē cuiuſmodi, vt Laborum noſtrum ēt, noſtrarumq; electionum requiratur,
in quo adeo eſſe commodē, vt diſciplina & diligentia comparari ab omnibus poſſit. quo
alacritatem in omnibus exhibeant ad bonū conſequendum, niſi ignauos admodū eſſe ac deſi
des voluerimus. Poſſea vt non tamē ad operandū diligentia hæc nunc moueat, ſed a vo
luptuoſa vita etiam auocet ac deterreat: ſeruiles prorſus pecudes appellat eos, qui vo
luptatem vitam ſectantur, & principes Sardanapalos: quo ſagittatione atque inſa
mia notare erubeſcant, atque ad temperantē vitam reducant. Reſoluitq; membris corpo
ra ſimiles eſſe uoluptates. Ac voluptates quidem turpes, non eſſe niſi corrupti homi
nibus deteſtandas voluptates: quibus videlicet voluptates videntur. ſicut non eſſe dulcia
neq; amara ea quæ videntur ægrotis. corpoq; voluptates, quia ſæpe in ipſos incidunt
homines, cuilibetq; facile occurrunt, nemines hanc hæreditatē fuiſſe adeptos. atq; vecors
intemperantia merito eſſe reuperabilem quæ nobis ineſt, non quatenus homines, ſed quate
nus animalia ſumus: vt ferinum ſit talibus oblectari. Neque ventrorum tantum
modo voluptates hoc modo carpi, quo ab eis omnesquenq; qui hominem ſe agnoſcit, de
terreat: ſed lenones etiam, quæ tamen cum à ſeruis hominibus ament, tum summa rela
xatione ad libidines reddendi propenſiores. luſiones enim voluptuoſas damnat, in quo
bus propterea poſſumus eſſe ſolentes rem hominem opinamur, quia grauitas & in poteſta
te conſtitutos cū vti volunt. Neque enim, inquit, ſi iſti prunc pes & tyrannus, quia ſuauia
ra & liberalis voluptatis conſuetudinem non habent, ad corporis voluptates confugiunt, pro
pterea eas magis expetendas eſſe exiſtimandum eſt nam & pueri quæ apud ſe in pre
tio ſunt, præſtantiſſima ēē opinantur. Quod cū inquit, quia videlicet & grauiter co
ſtigat horū vt i, quia beatā ipſi arbitrantur philoſophiā n. habere in ſe moralem & po
litam & habitatæ voluptates: locum & luſum vt negotiari poſſe poſſimus, admit
tit ſolere, non vt diſſoluamur. Sed ſenſiſſe inquit, cuiuſmodi aliquis eſt, vt diligentiam
non adhibeat? ac vt cuiuſmodi ſint homines, & intemperantes efficiantur, ipſi in cauſa
ſunt, dum remiſſe & diſſolute viuunt, & in contemna veterum operatione verſantur.
habitum enim ſponte acquirunt, à quo poſtea liberari non poſſunt, ei vt volunt. nam ne
que qui ægrotant, ſanos eſſe cum volunt, poſſe licet vel interpretatione agendo, vel me
dicis non obtemperando ſponte in morbum incidere. nam ſi iucunda & moleſta violen
ta eſſe quiſpiam putaturus, ea ſibi violenta eſſe exiſtimabit. ſed ridiculum ēē in externa
potius cum referre, quā in noſmet ipſos, quæ d' humſcemodi rebus ſæpe in uocamur: &
honeſta nobis, turpia inēdis adſcribere. Quocirca, quia virtutes in noſtra poſſe
ſtate ſunt, vt ad meditationē reducamur, mouet. quia vē ſpectadū ēē inquit ad q̄ nos
ſimus geniti, atq; in cōtemplū, eorū more qui lyncas diſtorta diriguāt, nos ipſos abſtra
hēdū, ipſo præſertē ad meditā virtutis valeamur voluptatēq; præcipua vitanda, quippe
quæ

quæ corrumpere iudicium solent, ut sæpe Troianorum proceres Helenam, licet pulchram esse viderent, domi ferunt, ita à nobis voluptatem ob pulchritudinem ne nos corrumpat, esse repudiandam. Quod cum eiusmodi duplici pœna dignum esse sit, eo quòd & si primum sponte rationi, & obnoxia prauæ agat: Vel quo si occiderit, egregiumne quendã ad ſpiritum dum indignus cunctis ſepulturæ indicatur: nonne hominem à lapſuræ ſibi ſui ima quàm corpori inferenda deterret? Quàm expedientes hominum mores, cum non debere optare à Deo homines inquit diuitias, honores, famam etiam, & cætera quæ ſimpliciter bona appellantur: quæ ex ſua natura quidem & bene affecta bona cum ſint, non omnibus bona euadunt. Ideo eſſe optandum, non vt quæ ſimpliciter ſunt bona, conſequantur, ſed vt ea nobis bene vertant, ac bona ſint, quæ autem nobis bona ſcimus, eſſe eligendum. Quàm ad tolerantiam confirmat, cum mollis corpori qui pellicum pectora trahunt, ne ſcilicet ſi ipſam tollant, laborent: quo cum ægrotantes imitentur, miſeros ſe eſſe nõ exiſtimant: cũ miſeris ſimiles ſint. Quàm ab amore vanæ abducit, cũ amatores deridet: qui ſicut amant, ita ſe eſſe amandos credunt. nam ſi ſimili modo eſſent amabiles, fortaſſe credere ita deberent: Quàm in amicitia ſua veritatem ſeruandã monet, cũ amicos qui ſimulat ſi eſſe veros, & nõ ſint, magis eſſe accuſandos ait quàm qui monentem odiſſent, ne quod circa rem pretioſorem peccant. Cum vero orationem de qua quæ in affectibus & ab hominibus conſiſtunt, minuerẽ quàm opera ipſa habere probabilitatem inquit: cumq; diſcrepare ab qua ſenſu percipiuntur, contempt as veritatem quoq; ipſam pertinere: ita vt nec a orationes non ſolum ad cognoſcendum, ſed ad volam quoq; ipſam inſtruendam veriſſima ſint: quod aliud facit, quàm conſulat, vt eam veritatem in oratione, quam probitatem in moribus ſemper conſtruamus? Morũ autem inſtitutionis quantæ adhiberi diligentiæ debeat, oſtendit, cùm monet vt quæcunq; legeri bene inſtituta ſint, debere vnumquemque tantopere probitatem & laborẽ & amicorum ſuorum curam habere: magis enim videri ſingula abſolua ſi priuata cura adhibeatur. Vt vero ſtimulos etiam aliquos ad contemplationem hominibus adhibeat, ſui amatores eſſe cum inquit, qui ſi propria amat, ad eſt præcipuam ſui partẽ, ſicut omnia animalia maxime id videatur eſſe, quod in ipſa præſtantiſſimum eſt, ita & homo: quaſi inuitatus omnes ad honeſta ſe laudis, parentiq; ſuam intellectualem præcipue excolendam. quod efficacius perſequitur, quaſi votum ſuum manifeſtans, cum inquit: ſi omnes ad honeſta conſequenda natura eſt: & publice omnibus, & priuatim ſingulis maxima bona euenirent: ſequidem virtus tale quod eſt, vt quo perfectius fuerit excultus, eo maiores voluptates ſemper afferat. urg; enim debere nos cum ſimus mortales mortalia cognoſcere, ſed extollí & immortales quatenus fieri poteſt, vetat: abſurdumq; eſſe ſi non ſuum quiſque, ſed alienum votum exponat: quaſi in crudeſcentiam inducens, ſi intellectualem & rationalem votam negligamus: quippe cum non homines, ſed aberiam natura animalia futuri ſimus. Nam cum eum qui ex intellectu operatur, tamq; excelſis atque optimis affectu, Deo eſſe cariſſimum videri ait: Conſentaneum enim eſſe Deũ ea illa quæ optima eſt, ipſiq; eſt cognata, ea intellectu delectari: eoq; quæcunq maximè amant & honorant, remunerari: pro admodum & prouidentia Deo & immortalitatis noſtræ ſignificationis ad amplectendam contẽplationem puritatem monstat. Sed de his hactenus. Satis enim eſſe hæc ad perfectionem moralis huius inſtitutionis declarãdam videntur, poſſunt. Cum igitur hæc Ariſto. ad hunc modo ſcopum ſit, vt a noſtra Chriſtiana nobis plane diſſentire videatur: niſi quatenus illa paulo perfectius ac ſublimius

adhuc

adhuc hominum prouidit: ita vt non solum veris ola, vt ipsa hæc facie, oculos retorqueret: verum ẽt exiguas omnes rudenum fibras vnde timori pallidato aliqua posset, diligenter perscrutandas euellendasq; curaret: Cumq; actiua, vt diximus fundamentum contemplatiua sit, vtriq; correspondeat: simulq; contemplatiuã quoq; & rationalem, quam philosophus hic tradit, non differre à Christianorũ speculatione, nisi in eadem hac perfectione credendum est, si moralis hanc fabricæ confirmationem esse eam debere existimas; mus. Nam quæ de æternitate mũdi, de anima, nonnullisq; aliis humanitus disputat, magis ad mortem ipsius quo vti in rebus omnibus pertractandis consuetus, quam ad imperatũ aliquem referenda sunt. A natura n. non solet recedere Aristot. vt etiam quæ supra naturam sunt, ferus ẽt nonnulli philosophus esse Graci interpretes asserunt, eo modo considerat, quo naturã respiciunt, quatenusq; in natura constituta sunt: contrario modo quam Plato consuetus, qui naturalia quoq; paulum à natura sublimando indagat. vt proportea quoq; in multis dissentire inter se in philosopho videantur. cũ tamen in via & modo considerandi rerum plerumq; magis, quam in rebus ipsis discrepent. Si enim de Dei prouidentia interdum ita loquatur, vt eam, cũ intra mundi salas tantum contineat, nimis parcam statuere videatur, ac propterea à nonnullis ex nostris Epicuro, qui eam penitus tollebat, inferior iudicetur: ita dicere ipsum credendum est, non quòd eam ad particularia quoq; vel exactissime dispiciendi nõ putarit, sed quòd ordinaria particularibus ita prouidere animaduerterit, vt modum & ordinẽ naturalem non impedirent, ad quẽ ipse respiciendo, vt diximus, omnia per tractat. Si de anima mortali aliquas rationes affert, vt quibusdam videtur, ea verissima ac certissima sunt existimanda, si de anima ea intelligantur, quæ materiam respicit, corpusq; mortale informat, ac perficit. Si uẽ de æternitate motus nonnulla dicit, quibus mundum non esse genitum demonstret, contra relig ionem nostram ea esse minime sunt existimanda. verum enim esse id constat, si ad naturalẽ hunc ordinem quem ipse spectat, consideremus. non enim ex hac alterationũ serie ac veritate deducit principio creatum esse mundum asseri mus, sed ex creatione eius alterationum series postea successisse. Alioqui enim absurdũ esset, si vel ea nunquam incepisse asseremus, quæ quotidie incipere videmus, vel infinitam actu concederemus. quod quo pacto effugere possimus, si infinitos numero homines, id quod in æternitate mundi omnino dandum est, pereuntes confitemur, non intelligo. Quippe cum infinitum eandem vim tam in fit, quam si fuerit, habere videatur, retroq; ea ratione à potestate redatur, sine qua esse nullo pacto potest. Adde quòd ipse etiam Aristoteles tantum abest, vt quæ de æternitate mundi disputat, certa esse & vera existimet, vt in libro duodecimo problema de æternitate mundi pro vtraq; parte certas habere rationes asserat. Nã si mortalem quoq; animam de æternam, multa absurda sequuntur, necesse est permanere vel non esse creatum mundum deum, quod absurdum esse ostendimus, vel si sit creatus, frustra esse: deinde nullam Dei esse prouidentiam, quippe cũ hominum res, qua in hac vita fluerentur, tenere, & non pro merito cuiusq; succedant. Quod si sit, vel Deum non esse, vel non intelligere, quæ aut creauit, aut inferiora ipsũ sunt, confitendum est. At si docendi viam qua humana hæc sensibilia exposita ad clariorũ demonstrationem respicit hic Philosophus, animadverteremus: facile intelligeremus eius rationalem tractationem etiam si verbis aliquando videatur, sæpe tamen à morali qua sanctissima est, nusquam discrepare: si modo sibi eum constare existimemus: præsertim vt a diximus, vt verisimile est, ita supposuisse, vt ad contemplationem ad amussim respon

deat.

dam, literalis.n. hec & alias non tam agendi et operandi, quàm discendi & principiū
est. Sicut ijdem Graeci auctores meminere : qui in disciplina Aristotelica ac philosophica,
qua autumas nostri ad bonū agendum & verū intelligendum instruitur, principium à
moralis institutionis sumu oportere ea ob cām affirmant, quia instrumenta, cum scientiā
sunt dialectica rationes, ea sunt natura, vt bene & recte vsi eis quispiam possit, nisi ani
mum prius bonis morum institutionibus recte preparatum habuerit. Quia tamen hec Aris
stot. dialectica demonstrationibus quatenus rei materia patitur, satis exquisite pertracta
tat : idcirco oportere, vt qui discipulus eius esse velit, simplici primùm aliqua morū institu
tione imbutus, deinde logica eius disciplina percepta, qua intelligere argumentandi ra
tionem valeat, ad hoc opus accedendum esse eius cōsentaneum videatur. Sed hoc fundamento
iacto superest vnum extremū quod ad cōsummandā spē hanc, firmiter ponit. Qui enim hoc
vel non sciuerit, vel nequam ac labāti subiecerit, cum non habeat, vbi insistat, euenire ne
cesse videtur, vt inquit D. Paulus, euāgelizantemq; verā edificationē ruinosam efficiat.
Quapropter, cum plerique hodie hac via nimium ingrediantur, neq; fundamentum hoc ve
rum adhibeant, quippe cum opus hoc quod exordium & rudimenta & discendi esse iā osten
dimus, neq; in gymnasijs publicis locū ullum practicum habeat, neq; primum à quo
quā nisi disputandi tantū aliquando causa nō agendi consideretur : non audio mihi esse
existimo, si nonnulli mussitentur, qui cū perspicuos se esse velint, vel philosophū hanc
ipsam, vel nostra condemnent : nā cū in euoluendis eius libris non id studeant, vt con
sint animo rō actionis eundæ, constansq; veraq; doctrina seruetur : in multis obscuris ne
cessario incidunt : vt & impia nonnulla eius dogmata cognoscant fateri : & philosophiā i
ta ipsam adeo à religione nostra discrepare asserant, vt qui ea fruitur imbutus, si eam se
quatur velut, esse bonus Christianus non possit. quasi ferè vllo modo queat, vt nos vel rerū
veraru cognitio à veritate, vel creatur arū scientia à creatore alienet. Cū præsertim ij q;
Aristotelica virtutis & felicitatis veriū fructum percepturi, si quā viderint aut audierint
esse ex nostra pietate ac sanctis veris, qui vel voluptatibus adeo se abdicarit, vt debel
lare sensus omnes ex parte refugiat : vel possibilibus omnibus & corporis & fortunæ bo
nis in felicitatē aliquam se offerat, absq; a conuictu hominū separatum vitā traducat
ea sola virtute contentus : vel honorem ab hominibus & gloriā contemptrix : vel socie
tatem loquutionēq; prorsus à consortibus suis reiecerit : vel mores potius aliquando propo
suerit, quàm quippiā de perfectione sua relaxare voluerit : non quasi perfectiori ad
mirantur, sed nō rusticū, modo stupidum, modo ineptū, modo humilē & abiectum, nō
agrestem esse dicunt. Hominē.n. hoc abiecisse animal est : vt consortio hominū se
priuare non solū ab vtilitate publica, verum et ab omni prorsus humanitate abesse fa
teatur necesse, bona et reliqua non ea tantū que animā sunt, requirere, neq; virtute so
la esse contentū : vt primū se felicitate, qui vel corpus neglexit, vel fortunam : simulq; eū
artifici confiteatur, qui vt melius operetur, instrumēta abiecit. Virtutē item in rectis
citate consistere asserunt : vnde non eam esse virtute præditum qui voluptates corpo
ris, vel honorem, vel iocum e vita sibi penitus circumciderit, sed qui hec omnia moderate
vti sciat. Vitā vero ita facile negligere cum felicitatis vitam et perfectam longam requi
rat, esse eum qui sibi citò eam etiam ipsam conterminat. Atq; hec dum dicunt, felices se ob
stupescunt, dum & semper quod perfectius se esse videāt, damnant : & bonos rationis
bus & sibi & plerisq; alijs nunquam perfectiorem & puriorē vitam esse inquirendā,
sed genio & curandi cuiusuis semper indulgendum esse persuadent. Cum tamen

si studio

Præfatio

ſtudio cognoſcendæ veritatis, & non affectibus ſuis patrocinandi hæc dicerent, Ariſtotelem ipſum habeant, qui felicitatem hanc, quã dicunt, non eſſe verã hominis manifeſte declarat, ſed humanam & ciuilem, qua homines tantũ exteriori conuictui, nõ interiori & veram hominem perficiat: ad quam noſtri illi fruſtranda conſentiunt. ſecundo hæc humana felicitas & actiua pluribus: ita illa pauciſſimis indiget: ſolaq; vera eſt contemplatiua, niſi quatenus corporis neceſſitas poſtulat. Quæ. n. Alexã. in libello de felicitate contra Stoicos diſputat, eam ſola virtute non eſſe contentã aſſerens: de felicitate tamen hac humana & imperfecta dicuntur: vt Euſtratius quoq; in decimo oſtẽdit: in illa autẽ quæ vera hominis eſt, nullam vim habent. Nã vt ipſe Ariſto. in decimo inquit, contemplatiui nulla humãi rerum ad operationem quidem indigentia eſt, quam ſi vt contemplationis eſſe impedimento confeceruntur. quatenus tamen homo, eſt cum pluribus q; vitam degit, ex virtute agere proponit. talibus igitur ad humane ſe gerendum indigebit. Vbi etiam illud animadvertendum, aſſerere Ariſtotelẽ hominem verum & contemplatiuũ nõ eſſe ſeiunctum, neq; cum pluribus vitam traducere: vt nunc etiã ipſorũ hæc ex parte inſtituta euadat. Nam cum nonnulla ob neceſſitatẽ indita in natura hominis ſint, ſi ſubtracta ea neceſſitas fuerit, ſummam virtutis eſſe cenſendum eſſt, ſi omne ſtudium, omnisq; labor poſtea adhibeatur, vt ea quoq; penitus auferãtur. vbi. n. morbi in corpore nam hũano, exterioreſq; exciſſint, auxilio aliorum ſtatim indigent: vtq; & ipſi alterum aſſidue, & genus ſuum in poſterum propagaret, opus habent voluptate quo ſubinde ipſum mitigarent. Vnde cum ſi nec eſſent, & ab exteriore hac diſſuſione retraherent, nullum auxilio, nullaq; propagationis indigere inuenirentur, nullaq; ita diuiſione, niſi quatenus ad ſuſtinendum corpus ſuſficiat: ad quã adeo paucis contentus eſt, vt ea quæ vitæ exteriori neceſſaria tantũ ſunt, vana ĩt eſſe exiſtimet. vanitatis. n. id eſſt huiuſmodi neceſſarijs inquit D Paulus ſubuehi eſſe creaturam propter eũ qui eam ſubiecit in ſpe: quaſi ſi vel hæc corporis vita ad virtutum exercitationẽ opus non eſſet, vel aliquã do nõ ſperarentur fore, vt hæc etiã ſublata, quando videlicet vegetationis ad obediẽtiã rationis p reſurrectionẽ l cet dimittere quæ da modo futura reſtituta, ſola contẽplatiua in nobis perpetuo conformaretur: nulla prorſus corporis cura habẽda nobis eſſet. vt nõ immerito quærendum ſuerit poſt, qui perfectã hanc affectionẽ, ab hac ſe abſtrahant: laudatiq; ſummopere nonnulli fuerunt, quòd adeo ab hac ſubitam ſeſe ſubduxerint, vt p multos annos hominem vllũ, cuius conſortium eſſe alijs iucundiſſimũ ſolet, non viderint: quippe cũ qui ob virtutẽ eo prouecti ſunt, vt humana ſocietas non indigeant, Deo vnito ĩ ĩd eſſe intelligantur. Addẽ quòd ſi contẽplatiuã felicitatẽ quoq; omittere in præſentia velimus, ipſa nihilominus reſpondere ex Ariſtotelis ſuis poſſemus: ſi ea quæ in noſtra dono manent, tũ ad Herouẽ virtutẽ referremus, quæ vt in ſeptimo docet, omnia excellentius ac ſublimius quibus moralis exequitur: tum ad moralem ipſam: nam cum ſemper dolore vacuum, vti prudentia opus ſit, vt ppea prudentiã poſſit eſſe oblatio, vt ipſe in ſexto inquit, quippe cũ mox ſubuecta ſemper nobis ſint obuia, neq; vllus locus, vlla tempus, vel la.ſtio, vllus affectus reperiatur, in quibus non requiratur prudẽtia, quæ virtutis motiuum rectæ rationis eſt: extra vero tẽpus, aut locũ, aut actionẽ, aut affectum eſſe nemo poſſit. dñ vinit: ſit, vt mortalis, id eſt actiua virtute ſemper aliquatenus vti vnuſquiſq; eius contẽplationi dñeat. Quapropter, quia felicitas in virtutis operatione cõſiſtit, operatio vero alicuius in qualibet occaſione ſemper exiſtit: ex virtute aliqua ſemp operari vnuſquiſq; pót, dum vnus ſiet, aliquem operãdi modũ ita cõſtituendum eſt, qui ea aliq-

*cit, quæ ad operandum sibi sunt impedimento. quippe cum & diuitiæ & sanitas & reliqua externa accepta natur æ sint, vt sicut prodesse, ita obesse aliquibus ad virtutem exequendam valeant: vt ea reuerere à se quisq. debeat, quæ sibi esse impedimento sentit. quemadmodu neq; sciber, si malleum reperiret, quo cuiusuis semper ei soleret deprauare, intemperantiæ vti deposset, neq; primum se instrumētum magni quidem æstimare deceret. Præterea in primo felicitatem hanc esse confundo unquā, vt à quocunq; possit comparari. quasi si adsit virtus, tum Dei præclarissimum donum sit felicitas, cæteris facile subsequatur: si non adsit, nulla ratione externa proferre ac cōsequi quæ, quæ felicē hominē, vel potius non infelicem efficiat. Quærunt primum regnum Dei et cætera adijciuntur vobis, unquit veritas. Sed sunt qui se ridiculo quodam mō decipiunt: nam cum felicitatē in operatione ex virtute cōsistere sciant, operationem vero hanc corpore bono & externis indigere tanquā instrumentis: primū instrumentum cōquirendū sibi vtendum censent. quasi vbi voluerint, virtutem possint comparare sibi facile possint. neq; ita dum posthabita virtute vel corpori curando vacant, aut temperantiæ & andreiæ vel prudentiæ colligendæ student, amentia & insania eos præcipiat. vt siquem essit qui dō instrumenta ad extruendā domum hanc inde cōquirentem, Lateres & ligna, cæmenta quibus domus extruitur, nulla cura habita dissipanda ac perdenda curaret: simulq; hos omnino esse vt deberetur. Tam & si doceret etiam possemus ex arce domus felicitatē rebus externis indigere, non ex si & sua causa, aliunde fortuna in dispensatione rerum assumeretur: sed ob subiectam rei, in quibus circulo versari consuerunt. Non ferro ac fabri malleo indigeri, nō vt opus summa absolute efficiat, quod sine malleo etiam ex se artem potest efficere, sed vt id in ferro, quod tractari unquam, nisi malleum adhibeatur, efficeat. Temperantiæ vero, licet quantum ad habitum eam acquisitam spectat, repugnantia irrationalis facultatis careat, quia insurgere in eam non ita vehementer solet: dum continua tamen in continua acquisitione consistere ob id dicit quodam modo potest, quòd infirmitatē carnis non tollat, & affectus ac præcipue cupiditates circa quas versatur temperantia, ea semper sunt natura, vt si libere aliquamdiu sinantur, & assidua frenatione non cohibeantur, profundā petulantiæ cumulent. vt retinere non ad continuum sapientem necesse sit, dum in via summus: in via autē tantisper summus, quamdiu in stadio: fugereq; vel medocrem voluptatē non quia mala sit, sed quæ fallax, lasciuaq; sibi insinuet. adde quòd vt ipse in tertio, unquit, mortis esse intrepidum corpora voluptas propterea debet, quia nobis inest, non quatenus homines, sed quatenus animalia: vt talibus eligendi & acquirere frenū sit. Quæ sanè voluptas quàm pernitiosam vim habeat, inde perspicere vel manifestissime possumus, quòd tyrannis cum innocentes & pueros martyres à vera religione terrendo & cruciatibus auocare non possent, sed prius ipsi nouis supplicioru generibus excogitandis, quam martyres tolerando essent defatigati, postremo ad voluptatem non tam terrentem, quam conniuentē eis tanquā ad volentissimam machinā confugiebant: & quos igne & ferro non potuerunt, voluptate se expugnatures esse debuere. eo quòd voluptas animum hominis adeo turbet, vt ea lenis qualibet de causa in idolatriā, & profundissimam vitiorū voraginem sit præpotens. Cum igitur in appetitu cibi & potus, & amoris moderando temperantia consistat, & amor exapertus finis desit sicut in odiosis unquā, vt nisi vitium amare vehementer non videatur. [illegible] omnia debeamus: sit, vt contingere etiam sese homo odisse ut debeat, si amor in affectionē Dei vt præcipit vult. Vel-

le autem

bi autem omnino cum necesse est, qui ad contemplationem felicitatem festinat. minime tamen, vt ex sanctis nostris quidam aut, Deum amat, quo cum Deo amari aliquod, quod bono propter Deum amet. Sed insurgunt hoc loco vndeo aliquot ex iis, qui hominem se esse volunt, atque diuum ac interpatrem illas tamen: sicut homines mentiuntur: &, vbi vere sathana, quos saepe quos sunt hominum, non quos sunt Dei: insurgunt inquiunt, ea docent, amicitiam ergo naturam desiderium, & in summa excellentia nullam esse posse, atq; necesse ergo Deum cum homine non posse esse amicitiam, vt ipse inquit in eo libro, quo tamen si intelligerent, de quo amicitia a gentes loquantur, nihil haberent, opinor, quod decernunt. de eo n. amicitia agit, in qua homo & humana permanet, non attollitur & Deus efficitur. nam cum aliena illa perfectione vota & contemplatione ita transformemur, vt fiamus Deo coadunati: Deus q; nos vt cognatos effectos amet, vt in decimo ait: nō video cur nō amare Deū, si vehementissime amare debeamus. vbi n. maior transmutatio, maior adhaesio, vbi maior adhaesio, maior quoq; amor sit, necesse est, maior sit transmutatio spiritus & natura est, qua in Deum transmutamur, Deoq; similes efficimur: haec per participationem id fiat: quam intelligendo, quo cum hominibus vsumur. Adde quod summa ipsa veritas se sponsam sibi animarum nostrarum appellat: vt coniugale illud hoc amoris also destrahi nemo, qui ad perfectionem tendit, non debere fateatur. Id quod D. Paulus etiam declarat, cum coniugij mysterium Christiq; interpretatur, cū ait, erūt duo in carne vna, magnum mysterium dico vobis, id est Christus cum ecclesia. quippe cum effectus hunc penitissimum perficiamur, cum ad intellectum & Dei vehementius ēt sua firmata utrobiq; Sicut n. quanto vehementiori furore, cum ratione detrahit, materiem animo turbationem inducit: ita quanto vehementius incitatus a rationis auctoritate, eo tranquilliorem animum reddere confundam est. & sicut ille magis destruebat, ita hic magis reuocat, atq; mutat. Cauq; praeterea cibi & potus voluptas ita medicinae causa nobis data sit, ne fames & sitis morbo enecemur, adeoq; doloris surrepat, vt sibi spes necessitatis inducendae desperet: & peccata cum sint lapsus, ne praecipitemur imprudentes saepenumero inducunt: vt siquis irritatus aliquo vel leuissimo est, periculo sit, ne male eratus grauissimum detrahatur: perinde ac siquis è summa rupe voluptas delabatur, nisi flumen ibi contineat, id quod in vitijs & peccatis paruentia praestat: in profundissimam vallem praecipi feratur, necesse est: danda opera est, vt omnibus expurgemur, & quā ea si etiam contrahamur, aliquando cauendum: id quod timore efficit, quem misericordiam temerum appellant, qui sanctos omnes vere semper comitatur, quem confidam veritatem esse animi volupatemq; aliquā non malam, ne mala nobis in occasionem efficiatur, sluerissime cauendum: praesertim cum ipse & in secūdo ne lapsarem fi ſi ſit pulchra & decora, esse demonstrandam non secus atq; Hieremiam, ne mulieribus nobis occasionem praebeat: & in septimo fraudes nos ferre eam, & insidijs cō ra nos vti: non secus ac Vrias ceſto ſuo, quo vel prudentes decipit ipſos. vt qui vel ho neſtum volaptatem hac de cauſa fugio, non ſtupidum, ſed tempet intiſtemum eſſe cōfitetur. Quos, illi qui eiusmodi condemnant varia & fluentanea inquirunt, vt diuturnitate & amplitudine ſtat & potius morbo nos ſibi opus ſit, non ſecus ac cum natura à ſuetre ſimus exhilarandi, quām ſiquis diuti operā, vt in eo ſtatu ſemper ſe conſeruaret, vt veratrum, aut aliquod aliud huiuſmodi medicamentum ſumere cogeretur. medicina n. moderata & quando opus eſt, ſumpta, prodeſt: immoderata & non ſuo tempore, deprauat ac perdit. Qui vero honorē contemnunt & gloriā: ſi hac cauſa cautionem faciat, vt ſibi ad ſuper-

hiam occasionum præcidat: prudens potius est existimandus, quàm vinipotor audax: & prosperæ sortis, quæ res humanas parvas æstimat: magnanimus potius quàm velox, fœcundus est. magnanimus siquidē, vt in quarto inquit, cū ornamentis omnibus virtutum præditus sit honores qui a Deo exhibentur, est contemptui, vel saltē omnia & absolutæ hæc humana esse æstimatur. De loco fatui plura mouere dicenda multo esse arbitror, cum superiorum quodda esse videatur. quippe cum ipsi quoq; Aristo. in decimo eū admodum vili loco habeat. & non nisi vt remedium adhibendum: & quæ, vt in sequi tur inquit, semp laborat animal, sine audiat sine videat, relaxationem horum causa adhibendam censeat: ita vt si relaxationem quispiā illam non requirat, vel quæ perfectionis ei est consequutus, vel quæ timet, ne cū relaxatione parta excussa aliqua voluptas surrepat: cum præterea tollere longe malum sit. Nā lapsus quo contaminatū aliquā in sē habeat, relinquendi puerus sunt. præterea in quibus quid malū adest vt nisi vana aliqua excellentia a opinione delectant: id quod sicut puerile est, ita à probo viro esse alienū debet: adeo turbare interdū animum hominū solent, vt vade papæ relaxationē voluit, unde contra Thomam maneri, & afflictationē consequuntur: atq; id quod pœnis est, vt turbationes eiusdem fiant, vt in & anima aliqua vana delectatur. Comforto vero hominum sē primum, tantum abest, vt alienū vel ab humanitate vel ab veritate sit, sicut ipsi delectant, vt quo id sæpe, & multo magis amicus omnibus sit: & prodesse etiam multo magis possit, ma si amor probi veri erga simplicem regulā est erga alium amicitia, vt in eo manifestissime declaratur: qui sese vere amat, id quod qui in solatiandō sese verebit, potissima facit: ut ēt in solatiandis proborum omnium est amicus, cuiq; non secus ac sibi bona velit atq; optet. sic assert cuiq; veram constantiā: pauores amouet: & quod ex eo cōsequitur, hominē ex pauoribus posse, cum ēt ipse Arist. in quinto animum vidistur, cum qui bonus cuius sit: bonū virum interdum esse non posse: quippe cū multa ei mutari contraria inter se habeant substantia, vt necesse quasi omnino sit, sapiēs pluribus & oībus esse debeat amicus sit solatiatus, id est sui cōstatus, id est Christiane cuiq. quippe cū nisi eis quos amat quispiā, benefacias, benefaciat aūt nō nisi cū occasio rōnabilis: ut qui plures amat, plures procul dubio cū occasio se offert, benefacto afficiat. Si vero dicam solatiatio, sibi occasionem benefaciendi præcidere, do refugit a societate aliorū: scire illud debeat fugere occasionē cum non sit quispiam, vt possit cū occasio se obtulerit, nihil aliud esse, quam occasionem sumopere quærere. Accedit quòd confutandum habere posse probum virum vanus videlicet aūt diuersus, in nono declarat: cum & pauci admodū reperiātur boni viri, & ipsi eis nō indigeat, nisi vt oblectentur, operatiq; necessitudo videlicet possit: quæ. id ruborē allatū ēt potius naturæ quā pfectionis ascribat. Nā eū felicitatē vitam perfectā requirere aiunt, vt negligēda ea tenere vita non sit: Aristotelē ipsum arguant, qui morderem felicē in nono asserit breui tpe lætari vehementer magis electurū esse, quā longo lustro: et vnare bene ēt vno anno, quàm multis quarundelabat. vt vita perfecta nō ēt longa, quàm absoluta & integra intelligendo esse declarat. Atq; hæc in præsentia multo dicenda existimaui, ne quid mordem nostrorū virtutem & actiuā multo esse hac peripatetica exquisitiorē. perfectiorēq; non puto: id in se satis constat: sed vt Aristotelicā hanc & actiuā felicitatem longe sanctiorem ac præstantiorē, quàm primā fronte præ se ferre philosophia videatur. si perpēdere dil. tentus vō volueris, inuenire vnumquemq; posse demonstrē hoc q; Arist. opus est cuiusmodi, vt si non exactē q; facere, præparare tamen, & deducere ad perfectē bonū hominē maxime valeat.

Index

INDEX SVMMARVM,

AC CAPITVM LIBRORVM,

QVI IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Summa, ac Capita Primi Libri Moralium Nicomachiorum.

DE finium diuerſitate. De felicitate, ſine ac ſummo bono ipſum felicem. De animæ duplici parte, ac virtutis diuiſione. fo. 1. D

De vniuerſali boni appetitu, ac finium diuerſitate. Cap. 1. 1. D

Quòd vnus architectonus ſumus, qui ciuilis ſit facultatis. Cap. 2. 1. L

De modo procedendi, & audiendi moraliſ. Cap. 3. 2. H

De ſummo bono, & recta audientis educatione. Cap. 4 3. G

Quòd felicitas nõ ſit voluptas, honor, virtus, aut diuitiæ. Cap. 5. 4. G

Quòd non ſit idea. Cap 6. 5. E

De felicitatis ſubiecto, ſubſtantia, ei præceptus in vnoquoq; ſcientia obſeruandis. Cap. 7. 7. G

De doctorum antiquorum cum vera felicitate confuſo, ac de triplici bono ad felicitatem neceſſario. Cap. 8. 10. B

De modo aſſequendæ felicitatis. Caput 9. 11. L

Quis in hac vita dicendus ſit felix. Caput. 10. 12. I

Quòd poſterorum fortuna ad defunctos pertineant. Cap. 11. 14. I

Quòd felicitas bonum ſit honorabile potius, quam laudabile. Cap. 12. 15. E

De duplici animæ parte, ac virtutis diuiſione. Cap. 13. 16. A

Summa, ac Capita Secundi Libri Moralium Nicomachiorum.

DE virtute in genere, ac eius eſſentia. Quo pacto mediocritates inter extrema diſponantur, vitiaque ac virtutes opponantur, & quibus præceptis ad mediocritatem deueniatur. 18. B

De prodeſſione virtutis intellectiuæ, ac moralis. Cap. 1. ibid.

Quòd virtus ab exceſſu & defectu corrũpatur, ad mediocres inclinans operationes. Cap. 2. 19. G

Virtutem moralem eſſe circa voluptates. Cap. 3. 20. K

Quod inter iuſta agere, & iuſte agere differentia ſit. Cap. 4. 22. A

De affectu, facultate, & habitum eſſe genus virtutis. Cap. 5. 22. M

De duplici mediocritate, & virtutum ſubſtantia. Cap. 6. 23. H

Mediocritatum inter duo extrema diſpoſitio. Cap. 7. 25. G

De virtutum, ac vitiorum mutua oppoſitione. Cap. 8. 27. I

De præceptis, quæ ad ipſum mediocritatem ducunt. Cap. 9. 28. H

Summa, ac Capita Tertii Libri Moralium Nicomachiorum.

DE ſponteneo, et inuito, ac de iis, quæ ad ſponteneum conſequuntur. De fortitudine: De temperantia: eiſdem ſpectantibus, atque extremis. fo. 29. K

De ſponteneo, & inuito. Cap. 1. ibid.

De electione. Cap. 2. 32. I

De conſultatione. Cap. 3. 33. K

De voluntate, & eo quod eſt voluntate optabile. Cap. 4. 35. I

De iis, quæ in noſtra ſunt poteſtate. Cap. 5. 36. E

De fortitudine, & forti. Cap. 6. 38. L

De terroribus diuerſitate, & fortitudinis extremis. Cap. 7. 39. K

Index

De quinq; modis fortitudinis non vera. Cap. 8. 40. L
De ꝓpriet. fortitudinis. ca. 9. 43. A
De timiditate, et eius extremis. C. 10. 43. K
Diuersas copulationum species esse. Cap. 11. 45. B
De temperantia extremis. Cap. 12. 46. D
Summa, ac Capita Quarti Libri Moralium Nicomachiorum.

DE liberalitate. De magnificentia. De magnanimitate. De moderato honoris studio. De mansuetudine. De eutrapelia. De veracitate. De facetudine: ꝙ seruanda; eiusque extremis. De verecundia. fo. 47. D
De liberalitate, et eius extremis. ca. 1. ibi.
De magnificentia, & eius extremis. Capi. 2. 51. B
De magnanimitate, & eius extremis. Cap. 3. 53. H
De moderato honoris studio, & eius extremis. Cap. 4. 57. B
De mansuetudine, eiusq; extremis. Capi. 5. 57. L
De eutrapelia, et eius extremis. ca. 6. 59. C
De veracitate, et eius extremis. c. 7. 60. E
De facetudine, et eius extremis. c. 8. 61. I
De verecundia. Cap. 9. 62. L
Summa, ac Capita Quinti Libri Moralium Nicomachiorum.

DE iniustitia, & iniustis. De iure, et iniuria, ac ipsorum speciebus. De equitate & æquo. 63. G
De iniustitia & iniustitiis, & modis iniusti. Cap. 1. ibid.
Quid iniustitia particularis & quotuplex. Cap. 2. 65. I
De iure distributiuo. Cap. 3. 67. E
De iure commutatiuo, & emendatiuo. Cap. 4. 68. I
De retributione, mutuo, & indigentia. Cap. 5. 70. E
De iniuria, & iure ciuili, herili, & familiari. Cap. 6. 72. I
De iure naturali & legitimo. Ca. 7. 73. G
De triplici iure mundi, quod alijs irrogatur. Cap. 8. 74. E
De re q̃d est pœnæ immeritæ. Cap. 9. 76. A
De æquitate, æquo, et bono. Ca. 10. 78. E
De eo quod est iuxta iniurias filiis ꝓpr. Cap. 11. 79. H
Summa, ac Capita Sexti Libri Moralium Nicomachiorũ.

DE principijs agendi. De intellectu habitibus, scia, sapientia, intellectu, et prudentia. De prudentia partibus, et hinc ad eã consequentur. De sapient. a, ac prudentia voluntate. De naturali virtute, ac virtutum & prudentiæ connexione. fo. 81. B
De recta ratione, duplici virtute & partibus animæ. Cap. 1. ibid.
De principijs agendi. Cap. 2. 82. B
Habitus intellectuales enumeratio: q̃d scia obiectio, et q̃ propriatus. Ca 3. 82. M
De arte. Cap. 4. 83. H
De prudentia. Cap. 5. 74. C
De intellectu. Cap. 6. 85. D
De sapientia. Cap. 7. 85. G
De partibus prudentiæ. Cap. 8. 86. L
De bona consiliatione. Cap. 9. 88. B
De perspicacia. Cap. 10. 89. C
De sagacitate. Cap. 11. 89. K
De voluntate sapientiæ, & prudentiæ. Cap. 12. 90. H
De naturali virtute, & de virtutum, & prudentiæ connexione. Cap. 13. 92. A
Summa, ac Capita Septimi Libri Moralium Nicomachiorum.

DE heroica virtute. De ciuilitate, & earũ oppositis. De continentia, et incontinentia. De voluptate, & ipsius speciebus, ac de dolore. fo. 93. H
De heroica virtute, continentia, et earum oppositis Cap. 1. ibid.
De continẽte, et incontinentibus. Cap. 2 94. L
Quomã pacto incontinens agãt. c. 3. 96. G
Circa quæ continentia, & incontinentia versentur.

Index

ver, ſ rur. Cap. 4. 98. I
Circa iuſtida ſunt natura ali ꝙd iuſtitiæ ſimile, quod; dicat ci ſpes. Cap. 5. 100. E
De iracundia ira, & ad voluptatem differẽtijs, et vitio hũano. C. 6. 101. H
De continente, incontinente, tolerante, & molle. Cap. 7. 103. B
Quæ incontinentia & intemperantia deferenda ſit. Cap. 8. 104. G
De continente & pertinacia comparatione, & differentia. Cap. 9. 105. G
Prudentiam & incontinentiam ſimul in eodem non eſſe. Cap. 10. 106. L
De voluptate. Cap. 11. 107. K
Improbatio rationum de voluptate. Cap. 12. 108. B
De voluptatũ ſpecieb⁹. Ca. 13. 108. K
De corporu voluptatibus. C. 14. 109. D

Summa, ac Capita Octaui Libri Moralium Nicomachiorum.

DE amicitia, & eius ſpeciebus. De amicis, ac de modis, ꝙ circa amicitiã et amicos ſunt conſyderanda. 110. A
De amicitia. Cap. 1. ibid.
De amabili. Cap. 2. 111. E
De ſpeciebus amicitiæ. Cap. 3. 112. B
Hanneſtam amicitiam propter duo amicitiã, alias vero ex accidẽti C. 4. 113. M
Quis dicendꝰ amici, & quo apti ad amicitiam. Cap. 5. 114. M
In quo amicitia plures poſſint eſſe amici. Cap. 6. 116. A
De amicitia ſuperioritia. C 7. 117. D
Amicitia magis conſiſtere in eo, ꝙd amet, quam vt ametur. Cap. 8. 118. D
De crudi amicitia. Cap. 9. 119. G
De ſpeciebus cuiuſlibet amic. Ca. 10. 120. H
De amicitia regia, paterna, familiari, & fraterna. Cap. 11. 122. B
De amicitia ſolidaria, & ſimili. Cap. 12. 123. C
De duplici iure, & de compenſanda amicitia. Cap. 13. 124. L
De querela in amicitia per ſuperemin⁹ tiam, & de abdicatiõe. Ca. 14. 126. B

Summa, ac Capita Noni Libri Moralium Nicomachiorum.

DE amicitia conformitate, ac ipſius operibus. De beneuolentia, cherubin, beneficentia, amore ſui. De amicis ſui ciis, amicorũ numero, in quos fortuna ſunt benigni, et ipſorũ ſcipsos amare. f. 128. A
Quæ conferunt amicitiã. Cap. 1. 128. A
Sanguis pro dignitate beneficia eſſe reputanda. Cap. 2. 129. M
Quãdo ſeruãda amicitia. Cap. 3. 131. E
Quæ opera amicoꝝ, & quod ea ſint preciosa. Cap. 4. 132. E
De beneuolentia. Cap. 5. 134. A
De concordia. Cap. 6. 134. K
De beneficentia. Cap. 7. 135. G
De amore ſui. Cap. 8. 136. K
De amicis falſis, & quibus indigeat. Cap. 9 138. K
De numero amicorum, multos ne pauci habendi ſint. Cap. 10. 104. D
Vera ſ fortuna bñdo ſint amici. c. xi. 142. c
De præcipuo numero amicorum, & bono rũ & malorũ amicitia. Ca. 12. 142. F

Summa, ac Capita Decimi Libri Moralium Nicomachiorum.

DE voluptate, ac eius ſpeciebus. De felicitate, & cõtẽplatiua & actiua: ſeparatioq; ac ſermonis continuatio ad libros de Republica. fo. 143. B
De voluptate. Cap. 1. ibid.
Opinio Eudoxi ꝺ voluptate. C. 2. 143. L
Dictũ voluptatẽ nõ eſſe bonũ cõfutatio, et ſi nõ oĩs experibilis ſit. Ca. 3. 145. A
Quid nam ſit voluptas, & quomodo operationi perficiat. Cap. 4. 146. M
Voluptates liter ſe ſpẽ differe. c. 5. 149. C
De felicitate. Cap. 6. 151. D
De felicitate contẽplatiua. Ca. 7. 152. G
De felicitate actiua, & præcipuo eius operationis. Cap. 8. 154. B
Peroratio operis. Ca. 9. 156. I

Summa

Index

Summa, ac Capita Primi Libri Magnorum Moralium.

De bono. De virtute in genere. De vi rerum, ac aliis, quæ ad ipsam spectant. De virtutib. speciebus. De virtute, ac iis, quibus ipsam consequimur. fo. 162. B

De virtute agendam esse. & antiquorum de ea affirmatur opinionem. Cap. 1. ibid.

De bono in communi. Cap. 2. 162. I

Quot modis dicatur bonum. C. 3. 163. K

Virtutem in anima esse: felicitatē vero in actione consistere, & in statu perfecto. Cap. 4. 164. I

De anima altrice portione quadā: & in ipsa virtutem non esse. Cap. 5. 165. A

Diuisio animæ & virtutē ab ea esse, defe. luq; corrumpi. Cap. 6. 165. D

Virtutem inter voluptatem & egestatem collocari. Et modo moralis virtus dicta sit. Cap. 7. 165. H

De affectibus, potentijs, & habitibus. Cap. 8. 165. L

Quid medietati opponatur. Ca. 9. 166. G

Probos & malos esse in nobis existere: vbi redarguntur Socratis alteri opinatus. Caput. 10. 166. H

De spontaneo, & tribus appetitus generibus. Cap. 11. 167. D

Socratica argumentatio, qua virtutem non esse dicit. Cap. 12. 167. H

De vi. Cap. 13. 167. L

De necessitate. Cap. 14. 168. A

Spontaneum animi sententia esse, & quotuplicem iustum dicatur. C. 15. 168. B

De proposito. Cap. 16. 168. D

De animi sententia. Cap. 17. 169. B

Cuius rei res virtus consequitur ex se. Ca. 18. 169. C

De fortitudine, & forti. Ca. 19. 169. H

De tēperantia, & tēperāte. C. 20. 170. E

De magnanimitate, & magnanimo. Caput 21. 170 H

De liberalitate, liberali, & eorum extremis: ac de plerisque animi virtutibus speciebus. Cap. 22. 170 K

De magnificentia, magnanimo, & eorū extremis. Cap. 23. 171. A

De magnificentia, magnanimo, & eorū extremis. Cap. 24. 171. C

De indignatione, indignabundo, & eorū extremis. Cap. 25. 171. F

De gratitudine, grato, & eorum extremis. Cap. 26. 171. G

De verecundia, verecundo, & eorum extremis. Cap. 27. 171. I

De urbanitate, urbano, & eorum extremis. Cap. 28. 171. K

De amicitia, amico, & eorum extremis. Cap. 29. 171. L

De veritate, vero, & eorum extremis. Cap. 30. 171. M

De iactantia, iactabundo, & eorum oppositis. Caput. 31. 172. B

De duplari ætate rationis potentia, et quo pacto a se inuicē distinguatur. C. 32. 174. I

De veritate, & iis quibus ipsam consequimur. Cap. 33. 175. A

Summa, ac Capita Secundi Libri Magnorum Moralium.

De æquitate, modestia & promptitudine, fortitate, incontinentia, et cōtinentia, voluptate, prosperæ fortunæ, honestis placitis vel actionibus, ac amicitia 176. G

De æquitate, ac æquo. Cap. 1. ibidem.

De modestia, & modesto. Cap. 2. 176. I

De promptitudine. Cap. 3. 176. K

Dubitationes quædā circa iustitiā: prudentiā et, mentē et alias virtutes. C. 4. 176. M

De continentia, & incontinentia, ac fortia et agendum. esse. Cap. 5. 177. M

De fortitate. Cap. 6. 178. A

De icōtinentia, et cōtinentia. Ca. 7. 178. C

De voluptate. Cap. 8. 181. C

De prospera fortuna. Cap. 9. 183. E

De honesta probitate, honesto ac bono. Cap. 10. 184. A

De vera amicitia. Cap. 11. 184. D

De amicitia, & amico. Cap. 12. 184. I

De

Index

De amicitia ergà ſt. Cap. 15. 186. K
De affinitate. Cap. 14. 187. C
An benevolentia amicitia ſit. c. 15. 187. E
De concordia. Cap. 16. 187. G
Quo probus ſefe amabat. Cap. 17. 187. I
De eo quod ſibi ſatis. Cap. 18. 188. A
De multorum amicitia. Cap. 19. 188. F
Quo amico vtendum ſit. Ca. 20. 188. H

Summa, ac Capita Primi Libri Moralium Eudemiorum.

Circa beatam vitam ac felicitatē conſyderationes quamp. utiles: Et non dari ipſum bonum Idæum. fo. 194. B
De beata vita agendum eſſe: de eoq; in quo conſiſtat, varia opiniones. Cap. 1. ibid.
Dubitationes de vita excellentiſſima, & eam ſecundum diuerſos in diuerſis ponentibus. Cap. 2. 194. M
Socratis optimo de virtute: ac ipſius redargutio. Cap. 3. 196. B
Bonorum diuiſio: ac in quo maxime felicitas ſit conſtituenda. Cap. 4. 196. H
Non dari ipſum bonum Idæum. C. 5. 196. L

Summa, ac Capita Secundi Libri Moralium Eudemiorum.

DE virtute in vniuerſum. Quo pacto inter vitia virtutes conſtituantur, ac inter ſe opponantur. De volūtario, voluntate, ac electione. De fine actus, quæ ad ipſum ducunt: ac quis ſit ipſum virtutis finis. fo. 197. M
Bonorum diuiſio. Virtutem in opere exiſtere: quæq; ipſius opera. Cap. 1. ibidem.
Animæ duas eſſe partes, ratione participantes. virtutum item duas eſſe ſpecies. Caput. 2. 198. I
Moralem virtutem circa iucunda ac triſta verſari. Cap. 3. 199. A
Quid per hæc nomina, Mat, Affectus, Potētia, ac Habitus ſignifi ceatur. c. 4. 199. E
Morales virtutes omnes circa medium inter exceſſum, ac defectū verſari ipſarumq; nomina per exempla adumbrata. Caput. 5. 199. H
Virtutis oēs morales circa dolores, ac voluptates verſari, earumq; mediocritatem eſſe inter extrema: quæ & ipſa, & ſibi inuicem pugnant. Cap. 6. 200. F
Quarum actionum homo principium ſit, & dominus. Cap. 7. 201. B
De voluntario. Cap. 8. 201. K
De voluto. Cap. 9. 201. H
De electione. Cap. 10. 203. K
De fine, & iis, quæ ad finē ducunt vbi virtutis aſſignatur definitio. C. 11. 204. L
Virtutem actionem non peccabilem, ſuiq; rectum reddere. Cap. 12. 205. F

Summa, ac Capita Tertij Libri Moralium Eudemiorum.

DE virtutibus moralibus, omnibus, iuſtitia excepta. 206. B
De fortitudine, forte, et eorū extrēis. c. 1. ibi.
De quinque ſpeciebus fortitudinis non veris. Cap. 2. 206. K
Quæ dicantur horribilia. Cap. 3. 207. A
De tripartita, et eius extrēis. C. 4. 207. L
De moderatione, et eius extrēis. c. 5. 208. I
De liberalitate, et eius extrēis. c. 6. 208. L
De magnanimitate, & eius extremis. Caput. 7. 209. C
De magnifico, et eius extrēis. c. 8. 210. B
De indignatione, verecundia, amicitia, gratitate, veracitate, urbanitate. c. 9. 210. E

Pro Quarto, Quinto, & Sexto ſequentibus libris lege Quartum, Sextum, ac Septimum Nicomachorum. hæc enim ex eo loco tranſlata fuere, nullo penitus mutato verbo: vt in Græcis exemplaribus videre licet.

Summa, ac Capita Septimi Libri Moralium Eudemiorum.

DE amicitia, ac eius ſpēbus. De amicis, ac modis, quæ circa hæc ſunt cōſyderanda. De benevolentia, concordia, ac probitate. fo. 211. C
De amicitia, vbi dubitatur, an ſit in ſimilibus

Index

libus vel in contrarijs. Cap. 1. ibidem.
Quale sit id quod amatur, amandum, an bonum. Cap. 2. 211. M
De tribus amicitiæ speciebus: & quæ ea sint propriæ sit amicitia. Ca. 3. 212. D
De amicorum dignitate, & qui propriè dicendi amici. Cap. 4. 212. L
De amicitia secundo exercita. C. 5. 214. D
Quo pacto similitudo, quæ cōtrariorum dicatur esse amicitia. Cap. 6. 215. A
An quispiam sibi ipsi amicus esse queat. Cap 7. 215. F
De bene volentia Cap. 8. 216. B
De concordia. Cap. 9. 216. D
Cur magis amantes beneficij afficiamur, quam assecuti de amatur. Ca. 10. 216. G
Amicitia omnium in æqualitate quadam consistere: vbi de cruditate quibusdam speciebus ejusdem. Cap. 11. 216. I
In omni amicitia compensationem fieri debere. Cap. 12. 217. F
Videri amicitiam, aliam legalem, moralem aliam esse: in qua, ac vtrāque fieri. Cap. 13. 217. I
An bonus, an vtilitatem præstandum sit beneficium. Cap. 14. 218. H
An sibi an omnibus suffragemur, amore indigent: de amicorum numero, & vnde nos amatū abesse velle. Ca. 15. 219. A
Quæ pacto amandus. Et virtutes non esse securitates. Cap. 16. 220. F
Ab fortunatus, infortunatusne quis natus sit. Cap. 17. 220. L
An fortuna causa sit, vt concupiscamus, et quod sit motus in anima principium. Cap. 18. 221. L
De probitate: & quam sit omnia præstantissimus terminus. Cap. 19. 222. C

Capita Libelli de virtutibus.

QVæ sint laudabilia, quæve vituperabilia: & cuius alia partis, singula sint rationes. fo. 223. B
Quid sit virtus aq; virtus. 223. C
Quid sit virtusquod q; virtutis. 223. F
Quæ sint virtutis, virtutiq; species. 224. C
Quod virtutes sit ex vsu earum. 224. L

Summa, ac Capita Primi Libri Politicorum.

DE ciuitate, domo, pago, re familiari, seruo, dominatu domino, ac seruitutibus, possessione, acquisitionibus necessarijs, ac instrumentarijs, & perfectarijs in re domestica exercenda virtutib. 226. B
De ciuitate, eius gubernatore, partibus, domo, pago. Cap. 1. ibidem.
Quod ciuitas, quid hō ciuile sit dicā, quid partibus ciuitatis prius sit. Cap. 2. 226. M
De re familiari, domino, seruo, re possessa, emptorali ac parandi instrumentis, ac vtilitate. Cap. 3. 227. B
De duplici seruo, potestate gubernandi, dominationis ac gubernationis differentia. Cap. 4. 228. I
De possessione, acquisitione q; secundū naturam, ac necessaria, animaduersa præcipuaq; hominum vsui nanqi, ac vtra dimiqi. Cap. 5. 229. H
De instrumentaria acquisitione, qd sit natura ā, et quid differat à cura rei familiaris: vbi multa de nummo ipso. C. 6. 230. B
De acquisitione necessaria, instrumentaria, et speciebus eius. Cap. 7. 231. H
De partibus rei domesticæ, ac differentia, virtutibus mulieris, serui, patris, imperātis, p. uētis et artificum. Cap. 8. 232. I

Summa, ac Capita Secundi Libri Politicorum.

DIuersa Respubl ca examinatur, seu ea comparatur, ac improbatur. 233. L
Non omnē nouum, ac commentatū in ciuitate quarendā esse, contra Socratis rem publicam ad Platonem. Cap. 1. ibidem
Socratica opiniones improbatio, mulierū, ac filiorum communitatem in republica constituentis. Cap. 2. 236. I
Contra eandē de facultatū cōmunitate, ac

ac magistratuũ in repub. constitutione. vbi errores suos ea exponuntur. C. 3. 233. I

De ea repub. Socratis parte in qua de legibus agit: et eius redargutio. c. 4. 237. E

De Phalea, quæ & Carthaginensium est republica. Cap. 5. 240. I

De Hippodami, & Maleotarum republica. Cap. 6. 237. M

De Lacedæmoniorũ repub. Ca. 7. 241. E

De Cretensium republica. Cap. 8. 243. E

Superiorum rerumpublicarum comparatio. Cap. 9. 224. D

De republica Solonis, & variis institutis aliarum rerumpublicarũ. Ca. 10. 245. D

Summa, ac Capita Tertij Libri Politicorum.

DE ciuitate, ciue, rerumpublicarum specieb. deq; dominatore ciuitatis, variis ea constituentibus, virtute vere virtute superexcellẽte, ac regia gubernatiõe. 246. E

De ciuitate, & ciue, quod sit verum de ciuitate domum, de magistratibus, de insite & insitis ciuibus. Cap. 1. eiusdem. Quo pacto ciuitatem eandẽ, vel non eandem dicere debeamus. Cap. 2. 247. G

De virtute absoluta viri boni, & boni ciuis, nõ sit eadem ac aliorum. De virtute ciuis qua pr æditi, & qua parti. An opifices sint dicendi ciues. Cap. 3. 247. M

Quid sit respublica, & ipsius finis. Quot sint imperij in re familiari modi. Quid respon. re: la, quadam lapsa. C. 4. 249. H

De diuisione, & de formationibus rerumpublicarum, & de earum transgressione. Cap. 5. 250. D

De iusto pauorum ac popularis gubernationis. De ciuitatis fine, virtute, ac vtio. Cap. 6. 251. A

Quem oporteat in ciuitate dominari, & nonnulla de reprehendis ratiõnibus. Caput. 7. 251. M

Ex nobilibus, ingenuis, opulentis vere constituendam esse ciuitatem, institutis virtute bellica in ea opus esse: & ad quos legislator respicere debeat. Ca. 8. 253. E

An vnus qui cæteris virtute excellat, ciuitatis pars sit ponendus. De ostracismo, et quod ab optima repub. de vero illo agendum sit. Cap. 9. 254. H

De rep. regia, et regiis speciebus. C. 11. 255. F

De specieb. verarum regiarum potestatis. An ab optimo vero rege, vel ab optimis legibus gubernari magis expediat. Cui vbi lex prouidere non potest, prouidendi data sit potestas. De permutatione ex vna in alteram rerumpub. speciem. Et de custodibus regis. Cap. 11. 256. C

De Regia vnius tantum, & absolutæ potestate: & an ipsum, legemue dominari melius sit. Et quæ medicinæ à regibus, quatenus ab aliis veris aptis fiat gubernari. Cap. 12. 257. D

Summa, ac Capita Quarti Libri Politicorum.

DE earum rebuspublicis, ac ipsarũ speciebus: & eandem de optima. Quæ aptæ sint ad vnã rempublicam, quæue ad alia. De earum mutuis decriminibus. De republica à paucis, consilij scilicet, magistratibus, & iudicijs. 258. L

De optima republica, & aliqui eruum a legislatore cognoscendis. Cap. 1. eiusdẽ. De specieb. rerumpublicarũ, transgressionibus, ac de iis quæ à ciuili vero sunt exquirenda Cap. 2. 259. G

Quæ sit rerumpublicarum diuersitatis causa: & quæ sint earum species præcipuæ, tum ex dictorum, tum vero ex propria opinione. Cap. 3. 260. A

De popularis gubernationis, ciuitatis partibus, specieb. plebis, nobilium, ac popularis gubernationis. Cap. 4. 260. G

Quod quatuor sint species pauorum gubernationis, & de permixtis gubernationibus. Cap. 5. 262. F

De specieb. popularis, & pauorum potentiæ, & causis earum. Cap. 6. 262. I

In quot species Plato respublicas diuiserit &

Index

& de optimatum variis speciebus. Caput. 7. 163. E

De ea, quæ nomine generis respublica peculiariter appellatur. Quid sit ea, quam ciuilem potestatem dicunt. De bonis legibus. De finibus optimatum, popularis, & paucorum potestatis. Cap. 8. 163. I

Quo pacto ea, quæ respublica appellatur, constituatur ex paucorum potestate & popolari, et de modis mixtionis. c. 9. 164. D

De tyrannide, & modis tyrannidis. Caput. 10. 164. L

De optima republica, partibus eius, atq; mutationibus: & primo excessu, ac quo defectu. Cap. 11. 165. C

Quæ multitudo apta sit ad popularē, aut paucorum gubernationem. Et legislatores semper ad morbos respicere debere. Cap. 12. 166. F

De finibus legibus paucorum, ac popularium contra se inuicem, ac earum temperamento: de gubernatoribus, & cur ex regia prima, in alias gubernationes facta sit mutatio. Cap. 13. 166. M

De partibus respublicæ, consilio scilicet, magistratibus, iudicijs, de consultādi potestate, & membris eius. C. 14. 167. H

De magistratibus propriis, necessarijs, & bonis sui, & de magistratuum constitutionibus. Cap. 15. 168. H

De iudicijs, & eorum speciebus, & de modis iudicandi. Cap. 16. 170. A

Summa, ac Capita Quinti Libri Politicorum.

DE rerumpublicarum mutationibus, seditionibus, earum causis, ac morbis. De diuersarum specierum rerumpublicarum mutationibus, ac ipsarum conseruandarum modis. De regni, ac tyrannidis mutationibus, ac cōseruatione. 170. I

De causis mutationum rerumpublicarū, & de earum inæqualitate & æqualitate, & iusto & stabilitate. Cap. 1. ibidē.

De seditionibus paucorum, & popularium, pro quibus rebus fieri soleant, & quæ sint earum causæ. Cap. 2. 171. F

Quo pacto ob dictas causas euertantur ciuitates. Cap 3. 171. K

De morbis, & detrimentis circa seditiones. Cap. 4. 172. L

De mutationibus popularis gubernationis, & earum modis. Cap. 5. 173. L

De mutationibus paucorum potentiæ, & earum modis. Cap. 6. 174. H

De mutationibus optimatū potētiæ, et earum modis. Cap. 7. 175. L

De conseruatione rerumpublicarum modo regnari. Cap. 8. 176. K

Quas conditiones habere oporteat ascripti magistratus suscipiendi. De præpetis, quibus popularis status, aut paucorū potentia seruatur. Cap. 9. 178. D

De mutationibus regni, & tyrannidis. Cap. 10. 179. D

Per quæ regna seruentur, & quibus modis retineatur tyrannis. C. 11. 181. H

Quæ gubernationes unaquæque durent. Quæ fuerit Socratis opinio apud Platonem, et eius reprobatio. Cap. 12. 183. L

Summa, ac Capita Sexti Libri Politicorum.

DE Popularium ac paucorum gubernationum institutionibus, speciebus, legibus, ac partibus. Nec non de magistratuū speciebus, et eorū officijs. 185. B

Quid, quæ rebus publicis, paucorū potentijs & popularibus gubernationibus cōueniant, considerandum sit. Cap 1. ibid.

Qui sit finis popularis gubernationis, & de quibusdam popularis gubernationis peculiaribus. Cap 2. 185. H

Quo pacto in popolari gubernatione ciuitas participandi sint. Cap. 3. 186. D

De quatuor speciebus popularis, ad quos pertineant, de earum legibus, & institutionibus. Cap. 4. 186. I

Ad popularem institutionem pertinēta. Caput. 5. 187. K

De

Index

De ſpeciebus paucorum potentie, ordinatione creſſis ex populo aſſumendi, quæ paucorum gubernationi poſſunt, & q̃ deterrima. Cap. 6. 288. H

Quæ partes multitudinis præcipuæ ſint, & quæ: ac totidẽ ſint partes ad bellũ et pacẽ: ac quæ ad paucorũ potẽtiã. c. 7. 288. M

De Magiſtratibus, & eorum ſpecebus, et quibus rebus ꝓficiendi ſint. C. 8. 289. E

Summa, ac Capita Septimi Libri Politicorum.

DE Optima vita, ac ciuitate beata. De eis conſentiendũ multitudini re[illegible] ciuibus partibus, diſtribu[illegible] adiſpcãt, ac locis ponat. De ciuitã ꝓximitate. De coniugio, liberorum procreatione, victu, ac inſtitutione. 290. L

De Optima vita, & ciuitate beata. Caput. 1. ibid.

An eadem ſint felicitas, & optima vita. An contemplatiua, an actiua vita ſit præferenda. De optima reipublicæ diſpoſitione, placitis aliorum, & effecto legislatoris. Cap 2. 291. H

In controuerſia in vtra vita cum virtute, dominatu, & præſtantia vita contẽplatiua Cap 3. 292. H

Quanta debeat eſſe multitudo ad conuenientem ciuitatũ magnitudinem. Caput. 4. 293. C

Optima regionis, & ſitus vrbis conditiones. Cap. 5. 294. A

An cõmunis maris turba nautica, & nauales potẽtia ciuitatibus recte inſtitutis expediat, vel ne. Cap. 6. 294. E

Quales debẽt eſſe natiua ciues: de quo laudantur Græci, & quales vrbis cuſtodes. Cap. 7. 294. M

Quod non omnia, ſine quibus ciuitas ſtare nequeat, ſint eius partes, & quæ ſint ipſius partes propriæ. Cap. 8. 295. F

Quæ ciuitatis partes quibus hominum generibus conueniant. Cap. 9. 295. M

De diſtributione ciuitatis, conſeſſationibus, partitione regionis, cultoribus, & agricolis. Cap. 10. 296. H

De ſitu vrbis, locis in eo ad diuerſa accõmodatis, primum: deinde, mœnibus, & ipſius ornatu Cap. 11. 297. F

De ædibus ſacris, ſortis, & locis communibus ciuium. Cap. 12. 298. C

In quibus bene agere conſiſtat. De felicitate, & de ijs, quibus hominum animi ſtudioſi. Cap. 13. 298. I

Quos oporteat eſſe imperantes, & parentes, eoſdẽm ne an diuerſos: partiri & ipſorum diſciplinam. Et ad quæ reſpicere debeat legum poſitor, an de quibus ipſe non laudatur. Cap. 14. 299. F

Quibus virtutibus & pacis, & belli tempore opus ſit, & a quo primum eruditio ſumenda ſit. Cap. 15. 300. I

Quæ circa coniugia, ac liberorum procreationem conſyderanda ſint ac prouidenda. Cap. 16. 301. E

De victu, & inſtitutione puerorum. Caput. 17. 302. E

Summa, ac Capita Octaui libri Politicorum.

DE puerorum inſtitutione, & de q̃is, quæ ipſi addiſcere conſuetuerint. De Muſica, eius ſpecebus, ac muſicalibus inſtrumentis: quæq; quibus conueniant, ſo. 303. E

Quid faciẽdũ ſit circa pueros inſtitutio: & ea quidem publice. Cap. 1. ibidem.

Quales, quarumq; rerum, & cuius gratia debeat eſſe puerorum inſtitutio. Caput. 2. 303. H

Quatuor eſſe, quæ pueri diſcere conſueuerunt, quarum aliqs ocy, aliqs negocij cauſa ſeruiunt. Cap 3. 304. A

De Gymnaſtica, & puerorum exercitatorum diſciplina. Cap. 4. 304. I

De Muſica, pulchra diſceptatio: de eius effectibus, & eam ad puerorum diſciplinam eſſe adhibendam. Cap. 5. 305. C

De

Index

De Musica quid deferendum, ac ne vitandū, quibus maxime: vbi de Musicis instrumentis quamplura. Cap. 6. 306. H

Harmonijs, & rhythmis omnibus vtendum esse: diuersis tamen ad diuersa, ac secundum aetates diuersas: vbi de harmoniarū differentijs multa. Ca. 7. 307. G

Summa, ac Capita Primi Libri Oeconomicorum, Arctino interprete.

De ijs, quae ad rem attinent familiarē, propriae sint propria. De variis erga diuersos Oeconomi legibus. 309. B

Quomodo differant, & conueniant inter se Politica, & Oeconomica, & quo earum sit ordo. Cap. 2. *ibid.*

De partibus domus, & vnde sit fumenda possessio. Cap. 2. 309 E

Quod viri et mulieris societas secundum naturam sit necessaria, & quod multa commoda contineat. Cap. 3. 309. H

Leges viri ad vxorem. Cap. 4. 309. M

Leges domini ad seruos. Cap. 5. 310. C

Leges Oeconomi. Cap. 6. 310. H

Summa, ac Capita Secundi Libri Oeconomicorum.

De officijs, & legibus, tum propriis, tū mutuis viri et mulieris. 317 M

Leges probae mulieris. Cap. 1. *ibid.*

Leges viri ad vxorem. Cap. 2. 318. H

Testimonia superiorum praeceptorum ex Homero. Cap. 3. 319. D

Cōes leges viri, & vxoris. Ca. 4. 319. K

Haec eadē capitula reperies in Donati trāslatione in margine notata.

Exemplorum in Secundo Oeconomicorum Libro, Donato interprete, Elenchus.

Aydem. 18. 330. D

Anaximenes. 14. 333. I. 334. C

Antissaus. 6. 328. I

Aristoteles Rhodius. 15. 329. I

Athenienses. 5. 328. M

Bizantij. 3. 328. B

Callistratus. 22. 331. E

Carthaginenses. 10. 329. B

Chalcedon. 25. 332. A. 334. B

Charidemus. 30. 332. I

Chij. 12. 329. D

Clazomenij. 16. 329. M

Cleomenes. 33. 333. C. 334 C

Condalus. 14. 329. G

Coryn. 27. 332. E

Cyprillus. 1. 327. M

Cyrenenses. 11. 329. D

Dedales. 24. 331. K

Dionysius. 20. 330. E 334. F

Ephesij. 19. 330. D

Enaeses. 32. 333. B

Heraclienses. 8. 328. M

Hippias. 4. 328. F

Iphicrates. 26. 332. D

Lacedaemonij. 9. 329. A

Lampsacenus 7. 328. K

Lydenses. 2. 328. A

Mausolus. 13. 329. E

Memnon. 29. 332. G

Mendes 21. 331. C

Mentor. 28. 332. F

Ophelas. 35. 333. M

Philoxenus. 31. 332. M

Pythocles. 36. 334. A

Selybrianus. 17. 330. G

Stabelbus. 40. 334. D

Timotheus. 23. 331. B

Paraphrasis Aurrois in libros de Republica Platonis Tractatus Primus. 335. H

Tractatus Secundus. 352. L

Tractatus Tertius. 361. B

Quibus libris Platonis correspondeant, et quae Aurroes pertractet, in margine legas.

FINIS.

Aristotelis

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS MORALIVM NICOMACHIORVM LIBER PRIMVS,

Ioanne Bernardo Feliciano interprete:

Cum

Auerrois Cordubenſis expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De finium diuerſitate. De felicitate, fine ac ſummo bono ipſius felicis. De animæ duplici parte, ac virtutis diuiſione.

De uniuerſali boni appetitu ac finium diuerſitate. Cap. 1.

Bonũ eſt, q̃d omnia appetunt.

Mnis ars, omnisq; diſcendi via, actio itẽ, atq; electio bonum quoddã expetere videtur. quapropter bene id eſſe bonum ipſum aſſeruerunt, quod omnia expetunt. Finium vero quædã videẽ eſſe differentia. alĩ enim operationes, alĩ pr̃eter has opera quędam ſunt. At quorum præter actiones fines aliqui ſunt: in his opera ipſa operationibus cenſentur præſtantiora. Cum autẽ multæ & actiones & ſcientię et artes ſint, multi etiam fines euadant, neceſſe eſt. medicinæ quidem, ſanitas: nauium extructricis, nauis: militaris, victoria: domeſticæ ac familiaris, diuitię ipſæ. Quæcunq; vero huiuſmodi ſunt, ſub vnam aliquam facultatem & potentiã reducuntur: quẽadmodum ſub equeſtrem frenorum effectrix, aliæq; omnes quæ equeſtria inſtrumenta conficiunt: atq; hæc, omnisq; demum actio bellica ſub militarẽ: atq; eodem modo ſub alias aliæ. atq; in ĩs omnibus fines earũ quæ architectonicę habent, magis q̃ reliqui oẽs aliarũ quæ ſubiacent, expetẽdi ſunt: nam illos quoq; horum cã ſectamur.

Fines differentia.

G Neq; tñ interest quicquã, siue operationes ipsæ fines actionũ sint, siue prꝫter ipsas aliud quic piã, sicut in antedictis scientijs.

DETERMINATIO PRIMI TRAC. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

DIxit Aristoteles. Quoniam omnis ars, & omnis scientia, & ois actio, & omnis electio rei est

H alicuius, per vnamquamq; quidem earũ bonum aliquod intendi & desyderari videtur: & est finis intẽtus per artẽ, aut scientiam, aut actionẽ, aut electionem. & cùm sit finis istarum cunctarũ hoc, quod omnia appetunt & sit finis earũ omnium: & manifestũ est ꝙ omnia appetit bonum. Et ꝓpterea bene dixit qui descripsit bonũ per hoc, ꝙ ipsum est, ꝙ omnia appetũt. Et diuersitas quidem inter fines intentos p artes esse videtur, non pp diuersitatem artiũ tantũ: licet ex eo quod fines in quibusdam artium sunt actiones ipsæmet, vt in arte saltandi & percunẽdi citharam: & in quibusdam earũ fines sunt acta & non actiones, vt sanitas in arte medicinæ. In artibus aũt,

Bene dixit qui descripsit bonũ per hoc, ꝙ ipsum est, ꝙ omnia appetũt.

In artib⁹, in quib⁹ fines sunt acta & nõ actiones, acta sunt meliora actionib⁹.

I in quibus fines sunt acta, nõ actiones, acta meliora sunt actionibus: cùm actiones, quæ sunt in ipsis, sint grana actorũ. Dixit. Cũ itaq; sint artes & scientiæ plures, & erunt fines plures. vt artis medicinæ finis est sanitas: & artis operandi naues, nauigiũ: & artis gubernãdi bella, victoria: & artis gubernandi domũ, finis est opulentia. Dixit. Artium autẽ quædam sunt subalternatæ aliis: vt

4. ars frenorũ, & reliquæ artes, quibus virtus equestris, sunt sub arte bellica: & sic omnis actio bellica est sub arte gubernandi bella, & sic in aliis generibus rerũ, in quibus speculant artes, sicut inueniuntur in eis artes plures sub arte vna principali in illo genere. & in omnib⁹ istis finis artis principalis dignior est & melior fine artis, quæ sub ipsa est. fines enim artis, quæ sub principali est, nõ quæ quæritur nisi grana finis artis principalis. & nõ est dicta in his, hoc, vt fines earum sint actiones aut acta. K

Quòd vnum actibilium finis, qui ciuilis sit facultatum. Cap. 2. L

SI igitur agendarũ rerum finis aliquis est, quẽ propter ipsum, & propter quẽ alia volumus, neq; omnia ob aliud eligimus (in infinitum enim ita fieret progressus, vanusq; & inanis appetitus noster esset) perspicuum est eũ summũ bonũ, atq; optimũ futurũ. Nonne igitur magnũ ad vitã cognitio ipsius momentum affert? nam si quẽadmodum sagittarij, scopũ habeamus, magis bonum & honestum assequi possem⁹. Quòd si M ita est, experiendum quidnam is sit, figura comprehendere: cuiusq; scientiæ, vel facultatis censeatur. Videretur autẽ esse eius quæ maxime principalis, maximeq; architectonica est: cuiusmodi ciuilis apparet. Quippe cũ ea sit, quæ quasnam esse in ciuitatibus scientias oporteat: tum quales quemq; discere, & quousq; cõstituat. Videamusq; vel maxiẽ honorabiles facultates, qualis

A qualis ē militaris, familiaris, & oratoria, ſub ea eſſe collocatas. Cū enim cęteris actiuis ſcięt̄ijs hæc vtat, quid ītē agendū, a quibusq; abſtinendū pręſcribat, ac ſanciat: eius finis aliarū omnū fines cōplectetur: efficieturq;, vt is bonū ipſum humanū ſit. Nā ſi ēt & vni homini & ciuitati bonū idem ſit: bonū ēt ciuitatis & acquirere & conſeruare, maius quid ac diuinius videt. Ac cōtentus quidē eſſe ēt vnuſquiſq; pōt, ſi vni ſoli: pulchrius
B tñ ac diuinius, ſi genti ac ciuitatibus bonū efficiatur. Hæc igit̄ ſunt, quæ diſcendi hæc via, quę ciuilis quædam eſt, appetit.

DIxit. Neceſſe eſt aūt vt ſint in iſtis reb⁹, quæ agunt, res, quas volumus pp ſeipſas, & ſint res, quas volimus pp aliud: & vt non ſit oīs actio ex actionibus humanis volita pp rem aliā. ſi enim ſic eſſet, procederet in infinitū, nec eſſet finis comprehenſus, & eſſet deſyderiū inane. Cum itaq; ſint hic artes, actiones quarū quæ ſūt pp aliud & artes,
C actiones quarū quæ ſūt pp ſe: manifeſtū eſt q̄ finis eius, quæ quæritur pp ſe, eſt bonū perfectū & optimū rerū, cūm ſint reliqua bona quæſita gr̄a huius boni: & hoc ſiue ſit iſtud bonū vnum aut multa: aut ſit artis vnius, aut artium plurium. Dixit. Et cognitio huius boni ē vltima in vita humana: & eſt grande adiutoriū in venuſtate eius. intelligo p vi tam ciuilitates. Cognito nāq; fine, determinātur actiones, quæ ducūt ad ipſum, & quæ remouēt ab ipſo, & dirigitur intentio verſus ipſum.

Quēadmodum enim accidit baliſtarijs, qui prefixo eis ſigno, dirigūt
D ſagittas ſuas cōtra ipſum, & hic certius attingēt ipſum: & taliter ſe habent holes in adipiſcendo id, quod oportet cognito ipſo, vel dirigunt actiones ſuas, p quas applicant ad ipſum. Conandū eſt igit̄ nobis hic ad cōprehendendum finem iſtum ſm viā deſcriptionis & exēpli. ſ. ſermoni vſi: & ad declarandū quid eſt, & cuius ſcięt̄iarū & artū eſt. Videtur aūt eſſe potiſſime artū, & maxime principātis: & hmōi quidem eſt ars gubernandi ciuitates. Et enim hæc ars principat̄ omnibus artibus, cūm
E determinet quas artes & ſcias oportet eſſe in ciuitatib⁹, & quas artes & ſcias oportet exercere vnūquemq; hominū, & quas artes & ſcias oportet exercere quoſdā hominū, & vſq; ad quē finē oportet diſcipulos peruenire in diſcēdo artes. Cūm igitur hæc ars taliter ſe habeat ad reliquas artū, eſt principaliot earū. Et patet hoc ēt ex eo, q̄ honoratiores artium & nobiliores earū ſupponunt̄ huic arti: vtpote regitiua belli, & regitiua domus, & rhetorica: ſ. ipſa ordinat has artes, & metit̄ eas. Si ergo
F fuerit hæc ars, ſ. regitiua ciuitatum, vtens reliquis artib⁹ & mēſurās eas, & ponēs quid oportet operari, & a quo oportet abſtinere de omni re: neceſſarium eſt vt ſit finis eius ample ctēs reliquos fines artū. Cumq; ſit bonū, quod intēdit hæc ars, illud bonum, quod cōtinet oīa bona, eſt neceſſariū q̄ ſit finis eius bonū illud, qđ appropriat̄ homini in eo q̄ hō. Etſi enim bonū, quod appropriat̄ homini vni, ſit bonum illud in ſpecie, quod appropriatur vniuerſitati ciuiū maius & pfectius: iſtud quidē

Ars gubernādi ciuitates principat̄ oīb⁹ artibus.

G eſt, poſito ꝙ bonū perfectum poſſibile eſt haberi a ſolitario, ſicut poſſe eſt haberi à ciue. ſi aũt hoc non appropriatur, tunc manifeſtius eſt ꝙ hoc bonū neceſſariū eſt inquiri, ſ. bonū, quod appropriatur ciuitati. Dixit. Et ſi fuerit ſuſceptio huiꝰ boni, & cõſeruatio ipſiꝰ ne tollat, amabilis quidé vni, ſ. vt inueniatur ei, et cõſeruetur, erit inuẽtio eiꝰ ciuibus, & cõſeruatio ſua ipſis melior & honoratior: & hoc eſt, quod intendimus p hunc librũ, ſ. inuentio huius boni, & conſeruatio ipſius ciuitatis.

H

De *modo procedendi, & auditore morali.* Cap. 3.

SAtis vero hac de re dictum exiſtimeꝫ: ſi perinde explicatũ fuerit, ac ſubiecta materia poſtulat. Nã exacta tractatio nõ ſimili modo ſ vnoquoq; genere exquirenda eſt: quẽadmodũ neq; in artium opificijs. Honeſta aũt & iuſta, de quibus ciuilis cõſyderat, tantam differentiã, tantumq; errorẽ in ſe habent: vt lege, nõ natura eſſe videãtur. In bonis ẽt talem quendam errorẽ ineſſe propterea patet, ꝙ multis dãna ex ipſis euenũt: nõnulli enim ob diuitias, alĳ ob fortitudinẽ periere. Contenti igit̃ erimus, ſi nos, cũ de talibus & ex talibus diſſeramus, pingui quadam minerua, atq; adũbrata figuratione verũ oſtẽdamus: cũiꝰ de ĳs, quæ plerũq; eueniũt, atq; ex ĳs rõcinemur, ſimilia ẽt cõcluſerimus. Eodem modo ẽt vnuſquiſq; debet ea, quæ de aliquo dĩr, admittere.

Exacta tractatio nõ ſiſi mõ in vnoquoq; genere exquirenda. Idẽ 1. Meta. text. 15.

I

est enim eruditi eatenus exactã K
in vnoquoq; genere explicationẽ requirere, quatenus patri rei ipſius natura põt. Nam & mathematicũ ſuaſionibus vtentẽ approbare: & aboratore demõſtrationes exigere, ſiſe vitiũ vr̃. Verũ vnuſquiſq; ea recte iudicat, quæ cognoſcit: atq; eorũ bonus iudex eſt. vnãquamq; igit̃ rem bene iudicat, qui in ea: abſolute vero oĩa, qui in oĩbus eruditus eſt. Atq; hinc fit, vt iuuenis auditor ciuilis idoneus eſſe nõ poſſit: quippe cũ imperitus L
actionẽ vitæ ſit, ex quibꝰ, & de quibus rõnes conficiunt̃. Adde ꝙ cĩ perturbationes ſequatur, fruſtra & inutiliter audiet. finis enim nõ cognitio, ſed actio eſt. Intereſt aũtẽ nihil, iuuenis ætate, an moribus iuuenilibus aliquis ſit. nõ enim defectus penes tempus eſt: ſed quia & viuit, & ſingula perſequitur ex perturbatione. Talibus enim cognitio, perinde atq; incõtinentibus inutilis euadit. Illis autẽ eſſe perquam vtilis poteſt: qui ſecundũ M
rationẽ & appetitiones & actiones ſuas moderantur. Ac de auditore quidẽ, & quo modo admitti huiuſcemodi rationes debeant, quidq; proponamus, hactenus exorſum ſit.

DIxit. Oportet aũt vt ſufficiat, quod dicet̃ in hoc, qñ fuerint ſermones inducti ſm ꝙ poſſibile eſt in materia ſubiecta. vult vt ſint propoſitiones inductarum, ſicut in pluribus, non autem neceſſariæ.

Dixit.

A Dixit. Non enim in qnirſeda eſt certitudo in omnibus artibus eodem modo: immo oportet vt requiratur in omni arte ſm materiam, in qua ſpeculatur talis ars: quemadmodũ neq; oportet vt inquiratur certitudo in omnibus, quæ aguntur, vno modo. Dixit Res autẽ pulchræ & pertinentes iuſtitiæ: & ſunt illæ, in quib⁹ ſpeculatur hæc ars, ſ. regitiua ciuitatum: tantam habent diuerſitatem incidentem eis, & errorem, eò ꝙ materia ſua ſit poſſibilis, qđ plures opinan ſunt ꝙ bona & iuſta ſũt nobis tantum per legem, id eſt per
B poſitionem: & ꝙ nõ eſt hmõi aliquod bonum & iuſtum per naturam. Et iam accidit ſimile huic errori in bonis, quæ in ſe bona ſunt, eò ꝙ iã accidit pluribus hominum ex ipſis nocumentum: vt qui buſdam iam cõtigit periculũ ex parte diuitiarũ, & alijs ex parte fortitudinis. Dixit Et ꝓp hoc intẽtionis quidem & voluntatis noſtræ eſt, vt perueniamus ad veritatem iſtarũ rerum per viã groſſam, & exemplarem, ſ. per definitiones & deſcriptiones, quæ adaptantur rebus exiſtẽtibus in illa ſpecie, vt in pluribus, ſed non omnib⁹:
C ſicut eſt diſpoſitio in definitionib⁹ materiæ neceſſariæ, & per demonſtrationes quidẽ, in quibus ſint cõcluſiones ſic in plurib⁹. Dixit. Et enim prudentis. Intendo inſtructũ in arte Logices vltimare ſquiſitionem certitudinis i ſermone in vno quoq; genere, in quo ſit ſpeculatio, ſm ꝙ ſuſtinet natura illius generis. Æquale enim peccatum eſt, ſi receperis inſufficientẽ perſuaſionem à domino doctrinali, aut exegeris demonſtrationem à rhetore. Dixit Et vnuſquiſq; hominum recte diri
git iudiciũ circa rem, in qua ſcients D
fuerit. Et iudex diſcret⁹ in re quadã eſt, qui dirigit iudiciũ in re illa eadem, & eſt prudens in illo genere, id eſt cognitor Logices peculiaris, quę appropriat illi generi bon⁹ actu iudicator abſolute eſt, q recte iudicat de oĩ re, de recto vel, & nõ recto: & iſte eſt prudens abſolute: dico eſt, qui prudẽs eſt in arte Logices cõit.

Dixit. Et ꝓp hoc doctrina ciuilis nõ pertinet auditori puero nã puer inexpertus eſt actionũ, quæ debent eſſe in vita, ſ. nõ diſcernit rectum à nõ recto. ſermo aũt hic non eſt niſi de his actionibus, & in his. Dixit, E
Et qm̃ ecce puer ꝓſecutor eſt eorũ, ad quæ ducit eũ anima ſua ex deſyderiis, erit auditio eius ſermonis noſtri fruſtra & inaniter: qm̃ finis noſter in eo, de quo loquimur hic, nõ eſt ſcire, ſed agere. Dixit. Et nõ differt vt ſit qui eſt in hac diſpoſitiõe puer ętate, aut puer morib⁹. defect⁹ enim ſequẽs virtũ deſyderijs nõ eſt ex breuitate tpis. nam ſi eſſet ſic, nõ inueniret ſenex proſecutor deſyderij. & ꝓp hoc non proficit iuuenes per hanc cognitionẽ: ſicut nec proficiunt per eam completi, qui non retinent ſe à delectationibus. Dixit. F
Illis autẽ, qui deſyderant & agunt, ſm ꝙ dictat intellectus, & ratio, per utilis eſt ſcientia, quæ hic tractatur.

Dixit. Hoc igitur eſt, ad quod nos oportuit peruenire in procœmio noſtri ſermonis, ſ. qualis debeat eſſe diſcipulus huius artis in morib⁹ ſuis. Et quod eſt propoſitum noſtrũ in hoc ſermone, & eſt gubernatio ciuitatum: & cuius generis ſunt ratiocinationes, quibus vtimur in tẽpore, ſcilicet oportet eſſe ordinem earũ in credulitate, aut formatione.

G *De summo bono, & reliqua studiorum adoctrione.* Cap. 4.

NVnc iam dicamus repetita oratione, qm omnis cognitio, oistq electio bonū quoddā appetit: quidnā illud sit, quod ciuilem appetere dicimus: quidq illud, quod omniū agendorū bonorū summū est. De nomine sane inter oēs fere constat. nam & pleriq & elegantes felicitatē id appellant: & felicē esse idem quod bene viuere, beneq agere esse opinantur.

H De felicitate vero, quaenā sit, dissentiūt. neq simili modo & vulgus & sapientes eam definiunt. nōnulli enim aliquid ex ijs, quę euidentia, manifestaq sunt, vt voluptatē, vt diuitias, vt honorem: alij aliud eā esse dicūt, sępe et fit, vt idem de ea diuersa opinetur. cū enim aegrotat, sanitatem: cū pauper est, diuitias summum bonū putat. qui aūt ignorantię conscij sibi ipsis sunt, eos admirātur, qui magnū quid ac supra vires suas referunt. Nonnulli vero praeter multa haec bona aliud quoddam p se bonum esse existimarunt: quod esset in causa, vt ofa etiā haec bona sint. Sed oēs velle opiniones exquirere superuacaneū fortasse est: satisq erit, si eas solūmodo inuestigem⁹, quae extāt maxime ac supereminent: vel videnť rōnē aliquam in se habere. Neq tū illud nos lateat, differre fter se disputationes, quae vel à principijs fiunt, vel ad principia. Recte enim et Plato de hoc dubitabat: quaerebatq, vtrū ne ab ijs quę nota sūt. Quocirca bene moribus institutus esse debet, qui de honestis et iustis, ac omni denique ciuili re ē cōuenienter auditurus. principiū enim est, q sit: atq id si satis constituerit: nihil amplius erit opus indagare, cur sit. Et q eiusmodi est: vel iā habet: vel accipere principia facile potest. Cui vero neutrū horū adest, Hesiodum audiat haec dicentem.

Optimus ille, potest qui ex se cognoscere cuncta. »
Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. atqui, »
Ex se nec nouit, nec quae bene consulit alter »
Percipit, admittitq animo: est ignauus, inersq. »

K An ab ijs, qui a principijs via esset recta Plato dubitabat.

L

M

DIxit. Nunc aūt reuertamur ad id, à quo incœpimus à principio, & dicamus, cùm p omnē cognitionē, & omnē electionem nō desyderetur nisi bonū aliquod, quod est bonū, quod ars gubernādi ciuitates habet, & intendit: & est illud, quod appetimus p ipsām, s. bonum excellentius & altius omniū bonorum. Dicimus igitur q pene ab oībus cōcordatū est in esse eius, & in ipsius nominatione. nā plures hominū & peritiores

A periores ipſorũ opinati ſunt ꝙ decor vitæ & decor cõuerſationis eſt, vt cõuerſatio acquirere faciat felicitatẽ. Verũtñ inuenimus eos diſſentientes, & in definitione huius felicitatis, i. diſſentiunt in hoc quid ſit. Quidã enim hominũ dixerũt, ꝙ felicitas eſt aliquid ex rebus apparentibus: de quibus manifeſtũ eſt ipſas eſſe bonũ. Quidã ergo dixerunt ipſam eſſe voluptatẽ: quidam aũt diuitias & opulentiã: quidã vero honorẽ: alij aũt aliud aliquid præter hæc. Et vt cõſyderando in opinionib⁹ hominũ circa ipſam, inueniES
B cualibet ſectã ponentẽ eã in partẽ alteram ab ea in qua ponit ipſam ſectã aliarũ ꝙ inuenimus vnũ eundem variantẽ dictionẽ ſuã circa ipſam ſm varietatẽ ſtatus ſui. Infirmꝰ aũt dicit ſanitatẽ: depauperatus aũt diuitias. D. Cũ aũt plures recognoſcunt ignorãtiam ſuã de quiditate ipſius cũ hoc ꝙ cõueniunt in cõfeſſione ſui eſſe eã, admirãtur dictum eius, q dixerit de ea dictione ſuperexcellentẽ hoc, quod ipſi intelligũt de ea. D. Et tã putauerũt quidam ꝙ hoc eſt bonum aliquod exiſtẽs p ſe extra animã præter bona iſta mul-
C ta: & ꝙ bonũ hoc eſt cauſa bonis omnibus vt ſint bona. vnde quod iſti opinati fuerint ꝙ cognitio huius boni quod extra, & applicatio ad ipſum eſt beatitudo: vt dicẽtes ideas eſſe. D. Fortaſſis aũt inquiſitio de oĩbus opinionibus dictis de beatitudine onerоſa ẽ & inanis: ſufficit enim de famoſioribꝰ earũ inquirere, aut de quibꝰ putat ꝙ in ipſis ſit argumẽtũ perſuaſiuum. D. Et nõ oportet vt nos lateat qd intereſt inter demſones, q hũt ex principijs terũ primarum, i. & inter demſones, quę ducũt ad cognitionẽ cauſarũ, videlicet ꝙ D
inter eas eſt dria magna ſm ꝙ declaratum eſt in Lib. Demõſtrationis.

Dixit. Et pp hoc rẽcte dubitauit Plato circa hanc intẽtionẽ, & dixit, verũ via, quæ ducit ad principia, eſt ſicut via, quæ à doctore exercitij in ſtadio rẽdit ad poſtremũ ſtadij, aut ecõuerſo. Veruntamen vt oportet vt incipiamus in doctrina à rebus manifeſtis. Res aũtẽ iſtæ dupliciter Idem 1. Phy. t. c. 2.
ſunt. quædã earũ ſunt manifeſtæ ſm nos tantum, & ſunt illæ, ex quibus procedimus ad principia abſolute: & quędam earũ ſunt manifeſtæ ſimpliciter, & ſunt illæ, quæ manifeſtæ E
ſunt ſm nos & ſm naturã: & ex his equidem procedimus à priori & ad poſterius. In hoc autem fortaſſis expediẽs eſt vt incipiamus à rebus manifeſtis apud nos. Vnde oportet eũ, qui vult inſtrui in rebus pulchris & iuſtis, & vt in rebus pertinentibus ciuilitati inſtructione ſufficiente vt ſint mores eius ſm ꝙ oportet. Qui enim talis fuerit in moribus, tã habet ſcientiam harum rerum, quare ſunt tantum, ꝙ eſt principiũ ſcientiæ rei. ſi aũt hic contentus fuerit, non eſt indigens in virtute ſua ſcientiæ, quare res eſt: & eſt principium, F
quod ordinatur poſt ſcientiã, quia res eſt. Qui ergo fuerit talis in moribus, hẽt principia & ſuſcipiet ea facile: dico principiũ quare, & principium pp quid. Qui autem neutrã adaptationẽ habuerit, id eſt nec eſſe nec cauſam, animaduertat ſermonem Poetæ diſtantis. Optimus eſt "
hominũ qui à ſemetipſo intelligit "
quid expedit. qui aũt ab altero hoc "
intelligit, eſt in via directionis. qui "
vero nec à ſemetipſo intelligit nec ab altero recipit, hic vir eſt inutilis.

G *Quòd felicitas non ſit voluptas, honor, virtus, aut diuitiæ. Cap. 5.*

SEd nos eò redeamus, vnde digreſſi ſumus. Bonũ enim & felicitatẽ non abſq; rõne homines ex varijs viuendi modis videntur exiſtimare. pleriq; quidẽ atq; importuniſſimi voluptatẽ eſſe putant: vnde etiam fruitioni deditam vitam amãt. Tres enim ſunt, quæ maxime excellunt vitæ, hæc, quã modo dixi: tum ciuilis: ac cõtemplatiua tertia. Pleriq; igitur ſcruiles H prorſus videntur, cũ pecudum vitã digãt: rationẽ tamen propterea cõſequuntur, quia multi ex ijs, qui in poteſtatibus ſunt conſtituti, diſſolutã perinde ac Sardanapalus vitã traducunt. Elegãtes vero & ad agendũ idonei, honorẽ eſſe felicitatẽ exiſtimant: hic enim ciuilis vitæ ferè finis eſt. Sed hic tñ remotior ali quantulo eſſe ab eo ipſo qđ quærimus, bono videtur: magis enĩ in ijs qui honorem exhibent, q̃ qui eõ afficiuntur, conſiſtit. bo- I num vero ipſum eiuſmodi eſſe diuinamus: vt propriũ quoddã ſit, quod auferri facile nequeat. Preterea ſectari honorem ob id videntur, vt ſeipſi bonos eẽ credant. Quæritũr enim â prudentibus, & ab ijs â quib⁹ cognoſcuntur, & ob virtutẽ honore affici. Perſpicuum igitur eſt, horũ ẽt ipſorũ ſententia honore virtutẽ eſſe poticrẽ. vnde fortaſſe ẽt aliquis magis eſſe eam ciuilis vitæ finem exiſtimaret. ſed imperfectior tñ etiam ipſa eſt. Videtur K enim fieri poſſe, vt qui virtutẽ habeat, vel dormiat, vel in vita nihil agat: malis præterea affligat, ſitq; maxime infortunatus: cuiuſmodi hominẽ ſane felicẽ appellarit nemo, niſi qui ſeruare poſitionẽ velit. Ac de his quidem hactenus: ſatis enim ẽt in circularib⁹ de ipſis dictum eſt. Tertia vita eſt cõtemplatiua, de qua in ſequẽtibus cõſyderabimus. Pecuniaria vero violenta quædã eſt: & diuitiæ neq; ipſæ procul dubio ſunt id quod quæ- L rimꝰ, bonũ: ſunt enim vtiles, alteriuſq; cauſa cõparantur. Iccirco ea potius, quæ prius dicta ſunt, eſſe fines aliquis exiſtimaret, eõ q̃ ꝓp ſe expetũtur. ſed neq; illa tamen videntur: licet multæ ad ipſa hæc cõiectæ rõnes fuerint. hæc igitur miſſa faciamus.

DIxit. Incipiamus ergo, & dicimus q̃ homines in opinatione ſua de bono & felicitate, qm̃ exiſtimant in vita fm q̃ vidẽt, nõ deuauerunt à rectitudine. hæc enim eſt res in qua cõueniunt. Veruntñ vul M gares & groſſi putãt q̃ hoc bonum ſit voluptas: & q̃ vita ciuilis faciens lucrari felicitatẽ, eſt vita lucratiua voluptatis, & fiunt quidem famoſi, ppea q̃ multi potẽtes ſuꝑ res regni ſimilant Sardanapalo in immergẽdo ſe voluptatibus. Illi aũt, q ducũt vitã bonã, & operares ſunt actionũ nobiliũ, ſ. q preeligũt honeſtũ, eſtimãt bonũ iſtud eẽ honorẽ: & q̃ vita hũana eſt ad lucrãdũ hoc bonũ, donec ferè putet q̃ honor ſit finis gubernatorũ ciuita tũ, dico principes.

Cùmq;

Honor magis ẽ in ijs, qui honorẽ exhibẽt, q̃ qui eõ afficiũtur.

A Cùmq; exquisite consyderatæ fuerint vitæ, videt̃ ꝙ excellentiores earum & ꝓpollentes sint tres: vita voluptuꝙa, & vita honoris, & vita cõtẽplatiua. dico ſm illos, qui dignorẽ iudicant contẽplationẽ & virtutẽ. Vulgares autẽ videmus propinquos ſeruis & eligentes vitam pecudũ in dicto ſuo, ꝙ finis vitæ humanæ ſit voluptas. Dicit. Eorũ vero, q̃ dixerunt ꝙ finis ſit honor, apparet corruptio ex eo, ꝙ d̃ re honoris manifeſtũ eſt ꝙ ipſe vilior eſt ꝗſito bono

B ꝓpter ſuum viuẽdi humanũ. Videt̃ enim ꝙ honor potius eſt in honorãte q̃m in honorato: dico bonũ illud qd̃ eſt honor. bonũ aũt, qd̃ eſt felicitas, nõ eſt niſi in actore ſuo: & ꝓp hoc difficilis ẽ ablatio eius ab ipſo. Amplius patens eſt ꝙ multi illorũ, qui ſtunt honorẽ, maxime ſtunt ipſum quatenus ꝓ hoc affirment ſe eẽ bonos: & nõ ſtunt honorẽ ab intelligẽtib⁹, & ab his, q̃ noti ſũt à virtute. manifeſtũ eſt ergo ſm viã ipſorũ ꝙ virtus melior ẽ honore, quare fortaſſe ẽſtimandũ eſt virtutẽ potiuſ eſſe finẽ vitæ ciuilis q̃ aliud. Attamen inſufficiens vt eſſe & hoc. Si n. ſit eſſet, nullũ oporteret excuſare

C ſe à ſomno. videmus n. ſe poſſe dormite hoſem, & habere virtutem. Et ſm hanc ẽt radicem poſſibile eſt ei vt ſit felix, & nihil operans tota vita ſua, aut laborans, vel carens proſperitate ꝓ maioribꝫ rerũ ſuarũ. Et manifeſtũ eſt ꝙ non opinat̃ aliquis de hmõi ipſum eſſe beatũ: neq; dicit hoc de tali, niſi velit ꝓ hoc cuſtodire poſitionẽ, vel radicẽ, quã poſuit, & crudelitatẽ quã defendit: dico ſm modũ contradictionis lingua ſua, non corde. Dicit. Et iam diximus de iſtis rebꝫ in dictis noſtris famoſis quantũ ſufficit. De vita aũt tertia, & D eſt vita cõtemplatiuorum, perſcrutabimur in poſtremo. Dicit. Lucrũ autẽ & diuitiæ manifeſtũ eſt ꝙ non ſunt bonum, qd̃ quæritur per regimen ciuile. vtilia quidẽ enim ſunt ad aliud, & non quæruntur niſi ꝓpter aliud: felicitas aũt nõ ꝗrit̃ niſi ꝓp ſe: quare prædicta potius æſtimãda ſunt fines nõ eſſe, cũ nõ quærantur ꝓp ſe. & ideo locuti ſumus multũ de eis in alio loco, & oñdimꝰ ſupradictũ eſſe dictũ dicentis eas eſſe fines. opꝫ ergo vt relinquamus illa.

Honor potius est in honorante q̃m in honorato.

Quòd non ſit Idea. Cap. 6. E

MElius vero fortaſſe eſt, vt vlꝫ cõſideremus, & cũ quo dicat̃ inquiramꝰ. quanq̃ arduã nobis hanc quæſtionẽ futurã eſſe video: ꝓpterea ꝙ amici ſunt, qui formas introduxerunt. Sed forſan rectius eẽ, & oportere videreť: vt ꝓ veritatis ſalute vnuſquiſq; & præſertim philoſophi ſua quoq; ꝓpria refutarent. Nã licet amici ambo ſint, ſanctum eſt veritatẽ

Rectius eſt ꝓ veritatis ſalute ſua ꝓpria refutare ꝓ ſertim Philoſophum.

F ipſis ſi honore anteponere. Qui igit̃ hãc opinionẽ attulerunt, an illis ideas nullas faciebãt, ſ quibꝰ prius et poſterius aliquid diceret. Vnde neq; numerorũ ſpeciẽ, id eſt idẽ conſtituebãt. At bonũ dr̃ & in eo quod eſt quid, & in quali, et in eo qd̃ eſt ad aliquid. Quod vero per ſe eſt et ſubſtantia, prius eo natura eſt qd̃ eſt ad aliquid. eſſe. n. hoc appendix ꝙdã videt̃ atq; accidens eius qd̃ eſt. Quare communis aliqua in his idea eſſe non poteſt. Præterea

Quod p ſe ẽ, prius natura eſt eo qd̃ eſt ad aliquid.

G terea cū bonum totidem modis dicatur, quoc illud quod est (nam et in substātia dicitur, vt Deus & mēs: et in qualitate virtus: & in quātitate mediocre: et in eo quod est ad aliquid, vtile: & in tēpore: occasio: et in vbi, diuersatio: & alia hmōi) ꝓspicuū est cōe aliquod vīt atq; vnum esse non posse. non enim in oībus denuncupationibus, id est prædicamentis, sed in vno tantum diceretur. Præterea in ḣs quæ vnam habent ideam, vna
H quoq; scīa esset atque ita bonorū omnium vna quædam scīa eēt. sed multæ sunt scientiæ eorum etiam quæ sub vna denuncupatione cōstituunt. vt occasionis bellō, militaris ars: in morbo, medicina. & mediocris: in alimento, medicina: in laboribus, exercitatoria. Dubitaret aūt q̄spiā quid nā velint per se vnūquodq; dicere: si & in per se homine & in homine vna & eadē ratio hominis est. nā quatenus hō, nihil different. Quòd si ita
I est, neq; quatenus bonum, quic quā distabunt. Veruntī neque quia sempiternum aliquid est, ideo magis bonum erit: siquidē neq; albū quod diutius, q̄ quod vno die tm durat, albius ē. Probabilius autem de ipso Pythagoreī dicere vident: cū vnū in bonorum consortio constituāt: quod quidē secutus videt etiā Speusippus. Sed de his alia fit dissertatio. In ḣs vero q̄ dicta sunt, cōtrouersia q̄dam subest: propterea q̄ non de oī bono rationes dicūt sunt: sed sm vnam speciem eā dicuntur, quæ per se amantur & appetuntur: q̄ vero hæc conferuant, aut efficiunt quodammodo, aut cōtraria prohibent: propter hæc alioq; modo bona dicunt. Perspicuum igit est bona duob⁹ modis dici: alia per se, alia propter ea q̄ per se dicuntur. Seiungamus igitur bona hæc per se ab vtilibus: ac cōsyderemus an ea sm vnam ideā dicantur. Qualia vero esse per se bona aliquis statueret ⁊ an ea
K q̄ vel si sola relinquant, persequmur: vt sapere: vt videre: vt voluptates nonnullæ, & honores. nam licet hæc ob aliud quippiā persequamur: esse tñ ex ḣs quæ sunt per se bona, statuere aliqs posset. An ne aliud quidē quippiā præter ideam ⁊ Quare vana erit species. Quòd si hæc quoq; per se bona sunt, necesse erit eādem in oībus ipsis boni rationē existere: quemadmodū eadem in niue et cerusa albedinis ratio
L est. at honoris, prudentiq, & voluptatis sī eo q̄ bona sunt, diuersę ac differentes rōnes reperiuntur. Nō est igitur bonū commune quid in vna idea. Sed quonā modo dicuntur ⁊ non enim videntur esse æquiuoca à fortuna: numquid eō q̄ ab vno sunt, vel ad vnum omnia ipsa conferuntur ⁊ An magis sm proportionem. nam quemadmodum in corpore est visus: sic in anima est mens: & aliud in alio. Sed
M amis-

Albū dicitur nō ē albius albo vnius die.

h. aut alia p se, alia pp ea q̄ pp se.

A omittenda in præſentia fortaſſe hæc ſunt. exacte enim de his tractare ad aliam magis philoſophiam ſpectat. Simili modo ꝛt de idea. Nam etiam ſi vnum aliquod ſit, quod communiter deſideretur bonũ, aut ſeparabile quid ipſum per ſe ſit: manifeſtũ eſt id neq; agi neq; acquiri ab hoſe poſſe. Nunc autẽ tale quid q̃rit. Melius vero fortaſſe aliquis videret eſſe, ſi ipſum cognoſceremus ad ea quę acquiri actu agi poſſunt, bona. nã quaſi

B exemplũ id habentes magis ea q̃ nobis bona ſunt cognoſcere, ꝛt ſi cognouerimus conſequi ꝛt poſſemus. Hæc quidẽ ratio probabilitatẽ quãdã habet: ã ſciẽtiã tñ vr diſſentire. oĉs.n. cũm bonum quoddam appetãt, idq; quod ſibi deeſt, inquirant: cognitionem eius prętermittunt. Dubium ſanẽ etiã eſt, quam vtilitatem conſequatur textor aut faber in ſua arte: ſi bonum ipſum cognoriſ. vel quo mõ medicus ad medendũ, aut dux ad

C imperandũ peritior reddetur: ſi ideam ipſam cõtẽplatus fuerit. Nã neq; ita ſpeculari ſanitatẽ medicus vr, ſed hoſis ſanitatẽ: ſmo vero fortaſſe huius hoſis ſanitatẽ: quippe cũ ſinguhs medeaẽ, ac de his quidẽ hactenus.

DInt De bono autẽ vñ, qđ opinant quidã beatitudinẽ eſſe, melius viſum eſt nobis vt hoc ſcrutemur, & cõſyderem' qualiter ſe habet: quanuis ingſtio de ipſo grauis ſit nobis, ꝓpter hoc, ꝙ quidã amicorum noſtrorum dixerunt ideas D eſſe. Verumtñ viſum eſt nobis melius eſſe, vt obſeruemus veritatẽ, & expendamus proprietatẽ ſermonũ noſtrorũ in eius defenſione, qñ fuerit neceſſarium hoc nobis, ꝛt ſi non ꝓfitemur philoſophiã: quãto magis ipſam profitentes & dignaſſimã iudicantes & anteponẽtes. cum enim qñ fierit nobis duo amici diſſidentes quorũ alter verum, veritati conſentiendũ. D. Qui ſũt hĩc innouerũt opinionẽ. ſ. poſitionẽ ideaꝝ, nõ poſuerunt eas exiſtere in rebus. I quę eſt prius & poſterius in eis: ſed in rebus vnius oĉdinis eſt: & nõ põt poſuerũt ideas. Veritẽ ex diſſimilibꝰ ſeq; vt ſint ideę. I hmõi vnũ ſ. ordinatis: eſt bonũ vñ dicit de ſubſtantia, & de q̃li, & de relatiõe, ſeq; ſubſtãtia relatione prior nãtura. ꝙm nãq; ſunt relatiões, q̃ videnť nõ eſſe eẽ niſi i anima. & de multis eſt manifeſtũ eſt, ꝙ ſunt res oĉidentes alteri, qđ ita ſit, neq; horũ erũt ideę cões extra animã. Amplius bonum his modis dicit, quibus & ens. bonũ enim dicitur de ſubſtantia, quẽadmodum de Deo & intellectu, ꝙ eſt bonus: & dicit de quali, vt de virtute: & de quanto, vt de æquali: & de F de relatione, vt de conferente: & dicit de tẽpore, vt de hora cõueniẽte: & dicit de loco, vt de habitatiõe. eo dẽ modo de reliquis rebus, de quibus dr nomen entis, vel de decẽ ꝑdicamẽtis. C. Cũ igit nomẽ boni ſynonymẽ dicat nomini entis, dicet ambigue de decẽ ꝑdicamẽtis. i. nõ ſm intẽtionẽ vnã, quã ꝑticipẽt decẽ ꝑdicamẽta: & manifeſtũ ẽ ꝙ ñ ẽ hoc bonũ vnũ cõe vlẽ Si n. ſic eẽt, ñ diceretur de omnibus ꝑdicamẽtis, ſed de vno ipſorum tantum. Nam natura

Ens & bonũ eſt nomina ambigua.

vna

G vnū cōes non est nisi m ꝓdicam̃to vno. & est nō sic hęc nā cōis alb' rebus, quāc nō est hęc idea vīa. i. extra animā vna, sm ꝙ videbat hic Plato. D. Ampli' ſcia qdā, eorū q̄ vna sunt idea, vna est ſcia: ſi ergo bonorum omnium vna esſet idea, esſet eorum omnium vna ſcia. non est ita hc. ſed nonne omnium bonis, q̄ sunt in vno ꝓnchameno, plures, vt hono' cognoſcibi: est n. in ꝓpoſito quando. verumtamē ſcia bonor' consentanea in bello pertinet ad artē bellandi: & cōsentanea in medicinone ꝓtinet artē medici-
H næ. ſicḡ est de ſcia temperari, quod est ad aliq̄d. ſcia aut̃ quādē eorū in dicto pertinet ad artē medicinę: & in labore pertinet ſcię exercitiorum. D. Veruntamen dubitatio ris ē vt dubitet in hoc, & dicat, qm̃ nō est hic bonum nisi bonū particulare, & terminus boni particularis, & vīus est vnus: & terminus boīs particularis & vīus: & enim sicut non est dīa inter verum quę in esse hominem, ſcilicet inter particulare & vīe, sic ſe habet in bono vīi & particulari. & cum sic sit, nō est differentia inter bonū, & bonū, ſ. vniuerſale & particulare, nisi
I ꝙ vnum eorum est *perpetuum*, ſ. vīe, & alterum non perpetuum. Et non facit longitudo tꝑoris in vno eorū, & breuitas eius in altero neceſſario *diuerſitatem*, *i. in ſubſtātia* eorū in magis & minus, neq; in fortius & debilius vt in albo lōgi tꝑoris: ipſum n. nō est magis album albo breuis tꝑoris. D. Et vt probabi

Albū longi tꝑoris nō ē magis album albo' breuis tꝑis.

lius eſſe, qd dixerit in hac mētione Pythagorici, ſ. ꝙ est idea cōis separata, qn̄ poſuerunt ꝙ hæc idea, q̄ ē bonū ē abſolutum, est ipſum vnū. & fili' secutus est eos in hoc Speuſip pus quidē alius. D. Verumtamē ſecunda K
tio in ea idea vīe alterius est ſcia.
In hac aut̃ noſtra qōne videt̃ esſe dubitatio quędā, ex hoc ꝙ pōt quis dicere, qm̃ ſermo, in quo argumentis bona esſe multa, est de omni bono: quę ſi est hoc nomen est oē bonum, ſed bona quæ ſunt bona per ſe: & hęc dicunt̃ ſm vnā ſpēm. Illa aut̃, quę dicunt̃ cum his per modū acquiſitionis, ſunt factiua horū, & cuſtodiciua aliquo modorū, aut̃ prohibitiua cōtrariorū. de his n. nō dicitur ꝙ ſint bona niſi gratia iſtorū, ſ. q̄ ſunt bona p ſe. D. Sed cū ſit manifeſtū ꝙ bona dicunt̃ ſm duos mo L
dos, ſ. bona per ſe, & bona gr̃a iſtorū, i. vtilia ad hoc: & ſit quidē p̄cretano hęc de bonis, quę ſunt bona p ſe: tūc op̄ vt ingrām̃ de iſtis bonis an ſint in vna idea, an nō. Dicim̃ ergo ꝙ nō credit aliq̄s ꝙ hęc ſint bōa p ſe, niſi bona q̄ ſunt ſm ſuā ſingularitatē, & qā i. ſe diſtinguit̃ vt intellectū & ſpeculatio, & quędā voluptates & honores. has enim ponit q̄ſquis ſm vīū dicendi ideam gr̃a rei alterius, ſ. idē, tñ pōt q̄s ſm modū aliquē ponere in bonis per ſe: niſi ſit ita, ꝙ non ponat aliq̄d bonū prę
terquā ideam. erit ergo ſpēs *innatis*, M
dico cōpoſiti ex materia & forma. Si aūt fuerint bona hæc ex bonis p ſe, dico cōpoſita: & ſit bonū in ipſis vnum: oportet vt ſit terminus boni in eis vnus & idem, ſicut terminus albi, qui est vnus in nive, & in ceruſa, & in alijs rebus albis, ſ. non diuerſificat̃ terminus albi ex eē ſuo

Nō diuerſificat̃ terminus albi ex eē ſuo in niue, & ceruſa.

ſi niue & in ceruſa. D. Manifeſtū verō ē ꝙ deſiōnes iſtorū bonorū triū, q̄ ſunt bona per ſe, dico bonorū, intellectū, voluptat̃, alterę ſunt & diuerſæ ſm ꝙ bona. Et cū ita ſit, non

hāt

A hñt bonũ eſſe eis idem vnum, ita ꝙ dicat nomen boni de ipſis vniuoce: neq; ẽt dicitur de eis pure æquoce, ita ꝙ nihil habeant cõmunitatis niſi nomine ſolo. illa n. quę ſic ſe habẽt, nõ participant niſi ſolã dictionẽ. Conueniens tamen aũt eſt vt nomẽ boni dictũ de ipſis ſit ex ſpẽbus participationis, ꝙ nominat ambiguitatẽ: ſi ſit vt nomen ambiguum, qđ dr de rebus multis: aut quia veniunt oĩa ab intentione vna: aut qa tendunt ad finẽ vnũ: aut qa dicunt de rebus multis cõſimilibus, ſicut eſt nomẽ principij, quod dr de corde in animali & de fundamẽto in parietẽ. eſt n. cõparatio cordis ad animal, ſicut comparatio fundamẽti ad parietẽ: & ſic eſt nomen per ſectionis dictũ de intellectu & ſenſu. etenim habitudo intellectus ad animã ẽ ſicut habitudo ſenſus ad corpus. & dignius hic trib⁹ boni eſt vt ſit nomẽ boni dictũ de eis ſm viã, quæ dicit de proportionalibus. D. Oportet aũt vt dimittamus hãc diſputationẽ in hoc loco: alterius. n. inquiſitionis eſt. vult ꝙ ſint artes Logices vel Philoſophię priæ.

Nota hic diuerſos gradum & modos analogiæ. vide q. 4. arti. 2.

B

C D. Et ſit ſermo de ideis & inueſtigatio de ipſis inquantũ ſunt ideę pertinet ſcię alteri. vult Philoſophiam primã. D. Qđ aũt hic apparet, eſt ꝙ ſi fuerit bonũ q̃ſitũ nominatũ, veꝝ felicitas, reſerit per ſe non eſſe ꝑdicabile de nobis aut ſeparatũ. nã cõmune illud bonũ non eſt inuenibile nec acq̃ſibile. Nos aũt hoc loco quidẽ inquirimus bonũ potens acquiri à nobis, & operabile p̃ voluntatẽ. cũ ſit quidẽ hęc ſcia ſpeculans in rebus, quarũ principiũ eſt voluntas, i. cuius ſuctio ptineat nobis. D. Fortaſſis aũt putabit quis ꝙ bonũ acq̃ſibile melius inueniet quidẽ, qñ cognitũ fuerit bonũ vſle, quod ſe habet ad bonum, quod eſt acquiſibile ad modũ exemplaris, qđ habẽtes, erimus in cognitione rei p̃fectioris. Et qñ ſciuerimus bonũ, qđ eſt tanquã exemplar boni, qđ eſt poſſibile haberi à nobis, erimus potentiores ad eius intẽtionẽ. Dico aũt ꝙ ſi aliqd probabilitatis habet ſermo iſte, veruntñ hæc aſſertio diſſonare vt ei ſimile res hãt in oĩbus ſcientijs & artibus: dico dictũ dicentis, ꝙ hęc ſunt bona vſia, ſi ſunt exẽplaria vniuſcuiuſq; exiſtẽtis boni: & qñ non ſit res iſtas qui nõ ſciuerit vſle illi⁹ rei, ſicut non ſcit rẽ qui nõ ſciuit exemplar eius. Videmus n. in oĩb⁹ ſcientijs nõ inqri in totalitate earũ, niſi vt ſciat̃ res ignorata in tali ſcia, q̃ ſcita per demonſtrationes iã perfectę habetur ſcia eius: & ſi non ſciatur vſle illud, qđ eſt exemplar ipſius, & eius idea, ſi quã dixerunt pnẽtes ideas. & ſi hoc eſſet, rũc cõditionaret̃ in cognitione rerum ſpeculantarũ. neq; ẽt excuſatio oĩbus artibus & oĩbus ſcientijs ignorãtię quid cõferat auxilij in notitia artiũ & ſcientiarum cognitio ipſi⁹. Etenim de nã artiũ naturalium & ſciarũ eſt, vt non occulteatur ei hmõi auxilij quantitas, & ne ignorent eã, intendo, ꝙ non oporteret ignorari à textuſ, & à carpentario quantum cõferat ſcia ideæ vſis artis ſuę ad ſcibilẽ artẽ ſuã: neq; à medico, ꝙ ſit magis medic⁹, intẽdẽdo ad ideã medicinę vſum: neq; à duce exercit⁹, ꝙ ſit pfectius ſciẽs eius, qñ ſpeculatus fuerit hanc ideã. Sed de nouis ẽ, ꝙ medic⁹ nõ ſpeculatur in ſanitate iſto mõ, neq, ſi diget ſcire cognitiõe ſanitatis vt ſpeculet̃ formã ſanitatis vſem: Imo certe ſpeculat̃ in ſanitate hois cõpoſiti: intelligo

D

E

F

Hæc ſcia ſpeculat̃ res quarũ principiũ eſt volũtas.

Sed de nouis ẽ, ꝙ medicus non ſpeculat̃ formã ſanitatis vſum i medicãdo. Id. i. ꝙ no mota. ij.

go ſpeciem & non in ſpecie eſſum, verum in ſingulis hominis particularibus ſignatis, ſ. Socratis vel Platonis: qñ carne modĕ ſi diuidat, in ſpĕm.

De felicitate ſubiecta, ſubiectaq; & præcepta in vnoquoq; genere obſeruanda. Cap. 7.

NVnc igitur redeam⁹ ad id, quod quærimus, bonum: quidnã id ſit inueſtigemus. vt enim aliud in alia actione, arteq; eſſe. nã aliud in medicina, aliud in re militari, & reliqua ſunt. Quid igit vniuſcuiuſq; bonum eſt? An id, cuius grã cætera agunt. hoc aũt eſt in medicina ſanitas: in arte militari victoria: in ædificatoria domus: ſic deniq; actione & electione ſingulis ipſe, cui⁹ gratia reliqua oſa agunt. Quare ſiquis cõmuniter ſtatuendorum omniũ finis eſt. id agĕdũ bonũ erit. Sin plures, hi ipſi. Iã vero digrediendo in idĕ deuenit oratio. Quocirca magis emitĕdũ, vt hoc idem declaremus. Qm̃ vero plures eſſe fines videnť: & horũ quoddã ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, inſtrumenta deniq; oſa: non oẽs eſſe perfectos perſpicuũ eſt. at optimus finis eſſe quid perfectũ vť. Quare ſi vnũ aliquid erit quod pfectũ ſit, id erit quod quærimus: ſin plura, id quod perfectiſſimũ horũ eſt. Id autĕ, quod per ſe ſectandum ĕ, eo perfectius dicimus, quod propter aliud appetimus: qñq; nunquã ob aliud eligendũ eſt, ſic q & per ſe & ob aliud expetimus. At id abſolute aũt perfectũ, qđ ſemper per ſe: nunquã ob aliud expetĕdũ eſt. Eiuſmodi aũt vť felicitas maxime eť. hãc.n. propter ſeipſam ſemper, & nunquã ob aliud expetim⁹. At honorĕ, voluptatĕ, mentĕ, ac virtutĕ oẽm ĕt pp ipſã expetimus: quippe cũ eadĕ expeteremus, ĕt ſi nihil Ide nobis eueniret: felicitatis tñ cã ĕt ipſa eadĕ expetim⁹, ex his felices nos futuros exiſtimãtes. horũ vero cã nullus felicitatĕ, neq; oĩno ob aliud quippiã expetit. Idĕ vero ĕt ĕ ſufficiẽtia vť euenire. perfectũ.n. bonũ eť ſufficiẽs apparet. Sufficiens aũt dicimus nõ ipſi ſoli, qui vitã ſolitariã agit, ſed parentibus, ſed filijs, ſed vxori, amicis deniq; ac ciuibus: qñquidĕ hõ ciuilis natura eſt. Horũ tñ terminus aliquis ſtatuendus eſt. nã ſi ad parentes, & nepotes & amicorũ amicos hoc pẽderimus: in infinitũ res pgredieť. Sed de hoc alias cõſiderãdũ. Sufficiens vero id eſſe ſtatuimus, qđ ſi ſolũ relinquať, ſufficiẽtĕ arq; expetibilĕ vitã, nulliusq; rei indigã facit. Talĕ aũt eť felicitatĕ ipſam exiſtimam⁹. Quin ĕt maxime oſum expetendã, ſi cũ aliis nõ cõnumeretur. ſi vero connumeretur, perſpicuũ ĕ eã vel cũ minimo ḋq; ex bonis magis expetĕdã fore. ſiquidĕ bonorũ ſupeminentia ſit id, qđ adiungit. maius vero bonũ magis ſemper expetĕdũ ĕ. Itaq; felicitas cũ agĕdorũ finis ſit, p-

ſectum

A fectum quoddã ac ſufficiẽs vĩ. Sed fortaſſe ſi dicamus felicitatẽ optimũ eſſe, cõceſſum quoddã ab oĩb⁹ vĩ: adhuc ũ deſyderaſ, vt euidẽtius quid ea ſit, exponamus. Fortaſſe vero hoc fiet, ſi hoĩs opus ſumereſ. nã quẽ admodũ tibicini & ſtatuario, alĩſq; artificibus, & deniq; oĩbus, quorũ opus aliqd & actio exiſtit, in opere bonũ ipſum, & id qd bene eſt, vĩ conſiſtere: ita homini quoq;, ſi mõ eius aliqd opus eſt, eẽ videreſ. Vtrũ igit fabri & factoris opera ſunt aliqua, & actiões: hoĩs vero opus ẽ nullũ, ſed natura hõ ocioſus ẽ? An quẽadmodũ, oculi, pedis, manus, & deniq; vnuſcuiuſq; mẽbri opus quoddã extat: ſic etiã hoĩs prẽter oĩa hẽc opus quoddã ſtatuere aliquis poſſet. Quid nã igit hoc erit? nã viuere cõe ẽt cũ plantis vĩ: nunc vero propriũ quoddã eſt, quod quæriť. vnde nutriendi augendiq; vita oĩs ſeparãda eſt. Sequiť ſentiendi vita. ſed ea quoq; cum equo C & boue & oĩbus demũ animalibus cõis vĩ. Reliqua ẽ igit actiua q̃dam vita, eius quod ratione prẽditum eſt. Id autẽ partim rationi obtemperat: partim eã habet, atq; intelligit. Sed cum duobus modis ẽt hæc dicatur, ea quæ eſt in operatione, ſtatuẽda ẽ. Quãd ſi eſt opus hominis animæ operatio ſm rationem, vel non ſine ratione, idemq; genẽre eſſe opus hui⁹, & huius, pbi aſſueramus: vt citharœdi, et

Opus hoĩs ẽ aĩę operatio ſecundũ rõnẽ.

probi citharœdi: et abſolute in D oĩbus, ſi excellẽtia virtutis operi fuit adiuncta: citharœdi. n. ẽ cithara canere: probi citharœdi bene id facere. Quòd ſi, ſquã, ita eſt: et hoĩs opus eſſe vitã quãdã ſtatuimus: eamq; animę operationẽ & actionẽ cũ rõne eſſe aſſeueramus: ac pbi viri bene hęc, rectęq; exequi eẽ cẽſemus: ſingula aũt bene ex propria virtute perficiunť. Si ita eſt: operatio aĩę ex virtute bonũ humanũ efficiť. Si pſes ſint virtutes, ex optima & perfectiſſima. Et E inſup in vitã pfecta. ver. n. neq; vna hirundo, neq; vnus dies facit: ita quoq; beatũ & felicẽ hominẽ neq; vnus dies, neq; breue aliquod tẽpus efficiet. Bonũ igit ipſum ita circunſcriptũ ſit. oportet. n. fortaſſe prius figurare, deinde poſtea depingere. Videreť autẽ cuiuslibet eẽ ea, q̃ bene circũſcriptiõe ſunt cõprehẽſa, producere ac diſtinguere: & tẽpus taliũ inuentor, vel adiutor bene eẽ. vnde & artiũ ſacta ſunt incremẽta. cuiuslibet. n. eſt F qd deeſt, addere. Oportet autẽ eorũ, q̃ ante dicta ſũt, meminiſſe: et exactã tractationẽ non eodẽ mõ in oĩbus requirere: ſed in ſingulis, prout ſubiecta materia poſtulat. Atq; id eatenꝰ, qua tenus arti vnicuiq; cõuenit. faber. n. & geometra diuerſo mõ rectũ angulũ vtriq; cõſideràt: ille quatenus ſolũmodo ad opꝰ vtile ẽ: hic cũm veritatis ſpeculator ſit, quid, & quale ſit, indagat.

In ſingulis prout ſubiecta materia poſtulat, tractando faciẽda &

Opatio ex virtute bonũ humanum eſt.

Vna hirũdo nõ facit ver, neq; vn⁹ dies.

Gat. Eodem mō in alīs quoq; faciendū est: ne plura ornamenta extrinsecꝰ q̄ ipsum opus exuadant. Neq; simili mō in oībus cā requirenda est: sed est in quibusdā sans, si bene demōstratū fuerit, q̄ finis id quod ē in principijs ipsis contingit. q̄ autē sit aliqd, primum ac principium quoddā est. Ex principijs vero alia sunt, quę inductione, alia q̄ sensu: nōnulla quæ assuetudine quadā: alia q̄ alio quodā modo cōsiderant. Singula aūt ita sunt tractanda, vt natura eorū postulat: dandaq; ē opera, vt recte definiant: magnum.n. afferre momētū ad ea quæ sequunt, cōstituere. videtur.n. principiū plus q̄ dimidium totius esse: cōpluraq; eorum quæ in qōnem veniunt, per ipsum manifestātur.

Nō ī oībꝰ ēst mō cā requirenda est.

Principijꝝ diuersa ē cōsideratio.

Principiū vt plus q̄ dimidiū totius est.

DIxit. Hoc ergo ē, qđ dicet nos oportuit in cōtradictōne huiꝰ opōnis. Reuertamur itaq; ad id, in cui⁹ via fuimus, s. ad loquendū de bono q̄sito ī arte gubernādi ciuitates q̄d est. Dicim⁹ ergo, q̄n patens ē q̄ bonū intentū per vnūquęq; actuū & per vnāquanq; artiū diuersificatur ā bono intēto p artē alteram & actū alterū: bonū ergo vniuscuiusq; artis patet, q̄ est illud, g̃a cuius agit ars illa vniuersa, q̄ agit. Est itaq; in medicina sanitas: ī arte bellica supatio: in ędificatoria dom⁹, & eo dē mō in reliqs. & hoc bonū ē finis intentus in oī actione & prędectiōe: etenim oēs homines non agunt qđ agunt, nisi pp finem intentum per illā actionem. Vnde necessariū est, si est hic aliquid vnum, qđ est finis omniū q̄ agunt, vt sit ipsum bonū qđ optat agibile: vt sit illud bonū felicitas. Si aūt sunt hic bōa multa hmōi siue duo, siue plura, g̃a quorū quę runt aliqua bona reliqua, & ipsa nō quęrunt g̃a rei alterius: op; vt sint bona ola simul ipsa felicitas, q̄ qrit. nō est.n. dīa in hac nostra inuestigatione in hoc loco, vt sit hic bonū vnū, aut multa: cū nos quidē inqramus felicitatē cōem vniuersitati hominū. & q̄n quidē sic est, tunc op; vt inqramus declarationē hui⁹ boni oēs quid est, siue sit vnum, siue multa. Dicimus igit q̄ cùm sit manifestū q̄ fines sunt multi, & q̄ nos eligimus quoddā eoꝝ cā rei alterī⁹: quēadmodū diuitias & citharam & simpliciter vniuersitatē instrumentorū ofum: patet q̄ nō oēs fines sunt pfecti. op; aūt vt illud optimum, qđ nos inquirimus, sit res cōpleta pfecta. Necessariū est ergo, si fuerit hic bonū cōpletū vnū tm, vt hoc sit bonū illud qđ q̄rit, si aūt plura, vt illa cā sint illa bona q̄sita pp seipsa. Et nos dicimus q̄ res quęsita pp seipsam pfectior ē q̄sita pp aliud: quodq; eligimus q̄nq; pp le pfectius est eo, qđ eligimus aliqn pp aliud. Et vlt, cā nos credamus q̄ vere perfectū est illud, qđ semp pp se eligimus, & nunq̄ propter aliud: manifestū est q̄ bonum tale oportet vt sit felicitas. Honorē aūt & delectatiōnē & virtutem patens est q̄ eligimus aliqā pp se, qñ estimamus esse ea felicitatē: eligimus aūt & felicitatis gr̃a, qñ estimamus quidē per aliqd ipsoꝝ ad felicitatē, ī ipsorum meditatione. De felicitate aūt oēs cōuenīunt q̄ aliquā eligitur ipsorū gratia, neq; penitus alterius rei gr̃a. Et ē palā q̄ sec ē ipsā hęc credulitas ab

Ia hoc libro explicatis cōtinuatur vtilitas hominis.

vni-

A vniuerſitate bonum, eò ꝙ eſt ſeip
ſi ſufficiens. & hæc eſt ꝓprietas bo
ni pfecti, ſ. vt ſit ſufficiens in ſe, non
egens ſecum alterius à ſe. D. non in
tendo ſic per dictum meũ, ꝙ bonũ
quærituꝫ eſt res ſufficiens p ſe, ꝙ ſuf-
ficiat homini hoc bonum exiſtenti
ſolitario, i. ꝙ vita ſua ſit vita hois ſe
parati ſolitarij: immo equidem in-
tendo vt viuat cũ alijs, vxore, filijs,
parentibus, vxore, & ciuibus. eſt. n.
natura ciuilis homo, i. non ei poſſi
vita abſq; ciuium vicinitate, aut ne
ceſſaria, aut melior. D. Verũtamen
oportet vt ſit hoꝰ quæſitus termina
B tũ filiorũ, parẽtum, amicorũ: aliter
enim ꝓcederet in infinitũ. Scruta-
bimur aũt de hac intentione poſt.
Ponamus tñ hoc, ꝙ ſufficientia in
hoc eſt illa, quã cũm ſibi ſegregaue
rit hõ, ponet vitã ſuam exoptatam
non indigentem re alterꝛa ꝓter eam,
quam ſibi fecit ſingularẽ. Videmus
itaq; ꝙ hęc eſt proprietas felicitatis.
neq; connumerat felicitas bonis tã
quam coæqualibus: ſed ſi connume
retur, connumerabit eis tanquã mi
nus digais, eligibiliore ea exiſten-
te, nã bona adiuuiẽt eſſe ſuperãt. &
q̃ ſunt ipſorũ magis bona, mino bo
C nis ſunt eligibiliora: maximũq; bo
norũ olim ſemp prę cæteris eligibi
liſſimum. Et ex hoc patet ꝙ felicitas
eſt res perfecta p ſe ſufficiẽs finis re-
rum agendarum. Iſtud aũt fortaſſis
eſt, in quo concordatũ eſt in re feli-
citatis, ſ. eſſe eã optimũ rerũ: ſed ad
quod intẽdimus, ſciendũ hoc de ea
eſſe ſcire quid eſt. D. Et forte contin
get nobis, qñ nos nouerimo actum
hois quid eſt. ſicut. n. videmo ꝙ bo-
num vniuſcuiuſq; rei artificialis &
naturalis non eſt niſi in illo actu, q
appropriatꝰ ipſi, ſic oportet vt ſit bo
num, qđ appropriatꝰ hoi in actione D
ſua. Verbi gratia, ſi artificibus boni-
tas citharœdi eſt in citharizatione,
q̃ eſt actus eius, & ſiſt in alijs. incon
uenienter enim eſt vt ponamo ꝙ car
pentarij, & ſtructoris ſtatuarũ ſunt
actiones & operationes ꝓprię, & nõ
ponamus hoi actionẽ propriã: ſed
ociosum ponemus eũ. Etenim palã
eſt ꝙ, ſicut oculi, & manus, & pedes,
& vniuſcuiuſq; ex mẽbris eſt actus
proprius, ſic oportet vt ſit hois, qui
eſt aggregatus ex oĩbꝰ his vnoꝰ actꝰ
ꝓter oẽs iſtos. De hoc igit actu per-
ſcrutemur quid eſt. Videmus itaq;
in hoie actiones multas: agit nanq; E
actiones crementi, & actiones ſen-
ſus, & actiones rõnis. non conuenit
aũt vt dicamus ꝙ ſua hois actio eſt
vt creſcat & nutriat, eſt. n. actio hæc
cõis ei & terrꝛ naſcentibus, ſ. parti-
cipant ei in hoc terrꝛ naſcentia: nos
vero quærimus hic certe actũ ſuum
ꝓpium. oportet itaq; vt relinqua-
mus actũ virtutis nutritiuæ in hac
inquiſitione. De virtute quoq; ſe-
cunda, q̃ ſequit hanc, & eſt virtꝰ ſen
ſibilis, palã eſt, ꝙ eſt participata ab
hoie, equo, & leone, boue, & alijs ani
malibꝰ. Remanet ergo vt ſit rõ actꝰ
proprius ei, in quo ipſi aliud nõ par F
ticipat. ſi. n. participaret, iã non eſſet
ei actus proprius. Et de hac parte
alꝛ, q̃ aſcribit homini, apparet ꝙ ẽ
duæ partes, pars intelligens, i. appre
henſiua imperans: & pars obediens
intelligenti. vult p obedientẽ & ob-
ſequentẽ, partẽ habentem virtutes
morales: & p intelligentẽ, iudicantẽ
de recto. D. Cumq; hæc pars alꝛ di
cta ſit duplex, de eo quod ipſiꝰ eſt po
tentia, & de eo qđ ipſius eſt actu, di-
camus de eo qđ eſt actu. dignius. n.
eſt vt de eo fiat ſermo, cũm ſit pfe-

C tius. Dicamus ergo q̄, si actus hominis equidē est rō aut non sine ratione, actumq; ꝓficientis in arte, & actum periti in ipsā dicimus actum vnā genere: vtpote ꝓficientis in citharizando actū citharizationē dicimus, & periti eundem peritiā eum distinguimus ab ꝑterito, dicentes ipsum hunc actum bene fecisse: tunc oportet vt sit actus hois, siue malus siue bonus, vita q̄dā. Et intendo per hanc vitam, actionē aliā procedentē ā deliberatione versus finem determinatū, & actio hois virtuosi ē hæc actio, q̄n fuerit fm q̄ oportet ex bo
H nitate. & bonificat quidem vniuscuiusq; rei actio fm virtutem suā. equi itaq; boni actio bonificat fm virtutē suā: & sic est in qualibet re ex cæteris entibus. Bonum ergo, q̄d appropriat hoi, est actio alīs rōnabs. sens fm q̄ virtus exigit. Si vero plures fuerint virtutes, est actio tūc fm q̄ oportet, melior earum, & cōpletior i bonitate. Inuenit aūt actio hæc in vita completa: in aliis. n. non vsq; equaque ꝓficitur, nec inuenit vt in pluribus: sed si fuerit ibi, erit ꝑ paucioribus, & raro aut semel. Sed p actionem vaam studiosam nō acI quirit beatitudo: quemadmodū neque per vaā habitudinem, neq; per vaam diē temperati aeris prognosticatio est aeris veris: & sic aūt nō facit holem beatum dies vna vitę suę, neq; tempus paruū, sed oportet vt operet vita sua tota, aut maiorē partem sui opera beatitudinis. erit itaque i vita completa. Dixit. Hoc est ergo bonum illud, cui° oportet nos determinare partes & modos. & sor fm q̄ oportebit nos primitus circūscribere ipsum, i. definitione vñ, deinde determinare post hoc, partes eius.

Videt. n. opportunū est vnicuique, K vt ꝑmittat studiū suū in determinatione rerū venaturi, & in comprehensione earū tempus ad̄, est inuentor harum rerum sua longitudine, aut est conferens in hoc magnā adiutorū. vnde fiunt artium additamenta cū ꝓporris lōgitudine. & hoc q̄n ꝑtinet vnicuiq; artificum vt addat in arte sua, q̄ deficit ei arte, & custodiat quod habuit ab alterō ex ipsā. D. non oportet aūt in oī eo q̄ agimus, inquirere certitudinem vno mō: sed oportet vt sit certificatio in vnaquaq; arium fm subiectam materiā in ipsā, L & quantū ꝑtinet illi arti. Multæ nāquo artes conueniunt in speculatione de rebus et sūt differūt aūt I magis & minus. vt carpentarius & geometer inquirūt cognitionē rectī angulī: verūtn carpentarius nō inquirit de ipso nisi inquantū talis est in illa arte: geometer aūt quid est simplr. & q̄ rerū est: est. n. speculator veritatis suæ. & sīt est in pluribus eorum, de quibus speculat ars medicinæ, & scientia naturalis. D. Et fm hāc materiā oportet vt in alijs rebus, no multiplicet sēp nos inquisitio cognitionis eius, quod excedit op° negoM cij de non operandis, cum nō sit ei vtilitas I operatione negocii. D. Neque et oportet vt inquiram° cognitionem cuiusq; rerū vnamquāq; rerū fm modū vnū: sed sufficit in q̄busdā scire tm̄ quare sunt: sicut est in principijs primis. primum. n. principiū primorum est scita nāa rei, quoniā est principiorū. Principiorū aūt p ꝑ cipia. q̄dā sunt q̄ sciunt inductione & q̄dā q̄ sensu, i. prima individualia: q̄dā q̄ assuetudine & vsitatione: intēdo experientiam: & q̄dā sunt q̄ sciū

tur

A ut per vias alias. vel, vt existimo, ex parte sermonum exponentium ea, & ex parte viæ diuisionis, & q̄ similibus ex rebus dirigentibus ad comprehensionē certitudinis p aliquid, qđ non agit ꝯbonū sylł. D. Oportet ergo vt requiramus vsum vnuscuiusq; principiorū ſm debitum naturæ suæ, i. requiramus cognitionem eius ſm modum, quem exigit natura eius: & vt studeamus valde in comprehēsione ipsorum, & in eorum terminatiõe termino, quo oportet. enim vtilitas cognoscendi ea magna est in his, quæ sequuntur ipsa. id enim putat de principio rei, ipsum esse plus q̄ medietatem ſpi vniuersi: cùm plura quæsitorum in vna eadem arte declarentur & appareant p apparitionē principij.

B

De diſſerentia antiquorū cum vera felicitate conſenſu, ac de triplici bono, ad felicitatem neceſſario. Ca. 8.

CONſiderãdum⁹q; est de ipsa non solū ex conclusione, exq; his quibus rō constat, verum ēt ex ħa quæ de ipsa dicūr: cùm vero. n. consonant ista, C q̄ in re insunt: à falso asscito dissonant ac discrepant. Cùm igit bona ł tres ptes distributa sint, & alia ex terna, alia circa animā, alia circa corpus dicant: q̄ circa animā sunt, maxime proprie, ac maxime bona appellam⁹: actiones aūt & operationes animales circa animam statuim⁹. Quare ex hac opinione, q̄ antiqua ē & a philosophis concessa, recte hoc diceret. Recte ēt cõstitutū fuit, actiones quasdam & operationes finem ipsum dicisti enim ex bonis animæ sunt, non externis. Consentit etiam cum ratione hæc illud, quod aiunt, bene viuere, ac bene agere felicē. ferè enim bona quædã vita, & bona actio felicitas dī. Videnť autem omnia quæ circa felicitatem inquirūtur, inesse huic, quod a nobis dictum est. alijs enim virtus, alijs prudentia, nonnullis sapientia quędam esse felicitas videť: quibusdam hæc, aut aliquid ex his cum voluptate, vel non sine voluptate. sunt ēt qui simul extern- E nam prosperitatem assumant. Atque ex his alia multi & antiqui, alia pauci & illustres viri dictitant: quos sanē aberrare tota via vtroſq; minime: sed in vno saltē aliquo, vel in plerisq; assequi veritatē verisimile ē. Cùm illis sanē qui dicunt oēm virtutem, vel quãdã eam esse nr̃a cõsentit oratio: quippe cum huius sit operatio secundum virtutē. interest tamen non parum fortasse ł possessione, ne an ł vsu, & in habitu item, an in operatione esse optimum existimemus. F Fieri enim potest vt habitus licet adsit, nullum tamen bonum efficiat: id quod in dormiente, vel alio aliquo modo manente ocioso homine euenit. vt operatio autem nihil boni agat, non datur. aget enim necessario, & bene etiam aget. Sicut autem in Olympijs non pulcherrimi, & robustissimi coronant: sed qui decertãt: ex his. n. nõnulli vicũt

G sic ex honestis probisq; hoibus in vita illi qui recte agunt, compotes fiũt. Estq; ipsorũ vita suis ac iucunda. Iactari. n. ex affectionibus alia est. vnicuiq; autẽ id est iucũdum, ad quod spectãdo talis rei studiosus quispiam dicit: vt equus equorum, spectaculum spectaculorum studioso: eodẽ modo & iustitiæ amatori iusta: & in vniuersum virtutis studioso virtus. Apud plerosq; vero iucunda inter se pugnant, ꝓpterea q̃ eiusmodi natura minime sunt: sed quæ studiosis honestatis sunt iucunda, ea natura iucunda sunt, ac voluptuosa: tales aũt sunt actiones, quę ex virtute proueniunt. Ipsorũ autem vita voluptate quasi appẽdice aliqua minime indiget: sed in se eam habet. Præter ea. n. q̃ dicta sunt, qui bonis actionibus non delectat̃, bon⁹ minime est. neq; enim vel iustũ quempiam dixeris, qui iuste agẽdo non delectetur: vel liberalẽ, qui liberalibus actionibus nõ gaudeat: & ĩ alijs simili mõ. Quod si ita est: actiones fm virtutẽ per se iucundæ sunt: Quin ẽt bonæ & honestæ: atq; vnumquodq; horũ maxime. si modo de ipsis probus bene iudicat: iudicat aũt, vt diximꝰ. Optima igit̃, pulcherrima, & iucũdissima res est felicitas: neq; distincta hęc sunt: sicut Deliacum illud epigrãma ꝓscribit:

Qui actionibus bonis nõ delectat̃, bonus minime est.

Felicitas optia, pulcherrima, & iucũdissima res ẽ.

» » Si valet, optima: si est iustꝰ, pulcherrima res est:
» » Iucũdissima, siqs qđ amat potiẽ

H nime sunt: sed quæ studiosis honestatis sunt iucunda, ea natura iucunda sunt, ac voluptuosa: tales aũt sunt actiones, quę ex virtute proueniunt. Ipsorũ autem vita voluptate quasi appẽdice aliqua minime indiget: sed in se eam habet. Præter ea. n. q̃ dicta sunt, qui bonis actionibus non delectat̃, bon⁹ minime est. neq; enim vel iustũ quempiam dixeris, qui iuste agẽdo non delectetur: vel liberalẽ, qui liberalibus actionibus nõ gaudeat: & ĩ alijs simili mõ. Quod si ita est: actiones fm virtutẽ per se iucundæ sunt: Quin ẽt bonæ & honestæ: atq; vnumquodq; horũ maxime. si modo de ipsis probus bene iudicat: iudicat aũt, vt diximꝰ. Optima igit̃, pulcherrima, & iucũdissima res est felicitas: neq; distincta hęc sunt: sicut Deliacum illud epigrãma ꝓscribit:

» » Si valet, optima: si est iustꝰ, pulcherrima res est:
» » Iucũdissima, siqs qđ amat potiẽ

ota. n. hæc operationibꝰ fm virtutem sunt: has aũt, nec vnam ex his, q̃ optima sit, felicitatem esse affirmamus. Videt̃ tñ etiam ipsa externis bonis, sicut diximus, indigere. fieri. n. nõ potest, vel non facile fit: vt cui necessaria non suppetunt, is bona atq; honesta agat. Multa etenim ẽt per amicos, & diuitias, & ciuilẽ potentiã quasi per instrumenta quędã agunt̃. Quibusdam vero priuati nonnulli, vt nobilitate, bona prole, pulchritudine beatitudinẽ maculant. non. n. felicitatis admodum cõpos ille est, qui vel specie prorsus deformis vel gñe ignobilis, vel solitarius est, ac prole carens. Nec minus ẽt fortasse, si alicui pessimi fiũ fuerint, aut boni mortui sint. Videt̃ igit̃, vt diximus, tali ẽt prosperitate felicitas indigere. Vnde nonnulli idem eam cũ bona fortuna, alij cũ virtute eẽ dicũt.

K

L

Dixit. Perscrutandũ est aũt de dicto bono, & modũ ei⁹ fm me thũ materiæ subiectæ ĩ hac arte, & fm quantitatem quã merer̃ hęc ars. neq; contenti sumus vt sit inuestigatio nra de ipso ex ꝓpositionibꝰ, sed ex rebus. A quib⁹ dãt de ipso. vult credulitates antiquorũ famosorum in eo, & positiones eorũ in ipso, aut plurium ex ipsis, aut famosorum ex eis. etenim quidlibet cõcordat vero & attestat̃ ei: á falso aũt velociter diuersificat̃ verum, & elongat̃ ab eo. D. Cùm aũt palam sit ꝙ bona triũ sunt modorũ, videlicet bona exteriora, bona aĩæ, & bona corporis: dicimus ꝙ principaliora & digniora, vt sint

M

A ſint bona, ſunt ea, q̄ ex ipſis ſunt animæ: hæc aũt ſunt ceteræ actiones, & operationes, q̄ pertinent aũt. D. Et cum ſic ſit, bene dictum fuit in determinatione boni humani in opinatione antiqua, in qua conuenerunt philoſophantes, q̄ finis intentus ſunt actiones iſdem & operationes. Et recte dictum fuit hic de eis: etenim per hũc modum ſit finis p̄ præ finis bonorũ aũt, non finis bonorum, q̄ ſunt extra. D. Quod autẽ atteſtat̃ huic dicto, & cõuenit cum ipſo eſt hoc, quod habet beatus de honeſtate vitæ, & venuſtate operationũ. Nam oēs Antiqui ferè p̄ hoc B determinauerunt felicitatem, q̄ ipſa eſt decor vitæ, & venuſtas opinionum. D. Et iam apparet ex hoc, q̄ oēs, quæ requirũtur in felicitate, neceſſe habere felicem. Quidã enim opinati ſunt felicitatẽ eſſe virtutem & prudentiã: alij aũt ſapientiam quãdam: & alius p̄ter hos opinatus eſt earũ eſſe oēs has res, aut quaſdam earũ. intendo oēs virtutes & oēs ſapientias, aut quaſdam earum. & oēs hi conditionauerunt felicitatẽ eſſe hoc aut cum delectatione, aut nõ ſine delectatiõe. Et quidã alij aggre- C gauerunt bonis aũt cõuenientiam bonorum q̄ ſunt extra: & eſt q̄ nominat̃ proſperitas ſucceſſuũ. D. Et quaſdã iſtarũ opinionũ dixerũt de felicitate multi antiquorũ: & quaſdã aũt earum dixerunt pauci tamen ſortũ ex ſapientibus. D. Et non peccauit aliquis eorũ in toto eo, quod credidit de hoc: ſed ipſi recte ſenſerunt, aut in re vna cius de quo dixerunt, aut in pluribus. Qui ergo ex ipſis dixerunt q̄ felicitas eſt virtus, & q̄ dixerunt q̄ eſt actus quidã vir tutum, dicti eorũ eſt conueniens mõ quodã. Etenim actº, q̄ ſit ſm exigen- D tiã virtutis, virtus eſt. Quãuis fortaſſis non ſit modica diſtãtia inter creditorẽ q̄ ſit felicitas ꝑ poſſeſſionẽ & habitũ, & creditorẽ q̄ ſit in actu & in vſu poſt. n. eſt vt ſit hõ habitum habens, & nihil boni agens penitus: vtputa in virtuoſo dormiente, aut aliter impedito aliquo modorũ impedimenti. Qñ aũt inuenit actº huiuſmodi, non eſt poſſe quin ab eo p̄cedat in hac diſpoſitiõe bonũ: eò q̄ in hac diſpoſitione agit neceſſario, & bonũ facit actum. Et quẽadmodum in eſpis duellorum non robuſti & ad exercitia doctiſſimi cõcertantiũ non agentes, donat̃ ꝑmiorũ recipiunt, ſed agiles agonizantes & triumphãtes: ſic virtuoſi & electi ex hoſibus in vita ſua certiſſime ſunt illi, qui agunt actiones ſuas ſm rectitudinẽ & æqualitatẽ, non illi quibus exiſtit habitus, à quo ſiũt iſtæ actiones abſq; eo q̄ operent. & eſt vita illorũ delectabilis p ſe. pp hoc. n. delectabilitas eſt ex rebus p̄tinãtib⁹ animæ, & ſunt amantes has operationes: q̄ intendo q̄ delectatio quidẽ ẽ ex bonis aũt. Et vnuſquiſq; horum delectat̃ in re quam amat. verbi gratia, amator equorũ delectat̃ in aſpectu E F eorũ: & amator ſpeculationis delectat̃ in ſpeculando: & ſic ſit amator æquitatis delectat̃ in rebus p̄portionatis æquitati, intendẽdo res iuſtas, & vt amatores virtutũ delectant̃ in rebꝰ virtutis. D. Res autem delectabiles apud plures horum rerum venuſtarum aduertant̃: eò q̄ res venuſtæ nõ ſint nobis delectabiles à principio rei, & ſm naturã, ſicut ẽ diſpoſ in delectationibꝰ copulatis: & res delectabiles ſm naturã ſunt delectabiles apud amatores boni. res ſit venuſtę vt pul

Actº, qui ſit idem cum virtute.

G dare tunt actiones.q̄ fiunt ſm impe
rium virtutis. Oportet ergo vt hæ
actiones delectabiles ſint ſm ſeipſas
amatoribus pulchræ. Et pp hoc nō
indigent in vita ſua delectatione ad
dita ſup ſuam delectationē, cūm ſit
in eis enſibus in ſua vita metipſa. te-
enim non inuenīt homo liberalis,
niſi qui eſt gaudens in operationi-
bus pulcheris: neq; vllus dicet homi
nem iuſtum,niſi eum qui amat res
iuſtas:neque dicīt de hoīe q̄ ſit lar-
gus,niſi de eo qui amat res propor-
tionatas largitas:& ſm hoc ſe hēt I
cteris virtutibus. Et,cum ſic ſit,tūc
H actiones,q̄ ſūt ad imperium virtu-
tis delectabiles ſunt p ſeipſas:& ſunt
cum hoc etiam decorę pulchræ. &
vnaquęq; illarū actionum proprie
erit talis,cūm iudicauerit de ea ſtu-
dioſus iudicium rectum:intendo in
genere,& hora,& quantitate.& iu-
dicium ſtudioſi de eis eſt iudicīū re
ctum. Et cum hoc ſit, nobiliſſima &
optima rerū erit felicitas:& delecta
tio abſoluet exiſtit in ea. Dixit. Et
non determinata ſunt hæc & diſtin
cta,quemadmodum in tabula De-
linea. Etenim illīc ſcriptū eſt. Opti-
ma rerū nobiſſima earum,& elegā-
I tiſſima deſyderatiſſima earū.ola.n.
hæc inſunt actionibus virtutis. intē
do q̄ ſit melior rerum, eò q̄ ſit iu-
ſtior earum,& virtuoſior earū, eò
q̄ ſenior earum,& delectabilior ea-
rum,eò q̄ deſyderatior earum. Di-
xit. Et nos dicim⁹ q̄ felicitas aut eſt
hæc bona:& dico illa,quę ſunt ala
& in corpore:& extra: aut vnum ho
rum,&c melius ipſorum intendo il
lud,quod eſt I ala,ſm q̄ dixim⁹. ve-
rūtē paūs eſt,q̄ beatitudo hic eget
bonis exterioribus,vt dixim⁹. de im
poſſibilibus.n.eſt, aut de difficilib⁹
opari hoīem res venuſtas ablq;, ſuf- K
fragio illorū,q̄ ſunt extra. multa nā
que bona agunt,& p̄fectus I filijs,
coadunantibus exterioribꝰ, tāquā
inſtrumētis: vt pecunia in largione,
& amicis & adiutorib⁹ in bello. Am
plius q̄dam,dum deficiunt felici,p-
turbant eius felicitatē: vt nobilitas
generis,& pulchritudo formæ. Nō
enim vt felix,q turpiſſimus & deſor
miſſimus eſt, & q̄ fuerit generis vi-
lis,& q̄ fuerit ſolus ablq; ꝓle. Et for
taſſis ē minoris beatitudinis ſtio ha
bēs filios,aut amicos malos: aut cui
filij boni & amici boni fuerint, ſed
mortui ſunt. Verīſimile eſt ergo vt L
ſit res,ſicut diximus,q̄ felix eget ſuf
fragio exteriorum.

De modo aſſequendæ felicitatis. Cap. 9.

VNde etiam dubitat,vtrū
diſciplina,an aſſuetudi-
ne, an alia quapiā exer-
citatione acquiri poſſit: an ex
aliqua diuina ſorte,an ex fortu-
na proueniat. Si tamen aliquod
aliud eſt à Dēo, hominib⁹ exhi
bitū donū, veriſimile eſt felici-
tatem quoq; à dīs exhiberi: ac
tanto magis,quanto ipſa oīum
humanarum rerū optima eſt. M
Sed hoc fortaſſe ad aliam magis
diſceptationē ſpectat, videtur
tamen,licet à Dīs nō mittatur,
ſed vel ex virtute, vel diſcipli-
na aliqua, vel exercitatione ac-
cedat:ex diuiniſſimis rebus feli
citas eſſe: quippe cū præmium
virtutis & finis optimū quod-
dam ac diuinum,beatumq; eſſe
videatur. Eſtq; præterea quod
dam longe commune. diſcipli-
na enim quadam ac diligētia ac-

quiri

A quiri ab omnibus potest, modo ad virtutem consequẽdam læsi ac manci non fuerint. Quòd si melius est hoc mõ, q̃ ob fortunã felicẽ vnumquenq; esse: rem ita se habere consentaneũ est. sic quidẽ & ea q̃ sm naturã sunt, & ea fiũt q̃ aut ex arte, aut quapiã alia cã & præcipue optima prouenium̃t: sicut q̃ pulcherrime fieri põt, ita suapte natura se habent. Qd̃ vero maximũ ac pulcherrimum est, id fortunæ cõmittere,
B valde prauum est. Immo ex rõne ipsa patet id quod q̃rit̃. eẽ. n. eã animi quandã operationem sm virtutẽ definitum est. Ex reliquis vero bonis alia inesse ipsi necesse est: alia adiutricia atque vtilia ĩstrumẽtaria natura sũt. Atq; hęc cum ñra, q̃ in principio diximus, consentirent. finẽ. n. ciuilis facultatis optimũ esse statuebamus. at hæc magnã diligẽtiam adhibet, vt ciues quodam modo afficiat, bonosq; & ad ho
C nesta agẽda idoneos reddat. Merito igit̃ neq; bouẽ, neq; equũ, aut quippiã aliud a fal̃ felix appellamus: quippe cũm nullũ ex ipsis talis operationis esse participem possit. Eadẽ ẽt de cã neque puer felix est: nondũ. n. est ad tales res agẽdas per ætatẽ idoneꝰ. qui vero dĩr felices, spe dĩr. Nã sicut diximus, & perfecta virtute, & vita perfecta opus est. Multæ. n. mutationes, & variæ fortunæ in vita contingunt: & fieri põt, vt qui maxime prosperitate floruerit, is in senectute in magnas calamitates incidat. sicut in Heroicis de Priamo fabulas pditũ est. At eũ q talib⁹ fortunis vsus, miserabiliq; mortuꝰ fuerit, felicẽ profecto dicet nemo. D

DIxit. Et pp hoc q̃dã posuerũt beatitudinẽ virtutẽ, & bonitatẽ fortunæ: & alij posuerũt felicitatẽ & virtutẽ idẽ ee. Et pp hãc diuersitatẽ accidit dubitatio circa felicitatẽ, an sit res discibilis ac acquisibilis p assuetudinẽ, aut alio mõ adipiscẽdi, vt p̃ prudentiã diuinã circa hominẽ. aut p fortunã & casum. Sed manifestũ est q̃, si fuerint hic res ali E
quæ, quas largit̃ Deꝰ hoĩbus, dignũ est vt ĩs felicitas ab eo donata ipsis, maxime cùm sit p̃stantior rerũ, q̃ p̃nent hoĩbus. Verũtñ speculatio in hoc magis vt̃ ptinere negocio alteri. & manifestũ est, q̃m si non fuerit donata à Deo: sed si fuerit p̃ virtutẽ aut disciplinã, aut p̃ acquisitionẽ q̃ p̃ est eorũ, q̃ sunt in fine honorabilitatis & excellentiæ. q̃d. n. finis ẽ virtutis, & de quo patens est q̃ p̃ est optima rerũ, est quid diuinũ. & illud p̃ q̃d gaudet, apparet etiã de eo, q̃m si fuerit acquisibilis, erit expositu melius hoĩbus pole. n. est vt acquirat eã F
p̃ disciplinã & studiũ hoĩs, qui non fuerit naturaliter claudicans ad receptionem virtutis. Si igit̃ fieri beatitudinis per acquisitionẽ, melius. est fieri suo p̃ casum & fortunam, oportet vt sint p̃ acquisitionẽ. Et quemadmodum res naturales aptæ natæ sũt fieri meliori modorũ & cõpetẽtiori, sic res artificiales oportet vt fiãt meliori modorũ, q̃ vt sint acquisibiles non accidentes nobis à casu, & proprie nobilissima artium. diuina eam, quæ est regitiua ciuitatum.

G & intendo vt non ſit bonū compre
henſibile p ipſam eius ab euentu vel
caſu. maximum nāpe peccauit & cō
cedere eſſe à caſu excellentiorē rerū
ſ. felicitatē & à fortuna. Et vſt iam
manifeſta eſt res q̄ſtm ex eo qd prz
ceſſit de ſermone, ſ. quid ſit felicitas.
& diximus q̄ eſt actio quardam ani
mæ ſm imperiū virtutis: reliqua au
tē bona q̄ ſunt extra, q̄dam ſunt ne
ceſſaria ad eſſe huius boni, & q̄dam
ſunt vtilia ad ipſum. i. ipſum exiſtit
pp ea ſ diſpōne meliori, & ſunt ei tā
quā loco ſtrumēti. Et totus iſte ſer
mo eſt conueniens tei, qd̄ præceſſit
H de ſermone nſo. nos enim poſuim⁹
q̄ finis regiminis ciuitatū eſt nobi
lior & maximū ſtudium in regimi
ne ciuitatum eſt, vt fiant ciues boni
& operatores bonorū. Dixit. Et pp
hoc neceſſario non diximus de bo
ue, neq; de equo, neq; de aliquo alio
ex animalibus q̄ ſint felicia. nō eſt. n.
aliqd ex ipſis, quod cōicet hmōi in
hoc actu. Et propter hāc ēt cauſam
non dicimus puerum felicē nondū
enim completus, neq; operatæ ope
ra felicitatis, ꝓpter imbecillitatem
ætatis. Qui autem ex pueris nomi
natus fuerit felix, notatur propter
I ſpem futuræ felicitatis: indigetur. n.
ſicut in felicitate virtute perfecta, &
vita completa.

Quis iſtha vita dicendus ſit felix. c. 10.

NVnquid igitur neq; ali⁹
quiſpiam homo quoad
viuit, felix dicendus eſt:
ſed ex ſententia Solonis finem
ſpectare oportet? Sique ita ſtatu
endum eſt, felix ne tunc erit ali
quis, vbi mortu⁹ fuerit? An hoc
abſurdum penitus eſt, ꝑſertim
apud nos, qui felicitatē opera- K
tionē quādā eſſe dicim⁹. Quod
ſi mortuū felicem eſſe non dici
mus, neq; Solon id voluit: ſed ſo
lummodo hoſtem dixit tūc bea
tum appellari tuto poſſe, quip
pe qui extra oſa mala & ſfortu
nia iam collocatus ſit: hoc quo
que dubitationē quādā habet.
videt enim mortuo bonū & ma
lum adeſſe, perinde ac viuēti &
non ſentienti: vt honores, & in
famiæ: filiorum & oīno poſtero
rum proſperæ, & aduerſæ fortu
næ. Dubitationē etiam hæc affe L
runt. fieri enim poteſt vt ei qui
vſq; ad ſenectutem beate vixe
rit, ſecundumq; rationem mor
tuus ſit: multæ mutationes ſ po
ſteris ac nepotibus cōtingāt: vt
alij boni ſint, vitamq; pro digni
tate conſequantur, alij contra,
qui ſane in diſtantijs erga parē
tes multis mōis ſeſe habere poſ
ſunt. Abſurdū igit̄ eſſet, ſi mor
tuus ſimul ēt mutaret: & modo
felix, modo miſer efficeret. Ab
ſurdum quoq; eſt, ſi nihil neq
ad aliquod tēpus poſterorū res M
ad parentes pertineāt. Sed rede
undū ad id, de quo pri⁹ dubita
bam⁹: ex illo. n. fortaſſe ēt id qd̄
nunc q̄rit̄, cōſiderabit̄. Si igit̄ fi
nē ſpectare oportet, & tunc bea
tum vnumquēq; dicere, nō q̄
ſit, ſed q̄ prius erat beatus: quo
modo abſurdum non eſt, ſi quā
do eſt felix, nō vere dici poteſt
de ipſo id quod ei ineſt: iccirco
quia eos qui adhuc viuunt, ob
mutationes appellare felices no

lumus

A lumus: felicitatē ꝙ ſtabile quid eſſe ac minime mutabile: fortunas vero ſæpe circā eoſdem revolui exiſtimamus? Perſpicuū enim eſt, ſi ſequi fortunas velimus, nos eundem felicē, & rurſus miſerum ſæpe eſſe dicturos: Chamæleontem quendam, imbecillitatē ꝙ ſtabilitū felicē faciētes. An ſequi fortunas minime reſtum eſt? quippe cum in ipſis, vt bene vel male viuamus, nequaquam ſtum ſit: ſed ipſis humana vita, ſicut diximus, ſolū-
B modo indigeat. ſed in operationibus ſm virtutem felicitatis: ſi contrarijs cōtrarij precipua vis collocata eſt. Atteſtat autē huic ſententiæ, & id de quo nunc dubitauim⁹. in nullo enim ex operibus humanis, ſicut ſ operationib⁹ ſm virtutem firmitas eſt. hæ ſiquidem ſtabiliores ēt ſcientijs vidēt̄ur: atq; ex his ipſis ſtabiliores, q̄ præſtantiores: eo q̄ beati in his maxime & aſſidue viuere conſueuerūt. hoc. n. ſimile cauſæ eſt, vt iſi ipſis obliuio
C nulla contingat. Inerit igitur id quod quæritur, ipſi felici: eritq; per totā vitam talis. ſemper. n. vel maxime oſum ea aget & cō templabit̄, q̄ ſunt ſm virtutem: fortunasq; pulcherrime feret, atque oī ex parte prorſus accurate atq; apte: quippe qui vere bonus & quadratus abſq; vitupe-
ratione ſit. Cum multa aūt ſint, quæ a fortuna eueniunt, quę, & magnitudine & paruitate inter ſe differunt, parua tam ſecunda q̄ aduerſa vitæ nullum momē- D
tum afferre perſpicuum eſt. magna vero & multa ſi bona ſint, beatiorem vitam reddent: nam & ipſa ſunt ad augendum ornatum idonea, & vſus ipſorū pulcher honeſtuſq; eſt. ſi cōtra eueniant, premunt, ac lædunt beatitudinem: quippe cum & moleſtias afferant, & multis operationibus impedimēto ſint. Qđ
ſi operationes vitæ dñæ ſunt, quemadmodum diximus: nullus ex beatis miſer efficeretur. E
nunquam enim odioſum quippiam, ac prauū aget. Nam eum qui re vera bonus eſt, ac prudēs decore oēm fortunam perferre, & pro facultatibus ſemper pulcherrima quæq; atq; optima agere exiſtimamus. perinde ac ducem bonum præſenti exercitu maxime bellice vti: & ſutorem ex datis corijs pulcherrimū calceum facere: atq; eodē modo reli quos artifices putam⁹. Quod Felix miſer nunq; efficietur. ſi ita eſt, felix quidem miſer nūquam efficietur: beatus tñ nō erit, F
ſi in Priami calamitates inciderit. Neq; etiam varius quidā erit, ac mutabilis. neq; n. vel facile vlla quibuslibet ſortunis, ſed a multis & ingentibus a felicitate dimouebitur. Atq; ex talibus effici rurſus felix in paruo tempore non poterit: ſed ſi modo id licet, in multo quodam ac perfecto tempore continget, ſi ſ eō magnas aliquas ac præclaras res fuerit conſecutus. Quid igit̄ vetat, quo minus eum felicem dica-

In nullo ex operibus ſm, ſicut in operatiōnib⁹ ſecūdū virtutē firmitas ē.

dicamus, qui ex perfecta virtu-
G se operat: ex ternis q; bonis abūdę fuerit instructus, non quolibet tępore, sed perfector. An addendum qui & victurus ita est, & fm rationem vita defunctus: nam futurum incertum nobis est: felicitatem vero finē, ac perfectum quid ono & prorsus eo nstituimus. Si vero ita est ex ñs qui viuunt, beatos eos dicemus, quib⁹ hæc quæ dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem vt homines. Sed de his
H quidē hactenus definitum sit.

Hic exponat finem cap. pertendamus

Dixit. Potest it quis dicere, qm̄ cōtingere est in vita hois mu tatōes multas & casus varios: & est possibile in eo qui est valde abundans in vita, vt voleret infortunia magna senectute, sicut ppessi sunt plures hoīum. qui vero talibus oppressus fortunijs moriē, à nullo no minabeatus. Et fm hanc consyderationem nullus vtiq; iudicabitur beatus, quousq; vixerit. Et propter hoc dicit Solon, q̄ oportet vt expectem extremū vitæ hois, & tandem
I iudicet beatus, aut infelix. Veruam̄ si oporteat hanc credere opinionē, tunc non erit homo felix nisi post mortem. Hic m sermo est valde inconueniens ei, quod nos credimus in hac vita: cùm hos opinemur q̄ felicitas est proprie actus quidā. Et p̄ter hoc non nominamus mortuū felicem, neq; Solon voluit hanc intentionem, sed q̄ quis confidenter nolarē post mortem felicem, ideo q̄ iā non est posse vt accidant ei mala, neq; calamitates. D. Et in hac ea dē intentione locus est dubitatiōis. nunc. n. de mortuo q̄ ipsi cōtingat bonum & malū, sicut vita, quāuis & non sentat ipsa, veluti honores corporis sui & contitia. & directio status filiorū, & nepotum & puerita-tes ipsorū. Et in rebus istis est est estimatio altera: ideo q̄ posse est in eo, qui vluit vita sua vsq; ad senectutē felix dēcidere in hac dispositione, vt accidant ei tales permutationes in filijs, s. vt sit quidam eorū bonę conuersationis, honestæ in vita: quidā uero econtrario. etenim manifestū est, q̄ existit inter patres & filios diuersitas & distantia, s. non oportet vt bonus semper generet bonū. Verumtā si posuerimus istud sic, sequetur ex hoc inconueniens: & est vt mutet mortuus tāsmutatione alio rū à se. erit ergo qñq; felix, vt cùm fuerit ei filius virtuosus, & qñq; infelix, qr qñ fuerit ei filius peruersus. Si vero posuerimus q̄ non mutet ex filiorum mutatione, erit ēt inconueniens. non enim erit inter patres & filios ptinentia: istud ergo erit qd sequit ex dubitatione in hac qstione. D. Sed oportet vt redeamus ad locum, in quo primo incidit dubitatio, s. qñ nominatur homo felix. & forte declarabit ex eo, quod ante determinauimus illud, de quo perscrutamur in hoc loco. Dicimus ergo q̄, si est expectandus homo vsq; ad postremum vitæ suæ, & tunc nominandus felix, non ideo q̄ existat felix ille hora, s. post mortē suam, sed quia ante hoc fuit felix. s. vita t sequitur ne noscat qñ fuerit felix ab eo, in quo existit, sed qñ perdiderit felicitatē. & hoc est inconueniēs & est manifestū sequens eos, qui dicunt istud. nolunt. n. vitos nolare beatos, q diu duraverint viuētes pp̄ mutationes posse accidere eis. Am

pliat

A ꝑtis ſpā cōcedunt ꝙ beatitudo eſt ex reb⁹ permāẽtibus & ſtabilib⁹. & cū hoc ita ſit, eſt neceſſariū ne ſit felicitas, neq; eius cōtrariū ex rebus accidentibus variabilibus vicißitudine hūs frequēter circa aliquos eoſdem in vita ſua. hæc enim accidētia contingētia ſunt à caſu. Si ergo ponētes iſta, ſumamus felicitatē & infelicitatem, inuenerem⁹ hoīem vnū eundē multotiēs vita ſua felicē, multotiēs infelicē. Attribuētes igitur felicitatem caſui, ponemus felicitatē ſtabilem, humanā, & idem ex ſpecieb⁹ felicitans vthoris animalium. hmōi
B enim caſualitates accidūt pluribus animaliū. & vſt attribuere felicitatē ei quod accidit ex caſu, penitus eſt abſq; rectitudine: eo ꝙ bonitas & malicia nō exiſtunt à caſu, ſed vita hoīs indiget in cōplemento ſui bonitate caſus. Dominiū aūt ſup felicitatē nō eſt in bonitate caſus, immo in actib⁹ ſientibus ſm exigentiā virtutis, & cōtrarij horū actuū exiſtūt cōtraria felicitatis. D. Atteſtat aūt huic ſermoni, quod diximus de felicitate, ſ. ꝙ oportet vt ſit ſtabilis & permanēs: circa aūt nihil caſualiū inuenit̄ ſtabilitas, niſi fuerit cū vir
C tute. Eterna m iſti actus ſunt, de q̄bus putat̄ ꝙ ſint firmiſſimi & pmanentiſſimi, quē ad modum ſcīe: & honorabiliores iſtorū actuū, & excellentiores eorū ſunt, qui fuerint magis pmanſiui & magis perpetui. perpetuant̄ aūt actus felicium, eo ꝙ iſti viuunt piſtos actus vita durabili continua tota vita ſua. Inuenit igit̄ felici ſemp res illa, ſm quam felix exiſtit, quadiu felix ipſe inuēt⁹ fuerit. & hoc eſt, qm̄ virtuoſus perfecte virtutis eſt ille, q̄ ſcit res virtutis, & operat̄ eas ſemper, ſm ꝙ melius ſcibiles & operabiles ſunt ab aliquo hoīum.
D Et eſt tā hic decentiſſimus hominū in ſuſtinēdo infortunia abſq; eo ꝙ in hoc aliq̄d adhereat ei vituperij.

D. Cumq; ſint hic multæ res cōtia genera cauſabiles, & ſiat diuerſæ in magnitudine & paruitate: manifeſtū eſt ꝙ paruę ex ipſis, ſiue in bonitate ſiue in malitia, vitā hoīs nō indināt, neq; verſus felicitatem, neq; verſus infelicitatē: intēdendo ꝙ qñ ex ipſis cōtingāt felici, nō permutāt ipſum ad infelicitatē: neq, ſi bona ei cōtigerint, pmutabunt ipſum ad felicitatē cōpletionē. Quæ aūt ex ipſis grādes fuerint, & multæ, qñ fue- E rint bonæ, ponēt vitā hoīs ampliorīs felicitatis, eō ꝙ nō cōferūt ad ei⁹ decorē & ſplendorē, & erit vſus hominis illius in ipſa vſus bon⁹ ſtudioſus. & qñ fuerit eōuerſo, cōturbant & corrumpūt felicitatē. hæc enim accidentia, inducūt ſup habentē anxietatē, & impediūt ipſum á multis actibus felicitatis. Verūtñ tolerans hæc aliqualit̄ propinquius eſt felici, qñ tolerauit quod multiplicatur & magnificat̄ ex infortunijs tolerātia facili, poſtquā nō fuerit hęc tolerantia pp priuationē ſenſus doloris, ſed pp nobilitatem & magnitudinem F animi ſui. Cumq; ſint, ſicut diximus, operationes dominātes rei vitæ, quæ eſt felicitas ſm veritatē, nō erit aliquis felicitō miſer in aliqua horarum ex parte operationum. Nunquā enim operabit̄ operationes malas vituperabiles. qm̄ bonus ſm veritatem ſapiēs eſt, quem videmus tolerare omne, quod accidit ei ex infortunijs tolerātia decenti. & operabitur ſemper ex rebus operabilibus melius & decētius, ad ſimilitudinē circunſpecti ducis exercitus,

qui

G qui virtutē exercitu ſuo in virtutē inimicorū ſuorum optimo modo bellandi quaſcq; hora, qui poſſibilis fuerit illa hora, & ſimiliter dicē pernii artificis coriarij, qui ex præſentibus coriis optimū calceū qui poſſibilis eſt fieri operat' ex illis corijs: & ſic in ceteris artificib⁹. Et cū ſic ſit, tūc nō erit beat⁹ in aliqua hora tū miſer ex infelix: ſed perſeuerabit ſpectabilis ens, & laudabiliter ſe habēs, quālis irruāt ſup ipſum infortunia irruentia: ſicut dī de Iob, cui ſic laus. Neq; ēt erit mutabilis cito. nō enim eſt ex illis, qui facile felicitate pmutatur.

H & nō ſolū non permutat ipſum ab ea infortunia parua: ſed neq; immania infortuniorū. D Neq; beatus ſit certiſſime beat⁹, qñ res virtuoſas tpe paruo acceperit: ſed cū cōtinuerit tpe longo res decoras. Cū ergo ſic ſit, quid prohibet vt dicat' q beat⁹ ꝑfecte beatitudinis eſt, q agit actiones ſuas, ſm q oportet facit virtutis ꝑfecta: & cū hoc ſuffraganter ei res, quæ extrinſecus ſunt nō quanto libet tpe paruo, ſed ſm vocalitatē vitæ ſuæ. D. Oportet aūt vt adiūgamus huic dicto q ſic viuat, & vſq; dū moriatur ſic ꝑſeueret. occultum

I enim eſt nobis quid futurū ſit de rebus. felicitatē ergo ponimus certiſſime finē modis oībus & perfectam. Cū ita ſit, tunc equidē nominamus ex vitis beatos illos, quib⁹ exiſtunt res, quarū fecimus mentionē in tpe ſuo præſenti, & exiſtēt in futuro. nō nominamus aūt eos beatos, niſi ſm q homines tantum, non aliter.

Quod poſterorum fortuna ad defunctos pertineant. Cap. 11.

FOrtunas vero poſterorum atq; amicorum omniū di-

cere nihil cōferre, longe eſſe ab K amicitia alienū, quin ēt opinionibus contrariū videt. Cūm tñ multa ſint ea quæ eueniunt, variasq; habeant dīas: & alia magis, alia minus pertineant: ſigillatim oſa diſtinguere prolixum atq; infinitum vī: ſi autem vt ac figura dixerimus, ſatis fortaſſe erit. ſi videlicet quēadmodū & ex ejus calamitatib⁹ alig pondus ac momentū quoddam ad vitā afferūt, aliæ leuiores videntur: ſic quoq; ea quæ amicis fiūt omnibus accidūt. In ſingulis vero calamitatibus dīa ea eſt, viuentibusne, an mortuis contingant. quę ſanē multo maior eſt, L ꝙſi nefariæ res ac diræ in Tragœdijs præexiſtant, an agātur. Conſiderāda igitur hoc modo ēt dīa eſt. Magis autem fortaſſe dubitandū de vita defunctis, an boni alicuius vel contrarij poſſint eſſe participes. Viderur enim ex his etiam ſi pertingat ad ipſos quippiam, ſiue bonum ſiue *contrarium* : exile quoddam ac paruum id eſſe, vel ab- M ſolute & ſimpliciter, vel ipſis. Sin minus, tantum ſaltem ac tale: vt neque felices eos qui non ſunt, facere: neque eos qui ſunt, priuare felicitate poſſit. Conferre igitur quid defunctis proſperi amicorū ſucceſſus videntur: ſimili modo etiam infortunia: ita tamen ac tantum, vt neque felices reddere infelices, neque quippiam tale efficere valeant.

Dixit.

A Dixit. Hæc est ergo quantitas eius, quod nõ oportuit determinare in illis rebus. Dicto autẽ de hoc, q̃ infortunia fientia circa filios mortui, & amicos ipſius oẽs, nullã habent penitus dependentiã ad ipſum, dicho est in præcipuis penit°: eò q̃ est contraria ei, quod credunt homines. Cumq; sint res accidẽtes ipſis multæ, & diuerſimodæ, quædamq; earũ maiorẽ & quædam minorẽ habentes cũ mortuo dependentiam: erit occupatio circa earũ diuiſionẽ vſq; ad particularia, & earum enumerationẽ prolixitatẽ habens,
B cui nõ est finis. Cùm vero dicta fuerit in eis dicho vſus, & ſm viam deſcriptionis cõprehẽdentis plurimũ veritatis forſan ſufficiet hoc, quod dicemus in eis. Et est q̃m quẽadmodum infortunia cõtingentia mortuo in vita eius, quædã grauius tolerant ab ipſo & aliqua impedimẽta vitæ faciũt, alia aũt facilius nec impediunt vitã eius in aliquo: ſic est quod cõtingit filijs & amicis oſb°.

Dixit. Verũtamen vnũquodq; accidentiũ, quæ viuis accidunt, diuerſificantur in malicia ab eis, quæ accidunt eis, q̃n fuerint mortui ad mo-
C dum diuerſificationis rerũ malarũ inuentarũ in orationibus, poetarũ ab ipſis exiſtentibus in opere intendo q̃ operatio iſtarũ est vehementioris malitiæ. i. operatũ ex ipſis peius est vehemẽter q̃ dictũ. Oportet igitur nos diſtinguere hanc diuerſitatẽ ad diſſoluendum dubitationẽ accidentẽ in re mortiorũ, & ſpeculari ſi ſint participantes viuis in aliquo bonorũ aut ſuorũ cõtrariorũ. Veriſimile aũt videtur, ſi cõtinuat ipſis aliquid ex his rebus, ſiue bonũ ſiue malũ, paruum quid & exile eẽ. & hoc, q̃n non est poſſibile vt contingat vtriq; partiũ, ſ. viuis & mortuis ſm modum vnũ: neq; poſt est vt mortuis contingat abſq; viuis. Iam ergo relinquitur vt ſit q̃ mortuis cõtingit ex his ſm quãtitatem, quæ nõ ponit infelices felices, ſi bonum fuerit: neq; felices infelices, ſi malũ. D. Apparet ergo iã ex hoc dicto q̃ bonitas diſpõnis viuorum & malitia diſpõnis eorum, dependentiã habet cũ mortuis. intẽdo q̃ illi, qui ſunt ex parte illorũ mortuorũ, quandam habent cũ eis dependentiam ſm quãtitatẽ, quæ nõ ponit ſe licẽt infelicẽ, neq; infelicem felicem. E D

Quòd felicitas bonum ſit honorabile potius, quàm laudabile. Cap. 12.

HIs ita definitis de felicitate, cõſideremus vtrũ ex ijs ſit, quæ laude, an potius quæ honore digna habeant. nam eã non eſſe inter facultates reponẽdam manifeſtum est. Videtur aũt omne laudabile ppea laudari, quia qualitate aliqua præditũ est, & ad aliquid quodam modo refert. iuſtũ enim & fortẽ, & omnino bonũ virum, F quinetiã virtutẽ ob actiones & opera ſolemus laudare: robuſtũ quoq;, & curſui habilẽ, & vnũquemq; ex alijs, nõ alia de cauſa, q̃ q̃ qualitate quadam prædicti ſunt, & ad bonũ quoddã, honeſtumq; quodam mõ ſe habent. At ꝑ hoc ex Deorum laudibus perſpicuũ est. nam cũ ad nos referunt, ridiculi videntur. id aũt cõtingit ex eo q̃ laudes per relationẽ, vt diximus, efficiuntur.

At

C At ſi talium eſt laus, optimorũ ſanè nullã eſſe laudẽ conſtat, ſed maius quiddã ac melius, quem admodũ vẽ. Deos.n. beatos ac felices dicimus. beatos itẽ dicimus viros eos, qui maxime diuini ſunt. Simili modo ẽt bona. nemo.n. felicitatẽ laudat, quẽadmodũ iuſtitiam: ſed vt diuinius quid ac melius, beatã rẽ dicit, ac prædicat. Recte ẽt videt Eudoxus in defenſione voluptatis principatũ ei attribuere. ex eo enim ꝙ non laudat, cũm
H bonũ ſit, indicari exiſtimabat eã rebus laudabilibus eſſe præſtantiorẽ. talem aũt eſſe Deum, & bonũ ipſum cenſebat: quippe cũ ad hæc reliqua etiam referant. Laus enim virtutis ẽ. Idonei .n. ad honeſtas res agendas ex ea efficiuntur. Cõmendationes vero operũ ſunt, tã animę q̃ corporis ſimili modo. Verũ hęc exacte tractare forſitan eorum magis eſt, quorũ labor in laudationibus conficiẽdis verſatur. nobis vero ſatis id eſſe debet, ꝙ ex
I his q̃ dixim⁹, ex honorabilib⁹ perfectisq; rebus eſſe felicitatẽ conſtat. Vẽ autem & ex eo ita ſe habere, quia principiũ eſt: huius.n. gratia reliqua oĩa omnes agimus. principiũ vero & cauſam bonorũ honorabile quoddam ac diuinum ſtatuimus.

DIXIT. His itaq; determinatis ꝑſcrutemur de felicitate, an eſt ex rebus laudabilibus aut ex rebus ſublimibus, quæ ſunt excellẽtiores laudatione. & hoc qm̃ manifeſtum eſt eã non eſſe ex poteſtatijs effectiuis, q̃ relatione dicunt̃ ad aliquid, & ſunt quale qđ dã. Et oſ, qđ laudat̃ nõ laudatur niſi ꝑ quale aliqđ, & per relationẽ ad aliqđ. Nos etenim nõ laudamus iuſtitiã, & fortitudinem, & vt bonum & virtutem, niſi propter actiones exiſtentes ab eis, aut qđ contingit ab eis. & ſimiliter robuſtum & bonum curſorẽ, & vaſi quodq; quod ſimilatur virtutibus corporalibus, equidẽ laudamus, eò ꝙ ſunt cũ quali quodã, & cum relatione ad aliqđ alterum. Cũmq; fuerint laudes ꝓtinentes hmõi rebus: tunc manifeſtũ ꝙ res, q̃ ſunt in fine L
bonitatis, nõ habent laudẽ: ſed ſunt excellentiores & ꝓſtantiores laudatione, quẽadmodum patet ex re ipſarum: qm̃ nos referim⁹ deificatos, & electos hominũ ad felicitatẽ. Et laudat aliquis felicitatẽ, quẽadmodũ laudat iuſtitiam: immo potius magnificat eam & honorat, ſm ꝙ ipſa eſt res diuina & optima. D. Et putat de Eudoxo Poeta ꝙ voluptatẽ poſuerit in rebus, q̃ ſunt ſine bonitatis qm̃, cũ ſit laudabilũ, poſuit eã ex reb⁹ bonis, quæ ſunt meliores rebus laudabilibus. D. Res autem, quę peęſtantiores ſunt laudatione, M
Deus eſt exceſſus & bonũ abſolute. & hoc, qm̃ reliqua bonorum virtutis non referuntur niſi ad Deum & ad bonum. Laus aũt poetica equidem pertinet virtuti, cum nos ſimus operãtes res decoras per virtutẽ: & ſint laudes quidem ꝓtinentes actionibus aĩalibus & corporalibus ſm modum vnũ. D. De his aũt perſcrutari vſq; ad vltimũ fortaſſis magis pertinet ad eos, quorũ ſtudium eſt ad laudũ operationẽ: intendo poetas. nobis aũt iam manifeſtũ eſt ex

his

A his quę dimittus q felicitas eſt ex rebus ſublimibus & perfectis. Et videt equidē eſſe talis, eō q eſt principiū ſm vīā finis. nos. u oēs facimus quidē reliquas res oēs gra ipſius, & credimus de eo. qd eſt principiū bonorū & cā ipſorū, qm eſt res diuina.

De duplici animę parte, ac virtutis diuiſione. Cap. 13.

QVoniam igitur felicitas, animę per virtutē perfectam operatio q̄dā eſt: de virtute conſiderandum vī.
B hoc.n. modo fortaſſe efficietur, vt melius de felicitate ēt contēplemur. Vī aūt & is, qui re vera ciuilis eſt, circa hāc maxime laborare. propoſitū.n. eius eſt, vt ciues bonos, legibuſq; obtēperātes efficiat. Atq; huiuſce rei argumentū tā Cretenſiū q̄ Lacedæmoniorū legislatores habemus: & ſi q alī tales extitērūt. Quòd ſi ciuilis facultatis hæc cōſideratio eſt, patet inquiſitio nē hāc perinde atq; à principio propoſuimus, futurā. De virtu-
C te aut̄ humana ſcilicet conſiderandū eſt: nā & de bono humano, et de felicitate humana quę rebamus. Virtutē vero humanā dicimus nō corporis, ſed animæ. felicitatem quoq; animæ operationē appellamus. Sed ſi hæc ita ſe habent, perſpicuum eſt, ciuilē quę ad animā ſpectāt, quodāmodo cognoſcere oportere: quemadmodū oculum, et totū corpus, cū qui curaturus eīt. Atq; eò magis, quò ciuilis facultas honorabilior, meliorq;
D medicina ē. Elegātes quoq; medici multa circa cognitionē corporis pertractant. Cōtēplandū igit ēt ciuili hoī de anīa eſt: atq; id, horū cā, & quatenus ſatis eſt ad ea q̄ hic quęrunt. nā exactę absolutiusq; rē hāc executere laboriosius fortaſſe eſt ac difficilius, quā preſenti negocio cōueniat. Dicuntur aūt de ipſa in extrarijs ēt diſputationibus, nonnulla, q̄ ſatis ſunt: vtēdumq; ipſis eſt. Quemadmodū alteram
E partē eius eſſe rōnis participē, alterā expertē. nā vtrū diſtinctę ſint, vt corporis partes et oſa diuiſibilia: an rōne tm̄ duę ſint, re autem ſeparari inter ſe minime pōſſint, vt in circunferentia cōuexū & concauum: illud vero nihil ad ppoſitū refert. Irrationalis autē partis, alia cōi & vegetali perſimilis eſt. ita appellō eā, q̄ augendi, et alendi cā eſt. talē.n. animę facultatē in oſibus q̄ alunt̄, ſtatueret aliquis: & in fœtibus quoq; : quin ēt ean. dē hāc
F in perfectis: et cōuenientius ēt, q̄ alībi quampiā. Huius aūt cōis quędā virtus, nō humana appareret: quippe cū pars hęc et facultas in ſomnis maxime operari videat: bon⁹ aūt et malus diſcerni in ſomno minime poſſit. Vnde inquiunt felices in dimidia parte vitę à miſeris nihil diſtare. Atq; hoc cōueniēter euēnit. ociū.n. aīę ſomn⁹ ē. q̄ vel bōa vel mala dī. Niſi q̄ten⁹ paululū motiones aliq̄ ad eā pertīgūt: eaten⁹. n

Felices in dimidia parte vitæ à miſeris nihil diſtāt.

mo-

G modeſtorum meliora q̃ quorũ-
libet viſa apparent. Ac de his
quidem ſatis. atq; hæc nutrien-
di facultas, eſt enim humanæ
virtutis expers, omittenda eſt.
Videtur aũt ẽt altera quædam
natura animæ irrationalis eſſe:
quę rationis tamen quadam ex
parte capax ſit. Continentis.n.
& incontinentis rationem, ani-
mę item id, quod rationem ha-
bet laudamus: quippe cũ recte
& ad optima incitet. videſ ta-
men aliud quid ẽt in ipſis ineſ-
H ſe, quod pugnet, reſiſtatq; ratio-
ni. Planè.n. quemadmodum re
ſoluta corporis membra ſi ad
dextrã mouere volueris, è con-
trario in ſiniſtram deferuntur:
ſic quoq; in anima contingit. in
contrarias enim partes inconti
nentium appetitiões feruntur.
Sed in corporibus quidẽ quod
præter propoſitum fertur, vide
mus: in anima non videmus.
Fortaſſe autem nihilominus in
anima quoq; eſſe quippiã præ-
ter rationem exiſtimandũ eſt,
I quod ei aduerſetur ac reſiſtat:
quo mõ vero diuerſum ſit, ni-
hil refert. Quod tñ etiã ipſum
rationis eſſe particeps videtur,
quemadmodum diximus: con
tinentis enim rationi obtempe
rat. Atq; etiam magis fortaſſe
in temperante ac forti obediẽs
eſt: omnia.n. in his rationi cõ-
ſonant. Eſſe igitur irrationalis
quoq; hæc duplex videtur. nã
vegetalis nullo modo cũ ratio-
ne communicat: concupiſcibi-
lis autẽ & omnino appetibilis K
particeps rationis quodam mo
do eſt: quatenus ipſi obedit, im
periotq; eius obtẽperat. Ita pro-
fecto & patris & amicorum ha
bere rationem dicimus, & non
ſicut mathematicorum. Parere
autem quodam modo rationi
irrationalem hanc partem ad-
monitio, & omnis increpatio,
& cohortatio indicat. Quòd ſi
dicendum eſt hanc quoq; par-
tem rationem habere, duplex
erit ea quæ rationem habet: al-
tera.n. proprie et in ſe eam habe L
bit: altera ita, vt is qui dicto pa
tris audiens eſt. Virtus quoque
ſm hãc differentiam diſtinguitur. nam alias ex ipſis intelle-
ctiuas, alias morales dicimus:
ſapientiam, perſpicaciã, & pru
dentiam, intellectiuas: liberali-
tatem & temperantiam mora-
les. Cũm.n. de moribus loqui-
mur, non ſapientem aut perſpi
cacem, ſed manſuetum aut tem
perantem aliquẽ dicimus. Lau-
damus etiam ſapientem ex ha-
bitu: habitus vero laudabiles M
virtutes appellamus.

DIxit. Cumq; ita ſit felicitas
actus quidã animæ. fiens ſm
virtutem perfectam, ſcrutandum
eſt de virtute perfecta quid eſt, &
quæ ſunt ſpecies eius. forte etenim
erit ſpeculatio noſtra felicitatem,
qñ proceſſerimus hac via doctrinę,
commodior & nobilior. D. Videt
autem de eo, qui eſt ſm veritatẽ gu
bernator ciuilis, q̃ ſtudiũ quidem
ſuum eſt de virtute proprie: ideo

A ꝙ vehementia voluntatis ſuę eſt, vt reddat ciues bonos, & legis obedito res. Et huius exemplũ ſunt poſito res legum Cretenſiũ, & Lacedęmonum, & ſiqui alij ſunt hmõi. Et qñquidé eſt propoſitũ noſtrũ in hac perſcrutatione ad gubernationem ciuitatum: manifeſtũ eſt, ꝙ quæſtio & inueſtigatio noſtra fiet ſm intentionẽ noſtrã, quę fuit à principio. Oportet ergo, vt perſcrutemur de virtute humana & hoc patet, cũ inquiramus bonum humanũ, & felicitatẽ humanã. Non intendo autẽ per virtutẽ humanã virtutẽ corpo-

B ris, ſed virtutẽ aiæ: cùm dixerimus ꝙ felicitas eſt actus aiæ. & cũ ſit res ſm hoc, neceſſariũ eſt ciuili vt ſpeculetur in re habitũ aiæ, cũ dixerimus ꝙ eſt actus eius. Sciẽdũ eſt igitur a ciuili diſpónes aiæ q̃liter ſunt, & quot ſunt: ſicut eſt ſciendũ medico curatori oculorũ, & curatori corporis & diſpónes oculorũ, & cor

Gubernatio ciuitatũ honoratior & melior eſt arte medicinæ.

poris ocũs, & quot ſunt. Immo iſtud magis neceſſariũ eſt, eó ꝙ gubernatio ciuitatũ honoratior & melior ẽ arte medicinæ: cũ ſit ciuitas honorabil. or corpore. Periti aũt medicorum valde ſubtiliãt inquiſitionem

C de diſpõnibus corporis: gubernatorẽ ergo ciuitatum ſpeculari oportet in diſpõnibus animę: ſpeculari aũt inquantũ ſufficit ad hęc quæſita. Subtiliatio perſcrutationis vltra hanc quantitatem forta ſſis laborioſa ſit, & egrediens ab eo, qd intendimus in hoc libro. D. Et iã dictum eſt in ſcia Naturali de diſpoſitionibus animę, in quo eſt ſufficiena: & oportet vt quibuſdam illorũ vtamur hic, id eſt quibus indiguerimus. Diximus ergo ꝙ quiddam animæ eſt irrationale, & quiddam eius rationale. D. non indigemus autem in hac perſcrutatione, in cuius via ſumus, inquiſitione, an ſint diſtincta, vt mẽbra corporis, & vt ois res diuiſibilis: aut ſint ratione, id eſt definitiõe duo & indiſtincta natura, ſ. ſubiecto: vt conuexum & gibboſum in arcu circulari. hæc .n. perſcrutatio propria eſt ſciæ Naturali: & rationabile eſt quod eſt vegetatiuum, ſcilicet plantatiuum. Et intelligo per plantatiuum, partem animę, quę eſt cauſa nutrimenti. & crementi. & hæc vis ex viribus animæ eſt in omnibus, quæ nutriuntur. & eſt inuenta in embryonibus E & in animalibus perfectis. & hoc q̃dem eſt ita, eó ꝙ hæc vis primitus eſt ſine his rebus abſq; aliis. Dixit. Apparet autẽ ꝙ huic potentiæ eſt virtus cõis, quã participãt plantę, & animalia. & pp hoc nõ eſt humana, &

de membro animalium, in

quo eſt hęc vis, & quod operatur p hanc vim ꝙ operetur per ipſam in hora ſomni & vigiliæ. partis autem animę, qua bonum operatur & malum, ferẽ nõ manifeſtatur actio hora ſomni, vt illius. Et ideo dicitur ꝙ non eſt differentia inter felices & infelices in dimidio vitæ ipſorum. F & hoc rectum eſt. propterea ꝙ ſomnus eſt otium animæ illius, de qua dicitur ꝙ eſt virtuoſa aut vitioſa, niſi ſint quidã motuũ eius pertranſeũtes in corpore paulatim ad vim rationalem vel reinemorationem partis nutritiuæ animæ. & fiant pp hoc phantaſmata bonorum hora ſomni meliora phãtaſmatibus malorum. Dixit. Et iam locuti ſumus de iſtis rebus quantum ſufficit. & oportet vt reliquamus potentiam animę nutritiuam: expers enim eſt

Moral. cũ cõ. Auer. C vir-

G virtutis humanę. D. Vſ autem q̄ ſit
animæ hominis natura alia quæ dſ
irrationalis, participans tñ ratione
aliquo modorũ, & hoc, eò q̄ exau-
dibilis eſt rationis & obediens ei. &
p̄p hoc laudatur qui continet ani-
mam ſuã à voluptatibus: quemad-
modũ laudatur qui continet ratio-
nem ſuã & partẽ animæ ſuæ ratio-
nalẽ. qui. n. talis eſt, directus eſt, &
inquiſitor eſt rerũ pertinentiũ vir-
tuti. Et apparet, q̄ in nobis eſt ali-
quid aliud p̄ter partẽ rõnalẽ con-
trarians rõni, & ducẽs ad diuerſum
partis, ad quã ducit rationalis. Et ac
H cidit alę in hac diſpõne ſimile eius,
qd̄ accidit membris paralyticis, qñ
volumus ea mouere ad aliquã par-
tẽ, & ipſa inclinantur ad aliã: talis.
n. eſt diſpõ iſtius animæ cũ anima
rõnali Rõnalis nanq; , qñ voluerit
mouere verſus rem aliquã, & fuerit
vis cõtraria ei, vincens mouebit ad
cõtrariũ illius rei. & p̄p hoc erunt
motus eorũ, qui nõ cõtinẽt animas
ſuas à voluptatibus ad cõtrariũ re-
ctitudinis, ſicut eſt diſpõ in mẽbro
paralytico, niſi q̄ motus mẽbri in-
ordinati moti in corpore ẽ res mo-
ta. videmus enim eũ oculatim: in-
I anima aũt non videmus oculatim
ſenſu. Veruntñ fortaſſis oportet vt
ſciamus q̄ in aĩa eſt aliquid diuer-
ſum rõni, contrarians ei, & cõtradi-
cens nõ minus q̃ in corpore credi-
dimus eſſe motiones contrariantes
motionibus naturalibus. etenim vt
q̄que res ſenſibiles ſunt, & hæc eadẽ
pars eſt illa, de cuius natura eſt, vt
obediat rõni ducenti ipſam: & for-
taſſis in caſto, & forti facilius cõſen-
tit, & obedit rõni, in eo q̄ operatio-
nes eius & oĩs cõuenientes ſunt rõ-
Cũq; ſic ſe habeat res, tunc palã
eſt q̄ illa, quę eſt non rõnalis ex par K
tibus animę, ẽ duobus modis: plan-
tatiua, quæ non participat ratione
aliqua modorũ: & concupiſcibilis,
quę participat ratione, ſm̃ q̄ obedi-
bilis eſt ei naturaliter, & ex his quæ
ſignificant ſuper hoc, q̄ obedibilis
ẽ ei naturaliter. Et ex his, quę ſigni-
ficant ſuper hoc, q̄ obedibilis eſt ra
tioni, eſt impreſſio, quã facit in no-
bis redargutio: & cũ eſt effectus in
nobis redargutionis et exhortatiõis
& amotionis & reprehẽſionis & ca-
ſtigationis. & p̄p hoc manifeſtum
eſt q̄, qñ attribuimus rationẽ ani
mę, hoc eſt ſm̃ duos modos. quo- L
rũ vnus dr̃ vere & per ſe, & eſt pars
apprehenſiua iudicatiua: & altera
eſt pars obediẽs huic, & eſt illa pars,
cui accidit ex parte rõnis ſimile ei,
qd̄ accidit filio de obediendo patri,
& obeditiõi ei niſi fuerit, neq; natu
raliter, & eſt filius rebellis. D. Vir-
tus ergo primo diuiſ in duas virtu
tes, quarum vna eſt intellectualis, &
eſt apprehenſiua: altera vero obe-
dientialis, & eſt virtus moralis. & ſa
pientia, & prudentia, & intelligẽtia
ſpecies ſunt intellectualis: liberali-
tas vero & caſtitas, & quę his ſimu-
lantur, ſpecies ſunt moralis. Et hmõi M
ſignum eſt, quia qñ dicimus de mo
ribus hoĩs, non dicimus de eo, q̄ ſa-
piens aut intelligẽs: ſed q̄ humilis
aut caſtus. ſapiens aũt laudatur ſm̃
induſtriam ſcientialem, quam ha-
bet: & vniuerſaliter q̄ fuerit ex ha
bitibus animalibus laudabile nomi
namus virtutes. Et hic terminatur
intentio huius tractatus, & eſt pri-
mus iſtius libri. & ſint grates Deo
donatori ſapientiæ, & largitori fe-
licitatis.

Ariſtotelis

ARISTOTELIS Moralium Nicomachiorum LIBER SECVNDVS,

Cum Auer. Expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De virtute in genere, ac eius eſſentia. Quo pacto mediocritates inter extrema diſponãtur: vitiaq; ac virtutes opponantur. Et quibus præceptis ad medium ducamur.

De productione virtutis intellectiuæ, ac moralis. Cap. 1.

A

VM duplex igitur virtus ſit, quemadmodum diximus, intellectiua et moralis: ſtellectiua vt plurimum ex doctrina habet et generationem & incremẽtum: vnde et experientia et tempore indiget: moralis vero ex more, id eſt aſſuetudine acquirit: vnde ẽt nomẽ habuit, parua ſi more immutatione facta. Ex quo ẽt patet, nullam ex moralibus virtutibus natura in nobis acquiri. Nihil enim ex ijs, quæ natura fiunt, aſſueſcere aliter poteſt. vt lapis, cùm natura deorſum feratur, nunquam ſurſum ferri aſſueſcet: neq; ſi millies qſpiam eũ ſurſum proijciendo velit aſſuefacere. néq; ignis deorſum ferri: neq; aliud quippiam aliter q̃ natura comparatũ ſit, vnquã aſſueſcet. neq; igitur natura, neq; p̃ter naturã virtutes hꝫ in nobis acquiruntur: ſed cũ idonei ad ipſas ſuſcipiendas natura ſimus, aſſuetudine perficimur. Prꝫterea eorũ q̃ natura nobis euenĩũt, facultates prius accipimus, deinde reddimus operationes: id qđ in ſenſibus perſpicuum eſt. non. n. ex eo qđ ſæpe vel vidimus, vel audiuim⁹, ſenſus & vidẽdi et audiendi accepimus: ſed econtrario, habentes vſi ſumus, & non vſi habuimus. ſed virtutes accipim⁹, vbi prius fuerimus operati: quẽadmodũ ẽt in alĩs artibus. quę. n. vbi didicerim⁹, facere oportet: ea faciẽdo diſcimus. ſicut. n. ędificando ędificatores, cithara canẽdo citharœdi efficiuntur: ita quoq; iuſta agendo iuſti, tẽperantia temperãtes, fortia fortes euadim⁹. Huic rei atteſtatur id, qđ in ciuitatibus fieri cõſtituunt. legũ latores enim ciues aſſuefaciendo bonos reddunt: hæc⁊ eſt vnuſcuiuſq; legum latoris voluntas. qui vero id bene non efficiunt, peccant. atq; ſi hoc bona reſpublica à mala differt. Accedit q⁊ ex ĩſdem & per eadem omnis virtus & acquiritur, & corrũpitur. ſimili modo etiam ars. ex eo enim q⁊ citharam pulſant, & boni & mali cithariſtæ euadunt. eadem rõne quoq; ędificatores, et reliqui dẽs. nam ex eo q⁊ ędificant bene, boni: ex eo q⁊ male, mali efficiuntur. niſi. n. ita eſſet, nullo opus eſſet doctore, ſed omnes vel boni fierent, vel mali. Ita igitur in virtutib⁹ quoq; eſt: agendo enim quæ ad

B C D E F

G commercia hominum ſpectãt, alĩ iuſtũ, alĩ iniuſtũ efficimur: agendo q̃ in terribilibus rebus conſtituit, aſſuefcẽdo⁹ vel cõfidere vel timere, alĩ fortes, alĩ ignaui euadim⁹. pari mõ in ñra q̃ ad cupiditates et iras pertinent, tẽperantes alĩ, & mãſueti. alĩ iracundi & intẽperantes fieri conſpiciuntur: illi, q̃ hoc: hi, q̃ illo modo in illis ſe gerũt. & vt vno verbo dicã, ex ſimilibus operatiõibus habitus fiũt. vnde operationes qualitate quadam prę
H ditas oportet reddere, quippe cum ex earum differentijs habitus quoque conſequantur. non igitur parũ refert, ſic ne, an ſic ſtatim ab adoleſcentia conſuefcat aliquis: ſed quãmplurimum: immo totum in eo penitus conſiſtit.

DETERMINATIO II. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

I QVm itaque virtutes ſint duorum modorum, intellectualis videlicet, & mõralis: intellectualis plerunque & fit & augetur in nobis per doctrinam: & ideo indigemus in cõprehenſione eius exercitatione multa & ſpacio temporis longi: moralis vero comprehenditur per aſſuefactionem. & propter hoc, Greci derivant nomen moris à nomine conſuetudinis eliterantes ipſum de literatiõe notitiam faciente, ſm q̃ currit conſuetudo in nominibus derivatiuis. D. Et fieri autem virtutum acquiſitione per conſuetudinem, ſ. per exercitationem in actionibus earum apparet: quoniã nulla virtutum moralium inuenitur in nobis per naturã. Nullius enim rei per naturam exiſtentis contrarij acquireretur per aſſuetudinem. Lapis enim, qui naturaliter deorſum deſcendit, quamuis quis proijciat ipſum ſurſum vicibus innumerabilibus, quarum non comprehenditur multitudo, volẽs per hoc aſſuefacere ipſum moueri ſurſum, nunquam habebit poſſibilitatẽ in hoc. & ſimiliter ignis nõ eſt poſſibile vt recipiat per aſſuetudinẽ diuerſum L motionis ſuæ. & vniuerſaliter nihil eorum, quæ naturaliter habent actum aliquem, poſſibile eſt per conſuetudinem recipere diſpoſitionem, à qua procedit actus alius ab illo actu naturali, qui eſt ei. & ſi eſſet nobis aliquid virtutum vel vitiorum naturaliter, tunc non eſſet nobis poſſibile acquirere oppoſitũ per aſſuefactionem. cumq; ſic ſit, tunc virtutes non ſunt in nobis ſm naturam neque prẽter naturam, ſcilicet inuoluntarie vel coacte: ſed nos naturam ſumus ad earum receptionem, & comprehenſionem ea- M rum in nobis per aſſuetudinẽ. Amplius omne, qđ in nobis exiſtit naturaliter, primitus exiſtit in nobis p potentiam, deinde erit in nobis ad poſtremũ per ſeipſum exiſtens per actum non ex parte noſtræ electionis. intendo q̃ non erit in nobis, eò q̃ nos aſſuefacimus ipſum, ſicut ſe habet in virtutibus. & hoc manifeſtũ eſt in ſenſibus. etenim ipſi fiũt primitus in nobis potentia, & tandem conuertuntur in nobis ad actũ ex ſe. huiuſmodi exemplum eſt, q̃

ho-

A homo primitus videns eſt potẽtia: deinde fit videns actu, non eò ꝙ viderit multoties. & ſimiliter ſumus audientes actu, poſtquam ſumus audientes potentia: nõ eò ꝙ aſſueuerimus auditum, i. ꝙ audiuerimus multoties, ſed res eſt econuerſo. intendo ꝙ nos vtimur eis, eò quòd exiſtunt in nobis, non ꝙ exiſtant in nobis ex vſu earum. Virtutes autẽ inueniuntur nobis. poſtquam nos fecerimus eas multoties, ſicut eſt in reliquis artibus operatiuis. intendo quòd acquiritur quidem nobis ars per aſſuefactionem operum ar-
B tis. & propter hoc addiſcimus res, quas facimus poſtquam primitus fecerimus eas: vt ædificãtes erimus ædificatores, & citharizantes erimus cithariſtæ: & quando facti ſuerimus ędificatores & citharistę, ędificabimus & citharizabimus, ſm ꝙ oportet. & hæc eſt differentia inter actionem primam & ſecundam. & ſimiliter faciẽtes res iuſtitiæ erimus iuſti, & facientes res caſtitatis erimus caſti, & facientes res fortitudinis erimus fortes. D. Et atteſtatur huic, quod videmus contingere in ciuitatibus. videmus enim ꝙ poſi-
C tores legũ per hoc, ꝙ aſſuefaciunt ciues de actione boni, faciunt eos fieri bonos. & hæc eſt voluntas & intentio omnis legislatoris: niſi ꝙ qui non decenter fecerit hoc, peccat. & per hoc diuerſificatur ciuilitas bona à ciuilitate mala. Dixit. *Amplius virtus omnis equidem fit* bona aut mala ex rebus vnis eiſdẽ, & per res vnas eaſdem. & ſimiliter omnis ars. verbi gratia, bonus in percutiendo citharam, & in alijs in hoc nõ fiunt tales niſi ex parte per-
cutiendi citharam. & ſimiliter ſe ha D
bet in ædificatoria, & in exteris artificijs. Etenim ex ædificatione bona bonus fit ędificator, ex mala malus. nam ſi non ſit eſſet, non indigeretur doctore in aliquo. intendo ꝙ doctor docet diſcipulum actionem bonam, quam, cum fecerit diſcipulus, fit ab eo actio bona in illo artificio. & ſi non eſſet res taliter, eſſent oẽs aut perfecti in artibus, aut *imperfecti in eis*: intendo ꝙ nõ inuenirẽtur in eis ambo modi ſimul. Cumq; ſic ſe habeat res in artibus, erit ſimiliter in virtutibus conuerſationem. n. ad ſeinuicem facientes E
homines, quidam fiunt iuſti, actiones iuſtitię faciẽtes: alij aũt iniuſti, actiones iniurię agentes. & hoc modo ſe habet res circa pericula. conuerſantium. n inter res timoroſas, quidã fiunt fortes, alij vero timidi. & ſimiliter exercitanõe in actionibus concupiſcentiæ & irę, fiunt quidam caſti, manſueti, & humiles: & quidam incontinentes, proterui, & iracundi: & fiunt equidem tales ex conuerſatione ſic vel ſic in rebus huiuſmodi. & vniuerſaliter habitudines animales non fiunt nobis
niſi ex parte operationum. Et pro- F
pter hoc, oportet vt cũrant operationes noſtræ modo debito: etenim ſecundum diuerſitatem operationum eſt quod ſequitur ipſas ex diuerſitate habitudinum. & propter hoc non differt modicum vt aſſuefaciant *hominem à pueritia ſua* operationes bonas aut malas, ſed multum differt: immo eſt tota differentia *in habitudine hominis.*

Moralium Nicomachiorum

G *Quòd virtus ab excessu & defectu corrumpatur, ad mediocres inclinans operationes. Cap. 2.*

QVoniam igitur præsens tractatio non est speculationis causa, quemadmodum aliæ (non enim fit, vt cognoscamus quid sit virtus, sed vt boni efficiamur: alioqui nulla eius esset vtilitas) necesse est, vt de actionibus, quomodo agendæ sint, consideremus: quippe cum in eis sita vis sit, vt H habitus quoque præditi qualitate quadam reddantur, sicut hic diximus. Agere igitur secũdum rectam rationem commune est, & in præsentia ita sumatur: dicetur autem postea de ipso, & quid sit recta ratio, & quomodo ad alias virtutes sese habeat. Illudq; prius concessum apud nos constet, omnem de agendis disputationem figura quadam, non autem exacte pertractari oportere: quemadmodum in principio etiam docuimus, cùm pro subiecta materia rationes esse postulandas, quæq; in actionibus versantur, vtiliaque sunt, nullam habere stabilitatem, sicuti neque salubria diceremus. Cumque vniuersalis ratio eiusmodi sit, minus exquisitam quoque particularem esse manifestum est: quippe cum neque sub artem, neque sub præceptionem aliquam cadat: debeantq; illi qui agunt, subinde opportunitatem obseruare: id quod in medicina, & in gubernandi arte conspicitur. Verum licet talis præsens hæc tractatio sit, emtendum est tamen, vt ei succurramus. Primum igitur illud considerandum: res huiusce modi & à defectu & ab excessu corrumpi solere (opus enim est vt in obscuris manifesta adducamus testimonia) sicut in viribus. & sanitate conspicimus. quæ enim nimium excedunt modum exercitationes, et L quæ item deficiunt, vires corrumpunt: simili modo potus et cibi nimis vel copiosi vel tenues sanitatem: moderata vero omnia & faciunt, & augent, & conseruant. Idem quoque in temperantia, & fortitudine, & alijs virtutibus fit. Qui enim omnia fugit & timet, neq; quicquam sustinet, ignauus: qui contra nihil omnino timet, sed omnia adit, audax efficitur. Ita etiam qui omni voluptate fruitur, à nullaque abstinet, intem- M perans: qui omnes fugit: quem admodum agrestes, stupidus quidam est. nam & temperantia & fortitudo ab excessu et defectu corrumpi, à mediocritate autem conseruari consueuit. At vero non solum generationes & incrementa & corruptiones ex ijsdem & ab eisdem efficiuntur: verum etiam operationes in ijsdem quoque erunt.

I Pro subiecta materia rationes esse postulandas.

nam

A nam in alijs, quæ manifestiora sunt, res ita se habet: vt in viribus. nam & illę tum ex multi cibi sumptione, tum ex multis laboribus sustinendis comparantur: & vtraque hæc præstare maxime omnium robustus potest. Idem in virtutibus contingit: ex eo enim quòd abstinemus à voluptatibus, efficimur temperantes: & effecti temperantes maxime abstinere à voluptatibus possumus.
B pari ratione in fortitudine, assuescendo formidanda contemnere, & sustinere fortes efficimur: effecti vero, maxime sustinere ac pati terribilia possumus.

DIxit. Cùm itaque non sit intentio nostra in hoc libro, intentio speculationis & scientiæ tantum, quemadmodum in libris alijs, sed intentio operationis (perscrutatio enim nostra in ipso non est vt sciamus quid est virtus tantum, sed vt operemur eam & boni fiamus:
C aliter enim non esset nobis in scientia ipsius vtilitas) oportet necessario vt perscrutemur de actionibus qualiter est nobis operandum eas. nam quemadmodum diximus secũdum earum diuersitatem diuersificabuntur animæ dispositiones. Dixit Ponamus igitur radicem vniuersalem eis communem, & est, quòd actiones faciendum est secundum rationem rectam: & dicemus in posterum quę est illa discretio recta, & qualis est habitudo sua ad reliquas virtutes. Et ponamus etiã quòd totus sermo, qui dicitur in D omnibus istis, non dicitur nisi secundum viam descriptionis, non secundum viam vltimæ perscrutationis. intendo quæ comprehendat plurimum rei, vt diximus à principio scriptionis: quoniam cert itudo sermonis in omni re oportet vt sit secundum materiam ipsius. hæc autem materia mutabilis est. & hoc, quoniam res effectiuæ virtutum & proficientes non habent aliquid firmum secundum dispositionem vnam, sicut etiam est dispositio in rebus effectiuis sanitatis. etenim ex ipsis non est ali- E
quid firmitatem habens secundum dispositionem vnam. Cumque sit res in vniuersalibus, quæ sunt in hac scientia isto modo, quoniam non tolerant certificatiuam inquisitionem propter sui mutabilitatem, potius est sic in particularibus, scilicet quòd non est possibilis in eis certificatoria inquisitio: quoniam non sunt comprehensa neque arctata sub arte neque sub præcepto vno. & necessarium est agenti semper vt speculetur in expedienti ex ipsis in illa hora, in qua ipse
F est: sicut se habet in medicina, & in arte nautarum. Veruntamen & si sit sermo ille, in cuius via sumus currens hoc cursu: tamen oportet secundum dispositionem aliquam vt dicamus qualiter speculandum, & vnde incipiendum in speculatione. Dicimus ergo quòd primum, quod ponimus huic speculationi, est qde naturavnius, & eiusdẽ actus est vt corrumpatur ex additione & diminutione. Et oportet vt significemus super hoc, quod occultatur ex hac intentione in aliqua rerum,

G per hoc quod apparet ex eis in quibuſdam earum, vt quod videmus in fortitudine & ſanitate. etenim exercitia ſuperfluentia & deficientia corrumpunt fortitudinem: & ſimiliter cibus & potus ſuperfluentes ſuper id quod oportet: aut diminuti ab eo quod expedit, corrumpunt ſanitatem: commenſurati autem conſeruant ſanitatem & augmentant. Et ſimiliter eſt in caſtitate, & fortitudine, & cæteris virtutibus. Qui enim fugit ab omni re & timet ipſam & non tolerat aliqd, hic eſt timidus: qui aũt non timet H aliqd penitus, nec terretˢ ab ipſo, hic audax eſt: medius autẽ in hęc fortis eſt. Siſſt qui oẽm voluptatẽ reſpuit, & qui oĩ voluptari expoſitˢ eſt, neuter horũ habet caſtitatẽ. cũ itaq; ſic ſe habeat res, virtutes quidẽ corrũpuntˢ ex ſuperfluitate & indigentia, conſeruat autẽ eas mediocritas. D. Et nõ diuerſificantˢ quidẽ diſpõnes ſolũ ex parte vſitationis rerũ earundem vſitanone diuerſificata: ſed actiones. q̃ vſitantˢ in rebus vnis vſitatione vna, diuerſificantˢ ẽt ex pte acceptionis diſpoſitionũ p̃ter illas actiones. & hoc euidens eſt in rebus I illis, quę ſunt magis manifeſtę apud nos q̃ res iſtę. Verbi gratia, virtˢ corporalis acquiritˢ ex acceptione multi cibi & tolerantia multi laboris: & qñ facti fuerimus vigoroſiores, erimus potentiores ad vſitationẽ laboris multi & cibi multi. Et talis ẽ diſpoſitio in virtutibus. etenim caſti ſimus ex retrahendo nos à voluptatibus. & qñ facti fuerimus caſti, erimus potentiores ad retrahendum nos à voluptatibus. Et iſto modo ſe habet in fortitudine. nam quando aſſueuerimus vilipendere terribilia timoroſa, ſimus tolerantes ea: K & quando facti fuerimus tolleratores earum, erimus potentiores ad eorum vilipenſionem.

Virtutem moralem eſſe circa voluptates, ac dolores. Cap. 3.

SIgnum autem habituũ ſit vel voluptas vel ægritudo, q̃ facta ſubſequit. Nam qui à corporis voluptatibus abſtinet, ſi eo ipſo gaudet, temperans: ſi dolet, intemperãs eſt exiſtimandus. qui item ſuſtinet L terribilia & vel gaudet, vel certe non dolet, fortis: qui autem dolet, ignauus eſt. moralis enim virtus circa voluptates doloreſq; verſatur: quippe cũ ob voluptatẽ mala agamus: ob dolorem vero ab honeſtis abſtineamus. Quapropter, vt Plato inqt, ab adoleſcẽtia ita inſtitutos eſſe opꝫ hoſtes, vt ĩs gaudeãt, et doleãt, qb⁹ gaudere et dolere debẽt: hęc. n. recta eruditio ẽ. Prę- M terea ſi virtutes circa actiões et affectꝰ ſunt, et oẽm affectũ, omnẽq; actionẽ ſequit vl voluptas vel dolor: iccirco virtus circa voluptates et dolores verſatur. indicant id punitiones, quę per dolores adhibentur: ſunt enim medicationes quędã: at medicatiões per cõtraria fieri conſueuerũt. Pręterea, quẽadmodũ ẽt prius diximus, oĩs animę habitus ad ea, & circa ea naturã ſuã habet, à quibus deterior fieri et melior conſueuit: at p voluptates

oẽm affectũ. omnẽq; actionẽ ſequit voluptas vel dolor.

A res & ægritudines prauí habitꝰ fiunt, dū perſequuntur aut fugiunt hoſes aut quas nō debēt, aut qñ non debēt, aut quemadmodū nō debent, aut quot alijs modis â rōne talia præſcribunt. Vnde ēt definientes virtutes nō nulli impatibilitates, tranquillitatesq; eſſe quaſdā eas aſſerūt: non tñ recte: quia abſolute dicunt, neq; addunt, vt oportet, et qñ, & cætera quæ adiungūtur. talis igitur virtus eſſe circa voluptates et dolores facultas quę
B dam ponitur: quæ optimas res agat: vitium autem contrariū. De ijſdem autem etiā inde eſſe manifeſtum poterit: ꝙ cūm tria ſint quæ in electionē, tria item quæ in repudiationem cadunt, honeſtū, vtile, & iucundum: & tria contraria, turpe, inutile, & moleſtū: circa omnia hæc bonꝰ vir recte agit, malꝰ vero peccat. ac præcipue circa voluptatem. nam & cōis hæc eſt animalibꝰ, & omnia, quæ in optionem veniunt, cōſequitur: quippe cum
C tam honeſtū, q̄ vtile iucūdum ac voluptuoſum videaſ. Adde ꝙ ab infantia ipſa voluptas in oſibus nobis inoleuit: vt difficile ſit affectū eiuſmodi vitæ noſtræ penè incorporatū atq; imbibitū extergere. Quinetiā ad regulam voluptatis & doloris actiones dirigere alī magis, alī minus cōſueuimus: vt propterea præſentē tractationē circa hæc verſari neceſſe ſit. nō enim parū ad actiones facit bene ne an male gaudeamus, aut doleamus. Præterea voluptati repugnare difficilius eſt, q̄ irę, vt Heraclitus inquit: at circa id qđ difficilius eſt, ſemp & ars & virtus verſaſ: quod enim bene fit, melius in eo eſt. quare pp hoc etiā circa voluptates & dolores totū negociū & moralis & ciuilis verſabit. qui enim bene his vtetur, bonus: qui male, erit malus. Virtutē igit circa voluptatem et dolorē verſari, ab ijſdē q̄, â quibus fit, & augeri & corrūpi, cūm ſcilicet non eodē modo
E exiſtunt, necnon circa eadem operari, ex quibus ortum habet, ſatis dictum ſit.

D Circa difficilius, ſp ars, & virtꝰ verſatur.

DIxit. Oportet aūt vt ponamus ſignū exiſtentiæ diſpoſitionū virtualiū in nobis hoc, quod ſequit nos preſens operationes de voluptate & triſtitia. Etenim qui ex retractione a corporalibꝰ lætatur, habitū hēt, à quo denominādus eſt caſtus: qui vero ex retractione ab his triſtat, incaſtus. Siſt qui tolerat pericula vehementia, & eſt gaudens cū his
F aut nō triſtis, fortis eſt: qui aūt ſuſfert ea, & triſtat ex eis, ille timidus eſt. & quidē hoc fit: qm̄ virtus moralis equidē eſt vt placeant homini ea, quæ oportet vt placeant ei: & diſplicēat ei, q̄ oportet vt diſpliceant. ideo ꝙ nos quidē facimus mala delectationis cauſa & retrahimur à bonis, cauſa eius quod eſt in ipſis ex cō triſtatione. Et propter hoc oportet, quemadmodum Plato dixit, vt incedatur cū homine ex pueritia ſua, via ducente ipſum ad hoc, vt gaudeat in his, in quibus eſt gaudendū.

et

G & triſtẽ in his, in quibus eſt triſtandum. hæc enim æqualis eſt, & ſana doctrina. Amplius virtutes quidẽ conſtũt in actionibus & paſſionib⁹: omnem aũt actionem & paſſionẽ ſequitur delectatio & contriſtatio: & pp hoc oportet vt ſit virtus circa delectationẽ & triſtitias. intendo vt ipſæ ambæ delectationes & triſtitiæ ſint ſm q oportet. Et de his, quę ſuper hoc ſignificãt, eſt q prohibitio accidentiũ malorũ & refrenatio ipſorũ, ſit quidem p iſtas ambas res: intendo p delectationẽ & triſtitiã, quã ponũt illi de ciuitatibus. refre-
H nationes enim ſiue reſiſtẽtiæ, medicinæ quædã ſunt. medicinæ aũt natæ ſunt fieri p contrariũ. Et ſicut ante diximus, vnaquæq; ex diſpõnib⁹ animæ exiſtit in illis rebus, quæ appropriant' illi diſpõni, & circa res, à quibus illa diſpõ innata ẽ fieri peior & melior. v.g. diſpoſitio animæ nominata iuſtitia aut iniuſtitia inuenitur quidẽ à rebus appropriatis vt poſſeſſionibus & honoribus, & qñ ſimilat' iſtis, & circa res iſtas verſat'. & homines quidem fiũt deteriores pp delectationes & triſtitias, ſm q requirũt ex ipſis quod nõ oportet:
I & faciunt hoc in hora, in qua non oportet, aut eo modo quo nõ oportet. & vlt præter modum aliquẽ ex modis, quos determinat intellectus ſanus circa delectationẽ & triſtitiã. Dixit. Et propter hoc definiuerunt virtutes eſſe mortem concupiſcentiarũ & quietem earum. nõ fuit autem recte dictũ ſic abſolute, ſed cũ hac determinatione ſm q oportet, & hora qua oportet, & cętera, quæ excipienda ſunt in hoc. Dixit. Iam igitur poſuimus q virtus exiſtit in delectatione & triſtitia: intendo in hoc vt delectemur in quo oportet, K & vt triſtemur i quo oportet. & patuit, qm ipſa operatiua eſt opum orum, malitia econtrario. Dixit. Et delectabũt nos iſta, quorũ fecimus mentionem per hoc, quod dico, ſ q res quas eligimus, ſunt tres, decorũ, ſiue decẽs, vtile ſiue expediens, delectabile ſiue voluptas. & horũ cõtraria tria, indecẽs vel turpe, inutile vel damnoſum, cõtriſtans vel moleſtũ. & bonus eſt ille, qui in oĩbus his directus eſt: malus aũt, qui peccãs eſt in oĩbus his, & ꝓprie in voluptate: intẽdo eũ qui delectat', non vt oportet. & hoc, qm delectatio cõis eſt om L nib⁹ animalibus, & ſequitur oĩa ea, quæ habẽt eligentiam, i. eligibilia. etenim decẽs & vtile eligibilia ſunt & delectabilia. Dixit. Et hoc quidẽ difficile eſt nobis. intendit accidens illud, qđ eſt delectatio & cõſequens ipſius: ideo q exiſtit in nobis naturaliter, & eſt natũ nobiſcũ, & cõnutritum nobis ab infantia: & pp hoc ſimus cõmenſurantes actiones, conſequentiũ delectationis & triſtitiæ. Et quidã noſtrũ in hoc præcellunt quoſdam. & oportet neceſſario pp oĩa hæc vt ſit noſtra intẽtio in hoc Libro toto circa delectationẽ & tri- M ſtitiã: intẽdo vt delectemur in quo oportet, & triſtemur i quo oportet. non enim modicũ differt delectari aut triſtari in quibus actionũ opp. Et iã palam eſt ẽt, q virtus eſt in delectatione triſtitia, eõ q circa delectationẽ difficilior eſt q circa iram, quẽ admodum dixit Heraclitus: & ars & virtus ſemper quidem ſunt in actione rei difficilis: ppea q in ea ẽ bonũ & optimũ. fm hoc ergo oportet vt ſit intentio intẽdentis virtutẽ & ciuilitatem in hoc Libro toto,

circa

A circa delectationē & triſtitiam. nā qui vſus fuerit iſtis ſm q̄ oportet, erit bon⁹: qui vero aliter q̄ oportet, erit malus. Iam ergo manifeſtū eſt, q̄ virtus quidē exiſtit in delectatione & triſtitia: & q̄ ex quibus fit & ageſ, ex hiſdem corrūpitur & minuit' vſitata eas diuerſimode: & q̄ agit, poſtquam perficitur in rebus illis, de quibus generatur.

Quæ inter iuſta agere & iuſte agere differentia ſit. Cap. 4.

B DVbitaret aūt quiſpiam, quo modo dicamus iuſtos iuſta agēdo, tēperantia temperantes effici oportere. nā ſi agūt iā iuſta & tēperantia, iuſti iā ſunt, & tēperantes: ſicut ſi grāmatica & muſica, grāmatici & muſici iā ſunt. An neq̄ in artibus ita res ſe habet: quippe cū poſſit grammaticū quippiā aliq̄s facere, vel ex fortuna, vel alio ſuggerēte. tunc tñ erit grāmaticus, ſi & grammaticum aliquid, & grammatice faciet: hoc ē ex grāmatica arte, q̄ in ipſo ē.

C Pręterea, neq̄ ſiſt hoc eſt in artibus & virtutibus. quæ enim ab artibus fiūt, id in ſe ipſis habēt, q̄ bene effecte ſint: ſatis ſiquidē illud eſt, vt quoquo modo efficiantur. quæ vero ſm virtutes fiunt, nō ſi aliquo modo ipſa ſe habeāt, cōtinuo iuſte & tēperanter aguntur: ſed ſi ēt qui agit, aliquo mō affectus agat: primū quidē, ſi ſciens: deinde, ſi eligēs: atq̄ eligēs propter ipſa: tertio, ſi ſtabili atq̄ immutabili affectu prædituſ agat. Hæc vero ad alias artes conſequendas cōnumerari nō ſolent, ſed ipſa ſola cognitio ſufficit: ad virtutes aūtē cognitio parum, vel nihil valet: reliqua nō parum, ſed multum ac totū conferunt: quippe quæ ex eo ēt comparentur, q̄ ſæpe iuſtā & temperantia aguntur. Res igitur iuſtæ & temperātes dicūtur, cùm fuerint tales, quales vir iuſtus vel temperās ageret. iuſtus vero vir & temperās eſt, nō q̄ hæc agit: ſed qui ēt ita agit, vt iuſti & tēperātes ſolent. D Reſte igit ex eo q̄ iuſta agit, iuſtus: & ex eo q̄ temperātia, temperans fieri dicitur. nō agendo aūt hæc, ne futurū quidē eſſet, vt bonus quiſpiam euaderet. Plerique tñ cùm hæc non agant, ad diſputationē confugiunt, putātq; ita ſe philoſophari, ac probos futuros: qui ſanē perinde faciunt, atq̄ ægrotātes: qui cū medicos diligenter audiant, nihil tñ eorum, quæ ab ipſis mandantur, efficiunt. ſicut igitur neque illi corpore vnquam bene valebunt, dum ita curantur. ſic neq̄ iſti animo, dū ita philoſophantur, bene habebunt.

E DIxit. Et fortaſſis hæſitabit q̄s, & dicet, vnde oportet vt agat hō actiones iuſtitiæ, donec fiat iuſtus: quia iuſtitia & caſtitas nō generant' niſi ab actibus iuſtitiæ & caſtitatis: & actus iuſtitiæ & caſtitatis nō inueniunt' niſi à iuſtitia & caſtitate. Nos igit' dicimus, q̄m omnis, q̄ iuſta agit, iuſtus eſt, & q̄ caſta caſt⁹ eſt, ſicut quicunq; ſcripturalia agit

ſcriptor

G scriptor est, & qui actiones cantoris agit, cantor est. Hæc aũt hæsitatio soluitur p hoc quod dico, & est q̃ res in artibus nõ sic se habent, ne dũ in his quæ fiunt à virtutibus intẽdo q̃ nõ quilibet, qui agit actionẽ alicuius artis, est de artificialib⁹ illius artis. possibile enim est vt aliquis, q̃ nõ est scriptor, scribat literã aliquã casu, aut aliquam, quam alius prædescripsit ei. & hoc modo addiscit ars scribendi: & fit quidã homo scriptor, non qui fecerit quodlibet scripturalĩ qualitercunq; sed qĩ fecerit fm q̃ scriptor faceret. intendo q̃
H faciat fm habitũ scripturalem, qui sit in ipso. Amplius artes & virtutes in hac intentionẽ non se habẽt vno modo. & hoc, qm̃ bonitas rerũ accidentium ab arte existit quidẽ à seipsis. & pp hoc sufficit artifici ad bonitatẽ artificij sui, si res quã efficit, fuerit ipsa bona. Rebus aũt sientib⁹ fm viam virtutum, nõ sufficit vt in se sint bonæ tantum: sed, & vt facientes sint habentes se aliqualiter. v g. vt iusta & casta facientes, aliqualiter se habeant. primo vt sciant res, quas facient. secundo vt sint electores earum per se, s. propter actiones ipsas.
I tertio vt sint firmæ habentes se non mutabiliter, i. vt perpetuent actiones. Istarum aũt conditionũ nihil opponitur in artificijs, præterquã vt sit artifex sciens eius, quod facit. Conditiones aũt, in qua communicant artes virtutibus, s. scientiæ eius quod agitur, nõ est necessitas in virtutibus, vt in artibus. aut enim modicũ indigetur ea in virtutibus, & minus q̃ in artibus, aut nõ indigẽt ea. Aliarum aũt duarum conditionum vtilitas nõ est modica: immo in eis est tota vtilitas. & istæ duæ cõditiones acquiruntur quidẽ in virtutibus ex frequẽter agere actiones, de quibus dicit q̃ sunt actiones virtutũ. verbi gratia, electio actionum iustitiæ pp seipsas. & cõstantia in ipsis acquiritur quidem ex frequenti reiteratione actionũ: de quibus dicitur q̃ sunt actiones iustitiæ. & sic acquiruntur quidẽ hæ duæ cõditiones in castitate p reiterationẽ actionum: de quibus dr q̃ sunt ex actionibus castitatis. actiones aũt iustitiæ & castitatis sunt actiones, quæ fiũt fm exemplũ actionũ iusti & actionum casti. & iust⁹ & castus nõ sunt, qui faciũt actiones iustitiæ & actiones castitatis fm modum, fm quem faciunt ea non iustus & non castus. Si quidẽ igitur ex faciendo actiones iustitiæ, fit homo iustus, & ex faciendo actiones castitatis castus: nõ erit aliquis hominum iustus, absq; eo q̃ faciat actiones iustitiæ, neq; cast⁹ absq; eo q̃ faciat actiones castitatis.

Dixit. Verũtamen illi, qui sunt de numero plurium, non faciunt has actiones, sed nituntur ad sciendum eas. & æstimant per hoc, q̃ ipsi philosophando erunt per sciẽtiam virtutis virtuosi. & hoc factum ipsorum simile est facto infirmorum, qui audiunt quod præcipiũt eis medici cum diligentia & studiosè, & nihil tñ faciunt præceptorum. & sicut illorum corpora non sanantur p huiusmodi regimen: sic nec istorum animæ per hunc philosophandi modum rectificantur.

De affectu, facultate, habitu. & habitum esse genus virtutis. Cap. 5.

POst hæc autẽ quid sit ipsa virtus, considerandũ est. Quoniã igitur tria iunt, quæ

A quę in anima efficiũtur, affect⁹, facultates, habit⁹: aliquid ex ħis esse virtutē necesse est. Affectus aũt voco cupiditatē, iram, *excandescentiã, timorē, fiducia, inuidiã, gaudiũ, amicitiã, odiũ, desideriũ, emulationem, misericordiã: ea denięs omnia, quæ voluptas vel dolor cõsequitur. Facultates vero seu potentias eas, quibus idonei esse dicimur, vt his oĩbus afficiamur: id est quibus vel irasci, vel dolere, vel misereri possumus. Sed habit⁹ eos

B appello, quib⁹ vel bene vel male ad affect⁹ nos habemus: vt ad irascendũ, si vehementer aut remisse, male: si mediocriter bene. simili modo ad reliqua. Affect⁹ igit̃, neq; ipse virtutes, neq; ipsa vitia sunt. Nã neq; ex illis boni vel mali dicimur, sed ex virtutibus aut vitiis. neq; ex illis laudari, aut vituperari cõsueuimus. non enim qui timet aut irascit̃, laudat̃: neq; qui irascit̃ absolute, vituperat̃, sed qui quodãmodo ita afficit̃: sed ex virtutib⁹ & vi

C tiis & laudamur & vituperamur. Prętera irascimur et timem⁹ sine electione: virtutes vero sunt electiones quædã, aut non sine electiõe existũt. Ad hæc, ex affectibus moueri dicimur, ex virtutib⁹ vero & vitiis nõ moueri, sed quodã modo disponi. Propterea neq; facultates & potentię sunt: quippe cũ neq; boni neq; mali ob id dicamur, q; ab-

†a Latino solute †agere possim⁹: neq; laudemur aut vituperemur. Adde q; facultate ꝓditi & potẽtes na- D tura sumus: boni aut mali, sicut supius dixim⁹, natura minime efficimur. Si ergo virtutes neq; affect⁹ sunt neq; facultates: habitus necessario sunt. Quid igit̃ sit virtus genere, ita dictum est.

POst hæc aũt, inquirẽdum & speculandum quid est virtus. Dicimus itaq; q; cũ res, quæ inueniunt̃ in anima, sint tres, s. accidentia, potẽtiæ, & dispõnes: quod illorum erit virtus. Et intendo p accidentia, concupiscentiã, iram, timorẽ, audaciam, inuidiã, gaudiũ, amorẽ, odiũ, E desiderũ. zelum, misericordiam: & vlt omne, quod sequitur delectatio aut tristitia. Et intendo per potentias res, ex parte quarũ denominat̃ ab his accidentibus. intendo res, per quas possumus irasci, & tristari, & misereri. Et dico p dispõnes habitudines, per quas sum⁹ ad illa accidentia habẽtes nos male aut bene. v. g. qñ nos, qñ irascimur ita vehementi, i. magis q; oportet, aut ita remissa, i. minus q; oportet, erit habitudo nostra penes hanc dispositionẽ peruersa. qñ vero mediocriter, erit habitudo nostra in hoc directa. & sic F se habet res in cæteris actionibus. Non erũt igitur virtutes, neq; vitia accidẽtia, vel passiones. nã penes ea neq; virtuosi neq; vitiosi dicimur: sed penes virtutes dicimur tales. Ad huc nõ laudamur neq; vituperamur penes accidẽtia. non. n. qui irascitur laudatur pp irã neq; vituperatur: & sic hẽt se circa timorẽ: sed vituperatur quidẽ, qñ irascitur ira, qua non oportet: laudatur aũt qñ irascitur, quẽ admodũ oportet. cũ igitur penes virtutes laus cadat & vituperiũ,

penes

*Male cred. nõ habet excandescentiam.

G penes accidentia aũt non, manifeſtum eſt q̃ accidentia nõ ſunt virtutes. Amplius iraſcimur & timemus inuolũtarie: virtutes aũt & malitiæ aut voluntates ſunt, aut non ſine voluntate. & cũm hoc dicitur ẽt de nobis q̃ ſumus paticẽtes p accidẽtia: per virtutes aũt & vitia nõ dicimur moueri, ſed diſponi aliqualiter. Et pp hoc apparet q̃ etiam virtutes nõ ſunt potentiæ. nõ enim dicimur boni neq; mali, eõ q̃ habemus potentiam recipiendi accidentia, neq; laudamur neq; vituperamur ex hac ꝓte.

H Amplius potentes ſumus natura, ſicut boni vel mali, boni aũt vel mali nõ ſumus natura, ſicut iã ante diximus. Si ergo virtutes non ſunt accidentia neq; potentiæ, remanet vt ſint habitus. Iam ergo manifeſtum eſt quid ſit virtus ſm genus.

De duplici mediocritate, & virtutis ſubſtantia. Cap. 6.

OPortet aũt vt nõ ſolũ ita dicamus, habitũ eſſe virtutem: ſed qualis nã habitus ea ſit, quoq; explicemus. Dicendum eſt igit̃ omnẽ virtutem, & ipſum id cuius eſt virtꝰ,

I bene affectũ reddere, & opꝰ eiꝰ bene efficere. exempli gr̃a, oculi virtus & oculũ ipſum, & opus ipſiꝰ bonũ facit: quippe cũ oculi virtute fiat, vt bene inſpiciamus. ſimili modo equi virtꝰ & equũ ipſum probũ efficit, & ad curſum, geſtãdũq; ſeſſorẽ, ac ſuſtinendos hoſtes idoneũ. Quòd ſi in oĩbus ita ſe hãbet res, virtus quoq; hoĩs nihil aliud erit q̃ habitus, ex quo & bonus hõ ipſe efficiẽ, et bene opꝰ ſuũ reddet, quo modo autem id fiet, & antea diximus, & nunc etiam eſſe manifeſtum poterit: ſi qualis nã ſit natura ipſius virtutis cõtemplemur. In omni igitur re continua ac diuiſibili, aliud plꝰ, aliud minꝰ, aliud æquale accipere poſſumus: atq; hæc vel quantũ ad ipſam rem attinet, vel quãtum ad nos. æquale autem inter exceſſum & defectũ mediũ quoddam eſt. Ac rei quidem mediũ Medium quid
id dico, quod ab vtroq; extremo æque diſtat: eſtq; vnũ & idẽ L
omnibus. quantũ vero ad nos, quod neq; modũ excedit, neq; deficit: idq; non vnum & idem apud omnes eſt. verbi cauſa, ſi decem plura ſunt, & duo pauca: ſex media accipiunt quantũ ad rem: quippe quæ ex æquo et ſuperent, & ſuperẽtur. id quod ſm arithmeticam rationem medium eſt. Quãtum ad nos vero non ita eſt accipiendũ. nõ enim ſi alicui decẽ minas comedere multum eſt, duas parum: ſex ei
Alipta comedendas præcipiet. M
nã fortaſſe id quoq; ei qui ſumpturus ſit, erit vel nimium vel parum: Miloni quidem parum: nimium aũt ei qui exercitationem incipiat. Idem in curſu & luctꝫ conſyderãdum eſt. Ita igitur vnuſquiſq; ſcientię alicuius particeps exceſſum & defectũ fugiẽs, medium quærit, atq; eligit: ac mediũ quidẽ non rei, ſed quod quantũ ad nos mediũ eſt. Quòd ſi omnis ſcientia ad medium ſpectãs, atq; ad ipſum ſua

opera

A opera dirigens ita opus bene ab
ſoluit: vt de bene ab olutis ope-
ribus illud dici conſueuerit, vt
neq; demi neq; addi quicquam
poſſe fateamur: quaſi exceſſus
& defect⁹ quod bene eſt, corrũ-
pat: mediocritas cõſeruet. Si bo
ni igitur artifices, vt nũc diceba
mus, ad hoc ſpectantes operan-
tur: virtus vero omni arte exa-
ctior eſt & melior, quẽ admodũ
ẽt natura: efficitur proculdubio
vt ea medij conſectris ac collí-
matrix ſit. De morali loquor.
B hæc enim circa affectus & actio
nes verſat: in quibus exceſſus et
defectus & medium eſt: vt & ti
meat, & cõfidat aliquis, cupiat
& abhorreat, iraſcat & miſerea
tur, ac demũ lætet & doleat ma
gis & minus: atq; vtraq; hęc nõ
bene. nã qñ oportet, & ob quæ,
& erga quos, & cuius cauſa, &
vt oportet. hęc facere, mediũ eſt
atq; optimũ: id quod eſt ipſius
uirtutis. Siſi modo circa actiões
eſt exceſſus & defect⁹ et mediũ.
at virt⁹ circa affect⁹ actiones q;
C verſat: in quib⁹ exceſſus peccat,
defectus vituperat, mediũ vero
et laudẽ et rectã exequutio⁹. em
cõſequitur. Hæc aũt vtraq; ad
virtutẽ pertinent. mediocritas
igitur quędam virtus erit, cum
medij ipſius conſectrix, collima
trixq; ſit. Præterea peccare mul
tis modis poſſumus: malum. n.
eſt infiniti, vt Pythagorici cõie
ctabant, bonum aũt finiti: recte
agere vno vero modo tñ licet.
atq; iccirco illud facile, hoc diffi
cile eſt, facile ſiquidẽ eſt à ſcopo D
aberrare, ſicut ipſum attingere
difficile. ob id igitur exceſſus &
defectus vitij eſt, virtutis me-
diocritas. nam,
Simplr bon⁹ ẽ, ſ; mal⁹ oĩmode. „ Virtutis
Virtus igit eſt habitus electiuus definitio.
in mediocritate quantũ ad nos
cõſiſtens: quæ quidem mediо-
critas ratione præfinita ſit: atq;
ita, vt prudens præfiniret: me-
diocritas aũt duorũ vitiorum,
alterius p exceſſum, alterius p
defectum. atq; eo ẽt ꝙ vitia alia
deficiũt ab eo quod fieri debet, E
alia exuperãt & in affectib⁹ &
in actionibus: virt⁹ vero mediũ
& inuenit, & eligit. Quapp ſub
ſtantia quidẽ & rõne q̃ quid ſit
res exponit, mediocritas: quan-
tum ad optimũ autẽ ſpectat, &
quod bene ſe habet: extremitas
virtus eſt. Neq; tñ omnis actio,
omniſq; affectus mediocritatẽ
admittit. nõnulli enim ſunt af-
fectus, qui ſtatim vel ipſo noĩe
cum prauitate implicantur: vt
maleuolentia, impudẽtia, & in- F
uidia & itẽ actiones, vt adulte-
rium, furtũ, homicidiũ. omnia
enĩ hæc & huiuſcemodi ita ap-
pellanť, quia nõ exceſſus ipſorũ
aut defectus, ſed ipſa mala ſunt:
vt nullo modo poſsit quiſpiã in
ipſis recte agere, ſ; peccare ſem-
per neceſſe ſit: neq; bene. aut nõ
bene ſe gerat, dum quatenus &
quando, & quomodo oportet,
adulterium cõmittit: ſed dum
abſolute vnumquodq; horum
facit, continuo peccet. Perinde
igitur

G igitur eſt, ac ſi quis iniuſte, ignaue, intemperãterq; agendo ponendã eſſe mediocritatẽ, exceſſumq; & defectũ cenſeat: nã hoc modo exuperationis & defectionis mediocritas, exuperationis item exuperatio, & defectionis defectio ſueniret. Quẽadmodũ aũt temperãtiæ & fortitudinis nullus eſt exceſſus aut defectus, ꝓpterea ꝙ mediũ ipſum extremum ẽt quodam modo eſt: ita neq; illorũ mediocritas vlla, aut exceſſus aut defect⁹ eſſe poteſt:

H ſed vtcunq; agãtur, peccatũ eſt. omnino enim neq; exuperationis aut defectiõis mediocritas, neq; mediocritatis exuperatio aut defectio vlla eſt.

NOn oportet aũt vt hoc contenti ſimus, ſ. quoniam virtus eſt habitus tm: ſed determinemus qualis habitus ſit, cũm non ſufficiat cognitio rei in genere ſuo. Dicim⁹ ergo ꝙ oĩs habitus ponit rem, cuius eſt virtus, bonã & actũ eius bonũ. v.g. oculi virtus oculũ reddit bonũ & actũ eius bonũ, eo ꝙ virtute oculi videmus viſione bona, & eſt oculus ea bonus. & ſiſt virtus equi ipm reddit bonũ ferocẽ, flexibilem equitanti, tolerantẽ impugnantes. Cũq; hoc ſit cõe omni virtuti, tunc virt⁹ hominis eſt habitus, per quẽ homo fit bonus, & ponit actum eius bonũ. & iam determinauimus viã ad hoc qualiter fiat. vult fm ꝙ æſtimo, vt vſitetur delectatio, fm ꝙ oportet, & triſtitia ſecundum quod oportet.

Cognitio rei in ſuo genere nõ eſt ſufficiens.

I

Dixit. Et declarabitur etiam nobis, ſi cõſyderauimus in natura virtutis, quæ natura eſt. Dicim⁹ ergo, ꝙ in omni continuo & diſcreto poſ- K
ſibile eſt nobis accipere rem aliquã maiorẽ, & aliquam minorem & aliquã æqualem: & hoc vel in re ipſa, vel in relatione ad nos. & æquale eſt mediũ inter ſuperabundantiam & diminutionem. Et intendo per mediũ fm ſe hoc, quod diſtat ab vtroq; extremorum æqua diſtantia. & hoc medium eſt vnũ & idem in omni re. medium autem in relatione quo ad nos, non eſt vnũ & idem in omni re. v.g. medium fm ſe, ſex inter duo & decem: ſuperãt enim duo in quatuor & ſuperãtur à decẽ in quatuor. hoc ergo medium ſemper eſt L
res vna in ſe, neq; additũ neq; diminutũ. medium aũt quo ad nos non oportet accipi iſto modo. intẽdo ꝙ ſit res vna nec additionẽ nec diminutionem accipiens. non enim qã accipere aliquẽ hominem decẽ minas multum eſt, & accipere duas minas parum, oportet vt cõmenſuratum homini, ad quẽ innuit doctor exercitij ſit accipere ſex minas. forte etenim ꝙ hæc quantitas parũ aut multũ erit accipienti. v.g. exercitato modicũ incipienti aut exercitato multũ. & ſic ſe habet in curſu & in lucta. intendo ꝙ mediũ in quãtita- M
te cibationis vniuſcuiuſq; iſtorum alterũ eſt à quantitate cibationis alterius. Dixit Et fm hunc modum fugit omnia artifex in arte ſua ſuperfluitatem, & indigentiam: inquirit aũt medium & eligit ipſum. & intẽdo mediũ quo ad nos, non mediũ rei. Et quia oĩs res in bonitate operationis ſuæ intẽdit medium, & ad ipſum dirigit operationes ſuas: & ideo cõſueuerunt hoĩes dicere de operibus bonis ꝙ ipſa ſunt, in q̃b⁹ nõ eſt poſſis additio neq; diminutio: eo ꝙ

fm

A ſecundum ipſos additio & diminutio corrumpunt bonitatẽ, medium vero cõſeruat ipſam. Cùm itaq; periti artifices, vt diximus, operentur animaduertentes, & intendẽtes medium: virt⁹ aũt ol arte melior ſit & certior, quemadmodum & natura, Intendo, ꝙ ipſa eſt melior arte: de neceſſitate erit virtus intendens intentionẽ medij, intendo virtutẽ moralem. Cumq; ſit virtus equidem ſiẽs circa paſſiones & actiones, neceſſarium eſt i ijſdem eſſe additionem, & diminutionem, & medium. Verbi gratia, qñ nos fuerimus timentes, B aut audentes, aut cõcupiſcentes, aut iraſcentes, aut miſerentes, & vſt delectantes, aut triſtãtes magis q̃ oportet aut minus, non erimus circa medium. quod aũt oportet, & quando oportet, & in quibus oportet, ẽ medium virtuoſum. & hæc eſt intẽtio virtutis. Et ſm hanc ſimilitudinem inueniſ in actionibus additio, & diminutio, & medium. & virtus etiã inuenitur in paſſionibus quidẽ & actionibus. & in paſſionibus inueniſ additio & diminutio & mediũ: & additio & diminutio vituperabilia ſunt, & medium laudabile & virC tus laudabilis. Virtus igit̃ mediocritas quædam eſt, cùm intendãt mediũ. Adhuc errare quidẽ contingit multis modis error aũt malum malum intendit ad partem infinitatis: quemadmodum ipſum determinauerunt Pythagorici: bonum aũt eſt ex parte finitatis. intendo ꝙ mala mul: a ſunt: bonũ aũt vnũ, eó ꝙ rectum: rectum aũt vnum. & pp hoc fit malum cito & faciliter: bonũ autem tarde & difficiliter. facillimum enim eſt vt erret homo à propoſito ſigno, & difficillimum vt inueniat ipſum. & pp hoc erit additio & D diminutio ex parte malitiæ: mediocritas aũt bonitas & virtus. intendo eó ꝙ additio & diminutio errores ſunt ex parte infiniti, mediocritas aũt recta eſt & vna. & propterea boni fiunt ſecundum modũ vnum boni, mali aũt fiunt mali multis modis Et cùm ſic ſit, erit virtus habit⁹, Virtutis definitio. vel electiuus, vel voluntarius in mediocritate exiſtens, quæ eſt mediocritas quo ad nos, determinata pratione Trelatione ad virtuoſos ex hoſibus. & eſt mediocritas inter duo E vitia: quorũ vnum eſt ex parte additionis, & alterũ ex parte diminutionis: ideſt ꝺdam vitiorũ ſunt vitia ex parte diminutiõis, ſiue ab eo, quod oportet i paſſionibus & actionibus: & alia ex parte additionis ſiue ſupra his, quod oportet in ipſis. Dixit. Virtus aũt medium inuenit, & facit ipſum. Erit igit̃ pp hoc virtus ſm ſubſtantiam ſuã & rationem ſignificantem ſuper quiditatẽ ſuam medietas: ſm auté ꝙ nobile & optimum extremitas & finis, cùm dñr fines meliores mediis. Dixit. Non recipit aũt neceſſario oĩs actio & oĩs paſſio vel oé accidens medietatem. F & hoc qñ quædam accidentũ mala vel malum p naturam ſuam ſm additionem & diminutionẽ, vt detractio, & inuerecundia, & inuidia: & quædã actionum, vt homicidiũ, furtum, adulteriũ hæc. n. ſunt in ſeipſis malum in ol hora, & oĩs res ex ipſis eſt mala. Et ſiſt non eſt in extremitatibus vituperabilib⁹ mediet as, neq; additio, neq; diminutio, vt iniuſtitia & timiditate & incontinẽtia. vel ſi non, erit additionis & diminutionis mediet as, & additionis additio, & diminutiõis diminutio.

Moral. cũ cõ. Auer. D &

G & ſicut caſtitatis & fortitudinis nō eſt ſuperfluitas neq; indigentia, eò q̄ ſint mediętates, mediętas aūt eſt extremitas & finis modo aliquo: intendit modo illo, quo eſt indiuiſibili ſecundum magis & minus, ſic ſe habet in extremitatibus.

Mediocritatum inter duo extrema diſpoſitio. Cap. 7.

AT vero non oportet ſolū vſt hæc dicere, ſed particularibus ēt accōmodare. quæ.n. de actionibus fiūt diſputationes, ſi vſt tractātur, cōH muniores: ſi particulariter, veriores ſunt. circa particularia.n. actiones verſantur, quibus conſentanea eē debent quæ dicunt. Sumenda igitur hæc ex deſcriptione ſunt. Circa timores quidē & fiducias mediocritas fortitudo eſt. eorum vero qui excedūt, ille qui in trepiditate excedit, vacat noīe: multa.n. ſunt, q̄ nomē non habēt: qui confidendo exuperat, audax eſt. at qui et in timēdo exuperat, & in confidēdo deficit, is eſt ignauus. CirI ca voluptates vero & ægritudines non oēs, ſed corporales, atq; eas maxime q̄ in tactu exiſtūt, circa ægritudines aūt min⁹, mediocritas temperantia eſt: exceſſus intēperantia. at quia nō admodum inueniri conſueuerūt, qui in uoluptatibus deficiant ideirco neq; nomē aliq̄d huiuſcemodi hoīes adepti ſunt: ſed ſtupidi appellētur. Circa dationē acceptionēq; pecuniarū mediocritas eſt liberalitas: exceſſus ē: defectus, prodigalitas & illiberalitas ſeu auaritia: in quib⁹ cōtrario mō excedunt & deficiūt hoīes. prodigus. n. in largiendo excedit, ſ accipiēdo deficit: auarus cōtra, excedit in accipiēdo, in dando deficit. Ac de his quidē nūc figura quādā ac ſumma tim dicimus, hac ipſa breuitate contenti: poſtea accurati⁹ de ip̄ſ dē ptractabimus ac definiem⁹. Iam circa pecunias alię quoque ſunt diſpōnes, ē quibus mediocritas magnificentia eſt. nā magnificus à liberali eo differt, q̄ il L le circa parua, hic circa magna verſatur. exceſſus eſt decori imperitia, ſeu indecorum, & ineptitudo operaria: defectus parificentia: quæ vitia differunt ēt ipſa ab ip̄s, quæ circa liberalitatē ſunt. quo mō vero differant, poſteri⁹ dicet. At vero circa honorem & ignominiā mediocritas eſt magnanimitas: exceſſus ſtlatio q̄ dī: defect⁹ puſillanimitas. Sicut aūt magnificentiæ liberalitatē correſpondere diximꝰ: ut M ſ eo ab illa differret, q̄ circa parua verſat: ita magnanimitati, q̄ in magno honore verſat, alia q̄dā virtus correſpondet, cui⁹ circa parua officiū ē. fit. n. vt ſicut oportet, honor appetat: & magis ēt vel min⁹ q̄ oportet, vīq; ſ appetitione hac excedit, ambitioſus: q deficit, ſ ambitioſus dī: medi⁹ noīe vacat. diſpōnes quoque ipſę inoīatę ſunt: ambitioſitū, excepta, q̄ ambitioſitas dī. hincq; euenit, vt extremi de me

A dia ſede decertent. & nos quoq; medium interdū ambitioſum, interdum inambitioſum vocitam⁹: & modo ambitioſum, modo inambitioſum laudamus.

Qua de cauſa vero id fiat, in ſequentibus dicet. nunc aūt de reliquis eo modo quo cœpimus, pertractandū eſt. Circa irā igit excelſus, & defectus, & mediocritas quoq; eſt: ſed, cum noīb⁹ ſere careant, medium māſuetū, mediocritatem manſuetudinē

B vocabimus. ex extremis vero ille qui excedit, iracundus ſit, & vitium iracūdia: qui deficit, irg vacuus: & defect⁹ iræ vacuitas appelletur. Sunt autem ēt aliæ tres mediocritates, q̄ ſimilitudinem quandam inter ſe habent, ſed tñ differunt: cūm enim circa ſermonum, actionumq; cōmunionem oēs verſentur, in eo ſūt diſſimiles, q⁹ vna circa verū, qđ in ipſis eſt, aliæ circa iucundum negocium ſuum habēt: q̄d quidem iucundum duplex, alterū

C in ioco, alterum in oībus vitæ commerciīs conſiſtit. Dicendū igitur de his quoq; ē, vt magis in omnibus mediocritatem eſſe laudabilem perſpiciam⁹, extrema vero neq; recta, neq; laudabilia, ſed vituperatiōe digna haberi. ex his vero pleraq; noſe ēt ipſa vacant. ſed tentandum tñ ſi cut in cæteris, nomina quoque his inuenire: quo & dilucidior fiat, & facilius intelligi oīo poſſit. Circa verū igitur q̄ mediocris eſt, verax: mediocritas ipſa veritas ſeu veracitas nūcupet. D fictio vero, ſi in maius quid, q̄ re vera ſit tendit, arrogantia, & qui eam habet arrogans: ſin in min⁹, diſſimulatio, quiq; ea eſt præditus, diſſimulator appellet

tur. Circa iucundum vero, ſi eſt in ioco mediocris, facetus, & diſpoſitio ipſa facetudo eſt, exceſſus ſcurrilitas, & qui ea eſt præditus, ſcurra: qui aūt deficit, ruſticus quidam, & ruſticitas ipſa habitus dī. ſi eſt in cæteris vitæ commerciīs, qui ſicut debet iucundus eſt, amicus, & mediocri E tas amicitia: qui excedit, ſi nullius rei cauſa, obſequioſus: ſi ob vtilitatem aliquam ſuam id facit, adulator: at qui deficit, in oībusq; iniucunde ſe gerit, litigioſus quidam & moroſus appellatur. Sunt quoq; in affectibus, & in iīs q̄ circa affect⁹ ſunt, mediocritates q̄dam. verecūdia. n. uir tus quidem non eſt, ſed laudaē tñ: ſimili mō verecundus. nā & in his alius mediocris dī, alius excedens, alius deficiēs. atq; excedens quidē quaſi pauid⁹ qui F in oībus verecundaē: deficiens qui nihil oīno vereē, impudēs: mediocris verecund⁹ appellaē. Indignatio quoq; inuidiæ mediocritas eſt & maleuolētię: qui quidē habitus circa illam ægritudinē & voluptatē verſanē, q̄ ſuſcipiē ex iīs q̄ alīs contingūt. indignabundus enim dolore afficitur, cūm aliquos, pſpera fortuna indigne vti videt. inuidus vero hunc excedens ex oībus

G dolorem percipit. at maleuolus tantum a dolendo deficit, vt ẽt gaudeat. Ac de his quidem alib̃ erit differendi locus. De iuſtitia quoq; quia nõ ſimpliciter dicitur, poſtea diſtinguemus. ac de vtraq; quo modo mediocritates ſint, explicabimus. de virtutibus item rationalibus ſiſi mõ.

DIxit. Non oportet vt contenti ſimus in re virtutis hac definitione vniuerſali aggregatiua: ſed oportet vt adaptem⁹ eam ad oẽs res particulares, i. ad oẽs virtutes. dictiones enim vſus aggregatiuæ, nõ ſunt in fine certitudinis: particulares autẽ ſunt magis appropinquantes adverũ, ſin hac materia: ideo q̃ actiones non ſunt niſi circa particularia. Oportet igit̃ vt hæc deſcriptio adaptetur vnicuiq; ex ipſis ſm viã exẽpli, donec determinet̃ vnũquodque ex eis per hoc quod appropriat̃ ei. Dicimus ergo q̃ fortitudo eſt medietas inter timorem & audaciam. ſuperabundantia aũt in priuatione timoris nõ habet locum in lingua græca. ſuperabundantia aũt in audacia dicitur procacitas & ſuperabũdans in timore deficiens vero in audacia dicitur timidus. Dixit. Medietas aũt non inuenit̃ in oĩbus delectationibus. & ſunt delectationes exeũtes à natura: & inuentio eius in triſtitia minus eſt q̃ i delectatione. medietas vero, q̃ inuenit̃ in ipſis, eſt illa, quæ notatur caſtitas: ſuperfluitas autem in eis eſt, q̃ nominatur incõtinentia. diminutio aũt circa delectationem ferè non inuenit̃, i rara eſt vel pauca inuentio eius. & p hoc non ei poſitũ nomen in nſa lingua. nominemus ergo ipſam inſenſibli

H tatem. Dixit. Medietas aũt, quæ in eo, quod eſt inter datione⁹ & acceptionem largitas. additio aũt in eis & defectio eſt prodigalitas & auaritia. & morigerati his moribus, contrariantur ſibi adinuicem in eo, in quo poteſt additio & diminutio. q̃ digus ergo ſuperabũdat in datione, & deficit in acceptione, & auarus ſuperabundat in acceptione, & deficit in datione Dixit. Sufficiat aũt hæc quantitas ſermonis i his rebus, cũm ſumus quidem rememorantes eas ſummatim, & ſm viam deſcriptiõis, i. vniuerſalis, ſic ſe habens in pluribus: poſt vero diſtinguemus eas, & definiem⁹ certitudinaliter. Dixit. Et inueniuntur diſpoſitiones alię i datione & acceptione. & mediu⁹ in ipſis eſt qui notatur magnific⁹: & eſt ille, qui expendit excellenter i grandibus, in quibus decens fuerit hæc expenſa. exceſſus aũt dicitur græce quidem, apirocalia & banauſia: arabice vero albadacu. & deficiẽtia nominat̃ micropreπia: & arabice medeletum. & extremitates magnificẽtiæ diuerſificant̃ ab extremitatibus largitatis: & ſiſt magnificentia diuerſificat̃ à largitate. rem aũt i qua diuerſificant̃, poſterius dicemus. Dixit. Mediu⁹ aũt circa appetitũ honoris & priuationem ipſius eſt ille, qui notatur magnanim⁹: ſuperabũdantia aũt in hoc eſt ambitioſitas, & deficientia puſillanimitas. Quẽadmodum aũt diximus q̃ largitatis eſt proportio ad magnificẽtiam, cũm ſint differentes in re modica, & quia magnificentia eſt mediocritas in diſtributione circa eximia, & largitas eſt mediocritas diſtribuendi circa exilia: ſic dicimus q̃ inuenit̃ circa honorem diſpoſitio quædam,

pro-

A proportio ruius ad magnanimita-
tem eſt ſicut ꝓportio largitatis ad
magnificentiam : cum hæc diſpoſi-
tio nominet honor in rebus paruis,
magnanimitas vero in magnis. &
hoc, qm̃ poſſe eſt, vt deſideremus ho
norē vt oportet, & amplius q̃ opor
tet, & minus q̃ oportet: ſicut inueni
tur hoc circa pecunias. Superabun
dãs ergo in appetitu eius, dicit amа
tor honoris, & deficiens dicit non
amator honoris: medius autem me
diũ non habet, & extrema nomen
nõ habẽt, ꝑterquã amator honoris.
Dixit. Et ꝓp hoc forſitan laudam⁹
B eum qui non amat honorē: & for-
taſſe nolamus medium amatorem
honoris: & fortaſſe nolamus eũ nõ
amatorem honoris. Et dicem⁹ poſt
cauſam, quare facimus hoc, tũc au
tẽ enunciabimus ꝓ deſcriptiones di
ſpoſitiones reſiduas ſecũdũ modũ,
quem propoſuimus. Dicimus ergo,
q̃ inuenit⁹ in illa, ſuperabundantia,
& diminutio, & medium: & extre-
ma ferẽ ꝓnominata ſunt. mediocrẽ
aũt mãſuetum dicimus, & mediо-
critatem mãſuetudinem, ſuperabũ
dantem nunc: racundum, & mali-
tiã racundiã, & deficientẽ inirаſci-
C bilẽ. Dixit. Et ſunt hæc ex diſpoſitio
nibus alæ tres medietates: ite⁹ quas
eſt communicatio & ſimilitudo, &
ſunt cum hoc diuerſificatæ. & hoc,
qm̃ cõicant q̃ inueniuntur circa ſer
mones & actiones: & diuerſificant⁹
hoc, q̃ quædam inueniunt⁹ circa ve
rum, & quædam circa delectationẽ,
i peas intendit delectatio, earũ aũt,
quæ ſunt circa delectationẽ, q̃dam
ſunt circa ludicra, q̃dam vero circa
oẽ, in quo deducit⁹ vita holum. Di-
xit. Oportet igit⁹ vt determinemus
has diſpoſitiones, quatenus palã fiat
nobis q̃ mediocritas⁹ olbus his lau D
dabilis & directa eſt: extremitates
aũt neq; directæ, neq; laudabiles, ſed
vituperabiles. Dixit. Plures aũt ha-
rum diſpoſitionũ non habẽt nola.
vnde oportet vt ponamus eis nola,
ſicut fecimus in aliis: vt fiant ꝓ hoc
nobis faciliores & manifeſtiores.
Dicim⁹ ergo q̃ circa vſum verum
is medius noſcetur verax, & noſcetur
medietas veracitas. circa ſimulatio
nem vero veritatis, ſuperabundans
noſcetur ſuperbus: & diſpoſitio noſ
tur ſuperbia, deficiens autem nomi
netur iron, & diſpoſitio nominetur
ironia. Quod aũt fuerit ex ijs circa E
delectationem, dico ꝓ quod intendi
tur delectatio in ludicris, medius in
hoc dr arabice addarifu, græce autẽ
eutrapelos: & põt latine apte dicti o
cans: & diſpoſitio græce eutrapelia,
arabice addarafu. Superfluitas aũt græ
ce bomolochia, arabice vero almi-
raram. & ſm hanc diſpoſitionẽ græ
ce bomoloaos, arabice aũt almegi-
tai: & deficientia græce dr agricia,
& arabice alfedemetu: & habens eã
græce agricos, arabice aũt alfedimi.
Modus aũt ſecundus delectationis
ille, ſ. per quem intendit⁹ delectabi-
le, qd̃ eſt in deductione vitę holum F
ſin conuerſatione viuendi eſt cir-
ca amicitias, & medius in his dicitur
amicus, medietas amicitia. qui autẽ
ſuperabundat, ita q̃ nullius gratia,
placidus: qui aũt ꝓp aliquam vtilita
tem ſui, dicit⁹ adulator: & qui deficit
in olbuſq; indelectabilis eſt, hic dy-
ſcolos dr. Dixit. Et media quoq; in
ueniunt⁹ in paſſionibus, q̃ virtutes
non ſunt, vt verecundia, q̃ non eſt
virtus: verũtã laudabilis exiſtit. &
ſiſt verecundus mediuseſt, ſupabũ
dans aũt, ſ. qui verecũdatur de qua-

G libet re, cataplix dſ. qui autem deficit & penitus non verecundat, inuerecũdus vel anęſchyntos dſ, vel eſt. Dixit. Et ẽ hæc ẽt diſpoſitio media inter inuidiam & græce epichęrecacia: & arabice ſchemetin: q̃ græce dſ Nemeſis & hæ diſpõnes tres ſũt de genere accidentium delectationis, & triſtitię: quas habet homo pp res quas habet homo q̃ contingunt notis & propinquis. medius aũt in his
H passionibus dſ græce nemeſicos: & eſt ille qui triſtat pp bonum qđ recipiunt indigni vel immerito. ſuperabundans aũt in hoc, & eſt ille qui dolet pp bonum, qđ contingit cuicunq; inuid⁹ eſt. ſchemetin aũt eſt ille, cuius triſtitia de bono alicuius notorum ſuorum ad hoc pertinet, vt lætet de malis contingentib⁹ ipſis. Dixit. Et loquamur de hoc in alio loco ab iſto. Qm̃ aũt iuſtitia dſ duobus modis, determinabimus poſt vtrunq; modorum, & dicem⁹ qualiter eſt medium in vnoquoq; eorũ: & ſimiliter dicemus reliquas virtutes intellectuales.

De virtutum ac vitiorum mutua oppoſitione. Cap. 8.

I CVm tres autem diſpõnes ſint, duo ſcilicet vitia, ꝙ exceſſum vnum, alterũ ꝙ defectum, & virtus vna quæ mediocritas eſt: oĉs ob⁹ quodam modo opponunt. extremę enim & mediæ, & inter ſe cõtrariæ ſunt: media vero extremis. nam quemadmodum æquale ſi minori comparet, maius: ſi maiori, minus euadit: ita quoq; me dij habitus tã in affectibus q̃ in actionibus, ſi ad defectus ſpectemus, excedũt: ſi ad exceſſus, deficiunt. fortis.n. reſpectu ignaui audax: reſpectu audacis contra ignauus videt, ſimili modo etiã temperans, ſi ad ſtupidũ referatur, intemperans: ſi ad intemperantẽ, ſtupid⁹. item liberalis ad auarum comparatus, prodig⁹: ad prodigũ vero auarus. vnde efficit, vt extremi mediũ ad alterum vterq; expellant: & fortẽ quidem timidus audacẽ, audax timidum vocet. atq; ſ alijs ſimili modo. Cum hæc igit ita inter K ſeſe oppoſita ſint: extremis maior inter ſe q̃ cum medio cõtrarietas eſt, quippe cũm longius à ſe mutuo q̃ à medio diſtent. quẽ admodum magnum à paruo & paruum à magno abeſt lõgius, q̃ alterutrum ab eo qđ æquale eſt. Adde q̃ nõnullis extremis cum medio eſſe ſimilitudo q̃dã videt: vt audacię cum fortitudine, & prodigalitati cum liberalitate. at extremis inter ſeſe maxima eſt diſſimilitudo. Quę vero maxime à ſe mutuo diſtant, M contraria eſſe definiunt: quare fit, vt magis contraria ea ſint, q̃ magis diſtant. Iam vero medio in nonnullis defectus, in nõnullis exceſſus magis opponit: exẽpli gratia, fortitudini neq; q̃ audacia q̃ eſt exceſſus, ſed ignauia q̃ eſt defectus, magis aduerſatur: tẽperantiæ item nõ ſtupiditas q̃ deficit, ſed q̃ excedit, in tẽperantia magis oppoſita eſt. Id vero duab⁹ de cauſis euenit. vna eſt ex ipſa re: nam quia pro

prius

A pius eſt & ſimilius medio alterum extremum, iccirco non id, ſed cõtrariũ magis opponim⁹. vt qm̃ ſimilior eẽ fortitudini, p̃ prior̃ audacia vr̃, ignauia uero diſſimilior: ignauiam fortitudini magis opponimus. quippe cũm ea, q̃ magis a medio diſtãt, magis cõtraria eſſe videanť. atque hæc vna ex re ipſa cã eſt. Altera ẽ ex nobis ipſis. ad q̃ n. nos natura quodã mõ magis ſum⁹ affecti, ea medio magis eẽ cõtraria videntur: verbi cã, ad voluB ptates natura magis ſumus affecti, iccirco ad intẽperantiam ſumus, q̃ ad modeſtiam, p̃ cluiores. hæc igit magis contraria eẽ dicimus, ad q̃ maius incrementum in nobis fit: ac propterea in tẽperantia, q̃ eſt exceſſus, tẽperantiæ magis contraria eſt.

DIxit. Et vſt diſpoſitiones oẽs tres ſunt: duę quarum malicię ſunt, vna ex parte additionis, & altera ex parte diminutionis, tertia vero virt⁹ eſt & ẽ medietas: & omnes iſtæ adinuicem ſibi contrariantur.
C duæ enim extremitates contrariantur medio & contrariantur vtraq; alteri. & medium ẽt contrariať extremitatibus. ſicut enim æquale ſuperfluens eſt comparatione ad minus, & deficiens comparatione ad magis, ſic diſpoſitiones mediæ, quæ ſunt in paſſionibus & actionibus ſuperabundant in comparatione ad diſpoſitiones deficientes, & deficiũt in comparatione ad ſuperabundantes. Fortis nanq; in comparatione ad timidum videtur procax: & i cõparatione ad procacem timid⁹. & ſimiliter modeſtus in comparatione D ad incontinentem inſenſibilis videtur: & in comparatione ad inſenſibilem incontinens. & largus comparatione ad auarum videtur prodigus: & comparatione ad prodigum auarus. & propterea medi⁹ inter extremitates cõtrariatur vtriq; extremitatum, & nominatur nomine ſui contrarij. nominatur ergo fortis in comparatiõe ad procacem timid⁹: & eſt vnum contrariorum: & noſatur procax in comparatione ad timidum, quod eſt alterum ſuorum contrariorum. & ſimiliter ſe habet I reliquis mediis. Cumq; media cõ- E trariantur extremis, erit contrariatio eorum adinuicem maior cõtrariatiõe ipſorũ ad medium. etenim diſtantia extremorum ab inuicem, maior eſt diſtantia vtriuſq; ipſorũ a medio. Adhuc ſimilitudo quædã inuenitur extremorum quorundã ad medium: nam procacitas ſimulatur fortitudini, & prodigalitas largitati: extremis autem nulla eſt ſimilitudo adinuicem: & res diſtantes adinuicem vltima diſtãtia definiunť eſſe contraria: neceſſe ẽ ergo res magis diſtãtes magis eſſe cõtrarias. Et q̃dam extremitatũ magis cõtrariã- F tur medio q̃ aliæ in additione & diminutione. verbi gra, fortitudini cõtrariať timiditas, q̃ eſt defectio magis q̃ contrarietęr procacitas, q̃ eſt additio. modeſtiæ aũt magis cõtrariať incontinentia, q̃ eſt ſuperfluitas, q̃ inſenſibilitas, q̃ eſt defectio. Contingit aũt hoc quidem pp cãs duas. quarum vna eſt ex parte rei: altera vero ex parte noſtri. Ex parte quidẽ rei. qm̃ quando fuerit vnum extremorum ſimilius medio q̃ alterum, minus videť contraria ipſi medio,

G alterum vero magis. verbi gra qñ procacitas ſimilior videtur fortitudini, q̄ timiditas, & propinquior ei erit timiditas magis cōtraria ipſi q̄ procacitas: ideo q̄ res diſtantiores à medio, magis ſunt contrariantes eidē. Ex parte vero noſtri: qñ extremitates, ad quas nos ſumus declinatiores, magis contrarię videntur eē medio. vt qñ naturaliter declinamus magis ad delectationem: & pp hoc ad incontinentiam proniores ſum⁹ q̄ ad inſenſibilitatē: pp hoc, incontinentia ens ſuperfluitas magis cōtraria vt modeſtię q̄ inſenſibilitas.

H

De preceptis, quæ ad ipſum mediocrium. Cap. 9.

VIrtutē igitur moralē mediocritatem eſſe, atq; id quo mō: mediocritatēq; eſſe duorum vitiorū, quorū alterum per excеſſum, alterū per defectum ſit: necnon eiuſmodi eam eſſe, propterea q̄ medij cōiectrix eſt, qđ in affectib⁹ actionibusq; exiſtit, ſatis dictum eſt. Iccirco, probum eſſe ēt difficile eſt: quippe cùm in vnaquaq; re medium ſuenire ſit difficile. vt

I circuli medium deprehendere non cuilibet, ſed ſcientis ſolum mō eſt: ſic quoq; & iraſci, & dare pecuniā, & ſumpt⁹ facere cuiuslibet eſt, & facile: at cui, & q̄tum, & qñ, & cuius cā, & quo modo oporteat eadem hæc facere, nō cuiuslibet, neq; facile eſt: ſiquidem recte facere, & rarum eſt, & laudabile, quē admodū ēt honeſtū. Quo circa, oportet eū, qui mediū coniectare vult, primū à magis cōtrario recedere, K quemadmodum etiam Calypſo ita monebat,

Sic procul à fumo, atq; vndis ,,
cohibere carinam.

Sis memor. ,,

ex extremis. n. alterū magis, alterū min⁹ peccabile eſt. Q̄m igitur mediū aſſequi ita exquiſite difficile eſt: ſecūda, vt inquiūt, nauigatiōe minima ex malis ſumenda ſunt. Id aūt erit eo maxime mō, quo dixim⁹. Spectandū vero eſt, ad q̄ nos procliuiores ſim⁹, quippe cùm alij ad alia L natura propēli ſint: id qđ ex voluptate & dolore qui nobis euenit, facile p̄ſpiciemus: atq; in cōtrarium nos ipſos abſtrahēdū. nā ſi procul à peccando nos ipſos remouerimus, ad mediū deueniem⁹. id qđ qui ligna diſtorta dirigunt, facere conſueuerūt. In oſibus aūt à iucūditate & voluptate maxime cauendū ē: nō enim de ipſa incorrupti iudicamus. Q̄d ergo Troianorū proceres erga Helenā fecerunt, id no-

bis quoq; erga voluptatē faciē- M dū eſt: in oſibusq; voce illorū erga ipſam vtēdū. ſi. n. ita à nobis ipſam dimiſerimus, minus peccabim⁹. Hæc igit faciētes, vt ſtimatim dicā, maxime mediū aſſequi poterimus. Quanq̄ id fortaſſe difficile admodū eſt, & præcipue in particularib⁹ ac ſingulis. nō. n. facile definire poſſum⁹ quo mō, & quib⁹, & ob q̄, & q̄tenus iraſcendū ſit. nos nāq; interdū eos qui deficiūt, laudam⁹

&

A & manſuetos vocam⁹: interdū qui exaſperātur, in ſenſibꝫ ſunt, viriles appellamus. qui vero parum à recte agendo ſiue ad maius, ſiue ad minus declinat: non vituperat: ſed qui multū excedit: is. n. minime latet. quouſq; aūt & q̄tenus reprehēdēdus aliquis ſit, definiri rōne non facile pōt. nō. n. ſtatui diuerſum quippiā à ſenſibilibus debet. talia vero in particularibus conſtituta ſunt, & in ſenſu iudiciū eſt. Hoc itaq; tm̄ id declarat, mediū habitum in oſtib⁹ eſſe laudabilem:
B oporterecꝫ modo ad exceſſum, mō ad defectū declinare: ita. n. facillime fiet, vt mediū, rectūq; ipſum aſſequamur.

DIxit. Iam ergo dixim⁹ ſufficienter, ꝙ vir⁹ moralis eſt medium, & q̄ſo ſit mediū: & ꝙ mediū eius eſt qđ inter duas malitias, quarum vna eſt ex parte ſuperfluitatis, & altera ex parte diminutiōis: & ꝙ ſit virtus quidē eō ꝙ intendit intentionē medij in paſſionibus & actionibus. Et pp hoc difficile eſt fieri vir-
C tuoſum, eō ꝙ ſumptio medij ī vnaquaq; rerū difficilis eſt. vtpote medium circuli non quis pōt accipere, ſed partem in hoc. & ſiſt iraſci & dare pecuniā & expendere facile eſt, & ad quod vnuſquiſq; potēs eſt: verūtm̄ facere hoc cui oportet, & quā tū oportet, & q̄n̄ oportet, & vbi oportet, non oīs eſt, neq; facile. hoc aūt eſt factum bonum, rarū, laudabile, & decorū. Dixit. Et ꝓpterea oportet vt oīs, qui intendit inuētioni medij, elongeē ab extremitate magis contrariante medio. nam in quadam extremitatum errat magis, & D
in quadam minus. Cùm itaq; inuētio medij ſm veritatem grauis ſit & difficilis, oportet vt inquiramus coordinationem ꝓpinquam medio, q̄n̄ non poſſumus habere: & eſt vt ſit hoc, qđ operamur de malo min⁹ quod poſſe eſt, & p qđ maxime idonei erimus ad hoc faciēdū. iſto mō eſt vt conſyderemus mala, ad q̄ nos ſumus proniores naturaliter, & quidam holum ad q̄dam mala magis proni ſunt naturaliter. Illud aūt, p quod ſciemus rem, ad quam ſumus proniores, eſt delectatio & triſtitia contingētes nobis in illa re. iuxtā do E
ꝙ in malo, ad quod ſumus proniores, magis delectamur: & ſ eo, à quo ſum⁹ remotiores, magis triſtamur. Q̄n̄ igit̄ perceperim⁹ ſm hanc viā, oportet vt retraham⁹ nos ab ipſo ad oppoſitam partem. quāto. n. magis nos elongauerimus à peccato volūtarie, tanto appropinquabimus ad medium naturaliter dimittēdo animas nr̄as naturæ propriæ, ad ſimilitudinem eius qđ accidit eis, qui dirigunt trabes curuas. diſtorquēt. n. eas ad partem contrariā vltra rectitudinem: tandemq; cùm dimiſſæ fuerint, ad rectitudinē conuertunt. F
D. Oportet vt caute habeamus nos in iudicando de re, ꝙ talis eſt, aut nō talis pp illud, quod accidit circa hoc de delectatione & triſtitia. difficile nēpe nobis eſt iudicare de aliquo, ī quo delectamur naturaliter, & ad qđ proni ſumus ꝙ non ſit rectū. & ſiſt eſt nobis iudicare de eo, in quo triſtamur, ꝙ ſit rectū & neceſſariū ad faciendū. D. Et oportet vt aſſuefcamus vt ſit illud, qđ occupat nos ex delectatione ī rebus, ſiſt et quod occupat inueteratos ex triſtitia ī ipſis:

G sis: & vt vſitemus ſermone ipſorũ, quę dicunt in vituperatione rerum delectabiliũ. qñ. n. protecerim⁹ a nobis delectationę ſm hanc viã, min⁹ peccabimus & vſt dico ꝙ qñ fecerimus hoc, potentes erimus ad inueniendũ medũ, & ad accipiendũ ipſum. Et fortaſſis difficile eſt & graue & proprie in particularibus. non. n. facile eſt, vt determinemus in vnaquaq; rerum particularium, donec ſciamus qualiter eſt tranſcendũ nobis in quibuslibet rebus, & cui tranſcẽdum, & in qua rerũ, & quantũ ꝓpter ſ vnaquaq; earũ. Et ꝓpterea ꝙ latet

H hæc intentio, fortaſſis laudam⁹ eũ, qui minoratiuã ſuam, & nolam⁹ ipſum manſuetũ & humilẽ. & fortaſſe laudamus eum, q aggrauatiuam ſuam, & nolamus eum ſm diuerſitatem huius. verumtñ, qui parũ excedit à rectitudine, ſiue ad ſuperfluitatem, ſiue ad diminutione, nõ eſt vituperabilis. qui vero excedit multũ ab aliqua parũ. hic vituperat. non enim latet exceſſus eius qñ ad hanc deuenerit quantitatẽ. ſed neq; facile eſt determinare ſermone quantitatẽ, ad quã cũ deuenerit hõ, d hiſ erit vituperandus, cùm hoc non ſit ido-

I neũ facere, neq; in his neq; in alijs ſenſibilibus. iudiciũ. n. de hmõi rebus in ſenſu eſt. Dixit. Quantus ergo ei⁹, q. d dixit ſ reb⁹ iſtis, ſigñat ꝙ diſpõ media in oĩb⁹ laudabilis ẽ. & ꝙ qñq; oportet declinare ad ſuperfluitatẽ. qñ fuerit aliæ nię proniores ad defectionẽ. & qñq; ad defectionem, quando fierint animæ proniores ad ſuperfluitatem. etenim per hanc viam comprehendem⁹ medium & decorum Et hic finit huius tractatus intentio.

ARISTOTELIS
Moralium Nicomachiorum
LIBER TERTIVS,
Cum Auer. Expoſi.

SVMMA LIBRI

De ſpontaneo, & inuito: ac de ijs quę ad ſpontaneum cõſequuntur. De fortitudine: De temperantia. ipſarum ſpeciebus, ãtq; extremis.

De ſpontaneo, & inuito. Cap. 1.

L

Vm virtus circa aſſect⁹ actiones q; verſet, cumq; in ſpontaneis laudes & vituperationes, in inuitis venia, ſtrerdum ẽt miſericordia exiſtat: neceſſarium fortaſſe eſt ñs, qui de virtute cõſyderãt, ſpontaneum, & inuitum definire: id qđ ẽt ñs qui leges ſanciũt, ad ꝑmia, pœnasq; inſtituendas minime inutile eſt. Videñ vero inuita ea eſſe, q̃ aut vi, aut ignoratione efficiunt. Id aũt eſt violentum, cuius principiũ extrinſec⁹ eiuſmodi eſt, vt ei neq; qui agit, neq; qui patitur, quippiã conferat: quemadmodũ ſi ventus aliquò, aut hoſtes qui poteſtatem habeant, nos detulerint. Quæcunq; autem timore maiorum malorũ, † vel ob honeſtũ aliqđ aguntur: vt ſi tyrann⁹ aliquibus quorum, parentes ac liberos in poteſtate haberet, turpe aliquid agere iuberet, quibus id agerent, ſalui eſſent, qui non agerent

Violentũ quid. M

† q̃ ob honeſtum.

A agerent perirent: vtrum ſpontanea ſint, an inuita, controuerſum eſt. Tale quid ēt in iacturis cōtingit, quę in tempeſtatibus fieri conſueuerunt. nemo enim ſponte abſolute ſua abīcit, ſed ob ſalutem tū ſuam, tū aliorum oēs, modo mentis cōpotes ſint, facere id videnť. Miſtæ igiť huiuſmodi actiōes cùm ſint, ſpontaneis tamen magis ſunt ſimiles: quippe cùm eligendæ ſint, tūc cū aguntur, finis vero actionis in occaſiōe ſit. & ſponteneū

B igitur et inuitum, qm̄ id agit qſque, dicendū eſt: agit autē ſponte: principium enim mouendi inſtrumētarias partes in huiuſcemodi actionibus in ipſo eſt: at quorū principiū in ipſo eſt, ea agere vel nō agere ī ipſo quo q̄ ē ſitū. ſpōtanea igiť huiuſcemodi ſunt, ſimpľr vero inuita: quippe cū tale quippiā p̄ ſe eligat nemo. Ob actiones aūt huiuſcemodi interdū ēt laudātur hoīes, cum pro magnis & honeſtis rebus turpe aliq̄d, aut moleſtū ſuſtinuerint: ſi vero econtrario, vituperanť. nā turpiſſima ſuſtinere nullius honeſtæ, aut mediocris rei cauſa, malū eſt. Ob nōnulla vero, laus q̄dē minime, ſed venia exhibetur: cùm ea q̄ non debet, agit quiſpiā ob eiuſmodi, q̄ & humanā naturā excedūt, et à nullo ſuſtinerenť. q̄dā autem ſortaſſe ſunt, ad quę perpetranda nemo cogi, cōpelhuc pōt: ſed poti⁹ extrema q̄q̄ pati, ac mori cōuenit. etenim ridicula ea ſunt, q̄ Euripideū Alcmęonē ad matrem interficiendā cōpulerunt. Sed difficile interdum eſt iudicare, quale pro quali eligēdū, ac quid pro quo ſuſtinendum ſit: difficilius ēt in ñs, q̄ decreuerimus, perſiſtere. vt plurimū enim q̄ expectantur moleſta, q̄ vero cogūt, turpia ſunt: vnde et laudes et vituperia ñs cōtingere cōſueuerūt, qui vel fuerūt, vel nō fuerunt, coacti. Qualia igitur eſſe violenta dicēda ſunt? An ſimpľr cū et

C cā extrīſecus fuerit, & qui agit, nihil cōtulerit. q̄ vero licet p̄ ſe inuita ſint, nūc tm̄ & pro his eligenda fuerint, principiumq̄s in agente habuerint: ea per ſe inuita, nunc aūt & p̄ his ſpontanea ſunt: immo ſunt ſpontaneis ſimilia. actiones. n. circa particularia fiunt: hęc autem ſpōtanea ſunt. qm̄ igitur differentiæ multæ in particularibus exiſtunt: qualia pro qualibus eligenda ſint, definiri non facile poteſt. Quòd ſi quiſpiam & iucūda & moleſta eſſe violēta iccirco dixerit, q̄ extrinſecus ſint & nos cogant: is efficiet, vt ea ratione oīa ſibi eſſe violenta vnuſquiſque putet: quippe cū horū cauſa oīa omnes agant: alīq̄ violenter & inuiti ob moleſtū: alīq̄ ob iucundum cum voluptate. Sed ridiculū ſanè eſt in externa potius cauſam referre quàm in ſeipſum, q̄ huiuſcemodi reb⁹ facile capiať: & honeſta ſibi, turpia iucundis aſcribere. Videtur aūt

D

E

F

vio-

G violentum id eſſe, cuius principium extrinſecus eſt, nihilq; ad id confert ille qui cogitur. at qđ ob ignorationem fit, non ſponte fit. Violentū quid.

H Diuerſum é ex ignoratione & ignorantē agere.

I

K

L

M

Spōtaneū quid.

A fiſtit. Fortaſſe enim non recte dicuntur inuita ea eſſe, quę vel ex ira, vel ex cupiditate efficiũtur. Primum enim nullum ex alĩs animalibus ſpõte agere: ſed neq; pueri. Deinde, vtrũ nihil ex ĩs quę vel ex cupiditate, vel ex ira agimus, ſpõte faciemus? an honeſta ſponte, turpia inuiti agemus? An id ridiculum exiſtimandum eſt, cùm vna cauſa vtrorumq; ſit. Abſurdum fortaſſe etiam eſt, inuita ea eſſe dicere, q̃ oportet appetere. oportet autem & ob aliqua iraſci, & B nonnulla appetere, vt ſanitatẽ, & diſciplinam. videnturq; ea quæ inuita ſunt, moleſta: quæ ex cupiditate fiunt, iucunda eſſe. Præterea quid intereſt inter ea quę ex ratiõe, aut ex ira peccamus, ad hoc vt inuiti feciſſe videamur? fugienda enim ambo ſunt: videnturq; irrationales affectus nihilominus humani eſſe: actionesq; ipſius hominis ab ira, & cupiditate proficiſcuntur: vt abſurdum ſit inuita C hæc exiſtimare.

DETERMINATIO III. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

DIxit. Qm̃ quidem autẽ virtus circa paſſiones & actiones exiſtit, & laus ſit vel vituperatio in fientibus a nobis ſponte, & indulgentia a fientibus nobis inſpontanee, & fortaſſis miſericordiæ: tunc fortaſſe neceſſarium eſt ei, qui de virtute ſcrutatur, determinare facta fien D tia ſponte, & fientia inſpontanee. & cognitio huius intentionis etiã vtilis eſt legum poſitoribus cauſa impendendi honores, et infligẽdi pœnas loco ſuo. Dixit. Putantur autẽ ſpõtaneę res fictes coactę, vel ignoranter à faciente eas. & res, quę veraciter inſpontanee ſit, eſt illa, cuius fiendi principiũ ab extrinſeco eſt, & in nullo coadiutor eſt agens vel patiens. vt ſi ventus leuet aliquem de loco ad locum penitus exiſtentem in hoc impotentem ſui. Si vero fecerit is aliquid ſuſpitione malorum grandium, metuens incide- E re in ea, ſi non fecerit ipſum, velut ſicut tyrannus iubeat aliquos potentes, tamen ſuimet exiſtentes, quælibet ignominioſa exercere in parẽtes, & qui exercent euadunt, qui vero non interficiuntur: hoc dubium eſt an ſit de ſpontaneis. Et ſimilarur huic illud, quod fit in tempeſtatibus maris de iactibus ſarcinarum. nullus enim ſponte iactat res ſuas in tali diſpoſitione conſtitutus. omnis autem intellectum habens, agit hoc cauſa propriæ ſalutis, & eorum qui cũ ipſo ſunt. Et ſunt quidem huiuſcemodi actiones mi- F ſtæ ex ſpõtaneo, & inſpontaneo: attamẽ potius ſunt de genere ſpontanei. fiunt. n. in hora, qua q̃s facit eas cũ prꝫelectiõe faciẽtis: & finis actionis, & cõplectio attribuit ſpontaneo vel inſpõtaneo ſm̃ horã, in qua agitur. Factor aũt iſtarũ rerũ in hora faciendi eas, ſpõtaneus eſt & eligẽs. etenim principiũ mouendi mẽbra ſua organica in hmõi actionibus in ipſo eſt, & in quo fiunt principium agendi aliquid in ipſo eſt, & actio illius hmõi: ergo fiunt ſponte. verũtñ

G rontamen inſpõnee ſiunt ſimplr. nam nullus aliquid talĩ eligit pp ſeipſam. In hmõi aũt operationib⁹ fortaſſe laudatur homo, qñ tolerauit in ipſis res turpes malas, incũ bentes eis pp aliqua grandia decora. ſi vero fecerit huius contrariũ, vituperatur: turpia enim tolerare non pp aliquod decorũ factũ, eſt hominis vilis. & iſtud eſt de eis, q̃ ſignificant ꝙ ſunt intrantes in actiones ſponta neas. Propter vero quaſdã iſtarũ rerum nõ laudatur hõ: intẽdo res turpes, ad quas cogit: ſed indulget ei, qñ fecerit eas pp cauſas, quæ exce-
H dunt vel ſuperãt naturã hominis, et quas non poteſt aliquis tolerare.

D. Sunt aũt fortaſſis aliqua his, ad quæ nõ eſt recipienda vl' arenus coactio, ſed præmoriendũ potius, aut tolerandũ pericula, q̃ ſequi pñt ex refutatione coactionis: vt ꝙ norma tur hõ potius q̃ ꝙ interficiat patrẽ & matrẽ. D. Ea enim, q̃ coegerunt Alcmæona occidere matrẽ ſuã, ridiculoſa ſũt. vult vt exiſtimo ꝙ fuerint res paruæ. D. Eſt aũt difficile, vt determinem⁹ ſermonẽ quale qd ſufferendũ eſt & tolerandũ, aut quale quid non tolerandũ. & difficilius
I hoc eſt determinare in qualis rei tolerãtia eſt pſeuerandũ, & quaſcũq; moleſtias tolerandũ. Itẽ ꝙ ea, quæ expectãtur, vituperabilia ſunt & triſtitia: illa vero, ad quę cogimur, fœda & moleſta. & pp hoc ſequit holem laus vel vituperiũ ex hoc, ꝙ recipit coactionẽ, vel nõ recipit. intẽdo ꝙ in aliquo loco laudat, eõ ꝙ nõ recipit coactionẽ: & indulget ei in aliquo loco receptio coactionis, & in aliquo loco vituperat. D. Oportet igit vt reuertamur ad dicendũ res, q̃ ſunt inſpontaneæ, quæ res ſunt.

Dicimus ergo ꝙ ea, q̃ abſolute ſunt K inſpontanea, ſunt ea, quorũ cauſæ ſunt ab extra, & nullũ coadiutorũ habẽt ab extrinſeco. illa aũt, q̃ inſpõtaneę fiunt, eõ ꝙ principiũ faciendi ea ab extrinſeco eſt primit⁹, in hora aũt, qua facim⁹ ea, prælegimus ipſa præ quibuſdã alijs, & principiũ factionis ſuæ quærẽtũ ad hoc in nobis eſt, fm ſe quidẽ inſpontanea ſunt: fiũt aũt in hora, in qua eligimus ea præ alijs de his q̃ ſunt ſpontanea, & ſunt ſimilitora ſpontaneis, ideo ꝙ actiones nõ fiũt niſi in particularibus & particularia q̃dẽ agũt ſpõte.

Et pp hoc, nõ eſt facile ſermone de L terminare quas actiones, quę admodum diximus, opꝫ prælegere alijs. diuerſitas. n. multa eſt in particularibus. Si vero dixerit quis ꝙ res decorã & delectabiles ſunt de genere cogentiũ, eõ ꝙ res pulchra & delectabilis eſt de eo quod cogit nos ad actionẽ ab extrinſeco: ſequitur ſm hunc modũ, vt oĩa fiant coacte vel violenter oẽs enim agũt quæcunq; agunt gĩa iſtorũ: intendo pulchrũ & delectabile. qui aũt agit aliquid coacte & inſpõtanee, triſtatur cũ ꝛp ſo. qui vero facit aliquid pp bonũ & delectabile, delectatur cum ipſo. M

D. Et ridiculoſum eſt vt hõ eorũ, quæ facit, cauſam ponat res, q̃ ſunt ab extrinſeco tm̃: & ipſe cũ hoc faciliſ eſt ad cadendũ in ea, & ad ſeducendum ꝓ ipſa, & vt bonorum cãm ſeipſum, turpium aũt delectationẽ.

D. Cumq; ſic ſit, vt ꝙ factũ coacte fit illud, cuius principium ab extra eſt, abſq; eo ꝙ ſit ei adiutoriũ á ſeipſo: & ꝙ ſit præter ſcientiam faciẽtis ipſum: non etiam totum ſit inſpontaneum. & hoc, quoniã res, actio cuius triſtitiam affert & pœnitentiã, ſit

Factũ eſt quod fit

A sit quidem inſpontanee. Qui autē facit rem aliquā, quæcūq; rerū fuerit inſcius, ſed nō triſtatur de actione, nō facit quidē ea ſponte, cūm nō ſciat eā: neq; facit eā inſpontanee, cū nō triſtetur cum ipſa. Qui aūt facit aliquid, & eſt ſciens ipſum, ſi pœnitet quidē de facto ſuo, tunc rā putabat ipſum feciſſe inſpōtanee. ſi vero impertinens fuerit de facto ſuo, immo potius gaudeat de ipſo, putandū eſt q̄ ſponte fecerit ipſum, & ē quidē inter vtroſq; factores dīa. Et melius eſt vt vtiq; habeat nomē propriū. & vī aliud eſſe vt quis agat
B aliquid & nō ſciat ipſum, & vt agat aliquid p̄ ignorantiam. & hoc, q̄n ebrius & furioſus nō putātur facere hoc, quod faciunt in hora ebrietatis & furoris abſq; cognitione: verūtn faciūt hoc quod faciūt, & ſunt ignorantes in faciēdo. Et enim oīs malus ignorā eſt illud, quod oportet ipſm facere, & res a quib⁹ opp̄ ipſum abſtinere: & pp̄ hanc ignorantiā fiūt iniuſti & ſimpl̄r mali. volo dicere eo q̄ faciunt quidē res, quas ſciunt, ignorāt aūt an ſint bonæ vel malæ.

Dixit. Et nō eſt de natura actionis vt dicat̄ de ea q̄ facta eſt inſponta-
C nee, q̄n factor ei⁹ fuerit ignorās ea, quæ adhærēt ei, & ſequūtur ipſam, eō q̄ ignorātia electionis (intendo electionē omiſſionē diſciplinæ) nō eſt cauſa vt fiat actio inſpontanea, ſed eſt cauſa malitię. & iſta ignorantia nō eſt rerum vniuerſalium. pp̄ iſtā enim nō fit vituperatio: ſed fit quidem pp̄ ignorantiam rerū particularium, cūm ſint hæ, in quibus fit actio, & inuenitur ignorantia quandā iſtarū, miſericordia & ignoſcentia. quicunq; enim de his ignorauerit aliq̄d, agit eq̄dē ipſum inſpōtanee.

D. Et pp̄ hoc oportet agentem determinare quæ agit, & ſcire ſi ſunt, & quot ſunt, & quis agit ea, & quid eſt illud quod agit, & in quo agit, & quaſt agit, v.g. remiſſe aut intenſe.

D. hæc igitur oīa nullus ignorabit niſi veſanus & manifeſtū eſt q̄ non ignorabit agēs quod agit. nō enim ignorat aliquis ſeipſum q̄n fuerit agens, intendo q̄n ipſe actor. & pp̄ hoc conatur excuſare malos dicētes eos eſſe dementes, & nō ſcientes q̄ illud, quod dicūt, eſt de eis, quæ non ſunt dicēda. & ignorātia eius quod facit hō, & cū quo facit, & in quē facit, attribuitur errori qui excuſabi- E
lis eſt. vt q̄ vult proiicere aliquid, & euadit de manu eius, & infert damnum. & q̄ putat filiū inimicū eſſe & occidit eū. & qui putat de re, quæ eſt lapis, eā nō eſſe lapidem, & percutit cū ea. aut qui putat de re, q̄ eſt acuta, eam nō eſſe acutā, & percutit cū ea, & interficit: & forſan facit quis mōſtrare alī frē aliquā, & pūgit cū digito ſuo, & interficit. Cū ergo exiſtat ignorātia in his, circa q̄ exiſtit opatio, q̄ſtimabit̄ de eo quid aliq̄d horū ignorauerit q̄ facit ipſum inſpontanee: & pp̄rie q̄n ignorauerit potiora, q̄ ſunt in ipſis. & putāt po- F
tiora eſſe illa, in quib⁹ fit actio, & illud cuius cā fit: & oportet vt factor eius, q̄d hoc modo fit p̄ ignorātiā, ſit triſtans pp̄ ipſum & pœnitens. Cum igitur dicatur de eo, quod fit coacte aut inſcienter, q̄ fit inſponta nee palam eſt q̄ hoc, quod agitur ſponte eſt cuius agendi principium eſt in agente ipſum: & agens ipſum ſcit particularia, in quibus fit actio. Dixit. Fortaſſis enim nō rationabiliter dictum eſt inſpontanee fieri, q̄d fit ex cōcupiſcentia & iracūdia.

primo

Nullū animal præter hominē agit ſponte aliquid. Primo quidem, quū nullum animalium præter hominē agit ſponte aliquid: neq; eſt pueri: neq; eſt agemus ſponte aliquid eorū, quæ ex concupiſcentia fiunt aut iracundia. & agemus bona quidem ſpontanee, mala vero inſpontanee: qđ ridiculoſum eſt, vna exiſtente cauſa: intendo in bonū & malum. & eſt incōueniens vt dicatur ꝙ concupiſcentia noſtri eius, quod concupiſcendū eſt, & ira noſtra ei, cui eſt iraſcendum, eſt inſpontanee. dignū enim eſt vt iraſcamur in quibuſdā rebus, & vt concupiſcamus quaſdam rerum: & vult ſanitatē & diſciplinā. & putatur de rebus quæ fiunt inſpontanee, inferre eis triſtitiā: & eas quæ ſm concupiſcentiā fiunt, conferre delectationē. Et id quod fit inſpontanee, palā eſt ꝙ eſt indifferens ei quod fit ꝓ errorem rōnis, cùm ſint ambo fugibilia & cōtriſtabilia: & paſſiones beſtiales videmus non minus exiſtere in hominibus, quā in reliquis animalibus. incōueniens igitur eſt inſpontaneum dicere quod fit ab iſtis.

H

De electione. *Cap.* 2.

I CVm quid ſit ſpontaneū, quidq; inuitū definiuerimus: ſequit vt de electione iā differamus: quippe quę & virtuti maxime eſſe affinis, & magis q̄ actiones mores ipſos iudicare videatur. Electio vero ſpontaneū quoddam eſſe apparet: nō idem tñ prorſus eſt. ſpontaneum enim latius patet. nam & ſpontaneum cū pueris & reliquis animalibus cōe eſt, electio minime: & quæ de improuiſo fiunt, ſpontanea ſunt, nō aūt ex electione. Qui vero eā vel cupiditatē, vel iram, vel voluntatē, vel opinionē quādam eſſe affirmant, nō recte dicere videntur: electio enim non eſt cōis nobis cū brutis, ſed cupiditas & ira, ē. Et incontinens cum cupiditate quidē agit, non tñ cum electione: continens contra cū electione, & nō cum cupiditate. Adde ꝙ electioni cupiditas aduerſat: cupiditas aūt cupiditati minime. Cupiditas præterea iucūdi & moleſti eſt: electio neq; iucundi, neq; moleſti. Sed ira quoq; eſſe multo minus videtur: minime enim quæ ex ira fiūt, ex electione facta eſſe exiſtimantur. At vero neq; voluntas vllo modo eſt: licet proxima ei eſſe videatur. electio ſiquidem eorum minime eſt, quę fieri nō poſſūt: quæ ſiquis diceret ſe eligere, ſtolidus eſſe videretur: volūtas vero eſt: vt immortalitatis. voluntas præterea eſt eorum ēt, quæ nullo modo ab eo qui vult, agi queunt: vt hiſtrionē aliquē, aut athletam victorē euadere. cuiuſmodi ſanē nihil quiſpiā eligit: ſed ea ſolūmodo quæ ex ſe ſe fieri poſſe exiſtimauerit. voluntas præterea finis magis eſt: electio vero eorū quæ ad finē ſpectant. vt, ſani eſſe volumus: eligimus vero ea, quib⁹ ſani eē valeam⁹. felices quoq; eſſe volumus, atq; ita dicim⁹: dicere vero, eligim⁹ felices eſſe, minime cōuenit. omnino enim in ijs eſſe electio vī, quæ ī noſtra poteſtate ſita ſunt.

K

L

M

Verum

A Verum neq; opinio eſt. opinio enim circa omnia verſatur, nec minus circa æterna, & quæ fieri nequeant: quàm quæ in noſtra ſita ſunt poteſtate. adde q; vero & falſo, non bono & malo diſtinguit: at electio his magis. In vniuerſum vero eſſe idē cum opinione electionē fortaſſe neq; diceret quiſpiā: ſed ne cū aliqua quidē in particulari. bona etenī aut mala eligēdo qualitate quadam affecti ſum⁹: opinādo autē minime. Et eligimus capere ali B quid, aut fugere, aut eiuſmodi quippiā: opinamur vero qd ſit aliquid, aut cui, aut quo modo cōferat, ſed accipere vel fugere nō admodum opinamur. & ele ctuo quidē laudaſ, eò q; eius eſt, cuius eſſe magis oportet, aut q; recta eſt: opinio, quia eſt vera. Quæ itē maxime ſcimus eē bona, eligimus: quæ nō admodū ſcimus, ea opinamur. videturq; nō ñdē optima & eligere & opinari: ſed nōnulli ſunt, qui meli⁹ opinanť, ob vitiū tñ ea quæ nō C decet, eligere cōſueuerūt. Antecedat aūt an ſequaſ electionem opinio, nihil intereſt: non enim id nūc cōſyderamus: ſed an idē cū opinione aliqua electio fit. Quid igiť aut quale eſt electio, qñ nihil eorū eſt quæ dicta ſūt? ſpontaneū ſanè eſſe quoddā vť. nō omne tñ ſpontaneum eligibile eſt: ſed id ſcilicet, quod eſt præconſultatū: quippe cum electuo ſeu propoſitū cum rōne, ac cogitatione exiſtat: id quod ſignificare nomen ēt ipſum videtur. quaſi id quod eligitur ſeu proponitur, ex alīs legatur, po naturūe ante alia. D

DIxit. Determinatis aūt ſponta neo & inſpontaneo, cōſequenter de eligētia dicēdū erit. hæc enim magis propria vī eſſe rebus ſientibus p̄ virtutem, & eſt quę iudicat de moribus ex operationibus. Dicim⁹ ergo, q; manifeſtū eſt de electione, q; eſt ſpōtanea: & nō eſt intētio electionis, intēto ſpōtanei: eò q; ſponE taneū cōius eſt eo, quod fit per electionem. cōicant enim in eo pueri, & aſalia irrationabilia & rōnabilia: in electione aūt nō. & de rebus, quæ ſubito fiunt non dicimus q; fiant p̄ electionē. Qui vero dicūt eligentiā concupiſcentiā, aut iram, aut velle, aut opinionē quandam, i. credulitatem, nō videtur in hoc recte dicere: ideo q; eligentia non eſt cōis oibus animalibus, concupiſcentia aūt, & ira cōis eſt eis. Et incōtinens ſm concupiſcentiam quidem operatur, ſm eligentiā vero non: continens autē ecōuerſo ſm eligentiam quidē operatur, ſm concupiſcentiam aūt nō. Concupiſcentia ergo eligentiæ cō- F trariatur, ſed nō contrariatur cōcupiſcentia cōcupiſcentiæ. & concupiſcentia delectabilis eſt & cōtriſtabilis, i. remotionis ab ipſo: eligētia aūt non. & ira ēt non eſt eligentia, propterea q; res, quæ fiunt p̄ iram, parū fiunt per electionem. Et ēt non eſt electio velle: q̄uis videatur ei eſſe propinqua, eò q; electio nō eſt impoſſibiliū, velle aūt eſt. ſi enim dixerit quis q; impoſſibilia eliguntur, ſtultus reputabitur: velle vero inuenit circa res impoſſibiles. v.g. velle-

G mus immortales eſſe. & velle ét rerũ eſt, quarũ operatio nõ eſt in nobis: vt athletam vincere, aut hypocritã. & nullus quidem eligit hmõi res: immo res eas eligit, quarum in ſe videt actionem. & adhuc velle quidé maxime finis: eligentia autem non eſt niſi eorũ quæ ducunt ad finem. v.g. ſanari volumus: eligimus autẽ per quæ ſanamur. & felices eſſe vellemus, & aſſerimus nos velle: nõ eſt aũt dicendum eligere nos fieri felices, ideo ꝙ vſt eligentia videtur earum eſſe, quæ facere in nobis eſt. Neq; ét eligentia opinio eſt. ideo H quoꝺ opinio in oĩbus eſt: non enim in perpetuis, & impoſſibilib⁹ min⁹ eſt q̃ in his, quæ ex parte noſtri ſũt. & opinio diuidit in verũ & falſum: electio vero in bonum & malum.

Velle ét reſpectu finis, electio reſpectũ eorũ, q̃ ſunt ad finem.

D. & vlt nõ dicet forte aliquis opinioné eligentiã vllo modo vnũ cé. erenim ſm electioné noſtram boni & mali quales dicimur, ſ. boni vel mali: ſm aũt opinionem, nõ. Et per electioné requirimus aliquid & fugimus ab aliquo: per opinioné autẽ opinãtes ſcimus quid eſt res, aut cui conuenit, aut qualiter cõuenit. inquiſitio aũt rei, aut fuga ab ipſa re I fere nõ fit per opinionem tm̃. & electio maxime laudat, eò ꝙ fit recti: opinio aũt, eò ꝙ veri. Et eligimus res, quas ſcimus proprie bonas: opinamur aũt res, quas fere nõ ſcimus. & nõ vt eidem ipſi eſſe eligentes qſ meli⁹, & opinãtes quoꝺ melius: multi enim opinantur quidé quoꝺ melius, pp malitiã vero ſuã eligunt id, quoꝺ deterius eſt. Vtrũ aũt opinio præcedat electioné, aut ſequatur, in hoc nõ eſt diuerſitas. & hæc non eſt res, de qua inquirimus: veruntamẽ qd ingrim⁹, eſt vt ſciam⁹ an electio & opinio cõueniãt in aliqua rerũ. K

D. Cùm igitur eligentia nõ ſit aliquid eorum, quæ commemorauimus, videamus quid eſt & quale qd eſt. Dicimus ergo qm̃ videtur ꝙ ſit ſpontaneum. veruntm̃ non omne, quoꝺ fit ſponte, eſt ex electione: ſed electum eſt vt cùm hoc ſit præconſiliatum, ideo ꝙ electio quidem ſit p rationem & intellectum.

De conſultatione. Cap. 3.

VErũ conſultant ne de omnibus homines, quoꝺlibetq; eſt conſultabile: an de quibuſdã nõ eſt conſultatio? L Sed fortaſſe cõſultabile id dicendum eſt, de quo mentis cõpos vir, non quiuis vel ſtolidus vel inſanus conſultaret. De æternis aũt nemo cõſultat: vt de mũdo, aut diametro & latere, ꝙ nulla inter ſe æquabilitate cõueniãt: at neq; de ñs q̃ in motu quidem ſunt, ſed ſemp tm̃ circa eaꝺẽ verſanté, ſiue neceſſitate, ſiue natura, ſiue aliqua alia de cã: ut de ſolſtitijs, atq; ortibus: neq; de ñs quę aliàs aliter euenĩũt: vt de ſiccitatibus, & imbribus: neq; item de M ñs q̃ fortuna contingunt: vt de theſauri inuẽtione. Sed neq; de humanis oĩbus cõſultam⁹, verbi cã quõ Scythæ optime adminiſtrare remp. poſſint, null⁹ ex Lacedæmoñs cõſultat: nihil. n. ex his eiuſmodi eſt, vt agi ꝙ nos ipſos valeat. Cõſultamus aũt de agẽdis rebus, atq; ñs quæ in nra ſitæ ſunt poteſtate: hæc enim reſtant: quippe cũ cauſę nullæ alię eẽ videanté, q̃ natura, & neceſſi-

tas,

A tas,& fortuna: mens præterea, atq; oē id quod per hoſem agit: vnuſquiſq; aūt de ħs, quæ p ipſum agi poſſunt, conſultet. Ac circa quidē exquiſitas ac certas ſcīētias,eaſq; quę ex ſeſe ſibi ſufficiūt,nulla cōſultatio eſt: vt de literis: nō enim dubitam⁹, qūo ſcribendum ſit. Sed de ħs,quæcunq; per nos fiunt, neq; ſemp eodem modo euenīunt, cōſultamus.vt de ħs quæ ad medicam artē ſpectant, & pecuniam: atq; eò magis ēt in gubernandi
B arte deliberamus,q̄ exercitatoria,quanto minus exactis, atq; exquiſitis rationibus cōſtat. ac ſimili modo de reliquis. Magis ēt in † artibus q̄ in ſcientiſs conſultatio eſt: eò q̄ in ipſis magis ambigere cōſueuimus. Cōſultatio aūt de illis eſt, quæ vtplurimum quidem fiunt: incerta tñ ſunt qūo euadant: & in quibus indeterminatio exiſtit. Ad magnas vero res conſultores ēt adhibere cōſueuimus, nobis ipſis
C diffidentes,quaſi ſufficere ad diſcernendū ſoli nequeamus. Ac cōſultamus quidē nō de finib⁹, ſed de ħs quæ ad finē tendunt. nā neq; medicus an ſanare: neq; orator an p̄ſuadere: neq; ciuilis an bene legibus inſtitutā patriā reddere debeat: neq; ex alīs q̄ſpiā de fine cōſultat.ſed oēs,cūm finem quēdam ſtatuerint, quo modo,ac p quæ euenire is poſſit,deliberāt: ſiq; is p plura fieri poſſe videaī, p quod nā facillime atq; optime fieri queat, cō
ſiderat.ſi p vnū, quo modo per
D id effici recte valeat: & illud itē p quid,atq; id tantiſper, donec ad primā cām deuenerint:id q̄d in inuentione extremū eſt. Qui enim cōſultat,quærere vī & reſoluere p̄dicto modo,quēadmodum deſignationē. Non q̄libet aūt quæſtio conſultatio eſt, vt mathematicæ: ſed quælibet tīi cōſultatio, inquiſitio eſt. & q̄d extremū eſt in reſolutiōe,in generatione eſſe primū vī. atq; hi
E cū in rem quæ fieri nequeat.inciderint, deſiſtūt: vt ſi pecunīs opus ſit, earūq; expeditio nullo mō appareat: ſi vero fieri poſſe res videaī, eā aggrediūtur. fieri aūt poſſe ea diciūtur,quæ p nos fieri poſſunt: nā quæ p amicos fiūt, p nos quodā modo fieri videntur: quippe cùm principiū in nobis ſit. Quęrūtur aūt interdum inſtīa,interdum vſus ipſorum. ſiñ modo quoq; in reliqs, interdū p quod,interdū quo pacto,aut p quid quippiā fieri debeat. Videtur aūt, quēadmodū dictum eſt, homo eſſe actionū
F principium: cōſultatio vero de ħs eſſe,quæ ab ipſo homine agi queunt:actiones aūt aliorū causa fiunt. nō eſt igitur cōſultabilis finis:ſed ea in cōſultationem veniunt, quæ ad finē ipſum ſpectant: neq; hæc tñ particularia: vt,an panis hoc ſit, vel ſubigaī, vel qualitatē affect⁹ ſit, vt oportet:ad ſenſum enim hæc p̄tinēt. nam ſi ſemper conſultaret quiſpiam, infinite progrederetur.

Extremū reſolutū in ꝓductione videtur eſſe primum.

G Cõſultabile aũt & eligibile idẽ eſt: niſi q̃ eligibile definitũ iam eſt: quippe cũ nihil aliud ſit, q̃ſi id qđ ex deliberatione ante poſitum fuerit. definit enim vnuſquiſq; tũc inquirere quo modo ſibi agendũ ſit, cũm in ſeipſum principiũ reduxerit, in eamq; ſui partẽ, quæ principatũ obtinet: ea enim eſt quæ eligit. Hoc aũt ex antiquis, & rebus publicis manifeſtum eſt, quas Homerus imitabat. nam reges ea, quæ elegẽrãt, ad populũ referebant.

H Cũm igitur eligibile nihil aliud ſit q̃ cõſultabile appetibile eorũ quæ in nobis ſunt: & electio quoq; eorum quę in nobis ſunt cõſultatiua appetitio erit. ſimul enim atq; cõſultauimus, iudicamus: atq; inde ſecũdum * cõſultatiõnem appetimus. Circa quę igitur verſetur electio, quodq; eorum ſit, quæ ad fines tendũt, figura dictum iam ſit.

* a. Voluntatem

I Dixit. Et videtur nomen eligendi quæ ſignificare in idiomate noſtro electionem alicuius præ alio. Cũq; notum ſit, q̃ electio nõ fit niſi in ſpontaneo à cõſilio, ſciẽdum eſt vtrũ cõſilium cõuenit in omnibus, ita q̃ oĩa ſint conſiliabilia: aut quędam ſunt, in quibus nõ eſt cõſiliandum. & fortaſſis dicẽdũ eſt q̃ illud, ſup quod cadit cõſiliũ, nõ eſt illud, de quo conſiliat ſtultus & demens, ſed in quo cõſiliat diſcretus. Et non inuenimus aliquẽ vtentẽ cõſilio in rebus perpetuis, ſ. in eſſe mũdi, & in ſuo fieri, aut I ſua antiquitate: neq; in diametro vtrũ eſt cõicans alteri, aut nõ: neq; vlt conſiliatur in rebus fientibus p motũ, ſiue fuerit ex parte materiæ, ſiue ex parte formæ, ſiue per cauſas alias: vtpote in priuatiõe pluuiæ & multitudine ſua: neq; conſiliatur ẽt aliquis in his q̃ caſu fiunt, vt in inuentione theſauri. Neq; cõſiliatur aliquis in quibuslibet rebus quorũlibet hominum. nullus enim Lacedæmoniorũ conſiliatur quali ſcythæ, qui nullã vicinitatem cũ eis habẽt, optima vita viuant. nihil n. agendorũ hominũ à nobis valde diſtantiũ fieri habet p nos. Conſiliamur aũt de rebus, quarũ actio in nobis eſt, & currit p manꝰ nras. & hoc, qm̃ putatur q̃ cauſæ rerũ ſint materia aut forma, aut cauſa, aut intellectus: & oĩa qđ fit mediãtibus hoibꝰ, & vnuſq; q; cõſiliat in eis, quæ poſſe eſt ipſum agere, & quę currũt p manum eius. Et nõ eſt conſiliũ in artibus cæteris ſufficientibus p ſe: inrendo eas, in quibus nõ expectãtur cauſæ ab extrinſeco: vt ars ſcribẽdi. nullus enim dubitat in ſcribendo, ita q̃ indigeat cõſilio. quaſi ſcribẽdæ ſint literæ. Et nõ cõſiliamur, niſi in eo, cuius factio in nobis eſt: cũ nõ fierit ſm modũ vnũ & eundem: ſicut ſe habet in arte medicinæ & in oĩbꝰ facultatibus. & cõſiliamur magis in M negocijs marinalibꝰ q̃ in exercitijs, ſm q̃ illa deficiũt ab aliis in certitudine agendorũ: intẽdo q̃ ars exercitij potẽtior eſt in certitudine agẽdi recte q̃ ars marinalis. & hoc mõ ſe hẽt in cęteris artibꝰ reſiduis, q vtunt cõſilio: intẽdo q̃ ſuperãt in hac intentione. Et vſus cõſiliationis in artibus magis eſt q̃ in ſciẽtijs, & ppter in quo nobis ex ipſis incidit ſæpius dubitatio. Et cõſultatio equidẽ fit in rebꝰ frequẽtius aduenientibus, in q bꝰ nõ eſt manifeſtũ ad qđ res deuentura

A tura ſit: & in rebus, quarũ finis inõ prehenſus indefinitus eſt. D. Et re quirimus cõſiliari ét in rebus grandibus, in quibus nõ cõſidim⁹ nobiſmetipſis de ſufficiétia cõſilij in ipſis, & in operationibus ſuis. Et de finibus quidé nõ cõſiliamur: immo ꝓprie cõſiliamur de his, q̃ ducũt ad fines. & hoc, qm̃ medicus nõ conſultat de ſanitate ipſa, ſed de his q̃ ducũt ad ſanitatẽ. & rhetor iſt non cõſultat de ꝓſuaſione metipſa, ſed de his q̃ perſuadet. & iſti ciuitatum gubernatores nõ cõſultant in ipſiſmet operationibus ſtudioſis, & poſitionibus B quas ponũt: ſed cõſultãt quidé in his, p quæ fiunt hmõi operationes. & vſq; nemo cõſultat de fine metipſo: ſed oĩs hõ ponit finẽ quendã, & inquirit de ipſo qualiter fiat & per quid fiat. & qm̃ manifeſtũ fuerit ꝙ plura ſunt, p quæ habẽdus eſt finis, inquirũt ea, p quæ facilius & meli⁹ poſſit hẽri. & qm̃ finis cõpleri poteſt p rem vnã, inquirũt illam rem, quaſt erit & p quid erit: & deinde inquirũt de illa re ſecunda qualiter erit, & p quid erit: & nõ deſinũt ab C inquirẽdo ſic, donec peruenant ad cãm primã, q̃ eſt poſtrema⁹ in eſſe. ille. n. qui cõſultat, inquirit quidem ſm viã reſolutionis p cõuerſionem. & iſta eſt via inquiſitionis ſm modum reſolutionis p conuerſionem. Et iã manifeſtũ eſt, ꝙ nõ oĩs inquiſitio ẽ cõſiliatio, vt inquiſitio in doctrinis, & vſt in ſpeculatiuis. cũmq; ſic ſit, erit oĩs conſiliatio inquiſitio, & nõ cõuertitur. & vltimũ in via reſolutionis p cõuerſionẽ eſt primũ ſm inquiſitionem, vltimũ in eſſe: & eſt illud, cui⁹ ſunt reliqua, de quibus inquirit. & pp hoc ponunt ipſum primũ in inquiſitione, & tandem requirũt ea, ex quibus neceſſa D rio eſt eſſe eius. & ſi inueniũt in inquiſitione aliquid impoſſe, deſinũt ab ipſa, v. g. qñ indiget pecunia, & viſum fuerit nõ eſſe poſſe eius adeptione ſine inquiſitione, intendunt eius acquiſitionẽ. & ſi fuerit poſſis, perquirũt ea: & ſi impoſſis deſiſtunt ab ea. poſſia aũt ſunt ea, quorũ actio in nobis eſt. & hoc, qm̃ ea quæ poſſe eſt fieri p amicos noſtros, poteſtas eorũ eſt in nobis modo quodam. principiũ enim eorum eſt in nobis. Et in rebus quidẽ, quæ inquirũtur alterius rei cauſa, fortaſſis inquiſitio ſit inſtforum, p quæ agitur res illa: E & fortaſſis ſit inquiſitio modi vtendi illis inſtrumẽtis: & ſic ſe habet in aliis rebus remanẽtibus, de quibus inueſtigat gratia alterius rei fortaſſis. etenim inquirit de eis in eo pet quod hẽt fieri actio: & forſan inquirit in eis de modo, p quẽ hẽt fieri. D. Et vꝝ, ſicut diximus, hõ eſſe principium actionũ ſuarum: & conſiliũ ſit in operãdis ab eo: & operationũ quædam fiunt gratia quarundam. finis vero, quẽadmodum diximus, nõ eſt de quo ſit conſiliandum: ſed cõſiliatur quidẽ de his, quæ ducunt ad finẽ, neq; ẽt conſiliatur in rebus F particularibus notis ſenſu comprehenſis: qm̃ ſunt ſm ꝙ oportet. vt qm̃ non cõſiliatur, ꝙ hæc res bona, aut hæc res ſana: aut ꝙ hæc res facta eſt vt oportet: cũ hoc notũ ſit in ſenſu. & hoc ideo, qm̃ iſta ſunt principia cõſiliationis. ſi ergo de his fuerit cõſiliandũ, indigemus alijs principijs, & ꝓceder⁹ ad infinitũ: quod eſt impoſſe. Et res quidẽ cõſiliabilis & eligibilis vna eſt intẽtio determinata, & cõſiliabilis intẽtio indeterminata. & eſt qdẽ eligibile determi

G natum, eò ꝙ res, in quã aſſenſum ẽ ad faciendũ ipſam p̃ p̃ indiciũ cõſilij ſuper ipſam, qm̃ bona. & pp hoc vnuſquiſq; hominũ ceſſat ab inquiſitiõe & cõſiliatione, qñ in ſeipſum reduxerit, & principiũ ad id, qđ vidit in illa re. & hæc eſt res, q̃ eligit: intẽdo illud, de quo iudicatũ eſt ipſum eſſe bonũ. D. manifeſtatur aũt ꝙ eligibile eſt illud, in quo cõſiliat' ex antiquis ciuilitatibus, quas ſequebat' Homerus. dicebat enim ꝙ reges mandabãt plebi obſeruare res, quas eligebãt per cõſiliũ. vult ſm ꝙ eſtimo p̃ cõſiliũ, illud pp quod fuit
H electio ipſarũ illarũ: nõ ꝙ ipſi imponerẽt eis res p̃ impoſitionem, ad modũ eius, qđ accidit apud nos in legib', & qñ ſic eſt. Itẽ eligibile eſt, in quo fit cõſiliatio cũ cõſyderatiõe eius ſm ꝙ in nobis eſt agere ipſum. Cũq; iudicauerimus ſup aliq̃d per cõſiliationẽ, deſyderamus ipſum p̃ volũtatem, & nitimur in ipſum. D. His ergo determinauimus eligibile quid eſt ſm viã deſcriptionis, i. defiõnis vẽis. & dixim' in qua re fit, & ꝙ fit in rebus, q̃ ducũt ad fines, & diximus voluntatem eſſe finium.

I *De voluntate, & eo quod eſt voluntate appetibile.* Cap. 4.

VOluntatem vero finis ipſius eſſe, dictũ iã eſt: quæ ſanè nõnullis videt̃ boni ipſius eſſe, nõnullis apparentis boni. ſed euenit, vt & illis q̃ bonum eſſe volũtate appetibile aſſerũt: id quod vult is, qui nõ recte eligit, non ſit voluntate appetibile: nã ſi eſt volũtate appetibile, erit continuo etiam bonum: at malum forte eſt: & illis qui bonũ apparens voluntate K appetibile eſſe inquiũt, nihil ſit natura volũtate appetibile: ſed quod vnicuiq; ita viſum fuerit. at aliud alĩs vẽ: & aliquãdo etiã ſi ita inciderit, contraria apparent. Quòd ſi hæc non placent. nunquid dicendũ, ſimpl' quidem ac reuera voluntate appetibile eſſe id quod eſt bonũ: vnicuiq; vero id, qđ vẽ vnicuiq; ac probo, quidem, quod re vera ẽt eſt, videri: improbo, quodcunq; inciderit. quẽadmodũ ẽt in corporib' euenit: bene enim L affectis ſalubria ea ſunt, quæ re vera ſunt eiuſmodi: morbo correptis diuerſa. ſimili modo amara, & dulcia, & calida, & grauia, & id gen' reliqua. ſingula enim prob' vir recte iudicat: & in ſingulis verũ ipſi apparet. In vnoquoq; enim habitu, ppria quædam & honeſta & iucũda ſunt. & in ſingulis plurimũ forſitaſſe probus vir in dignoſcẽdo eo qđ verũ eſt, differt: quippe qui tanquã regula ac menſura ipſorum M ſit: pleriſq; aũt ẽ vulgo hominibus decepto ſurrepere ob voluptatem vẽ: quibus ſcilicet voluptas, licet nõ ſit, bonum tñ apparet. eligunt enim iucunditatem quaſi bonum, dolorẽ quaſi malum fugiunt.

DIxit. Quidam aũt hominũ putant ꝙ volũtas ſit bonũ, quidã putãt ꝙ ſit ei' quod videtur bonũ. & ſequitur dicentes ꝙ volũtũ ſit bonum vt nõ ſit volitũ, niſi id, quod ẽ bonum per ſe & rectum. eum enim fuerit

A fuerit quid ex volitis erit bonū. hoc aũ: eſt inconueniens. forſitan enim accidit multis velle eos hoc, quod ẽ malū: & ipſum vt bonum. dicentes vero volitum eſſe hoc, quod vt bonum, ſequit hoc nõ eſſe aliquid volitum p naturã, ſed erit illud, quod volet vnuſquiſq; hominum, ſm q̃ ſibi viſum fuerit, donec velit aliq̃d, & eius contrariũ abominet. intẽdit q̃ velit rem vnã eandem vnus, & cõtrariam eius alter: immo tam volet vnus idem duo cõtraria in horis diuerſis. ſi ergo ſic ſe habuerit res, nõ erit aliquid volitũ per naturam. &

B hoc iterũ eſt inconueniens. Si igitur non fuerint perſuaſiuæ hæ duæ opiniones, oportet vt dicamus q̃m bonũ illud, quod eſt bonum per ſe, eſt ſimplr volitum & ſm veritatẽ, vnuſquiſq; hominũ vult ipſum, ſm q̃ ei videtur bonus. ergo vult bonũ illud, quod eſt in veritate: malus vero illud, de quo contingit vt videat ei q̃ ſit bonũ. Et hoc q̃m percepto vel apprehenſio, quam habet bonus vel virtuoſus de bono, & iudicium eius de ipſo, ſimilatur iudicio ſanorum ſentientibus de rebus ſenſibili-

C bus: & iudicio vero mali de ipſo ſimilatur iudicio infirmorũ. Et illi, qui ſunt in diſpõne ſanitatis, diſcernunt ſapores rerũ, qui ſunt eis in veritate: intẽdo q̃ ipſi iudicãt de dulci, q̃ dulce, & de illo, qd eſt amarũ, q̃ amarũ: illi aũt, qui ſunt infirmi, facũt huius diuerſum: intẽdo q̃ iudicãt de dulci, q̃ amarũ: & ſiſr contingit eis in vocib⁹ grauibus, & acutis, & odoribus, & reliquis ſenſibilibus. & q̃n ſic eſt, bonus ergo eſt ille, qui iudicat de vnaquaq; rerũ iudiciũ ſanũ, & vt ei verũ in vnaquaq; rerũ: eo q̃ in vnaquaq; diſpõnum

Bonū eſt duplex, quoddam enim eſt bonum ſimpliciter, quoddam vero bonum ſecundum quid.

ſunt res venuſtæ, & res delectabiles, D nõ ſecundũ q̃ imaginatur de ipſis.

D. & dignũ eſt vt ſit bono magna percellentia ſup alterũ in eo q̃ iudicet de vero, & in dimiſſione eius, qđ dimittit vnuſquiſq; ex reb⁹: etenim ipſe exiſtit tanq̃ regula & menſura rebus, p quã iudicat de ipſis. & veriſſt eſt, q̃ error in hoc accidẽs multis hominũ nõ accidat niſi delectationis cã: eo q̃ ipſæ videnť bonæ, & non ſunt: ita q̃ volunt delectabile quaſi bonum, & à triſti fugiunt quaſi à malo.

De ijs q̃ in noſtra ſunt poteſtate. Cap. 5. E

CVm igitur voluntate appetibilis finis ſit, cõſultabilia aũt & eligibilia ea q̃ ad finẽ ſpectãt: actiones quę circa hæc fiunt, & ex electione, & ſpõtaneæ ẽt proculdubio ſunt. at virtutũ opationes circa hæc verſanť: efficitur igitur, vt virt⁹ quoq; in nobis & ſiſt vitiũ ſit. In quib⁹ enim in nra poteſtate ſitum eſt agere, ſitum eſt ẽt non agere: & in quibus nõ agere, ſimili modo ẽt agere. quapropter ſi agere cùm honeſtũ ſit, in no- F ſtra ẽ poteſtate, nõ agere quoq; cùm turpe ſit, in nobis erit collocatũ. ſi item nõ agere, cùm honeſtum ſit, in nobis eſt, agere quoq; cùm turpe ſit, erit noſtrę facultatis. Quòd ſi honeſta agere & turpia, & ſimili modo nõ agere in nra eſt poteſtate: id aũt erat, vt bons & mali ſim⁹ in nra poteſtate quoq; erit, vt & frugi ſim⁹, & nequã. Nã dicere nemnem neque ſponte improbum,

G neq; inuitum beatū eſſe, alterū
ſalſum eſſe, alterū verum videt:
quippe cùm beatus nemo inui-
tus euadat: ſi probitas vero ſpon
tanea ſit. Alioqui ñs quæ nūc di
cta ſunt, repugnandū eſt: dicen-
dumq; hominē principiū mini
me eſſe: neq; actionū ſicut filio-
rum eſſe generatorem. Quòd ſi
hæc videntur, neq; in alia prin-
cipia referre actiones ñras po-
ſſumus, q̄ in ea q̄ in nobis ſunt:
quorū principia in nobis ſunt,
H ēt ipſa in nobis eſſe, & ſpōtanea
neceſſe eſt. His atteſtari & priua
tim ſinguli, et ipſi legumlatores
videnť: qui eos, qui mala perpe-
trant, caſtigant ac puniunt, ſi tñ
neq; vi coacti q̄ egerint, neque
ex ignorātione, cuius ipſi ſibi
cauſam nō exhibuerint: eos aūt:
qui honeſta agūt, honorib⁹ pro
ſequunť: vt & hos incitēt, & il-
los, phibeant. Atqui ad ea, quæ
neq; ſpōtanea ſunt, neq; ſunt in
nobis, agēdā porrō nemo: quip
pe cū nihil antiquū ſit, vt pſuaſi
ſimus aut caleſieri, aut dolere,
I aut eſurire, aut quoduis aliud
eiuſmodi: nihilo. n. minus ea pa
tiemur. Nam ob ignorationē ēt
punīūt, ſi ſibi ipſe ignorationis
cauſa quiſpiam fuiſſe videatur.
Vnde ebrīs duplices pœnę inſti
tutæ ſunt. in ipſo enī q̄ inebriaē
principiū eſt: cùm ſui quiſq; in
eo dñs ſit, vt nō inebrieť: id qd
ignorationis ē cauſa. Eos quoq;
punīūt, qui aliquid eorū igno-
rant, q̄ ad leges ptinēt: q̄ quidē
et ſciri debēāt, et difficilia ñ ſint.

Nemo be-
atꝰ inuitꝰ
euadit.

Simili modo ēt in alīs, quęcūq; K
ignorare p negligentiā videnť,
eò q̄ in ipſis ſit non ignorare:
quippe qui adhibēdæ d:ligētiæ
dñi ſint, ac poteſtatem habeant.
Sed fortaſſe eiuſmodi aliquis ē,
vt diligentiā nō adhibeat. at vt
eiuſmodi ſint hoſtes, atq; & iniu
ſti & intēperantes euadant, ipſi
in cā ſunt: dum & diſſolutæ ac
remiſſe viuūt, & maleficia ppe-
trāt, & in cōpotationibus, tali-
busq; alīs libidinibus ætatē de-
gūt. opationes enim, q̄ circa ſin
gula ſunt, tales hoſtes reddunt L
atq; hoc ex ñs eſſe manifeſtū po
teſt, q̄ ad quodlibet certamen,
aut actionē ſeſe exercēt: id enim
operari aſſidue ſolēt. ignorare
igiť ex opationib⁹ circa ſingula
habitus exiſtere, valde ſtupidi
hominis eſt. Abſurdū præterea
eſt, & eum qui iniuſte agit, iniu
ſtum eſſe nolle: & eū qui intem
peranter, intēperantē. ſed ſiquis
nō ignorās ea agit, ex quibus in
iuſtus efficitur: ſponte iniuſtus
eſt. non tū ſi voluerit, iniuſtus M
eſſe deſinet, & iuſtus erit. Nam
neq; qui ægrotat, ſanus efficiť:
licet, ſi ita cōtigerit, ſponte ęgro
tet, tum intemperāter viuēdo,
tum medicorū præceptis nō ob
temperādo: verū tunc quidem
licebat ei nō ægrotare: vbi tū ſe
mel neglexit, nō amplius licet.
Quēadmodū neq; qui lapidem
proiecit, reſumere eū amplius
poteſt, quamuis in eo emittēdi
ac, pijciendi facultas fuerit: prin
cipium enim in ipſo erat: eodē

modo

A modo quoq; & iniuſto & intẽperãti à principio licebat nõ eẽ eiuſmodi: vnde ſpõte eiuſmodi ſunt: vbi vero ſemel tales euaſerũt, nõ amplius nõ eẽ tales eis licet. Sed neq; animi ſolum vitia ſpõtanea ſunt, verũ corporis ẽt in nõnullis, quos ſ. increpare cõ ſueuimus. qui. n. natura deformes ſunt, eos reprehẽdit nemo: ſed illos q̃ p ociũ & negligentiã tales euaſerunt: ſimili mõ ſi turpitudo vel ex ſfirmitate, vel ex mẽbri alicuius mutilatione cõ
B tigerit. nullus. n. ei, qui vel natura vel ex morbo, vl' ex vulnere factus ſit cęcus, cęcitatẽ exprobrabit, ſed miſerebitur potius: at eũ obiurgãt oẽs, qui ex tẽmulẽtia, vel alia quapiã intẽperantia exęcatus fuerit. atq; ita ſit, vt vitia corporis, q̃ ſ noſtra poteſtate ſunt, vituperẽt: quę nõ ſunt, minime. q̃ ſi ita eſt, in alĩs quoq; vitia, q̃ reprehẽdunt, in noſtra erũt poteſtate. Quòd ſi quis dixerit: oẽs id appetũt, q̃d
C bonum eſſe ipſis videt: viſionis aũt dominiũ hẽt nemo: ſed talis vnicuique finis apparet, qualis quiſq; ẽ. Verũ ſi vnuſquiſq; habituũ ſibi quodã mõ ſ cã eſt, viſionis quoq; quodam mõ erit: ſin aũt nemo ſibi eſt in cauſa, vt mala faciat, ſed ex ignoratiõe finis ea agit, ex ſiſq; sũmũ bonũ conſequuturũ exiſtimat: appetitio vero finis minime ſponta-
nea eſt, ſed oportet vt vnuſq;ſq; idoneus natus ſit, habeatq; qua ſi visũ, quo recte valeat diſcernere, & id q̃d vere bonũ eſt eligere: ſiſq; is eſt bono ingenio p̃ditus, cui hõa hæc naturę affectio inſita eſt: q̃d. n. maximum eſt, & pulcherrimũ, quodq; ab alio accipere aut diſcere nullo modo licet, id quale natura eſt, tale ipſe habebit: atq; ita quidẽ bene & recte natura eſſe affectum ipſa erit perfecta ac vera naturę habilitas atq; aptitudo. Si ſquã hęc vera ſunt, cur magis virtus q̃ vitiũ ſponte acquiraſ, non video. vtrinq; enim tam bono, q̃ D malo ſimili mõ finis vel natura vel quomodocunq; et apparet, & ſtatuitur: ad quẽ poſtea cætera referẽs qũocunq; agũt. ſiue igitur finis nõ natura vnicuiq; apparet, qualiſcũq; is ſit, ſed aliquid ẽt apud ipſum eſt: ſi ue naturalis quidẽ finis ẽ, quia tũ reliqua probꝰ vir ſpõte agit, virtus ſpõtanea eſt: nihilominꝰ vitiũ quoq; ſpõtaneũ ſit, neceſſe ẽ. nã ſiſt quoq; malo in actionibus ineſt facultas, vt ex ſeſe agat: ẽt ſi in fine non ſit. Si ergo quẽadmodũ dr̃, ſpontaneę ſunt F virtutes: habituũ. n. coauctores quodã mõ nos ſumꝰ, ex eoq; q̃ ſumus qualitate quadã affecti talẽ ẽt finẽ ſtatuimus: vitia q̃ppe quę ſimili rõne efficianẽ, ipſa ẽt ſpontanea erunt. Ac cõiter quidẽ de virtutibus à nobis dictũ eſt: genusq; ipſarum figura quadã, i. ipſas mediocritates eẽ, atq; habitus: † à quibus itẽ ſiãt: † a. Lege quibus. ad ipſasq; agendas idoneos eſſe hoſes ſin ipſas: in nobisq; etiam

eas

G eas eē, et ſpōtaneas: atq; ita demum, vt recta ratio p̄ſcripſerit. Nō ſiſi ār nō actiōes ſpōtaneæ ſunt, atq; habitus. actionum.n. à principio vſq; ad finē dñi ſumus, cū ſingula quęq; cognoſcam⁹: at habituū p̄ncipiū tm facultas ī nobis ē: ſingulorū aūt addi tio nō nota: quēadmodū ī egro tationibus. qm̄ tm̄ in noſtra erat poteſtate vel ita, vel nō ita vti: ēt habitus ipſi ſpontanei ſunt.

DIcit. Cū ergo ſic finis volitū ē, & oē qđ ducit ad finē conſiliabile & electū: tunc actiones, q̄ ſunt in his, ſunt ſientes ſpōte & p electiōnē: operatiōes aūt virtutis in his fiūt: intendo in actionibus electionis & ſpōtaneis. eſtq; virtus rerū, quas facere ī nobis eſt, & ſiſt vtiū. Et hoc, qm̄ res, quas facere in nobis eſt: & non facere eas in nobis eſt. intendo q̄ rerū, quarū in nobis eſt potentia faciendi eas, in nobis quoq; eſt poteſtia nō faciēdi eas: & in quibus rebus dicim⁹ ſic, ī his quoq; poſſum⁹ dicere nō. & ſi fuerit in nobis facere res pulchras, ergo & facere res turpes in nobis eſt. Cūq; fuerit in nobis facere res pulchras, & res turpes, & fuerit in nobis facere eas & nō facere: ſitq; hæc intentio eſſe nos bonos & eē nos malos: intendo, q̄ qm̄ fecerimus pulchra, & nō fecerimus turpia, ſumus boni: & econuerſo, qm̄ fecerimus turpia, & non fecerimus pulchra, ſumus mali: ergo manifeſtū eſt, q̄ in nobis ē vt ſimus boni et mali. D. Sermonis aūt dicētis q̄ nemo malus ſpōte, nēq; bene inſpōtanee, vī, quidđ falſum eſt, quidđ vero verū. & hoc, qm̄ nemo inſponeneē fit bonus: malitia aūt ſponte fit. D. Sic ergo dicendū nobis eſt in his rebus. at oporteret eſſe dubitationē in eo q̄ nūc diximus & hoc, vt non dicamus hominē principiū eſſe neq; generatorem actionū, ſicut eſt generator filiorū. niſi q̄ patens eſt, quod qm̄ inueniūtur et iſtæ actiones: & non eſt poſſibile nobis vt reducamus eas ad alia principia, p̄ęterq̄ quę in nobis ſunt: tunc de manifeſtis eſt, q̄ id de rebus, cuius principiū in nobis ē, ipſum quoq; ī nobis ē, & eſt de ſientibus ſpōte. D. Vſ autem vnuſquiſq; ex hoſibus cōmuniter & legū latores proprie teſtificari huic dicto, cūm puniant lacientem malitiam verbo ad verbū, qm̄ nō peruenerit hoc factū coacte, & pp ignorantiam eius. & vſt cuius ipſe cā huius facti. laudant aūt eos, qui agunt actiones pulchras, quatenus inſtigant hos ad hoc factum, illos autē diuertant à facto illo. Sic ergo non eſſet ex parte p̄ſorum facere malitiam & virtutē, non inſtigarēt eos ad virtutē, neq; prohiberet eos à malitia, nec punirent p̄ipſa. nullus.n. hortatur aliuni ad agēdū aliquid, qđ in ipſo nō eſt, intēdo ad qđ non pōt, & q̄ nō fit ab eo ſponte. cū nihil proſit exigere ab hoſe, vt nō calefiat corpus ſuum, aut vt non doleat neq; timeat: & vſt vt non accipiat ipſum aliquid ex his, quę curunt hoc curſu. etenim hic accipiūt nos, p̄culdubio, nec eſt nobis poſſe, vt nō accipiant nos. D. Et puniunt quidē domini legum pro ignorantia: cū de quo putāt q̄ voluntas ſua fuit cā ignorantię: vt in ebrijs. duplicant n. penes eas, eō q̄ principiū huius facti in ebrio eſt, cū fuerit in ipſo nō inebriari. hoc aūt ignorātię cā. Et puniunt ēt eos, qui ignorant

res

A tes neceſſarias in lege, quarũ intellectus nõ eſt ei difficilis. Et ſiſr puniunt pro facto rerũ, de quarũ putant factoribus ꝙ ignorent eas pp diſcendi pigritiã: eo ꝙ in ipſis erat non ignorare eas, cũ in ipſis eẽt ſtudere in eis. quinimo I eis erat vt eſſent cauſę ipſarũ: ideo ꝙ qñ ipſi fuerint boni, erunt cauſę facti boni. in ipſis ergo eſt vt agãt bonũ, & vt ſint in diſpõne, p quam fiãt factores boni, & cãę ipſius. eodẽ modo, qui operat malũ, fit per factũ ſuum cã vt ſit iniuſtus. & qui durat in potauõe vini, eſt cã ſibi vt fiat intẽperatus. nã

B actiões in vnaquaq; rerũ facit ũt agẽtes eſſe illarũ diſpõnũ & habituum ꝓportionato ũ ab bonũ & ad malũ. & hoc manifeſtũ eſt ex eo, qđ acquirere facit exercitatio & frequẽtatio in vnaquaq; rerũ ex rebus, ſ agunt ſm quãcunq; modũ agunt intendo ꝙ frequẽtia acquirere facit habitũ, p quẽ fit pſeuerantia in illo actu. Dignorare igit ꝙ diſpõnes & habitus nõ fiunt hoĩ, niſi ex actiõe ſua in quibuslibet rebus ſingularibus, é de nãeius, q ſenſum non hẽt. Amplius de his, quę pter rõnẽ ſunt, eſt vt iniuſtus nolit eſſe iniuſt⁹, & agat actio-

C nes iniuſtitię: et vt intẽperatus nolit eẽ intẽperatus, & agat actiões intẽperãtię. & ſi nõ fit hõ iniuſtus, & é ignorãs actiõs, quas agit, fit vtiq, p eas iniuſtus: & nõ fit hõ iuſtus, qñ voluerit vt faciat actiões iuſtitię. & ipſe nõ cohibet ſe ab iniuſtitia. nec infirmus eſt fit ſanus, qñ voluerit ſanitatẽ, & ipſe nõ cuſtodit regimen ſuũ. cũq; hoc ſic fuerit, tũc ille, qui nõ cuſtodit regimen ſuũ, neq; recipit qđ dãt ei medici, qñ infirmatus fuerit, firmat eq; dẽ ſpõte, & de voluãtate ſua. & q dẽ poſſe fuit ei in illa hora nõ ſfirmari: verũtn nõ eligit D illud. Imo I hac diſpõne é, tanq̃ qui ꝓiecit lapidẽ, neq; é ei poſſe vt reſtimat ipſum: ſed in I principio rei erat poſſe ipſi nõ accipere ipſum ad ꝓiciẽdũ cũ eo. Principiũ ergo rei in acci piẽdo lapidẽ & ꝓiciẽdi, cũ ipſo in eo erat. & ſiſt eſt diſpõ in iniuſtitia & in ītẽperãtia: etenim I ipſo erat I principio rei nõ facere illud. ſm hoc igit⁹ iuſt⁹ fit iniuſt⁹ ſpõte, & tẽperãs intẽperãs. qñ aũt cõuerſi fuerint ad hãc diſpõnẽ & habitũ, iã nõ poſſe é eis nõ eẽ tales: ſicut ſe habet in eo q ꝓiecit lapidẽ, D Et nõ ſolũ malitiæ E

ãę fiunt ſpõte, verũ ét in quibuſdã hoĩum malitię corporis fiunt ſponte: & ſunt illi, q̃bus improperamus illd, qđ accidit eis de hoc. Nemo nãq; improperat ei, q deformis fuerit naturaliter: I properat aũt ei, & vituperat eũ, q talis fuerit ex ſegnitia & negligẽtia: et ſic ſe hẽt I ægritudine ficte p nãm. nemo nẽpe ſproperat cęco p nãm, aut cã ęgritudinis, aut cã plagę, ſed poti⁹ miſeretur: illi vero, quẽ accipit cęcitas ex multa vini potatiõe, aut pp aliquã aliã cãm intẽperãtię, vnuſquiſq; I properat, et maledicit. Pro malicijs ergo corporis, F ſ ex pte noſtri ſunt, vituperam⁹ habẽtes: ſed pro his, ſ nõ ſunt ex parte noſtri, nõ. et cũ ſic fit, in diſpõnibus corporis, I reliquis quoq; malicijs, in q̃bus vituperamus habẽtes eas, actiões in nobis ſunt. Si aũt dixerit q̃s ꝙ oẽs hoĩes deſyderãt illud, de quo eis vẽ ꝙ ſit bonũ: ſed viſio nõ eſt in poſſe eorũ. at verò vnicuiq; eorũ talis finis videt⁹ qualis diſpõnis ipſe fuerit: et hoc eſt per neceſſitatẽ conſequendi diſpõnes ſuas. Si ergo fuerit vnuſquiſq; hominũ per aliquem modorum cauſã diſpoſitio-

nis

G nis ſuijpſius, & fuerit phantaſia ſua ſequens ſui diſpoſitionē, erit & cauſa phantaſiæ iuxt. ſi autem nos, non erit aliquis hominū cauſa faciendi malū: verū non erit cā eius niſi pp ignorantiā eius finis. ideoq; putat φ eſt optima rerū hoī, vt ſit deſyderiū eius ad finē per hoc, qđ videtur ei de ipſo non voluntariū ſolū: immo indiget vt ſit ei per naturā hæc pars alę in fine bonitatis: quemadmodū idiget vt ſit viſus, quo diſcernit diſcretiōe bona & cū ſic ſit, indiget vere bonus eo, ſm φ naturatus eſt ad ipſum: & hęc eſt pfecta & vera bonitas naturę. Cūq; ſit hoc verū, nō erit magis ſponte virtus q̄ malitia. nā ſm modū vnum exiſtit finis bono & malo, ſiue per naturā, ſive qualitercunq, poſitū fuerit, aut viſum: & cęterę rerū, q̄ ſunt ante finē, quas faciunt, ſm quē cunq; modū fiunt. non.n. faciunt eas niſi propter finē. ſi ergo non fuerit finis, ſive bonꝰ ſiue malus fuerit, vnicuiq; hominū per naturā: aut fuerit per naturā & faciat bonus hoc, qđ ante finem ſponte, & malus ſiēt, tunc virtus ſit ſponte, & malitia ēt hit ſpōte, nō minus hac, cūm inueniatur malū in actionibus, & in finem per ſe. Si igitur, vt dī, fuerint virtutes fientes ſponte, eō φ nos cāæ ſumus diſpoſitionū, propter quas dī de nobis, φ ſumus virtuoſ aliquo modo rū, & φ quales nos ſumus, talē finē ponimus, ſi facimus ipſum, & eſt in diſpōne in qua nos ſumus. erunt ergo iterū tunc malitię ſpōte, ſicut & virtutes. D. Iam ergo determinauimus rē virtutū determinatione cōmuni, & mentionē fecimus generis earū ſm viā deſcriptiōis: & dixim⁹ φ ſunt mediętates, & φ ſunt diſpōnes, i. diſpōnes medię: & φ fiunt operationes rerū illarū, à quibus fiunt p ſe: & φ actus earū i nobis: & φ fiūt ſpōte, & ſm φ iubet recta rō. D. Nō fiunt aūt actiōes ſpōte ad ſimilitudinē habituū. nos etenim domini ſumus & poteſtes actionū à principio actiōis vſq; ad poſtremū ei⁹, ad ſciēdū partes actionum. Sup habituū aūt principia potentes q̄dē ſumus: partes vero ipſorū & additamēta incognita ſunt: & ꝓprie habituū malorū: quēadmodū in ęgritudinū diſpōne. intendo qm̄ principia ipſārum in nobis ſunt, qñ nō cōſeruam⁹ nos p dięras & exercitia: additamēta vero earū ignota: veruntā ex quo fuerit res in principio earum in nobis, erunt vtiq; ex his, quę ſiunt ſponte.

De fortitudine, & forti. Cap. 6.

SEd iam repetita oratione, de ſingulis virtutibus, quę nam ſint, & quales, & quo modo diſſeramus: ita enim fiet, vt etiā quot ſint, facile conſtet. Ac primū dicam⁹ de fortitudine: quā quidē eſſe mediocritatē q̄ circa timores, fiduciaſq; verſatur, ſuperius dictū iam eſt. Timemus aūt ea ſ. quæ terribilia ſunt. ea vero ſunt, vt ſimpl̄r dicamus, mala: vnde ēt timorem expectationē mali eē definiūt. ac timemus quidē mala oſa: vt infamiā, paupertatē, morbum, ſolitudinē amicorum, mortem. Nō circa oſa tñ eſſe vir fortis videt: quippe cū nōnulla oſno timere debeamus, quę, & timere honeſtū, & nō timere turpe eſt: vt, infamiā. qui.n.eā timet, mo-

de-

A deſtus ac verecundus: qui non timet, impudens eſt. à nõnullis tñ p translationẽ fortis appellatur: cũ ſimile quid cũ forti viro ẽt ipſe habeat. nã ẽt fortis intrepidus qdã eſt, timoreq; vacuus. Paupertatẽ autẽ fortaſſe timere nõ licet, neq; morbũ, neq; oſſo quippiã qq̃ neq; à vitio proficiſcatur, neq; p nos ipſos fiat. Sed neq; qui in his eſt intrepidus, fortis eſt: ſed ex ſimilitudine tñ fortis dr. nonnulli ſiquidẽ ſunt, qui licet in bellicis periculis ſint timidi: liberales tñ ſunt, & in abñciendis pecuñs fideliter ſe gerunt. Neq; prꝛterea ſi quis filiorũ aut vxoris cõtumeliã, aut inuidiã, aut tale quippiã timet: is timidus eſt: neq; fortis, ſi flagris cędendus cõfidit. Circa qualia igitur terribilia fortis verſatur? An circa maxima. nemo enim tolerantior malorũ ẽ. mors aũt maxime oſum rerum eſt horribilis: quippe cũ terminus ſit. nihilq; amplius hoi mortuo neq; bonũ, neq; malũ eẽ videatur. Sed neq; circa mortem quãlibet verſari fortis vr̃: vt ſi in mari, vel morbo contigerit. Circa qualẽ igitur verſabitur? An circa eã, quę ĩ pulcherrimis rebus cõtingit: cuiuſmodi ſunt, quę in bello oppetunt: in maximo ſ. & pulcherrimo periculo. His cõſentiunt ẽt honores, qui & à ciuitatibus, & à regibus inſtituti ſunt. Ille itaq; ꝓprie vir fortis dicet, qui circa præclarã mortẽ ĩpauidus fuerit, circaq; ea q̃ mortẽ afferũt, cũ proxima ſunt. eiuſmodi aũt maxĩe ſunt, quę in bello occurrere cõſueuerunt. Veruntñ et in mari & in morbis vir fortis impauidus ẽ: nõ ita tñ, vt maritimi hoſtes: hi n. deſperata ſalute ſua ęgre eiuſmodi genus mortis ferũt, illi bona ſpe ob nauigãdi peritiã freti ſunt. Fortes prꝛterea in ĩs viriliter ſe gerunt, in qbus vires ſpectantur. aut præclarum eſt mori: quorum neutrum in talibus generibus necis exiſtit.

B

mors maxime omnium rerũ terribilis.

C

D

E

DIxit. Reuertamur itaq;, & dicamus de vnoquoq; iſtorum habituũ quid eſt, & in quibus rebus exiſtit, & qualiter eſt: & manifeſtabiť ex hoc quot ſũt. Loquamur aũt primo in fortitudine. D. Diximus aũt in eo, qd ꝓterijt de re fortitudinis, ꝙ eſt medietas in eo, qd eſt inter timorẽ & audaciã. Et timem° q-dẽ res timoroſas. & hęc ſunt vſt mala, & pp hoc definiſit timorẽ, dicentes ꝙ eſt ſuſpitio mali ſcidere apti. ac eius timeſincidia, vt eſt mala: vt infamia, aut pauptas, aut ęgritudo, aut priuatio amicorum, aut mors.

F

Nõ vr aũt circa oſa hęc hoſtem fortẽ eẽ. qdã nãq; op3 timere: & eorũ timor decẽs ẽ, nõ timere vero indecẽs, vt actiões ſamabiles. q.n. timet has & formidat, hic verecũdus eſt: q. vero nõ timet eas neq; formidat, ẽ inuerecũdus. quidã tñ iã nominauerũt hũc fortẽ p modũ ꝓticipationis ſ. noſe: iõ ꝙ in eo eſt aliq d, qđ ſimilaťei qđ eſt in forte: & hoc, qm fortis nõ timet. Fortaſſis aũt in paupertatẽ & ęgritudinẽ nõ op3 timere, neq; penitus aliq d eorũ, q cõtingũt à malo nõ fiẽte ab hoſte, neq; p

eius

G eius adiutorij. Veruntñ qui timet iſta, fortaſſis: neq; nominamus eũ fortẽ, niſi ſm viã ſimilitudinis. & hoc, qm̃ holum q dã timidi ſunt in bellis, & cũ hoc ꝓportionant ſe ad audaciã: intẽdo q̃ ſunt audaces ad expendẽdũ pecuniã, quã habent inter manus. Et neq; q timet verecũdiã circa filios. & amicos, aut circa aliq̃d ſimile, is timidus ẽ. neq; q̃ ꝓceps eſt in flagellorũ verbera, cũ procacitate fortis ẽ. D Sit itaq; iſto mõ eſt tũc in quo ex timoroſis, opꝫ vt dicamus hoiem fortẽ. Dicamus igit q̃ hoc erit in maximis eorũ. nullus. n.

H inueniẽ tolerãtior eo terribiliũ: intẽdo eũ, q̃ tolerat maxima ipſorũ: terribilia aũt & maxima ſunt ea, ex q̃bus ſuſpicat mors, eó q̃ ipſa eſt finis: ſed vt mortuo poſt mortẽ aliq̃d accidere, aut de bono, aut de malo. Nõ aũt vt fortis ille, q̃ nõ timet quaſcunq; morte, vt puta mortẽ in mari, aut ęgritudinibus, ſed fortis ẽ ille q̃ nõ timet mortẽ, q̃ ẽ ex pte rerũ decentiũ valde: & ẽ mors cõtingẽs in bello & hoc, qm̃ hęc mors eſt in maxio & optimo piculo. Et iam cõueneriũt hoies in hoc, q̃ maxime exaltãdus, & magnificãdus, q̃ mor-

I tẽ ſuſtinuerit in bellis cũ regib⁹. & dr̃ q̃dẽ ſm ỹ itatẽ fortis ille, q̃ mortẽ decentẽ non declinat, neq; res q̃ ſubito mortẽ ingerũt cũ appropin quãt ſibi: & hęc proprie ſunt ea, q̃ I bello. Et nõ ſolũ fortis ẽ ille, q̃ hanc mortẽ nõ declinat, verũ ẽt ille, qui nõ meruit mortẽ fientẽ in mari, & I ęgritudinib⁹. Et nõ ẽ habitudo huius ad timorẽ mortis in mari, ſicut habitudo marinariorũ. & hoc, qm̃ fortis diffidit de euaſiõe in mari, & grauis eſt ei modus huius mortis: & marinarij aũt cõmẽſurãt euaſionem ꝓp longam experientiam. ſed K neuter tamẽ modorum iſtius mortis decens eſt vel pulcher.

De terribilium diuerſitate, & fortitudinis extremis. Cap. 7.

ID aũt q̃d terrorẽ incutit, nõ oĩbus eſt idẽ: dicimus q̃ aliquid ſupra hominẽ eſſe: q̃d quidẽ vnicuiq; ſanæ mentis homini terribile eſt. at q̃ hoiem nõ excedũt, magnitudine differũt, et eo q̃ magis vel minus efficiũtur. ſimili mõ ea q̃ fiduciã nobis afferunt. Fortis autẽ vir, vt hõ, L
erit interritus: timebit tm̃ ẽt ipſe hmõi mala. ſed vt opꝫ tm̃, & vt rõ ꝓſcribit, honeſtatis cã ſuſtinebit, ac feret: quippe cũ hic finis virtutis ſit. efficiẽ autẽ vt magis & minus hęc timeamus: itẽ vt ea q̃ę nõ ſunt terribilia, quaſi terribilia ſint, timeamus. Peccataq; cõmittunt aliud cũ timemus ea q̃ nõ oportet, aliud cũ nõ ſicut opꝫ, aliud cũm non oportet, vel aliquid eiuſmodi. ſimiliter quoq; circa ea quæ fiduciã afferũt. Qui igit ea q̃ opꝫ, M
& cuius cã oportet, et vt oportet. ſuſtinet, ac timet, & ſimili mõ ẽt confidit: fortis eſt: quippe cũm † pro dignitate & ſicut † a l. ſe bitu.
rõ ꝓſcribit, fortis vir & patiatur, & agat. Finis aũt vniuſcuiuſq; operatiõis eſt, qui ſm habitũ exiſtit: at viro forti fortitudo ipſa honeſta res eſt: talis igit erit ẽt finis: quippe cũ fine ſingula definiant: honeſtatis q̃ cã fortis vir ſuſtineat, atq; agat ea q̃ ex ipſa fortitudine ſunt. Ex il-

lio

A lis vero qui exuperāt, qui ſtre-
piditate excellit, nomſe vacat:
multa.n. hmōi nominibus va-
eare ſuperius à nobis dictū eſt:
poſſet tñ eē inſanus quidā, atq;
indolēs, ſiquidē neq; terræ mo-
tus neq; vndationes timeat: id
qđ Celtas facere dicunt. At qui
cōfidēdo ī terribilib⁹ rebus ex-
cellit, audax eſt: qui qdē audax
et arrogās eē, & fortitudinis af-
fectator vī. ſicut.n. ille circa for
midabiles res ſe gerit, ita hic ip-
ſe videri vult: ī quibusq; pōt, il
B lū imitat. vnde efficit, vt pleriq;
ex ipſis timidaudaces ſint: ī his.
n. audacter ſe gerētes formido-
loſa nō ſuſtinēt. Qui aūt timen
do excedit, is ē ignauus: nā & q̄
nō oportet, & ſicut non op⁊, ti-
met: & reliqua eiuſmodi oſa ip-
ſum conſequunt. cōfidendo ēt
deficit. ſed ī doloribus excedēs
magis eſt manifeſt⁹: quippe cū
deſperabundus quidā ſit, igna-
uus: oſa.n. timet. econtrario for
tis: cōfidere.n. bene ſperātis ho-
minis eſt. Circa hęc igit̄ et igna
C uus & audax & fortis verſant̄:
diuerſo tñ mō. illi enim exce-
dunt, & deficiūt: hic mediocri-
ter ſe gerit, atq; vt oportet. atq;
audaces quidem p̄cipites ſunt,
voluntq; ante ipſa pericula pe-
riclitari, in ipſis vero conſtituti
abſiſtunt: ſed fortes in operib⁹
ipſis acres ac celeres, antea quie
ti ſunt. Itaq; ſicut dictū eſt, forti
tudo mediocritas eſt circa terri
bilia, et ea quę fiduciā afferunt,
in ḥs rebus, quas diximus: & ea
de cauſa quia honeſtum eſt, eli- D
git, ac ſuſtinet: vel quia id nō fa
cere turpe eſt. Mori autē vt vel
paupertatē, vel amorē, vel mo-
leſti quippiam fugiamus, fortis
viri minime eſt, ſed poti⁹ timi-
di: quippe cū laborioſa fugere
mollicies ſit. neq; hanc mortem
ſuſtinet quiſpiā quia honeſtum
ſit, ſĕd vt malū cuitet ac fugiat.
fortitudo igitur tale quippiā ē.

DIxit. Et nō ē res timoroſa vna
& eadē oī homini: ſunt enim
hæ res excellentes naturā hominis
& hmōi expaueſcit oīs intellectum E
habens. ea vero, quę excedunt natu
rā hominis, diuerſificantur in ma-
gnitudine, & multitudine, & pauci
tate: & ſiſt res ſup quas audeſ. Cor
itaq; fortus, nō trepidat, neq; muta-
tur, quemadmodū alio⁊ hominū:
veruntñ metuit terribilia, put op⁊,
& ſin q̄ dictat intellectus, & ſuſtinet
propter honeſtatē & decorū: hic.n.
eſt finis virtutis & eius intentio. D.
& timeſ à rebus timoroſis magis &
minus q̄ op⁊: & timeſ ēt à rebus nō
timoroſis quaſi à timoroſis. Et vī
peccatur ī hoc, qñ fuerit metus rei, F
de qua non op⁊ timeri, & quomo-
do nō oportet, ſiue minus ſiue ma-
gis, & vbi nō op⁊, aut q̄ currit hoc
curſu. & ſiſt ſe hēt res in audacia ſu
per timoroſa, ſi fueriſ ibi directio,
& peccatū. nempe qui tolerat ea, q̄
oportet tolerari, & gſa cuius opor-
tet & timet ea quēadmodū oportet,
& qñ oportet, & gaudet ſup ea, & ē
in hac diſpōne, hic fortis eſt. & hoc,
qm̄ fortis eſt, qui agit & patiſ, quē-
admodū dictat, & oportere facit ha
bitus & diſcretio. Et finis oīs actio-
nis eſt q̄ ſit ſm habitum: & fortitu-
do

G do eſt res decora forti. & fit finis eius eſt ꝺ res decora. & hoc, qm̃ oīs res definit quidē per finē. Fortis igitur hoc qđ ſuffert, decoris gr̃a ſuffert: & agit qdē hoc, qđ exiſtit fortitudo. D. Addens autē ſuper fortē, in priuatione quidē metus, nomen non habet in idiomate noſtro. intendit priuatum motū omnino, i. in oī re. & iā dixim⁹ in p̃cedētibus, ꝙ multa carent nomine. Verumtām nihil penitus timet, neq; terrę motus neq; procellas, hic é amēs & in ſenſibilis ad dolorē: ſicut narrat de Celtis. Ille vero, q ſuperfluit in bello ſupH res timoroſas eſt p̃cax. & putat de p̃cace, ꝙ ſit ſimulator fortitudinis. vult.n. vt appareat audax ſup res timoroſas arq; fortis. nitit igit aſſimilari ei quantū p̃t. & cū hoc inueniunt plures eorū timidi procaces. & hoc, qm̃ irruūt audacter, ſed nō ſuffert ut terribilia, ſuperexcedēs aūt in metu eſt timidus. & hunc de neceſſitate ſequit vt ſit timēs, à quo nō eſt timendū, & vt nō oportet, & qm̃ nō oportet, & vbi nō op3. & eſt deficiens à ſecuritate & à vita delectabili, & ſuperfluit in triſtitia, i. triſtat & timet nimis. & pp hoc fit resI eius manifeſtior in his. Timid⁹ itaque modicā habet fiduciā & difficilē, & expauescit ab oī re: fortis vero cōtrarius eſt ei: eò ꝙ audaciā exiſtit ei, qui multā hēt confidentiā, & facilē. Timidus itaq;, & procax, & fortis circa has tres inueniunt ac diuerſificant in ipſis. nā p̃cax ſuperfluit Iipſis: & timidus deficit: & fortis medius exiſtit in eis, agens eas quē admodū op3. & procax p̃cepsē, & anhelat ad ingreſſum terribilū: ferē aūt expiēs declinat eas ab eis. & fortis vero, qm̃ experit actiones, reddit acutus & agilis, & ante hoc exiſtit Imoroſus. Fortitudo igitur, vt diximus, media eſt in eo qđ eſt inter timoroſā & audaciā. & hęc ſunt, de quibus diximus, ꝙ fortis eligit in eis decēnia & tolerat ea: & diuersū hui⁹ turpe reputat. D: Eligere aūt mortē fugiēdo egeſtatē, aut amorē, aut aliquas triſtitiarū, nō de natura fortis ē, ſed potius timidi. & hoc, qm̃ fugere ab inferētę dolorē vel triſtitiā turpe eſt. & tolerat hoc fortis, quia pulchrū ſit: ſed fugit a malis. Qđ ergo ſe habet iſto modo fortitudo ē.

De quinque modis fortitudinis non vera. Cap. 8. L

Dicuntur autē ēt aliq̃ fortitudines quinq; modis.

Primū ciuilis: maxime enim ea ſimilis eſt: quippe cum ciues tum ob mulctas & opprobria, tū ob honores legibus inſtitutos pericula ſubeant: atque ob id fortiſſimi eē videanē illi, apud quos ſicut ignaui ignominia, ita fortes honore afficiunt. tales etiā Homerus inducit: vt Diomedem, & Hectorem:.

Næ mihi Pulydamas faciet cō„
uicia primus. et Diomedes. M
Sic aliquando inter Troas iacta „
bitu: Hector:
Tydides metuens, à me eſt in ca„
ſtra fugatus.

Atq; hęc qdē fortitudo illi maxime, q̃ prius dicta eſt, aſſimilat, ppea ꝙ ob virtutem exiſtit: ob verecundiā ſiquidē, & honeſti appetitionē, honoris ſcilicet, & opprobrij, qđ turpe eſt fugiēdi cauſa. Eodem referre etiā eos quiſpiam poſſet, qui ab ijs, qui

prin-

A principatum obtinent cogunt: priores tñ in eo sunt, q̃ non ob pudorem, sed ob timorem id faciunt: atq; vt non quod turpe, sed quod molestum est, fugiant. cogūt enim illi qui potestatem in alios habent: vt Hector:

,, Si vero pugnam quem detrectare videbo:

,, Is certe nulla potent ratione cauere.

,, Quin canibus, canibusq; obiectꝰ præda voretur.

,, Et qui imperant, & si recesserit, B verebantur, idem faciunt: necnõ qui ante fossas, vel tale quippiã acies instruũt: oẽs enim cogũt. Verum nõ ob necessitatem, sed ob honestatem fortẽ esse oportet. Videtur autẽ vnuscuiusq; ẽt rei experientia fortitudo quędam esse: vnde ẽt Socrates fortitudinem esse sciẽtiam existimabat. Ac tales quidem alĩ alijs in rebus sunt: in bellicis vero milites: quippe cùm multę vanę res belli esse videãtur, quas ipsi maC xime exploratas habent. vnde ob id fortes videnť, quia cuiusmodi res illæ sint, alĩ ignorant. atq; ita & subire eas, & nihil pati ex peritia militari maxime possunt. Item & cauere, & petere, cùm armis vti valeãt, eaq; habeant, quæ & ad faciendũ & nõ patiendum maxime idonea sunt. vt cum alijs quasi inermibus armati, & quasi certandi sperits athletæ ipsi decertent. In huiusmodi n. certaminib⁹ nõ fortissimi quiq; pugnacissimi etiam sunt: sed qui robore maxiD me prædita sunt, corporaq; optima habent. Nam milites timidi tunc efficiuntur, cùm vel crescit periculum, vel copijs & apparatibus destituuntur: primi. n. fugiunt. at ciuilis exercit⁹ manet, mortemq; oppetit. Id qđ in Hectore contigit: huic. n. turpe ẽ fugere: morsq; huiusmodi salutι anteponenda. illi vero inuitὸ tἁquam superiores periculis sese exponunt: coacta deinde re, fugiunt, mortem magis q̃ turpitudinẽ metuentes. sed vir fortis talis minime ẽ. Et tῑrã quoq; in fortitudinem referunt. fortes enim videnť esse illi ẽt, qui iracunde perinde ac feræ cõtra vulnerantes feruntur. propterea q̃ fortes iracundi esse cõsueuerit. ira enim est maxime ad pericula subeunda * perrectrix, ac præ * a Linco. cipitatrix. vnde etiã Homerus: ,,

Vires iniecit ira: &, afos irãq; ciebat: &, per nares acris subijt furor: &, sanguis feruit intus: ,,

E ofa enim eiusmodi excitationẽ atq; impetum iræ significãt. sed fortes quidem honestatis causa agunt, ira tñ ipsos adiuuat: feræ autem ob dolorem: propterea q̃ enim vel pecudes sunt, vel timẽt incitantť: nam si in syluis vel saltibus suis fuerint, non irruunt. Nõ igitῡ fortes sunt. quippe q̃ dolore & ira in periculum impulsæ feruntur, nihil mali ac molesti prævidentes. nam eo modo etiã asini essent fortes, cùm esuriunt: qui si etiam verberẽtur, à

G pabulo minime recedũt. Quin etiam adulteri multa ob libidinẽ audacia perpetrant. non igit̃ sũt fortes, qui ex dolore, aut ira in periculum impellunt. Maxime autem naturalis esse hæc videt, quæ est ex ira: videturq; eẽ fortitudo, vbi electionem, & id cuius causa faciendum vnumquodq; est, assumpserit: & hoses etiam cum irascuntur, dolent: lętãtur cum vlciscuntur. qui autẽ ob hæc faciunt quippiã, pugnaces quidem sunt, sed non fortes:
H quippe cum non honestatis causa, neq; vt ratio præscribit, sed ob affectum agant: similitudinẽ tñ quandam habent. Neq; etiã illi, qui bene sperãt, fortes sunt. nam propterea in periculis confidũt, quia & sæpe & multos vicerunt: similes tñ sunt, eò q; vtriq; sunt confidentes. sed fortes ob antedicta confidunt: hi aũt, quia se superiores esse, nihilq; mali vicissim ppessuros existimãt: id quod ebrij quoque facere cõsueuerunt: in bonam.n. spem in
I ducunt: cùm vero ipsis talia nõ contingunt, quæ sperauerãt, fugiunt. At vero fortis viri erat, ea q̃ terribilia homini & sunt et videnť, ea de cã sustinere, quia id facere honestũ: non facere turpe est. Ideo esse ẽt fortioris videtur in improuisis terroribus intrepidum, imperturbatumq; se se præstare, q̃ in conspicuis: ex habitu.n. id magis proficiscitur minusq; ex prꝑparatione. Nam q̃ antea palam fiunt, ex consideratione quispiam eligere ac rõne potest: q̃ repente accidũt, nõ nisi ex habitu. Fortes ẽt videnť esse illi qui ignorant: & sanè nõ longe absunt à bene sperantib⁹: in eo tñ sunt peiores, q; hi nullã habent sui existimationem: illi habent. vnde etiam aliquandiu manẽt: hi vero decepti si vel cognouerĩt aliud quid esse, vel suspicati fuerĩt, fugiunt. Id quod Argiui fecerũt, cùm in Laconas q̃si essent Sicyonij, incidissent. Quales igitur sint fortes viri, & qui videantur fortes, dictũ tã ẽ.

K ne potest: q̃ repente accidũt, nõ nisi ex habitu. Fortes ẽt videnť esse illi qui ignorant: & sanè nõ longe absunt à bene sperantib⁹: in eo tñ sunt peiores, q; hi nullã habent sui existimationem: illi habent. vnde etiam aliquandiu manẽt: hi vero decepti si vel cognouerĩt aliud quid esse, vel suspicati fuerĩt, fugiunt. Id quod Argiui fecerũt, cùm in Laconas q̃si essent Sicyonij, incidissent. Quales igitur sint fortes viri, & qui videantur fortes, dictũ tã ẽ.

L DIxit. Dicitur aũt fortitudo alter quinq; modis. Prim⁹ modus est fortitudo ciuilis. Videtur.n. magis proprius homini post fortitudinem, q̃ est sm veritatẽ. & hoc, qm̃ ciues videtur periculosa tolerare pp hoc, q; mandãt leges ex pœnis & opprobrijs infligẽdis ei qui fugerit à bellis: & propter honores exhibendos ei, qui perseuerauerit in ipsis. & propterea putatur de eis q; sint fortissimi horum, eò q; timidi sint viri opprobriorũ, fortes vero sunt viri honorum. Hæc aũt fortitudo
M similis existit fortitudini, quam determinauimus primitus: eò q; ipsa fit quidem pp virtutem modo quodam, cùm sit quidem pp verecũdiã, & desyderium pulchri: videlicet pter consecutionem honoris & fugam opprobrij, cùm sit opprobrij turpe. Neq; similes existunt eis, qui fortitudinem exercent pp necessitatem & coactionem principantium ipsis & minantium pœnas, si non pficerent. & propterea viliores sunt istis, qui fortitudinem exercent timoris causa non verecundiæ, & fugientes

Primus modus fortitudinis.

A gientes triſte non turpe. & hoc, qñ dominũ pellunt conſecutores ſuos ad fortitudinem. ſicut fecit Hector, qñ dixit, quem vero videro fugientẽ a bello, proijciam ipſum lupis & auibus ad deuorandum. Et idem ſimilitudinem faciunt illi, qui mandant vt puniantur illi, qui fugiunt à bellis, et illis, qui fortitudinem exercent pp coactionẽ & neceſſitatẽ: quia actiones ipſorum perſeuerare faciunt in fortitudine. Non ſunt autẽ iſti fortes oportet n vt fortis faciat hoc qđ facit non qñ coactꝰ ad hoc, ſed qñ videt ꝙ eſt factum decorum. Scds autẽ modus fortitudinis eſt, qui fit pp peritiam & experientiam in vnaquaq; rerum. & pp hoc putabat Socrates fortitudinem eſſe ſcientiam. Et inueniunt quidem homines preualere pp experientiam in vnaquaque rerum quas frequentant. ideo milites inueniunt in bellis in hac diſpoſitione. I bellis nempe multę res nouæ ac recentes emergunt, quarũ iſti proprie certitudinem habent. Videntq; itaq; fortes, eò ꝙ fortitudinem habent ſiue potentiam operãdi in bello ea, quæ non poſſunt alij operari, pp hoc quod habẽt de ſcięntia in ipſis. ſecurantur ergo ab occaſionibus, quas parant eis alij: & propter multiplicem aptitudinem ipſorum poſſibile eſt eis vt præſeruent ſe ab incurſu rei cuiuslibet. & ſunt potentes ad inferendũ quælibet inimicis ſuis ex potentia, quam habẽt ſuper vſum armorum: cùm ſint in diſpoſitione, qua præparant eis vt noceant ipſi inimicis abſq; receptione nocumenti ab eis. Sunt igitur habentes ſe tanquã armati, conflictũ habentes cum inermibus, & tanquã edocti ad bella, præliantes cũ ignaris artis bellandi. & hoc, qñ in hmõi non fortes præcellentes ſunt in bello, ſed qui ſcientiores ſunt artis prælianđi: quemadmodum bellicoſiores fiunt robuſtiores, & quorum habitudo corporis exiſtit valitudinis habitudo. D. At vero milites ſupere creſcente periculo & multitudine prævalente eorũ præparatiõi titubant, & primi ſunt fugientium mortem. ſed fortitudinem habẽtes ciuilem, perſeuerant, mortem expectantes: eò ꝙ exiſtimant fugam turpem, & mortem eligibiliorẽ euaſione cum fuga opprobioſa. Et eruditi quidem I bellicis in principio rei E virtiliter agunt, confidentes de peritia quam habent: cognoſcentes aũt mortis inſtantiam, in fugam cõuertunt, amplius mortem metuẽtes q̃ fugæ turpitudinẽ fortis aũt non ſic fortitudinis enim aduertit decorẽ, non rem extrinſecam. Tertiꝰ vero Tertius modus fortitudinis eſt fortitudo ꝓportionata furori putat. n. ꝙ q facit aliquid pp iræ exuberãtiam, fortis exiſtit I hoc. & iſta eſt fortitudo, q̃ feris attribuit, q̃ inſultum faciunt in prouocantes eas. & iſtud ẽt putatur: eò ꝙ fortis ſm veritatem iraſcit F in hora, qua exercet fortitudinẽ intendo ꝙ putat pp iſtud cõuerſum, ſ. ꝙ iratus ſit fortis. & eſt quidẽ fortis iratus: eò ꝙ ineuitabile eſt, quin prouocet in hora agonis, & conflictus ira ipſius, quemadmodũ dixit Homerus deſcribẽs fortẽ. deſcripſit ergo eũ ꝓ hoc, ꝙ iratꝰ, & ꝙ ſpugnãs eum excitabat in eo vim iracundię & ꝙ ebulliebat ſanguis eius. oẽs ergo res iſtæ, intendo q̃ accidunt I hora, ſignant ſup incitationem iræ & eius prouocationẽ: veruntñ fortis agit hoc, quod agit propter decorem.

G rem.& ira promouet eᵒ actionem: feræ autem agunt pp illatam molestiam: intendo pp verbera, aut metum. nam, si essent I latebris suis aut speluncis, non prosilirent. Non est igit fortitudo, cum fuerit instigatio ad actiones dolor & iracundia absque aliqua ꝓfusione piculorū. & si nō esset hoc, qđ accidit I eis hora famis suæ, ſ. ꝙ non dimittunt ꝓđā, q̄uis pcutiant, habentes se ad similitudinē virorū fortitudinis. Quartus vero modᵒ est fortitudo, cōcupiscētiæ. amatores. n. audacter aggrediūtur terribilia cā concupiscētiæ & verisimilius est vt sit ex parte naturæ cōcupiscentialis, q̄ vt sit ex parte iracundiæ. Et q̄n ad eā relata fuerit eligentia & cōsultatio rei, cuius gra fit, cōuertet in fortitudinem. & homines, q̄n irascunt, anxietatem sustinent: cum vero vltionem adipiscunt, delectant. qui itaq; horum gra bellico si existunt, nequaquam sunt fortes. nō. n. qđ agūt, agūt pp decorū, neq; sm ꝙ dictat descriptio pp accidens aliquod. verunt̄ habent aliquid simile ei quod habent fortes, & pp illud fortes nolantur. Quintus autē modus est, qui fit pp frequentē victoriam inimicorum: intēdo pp assuetudinem. & hæc et non est fortitudo. illi. n. qui multā de seipsis habent confidentiam pp consuetudinem non sunt fortes. non. n. sunt audacter habentes in grauioribus, nisi quia sæpe vicerunt gentes multas: similant aūt fortibus, eò ꝙ vtriq; audent. attamen fortes audent pp ea, quorum præcessit memorano: isti vero pp creditionem suam, ꝙ valētiores sunt eis qui contra agūt: & ꝙ non recipient ab eis nocumentum. & simile huic facto agunt inebriati propter illud, ad quod deueniunt in hora ebrietatis ex confidentia de seipsis. q̄n vero non euenit eis res sm ꝙ putabant, fugiunt: perseuerantes autem agere in rebᵘ timorem incutientibus hominibus, & de quibᵘ apparet ꝙ sunt tales de natura, fortis é, & facit quidem fortis hoc, eò ꝙ videt ꝙ factum decorum est, & ꝙ desistere ab eo turpe. Et propter hoc putatur de forti, ꝙ est intimorosus subito irruentibus: & ex improuiso intimidus & intrepidᵘ, quinimmo fortior existit in his q̄ in paulatinis & apparentibus ipsi, antequam incidat I ea: & hoc, quoniam iste timor accidens forti est quidem magis & minus ex parte dispositionis: intēdo illam, quæ est actu, nō ex parte aptitudinis. In rebus aūt manifestis atq; apparentibus, antequam cadat I eas, cogitat homo & discernit eas & eligit: res autem subitaneas sm quantitatem habitus, i. actu existentis. nā non est in his possibilis consiliatio. Et iam putatur de ignorante rem, quòd fortis: sed nō est longe à bene confidente. attamē vilior eo existit, ideo ꝙ confidentia illi est radix subiecta, cui innixus operat: isti vero nihil tale existit, & propterea nō perseuerat aliquo tempore: intēdo propter ignorantiam eius, & confidentis quidem tollitur fiducia. Dixit. Illi autem, qui prosiliunt ad bellandum per modum astutiæ: cōtra aliquam gentem appropriatā, percipientes quidem aut eximentes: ꝙ quibus bellantur, alij sunt ab his, q̄bus bellari intendebant, fugiunt: quemadmodum fecerunt Græci p̄cipientes adesse in bello Lacones, cùm ipsi exiuissent contra Sicionios dimicaturi.

Quartus modus.

Quintus modus.

De

A *De proprietatibus fortitudinis. Cap. 9.*

QVamuis autē circa fiducias & timores verſetur fortitudo: non ſimili modo tñ in vtriſq; ſed in timendis rebꝰ magis ſpectat. q enim in his imperturbatus fuerit, ſicuti debet ſe geſſerit: is magis eſt fortis, q̄ qui in illis, q̄ fiduciam afferunt. Tolerādis igitur moleſtis rebꝰ hoſes, ſicut dictum eſt, fortes dñr. Vnde etiam molestia res eſt fortitudo, & merito laudat: quippe cùm moleB ſta ſuſtinere, q̄ à iucundis abſtinere difficilius ſit. Veruntñ fortitudinis finis iucundus quidē eſſe videri pōt, ſed obſcurari tñ ab his, q̄ circum ipſum accidūt: quemadmodum in gymnicis certaminibus euenit. Pugil. n. iucundus ſanè finis eſt, cuiꝰ cauſa agit, coronæ videlicet & honores: verbera vero, cum ſit carneus, dolorem afferant: atq; omnis demum labor moleſtus eſt. quia aūt hęc multa ſunt, finis ipſe cuius cauſa certamen ſubit,
C parua res cum ſit, nullā in ſe habere iucunditatem videt. Si igit circa fortitudinē idē eſt, mors & vulnera moleſta quidē erūt forti viro, & inuito contingēt: ſuſtinebuntur tñ, quia id facere honeſtum, non facere turpe eſt. Ac quò magis omni virtute ornatꝰ, & felicior fuerit, eò magis ob mortē dolebit: quippe cùm eiuſmodi vir maxime dignus ſit, qui viuat: maximis q̄ bonis fruens priuetur: quod dolorem affert. nihilo minus tamen for- D
tis erit: & fortaſſe etiam magis, quia honeſtatem in bello ofbus his anteponit. Non igitur in omnibus virtutibus ineſt, vt cum iucunditate operemur: niſi quatenus finem ipſum attingimus. Nihil autem fortaſſe prohibet, quin milites optimi ſint illi, qui non modo tales, ſed etiam minꝰ fortes, & nullo alio bono præditi ſunt: hi enim prompti ſunt ad
pericula obeūda, vitamq; cum E
paruo lucro commutant. Ac de fortitudine quidem hactenꝰ dictum ſit. nam quid ea ſit, ex antedictis figura quadam cōprehendere non eſt difficile.

DIxit. Iam itaq; determinauimus fortes ſm veritatē, & eos de quibus putatur, q̄ fortes quidem homines ſunt. Et fortitudo quidem inuenitur in rebus timoroſis, & in rebus pertinentibꝰ audaciæ: ſed nō ſm ſimilitudinem vnam: immo dignum eſt vt ſit vigoroſior in timo- F
roſis. qui enim intrepidus perſiſtit his rebus, ſm diſpoſitionem quam oportet, amplioris eſt fortitudinis, eo q̄ ſuffert ea, quæ pertinent audaciæ, D. Res igitur eſt, vt dixim⁹, q̄s ſufferunt triſtia. & ideo ſit fortitudo contriſtans. & dignum quidem vt laudetur amplius q̄ temperātia: ſufferre etenī triſtia difficilius ē q̄ à delectantibus ſe cohibere. Dixit. At tamen finis intentus per fortitudinem delectabilis quidem videtur, niſi q̄ occultatur eius delectatio p triſtia circunſtantia ipſum: vt contingit in agonis & conflictibus, quorum finis quidem delectans, puta

G præmia & honores: exceptio vero verberum dolorosa, cum carnes attingat. & similiter omnis dolor fiés ex multoplicatiõe verberum, & res, cauſa cui⁹ incumbũt triſtia, ad hoc deuenit, vt non appareat in ea delectatio & ſi ſit in ea. Si igitur hic ſe habeat in fortitudine, ſunt mors & vulnera, forti quidem triſtia & ĩnſpõtanea: tolerat autẽ ea, aut quia pulchrum, aut quia non tolerare turpe. Et quanto fuerit virtutis perfectionis & amplioris felicitatis, tanto plus de morte triſtabitur. qui enĩ in hoc ſtatu fuerit, digniſſimus eſt

H vita. & hoc, quoniam priuatur bonis magnis valde, & hoc eſt ſciens ipſe: hoc autem eſt tes contriſtans, veruntamen non contriſtatur ex hoc ꝓpter defectum, quem habeat fortitudinis. fortaſſis autem prælectio eius rei decore, quam lucraretur in bellis, amplior eſt illis rebus, quibus priuatur per mortem. Et per hanc cauſam deuenit ad hoc res decora, vt delectet intellectum in omnibus virtutibus: veruntamen hoc proprie ſic fit. finem intentum animaduertendo. Dixit. Fortaſſis autẽ non eſt quid prohibeat, qui in ſtre

I nuitate militari inuentatur, qui nõ eſt in hac habitudine fortitudinis, immo minoratus ab ea: & eſt ille, cui non eſt aliquid aliud laudabile, cuius timeat amiſſionem per mortem. talis igitur paratus eſt vehemẽtibus periculis, & ſeipſum lucris modicis exponit. Dixit. Hoc eſt igitur quod oportuit dicere de fortitudine: nec erit nobis difficile ſcire ex eo, per quod determinauim⁹, eã ſm viã deſcriptionis q d ẽ.

De temperantia, & eius extremis. K

Cap. 10.

POſt hanc autem dicamus de temperantia: hæ enim irrationaliũ partiũ eſſe virtutes videntur. Ac temperãtiam quidem mediocritatẽ eſſe circa voluptates à nobis dictũ iam eſt: nã minus, nec ſimili mõ circa dolores verſatur. in his ẽt intemperãtia exiſtit. Circa quales vero ſit voluptates definendũ eſt animæq; ac corporis voluptates diſtinguendæ: vt ambitioſitas, & diſcendi cupiditas. L vterq; enim ex his ea re gaudet, cuius eſt cupidus: corpusq; minime, ſed cogitationem potius affectam habet. atq; hi qui in talibus voluptatib⁹ cõſtituti ſũt, neq; temperantes, neq; intẽperantes dĩr. non ſecus ẽt qui in alĩs ſunt, quæ ad corpus nõ ſpectant. qui n. fabularũ, narrationũq; ſtudioſi ſunt, & de quibuſlibet rebus colloquẽdo dies cõterunt: nugaces appellare cõſueuimus, nõ intẽperãtes. neq; eos intẽperantes dicim⁹, qui vel pe M cuniarũ, vel amicorũ eã dolore afficiunt. Sed circa corporis voluptates tẽperantia ſolummodo verſat: atq; eas non oẽs. Qui enim ĩs gaudent, q̃ viſu percipiunt, vt colore, figura, pictura: neq; tẽperantes, neq; intemperantes dĩr: licet eſſe videant: & vt oportet, etiam his, & per exceſſum, & defectum gaudeant. Simili modo in ĩs, q̃ ad auditũ pertinent. neq; n. quiſpiam vel

eos

A eos qui ſupra modum cantib⁹, aut fabularum actione oblectãtur intẽperantes: vel eos, qui vt oportet, idem faciunt, temperãtes appellarit. Neq; itẽ eos, qui odoribus gaudent, niſi ſm accidens. nam qui malorũ, vel roſarum, vel ſuffimẽtorum olfactu delectantur, minime vocamus intẽperantes: ſed eos potius, qui vnguẽtorum, aut opſoniorum odore illiciunt: quippe cum his propterea oblectent intẽperantes, quia p hæc in recordationẽ
B concupitarũ rerũ venire cõſueuerunt. Videre. n. ẽt quoslibet alios licet, cum eſuriunt, cibariorũ odoribus oblectari. at vero talibus oblectari intẽperantis eſt: ab eo. n. concupitę res eiuſmodi ſunt. Adde q; neq; cæteris aſalibus ex his ſenſibus voluptas p̃cipit, niſi ex accidenti. nã neq; canes odore leporum, ſed comeſtiõe gaudẽt, ſenſum vero odor p̃buit. neq; leo bouis voce, ſed eſu lætat: ex voce aũt prope eũ eſſe cũm ſenſerit, ea vẽ oblectaC ri. ſiſi mõ neq; ſi viderit, aut inuenerit ceruum, vel ſylueſtrem capra, voluptate aliqua afficit, niſi quia cibũ inde habebit. Circa eiuſmodi igit voluptates tẽperantia & intẽperantia verſatur, q̃ cęteris quoq; aſalibus cões ſũt: ſeruilesq; ob id ac ferinæ habent. hæ aũt ſunt & tactus, & guſtatus. Sed guſtatu parũ vel nihil vti vident: quippe cũm guſtatus indiciũ ſaporũ ſit. id q̃d faciũt ñ, qui vel vina explorãt, vel opſonia condiunt. at non ad D modum his oblectant, vel non quatenus intẽperantes, ſed fruitione ipſa, q̃ tota p̃ tactum efficitur in cibis, ſ potibus, & ñs quæ venerea nuncupant. Vnde gulę dedit⁹ quidam Philoxen⁹ Eryxius guttur ſibi lõgi⁹ gruis collo dari optabat: vtpote qui tactu oblectaretur. tactus aũt ſenſuũ eſt maxime cõis, circa quẽ intemperantia verſatur. Et merito eſſe vituperabilis videri, p̃pterea debet: quia nobis ineſt, E non quatenus homines, ſed quatenus ſumus animalia. Talibus igitur oblectari, & acquieſcere ferinum eſt. Nam voluptates, q̃ maxime liberales per tactum efficiunt, exceptæ ab his ſunt: vt illæ ſunt, quæ in gymnaſiis per frictionem calefactionem q; fieri conſueuerunt. non enim circa totum corpus, ſed circa partes quaſdam intemperantis tactus verſatur.

DIxit. Et nos quidem determinabim⁹ poſt hoc de re temperantiæ. videntur etenim ambæ hæ F virtutes eſſe quidem partibus animæ irrationabilib⁹. Et iam dixim⁹ q; caſtitas medium exiſtit delectationum. & iam inuenitur in triſtitijs etiam, ſed minus q̃ in delectationibus & diſſimiliter. & incaſtitas ei oppoſita circa eaſdem res inuenit, circa quas caſtitas. nos autem determinabimus hic delectationes, ſ quibus inuenitur, & quæ delectationes ſunt. Dicimus ergo, q; virtutum, quæ inueniuntur in delectatione, quædam ſunt corporales, & quæ-

G dam animales. & alales quidé, vt appetitus honoris & appetitus sciétiæ. de vtrisq; enim horū, qñ receperit homo hoc, quod amat, gaudet, præterquam patiaf aliqua pars corporis: sed quod patiatur ex eo intellectus est neq; de affectis his delectationib⁹ dr, φ castꝰ neq; φ incastꝰ. & siſt non dr de affectis reliquis delectationibus, q non sunt corporales. & hoc, qñ eos, qui amant historias & fabulas, & eos qui finiūt dies suos in loquendo de quacunq; re cōtingat, nolam⁹ quidem eos exercitatores, intemperatos autem non. neque
H etiam nominamus sic eos, qui gaudent pecunia & amicis, & trisſatur eorum amissione. Qñq; sic sit, tunc castitas est quidem in delectatione corporali, non in hac omni. Nñ eos, qui gaudent de eo quod apprehendit visus, vt coloribus & figuris, non nominamus castos neq; incastos: & si putet de istis, φ gaudent in his rebus quomodo oportet, & amplius q̄ oportet, & minus q̄ oportet. Et similiter se habet in eo quod apprehēdit auditus. nemo enim incastos nominat eos, qui superflue gaudét consonantijs, & repræsentationib⁹:
I neq; castos eos, q quo oportet. Neque eos qui gaudent, eò φ apprehēdit odoratus: nisi fortaſſe nominemus eos sic per accidens. etenim eos qui gaudent pomorum odorib⁹, & rosarum, & thuris, non nolamus in castos, sed eos, qui coquinæ, & pigmentorum & pulmentorum. nam gaudet his incastis, eò φ faciunt eū rememorari desyderiorū suorum. Videm⁹ ãt quoſdã alios, qñ esuriūt, gaudere odoribus cibariorum: qd equidé incasti est: eò φ ad hoc sunt eius desyderia. Neq; ét inuenit delectatio cæteris alalibus greſſibilibus K in his tribus sensib⁹, nisi fuerit pacidens. canes. n. non gaudent odoribus leporū, sed comeſtione: & odor ducit eos ad sentiendum ipſos. neq; ét leo gaudet voce bouis, sed comeſtione eius: p vocem aũt eius sentit, φ est propinquus ei: & propter hoc videmus eum gaudentem ad vocé eius. siſt non gaudet qñ viderit, aut inuenerit ceruum vel hircum sylue ſtrem: immo gaudet eo quod inuenit, quo paſcatur. Caſtitas & incaſtitas non inueniuntur nisi i hmõi delectationibus, in quibus parnicipat hũ reliquis alalibus, & pp hoc sit vt L sensus, qui eas apprehendunt, proportionentur seruis & feris. & sunt sensus & tactus & guſtus. Et parens est de eis in re guſtus, φ ipſi aut parum sunt vtentes eo, aut non vtuntur eo penitus. & hoc, qñ discerpatio saporū é quidé p sensum guſtꝰ: qũo faciunt illi, q potus probant, & qui fercula coquinæ sapida reddũt suis condimentis. D Incaſtus aũt fere non gaudet rebus istis metipſis: sed gaudet quidé, eò φ apprehendit tactũ tm̃ ex cibis & potib⁹ & coitu. Et pp hoc optabat vnꝰ ex ipſis, cùm M esset amator ferculorū coquinahũ, vt esſent fauces eius lõgitudine sauciũm gruis, vt prolongaret delectatio i tactu cibaliũ. cõsor igit sensuũ, intendo inuentũ in oſb⁹ alalib⁹, est sensus ille, penes quẽ sit castitas. Et iuſtum est nos opinari à nobis, φ sensus iſte opprobrioſus est nobis, cùm non sit nobis sm φ nos sumus hoſtes, sed sm φ nos sumꝰ alalia. Declinare igit ad hæc sensibilia, & vehementer diligere ea, equidé de natura ferarũ. D. Oportet aũt vt ſi pa-

remus ab his delectationib⁹ tactua-

libus,

A libus,in quibus ſuenit caſtitas & in caſtitas,eas,q̃ maxime conueniunt liberalibus: & ſunt illæ q̃ fiũt ex citatione ex fricatione & calefactione.& hoc, qm̃ tactꝰ iſte ſit p totum corpus: tactus vero p quem delectatur incaſtus, non fit in toto corpore ſuo: ſed fit equidem in quibuſdam membrorum ſuorum.

Diuerſas cupiditatum ſpẽs eſſe. Cap. II.

AT vero cupiditatum alię cõmunes videnť eẽ, aliæ proprię, atq; appoſititię.

B vt alimenti cupiditas naturalis eſt: ſiccum enim vel humidum alimẽtum, vel ẽt vtrunq;, cum indigent, oẽs cupiũt. quin ẽt appetit & iuuenis, vt ſquit Homerus, floręs q; cubile: tale vero ac tale, vel eadem non oẽs, iccirco noſtrum eſſe id videť. Habet tñ & aliquid naturale: quippe cũ alia alĩs iucunda ſint, & oſbus ſuauiora q̃dam ſint cæteris quibuſlibet. In naturalibus igiť cupiditatibus pauci: atq; hi ſ uno, i. nimio peccant. qui. n. comedit

C vel vilia q̃libet, aut bibit, quoad ſupra modum repleatur: is multitudine naturalis cupiditatis terminos excedit. naturalis enim cupiditas indigẽtiæ repletio eſt. atq; iccirco hmõi hoſes ventriſurẽtes appellanť: propterea q̃ vltra q̃ deceat, ventri replendo ſtudent. ac tales quidem euadunt ñ, qui ſeruili admodũ ingenio præditi ſunt. Circa vero proprias cupiditates multi, ac multis modis peccant. nam cũm talis cuiuſdam rei ſtudioſ D hoſes dicanť, quia oblectanť uel quibus non oportet, vel magis q̃ pleriq; faciãt, vel nõ vt oportet, vel non quo oportet: in omnibus ſanè intemperantes excedunt: quippe qui & gaudent nõ nullis, quibus non oportet, quæ odio, profecto digna ſunt. & ſi aliquibus gaudendum eſt, magis q̃ oportet, quam q̃s pleriq; gaudeant, id facere conſueuerunt. Atq; exceſſum quidẽ circa voluptates intẽperantiã eſſe, ac vituperabilẽ p̃ſpicuũ eſt. Circa ãt E dolores non quẽadmodũ in ſortitudine, ita hic ſuſtinendo temperans, non ſuſtinẽdo intẽperãs dĩ: ſed intemperans vnuſquiſq; eſt, dũ propterea q̃ iucunda nõ conſequitur, magis q̃ oportet, dolet: doloremq; ipſi affert voluptas: temperans, dum abſentia, abſtinentiaq; voluptatis nullo dolore afficitur. Intemperãs igitur iucunda oĩa appetit, vel ea quæ maxime iucunditatẽ afferunt: ducíq; à cupiditate adeo, F vt ea oĩbus alĩs anteponat: atq; ita fit, vt doleat, dũ & voto fruſtratur, & cupit: quippe cĩ non ſine dolore cupiditas ſit. dolere aũt ob voluptatem abſurdum videtur. At qui deficiant circa voluptates, minusq; q̃ oporteat illis oblectentur, non ferẽ inueniunť: talis. n. ſtupiditas humana non eſt. nam cætera alia cũ delectũ ciborũ habeãt, alĩs oblectantur, alĩs minime, ſi vero quiſpiam ſit, cui nihil ſit iucundum,

G dum, nullaq; inter hunc & illū cibum differentia ſit: is ſanè procul eſſe ab hoīs natura videtur. Quocirca, quia eiuſmodi hoīes nō admodum eſſe cōſueuerūt, effectum eſt, vt ne nomē quidē vllum conſequuti ſint. Temperans aūt circa hæc mediocriter ſe habet: nā neque ēs oblectat, quibus intemperans maxime conſueuit, ſed potius ægre affici tur: neque oīno ēs gaudet quib⁹ non oportet: neq; vlla aliqua hmōi re vehemēter oblectat. ne
H que ſi abſit, dolet: neque cupit niſi mediocriter: neque magis q̄ decet, quapiā re, neque qn̄ non decet, affiert: neq; demū tale aliquid appetit: ſed ea tm̄modo iucūda, q̄ vel ad ſanitatem, vel ad bonam habitudinem faciūt: atque ea quidem mediocriter, & ſicut decet. & cętera ēt, q̄ his impedimento non ſint, ⁹ vel p̄ter honeſtatē, vel ſupra facultates. nā qui ita facit, magis tales voluptates amat, q̄ dignum ſit. At
I temperās non eiuſmodi eſt, ſed ſicut recta ratio præſcribit.

⁹ al. vel q̄ tū ad honeſtatem ſpectat, vt ſacultates

DIxit. Vtrum autem ex concupiſcentijs aliquid cōe eſſe oībus aſalibus, & aliquid propriū: vt concupiſcentia cibi & naturalis eſt & cōis, oīs nanq; , cuius corpus indigens eſt cibo, deſyderat cibum humidum aut ſiccum. & forſitan vtrūq; ſimul & adoleſcens & perfectus deſyderat cum eis coitū. deſyderiū aūt huius cibi vel illius vel vn⁹ eiuſdem cibi, non eſt omnis, cuius corpus indiget nutrimento. Et ꝓpter hoc cōtingit vt ſit deſyderium iſtarum rerum ex parte noſtri, i. p electionem noſtram: & tm̄ non eſt quidem totū ex parte noſtri. Verum in hoc eſt aliquid naturale. & hoc qm̄ hoīes diuerſificant in eis: eo ꝙ delectat eos naturaliter. quendā ergo delectat aliquid, & alīū aliud ab hoc: & q̄dam delectant quoſdam plus q̄ alios. D. Pauci vero ſunt, qui peccāt in vtēdo deſyderijs naturalibus: qñ vero accidit in his peccatum, pīm illius fit in re vna, ſ. in pluri. qui. n. comedit & bibit hoc quod contingit eum deſyderare naturaliter, donec
K ſuperfluat in repletione ex ipſo, p-
L tranſit quidem rem naturalem in multitudine. deſyderium vero naturale non eſt niſi ad replendum, quoddiuerſificauit defectuo, & non excedit ipſam vſque ad adduo-- nem. Et propter hoc dicitur de eis, qui exceduntin hoc vſque ad additionem, ꝙ ſunt domini ventrium ſiue ventriculi: eò ꝙ implent vētres ſuos amplius q̄ indigeant: & in hac diſpoſitione inueniuntur ſerui. In delectationibus aūt proprijs, multi ex hominibus peccant multis modis. & hoc, qm̄ multi amatores huiuſmodi rerum, peccant in eis: aut
M quia delectantur aliquo, quo non oportet delectari: aut quia vtuntur eo amplius q̄ oportet: aut quia vtuntur p̄ modum, quo communitas hoīum vtit̄ his rebus: aut fm ꝙ non oportet. iam ergo patet, ꝙ incaſtitas ſuperfluitas eſt in delectationibus, & ꝙ vituperabilis. In triſtitijs aūt non dē aliquis incaſtus, quia tolerat ea & ſuffert: ſicut dicit̄ eis fortis. neq; dī incaſtus, qñ non tolerauit eas. veruntm̄ iam non nolat etiā caſtus, eò ꝙ nō triſtet̄ ꝓp carentiam

deſy-

A deſyderati. Incaſtus ergo cõcupiſcit oia delectabilia, & ex delectabilib⁹ delectabiliora: & puenit ex pſecutione concupiſcentię ad hoc vt ſem per cũcta eligat delectabilia: ideoq; anguſtiat cum non acceperit ea de ſyderans ens, & hoc, qm̃ deſyderiũ triſtitia ſequit pp priuationẽ rei delectantis. attamen inconueniens vt pp cãm delectabilis contriſtari. D. Et ferẽ non eſt inuenire hoſem deficientẽ ab oĩbus delectationib⁹: intendo vel gaudeat eis mun⁹ q̃ oportet: eo q̃ hæc maneries inſenſibilitatis non eſt de natura hoſum. & hoc,
B qm̃ cætera aialium diſcernunt ſpẽs nutrimentorũ, & quibuſdã eorum delectant, quibuſdã vero non. Vt ergo inueniat aliquis, cui nihil ſit delectabile, longe eſt ab eſſe hoĩs. & pp paucitatem inuentionis eius nõ eſt poſitum ei nomen. Caſtus itaq; medius eſt in iſtis. non n. delectat quibus delectat incaſtus proprie: quin immo moleſtat. & non delectat petitus, quo non oportet delectari: neque vehemens ſit deſyderium eius ad aliquid ex iſtis: & nõ anguſtiat, qm̃ tollunt delectabilia, & non cõcupiſcit niſi ſm quantitatẽ moderate,
C neq; amplius q̃ oportet, neq; in hora, qua non oportet, neq; quod nõ oportet: & vſt non deſyderat aliq̃d immenſurate. Res vero ſanitati putentes & æqualitati habitudinis, & cum hoc habentes delectationẽ, deſyderat in quantitate menſurata, & quo oportet: reliquas vero delectationes dimittit: aut ideo q̃ recedentes ſunt a bono: aut quia impedimentum præſtantes ſubſtãtię noſtræ in complemento. & hoc qm̃ q̃ feſtinat ad iſtas delectationes, amat delectationes amplius q̃ meretur. ſed caſtus non ſic: immo deſyderat D ſm imperium diſcretionis ſanę vel rectæ rationis.

De temperantia extremis. Cap. 12.

INtemperantia vero ſponta-neo magis ſimilis, q̃ ignauia videtur: quippe cum hęc ex voluptate, illa ex dolor exiſtat: ex quibus altera eligenda: alter fugiendus eſt. Ac dolor quidem exturbat & corrumpit naturã eius, qui eo afficit: voluptas aũt nihil tale facit. Magiſq; ſponta- E nea ẽ: atq; iccirco maiori oppro brio, pſequenda. Nã & aſſueſcere his rebus, cũm plures in vita hoĩm eiuſmodi ſint, facilius eſt: & aſſuetudo ipſa piculo vacat. in formidoloſis aũt reĩbus cõtrariũ eſt. Ignauia ẽt non ſimili mõ vt particularia eſſe ſpõtanea videri poſſet: ipſa. n. doloris eſt expers: res aũt particulares dolore adeo exturbant, vt & arma abĩcere, & cętera indecore gerere hoſes nõ vereanſ: atque iccirco eſſe ẽt violentæ videnſ. At intẽ- F peranti econtrario euenit. particularia. n. quippe cũm ea concupiſcat, atque appetat, ſpontanea ſunt: totũ aũt atque vniuerſum minus. nemo. n. eſt, qui intẽperãs eẽ cupiat. Nomẽ aũt ipſum intẽperantiæ ſeu incaſtigatiõis de puerilibus peccatis dicere cõſueuimus. vtrũ vero ab vtro dicaſ, nihil ad præſens negociũ refert: poſterius. n. a priore dictũ eſſe ſatis conſtat: ac non mu-

le

G le videf fuiſſe trãslatũ. nã qđ turpia appetit, incrementumq; magnum accipit, caſtigandum eſt ac temperandũ: huiuſmodi autẽ maxime eſt et cupiditas et puer: quippe cũm & ex cupiditate viuant pueri, et maxime in ipſis voluptatis vigeat appetitio. Si igit̃ non obediẽs, neq; imperanti ſubditũ id fuerit, longe lateq; efferet: inſatiabilis ſiquidẽ rerũ iucundarũ appetitio ẽ, et ſtulto vndecũq; occurrit, cupiditatis prẽterea operatio qđ H cognatũ ſibi eſt, auget: & ſi magnæ vehementesq; fuerint cupiditates, rõnẽ extrudunt. Qua propter mediocres eas eẽ oportet, ac paucas, rationiq; minime aduerſantes. Atq; id qđ tale eſt, obediẽs, ac caſtigatũ temperatumq; appellamus. Sicut. n. puerũ ad pædagogi præceptũ viuere oportet: ita cõcupiſcibilẽ animę facultatẽ rõnis imperio obtemperare: atq; ideo tẽperantis cupiditas cũ rõne cõſentiat, neceſſe eſt: quippe cũ vtriſq; propoſit⁹ ſcopus honeſtas ſit. nam I & tẽperans cupit quę oportet, & qñ oportet: et ratio quoq; ita prẽſcribit. Atq; hęc de tẽperantia dicta à nobis ſint.

DIxit. Incaſtitas autẽ ſimilior eſt ei qđ ſit ſponte, quã timiditas: pr̃opterea q̃ incaſtitas ſit delectationiſtã: timiditas autem & triſtitia & delectatio eſt qđ appetitur: triſtitia vero á quo fugitur: eó q̃ triſtitia permutat & corrumpit naturam habentis ipſam: ſed delectatio non facit, qñ non recipitur. Dignior ergo eſt vt fiat ſponte: intendo q̃ actus incaſtitatis ſm delectationem dignior eſt vt fiat ſponte quã actus timiditatis ſm timorem. Et propter hoc magis ſequitur opprobrium ex parte eius, quã ſequatur illud, qđ ſit ex parte triſtitię. & hoc, qñ declinatio nĩa ad declinationẽ facilis eſt: cùm in mũdo multa ſint delectabilia, neq; aſſuefactio eorũ vllam habet difficultatẽ. In timoroſis vero ſe habet: ecõuerſo intẽdo q̃ tolerare eã difficile ẽ. D. Et á timiditate quidem non vt fugi, quemadmodũ fugitur á rebus particularibus timoroſis: ideo q̃ in timiditate nõ eſt triſtitia, res autem timoroſæ coguntẽũ, cui accidunt ad actiones turpes: ita q̃ ad armoz. reiectiones, & ad committendũ cætera turpia. propter hoc igitur vt de eo qđ facit homo apud iſtas diſpõnes, q̃ facit ipſum inſpontanee. Qđ autem accidit propter incaſtitatẽ eſt econuerſo. intendo q̃ particularia rerũ delectabilium, quę concupiſcit, fiũt ab eo ſponte, eo q̃ concupiſcit & deſyderat ea: vſt autem eorum minus eſt in eis in hoc. & hoc, qñ nullus inuenitur, qui deſyderet eſſe caſtus. D. Et nos quidem in idiomate noſtro abſolute dicimus nomen incaſtitatis de peccato, qđ ſit á pueris, eò, q̃ ſimilitudo quædam eſt inter iſtas duas intentiones: intendo intentionem incaſtitatis ſecundum veritatem, & hanc intentionem, quæ ipſius inuenitur. Certificare autem quod eorum ab altero denominatum aut tranſumptum ſit, non indigemus in hoc loco. vult iõ q̃ eſt inquiſitio idiomatis. D nihil q̃ manifeſtum eſt q̃ nomẽ poſtremũ K L M

in

A in poſitione accõmodatũ eſt a primo. D. videtur itaq; non malum, immo bonum eſſe vt trãſmutetur abiſto. etenim oportet recondi & refrenari turpia cupientem & deſyderantem & in hoc excedentem. taliter autem ſe habet deſyderium & puerilia. & hoc, qñ pueri quidem viuunt per deſyderiũ proprie: etenim cõcupiſcentia ſiue cupiditas delectabilis in ipſis ſit proprie. Si igitur puer non fuerit obſequẽdo mãdato educantis ipſum, ſuperfluet in perſequendo qđ delectat. & hoc,
B quoniam penitus inſatiabilis eſt ei, qui intellectum non habet, concupiſcentia rei delectabilis: & actus deſyderij ſuum ſimile augmẽtat. & ſi fuerit deſyderiũ magnũ vehemẽs p uerſus rationem Propter hoc igitur oportet vt ſit ſm menſuram, & vt ſit paucum, & non cõtrarias diſcretioni. Qui autem talis fuerit, nominatur obediens, diſciplinabilis. Et quemadmodum autem oportet vt ſit deſyderium pueri, prout viſum fuerit doctori, ſic oportet vt pars cõcupiſcibilis ſit prout imperauit ratio. ideoq; oportet in caſto vt pars
C concupiſcibilis concordans ſit rationi: ita videlicet, vt ambo bonũ velint, & intendant. Caſtus igitur deſyderat quod oportet deſyderari, & qualiter oportet, & quando oportet: & ſimiliter etiam ordinat ratio res iſtas. Dixit. Hoc itaque eſt, quod oportebat nos dicere de caſtitate.

✠

ARISTOTELIS Moralium Nicomachiorum LIBER QVARTVS,

Cum Auer. Expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De liberalitate. De magnificentia. De magnanimitate. De moderato honoris ſtudio. De manſuetudine. De comitate. De veracitate. De facetudine: ipſarumq; omnium extremis. De verecundia.

De liberalitate et eius extremis. Cap. 1.

E

NVnc dicamus de liberalitate. Circa pecunias autẽ eſſe mediocritas vĩr. liberalis. n. nõ in belicis rebus, neq; in ijs in quibus tẽperans, neq; itẽ in iudicijs, ſed in datione, acceptioneq; pecuniarum, ac magis in datiõe laudẽ meretur. pecunias autẽ omnia ea dicimus, quorũ æſtimationẽ numus metitur. Prodigalitas ãt & illiberalitas exceſſus et defectus circa pecunias ſunt. atq; illiberalitatẽ quidem illis ſemp attribuimus, qui magis q̃ decet, pecunijs ſtudẽt: at prodigalitatẽ complicantes alijs interdũ adiungimus: nã & incontinẽtes, & eos qui in intẽperantia opes cõſumũt, prodigos vocare conſueuimus. iccirco huiuſmodi hoſes eſſe improbiſſimi videnť, ppea q̃ multa ſimul vitia habeãt: non tñ proprie ita ap-

Quibus ſi
F liberalita
tatẽ, qu
bꝰ ue q̃ li
galitatẽ at
tribuam⁹.

G appellãtur. Debet.n. ꝓdigus eẽ is, qui vno tm̃ vitio ſit ꝓditus, vt ſ. fortunas ſuas cõſumat. prodigus.n. ſeu inſeruat⁹ ẽ, qui ꝑ ſe ipſe ꝓdit. nã eſſe ſui ipſius perditio vr̃ ẽt bonorũ diſſipatio: vt pote cũ ea ſint, ex quibus vitam traducamus. Atq; ad hunc modũ ſane prodigalitatem accipimus. Iis aũt, quorũ eſt vſus aliquis, et bene & male vti licet: at

Rebꝰ, quorũ ẽ vſus, his & male vti licet

H diuitiæ ex vtẽſibilibus ſunt: optime vero vnaquaq; re vtit is, qui virtutẽ vnicuiq; rei conuenientẽ habet: & diuitijs igitur is optime vtet, q ea virtute erit prædituſ, q̃ circa diuitias verſatur. atq; hic ipſe vir liberalis eſt. Vſus autẽ pecuniarũ ſumpt⁹ ac datio, acceptio vero et conſeruatio eſſe poſſeſſio potius vr̃. atq; iccirco liberalis viri magis ẽ dare q̃bus oportet, q̃ accipere vnde oportet, et non accipere vnde nõ oportet. † magis.n. beneficio afficere, q̃ affici, & honeſta agere, q̃ non agere turpia, virtutis proprium eſt. At obſcurum

† Virtutis magis eſt beneficio afficere, q̃ affici: & honeſta agere q̃ non agere turpia.

I nõ eſt ex datione cõſequi vt beneficia conferamus, honeſta q; agam⁹: ex acceptiõe vero vt beneficijs afficiamur, nõ agam⁹ q; turpia. gratia itẽ ei qui dat, exhibeẽ, non ei qui nõ accipit: & laus ẽt magis. non accipere pr̃terea q̃ dare facilius eſt: ſuum.n. quiſq; magis nõ profundere, q̃ alienum non accipere cõſueuit. Liberales quoq; illi dicunẽ qui dant: qui autem non accipiunt non liberalitatis, ſed iuſtitiæ non minus laudẽ cõſequuntur: K qui vero accipiunt, ne prorſus quidẽ laudanẽ. Quin ẽt liberales maxime oſum ferẽ, q virtute quapiam alia prædicti ſunt, amari cõſueuerunt: vtilitatem n. afferunt: at id in datiõe collocatum eſt. At vero oẽs ex virtute actiões & honeſtę ſunt, & honeſtatis cauſa fiunt: et liberalis igit honeſtatis cã dabit, et rectẽ dabit enim et quibus, et q̃cunque, & qñ oportet: reliquisq; alĩs modis, qui rectam dationẽ conſequuntur: atq; id vel iucunde, vel ſine dolore. qđ enim ex virtute fit, id vel cum voluptate, vel ſine dolore certe efficitur: minime aũt moleſtum eſt. nam neq; qui vel ĩs quibus nõ oportet, vel non honeſtatis, ſed alia quapiam cã dat, eſſe liberalis dicetur, ſed alius quidã. neq; qui moleſte dat: is.n. pecunias honeſtis actionibus anteponeret: at hoc minime liberalis ẽ. Sed neque accipiet vnde non oportet: nõ.n. eius, q̃ non magnifacit pecunias, talis acceptio eſt. neque M erit perax: nõ.n. ad eum ſpectat qui beneficia in alios cõfert, vt facile beneficijs afficiatur. vnde aũt oportet, accipiet, ex ꝓprijs videlicet poſſeſſionibus: nõ q̃ honeſtũ id ſit, ſed quia neceſſarium, vt habeat qđ det. neq; res ſuas negliget: quippe cũ ex ipſis velit aliquibus ſuppeditare. neque dabit quibuslibet, vt habeat qđ det quibus oportet, & quando, & vbi honeſtum eſt.

Libe-

A Liberalis viri ēt valde eſt ita in dādo excedere, vt pauciora ſibi relinquat: quippe cūm ad ſe minime reſpicere liberalis ꝓpriū ſit. Liberalitas tīī pro facultatibus dī: non enim in multitudine eorū quæ dantur, ſed in habitu eī? qui dat, actio liberalis cōſiſtit: qui quidē habitus eſt, qui dat pro facultatibus. Vnde nihil vetat, quin liberalior aliq̄s ſit, qui pauciora dederit, ſi mō ex paucioribus ēt fuerit elargitus.

B Illi aūt eiſe liberaliores vidētur, qui nō ipſi acquiſiuerūt facultates, ſed ab alīs accepere: ꝓpea q̄ indigentiā experti minime ſūt: & oēs ſua ip'orū opera, vt parētes, & poetę, magis amare cōſueuerunt. At vero facile nō eſt, vt liberalis diues ſit, qui neq̄ accipiēdi, neq̄ cōſeruādi, ſed erogādi potius eſt ſtudioſus: neq̄ pecunias ꝓp ipſas, ſed dandi cauſa æſtimat. Atq̄ iccirco crimini dari fortunę cōſueuit, q̄ qui maxime digni ſunt, minime diteſcāt.

C id aūt nō abſq̄ ratione accidit: quippe cū fieri minime poſſit, vt habeat pecunias is, qui nullā diligētiā adhibet, vt eas habeat. id quod in cæteris ēt rebus fit. Non dabit tīī quibus nō oportet, neq̄ q̄n non oportet, & reliqua huiuſcemodi: alioqui non ageret ſm liberalitatē: neq̄ ita expenſas pecunias poſſet in ea, quæ debet, expendere. Sicut enī diximus, is eſt liberalis, qui pro facultatibus, & in ea quę debet, ſumptus facit: qui vero excedit ꝓdigus. atq̄ ideo tyrannos pro- D digos non dicimus: facile enim eſſe minime videtur, vt dationib⁹ & ſumptib⁹ excedere opū multitudinē poſſint. Cū igitur liberalitas mediocritas ſit, quæ circa pecuniarū dationem acceptionemq̄ verſatur: liberalis dabit & expendet in ea quæ oportet, & quotcūq̄ oportet, tam in paruis, q̄ in magnis, atq̄ id iucunde faciet: accipiet itē & vnde oportet, & quotcunque opȝ. Nam cūm virtus circa vtraque E ſit mediocritas, vtraq̄ vt debet, faciet. moderatā enim dationē talis acceptio conſequitur: quæ autē non eſt talis, contraria eſt. quæ igitur conſequuntur, in eodem ſimul contingunt: quæ vero ſunt cōtrarię, minime. Quòd ſi inciderit, vt præter q̄ decēat, & bene ſe habeat expenderit: dolebit quidē, ſed moderate, & ſicut debet. nā oL quæ oportet, & Ad virtutē ſpectat ob q̄ opȝ, & ſicut oportet, lætari & dolere ad virtutē ſpectat. Eſt etiā liberalis quātum ad pecunias attinet, in ſocietate vitæ perfacilis. F iniuria. n. affici pōt, cūm magni pecunias nō æſtimet. magisq̄ ægre fert, ſiquid quod oportuerit: hō expēderit: q̄ dolet, ſi quid expēderit, quod minime debuerit. neque Simonidi aſſentitur. ꝓdigus vero ēt in his peccat: nā ob q̄ oportet, & ſicut oportet, neq̄ lætat̄, neque dolet. id quod ꝓgredientibus manifeſtius patebit. Dictū à nobis eſt prodigalitatem & illiberalitatem exceſ-

ſus

G ſus eſſe & defectus: atq; eas in duobus, datione & acceptione cõſiſtere: nam ēt ſumptũ in datione reponimus. Prodigalitas enim in dando & nõ accipiẽdo excedit: in accipiendo aũt deficit. illiberalitas cõtra in dando deficit, in accipiẽdo excedit: ſed in paruis tñ. Ac quę ad prodigalitatẽ quidem ſpectãt, nõ admodum coaugeri cõſueuerũt: quippe cùm facile minime ſit, vt qui nulla ex parte accipit, oĩbus largiatur. cito enim priuatos eos H hoĩes qui dant, facultas deſerit: qui quidẽ prodigi eſſe ēt videntur: id eſt inſeruati. Nã q huiuſmodi eſt, nõ paulo melior illiberali eſſe videretur: cùm & ab egestate, & inopia curari facile poſſit: atq; ita ad medium redire. cùm enim ea habeat, quæ ſunt liberalis, quippe qui det quidẽ & nõ accipiat, ſed neutrum tñ neq; vt debet, neq; bene faciat: ſi ad hoc tantũ vel aſſueuerit, vel aliquo alio modo fuerit mutatus, liberalis euadet. fiet ſiquidem vt & I det quibus oportet, & non accipiat vnde non opꝫ. vnde neq; eſſe moribus prauus videtur. in dando enim & nõ accipiẽdo excedere nõ mali & ignobilis, ſed ſtolidi potius hominis eſt. Qui Cur prodigus illiberali melior ſit. ĩũt hoc modo eſt prodigus, longe illiberali & auaro, cùm ob anrediẽta, tum propterea eſſe melior vr̃: quia ipſe multis, illiberalis nemini ꝓdeſt, immo ne ſibi ipſe quidẽ vtilis eſt. Pleriq; tñ prodigi, ſicut dictũ eſt, ēt vnde nõ oportet, accipiũt. atq; in hoc K ſunt illiberales: qui ideo ad accipiendũ prompti efficiunt, quia cũ velint expendere, facere id facile nequeũt. cito enĩ ipſis opes deficiũt: vt aliunde ſibi cõparare eas coganť. qm̃ præterea nullam honeſtatis curã habẽt, vndiq; nullo habito delectu accipiunt. dare enim cùm cupiant, quo pacto & vnde id faciãt, nõ curãt. Quapropter, neq; liberales eorũ dationes ſunt, cùm non ſint honeſtæ, neq; huius ipſius cauſa, neq; vt oportet, efficiunt: immo interdũ eos, quos oporteret eẽ pauperes, diuites reddũt: atq; ĩs qui moderati ſunt moribus, nihil, adulatoribus aũt & cæteris, qui aliã quampiã voluptatẽ ipſis ſumminiſtrãt, multa largiũtur. vnde efficitur, vt pleriq; ex his intẽperantes ēt ſint. nã & quia facile expendunt, in intẽperantias ēt profuſos ſumptus faciũt: & quia nõ ad honeſtatẽ ſpectãtes viuunt, ad voluptates quoq; declinãt. Prodig⁹ igit̃ ſi incorrect⁹ permaneat, in M hæc trãſit: ſi curationem admittat, ad mediocritatẽ deuenire, honeſtatẽq; põt. At illiberalitas incurabilis eſt. nã & ſenectus & oĩs imbecillitas reddere illiberales vr̃: magiſq; q̃ prodigalitas, hominibus natura inſita eſt: nã pleriq; ſunt pecuniarum cupidi magis, q̃ ad dandũ prõpti: & late patet, multiformiſq; eſt. Multi enim modi eſſe illiberalitatis vidẽtur, nã cùm in duobus conſtituta

A ſtituta ſit in dandi exceſſu, et defectu accipiendi: non oĩbus integra adeſt, ſed interdũ ſeparatur. atq; ita fit, vt nõnulli in accipiẽdo excedant, alĩ; in dando deficiant. nã qui his nominib⁹ p̃idri ſunt, vt dicanť parci, tenaces, retracti, et reſtricti, oẽs ſ dãdo deficiunt. Non appetũt aũt aliena, neq; accipere volunt alĩ; ob probitatẽ quandã, turpiumq; rerũ euitationẽ. videnť. n. aliqui, vel certe dicunt, ppea † conſeruare, ne aliq̃ agere turpe aliquid coganť. Iter hos eſt ẽt cuminiſeca, & vnuſquiſq; ali⁹ hmõi, qui nomẽ ſortitus eſt ab exceſſu, qđ ne mini quicquã daturus ſit. Alĩ; ob timorẽ ab alienis abſtinent: ppea q⁹ facile minime eſt, vt ſi aliquis aliena acceperit, alĩ; ab eo quicquã nõ accipiant: atque iccirco neq; accipere, neq; dare ipſis his placet. Nõnulli vero ſ accipiẽdo excedũt, dũ & vndecunq; & quodcũq; accipere nõ verenť: vt ſunt, q illiberalia opificia exercẽt, & lenones, et id genus cæteri: & fœneratores, † qui ẽt parua magnis cũ vſuris accipiũt. qui quidem oẽs neq; vnde debẽt, neq; quantũ debẽt, accipiunt. Cõmunis aũt his omnibus turpis q̃ſtus vr̃: cauſa. n. lucri oẽs, atque eius parui, opprobria ſubeunt. Nã qui magna vnde nõ oporteat, & quæ non oportet, accipiunt, vt tyrannos, qui vrbes populanť, & templa diripiunt: nõ illiberales, ſed improbos potius, ſed impios, ſed iniuſtos appellare cõſueuimus. At aleator, & fur ſeu ſpoliator, et latro ex illiberalibus ẽt ipſi ſunt: cũ turpi lucro dediti ſint. vtrique. n. lucri cã negocianť, & opprobria ſuſtinent. & hi quidem pericula maxima acceptiõis cã ſubeũt: illi ab amicis quibus dare deberẽt, lucranť. vtrique igiť cũ vnde nõ opz, velint lucrum cõparar̃, turpi lucro dediti sũt. atq; oẽs huiuſcemodi acceptiones ſunt illiberales. Merito vero illiberalitas cõtraria liberalitati ppea eſſe dr̃, q⁹ maius malum q̃ prodigalitas eſt. magiſq; ſ ea peccant hoſes, q̃ in prodigalitate, de qua ſuperius iã diximus. De liberalitate igiť, et oppoſitis vitiis hactenus dictum ſit.

a Lobſer uare.

b Leui tatem & magnus cũ vſuris accipiũt.

A B C D E F

DETERMINATIO IIII. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

DIxit. Poſt hoc aũt dicendũ de largitate quid eſt. Videtur itaq; medietas eſſe circa pecunias. nõ. n. laudatur largitas circa bellica, neq; circa ea, in quibus fit hõ temperatꝰ vel caſtus, neq; circa iudicia, ſed circa dationem & acceptionẽ pecuniarum. dignius autẽ eſt vt ſit circa dationẽ. & intelligo per pecunias, omne illud, qđ æquipollet numiſmatis. Et prodigalitas quidem ſuperfluit: auaritia vero deficit à medietate hac. Et nos quidem referimus auaritiam ad eos, qui plus debito amãt & laborant ad pecuniarum coacerꝰ uationem: prodigalitatem vero ad

G immerſos concupiſcentijs & expendentibus quicquid habent in voluptatibus. huiuſmodi.n.nominantur prodigi: ideo deteriores videntur aliis ab eis. plura enim mala ſimul inueniuntur in his pp multiplices maneries ſuarū concupiſcentiarum: & propterea non bene conuenit eis illud nomen. De natura nanq; eſt prodigi vt ſit in eo malū vnum: & eſt diſſipatio vel perditio pecuniæ ſuæ. & hoc, qm̄ prodigus mactat ſeipſum manu ſua: eō ꝙ putatur ꝙ deſtructio pecuniæ hoīs ſit mors ipſius: cùm vita eius per pecu

H niam compleatur. fm igitur hunc modum eſt prodigalitas. D. Et ea, quibus indigetur, ſunt quę expenduntur vſu bono, & quę vſu prauo, & diuitię ſunt de rebus vtilitatē afferentibus: & directus, ille ſ. qui virtutem habet in vnaquaq; rerū, vtitur vnaquaq; rerū meliori modorū: & virtuoſe ſe habens circa pecunias vtitur eis optime: & hic eſt largus. D. Eſt autem ſcitum ꝙ vſus pecunię eſt expenſio eius & datio: aggregatio vero eius & cōſeruatio lucratio ipſius eſt. eſt ergo de natura largi potius vt det vbi oportet, q̄ vt

I accipiat vnde oportet, & vt nō accipiat vnde non opꝫ. de natura &.n. virtutis eſt, vt ſit homo per eā conferens potius beneficia alteri q̄ ab altero ea recipiat: & vt ſit p eā operans honeſtum; potius q̄ à turpi declinans. D. Et de non occultis eſt: qm̄ beneficium & famoſum vel notorium donum inueniuntur in datione: & qm̄ receptio beneficij ab altero à ſe: & vt non faciat turpe inueniuntur in acceptione & retributione, & gratię debentur quidē datori: non ei qui accipit: & grates ét & cohibitio ab acceptione facilior K
eſt quàm datio: eō ꝙ dare habita
grauius eſt q̄ dimittere acceptionē
eius quod non habetur. Largi autē
ſunt illi qui dant: ſed qui accipiunt
non laudantur, qm̄ largi. verūtā
qm̄ ęqualiter ſe habent in acceptio-
ne, non minus ſunt in vſu æqualitatis q̄ largi. attamen non laudanē
valde: ſed largi diliguntur & laudā-
tur valde: eō ꝙ proficiunt, & profe
ctus eorū exiſtit per ipſorum dona
tionem. D. Et factum quidem vir-
tutis decorū eſt, et propter decorū
fit. et factum eius rectum eſt: eō ꝙ
ipſa facit equidem cui oportet, et L
quantum oportet, et vſt facit omnes res ſin ęqualitatē certam. et proprīū factū virtutis eſt quod fit delectabiliter et abſq; triſtitia Qui vero dat cui non opꝫ, et non propter
decorum, ſed pp cām aliam, hic nō
eſt largus, ſed nominandus eſt nomine alio. neq; ét qui dat et triſtatur, largus eſt. et hoc, qm̄ prēelegit
diuitias facto pulchro: hoc autem
nō eſt de facto largi. Et non accipit
ét aliquid vnde nō opꝫ: et hoc, qm̄
hæc acceptio nō eſt de natura eius,
qui nō honorat pecunias. neq; etiā
interrogat vel petit ab aliquo: ppea M
ꝙ nō eſt facile bono et beneficio vt
recipiat beneficiū ab aliquo. accipit
autē vnde oportet accipere: inten-
do à poſſeſſionibus ſuis: non quia
hoc pulchrum ſit, ſed qm̄ coactus
ad hoc, quatenꝰ habeat q̄d det. neq;
ét perdit hoc, q̄d habet cū accipiat
quidē pecuniā vt aliquibus dignis
ſufficiat per ipſam. et non indifferē
tēr cuicunq; tribuit: ſed conſyderat cui oportet, et qm̄, et cuius grā, et
vt datio eius fiat decēter. Et de natura quidē largi valde eſt vt addat in

da-

A datione, donec non relinquat ſibi ipſi niſi modicū, cùm non ſit eius intentio reſpectu ſuiipſius. Largitas autem eſt quidem ſm id quod poſſidet largus. non.n. largior eſt multū dans ex multo poſſeſſo modicū dante ex modica poſſeſſione: donec præcellat datio eius ſm proportionē eius ad poſſeſſum dationē alterius. D. Et ſcimus q illi, qui nō acquirūt diuitias per ſeipſos, ſed occupant eas abſq; acquiſitione, largiores ſunt aliis, eò q nō ſenſerunt vexationē & anxietatem indigentię in earū acquiſitione. neq; ēt fuerūt

B hę diuitię aliqd op⁹ ex operibus ipſorū, vt pp hoc amentur eas, cùm oēs homines ament opera ſua: vt parentes quærentes ſuos amant, & poetæ qui amant metra ſua. & pp hoc ſit vt ac quiſitor pecuniæ amet eſſe. Et difficile quidē eſt ditari largū vel diuitem fieri: cum nō accipiat aliquid neq; cōſeruet, immo diſtribuat pecuniā: neq; honoret eam pp ſeipſum ſed diſtribuendi eā. Veruntñ homines culpant fortunā circa largos, & dicunt ferē nunquam ditatū illum, qui meretur diuitias. attamen hoc non accidit circa largos pter rōnē

C & caſu: eò q non eſt poſſibile alicui vt fiat pecunioſus niſi intendat pecuniarū aggregationi: quemadmodū non ſit in alijs rebus: intendo q non fit alicui aliquid abſq; eo q intendat, & laboret ad illud. D. Et non dat largus, ſicut dixim⁹, cui non op3, & non vt non oportet: & ſic de reliquis diſpōnibus quæ non conueniunt. ſi enim fecerit hoc, nō erit factum eius ad imperiū virtutis: & ſi expenderit pecuniam ſuā, in his non erit expenſa eius prout op3 Res igitur eſt, quēadmodū dixi-

Nō ſit aliquid alicui inutile et ſine vſu ad illud.

mus, ſ q largus expendit ſm quanti D tatem habitorū, & in quibus oportet: qui vero ſuperfluerit in his, pdigus. & pp hoc nō nominant ſuperflue diuites prodigi: eò q expenſa eorū non ſuperexcreſcit in cōparatione multitudinis diuitiarum ſuarū. Cūq; ſit largitas in datione & acceptiōe pecuniarū, tunc largus quidē dat & expēdit in quo oportet & quantū op3: & hoc in paruo & in multo mō debito & delectabiliter: & accipit vnde neceſſe eſt, cū neceſſe eſt. Et hoc, qñ virtus cū ſit medietas in eo q eſt vtrq; res ſi- E mul, erit largus agens eas ambas ſimul ſm q oportet: intendo q dat vt oportet & accipit vt op3. & hoc, qñ dationem virtuoſam ſequitur hmōi acceptio. qñ vero acceptio nō fuerit hmōi, contraria erit virtuti: ideo q acceptio & datio, quarum vtraq; ſequit ſuam comparem, neceſſario ſiunt ſm aptitudinē vnam eandem & intendo, qñ qui dat vt oportet, accipit vt op3: & dat vt nō oportet, quia accipit vt nō oportet. vt autem inueniant duo contraria ex iſtis in diſpoſitione vna nō contingit. Et pp hoc, quando accidit largo vt expēdat pecuniā ſuam ali- F ter q expedit, & pter rectitudinē, anxiatur & triſtatur. ſi vero expenderit eā menſurate, et ſm q oportet, gaudet et delectatur ex hoc. igitur virtutis eſt vt delectetur homo, et gaudeat ex iſto: anxietur aūt & triſtetur ex altero. D. Et largus bonam facit communicationē in pecunia: non.n. pōt iniuriari cū non honoret pecuniam. et vehemens ſit eius anxietas, qñ nō expēdit, in quo neceſſaria eſt expenſa. prodigus vero peccat in his, eò q non dele-

G ętaſ, in quibus eſt delectandū: neq; ét triſtaſ, in quibus eſt triſtandum, Et qñ proceſſerimus ſermone, apparebit hęc intentio magis. ſā autē diximus ꝙ prodigalitas & auaritia ſunt additio & diminutio, & ſunt ſ duabus rebus, ſ in acceptione & in datione. Prodigalitas quidem addit ſuper medietatē in datione: & deficit à medietate, quæ eſt in acceptione. auaritia autē deficit à medietate in datione, & addit ſuper ipſam in acceptione: pręterquā in rebus paucis. Duę ergo diſpoſitiones prodigalitatis ferē non coniunguntſ & non H perdurant: eò ꝙ nō eſt poſſibile homini vel nō facile ei vt det cuilibet, & à nemine accipiat q̄quā. cui. n. nihil reſtauratur, habita finiumſ velociter: quibus aūt non reſtauranſ, ſunt illi, de q̄bus putatur ꝙ ſint ꝓdigi. Attamen de prodigo videtur ꝙ ſit multo melior auaro. & hoc, qñ ablatio vel perditio diſpōnis prodigi, & rectificatio ipſius facilis eſt ex parte ętatis vel difficultatis: & poſſe ē ei vt appropinquet medio, cū in eo inueniatur qđ inueniť in largo, ſ ꝙ dat & non accipit: niſi ꝙ differēna inter ipſum & largum I eſt, ꝙ ipſe neutrum horū agit, prout oportet. Si ergo expergefactus fuerit, & obedibilē ſe reddiderit ad tranſmutandū, ab hoc efficietur largus: & hoc per cōmenſurationē huius facti, ſ. vt det cui oportet, & non accipiat vnde non oportet. & propter hoc putatur de eo ꝙ nō ſit peruerſi moris vel malæ creatiōis: qñ non eſt de natura mali & vilis vt ſuperfluat in datione & non accipiat, ſmo hoc non eſt niſi de natura opulenti. D. Qui itaq; fuerit prodigus ſm hunc modum, ſcimus de ipſo, ꝙ multo melior eſt auaro, ꝓpter cauſas, quarū fecimus mentionem: & K qñ prodigus multis hominū proficit, auarus autē nemini neq; ſibimetipſi. Veruntñ plures prodigorum, quemadmodum diximus, accipiunt aliquid vnde non oportet. ſunt ergo ſm hunc modum auari, & non accipiunt niſi quia volunt expēdere, aut quatenus facultatem habeant expendendi. habita enim ab ipſis velociter conſumuntur: coguntur igitur ad acquirendū ex locis alijs. & qñ ipſi cum hoc non ſollicitantur ad rem honeſtā & decoram, tunc anguſtantur eorū pecto L ra, & accipiunt ex oī loco, in quo quaſi venandi oportunitatem inueniunt & hoc, qñ non deſyderaut niſi vt dent, neq; curant vnde accipiāt & qualiter. Et ideo fit vt datiōes ipſorum non proportionentſ largitati, neq; ſunt decorę: neq; agunt eas propter decorū, neq; quemadmodū oportet. aut ipſi fortaſſis dicant eū cui pertinet vt ſit pauper, & ei q mores habet honeſtos, non dant q̄c quam. & fortaſſe pecuniā multam dant, requirendi eam ab ipſis adulatorie, aut per modum alium delectanť eos. & propter hoc plures ip- M ſorū ſubmergūtur in delectationibus ſuis. cùm. n. expendere ſit facile eis, conuertunt expenſas ſuas in ſua deſyderia: quoniamq; vita & conuerſatio ipſorū non eſt decens neq; decora, proni fiūt ac declues in voluptate. Cùm itaq; prodigus nō fuerit obedibilis diſciplinæ, traducitur ad iſta: cùm autē ſtudioſus ſuiipſius fuerit, et circūſpecte rē ſuā animaduerterit ad medū, ét cōuertet ad id qđ oportunum eſt. Auaritia autem eſt peſtis irremediabilis. & huius cā eſt,

LIBRARY
UNIVERSITY OF KENTUCKY

A eſt, qñ putatur de ſenectute & de omni debilitate ꝙ reddant habentem eas auarũ. & hoſtes per naturã promptiores ſunt ad eam q̃ ad prodigalitatẽ. plures enim hominũ amãt collectionẽ pecuniæ, magiſq; eius diſtributionem. Auaritia autem ſiue illiberalitas de multis rebus dicitur, & eſt multarum ſpecierum. Et putatur ꝙ ſint multę eius diſpõnes. cum n. inuenitur circa duas res, ſcilicet in defectu dationis & ſuperfluitate acceptionis, ſit ne aggregentur ambæ eius ſpecies vñ cum vno aliquo, ſed fortaſſe ſeiungunt, donec ſuper B fluant quidã hoſum in accipiendo, & quidã eorũ deficiãt in dando. & hoc, qm̃ ille, qui nominat ſchahyhan, & leymen, & bachilen, eſt ille, qui deficit à datione, ſed nõ concupiſcit opes alterius, nec vult accipere quicquã ab aliquo. Et quidã ipſorum faciunt hoc, vt recedant à ſuſpitione rei turpis. etenim ipſi dicũt ꝙ conſeruant opes ſuas, timẽdo ne conuertant ad actum rei turpis. Et de iſtis eſt ille, quẽ nominat vulgus numeratione lentiũ. & ꝙ ſimilatur huic non nominant eos per hmõi res, niſi propter ſuperfluitatẽ retenC tionis ſuę ad hoc, ne vlli dent quicquã. Et quidã ipſorum cohibẽt ſe, ne accipiant aliq̃d ab aliquo: eò ꝙ videãt nõ eſſe rem facilẽ vt accipiat homo rẽ alterius, & non largiat alteri de ſuo. ſunt itaq; propter hoc cõtinẽtes ſe ab acceptiõe, neq; largiuntur aliquid de ſuo. Quidã vero valde excedunt in acceptiõne, donec accipiunt ex oĩ parte, & oĩ modo & oẽ quod poſſunt: quemadmodum faciũt lenę, & proſtibulatij, & ſimiles iſtis qui accipiũt modicum pro multo. etenim oẽs iſti accipiunt vnde non oportet, & quantũ nõ oportet. Et cõe eſt eis lucrum turpe: oẽs nanq; ipſi portant opprobrium & inuerecundiã publicam cauſa lucri parui. Et hoc, q̃a qui eximia vnde non oportet accipiunt, nõ nominamus auaros, vt tyrannos, qñ depredant ciuitates, & expoliant altaria: ſed dignius eſt vt nominemus eos malos, & incredulos, & iniurantes. Luſores aũt talorum, & alearum, & latrones ſunt de auaris, eò ꝙ requirunt lucra turpia. & faciunt hoc q̃a faciũt lucri cã, & ſuſtinent ignominiam. & latrones ſuſtinent diſcrimina maxima rapiendi ſiue accipiendi cã: & aleatores lucrant de amicis ſuis, q̃bus oportunius fuerat vt darent vtriq;. itaq; tam aleatores quã latrones quærunt lucra, vnde non oportet. ſunt igitur ꝓp hoc lucratores lucrorũ turpiũ voluntarie. D. Et oẽs iſti modi accipiendi de natura ſunt auaritiæ: & neceſſario dicit ꝙ auaritia ſit cõtraria largitati. auaritia. n. maior malitia eſt quàm prodigalitas: & plus peccant in ea homines q̃ in prodigalitate. D. Tantũ igit nos oportebit dicere de largitate, & de malitijs contrarijs ei. D E F

De magnificentia, & eius extremis. Cap. 2.

SEqui videtur, vt de magnificentia ſeu magnidecentia diſſeramus. nam ẽt ipſa eſſe quædam virtus vr̃, quę circa pecunias verſatur: non in omnes tñ quæ ad pecunias ſpectãt, actiones, ſicut liberalitas, diffunditur, ſed in ſumptuoſas tãtum: atq; in his liberalitatem magnitudine excellit. nam ſicut no-

477274

men ipſum ſignificat, in magnitudine decens ſumptus eſt. magnitudo aũt eſt ad aliquid. non enim aut triremis, aut ſupplicationum præfectꝰ idem ſumptꝰ eſt: ſed qui eſt decorus & ipſi, et in quo, & circa q̃d fit. At qui in paruis aut mediocribus pro dignitate ſumptus facit, magnificus minime dr̃: vt id, Mendico panẽ poſcenti ſæpe ferebã: ſed qui I magnis. nã qui eſt magnificus, liberalis ẽt continuo eſt: liberalis autẽ, non continuo magnificus. Huiꝰ vero habitus defectus paruificẽtia ſeu paruidecentia, exceſſus decori imperitia & ineptitudo quædã operaria appellatur. & eiuſmodi cæteri habitus, qui nõ excedunt magnitudine circa quę oportet: ſ̃ in quibus non oportet, & ſicut non opꝫ, ſplendorem affectant. Verũ de his poſterius dicemus. Magnificꝰ aũt ſeu magnidecẽs eſſe ſcienti ſimilis videt: quippe qui & quod decet cõtemplari, & magnos conſone facere ſumptus poſſit. quemadmodum. n. in principio diximus, habitus operationibus definitur, & ñs quorũ habitꝰ eſt: magnifici vero ſumptus, et magni ſunt, et decentes: talia igitur erunt ẽt opera. ita. n. fiet, vt ſumptus, et magnus, & operi decorus euadat: vt et opus ſumptu, et ſumptum opere dignum eſſe oportet, vel etiam ſumptum excedere. Atq; huiuſmodi ſumptus magnificus honeſtatis cauſa faciet: commune. n. hoc eſt virtutibus: iucunde ẽt & large. eò q; nimis exacta ratio paruifici eſt: conſiderabitq; magis quo mõ pulcherrimũ ac decentiſſimũ opus effi ciatur, q̃ quanti conſtet, quomodoq; fieri minimo p̃cio poſſit. Neceſſe vero eſt, vt magnificus ſit etiam liberalis. nã & liberalis expendet. & quæ opꝫ, & ſi cut oportet. in his tñ q̃d eſt magnum, magnifici eſt: vt magnitudo. Si circa eadem liberalitas ſit, ẽt ab æquali ſumptu opꝰ magnificentius faciet. non. n. eadẽ & poſſeſſionis & operis virtus eſt. nam poſſeſſio anteponitur, q̃ eſt digniſſima ac precioſiſſima: opus, q̃d magnũ & pulchrũ eſt. talis. n. rei ſpectatio eſt admirabilis. q̃d autẽ eſt magnificum, eſt admirabile: operisq; magnificentia virtus in magnitudine eſt. Ex impẽſis aũt quas honorabiles dicimꝰ, illę ſunt, q̃ ad Deorũ donaria, ędificatiões, & ſacrificia pertinẽt: quæq; ad oẽ deniq; geniorũ numen ſpectant. q̃ item ad publicam munificentiã glorioſę ſunt: vt, ſicubi vel ludorũ edendorũ, vel triremium extruendarũ, vel epuli ciuitati exhibendi ſplendide gerendã præfecturã exiſtimãt. In oĩbus autẽ, ſicut dictũ eſt, ad agentẽ quoq; haberi relatio debet, quiſnã, & ex quibus facultatibus agat. digni. n. his eẽ ſumptus debent, & nõ ſolum operi, verum ẽt facienti decenter eſſe accõmodati. Atq; iccirco pauper

A per nequaquã eſſe magnificus
põt, cùm ea nõ habeat, ex qui-
bus ſumptus decenter faciat. nã
q̃ id aggredié, ſtultus eſt: præter
dignitatẽ enim aget, præterq̃ id
quod opꝫ. id autem ſm virtutẽ
eſt, quod recte fit. Decent ẽt eos
hmõi ſumptus, quibus tale ali-
quid p̃cesſit vel ab ipſis factũ,
vel à maioribus, vel ab ñs qui
ad ipſos pertinent: nobiles itẽ,
& illuſtres, & qui ſunt hmõi.
oĩa nanq̃ hæc magnitudinẽ in
ſe habent & dignitatẽ. Ac maxi
B me quidẽ talis magnificus eſt: I
talibusq̃ impenſis magnificen-
tia, ſicut dictũ eſt, verſat: quip-
pequę et maximæ ſint, et hono
rificentiſſimæ. Sed ex priuatis
tñ ẽt illæ ad magnificũ ſpectãt,
q̃ ſemel fieri conſueuerunt: vt
nuptiæ, et ſiqd tale ẽ: et ſi alicui
rei vel tota ciuitas ſtudet, vel q̃
in dignitate cõſtituti ſunt: quæ
ẽt ad hoſpitum ſuſceptiones, &
dimiſſiones attinent, ad mune-
ra itẽ & remunerationes. nõ. n.
magnificus in ſuum, ſed in pu-
C blicũ decus ſumptuoſus ẽ. mu-
nera autem quandam cũ tem-
plorũ donarñs habent ſimilitu-
dinẽ. Magnifici ẽt eſt, ita ædes
extruere vt diuitiñs cõueniant:
quippe cùm ẽt hoc ornamentũ
quoddã ſit, & in ea opera ſum-
ptus magis facere, quæ ſunt ma
gis diuturna: pulcherrima. n.
hæc ſunt. et in ſingulis decorũ
ſeruare: nam non eadẽ ſunt Dñs
& hominibus, aut ad templum
& ſepulchrum ornandum ac-
commodata. Et qm̃ vnuſquiſq̃ D
ſumptus ſuo in genere eſt ma-
gnus, magnificentiſſimus eſt il
le, qui in magna re eſt magnus.
Hic vero, qui in his magn⁹ eſt.
eſtq̃ inter magnſtudinem quæ
eſt in opere, et eã quę eſt in ſum
ptu, dñia. pila. n. & lecythus pul
cherrima puerilis quidem do-
nũ in ſe habent magnificẽtiam:
huiuſce tñ rei precium paruum
eſt, & illiberale. atq̃ iccirco ma-
gnifici eſt, vt in quocunq̃ gene
re quippiam fecerit, magnifice
id faciat. quod. n. eiuſmodi eſt, E
& ſuperari non facile põt: & ita
ſe habet, vt ſumpt⁹ dignitas po
ſtulat. Ac magnificus quidẽ ta-
lis eſt. At qui excedit ineptusq̃
eſt, ſumptus faciendo ſupra q̃
deceat, excedit, ſicut dictũ eſt. I
paruis. n. rebus multa impẽdit:
ſplendorẽq̃ abſone affectat: vt
qui & ſodales, qui ſymbolũ de-
derunt, nuptiali conuiuio exci-
pit: et q̃dilitatẽ gerẽs comœdis I
tranſitu purpurã exhibet, ſicut
Megarẽſes cõſueuerãt: atq̃ hæc
oſa non honeſtatis, ſed oſtentan F
darũ diuitiarũ cã faciet, vt inde
in admirationẽ ſui hoſtes addu-
cat. atq̃ vbi multa oporteat ex-
pendere, pauca: vbi pauca, mul
ta expẽdet. At paruificus in oſ-
bus deficiet: nam & ſi magnos
ſumptus fecerit, in paruo defi-
ciẽdo poſtea honeſtatẽ pdet: &
q̃cunq̃ fecerit cũctãdo faciet,
ſpectãdoq̃ id, vt q̃ minimũ ex-
pẽdat: conquereturq̃ inſuper,
ac maiora q̃ decet, ſe facere om-

G nia exiſtimabit. Ac ſunt quidē habitus hi vitia: non tñ hmōi, vt opprobria afferant: propterea q̄ neq; alīs nocent, neq; deformes admodum ſunt.

DIxit. Et oportet poſt hoc loq̄ de magnificēna. vī etenim q̄ & ipſa virtus ſit circa opes. non cōplectitur tñ oēs actiones, q̄ ſunt circa opes, veluti largitas: ſed eſt quidā circa expendere tñ tm̄. præcellit aūt largitatē in expendendo multitudine eorū quę expenduntᵉ, & immenſitate: quē admodum ſignificat H nomē eius in lingua Græcorum. ſignificat. n. congruitatem expendendi in grādibus: & grande quidē dr̄ ad aliquid: ideo expēſa circa aliquā multitudinē eſt grandis in cōparatione expenſę circa vnū in multitudine. cōgruitas aūt expendendi eſt circa expenſorē, & id in quo expendit. Et de expendente quidē in rebus paruis, vt contento eo q̄d̄ congruit circa expenſionē in eis, nō dr̄ q̄ ſit magnificus: ſed proprie de eo qui in grādibus. & hoc, qm̄ magnificus largus quidē eſt: largus vero nō de neceſſitate ē magnificus. De- I fectus vero in magnificētia nedeléten, & additio ſu[illegible]: ipſam vocat hadathan, & tarmādathan. & non excedit bodachum magnificum magnitudine eius qd facit ī rebus, quæ congruunt: ſed magnitudine eius, qā facit in eo qui oportet, & non cohibet ſe ab eo quod non oportet.

Et determinabimus diſpoſitionem eius poſterius. Magnificus autem ſimilatur ſcienti: propterea q̄ ſcire pōt quid congruat: & expendit expenſas excellētes ſtudioſe. & hoc, qm̄ res ſe habet, vt diximus, à principiō, ſ. q̄ diſpoſitio acquiritur & K determinatur vel definit̄ per actiones, cùm ſit ipſa, quæ agit actione. expenſæ igitur magnifici expenſæ ſunt excellētes & cōgruæ: & ſimiliter ēt opus eius. & hoc, qm̄ expenſa eius pertingit ex magnitudine ſui & congruitate ſui ex parte operis, ad hoc vt fiat opus in ea q̄uale expenſæ, & expenſa q̄ualis operi: aut fiat opus ſuperans expēſam. D. Cūque currant actiōes magnifici hoc curſu, tunc quidem agit eas grana decori & honeſti. hoc n. eſt cōe virtutibus, & agit ēt eas cum delectatione & alacritate: ideo q̄ perſcru- L tatio certificatiua in cōmenſuratione, & ſubtiliatio nimia in circūſpectione eſt medeletum. & circūſpectio quidem eius, vt fiat hoc qd̄ operatur in fine bonitatis & honorificētiæ, maior eſt q̄ circūſpectio eius, vt quantitas eius, qd̄ expendit modica. Cūq; ſic ſit, oportet vt ſit magnificus largus. nam largus expendit qd oportet, & vt oportet. & pp magnanimitatem magnifici agit hoc, quod agit largus, & expēdit ad ſimilitudinē expenſę, quam expendit fm excellentius, qd̄ fit ex opere. & hoc, qm̄ virtuoſitas poſſeſſionis, M intendo diuitias, & virtuoſitas operis nō eſt vna. & ideo q̄ virtuoſitas poſſeſſionis eſt vt ſit pars eius ex pecunia plus, & vt ſit pecunia bona vt aurum: virtuoſitas aūt operis eſt vt ſit grande. & qui contēplatus fuerit hoc modo opus, mirēt̄ de ipſo. & pp hoc eſt magnificus res admiranda, & magnificentia virtus quā facit in maximis expenſis. Et eſt de expenſis, de quibus dr̄ q̄ ſunt præcioſæ & honorificæ: vt expenſæ in rebus diuinis: intendo ſacrificia,

&

A & vota,& opera vtensibilia: & ofa quæ ſunt ad ornamenta diuinorũ: & quod diſtribuitur cõtati, vt hoſpitalitas & donationes, diſtributio victualium illis de ciuitate. Atq; res iſtæ, quẽadmodum diximus, apportionantur actoribus ſuis, id eſt factores earũ determinãtur per ipſas, cũ ſcitum fuerit qui ſunt, & de quibus opinionibus expẽdunt. nõ enim ſolum oportet vt opes cõueniant operationi. ſed & ipſum operantẽ cõuenientẽ oportet eſſe. Idcoq; non erit miſer magnificus, cũ nõ habeat pecuniã, ex qua poſſit facere expenſas

B multas, ſm q̃ cõgruit & neceſſe eſt. quicunq; vero miſerorũ hoc conatus fuerit, demens eſt vt conetur rẽ excedentẽ poſſe ſuum, & quod oportet nam res quidẽ fit ſm imperium virtutis, cũ fuerit habẽs ſe ſm rectitudinẽ. Et magnificẽtia quidem cõuenit ei, qui in his rebus habet aliquã præeminentiã: ſiue p̃ ipſum, ſiue p̃ ſuos anteceſſores, ſcilicet qui habuerit honorificentiã & generoſitatẽ, & q̃ ſimilatur iſtis. hmõi etenim rebus ptinet excellentia & poteſtas. Dignius igit̃ eſt vt ſit magnificus ille, qui eſt cũ hac determina-

C tione, & vt ſit magnificus in expẽſis limõi, quẽadmodum determinauimus, eõ q̃ ſunt maximæ expenſarũ & honorabiliſſimæ. Et expẽſæ propriæ magnificis ſunt oẽ illud, quod expendat in vna vice. vt expẽſæ nuptiales, & quod eis eſt ſimile: aut ga cõicant illi de ciuitate ſm totalitatẽ ſuam: aut honoratiores ipſorũ, aut in expediẽdo nuncios, aut in faciendo encenia. & hoc, qm̃ quidem magnificus non eſt expenſalis in rebus ſuis, ſed in rebus cõibus: & eſt quidẽ ſimilitudo aliqua inter encenia, & oblationes, & ſacrificia. Et magnifi D cus interdũ fabricat habitaculũ cõueniens ſibi. etenim hoc decorũ eſt ei. & plurimũ quod expendit, eſt in rebus permanentibus tpe longo, cũ ſit hoc decens & optimũ. & expẽdit in omni operatione ſua hoc, quod cõuenit ei. & hoc, qm̃ res pertinẽtes Deo, & res pertinentes hominibus nõ ſunt res vnæ eædemq; neq; res pertinentes loco oratorio ſunt res pertinentes loco ſepulturæ: & tñ ſunt interdum in generibus expenſarũ expenſæ vnæ in genere ſuo. Honorabilior igitur expenſarũ eſt expenſa magna fiens in re magna. Inter ma E gnitudinem aũt in opere & magnitudinem in expenſa dfia eſt. etenim donum troci & flagelli propellentis ipſum ex magnis eſt, quo ad exultationẽ pueri ex ipſo: attamen preciũ eius paruum eſt & modicum. & pp hæc opera magnifici in quacunque mã vel quocunq; genere fiant, ſtudioſe fiunt & magnifice & hoc, qm̃ ad ſimilitudinẽ huius facti nõ deficit cõmenſuratio eius ã mẽſura rei, in qua expẽdit. Determinatio itaq; magnifici hæc eſt. D. Qui aũt ſuperfluit in iſto eſt ille, qui dẽ arabice badichun. & ſupfluit quidẽ eo q̃ excedit menſurã debitam, & optimã, vt diximus, cõſumit enim in qua indiget modicis expenſis multa, & trãſgredit̃ terminũ in pluribus: vt præparans cõuiuium nuptiale, & cõſumens ipſum cũ adulatoribus & hiſtrionibus confluentibus ad ipſum. & qui ſuſpendit cortinas purpureas ſup portas exteriores, ſicut faciunt ambitioſi, & inanis gloriæ cupidi. & nõ facit hoc, quod facit amãdo honeſtũ & decorũ: ſed vt videatur abhoſibus abundare diuitijs, & exiſtimant

G mant ꝙ per hoc mirentur de factis ſuis. vbi vero oporteret expẽdere co pioſe, modicũ expendit: & vbi opor ret modicũ, expendit multum. Defi ciens vero à magnifico, qui arabice dicitur nedlum, deficiens eſt à ma gnifico in omni re, & pdit res gran des in eo ꝙ diminuit ex rebus. cor rumpitur igitur decorũ, & deſtruit ipſum, & laborat I omni, quod age re vult, vt ſit exilis expenſa ipſius. & fiſt eius damo & in omni qđ agit, vi detur ei quod plus eſt ꝙ oportet. Hæc igitur morum maneries mali tiæ ſunt: attamen non acquirũt do H minis ſuis oppropria. nõ ſunt enim damna inferentes vicinis ipſorum, & non ſunt turpes valde.

De magnanimitate, & eius extremis. Cap. 3.

IAm vero magnanimitas cir ca magna, vel ex noſe verſa ri vr. circa qualia aũt verſe tur, primũ aſſumamus. qua in re nihil refert, habitũ ne ipſum, an eũ, qui ſm habitum eſt, con ſiderem⁹. Eſſe ſanè magnanim⁹ is videtur, qui cùm magnis ſit I dign⁹, magnis quoq; ſeſe dignũ eſſe exiſtimat: nã qui nõ pro di gnitate id facit, ſtolidus eſt: at virtute præditus neq; ſtolidus, neq; ſtultus eſt quiſpiã. Atq; eſt quidẽ magnanimus hic, quẽ di cimus. Qui autem paruis eſt di gnus, eiſdemq; ſe dignũ cenſet,
*a.l. modeſtus. * temperans, non magnanimus eſt: quippe cùm magnanimitas in magnitudine conſiſtat, per inde ac pulchritudo in magno corpore. nam parui elegantes, & concinni, non autem pulchri K dicuntur. Atqui cùm ſit indi gnus, dignum ſe magnis putat, inflatus quidam eſt. non omnis tñ eſt inflatus, qui maioribus, quàm ſit, dignum ſe eſſe cenſet. Qui autem minoribus dignum q̃ ſit, ſe eſſe arbitratur, puſilla nimus eſt: ſiue magnis, ſiue me diocribus, ſiue ẽt paruis dignus ſit, modo minoribus dignum ſe eſſe cenſeat. maxime tñ eſſe vi deretur huiuſmodi, is qui ma gnis eſt dignus. nam quid feciſ ſet, ſi tantis nõ eſſet dignus? Eſt L igitur magnanimus magnitu dine extremus, in eo vero quod oportet, medius: eo enim dignũ ſe cenſet, quod pro dignitate ẽ. illi aũt excedũt, & deficiunt. Si aũt magnis ſe eſſe dignũ exiſtu mat magnanimus, dignus cùm ſit, & præcipue maximis, circa vnũ maxime verſabitur: quod qd ſit ex dignitate ipſa definien dum eſt. dignitas aũt ad exter na bona dr̃: quorũ maximũ id eſſe ſtatueremus, quod dñs attri buimus, quodq; maxime appe M tunt, qui in dignitate conſtituti ſunt, quod itẽ ob præclariſſimas res dari præmium conſueuit: at huiuſmodi ẽ honor: externorũ enim bonorum id maximũ eſt: circa honores igitur & ignomi nias vt oportet, verſat magna nim⁹. Quin abſq; rõne quoque magnanimi munus circa ho norem eſſe apparet. magni et enſ viri honore ſeipſos dignos maxime exiſtimãt, ac pro digni

tate

A rate illi quidē. ſed puſillanimus deficit,tā ſi ad ipſum,q̄ ſi ad magnanimi dignitatē ſpectemus. inflatus aūt ad ſe ſolūmodo, nō autē ad magnanimum excedit. At magnanimus ſiquidē maximis eſt dignus, optimus quoq; ſit neceſſe ē. maiori enim honore dignꝰ eſt, qui eſt melior:maximis vero,qui eſt optimus. opꝫ igiſ vt qui magnanimus re vera eſt,bonus ēt ſit.eſſe ēt magnanimi vī id quod in vnaquaq; virtute magnum eſt.nulloq; pacto ei conuenit vtꝰ ſuaſione aliqua fraudulēter vtaī, ac fugiat, aut iniuſte agat. cuius enim cā turpe aliquid faciet is, cui nihil eſt magnū? nā ſiquis diligenter ſingula cōſideret,magnanimus ſi nō eſt bonꝰ,prorſus ridiculus videbīt.immo neq; honorē qdē erit dignus, ſi ſit malus: quippe cū virtutis præmiū ſit honor, bonisq; attribuaī. Videt igitur magnanimitas quaſi ornamētū quoddā eſſe virtutū:nā & maiores ipſas reddit,& ſine ipſis eſſe nō pōt. ac propterea re vera eē magnanimū difficile eſt, cū id exiſtere ſine integritate nullo modo queat. Ac maxime quidē magnanimꝰ circa honores & ignominias verſaī,ob eosq; honores qui & magni ſunt, & à probis viris exhibent,mediocriter quidem lętabitī,vtpote ſibi accommodatos, vel ēt minores q̄ ſibi cōueniat: integræ enim & abſolutæ virtuti nullus honor tribui dignus pōt: admittet tamē eos magnanimꝰ à probis viris, licet inferiores ſint, ꝓpterea q; nō habēt illi maiores quibꝰ affi cere ipſum valeāt. ſed qui à quibuslibet é vulgo hominibꝰ, ob paruasq; res exhibent, eos prorſus contemnet: non enim eſt eis dignus. ſimili modo etiam ignominiā, quippe quæ circa ipſum iure non accidat. Maxime igiſ, ſicut dictum eſt, circa honores verſatur magnanimus, nihilo minus tñ & in diuitiīs, & poteſtatibus, & omni tam proſpera q̄ aduerſa fortuna, quomodocunq; cōtigerit, moderate ſe geret: vt neq; in proſperis ſucceſſibus lętitia geſtiat, neq; in aduerſis rebus triſtitia ſupra modum obruatur. Nam neq; circa honorem quaſi maxima res ſit, ita ſe gerit. poteſtates aūt & diuitiæ ob honorē expetendæ ſunt: qui enim ipſas habent, ob eas affici honoribus volunt. cui vero vel honor ipſe paruus eſt, ei cætera quoq; ſunt parua. Quapropter magnanimi eſſe ēt contemptores videntur. Quin ēt fortunæ proſperitates videnī cōferre ad magnanimitatem. qui enim nobiles ſunt, & diuites, & in poteſtate cōſtituti honore digni habentur. in excellētia enim quadam ſunt. oē aūt, quod bono aliquo excellit, eſt honorabilius. propterea huiuſmodi res magis reddere magnanimos homines conſueuerunt: nanq; à quibuſdam honorantur. ſed re vera ſolus bonus honorandus eſt.

cui

G cui ſi vtraque inſunt, is magis habeſ dignus; qui honore affi-
ciaſ. Qui aũt ſine virtute hmõi
bona poſſidẽt: neq; merito ma-
gnis honorib⁹ dignos ſe eſſe ar-
bitrãtur. neq; recte magnanimi
dicũtur: quippe cùm hæc abſq;
integra atq; abſoluta virtute eẽ
nõ poſſint: ſed cõtemptores, cõ
tumelioſi, atq; hmõi vitijs præ-
diti efficiunt. nõ facile enim fit,
vt ſine virtute cõſone ac mode-
rate proſperos rerum ſucceſſus
quiſpiã ferat. dũ igitur hi ferre
H proſperã fortunã nequeunt, pu
tantq; ſe alios excellere, omnes
alios deſpiciũt: ipſi vero agunt
quodcunq; forte inciderit. imi-
tantur enim magnanimũ, licet
ei ſimiles minime ſint. atq; id fa
ciunt in quib⁹ poſſunt. quæ enĩ
ex virtute ſunt, ea nõ agunt, ſed
cõtemnũt alios. At magnanim⁹
iure ac merito cõtemnit: nã ve-
re opinatur. pleriq; alĩ aũt ita
vt ſorte incidit. Neq; vero aut
*paruipericlitãs, aut frequẽtipe
riclitãs, ppea q; pauca ſunt, quę
magnifaciat: ſed magnipericli-
I tans eſt. & cũ periclitatur, vitæ
ſuæ nõ parcit, quaſi dignũ oĩno
nõ ſit ei viuere. Talisq; eſt, vt af
ficiat beneficijs alios, ipſe affici
erubeſcat. excellẽtis enim illud
eſt: hoc eius, qui excellitur. eſtq;
eiuſmodi, vt plura retribuat. ita
enim fiet, vt qui prior cõtulerit
beneficiũ, inſuper ꝺebeat, bene-
ficiumq; accepiſſe videatur. Me
miniſſe prætereà eorum viden-
tur, quib⁹ benigne fecerint: eo-
rum aũt à quib⁹ acceperint, mi K
nime. quippe cùm is, qui acce-
perit, minor ſit eo qui beneficiũ
cõtulerit: ipſi autem velint eſſe
ſuperiores: vnde ẽt illa iucũde,
hæc iniũcunde audire cõſueue-
runt. Atq; iccirco neque Thetis
beneficia Ioui dr̃ cõmemorare:
neq; Lacedæmonij ad Athenien
ſes: ſed tantũmodo ea, quib⁹ fue
rant affecti. Magnanimi quoq;
eſt *à nemine quippiã, aut vix *a.l. neq
tandẽ petere, ſed prompte alijs ne idigere
miniſtrare: præſtareq; ſe apud
eos qui in dignitate ſunt. prędla L
raq; fortuna vtuntur, magnũ:
apud mediocris ſortis homines
mediocrem: eò q; illos ſuperare
difficile, atq; egregiũ, hos facile
eſt. & inter illos gloriari eſt à ge
neroſo animo minime alienũ,
inter humiles vero fuidioſum:
quẽadmodum inter imbecillos
*viribus nõ contendere. Neque *a.l. virib⁹
ad honoratas res accedere, aut cõtendere
vbi alĩ principatum obtinent:
ocioſumq; eſſe ac cũctatorẽ, niſi
vbi magnus aliquis honor ma-
gnũq; opus eſt: paucasq; res agẽ M
das, ſed magnas eas ac celebres
aggredi. Neceſſe ẽt eſt vt aperte
tam odium q̃i amorem prę ſe fe
rat: latere enim velle timẽtis ho
minis eſt. Maioremq; curã veri-
tatis, q̃i opinionis hẽat: dicatq;
& agat ofa aperte: id enim eſt cõ
temporis. ideo liberior in loquẽ
do eſt: eſt enim ẽt eius, qui libe-
rior in loquendo ſit. vnde eſt &
contemptor, & verax, niſi vbi
per diſſimulationem loquitur.

*a.l. freq⁹ in pericli-tans, aut li beriu⁹ perí clitans.

diſſi-

A diſsimulatiõne aũt vtiť ad mul
titudinem. Magnanimi quoq;
propriũ id eſt, vt viuere ad alte
rius arbitriũ non poſsit, niſi ad
amici: eſt enim ſeruile. vnde ẽt
oẽs adulatores famularñ:& hu
miles homines adulatores ſunt.
Adde q; neq; eſt admirator: ni
hil.n.magnũ ipſi eſt. neq; iniu
riarũ memor: quippe cũm ma
gnanimi non ſit meminiſſe, &
preſertim malorũ, ſed ea potius
deſpicere. Neq; hominiloquus:
neque.n.aut de ſe, aut de altero
B quippiã dicet. neq; vt vel ipſe
laudeť, vel alĩ vituperentur, cu
rat. ſed neq; eſt laudator: atque
iccirco ſit, vt neq; maledicus ne
in inimicos quidẽ, niſi ob cõtu
meliã ſit. De neceſſarñs itẽ, aut
paruis minime ẽ querulus, aut
precabũdus: ita enim ſe gerere
eius hois eſt, qui circa hæc ſtu
deat. eiuſmodi p̃terea eſt, vt ho
neſta potius & infructuoſa, q̃
fructuoſa & vtilia acquirat, &
poſſideat: eſt enim ei⁹ qui ex ſe
ſufficiat. Quin ẽt & motus ipſe
C magnanimi eſſe tardus vr̃, &
vox grauis, & loquutio ſtabilis.
nã neq; qui circa pauca ſtudet,
eſt feſtinabũdus: neq; qui nihil
magnũ exiſtimat, contentus &
vehemẽs. acuta aũt vox, & cele
ritas ex his efficiť. Ac talis qui-
dem magnanimus eſt. Qui aũt
deficit, puſillanimus: q excedit,
inflatus eſt. ſed neq; hi tñ mali,
non enim maleficiunt: ſed eſſe
peccãtes videntur. puſillanim⁹
enim cũm bonus dignus ſit, ſeip
ſum ñs ipſis priuat, quib⁹ eſt di D
gnus: videturq; prauum quod-
dam in eo habere, q; & bonis di
gnum ſe nõ eſſe exiſtimat, & ſe
ipſum ẽt ignorat. alioqui cũ bo
na ſint, quibus eſt dignius, ea
proculdubio appeteret. Non tñ
huiuſmodi homines ſtolidi, ſed
eſſe* intelligẽtes potius viden * al. pigri.
tur: taliſq; opinio peiores etiam
ipſos reddit. ſinguli enim ea q̃
dignitati ſuæ cõueniunt, appe-
tere cõſueuerunt. adde q; & ab
honeſtis actionib⁹ & ſtudiis q̃ti E
ſint idigni, & ab externis quoq;
bonis ſimili modo abſtinẽt. At
iſtati ſtolidi ſunt, ſeq; ipſos igno
rant: atq; id palam: quaſi.n. ſint
digni, honorabiles res aggrediũ
tur: deinde redarguũtur: veſti-
tuq; ẽt, & habitu, atq; huiuſce-
modi rebus ornãtur: ſperaſq;
fortunas ſuas eſſe manifeſtas vo
lunt: de ipſiſq; p̃dicãt, quaſi ob
eas honores ſint conſequuturi.
Magnanimitati aũt puſillanimi
tas magis eſt oppoſita, q̃ inflа-
tio: quippe quæ & magis cõtin F
gat, & peior ſit. Magnanimitas
igitur circa honorem magnũ,
ſicut dictum eſt, verſatur.

DIxit. Magnanimitas aũt videť
eſſe in rebus magnis, quẽad-
modum ſignificat nomẽ eius. deter
minemus igitur primitus res, in qui
bus inuenitur. & nõ differt ſiue ſpe-
culemur magnanimitate, vel in ma
gnanimo. Et vr̃ q; magnanimus
ſit ille, qui præparat animũ ſuũ vel
ſeipſum ad res eximias, eas aptus ad
hoc. qui enim fecerit hoc abſq; me-
rito,

G rito, ſtultus eſt neq; ignarus. qui ergo fuerit huius diſpõnis, eſt magnanimus. Qui vero apeus fuerit ad res exiles & pro tali ſe exhibuerit, eſt hõ ſanæ opinionis, nõ aũt magnanim°: eõ ꝙ magnanim° circa grandia eſt: quẽadmodũ venuſtas circa corpora grãdia eſt, formoſitas vero circa corpora. Qui aũt exhibet ſeipſum tanquã aptũ grandibus, nõ exiſtens aũt, eſt qui Arabice dr mureſennichũ, & Latine poteſt ambitioſus nominari. & non omnis, qui ſeipſum tanquã ingerit dignũ pluribus q̃ meretur, ſuperambitioſus ē.

H Qui vero ſeipſum minus idoneum reddit q̃ mereat', hic puſillanimus eſt: ſiue in ſe idoneus ſit ad grãdia, aut ad mediocria, aut ad exilia: dũmodo in morem ſe reddat ſuo modulo. de iſto igit' putat' ꝙ ꝓprie ſit puſillanimus. qui aũt magnorũ eſt meritorũ & ad parua ſe commetit', hic potius talis eſt. q enim meretur grãdia, & ſeipſum adaptat minoribus, tũc qd ſit nõ mereat' ea re: intendo ꝙ tũc potiſſime rebus exilibus ſe exhiberet. Magnanimi igit' finis eſt in magnitudine rerũ, quas operat° eſt, & mediocres in operãdo ipſas, & ex

I hibet ſe idoneũ ad q̃ oportet & ſm ꝙ oportet. puſillanim° vero deficit ab ipſo ī hoc. Cũm itaq; ſit magnanimus, idoneũ ſeipſum reddens ad res magnas, emeritus ens ad hoc, & ꝓprie ad res, q̃ ſunt in fine magnitudinis, neceſſariũ eſt vt hoc ſit ī re vna: & meritũ quidẽ eſt ſm ea bona, q̃ ab extra ſunt: & eſt illa res vna, q̃ ab extra maxima earũ: & eſt cum quo ſeruit' Deo excelſo: & qd deſyderãt qui ſunt ſublimiũ poteſtatũ, & ſtrenui in reb°, q̃ ſunt in fine venuſtatis. quod aũt currit hoc curſu honorificẽtia eſt: ipſa. n. excellẽtior K eſt bonorũ q̃ ſunt ab extra. magnanimitas igit' inuenit' quidẽ in appetitu honorũ & priuatione ſm modum debitũ. Et manifeſtũ eſt abſq; ſyllo de re magnificorũ ꝙ expetũt honorem p hoc, ꝙ maximi hominum proprie idoneoſe credunt ad honores: & faciũt hoc ſm quantitatem meritũ. Puſillanimus aũt deficit ab hoc, ad qđ ipſe idone° exiſtit, & ab eo quod mereat' magnanimus. Superambitioſus aũt addit ſup meritũ ſumpſius, ſed nõ ſup hoc, quod mereat' magnanimus. D. Cũ enim magnanimus meritor exiſtat maxi L mi, qđ in rebus eſt, erit optim° hominũ. & hoc, qm̃ bonus ſemp̃ meretur quod magnũ eſt in reb°: & optimus quod maximũ. neceſſariũ igit' eſt vt magnanimus ſit bonus. & vt de magnanimo ꝙ ſit ei Vnaquaq; virtutũ, quod magnum eſt ex ipſis. nõ conuenit igitur ei penitus vt fugiat, qm̃ moueritipſum aliqđ modicum quid, neq; vt iniuriet': & hoc, qm̃ reſpectu cuius non magnificat' aliq d, hunc nõ producet animꝰ ſuus ad factũ turpe. D. manifeſtabitur aũt particularia proſequẽti ꝙ magnanimus, qm̃ non fuerit bonus, ri- M diculo erit in omnibus: neq; merebitur honorari ēt, qm̃ fuerit malus: cũm honor equidem preĝmiũ ſit virtutis, & accipiũt quidẽ ipſum probi ex hominib°. Videt igitur ꝙ ſit magnanimitas ornatus virtutũ: eõ ꝙ magnificat eas, neq; eſt magnanimitas niſi p virtutes. & pp hoc difficile eſt inueniri magnanimum ſm virtutẽ: non enim poſſibile eſt inueniri niſi bonũ & beneficũ. Cumq; ſic ſit, non inuenitur magnanimus proprie, niſi in honorib° & in priua-

tione

A tione eorum. & qñ honoratur ſm eximia, & a meliorib⁹ hominũ gaudet gaudio modico: ideo ꝙ in hoc nõ recipit ab eis, nisi quod debet ei ex merito aut minus debito. virtuti etenim pfectæ nõ inuenit honor & reuerẽtia æqualis ei, & quantũ meret. veruntñ multotiẽs accipiat iſte hunc honorẽ, eò ꝙ nõ eſt poſſe honoratorib⁹ ſuis vt honoret eũ plus hac quãtitate. qñ aũt honoratur ſm exilia & a vilioribus hominũ, ignominia fit ei p hoc & vilipenſio: eſt enim aliud a ſuo merito. & ſiſt ſe hẽt res ſua in priuatione honoris,
B intendo ꝙ, qñ priuatur eo, vilipenſum ſe reputat. aliter enim nõ eſſet iuſtus in ſemetipſum. Magnanim⁹ ergo, quẽ admodũ determinauim⁹, requirit honore: magis omni re, & requirit diuitias & poteſtates. oĩs aũt felicitas & infelicitas cõtingens ei ab extrinſeco vẽ ei, ꝙ ſit cũ mẽſura. Nõ ergo ex proſperitate extollit, neq; ex aduerſitate deprimitur. neq; apud ipſum honor eſt de maximis reb⁹: poteſtas aũt & diuitiæ nõ eliguntñiſi pp honorem. qui enim habuerit poteſtates & diuitias, amat
C vt honoret p ipſas: cui vero modicus honor fuerit, hunc ẽt reſiduę res aliæ minorãtur: ideoq; videnť iſti eſſe dñi abundantiarũ. Et iã quidẽ putatur de felicitanbus exteriorib⁹ ꝙ adiuuẽt ad magnanimitatem: vt generoſitas, poteſtas, & diuitiæ, eò ꝙ generoſi merentur honorem. & iſti potentes & diuites, ideo ꝙ habent valorem & bonitatem ex reb⁹ virtuoſis: & omnis virtuoſi meritũ potiſſimum honor eſt. ideoq; cùm iſtum iſtæ res magnanimis, efficiunt eos magnanimiores. & ideo nunq̃ honorificant quidã queſ-

dam pp iſta bona exteriora: honoratus autẽ, ſm ꝙ ſolus bonus eſt: & ille, in quo aggregantur ambæ res, magis meret honorari. Et illi autẽ, quibus inueniuntur iſta abſq; eo ꝙ virtuoſi exiſtant, non ſe reddunt idoneos ad res eximias ex honorificentia ſm viam ratiocinis: intendo ſm viam laudationis. neq; dicit de eis ꝙ ſint magnanimi ſm certitudinem. & honorantur quidem ſm ꝙ res iſtæ nõ penitus vacuæ inueniuntur a virtute. cũ enim inuentæ fuerint vacuæ a virtute, expoſitũ erunt linguoſis: intendit poetas & rethores. & hoc, qñ non facile inuenit qs
E bona in homine aliquo ſm ꝙ oportet abſq; virtute. qñ vero non inueniuntur in eis bona ſm ꝙ oportet: & ipſi putant ꝙ in hoc præcellant alios, a ſe vilipendunt hoĩes. ſciunt vero hoĩes hoc quod eſt in eis: imitantur enim magnanimos, licet diſſimiles eis exiſtãt. & imitanť quidẽ in quibus poſſunt: attamen nõ operantur ſm virtutis exigẽtiam. & pp aſſimilationẽ ſuam, cũ magnanimi vilipẽdunt alios a ſe. & hoc, qñ magnanimus ſm veritatem ex debito paruipendit alios, eò ꝙ credit verũ:
F vulgus aũt credit quodcunq; cõtingit eis. Et magnanimus quidẽ non eſt frequẽs diſcrimini: veruntamẽ, cùm ceciderit in eã, magnus exiſtit in eis: vitamq; ſuã paruipẽdit, inde bitum iudicans vt ſuperuiuat diſcrimini. Et magnanimus impẽſor eſt beneficiorum hominibus. & ex impenſo ſibi beneficio verecundatur: eo ꝙ illud eſt de natura exercentis virtutem, iſtud vero eſt de natura eius, erga quem virtus exercetur: quando beneficiũ ei impenſum fecerit, retribuit retributionẽ multan-

& hoc

G & hoc p rem amatā ei, qui incepit beneficiū: & cùm hoc nō ſit tardus ad retribuēdum. Et putāt de eis, q ipſi recordentur beneficiorū, & quæ impendūt, nō recordantes ſibi impenſorū: eò quòd inferior eſt beneficiatus benefactēte. cumq; magnanimus amet excellentiā, delectat ipſum audire ſuū beneficiū: piget aūt ipſum audire hoc, p quod ſuerit ei benefactū. Eſtq; de nā magnanimi vt nihil ei deficiat, cū grauiter ferat defectū: & de natura eius eſt, vt expedite & prompte ſeruiat ei, & vt magnificē in cōſpectu magnatū, qui
H dñi poteſtatū ſunt & felicitatū: & vt apud mediocres hominū humilis inueniat. nam exaltatio eius ſup dominos poteſtatū & felicitatum difficile eſt & honorificū: ſup iſtos aūt facile. & excellētia ſup illos nō vile eſt: ſuper iſtos aūt modici valoris. Amplius de nā eius eſt, vt ſit tardus in motu, & plongator expediendorum, niſi in loco honorificētię grandis & facti excellētis & facta ei⁹ ſunt pauca, ſed eximia diuulgata. Odit palā, & amat palā. latitare etenim timidi eſt. Et plus veritati innitit, q̄ priuationi: & palam loquit, & facit:
I paruipēdit etenim res. & pp hoc eſt ſeuerus & verax, niſi in reb⁹, in q̄b⁹ indiget ſolatio & ioco. & interdum iocoſus eſt mults hominū. Et eſt q nō pōt cōmode viuere in venando gratiā & amorem hominū: etenim factū illud factū ſeruorū eſt. & pp hoc oēs adulatores ſunt quaſi operarij cōductitij ſiue mercēnarij: & illi de gēte minuta adulatores ſunt. Neq; admirat quicquā, cùm nō ſit aliq̄id reſpectu eius eximiū. neq; iniuriarū vltiones meditat in annos, cùm non ſit de nā magnanimi vt magnorum ſeruet memoriā aſi- K
quo mō: quin immo de natura ei⁹ eſt diſſimulatio eorū & auerſio ab ipſis. Neq; de nā eius vt narret hominibus neq; de ſe neq; de aliis. nō enim ad hoc ſitā opponit diligētiā, vt ſeipſum laudet, neq, vt aliū vituperet: neq; enim laudator eſt. & pp hoc nō eſt maledicus, neq; de inimicis ſuis, niſi cū indiguerit nimis, & in rebus neceſſarijs. Neq; eſt lamentator, neq; ſupplicator. hoc etenim ptinet ei, qui vehemēti diligētia requirit teſtes iſtas. & inſtat impetrationi rerū excellentiū, quæ ſunt abſq; fructu, ampli⁹ q̄ impetrationi rerū L
fructuoſarū vtiliū. hic etenim mos quidē eſt ei⁹, q ſibi metipſi ſufficies eſt proprie. Et vē de magnanimo q̄ ſit tardi motus, grauis vocis, moroſus in loquēdo. cuius enim vehemētia nō eſt niſi in reb⁹ paucis, nō eget agilitate: qm̄ cui nihil eſt multum cordi, talis nō eſt curioſus, acuitas aūt vocis & mot⁹ velocitas inueniuntur quidē agili & curioſo. Hæc itaq; eſt determinatio magnanimi.

D. Qui vero addit ſup iſtū Arabice dē mutafennichū, & pōt Laune ambitioſus vel vana gloriōſus vel ſup- M
ambitioſus nominari. qui aūt deficit ab ipſo, puſillanimus dē. verūtn iſtis moribus morigerati nō putantur iniqui vel mali: nō enim malefactores ſunt ſed errantes potius. & hoc, qm̄ puſillanimus idoneus ē ad aliqua, & indignū ſe reputat ad ipſa. videtur ergo in hoc malitia quædā eſſe: eò q̄ nō intromittit ſe de bonis ſuæ pertinentibus idoneitati, & eſt ignarus ſuiipſius. aliter enim appeteret ea quæ merentur, cùm bona ſunt. Et hmōi non ſunt ſtulti, ſed potius ignari. videt itaq; q̄ hæc opinio de

ipſis

A ipſis deteriores ponat eos alijs à ſe: cum vnuſquiſq; hoīm appetat hoc, ad quod eſt idoneus. & iſti fugiunt ab operationib⁹ & artibus bonis, eò q; reputant ſe non eſſe idoneos earum. & ſiſt ſe habet i bonis exterioribus. Superambitioſi aũt ſtulti ſũt, & ignari ſuipſius ſimul. & hoc patere eſt manifeſtum in re ipſorum: accipiunt nanq; res preciosas, ac ſi ſint idonei earum, & ex hoc incurrunt infamiam. & ornant ſe veſtibus & apparatibus, & quę his ſunt ſimilia: & amant, vt diuulgentur benefacta eorum: & multa prædicant de ſeipſis, quatenus honorentur ab hoīb⁹ B per hoc. Opponitur aũt magnanimo puſillanimus plus q̃ ſuperambitioſus: nam puſillanimitas deterior eſt ſuperambitioſitate. Et magnanimus requirit magnificentiam condicentem ſibi, quemadmodum prædiximus.

De moderato honoris ſtudio, & eius extremis. Cap. 4.

CIrca honorem autẽ eſſe q̃dam alia virtus etiã videtur, vt ſuperius diximus, q̃ magnanimitati ita reſpõdet, C vt magnificentiæ liberalitas: illæ enĩ vtræq; ſicut à magnis abſtinẽt, ſic in mediocribus & paruis nos vt oportet, afficiunt, ac diſponunt. Quemadmodũ aũt in datione & acceptione pecuniarum & mediocritas eſt & exceſſus & defectus: ita quoque in honoris appetitione licet & magis q̃ oportet & minus, & vnde oportet, & vt oportet, vnumquęq; ſe gerere. nam & ambitioſum vituperamus, quippe qui & magis q̃ oportet, & vnde nõ D oportet, honorem affectet: & in ambitioſum, eò q; ne ob honeſta quidẽ facta honore affici velit. Interdum tñ fit, vt vel ambitioſum quaſi virilem & elegantẽ, vel inambitioſum quaſi modeſtum & temperantem laude proſequamur, vt ſuperioribus in libris dictum iam eſt. Perſpicuum autem eſt cùm pluribus modis talis cuiuſdam rei ſtudioſus & cupidus aliquis dicat, nõ ſemper nos ad idem honoris cupidum, id eſt ambitioſum refer E re: ſed cùm laudamus, ad id q; magis q̃ plerique ẽ vulgo: cùm vituperamus ad id quòd magis q̃ oporteat, honores ipſos appetat. Quia vero noſe uacat mediocritas, fit, vt de ea quaſi deſerta ſede extrema decertẽt. Verum in quib⁹ eſt exceſſus & defect⁹, ibidem quoq; eſſe mediũ neceſſe eſt. appetunt aũt honores & magis & minus: ergo etiã vt oportet. Laudatur igitur hic habitus, q̃ eſt circa honorẽ noſe vacans mediocritas: quæ ſanè ſi F ambitioni comparetur, inambitioſitas: ſi inambitioſitati, ambitioſitas: ſi vtriſq;, vtraq; eẽ quodam modo videtur. Id quod ẽt circa alias virtutes eſt. Extremi autem hic videntur inter ſe opponi, propterea q; †mediũ nullum nomen †ſortitum eſt.

† a. l. medius.
† a. l. ſortitus.

DIxit. Et videt q; proportio appetitus honoris ad magnanimitatem ſit proportio largitatis ad magnificentiã. etenim hæ duæ vir-

G tutes, intendo largitatem vel liberalitatē, & appetitū honoris, nō ſunt in rebus grandibus: ſed proprie in rebus paruis ſm modum debitum. magnanimitas aūt & magnificētia ſunt in grandibus rebus. Et ſimilaſ quidem appetitus honoris largitati: eò q̄ quemadmodū in acceptione & datione eſt mediocritas, & ſuperfluitas, & defectus, ſic eſt in deſyderio honoris: intendo q̄ ſit plus q̄ oportet, & minus q̄ oportet, & vnde nō oportet. Ille aūt, qui nō amat honorem, eſt ille, qui neq; in rebus decētibus amat honorari. D. Et for H taſſe laudamus amatorē honoris, eò q̄ virilis eſt, & amans decorum. & fortaſſan laudamus eū, q̄ non amat honorem, eò q̄ modeſtus & temperatus ſm q̄ dicimus in præcedentibus. Et manifeſtū eſt q̄ amator honoris, cùm dicaſ ſm plures modos, non laudamus amatorem honoris in oī loco, cùm non dicaſ ſemp de re vna eadem: ſed laudamus plus q̄ laudet ipſum vulgus, vel plures hominum, qñ ſe habuerit debito modo, & vt oportet: vituperamus aūt, qñ exiuerit ab opportuno. Et cùm ſit mediū in eo qd eſt iter hęc duo, I non habens nomen, veriſimile eſt vt accidat dubitatio in extremitatibus: intēdo q̄ in eo, qđ declinat verſus extremitates dubitaſ: de medio vero ſm veritatem palam eſt, q̄ laudabile. Et in quibuſcunq; rebꝰ fuerit ſuperfluitas & diminutio, i ipſis eſt eſt mediocritas. cumq; ſit ſic, appetens honorē plus q̄ oportet, & minus q̄ oportet, erit hic appetens honorem vt oportet. Laudaſ quidem hęc diſpoſitio, eò q̄ eſt mediocritas in appetitu vel amore honoris, aut vere innoīata eſt. & palā ē de re ea, q̄ in cōparatione amoris honoris ē B non amor honoris: & in cōparatione ad non amorē honoris eſt amor honoris hæc ergo diſpoſitio, ſ. media, vtriq; reliquarū cōparata, qđāmodo erit vtraq;. Et videt q̄ inten no inuenta ſit etiam in cæteris virtutibus: intendo q̄ media in eis ſūt ipſa extrema quodammodo, & ſunt alia ab ipſis modo alio. Et iā patet de re extremorū in hoc more: qñ oppoſita ſunt: quoniam mediū innominatum eſt.

De manſuetudine, rimiq; extrem. C. 5.

IAm vero manſuetudo circa L iram mediocritas ē. nā cùm noſe hac ſ re careat mediū, & ferè ēt extrema, ad medium manſuetudinē ipſam referim⁹: licet ad defectum qui nomē nō habet, declinare magis videaſ. at exceſſus iracundia q̄dam dici pōt: nam affectus eſt ira, quā q̄ efficiunt, ſunt multa & diuerſa. Qui igitur ob q̄ oportet, & quibus oportet iraſcit, adde ēt quo mō, & qñ, & quouſq; debet, laudaſ: eſſeq; is manſuetus pōt: quippe cùm mānſuetudo ipſa laude afficiaſ. Mānſuetus enim M ille eſt, qui perturbatiōe vacat, & ab affectu minime ducitur, ſed quemadmodum ratio ipſa ſtatuerit, ita & ob id, & tam diu ſuccenſet: peccare q̄ potius videtur in defectu: quippe qui non ad vltionem, ſed ad veniam dādam promptior ſit. At defectus, *Ira defectus.* ſiue iræ vacuitas quædam ſit, ſiue quippiam aliud, vituperatur: nam qui & ob q̄ oportet, & *Manſuetudo laudabilis.* ſicut

A ſicut oportet, & qñ, & in quos oportet, non iraſcuntur, hi profecto eſſe ſtolidi videtur. qui. n. non iraſcit, neq; videtur ſentire, neq; dolor affici, neq; ee idone⁹ ad vlciſcendū. At tolerare ſi laceſſaris, patiq; vt mi contumelia afficiantur, ſeruile, pfecto eſt. Exceſſus vero ſm omnes quidē modos fit: nam & in quos nō oportet, & ob quę non oportet, & magis item, & citius, & diutius q̄ oportet, exiſtit: nō tñ ita, ut vniuerſa eidē inſint: non. n. ad

B pōt. nam malum ēt ſeipſum perdit, & ſi integrum ſit, intolerabile euadit. Iracundi igit, cito quidem iraſcunt, & quibus non debent, & ob q̄ non debent, & magis q̄ oportet: ſed, quod optimū in ſe habent, cito ēt deſiſtūt. hoc autem ipſis propterea euenit, quia irā minime continent, ſed reddunt. vnde ob celeritatē ma

f niſeſti ſunt, deſide ceſſant. ſupra modum aūt celeres ſunt, & ad oēs res & quacunq; de cauſa irā cundi, ñ qui ſunt excandeſcentes

C & ſumme bilioſi. vnde nomē ēt habent. Acerbi vero difficulter reconciliantur, & longo tempore iraſcuntur. continent enī irā, & non niſi vbi reddiderint, ceſſant: nam vltio his irā ſedat, dū voluptatem loco doloris inducit: qd quouſq; non euenit, grauatum aſum habent. quia vero id non eſt manifeſtum: neq; ſuaſiōe apud eos vtit quiſpiā: & ip ſi ſecum irā concoquere non niſi mora quadā temporis poſſūt. ſunt q; hmōi hoſtes tum ſibi ipſi moleſtiſſimi, tum ñis qui maxime ipſis ſunt amici. Infeſtos aūt eos dicimus, qui & ob quæ nō debent, & magis item q̄ debēt, & diutius ſuccenſent: & placari ſine vltione † vel ēt punitiōe nō poſſunt. At vero manſuetudini exceſſum magis opponim⁹: q̄p pe cūm & magis fiat: humanū enim magis eſt vindictā ſumere: & ad correctum hoīum infeſti etiam peiores ſint. Quod aūt tum in ſuperioribus ēt libris diximus, tum ex ñis q̄ dīr, ſatis cōſtat, quo modo, quibus, ob quę, quanto tempore iraſcēdum ſit, quouſq; item aliquis pgrediēs vel recte facturus ſit, vel peccaturus non eſt facile definire. qui

D † a. L. & pē tione.

E

Qui parū tranſgredi tur nō vituperatur

enim paululum tranſgredit, nō vituperatur, ſiue ad nimium, ſiue ad parum deflexerit: immo interdū & eos qui deficiūt, laudamus, māſuetoſq; appellam⁹: & eos qui infeſti ſunt, tanquam ad imperandum idoneos, viriles nuncupare cōſueim⁹. Quā tū igit, & quo mō quiſpiā tranſgreſſus ſit vituperandus, ſtatui rōne non facile pōt: in particula

g ribus. n. & ſenſu iudiciū eſt. Veruntñ illud ſati pſpicuum eſt, ſicut medium habitum, quo efficit, vt & quibus oportet, iraſcamur, & ob q̄, & q̄ mō oportet, & ſm cætera oſa hmōi, eē laudā dū: ita exceſſum & defectū, ſi parū qdē peccāt, parū: ſi paulo ampli⁹, magis: ſi multū, vehemēter eſſe vituperandos. ex quo

 efficī-

Gelicitur, vt medium habitū cō
ſectandum eſſe manifeſtum ſit.
Atq; hæc de habitib⁹, qui circa
iram exiſtunt, dicta ſufficiant.

DIxit. Et manſuetudo mediocri-
tas eſt circa iram. cùm aut̃ me
dium non habeat nomẽ in hoc mo
re, & ferè ſiſt ſit de extremis, nomi-
nauimus medium mãſuetum, cùm
ſit propinquior extremo, quod eſt
ex parte defectus: & eſt illud, qđ nõ
habet nomen: intendo in irascibi-
lem, & priuatum ira. extremũ aut̃
alterum, quod ẽ ex parte ſuperflui-
H tatis, eſt ille, qui nominatur iracun-
dus vel furioſus: & hoc, qñ hæc paſ
ſio nominatur vſt ira: res aũt indu-
centes hanc paſſionem ſunt multæ
diuerſæ. Et qui irascit ei, cui eſt ira-
ſcẽdum, & pro quibus eſt irascẽdũ,
& vt oportet, & qñ oportet, & quan
tum, hic laudat᷑. Et conueniens eſt
vt iſte ſit ipſe mãſuetus, cum man-
ſuetudo laudetur. & hoc, qñ de na-
tura manſueti eſt vt ſit moderatus,
non vleiſcens pp iram, ſed eſt I hoc
quod ordinauerit intellectus, & eſt
eius exacerbatio in menſura horæ
ſm φ menſurauerit intellectus: &
I ponit᷑ φ peccatum in manſuetudi-
ne ſit quidem maxime in defectu:
eò φ manſuetus non eſt amans vin
dictam, ſed ignoſcens & acceptans
excuſationem culpæ defectus. Ergo
in hac paſſione, ſiue fuerit priuatio
iræ, ſiue quicquid fuerit, vituperabi
lis eſt. qui enim nõ irascunt᷑ cui ira
ſcendum, reputantur inſenſibiles et
incontriſtabiles: cumq; vir non ira
ſcitur, non quæret vindictam Et to
lerantia auditionis vituperij, & nõ
iraſci pro ꝓximis ſuis, & ꝓ eis quos
habet in reuerentia & veneratione,
moris ſeruorum eſt. Et ſapſuitas K
& contingens in oĩbus iſtis: intendo
vt irascatur homo cui non oportet,
& ex quibus non oportet, & vehe-
mentius q̃ opo. tet, & diutiꝰ q̃ opor
tet. verunt̃ oĩa hæc non aggregan
tur in re vna eadem: ideo φ hoc nõ
eſt poſſe: propterea φ malũ eſt cor-
ruptuum ſuipſius, qñ aggregatæ
fuerint oẽs eius partes, cùm non ſit
hoc tolerabile. ad irascibilem. n. feſ
ſtinat ira, ex quo non oportet, & cui
non oportet, & plus q̃ oportet. & ſe
dat᷑ ira eius velociter: & iſtud meli⁹
eſt, quod eſt in eis. & accidit qui-
dem ipſis vt tales exiſtant, eò φ L
non recipiunt iram, ſed exaggerãt:
& pp acuitatem ipſorũ manifeſtãt
iram, & tandem quieſcunt. qui aũt
addunt ſup iſtos, ſunt veloces, ad ira
ſcendum acuti: qui irascunt᷑ ex om
ni re, & in oĩ re. Iræ itaq; qui ama-
ricatum habet animũ difficilis eſt
ſeparatio: & permanet tempore lõ-
go, eò φ reprimit iram ſuam: quie-
ſcit aũt ab irascendo, cùm fuerit ei
ſatisfactũ: eò φ ſatisfactio quietat
iram, adeo φ acquirit dño ſuo dele
ctationem cum triſtitia. cùm vero
non ſumpſerit ſatisfactionem, cõti- M
nuat᷑ eorũ iracundia. & hoc, qñ,
cùm non fuerint manifeſtantes ira
cundiam ſuam non ꝓparat᷑ alicui ſe
datio ipſorum. & pp hoc durat eo-
rum iracundia tẽpore longo: & qui
fuerit cum hac diſpoſitione, contri
ſtans eſt ſeipſum, & amicos ſuos ꝓ-
prie. Illos ergo, qui irascunt᷑ ex qui-
bus non oportet, & plus q̃ oportet,
& diutius q̃ oportet & nõ miteſcũt
nec parcunt, donec ſumpſerint ſatiſ
factionem & vindictam, potius op-
ponimus manſuetudini q̃ extremi-
tatem alteram: intendo priuationẽ
iræ.

A irę.&qui habent vindictam virilita
ns,& qui irascuntur ira ipsorũ, ma-
lę sunt societatis & amicitię. Et ĩ
patet ex eo quod diximus in prece-
dentibus,& eo quod dicimus nũc,
q̃ non est facile definire irã sermo-
ne, qualiter oportet vt fiat in oĩ lo-
co,& quantum, q̃ diu, & vsque ad
quem terminũ, donec dirigat in ip
sa vt peccetur. Si ergo pertranseatur
terminus in ira modicum versus su
perfluitatem, vel versus defectũ, nõ
vituperatur. nos nanq; fortassis lau
damus deficientes, nolantes eos mĩ
suetos: quorum asit grauis sit ira, p̃
B portionanę virilitati, eò q̃ apti sint
principatui. Non est aũt facile no-
bis sermone determinare vsquequo
ptranseiens in ira modum & quanti
tatem, erit quis vituperabilis: ideo
q̃ est res particularis, q̃ sensu discer
nit: & p hoc q̃ appropriat vnicuiq;
singularium ex ipsa. & hoc infinitũ
est. Veruntn̄ posse est nobis vt perue
niamus in declaratione huiꝰ ad hãc
quantitatem. Dicimꝰ ergo q̃ dispõ
media, per quam fit ira, contra quę
irascendum, & quãtum oportet: &
ſm alia huiusmodi ex conditionibꝰ
laudabilis est. supfluitas vero & de-
C fectus vituperabiles. qñ ergo modi-
cum pransibit medium, vituperaę
vituperio modico: qñ plus, plus: &
qñ multum, multum. cùmq; sic sit,
manifestum est, quod oportet vt co
hibeamus nos per dispõnę mediã.

De *comitate, & eius extremis.* Cap. 6.

AT in cõgressionibus quo
que & conuictu, sermo-
numq; & negociorũ cõ-
munitate eę alĩ placidi & obse-
quiosi videntur, qui osa in gra-
tiam laudãt, nullaq; in re aduer- D
santur: sed minime molestos exi
stimant se esse oportere ĩs, qui-
bus cum habent consuetudinẽ,
alĩ ecõtrario in osibus aduersan
tur, nullamq; sibi habendam ra
tionem putant, ne molesti sint:
qui morosi & litigiosi nuncupã
tur. Verum sicut hos vtrosque
habitus esse vituperabiles: ita
mediũ esse laudabilem cõstat, q̃
videlicet efficitur, vt vnusquis-
que & q̃ oportet, & sicut opor-
tet, vel admittat, vel grauate fe-
rat. Nomen tñ huic medio nul- E
lum impositũ est: sed amicitię
maxime similis videt. talis. n. est
qui habitu hoc medio est prędi
tus, qualem modestum ac, pbã
amicum esse volumus: si id vi-
delicet assumpserit, vt diligat.
nam ab amicitia in eo differt, q̃
est sine affectu diligendi eos, qui
buscum versatur. nõ. n. quia vel
amat, vel odit, suscipit singula
vt debet, sed quia est talis: quip-
pe cùm idem facturus sit tam
apud notos, q̃ ignotos: tã apud
familiares, q̃ eos, quibus cũ nul F
la familiaritas interceserit. vbi-
que tñ prout singulis cõueniet,
non. n. perinde familiares atque
externos aut studio, psequi, aut
dolore afficere nos conuenit. In
vniuersum igit dictũ est in con
gressionibus hũc vt oportet, se
esse gesturũ. spectans asit ad ho-
nestatem & vtilitatem id atten
det, vt dolorem non afferat, vel
collætificet & obsequat. videt
est circa voluptates, doloresq;

eos verſari, qui in congreſſioni
bus exiſtunt: in quib⁹ ſi vel nõ
honeſtum ipſi fuerit, vel dãno-
ſũ ẽt obſequi, id minime faciet,
ſed grauate ſe geret, potiusq; eẽ
moleſtus volet. ſi itẽ obſequiũ
facienti aut dedecus, atq; id nõ
paruum aut damnum, aduerſa-
rio autem doloꝛẽ paruũ allatu-
ra ſit, non admittet, ſed ægre fe-
ret ac repudiabit. diuerſo autẽ
modo cum ꝝs qui in dignitate
H conſtituti ſunt & priuatis, cum
magis item & minus familiari-
bus, cæteriſq; diuerſi inter ſe ge
neris hoibus cõgreſſiões faciet:
ſingulisq; id quod decet, attri-
buet. ac collætificare quidẽ per
ſe eliget, cauebitq; contriſtare.
ſed euentia tñ ipſa, ſi maiora
fuerint, honeſtatem ſiquã & uti
litatem conſequeꝛ: voluptatisq;
cã magnæ, q̃ poſtea ſubſequutu
ra ſit, paruũ dolorem afferre nõ
verebit. Ac medius quidẽ talis
I eſt, nomẽq; non habet. Qui au
tem obſequit, ſi nulla alia de cã
id facit, nulli ut iucundus ſit, pla-
cidus eſt & obſequioſus: ſi ut e-
molumentum aliquod adipiſca
tur, atq; id vl pecunĩs, vel ꝝs re
bus, q̃ pecunĩs comparanꝛ, adu
lator. at eũ qui omnia moleſte
accipit, eſſe moroſum & litigio
ſum iam dixim⁹. quia vero me
dium caret noſe, inter ſeſe extre
ma ipſa opponi videntur.

DIxit. Et iam determinauimus
diſpõnes inuentas in ira. Diſpo
ſitiones autem, quæ ſunt in ſocietati
bus & incolloc utionibus, & cõmu-
nicationibus nunc dicemus. Qui er K
go per ſe tas intendunt, & capiũt be
neuolentias hominum, & ſunt illi q
nituntur vt delectari faciant per aſ
ſociationem ſuam alios, & nõ offen
dunt neq; moleſtãt aliquem ex eis
quibuſcum viuunt in aliquo, quin
imo vident vt non cõtriſtent eũ,
quẽ aſſociant, ſunt quidam modus
holum. Et ſunt alij contrarij iſtis, q
diuerſificanꝛ eis in oĩbus ſuis diſpo-
ſitionibus, quibus non eſt cordi, ne
que curãt de aliquo ex eis, q̃ appro-
prianꝛ alij ab ipſis: & ſunt illi, q no-
minantur maligni, dyſcoli, & intra-
ctabiles. Et manifeſtum eſt q̃ duæ L
diſpoſitiones, intendo extremitates
ex ipſis vituperabiles ſunt: & diſpõ
media inter ipſas laudabilis noſ. n.
per hanc recipimus quod oportet,
& vt oportet. & pp hoc in habenti-
bus eas malitia eſt, & non eſt eis no-
men. D. Et ſimilatur mos iſte dile-
ctioni. qui. n. eſt ĩ diſpõne media hu
ius moris, proprietas ei⁹ ſiue attribu
tio eſt attributio dilectoris. & hoc,
qñ quaſi declinamus ad hoc, vt di-
camus q̃ blandus & tractabilis dile
ctor noſter pp velocitatẽ ſui ad re-
cipiendum ſocietatem, & familiari-
tatem exhibendum. attamen diuer M
ſificatur mos iſte a dilectione: eo q̃
vacuus eſt eius paſſionis, quæ in di-
lectione exiſtit: cùm non ſolicitet
p ſocietatem eius, quem diligit, quẽ
admodũ ſolicitat dilector. & hoc,
qñ ipſe non recipit vnumquemq;,
quem recipit ſm q̃ oportet ad amã
dum ipſum, & non obediendũ, ſed
recipit quidem eum, quem recipit:
eo q̃ natura ſua talis eſt. & pp hoc
amat cognitum & incognitum, &
familiarẽ & nõ familiarem ſm mo
dum vnum. neq; facit hoc, quod ſa

cit

A eit de hoc ſ vnaquaq; rerum, ſm q̄ ei pertinet. non.n. oportet vt ſit cura eius pro extraneis & familiarib⁹, & recepto eius ipſorum ſecundum modū vnum, ueruntñ nō moleſtat aliquem. D. Et tam diximus qualiter oportet eſſe aſſociationem & cōuictum. & qñ proportionaueris diſpōnes eius, intendo aſſocians ad ſactum honeſtū & vtilis, videbis intēdere ipſum in eis, vt non cōtriſtet aliquem, aut, vt hilarem eum faciat. videtur enim q̄ diſpoſitiones conuiuendi vel aſſociandi ſunt circa delectationem & triſtitiam: & I quo ex
B iſtis non fuerit res honeſta, ſ fuerit in ipſo res damnoſa, graue eſt habere eas, vt hilarem faciat aliquem, & interdum eligit vt cōtriſtet. & iſtud acquirere facit factorem eius turpitudinem: & hæc turpitudo, aut erit non in modico, aut erit eius contrarium. diſpō aūt huic contraria: intēdo eam, ſ qua eſt honeſtum vel vtile, neq; moleſtationem modicā recipiu. graue.n. eſſet hoc habenti ipſam. conuiuit autem potentib⁹, & plebeis, & perfecte uocis, & min⁹ notis conuictu diuerſo ſm debitū modum: & in cæteris diſpoſitionib⁹ di
C uerſificatis aliis tribuit vnicuiq; qđ ſuum eſt: & verecundatur de eo qđ hilarem facit eum ſolum, & ſine ſuo grato eſt contriſtare eum aliquem. & ſi fuerint res, ad quas conuertuntur eius diſpōnes ex rebus grādib⁹, intendo honeſtum & vtile, declinat ad illud & plane conuerſatur in eo: & interdum contriſtat contriſtatione modica pp illud, quod ſequitur poſt ex delectatione: intendo quatenus poſtea hilarē faciat. Hæc igit̄ ē determinatio medij in hoc more: intēdo aſſociationem, & non eſt ei nomen poſitū. Qui vero hilares faciunt quoſcunq; indifferenter, & intētio ipſorum eſt vt gaudere faciāt hoſes abſq; cā, ſunt illi, qui placēt cupiunt hoſibus. qui autem hoc emolumenti cauſa faciūt, noſantur adulatores: qui autem rixoſus eſt & inoſibus intractabilis eſt, vt iam diximus, malignus & dyſcolus. Etiā de clarauimus de re extremitatum ám barū q̄ ſunt oppoſitæ: & q̄ mediū innominatum eſt. D

De veritate, & eius extremis. Cap. 7.

CIrca eadem ferè etiam arrogātiæ mediocritas ver B
ſatur: quæ quidem etiam ipſa nomen non habet, non ab re aūt erit, vt de his quoq; diſſeramus. nam & ſingula pertractā do melius q̄ ad mores ſpectant, percipere poterim⁹: & virtutes eſſe mediocritates tunc demū credemus, vbi in: oībus id ita ſe habere perſpexerimus. In cōuiuēdo igit̄ qui cum voluptate & dolore congreſſiones faciunt, dicti iam ſunt. nunc de verācibus & mentiētibus, atq; id tam verbis, quam actionibus & fictio- F
ne dicendum eſt. Arrogans quidem eſt is, qui illuſtria q̄dā vel q̄ non habet, vel maiora q̄ſ habeat, fingit, ac ſibi vēdicat. diſſimulator contra, qui q̄ſ ſibi inſūt vel negat, vel diminuit. At medius cum ſit ipſe ille qui eſt, & tam vita q̄ verbis verax, ea ipſa planè quæ ſibi inſunt, neque maiora, neque minora eſſe confitetur. Atque horū vnūquodq; poteſt & alicuius & nullius rei

Qualis eſt vnuſquiſque, talia ẽt agit, & dicit. Mẽdacij ipſe prauũ & vituperatione dignum eſt.

G cauſa fieri. qualis aũt vnuſquiſque eſt, talia ẽt, niſi alicuius rei cauſa faciat, & agit & dicit: nec non ita vitam quoque ſuã oẽm inſtituit. ac per ſe quidem mendacium prauum eſt et vituperatione dignum, verum honeſtum & laudabile. iccirco fit, vt verax ipſe qui ẽ medius, laudẽ mereatur: mẽtientes autẽ vituperio afficiendi ſint: vtrique illi quidem, ſed magis tñ arrogans. Sed de vtriſque his iã dicamus: ac prius de veraci. non. n. de eo H intelligi volumus, qui in pactionibus verũ dicit, atque ẽis quæ ad iniuſtitiam vel iuſtitiam ſpectant: id. n. eſt alterius virtutis: ſed de eo qui licet nihil hmõi interſit, & vita & verbis propterea verũ dicit, quia talis ex habitu ẽ: qui ſanẽ, ctiam ſit hmõi, merito eſſe probus videt. qui. n. veritatis eſt ſtudioſus, & vbi nihil refert, verũ dicit: multo magis vbi referet, id faciet. vbi. n. turpe eſt mendacium, cauebit profecto, qđ per ſe ẽt euitabat. Talis I aũt eſt laudabilis: licet magis ad id declinet, quod vero minus ẽ. nã quia ſuidioſæ ſunt nimiæ excellentiæ, id eſſe moderatius videt. atque aptius. Qui aũt maiora q̃ habeat, fingit, ſi id nullius rei cauſa facit, prauo quidẽ ſiſis eſt: alioqui. n. minime gauderet mendacio: vanus tñ potius vr, q̃s malus. Sin alicuius cauſa, aut gloriæ & honoris: atq; is non admodum eſt vituperabilis, ſicut arrogans: aut argenti, eorumq;, q̃ ad argentum pertinẽt, qui de K formior eſt. At arrogans non in poteſtate, ſed in electione conſiſtit: ex habitu enim & quia ẽ talis, arrogans eſt. Quemadmodũ ẽt mendax, alter eſt, qui mendacio ipſo gaudet: alter, q̃ vel gloriam vel lucrũ appetit. Qui igit gloriæ cauſa arrogãter ſe gerũt, eiuſmodi res ſimulant, ob quas laudari, felicesq; prædicari homines conſueuerunt: qui lucri, eas quarum fruitione alñ oblectant: quæq; etiam ſi nõ adſint, L latere facile poſſunt: vt medicũ eſſe, aut vatem, aut ſapientem. atque iccirco pleriquehmõi res ſibi fingũt atque arrogãt: quippe cum ipſis ea ſint, q̃ dixim⁹. At diſſimulatores minus q̃ſit dicentes, moribus eſſe elegãtiores videnť. apparet. n. eos non q̃ſtus gr̃a id facere, ſed vt euitẽt importunitatem, ac faſtum. atque hi quoq; maxime illuſtria & clara ſolẽt recuſare: quemadmodum ẽt Socra. faciebat. Qui aũt parua & manifeſta, diſſimu lant, † verſute delicati dñr, & cõ M † a. recẽ te glossa temnendi ſunt. Adde q̃ hæc arrogantia interdum uideť: ut La cedæmoniorum ueſtitus. nã tã exceſſus, q̃ nimius defectus ad arrogantiam ſpectat. qui uero moderate diſſimulatione utuntur, eaq; diſſimulant, quæ non nimis ſunt aperta, atque añ oculos poſita elegantes uidentur. Ac ueraci quidem arrogans magis opponitur: peior enim eſt.

Dixit.

A Dixit. Et in his rebus inuenitur medium elationis & hoc medium,qđ in elatione eſt,non hẽt nomen.& nõ eſt malum vt has res determinemus Dixit & fortaſſis perſe ćius cognoſcentes erimus diſpõnes morum,qñ ſciuerimus ex definitione vel termino earum, ꝙ ipſæ ſunt medium:& ſecuri erimus de hoc, ꝙ virtutes mediæ ſunt,qñ ſciuerimus ꝙ ipſæ ſic ſunt in vniuerſo. D Iã autem diximus de his, qui vtunt aſſociationibus loco delectationis & triſtitiæ. nunc vero determinabimus de illis,qui verac exiſtunt,vel mẽ
B daces ſm modum vnum in dictis & in factis,i veraces & ſimulatores. Dicim⁹ ergo ꝙ putat de elato ꝙ ſimulet ineſſe ſibi res honorabiles, & nõ ſunt:& ineſſe ſibi res eximias, quarum non hẽt poteſtatẽ, vel ad quas non põt. Qui aũt vtitur ironia, eſt ſm diuerſum iſtius: eò ꝙ aut negat quod ineſt ei ironiæ cã,aut vilefacit ipſum. Medius vero horum eſt verax in modo ſuo viuendi & ſ dicto: & confitet hoc,quod in ipſo eſt pr̃eterquã addat in hoc, aut diminuat. Et forſan vnuſquiſq; facit hoc qđ facit,pp aliquam rerum:& forſitan fa
C cit ipſum non pp aliquid penitus.& vnuſquiſq; ipſorum dicit, & facit ſecundum ꝙ ipſe eſt.& ſiſt vſus viuẽdi eſt ſm ꝙ ipſe eſt, dũ non facit qđ facit pp aliquam rerum. & mendacium in ſeipſo malum eſt vituperabile: veritas autem bona laudabilis, ideſt ideoq; verax,& eſt medi⁹ laudabilis exiſtit:extremi vero mẽdaces ſunt,& ambo vituperabiles:& ꝑ prie ſuperelatus vel ſuperbus.hic.n. magis mendax eſt. D. Et nos determinabimus eos ſimul,incipientes à verace.nolumus autem per veracẽ eum,qui verax in eo ꝙ confitentur D hoſes ſibi inuicem,ſ.fictio & ſimulatio:& eſt id,in quo veritas adducit ad iuſtitiam,& mendacium ad iniuſtitiam:iſtud enim ć de natura virtutis alterius: ſed volumus ꝑ ipſum veracem,illum, in quem non cadit controuerſia & diuerſitas: & eſt ille,qui verax eſt de ſeipſo & de vſu ſuo viuendi:ideo ꝙ ſtatus eius ć ſtatus iſte.& videt de eo ꝙ ſit quaſi ſubmiſſas habens alas:& hoc,eò ꝙ amator ſit veritatis. & ſi fuerit verax in eo,vbi nõ habet locum veritas, tũc dignius eſt vt verax ſit, vbi locũ ha
E bet: ideo ꝙ qui veretur mendaciũ pp ſeipſum:intendo eò ꝙ mendacium hoc nõ veretur ipſum ꝓpter quantitatem vel mẽſuram ;aliquã. Quiq; fuerit eũ hac determinatione,hic laudabilis exiſtit. & manifeſtum eſt de re ipſi⁹ qui declinat amplius ad deficientiam ꝙ ſtudioſior eſt veritatis eo,qui declinat ad ſuperfluitatem:eò ꝙ ſuperfluitas ponderoſa vel grauis eſt. Qui autẽ ſimulat magis q̃ in eo ſit abſq; cauſa,iã malus videt.non.n aliter vteretur mẽdacio,ſed potius vanus eſt q̃ malus. Si autem ſimulat pp aliam cãm, &
F eſt cauſa illa gloria vel honor, tunc non eſt valde vituperabilis vel ſuperelatus. Si vero fuerit hoc cauſa pecuniæ vel eius,quod ducit ad pecuniã, tunc turpior eſt eius diſpõ diſpoſitione ſuperelati. Et ſuperelatus non eſt ſuperelatus potentia tm̃ : intendo naturaliter, ſed & ſm electionẽ: eò ꝙ eſt ſuperelatus quidem ꝑ naturam & morigerationem ad ſimilitudinem mendacis. Etenim quidã ex mendacibus mentiuntur, gaudendo ex mendacio:quidam vero mẽtiunt,deſyderantes ex hoc exaltari.

Qui

G Qui ergo vrunt' relatione, vt per hoc exaltent', simulant res, pp quas laudant' hoſtes, & pro felicibus habent'. qui vero vrunt' ea emolumenti vel lucri cā, simulant res, in quibus sequunt' eos illi, quib⁹ appropinquāt, & res quas posse est eē: & latet de eis, qm̄ tales ad similitudinem eius qd faciunt ostensores, & medici, & sapientes: ideo qm̄ res istæ latent pp istud. ergo plures hoſum simulant res hmōi & fingunt eas: intendo q̄ in hāt eis res, quas diximus, id est q̄ sint sapientes & ostensores. Contrarij autem superelatis & sunt vilificā-
H tes se, eo q̄ dicunt de sē minus q̄ sit in eis, patens est de re ipsorum, qm̄ placētiores sunt fm mores, eò q̄ putatur de eis q̄ non dicant de se hoc, quod dicunt q̄ rentes per hoc lucrari, sed fugientes cognosci, & ipsi nō deueniunt ad vltimum in negatione rerum honorabilium, quēadmodum faciebat Socrates. At illi, qui simulant res exiles apparabiles, nominantur dolosi vel fraudulēti, & sūt viliores ostum. & hoc, qm̄ superfluitas & deficiētia nimia proportionant' vituperabilibus. Sed qui vrunt' reb⁹ istis mensuratę, & in rebus non vili-
I bus valde, & non apparibilibus, palam est de re ipsorum q̄ acceptabiles sunt. Et manifestum est q̄ vilificantes se oppositi sunt veraci, eò q̄ sunt digniores eo.

De facetudine, & eius extremis. Cap. 8.

CVm autem in vita reqes etiam q̄dam sit, i qua homines ioco vtantur: videtur ēt hic esse congressio quæ dam moderata & dicendi ea q̄ oportet, & vt oportet, & audiēdi. differētia quoq; in eo erit, vt K & inter tales quosdam dicam⁹, & tales audiamus. Circa quę excessum ēt esse medī, & defectū perspicuum est. Qui igit̄ ridiculis excedunt, scurræ esse atq; importuni videntur: qui ridicula penitus affectant, adeo vt studeant potius risum mouere, q̄m honeste loqui, doloreq; eum nō afficere quem cauillant. Qui autem neq; ipsi quicquam ridiculi dicūt, neq; alios dicētes q̄uo animo patiuntur, rustici & duri sunt. At qui apte ac moderate L iocantur, faceti ac versatiles dicunt, quasi ad versionem apti: morum enim huiuscemodi esse videntur motiones: atq; vt corpora, ita ēt mores ex motionib⁹ iudicantur. Qm̄ vero ridiculū admodum redundat, & plerique sunt, qui iocis delectant & cauillis magis q̄m deceat: effectum est, vt scurræ quasi elegantes faceti nuncupent̄ q̄s cū differre ab elegantibus, ac non parū quidē ex ijs q̄ diximus, manifestū ē. Huic M ām medio habitui cōgruit ēt vrbanitas seu dexteritas. vrbani vero est ac dexteri hoſs talia dicere & audire, qualia, pbo atq; ingenuo cōueniunt. Quædā. n. sunt, q̄ & ioco dicete & audire talē hoſem decet: & ſgenui hoſs locus à seruilis, & itē eruditi ab ineruditi ioco distat. Id qd ex comœdijs veteribus & nouis licet vnicuiq; pspicere: illis enim uerborum obscœnitas, his obscœnitatis suspitio tm̄ risum faciebat.

Vt corpora ita mores ex motionib⁹ iudicantur.

Hæc

A Hæc aũt in honeſtate nõ paruã habent dr̃iam. Verum igitur ea re definiendus eſt aptus cauillator, ꝙ ea dicat quæ ingenuum hominem decet, an ꝙ moleſtia non afficiat audientem, aut etiã oblectetur? An hoc quoq; nullã certam definitionem admittit. aliud enim alĩ & odioſum & iucundũ eſſe conſueuit: quocirca talia ẽt audiet: nam quæ quisq; audire patitur, eadem quoq; facere videt. ſed nõ omnia faciet: cauillum enim conuicium quod-
B dam eſt. legum latores aũt, cùm nonnulla conuicia prohibeant, debebant fortaſſe cauilla ẽt vetare. Elegãs igitur & ingenuus quaſi ſibi ipſe lex ſit, ita ſe geret. ac talis quidem medius eſt, ſiue vrbanus & dexter, ſiue facetus appellãdus ſit. Scurra aũt cũ ſupereſt ridiculis, neq; ſibi neque alĩs parcit, mõ riſum moueat: eaq; dicit, quorũ nihil elegãs diceret, nõnulla ãt ne audiret q̃dẽ. At ruſticus eſt ad huiuſcemodi
C cõſuetudines ineptus: cũ enim nihil ipſe cõferat, oĩa ægre accipit. Ac requies ſanè & iocus in vita eſſe neceſſaria videt. Tres igitur hæ, quas diximꝰ mediocritates, in vita ſunt: quæ in verborum oẽs, actionumq; quarundam cõitate verſantur: in quibꝰ illud intereſt, ꝙ vna circa veritatem, reliquæ circa iucunditatem conſiſtunt: ex ĩs vero quæ circa voluptatem ſunt, altera in iocis: altera in reliquis vitæ congreſſionibus locum habet.

D Dixit. Et ex quo eſt hominũ in vita ſua tranquillitas, & ẽ vſus eius viuẽdi hora huius tranquillitatis in ſolatio iocoſo, tunc vt ꝙ hic ẽt eſt aſſociatio ſaporifera, in qua collocutio fit de eo, quod oportet, & vt oportet. Et manifeſtũ eſt ꝙ This ẽt eſt ſuperfluitas, & defectus, & mediũ. Et hoc, qm̃ illi, qui excedunt in eo, de quo ridetur, putatur de eis ꝙ ſint placẽtes: eõ ꝙ ducuntur ad res, de quibus ridẽt de neceſſitate. & intentio ipſorũ vt plurimum eſt, vt rideat de ipſis, & vt ſit ſermo eorum ſermo placẽs, & vt nõ cõtriſtent eũ, cũ quo iocantur. De illis aũt, qui di- E cunt aliquid prouocationi riſus, & moleſte ferunt eũ, qui tale quid dixerit, putat q; ſylueſtres ſint & ſepti. Qui aũt vtuntur ioco ſaporoſe, nominantur cõpoſiti apti: ideo ꝙ iſtæ diſpoſitiones oẽs ſunt, de quibus putatur ꝙ ſint vnius & eiuſdẽ moris. quẽadmodum enim ex motibꝰ corporũ iudicatur ſuper diſpoſitiones eorum, ſimiliter ſe habent mores. Et qñ detegitur res prouocatiua riſus, & exhilarat preſentes ioco & geſticulationi plus q̃ oportet, nominatur factor eius repreſentator, & ioculator. Manifeſtũ eſt aũt ex eo qd F iam diximus, ꝙ homines diuerſificantur diuerſitate, nõ his rebus tm̃. Et liberalitas vultus proprie eſt in diſpoſitione media: intendo ꝙ nomen liberalitas vultꝰ appropriatur diſpoſitioni mediæ in hoc more. & de natura ſoluti vel liberi vultus eſt vt dicat & audiat quod congruit viro ſuauli liberali ad dicendum & audiendum. Sunt etenim hic res cõuenientes ei, qui huius fuerit diſpoſitionis ac dicẽdum, & audiendũ ſm modum ioci. & iocus liberi diuerſificatur

G ficatur à ioco ſerui : iocuq; erudiu
diuerſus eſt à ioco inerudito. Et ſci-
tur hoc ex poematibus, quæ poſue-
runt Antiqui & Moderni in ſatyri-
cis vel reprehenſiuis. & hoc, quoniã
quidam ex ipſis ſunt, quos ridere fa
cit turpiloquium : & quidam, quos
ridere facit ſuſpitio : & inter iſtas
duas res differt non modicum quæ
earum habenda pro decento ſit.
Dixit. An igitur oportet vt definia-
tur ſcurrilitas & turpiloquium per
hoc, quod dictum eſt, ꝙ non conue
nit viro libero: an per hoc, quod eſt
H dictum, quòd non contriſtat audi-
torẽ ſuum. & hæc deſcriptio ſecun-
da quaſi interminata eſt. etenim cõ
triſtabile & delectabile vnicuiq; ho
minum alterum eſt ab eo, quod eſt
alteri. Et ſimile huic accidit in re-
bus, quæ auditũtur. nam putatur de
viro ꝙ faciat rem, cuius auditionẽ
ſuffert: eò ꝙ non omnem rem facit
omnis homo. & hoc, quoniam vitu
perium & ſcurrilitatem nõ facit vir
liber. Dixit. & quidam ex legum
latoribus prohibent vituperia. & cõ
ueniẽtius eſt quibuſdam eorum vt
prohibeant ſcurrilitatem. Viri autẽ
liberi acceptabilis hæc ẽ diſpoſitio:
I cùm ſit ſibi metipſi hoc, quod eſt
lex illis de ciuitate. medius ergo in
hoc more, & eſt habens hanc diſpo-
ſitionem, nominatur ſereni vultus.
Repreſentator autem minor eſt cõ
citatore riſus. etenim ipſe non rece-
pit à ſeipſo, neq; ab alio niſi res pro
uocatiuas riſus : & dicit etiam res,
quas non placet viro acceptabili di
cere neq; audire eas. Sylueſter au-
tem. & rudis, nõ eſt aptus huiuſmo
di ſolatijs: cùm nihil eorum conue-
niat ipſi, & conturbetur & moleſte-
tur ex omnibus eis. Dixit. Et iam
putatur ꝙ tranquilla quies, & ioco K
ſum ſolatiũ neceſſaria ſunt in vſu
viuẽdi hominis. Media ergo deter-
minata in conuictibus ſtia ſunt. &
omnia communicant in hoc, quòd
ſunt in dictis quibuſdam & factis:
& diuerſificantur in hoc, ꝙ quod-
dam eorum eſt circa verum, ſcilicet
ꝙ habens nominatur verax, & alte-
rum eſt circa delectabile: & eſt duo
rum modorum: vnũ, quod eſt cir-
ca ludicra & iocoſa, ſcilicet ꝙ habẽs
nominatur aptus & compoſitus: &
tertium quod eſt circa vitam eius,
qui viuit abſq; iocis.

L

De verecundia. Cap. 9.

DE verecundia autẽ quaſi
de virtute aliqua dicen-
dum non eſt: affectus enĩ
magis eſſe quàm habitus vide-
tur: quippe quæ timor quidam
infamiæ eſſe definiat, exiſtatq;
non ſecus ac timor, qui circa res
terribiles accidit. Rubeſcunt ſi-
quidem qui pudore afficiũtur:
qui mortem timent, pallent: vt
corporalia vtraq; eſſe videant:
id quod affectiõis magis quàm
habitus eſt. At non omni ætati M
affectus hic conuenit, ſed iuue-
nili tantũ. nam qui ea ſunt ætã-
te, oportere eſſe verecundos exi
ſtimam⁹ : propterea quòd cùm
ex turbatione viuant, ob idq;
in multis peccent, à verecundia
peccare prohibẽtur. ac iuuenes
quidem, qui verecũdi ſunt, lau-
damus: ſeniorem quòd ſit pudi
bundus, laudauerit nemo. nihil
enim eum quicquam agere de-
bere cenſemus, in quo pudor cõ
ſiſtat.

A ſiſtat. nã pudor probi viri eſſe nullo pacto poteſt, cùm ob malas res exoriatur. neq; enim agẽdæ res eiuſmodi ſunt. Quòd ſi alia ſunt re vera turpia, alia opinione, nihil refert: neutra enim agi debent. Quare minime eſt erubeſcendum: praui nanq; hominis eſt, eſſe eiuſmodi, vt turpe aliquid agat. ita vero eſſe affectum, vt ſi turpe quid egeris erubeſcas, ac propterea probũ te eſſe exiſtimare, abſurdũ planè eſt. nam ex ijs quę ſponte agi
B mus, verecũdia exiſtit: probus autem vir ſponte nunquã male aget. Quocirca, verecundia, ex cõditione, pbata res eſt: ſi enim ageret, erubeſceret. at hoc circa virtutes minime cõtingit. ſi vero impudentia malum eſt, & cùm quis turpia agere non verecundatur, nihilo magis bonũ eſt exiſtimãdum, cùm quis turpia agendo erubeſcit. Sed neq; cõtinentia, virtus eſt, ſed quoddam aliud miſtum: de qua poſterius pertractabimus. Nunc
C de iuſtitia dicamus.

DIxit. De verecundia autem nõ oportet nos loqui ſecundum quod ſit virtus quædã: potius enim videtur eẽ paſſio quam diſpoſitio. Neque paſſio hæc conuenit omni ætati: ſed proprie conuenit adoleſcentiæ, cùm videamus oportere huiuſmodi verecundantes eſſe: intendo adoleſcentes. Et ſit quidem verecundia laudabilis in huiuſmodi: eò quòd cum vitia ipſorum vincatur à paſſionibus, peccant multipliciter, & verecundia ſtrenę & pro- D
hibet eos ab hoc. ſenes autem nemo laudat, eò quòd ſint verecundantes: videmus etenim quòd nõ oportet facere ſenes facta, propter quæ ſit verecundandum. neq; virtuoſus etiam verecundatur: cùm verecundia non fiat niſi propter mala, & hæc non ſint fienda. D. Cumq; rerum turpium quædã ſic ſint ſecundum veritatem, quædam autem ſic ſint putatiue: non differt quin cauendum ſit ab vtriſq;, donec non incidatur in verecundiam ex ipſis. Et virtuoſi diſpoſitio hæc eſt: intendo
quòd de natura ipſius non eſt vt fa- E
ciat vllam ex his duabus turpitudinibus. de natura autem mali eſt vt ſit in diſpoſitione, per quam agat aliquid ex turpibus rebꝰ. & pro hoc fiat quando fecerit aliquid ex iſtis vt verecundetur. ideoq; putabitur de ipſo quòd ſalus ſit à turpi ſecundum diſpoſitionem. Verumtamen dicere quòd verecũdari bonum eſt in rebus fientibus ſponte, eſt ſuper quo conueniunt homines: propterea φ verecundans, quando fecerit turpe factum & verecundatur ex ip
ſo, ſperatur ei conuerſio ad virtutẽ.
propter hoc dictum eſt de verecun F
dia φ eſt bona, non φ numerata ſit in virtutibus: niſi quia irreuerẽtia, ſiue infronitas malum: & eſt vt nõ verecundetur homo facere turpe. optimũm autem homini & dignißimum ipſi eſt, vt non faciat, vnde ſit verecundandum. Dixit. Neq; etiam retentio animæ virtus eſt: & loquemur in hoc in hac parte: ſed ipſa eſt res mixta. loquamur autem in ipſa poſtea. Nunc autem loquamur de iuſtitia.

ARISTO

Moralium Nicomachiorum

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER QVINTVS,

Cum Auer. Expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De iuſtitia, & iniuſtitia. De iure, & iniuria: ac ipſorum ſpeciebus. De æquitate, & æquo.

De iuſtitia & iniuſtitia, et modis iuſti. Cap. 1.

H DE iuſtitia et iniuſtitia cõſyderandũ ẽ, circa q̃les actiones verſent. q̃lis itẽ ſit mediocritas iuſtitia: et ius ẽt quorũ ſit medium. Hæc aũt cõſyderatio eadẽ docẽdi via progrediat, qua vſi in ſuperioribus ẽt fuimus. Videmus igit oẽs eiuſmodi habitũ appellare iuſtitiã ſolere, ex q̃ ad agendas res iuſtas hoſes idonei efficiunt: ex quo itẽ iuſte agũt, voluntq; iuſta: iniuſtitiã quoq; ſimili mõ, ex quo iniuſte agũt, & I volũt iniuſta. Iccirco ẽt à nobis vt in figura hæc ſtatuant. Neq; n. ſciẽtiis et facultatib⁹ & in habitibus idẽ eſt modus. nã facultas & ſcia eadẽ cũ ſit, eſſe cõtrariorũ vĩ: habitus aũt cõtrarius contrariorũ eſſe nullo mõ põt. verbi cauſa, ex ſanitate cõtraria minime agunt. ſed ſalubria tantummõ: quippe cùm ſanè quẽpiã incedere dicamus, cũ ita incedit, vt ſanus. Sæpe quidẽ contrarius habitus ex contrario, ſæpe itẽ idem habitus ex ſubiectis

Sæpe contrarius habitus ex cõ-

K ſibi rebus agnoſcit. nã & ſi bona corporis habitudo fuerit nota, mala quoq; habitudo innoteſcet: et ex bene habitis corporibus bona habitudo, & ex bona habitudine viciſſim corpora ipſa q̃ bene affecta ſunt, fiunt manifeſta. ſi. n. bona habitudo carnis denſitas eſt, neceſſe eſt vt & mala habitudo raritas ſitẽt q̃ bona habitudine eſt affectum, ſpiſſitudinẽ in carne efficiat. Sequit aũt plerunq;, vt ſi vnũ multis modis dr̃, alterum quoq; dicat: vt ſi ius, ẽt iniuria. Iuſtina autẽ & iniuſtitia dici pluribus modis vr̃. ſed quia proxima ipſarũ cognominatio ẽ, latet, nec ſicut in ẽis, q̃ procul diſtant, magis apparet. magna. n. in forma dr̃ia eſt. vt clauẽ equiuoce dici manifeſtũ eſt, & eã q̃ collo animaliũ ſubiacet, & eã qua fores claudũtur. Sed ſumamus quot modis iniuſtus dicatur. Vr̃ igit iniuſtus is eẽ, qui et illegitim⁹, & pluris vſurpator, & iniquus M eſt: quare iuſtũ quoq; eſſe & legitimum et æquum patebit. Ius ergo etiam ipſum legitimũ, & æquum erit. iniuria contra illegitima & iniqua. Nam quia iniuſtus etiam eſt pluris vſurpator, circa bona non omnia verſabitur: ſed circa ea tantum, in quibus fortunæ proſperitas & aduerſitas conſiſtit. quę ſemper quidem abſolute ac ſimpliciter bona ſunt, quibuſdam tamen non ſemper bona euadunt: hoi-

mi-

A mines autem ea optant, ac perſequuntur. At non opus eſt optare enim deberent, vt quę ſimpliciter ſunt bõa, ſibi ipſis quoque bona eſſent. & eligere ea q̃ ſibi ipſis bona ſunt. Quãquam iniuſtus non ſemper plus, ſed in ijs quæ ſimpliciter mala ſunt, minus etiam eligit. ſed quia minus de malis eſſe quodam modo bonum videtur, in bonis autem eſt pluris vſurpatio: ꝓpterea pluris eſſe vſurpator videt.
eſt item iniquus: hoc.n. continet, & commune eſt: necnon illegitimus: hoc eſt legum tranſgreſſio, id eſt iniquitas omnem iniuſtitiam cõtinet, eſtq; omni iniuſtitię commune. Quoniam autem illegitimus iniuſtus, legitimus vero iuſtus eſt: omnia legitima eẽ quodam modo iuſta perſpicuum eſt. nam quę ſunt à legum latrice facultate definita, ea legitima: ſunt quorum ſingula iuſta eſſe affirmamus. leges autem de omnibus preſcribunt, ea ſpectantes quę vel communiter omnibus cõferunt, vel optimis quibuſq;, vel principalibus, q̃ ſcilicet aut virtutẽ, aut tali aliquo modo hmõi fuerint: atq; ita vno quidẽ modo ea iuſta dicimus, q̃ felicitatẽ eiusq; partes ciuili ſocietati efficiũt, & conſeruant. Quin etiam lex præcipit & id quod fortis viri opus eſt, vt nõ deſerere ordines, non fugere, non abiicere arma: & id q̃d eſt temperantis, vt nõ cõmittere adulterium, non cõ-

B

C

tumelioſe ſe gerere: & id quod D
eſt manſueti, vt non verberare, non maledicere: ſimili modo quoq; ſm alias virtutes et vitia alia iubet, alia ꝓhibet. ac recta quidem lex eſt, quę recte: mala, quæ tumultuariè poſita ẽ. Atq; hæc quidem iuſtitia virtus perfecta eſt: non abſolute tamẽ, ſed ad alterum. vt ꝓpea ſæpe iuſtitia virtutũ præſtantiſſima eſſe videatur: & neq; heſperus, neq; lucifer ſit adeo admirabilis. adde q̃d in prouerbium dicimus, Iuſtitia in ſe virtutes complecti tur omnes. E

Iuſticia virtutũ pfectiſſima.

ac perfecta quidem maxime ẽ, quia perfectę virtutis eſt vſus: perfecta autẽ, quia qui eam habet, nõ ſolum ſecum, ſed cũ altero etiam virtute vti põt. Multi n.ſunt, q̃ in priuatis rebus virtute vti poſſunt: in cæteris quę ad alium ſpectant, non poſſunt. vnde recte illud Biãtis dictum videtur: Principatus virũ oſtẽdet: quippe cùm ad alterum iã, & in ſocietate princeps verſetur. Ob id quoque ipſum iuſtitia ſola ex omnibus virtutibus eſſe alienum bonum videtur, quia ad alterum ſpectat: agit.n. ea, quæ alteri conducunt, aut principi, aut reipublicæ. Peſſimus igitur eſt, qui & ſecum & cum alijs prauitate vtitur: optimus autem nõ qui ſecum, ſed qui cum alijs virtutem exercet: quippe cùm id difficile admodum ſit. Itaque neque hæc iuſtitia pars virtutis, ſed integra

Plato in dial. Princip. virũ oſtendit.

F

virtus

G virtus eſt: neq; huic oppoſita in iuſtitia pars vitij, ſed integra eſt vitioſitas. quid vero virtus & iuſtitia hæc differat, ex ijs quæ diximus, iam patet, vtraque. n. eadem eſt: eſſe tñ vtrarumque non eſt idem. nam quatenus ad alterum ſpectat, iuſtitia: quatenus talis quidã eſt habitus, virtus ſimpliciter eſt.

DETERMINATIO QVINTI TRAC. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

H

DIxit. Scrutãdum autem de iuſtitia quid eſt & in quo eſt: cum ſit iuſtitia circa actiones. & ſi fuerit medium, tunc qđ mediorũ eſt, & cui rei eſt medium. Sit autẽ perſcrutatio noſtra de hoc ſm modũ, quem meretur hæc materia, ſm q̃ præceſſit de ſermone noſtro. Dicimus igitur q̃ videmus oés dicentes q̃ iuſtitia eſt, per quam poſſumus ſuper res iuſtas, & per quam iuſte agimus & volumus res iuſtas. & ſimiliter & inuenimus eos dicẽtes q̃

I non iuſtitia, intendo iniuriam, eſt habitudo vel diſpoſitio illa, ex qua non iuſte facimus neq; iuſtum volumus. Cùmq; fuerit hoc notoriũ nobis de re iuſtitiæ & non iuſtitiæ, ſit iſtud primit⁹ apud nos de re eius tanquam radijs: poſita autem tanquã deſcriptio ad illud, qđ volumus ſcire de ſubſtantia eius deinde ingramus poſt iſtud, quę ſunt actiones iuſtę & iniuſte: & ponamus inquiſitionem noſtrã ad illud ex notiori earum: intendo ex notiori iſtarum duarũ actionum. Etenim non eſt modus in via ſcię ſormarum, & di- K
ſpoſitionũ: ſicut modus in formis & diſpoſitionibus metiphis. ſciẽtia enim contrariorũ poſſibile eſt vt ſit potentiæ vnius: quemadmodum receptibile cõtrariorum eſt potentia vna. & propter hoc generatur a cognitione vnius cõtrarij cognito contrarij alterius. informis autem exiſtentibus, intendo efficientes, ſiue naturalibus ſiue artificialibus, non eſt hoc poſſibile: intendo vt generetur contrarium. v. g. forma ſanitatis, exiſtens in anima medici non generat ægritudinem, immo nõ generat niſi res ſanatiuas. In co- L
gnitiõe vero poſſibile eſt vt cognoſcantur formæ & diſpõnes ex ſuis contrarijs: quemadmodum poſſibile eſt vt cognoſcãtur ex ſuis ſubiectis. etenim poſſibile eſt, qñ fuerit diſpoſitio bona notior, vt cognoſcatur ex ea praua: intendo cõtrariam eius. & ſimiliter cognoſcitur diſpoſitio bona ex praua, qñ fuerit praua notior. v. g. ſi fuerit diſpoſitio ſanatiua æqualitas complexiõis, & fuerit hæc notior, tũc neceſſe eſt vt ſit diſpoſitio ęgritudinalis exitus ab æqualitate complexiõis. Cumq; manifeſtũ fuerit de re alterius con- M
trariorum, q̃ dicitur* vniuoce & ſecundum intentionẽ generalẽ vniuerſalem, æquiuoce, plerunq; ita dicit &. eliquum, vt iuſtitia & nõ iuſtitia. Et hoc quidem latet in rebus propinquis adinuicem: intendo an ſit æquiuoce, aut non, vt accidit in iuſtitia. & propter hoc indigent vt ſignificetur ſuper hoc in eis ex notiore contrariorum. in rebus autẽ diſtantibus manifeſta eſt æquiuocatio. D. Cumq; putetur de ſpeciebus, de quibus dicitur non iuſtum,

* Forte legẽdum æquiuoce.

q̃

A ꝙ ſint notiores eis, de quibus dſ iuſtum, numeremus quot modis dſ iniuſtum. Dicimus igitur, ꝙ vſ de eo qui diuerſum agit lexi, ꝙ ſit non iuſtus: & ſiſt vſ dici nō iuſtus de eo, qui lucrē poſſeſſiones multas p rapinā vel fraudem: & vſt de eo, qui nō ſeruat æquitatem, ſed excedit. Cum itaq; non iuſtus, ſ. faciens iniuriam dicatur ſm iſtas duas intentiones, tunc parens eſt, ꝙ tenens legem iuſtus eſt, & ſimiliter ſeruans æquitatem iuſtus eſt. D. Non iuſtus autem, qui eſt dñs poſſeſſionis multę, non eſt in omnibus bonis, ſed in bo

B nis, quæ ſunt bona ſelicem facientia hominem, non illa, quæ ſunt bona in ſeipſis, abſq; eo ꝙ ſint beatificantia. & hoc, q̄ñ quædam eorum, quę ſunt bona in ſeipſis & ſemper, interdum non ſunt quibuſdam hominū bona, neque ſemper. & propter hoc ſit ꝙ rogant homines in orationibus ſuis ſæpius vt res, quæ ſunt bonæ in ſeipſis ſemper, ſint bonæ eis ſemper: & vt eligant ex bonis hoc, quod ſit bonum ipſis. D. Iniuſtus aūt eligit ſemper de bono plus & de malo minus: intendo de malo abſo

C lute. & videt ét ꝙ ille, qui nō eſt malus, bonus ſit modo quodā: & multitudo poſſeſſionis per eum de bonis eſt: & ideo videt, vt ſit dñs poſſeſſionis multæ. & eſt vſt iniquus. & hæc eſt res propria ei, & bonum in quo eſt iniuria, cōe eſt omnibus. Et q̄ñ poſitum fuerit eſſe de per ſe notis, eum qui aduerſus eſt legi, eſſe nō iuſtum: tūc manifeſtū eſt ꝙ lex iuſta eſt, & ꝙ omnes res legales iuſtæ ſunt modo quodam. nam per oē quod præcipit lex fer, aut prohibet, tēdit aut ad bonum cōe omnibus, aut ad bonum virtuoſis naturaliter ex hominibus, aut ſimile aliquid huic intentioni. Vſt enim præcipit hoc, qđ efficit felicitatē, & illud quod eſt cōſeruat, & illud qđ efficit partes eius, & quod eam conſeruat ét à malitijs ciuilibus, ſm ꝙ mandat ſtrenuo vt agat actiones ſtrenuitatis legalis, vt ꝙ non relinquat aciem vel ordinationem, & ne fugiat, & ne reiçiat arma. & ſiſt præcipit, caſto, vt faciat opera caſtitatis, vt ne fornicetur, ne ſit falſidicus: & præcipit pacifico facere quod ſuū eſt, vt ne percutiat aliquē: neq; dicat dictū malum: & ſiſt in cæteris ſint virtutib⁹ & vitijs: intendo ꝙ præcipit virtutes omnes, & D E

ſphibet omnia vitia. & hoc vſt, ſiue virtutes ſm veritatem & certitudinem, aut per modum aliquem: intendo genere ex modo quodam. D. Et tñ iſta iuſtitia eſt iuſtitia cōmunis, & eſt ſimpſt æqualis virtuti vſt, niſi ꝙ ipſa, q̄ñ accepta fuerit per modum, quo eſt virtus, eſt in capitulo qualitatis, & dſ abſolute nō ad aliquid: & q̄ñ accepta fuerit ſm ꝙ iuſtitia eſt in capitulo relationis & ad aliquid: etenim iuſtitia quidē eſt in hominibus iuſtū agens in eis: & ex hoc modo putatur de iuſtitia ꝙ ipſa ſit pfectiſſima virtutū agentiū, & vtiliſſima earū, & maxime placēs. F

Iuſtitia, q̄ñ accipit ſecūdū q eſt virt⁹, c 1 cap. qua-

D. ita vt magis placeat ipſa q̄ ſyd⁹ Veneris matutinū oriens cum Sole, & veſpertinum occidens cū ipſo. & dixi quidem hoc, eò ꝙ in vſu eorū fuit de re placente dicere ꝙ eſſet placentior ſydere Veneris. D. Et, cum iuſtitia dicta fuerit communiter, eſt virtus perfecta vt in plurib⁹. eſt virtus quidem, eò ꝙ actiones iuſtitiæ, non procedunt niſi à virtute: perfecta vero, eò ꝙ ille, qui eam habuerit, pōt vti virtute in ſe, & in altero.

litatis, ſed q̄ñ accipit vt iuſtitia, eſt in cap. ad aliquid

G D. & propter hoc putarut ꝙ recte dixerit Biantes, dicens ꝙ facit virū notum, cùm sit vtens virtute in nō vrēte ea, sc̄in subdito. princeps enim relatiue dicitur ad subditum: & pp hoc habet quidē nomē istud vsum virtutis in altero. Et ex hinc putatū est de iustitia ꝙ sit bonū extraneo inter cæteras virtutes: intendo ꝙ sit bonum ad alterum. & hoc, qm̄ ipsa quidem semper agit quod bonum est, aut compartícipanti, aut principanti & subdito. Cùmq; sit completam habēs malitiam qui vtitur malitia in se & in amicos suos, tūc virH tuosus completam habēs virtutē est ille, qui vtitur virtute in se, & in alterum: completā quidem eò ꝙ vsus ei⁹ in altero difficilis est. D. Et ista iustitia, quā determinauimus, non est pars virtutis, sed est tota virtus: & iniustitia oppositā ei nō est pars malitiæ, sed est ipsa tota malitia. & est quidē distinctio inter ipsā & inVirt⁹ & iustitia sunt vnū subiecto, sed duo in ratione. ter virtutem: eò ꝙ ipsa est ad aliqd, & virtus non est ad aliquid: est ergo ipsa & virtus vnum in subiecto, differsum in ratione.

Quid iustitia particularis, & quotuplex. Cap. 2.

I QVærimus aūt eam quæ in parte virtutis iustitia est: est enim quędā vt dicimus. simili modo & de iniustitia ea quærimus, quæ locū partis obtinet: quæ ꝙ sit, illud est argumentum, ꝙ qui aliqua alia prauitate operatur, licet iniuste agat, nihil tñ amplius vsurpat. cuiusmodi exēpli causa est, qui aut abñcit scutū ob ignauiam, aut aliquē ob acerbitatē maledictis insectat, aut ob auaritiā pecunijs nō iuuat. Qñ autem plus vsurpat aliquis, sępe id nullo ex talibus vitijs, at neq; vniuersis, sed prauitate tñ quadā agit, cū vituperet, atq; iniustitia. Est igitur alia quædā iniustitia, ꝙ tanquam pars est integræ illius & vsus: autem iniuria quædā, quę in parte cōsistit illius iniuriæ vsus, quæ pter legē est. Adde, ꝙ si alⁱ lucrādi causa adulteriū cōmittat, pecunias accipiat, alius tribuat, damnoq; afficiatur ob cupiditatē: hic intēperans magis esse videbitur q̄ pluris vsurpator: ille iniust⁹, & nō intēperās. perspicuum scilicet, propterea ꝙ lucrādi causa id facit. Præterea alia omnia iniuste facta ad quandā prauitatē semp referuntur: vt si adulteratus sit aliquis, ad intemperātā: si aūtē in acie deseruerit, ad ignauā: si verberauerit, ad irā. at si lucratus est quispiā, ad nullum aliud vitiū redigi id, q̄ ad iniustitiam pōt. Quare perspicuum est esse iniustitiā quandā ab illa integra & vsi iniustitia diuersam, quæ locum partis obtineat, atq; vnuoca sit: eò ꝙ in eodē genere est definitio. vtriusq; enim vis in eo cōsistit, vt ad alterum spectent: sed hæc tñ circa honorem, aut pecunias, aut salutē, aut si cuncta nomine vno possent cōprehendi, circa ea omnia versatur, ob voluptatem, quæ ē lucro cō sequitur: illa aūt circa vniuersa, circa quæ etiam probus vir munus

Anus ſuum exercet. Eſſe igit̃ iuſtitias plures, atq; ex his vnã quandam quæ diuerſa à tota & integra virtute ſit, iã patet: quæ aũt ea ſit, & qualis ſtatuendum eſt. Definitũ iam fuit iniuriũ id eẽ quod & illegitimũ, & iniquum eſſet. ius vero, quod & legitimũ & æquũ. ex illegitimo vero iniuſtitia prior illa, de qua diximus, exiſtit. At qa iniquũ & illegitimũ nõ eſt idẽ, ſed diuerſa ita ſunt, vt pars & totũ: oẽ enim iniquũ eſt illegitimũ, nõ oẽ aũt
B illegitimũ eſt iniquũ: & plus oẽ eſt iniquũ, nõ aũt cõtra iniquũ omne plus eſt: efficit̃, vt iniuria quoq; & iniuſtitia nõ eadẽ, ſed diuerſa ab illis ſint: atq; hæc vt partes, illa vt tota habeant̃. hęc. n. iniuſtitia vniuerſæ illius iniuſtitiæ ps eſt, & iuſtitia iuſtitię ſimꝛ.

Licet hæc Ariſtotelis lectio ſanctior alijs eſſe videatur, quia tamen duæ aliæ habere explanationem reperiuntur, eas ſubiungẽdas eſſe iudicauimus: vna hæc eſt:

C Qũ autem iniquum & plus nõ eſt idẽ, ſed diuerſa ita ſunt, ut pars & totũ: oẽ enim iniquum eſt illegitimũ, non aũt omne illegitimum eſt iniquum: & plus oẽ eſt iniquum, non aũt contra iniquum oẽ plus eſt: efficitur vt iniuria quoq; & iniuſtitia, &c.

Altera lectio eſt, quam agnoſcere hic videtur, & explanat Epheſius, in hunc modum:

Quoniam autẽ iniquum & plus non eſt idẽ, ſed diuerſa ita D
ſunt vt pars & totũ: omne enim plus eſt iniquum, nõ omne aũt iniquum plus eſt: efficitur, vt iniuria quoq; & iniuſtitia, &c.

Quare ẽt de iuſtitia particulari, & particulari iniuſtitia, de iure itẽ & iniuria dicendũ eſt. ea igit̃ quæ ex tota virtute cõſtituta ẽ iuſtitia, & iniuſtitia, quarũ altera totius virtutis, altera totius vitioſitatis vſus ad alterũ ẽt omittat̃: ius quoq; & iniuria, q̃ ex his depẽdẽt, quo modo definienda ſint, manifeſtum eſt. Ple E
raq; enim legitima ea ferè ſunt, q̃ ex integra ac tota virtute p̃cipiunt: nam lex ſm vnãquamq; virtutẽ viuere iubet: ſm vnum quodq; vitiũ, phibet. eſſe. ſtricta aũt totius virtutis ea ſunt legitima, quæ legib⁹ ad publicã inſtitutionẽ ſancita ſunt. Quæ vero ad ſingulorũ inſtitutionem ſpectãt, qua abſolute vir bon⁹ euadit, ciuilis ne ſit facultatis an alterius, poſtea definiemus. non enim idẽ fortaſſe ẽ virũ aliquẽ, F
& ciuẽ omnẽ eſſe bonũ. Iuſtitiæ igitur particularis, iuriſq; eius, quod ad ipſam attinet, vna ſpẽs eſt, quæ in diſtributionibus aut honoris, aut pecuniarũ, aut cęterarũ rerũ cõſiſtit, quæ diuidi in eos poſſunt, qui eiuſdẽ ciuitatis participes ſunt: in his. n. euenit, vt alter alteri vel iniquam, vel æquã hẽre portionẽ queat: altera, q̃ in cõmercijs hominũ emẽdandis verſat̃. Cuius duæ ſunt partes, nam ex commercijs alia

G ſunt ſpontanea. alia inuoluntaria. ſpontanea eiuſmodi ſunt: vēditio, emptio, mutuatio, ſponſio, vſura, depoſitio, conductio: atq; hæc ſpontanea ea de cauſa dicuntur, quia principium cōmerciorū horū ſponteneū eſt. ex inuoluntarijs aūt clādeſtina alia ſunt vt furtū, adulteriū, veneficiū, lenocinīū, ſeruorū ſeductio, doloſe perpetratum homicidiū, falſa teſtificatio: alia violenta, vt flagellatio, vincula, mors, rapina, mutilatio, conuiH ciatio, contumeliæ illatio.

DIxit. Nos aūt in iſto loco non inquirimus iuſtū ā, quæ eſt æqualis virtuti, ſed iuſtitiā, quæ eſt pars virtutis: intēdo eā, quæ eſt eius ſpēs. & ſiſt quærimus iniuſtitiā illā, quæ eſt pars malitię. & ſignū eius q̄ ſit hæc iniuſtitia cōis, eſt q̄ nos inuenimus in cæteris malitijs factorem, de quo dicimus q̄ agit non iuſte, & tñ non iniuriatur alicui: vt qui fugit a cōgreſſu pp timiditatem. nos etenim dicimus de eo q̄ non iuſte agit. & ſiſt qui amittit peregrinatio I nes, dr̄ de eo q̄ iniuſtus eſt. & ſimiliter q̄ negligit acquirere pecunias pp ſtultitiam ſuam, dicimus de eo q̄ nō iuſte agit: attamen nulli iniuriatur. & ſiſt ſe habet, qui multas acquirit diuitias nō ex defraudatiōe, ſed per anarritiā: & iniurians eſt habens malitiam vnā ex iſtis malitijs. Quemadmodum ergo ille, de quo dicimus q̄ eſt raptor, eſt habēs malitiam particulatē ſub malitia vſi, ſiſt ille, de quo dicim⁹ q̄ eſt raptor, eſt dñs iniurię particularis ſub iniuria vniuerſali, q̄ eſt diuerſum legi. Et ſignificatur etiam ſuper hoc q̄ K hæc malitia propria dignior eſt nomine iniuriæ p hoc, q̄ qñ homo aggregat pecunias ex lenocinio, & alter congregat eas ex circūuentione alterius in negotiationibus, primus dignior eſt vocari incaſtus q̄ vt vocetur iniuſtus & ſi nominaueri⁹ eum iniuſtū, erit hoc nomine cōſecundum vero nominamus quidē iniuſtum tm̄. Et etiam, qm̄ cæteræ ſpecies malitiarū proportionantur ſemper alicui generi ex malitia, q̄ eſt præter genus iniuriæ, v. g. cm̄ malitia, quæ eſt lenocinīū, proportionat̄ ad incaſtitatē: & fuga ex acie L busſitis proportionat̄ ad timiditatem: interfectio aūt & defraudatio in pecunijs nō proportionat̄ ſemp niſi malitiæ illi, quæ eſt iniuria. Cūq; ſic fuerit, tunc manifeſtū eſt, q̄ hæc eſt iniuria particularis participās in noīe iniuriæ vel iniuſtitiæ vſi, & in definitione ſm modū, ſm quē participant ſpēs generi in iſtis duobus. & eſt q̄d hoc particulare participās vſi in noīe & definitiōe, eō q̄ ambo ſunt ad aliq̄d: veruntñ vnū ipſorum relatiue dr̄ ad diuitias & honores & ſalutem, aut ad aggre gans iſta, ſi poſſe fuerit cōptehēdere M hoc noīe vno. & nomē iuſtitię & iniuſtitiæ dr̄ quidē primo & principaliter ex iſtis quatuor de eo, qd fit circa pecunias, & ab hoc trāſumit̄ ad illas alias res. Cumq; iā declaratū ſit ex hoc dicto q̄ iniuſtitia dr̄ cōiter & proprie, & ſiſt iuſtitia, nunc dicamus quid eſt hæc iuſtitia: intendo particulare, & quæ res eſt, cū dicat̄ ſm plures intētiones. D Dicimus ergo, qm̄ dictū eſt in eo qd prętermiſit q̄ non iuſtus dicitur de duabus rebus, ſ. de diuerſo legi, & de nō ęquo:

& qm̄

A & qñ iuſtus dr̃ de iſtorũ oppoſitis: obſeruator ergo legis iuſtus eſt, & æquus iuſtus eſt. qui aũt eſt fm diuerſum legis, eſt iniuſtus cõis, q dictus eſt primitus: q vero cõuenit cũ lege eſt iuſtus cõis: & inquiſitio q dẽ hæc eſt in iniuſtitia ꝓpria, & iuſtitia propria: intẽdo in deſcriptione eius & enumeratione ſuarũ ſpẽrũ. iã enim deſcripta fuit in eo qđ præceſſit, iuſtitia cõis per deſcriptionẽ virtutis: & cõnumeratæ fuerũt ſpẽs eius ꝑ plius enumerationem: cum non ſit iuſtitia cõis aliquid plus q̃ vſus virtuus vſis in relatione ad alte
B rum, dicitur iuſtitia: & qñ accipitur in relationẽ ad aliquid aliud, intendo q, qñ accipitur virt⁹ relatiue ad virtuoſos, nominatur virtus. & ſiſt iniuſtitia vſis non eſt aliquid plus quam vſus malitiæ vſis in alterum.

D. Et ferè vt in plurib⁹ illud, quod mãdant leges, virtutes ſunt vſes, nõ particulares: eò ꝙ mandant vt ſit vita cum omni virtute, & prohibent ab omni vitio. & ſimiliter mandãt res effectiuas virtutum vniuerſalũ, & iſtæ res ſunt etiam omnes res vniuerſales, quæ ponunt ad inſtructionem: intendo quæ ponuntur inſtru
C ctiue ad acquiſitionem virtutũ vniuerſalium. & ars legum eſt illa, quæ definit iſta: intendo artem regitiuã ciuitatum, ſicut definit virtus vſis.

D. Res autem particulares, ꝑ quas fit vnuſquiſq; hominum virtuoſus vel bon⁹ vero modo, vltimo diſtinguemus, ſ. an ſpeculatio de ipſis ſit artis ciuilis an alteri⁹. fortaſſis enim nõ eſt res, per quam fit vnuſquiſq; hominũ bon⁹ aut malus res vna in vniuerſo rerum. quẽadmodũ non ſunt res, q̃ faciunt bonũ particulare in vnoquoq, holum, res vnæ eędẽ: intendo in hominibus. Res vero, in D quibus fit iuſtitia propria, iniuſtitia propria, vſes etiam, ſunt res vſes, & ſunt vnæ omnibus. & manifeſtũ de re iſtius ſciæ ꝙ ſpeculatur in eis. Et huius iuſtitiæ ſunt duæ ſpecirs, quarũ vna eſt diuiſiua: intendo eã, quæ diuidit res cõicatas, vt pecunias & honores & alia ex rebus cõicatis: etenim in diuiſione iſtorum inter eos eſt æqualis & nõ æqualis: & ſecũda eſt factiua contractuum ſiue negociationũ. & hæ ſunt duarum partium, quædam, (.) voluntaria, vt vẽditio, mutuatio, accõmodatio, fideiuſſio, depoſitio: alia nõ voluntaria: in E tendo ex vtraq; parte, vt furtum, & adulteriũ, & incãtatio, & falſum teſtimoniũ, & proditio: & quędã, quę ſunt vehemẽter iniuriоſa, vt vulneratio, & interfectio, & inuinculatio.

De iure diſtributiuo. Cap. 3.

QVoniam aũt & iniuſtus iniqu⁹, & iniuria iniqua eſt, mediũ quoddã eſſe iniqui perſpicuum eſt: id autẽ eſt æquũ. in quacũq; enim actione eſt plus & minus, in eadem eſſe æquum neceſſe eſt. ſi igitur F iniuria eſt iniqua, ius eſt æquũ: id quod ẽt abſq; rõne omnibus manifeſtũ eſt. cum vero æquũ ſit mediũ, ius quoq; ꝑculdubio mediũ quoddã erit. Eſt autem æquũ in minimis duobus. Neceſſe eſt igit̃, vt ius & mediũ, & æquũ ſit, & ad quoddã, & quibuſdã. & in eo quidẽ ꝙ eſt mediũ, ẽ aliquorũ, ea aũt ſunt plus & minus: in eo ꝙ eſt æquũ, duorũ: in eo vero ꝙ ius, qui buſdã,

G & ad quoſdam. Itaq; neceſſario cõſequit, vt ius in quatuor minimis verſetur: nã & ĩ quibus ius aliquod eſt, duo ſunt, & res duę ẽt in quibus ius ipſum cõſiſtit: eademq; & in quibus æqualitas eſt. ſicut enim ſe habẽt ea I quib⁹, eodẽ modo ẽt illa. nam ſi nõ ſunt æquales, neq; æqualia habebũt. Inde enim pugnæ & criminationes oriri cõſueuerũt, cũ aut æquales nõ æqualia, aut nõ æquales æqualia habent & potiũtur. Hoc aũt ex eo qđ pro H dignitate fit, ẽt patet. ius enim quod eſt in diſtributionib⁹, pro dignitate quadam eſſe oportere oẽs fatentur. Dignitatem tñ nõ oẽs eſſe eandem aſſerunt: ſed popularis ſtatu vtentes libertatem: principatũ paucorum ſectãtes diuitias, & nonnulli nobilitatẽ, qui in optimatũ adminiſtratione degunt, virtutem. Ius igitur quiddã eſt, quod in proportione cõſiſtit. Quod enim proportione cõſtat, id nõ tam vnitario numero, q̃m numero in vniuerſum propriũ eſt. nã proportio æqualitas ẽ rõnũ, in quatuorq; minimis reperit. diſiunctã ſanè in quatuor cõſiſtere perſpicuũ eſt: ſed & continentẽ nihilo minus. vno enim hæc perinde ac duobus vtit, bisq; id accipit, in hunc modũ. qualis primi reſpectus eſt ad ſecundũ, talis ſecũdi ad tertium: bis enim hic ſm dictum eſt. Quare ſi ſm bis poſitum ſit, quatuor erunt ea quæ conſtant proportione. Eſt autẽ etiã ius in minimis quatuor. ra- K tioq; eadẽ eſt: quippe cũ diſiuncta ſint modo inter ſe ea ſint & quib⁹, & quæ. Sicut igit primꝰ termin⁹ ſeſe hẽbit ad ſecũdũ, ita tertius ad quartũ. igitur ẽt alterna vice, ſicut primus ad tertiũ, ita ſecũdus ad quartũ. quare ẽt totũ ad totũ, quod diſtributio binatim copulat: quæ, ſi etiã ita cõpoſita fuerint, iuſte copulat. Primi igit termini cũ tertio, & ſecũdi cũ quarto iugatio ius illud eſt, qđ in diſtributione cõſiſtit. Ius aũt eſt medium: eius in- L quã quod ꝓter proportionẽ eſt. quod enim proportione cõſtat, eſt mediũ: ius aũt conſtat. Hanc vero proportionẽ mathematici geometricam vocãt: ꝓpea q̃ in geometrica euenit, vt eandẽ totum ad totũ rõnem habeat, quã habet alterutrũ ad alterutrum. Non eſt aũt cõtinens hæc ꝓportio: nõ enim vnus & idẽ terminus efficitur, & cui & quod. Ius hoc igit eſt id, quod proportiõe cõſtat: iniuria id, quod ꝓter pro- M portionem eſt. vnde fit vt alteri plus, alteri min⁹ exhibeatur. id quod & in actionibus ipſis contingit: qui enim iniuria afficit plus, qui afficit. minus ex bonis habet. in malis aũt cõtra quippe cũ minus malũ, ſi ad maius cõparetur, boni locũ obtineat. minus enim malũ magis expetendum eſt, q̃ maius: at quod eſt expetendum, eſt bonum: & quod magis, maius. Atq; hæc vna iuris ſpecies eſt.

Dixit.

A Dixit. Cumq; fuerit nō iustus
ens nō æqualis: & fuerit factū
non iustū, intendo iniuriā, factū in
æquale: & fuerit medius in nō æqua
lis ens, æqualis: etenim in actione in-
uenit in ea æquale, erit iustus æqua
lis. Et hoc ēt manifestū est ꝙ conce
dunt oēs homines absq; sylfo. C. Cūq;
sit æqualis medius, erit iustus ēt me
dius & æqualis. & ideo medius indi
get rebus, de quibus dicat multū &
parū. etenim mediū est inter multi
tudinē & paucitatē: & ideo ꝙ æqua
lis, indiget duob⁹, eò ꝙ æqualitas ad
minus duobus est. Et ideo ꝙ
B iustus indiget quatuor, eò ꝙ iusti
tia, qđ minus in quatuor est. etenim
in alio res, q̄bus est iustitia, duæ sūt:
fm hunc inuenit æqualitas reb⁹ di-
uersis, intēdo fm modū proportio-
nis, i. erit ꝓportio dationis ad datio
nem, sicut ꝓportio habitudinis ei⁹
cui dat, ad eum cui datur. nisi enim
esset hæc ꝓportio, nō inuenirent in
eis neq; æqualitas, neq; inæqualitas.
& diuersitas ꝓportionis est quidē,
qñ fuerit in æqualitate nō æqualitas,
aut in nō æqualitate æqualitas. Et ē
manifestū, ꝙ iustitia diuisiua ē qui
dem in hac proportione, ex hoc ꝙ
C oēs vident ꝙ oportet vt sit in datio-
nib⁹ iustitia: & nō vident ꝙ meritū
hoium ad dationē sit vnū. Sed prin
cipes ciuitatū communaliū, vident
ꝙ meritū sit fm libertatē: intēdo ꝙ
iustitia in dationibus est vt ꝓportio
dationis ad dationē, vt ꝓportio
libertatis ad libertatē. & hoc, qñ isti
vident ꝙ felicitas sit libertas: princi
patus aūt paucitatis vident: qñ me
ritū est fm diuitias, quæ fm eos sunt
felicitas. & ex eis sunt, q̄ vident ꝙ no-
bilitas, generis intēdo, sit causa ido-
neitatis vel meriti. Domini autem
principat⁹ nobilis fm veritatem vi- D
dent hoc de virtute: & vlt oēs con-
ueniunt in hoc, ꝙ idoneitas sit fm
ꝙ vident de felicitate hominis: & si
diuersificetur in qđ sit hęc felicitas.
Cùmq; sic sit, iustitia necessario est
quid proportionale. Etenim ꝓpor
tionalitas nō est propria cuidā nu-
mero, sed est propria numero sim-
plr. & qñ proportionalitas est ꝙua
litas in definitione & sermone, non
quātitate, erit ad min⁹ in quatuor
rebus. & hoc aut in reb⁹ discretis: &
tūc res manifesta est: & hoc, qñ in-
tentio æqualitatis in eis ꝓportione
est, vt sit ꝓportio primi ad secūdū: E
sicut ꝓportio tertij ad quartū: aut
in cōtinuis, & tūc erit in trib⁹ reb⁹,
qñ fuerit ꝓportio primi ad mediū
sicut ꝓportio medij ad tertiū. Et ē
manifestū ꝙ ēt hoc in quatuor est,
eò ꝙ mediū accipit bis in ꝓportio-
ne. v. g. qñ, si fuerit proportio A ad
B, sicut ꝓportio B ad C, tūc accipit
B bis in ꝓportione. ideoq; erunt cō
proportionalia quatuor in rōne, &
si nō in subiecto. Cumq; fuerit hæc
iustitia ꝓportionalis, intēdo diuisi-
uam, ad minus erit in quatuor, & rō
in eis est vna: intēdo ꝙ rō ꝓportio-
nis est inter duo ex his. i. inter duos F
terminos est rō proportionis, q̄ est
inter alia duo, i. terminos eorū, v. g.
ꝙ si fuerit hæc duplex, erit & illa du
plex: & ex quo hæc iustitia ē ꝓpor-
tio ter quatuor & est hæc ꝓportio
inuēta in cōpōne & in ꝑmutatione
& cōuersione: manifestum est ꝙ in
hac iustitia accidit huius, donec ꝙ
qñ fuerit ꝓportio istius dationis ad
istū receptorē dati, sicut proportio
isti⁹ dationis ad istū receptorē, erit
ꝓportio datiōis ad dationē, sicut re
ceptoris ad receptorē. & sic erit ag-

G gregatio duarum dationum ad alte
ram earum proportio aggregatio-
nis duorũ receptorum ad alterũ eo
rum: intendo idoneitatem recipien
tium. Cumq; sit hæc iustitia ꝓportionalis, tũc ē mediatrix: eò ꝙ simi-
litudo proportionis est cõmediatio quædã inter proportiones diuersas fm minus & magis. Et ista ꝓportio nalitas est illa, q̃ fatur ꝓ proportionem geometricã: intẽdo eã, quę est ꝓportio primi ad secundum, sicut ꝓportio tertij ad quartũ: & ꝓportio, q̃ est in hac iustitia, nõ est continua. intẽdo in tribus rebus. & hoc,
H qm̃ non erit aliquid vnũ numero ens idẽ duabus rebus. Et, cũ sit iusti tia in diuisione ens proportionale, tũc iniustũa opposita illi iustiuę ẽ, vt diuersificet proportio. erit ergo quoddã plus & quoddam minus, vt ꝙ sit datio non fm proportionem æqualitatis erit ergo vni plꝰ q̃ oportet, & alteri minus. istud ét accidit in actionibus cõmunicabilibus. iniustum enim accipit de bono plus, patiẽs iniuriam minus: istud est in bono. in malo aũt econuerso. & fit hoc, eò ꝙ minꝰ de malo eligibilius est, sicut magis de bono eligibilꝰ ẽ.
I D. Vna ergo spẽs iustitiæ est ista. iustitia, quæ fit in diuisione rerũ cõmunicabilium fm proportionalitatem, vt in pecunijs & honoribus.

De iure commutatiuo & emendatiuo. *Cap.* 4.

RElIqua vero altera iuris est emendatiui, quod in commerciꝫ, tum sponcaneis, tũ inuoluntarijs fit: diuersamq; à priore speciem habet. Ius enim publicorum bonorũ distributiuum ea semp fit, ppor
K tione, quæ dicta superius est. nã si ex pecunijs publicis facienda fit distributio, eadem rõne fiet, quã habent inter se ea q̃ fuerint cõtributa. iniuriaq; itẽ huic iuri opposita prẽter eandẽ est proportionẽ. Ius vero quod in commerciꝫ est, est quidem æquum quoddã, & iniuria iniquum: nõ tñ illa constat proportione, sed arithmetica. nihil enim refert, probus ne vir malũ, an malus probũ suo priuarit: neq; ꝓbus
L ne an improbꝰ adulterij cõmiserit: sed ad solam nocumẽti differentiam lex spectat: perindeq; ꝑsonis vtitur, ac si æquales sint, si ille iniuria afficiat, hic afficiatur: hic lædat, ille lædaf. Quare iniuriã hanc, cũ sit iniqua, ęquare iudex conaf. Nam cũ hic percussus est, ille pcussit: hic interfecit, ille autẽ interijt: affectio & actio in partes nõ æquas diuisa est. sed de lucro detrahẽs iudex ꝺãno redigere ad ęqualitatẽ eas conaf. Dicũtur enim hæc absolute loquẽdo de talibus ẽt rebꝰ.
M licet nõnullis minime idoneum nomẽ esse videatur, vt lucrũ ei qui pcussit, damnũ ei qui pcussus est, accõmodari possit. Sed vbi tñ perpessio ipsa fuerit mensurata, hoc damnũ, illud lucrũ vocaf. Quare æquum pluris & paucioris mediũ est: lucrũ autẽ & damnũ est & plus & minus, cõtrario tñ modo: plus enim boni, & minus mali est lucrũ: contrarium vero, damnum. quorũ quidem

A quidem medium æquum eſt, qđ ee ius dicimus. Ius igiť emẽ-
dationum lucri & damni mediũ eſt: vnde et cũ altercanť hoſes, ad iudicẽ confugiunt. ad iudicẽ autẽ ire, ẽ ire ad ius ipſum: quippe cũ iudex nihil aliud ſit, quã ius quoddam animatũ. et quæ-
runt iudicem medium: & vocant nõnulli mediatores. quaſi ſi medium fuerint conſequuti, ius quoq; ipſum ſint conſequuturi. Ius igiť medium quoddã eſt: ſiquidem & iudex. iudex au-
B tẽ ad æqualitatẽ redigit. Et quẽadmodũ ſi linea in duas inæquales ptes diuiſa ſit: illud quo maior pars dimidiũ excedit, ab ea aufert, & adiungit minori: cũ autẽ totũ æqualiter fuerit bipartitum, tũ vero ſuũ ſe habere inquiunt, cũ æquũ quiſq; acceperit. AEquum autem mediũ eſt pluris & paucioris arithmetica proportiõe: ac ꝓpea appellatur ius ἴσον, eò q; δίχα, ideſt bifariã diuiſum eſt: quaſi ἴσον, i. bipartitũ dixeriſ: et iudex ἀνωτὴς, D quaſi ἀνατὴς, i. bipartitor dicit. Si. n. duo ſint æqualia, et ab altero aliquid auferatur, et addatur alteri, id duabus talibus partibus alterũ excedet: nã ſi dẽpta quidẽ eſſet vna pars ab altero, nõ adiuncta tñ alteri, vna tantum parte eiuſmodi excederet, efficietur igiť vt & id cui eſt adiũctũ, vna parte mediũ, & mediũ vna ſiť illud excedat, à quo detractum eſt. Ex hoc ergo cognoſcemus et quid ab eo detrahendũ ſit, qui plus habet: & qđ E ei qui minus hẽt, adiungere debeamus. Id. n. quo mediũ excedit, minus habenti addendum eſt: id aũt quo excediť, à maxio eſt detrahẽdũ. Sint æq̃les iter ſe lineæ AA, et BB, et CC: demaſq; ab AA pars q̃dã AE, et addať ei in qua eſt CC: efficiaturq; C D. Quare tota DCC linea excedet E A parte ea in qua eſt CD: et ea in qua eſt C F: excedet igitur ẽt mediam, id eſt BB parte CD.

C F

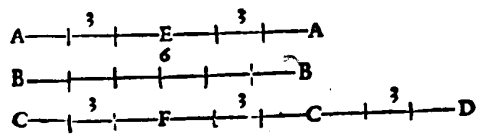

Eſt autem hoc in alijs quoque artibus. tollerentur enim, niſi & quod facit, & quantum & quale faceret: & quod eo afficitur, & tanto & tali afficeretur. Quin etiam nomina hæc damnum & lucrum & ſpontaneis contractibus videntur emerſiſſe.

G ſiſſe. cum enim quis plus habet, q̃ ſuum erat, lucrum: cũ minus, q̃ a principio habuerat, dãnũ facere dicit, in vendendo, ſ. & emendo, alĩſq; hmõi, quę legibus permittuntur. Cum autẽ neq; plus neq; minus, ſed ſua cuique per ſe ipſa euenerint: ſua ipſorum habere dicuntur, neq; damnũ pati, neq; lucrari. Quare ius lucri cuiuſdam & damni eorum eſt medium, quę præter ſpontaneum fiunt: cũ æquum quiſq; & prius et poſterius hẽt.

H Dixit. Species autẽ ſecunda eſt, quę ſit in rectificando connegociationes in rebus voluntarijs & non voluntarijs. Et in hac iuſtitia eſt ẽt ſpecies iuſtitię, quæ fit ſm viã proportionalitatis: intendo illam, quę ſit in diuiſione rerum cõmuni cabilium veruntñ differentia inter vtraſq; eſt: qm̃ iuſtitia, quæ eſt in connegociationibus, eſt in rectificatione æqualitatis inter connegociantes: intendo ęqualitatem verã, non æqualitatem, quę ſit ſm viam proportionis. Veruntamẽ cum ſit I æqualitas quaſi mediũ inter detrimentũ & lucrum, i. additio lucri ſuper ipſam, vt additio ipſius ſup detrimentũ: & ſit hęc diſpoſitio proportionis numeralis: nominauit eã Ariſt. ſm menſuram proportionis arithmeticæ. & propter hoc, nõ eſt in hac iuſtitia diuerſitas ex eo, q; vnus connegociantium eſt honoratior altero. & iſtud cõe eſt, donec ſit in cõnegociatione illa, q̃ eſt in damno: etenim nõ eſt dria inter hoc vt malus priuet bonũ, aut bonus malũ, q̃n oporteat vt priuet priuator. & ſiſt op; vt fornicator puniat pr K na æquali ſuæ fornicationi, ſiue ſit fornicator malus, aut bonus. & ex quo ẽ diuerſitas in illis malitijs dãniferis, neceſſariũ fecit lex vt ſeruet in his vſus æqualitatis, nõ vſus proportionalitatis. Et ppea, qñ iniuriatur alter alteri, aut dãnũ intulerit, & fuerit hoc ſm inęqualitatem, conat dominus iuſtitię legalis vt conuertat ad æqualitatem. Etenim, cũ verberauerit eum, q̃ verberauit, & vulnerauerit eũ q̃ vulnerauit, & interfecerit eum, qui interfecit, iã conuertit actionẽ & paſſionẽ in iſtis p differentias ęqualitatis. dñs itaq; iu L ſtitiæ ſemper conatur vt diminuat ex lucro & ęquet ipſum cum detrimento: intendo vt ambo ſimul detrimentum ſubeant ſm diſpoſitionem vnam, aut lucrentur ambo ſm diſpoſitionẽ vnam. Etenim lucrũ & detrimẽtum poſſe eſt vt dicantur cõiter de oſibus, in q̃bus cõnegociatio: ſiue ſit vtilis ſiue dãnoſa: & ſi ſit nõ cõueniens dãnis, quemadmodũ cõuenit proficuis. poſſumus. n. dicere de eo, qui ꝑcunt, qm̃ lucrat: & de eo q̃ ꝑcutit, q̃ perdit. Et vſt in paſſionibus, q̃ fiunt ab vno ad alterũ, M qñ nõ fuerit in eis ęqualitas quędã, nominant damnũ vel ꝑditio, & q̃dã lucrũ. Et cũ ſit æq̃tor mediator inter plus & minus, & lucrũ & damnũ vtrũq; ſit plus altero & min' modis cõtrarijs, lucrũ q̃dẽ plus de bono, minus de malo, damnũ aũt plus de malo, & min' de bono, & ſic q̃tor Iter vtrũq;, intẽdo Iter lucrũ & dãnũ iuſtitia rectificãs, tũc iuſtitia rectificãs neceſſario erit in actionibus mediãs inter lucrũ & dãnũ. Et ꝓp hoc, qñ cõẽdunt, cõueniunt ad dñm iſti' iuſtitię, i. ad iudicẽ. nã iudex

A der eſt iuſtitia rectificatiua alata, i. cui ẽ ala. & ĩ quidã hoſtum ñomĩnãt hmõi, cõmediatores, cũ ſit qui dẽ ipſorũ intẽtio inuenire mediũ: & qñ inuenerint ipſum, ſunt iuſti: etenim iuſtitia res cõmedians ẽ. D. Et dñs iuſtitiæ rectificatiuæ æquat ſter diuerſos, qñ inciderit cõnegotiatio diuerſa p hoc, q̃ diminuit de parte maiori excedẽte mediũ, & addit minori partẽ illã: ſm quã deficit a medio, vt cõtingit ei, q̃ diuidit lineam in duo dimidia inæqualia, qñ vult æquare ſter ea. diminuit. n. a linea maiore hoc, ĩ quo excedit dimi
B diũ lineę: & addit minori illud, ĩ quo excedit a dimidio lineæ etenim linea æquãs eſt mediũ in eo, qđ ẽ ſter lineã maiorẽ & minorẽ ſm ꝓportiõs arithmeticę mẽſurã: intẽdo q̃ diminutio eius à maiore ẽ vt additio ei⁹ ſup minorẽ, qñ fuerit maioris & minoris ex linea illa, q̃ diuiſa fuit in duas partes nõ ꝓpinquas diſtãtes à medio diſtantia vna. D. Et dẽ iuſtitia quidẽ nomẽ iuſtitię Græco à diuidẽdo ĩ duo dimidia. & dñs iuſtitię, i. iudex, eſt ille, q̃ diuidit ſter hoĩes p duas ptes cœquales: & op⁹ ipſum ſcire q̃d ẽ diminuẽdũ à
C maiori, & q̃d addendũ minori. Cũ n. fuerint duo cœqualia: & auferũtur ab vno ipſorũ duę partes, & addunt alteri: illud cui fit additio, fit maius ſm iſtas duas ptes, & ſm eas excedit mediũ, & deficit min⁹ à medio ſm eaſdẽ. aut qñ auferẽ ab vno cœqualiũ pars vna, & addit alteri, tũc q̃dẽ deficit minus à medio ſm vnũ. & excedit ipſum mai⁹ ſm vnũ. Op⁹ igit̃ qñ voluerit iudex cœquationẽ, vt addat illi q̃d deficit à medio exceſſum illũ, in quo excedit ipſum mediũ, & diminuat à maiori additionẽ illã, ſm quã exceſſit me- D diũ. Et iſta æqualitas inuenit̃ in oĩbus artibus, eò q̃ actio cuiuſcunq; artis terminãda ẽ in q̃litate & quãtitate: & paſſio ab actiõe agẽtis ĩ eis ẽ terminata ĩ qualitate & q̃tate. & ſi nõ, tũc lõge eẽt inuẽtio medij in eis, intẽdo in artibus diuerſis, ſi nõ eẽnt actiones & paſſiões ꝓprię vnicuiq; arti terminatę in qualitate & quãtitate. Et ẽ q̃ dẽ intentio dãni & lucri in cõnegociatiõibus voluntarijs, q̃ qñ hõ acceperit plus q̃ pertineat ei, i. qđ dederit, dr lucrari: & qñ acceperit min⁹ quã dederit dr̃ perdere: vt cõtingit in vẽditiõe & em- E
ptione, aut in cęteris rebus, in q̃bus pmittit lex cõnegociatiões. Qñ aũt nõ accipit neq; plus neq; minus q̃ dedit, tũc nõ dr lucrari, neq; perdere. Eſt itaq; iuſtitia mediatrix inter lucrũ & dãnũ in rebus voluntarijs.

De retaliatione, numo, & indigentia. Cap. 5.

VIdeẽ aũt nõnullis & retaliatio abſolute & ſimpl̃ ius ipſum eẽ: quẽadmodũ Pythagorei dicebãt⁹. n. abſolute eẽ retaliationem definiebãt. verũ retaliatio neq; ad di- F
ſtributiuũ ius, neq; ad emẽdatiuum accommodatur. volunt tamen ipſi Rhadamanti quoque ius hoc dicere. (idẽ: Si cõtrà paſſus fuerit, q̃d fecerit Iudicium planè rectum, vindictaq; fiet.

Sæpenumero enim diſſidet: vt ſi magiſtratũ quis gerens pcuſſerit, repcutiẽdus nõ eſt. ſi autem magiſtratũ gerentẽ quis pcuſſerit, non ſolum eſt percutiendus, ſed

Vide p. Mag. M. tal. ca. 14.

G ſed ſupplicio in ſuper afficiendus. adde ꝙ ſponte ne an inuiti fecerimus, multū refert. Sed in cōmunitatibus cōmercialibus tale ius retaliatum cōſeruat rē, ſi ex proportione,non ex ęqualitate exiſtat.contra. n.faciendo ex proportione ciuitas continetur. Vel enim dant operam homines vt malū reddāt, alioqui eſſe ſeruitus vī, niſi par pari referaſ:vel vt bonū recipiāt, alioqui nulla fiet participatio:parti cipatiōe āt ciuitates cōſiſtūt ac K cōtinenſ.vnde ēt Granarū tem plū obuiā ſtatuunt, vt retributio efficiaſ. quippe cū id ꝓprīū Giratiarū ſit, vt & ei qui nobis gratificatus ē, viciſſim inſeruiamus: & ipſe rurſus gratificādo nos,ꝓuocet.cōiunctio autē quę ꝙ diametrū ſit, retributionem hanc facit, ꝙ cōſtat,ꝓportione. exēpli gīa,ſit ędificator, in quo ſtatuaſ A: ſutor, ſ quo B: domꝰ, in quo C: calceus,in quo D.

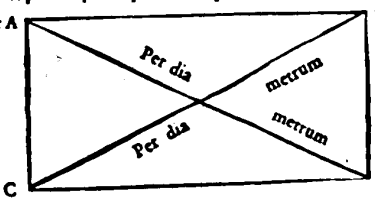

Oportet igitur, vt ædificator à ſutore opus ipſius accipiat,et ipſe ſuū illi tradat. Quòd ſi primū ſit æquū ex proportiōe, deinde retaliatū efficiatur,erit id qđ di I cimus:ſin minus,æquū nō erit, neq; cōſiſtet. nihil.n.vetat quominꝰ opus alteriꝰ, alterius opere ꝑſtabilius ſit, quocirca adæquanda ea ſunt. Eſt autē hoc in alīs quoq; artibus: tollerentur enim,niſi et qđ facit, & quantū et quale faceret: & qđ eo afficiē, & tanto & tali afficeretur. Non n.ex duobꝰ medicis ſocietas fit, ſed ex medico et agricola: et dēmū diuerſis & non ęqualibus. ſed hi tñ adæquandi ſunt.Iccirco omnia ea, quorū eſt permutatio, cōparabilia eſſe quodam modo debent, ob quod numus in vſum venit, qui quodā modo mediū efficitur: metitur.n. oſa: quare ēt exceſſum & defe- M ctū:quot ſ. calcei domui, vel alimēto ęquales ſint. Oportet igitur quotus eſt ędificator, aut agricola ad ſutorē,tot calceos ad domum,aut alimentū æquiparari.niſi enim ita ſit, nec permutatio, nec ſocietas eſſe vllo modo poterit: id autē non erit,niſi æqualia omnia quodam modo inter ſe ſint. oportet igitur, vt vno quodā, ſicut dictum eſt ēt prius, cuncta menſurētur. at id

eſt

A eſt re vera quidē indigentia, q̄ oſa cōtinet: nā ſi nulla re indigerēt hoīes, aut nō ſimiliter, efficeretur vt vel nō eſſet vlla oīno, vel non eadē permutatio. ſed indigentiæ tū loco ex pacto quaſi ſubſtituit numus. vnde etiā nomiſma appellatur, eò q̄ nō natura, ſed νόμῳ, id eſt inſtituto & lege cōſtet: in nobisq̄ ſit eū mutare, atq̄ inutilē reddere. Erit igitur retaliatio, cū adæquata iā ſingula fuerint: vt quo loco eſt agricola ad ſutorē, eodem opus
B ſutoris ad agricolæ opus ſit. Cū autē permutarint, in figurā p̄portionis redigere opus nō eſt: alioqui alterū extremū vtraſq̄ haberet exuperatiōes. ſed vbi habuerint ſua quiſq̄, ita æqui & ſocij efficiuntur: eò q̄ in ipſis fieri hæc æqualitas pōt. Sit Agricola A: alimentum C: ſutor B: opus ipſius adæquatum D. ſi autem non hoc modo fiat retaliatio, nulla erit ſocietas.

6 agricola A —— B ſutor 3

C 4 alimētum C —— D calcei 4

Indigentiam vero quaſi rē vnā quandam eſſe quæ contineat, illud declarat: q̄ cùm mutua operā indiguerint aut vtriq̄ aut alteri, permutationem non faciunt: quemadmodum cùm eo, quod quiſpiam habet, alius indiguerit, vt vino, pro quo frumenti exportationē concedūt. id igitur adæquatum prius ſit, neceſſe eſt. Sed licet nunc non indigeat quiſquam: pro futura tamē permutatione quaſi ſpon D ſor, ſi indigentia inciderit, eam fore, nobis intercedit numus: q̄ enim eum affert. accipiendi facultatem habeat neceſſe eſt. Idē tamen etiam ipſi huic contingit: non enim ſemper æqualiter poteſt: quamuis magis ſoleat permanere. iccirco precio cuncta æſtimata eſſe oportet. ita. n. ſemper erit permutatio. at ſi ea fuerit, ſocietas quoq̄ ſit neceſſe. Numus igit̄, vtpote medium, commenſurabiles inter ſe efficit res, atq̄ ita adæquat. neque E enim vlla eſſe ſocietas poteſt, niſi ſit permutatio: neq̄ permutatio, niſi ſit æqualitas: neq̄ æqualitas, niſi ēt commenſuratio ſit. Ac re quidē vera fieri non pōt, vt quæ adeo inter ſe diſtant, cōmenſurabilia efficiantur: ſed, p indigentię tū ratione ſatis commode fit. vnum igitur quoddā eſſe oportet atq̄ id ex conſtitutiōe. vnde ēt nomiſma, ideſt numus vocatur. hic enim eſt, qui commēſurabilia reddit oſa. nu- F mo. n. oſa menſurantur. Sit Domus A: minæ decē B: lectus C: ſitq̄ A dimidium ad B: ſiquidē quinq̄ minis domus digna eē cenſeatur, aut æquali re: lectus autē, ideſt C decima ſit pars ipſius B. patebit profecto quot lecti domui æquales euadant: nimirum quinque.

A	B	C
domus		lectus
5 ——	10, ming ——	1
		Im

G Ita aũt fieri consueuisse permutationẽ anteq̃ numus inueniretur, perspicuũ est. nihil .n. interest an lecti quinq; , pro domo vna exhibeant: an tm̃, quanti lecti ipsi quinq; constant. Quid igitur iniuria, quid item ius sit, dictũ iã est. His ita definitis perspicuũ est iustam actionẽ inter afficere iniuria & affici mediũ quoq; esse: illud.n. plus habere est: hoc minus. Iustitia vero nõ eodẽ mõ, quo alię supiores virtutes, mediocritas est: sed ob id H quia medĩ est: iniustitia aũt extremorũ. Ac iustitia quidẽ est, qua iustus dr̃ iusti operator ex electione, ac distributor tam sibi ad alterũ, q̃ alteri ad alterũ: nõ ita vt expetẽdarũ rerũ maiorẽ partẽ sibi, minorẽ alteri exhibeat, damnosarũ econtrario: sed ęquũ ex proportione distribuat. et alteri ad alterum simili modo. Iniustitia aũt cõtra est, qua iniusti operator et distributor vnusquisq; dicitur. id autẽ excessus & defectus est vel vtI lis rei, vel damnosæ præter proportionẽ. atq; circo iniustitia excessus est & defectus, qa exuperationis & defectionis est. In se quidem exuperationis rei illius q̃ absolute est vtilis, & defectionis dãnosę: in alijs in vniuersum quidẽ similiter, quãtũ tñ ad id spectat, qđ præter proportionẽ est, vtro modo incidit. iniuste facti autẽ minus est iniuria affici, maius afficere. De iustitia qdẽ & iniustitia, quęnã sit vtriusq; natura: de iure simiK liter et iniuria in vniuersum, ad hunc modum dictum iam sit.

DIxit. Et quidam hoium videnꝯ iustitia absolute in oĩbus rebus est iustitia, quæ fit in rebus, quę sunt contrarię passionibus: doloris connegouationibus fm ęqualitatẽ: & ẽ illa, q̃ nominat̃ pars digne retribues. & est via antiqua in iustitia, q̃ proportionat̃ Pythagoricis, et Academicis famosa apud eos m positione legũ. D. Hęc aũt iustitia nõ est in aliquo ex iustitia diuisa: eõ ꝙ virtus non habet partẽ condigne re L tributiuã, neq; ex honore, neq; ex pecunia. & inuenit̃ quidẽ hæc iustitia magis̃ iustitia rectificatiua: sed tñ in hoc qđ ex ea est voluntarium, & hoc in vsibus cõmunicabilibus: vt pars cõdigne retributiua, q̃ est in venditiõe & prędj & solutione, & in alijs q̃ sunt in cõnegotiatione. in parte aũt q̃ est in damnis, multotiens cõtingit iustitia per actionẽ diuersam ab illa actiõe, aut inęqualitate: intẽdo eã, quę p damnũ intulit. D. Et pp hoc putatur de dño positionis legũ, q̃ contradicat sibi in M dicto suo, cũ dicit ꝙ iustitia absolute est pars condigne vel ex ęquo retributiua: post dicit ꝙ, qñ dñs principatus vulnerauit aliquem iniuriose, non opt solũ vt vulneret, sed ẽt vt pęnis afficiat. Et dixit qdẽ hoc, vt ęstimo, eõ ꝙ vulneratio à principe ab intẽtione malitia ꝓcedit, q̃ malitia, q̃ non est a principe. D. Et sit quidẽ iustitia, quæ est pars coæquans in rebus proportionalibus diuersis nõ inconuenictibus coęqualibus: intẽdo p proportionales res, in gbus est cõicatio inter holes p modũ

A dū ꝓportionalitatis nō ex parte cō
uenientiæ ſpēi. nō. n eſt hoī vita, niſi
fuerit aggregatio vtilis in vita: niſi
fuerit cōnegociatio p res cōuenien
tes in proportiōe non in ſpecie. ete-
nim connegociatio ſupplens defe-
ctū vniuſcuiuſq; cōnegocianti nō
fit cōuenientibus in arte vna: vt cō
negociatio inter medicum et medi
cum non. n. indiget medicus medi-
co. & nō fit niſi in diuerſificatis in
arte: vt cōnegociatio ſter agricolā
& medicū. hæc. n. ſupplet agricolæ
medicationē qua caret, & medico
B cibū quo caret. & hęc connegocia-
tio nō fit niſi fuerit iuſtitia: & eſt vt
det medicus agricolę iuxta menſu-
rā, qua dederit ei agricola. Dixit. Et
ꝓ hoc ciues obſeruant leges obſer
uatione valida, vt fiat coæqua retri
butio. hoc. n. eſt propriū legi, & fit
quidē coęqua retributio ſ rebus cō-
municabilibus ex parte proportio-
nalitatis ꝓp aggregationē neceſſa-
riā hominibus in vita ſm modum
opinionis, non ſm modum conue-
nientiæ. Et hæc vt oppoſitio, q̄ fit
ſm duas extremitates diametri ca-
lentis in circulo, & in rebus quidē
oppoſitis inuenitur coæqualitas ex
C parte proportionis. niſi enim eſſet
arti domificatoris ad artē artificis
calciamentorū proportio eadē, que
eſt operi domificatoris, ſ domui ad
opus calcificis. ſ. ad calceū, non poſ-
ſet cōprehēdi notitia ęqualitatis in-
ter illa duo opera. niſi. n. eſſet cōica
tio, nō inueniretur inter eos cōne-
gociatio. nam q̄n non indiget alter
cōnegociantū ſocio ſuo, aut vter-
que vtroq;, non erit penitus conne-
gociatio. fit vero, q̄n vterq; eorum
indiget eo, qđ eſt apud alterum: vt
q̄n habens vinū indiget tritico, qđ
habet alter, & ecōuerſo. Cum itaq; D
connegociatio fit ꝓp indigentiam:
& quorundā indigentium nō ſem-
p cōueniunt in eadē hora indigen-
tiæ: v. g. carpentarius interdū indi-
get agricola, qui illa hora nō indi-
get carpētario, ſed medico, vel ali-
quo alio, & ſic de alijs in alijs: po-
ſuerunt inter ſe hoīes per modum
cōuenientiæ aliquid, qđ ſit inſtm
cōnegociādi in oībus. & hoc eſt nu
miſma. hoc igit̄ iſto mō factum eſt
vice ſupplentis indigentias abſolu-
te. Cūq; ēt venditor nō ſemp in illa
hora egeat emptiōe rei alterius, ſed
egebit in poſterū, factus eſt ei dena- E
rius tanq̄ fideiuſſor ſupplendi ne-
ceſſitatē futurā. & cūm iſta inueniā
tur in denario ex poſitiōe, & ſit no-
men legis apud Grēcos, denomina-
tiuę ſumptū ā poſitiōe, nominatus
eſt denarius in lingua Græca, nole
denominatiue ſumpto à lege. Cūq;
ſit ēt ęqualitas neceſſaria ad perma
nentiā cōnegociationis & duratio-
nē eius, & difficilis ſit cognitio coę-
qualitatis inter res diuerſas: poſue-
rūt denariū tanq̄ ęſtimatiuā ęqui-
pollentiarū in rebus. Factus ē ergo
quaſi cōmediator quodāmodō, cū F
ſit ęquās ſter additionē & diminu-
tionē. & hoc, q̄n ſi eſſet proportio
artis domificatoris ad artē calciato-
ris ꝓportio dupli, tunc oporteret vt
eēt ꝓportio dom° ad calceū hęc ꝓ-
portio. Eēt ergo cōnegociatio iuſta
in hoc, vt daret domificator domū
vnā, & acciperet calceos duos: ſed, cū
ſit ę̄ pēſio ſter res difficiles, poſue-
rūt oīb° reb° ſm ꝓportionē ſuā æq-
ualētiā vni° eiuſdē rei, & ē denarius.
p hūc igit̄ facilis ē ei° inuēnio ęq̄lita
tis. etenim nō refert vt dem ſ cābio
dom° duo calcei, aut dem æſtimatio

G ſcij ipſorũ.denarij ergo poſitus ẽ I ciuitatibus pp iſtas duas cãs: inter do pp facilitatẽ inuẽtionis ęqualitatis, & pp conuenientiã indigentiæ. D. Iam ergo manifeſtũ hoc ẽ ex dicto quid ſit iniuſtitia, & qd iuſtitia. Et ex hmõi diſtinctiõe manifeſtũ eſt ꝙ iuſta cõnegociatio eſt in eo, qd ẽ inter facere iniuriã & pati eam.etenim iniuriatori eſt magis de bono & iniuriato minus. Iuſtitia autẽ,ꝙ eſt in cõnegociatione,eſt cõmediatio inter eos,nõ per modũ,per quẽ cęterę virtutes ſunt mediatio: eõ ꝙ iſta mediũ eſt relatũ alteri. virtutes H aũt ſunt,quarũ media nõ ſunt relata ad alterũ. & ſiſt iniuria hęc eſt in extremitatibus per relationẽ ad alterũ: malitię aũ ſunt in extremitatib⁹ nõ relatis ad alterũ. Et pp hoc, qñ accipit virtus,ſm ꝙ eſt relata ad alterũ, eſt iuſtitia vſus ſm ꝙ prędictũ ẽ.& ex iſto manifeſtũ ẽ ꝙ iuſtus eſt,q facit iuſtitiã inter ſe & alterũ, & inter alterũ & alterũ : & iniuſtus eſt ille,q dat ſibi plus de bono & alteri minus, & de dãno ſm huius diuerſum.intendo ꝙ det ex ipſo alteri plus,& ſibi ipſi minus ſed iuſtus ẽ I ille, qui dat æquale inter ſe & alterum, & inter alterum & alterũ: iniuſtus autem eſt contrarius huic.

De iniuria & iure ciuili,herili, & familiari. Cap. 6.

Vlie parẽ vſq. ibi. Nõ ẽ aũt, non exponat Auer.

QVomã vero fieri põt, vt qs licet iniuſte agat,non tñ ſit iniuſtus: qualia nã iniuſte facta quiſpiam committens in vnaquaq; iniuſtitia iniuſtus cõtinuo eſſe dicẽdus eſt? fur ne, an adulter,an latro? An ita quidẽ nihil intererit, nam concumbere cum muliere qs poſſet non ignarus qua K cum rem habeat: non tñ ex electionis principio,ſed ex affectu id faceret: qui ſanè iniuſte quidem agit,non tñ eſt iniuſtus. ſicut neq; fur,licet furatus ſit: neque adulter, licet adulterũ cõmiſerit. ſimili modo ẽt de aliis. Qũo ſanè retaliatio ad ius ſeſe habeat dictum iã ſuperius eſt. Non eſt autẽ ignorandũ id qđ nunc quęrimus et ſimpliꝛ ius,et ciuile ius eſſe.hoc aũt eſt qđ cõmunionẽ vitæ affert, vt liberis L hominibus & ęqualibus neceſſaria ſufficiant : atq; id vel proportiõe vel numero. quare quibus hoc nõ adeſt, inter eos neq; ius ciuile eſſe exiſtimandũ eſt: ſed ius quoddã, et ꝙ ſimilitudinẽ.Eſt.n.ius inter illos, quibus ẽt lex eſt:lex aũt inter eos eſt,in qbus eſt iniuſtitia: iudicium.n. iuris & iniurię dñudicatio eſt : in qbus vero eſt iniuſtitia,in ꝯs quoq; iniuſte facere eſt. Non in oĩbus tñ, in qbus ẽ iniuſte facere, eſt ẽt iniuſtitia. hoc aũt ẽ cũ M qs plus ex ſimpliꝛ bonis, minus ex ſimpliꝛ malis ſibi attribuit. Propterea nõ ſinimus dominari hoſem,ſed rõnẽ:eõ ꝙ ſibi ipſi id facit,et tyrãnus euadit. ẽ aũt q dominaꝛ, iuris ipſius cuſtos: at ſi iuris,ęqui ẽt. Qm̃ vero eſſe ipſi nihil amplius vꝛ, ſiquidem eſt iuſtus,nõ.n.amplius ex ſimpliꝛ bono ſibi attribuit, niſi id ipſi proportione cõueniat:iccirco alteri laborat.Atq; iõ iuſtitiã alienum eſſe bonum inquiunt,

quem-

A quemadmodum ẽt prius dictũ
est:merces igitur q̃dam danda
est:ea aũt est honor, & donum.
quibus vero hæc ſatis nõ ſunt,
fi tyranni efficiuntur. At vero
Herile ius ac paternum,idẽ cũ
his minime eſt,ſed ſimile. nulli⁹
enim erga ſua ſimpliciter iniu-
ſtitia eſt:poſſeſſio aũt, & liberi
quoad tantuli fuerint & non ſe
parati,quaſi quædam vniuſcu-
iuſq; ſunt:at ſeſe lædere eligit ne
mo:vnde nullius erga ſe iniuſti
B tia eſt.igitur neq; ciuile ius neq;
iniuria erit:quippe quæ & lege
exiſtant,& inter eos, in quibus
eſſe lex poteſt:hi aũt erant iſti,
quibus & dominandi, & obtẽ-
perandi æqualitas ineſt. Iccirco
magis erga vxorẽ,q̃ liberos & ſ
poſſeſſiones ius eſt: id enim eſt
ius familiare:quod tamen à ciui
li etiã ipſum diuerſum eẽ cõſtat.

Dixit. Et oportet ne lateat nos,
q̃ iuſtitia abſoluta, ꝺ qua hęc
eſt perfectiuano,eſt iuſtitia ciuilis.&
illa eſt iuſtitia illa, in qua cõicant
hoĩes vt inueniat eis coæqua diſtri
C buuo.& hæc, vt dictum eſt, iuſtitia
eſt duarum partiũ. aut iuſtitia ex
parte proportionis, & eſt iuſtitia di
uiſionis,& eſt quodammodo æqua
litas:aut iuſtitia ex parte æqualita-
tis,& eſt iuſtitia connegociationi-
bus:& quibus neutra partium hui⁹
iuſtitiæ inuenitur,apud illos eſt iu-
ſtitia per modum ſimilitudinis. Di
xit.& factũ iuſtitiæ eſt principibus,
apud quos eſt lex. & apud quos eſt
lex,apud eos eſt iniuria:& ſunt pri-
cipes.& diſcernunt quidem p hoc,
q̃ dicitur de eis de iniuria & de iuſti
tia ſm iudicia eorum, iuſtus ergo ẽ D
qui iudicat ſm iuſtitiam: & iniuſt⁹
ex principib⁹ eſt ille, qui dat ſibi de
bono plus q̃ alteri, & de malo econ
trario. Et ideo q̃ faciens iuſtitiam
eſt idem,qui facit iniuſtitiam,vides
hoĩes refutantes ne dominet homo
eis vſr,eò q̃ ipſe conuertitur in tyrã
num,& partitur bonũ ſibi ipſi plus,
& princeps abſolute eſt cõſeruator
iuſtitiæ:&,cùm ſit ſeruator iuſtitiç,
eſt ſeruator æqualitatis: &, cùm ſit
ſeruator æqualitatis,non dat ſibi ali
quid plus de bono,quod eſt bonum
p̃ modum ſimplicem: intẽdo parũ
impermixtũ malo, niſi non ſit ali⁹, E
qui laborat niſi ſuo labori. & nõ la-
borat aliquis vt ipſe, nec procurat
vtilitatem ciuium vt ipſe: veruntã
non eſt eius vt det ſibi ipſi ſm ſuum
meritum. Et pp hoc dictũ eſt,q̃ iu-
ſtitia eſt bonum alteri nõ iuſto⁹. ſic
ergo eius præmiũ reuerentia & ho-
nor:intendo iuſtitiam ex altero. Et
ſm iſtud nõ eſt iuſtitia illa,q̃ eſt iu-
ſtitia ſm veritatem, & illa q̃ nomi-
natur iuſtitia: eò q̃ factum eius eſt
factum iuſtitiæ vna eademq; ſm ty
rannos,quanto magis ſm non tyrã
nos.etenim non iniuriat aliquis in
eo q̃ ſuum eſt abſolute: ſed iniuria F
tur quidem in aliquo,ſm q̃ eſt non
ius ſuum quodammodo: quemad-
modum iniuriat pater filio q̃nque.
q̃uis.n. pars ipſius ſit,tñ iam obſiſtit
inſufficientia propria diſparatus ab
eo. D. Et pp hoc non proportionat
aliquis iniuriam ad id quod habet.
& ſiſt iniuſtitia ciuilis non propor-
tionatur ad hoc quod habet: inten
do ad hoc,quod habet iuſtus,ſed ad
quod alterius eſt.nam iuſtitia ciui-
lis eſt in eo,in quo lex.& in rebus, I
quarum natura eſt vt in eis ſit lex.

G & iſtæ ſunt illæ, in quibus iuſti ē vt quidam ſint ꝑfecti & quidam ſubditi. intendo q̄ iuſtitia ſm veritatem inuenitur quidem inter homines: quorum determinatio eſt hæc determinatio, q̄uidam eorum prælati, quidam ſubditi.

De iure naturali & legitimo. Cap. 7.

CIuile aūt ius aliud naturale eſt, aliud legitimū. naturale, quo vbicunq; eandē vim habet, & non quia vel ita videtur, vel minime: legitimū, H q̄ à principio vtrum hoc an illo modo fiat, nihil refert: vbi vero fuerit inſtitutū, refert. vt mina captiuos redimi, vt caprā ſacrificare, non duas oues: ea iten q̄ de ſingulis ſanciunt, vt Braſidæ ſacrificare: nec non ea q̄ ſunt decretalia. Sed nonnullis oſa eſſe hmōi videtur: quia q̄d eſt natura, immobile eſt, & vbiq; eandem vim habet: quemadmodū ignis qui & hic & apud Perſas vrit: iura vero moueri vident. At hoc non ita eſt, ſed quodam I modo. quanq̄ apud Deos fortaſſe nullo modo eſt: apud nos aūt eſt quoddam ēt naturale, quod mobile ſit, licet non oē: ſed eſt tamen aliud natura, aliud non natura. Quidnam aūt ſit quod natura eſt, ex ijs q̄ poſſunt aliter ſe habere: & quid nō natura, ſed lege & inſtitutione, ſiquidē vtraque mobilia ſimili modo ſunt: ꝑſpicuum eſt. & in alijs quoque eadē determinatio accōmodabit, natura. n. dextra manus potior eſt: licet fieri poſſit, vt oēs K ambidextri ſint. Iura vero ex inſtitutiōe & vtilitate ſimilia mē ſuris ſunt: nō. n. vbiq; ſunt æquales vinariæ & frumentariæ mēſuræ, ſed maiores ſūt vbi emūt: vbi vēdunt minores. ſimili mō nō naturalia, ſed humana iura, nō eadem vbiq; ſunt. nā neq; reſpublica apud oēs eſt eadē: ſed vna tm̄ vbiq; ea eſt ſm naturā, q̄ optima eſt. Vnumquodq; autem ius & legitimū, vt vniuerſalia ſeſe habēt ad particularia. nam q̄ aguntur, multa ſunt: illo L rum aūt vnumquodq; eſt vnū: vſte enim eſt. iniuſte aūt factum & iniuria, iuſtificatio itē & ius inter ſe differunt: iniuria. n. cùm natura ſit vel cōſtitutione, cùm fit, iniuſte factum euadit: prius vero q̄; facta fuerit, iniuria tantūmodo eſt. nā vbi eſt facta, iniuſte factum dicīt. ſimili mō ēt iuſtificatio: Sed id tn̄ quod commune eſt, poti⁹ iuſte factum: iuſtificatio vero iniuſte facti correctio vocatur. horum aūt figilatim quales nam & quot ſpēs M ſint, ac circa quæ verſentur, poſtea conſiderandum eſt.

DIxit. Iuris aūt ciuilis, quiddam eſt naturale legale, & quiddā legale tantum, id eſt poſitiuum. ius autem naturale eſt, cuius menſura eſt in omni loco & in omni tempore, & non cadit in ipſum commenſuratio. lex autem non naturalis, genere quidem quaſi naturalis eſt, & non eſt in ea diuerſitas. commenſuratione autem diuerſifica-

tur

A tur ſecun dū diuerſas gentes, vt iuſtitia poſita cōmenſuratiue in de collocatiōnibus,& oblationibus,&orationibus poſitis in legib⁹ & foris. D. Et quidam horum videnᵗ q̄ oēs iuſtitiæ legales poſitiuæ ſunt, in quibus incidit commēſuratio,& variatio ſm q̄ videᵗ vnicuiq; ex legiſlatoribus,qđ ſit conuenientius variare ſm locum & tēpus. q̄ vero ſunt p naturā nō diuerſanᵗ:cùm ſit vis eiᵈ vna i oī loco : ſicut ignis vis vna eſt in oī loco:intendo q̄ ipſe moueᵗur ſurſum, vbicunq; ponaᵗ in mundo, & quacunq; hora ponaᵗ. Ex rebus B igitur iuſtis ſm hæc quædam erunt effectiuæ iuſti,& ex parte naturæ,& q̄dam effectiuæ ex parte conſuetudinis,non ex parte naturę ſuæ p ſuā qualitatem , ſed ex parte poſitionis & vſus earum. & queadmodū dextra manus eſt dextra naturaliter, & ſiniſtra interdum ſit dextra vſualiter: ſic eſt diſpoſitio in iuſtitijs naturalibus & conſuetudinibus. & commenſuratio diuerſificata ſm magis & minus ſm quālibet legem in iſtis iuſtitijs diuerſis plegē, intendo media q̄ ſunt in ipſis,& ſi ſint multæ & diuerſæ ſm diuerſas gentes, ſunt tñ C oēs conuenientes in hoc, ꝙ faciunt factum iuſtitiæ. Et quaſi in hoc ſimilaᵗ menſuris diuerſis,quibus vtūtur in qualibet ciuitate.ipſæ etenim etſi ſint diuerſæ oēs, tñ faciūt factū iuſtitiæ:intendo meſuras tritici , & olei,& conſimilium: q̄ menſuranᵗ. nam,non ſunt iſtæ menſuræ quantatis vnius apud oēs gentes. ſic igiᵗ eſt diſpoſitio rerum iuſtarū quodā modo.& iſtud eſt vt commenſuratio orationū,& ſeruitorū in qualibet lege.& hoc, q̄m quemadmodū leges,& modi viuendi non ſunt vni in oī loco,ſic ſe hēt in reb⁹ iuſtis. & D eſt quidā modus viuendi naturalis vnus in oī loco: poſitiuus aūt nō eſt vnus in oī loco. D . Proportio autē iſtarum rerū iuſtarū q̄ docenᵗ, vel notificanᵗ in hoc libro ad res, ad q̄s ponit dñs legū , eſt ꝓportio rerum vſium ad res particulares, q̄ agunᵗ. & particularia multa ſunt,vſia vero cōprehenſa ſunt: & vnumquodque ex ipſis vnum eſt non multū. Et illud, de quo hoc dictum ex iuſto,eſt in generibus ſuis primis. dicta autē in ſpecieb⁹ oīs generis ex iſtis duobus generibus : intendo diuiſiuum & directiuum.& quid ſint, & quot E ſint,& in quo ſint,eſt de quo dixit, q̄ perſcrutaretur poſtremo in alio libro ab iſto.

De triplici mouimento, quòd dīs irrogatur. Cap. 8.

CVm iura vero & iniuriæ ſint ea, q̄ diximus & iniuſte agit,& iuſte quiſpiā , cùm ſponte agit. nam cùm inuitus facit, neq; iniuſte neque iuſte agere cēſendus eſt, niſi ex accidenti:accidit.n.vt ea q̄ agunᵗ, vel iuſta ſint, vł iniuſta.At iuſte F vel iniuſte factū ſpōtaneo & inuito definiē.Cùm.n.ſpōtaneum fuerit, vt uperaſ:tunctꝫ ēt eſt in iuſte factum. Quare fit vt iniuſtum quidē eſſe quippiā poſſit, quod tñ nondum iniuſte factū ſit, niſi id etiam affuerit, vt ſpōte factum ſit. Appello autē ſpontaneum , quemadmodum etiā prius dictum eſt , illud quod in ſua quiſque poteſtate ſitum cognoſcens, neque ignorans agit,

G aut quem,aut quo,aut cui⁹: id est aut quẽ verberet,aut qua re, aut cui⁹ causa· & vnumquodq; illorum,non p accidens, neq; p vim.vt si quis apprehẽsa manu ipsius alium verberet:non sponte aũt ipse id faciat,non est.n. in ipso.fieri ẽt põt,vt qui verbera tur,sit pater: ipse aũt hostem eũ quidem esse,aut ex præsentib⁹ aliquem sciat,patrẽ tñ esse ignoret.simili mõ quoq; de illis quorum causa quippiam fit,definiẽdum est,ñsiq; q̃ ad actionem to-
H tam spectant. Quod aũt ignoratur,aut non ignoratur, non est tñ in ipso:vel per vim fit:inuitũ est.multa.n.ex ñs,q̃ sũt natura, scientes ẽt agimus & patimur: quorum nihil neq; spõtaneum est,neq; inuitũ:vt senescere, vel mori.Sed id quod p accidẽs fit, tam in iustis q̃m in iniustis simili modo contingit. nã sicut si quis inuitus & timore inductus reddiderit depositum, is neq; iusta agere neq; iuste facere dicendus est,nisi per accidens:sic pari mo
I do,qui coactus & inuit⁹ nõ reddiderit,p accidens iniuria affice re,& iniusta agere est dicendus. Ex spontaneis aũt alia cum electione agimus,alia sine electione.cum electione ea agimus, q̃ præconsultauimus:sine electione, q̃ nulla præconsultatione adhibita facim⁹. Verùm,cùm tres sint læsiones,q̃ſ societatib⁹ eueniunt:q̃ cum ignoratione fiunt, sunt peccata,cum neq; quẽ, neque quod,neq; quo, neq; cuius causa existimauerat quispiam, K ea egerit:vel.n.non esse percussurum,vel non hoc,vel nõ hũc, vel non huius causa putauit:sed accidit id, cuius causa minime putarat:verbi grã,nõ vt vulneraret,sed vt stimularet: aut non quẽ,aut non sicut volebat. Q̃n igit præter rõnem euenerit læsio,infortuniũ est: q̃n vero non p̃ter rationem,sed sine tñ vitio, peccatum.peccat.n. quisq; cùm in se principiũ causæ habuerit: infortunate egit, cùm extrinsecus. At cùm cognoscẽs quidem, L sed sine tñ præcõsultatione agit quispiam,iniuste factum est: vt sunt,q̃ ex ira fiunt,alĩsq; affectibus, qui necessarñ, naturalesq; hoibus accidunt.qui in his.n.lẽdunt,& peccant, iniuste quidẽ agunt,suntq; hæc iniuste facta, nondum tñ iniusti ob hæc,neq; praui ipsi hoes habentur:quip
pe cùm læsio ipsa ex prauitate M minime euenerit. Nam cùm ex electione læserit quispiam, tũc demum iniustus ac prauus est. Quocirca, recte ea q̃ ex ira fiũt, non esse ex prouidentia iudicãtur:nõ.n.principium affert,qui iratus facit,sed qui ad iram prouocauit.Præterea,neq; hic factũ sit necne, sed iure ne an iniuria factum sit controuersia est:ira ſ quidẽ apparẽs iniustitia est. nõ enim sicut in commerciis factũ ne sit,contendũt,vbi necesse est alterum prauum oĩno esse, nisi ex obliuione id faciant:sed de facto consentientes,iure ne an in-

iuria

A iuria id factum ſit, altercanſ: qđ qui inſidioſe fecit, minime ignorat. quare alter iniuria ſe eſſe affectum putat, alter minime. Si aũt ex electione læſerit, iniuſte agit: & ex his iam iniuſte factis iniuſtus eſt, qui iniuriam facit: cùm vel p̃ter ꝓportionẽ fuerit, aut æquum. ſimili modo ẽt iuſtus eſt vnuſquiſq; cùm ex electione iuſte egerit. iuſte agit autẽ, ſi tm̃modo ſpõte agat. At ex his, q̃ inuiti agimus, alia ignoſcẽ
B da ſunt, alia minime. nam q̃ nõ modo ignorantes, ſed ex ignoratione committimus, ſunt ignoſcenda: q̃ vero non ex ignoratione, ſed ignorantes facimus, ex affectu tñ neque naturali neq; humano venia digna minime ſũt.

ET cum iuſtitia, & nõ iuſtitia ſit, q̃ definita é ante: & eſt ea, á qua agitur iuſtũ & non iuſtũ: tunc quidem agens ꝑ iuſtitiam nõ latur iuſtus: & agens ꝑ non iuſtitiam nõ iuſtus, qñ fecerit factũ voluntarie. qñ vero fecerit iuſtus non voluntarie,
C aut iniuſtus, tunc nõ latur quidẽ iuſtus aut iniuſtus ꝑ accidens, i. accidit ei vt agant actiones iuſtitię, aut non iuſtitię: deinde, qñ iſtud ſic fuerit dictum iuſtum cõiter & ꝓprie. Cõiter ergo dicit̃ de oĩ facto iuſto, ſiue contingat ꝑ voluntatem, ſiue ꝑ naturam, ſiue abſq; voluntate: proprie vero dicitur de facto iuſto, q̃d fit á volũtate. & ſimiliter iniuſtum dicitur cõmuniter de omni facto, quod fuerit iniuſtum qualitercunque contingat: & dicitur proprie de eo quod contingit per volũtatem. Quod autem de iuſto contingit á voluntate, notatur æquitas: & quod D
contingit ex ipſo, ab ambabus reb⁹ iuſtitia. & ſimiliter notatur iniquitas iniuſtitia, q̃ fit á voluntate: & nominatur iniuſtitia illa, q̃ fit ab illis duab⁹ rebus. Cumq; hoc ſic fuerit, tunc oĩs æquitas iuſtitia eſt, & non omnis iuſtitia æquitas. & ſimiliter oĩs iniquitas iniuſtitia eſt, & nõ omnis iniuſtitia iniquitas. Et factum voluntarium, quemadmodum dictũ eſt in eo quod præterijt, eſt q̃d facit quis, & videt ꝙ facere illud in ipſo eſt, & in hora faciendi nõ latet eum, quod facit ipſum, & cui facit
ipſum, & cum quo facit ipſum, & ꝓ E
pter quod facit ipſum. vt quod percutiat, videns ꝙ percuſſio in eo eſt, non in alio: & non facit cùm alĩ⁹ faceret hoc inuite, aut de neceſſitate: vt ꝙ quis percutiat q̃ manu alterius. etenim ille, cuius manu percutit alius percuſſor, eſt inſpontanee vel inuite. & ſimiliter fit in eo, qui percutit ſcitum ſibi non ignotũ: vt ꝙ percutiat hominem, de quo ſcit ꝙ eſt vnus ex hominibus, ſed non ſcit ꝙ eſt præter eius. etenim de iſto dicitur ꝙ percuſſit patrem ſuũ inuoluntarie. & ſimiliter accidit in eo,
quo percutitur, & gratia cuius per- F
cutitur. Quod aũt fit ſcienter, attamen principiũ faciendi ipſum non eſt in nobis, ſed ſimilat' inſpõtaneo, tunc ipſum neq; notatur voluntarium, neq; inuoluntarium. Et oĩs modi eius, q̃d ꝑ accidens, æquales ſunt in oĩbus ſpeciebus actionũ iuſtitiæ. etenim ſi quis reddit apud ſe depoſitum inſpõtanee pp metum, non dĩ de eo factor iuſtitiæ niſi per modum accidentis. & ſiſt in cæteris actionibus iuſtitiæ, qñ agunt inuoluntarie, dĩ ꝙ factor earũ eſt iuſtus

G p modum accidentis. Et de reb⁹ vo
luntarijs,eſt quod agitur p electio-
nem ꝓcedentem: vt de eis eſt ꝙ nō
agit᷑ per electionem præcedentem.
quod autem agitur per electionem
præcedentem eſt illud, quod agi-
tur,poſtquam operat᷑ in eo cōſiliū,
vel meditatio : ſed quod agit᷑ abſq;
electione præcedente, eſt quod ope
ratur abſq; ꝓcogitatiōe. D. Et cùm
quidem hoc ſic eſt,tunc damnū ac-
cidens in connegociationibus triū
ſpecierum eſt. vnum , quod accidit
pp priuationem ſcięt̄iæ & hoc, qm̄
qn quis fecerit factum nō ſciens cui
H fecit,neq; cum quo fecit , neq; pro-
pter quam rem fecit , vt ꝙ putet fa-
ctor non ſe vulnerare & idem p fa-
ctum ſuſi,& tm̄ vulnerat ipſum, aut
ꝙ putet non percutere cum gladio,
& tm̄ percutit ipſo. Hęc etenim dam
na ſunt abſq; voluntate : & damnū
abſq; voluntate infortunium. dam
num aūt , quod fit cum voluntate ,
ſed abſq; malitia,immo pp ignorā-
tiam,eſt ex peccato facilitatis,quan
do fuerit hæc ignorantia ex eo,quę
in eo eſt nō ignorare vel ſcire.ſi ve-
ro cauſa ignorantiæ fuerit ab extra,
tunc eſt infortunium purū.hęc igit᷑
I ſunt dāna,q̄ fiunt ex priuatione ſcię
tiæ Sed damna,q̄ fiunt a ſcientia,ve
runtm̄ non à præcogitatione vel cō
ſilio:vt quod fit à multis ex acciden
tibus neceſſarijs vel naturalib⁹,ſunt
iniuſta.hi.n. iſto modo inferentes
damnum,iniuſtitiam faciunt: non
tm̄ p hoc iniuſti ſunt ſm veritatem,
eō ꝙ neceſſarium, quod eſt cā hic,
eſt abſq; malitia illa: pp quam dicit᷑
de faciente iniuſtitiā ꝙ eſt iniuſtus
ſm veritatem. Et pp iſtud quidam
Antiquorū non iudicabat eū , q̄ p
irā faciebat factū dāniferū & igno-
ſcebat irascenti : ideo ꝙ videbat ꝙ K
principiū quidē actionis erat ex ꝓ-
uocatore irę,non ex irascente: cum
p factū turpe iniuriose ꝓuocaret eū
ad irā. Et pp hoc,non contendunt
corrizantes in iudicio de facto : qñ
fuerit damniferum ex parte irę,ſit
damniferum vel non:animo confi-
tet᷑ hic factor ipſe:ſed cōtendunt ſit
iuſtitia,aut non Conaſitaq; factor
probare ꝙ ſit iuſtitia: ſed inficiatur
paſſus ꝙ ſit iuſtitia.& hoc,qñ hoſtes
concedunt ꝙ ille,qui cogit in cōne
gociationibus ſociū ſuum ad irascē
dum,eſt malinoſus,& ꝙ irascēs non
facit damnū ex parte malitiæ: & pp L
hoc confitetur damnū inferens fa-
ctum,quemadmodū diximus,&di
cit ꝙ ſit iuſtitia:ſed aduerſarius im-
probat eſſe iuſtitiā, immo eſſe iniu
riam. Et tertia ſpēs eſt dānū, quod
fit ex ꝓcedenti conſiliatione.& iniu
ſtus ſm hūc modum eſt iniuriatur
in veritate , cū ex propoſito venerit
abſq; ꝓportione in rebus, in quib⁹
eſt iuſtitia p proportionē,aut abſq;
æqualitate in rebus, in quibus eſt iu
ſtitia p æqualitatem.& pp hoc iuſt⁹
in his in veritate eſt ille,actionē cu-
ius ꝓcedit electio.iuſtus aūt, qui op
ponit᷑ prædictis duabus ſpecieb⁹ in M
iuſtitia:intendo eum,qui facit iuſti
tiā inſcienter,aut pp paſſionē vincē
tem ipſum:non eſt iuſtus ſm verita
tem. D. Et ſm quaſdam ignorantia
rum ignoſcit᷑ ex ignorantia dānū i-
ferenti,ſm quaſdā vero nō.& ſm q̄s
nō ignoſcit᷑,ſunt illæ q̄ fiūt ex parte
omiſſiōis vel diſciplinæ , aut quarū
ipſemet cā exiſtit, vt i diſpōne ebne
tatis:ſm quas vero ignoſcit᷑,ſunt fię
tes p occaſionē naturalē, aut pp oc-
caſionem accidentalem.

De

A De eo, quod est pati iniuriam. Cap. 9.

DVbitare autē quispiam posset, an satis ꝺ faciēda patiendaq; iniuria definitū sit. Ac primum an sit id qꝺ Euripides dixit: absurde sꝙens,

» Quo modo parentem occiderim exponam breui:

» Volens volentem, vel nolentem non volens.

vtrū re vera fieri possit, vt spōte quispiam iniuria afficiat, nec ne, an oē id inuitum sit. quēadB modum iniuria afficere quoq; spontaneum totum est: an spontaneū aliud, aliud sit inuitū. Et simili modo de iustificando: iuste agere. n. spōtaneū totum est: vt merito vtroq; modo opponi debeat, & iniuria affici & iustificari: vt vel spontaneum vel inuitum vtrunq; esse affirmem⁹. Absurdum aūt videret, si iustificari spontaneum esse totū dicerem⁹: quippe cùm nōnulli sint, qui non spōte iustificent. Nam etiam de eo dubitaret quispiā,

C vtrum vnusquisq; qui iniustū aliquid passus est, iniuria quoq; afficiat: an sicut in agendo, ita in patiendo quoq; res sese habeat. fieri. n. pōt, vt in vtrisq; ex accidentī iusta consequamur. idem aūt ī iniustis quoq; euenire manifestum est: quippe cùm non idem sit iniusta agere & iniuste agere, i. iniuria afficere: neq; iniusta pati, & iniuria affici. similiter quoq; iuste agere quempiā & iustificari dicendū est. non. n. potest quisquam iniuria affici, nisi aliquis sit, q̄ iniuria afficiat: D neq; iustificari, nisi iuste qspiā agat, iuretq; afficiat. Verum si absolute iniuria afficere est sponte lædere, spōte aūt lædere, est sciē tem quem, & †quod, & quo modo intemperans vero sponte se ipsum lædit: sponte is iniuria afficeret: posset⁹q; fieri, vt ipse seipsum quispiam iniuria afficeret. at hoc vnū ex ijs est, q̄ in dubiū veniunt, vtrum iniuria afficere se ipsum quispiam possit. Adde q̄ sponte ēt ob intemperātiam aliquis ab alio volēte iniuria afE ficeret: vt hoc mō quispiā sponte affici iniuria queat. An fortasse nō recta definitio est: sed, cùm dicimus lædere esse scientem & quem, & † quod, & quo modo, addendum est, p̄ter illius voluntatem qui lædit. læditur igitur sponte aliquis, atq; iniusta patitur: nullus tñ est qui iniuria spōte afficiat, quippe cū id velit nemo: ne incontinens quidem: sed præter voluntatem agat. nemo enim vult id, quod non esse bonum existimat. at incōtinēs qꝺ F non esse agendū putat, id agit. qui. n. sua ipsius dat, sicut Homerus inquit Glaucum dedisse Diomedi,

Aurea, p ferreis, ac, p centena » nouennis, nulla afficit iniuria: quippe cū sit ipsi⁹ pēate sit dare. iniuria vero affici, minime sit ipso est: sed eē aliquē oportet, qui iniuria afficiat. Atq; iniuria affici quidē non esse spōtaneū manifestū est. Duo præterea ex ijs

† a. l. quo.

† a. l. quo.

G quæ propoſuimus, ſuperſunt di-
cēda. vtrum is, qui plus ꝑter di-
gnitatem diſtribuit, iniuriā affe-
rat, an is qui id habet, fieri ne ītē
poſſit, vt ſe ipſum quiſpiā iniu-
ria afficiat. Nā ſi fieri poteſt id,
quod prius dictum eſt: & qui di-
ſtribuit, iniuria afficit, non qui
hēt plus: ſiquis alteri q̄ ſibi plus
diſtribuit ſponte & ſciens, is ſe
ip ſe iniuria afficit: id quod face
re modeſti hoſtes conſueuerunt.
modeſtus. n. eiuſmodi eſt, vt im
minui ſua non difficulter patia-
H tur. An neq; hoc ſimplex eſt: ex
alio. n. bono, ſi ita ſcidit, pl⁹ uſur
pauit: vt ex gloria, aut eo quod
abſolute honeſtum eſt: Sed ſolui
tur ēt ex iniuria afficiendi defi-
nitione. nihil. n. præter ſuam pa
titur voluntatem, vt propterea
affici iniuria minime poſſit, ſed
lædať tm̄: ſi mō pati iꝑm quip-
piam dicendum eſt. Perſpicuū
quoq; eſt, eum qui diſtribuit, in
iuria afficere, non eum ſemper
qui plus habet. non. n. cui iniu-
ſtum ineſt, is iniuriam facit, ſed
I cui ineſt id vt ſponte hoc faciat:
id aūt eſt, vnde principiū actio-
nis proficiſcit: qđ ſanē in diſtri-
buente, non in accipiente conſi
ſtit. Adde ꝙ, cùm facere multis
modis dicatur: & quodam mo-
do inanimata interficiāt, & ma
nus, & ſeruus, cùm mandauerit
aliquis: hæc ſanē non iniuſte fa-
ciunt, ſed iniuſta tm̄ committūt.
Accedit ꝙ, ſi ignorās iudicauit
quiſpiam, non iniuria afficit,
quantum ad legitimum ius at-
tinet, neq; iniuſtū iudicium eſt: k
ſed quodā mō tm̄ iniuſtū. aliud
enim legitimū, aliud primū ius
eſt. At ſi ſciēs iudicauit iniuſte,
plus ſibi vſurpat & ipſe vel gra
tiæ vel vindictæ: perinde quidē
ac ſiquis iniuſte facti quoq; ip-
ſe partem acceperit: & ille etiā,
q̄ ob hæc iniuſte iudicauit, plus
hēt. Etenim in illis qui agrū ad-
iudicauit, is non agrū, ſed argen
tum accepit. Hoſtes aūt ſua po-
teſtate ſitum exiſtimant, vt in-
iuria afficiant, ꝓpterea ēt ius ip
ſum putant facile eſſe: quod tm̄ L
non eſt. rem habere. n. cum vxo
re vicini, & percutere proximū
& manu porrigere pecuniā &
facile eſt, & in ipſis: ſed ita tm̄ ſe
habentes hæc facere, neq; facile,
neq; in ipſis eſt. Simili mō quo-
que cognóſcere iuſta & iniuſta,
nullam ſapientiā eſſe exiſtimāt:
ꝓpterea ꝙ difficile minime eſt
ea intelligere, de quib⁹ leges ꝓ-
ſcribunt. Verum iuſta non hæc
ſūt niſi ꝑ accēſſ: ſed ea ſunt iuſta,
q̄ quodā modo aguntur, & quo M
dam modo diſtribuunť. Id autē
difficilius eſt q̄ ſalubria cogno-
ſcere: nā illic mel, vinū, veratrū,
aduſtionē ītē & inciſionē noſce
re facilius eſt: quo mō aūt ad ſa-
nitatē afferendā, cui, & qm̄ adhi
benda hæc ſint, tā eſt ſanē diffici
le cognoſcere, q̄ medicū eē. Ob
id aūt ipſum ēt iuſti hoſs eē exi
ſtimāt nihilo minus iniuſte age
re: qm̄ nihilo minus iuſtus. Imo
ēt magis facere vnumquodq;
ex his poteſt. nam & rē habere

cum

A cum muliere,& pcutere: & vir fortis scutum abiicere, & in fugam versus in vtrã partem velit,currere põt.Sed ignaue agere,& iniuste non est hæc facere, nisi p accidens. nam hæc facere ẽ,cũ aliquis ita se habẽs agit. Quemadmodum ẽt mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamẽta adhibere,aut non adhibere:sed quodam mõ vtraq; hęc facere. Iura aũt inter eos sunt,qui bonorum simpliciter sũt participes:t quibus & excessum habent & defectum.quibusdam.n. horum nõ est excessus,vt fortasse Dijs:quibusdam nulla pars vtilis est, vt incurabilib⁹ & malis, sed nocẽt omnia: at quibusdam quadantenus:atque hoc propterea humanum est.

B

ET fortassis q̃ret quis qõnes difficiles in definitione cõditionũ iniuriantis,& cui iniuriat. Primo quidẽ ac si dicat,qñ iniuriat quis alicui volens,& ille cui fit iniuria,vult vt iniuriet ei,an nominatur iste iniuriator,an non?& similiter, si fecerit quis iniuriam alteri non volens, sed volente eo, cui fit iniuria, nosabitur ne receptor iniuriator? At primum de hoc pscrutãdũ est in istis, an actio iniurioſa rei, quæ fit ab altero alteri, sit tota voluntaria, an quiddam eius voluntarium,& qddam eius inuoluntarium. Et similiter locum habet hæc perſcrutatio circa actionem iustam. omni enim speciei ex speciebus iniuriæ, est species opposita ex specieb⁹ iniustitiæ. Et forsan inconueniens est opinari

C

p ois passio iustitiæ,q̃ accidit homini totaliter, sit voluntaria.nã multi hominum agunt actiones iustitiæ absq; voluntate. & similiter est in iniustitia. Et pp hoc inquisitio est, an omni cui obuiat iniuria, sit iniuriatum,siue fit hoc voluntarie, aut inuoluntarie: aut quod fit ex hoc voluntarie nõ. similiter et quod fit ex hoc præter voluntatem,nisi formatim:intendo in actionibus & passionibus.& manifestum est p possibile est in vtrisq;,s.actionibus & passionibus,vt dicatur de eis p sunt iusta per modum accidentis. Cumq; sic sit,tunc res in iniuria in hæc simili erit rei in iustitia: intendo p possibile est in vtrisq; vt dicat de eis iniuria per accidens. etenim non est vt agat homo actiones iniurioſas, & vt iniuriet alteri res vna. Manifestum ẽ ergo, p id,quod nõ fit p voluntatem,non est iniurioſum:illud aũt,quod fit per voluntatem vtrisque,intendo iniuriantis & cui fit iniuria:si dixerimus p terminus iniuriæ absolute est, vt alter alteri damnum inferat p volũtatem suã: & dixerimus p terminus voluntatis est, vt factor faciat cui facit hoc actum, & pp quid facit,& quo, & fuerit qui non cohibet seipsum voluntate sua à malitia infereus sibi damnum sua voluntate, tunc putabit p certe dicitur de ipso p iniuriat sibiipsi volũtate sua. cumq; certum fuerit hoc, tunc poſt est vt dicat p interdum iniuriatur ei alter sua voluntate: intendo volũtate eius cui fit iniuria. Attamen ista est altera quæstio,ex quæstionibus grauibus,quæ sunt in isto capitulo,s.an possibile sit, vt iniuriet quis sibiipsi. An ergo nostrũ est dicere,p si fuerit pole vt damnũ

D

E

F

inferat

G Iferat alter alteri volũtate vtriusq; : intẽdo eius quẽ tangit damnum & inferentis damnũ, tũc posse est vt dicamus esse posse vt alter alteri damnum inferat cum voluntate vtriusque. Aut nõ est hæc dictio sana: immo possibile quidẽ est, vt damnum inferat alter alteri volenti, qñ fuerit is, cui damnum inferẽ, ignarꝰ iuris. etenim non est posse vt inferat hoĩ volenti damnum cognoscenti ius. nullꝰ.n. vult vt fiat sibi iniuria, sciẽs ꝙ est iniuria absolute: & nullus vellit illud quod scit, ꝙ nõ vult, aut ꝙ damnificatum. Illi autem, qui dat pe-
H cuniã suam absq; reditu, aut absque reditu æquali, nõ fit quidẽ iniuria: intendo non iniuriatꝰ ei alter, eò ꝙ data ab eo fuit p suã electionẽ: sed vt fiet iniuria homini nõ est ab eo, sed ab altero pp hoc, qñ quidẽ iniuria ab altero non est voluntaria ei, cui fit iniuria, manifestum est: eò ꝙ nullus iniuriam vult, sciẽs ꝙ est iniuria. ei autem qui tribuit absq; reditu nullus iniuriatꝰ. vt.n. iniurietur homini non est absq; ipso, sed ab iuriante. veruntñ ꝙ nõ est volitum ab eo, cui fit iniuria, vt ei iniurietꝰ, manifestũ est. Res aũt quarum pri-
I mo proposuimus pscrutationẽ duę sunt. Vna earũ est quis iniuriatꝰ: an ille, qui diuidit inæqualiter: an ille, cui contingit plus: intendo an iniuriet ei, cui contingit minus: an ambo. Secunda aũt est, si porrexerit alteri plus q̃ sibiipsi, tunc iniuriatꝰ per hoc sibiipsi. diminuit etenim sibiipsi scienter & voluntarie, qnẽadmodum faciunt humiles & inferiores: intendo ꝙ ipsi diminuunt sibiipsis voluntarie & scienter ex honore. Aut neq; hoc ẽt veritatẽ hẽt absolute, sed est in ipso distinctio q̃dã: & ẽ vt sit porrigere eiꝰ alteri plꝰ fm modũ, q̃ fit in bono puro. Aut oportet vt dicamꝰ ꝙ nõ cõuenit ei termin' iniustitiæ fm veritatẽ: intẽdo iniuriæ absolute. etenim ille, cui fit iniuria, est ille q̃ obuiat dãno sine spõte sua p se: iste aũt non obuiat dãno sine sponte sua: non ergo facit ei iniuriã ille, q̃ accipit ab eo q̃d dat ei, nisi ꝙ est inferẽs ei dãnũ solũmõ. Et est pariens, qñ iniuriator est ille, q̃ diuidit iniuste, non ille, cui contingit plus. nõ.n. oportet vt deneseꝰ ab iniuria ille, apud quẽ est res, fm quam fit iniuria: sed ille, q̃ facit hoc volũtarie. & qñ fuerit diuisor accipiens L
ab alio, & dans illi, tunc principium actionis iniuriæ est ex illo qui diuidit, non ex illo qui accipit. Amplꝰ, cum factũ dãniferum dicatꝰ multis modis: ꝓportionatꝰ n. ei q̃ caret eligentia vt bestiæ, aut mancipio: tunc fortior qui facit iniuriã isto mõ nõ dꝫ iniurians, q̃uis fecerit facta iniuriæ. Et pp hoc, qñ iudicauerit diuisor iudiciũ iniuriæ non sciens, non notatꝰ q̃ dẽ iniuriator fm iꝰ legale, neq; notatꝰ iudiciũ iniustũ: & est q̃si iustum, eò ꝙ ius legale hoc est ꝓter illud, qđ est ius in seipso, verũm lex ignorãti. Si aũt iudicat iniurię sciẽs, M
tunc denotandus ẽ à specie iniuriæ. qui.n. scienter iudicat, iniuste nõ facit hoc, nisi pp benuolentiã, quã habet erga illũ, cui adiudicat plus: aut pp vindictam, quã q̃rit in illum, cui fit iniuria: aut vt accipiat partẽ ex illo, in quo iudicauit, & pp hoc adiudicauit. D. Et hoĩes vident ꝙ potentes sunt ad iniuriã. & pp hoc vident ꝙ actio iuris facilis: & ꝙ nõ latet aliquem, quemadmodum nõ latet eũ iniuria. & est manifestum, ꝙ non latet aliquem, ꝙ non oportet eum iacere

Humiles diminuũt sibi ipsis sponte & scienter.

A cere cum vxore vicini ſui, aut conſtuprare proximum ſuum: ſed latet multos hominum notitia multarũ rerũ præter iſtas, quas oportet facere: intendo ꝙ facere eas eſt ius, & non facere eas eſt iniuria: aut econuerſo. Et pp iſtud vident homes ꝙ ſcia rerũ iuſtarũ & iniuſtarũ nõ ſit ſapiẽtia: & ꝙ non ſit difficilis cognitio rerũ, quas posuit lex: & nõ eſt ꝙ ſcit populus ex hoc oẽs ſpecies iuſtitię, ꝙ nõ eſt iuſtitia per accidens: immo iuſtitia, quã ſcit populus, eſt iuſtitia abſoluta: & qñ fuerit diuiſa ẽ alicui ſpeciei iuſtitia & alteri nõ. & B hęc eſt illa, quã ſciunt periti. D. Et elongatio populi à ſcia huius plus eſt q̃ elongatio eius a ſcia ſanatiõis. etenim poſſibile ẽ vt ſciat ꝙ mel, & vinũ, & elleborus, & cauterium oſa ſanativa ſunt: qualiter autẽ op3 vt fiat ſanatio cũ eis, & cui, & qñ hmõi ſcia pertinet medico. Et vł qdẽ eis ꝙ operatio iuris in eis eſt. & ꝙ facilis eſt eis: eõ ꝙ putant ꝙ non ſit eis difficilius q̃ facere iniuriam, & qñ fuetint ambo potentia effectiua in ſubiecto vno, & fuerit hõ potens vt agat actiones iniurię oẽs: potẽs eſt enim vt iaceat cũ muliere non ſua, C & vt vulneret alterũ, & vt fugiat à cẽtro belli: tunc potens eſt vt faciat actiones iuris. Et nõ eſt ſic factum: etenim iniurię & iuris non eſt vnũ niſi per accidẽs. Nã quemadmodũ factũ ſanationis non eſt in ſecãdo, aut in nõ ſecando, neq; in propinãdo medicinã, aut non propinãdo: ita dico ſi conceſſerimus ꝙ iſtud ſit ęquiparabile rei iuris. ſed in propinãdo de ea quantitatẽ cõpetentẽ, & in hora cõpetenti, & ſic de alijs circũſtantijs: ſimiliter in re iuris non ſufficit vt faciat, aut non faciat, ſed vt faciat de hoc quantũ oportet, & D qñ oportet. D. Species autem iuſtitiæ inuenię in iuſtis: & ſunt illi, qui iam acquiſierunt bona, quę ſunt bona per ſe, & in quibus eſt prœeminẽtia in hac intentione, intẽdo ex parte additionis acquiſitionis bonorũ, ſunt quidẽ in quibuſdam eorũ nõ potentes accipere additionẽ in bonũ: vt iuſtitia proportionata diuinis. non. n. poſſibile eſt inuenire iuſtitiã perfectiorẽ hac. in quibuſdã autem eorũ non inuenitur bonum proficiens penitus: & iſti ſunt mali, quibus non eſt curatio vel rectificatio, ſed vniuerſum ipſorũ damni ferũ eſt. in quibuſdã vero ipſorũ inuenitur bonũ & malum vſq; ad terminũ quendam: & iſtud eſt plus, & eſt humanum. E

De æquitate æquo, & bono. Cap. 10.

SEquitur, vt de æquitate & æquo & bono, quo modo ſ. illa ad iuſtitiã, hoc ad ius reſpiciat, diſſeramus. Neq; n. ſi qs recte conſideret, vt idẽ abſolute ſpectare, neq; vt diuerſum prorſus genere vr̃. & interdũ æquũ & bonum, hominemq; ipſum eiuſmodi laudamus, ita vt ad F alia quoq; trãsferre hoc nomen laudando cõſueuerimus, æquũ hominem probum appellãtes: interdũ, dũ rationẽ ſequimur, abſurdũ videtur ęquum & bonũ, ſi præter ius quiddã eſt eſſe laudabile. vel enim ius non eſt honeſtum: vel æquum, & bonum non eſt ius, ſi diuerſum quid eſt: vel ſi vtrunque eſt honeſtum, idem vtraque ſunt. Ac dubitatio quidem circa æquũ

&

G & bonum ferè ex his contingit: in qua omnia quodam modo recte ſeſe habent, nihilq; eſt quod ſibi aduerſet ac repugnet. nam cùm ęquum & bonũ iuris cuiuſdam æquum ſit, meliꝰ ius quoddã eſt: neq; tñ quaſi diuerſum aliquod genus eſt iure ipſo melius. Ius igitur & æquum & bonum idem eſt. cùm. n. vtraq; honeſta ſint, æquũ & bonũ honeſtius, meliusq; eſt. Dubitatio aũt hæc oritur, quia ęquũ & bonum ius eſt, nõ ſm legem, ſed le
H gitimi iuris correctio. Cuius rei cauſa eſt, ꝙ lex I vniuerſum omnis ſtatuitur: nec fieri poteſt, vt recte de quibuſdam in vniuerſum definiatur. in quibus. n. neceſſe eſt, vt in vniuerſum dicaſ, recte aũt id non poteſt: lex id ſumit quod vtplm fit, non ignorans ſanè quod peccaſ. & nihilominus tñ recte ſeſe habet: quippe cùm peccatum in lege minime ſit, neq; in legislatore, ſed in rei ipſius natura cõſiſtat. ſtatim enim rerum agendarũ materia
I cuiſmodi eſt. Qñ igiſ lex in vniuerſum dixerit, & ꝑter vſt poſtea quippiam contigerit: tunc recte ſe habet, ſi qua legislator omiſit, abſoluteq; ac ſimpliciter loquendo peccauit, corrigaſ defectus, id quod legislator ẽt ipſe ſi adeſſet, dixiſſet: & ſi ſciuiſſet, ita præſcribentem legem inſtituiſſet. Iccirco, ius quidem eſt et melius quòdam iure, non eo tñ quod abſolute eſt & ſimpſr, ſed eo quod ex abſolute loquendo peccat. eſtq; ea æqui & boni na K
tura, vt legis qua parte deficit, ob vſt, emendatio ſit. id. n. eſt in cauſa, vt etiam non oĩa ſm legẽ ſint, propterea ꝙ vt de quibuſdam lex ſanciaſ, fieri nullo modo poteſt. quapropter decreto opꝰ eſt: indefiniti enim indefinita ẽt eſſe regula debet. ſicut ædificationis Lesbiæ plumbea norma, q̃ ad lapidis figuram tranſmutaſ, neq; immobilis manet: ſic decretum ad res ipſas accommodaſ. Quidnã igitur ſit ęquũ & bonũ, & quid ius, & quo iu- L
re melius id ſit, perſpicuũ iã eſt. Ex quo ẽt paret quiſnã æquus & bonus vir ſit: qui. n. talia eligit, atq; agit, neq; eſt exactus iuris exequutor in peiorẽ partẽ, ſed imminuit potius, ẽt ſi legem ad id adiutricẽ habeat: is ęquus & bonꝰ eſt: habitusq; ipſe ęquitas, quæ quidẽ iuſtitia quædã, nec diuerſus ab ea habitus eſt.

DIxit. Speculatio aũt in beneficentia & benefico, & qualiter eſt proportio diſpõnis, ꝑ quam vir M
eſt beneficus ad diſpõnem, ꝑ quam eſt iuſtus, & proportio actionis ad actionem: intendo actionẽ beneficiq̃ eſt beneficentia, & actionẽ iuſti, q̃ eſt iuſtitia: oꝑtet vt ſequaſ hoc, quod diximus. Non. n. manifeſtaſ in perſcrutãtibus de eis, ꝙ ſunt quaſi res vna abſolute, & ex oĩbus modis, & non ꝙ ipſæ etiam ſunt cõdiuerſificatæ ſpecie. nos. n. forſan laudamus beneficentiam & beneficum, donec extollimus ipſum vſq; ad ſummum verũ, q̃ ſunt apud nos finis laudationis: & dicimꝰ, ꝙ beneficus

A ficus præeminentior est iusto, & ꝙ melior. ergo cum posuerimus ꝙ beneficentia est quid præter iustitiam & laudabile, patet ꝙ hoc est incõueniens. & hoc, qm̃ sequitur ex ipso vt iustitia non sit beneficentia: vel vt beneficentia non sit iustitia, si fuerint duæ res, & non fuerint res vna virtuosa. & vtrunq; istorũ est incõueniens. Difficile itaq; quod est in hac quæstione, ferè quidem sequiẽ eam ex parte eius, cuius fecim⁹ mentionem: & sunt ambæ laudabiles: intendo iustitiam & beneficẽtiam: & nõ est in eis quid contrarium p se ipsas ex parte, cuius laudanẽ in plus & minus. Supererogano ergo, & si sit melior iustitia, tunc est ex specie iustitiæ: nõ ꝙ sit species altera a iustitia, sed sunt ambæ ex genere vno. At vero hæsitatio & dubitatio quidem est qualiter inuenitur iniustitia melius: & virtuosius ea existẽte indiuisibili ex modo quo est æqualis: nisi quod hoc soluitur per hoc, quod beneficentia non est iustitia posita in lege, sed est rectificatio iustitiæ legalis. Et causa in hoc est, qm̃ iustitiam legalem positam posuit legislator vtem, & vte nõ verificatur in ea in quibusdam rebus: non erit ergo vte in eis vniuersale sano mõ. cumq; fuerint hic res coge.tes dominũ legis, vt poneret in eis forma vniuersalia, & non esset possibile in naturis earum, tunc dignum fuit vt poneret eas lex vles. & illæ quidem verificãtur fm plurimum, & ponit hoc sciens quid sit in eo dẽ peccato. & factum eius sanum est nõ minus facto suo in eo, in cuius natura possibile ẽ vt sint fora vniuersalia, quæ ponit in eo. & propter hoc fuit hic peccatum non in lege, neq; ex parte latoris legis, sed ex parte naturæ rei. fundamẽtum etenim rerum voluntariarum velociter permutatur. Et qñ fuerit dñs legis dicens orationes vles, & acciderit in eis aliquando præter id, quod intendit ex iustitia & correctione, tunc statim sanat sanatione, quã vidit legislator in eo, quo secutum est peccatum, ex modo quod dixit in eo dictionem absolutã. & est quidem necessaria sanatio illius vniuersalis: ideo ꝙ nos scimus ꝙ illam cõditionem, quam dimisit legislator, si fuisset præsens propter materiæ mutabilitatem, nõ dimisisset eam: & si ducereturper il lud ad hoc vt cõderet legem. Dixit. Et propter istud facta est beneficentia iustitia quædam: & est melior iustitia quadam, non ea iustitia, quæ est iustitia absolute & fm veritatẽ: sed est melior peccato, quod sequit iniustitia legali ex iudicio vniuersali. natura ergo, quæ est benefico, per quam est beneficus, est quidem sanatio eius quod deficit legi ex re vti, quam posuimus. ista igitur est causa in hoc vt non sint omnia fora legalia necessaria in omni hora: immo indiget in quibusdam horis cõ mensuratione: & in quibusdam nõ redditur ad forum vte. Et manifestum est sibi hoc ex foro posito in præcipiendo bella in lege Saracenorum. præceptum enim belladi in ea vte est, donec extirpetur radix eorum, qui diuersi sunt ab eis. & sunt hic horæ, in quibus eligibilior est pax bello. & quia populus Saracenorũ tenuit pro necessario hoc præceptum vte: & cum hoc fuit possibile extirpare suos inimicos: consecuti sunt damna multa ex hoc. & istud fuit ex ignorãtia ipsorũ intentionis

B ipsas ex parte, cuius laudanẽ in plus & minus.

C in ea in quibusdam rebus:

D Fãdamẽtũ rerũ voluntariarũ velociter gmutat.

E

F

G tionis legislatoris. & pp hoc oportet vt dicatur ꝙ magis quærẽda est pax qnq;, q̃ bellum. D. Iam ergo patet quid est beneficentia & iustitia, & qua iustitia beneficentia est melior. Et ex hoc ẽt manifestũ est, ꝙ beneficus & supererogãs est, qui eligit has res & operatur eas: & ẽ vt non vsq; ad vltimũ inuestiget vniuersale declinans versus malitiam in pluribus ex modo vniuersalis, sed diminuat inde partẽ malam. & propter istud inuenimus indulgentiã esse commendatam in multis punctionũ legalium in horis quibusdã, H & in individuis quibusdam: & inuenimus dimissorẽ vluonas in eis excellentem esse: quãuis lex sit faciens pro eo ad sumendam vltionẽ. tunc itaq; beneficentiæ iustitia est, & nõ alter habitus.

De eo quod est facere iniuriam sibiipsi. Cap. 11.

EX his quæ diximus, manifestũ ẽt fit, an fieri possit, vt qs iniuria seipsum afficiat, necne. Nonnulla.n. sunt iura, q̃ ad vniuersam virtutẽ spectantia á legibus sunt in stituta: I exẽpli cã, lex nõ iubet se ipsum quẽpiã occidere: quæ aũt nõ iubet, vetat. Præterea cũ quis præter legẽ lædit non referens læsionem, sponte iniuriã facit: qui autem sponte facit, is sciẽs & quẽ, & quo modo, facit. at qui ob irã seipsum iugulat, sponte præter rectã legem id agit, quod lex nõ permittit: iniuriam igitur facit. sed cui? ciuitati nimirum, non sibi: quippe cum sponte patiat: nemo vero sponte iniuria afficiat. Vnde ẽt ipsum ciuitas multat: ei q̃, qui se ipsum necauit, quasi ciuitatẽ iniuria affecerit, ignominia quædam irrogatur. Adde ꝙ neq; eo modo põt quispiam seipsum iniuria afficere, quo iniustus ille est, qui solũmodo iniuste agit, & non ofno est prauus: id qđ diuersum ab illo est. est enim quodã modo iniustus ita prauus, vt ignauus: non vt totã in se habẽs prauitatem. Quare neq; fm hãc sibi facit iniuriã quispiã: simul enim idem auferri, ac detrahi eidem posset: L quod ofno nequit: sed semp inter plures esse ius & iniuriã necesse est. Nec non spontaneũ, & ex electione, & prius. nam qui ppter ꝙ passus est, idẽ vicissim facit: iniuriã facere minime vẽ. ipse aũt seipsum ñ sidẽ simul & afficit, & afficitur. Præterea fieri posset vt sponte quispiã iniuria afficeret. Ad hæc vero sine particularib⁹ iniuste factus iniuriã facit nemo. ac nemo vel cum sua vxore adulteriũ cõmittit, vel parietẽ suũ perfodit, vel suas ipsi⁹ M opes furat. Ac demũ ꝙ iniuria seipsum quispiã afficiat, definitione ea soluitur, qua iniuria affici vnũquẽq; constitutum est. Perspicuũ aũt est vtrũq; tam iniuria affici q̃ afficere, esse malũ: alterũ enim est min⁹, alterũ amplius habere, q̃ sit mediocre. Quẽadmodũ in medicina salubris, in exercitatoria ei⁹ rei, quæ ad bonum habitum facit. peius tamẽ ẽt iniuria afficere: quippe cũm

A cùm id cum vitio ſit,& vituperabile:& cum vitio quidem vel perfecto, & abſolute, vel prope. Non enim oē quod ſpōtaneum eſt,eſt cū iniuſtitia.at iniuria affici ſine vitio & iniuſtitia eſt:iniuria igitur affici p ſe minus malum eſt. Nihil tū vetat, quin ex accidēti eſſe maius malū poſsit. ſed ars tū id nihil curat: quippe quæ inquit lateris dolorem maiorem eſſe morbum q̄ ceſpitationē.licet ex accidenti alterum interdū euenire queat: ſi cōtingat, vt ex ceſpitatione aliquis
B cecident, atq; ita ab hoſtibus captus fuerit,atq; interfect⁹. At vero per translationē & ſimilitudinē eſt ius nō ſibi ad ſe ipſum, ſed ſibi cū quibuſdam ex ſuis: quā quam non oē ius, ſed herile tantū vel familiare. In his enim rōnibus pars animæ noſtræ rationis particeps ab ea quæ ē expers,diſtat. ad quæ cum ſpectamus, eſſe iniuſtitia quædam ad ſeipſum videtur: qm̄ ſcilicet fieri poteſt, vt in his aliquo modo
C præter ſuas appetitiones quiſpiam afficiatur. Sicut igit̄ principi & ſubdito,ita his quoq; inter ſe eē ius quoddam videtur. Ac de iuſtitia quidem, cęteriſq; moralibus virtutibus in hunc modum definitum ſit.

DIxit. An autem poſſibile ſit vt iniurietur quis ſibi met & nō iuſtitiā faciat: aut non ſit poſſibile, patet ex eo quod dictū eſt. Iā enim dictū eſt q̄ ex iuſtitijs eſt cōmunis: & eſt vniuerſitas virtutū,quas præcepit lex. & ſimiliter de iniurijs ex
D eis eſt cōis: & eſt incurſio malitiarum, quas prohibet lex, & dimiſſio virtutū, quas præcipit:& ex eis ſunt propriæ,ſ in quibus eſt æqualitas,& non æqualitas. Et iam determinatum eſt in eo quod præterijt, q̄ iniurians in iſtis eſt, qui ſcit cui iniuriatur, & quomodo, & quare. qui igitur interficit ſeipſum ex iracundia,nō eſt iniurians ſecundū intentionem propriam:eò q̄ nō iniuriatur alteri à ſe, neq; ex precedenti cō
E ſultatione, ſed cauſa iræ. eſt autem iniuria quidem ſecundū intentionem cōem iniuriæ:cùm iſtud ei factum contra legem:prohibet enim lex,ne quis occidat ſeipſum. & iniuria quā perpetrat,aut eſt in ſe,aut in ciues:ſed in ſe non, qm̄ volens:non vult autem is,cui fit iniuria: ſed iniuriatur quidem ciuibus, cùm non velint hoc factum, neq; permittāt: immo prohibeant. & propterea videmus eum, qui facit hoc factū occultare ſe à ciuibus: & conſequitur eos apud ipſum abhorreſcētia multa. & huius cauſa eſt q̄ iniuriat eis.

Amplius, iniuriator quidem ſm veritatem malign⁹ eſt ſimpliciter:
F talis autem eſt qui operatur ex habitu acquiſito ei. occidens verò ſeipſum iniuriatur vna vice tantum: nō ergo procedit eius iniuria ex habitu,a quo dicat iniuriator: immo res rara interdum in bonis inueniē. Amplius, ſi iniuriatur quis ſibimet, & ſit iniuria acceptio ab altero &datio alteri: tūc neceſſarium eſt vt ſit acceptio & datio, & vſt additio & ablatio inuentæ in re vna ſimul. at hoc impoſſibile: immo neceſſe eſt iuſtitiā & iniuriā fieri in rebus pluribus vna,& voluntarie,& electiue.

ideo

G ideo quem pœnituerit iniurię, non
est iniuriator: iniuriante vero si-
bimet pœnitet iniuriæ: & vſt opor
teret vt eſſet vna res eadem agens
& patiens ſimul: qd eſt impoſſibile.
Amplius, ex hoc ſequitur, vt ſiat in
iuria viro voluntate ſua: intendo
vt alter iniurietur ei de voluntate
ſuimet: & iam dictum eſt hoc eſſe
impoſſibile. Amplius, non iniuria-
tur aliqs abſq; eo ꝙ faciat ex actio-
nibus iniurię particularis, vt ꝙ fu-
retur, aut adulteretur, & non adul-
teratur aliquis cum vxore ſua, neq;
perfodit parietem domus ſuæ, neq;
H furatur pecuniam ſuipſius Et ſimi
liter impoſſibile eſt vt nominetur
iniuriator ſm vniuerſum, qd con-
ditionatum eſt in iniuriante, & cui
fit iniuria: intendo vt nominetur
iniuriator ſm veritatem. D. Mani-
feſtum eſt autē, ꝙ facere iniuriam
& recipere eam vtrūq; malum eſt.
nam faciens eā accipit plus, patiens
vero minus: quę ambo ſunt præter
medium, iniuria eſt & malum. ve-
runtamen iam quæritur, vtrum il-
lorum magis eligendum ſit facere in-
iuriam vel pati. & qñ perſpicaciter
fuerit inquiſitum, patebit ꝙ peius
I eſt facere eam q̄ pati. pati enim eā
abſq; malitia eſt: facere vero mali-
tioſum eſt. & propter hoc malū qd
eſt in iniuriante malo, quod eſt in
eo, cui fit iniuria, maius eſt per ſe:
per accidens autem põt malum &
inuoluntarium, quod eſt in eo, cui
fit iniuria maius eſſe: vt quod acci-
dat ei cui fit iniuria vt relinquāt eū
ſui, & incidat in manus aliquorū, q̄
occidant eum & morti tradant, qui
ante factam ſibi iniuriam non ha-
buerunt hmõi poteſtatem. D. Sed
potentiæ quidem effectiuæ, vtpote
artis medicinæ, non ſpeculatur in eo K
qd per accidens, ſed quod per ſe. &
non curant quod eſt per accidens:
vt ꝙ dicat ꝙ dolor illi periculoſior
eſt omni dolore: quāuis poſſit in-
ueniri per accidens dolor periculo-
ſior eo. D. Ex parte autem iuſtitiæ,
quæ dicitur per modum ſimilitudi
nis & tranſumptionis à iuſtitia ci-
uili, & eſt iuſtitia, quę eſt in poten-
tijs animę, non oportet vt dicamus
ꝙ exerceat quis iuſtitiam in ſeipſum,
aut iniuriatur ſibi ipſi. Et hoc, qm̄
illic iuſtitia quidem proportiona-
tur parti ex partibus animæ præter
eam, cui proportionatur iniuria. & L
non proportionatur iuſtitia toti:
immo iuſtitia proportionat ex ea
parti principanti: ſicut proportio-
natur in conuerſatione ciuili parti
principanti. Et ppea diſtinguūtur
potentiæ animæ in id, qd habet ra-
tionem, & in id qd non habet ratio
nem: quemadmodum diſtinguit
ciuitas in prelatum & ſubditos na-
turaliter. quando ergo obedit qd
non habet rōnem, ei quod ratione
habet, fit iuſtitia: & qñ non obedit,
fit iniuria. videt igitur ꝙ huic par-
ti: intendo quæ non habet ratio-
nem: proportionet iniuria in ani- M
ma: cum huic parti pertineat vt
aga: ſm ſua deſyderia. Et vniuerſa-
liter quemadmodum inuenitur iu
ſtitia & iniuria inter prælatū & ſub
ditos, ſic inuenit in viribus vel po-
tentijs animæ. D. Iam igitur patet
ex his tractatibus quid eſt iuſtitia:
& eſt poſtremum ſermonis virtu-
tibus figuralibus, intendo
moralibus. conuerta-
mur igitur ad vir-
tutes ratio-
nales.

Ariſtotelis

ARISTOTELIS Moralium Nicomachiorum LIBER SEXTVS,

Cum Auer. Expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De principijs agendi. De intellectus habitibus, ſcientia ſ. arte, intellectu, ſapientia, prudentia. De prudentiæ partibus, & his, quæ ad eam conſequuntur De ſapientię, ac prudentię vtilitate. De naturali virtute, ac virtutum & prudentiæ connexione.

De recta ratione, ampliori virtute, & partibus animæ. Cap. 1.

QVoniam prius dixi mus & mediũ eſſe eligẽdũ, exceſſum neq; defectũ, et mediũ eſſe ſicut ratio recta preſcribit, hoc iam diſtinguamus. In oibus.n. antedictis habitibus, quemadmodum in alijs, eſt quidam ſcopus ac finis, in quẽ reſpiciẽs is, qui habet rationẽ, intendit, ac remittit. eſtq; quidã mediocritatũ terminus, quas inter exceſſum & defectũ eſſe dicimus, cùm ſm rectã rationẽ extiterint. Ac ſi ita dicamus, verum quidem eſt, non tñ perſpicuũ: quippe cùm in omnibus alijs ſtudijs, circa quæ eſt ſcĩa, verũ ſit dicere, neq; ampliꝰ neq; minus eſſe elaborandum, neq; ociandũ, ſed mediocriter, atq; vt recta ratio preſcribit. nã qui ſolũ hoc hẽt, nihil amplius cognoſcet: verbi cã, qualia cor- D pori exhibenda ſint: ſi quis dixerit, ea q̃ iubet medicina, & ſicut is q̃ ea eſt p̃ditus ſtatuit. Iccirco opꝫ ẽt circa animi habitus nõ ſolũ vere hoc dictũ eſſe, ſed ẽt determinatĩ, quęnã ſit recta ratio, quęq; eius finitio ſit. Cùm igitur virtutes animi diuiderẽmus, alias morũ, alias mẽtis eẽ diximus. Ac de moralibus quidẽ iã diſſeruimus: de reliqs nũc dicamus, ſi prius tñ de anima nõnulla expoſuerimus. Supius. E n. duas eẽ animę partes dictũ ẽ, alterã rõnis capacẽ, alterã expẽ. nũc vero eodẽ mõ rõnis capax diuidenda eſt. ſtatuanturq; duę eẽ rõne p̃ditæ partes: vna, qua eiuſmodi res cõtẽplamur, quarũ principia aliter ſeſe habere nõ poſſunt: altera, qua ea cõſideramus, quę eẽ aliter poſſunt. Ad ea.n. quę genere ſunt diuerſa, cognoſcẽda, ex animę quoq; partibus diuerſa genere ea eſt, q̃ ad vtrũq; cognoſcẽdũ eſt apta. ſiquidem ex ſimilitudine quadã atq; affinitate cognitio ipſis F cõtingit. Quarũ altera ſciendi, altera ratiocinãdi facultas dicatur. conſultare.n. & ratiocinari idẽ eſt. at de ijs quæ nõ poſſunt aliter ſeſe habere, conſultat nemo. Quare rõcinatrix vna quę dam pars eſt eius animę partis, q̃ ratiõis eſt capax. Quis igitur vtrarunq; harũ optimus habitus ſit, ſtatuendum eſt: is.n. eſt vtriuſq; virtus: at virtus ad opꝰ proprium ſpectat.

De ijs, quæ non poſſunt aliter ſe habere, conſultat nemo.

Moralium Nicomachiorum

DETERMINATIO SEXTI TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

G GVm itaq; iã dixerimus q̃ opꝫ vt eligamus mediũ: & eſt in quo nec eſt additio: neque diminutio: ſicq; mediũ recipit terminũ ſanũ: etenim Deus ſanus eſt, in quo nõ eſt additio, neq; diminutio: tũc neceſſarium eſt nobis vt narremus de medio in vniuerſo habituũ voluntariorũ: intendo q̃ recipit terminũ ſanum. etenim oibus habitu-
H bus latitudo quędã eſt: ſiue ſint habit⁹ morales, ſiue rõnales. Ad iſtud itaq; mediũ intendimus ſpeculatione. addimus igitur & demimus, donec inueniamus ipſum. & terminus medij cõuenit cum termino rõnis ſanę. ambo n. definiuntur p hęc, q̃ non recipiunt additionẽ, neq; diminutionẽ. Veruntñ non inuenitur medium in habitibus moralibus ac quiſitis per aſſuetudinem, ſicut inuenitur in habitibus ſcietificis: intendo q̃ inuẽtio medij in moribus manifeſtior ẽ inuẽtione eius in habitibus rõnalibus. Et hoc, q̃ñ me-
I dium in moribus eſt mediũ ſm veritatem, cũm inuẽtũ ſit inter extremitates: medium autem in habitibus ſcientialibus eſt, vt nõ fiat attributio rei per maius eo, qđ ſuſtinet: neq; p minus. & hoc mediũ eſt certa ratio, vel ſan⁹ ſermo & q̃ñ fuerit hæc ſcia in anima alicuius, nõ oportet vt ſciat aliq̃d plus ea, neq; min⁹: vt q̃ quęrat aliquis, & dicat quibus reb⁹ oportet vti, & date corpori humano, & cõuerti in ipſum. & dicantur ei res, quas mandat medicina & medicus: & pp illud nõ fiunt res manifeſtę abſq; terminis, ſed occeꝫ K tant. Ideoq; nõ opꝫ nos contẽtos eẽ ex notiua habituũ notitia occulta ſolũmodo, & eſt notitia eẽ ipſorũ: ſed ſunt ſciendi per terminos ſuos. D. Et cùm iam dixerimus quid eſt ſana ratio, aut rectus ſermo, & quid terminus eius, & diſtinxerimus virtutes animę, & dixerimus q̃ quędã earũ figurales, i. morales, & q̃dã earũ rationales, i. cũ intellectu: & iam locuti fuerimus in virtutibus figuralibus & ſpẽbus ſuis: nũc dicamus de virtutibus rõnalibus, & ſuis ſpẽbus ſm ſimilẽ modũ, Et iã diximus in eo qđ preterijt, q̃ ex partibus ani- L mę eſt, q̃ recipit rõnẽ, i. terminũ: & ex eis eſt, quę nõ recipit eã: illius autẽ, q̃ non recipit terminũ, iã diſtincta fuerunt ſpẽs. illa vero, q̃ recipit rõnẽ, & eſt pars rõnalis, diuidit̃ primo in duas partes: vna quarũ ẽ pars rõnalis, q̃ apprehẽdit entia: quorũ cauſas impoſſe eſt in nobis eſſe: & ſunt illa, quę non eſt poſſe eſſe niſi à cauſis ſuis naturalibus. & ſcda ẽ illa, q̃ apprehendit entia, quarũ cauſas poſſe eſt eſſe in nobis: & iſta ſunt ea, quorũ cauſas poſſe eſt eſſe ſuerq̃ naturales. Neceſſe quidẽ ẽ ergo vt diuidant̃ partes animæ recipientis M ſm diuiſionẽ generũ, quę recipiuntur, & vt mutent̃ ſm illorũ mutationẽ: eò q̃ neceſſe eſt vt diuidatur receptiuũ diuiſione receptibilis, & diuerſetur eius diuerſitate. & iccirco opꝫ vt dicat̃ q̃ nomen ſcię de eis dicit̃ ſm modũ proportionalitatis & aſſimilatiõis. Et apprehẽſio, quæ appropriat̃ entibus, quorũ principia nõ ſunt in nobis, nominat̃ ſcia ſpeculatiua: & apprehenſio, quę appropriat̃ entibus, quorũ cauſę in nobis ſunt, nominat̃ cogitiua operatiua:

A tiua: intendo eã, in qua eſt cogitatio pp operationem. nõ.n. meditamur neq; cogitamus ad operandũ res, quarum operationẽ impoſſibile eſt eſſe in nobis, ſed eſt penes naturã. et vtitur quidẽ homo cogitatione operatiua in rebus, quas poſſibile eſt eſſe a voluntate. Cumq; ſic ſit, cogitatiua eſt vna ex partib⁹ animę rationalis, quę recipit rõnẽ: & altera pars eſt ſpeculatiua. & habitudo bona in vnaquaq; iſtarum eſt virtus illius partis: & virtus eſt ſm quantitatẽ operationis proprię.

B *De principijs agendi. Cap. 2.*

TRia aũt ſunt, quę ĩ anima actionis, ac veritatis dominium hñt: ſenſus, intellectus, et appetitus. Sed ex his ſenſus nullius principiũ actionis eſt id qd perſpicuũ ẽ ex eo, ꝙ beſtię ſensũ cũ habeãt, actionis participes minime ſũt. Qđ vero in cogitatione affirmatio & negatio eſt, idem in appetitu ꝓſequutio eſt, et fuga. Quare cũ moralis virtus habitus electiu⁹

C ſit, electio vero cõſultatrix appetitio: ppea op3, ſi modo electio proba eſt, vt & rõ ſit vera, & appetitus rectus: & eadẽ et illa dicat, & hic perſequat. Atq; hęc cogitatio ſeu mens, & veritas actiua eſt. Contẽplatiuę aũt cogitationis & non actiuę neq; effectiuæ bene & male eſſe, eſt verũ & falſum: hoc.n. totius cogitatiuæ opus eſt, ſed actiuæ & cogitatiuæ veritas eſt, ꝙ appetitui recto cõſentanea ſit. Electio igit actuõis principiũ ẽ, vnde ẽ motus, nõ cuius eã. electiõis vero appetitus, & rõ ꝙ alicuius cã ẽ. Vnde neq; ſine ĩtellectu et cogitatiõe, neq; ſine morali habitu electio ẽ. bona etenim actio, et qđ itẽ cõtrariũ in actione eſt, ſine intellectu et cogitatione, et moribus non exiſtit. Cogitatio vero ipſa nihil mouet, ſed ea ꝙ cã alicuius eſt, & actiua. hæc.n. etiam effectiuæ dominat: quippe cũ cauſa alicuius faciat, vnuſquiſq; qui facit: neq; finis abſolute, ſed ad aliquid & alicui⁹ ſit, D id qđ fit. nõ tñ id quod agitur. E bona.n. actio finis eſt: finis vero ipſius eſt appetitus. Iccirco vel appetitiuus intellectus, vel intellectiuus appetitus electio eſt. Tale autẽ principiũ eſt homo. Nihil autẽ eſt eligibile, qđ factũ eſt. verbi cauſa. Ilium expugnaſſe eligit nemo. nõ.n. cõſultat quiſpiam de eo quod factum eſt, ſed de eo qđ futurum eſt, eſſetq; aliter põt. qđ autẽ factum eſt, quin factum ſit, fieri F nullo modo poteſt.

Iccirco recte Agatho inquit: »
Re nanq; ſola hac ipſe priuatur »
Deus:
Vt facta minime infecta poſſit »
reddere.

Vtrarũq; igit ĩtellectiuarũ ꝓtiũ op⁹ veritas ẽ. Quocirca ſm qđs habitus vtraq; maxſe verũ dicet, ĩ vtrarũq; virtutes erunt. Quo ſolo priuetur Deus.

DIxit. In aĩa ergo ſũt tres ptes: vna eſt ad actionẽ, & eſt cõcupiſcẽtia. & duę ad verũ, & ſũt ſẽſus, & ĩtellect⁹, & apprehẽſio. Sẽſus nõ ẽ ap-

G prehenſio intellectus. & hoc manifeſtū eſt ex hoc, q̄ bruta communicāt nobis in apprehēſione ſenſus, & non in intellectu. Quod ergo eſt in intellectu affirmatio & negatio, huius cōpar ſ cōcupiſcentia eſt proſecutio & refutatio: ſ̄ do proſecutionē delectabilis, & refutationē cōtriſtabilis. Et quēadmodū virtus moralis eſt habitus electionalis: & electio, quę eſt ei, eſt cōcupiſcētia prouenies à cogitatiōe, & ab vſu oppoſitiōis: & ideo apprehēſio eſt verax & cōcupiſcentia ſana, q̄n fuerit electio virtuoſi. Similiter illa, q̄ eſt in
H tellectui in rebus operabilibus vel ſciētialibus eſt affirmatio, & actio q̄ eſt cōcupiſcentię proſecutio: ideoq; q̄n iſtius motus prouenientis à cōcupiſcentia principiū fuerit, ex intellectu erit virtus. Ergo operatio q̄ ē partis cogitatiuæ, q̄ eſt à bono & à malo, ē veritas & falſitas. & hoc, q̄n operatio oīs partis intellectualis eſt aut verū, aut falſum: & operatio q̄ eſt parti cōcupiſcibili, eſt proſecutio & refutatio, ſiue conueniat ei ps rōnalis, aut nō. Et operatio earum virtuoſi, q̄n cōueniunt, intēdo partē intellectiuā & operatiuā, eſt veri
I tas & deſyderiū conueniēs ei. Principiū ergo tīs actionis, & motus eſt potētię electiuę, à qua fit motus, nō rei illius gr̄a, cuius ſit motus: intendo q̄ potētia electiua eſt principiū effectiuum, non illud gr̄a cuius eſt mot⁹. & iō electio ē deſyderiū cū apprehenſione rōnali gr̄a alicuius. Et ꝓpea nō eſt electio abſq; intellectu & abſq; virtute morali: eò q̄ actio intellectus & cōſultatio, q̄n fuerint cōtraria, erunt actio abſq; intellectu. & abſq; virtute morali: & potentia effectiua, à qua eſt inceptio motus, nō mouet niſi ꝓp aliquid: & K hęc potētia effectiua eſt oīsq̄ agit⁹: & oē q̄d agit⁹, agit⁹ ꝓp aliq̄d. Et non eſt hæc potētia perfectio ꝑ ſeipſam rei, in qua inuenit ur: ſed eſt perfectio relata ad rē illā, quæ eſt per ſe complementum. & concupiſcentia non eſt niſi ꝓp iſtud cōplemētum: ideoq; terminus electionis eſt intellectus habens concupiſcentiam, aut concupiſcentia intellectus. Rerum autē, quę inueniuntur ab iſta cōcupiſcentia & intellectu, principiū eſt homo. Et non pendet electio cum rebus prāteritis. non.n. eligit aliq̄s hodie apertionē ciuitatū Coſdrę: L ideo q̄ apertio earū iam fuit. neq; meditatur aliquis in comparatiōe eius q̄d iam fuit: ſed q̄d erit ex his, quę poſſibilia ſunt fieri & illud q̄d iam fuit, neceſſariū eſt, ideo q̄ non eſt poſſibile niſi vt fit. Et ꝓpea videbatur quibuſdam Antiquorum vel Deū priuarum eē poteſtate in hac ſpecie ex factis ſolūmodo intendo q̄ faciat non fuiſſe q̄d iā fuit D. Et actio vtriuſq; partis ſtellectus, intēdo actiuæ & ſpeculatiuę, eſt veritas, i. fides, ſiue credulitas. Et habitus, ꝓ quos ſumit fidem quælibet earū M electe, ſunt eis vt in pluribus: intendo per habitus ſcientias.

Habituum intellectualium enumeratio: quod ſcientia obiectum, & qua proprietates. Cap. 3.

SVmpto igitur altius principio rurſus de ipſis dicam⁹. Sint autem ea, quibus anima affirmando aut negando verum dicit, numero quinq̄. hęc vero ſunt ars, ſcientia, prudentia,

A ria, ſapientia, intellectus. nã exiſtimatione & opinione fieri poteſt, vt mentiamur. Scia igitur quid ſit, inde manifeſtum eſt: ſi exquiſite tractare, et nõ ſequi ſimilitudines opus eſt. Oẽs. n. id qđ ſcimus, non poſſe aliter ſeſe habere exiſtimamus: quæ autẽ aliter eſſe poſſunt, cũ extra cõtẽplationẽ fuerint, an ſint, nec ne, latent. ſcibile igit neceſſario eſt: ergo ęternũ. quæ. n. neceſſario ſunt, abſolute oſa ſunt æterna: quę autẽ ſunt ęterna, generationi, & corruptioni minime

B ſubiacent. Oſs præterea ſciẽtia eiuſmodi eſt: vt doceri: ſcibile vero, vt diſci poſſe videaſ. ex præcognitis autẽ fit oſs doctrina: vt in reſolutorijs ẽt dixim⁹. nã altera ex inductiõe fit altera ratiocinatione. atq; inductio qdẽ principiũ eſt vtis, ratiocinatio ex vniuerſalibus. Sunt igit principia, ex quibus cõſtat ratiocinatio, quorum non eſt rõcinatio: ergo inductio. Efficitur

C igitur, vt ſcia quidẽ demonſtratiuus ſit habit⁹: et quęcũq; alia in reſolutorijs definiuim⁹. Qñ n. quodã mõ credit, & nota ipſi ſunt principia: ſcit. Nam ſi non magis q̃ cõcluſio, ea nota ſint, ſcientiã ex accidẽti habebit. Ac de ſcientia quidem in hũc modum definitum ſit.

Dixit. Et illi, in quibus ſumit ſidem ala per affirmationem & negationẽ: intendo ſumit quidẽ in negatiõe & affirmatiõe, ſunt quinque facultates: intendo arte, & ſecunda eſt ſcia, intendo ſpeculatiuã: & tertia eſt prudentia, & quarta ſapientia, & quinta intellectus. in putatione autẽ & arbitratione poſſibilis eſt falſitas: ideoq; non op⁹ connumerari habitibus verificis. De ſcia autẽ manifeſtũ eſt, q̃ non eſt poſſibile in ea eſſe falſitatẽ, ſi oportet vt præciſe dicamus in ea, neq; dubitemus. Oẽs. n. vident q̃ ſcia vera in vltimo eſt illa, quæ non põt eſſe per modum alium extra animam: intendo quę non põt permutari ad oppoſitũ. qđ autem poſſibile eſt eẽ per modum alium præter modum illum ſm quẽ ſcitur, intendo vt per mutetur extra animã, hoc occultũ eſt abſq; certitudine: intẽdo ſi eſt, aut non. Cumq; fuerit ſcia certitudinalis ens illa, quæ non permutaſ, tunc ſatum per ipſam eſt neceſſariũ, & neceſſarium ſempiternũ: ergo ipſum ſempiternum tandem. & hoc, qm̃ omne qđ fuerit neceſſariũ abſolute, eſt ſempiternum: & ſemp ſempiternum eſt qđ neq; generatur neq; corrũpitur. D. Videtur autẽ ſcia oſs diſciplina, & ſcibile & diſcibile eſſe. veruntã iam dictũ in libro Demſonis, q̃ oſs diſciplina eqdẽ fit ex rebus, quarũ præceſſit ſcia: & ſunt propõnes vſes primæ. attamen illę accipiuntur & dicuntur ex parte dictionis: intendo ex parte alocutionis per eas. ſed concluſio accepta ab his propõnibus addiſcitur ex parte ſyllõ cõpoſiti ex his propõnib⁹. Erit igit q̃ oſs ſcibilis addiſcit aliquid ex præ ſermonis ipſiuſmet: intẽdo antecẽſſionẽ ſcię ſignãtiões vocabulorũ: & aliq̃ addiſcit ex pte ſciendi propõnes ſyllõ & ſyllõm. & propõnes, ex quibus ſcit cõcluſb. non

L iij ſciun-

G sciuntur per syllm, sed sciunt quidem ex parte significationis vocabulorum. Principium igit discendi propones vtes est scta significationis vocabulorum: & principium scte conclusionis est scta propositionum vsium. & cum hoc sic sit, tunc scta simpliciter est habitus demonstrationalis: intendo q est forma demfonis concollecta in anima ex propōnibus & conclusione, & cæteris rebus conditionatis in demfone ex eo, qd iam numeratum est in Libro Demfonis. Quando igitur contingit alicui credulitas rei alicu
H ius: & fuerint prncipia prima illius rei nota apud ipsum: tunc ifā contingit eis scta illius rei. Si vero non fuerint nota apud ipsum, est scietia eius apud ipsum per modū accidentis D. Sufficit autem distinctio sctæ in hoc loco fm hanc quantitatem: cum intentio hic de ipsa sit distinguere eam ab alijs.

Principiū discēdi p. ꝓnes vtes uersales ē scta sigña nonis vocabulorū.

De arte. Cap. 4.

Ellus aūt qd esse aliter pōt, aliud efficiendum, aliud agendū est: Effectio aūt & actio diuersum qd est. de ipsis
I aūt his, extrarijs ēt sermonibus credimus. Quare ēt habit⁹ actiuus cū ratione ab effectiuo habitu cū ratione diuersum quid est. neq; ā se mutuo continent: neq; enim actio effectio, neque effectio actio est. Qm autē ædificatoria, ars quædā est, atq; id quod habitus quidam cum rōne effectiuus: neq; vlla ars est, q non sit habitus cum rōne effectiuus: neq; vllus hmōi habitus, qui non sit ars: efficitur, vt & ars, & habitus cum rōne vera effectiuus idem sit. Ars autē omnis circa generationem versatur, cōminiscunturq;, & contēplatur, vt eorū aliquid fiat, quę & esse & non esse possunt: quorumq; principiū est in eo qui facit, nō in eo qd efficitur. Neq; n. eorū est ars, quæ ex necessitate vel sunt vel fiunt: neq; eorum, q̄ sunt fm naturam: in se.n. hæc principium habent. Quia autē effectio & actio diuersum quid est, non actionis, sed effectionis esse artē necesse est: & quodam
L mō circa eadē versatur & ars et fortuna. sicut ēt Agatho inquit:

Fortunam amat ars, artem ipsa „
fortuna inuicem.

Ars igitur, sicut dictum est, habitus quidam est cum ratione vera effectiuus: inertia aūt ecōtrario, habitus cum ratione falsa effectiuus, circa id quod aliter esse atque aliter potest.

Q. 6. an. 3. q. unica.

Dixit. Scta vero, cuius scitum possibile est esse fm aliū modum ab eo fm quem scitū est, dividitur in duas diuisiones: vna quarū
M est scta artificians, altera efficiens. Etenim res artificiatæ, aliq; sunt a rebus effectiuis per cōsiliationem: & res effectæ fm dictionem famosam sunt res conferentes in vita. & oportet quidē vt hic recipiamus dictiones famosas, magis q̄ in alio loco. Cumq; sit artificiatum aliud ab effecto, tunc habitus animalis artificians, q fit cū rōne, alius est ab habitu alterius efficiente, qui fit etiam cum ratione. Etenim carpentaria, & qd similatur ei ex cæteris artibus, est ha-

habitus cum ratione. & non eſt habitus quis efficiens cum rõne veridica. & ois ars eſt pp fieri rei alicuius, ad quã eſt ars tantum modo: intendo q̃ finis eius eſt exiſtentia rei artificiatæ: & artificiata ſunt res, quarũ principia ab extra ſunt: intendo in efficiente, nõ in efficiẽdo: qm̃ ars non agit illud qđ fit per neceſſitatẽ & per naturã. & hęc iunt, quorum principia ſunt in ſemetipſis. hæc. n. eſt dria inter artificiatũ & naturatum. Cumq; ſit factio aliud ab articiatione: & artificiatum aliud ab effecto: tũc neceſſariũ eſt vt ſit ars propria artificiato abſq; effecto, ni ſi hat per modũ fortunæ & euẽtus. Etenim in arte accidit multotiens qđ eſt a caſu: intẽdo ex actionibus dãniferis & vtilibus. & propter hoc dixerunt quidã Antiquorũ de ea, q̃ eſt germana caſus. Et qñ ſic eſt, tunc ars habitus cõmunis artificiãs cum rõne veridica: & terminus nõ artis ẽ cõtrariũ hui⁹ termini: intẽdo habitus artificiãs cũ rõne mẽdacij.

De *prudentia*. Cap. 5.

DE prudẽtia vero ita ſtatuere poſſemus, ſi conſideraremus quoſnã eſſe prudentes dicamus. Vr̃ igitur prudentis viri eẽ propriũ, poſſe recte cõſultare de ꝝs q̃ ſibi ꝑſi bona ſunt, atq; vtilia. nõ ex parte, vt quænam ad ſanitatẽ & robur conferant, ſed quæ ad bene viuendũ in vniuerſum. Cui rei argumẽto illud ẽ, q̃ eos ẽt, qui circa aliquid cõſultãt, prudẽtes appellam⁹, tũ ad finẽ aliquẽ bonũ de ꝝs quorũ nõ eſt ars, recte rõcinãt. Quare in vniuerſum quoq; is erit prudẽs, qui eſt cõſultatorius. De ñs vero, q̃ aut eſſe aliter non poſſunt, aut nequeũt ſub actionẽ ipſi⁹ cadere, conſultat nemo. Quapropter ſi modo ſcia eſt cum demõſtratione: & eorum quorũ principia poſſunt aliter ſe habere, nulla ẽ demõ: oſa. n. poſsũt aliter ſe habere: de neceſſarĩs aũt ñ licet cõſultare: prudẽtia neq; ſcia, neq; ars eſſe vllo modo poterit. Scia quidem, ꝓpea quia id, quod in actionem venit, eſſe aliter põt: ars, qm̃ aliud actionis, & aliud effectionis genus eſt. Reſtat igitur vt prudentia habitus ſit vera cũ ratione actiuus circa ea q̃ & bona & mala homini ſunt. Nam effectionis finis diuerſum qđ ab ea eſt: actionis vero, non ſemper. ipſa. n. bona actio finis eſt. Propterea Periclem atq; huiuſmodi viros prudẽtes eſſe exiſtimamus, quia & quę ſibi & quę alĩs hominibus ſunt bona, poſſunt cõtemplari, eos autem eſſe tales putamus, qui familiares & ciuiles ſunt. Inde etiã eſt q̃ temperantiam σωφροσύνην appellamus, vtpote prudentiã cõſeruantem. talem enim exiſtimationem conſeruat: quippe cùm iucundum & moleſtum non omnem exiſtimationẽ corrumpat, & peruertat, verbi cauſa triangulum tres angulos duobus rectis æquales habere, vel non habere: ſed eas tantum quę ad agendas res ſpectant. Principia enim agendarum rerum

G ſunt id cuius cauſa res aguntur. illi autē qui aut voluptate aut dolore corruptus eſt, principium ſtatim non apparebit, neque eius cā, atq; ob id oſa eligi, atq; agi oportere: vitiū.n. eiuſmodi eſt, vt principiū corrumpat. Quā ob rē neceſſe eſt prudentiā habitum eſſe cum rōne vera, actiuū circa ea quæ humana bona ſunt. Iam vero artis eſt virtus, prudētiæ autē minime. Atq; in arte quidem qui ſponte peccat, magis eligendus eſt: minus, q ſi prudētia idē facit: ſicut ēt circa virtutes. Igit prudentiā non artē, ſed virtutē quandā eē manifeſtū eſt. Cūm autem duæ ſint animę partes, q̄ ratiōis capaces ſunt: prudentia alterius virtus eſſe videretur, id eſt opinatiuæ: nā circa id q̄d aliter ſe habere pōt et opinio & prudentia verſatur. Adde, q̄ neque habitus eſt duntaxat cū ratione. cuius rei indiciū eſt, q̄ eiuſmodi habitus eſſe obliuio pōt, prudentiæ non poteſt.

Prudētiæ definitio.

H

I

DIxit. Nomen aūt prudentię abſolute dicimus de eis, quibus ē bonitas conſiliatiōis in inuentione eius, q̄d eſt directius et vtilius holbus, nō in parte vna ex particularibus vtilibus vt vtilibus ſ ſanitate & robore, ſed in oībus particularibus, in q̄bus exiſtit cōmoditas viuendi. Et ſignū huius eſt q̄ nominamus prudētes eos, q̄ poteſtatē habēt vertendi cogitatū ad inueniendū finē nobilē. & hoc in rebus, quę inuentū tur abſq; arte & magiſterio. Vt ergo prudentes ſunt illi, qui poſſunt inuenire per cogitatū ſuum res conferentes & res nocētes. & non verſatur aliquis cogitatum ſuū, quem admodū dictum eſt, in impoſſibilibus, neq; in neceſſarijs. Et ſcia quidē in rebus, in quibus eſt demſo: & demſo quidē eſt in neceſſarijs: iterum igitur prudentia non eſt ſcia: neq; ēt eſt magiſterium. Scia quidē non, eō q̄ ſcitum impoſſe eſt aliter ſe habere: magiſterium autem nō, intendo artē, eo q̄ ſubiectū eius eſt diuerſum genere. Et cum ſic ſit, tunc prudētia vſt ē habitus animalis efficiens cū rōne veridicā bonorū humanorū. Et iā patet, q̄ magiſterū aliud eſt a prudētia: eō q̄ finis actiōis inuēte per cōſiliationē, alius eſt ab inuēto p cōſiliationē: finis aut artis eſt ipſummet artificiū. D. Prudentes aūt ſm veritatē ſunt illi, qui inuentione bona tīn, & huius cā vidēt hoīes q̄ prudentes ſunt, ſicut talis: & talis: & qui fuerunt famoſi prudētes apud eos, eō q̄ potentiā habuerunt ad inuenien dū bona, q̄ fuerunt bona eis & hominibus: & viderunt q̄ ſimiles horū induſtriā habēt ad conſtituendū quodāmodo viuēdū in domo & in ciuitate: intendo eos, qui potentiā hñt gubernandi propriā familiā, & rēpub. D. Ideo nomē caſtitatis in greco deriuatū eſt à noīe prudētis prudēs n. eſt qui cuſtodit opinionē ſuā, ne corrūpant eā męror aut gaudium: intendo dilectionē & concupiſcentiā: ſicut cuſtodit caſtus actionem ſuā, ne corrūpat eā delectatio vel voluptas. & eſt quidē ſic, eō q̄ non oīs opinio corrūpit à voluptate & triſtitia corruptio nāq; credulitatis q̄ tres anguli triāguli ſūt ęq̄les duob' rectis

K

L

M

A rectis non fit ex parte voluptatis & triſtitiæ: ſed ex parte corruptionis principiorũ, quæ neceſſariã faciunt corruptionem credulitatis tantum. Opinio aũt prudẽtialis corrũpitur quidẽ ex iſtis duabus: intẽdo ex parte corruptionis principiorũ, & gſa delectationis & triſtitiæ & corruptio eius, ſi fit ex parte delectationis & triſtitiæ, ſtatim apparet: intẽdo ꝙ magis apparet q̃ corruptio, ſi fit ex ꝑte ꝓpinũ. Cumq; opinione prudentiali certã nõ comitetur corruptio ex parte cõcupiſcentiæ, tũc de neceſ
B ſitate prudẽs nõ eligeret res ambas ſimul: intẽdo ad inuentionẽ boni & mali: eò ꝙ inuentio mali eſt principio corrupto ex ꝑte cõcupiſcẽtiæ: & diſtinguunt̃, eò ꝙ inuẽtio mali eſt ab habitu malitioſo. Et cũ ſic ſit, tũc prudẽtia ſm veritatẽ eſt habitus effectiuus cũ rõne veridica bonorũ humanorũ. Et ꝓp hoc magiſterũ indigẽs eſt virtute: prudentia autẽ ſete eſt ipſa virtus. Ideoq; qui male agit in magiſterio & peccat voluntarie, melior eſt eo, q̃ peccat in prudentia: & eſt deterius in prudentia, quẽ admodũ i virtutib⁹. Et ex hiac apparet ꝙ prudentia virtus quædã
C eſt, & nõ magiſteriũ: intẽdo artem.

D. Et ex quo eſt iſte habitus partis aĩæ, quæ habet rõnem: intendo partem rõnalem: tunc ergo iſte habit⁹, intẽdo prudentialẽ, eſt virtus illius partis, ſi habet putationẽ. putatio. n. eſt in rebus cõtingẽtibus: & iſte habitus, qui eſt prudentia, eſt ẽt in cõtingentibus: & nõ eſt prudentia habitus rationalis tantum. Et huius ſignũ eſt: qm̃ omnis habitus veridicus proportionat̃ huic partĩ: intẽdo rõnalem: & nõ proportionatur oĩs habitus veridicus prudentiæ.

De intellectu. *Cap. 6.* D

QVoniam vero ſciẽtia de vniuerſalib⁹ ac neceſſariis exiſtimatio eſt: rerũ aũt demonſtrabilium, ſciẽtiæq; omnis principia ſunt: cùm rõne enim eſt ſciẽtia: efficitur vt principij rei ſcibilis neque ſcientia, neq; ars, neq; prudentia eſſe poſſit. Quod enim eſt ſcibile, demõſtrabile eſt: hæ autẽ circa ea verſantur, quæ eſſe aliter poſſunt. Sed neq; vero ſapientia horum eſt: ſapientis enim eſt, de nõnul
E lis habere demonſtrationem. Si igitur ea quibus verum, & nunquam falſum dicimus circa ea quæ vel poſſunt, vel nõ poſſunt aliter euenire, ſunt ſcientia & ſapientia, & prudentia, & intellectus: ex tribus autẽ horum eſſe nihil põt, rria dico prudẽtiam, ſapientiam, & ſcientiam: reſtat intellectum eſſe principiorum.

DIxit. Neq; apprehenſio principiorũ ſcientia eſt. nam ſciẽtia eſt ex habitibus veridicis: & eſt apprehenſio rerum vniuerſalium ne-
F ceſſariarũ ex rebus, quæ ſunt de neceſſitate prima demõſtrationis: intendo propõnes primas. & hoc, qm̃ omnis, quod eſt præter principia, ſcientia eſt. principiorum autẽ non eſt ſcientia: intendo ꝙ non ſciuntur ex parte alterius à ſe, immo ſciũtur quidem per ſeipſa. neq; etiam ſcientia magiſterium eſt: eò ꝙ res neceſſariæ non fiunt per artem, & res factæ per artem ſunt res confingẽtes.

D. Et ea, ꝑ quæ poſſibile eſt vt veraces ſimus, neq; mẽtiamur in reb⁹ neceſſarijs, tria ſunt, ſcia, ſapientia, intelle-

G intellectus cùm aũt intellectus principiorũ primorũ ſit, intendo propoones intellectas primas, tunc non eſt prudentia, neq; ſcia, neq; ſapientia.

De ſapientia. Cap. 7.

SApientiam autẽ in artibus attribuere illis cõſueuim⁹, q abſolutiſſimi in ipſis ſũt: vnde Phidiam ſapientem marmorarium, Polycletum ſtatuarium ſapientem dicimus, nihil aliud hic ſapientiæ nomine q̃ artis ipſius virtutẽ ſignificãtes.

H Cæterum eſſe alios quoſdã omnino, non ex parte ſapientes exiſtimamus, neq; alia aliqua in re ſapientes: quemadmodum inquit Homerus in Margite:

» Is nec foſſor erat, nec erat robuſtus arator,
» Aut alia re aliqua ſapiens. ſic numina diuum
» Cõceſſere. Quapropter exactiſſimã ſcientiarũ eſſe ſapientiam manifeſtũ eſt. Sapientem igitur nõ ſolũ ea quæ ex prĩcipijs ſunt cognoſcere, ſed etiã circa princi

I pia ipſa verum dicere oportet. Quare, ſapientia erit intellectus & ſcientia: ac quaſi habẽs caput ſcientia rerũ præſtantiſſimarũ. AL ſurdũ enim eſt, ſiquis ſcientiam ciuilẽ, aut prudentiã honeſtiſſimã eſſe exiſtimat: niſi ſcilicet homo ſit optimũ omnium quæ in mũdo ſunt. Nã ſi ſalubre & bonũ hominibus ac piſcibus diuerſum eſt, albũ ſũt & rectũ idem: ſapiẽs quoq; idẽ, prudens diuerſum eſſe oẽs aſſeuerarent, id enĩ ſingula qd̃ circa ſeipſum K quod bene ſe hẽt, cõſiderat, prudens eſſe diceret, eiq; ſeipſa committeret. Vnde ẽt beſtias nõnullas prudẽtes eſſe inquiunt, quæcũq; in vita traducẽda, prudendi habere vim quandã videnť. Perſpicuum aũt eſt ciuilem & ſapientiã eandẽ eſſe nullo modo poſſe. nã ſi eam quæ circa ſibipſis vtilia verſatur, ſapientiã dicent, multæ erunt ſapiẽtiæ: non enim vna eſt quæ omniũ aſaliũ bonũ cõſideret, ſed ſingulorum diuerſæ. niſi ſcilicet vna quoq; L fit medicina circa oſa quæ ſunt. Quòd ſi hominẽ cæterorum animaliũ optimũ eſſe dixerint, id nihil refert: quandoquidẽ hoſce alia natura ſunt lõge diuiniora: vt ea quæ ſunt manifeſtiſſima, ex quibus mũdus cõſtitut⁹ eſt. Cõſtat igitur ex ijs q̃ dicta ſunt, ſapientiã eſſe rerũ præſtantiſſimarũ natura ſciam & ſtellectũ. Vnde Anaxagorã & Thalẽ atq; huiuſmodi hoſes, cùm ignorare ea quę ſibi vtiliã ſunt, viderint, M nõ prudentes, ſed ſapiẽtes eẽ dicunt: ac ſupuacua quidẽ, & admiranda, & difficilia, & diuina cognoſcere ip'os aſſerũt, ſed inutilia tñ: ppea q̃ non humana bona inquirũt. prudentia autẽ circa humana bona verſat, atq; ea quæ in cõſultationẽ cadunt. Prudẽtis enim id maxime opus eſſe dicimus, vt recte conſulter: de illis aũt conſultat nemo, quæ eũenire aliter nequeũt: neq; de ijs quorũ finis aliquis non eſt,

arq;

Atq; is eiusmodi, vt agẽdum bonum sit. Bonus autẽ consultor absolute ille est, qui quod optimũ homini ex agẽdis rebus est, coniectura assequi ratiocinãdo põt. Adde, q; neq; vniuersaliũ tantũ prudẽtia est, sed opus est, ut singula ẽt cognoscat: est enim actiua. at actio circa particularia versatur. Hinc fit, vt nõnulli ẽt nescientes nonnullis sciẽtib⁹ actuosiores sint: & si reliquis illi qui sunt periti. nã si quis leues B quidem carnes cognouerit, faciles cõcoctu esse, & salubres, quę tamen leues sint, ignoret: is profecto sanitatem non efficiet: sed ille efficiet magis, qui auiũ carnes eẽ leues & salubres sciuerit. prudentia vero actiua est. Quare vel vtraq;, vel hãc potius habere oportet. Esset autem quædam etiam hic architectonica ac princeps.

ẽ continuum quæ in 2 Metaphy.

Dixit. Et cùm sapientia proponetur in artibus & magisteriis, eis qui sunt periti in ipsis & excellentes, tunc manifestum est q; sapientia non significat supaliud, nisi super virtutem magisterij. Si ergo fuerit hoc magisteriũ in fine certificationis, tunc palam est q; de illo dicetur sapiẽtia absolute, nõ sapiẽtia alicuius. Et manifestũ est, q; sapientia, cum inuenitur iste modus ex scia, intẽdo certificatiũ, est illa, quæ cognoscere facit principia: intẽdo principia credationis & principia existẽtiæ cognitione certitudinali. Et pp hoc necessariũ est sapiẽti, vt non solum sciat q; est post principia: sed vt ẽt cognoscat principia scia exquisita in fine certitudinis: intendo propositiones. Et cum sic sit, tunc erit sapientia & intellectus & scientia ex rebus honorabilibus valde: intẽdo in fine. Incõueniens enim est vt aliquis putat q; scientia ciuilis & prudentia sint i fine ex virtute: nisi credat q; homo sit nobilissimũ, quod est in mundo. si autẽ fuerint hic res nobiliores homine, tunc scientia illarum & intellectus earũ est nobile illud, quod ẽ in vltimo. D. Et nos videmus sapientẽ alium esse à prudente: ideo q; prudens apud eos est, qui opinatur opinionẽ rectã in olbus quæ agit homo pp seipsũ, & quæ eligit pp seipsum: & placide accipiunt eius eligentiã homines, & confidunt in ipsius cogitatione. Et pp hoc dicũt homines de quibusdam ferarum q; sint prudẽtes, & sunt illæ quæ habẽt potentiã ad præuidendum, & laborant ad gubernãdum seipsas labore, studioso. D. Est etiã manifestũ q; non est sapiẽtia & scientia ciuilis res vna eadem. nam si asserat quis q; sapientia quidẽ sit in scientijs cõferentibus homini, tunc erunt sapientiæ multæ. & quemadmodum vtilitatẽ ferentia omnibus animalibus non sunt vna, nisi existẽte medicina vna omnibus specieb⁹ animalium, similiter conferens cognitio hominum non est res vna eadem. Si aũt dicatur hoc, eò q; homo nobilior est cæteris animalibus: intẽdo q; cognitio cõferentis ei est sapiẽtia & est nobilior rerũ: tunc non est hoc quidẽ rectũ, cũ sint hic res diuinæ, quæ nobiliores sunt homine: vt res, q; sunt principia, ex quibus cõstitutus est mundus: & cũ sic sit, tunc notitia istorũ perfecte est sapientia, nõ notitia rerum cõferentiũ. Iã ergo patet, ex eo quod

G quod dictum est, ꝙ sapientia est intelligentia & scientia illa, quæ est in rebus honoratis valde naturaliter: inuēdo q̄ sunt in fine honorabilitatis. Et ꝓp hoc dicimus ꝙ Plato & Socrates sunt sapientes: & nō dicimus ꝙ sunt prudentes: cùm videamus eos ignorasse res bonas sibiipsis. & dicimus ꝙ sciuerunt res multas: & res admirādas & res difficiles, & venerabant illas, etsi nō fuerint cōferentes: eò ꝙ ipsi non requirebant bona cōferentia humana, sed diuina. prudentia aūt est in bonis humanis, & in quibus pōsse est, vt versetur consi
H lium: intendo vt dispōsitiuē. Eorum enim actio prudentium ꝑ plurimū quidem est versationis consilij. nemo aūt, vt diximus, versat consilium in rebus, quas impossibile est aliter eē, & sunt res necessariæ. neq; ēt aliquis versat cōsilium in his, in quibus nō est complementum: intendo finē.

D. Et prudens pollens consilio absolute est ille, qui arbitratur cogitatione quid est melius homini ex factis, & inuenit ipsum. Et nō est prudentia completa cognitio vniuersalium ex rebus conferentibus tantū & ipsorū inuentio, sed oportet pru-
I dentem scire res vltes & particulares simul: propterea ꝙ hæc scientia est operatiua, & operatiuum quidē circa particularia est. Et propter hoc inuenim⁹ quosdam hominum minus scientes: verbi gratia in arte Medicinæ operantes melius quibusdā plus scientibus de vniuersalibus, & iuuenilli, quorū multiplicata est experientia plus q̄ eorum scientia sed apud quē est scīa vniuersalis absq; particulari, huic non est pōsse operari q̄tecunq; per eam. sciens enim ꝙ carnes leues bonæ sunt ad digerē-

Apud quē scīa vlis absq; particulari, ſ. ei pōsse operari qcunq; ca.

dum & conuenientes stomacho. nō K sciens aūt quæ carnes sunt, non operabitur ꝓ eas penitus. sciens vero ꝙ pulli sunt bonæ digestionis, potest ꝓ eos operari sanitatem. Et cū sic sit in oībus rebus operatiuis, & sit prudentia operatiua, tunc necesse est vt sint ei res ambæ: intendo vtē & particulare. melior enim est cū, vtraq; q̄ cùm alterutra earū. D. Prudētia aūt ciuilis ē, cuius ꝓportio ad alios habit⁹ prudētiæ est proportio artis carpētariæ principalis ad alias artes particulares, quæ sunt sub ea.

De partibus prudentiæ. Cap. 8. L

ATq; est quidem & ciuilis prudentia idem habit⁹: essentia tñ ipsis eadē nō est. Eius aūt prudentiæ, quę circa ciuitatem versatur, altera est vt architectonica ac prēses, quę est legislatrix: altera vt particularis, quæ cōi nomine ciuilis appellatur: atq; hæc actiua est consultatiua. decretū enim vtpote extremū agenda res est. Iccirco ciuitatē administrare hi tantūmodo dicūtur: hi enim perinde ac manuales artifices soli agūt. M At vero prudentia ēt maxime ea esse videretur, qua circa seipsum & vnum quispiam vtitur: atq; hæc cōi nomine prudentia appellatur. illarū aūt alia familiaris, alia legislatrix, alia ciuilis dicitur: atq; huius altera cōsultatiua, altera iudicialis. Species igitur ⁹cognitiōis quædā esset, ⁹ al. prudē
sibiipsi prospicere: sed differen- tia
tiā magnā tñ habet. videturq; ille qui sua cognoscit, in his q̄s versat,

A versatur, prudens: ciuiles autē
*negocioſi. Vnde ēt Euripides:
*a.l. ea-
dē.
Quo nanq; pacto valeo pru-
» dens dicier?
» Cui ſic licebat ſter alios milites
» Negocio eſſe ſine vllo, & æquū
ſumere citur?
» Partē bonorū cætero cū exer-
» Nā curioſos, atq; agētes pſrima
Odere diui. Quærunt enim qđ
ſibi bonum eſt: idq; agendū eſſe
exiſtimant. Ex hac igit opinio-
ne euenit, vt prudentes hi ſint:
B tametſi fortaſſe uniuſcuiuſq; bo
nū ſine familiari & ciuili nō eſt.
Præterea vero quo modo pro-
priū vniuſcuiuſq; bonū admi-
niſtrare oporteat, obſcurū eſt,
atque iccirco conſiderandum.
Pueri ma-
thematici
euadunt,
prudentes
minime.
Huiuſce autē rei iudiciū quoq;
illud eſt, q̄ iuuenes licet geome
trici & mathematici, atq; ſ eiuſ
modi rebus ſapientes euadant:
prudentes tñ euadere nō viden
tur. Cauſa aūt ea eſt, q̄ particu-
larium eſt prudētia, quæ ex ex-
perientia* nobis innoteſcūt: iu-
C
*a.l. prudē
tes efficiū
tur. Expe-
rientia ēm
affert lō-
gitudo.
uenis aūt expertus non eſt. expe
rientiam enim tpis afferet lon-
gitudo. Nam illud ēt conſidera-
tione dignum videtur: quid ſit,
q̄ puer fieri mathematicus po-
teſt, ſapiēs, aut naturalis nō po-
teſt. An quia illa per abſtractio-
nem ſunt: horum aūt principia
ab experiētia ſumuntur: & hæc
nō credunt quidem iuuenes ſed
dicunt: illorū vnūquodq; quid
ſit, obſcurum non eſt. Præterea,
error in conſultando, vel circa
vlē, vel circa ſingulare cōtingit.
vel enim omnes aquas ponde- D
roſas eſſe prauas, vel hanc eſſe
ponderoſam ignorat quiſpiam.
Prudentiam autē non eſſe ſcien
tiam perſpicuum eſt: eſt enim
vltimi, ſi: ut diximꝰ: quippe cū
eiuſmodi ſit id quod in actionē
cadit. Vnde etiam intellectui op
poſita eſt. ille enim eſt termino-
rum, quorū nulla ratio eſt: hæc
vltimi, cuius nō eſt ſcientia, ſed
ſenſus. neq; is propriorum: ſed
eiuſmodi, quo ſentimus, in ma-
thematicis triangulum eſſe vlti
mum. ſiſtet enim etiam illic: ſed E
hic ſanē ſenſus magis eſt qui eſt
prudentia: ille ſpecies altera eſt.

ET iſta prudētia & ars gubernan
di ciuitates ſunt vnū ſubiecto.
Et prudentia ciuilis eſt, cuius ꝓpor
tio ad alias prudētias eſt proportio
principantis carpētariæ ad reliquas
particulares artes carpētarias, & eſt
prudentia quæ pertinet poſitori le-
gum: intendo q̄ per ipſam elicit cō
ſtitutiones vtiles, aut in omni tpe,
aut in pluribus. & hæc eſt, quæ no-
minatur prudentia ciuilis ſm veri-
tatem. Prudētia vero, per quam in- F
uenitur vtile ſm tempus aliquod, ſi
nominetur ciuilis, hoc erit ſm parti
cipationem nominis. & eſt quidem
ſm veritatē operatiua, ſicut aliqua
rerum particularium operabiliū.
dicitur vero ciuilis, eō q̄ per iſtam
prudentiam fit commenſuratio &
emendatio peccati incidentis in cō
ſtitutionibus, quas promulgauit do
minus legum: intendo poſitorē re-
rum vniuerſalium inuētarum per
prudentiā vniuerſalem, & per artē,
& per virtutem figuralem vſtm.

Et

G Et ex iſto modo dicitur de propoſito menſuris & ponderibus in ciuitate ꝙ ſit ciuilis: & eſt quidem ſm veritatem, ſicut vnus illoꝝ, qui operantur opera particularia, vt artifices operātes manu. D. Et putatur ꝙ nomen prudentie dicitur quidē ſm plurimū de poteſtatem habentibus inueniendi bona ſibiipſis aut ciuilibus hominum, non de eis, qui poſſunt inuenire ꝙ bonū & melius ſimul de ciuitate vel reipu. aut vnicuiq. manerieꝝ hominū. & non eſt ita. etenim hæc prudētia particularis ſit certa, qñ exuterit poſt vſum

H cōem. ſpecierum aūt prudentiarū, aliæ quidem ſunt regimen domeſticum, aliæ ciuile propriū & cōe, aliæ cōſiliariuum, aliæ patrocinatiuum.

D. Et fortaſſis ſcire rem ad operandum altera maneries ē ſcire, q̄ ſcire eam tm̄ abſq; operatione: immo in hoc diuerſitas magna exiſtit. D. & putatur de eis, qui ſciunt bona ſibiipſis, & pſeuerant in eorū inuētione, ꝙ ſint prudētes. ciuiles aūt, intendo eos, qui adinueniunt bona cōia, ſunt illi, de quibus putatur ꝙ multo ſint præſtātiores in operationibus.

Et pp hoc dixit ꝓpeta Euripides,

I ſm ꝙ ęſtimo, qualiter eſt poſſe ꝙ ſit prudens ille, cui poſſe eſt accipere bonum abſq; operatione laboriosa, & accipit ipſum cū labore, & multitudine opationis. vult vt ęſtimo, cùm fuerit concius ſacit ſe ſolitarium. Verunt̄ cùm illi, qui multum inſudant opationibus, inquirētes ſint pręs bonū ſibiipſis, & iudicēt opportunū eſſe vt agant iſtud, intēdo operationes multas, videtur pp hoc ꝙ oēs prudentes inquirāt quid bonū ſibiipſis. attñ fortaſſis non erit illud poſſibile abſq; gubernatione ciuili.

Et vſt immaniſeſtū, qualiter oportet vt inquirat homo bonū ſibiipſi: an per modum quo ſingularis eſt, aut quo eſt pars ciuium. D. Et ſignum eius, quod dixit, eſt. ſ. ꝙ prudentia eſt quidem cum ætate: & eſt ꝙ iuuenes inueniuntur Geometrę, & vſt boni in diſciplinabilib⁹, & habentes notitiam rerum earundem ſignificatarum, & non ſunt prudentes. Et cauſa in hoc eſt, ꝙ prudentia quidem exiſtit in adinuentione rerum particularium: & propoſitiones, per quas adinueniuntur, fiunt notæ quidem ex parte multæ experientiæ: & iuuenes non ſunt multæ

K experiētiæ: eō ꝙ longo tpe indiget multæ experientię adeptio. D. Fortaſſis aūt interrogabit quis, quare inueniuntur ex iuuenibus periti in quadruplalib⁹, & nō in naturalib⁹. neq; ēt inueniuntur ſapientes: intēdo in Metaphyſica: intēdo prudentes. Huius cauſa eſt, ꝙm quædā propoſitionū iſtarum ſcientiarum accipiunt ex ſcientijs alijs: & quædā cōprehendunt ex multitudine experientiarū: & quædam earū non eſt poſſe credere iuuenes: & in quibuſdam earū nō ſunt manifeſti termini: Neq; manifeſtū eſt in eis ſi fue- M rit peccatū incidēs in propoſitione vſi aut particulari: vt in iudicando an iſta aqua mala. hoc enim indiget duarum propōnum verificatione: vna quarū eſt, ꝙ aquæ pōderoſę malæ: altera ꝙ hæc aqua pōderoſa. vult ꝙ difficilis ſit ſcia huiꝰ, niſi præceſſerit ante id ſcientia artis logices. & hoc nō erit niſi in longo tēpore.

D. Neq; prudentia eſt ſcia: eō ꝙ prudētia eſt apprehēſio rei operatę, & opatū oppoſitū eſt ſcito ſtellecto. Etenim intellectus nō apprehendit

Intellectꝰ nō apprehendit ꝑticulares opabiles.

A res particulares operabiles: prudentia vero apprehensio quidem est rerum sensibilium. & ego non intendo per sensibilia hoc, quod apprehendunt sensus: immo volo equidem per illud potentiam illã, quæ sentit ꝙ simplicius illud, quod est in figuris, est figura trium angulorum &c. est phantastica. attamen phantastica, quæ videre facit operabile, propinquior est sensui, q̃ phantastica, quæ est in doctrina.

De bona consultatione. Cap. 9.

B IAm vero quærere & consultare inter se differũt: cõsultare enim quærere aliquid est. Oportet aũt de bona cõsultatione quidnam sit, statuere: vtrum scientia aliqua, an opinio, an bona coniectatio, an aliquod aliud genus. Scientia quidẽ non est: nõ enim de his quę sciunt, inquirunt. bona aũt consultatio, consultatio quædã est. qui vero cõsultat quærit, & ratiocinat. Sed neq; bona coniectatio est: quippe cùm & absq; rõne, & citum quid bona cõiectatio sit: longo C aũt tpe consultent. Vnde aiunt, cito agenda esse quæ consultaueris: tarde vero ac diu consultandum. Adde ꝙ solertia & bona cõsultatio diuersa ſter se sũt. solertia vero bona quædã cõiectatio est. Neq; vero bona cõsultatio opinio vlla ẽ sed qm̃ errat, qui male consultat: qui bene, recte id facit: bonam consultationem esse rectitudinem quandã perspicuum est: quæ tamẽ neq; scientiæ est, neque opinionis. scientiæ: quidẽ neq; rectitudo D vlla est, neq; error: opinionis autem veritas rectitudo est. Accedit, ꝙ definitum iam oẽ id est, cuius est opinio. Quinetiã neq; sine rõne, bona consultatio est: cogitatione igitur est inferior: quippe cùm nõdum sit enũciatio. nam opinio non inquisitio, sed enũciatio iã est. qui aũt consultat, siue bene, siue male id faciat, quærit aliquid, ac rõcinat. Sed bona consultatio consultationis rectitudo quædam est. E iccirco primũ quid sit, & circa quid versẽt cõsultatio, est quærendum. Quoniã vero rectitudo pluribus modis dicitur: non omnem rectitudinẽ esse bonam cõsultationem perspicuum est. incõtinẽs enim & prauus quod proponit sibi ratiocinãdo videre, assequetur: vt ita recte quidẽ cõsultauerit: magnum tñ malũ sibi compararit. At bene consultasse esse bonum quoddam vẽ. talis enim rectitudo cõsultationis bona consultatio est, quæ ad F bonum assequendum spectat. Sed fieri tñ põt, vt falsa ratiocinatione id assequamur, quodq; oportet facere assequamur, per quod tñ oportet, non assequamur: sed medius termin⁹ falsus sit. quare neq; eadem erit bona consultatio, qua quod oportet quidẽ assequetur quispiam, nõ tamen per quod oportet. Præterea fieri potest, vt multo tempore aliquis, aliqs vero cito consultans quippiam assequatur, ergo

G ergo neq; illa adhuc bona cõsultatio est: sed ea rectitudo, quæ fm vtilitatẽ & id * quod oportet, & sicut, & qñ, existit. Fieri item potest, vt & absolute bene consulteт quispiam, & ad quendam finem. Bona itaq; consultatio absolute ea est, quę ad finem absolute: quædã vero bona consultatio, quæ ad quendam finẽ spectãs perficitur. Si igitur prudentium est bene consultare, bona consultatio rectitudo ea esse H videretur, quæ secundum vtilitatem ad quendam finem spectat, cuius prudentia vera existimatio est.

*a.l. quo é opus

Dixit Et manifestum est ꝙ in ter quærere absolutum & versationem consilij dria quædam est. etenim versatio cõsilij quærere qdam est, i. quærere cogitatione: quę rere vero interdũ cõtingit absq; cogitatione. Vnde hoc, in quo nobis est cõsyderandũ, est an bonitas versationis cõsilij est scia, an bonitas sagacitatis, aut genus quoddã ad bonũ. I Et putatur non esse scia, eò ꝙ illius qui versat cõsiliũ, actio est quæstio scientiæ rei alicuius: qui aũt scit rẽ, non quærit eius scientiam. De bonitate autem versationis cõsilij manifestum est ꝙ est versatio quædã consilij: & versatio cõsilij est inquisitio per meditationem. Et sicut non est etiam bonitas sagacitatis & arbitrationis etenim bonitas fit semper per velocitatem intellectus, & mutationẽ cogitationis velociter: versat. o vero consilij semper fit in tempore longo. Idcoq; dicũt homines ꝙ nõ oportet vt cito agãtur res illę, in quibus est versatio consilij, neq; K illæ, in quibus versatur consiliũ tpe modico. Et bonitas arbitratiõis est velocitas intellectus: & velocitas intellectus est absq; bonitate versationis cõsilij. Neq; ẽt est bonitas versationis cõsilij putatio ex putationibus: eò ꝙ putatio nõ est inquisitio. veruntñ si fuerit ille, qui bonificat versationẽ cõsilij, non peccãs, tunc patet ꝙ bonitas versationis consilij est certitudo quædã cõsilij. Et hinc declaratur ꝙ nõ est scia. nam sciẽę nõ est bonitas, cùm non fit peccatũ in ea: putationi aũt sanæ inuenitur veritas, sicut inuenit' versatio consi L lij, & nõ est versatio cõsilij putatio sana. Attamen, cũ sit absq; rõne, tũc remanet. vt pertineat potẽtiæ cogitatiuæ. & pp istam potentiã requirit ꝙ est bonũ quoddam, de quo nõ dum apprehẽdit ꝙ bonum: putatio aũt non requirit ꝙ nondũ est apud eã bonũ quoddã, sed fit hoc quidẽ postquã apprehendit, qñ bonum quoddam. & pp hoc putatio apprehendẽs, nõ requisitrix. qui vero versat cõsiliũ verſatione bona aut mala, post hoc requirit aliquid & cogitat in ipso. Bonitas ergo versationis consilij certitudo quædã est idcoq; M perscrutandũ nobis est primo quid est versatio consilij, & in qua re fit ista certitudo. Certitudo enim inuenitur in multis speciebus: & pp hoc non omnis certitudo est bonum cõsilium. mali nanq; interdum versat consilium sanum ad inueniendum malum aliquod. & hoc factũ eorũ non est bonitas consilij: est etenim malum & bonitas consilij bonum. Et pp hoc putatur ꝙ bonitas cõsilij sit inuentio boni. veruntñ hæc inuentio interdum fit nõ p se, & hoc,

qñ

A quando inuenta fuerit veritas per propoſitiones falſas: & interdū ſit p ſe.ſ.qñ inuenta fuerit veritas p propoſitiones veras. Iterum ergo non ſufficit vt dicatur de bonitate verſationis conſilij q̄ eſt adeptio boni, & inuentio eius quod oportet inueniri, donec additio fuerit ei. & p hoc, & quod oportet vt inueniat, intendo inuentionem boni, p illud p qđ oportet inueniri. & eſt ſyllogiſmus veratum propoſitionum & ſanæ figuræ. & ſiſt etiam non eſt introitus tempori I terminum bonitatis verſationis conſilij. Iam.n. inuenit bo-

B num per cogitationem ſanā in tẽpore longo, & iam inuenit in tẽpore breui. neq; etiā certitudo eſt certitudo conſilij, qđ proportionatur ad oē bonum, ſed ad bonū cōferēs, non ad bonum, qđ eſt iuſtitia, neq; ad aliqđ tale ī bonis. Cū ergo fuerit homo interdum mouens cōſilium, quod eſt bonum abſolute ex inuentione finis, qui eſt ēt finis & complementum abſolute, rūc certitudo inuenta in hoc cōſilio, eſt bonitas verſationis conſilij abſolute. Qui autē verſauerit cōſilium in eo, quod eſt

C finis quis non abſolute, ſed quibuſdam prudentiū, tunc bonitas verſationis conſilii in hmōi finib⁹ eſt bonitas talis conſilij in relatione ad illum finem: & prudēs eſt, qui habet putationem veram à bonitate verſationis conſilij.

De perſpicacia. Cap. 10.

IAm vero perſpicacia quoq; eſt & hebetudo, quib⁹ hoſce pſpicaces atq; hebetes dicim⁹. neq; oīno idem cum ſcīētia vel opinione hæc ēē: oēs.n. etiam perſpicaces. neq; eſt vna aliqua D ex ſingulis ſcientijs: verbi cauſa neq; medicina: de ſalubribus.n. eſſet. neq; geometria: nam circa magnitudines verſaretur. neq; enim de ijs q̄ ſemper ſunt, & mota carent, perſpicacia eſt, neque de ijs quæ quomodolibet fiunt: ſed de quib⁹ dubitaret quiſpiā, atq; conſultaret. Ideo circa eadē quidem, circa q̄ prudentia, verſatur: idem tñ prudentia & perſpicacia non eſt. prudentia.n. ſceptiua eſt: quid enim agēdum aut non agendum ſit, finis eſt ip E ſi⁹: perſpicacia vero iudicatiua tñ modo. idem nanq; eſt perſpicacia & bona perſpicacia: pſpicaces ſiquidē ēt bene pſpicaces ſunt. Neq; vero habere, neq; acquirere prudētiam perſpicacia eſt: ſed ſicut perſpicere dī diſcere, cùm ſcientia quiſpiam vtiē: ita quoq; cùm opinione vtiē ad ea iudicanda, de quibus prudētia eſt, alio dicente: & iudicanda quidē recte: bene.n. & recte idē eſt: & inde nomē hoc venit perF ſpicacia, qua bene pſpicaces homines ſunt, ex ea ſcilicet q̄ in diſcendo conſiſtit: diſcere.n. ſæpenumero, perſpicere dicimus.

DIxit. Et potentia ingenij, & nō ingenium, per quam dicim⁹ q̄ hoc eſt habēs ingenium, & hoc nō habet ingenium, eſt ēt aliud à potētia putationis & ſcientiæ. nā ſi non, eſſet ois, apud quē eſſet ſcientia aut putatio, ingenioſus, nec ēt potentia ingenij eſt vna ex ſcientijs particularibus, vt ſcīētia medicinæ. quę exiſtit

G stit in reb⁹ receptiuis curationis, vt
scientia dimensionis quæ existit in
magnitudinibus: eò ꝙ ingeniũ nõ
est in rebus necessarijs.neq; in reb⁹,
quarum notitia casualiter se habet,
sed in rebus difficilibus,in quib⁹ ver
satio sit consilij. Et propter hoc sit
quidem ingenium in rebus eisdem,
in quibus est prudẽtia: veruntñ nõ
est ingenium & prudentia res vna.
nam prudentia est apprehensio agẽ
dorum & non agendorũ: ingeniũ
autem est sententiãs & iudicans, &
est ipsum, & acceptio inẽtibus vnũ
& idem:attamen, quemadmodum
H nominamus receptionem scientiæ
disciplinam & scientiam, sic qñ fue
rit ille,qui vtitur putatione, iudicãs
in rebus,in quibus est prudentia, iu
dicium bonum, & dicit de eo ꝙ est
ingeniosus. D. Et transumit quidẽ
istud nomen ad hoc factum in pru
dentia ex speculatione in doctrina-
bus. videmus.n.quadrupedales dños
ingeniorũ vel ingeniosos.&, postq̃
consilium bonum est cuius finis bo
num,& hoc quidem inuenit ex vir
tuoso,erit consilium bonũ iudiciũ
rectum procedens à virtuoso & pp
hoc multoties dicimus, ꝙ virtuosi,
I dñi sunt consiliorum bonorũ: & ꝙ
dñi consiliorum bonorum sunt vir
tuosi.consilium ergo bonum est iu
dicium sanum existẽs in virtuoso,
vt diximus,& sanũ est uetax. Cũq;
sit hoc totum,quemadmodum de-
terminauimus, tunc oẽs habitus,
quos definimus, tendunt ad vnum
finem. Nos quidem dicimus, ꝙ hoc
est,consilium, vel opinio, & discre-
tio, vel ingeniũ,& prudentia,& intel
lectus:& proportionamus eas ad ho
mines eosdem: intẽdo ꝙ quosdam
eorũ nosamus consiliarios, & quos
dam ingeniosos,& quosdam prudẽ K
tes.& tota eorum vniuersitas intea
dit rem vnam, & sunt particulares
postremæ operables.& pp hoc sunt
oẽs istæ potentiæ operatiuæ.

De *sententia*. Cap. 11.

IAm quæ vocatur sententia,
qua bene sentientes,& habe
re sententiã quosdã dicim⁹,
est æqui & boni viri iudiciũ re-
ctũ. Cui rei id argumentum est,
ꝙ æquum & bonum virũ ma-
xime esse ad consentiendum id
est ignoscẽdum idoneũ dicim⁹: L
æquitatem vero esse, habere cõ
sensionem & veniam circa⁹ fin. ⁹ al. lin
gula. consensio autem sententia
est iudicatiua recta æqui & bo-
ni viri:at recta ea est,quæ est ve
racis. Sunt autem oẽs habit⁹ cõ
sentaneę ad idem tẽdentes:nam
& sententiam, & perspicaciam,
& prudentiam, & intellectũ ad
eosdem referẽtes dicimus: dum
& sententiãm, & intellectum iã
habere,& prudentes, & perspi-
caces appellamus. oẽs.n. faculta
tes hæ vltimorum sunt & parti M
cularium. Atq; in eo quidem ꝙ
ad iudicãdum idoneus quispiã
est,de ijs q̃ egit prudens,perspi-
cax & bene sentiens,seu consen-
tiens erit:nam æqua cõia bonis
omnibus sunt,in eo ꝙ ad alium
spectant. Agendæ aũt res ex ijs
sunt q̃ particularia & vltima cõ
nium sunt. nam & prudentem
oportet ea cognoscere: & perspi
cacia & sententia circa agenda
versaẽ. at hæc vltima sunt. Intel
lectus

A Lectus quoq; vltimorum est in vtranq; partem. primorū. n. & vltimorum terminorū intellectus est, nō ratio. Ille quidē, qui in demonstrationib⁹ versatur, immobilium terminorū, & primorum: alter qui in actiuis consistit, vltimi, & eius quod euenire aliter atq; aliter potest, & alterius propositionis. Hæ. n. ci⁹ cuius causa aliquid est, principia sunt: quippe cùm ex singularibus vniuersalia existant, quorū sanè habere sensum oportet: is
B autem sensus intellect⁹ est. Quo circa, esse ēt hæc naturalia videtur, ac sapiens quidē natura nemo est: sed sententiam hēt, & perspicaciam, & intellectum. Indiciū cui⁹ illud est, q̄ hæc sequi ētates existimamus: taliſq; ętas intellectu & sententia p̄dita est, q̄si causa ex natura ipsa sit. Ideo & principium & finis intellect⁹ est. ex his enim, & de his demonstrationes fiūt. Quare peritorū hoīum & seniorum seu prudentum pronunciationibus & opi-
C nionibus absq; demōstratione, non minus q̄ demonstrationibus attendendum est. quia nanque ex ipsa experiētia visum hēt, principia intuentur. Quid igitur sapientia & prudētia sit: & circa quæ vtraq; versetur: tū alterius alteram animæ portionis virtutē esse, dictum iam est.

DIxit. Sententia autem & iudicium fiūt quidem in rebus, q̄bus est prudētia, & bonitas ingenij vel discretionis, & bonitas consilij. Et quidem fiunt istæ virtutes ad fi- D
nē suum. intendo q̄, qñ fuerit finis intentus p eas bonum, tūc sunt virtutes, & posthā est ois notitia operabilium notitia rerū particularium: eò q̄ inuentū per hanc notitiam est operatio, & operabilia & ingenium & cōsilium sunt q̄dem in operabilibus: & istæ sunt vltima in gnatione & particularia. D. Et intellectus, cū sit cōprehensorum terminorū primorū, & termini primi sunt semp vltimi, intēdo particularia, tūc intellectus inuen: tzur ex vltimis, i. ex particularib⁹ fm̄ spēs duas: vnā qua
E rum est apprehēsor terminorū primorū, qui sunt rebus necessarijs & sunt principia demonstrationū speculatiuarum: & altera est apprehensor terminorū primorum, qui sunt rebus prioribus & sunt principia conclusionū operatiuarum. & sunt quidem termini vīes: eò q̄ vīe quidem inuenitur particularibus: & intellectus non est aliquid nisi apprehensio vniuersalis. Et propter istud patet de re intellectus q̄ est res cōprehensa nobis ex particularibus p̄ naturam. & propter hoc intellectus est aliud à sapientia. & similiter opi-
F nio, & ingenium sunt etiam comprehensa per naturā, vt intellectus. Et huius signū est, quoniā videm⁹ quidem q̄ hominem oportet addiscere res, quādo fuerit habens intellectum & opinionem: eò q̄ natura causa est intellect⁹ & opinionis, nō voluntas. & eo intellectus naturaliter habet initium & consummationem: intendo & generatur & completur: eò q̄ vniuersitas rerum, quę sunt per naturam, initium habent & consummationē. demonstrationes igitur fiunt ex huiusmodi ppo-

G sirionib⁹. D. Et ideo oportet vt auſcultemus narrationē dominorum experiētiar ⁊ ſunt ſeniores, abſq; exigentia demonſtrationis ſup eo ad quod innuunt. & illud nō eſt minus eo, in quo auſcultant demōſtrationes, properea ꝙ ſeniores iā apprehenderunt per expetiennam ꝓpoſitiones, ex quibus habuerunt demonſtrationum ſufficientiā ad illud, quod nobis oſtendūt. apud nos autē non ſunt illæ propoſitiones: nam experientia quidem ſit ex parte ętatis. D. Iam dictum eſt quid eſt prudentia & quid ſapientia: & in quib⁹

H rebus eſt vtraq; earum: & ꝙ vtraq; earum virtus, & cuius partis ex partibus animæ eſt virtus.

De habitate ſapientie, & prudentie. Cap. 12.

DVbitaret aūt quiſpiā de ipſis his habitibus quaſi re vtiles ſint. ſapiētia. n. nihil cōtemplatur quo fieri homo felix poſſit: quippe cum nulli⁹ ſit generationis: at prudētia hoc quidem habet, ſed cuius cauſa op⁹ ipſa eſt: ſiquidem prudēna eſt, ꝙ circa ea verſat, ꝙ iuſta, & ho-

I neſta, & bona homini ſūt: ea autē ſunt hmōi, ꝙ agere viri boni eſt. at nihilo magis ad agēdum idonei eō ꝙ cognoſcimus ipſa hæc, ſumus, ſiquidē habitus virtutes ſunt: quemadmodū neq; ſalubria, neq; bonæ habitudini conuenientia, ꝙ nō eō ꝙ faciūt, ſed quia ex habitu exiſtūt, ita dicuntur. nihilo. n. ad agendū idonei magis ex eo ſumus, ꝙ medicinam aut exercitatoriam habemus. Quōd ſi non horum cauſa prudentia ſtatuenda eſt, ſed vt K probi ſiant: nīs ſanē qui, pbi ſūt, nihil erit vtilis: quin ēt neq; nīs qui non habent: quippe cum nihil referat, habeat ne aliquis, an habentibus alīs obediat: ſatisq; nobis ſit: quemadmodū & in ſanitate. nā quamuis ſani eſſe velim⁹, medicinam tñ nō diſcim⁹. Accedit ad hæc ꝙ abſurdum eē videret, ſi principalior & præſtantior ꝙ ſapientia ea eſſet, quę ipſa eſſet deterior: ꝙ enim facit, circa ſingula dominat, atq; imperat. De his igit dicendum eſt: L nunc. n. de ipſis tñ dubitationē expoſuimus. Primū itaq; vtraſque per ſe neceſſario eſſe expetēdas dicimus, cūm vtriuſq; aiæ portiōis virtutes ſint, licet neutra ex ipſis quicquā efficiat. Deinde etiam efficiunt quidē, non tñ vt medicina ſanitatē: ſed vt ſanitas bonæ habitudinis operationes, ſic ſapientia felicitatē. cum. n. totius virtutis pars ſit, dum habet, atque operat, felicē facit. Præterea opus ō ex prudē tia & ex morali virtute perfici- M tur. virt⁹. n. propoſitū ſcopum: prudentia ꝙ ād ipſum tendunt, recta efficit. Quarteæ aūt aſſ partis, i. altricis, nulla talis virt⁹ eſt: quippe cum in ea agere aut non agere ſitum minime ſit. At vero de eo, ꝙ ex prudentia ad agēda vt honeſta vt iuſta nihilo aptiores ſint hoſes, paulo altius inciēdum eſt, hoc ſumpto initio: quemadmodum iuſta agentes nonnullos nondū eſſe iuſtos dicimus,

A cimus, vt eos qui ea q̄ à legibus præcipiuntur, vel inuiti faciũt, vel ex ignoratione, vel ob aliqd aliud, & non ob ipſa, cum tñ ea agant, q̄ oportet, quæq; bonum virum decet: ita licet, vt quodã modo ſe habens quiſpiã ſingula agat, vt bonus ſit: id ẽ ex electione, & ipſorum eorũ cauſa q̄ agũtur. Electionem igit̃ rectam virtus facit: quæcunque autẽ natura comparatum eſt, vt illius cã
B aganť, non virtutis, ſed alterius facultatis ſunt. Attendendũ aũt eſt, ac de his manifeſtius dicendũ. Eſt itaque facultas qdã quã calliditatem vocant: ea eſt talis, vt quæ ad ſuppoſitum ſcopum cõducũt, agere poſſit, atq; aſſequi atq; hæc quidẽ ſi propoſitũ honeſtũ ſit, eſt laudabilis: ſi prauũ, verſutia eſt. Vnde ẽt prudentes callidos, & verſutos eſſe dicim⁹. Prudentia vero hęc facultas nõ eſt: non ſine tñ facultate hac exiſtit: ſed habitus oculo huic aſæ
C non abſque virtute acquirit̃, ſicut diximus, & perſpicuum eſt. Ratiocinationes. n. agendarum rerum principium habent. quã doquidem eiuſmodi eſt finis, & quod optimum eſt: quodcunq; illud fuerit. Sit. n. verbi cauſa, qđ inciderit: id niſi bono viro nõ apparet: propterea q̄ diſtorquet prauitas, facitq; vt circa actiua principia fallamur. Quare non poſſe quempiam prudẽtẽ eſſe niſi bon⁹ ſit manifeſtũ ẽ.

D Int. Et fortaſſis quæret quis q̄ſtionem grauem, & dicet, q̄ vtilitas eſt ſapientiæ. non. n. videm⁹ ac D quiri ex q̄ notitia aliquid, p quod felix fiat hõ: propterea q̄ ipſa non efficit aliquid, neq; operat̃. p prudẽtiam autẽ acquirũt res felicitantes. ac neq; ſecundũ q̄ prudentia tñ, intendo per ſe, ſed ſm q̄ eſt in rebus bonis iuſtis: & iſtæ ſunt, quas operatur vir bonus. & pp hoc, nos non ſumus magis operatores p hunc habitum, eò q̄ ſit habitus rebus bonis: ſed eò q̄ habitus prudentiæ tñ: intendo eò q̄ nos facimus bonã conſi- E liationem. quemadmodũ q̃n quãdo fuerimus ſcientes res curatiuas, non ſumus completius operãtes in arte medicinæ, ſed eò q̄ magis medici tñ. Non eſt igit̃ prudentia felicitans p ſe, cùm non dicat̃ de eo prudentia pp ſcientiam, ſed pp hoc q̄ p ſe pertinet virtuoſis rebus. non eſt ergo proficiens p ſe penitus. ideoq; videmus q̄ non oportet nos recipere conſilium virtuoſis illis, quibus non eſt ſcientia verſationis conſilij, neq; à ſcientibus illis, quibus nõ eſt virtus: quemadmodum facimus in F ſanitate. etenim ſani eſſe volum⁹: attamen non proficimus in ſanitate, niſi per vtraſq; res ſimul: intẽdo p ſcientiam medicinæ & p velle ſanitatem. ideoq; q̃n volumus ſanitatem, addiſcimus medicinã. erit igitur ſapientia felicitans p ſe: prudentia vero p aliud, non per ſe. Ampli⁹, fortaſſis videbit̃ eſſe inconueniens vt ſit res, q̄ eſt ſub ſapientia magis certa q̃ ſapientia. nam ſapientia regit oẽs artes, & principatur eis, & imperat quid operent̃ ſm q̄ dict̃ eſt in altero loco ab iſto. Verumtñ nõ iſtud propoſitum, neq; hoc intentũ à nobis: intendo q̄ inter vtraſq; ſcientiam. non. n. intendimus, niſi de

G terminare q̄ vultus ſapientiæ. Dicimus ergo ꝙ neceſſariū eſt vt ſit eligibilis p ſe vt ſit virtus, & ſi nō agat aliquid: eō ꝙ ipſa eſt pfectio partis ex partibus aliæ: & oē qd eſt complementum vel perfectio partis ex partibus aliæ, eſt virtus. Amplius, ipſa quidem facit felicitatē p ſe, nō qđo facit medicina ſanitatem: immo eſt quaſi ipſamet ſanitas igit̄ ipſa quidem facit felicitatem, non p hoc, ꝙ ipſa ſit alterum à felicitate: ſed q̄a ipſius comprehenſio tm̄ eſt ipſamet felicitas, cùm ſit ipſa volita non pp aliud à ſe. & hoc eſt felicitatis diſpo
H ſitio: intendo ꝙ ipſa quæritᵉ pp ſe, & alia ab ea pp eam. D. Et intellectus quidem proportionatur perfectioni, & complemento in prudentibus ſm̄ menſuram habitus prudentiæ, & ſm̄ menſurā virtutis moralis conſurgat prudentiæ. etenim virtus rectificat propoſitum: & prudentia ſanat inuentionem propoſiti: intēdo finis. Pars aūt concupiſcibilis, & eſt ea, cui proportionantur virtutes figurales, i. morales, non habet hanc ſpeciem virtutis: intendo virtutem apprehenſionis, cùm nō habeat partem rationis. D. Q̄m autem non ſit
I prudens perfectius operans & meliᵒ cōſilians, eō ꝙ actio ſua fieri habeat in rebus virtuoſis & bonis, dicere oportet, poſtquam reſumpſerimus ſermonem à ſupra parum, & ponamus principiū noſtrū de hoc illud quod dico. & hoc eſt: q̄m quemadmodum dicimᵒ ꝙ quidam horum operantᵉ res iuſtitiæ abſq; eo ꝙ ſint iuſti, ſicut ilᵉi, q̄ faciūt qđ præcipiūt leges aut ſuæ voluntatē ſuā, aut pp ignorantiā eiᵒ qđ operantᵉ, aut agūt hoc pp aliquid aliud non gratia illa tm̄ rerum earundē: & vt quemad-

modum non nolamus iſtos virtuoſos, quamuis operenᵗ qđ oportet, & totum quod operatᵉ virtuoſus: ſic videᵗ ꝙ ſit res in prudente illo, qui habet potentiam, p quā inuenit particularia bonitate cōſiliationis, i. particularia, cùm ſit bonum ſiue malū, q̄n̄ contigerit eum inuenire p conſiliationem particularia, q̄ ſunt bonum, non dicimus de eo, ꝙ virtuoſus neq; ꝙ bonus: intēdo ex modo, quo eſt bonæ conſiliationis tm̄, ad inueniendum oē, cuius inciderit ei electio. D. non. n. oē, ſup quod cadit electio, eſt virtuoſum: immo illud, quod conuertit ad hoc electio-
L nem, vt ſit virtuoſa, virtus eſt, nō potentia prudentiæ. Et pp hoc, potentia, p quam inueniᵗ vel extrahiᵗ oē illud, ſup quod ceciderit electio, nō eſt virtus moralis, ſed potentiæ alterius: & eſt illa, q̄ nominatur, q̄n̄ inueniᵗ per eam bonū, induſtria vel prudentia propria, vt q̄n̄ inuenitur per eam malum, aſtutia, vel calliditas, vel doloſitas. Et pp hoc ē, quod
M videmus ꝙ quidam prudentiū ſunt aſtuti, & quidam callidi, & quidam fraudulenti. Verūtm̄ potentia, per quam inuenitur bonum, & eſt illa, q̄ nominatur prudentia, ſm̄ veritatem non eſt partis alterius ex partibus aliæ q̄ illius, cuius eſt poſſua ad inueniendum quodcunq; contingit de bono aut malo. neq; idem ēt eſt abſq; virtute. & hoc, q̄n̄ factori aſcribit̄ bonitas vel malitia, ex omnibus quidem factis ſuis pſens intētū per hmōi facta. & de bono aliud quidem eſt in dicto & eſt rectū: & aliud in fine, & eſt quod apprehenditur per dictum. & q̄n̄ nō fuerit bonum in fine, non apparet bonum quod eſt i dicto, ſed vincit malitia,

quæ

A qtæ eſt in fine ſuper bonitatem, q eſt in dicto. & ſiſt vincit finis ſuper principium factoris, & efficit ipſum malum, cùm fuerit malus. Et cùm ſic ſit, non põt eſſe prudentia illa, q eſt virtus abſq; hoc, q coniungatur ei virtus figuralis: & non inuenitur hæc prudentia niſi in viro bono.

De naturali virtute, & de virtutum & prudentiæ connexione. Cap. 13.

SEd conſiderandũ rurſus ẽt de virtute eſt: nã ſimili modo quoq; virtus ſeſe habet.
B ſicut prudentia cum calliditate nõ idem quidẽ, ſed ſimile tamẽ quid eſt: ita virtus naturalis cũ ea, q̃ propriè virt⁹ dicitur. Omnibus. n. ſinguli ex moribus eſſe quodam modo natura videnť. nam & iuſti & temperantes & fortes ſumus, & cætera ſtatí ab ipſo ortu habemus. Sed aliud tñ eſt quod quærimus, vt proprie bonum ſit, & talia alio mõ adſint. Etenim pueris & beſtijs naturales inſunt habitus: ſed ſine intellectu, & mẽte eſſe noxñ apC parent. Cæterum tñ inſpici videnť: q̃ quemadmodum in corpore valido q̃ ſine viſu mouẽť, contingit, vt vehementer erret, propterea q̃ viſu caret: ita quoque hic euenit, † ſi intellectũ acceperit, in agendo differt: atque habitus licet ſimilis ſit, proprie tñ virtus tũc erit. Quare, quemadmodum in opinatiua parte duæ ſpẽs ſunt, calliditas, & prudẽtia: ſta in morali duæ quoque ſunt: quarum altera virt⁹ naturalis, altera p roprie virt⁹ eſt: atq; harum ea q̃ proprie virtus eſt, nõ ſiD ne prudentia exiſtit. Vnde etiã oẽs virtutes prudentias eſſe inquiunt: & Socr. partim rectè q̃rebat, partí errabat. q̃ enim prudentias eſſe oẽs virtutes opinabatur, errabat: rectè dicebat, q̃ non ſine prudentia eſſe eas aſſerebat. Signum autẽ illud eſt, q̃ nunc oẽs cùm definiunt virtutem, vbi habitum eã eſſe dixerunt, & ad quæ eſt, adiũgũt ſm rectam rationem. recta autẽ ratio eſt, q̃ ſm prudẽtiam exiſtit. Videntur igitur vaticinari quoE dam modo oẽs talem eſſe habitum virtutem, qui ſm prudentiam exiſtit. Paululum tñ tranſeundum eſt. virtus enim nõ tã ſm rectam rationem, q̃ cum recta ratione habitus eſt: at recta de huiuſmodi ratio eſt prudentia. Ac Socr. quidẽ rationes virtutes eſſe exiſtimabat: ſcientias enim eas eſſe oẽs dicebat: nos cũ ratiõe eẽ arbitramur. Ex ijs igitur q̃ dicta ſunt, conſtat neq; proprie bonũ eſſe ſinẽ prudẽtia, neF que prudentẽ ſine morali virtute quẽpiã poſſe. Quin ẽt, nõ illa hinc ſolui poſſet, qua ſeparatas eſſe inter ſe virtutes differeret aliquis: eo q̃ idem ad oẽs aptiſſim⁹ minime ſit, atq; iccirco alias iam, alias nõdum acquiſierit. hoc ſiquidem in naturalib⁹ virtutibus licet: in ijs vero quibus abſolute bon⁹ vocať quiſpiã, nõ licet. ſimul. n. cum prudentia, q̃ vna eſt, omnes exiſtent. Perſpicuum autem eſt & prudentia

G esse opus, & si non esset actiua, propterea q̃ partis alię virt⁹ ē: & sine prudentia & virtute esse electionem rectam nō posse: eō q̃ hæc finem: illa q̃ ad finem tẽdunt vt agamus, facit. At vero neque præsidet sapiẽtiæ: neque melioris q̃ ipsa pars est, quem admodum neque sanitati medicina: neq; n. ipsa vtit, sed vt fiat prouidet. quocirca illius causa præcipit, non autem illi. Simile præterea illud est, si quis ciuilẽ, propterea q̃ de omnibus præcipit, H q̃ in ciuitate sunt: Dñs esse ac dominari etiam diceret.

DIxit: Inquiramus & perscrutemur de ꝓportione virtutis naturalis ad virtutem electiuam: & est illa, q̃ est in fine nobilitatis & bonificentiæ. & proportio quidem istius virtutis, intendo naturalis ad electiuam, ꝓpinqua est proportioni prudentiæ ad solertiam: quemadmodum est prudentia, qñ proprie dicitur, & bonitas opinationis non sunt res vna: sed consimiles: sic simi lis virtus naturalis virtuti directiuæ: intendo electiuam. etenim in omI specie ex speciebus virtutis, vna per naturam, & altera per acquisitionẽ. Et hoc, qñ nos multotiens inuenimus vnum ex hoibus per naturam castum aut audacem, & sic de alijs virtutibus. & sunt inuẽtæ in eis istę virtutes statim à natiuitate eorum, nisi q̃ nos inquirimus quidẽ virtutem illã, q̃ fit per electionem & acquisitiõnem. Et hoc, qñ virtutes naturales inueniuntur in pueris, & multæ earum in feris & I multis animalium: & vlr vehementissimum sunt dam nitęræ, qñ fuerint absq; intellectu & discretione. Et videt q̃ virt⁹ na- K turalis nõ apparet nisi propter exuberantiam ipsius: intendo in quibusdam individuorũ: quemadmodum contingit corpori mobili motu vehementi vt manifestet manifestatione vehementi magis q̃ manifestetur quietum. & si pon, tunc non esset nudus ab eis vllus: intẽdo à possibilitate recipiẽdi virtutẽ electiuam. & virtus equidem fit, quãdo fuerit actio sm q̃ videt intellectus, & in hora quam videt, & I quãtitate quam videt. qñ igitur quod videt intellectus de hoc, conuersum fuerit in habitum, stanim facta ẽ ve- L ritas sm veritatẽ directiua. Quemadmodum enim I specie naturalis, duæ sunt species putationis, vna naturalis, & sunt prima putabilia. & altera acq̃sita & apprehẽsa à primis & quemadmodũ etiã in intellectu sunt duæ species: vna naturalis & altera acquisita, & est q̃ nominat sciẽtia: sic videtur q̃ fit in virtutibus figuralibus: intendo morales. Et propter hoc est quod dicimus, q̃ virt⁹ figuralis electiua non fit absq; prudentia. & propter esse eius semp cũ prudentia dixerunt quidam hominum q̃ oẽs virtutes morales prudẽ M tię sunt: vt Socra. Et isti modo quodam peccant, & modo quodam recte dicunt. peccant quidem, credentes q̃ omnes virtutes sint prudẽtię: dicunt vero recte, eõ q̃ non est possibile vt inueniatur virtus figuralis electiua absq; prudentia. Cuius signum est, q̃ oẽs definientes virtutẽ moralem, dicũt eam esse habitum, qui fit sm commensurationem rectæ rationis, rectum aũt est secundum mensurã intellectus, verbi gratia in fortitudine. dicuntq̃, q̃ est au-

dacia

A dacia ſecundum ꝙ oportet,& quando,& quantum,& cętera huiuſmodi.& omnia iſta in vnaquaque diſpoſitionum non comprehenduntur niſi per prudentiam.D. Et iam videt verisimile ꝙ aggregatio Antiquorum in conuenientia ipſorū ꝙ hic habitus,intendo moralē, proportionetur prudētiæ, cucurrit cur ſu diuinationis,velut in proportione eius ad intellectum:& non incluſerunt per hoc totum, qđ oportuit includi. Et propterea dicimus nos ꝙ ipſa nō eſt recta rō tm̄, ſed eſt habitus excellens cum recta rōne:& ra

B tio recta coniugata ei eſt prudētia. Et Socra.iam putabat ꝙ oēs virtutes eſſent ſcientiæ:nos autē dicimus ꝙ ſunt cum ratione: intendo rationem ſanam. Et hoc manifeſtum eſt ex eo quod dictū eſt, ꝙ non eſt poſſibile vt ſit virtus electiua abſq; prudentia,ſicut dictum eſt & ꝙ non ſit poſſe vt ſit prudentia:intendo virtutem rationalem abſq; virtute morali. D. Et iſta pars alæ, intendo moralem,proportionatur & rationi: ſi hoc tranſire permiſſum fuerit. vult propterea ꝙ audita ratione & obedit eius imperio. D.& manifeſtum

C eſt ꝙ iſtarū virtutum, intendo rōnalem & moralem,quædā coniugatę ſunt quibuſdam: propterea ꝙ nō inuenit vna ipſarum completa, qñ ſeparata fuerit à ſua ſocia: intendo qñ ſeparata fuerit vis prudentiæ à morali & electiua prudentia., nam hoc quidem in naturali ex ipſis poſſibile eſt:in directiua aūt, intendo honorabiliorē ex morali, & ē electiua,nō eſt poſſe.nō.n.poſſe ē vt ſit abſque prudētia:ſicut nō eſt poſſe ſ prudētia ſm ꝙ operatiua eſt,vt ſit abſq; virtute morali. nam actio virtutis moralis non ſit abſq; eligētia ſana: D eligentia autem ſana non ſit abſque prudentia. virtus ergo moralis eſt illa,quę agit bonū,quod eſt finis:& virtus prudentiæ eſt illa,quæ monſtrat illi potentiæ quid agat. Ideoq; non attribuitur hæc actio, intendo actionem virtutis moralis, virtuti prudentiæ: cūm non ſit operatrix virtutis moralis:ſed eſt quidē monſtratrix illi potentiæ.eſt igitur quaſi effectrix prudentiæ operantis finē, ſed ipſa operatur finem. Et ideo nō attribuitur hæc actio,intendo moralem,neq; ſapientiæ,neq; alicui ex virtutibus rationalib⁹: quemadmo E dum non attribuitur actio ſanationis arti medicinæ. ipſa enim non ſanat,ſed monſtrat quomodo fiat ſanatio ei,qui facit eam,& eſt adiutor medicinæ.hæc eſt igitur proportio habitus prudentiæ ad habitum moralem:intendo ꝙ prudentia eſt,quę imperat:& mos eſt,qui operat. non attribuitur itaq; hæc actio prudentiæ, niſi quia imperat ei,non ꝙ operatur eam. Et videtur ex quo attribuitur ei actio iſto modo, ꝙ ſit quaſi princeps habitus moralis: quemadmodum gubernatio ciuilis vniuerſalis, intendo artem regiminis F ciuilis,eſt habitus principans omnibus habitibus,qui ſunt in ciuitate: intendo artes,quę ſunt ſub hac arte, eō ꝙ ipſa imperat artibus, quæ ſub ea ſunt,quid agant. D. Et poſt hoc oportet vt accipiamus in inceptione alia: vult poſt finationem ſermonis in virtutibus moralibus & rationalib⁹.

Moralium Nicomachiorum

ARISTOTELIS Moralium Nicomachiorum

LIBER SEPTIMVS,

Cum Auer. Expoſi.

SVMMA LIBRI

De heroica virtute: De continentia, & earum oppoſitis. De continente & incontinente. De voluptate, & ꝑ ius ſpeciebus, ac de dolore.

De heroica virtute, continentia, & earum oppoſitis. Cap. 1.

H Oſt hæc alio ſumpto initio dicẽdũ eſt, rerũ circa mores fugiẽdarũ tres ſpẽs eſſe, vitium, I continentiam, & feritatem: quarum duabus q̃ ſint cõtraria, manifeſtum eſt: alterũ. n. virtutẽ, alterum continentiam vocamus. feritati aũt maxime conuenire quiſpiam diceret virtutẽ, quæ ſupra nos eſt, heroicã quandã, ac diuinam. quemadmodũ Homerus Priamum de Hectore dicentem inducit, eò quòd valde erat bonus.

Non hominis mortalis filiꝰ ille
Eſſe videbatur: ſed magna è ſtirpe deorum.

Quòd ſi ex hominibus, ſicut dicunt, ob virtutis excellentiam diuini efficiuntur: hmõi quidã ſcilicet eſſet habitus, qui feritati opponit. Nam ſicut beſtiæ neq; vitium eſt; neq; virtus, ita neq; Dei: ſed hæc præſtantius quidã virtute, illa diuerſum quoddã à k vitio genꝰ eſt. Qm̃ vero rarum eſt, vt vir diuinus ſit: quemadmodum Lacones, cùm aliquem valde admirant, diuinꝰ, ſ quiũt, vir eſt: ſic & ferinꝰ natura inter hoſes rarus aliquis eſt: maximetñ inter Barbaros reperit. fiunt vero nonnulla ẽt ex morbis, & læſionibꝰ. quin ẽt eos hoſes, qui vitijs exuperant, ita infamamꝰ. Sed de tali quidẽ affectione poſterius mentio quædam faciẽda eſt. de vitio autẽ dictum eſt prius. De incontinentia vero et E mollitie, & delicijs nunc eſt diſſerendum: de continentia item & tolerantia. neq;. n. quaſi ĩdẽ cum virtute & prauitate habitus ſint, neq; vt diuerſum genꝰ, vtraq; harum exiſtimanda eſt. Oportet autem, ſicut in alijs fecimus, ponere ea q̃ apparent, & prius dubitare, deinde ita demõſtrare. ac maxime quidẽ oſa illuſtria & probabilia circa hos affectus: ſin minꝰ, pleraq;, & p̃cipua producere debemꝰ. nam ſi ſoluantur ea, q̃ difficultatẽ ha M bent, illuſtria vero & probabilia relinquant: ſatis erit demonſtratum. Videt igitur continentia & tolerantia ex bonis & laudabilibus: incontinẽtia vero & mollicies ex prauis & vituperatione dignis rebus eſſe. Idẽ quoque eſſe continens & perſtãs in conſilio rationis, idem incontinens & è rationis conſilio excedens. atque incõtinens quidem cognoſcens praua eſſe quę agit, ob

A ob affectum tñ agit: at continẽs cùm prauas sciat esse cupiditates, ob rationem eas non sequit. Temperantem quoq; continentem & tolerantem esse dicũt. atque eum qui eiusmodi sit, alij oẽm esse temperantem asserũt, alij minime: & intemperantem incontinentem, & incontinentem intemperantẽ confuse, alij diuersos esse aiunt. At prudentẽ interdum negant esse posse incontinentem: interdum nonnullos qui sint prudentes & cãllidi
B esse incontinentes affirmant. ad de, q incontinẽtes, & iræ, & honoris, & lucri etiam dicuntur. Atque ea quidem quæ dicũtur, huiusmodi sunt.

DETERMINATIO VII. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

DIxit. Dicto itaq; de virtutibus moralibus & rationalib⁹ oportet vt vertamus nos ad genus alterum. Dicim⁹ igit q spẽs, q inueniũ
C tur in moribus vituperabilib⁹ sunt tres, malitia, intẽperantia, ferocitas. Contraria autem duorum ex istis, intendo malitiam & intemperantiã manifesta sunt: malitiæ enim contrariũ est bonitas vel virtus, & contrarium intemperantiæ est temperantia ferocitatis vero contrarium dicendum est q sit virtus superexcellens humanam naturam: & est virtus, de qua dicitur q sit diuina, prout dicim⁹ de quibusdam hominũ q sint angelici & diuini pp eminentiam virtutis in eis. Et oportet quidem vt sit hic habitus contrari⁹ D
ferocitati: eò q quemadmodũ ferus non est in ueritate neq; malitia, neque virtus: nam hoīs hæc proprie sunt: immo ea est malitia excedẽs genus malitiæ humanæ: & propter hoc nominatur homo egrediẽs speciem suam in superfluitate malitię, ferinus vel lupinus: sic cùm Deus non sit bon⁹ modo quo homo, immo bonitas eius supergrediẽs est genus naturæ bonitatis, quæ est homini, nominatur qui præcellit in hoc habitu & egreditur genus suum, diuinus. cumq; sit istarum extremitatum dispositio hæc dispositio, oportet eas contrarias esse per naturam. E
Et ppter hoc viri diuini pauci sunt uelde i hoīb⁹: & viri ferini vl lupini pauci sũt ẽt. & sunt quidẽ fm pl⁹ I hoībus, qui sunt in distantia nota ex parte australi: & sunt nigri siue Aethiopes, & eorum contermini. & etiam ex altera parte Sclaui, & eorũ contermini. D. & iam inuenta fuit ferocitas in quibusdam hoīum ex parte infirmitatis accidentis eis. D. & sermo de malitia ferina ſgrediẽs est sub sermone de malitia vniuersali: quamuis oportuerit vt ppriã F
faceremus rememorationem istius malitiæ ex cæteris malitijs. & ifi primitus dixim⁹ de virtute & malitia. De quo autem hic loqui volumus est intemperantia & dissolutio & relaxatio, & est obediẽtia & executio concupiscentiarum, & de istorũ oppositis: & est retentio à concupiscẽtiis & toleranna. non enim oportet æstimari de istis habitib⁹ oppositis, intendo continentiã sui à voluptatibus & incontinentiã, q intrẽt sub oppositis, q sunt malitia & virtus ex oĩ modo: intendo q continẽs sit virtuosus,

Deus non est bonus mõ quo hõ: sed bonitas eius, superegredi⁹ genus naturę humanę.

G tuosus, & dissolutus vitiosus. neq; ét æstimandũ est q egredientes sint ab istis generibus ex oĩ mõ, donec sint duæ nã & duo genera diuersa. D. Oportet igitur vt faciamus in perscrutatione de hoc simile ri, qđ fecimus in perscrutatione de eo, qđ factum est de istis rebus. vc; vt præmittamus sermones & orationes dubitabiles, q componant ex propõnibus famosis, deinde veniamus post hoc cũ orationibus demonstratiuis. demfones. n. perfectiores sunt & nobiliores, qñ inducunt post orationes dubitabiles. & hoc necessariũ est vt faciamus aut in ollbus istis passionibus, de q bus logmur in hoc libro, aut in pluribus earũ, aut in præpollentibus. qñ.n. inductus fuerit sermo, per quẽ dissoluitur dubitatio, quã necessariã fecerũt propõnes famosq, & in quo cõseruant étillę propõnes, intendo vt nõ destruant in toto, tunc erit in demfone adducta sufficientia cõpleta. D. Et iã putant de cõtinentia & tolerantia vel patientia q sunt de habitibus virtuosis laudabilibus: & putatur ét de incõtinentia intolerãtia q sint de habitibus vituperabilibus. Et fiũt putãt continens esse ille, q perseuerare facit tõnẽ in eo q meretr vt abstineat ab eo: & q ille est nõ cõtinens, qui facit nõ perseuerare rõnẽ abstinẽdo à concupiscentijs. & hoc qñ nõ continens est ille, qui scit q operatio est mala, & operatur eã. Cõtinens aũt est ille, qui postquã scierit q cõcupiscẽtię malę, abstinet ab eis, & non sequit concupiscentiam obediens rõni. Et quidã hominum nominant castum continentem & tolerantem, & nominant ét continentẽ & tolerantem castum. & quidam neutrum nominant nomine alterius. & similiter ét quidam nominant non castum non continentem, & non cõtinentem non castũ. & est ex hominibus, qui dicit q nõ castus alius est à non cõtinente. De prudente autem quidam dicunt, q impossẽ est vt sit incõtinens. dicũt ergo, oĩs prudens continens est. & forte dicunt q inueniũt aliquos hominũ prudens in hoc, q non continet animã suam in ira, nec in honore, nec in lucro. D. Hęc ẽ ergo sũma eius, qđ dixerunt hoies de istis rebꝰ.

Demfones perfectiores sũt & nobiliores,

H qñ inducũt post orationes dubitabiles. Vide. 1. Cap. c. 84.

I

K

L

De continente & incontinente. Cap. 2. L

DVbitaret autem quispiã quo modo recte existimans aliquis agat incõtinenter. Nã vt sciens quispiam agat, aiunt nonnulli fieri nullo mõ posse. absurdũ enim ẽ, si adsit scia, vt existimabat Socrates, aliud quid dominari, ac quasi mancipiũ hominẽ trahere. Socrates.n. aduersus rõnem omnino pugnabat, quasi nulla esset incõtinentia. neminẽ siquidem aiebat existimãtẽ præter id qđ optimũ est, agere, sed ex ignoratione. quę sanè oratio ĩs aduersatur quę euidenter apparent, quærendumq; est circa affectũ, si ex ignoratione agit quispiã, quis ignorationis modus sit. nã nõ existimare qui incõtinenter agit, agẽda eẽ ea q agit, anteq; in affectu sit cõstitutus, manifestũ est. Sunt aũt nõnulli, q alia concedũt, alia non. scia.n. nihil esse potentius concedunt: illud nõ dant, præter id quod visum fuerit

M

A rit melius, agere neminẽ. ac propterea inquiunt incontinẽtem non ſciam, ſed opinionem habentẽ à voluptatibus ſuperari. Verumtñ ſi opinio, non ſciẽtia, neq; valida exiſtimatio eſt, quę reſiſtit, ſed remiſſa qualis eſt in ambigentibus: venia danda eſt q̃ nõ in his perſiſtat quiſpiam aduerſus vehemẽtes cupiditates. at prauitati, aut alicui ex alijs vituperatiõe dignis rebus venia nõ daẽ. Prudẽtia igiẽ reſiſtẽte id fit: validiſſima.n. res ea
B eſt. ſed eſt abſurdũ. fiet.n. vt idẽ ſimul & prudens ſit et incontinens. ac facere ſponte prauiſſima quę q̃ prudẽtis eẽ nemo diceret. Pręterea ad agẽdum idoneum eſſe prudẽtẽ ſuperius demonſtratũ eſt: quippe qui vltimorũ quidã ſit, & virtutes reliquas habeat. Adde, q̃ ſi cõtinẽs ex eo eſt q̃ vehementes & prauas habet cupiditates: neq; temperãs erit cõtinens, neq; continens tẽperans: propterea q̃ neq; qđ nimiũ eſt, neq; prauas ha-
C bere cupiditates eſt tẽperantis: ſed tñ opꝫ. Nã ſi bonæ ſint cupiditates, habitus qui phibet, ne eas ſequamur, prauus ẽ: qua re efficietur vt non oſs cõtinentia honeſta ſit. ſi ibecillæ vero ſint & nõ prauę, nihil egregiũ erit: ſi prauæ & imbecillę, nihil magnũ. Pręterea, ſi continentia facit, vt in oſ opinione perſiſtamus etiam in falſa, praua eſt: ſi item ab omni opinione exturbat incontinentia, aliqua incon tinentia reperietur, quę honeſta D
ſit: vt Sophoclis Neopetolemus in Philoctete laude dignus. n. ẽ, cùm in ijs quę ipſi Vlyſſes ſuaſerat, quia mentiri aegre ferebat, nõ perſtet. Quin etiam captioſa rõ mẽtiens, dubitatio eſt. dũ enim volunt incredibilia conuincere, vt ſi aſſequuti fuerint, arguti eſſe videant: facta ratiocinatio dubitatio euadit. vincta.n. mẽs eſt, dũ ſtare quidem non vult, ppea q̃ non placet qđ
E concluſum eſt: quia tñ quo modo ſoluat rationem non habet, progredi non poteſt. Euenit autem ex quadã ratiõe, vt imprudentia cũ incontinentia virtus ſit. contraria.n. agit ob incontinentiã q̃ exiſtimat: mala autem eſſe bona, non eſſe q̃ agẽda exiſtimat: quare bona & non mala aget. Accedit q̃ qui ex eo q̃ perſuaſus eſt, & ex electione iucũda & agit, & ſectatur, melior eſſe eo videret, qui non ex conſilio, ſed ex incontinentia eadẽ
F agit. aptior enim ẽ, vt curetur: quippe qui admittere diſſuaſio nẽ poſſit. at incontinens ei prouerbio eſt obnoxius, quo dicim⁹. qñ aqua fauces ſtrangulat, quid amplius bibere opus eſt? nã ſi non perſuaſus eſſet ea quæ agit, ſi diſſuaderet, dſiſteret: nũc autẽ perſuaſus, nihilo min⁹ alia agit. Inſuper ſi circa oſa incõtinentia & continentia verſatur, quis abſolute incontinens erit? nam omnes incontinentias qui habeat: eſt nemo. quoſdam autem

G tē absolute esse dicimus. Ac tales quidem dubitationes incidunt. ex his autē alia tollenda sunt, alia relinquenda: quippe cum dubitationis solutio nihil aliud quam inuentio sit.

Dubitatio nō soluta nihil aliud q̄ inuētio ē.

DIXIT. Et fortassis hæsitabit qualiter possit esse vt homo videat opinionē suam, & non cōtineat animam suā. Iam.n. dixerunt quidam holum, q̄ qui sciuerit q̄ quid malū est, nō est possibile vt agat ipsum: cum putetur q̄ illud qđ facit rem, nō ē aliquid aliud ab eo, qđ scit eā.

H si autem fuerit pars illa, cui est scia alia ab ea, quę continet, donec homo sit in hora, qua nō continet animā suam quasi liber, in horā autē qua cōtinet quasi captus: tunc possibile est vt quis, apud quē est scientia malitiæ rei, non contineat animā suam ab ea. & sm istud fuit q̄ quidam apud quem est scia, contineat, & quidam non. Socrates autē cōtradicebat huic opinioni sermone vn̄, dicens q̄ nec vnus eorū, qui habent sciam rei, est incontinens: & q̄ non est possibile vt faciat aliquis factum prauum nisi propter ignoranti

I ā. D. sed huic dictioni contradicunt ea, quę sunt apparentia sensui. videmus.n. quamplurimos habentes sciam malitiæ rei, & in̄ non continent ab ea pp passionem concupiscentialē. D. cōsyderare igit nos op3, si fuerit itaq; passio ex pte ignorātię solū, tunc ablatio ignorātię cā est ablationis passionis: ablatio vero ignorātię scia est, & nō inueniet scientem incontinens. & si fuerit passio ex parte potētię alterę, tūc erit passio cū scia: intendo priuationē cōtinentię & manifestū est q̄ apud illum, q̄ cōtinet se, est scia eius, ā quo K se continet, antequā veniat ad passionē. an autē sit apud eum scientia, qñ venerit ad passionem, in hoc dubiū est. Ex hoibus ergo sunt, q̄ absolute dicunt q̄ putat sed nō scit, cū enim concesserint q̄ non est res melior scia: incontinens vero vituperabilis est, cùm vincant eū voluptates: dixerunt q̄ incōtinens nō est sciens, sed possibile est vt habeat opinionē Et hoc, qñ cùm fuerit ei opinio, & non fuerit scia firma prohibitiua sed debilis, quemadmodū in ebrijs, tunc possibile est vt patiatur à cōcupiscentijs malis. & pp hoc L indulgetur istis: & propter qñ desyderia vehementia fuerint. & non sunt malitiosi, cùm nihil ex malitijs habeat indulgentiā neq; ex vituperijs. Cùmq; hoc sic fuerit, tunc prudētia illa, quę prohibet à malitijs, fortis est valde. veruntā qñ posuerimus istud, sequitur ēt inconueniens· & ēst, q̄ quidā prudentes nō continent se: & nullus dicit q̄ prudens faciat aliquid mali volūtarie. Et ēt iam determinatum fuit in tractatu, qui est ante istum, q̄ prudētia est virtus rationalis operatiua: eō q̄ M cōsyderat in pticularibus: & q̄ ineuitabile est quin cōtingat ei virtus figuralis. istud itaq; est, qđ accidit dubitationis in eo, qui non continet se, an habeat sciam, an non. Qđ autem incidit dubitationis in eo q̄ continet an sit castus, an non est, istud, si habuerit cōtinens desyderia vehementia prauа in hora continentiæ suæ, tunc continens non est castus: eō q̄ q hēt cōcupiscentias fortes nō est castus: & castus est, ille cui nō inueniunt malitię. Amplius si cōtinens contineat se à desyderijs

dute-

A directis, tñc habit⁹ prohibẽs ab exe
cutione horũ desyderiorũ prauus
nõ est. igit ois continens virtuosus:
castus autem omnis virtuosus est.
Amplius, nõ erit cõtinens qd pre-
ciosum, cũ sit cõtinens, qui continet
se fm opinionẽ visam sibi, neq; ope
ras eius diuersum. opinio enim erit
praua, & interdũ bona. quãdõ ergo
cõtinentia nõ erit virtus, s. illius, qui
cõtinet se fm opinionẽ prauã: & si
incõtinens est ille, qui nõ cõtinet se
fm omnẽ opinionem, erit ergo qui
dam incõtinens res virtuosas, vt ille
qui non continet se fm opinionem
B corruptuã. Et Aristo exemplificat
eos per indiuidua famosa apud eos,
laudata ex hoc, ꝙ nõ cõtinuerunt se
fm opiniones erroneas, & ex eis vi-
tuperauerunt pp cõtinentiã sui fm
tales opiniones. Qui ergo nõ potue
rit certificari p seipsum de opinio-
ne falsa, cõtingit vt nõ esse cõtinen-
tem virtuosius sit, q̃ esse cõtinentẽ.
qui enim põt certificari de falsitate
cõclusionis, alligatus est pp opinio-
nem. nam nõ est in potestate alicu-
ius nõ opinari hoc quod opinatur.
credulitas ergo necessaria est. Et ẽt
ille, qui est nõ continens, permutat
C ab opinione erronea p quamcunq;
modicã hẽsitationẽ accidentẽ ei, &
est facilis psuasionis: quãuis nõ ap-
pareat ei fœditas sua, & corruptio p
sei monẽ persuasionũ perfecta psua
sione: eò ꝙ nõ est in electione eius
vt appareat ei fœditas sua, quãdiu
nõ fuerit apparẽtia perfecta, neq; vt
ignoret ꝙ scilt ex hoc. Accidit igit
ex hoc vt fiat ei, qui nõ sit cum cõti
nentia, virt⁹. operat enim cõtrariũ
eius qd putat: eò ꝙ non est apud eũ
cõtinentia. & hoc, qñ bona interdũ
opinatur, & nõ facit bonũ, aut facit
bona & mala simul. & hoc fm ꝙ pu D
tat de eis. Et erit fm hoc ille, qui re-
quirit res exhilarantes & delectãtes,
& persuaderetur ei quacunq; modica
psuasione, melior eo, qui facit hoc
p ratiocinationẽ: eò ꝙ facilius per-
mutabilis est ab opinionib⁹ turpi-
bus q̃ cõtinẽs. istud ergo, ex quo pu
tarur ꝙ nõ cõtinens melior sit cõti
nente, quãto magis ne sit cõtinẽtia
virtus. veruntñ qui non cõtinet se,
diuersus ẽ legi in fine vituperij. qui
enim diuersus est legi huic, nõ inue
nitur remediũ per quod possit recti
ficari. & est vlr, quemadmodum di
citur in prouerbio, qñ aqua suffoca E
uerit, tñc quid erit bibendũ sup eã?
& est hoc falsum sic, eò ꝙ res natu-
ralis exigit ꝙ, qñ credit homo rem
aliquam, operetur fm credulitatem
illam: & qñ variata fuerit illa credu
litas, abstineat ab operatione: & qui
est non cõtinens, dum retinet se ab
operatione, non est creditio eius ad
necesse ee huius operationis magis
q̃ fuit antẽ, dum non continebit se.
Et pp hoc, non est dria inter eius
duas dispõnes, nisi ꝙ nõ agit ipsum
in vna duarum dispositionum, &
agit ipsum in seẽũdã. D. Et etiam F
de quo perscrutãdum est in re cõti-
nentiæ est, qñ, si non inueniantur
cõtinens, & non continens in oĩbus
actionibus, tunc in qua earũ est con
tinens & non continens absolute, &
in qua earũ nõ. apparet enim ꝙ nõ
cõtinentia & continentia dicuntur
fm modum vnũ de omnib⁹ rebus.
neq; cõtinens & incõtinens dicunt
de omnibus fm modũ vnũ. & hoc,
qñ de quodam hominum dicim⁹
ꝙ non cõtinens absolute, & de quo-
dam etiam ꝙ continens absolute.
de quodam aũt dicitur hoc cũ de-

termi-

G uerminatione, vt non cõtinens iræ, aut cõtinens iræ. D. Species igitur dubitationũ, quæ incidũt in his rebus hæ ſunt, & ſpẽs aliæ ſimiles his.

Quonam pacto incontinentes agant.

Cap. 3.

PRimum igitur cõſyderandum eſt, vtrũ cognoſcentes nec ne, agãt, & quo modo cognoſcẽtes, deinde circa quę incõtinens & cõtinens, hoc eſt, vtrum circa oẽa voluptates & ægritudines, an circa definitas aliquas ſtatuẽdus ſit. tum, vtrũ H cõtinens & tolerãs idem ſit, an diuerſus. & ſimili modo de cæteris quæ cognata cõtẽplationi huic ſunt. Initium nũc conſyderationis eſt, vtrũ continens & incõtinens in eo q̃ circa quędã, an in eo q̃ quodam modo verſantur, habeant dr̃iam. id autẽ quod dico tale eſt: vtrũ inconti nens ex eò q̃ circa talia verſat tantũmodo, ſit incontinens, an ex eò q̃ quodam modo verſat, an nõ, ſed ex vtroq̃. Deinde, an incõtinentia & cõtinentia circa I omnia verſetur, nec ne. qui enĩ abſolute eſt incõtinens, nõ circa oĩa verſatur, ſed circa quæ intẽperans: neq; abſolute ad ea ſeſe habet: idem enim cũ intẽperantia eſſet: ſed eò q̃ hoc modo hẽt. ille enim ex electione ducit præſentem voluptatem ſemper eſſe perſequendã exiſtimans: incõtinens vero cùm non exiſtimet, perſequitur. Nã ſi vera opinio, & nõ ſcientia ſit, ex qua incõtinenter agunt homines, nihil ad ra-

tionem id refert: cum nonnulli K ex ĩs qui opinant, nõ ambigãt, ſed certo ſe ſcire exiſtimẽt. Si igitur opinãtes propterea quia leuiter credunt, magis q̃ ſcientes præter exiſtimationẽ ſuã agẽt: ſcientia ab opinione nihil differret. nõnulli enim ſunt, qui nihilo minorẽ ĩs quæ opinantur, q̃ alĩ ĩs quę ſciunt, fidẽ adhibeat. id Heraclitus oſtendit. Sed qm̃ duobus modis ſcire dicimus: tã enim dr̃ ſcire, qui habet ſcientiã & ea non vtitur, q̃ qui vtitur: dr̃ia erit, ſiquis agat ea quæ nõ L debet, dũ habet quidem ſcĩam, ſed nõ cõtemplatur, & dum habet, & contemplatur: hoc enim vr̃ abſurdum: ſed nondum non cõtemplatur. Præterea, cũ duo propoſitionum modi ſint, nihil vetat, quo min⁹ qui vtraſq̃ habet, præter ſcientiam agat: dum vñ vtitur, & non particulari. particularia enim ea ſunt, quæ in actionem veniũt. Diuerſum aũt eſt vñ: alterũ enim in ipſo, alterũ in re eſt: vt omni homini ſicca cõferre: et ipſum eſſe homi M nem: vel ſiccũ eſſe quod hmõi eſt: an vero hoc hmõi ſit, aut nõ habet, aut non operatur. Ex his igiẽ modis incredibile eſt quanta dr̃ia futura ſit: vt ſi ita cognoſcat quiſpiã, nihil abſurdum: ſin aliter, mirãdum videaẽ. Ad hæc habere ſcientiã alio modo contingit hominibus, q̃ dictũ ſit. nã dum habet quis, & ea nõ vtitur, diuerſum eſſe habitũ videmus: vt & habere quodã modo

& non

A & nõ habere videatur: cuiuſmodi eſt qui dormit, qui furit, qui vino oppreſſus eſt. ita aũt affecti ſunt ẽt illi qui in perturbationibus ſunt conſtituti. iræ enim & venereorũ cupiditates, nonnullaq; hmõi corpus ẽt manifeſte immutãt, quoſdamq; in furores inducũt: vt pareat ſimili modo affectos incontinentes dici oportere. Quòd autẽ verba ex ſcientia dicãt, id argumentum nullũ eſt. qui enim ſunt in his affectibus cõſtituti, demõnes, &
B carmina Empedoclis dicũt: qui item primũ didicerunt, connectunt quidem verba, nondũ tñ ſciunt. cognatũ enim, ac coalitũ eſſe oportet: ad quod tpe opus eſt. Quocirca eos, qui incõtinenter agunt, ita dicere exiſtimandum eſt, vt illi faciũt, q̃ hiſtrionis munere funguntur. Adde q̃ ita quoq; naturali quadam ratione inſpicere cauſam quiſpiã poſſet. altera enim vñs opinio eſt: altera de particularib⁹ reb⁹,
C quibus præſidet ſenſus. qñ autẽ ex ipſis vna euaſerit: alibi quidem enunciet anima, in effectiuis vero, agat ſtatim, neceſſe eſt. vt, ſi omne dulce guſtandũ eſt, hoc aũt eſt dulce, vt pote vnum quoddam ex particularibus: neceſſe eſt vt qui poteſt, & nõ prohibetur, ſimul hoc quoq; agat. Quãdo igitur vñs opinio ineſt, quæ ꝓhibeat guſtare: altera vero, quæ oẽ dulce ſuaue eẽ dicat: hoc autẽ eſt dulce, atq; hæc eſt, quæ operatur: forte vero adeſt D cupiditas: illa quidẽ fugiẽdum eſſe ait, cupiditas ducit: quippe eũ mouere vnũquodq; ex membris queat. Quare fit vt ex rõne quidã modo & opinione incõtinenter quiſpiã agat: quæ quidem opinio nõ per ſe, ſed ex accidẽti cõtraria ſit. cupiditas. n. nõ opinio recte rõni cõtraria ẽ. Vnde ẽt beſtiæ incõtinentes propterea nõ ſunt, q̃a particulariũ imaginationẽ & memoriam habent, nõ vñium exiſtimationẽ. Quo modo vero ſoluatur ignorantia, & incõtinens rurſus effi E ciatur ſciens: eadem rõ eſt, quæ & de temulento & dormiente, nõ propria huius affectionis. q̃ quidẽ à naturæ indagatorib⁹ audienda eſt. Qm̃ aũt vltima propoſitio ẽ expolitæ ſenſui rei opinio, actionũq; domina eſt: hanc vel non habet, qui in affectu eſt cõſtitutus, vel ita habet, vt non tñ eo q̃ habet eam liceat ſcire, ſed dicere duntaxat, nõ ſecus ac vino oppreſſus Empedoclis carmina. propterea item q̃ vltim⁹ F terminus nõ eſt vñs, neq; ita vt vniuerſalis ſciẽtiam efficere videat. Atq; id quod quærebat Socrates videtur contingere. non enim affectus exiſtit præſente ea, quæ videtur * proprie eſſe ſcientia, quippe quæ neq; ipſa ex affectu diſtrahatur: ſed præſente ea quæ ſenſua eſt. Verum igitur cognoſcẽs nec ne, & quo modo cognoſcens agere incontinenter quiſpiam poſſit, hactenus dictum ſit.

* a.1.domina

G Dixit. Qñ igitur voluerim⁹ firmare ſuper veritatẽ in omnibus his rebus, oportet vt inquiram⁹ ſermones, qui tollant quaſdã iſtarũ rerũ, & dimittant quaſdam earum: intendo qui tollant partẽ falſam ex vnoquoq; iſtorũ contrariorum: & an ſolutio hæſitationis eſt inuentio partis veræ in vnoquoq; iſtorũ ſermonũ cõtrariorũ. Perſcrutemur ergo primo an ille, qui eſt nõ continens, ſciens ſit, an nõ. & ſi ſciens, qualiter ſcit, & eſt nõ cõtinens. Deinde perſcrutemur ſecũdo in quibus actionibus op⁹ vt ponãtur cõtinens & nõ
H cõtinens: intendo an oportet vt ponant in vnoquoq; conſiſtat aliũ & delectabiliũ, an in quibuſdã ſpeciebus eorũ definitis: & an cõtinens & tolerãs eſt res vna, an vnumquodq; eorũ alterum eſt à ſocio ſuo. Et ſi ſit perſcrutemur in re eorũ, de quibus earũ perſcrutationi cogitata hæc eſt ꝓſcrutatio, & depẽdet ab ea. Ea aũt, de quibus perſcrutãtur ex re continentes & nõ continentes, duo ſunt. primũ, an cõtinens & non cõtinens ſint in rebus vnis eiſdem, intũdo in actionib⁹ vnis eiſdẽ: an ergo continens & nõ continens ſunt in oibus
I actionibus, an quibuſdam earum. De re nempe cõtinentis patẽs eſt ꝙ nõ dicitur ſin vnã intentionem in oibus rebus. & hoc, qñ abſolute dr in rebus, in quibus eſt caſtitas vel tẽperantia codẽ modo non cõtinens. ſi enim diceret continens abſolute de reb⁹, quæ ſunt extra actiones, in quib⁹ ſit caſtitas, contingeret vt de quo dr ex iſtis actionib⁹ nõ cõtinẽs, diceretur de eo nõ caſtus eſt. & hoc, qñ non cõtinens abſolute dr quidẽ de eo, qui nõ eſt caſtus. & ſi res ſic ſe habeat, tũc nõ continẽs diceret quidẽ de rebus, quæ ſunt extra actiones ex K ſtitatis cũ determinatione, i. non cõtinens iræ, aut nõ continens amoris pecuniæ. niſi enim in iſtis eſſet cõtinentia, eſſet delectabile ꝑſens ex ipſis ei⁹dẽ apud vnũquẽq;. D Qñ aũt ex arbitratione occulta, quæ nõ eſt ſcia, ſed opinio vel putatio, interdum ſit cõtinẽtia, tũc nõ eſt in hoc diuerſitas: eò ꝙ multi ex habẽtibus arbitrationes, qui ſunt putatiões, nõ dubitant in eo quod vt eis de hoc immo putãt ꝙ illud quod apud eos eſt ſcia, ſit veridica. & ꝙ ꝓpterea inue-
n⁹mus ex iſtis qui operãtur ampli⁹, L q̃ operatur habens ſcientiã. Si ergo habentes putation⁹ cũ hoc ꝙ operantur plus q̃ operetur ſciens, cõ ꝙ credulitas ipſorũ nõ eſt minor credulitate ſcientis, interdum facit diuerſum eius quod vidẽtur, intũdo ꝙ putãt: tunc ſciens interdũ facit diuerſum ei⁹ quod ſcit. ſed inuenim⁹ plures in habẽtũ putationes credentium ꝙ ſint ſcia exquiſita ſcientes diuerſum eius qd putãt: neceſſarius eſt ergo vt aliqs, apud quẽ eſt ſcia interdum agat diuerſum ſuæ ſciæ.

D. & iſtud eſt, qd arguit talis vir Heraclitus, cuius fecit memoriã ex Antiquis in hoc, ꝙ nõ continens ſit M ſciens. D. Et ſñ diſtinctio in hoc é, qñ eſt habens ſciam dicatur dupſr, vno modo de vtente ſcia, altero de nõ vtẽte: vt ſit malus ille, apud quẽ eſt ſcia & nõ vtitur ea, non ille apud quem non eſt ſcia penitus: manifeſtum eſt ꝙ nõ continens vituperabilis eſt: eò ꝙ habet ſciam, & nõ vtitur ea. Sciẽtia ergo inuẽta cũ incontinentia eſt ſcia dicta de non vtente, nõ de vtente: & etiã eò ꝙ ſcien⁹ iſtẽ equidem habens ſcientiã, qñ ſ. erit ei actu ſpecies ſyllogiſmi ambarũ,

verum-

A veruntamen interdū habet ambas, & operatur fm non sciētiam. & hoc est, qñ fuerit sciens propositionem vsui vsu tantum, & particularem

bſq; vſu: propterea ꝙ operatio nō est nisi in particularib⁹. Et hoc, qñ nō est possibile vt ab vniuersali fiat operatio alicuius: eò ꝙ quiddā eius in mente est, quiddam extra animam. propositio aūt particularis est illa quæ agit. verbi gratia qñ apud quē fuerit scientia ꝙ res siccæ cōuenientiores sunt omni homini, & nō fuerit vsus propositione dicente, ꝙ ipse B homo nō recipiet res siccas: sed qñ fuerit hmōi inuentum hominis alicui, & diximus ꝙ nō est factū: diuersum sciæ factoris: tunc aut dicemus de isto ꝙ nō habet scientiam, aut ꝙ nō facit diuersum suæ scientiæ. dubitatio ergo incidens in isto est quidem pp diuersitatē intentionū, de quibus dr nomen scientiæ. Iam ergo patet ex isto ꝙ non est impossē vt inueniatur actio diuersa scīæ: & iam ēt inuenimus dispōnem scientalē in eis, qui nō vtuntur ea, diuersificari donec mitetur de hoc. Et patet nomen scīæ dici modis aliis præter duos modos prædictos. videmus C enim ꝙ dispō scientialis, quæ nō est in vsu, diuersificatur in inuentione sua in vigilāte & dormiēte, & in demente & ebrio. Cùmq; sit sic, tunc fm istum modū inueniuntur dispositiones scientiales in dominis cōcupiscentiarum, qui non reguntur fm suas scientias, vt iracundi & voluptuosi. & quædam dispōnum permutant corpora permutatione manifesta, quanto magis scientiam. & cùm non fiat operatio à dispōnibus scientialibus sic se habentibus, manifestū est ꝙ oportet credere ꝙ dispositiones scientiales, quæ sunt in D eis, qui nō cōtinent se, taliter se habent: intendo vt in ebrijs & dementibus. D. De hoc ꝙ dicet ꝙ orationes virtutis sint ipsa virtus, nō habemus signū penitus: etenim illos, quibus sunt istæ occasiones ex ipsis vt desyderiosos naturaliter inuenimus venientes ex his qui demsonibus superactiones virtutes, & introducūt exhortationes Empedo. & aliorū, quę continent instigationes ad virtutes absq; hoc ꝙ operent aliquid ex his: eò ꝙ ille qui operatur fm hoc quod scit de virtutibus, indiget in hoc assuetudine, & nō præparat ei adeptio E huius assuetudinis, nisi in tpe cui fi. quisitus. Et cū hoc totū sic sit, tunc oportet vt credamus ꝙ scīa apud illos, qui nō continent se, est vt scientia illorū, qui succedūt occasionib⁹.

D. Et forsitan patebit hæc intēno et, qñ perscrutatum fuerit de hoc ex ipsis, ꝙ dicta sunt in scīa Naturali. illic enim iā demonstratū fuit ꝙ ap prehensio, ꝙ est rōnis, est vtis, & quę est plūrium, est particularis, i. in particularibus: quorum melius est motiuū, eò ꝙ bonū: & potius motuū, eò ꝙ delectabile solū. duæ ergo opiniones sibi cōtradicentes sunt nālr. F Qñ ergo cōueniunt ambæ opiniones in re aliqua: ipsa tēdo opinionem vtem, quæ est ex parte intellectus, & particularē quæ est ex parte cōcupiscentiæ: tūc oportet ꝙ dicatur ꝙ cō prehensio cōclusionis ex duab⁹ opinionibus est fm fortunā: eò ꝙ eam cōuenientia per fortunam est: & oportet vt sit actio statim sequēs cō prehensionē cōclusionis. vt si apud nos fuerit opinio, quoniā expedit vt gustetur omne dulce: & cognoscamus p sensum, ꝙ hoc dulce: statim

G guſtabimus ipſum, dūmodo nō ſit aliquid prohibēs. cū vero fuerit opinio vſu prohibens guſtationem, vt ſciamus ꝙ oē dulce mouet cholerā: & ſit apprehēſio huius, ad quod innititur fieri per ſenſum, qm̄ dulce mouēs ad ipſum, tunc motio rōnis erit hæc cōtraria motioni concupiſcentiæ. quæ ſi vicerit, erit nō continentia cū exiſtentia ſciæ. Erit igit nō continentia intendū cum rōne, qñ fuerit ratio conueniens concupiſcentiæ, & interdum nō erit, qñ fuerit aduerſans ei. & nō continentia, ꝙ eſt cōtraria ꝓ ſe opinioni ſanæ, eſt H illa, quæ ſit ex parte cōcupiſcentiæ ſolū: illa vero, quæ ſit ex parte ambarū ſimul, intendo rōnem & cōcupiſcentiā, non eſt contraria rationi ſanæ ꝓ ſe, licet ꝑ accidens. D. & ꝓp hoc ꝙ incōtinentia fit, qñ concupiſcentia cōtraria fuerit opinioni vſi, nō dicimus ꝙ feræ habeant incontinentiā, cùm nō ſit eis apprehenſio vſis: & eſt quidē eis apprehēſio particularis, & ē phātaſia, & memoria.

D. Cùm itaq; eō, qui nō continet ſe, iā vicerit cōcupiſcentia ipſius: tūc qūo eſt poſſibile vt ſit ſciens, niſi ſicut dicimus in ebrioſo & dormiēte I ꝙ eſt ſciens? & huic occaſioni, quæ eſt victoria cōcupiſcentiæ, non eſt terminus vnus motus: oportet ergo vt requiramus notitiam eius à dno ſcīæ Naturalis. Et ꝓp hoc eſt, ꝙ dicimus ꝙ dōs huius occaſionis, aut nō ſcit propoſitionem maiorem, quæ eſt caput ſyll̄i, & cauſa actionum honorabilium: aut ſi ſcit, erit hoc ꝓ modum deficientē. donec non ſciat qualiter non ſcit eam: ſed loquitur cum ea, ſicut loquitur ebrius ſermones Empedoclis inſtigatiuos ad virtutes: eō ꝙ nō eſt ei ſcīētia neq; opinio vniuerſalis, ex parte cuius patet K ꝙ vlc ſimiliter particulari: intendo ꝙ non diſtinguit extremitatē maiorem & minorē in ſyllogiſmo: neq; ordinat in ſeipſo ordinatione vera ducente ad ſcientiam propter victoriam concupiſcentiæ. Et ex hinc videtur ꝙ dictio ſit vera per aliquem modorum. etenim non ſit hoc occaſio ei, de quo putatur ꝙ ſciat ſcīētia veridica: neq; inuenitur in ſcia venuſta iſta occaſio. D. Hęc ergo ſunt dictoꝝ de eo, qui nō cōtinet ſe cum ſcīa & ſine ſcīa, & qualiter ſcit & nō continet ſe, ſufficiens eſt hic. L

Circa quæ continens & incontinens verſatur. Cap. 4.

IAm vero vtrū aliquis abſolute incōtinens ſit, an oēs ex parte: & ſi ſit, circa quæ verſet, dicendū deinceps eſt. Circa voluptates quidē & dolores cōtinentes & tolerātes, necnō incōtinentes & molles verſari perſpicuū eſt. Qm̄ vero ex ñs, quæ voluptatē afferunt, alia neceſſaria ſunt, alia eligenda quidē per ſe, ſed eiuſmodi tñ vt exceſſum etiā habeant: neceſſaria quæ ad M corpus ſpectāt, cuiuſmodi ſunt alimentum, veneris vſus, ac cętera huiuſmodi corporalia, circa quæ temperantiam & intemperantiam conſtituimus: nō neceſſaria, ſed per ſe eligenda, victoria, honor, diuitię, ac reliqua talia. quæ bona ſunt & iucūda: eos qui in his præter rectam rationē quæ in ipſis eſt, abſolute quidē incōtinentes nō dicim⁹: ſed addētes pecuniarum, lucri, honoris,

A honoris, iræ incõtinentes appel
lamus, & nõ absolute: vtpote di
uersos, & qui ex similitudine di
cantur. Nõ secus atq; ille homo
dicebat qui in Olympijs vicit.
illius enim cõis ratio à propria
parum distabat: sed diuersa tñ
erat. Cui rei id signum est, quod
incõtinentia, non vt error tñ,
sed vt vitium quoddam, quod
aut absolute, aut ex parte aliqua
sit, vituperatur: horũ aũt nemo.
sed illorũ qui circa corporales
fruitiones versantur, circa quas
B temperantẽ & intemperantem
existere diximus, qui nõ ex ele-
ctione, sed præter electionem &
consiliũ excessus & iucundorũ
sectatur, & molestorũ fugit, fa-
mis videlicet, sitis, caloris, frigo
ris, cæterorumq; omniũ, quę ad
tactũ gustatũq; spectant: is non
cum additione, q̃ circa hæc sci-
licet sit, verbi causa irę, sed abso
lute tantũmodo incõtinens di-
citur. Indicio illud est: nã intem
perantes circa has, nõ circa ali-
C quã ex illis dicuntur. & propte
rea incõtinentem & intẽperan-
tem, cõtinentem itẽ & tẽperan-
tem nõ ex illis quempiã in eo-
dem cõstituimus, propterea q̃
circa easdẽ quodam modo vo-
luptates, doloresq; eosdẽ versen
tur. quanq̃ hi circa eadẽ quidẽ
vtriq; versantur, non tñ eodem
modo: illi enim eligũt: hi nõ eli-
gunt. Vnde magis intẽperantẽ
eũ diceremus, qui vel nihil, vel
leuiter cupiens & excessus secta
tur, & dolores mediocres fugit:
q̃s hunc qui propterea idẽ facit, D
quia vehemente cupiditate affi
citur. quid enim faceret ille, si aut
valida aliqua cupiditas, aut in
necessariarũ rerũ inopia vehe-
mens dolor incesseret? Quoniã
vero ex cupiditatibus & volu-
ptatibus aliæ sunt ex ijs, quæ ge
nere sunt honesta ac proba: nã
iucundorũ nõnulla natura sunt
expetenda, alia his cõtraria, alia
media, sicut prius diuisum à no
bis est: vt pecuniæ, lucrũ, victo-
ria, & honor: in ollbus porrò & E
talibus, & medijs, nõ quia affi-
ciuntur, & cupiũt, & amant, vi
tuperãtur hoies: sed quia quo-
dam modo, afficiuntur, & exce
dunt. Iccirco quicũq; præter ra
tionẽ vel superãtur, vel aliquid
ex ijs quæ natura sunt honesta
& bona, persequũtur. vt illi qui
circa honorem magis q̃s opor-
teat, studẽt, vel circa filios & pa
rentes: bona enim hæc sunt, &
qui circa ea studẽt, laudari con-
suerunt: sed in his tñ excessus ẽt
quidam est, siquis quẽmadmo- F
dum Niobe aduersus Deos pu-
gnaret: aut erga patrem ita esset
affectus, vt Satyrus qui patrico
la appellabatur. valde enim in-
sanire videbat. Nulla igit circa
hæc prauitas existit ob id quod
dictum est: propterea q̃ vnum-
quodq; per se est ex ijs quæ na-
tura sunt expetẽda: prauitatẽ &
fugiẽdi excessus ipsorum sunt.
simili modo quoq; neq; incõti-
nentia, quippe cũ incõtinentia
nõ mõ fugiẽda, uerũ ẽt ex ijs sit,

G quæ vituperatione digna habẽ
tur. ex affectus tñ ſimilitudine
incontinentiã adiungẽtes circa
vnũquodq; dicunt. vt malum
medicũ, malum hiſtrionẽ, quẽ
abſolute malũ nullo modo vo-
carent. Quemadmodum itaq;
neque hic propterea ꝙ vnum-
quodq; ipſorũ nõ vitiũ, ſed pro
portione ſimile eſt: ita videlicet
ẽt illic exiſtimandum eſt incon
tinentiã & cõtinentiam eã dun-
H taxat eſſe, quæ circa eadẽ, circa
quæ temperãtia verſatur, & in-
temperãtia. nã circa irã per ſimi
litudinẽ dicim⁹: vnde ẽt adden-
tes iræ incontinentẽ, ſicut hono
ris, & lucri appellamus.

DIxit. Si aũt inueniatur incõti-
nens abſolute I ſpecie vna aut
in multis, tũc quæ ſunt illa vna, aut
quæ ſunt illę multæ, & de hoc loqua
mur. Manifeſtũ eſt aũt ꝙ actiones
eorũ qui cõnãt ſe, & ſunt toleran
tes ſiue patiẽtes, & eorũ qui nõ con-
tinẽt ſe, & ſunt diſſoluti vel lubrici,
I ſunt circa delectationes & triſtitias.
Attamen quædam rerũ, quæ faciũt
delectationẽ & triſtitiã, ſunt de ne-
ceſſitate: & quædã earum cũ electio
ne nõ neceſſariæ: & quibuſdã iſtarũ
eſt ſuperfluitas, & quibuſdam non.
neceſſariarum aũt quædã ſunt cor-
porales, & quædã ãles. corporales
vt deſideria, quę ſiunt in nutrimen
to, & vſt quæ proportionant ſenſui
tactus: de quib⁹ diximus in ꝓcedẽ-
tibus ꝙ circa ea eſt caſtitas & nõ ca-
ſtitas, vel tẽperantia & intẽperantia.
Et ãles neceſſariæ ſunt, vt victo-
ria, & honor, & diuitiæ. & iſtæ ſunt
neceſſariæ vno mõ, & electiuæ alio
modo. De illis aũt, qui exceduntin K
hoc genere, intẽdo ãles, quantitate
& æquale, nõ dr ꝙ incõtinentes ab-
ſolute fiat, ſed ꝙ incõtinentes circa
lucrũ, aut honorẽ, aut victoriã, aut
iram. & ſiſt non dicitur etiam de eis
non continens, fm ꝙ iſtæ ſpecies in-
trantes ſunt ſub non continente vſi:
donec ſit nõ continens intẽto vna
dicta de oibus iſtis ſpecieb⁹. Deinde
diſtinguitur vnaquæq; ab ipſis di-
ſtinctione appropriante ipſam. &
potior ſignificationũ ſuper hoc eſt,
ꝙ non continens abſolute nõ vitu-
peratur ꝓ hoc, ꝙ peccet in facto ſuo
tñ: ſed etiam ꝓp hoc, ꝙ iniuriãs ſit L
ſibi ipſi abſolute: ideoq; vilipendit
ab oibus. Qui aũt proportionatur
ab illa, intendo victoriam, lucra, &
quod ſimilatur eis, nõ eſt vilis apud
quenq;. Neq; ẽt de eo, qui vtitur de-
lectationibus corporalibus, ad quas
proportionatur nõ caſtus, dr incon
tinens, quãdiu requieſcerit res ex hi-
larantes neceſſarias, & fugerit res cõ
triſtãtes: vt ſunt fames, & ſitis, & alia
ab his, quæ proportionantur ſenſui
tactus & guſtui: ſed dr quidẽ incon
tinens in his, qñ concupiuerit ex his
hoc, quod eſt ab electiõe, vt colores
coquinales varios, & multimodos ſi M
pores, cum ſcia eius, ꝙ hæc damnifi
ta ſunt. neq; dr incontinens in iſtis,
ſicut dicitur in ira. abſolute enim dr
in iſtis: in ira vero cũ determinatio
ne: intẽdo incontinens irę. Et huius
ſignũ eſt, qñ incontinens in concu
piſcẽtijs proportionatis ſenſui tactꝰ
& guſtꝰ dicitur diſſolutꝰ. & ꝓp hoc
oportet vt ponamus non continen-
tem & non caſtũ, & caſtum & cõti-
nentem in delectationibus & triſti-
tijs vnũ & idem. & incõtinẽs in iſtis
eiã diuerſificatur. quoddam enim

eſt

A est ex electione, & quoddam est ex victoria concupiscentiæ. Ideoq; dicimus, ꝙ non castus magis est quis, qñ fuerit debilis concupiscentiæ: eò ꝙ non castitas quidē sit tunc ex parte electionis puræ: & vt hoc est fugere a contristabilibus paruis, & quærere exhilarantia modica. qui vero desyderat vehemēs desyderiū, ignoscendum: & proprie, qñ acciderit ei hoc in rebus necessarijs. Et desyderiorum & delectationū quædā sunt bona virtuosa absolute: eò ꝙ quoddam delectabile eligibile est nāliter: & quoddam contrariū huic intēdo
B malum absolute: & quoddam inter hoc, vt desyderiū lucrandi diuitias, & honoris, & victoriæ: & quod similiter istis ex medijs. & hoc, qñ hmōi media nō vituperantur sm suū vniuersum: intēdo sm modū quo sunt desyderiū pecuniæ, aut honoris, & vituperant sm modū superfluitatis & defectꝰ. Et pp hoc oēs, qui retinēt se magis q̄ oportet à desyderijs, & solicitu sunt in inquisitione rerū, q sunt p nām cōferentes & bonæ: vt illi qui studiosos exhibēt seipsos in inquisitione honoris, & filiorū & pecuniæ: cōmendant & nō vituperant.
C Verūtn̄ in hoc est excessus quis: vt in regibꝰ, qui occidūt filios suos, vel patres causa inquirēdi principatū. Cūq; sic sit, tunc nō est vnū ex illis sm vniuersum nāæ suæ malū: malitiæ aūt nāliter sunt illæ, à quibꝰ fugit sm vniuersum ipsarū, & sunt sine vituperationis. & sīlr nō castitas vel intemperantia nō est quidē solū ex his, à q bus fugiendū, sed ex vituperabilibꝰ: verūtn̄ postq̄ fuerit excessus in istis ens passio, sm ꝙ non opꝙ dicitur de ipso absolute nomen nō virtutis, intendo malitiæ, attamen non dicitur nomen istud, intēdo nomen malitiæ, de vnoquoq; ex ipsis absolute, sed cum determinatione. Sicut ergo non dicitur hoc nomen malitiæ, eò ꝙ sit hæc malitia absolute, sed eò ꝙ sunt hic res proportionatæ malitiæ: sic dī nomen malitiæ de excessibus in istis rebus, quarum substātia bonū per modū similitudinis & ꝓportionalitatis. & ex quo sunt nō cōtinētus & nō castitas malitiæ absolute, est necesse vt sit continentia & incontinentia in rebus, in quibꝰ inuenit castitas & nō castitas. qui aūt nō continet se circa irā, dicet quidē de eo non cōtinens sm similitudinē non cōtinentis circa res, in quibus nō est castitas. & pp hoc nō absolute dixerunt de ipso nomē incontinentis, sed dixerunt incōtinentem iræ. & similiter fecerunt in honore & lucro: intēdo in illo, qui est in excessu circa illa. D E

Circa incunda præter naturam non esse incontinentiam, eiusq; duas esse species. Cap. 5.

CVm aūt nonnulla iucūda natura sint, atq; ex his alia absolute ac sīmplr, alia, ꝑ generibꝰ animaliū atq; horum: F nōnulla vero nō natura, sed partim ex læsionibꝰ, partim ex cōsuetudine, partim ēt ob naturas pravas hmōi sint: circa quoque horū singula inspicere similes habitus possumus. Dico aūt ferinde: cuiusmodi erat ea mulier, quam grauidarum ventres rescindere, atq; inde fœtus comedere consueuisse inquiunt. vel ea, quibus aiūt quasdā efferatas circa Pontū nationes oblectari.

G alios enim crudis, alios humanis carnib⁹ vesci, alios sibi inuicem infantes ad epulandum mutuare perhibent, vel qđ de Phalaride dicitur. Atq; hi quidē ferini habitus sunt. alij vero nonnullis ex morbo & insania contingūt: vt illi, qui matrē mactauit, & in cibū sumpsit: qui item cōserui iecur comedit. alij item morbosi sunt, vel ex cōsuetudine: ut pilorū euulsiones, vnguiū rosiones, carbonum ēt & terrae comestiones: præterea venereo-
H rum vsus cū maribus: id quod tū natura, tum cōsuetudine euenit, quēadmodū illis qui à pueritia cōsueuerunt. Quibuscūq; igitur in cā est natura, eos incontinentes appellaret nemo: sicut neq; fœminas, q nō subagitent, sed subagitentē: simili mō neq; eos q ex consuetudine morbose sese habent. Ac cū hēt quidem vnūquodq; horū quispiā, vitij terminos excedit, perinde atq; immanitas ac feritas: cū hēt tū & vel superat, vel supat, ea neq;
I cōtinentia absolute, neq; incōtinentia est. sed ex affectudine. sicut ēt ille q circa irā affectus est, nō incōtinens, sed hoc modo affectionis incōtinens dicēdus est. Oē enim excedens vitiū & imprudentia, & timiditas, & intēperātia, & acerbitas partim ferinum est, partim morbosum. Qui nāq; talis natura est vt oīa timeat, etiā si mus obstrepuerit, ferina is timiditate timidus est. quidam etiā felem ex morbo timebat. ex imprudentibus item K
qui irrationabiles sunt, & sensu tantūmodo viuūt, ferini habentur: cuiusmodi nōnullæ longinquorū Barbarorū nationes sūt. Qui autem ex morbo aut comitiali, aut insania idem faciunt, morbosi sunt. Fieri vero potest vt ex his aliqua interdum quispiam habeat tantum, & nō superetur. quemadmodū si Phalaris cupiens infantem edere, se cohibuisset: vel ad venereorum nefariam voluptatem incitat⁹, quispiam. fit etiam, vt non solū L
habeat hæc aliquis, verum etiā superetur. Quemadmodū igit prauitas, quæ homini cōuenit, absolute prauitas dī, quæ vero cū additione appellatur, nō absolute, sed ferina, vel morbosa prauitas vocatur: eodem modo esse incontinentiā patet aliā ferinam, aliam morbosam. absolute vero solam eā, quæ intemperantiæ humanę correspondet. Incōtinentiam itaq; & continentiā circa ea tantū versari, circa quæ
intemperantia & temperantia, M
circa alia vero aliam incōtinentiæ speciem esse, quæ non absolute, sed per trāslationem ita dicatur, perspicuum est.

DIxit. Et cū delectationū quædam sint per naturā & quædā nō sic: & quæ per naturā quædā inueniuntur sic absolute, intēdo vniuersitati animalium & hominibus & quædā appropriātur quibusdam speciebus animaliū & modis hominum: & nō p naturā, quedā propter

amentiā

A amentiam & ęgritudinem, & quædam pp̃ consuetudinẽ, & quædam propter naturam malam ferinam: tunc manifestũ est ꝙ dispõnes malę contrarię sunt speciebus istarũ delectationum, & ꝙ ipsæ superfluunt p superfluentiã istarum rerum: inuenti do inueniuntur fm̃ earum naturalitatem. D. Et intelligo quidem p delectatiões ferinas, vt illius de qua narratur ꝙ scindebat ventres prægnantium, & comedebat embryones. & vt dicunt ꝙ quidã hoꝝ facti sunt sylvestres in confinio talis villæ, scilicet Ponti. quorum quidã
B amabant comestionem carniũ crudarum, & quidã carniũ humanarũ, & quidã inuitabant vicissim quosdam ad conuiuia facta ex embryonibus filiorũ suorũ: intendo ꝙ inuitabant & reinuitabantur. D. Ossa igitur hęc facta feralia sunt & lupina. & quędam eorũ fiunt propter ęgritudinem & amentiam, quę aũt propter amentiam, vt qđ narrat de viro, qui amens factus comedit matrem suam: & de altero, qui comedit hepar socij sui. quę vero pp̃ ęgritudines & assuetudines sunt, vt delectatio ex depilatione capillorũ, &
C pręcisione vnguium, & comestiõe carbonũ & luti. D. & de istis est concubitus masculorũ. etenim hoc accidit quibusdã hoꝝ ex parte naturæ malæ, quibusdã vero ex parte consuetudinis: vt illis qui consueuerunt incarcerationẽ statim à pueritia. D. De illis ergo, quibus causa est natura mala, nemo dicit ꝙ incontinẽtes sunt. & similiter quibus ægritudo eã est victorię horũ deteriorũ sup̃ ipsos, nemo dicit ꝙ sint incontinentes: cũ non fit de natura ipsorũ vt sint cõtinentes: sed sunt res alię quẽadmodũ non dr̃ de feris D vel lupis ꝙ sunt incõtinentes, eõ ꝙ comedunt carnẽ crudam. oẽs enim isti sunt in malitia egredientes terminũ, sicut est ferina. & pp̃ hoc nõ op̃ vt dicatur incõtinens de oĩ eo, qui non possidet seip̃sum in hmõi desyderijs. Et hoc, qm̃ oĩs stultitia superflua, & timiditas superflua, & & non castitas vel intẽperantia superflua, quędã est naturalis, & quędam ægritudinalis. Timiditas q̃ dẽ naturalis, vt eius qui timet oĩa. quidam .n. istorũ expauescunt vocem muris, qñ̃ clamauit, qualis est timiditas feralis: & quidam eorũ expa- E uescunt pp̃ causam ægritudinalem. & vlr̃ ista desyderia egredięntia à natura inueniunt̃ in stolidis, quibus nõ est intellectus naturaliter, & nõ viuunt nisi sensu vt habitatores extremitatum habitabilium: intendo distantiã meridionalẽ & distantiã septentrionalem. & hoc aut per naturã, aut p̃ illud, qđ accidit eis pluries ex causis ęgritudinalibus inducentibus ista desyderia, vt epilepsia & mania. D. Et forte posse est vt aliquid istorũ deteriorũ egredientiũ à natura sit in homine aliquo, F qui retinebit se ab eis, ita vt nõ vincant ipsum: vt cõtingit viro famoso apud ipsos, q̃ desyderabat comestionẽ infantis, & tñ retinebat se ab ea. & vt contingit in multis hoĩbus, q̃ desyderãt cõcubitos fœdos, & tñ retrahũt se ab eis. & fortuitu nõ erit posteris, in q̃bus fuerint hmõi res vt cõtineant seip̃sos. Cũm itaq; istud fic fuerit, dicetur de quibusdã malitijs ꝙ sint malitię absolutę, & sunt naturales: & de quibusdam ꝙ sint ferales, propter earum augmentũ & superfluitatem: & de quibusdam

Habitatores extremitatum habitabilium solũ scitu.

earum

Nomen malitiæ ſi dicat rei vaſ ſpeciem ſimplicē.

Gearum q̄ ſint ægritudinales: & vſi
non dī nomen malitiæ ſm vnā ſpe-
ciem ſimplicē. & cum nomen non
virtutis, & maliuæ nomen ſignifi-
cent idē, manifeſtum q̄ nō virtus
dī de tribus ſpeciebus: aut abſolute,
aut q̄ quędam feralis, aut quędam
ægritudinalis. & quæ dī abſolute,
eſt illa, quę dicitur non caſtitas vel
intēperantia: & eſt melior illis. D.
Quod igitur incōtinentia & conti-
nentia dicantur de rebus, in quibus
H eſt caſtitas, & in alijs rebus ſpēs aliæ
ſunt incontinentię, de quibus dicit
hoc nomen per modum tranſum-
ptionis: intendo per accōmodatio
nē, iam patuit ex his, quæ diximus.

De incontinentia iræ, & voluptatum differentijs, & vitio humano. Cap. 6.

IAm vero minus turpem eē
incontinentiā irę, q̄ cupidi-
tatū cōſyderemus, ira enim
audire quidem rōnem vī, ſed
non recte tñ percipere, quem-
admodū feſtini miniſtri faciūt,
† a. La mā dato. qui prius q̄ oſa quę dicunt, au-
diuerint, excurrūt: deinde † ab
I actione aberrant: & canes quo-
que ante q̄ inſpexerint, an ami-
cus ſit quiſpiā, ſi ſtrepitum tan-
tūmodo fecerit: latrant: ita ira
ob feruorē, celeritatemq; natu-
rę, audiens quidē, ſed non quid
præcipiatur, attendens, ad vin-
dictā incitatur. nam ſtatim vbi
ratio vel imaginatio contume-
liam ſibi aut contemptū eſſe oſten-
derit, ipſa quaſi ratiocinādo col
legerit bellū ei eſſe inferēdum,
indignat. at cupiditas ſi tñ rō
aut ſenſus ſuaue eſſe aliquid di-
xerit, ad fruitionē eius incitat. K
quare ira rōnē quodā modo ſe-
quit: cupiditas non ſequit. tur-
pior igit cupiditas eſt. irę. n. in-
continens à rōne quodā modo
vincitur: hic vero à cupiditate,
nō à rōne ſuperat. Prę terea ma-
gis ignoſcendū eſt, ſiquis natu-
rales appetitiones ſequat: nā ta-
libus ēt cupiditatibus quę cōes
oībus ſunt, & quatenus ſunt cō
munes, venia magis dari cōſue
uit. at iracundia & acerbitas na
turalis magis eſt q̄ cupiditates L
q̄ excedūt, & neceſſariæ minīe
ſunt. quemadmodū ille, qui ſe
excuſabat q̄ patrē verberaſſet:
nā hic, inquit, ſuū, & ille itē ſuū
verberauit: et commonſtrās in-
fantē, hic ēt inquit, vbi vir eua-
ſerit, me ipſum verberabit: gen
tile. n. nobis hoc eſt. ille quoq; q̄
trahebat à filio, vbi ad ianuā de
uentū eſt, deſiſtere iubebat: nā
ſe quoq; eouſq; patrē ſuū traxiſ
ſe. Adde q̄ qui inſidioſius agūt,
ſunt iniuſtiores: iracundus ve-
ro minīe ē inſidioſus, ſed aptus, M
ſicut ēt ira. at cupiditas hmōi ē,
qualem etiam Venerem dicūt.
Cypgeneę. n. fraudes nectētis, et »
Zonam de pectore ſoluit, inqt »
Homerus,
Hic fraus eſt, quæ vel prudētes »
decipit ipſos.
Quare ſi iniuſtior et turpior in-
cōtinentia hęc eſt, q̄ ea quæ cir-
ca irā verſatur: & abſolute incō
tinētia, & quodā mō vitiū erit.
Accedit q̄ dolore affectus cōtu
me-

A melia vtiẽ nemo. Qui autem ex ira quiſpiã facit cũ dolore id facit: qui vero cõtumelia vtitur, cũ voluptate. ſi igit ea ſunt iniuſtiora ob q̃ indignari maxime cõuenit, incontinẽtia quoq; cupiditatis eiuſmodi erit: quippe cũ ira cõtumelia minime ſit. incõtinẽtiã itaq; cupiditatis ea q̃ circa irã exiſtit eſſe turpiorẽ: continentiã itẽ & incontinẽtiã circa cupiditates & voluptates corporis verſari, manifeſtũ eſt. Harũ aũt ipſarum dr̃iẽ ſumẽdę

B ſunt. ſicut. n. à principio dictum fuit, alię tã genere q̃ magnitudine humanę ſũt ac naturales: alię ferinę: alię ex lęſionibus et morbis euemẽtes. ac circa harũ primas tẽperantia & intẽperantia verſatur: vnde beſtias neq; tẽperantes neq; intẽperãtes dicimus, niſi p trãslationẽ: & ſi quo alio mõ oĩno animalium genus aliud ab alio tũ cõtumelia & ſalacitate, tum voracitate differt. Nõ. n. electionẽ, neq; rõnem habẽt: ſed ẽ natura nõ ſecus ac fu-

C rẽtes hoĩes exceſſerũt. feritas ãt minus quidẽ q̃ vitiũ, ſed horribilius tñ malũ ẽ. quippe cũ nõ ſit corrupta, quẽadmodũ in homine optima pars, ſed deſit, & nõ habeat. Simile nãq; ẽ perinde ac ſi inanimatũ ad animatũ cõferre velimus, vtrũ pẽius ſit. ſemp. n. prauitas eius q̃d nõ habet principium: intellectus autẽ eſt pr̃icipium: minus idonea ad nocendũ eſt. Non ſecus igitur eſt ac ſi iniuſtitiam ad iniuſtum hominem quiſpiã conferat: verũq; enim aliquo mõ peius eſt. millies plura. n. mala hõ malus q̃ beſtia perpetraret.

D

Dixit. Nunc aũt dicemus de incontinẽtia, q̃ circa irã, q̃m minus fœda ea, q̃ circa concupiſcentiã. vt. n. q̃ ira audiat aliq̃d à rõne intellectus: ſed nõ audit per totũ. intẽdo q̃ potẽtia iraſcibilis in diſpõne irę imaginat quiddã eius, quod imperat potentia intellectus, ſed nõ totum. Habet ergo ſe in hoc admodũ ſeruientium agilium, qui antici

E pant hoc, q̃d mãdatur eis, anteq̃ cõplete percipiant. peccãt ergo in hoc erga dominos ſuos. & ad modũ latrantium, cũ audiũt vocẽ, anteq̃ cognoſcant an ſit vox amici an inimici. & cauſa in hoc eſt, q̃n ira pp caliditatẽ naturæ ſuæ & feſtinantiã vel velocitatem cũ audit aliquid à potẽtia rationali imperij ad vindictã, nõ diſcernit illud exquiſite, & pertranſit fines mãdati. etenim intellectus & phantaſia ambę ſcire faciunt

F nẽ iraſcibilem: q̃n ipſa mendax, & vlt mãdatum opportunũ ad vindictam. ſed vis iraſcibilis non acceptat de vindicta illud, quod vĩ intellectui: ſed argumentatur oportere bellari contra omnem mentiẽtem huiuſmodi mendacium, & peruenire vſque ad finem in vindictis. concupiſcentia autem ſtatim vt indicauerit ei intellectus aut ſenſus, q̃ hoc delectabile conuertitur ad ipſum, atq; hoc q̃ mandet ei penitus de hoc intellectus aliquid, intendo neque parum neque multum, econuerſo ei qui eſt in vi iraſcibili. iraſcibilis ergo ſecundum hunc modum auditrix eſt aliquo mod-

in-

G intellectu, & ſequens ipſum quodammodo: concupiſcibilis autem nihil audit ab ipſo, neq; ſequit eſt. Amplius homo amplioré poteſtatẽ habet ſuper cõcupiſcentias naturales q̃ ſuper irã. magis ergo iniuſt ſub voluntate, i. plus ſunt in rebus voluntarijs, q̃to magis & cõcupiſcentias naturales cões oĩbus hę ſuperãt ſe adinuicẽ, ſm q̃ ſe ſuperant in communitate. D. Et hoc q̃m concupiſcẽtiæ proprię difficilioris ſunt ſubiugationis. ira ergo magis naturalis eſt q̃ voluntaria: concupiſcẽtia vero voluntaria magis q̃ naturalis:

H intendo q̃ voluptas eſt vincẽtior ſuper eã q̃ natura, cõuerſo rei in ira. & nõ eſt ſolũ ira naturalior concupiſcentia cõi, ſed & propria. & iõ ea dñr magis ignorãtia circa irã q̃ circa cõcupiſcentiã propriã pp hoc, q̃ ſit nãlis dño concupiſcentiæ, vt in illo qui ignoſcebat filio ſuo verberanti iniqué, pp hoc q̃ ipſe & iam verberauerat patrem ſuũ: & q̃ filius filij ſui & verberaturus eſſet ipſum veniens ad ętatem. vt in illo, qui dicebat filio de honeſtãdi ipſum appropinquãti iã introitu portæ domus, hic ceſſa: nã hic ceſſaui ego à deho

I neſtatiõe patris mei. Amplius qui magis latere quærunt magis iniuriantes ſunt irati: aut non quærunt latebras, concupiſcentię vero quærunt. D. & pp hoc cum concupiſcentiæ proportionentur veneri, dictum eſt q̃ ipſa proſternit natum latenti & fraudulenta occiſione, & capũ ipſum. Cùmq; res ſit ſm hęc incontinentia, quę de concupiſcentia dicitur, iniurioſior eſt & turpior, q̃ incontinentia, quæ fit in ira. & ideo

[illegible] non ex inconſiderata abſtinentia, ſed incontinens iræ. D. Amplius, ſi ille, qui vituperat per iram, K vituperat pp impetum accidentem ei: qui aũt amore retrahendi, non vituperat niſi delectationis cauſa: tunc iraſcens ſimiliter quęrenti vltionẽ. iõq; ſi ſit mouens iram iuſtã vt plurib⁹ magis iniuriãs illo q̃ mouet irã, tunc erit incõcupiſcẽtia iuſta motor eius magis iniurians illo qui mouet ad concupiſcentiã iniuſtam. non aũt ſe habet ſic res: eò q̃ motor in cõcupiſcentia iuſta eſt iuſtus: ideoq; non eſt vituperatio irati detractoria: ſ. eſt detractoria eius, qui incepit vituperationem.

D. Quod ergo incontinens in con- L cupiſcentijs turpior eſt incontinenti in ira: & q̃ incõtinentia in concupiſcentijs & delectationibus corporalibus, patet ex dictis. D. Oportet aũt vt accipiamus ad diſtinguendũ concupiſcibilia, & ea in quibus eſt caſtitas. iam autem dictum fuit q̃ concupiſcentiarũ quędam ſunt humanę naturales in genere & q̃ituę, & quędam ferales, & q̃dã egritudinales. & caſtitas & non caſtitas inueniunt quidem in rebus naturalibus ex ipſis: ideoq; nõ dicimus de feris q̃ caſtę neq; q̃ incaſtę, niſi per tranſumptionẽ nominis. D. & vt M ſpecies animalis ferocis, ſ. quę peſſima eſt in illo genere, aut peſſima in alio genere per id, qđ in eo eſt de ferocitate & mãſuetudine, minus mala eſt in hoſe feroce: eò q̃ animal ferox non habet intellectum neq; eligentiam. homo aũt ferox habet. Eſt ergo malitia inuenta in homine feroce vehementius contriſtans & timoroſior: eò q̃ contriſtatio fit quidẽ ſm quantitatẽ corruptionis boni & boni, qđ corruptum eſt in homine feroce, melius eſt bono, qđ cor-

A corrupti est in alio afali feroce. & hoc, qm̃ proportio boni, qd̃ corruptũ est in hoie, ad bonũ, qd̃ est corruptũ in alio afali, est sicut proportio boni, qd̃ corrumpit̃ in afato ad bonũ qd̃ corrumpitur in inanimato. ideoq; malitia, quę est in afato, maior est ea q̃ in inanimato. & sili malitia quę est in rõnali, maior est ea q̃ est in irrationali. Et ista cõparatio cadẽ est cõparatiõi iniurię ferę ad iniuriã hois feralis. & qm̃ iniuria feralis nõ est multifaria, cum nõ habeat principiũ intellectus: iniuria aũt humana habet principiũ
B intellectus: & q̃ hõ principium intellectus mains é necessario. Et pp hoc, sicut dixit, conueniens est vt faciat ferox ex iniuria magis, eò q̃ fera vicibus multis est.

De continente, incontinente, tolerante, & molli. Cap. 7.

AT vero circa tactus gustatusq; voluptates et dolores, cupiditates itẽ et fugas, circa quas intẽperãtia & tẽperantia definita prius est, ita se habere quispiam potest, vt vel q̃bus pleriq; sunt superiores ab
C ijs vincaf: vel ea superet, q̃bus pleriq; succumbunt. Ex his aũt qui circa voluptates versatur, alter inçõtinens, alter cõtinẽs: q̃ circa dolores, alter mollis, tolerans alter dr̃. plurimorũ vero habitus medĩ sunt, licet magis ad deteriores declinent. Séd q̃a nõnullæ voluptates necessariæ sunt, alię non necessarię, & quadantenus: excessus vero & defectus necessarĩ minime sunt: et simili modo etiam circa cupiditates et dolores res sese habet. D qui iucundarum rerũ excessus vel cũ excessu, vel ex electione & pp ipsas, nullamq; aliã ob rẽ euenientem persequitur, intemperans est. Necesse .n. est hunc nõ ee eiusmodi, vt eũ pœniteat: quare ẽ incurabilis: nã quẽ ñ pœnitet, incurabilis est. q̃ vero deficit, est huic oppositus. q̃n est medius, temperans. simili modo quoq; qui corporis dolores, non quia fit inferior & vincatur, sed ex electione fugit. At eorũ qui non eligunt, alter ob vo- E luptatem, alter ob id q̃ fugit dolorem ex cupiditate euenientẽ, ducitur: quare inter se differũt: vnicuique enim peior esse videretur, siquis aut nihil, aut leuiter cupiẽs turpe aliq̃id perpetraret: q̃ si vehementi cupiditate affectus idem faceret. item si non iratus, quã si iratus verberaret quispiam. quid enim ageret, si in affectu esset constitutus? ideo intemperans incontinente deterior est. Ex ijs vero F quos diximus, alter in mollitię speciei magis est: alter est incontinens. incontinenti autem contrarius: molli tollerans opponitur. tolerare enim in resistendo consistit, cõtinentia in continendo & cohibendo. diuersum autem est resistere & cohibere. non secus ac nõ superari, et vincere, vt hac causã continentia quã tolerantia fit expetibilior. Qui vero deficit in ijs aduersus quæ plerique nituntur, &

G & possunt: is mollis est, & delicatus: delicię.n. mollitia quędã est. qui, s. pallium trahit, ne si ipsum tollat, dolorẽ sibi laborãdo creet: & dũ egrotantẽ imitatur, miserum esse nõ existimat, cũ misero similis sit. Pari modo quoq; circa continẽtiã & incõtinentiã res sese habet. non.n. siquis vehementibus & modũ excedẽtibus aut voluptatibus, aut doloribus vincit: id mirũ ẽ. quin si resistens vincit, venia ẽt dignũ habet: vt Theodecti Phi
H loctetes à viga morsus: aut Carcini in Alope Cercyon: & sicut ꝺ qui cũ cohibere risum nitant: in prosusum cachinnũ erũpũt: id qđ Xenophanto cõtigit. Sed si ab ꝺ vincit, ꝺ neqt repugnare, qbus plerisq; pãr resistere: atq; id nõ ex natura generis, aut morbo. Quẽadmodũ apud Persarũ reges mollities ex genere est: et sicut femina à mari distat. Iocosus quoq; esse intẽperans vt. sed est mollis. iocus.n. cum sit requies, relaxatio ẽ. Lo-
I cosus vero ex ꝺ est, qui in hac excedunt. Incontinentia alia temeritas, alia imbecillitas est. nã alij vbi cõsultarũt, in ꝺ q̃ decreuerunt, ob affectum postea nõ perstant: alij quia non consultarunt, ab affectu ducunt. nonnulli enim, quemadmodũ qui se prius titillarint, non titillantur: ita quoq; ipsi cum præsenserint, & præuiderint. sese ipsos & rationem præexcitarint, siue mucũdum, siue molestum quippiam fuerit: ab affectu non su- K
perant. præcipue vero celeres, et atra bile affecti temeraria incontinentia sunt incõtinẽtes. illi enim ob celeritatem, hi ob vehementiam rationẽ non expectant, ꝓpea q̃ procliues ad sequendã imaginationem sunt.

DIxit. Quòd aũt delectationes & tristitiæ, quæ fiunt in sensu tactus & gustus, intendo q̃ ing fino & fuga, quæ fiũt in istis rebus in ea in quibus sit castitas & non castitas, iam determinatũ in præcedentibus L
huius libri. Et qui nominat ex his incontinens & continens, est is qui circa delectationes: qui vero nominatur dissolutus & tolerans, est is q̃ circa tristitias. & in vnoquoq; istorũ duorũ generum dispõnes multę superãt se in malitia, & superant se opposita ipsorũ ẽt sm hoc in bonitate. & hõc ẽt sm superationẽ delectationis in seipsis. Et hoc qm̃ quędam delectationũ sunt necessariæ, & quędam in hora quadam: & malitia in istis est in additione & diminutione. & sicut de tristitijs intrantibus de necessitate malitia in ipsis M
est in additione & diminutione. q autẽ superfluit in inquirendo additiones rerũ delectabilium ex electione sua non propter rẽ accidentalem, talis est incastus. Conueniẽs. n. est vt hunc nõ sequat pœnitentia ex prosecutione desyderiorũ: ideo hic incurabilis est. qui.n. non pœnitet ex prosecutione concupiscentiarum, insanabilis est. qui vero deficit circa cõcupiscentias necessarias, oppositus est ei qui superfluit in ipsis. medius autem inter eos castus est. & similiter qui fugit tristitias

viles

A viles voluntarie, nō propter hoc q̄ vincant ipſum illæ triſtitiæ, vituperabilis eſt etiam. D. Fugientes autē res, quas nō concupiſcunt, duobus modis ſunt: vnus ſequitur delectationes, alter fugit triſtitias. & ideo eſt inter eos diuerſitas. & eſt conueniens q̄ putetur de eo, qui facit turpem actionem quietē, & remiſſe abſq; concupiſcentia, q̄ in oīb⁹ diſpōnibus ſuis peior ſit eo, qui facit actionem turpem propter concupiſcentiam vehementem. & pp hoc ille, qui verberat abſq; ira, peior eſt eo qui verberat cum ira. &
B dignior ignoſcentia iſto eſt ille, qui verberat propter aliquam occaſionem vincentē ipſum. & cuius gratia eſt incaſtus peior incontinente: eò q̄ incontinens victus eſt à deſyderio: & incaſtus eligit ipſum, prēterq̄ vinceret ab ipſo. Et vnus eorū, de quibus dicit non cōtinens, eſt diſſolutus, & alter non caſtus, & opponunt ſitu. continens quidē non continenti & diſſolutus toleranti. & tolerantia aliud eſt à continētia: tolerantia. n. refutatio eſt, continētia vero retractio. & refutatio aliud eſt à retractione, ſicut vincere aliud
C eſt à vinci. & propter hoc cōtinentia dignior eſt q̄ tolerātia, intendo nobilior. D. Qui autem debilis eſt ad implendum ea, ad quorum repulſionem potentes ſunt plures hominum, eſt diſſolutus & lubricus. eteuim lubricus eſt diſſolutus quis, vt illi qui requirūt aliquem, qui reſtat eius geſta omnibus horis ſuis: quatenus non cadant in triſtitiam neq; laborē penitus. & vt illi, qui ſe aſſimilant egris in exigendo ſuſtentationes & conſolationes. hi enim ægri ſunt, non confitentes ſe ſanos in aliqua horarū cum in oīb⁹ diſpōnibus ſuis diſſimulent ſe illis, qui requirunt media. D. Et incontinētia & non continentia diuerſitas in receptione ignoſcentiæ, & receptione. non. n. mirū eſt, neq; à quo ſit diſſentiendū vt indulgeatur ei qui ſuperatus eſt à concupiſcentijs fortibus & triſtitijs ſuperfluis, vt qđ indultum fuit tali, qñ nō continuit ſe tunc, eū morſus fuit à vipera. & in hoc genus intrant illi, qui vincunt à riſu. Non indulgetur aūt ei, qui vincitur à rebus, ſuper quorū repul
D ſionē potentes ſunt plures hoſum, cūm non vicerit eum per naturam
E propriā ſibi: vt in diſſolutione, quę inuenitur in quadam gente & non in alia: vt in diſſolutione, q̄ appropriatur fœminis & non maſculis. D. Et videtur de iocoſo q̄ ſit nō caſtus & lubricus. & iocus dignior eſt vt ſignificet ſup hoc, q̄ dñs eius requirit qđē per ipſum recreationē, q̄ ſit per iocū, qua ſignificet q̄ dominus eius ſuperfluus ſit in requiſitione recreationis. D. Et quędā incontinentia cū ſuidentia eſt: quædam autē abſq; ea, prudentes quidē
F ſunt illi, qui verſāt conſiliū, & percipiunt rectum, poſtq̄ dimittūt ipſum, & ſequuntur paſſiones. debiles aūt ad prēuiſionem ſunt illi, qui ſequunt paſſiones abſq; eo q̄ vtātur conſiliatione. & continentiū quidā ſunt qui cōtinēt ſe pp opinionē rectā, vt illi q nō gargarizant in principijs paſſionū ſuę, eò q̄ iā reperti ſunt q̄ gargariſmus non proficit in illa hora: & quidā ipſorū ſunt, q̄ continent ſe pp quancunq; leuem eſtimationē ſuperuenientē eis. D. & illi qui ſunt nō continētes cū prēquiſione, ſunt q̄bus dominat̄ cholera

nigra

¶ nigra. etenim quidā istorum pp ve
locitatē quę est in eis: & quidā eorū
pp voluptatem nō sequitur rōnē:
intendo non auscultare ad hoc qđ
mandatis, & sequuntur phantasiā.

*Quę incontinentie & intemperantie
differentia sit. Cap. 8.*

AT intemperans sicut dic
tū est, nō ē ciusmodi, vt
eū pœniteat, perstat. n. in
proposito: sed incōtinentē quo
dā modo pœnitet. quo circa nō
sicut dubitauim⁹, ita sese res ha
M bet, sed hic facile pōt sanari, ille
incurabilis est: quippe cū pra
uitas ex morbis aquę inter cutē
et tabi: incōtinētia comitabꝫ
pergū similis sit. illa. n. continua,
hęc nō cōtinua ꝓbitas ē. atq;
olno diuersū ē incōtinētię et vi
tū genus: vitiū. n. latere, incōtinē
tia nō latet. Ex hs autē ipsis illi
qui exturbant, meliores sunt, q̄
qui rōnē habēt, atq; in eis nō ꝓ
sistunt. à minori. n. affectu super
ant: & nō ſcōsulti vt alteri sūt.
nā similis incōtinens est hi, qui
I & cito, et pauco vino, et paucio
re ēt q̄ plerīq; inebriant. incō
tinentiā igitur nō ē vitiū ma
nifestū est: sed quadā ex parte
fortasse. hęc. n. pręter electionē,
id ex electione est. sed in actioni
bus tū habet similitudinē. quē
admodū Demodocus in Mile
sijs dicebat: Milesij sanē nō sunt
quidem imprudentes: sed ex tū
agunt, q̄ imprudētes solent: sic
incōtinētes licet iniusti nō sint,
iniuste tū agunt. Qm̄ vero alter
talis est vt non ex eo ꝙ persua K
sus sit, voluptates corporis su
pra modū, & pręter rectā rōnē
sequatur: alter aūt persuasus ē,
quia est talis vt eas sequatur: illi
dissuaderi facile potest: huic nō
pōt. Virtus. n. & prauitas prin
cipiū alterā corrūpit, altera cō
seruat. in actionibus aūt princi
piū illud ē cuius cā res fit, sicut
in mathematicis suppositiōes.
nā neq; illic ratio est quę docēri
nā tradat principiorū, neq; hic.
sed virtus vel naturalis, vel aſ
suetudine cōparata recte opinā L
di circa principiū ꝓcepterix est.
Ac tēperās quidē hmōi ē: huic
vero cōtrarius intēperās. est ēt
quidā qui ex affectu ē recta ra
tiōe exturbat: quē sanē superat
affectus, vt ex recta rōne minu
me agat. nō tū ita superat, vt ta
lis euadat, qui ciusmodi volu
ptates effuse sibi eē sectādas per
suasum habeat: atq; hic est incō
tinens, qui intēperāte melior ē:
nec est absolute prauus: quippe
cum in eo id qđ optimum est, i. M
principiū ipsum conseruetur.
contrarius huic alius est qui pſi
stit, neq; ex affectu exturbatur.
Hinc igit alterū ꝓbum, alterū
prauum esse habitum patet.

DIxit. Incastus ergo, quemad
modū dictū est, nō pœnite
at. & pp hoc nō est incontinens inca
stus sed ꝙ incōtinēs pœnitēs est. vni
ergo nō est curatio, & est ille cui nō
est pœnitentia: alius aūt sanabilis
est. Dixit. incastitas itaque simila
tur ægritudinibus incurabilibus,

vt

A vt tympaniti & phthisi: incontinen
tia vero curabilibus, vt causis dolo-
ris capitis. & vſr quidem gen⁹ incō-
tinentis aliud est à genere incasti.
incastus enim occultat incastitatē
suam, cùm scaste agat ex proposito
& electione: incontinens aūt nō est
posse vt occultet: est. n. quasi victus
ab illecebra Et illi, quorū incōtinē-
tiæ causa est debilitas intellectus eo-
rum, meliores sunt eis, in q̄b⁹ salua
est rō, & nō sequunt eā. & hoc, q̄m
illi, qui sunt debilium intellectuū, du
cunt a minore accidente passionis,
q̄d accidit ipsis, & non ꝓuident & p
B cipiunt rectam rōnem. & vſr incon
tinens q̄dem similis est ei, q̄ inebria
tur a modico vino pp debilitatem
cerebri sui, & non similat ei q̄ ine-
briat ex eo, ex quo inebrianꝫ plures
hoīum: intendo ꝙ incontinens vin
cibilis est à modica passione pp de-
bilitatem intellectus sui: quēadmo
dum debilis cerebri vincibilis est à
pauco vino pp debilitatem cerebri
sui. Incontinens ergo non est malꝰ
absolute, sed est fm dimidiam mali
tiam: cum sit quiddam actionis eiꝰ
ꝓelectionem, & quiddam non per
electionē: intēdo q̄m vincibilis est
C a passione. & sīſr indulgēt incontin-
entiæ eius. q̄ paucæ est experiētię.
& pp hoc hmōi nō iniuriant fm ve
ritatē, licet faciāt actiōes: iniurię tē
do tēntes pp paucā experiētiā.
Cùm itaq; q̄ talis est, non sit vt ille,
qui vtit delectationib⁹ corporalib⁹
superflue, & in cōparatione nō recta,
i. corrupta, & est incastus, tunc pos-
sit vt agat actum virtutis, natā do
scīa m suā ex parte experiētiæ & suf-
ficientiæ psualiuæ: intendo eū, qui
ꝓpetrat mala pp modicā experien-
tiā: scasto aūt nō est hoc posse. Ideo
non seiungit virtꝰ à malitia, nisi ex D
parte sanitatis principij speculatio-
nis & corruptionis ipsiꝰ. & hoc, q̄m
principium in virtute sanū est, & in
vitio corruptū. & intendo ꝓ princi-
piū rem, pp quam est actio: & est il-
lud, q̄d hēt se ex rebus operabilibus
habitudine terminorū & principio
rum ex rebus indoctrinalibus: & nō
est ratio verax, intendo eā, ꝙ quā ac
quirit opinio recta effectiua boni:
sed effectiuum boni est virtus natu
ralis & sensualis. & hoc, q̄m virtus sē
sualis cā é sanitatis opinionis: & na
turā cā é virtutis volūtarię: & actio
nis virtuosæ cā sunt istæ duæ: inten E
do virtutē & opinionē rectam. Et ꝓ
pterea ille, qui facit bonū inuentū
in delectationibus & tristitijs cū vir
tute & opinione sana, est castus. &
contrarius ei incastus est: intendo
eum, qui fecit malū, q̄d est in dele-
ctationib⁹ & tristitijs cū malitia &
opinione corrupta. & forsitan aliqs
hoīum divertit à ratiocinatione sa-
na, q̄ videt ei à ratiocinatione corru
pta, q̄ apparet ei pp occasionē, quæ
est in ipso: intendo fortitudinē con
cupiscentiæ, vt ꝙ ducat ipsum hoc
ad opinādum ꝙ oporteat eo requi-
rere delectationes inuerecūde & vi, F
& ad non consyderandū exigentiā
legis circa illud. & hic quidem ē ei
incontinens. & magis signe scendū
est ei q̄ incasto, eò ꝙ incastus natu-
ra facit actiones scastī pp ratiocina-
tionem puersam, quā vidrat in his
actionibus ex parte occasionis, q̄ fit
in ipso: sed facit eas pp malitiam. &
hæc de causa est species hæc non cō-
tinentiæ melior non castitatę. neq;
est malitiosa simplr, eò ꝙ principiū
actionis ipso saluum est & bonum:
intendo rōnem. & est quidē victus

G ab occasione.& inueniẽ̃ species alia oppoſita ei, & eſt ille qui conſtans eſt:& non recedit ab eo, quod videt ei de recto pp occaſionem. Et manifeſtum eſt q̃ hæc diſpoſitio virtuoſa eſt,& contraria eius vitioſa: quãuis non ſit vitioſa ſimpliciter.

De continente & perſtante continentia & differentia. Cap. 9.

VTrum igitur continẽs is eſt, qui in qualicunq; rõne & qualicunq; electione, an qui in recta tñ perſiſtit? verũ item incontinens, qui ſ q̃ H licunq; & ratione & electione p̃ ſtat, an qui in falſa ratione,& nõ recta electione permanet? nunquid ex accidenti in qualicũq;, per ſe vero in vera ratione,& in recta electione perſiſtit alter, alter non perſiſtit? nã ſiquis illud ob hoc eligit & ſectat hoc per ſe: prius illud ex accidenti ſectat, atq; elegit: per ſe autẽ ſimpliciter & abſolute appellamus. Quare fit vt quodam modo in qualicũq; opinione: abſolute aũt ſi vera alter perſeueret, alter non perſeue ſ ret. Sunt autem nonnulli in opinione perſeuerantes, quos pertinaces vocãt, vt obſtinati,& qui nõ facile diſſuaſionẽ admittũt: qui ſimilitudinem quidẽ cũ cõtinente quandam habent, ſicut prodigus cũ liberali, audax cũ forti: diuerſi tñ ſi multis ſunt. cõtinens. n. ex affectu & cupiditate non immutat: nã cũm inciderit, ſuaſioni obtemperãs eſt: ille nõ á rõne. cupiditates. n. admittunt plerig;, atq; á voluptatibus ducunt. Ac ſunt quidẽ pertinaces K qui ſunt ſunt ſententiæ hoſtes, & ineruditi,& ruſtici. atq; hi quidem ſuæ ſunt ſententiæ, ex voluptate & dolore: gaudent. n. cũm vincunt, ſi non diſſuaſi fuerint: dolent cõtra ſi ſua, pinde ac ſint decreta, irrita fuerint effecta. vt hac ratione incõtinenti magis, q̃ cõtinenti ſimiles ſint. Sed aũt ẽt quidam qui in ſe q̃ decreuerunt non perſtant, neq; tñ ob incontinentiã: vt in Philoctete Sophoclis Neoptolemus. atqui is ob voluptatem quidẽ, nõ perſ- L ſtit: ſed honeſtum erat. verũ. n. dicere ipſi erat honeſtum, cũm ad mentiendũ ab Vlyſſe fuiſſet perſuaſus. non. n. oĩs qui ob voluptatem quippiã agit, ſ temperans eſt, aut prauus, aut incontinẽs: ſed qui ob turpem voluptatem agit. Cũm autem ſit quidã etiã talis, qui corporalib⁹ min⁹ q̃ oporteat oblectet, neq; in rõne tñ perſiſtat: inter hunc & incontinentem medius continens eſt. incontinens. n. in ratione nõ perſiſtit, quia magis q̃ oportet: M hic, quia minus q̃ oportet, quippiam ſectatur. at continens perſtat, & ob neutrũ immutatur. Si continentia vero honeſta eſt, vtroſq; hos contrarios habitus eſſe prauos, ſicuti ẽt videt, neceſſe ẽ. quia tñ alter ex his ſ paucis, & raro ſolet reperiri: fit, vt, quẽadmodum temperantiã intẽperantiæ eſſe contraria tñ videtur, ſic incontinentię continẽtia eſſe videat. Cęterũ quia mul

A ta dñr ex ſimilitudine, conſequi
tur, vt continentia temperantis
quoq; per ſimilitudinem ſit. nã
& continens eiuſmodi eſt, vt ni
hil ꝓter rectã rõnem ob corpo-
ris voluptates faciat: & ſiſt tem
perans. ſed ille tñ prauas habet
cupiditates: hic nõ hẽt: atq; hic
eſt talis, vt ꝓter rationem nõ ob
lectet: ille vt oblectet quidẽ, ſed
B tñ non ducaẽ. Similes item incõ
tinens & intemperans inter ſe
ſunt: qui quidẽ, cùm ſint diuer-
ſi, vtriq; corporis voluptates ſe
quunt: ſed alter oportere exiſti-
mãs, alter nõ exiſtimãs id facit.

DIxit. Et ſi continẽtia eſt diſpo
ſitio bona, tunc quæritur an con
tinens eſt ille, qui conſtans eſt in oꝝ
opinione recta, quam videt ſiue nõ
rectam, an ille qui conſtans eſt i opi
nione recta? & ſiſt quæritur de in-
continente, an eſt ille, qui non eſt
C cõſtans in quacunq; opinione, aut
qui non eſt cõſtans in opinione re-
cta? & iam dubitatũ fuit de hoc in
ſecedentibus. & qñ determinata fue
rit res in iſto, patebit q̃ continens p
ſe eſt ille, qui cõſtans eſt in re vera:
& incontinens, qui non eſt conſtãs
in ipſa. incontinens aũt ſm quãcun
que opinionẽ, & cõtinens ſm quã-
cunq; oplonem: & ſunt cõtinens &
incontinens ꝑ modum accidentis:
intendo q̃ ipſi contigerit q̃ opinio
ſua ſit, q̃ videtur ei, eſt virtuoſæ con
tinentiæ: & qñ contigerit huius cõ-
uerſum, eſt continentia in ipſo, non
virtus. & ſiſt in incontinente quod
opponit huic. & cõparat res rei ſm
veritatem, qñ fuerit per ſe. erũt igi-
tur tres modi: ille, qui cõſtans eſt in
quacunq; oplone: & oppoſit⁹ huic, D
inconſtans in quacũq; opinione:
& medius inter eos, virtuoſus vide-
licet: & eſt firmus vel cõſtans in opi
nione recta, & non conſtans in opi
nione falſa. D. Et eos, qui conſtãtes
ſunt in quacunq; opinione, notant
eos holes fortes in ꝓpoſito: & ſunt
illi, quorum difficilis eſt ꝓmutatio
ab eo quod credunt, & recipiunt ex
facili illud, quod primo proponitur
eis ex opinionibus. & iſte aſſimilat
continenti ſm veritatem, quẽ me-
dium eſſe iã diximus. & eius ſimila E
tio ipſi eſt ſicut ſimilatio ꝓdigi ad
magnificum, qui medius eſt inter
prodigum & auarũ: intendo q̃ hęc
extremitas iſtorũ eſt honorabilior
extremitate ei oppoſita, cùm ꝓpin
quior ſit medio. ideoq; cõtinẽs ſm
oplonẽ oẽm melior eſt incõtinẽte
ſm oẽm oplonẽ. & eſt inter eos ma-
gna diuerſitas. etenim continẽs ſm
oẽm oplonẽ non mutat ꝓp concu-
piſcentiã & paſſionẽ, & vt eſt bonæ
creditionis, obediens dicto rõnis: q̃
vero fuerit incontinens in oꝝ oplo-
ne, non obedit rõni, & ſequit oẽs cõ
cupiſcentias. D. & fortis quidẽ ꝓpo F
ſiti, & continentes ſm oẽm oplonẽ
ſunt holes, qui habent ꝓpoſitũ ap-
probatũ ſibi: & non eſt apud ipſos
cognitio. & iſti ſunt ruricolæ: intẽ-
do holes rudes habitatores villula-
rũ. & ſunt quidẽ iſti ꝓpoſitũ habẽ-
tes propriũ in delectatione & triſti
tia: ideoq; gaudent iſti ex victoria
ſua ſup delectationẽ & triſtitiam: &
triſtantur, qñ variatur credulitas ipſo
rum, & ingreditur ſuper eos dubita
tio in opinionibus, de quib⁹ credũt
q̃ ſint venuſtæ. ſimiliores ergo ſunt
continentibus q̃ incontinentibus.
D. Sunt autem quidam holum, qui

G nõ firmat in eo qđ opinat & credunt, non pp incontinentiã, inrẽdo non pp delectationem vilẽ, sed pp delectationem nobilẽ bonã: vt ille, qui recedit ab opinione falsa, quã credebat pp delectationem fiã ex sermone veraci. ex hoc itaq; nõ est incastus, neq; malus, neq; incontinens ille, qui non firmat fm rõnem pp delectationẽ q̃uamlibet, sed qui non firmatur pp delectationẽ turpem. D. Et cum post sit, vt quidam bestiarũ appetant delectationes minus q̃ oportet: & non firmatur fm rõnem: intendo q̃ fm opinionẽ re-
H ctam, tunc ille, qui est fm hãc dispositionem, est inter continentẽ & incontinentem. & hoc, qm̃ inobtinens, q̃ non appetit minus q̃ oportet, nõ firmat in eo, qđ ei videt vt in pluribus incontinens aũt, cuius appetit minor est q̃ oportet, est quidẽ incõtinens in pancioribus: intendo q̃ in constans est in pancioribus. cõtinẽs aũt est ille, qui firme consistit pp id, qđ ei visum fuerit, & non mutatur. Si ergo fuerit continens virtuosus, oportebit vt sit aliquis duo dispõnes contrarias similes. verumtamen, vna earũ deterior est altera: nam vna earum
I est in paucis, & altera in multis, erit ergo malitia illa minus agẽs: & ista plus. D. Et quemadmodũ putat de castitate q̃ sit contrarium incastitatis: sic putat de continentia q̃ sit cõtraria incontinentiæ. D. & tñ nihil est cogens vt sit cõtinẽs ipse castus, nisi noletur continens pp similitudinem fm q̃ nolunt multę res nõ nullibus multarum rerũ pp similitudinem, q̃ est inter eas. & mod⁹ dis similitudinis, qui est inter istos duos est, q̃m continens & castus sunt ambo non facientes diuersum eum, qđ mandat faciendũ ratio & opinio re- K ta ex passione à delectationib⁹ corporalibus. verũ tñ dñia est inter eos, q̃ incontinentes inueniunt concupiscentię prauæ: nisi qđ retinet sempũ sh ens, & tristat ex retentione: casto vero non est concupiscentia prava & vnus eorum nõ delectat ex factione rationis gratia contristationis suæ ex retentione cõcupiscentiarum, & est continens: alter aũt delectat ex facto rõnis, & est castus. Et quemadmodum continẽs similat castũ, absque hoc q̃ sit ipse castus: sic nõ cõtinens similat nõ castũ, cum ambo requirant res delectabiles corpora- L les. attamen inter ipos ẽt differentia est: & hoc, eõ q̃ vnus eorũ videt appetendum esse delectabilia corporalia, & fugiendum esse à contristabilibus, & facit fm q̃ videt de hoc: & alter facit hoc, & non videt illud, & est incontinens.

Prudentiam & incontinentiam simul in eodem non esse. Cap. 10.

SEd neq; vt idẽ simul & prudens & incontinẽs sit, fieri vllo mõ põt. quia n. prudẽs est, eum simul & probũ esse moribus demonstratum est. Adde M q̃ non in eo solũ q̃ cognoscit, est prudens quispiã, sed in eo q̃ est actuosus: incontinens aũt actuosus non est. Callidũ tñ esse incõtinentẽ, nihil vetat. vñ & prudẽtes esse nonnulli vident, q̃ sint incontinẽtes: ppterea q̃ calliditas eo mõ quo superius diximus, à prudentia discrepat: est q̃ quidem ad rõnem spectat, proxima: quã tum ad electionẽ, diuersa. Neq; igit est vt cognoscẽs, & contẽplãs, sed

A ſed vt dormiens, & vino oppreſſus. ac ſponte quidē agit: quodā enim mō cognoſcit & quid, & cuius cā facit: prauus tñ non eſt: quippe cuius electio eius probaſit. quare ſemiprauus eſt, & non iniuſtus. nō. n. eſt inſidioſus. Alter. n. ex ipſis in ſis q̄ cōſultauit, non perſtat: alter q̄ atra bile eſt affectus, ne conſultat quidē omnino. Ac ſimilis quidē eſt incontinens ciuitati, q̄ oſa quidem q̄ fieri debēt. decernat, legesq; bonas habeat, ſed eis tñ non vtat:

B quemadmodum Anaxādrides cauillatus eſt: Nil iurā ciuīs cōſulebat ciuitas: prauus vero vtē ti quidem legibus, ſed malis, ſimilis eſt. Verſat ſūt incontinentia & continentia circa id quod multitudinis habitum excedit: nam alter amplius, alter minus perſtat, q̄ multitudinis facultas ſit. Atq; ex incontinentib⁹ ſanabilior illa eſt, qua qui atra bile ſunt præditi, vti conſueuerunt, q̄ ea q̄ illorum eſt qui cōſulēt, ſed poſtea tñ in ſis q̄ cōſultarūt, non perſiſtunt. incontinētes itē

C ex aſſuetudine, q̄ ex natura facilius poſſunt: q̄ppe cùm conſuetudinem q̄ naturam immutare facilius ſit. nā ob id quoque cōſuetudinē mutare eſt difficile, quia naturæ perq̄ ſimilis eſt: quēadmodū & Euen⁹ ſquit:

,, Conſuetudo quidē rerū tractatio longa eſt:

,, Quam procedentem naturā dicimus eſſe.

Quid igitur continētia ſit & incontinentia, quid tolerantia & D mollities: quantiq; hi habitus inter ſe rationem habeant, dictum iam eſt.

Dixit. Eſt aūt impoſſibile vt ſit hō prudens & inconuinens ſimul. iam. n. demonſtratū fuit in tractatu p̄cedenti q̄ prudens & virtuoſus more vanus ſunt. Ampli⁹ prudēs quidem non eſt ſolum prudens per ſciam, ſed & p operationem: inteꝺo vt ſit operatio eius conueniens ſuæ ſciæ: incontinentis aūt operatio nō conuenit ſuæ ſcientiæ. Aſtutum vero nihil prohibet inconuinentē eſſe. E ideoq; putant quidam bonum q̄ cōtingat incontinentem prudentē eſſ: & hoc eō q̄ latet dīa, quæ eſt inter aſtutum & prudētem, ſm q̄ ante iā determinatum eſt: intendo in præcedenti tractatu. & hoc, q̄n vtuntur in forma, & diuerſificant' quidem ex parte electionis. prudēs namque non adinuenit ſemper niſi bonum: aſtutus autē adinuenit & bonum & malum. D. Et non refert inter eum qui ſcit & operat' per ſcientiam ſuam, & eum qui ſcit & nō operat', aut operatur & non ſcit, niſi ſicut dormientem & vigilem, & ſicut F inter ebriū, qui bibit de voluntate ſua, & ſobriū, ebrius ergo ſimilatur ei, qui ſcit & non operat' p ſciētiam ſuam: operatur enim turpe & videt q̄ turpe: ſed diſpoſitio ebrietatis facit hoc facile ei. qui autem operat' abſq; ſcientia eſt ſicut dormiens. & ideo non eſt vnus ex iſtis malitioſus veraciter, eō q̄ quiſq; iſtorū eſt bonus potentia & aptitudine: malitioſus autem non eſt bonus neque potentia neq; actu. & propter hoc non eſt vnus duorum modorū in-

G continentium iniuriosus: intendo eum qui est incontinens pp priuationem scientie, & eum qui est incō tinens habens scientiā ꝓpter victoriam concupiscentiæ. neuter.n. istorum fraudulentus est. intendo per fraudulentum, qui facit iniuriam ex ꝓconsiliatione & electione rationis. vnus enim incontinentium est ille, qui inconstans est in opinione, quam videt: & alter mobilis vtilis in moribus, nihil præmeditans. D. Et similatur incontinēs ciuitati, quæ habet leges nobiles, & non vtitur eis penitus. & malitiosus H similat ciuitati habēti leges iniquas, & vtenti eis. Incontinentia ergo & continentia, qñ superexcedunt, ponunt habentes sm dispositionē, in qua excedunt plures bonum: continens quidem superflue, eō ꝙ ei⁹ cō tinentia plus est q̄ plurium bonum: incontinens aūt, eo ꝙ eius continentia minus est q̄ pluriū bonum. Qui aūt incontinentium citius curabilis est, est ille, cuius incontinētia est pp choleram nigram, cum non peccent ex præmeditatione & præiudicio. qui autem ꝓmeditant & præiudicant & non constant super iudicatum, difficilius curabiles sunt. & sic I illi, qui incontinentes sunt pp assuetudinē, citius curabiles sunt illis, qui incontinentes sunt pp naturā. ꝓmutatio.n. consuetudinis facilior est ꝓmutatione naturæ. difficilis est.n. in consuetudine, eō ꝙ ipsa similat naturæ. D. Ex hac ergo dictiōe demōstratū est, quid continens & quid incōtinens, & quid tolerans & quid dissolutus vel mollis, & qualis sit ꝓportio istarum dispōnum quarūdā ad quasdam. Et hic explicit postremum eius, quod dixit de intētionibus, quæ appropriantur huic tractatui: neq; repetetur in alio ex tractatibus istius libri. loquitur. n. in tractatu, qui est post hunc, de delectatione. & perscrutatio de ipsa complebitur in postremo tractatu huius libri.

K

De voluptate. C.p. 11.

AT vero de voluptate & dolore contēplari ei⁹ est, qui circa ciuilē facultatē philosophatur. is.n. finis eius architectus est, ad quē spectantes vnumquodq; tū malum, tū bonum appellamus. Præterea de his considerare necessarium ēt est: quippe cùm virtutem moralem & vitiū circa voluptates, & dolores constituerimus: & felicitatem plerisq; existere cū voluptate asserant: vnde ēt beatū à verbo χαίρειν quod est gaudere, μακάριον nominarint. Quibusdā igitur nulla voluptas neq; ꝓse, neq; ex accidēti esse bonum videtur: nō.n. posse idem & bonū esse & voluptatem asserunt. alii M nōnullas bonas, plerasq; prauas esse opinantur. tertia sententia ꝓterea ē, ēt si oēs sint bonæ, optimum tñ voluptatem esse nullo modo posse. Atq; o sno quidem non esse bonum, ꝓpterea dicūt, ꝙ os voluptas generatio ē sensibilis in naturam: nulla.n. generatio finibus est cognata. verbi causa nulla ædificatio dom⁹ est. Temperans præterea voluptates fugit. item prudēs quod dolore vacat, persequit, non quod iucun-

A iucũdum est. voluptates etiam prudentiæ sunt impedimento. atq; eò magis, quò quis magis oblectatur. vt in venereorũ voluptate contingit: in qua constitutus nemo intelligere quippiã potest. Huc accedit, q̃ voluptatis nulla ars est: cùm tñ bonum omne opus artis esse cẽseat. Adde q̃ pueri quoq; & bestiæ voluptates persequunt. Quòd aũt non oẽs esse probas dicant, propterea est, quia turpes ẽt nõnullæ, & probrosæ, & noxiæ quoq;
B reperiunt. quippe cùm morbosa sint quędam ex ijs q̃ voluptate afficiunt. At non optimũ esse voluptatem asserũt, ob id quia non finis, sed generatio est. Atq; ea quidem quæ dñr, hmõi sunt.

Improbatio rationum de voluptate.
Cap. 12.

AT enim non effici ex his vt voluptas aut bonum aut optimũ non sit, hinc perspicuum erit: primum, quia bonũ dupliciter, alterum. n. ab-
C solute, alterum alicui bonũ dicitur: & naturæ & habitus id sequuntur: quare sequuntur quoque idẽ & motiones, & gñationes. Quæ itẽ esse prauæ vident, absolutæ aliæ sunt prauæ, non tñ alicui, sed eligẽdę alicui sunt: aliæ ne huic quidem, nisi aliq̃n, & paruo tpe, & non sunt eligendæ. q̃dam vero ne voluptates quidem sunt, sed videnť: q̃cũq; cum dolore, & medicinæ causa exist unt: cuiusmodi voluptates ægrotantiũ sunt. Præterea cum D bonum aliud operatio sit, aliud habitus: q̃ in naturalẽ habitum constituunt, ex accidenti suaues ac iucundæ sunt. operatio autẽ † 2.ij. defi- est in cupiditatib⁹ † submolesti cientes. habet⁹, ac naturæ. Nam sine dolore ẽt & cupiditate voluptates existunt. vt contẽplandi operationes, q̃ minime indigentis naturæ sunt. Argumento id est, q̃ non eadem iucunditate oblectã tur, dum replet natura, & dum constituta est: sed dum est cõstituta, ijs q̃ absolute sunt iucũda: E dum replet, cõtrarijs ẽt gaudẽt. accidit siquidem & amaris delectant: quorum nihil neq; naturæ, neq; absolute iucundum est: quare neq; ipsæ voluptates. sicut. n. iucũda inter sese distant, ita quoq; voluptates q̃ ab ipsis eueniunt. Adde q̃ non est necesse, vt aliud quid meli⁹ voluptate sit, quemadmodum nonnulli dicunt, finem ipsum gñationis: generationes. n. voluptates non F sunt, neq; cum generatione oẽs existunt, sed operationes sunt et fines: neque ex ijs quæ gignuntur, sed ex ijs quibus vtimur, efficiuntur. finis item non omniũ diuersum quid est, sed earum q̃ ad naturæ perfectionem deducuntur. Vnde sensibilem generationem voluptatem esse dicere, non recte se habet: sed potius dicendum est, operationem esse eam habitus qui secundum naturam est, & potius quàm sensibilem, impedimento vacantẽ.

G Videſ aũt ex eo gñatio eſſe, quia ꝓprie bonum eſt: operationem enim gñationem eſſe exiſtimãt, cũm tñ diuerſa ſit. Nã q̃ aiunt prauas eas eſſ, quia morboſa nõ nulla ſunt iucunda, idẽ de ſalubribus dicẽdum eſſet. q̃dã.n. ex ipſis adrẽ pecuniariã prauæ ſũt: vt hoc modo prauæ ambo eẽnt. at in hoc non ſunt prauæ: quippe cũm contemplari quoq; quã eum ad finitatem attinet, nocumentũ interdum afferat. Neq; prudentiæ vero, neq; alicui habitui impedimento eſt ea q̃ ab vnoquoq; ꝓcedit voluptas, ſed alienæ. nã q̃ ſ conrẽplando & diſcendo, pueniunt, magis vt contẽplemur, ac diſcamus, efficiũt. Nullã vero voluptatem artis vllius eſſe opus, ꝓbabiliter contingit: quippe cũ neq; alterius operationis vllius ars ſit, ſed facultatis. tamẽtſi & vnguẽtaria ars, & obſonatoria eẽ voluptatis videnſ. Quòd aũt tẽperãs fugiat, & prudens dolore careat tem vitã ꝓſequaſ, ꝓſequanſ item tam pueri, q̃ beſtiæ, nõa eodem mõ ſol ſunt. Nam quia dictum eſt quo mõ bonæ abſolute, & quo mõ nõ bonæ voluptates omnes ſint: tales pueri & beſtiæ ꝓſequũtur harum; indolentiã prudẽs ſectaſ, q̃ cum cupiditate & dolore exiſtunt, & corporis ſunt: huiuſmõdi.n. ſunt hę: harum item exceſſus fr̃a quos intemperans intemperans eſt. propterea temperans hæc fugit: nam etiã temperantis voluptates ſunt.

H

I

De voluptatum ſpecibus. Cap. 13. k

Æterum dolor quoq; eſſe malum & fugiendũ cõcedi ſ: arq; alius abſolute malũ, alius, eò quod quodã mõ ſpedimẽto eſt. fugiẽdæ aũt res, quatenũs eſt fugiẽda & mala, bonũ cõtrarium eſt: bonũ igiſ quodã eſſe voluptatẽ neceſſe eſt. Nã quẽadmodũ ſoluebat Speuſippus, nõ cõpetit ſolutio. ſicut maius minori & æquali, ita cõtrarium hic eſſe. non.n. idẽ q̃d malũ aliquod voluptatẽ eſſe quiſpiã dixerit. Iã vero nõnullæ voluptates ſunt prauæ, nihil vetat aliquã eſſe optimũ: ſicut ſciẽtiã aliquam, licet prauę quędã ſint. fortaſſe vero etiã neceſſariũ eſt, ſiquidẽ vniuſcuiuſq; habit⁹ operationes ſine ſpedimẽto ſunt, ſiue oſum opatio ſit felicitas, ſiue alicuius ipſorũ, ſi impedimento vacet, eã eſſe maxime expetẽdã. hoc aũt eſt voluptas. Quare efficiẽt, vt quædã voluptas optimũ ſit, licet multæ voluptates forte abſolute prauę ſint. ac ꝓpea oſs felicem vitã iucundã eſſe exiſtimãt: voluptatẽq; felicitati cõſentanee annectunt: qppe cũ nulla opatio q̃ impediẽt, ꝓfecta ſit, felicitas vero ſit ex ꝓfectis. Ideo ſit, vt ex corpis & externis bonis, fortunaq; ipſa inſup indigeat felix, ne hæc ſpediãt. Nã qui eũ q̃ rota torqueſ, & calamitatib⁹ magnis opprimiẽ, ſi bon⁹ ſit, felicẽ eſſẽ dicunt: vel inuici. vel ſponte nihil dicũt. Quia vero inſup fortuna indiget felix: idẽ eſſe nõnul

L

M

lis

A lis fortunæ, ꝓperitas, & felicitas vſ: cũ tñ nõ ſit: nã ipſa quoq; cũ excedit, impedimẽto eſt. ac fortaſſe nõ amplius fortunæ, ꝓſperitas appellari iure põt: quippe cum eius definitio ad felicitatẽ ſpectet. Quòd item omnes & beſtiæ & hoſtes voluptatem ſequũtur, id ipſam eſſe quodam modo optimum indicat.

Non prorſus fama illa perit,
" quam multa per orbem.
Turba hominum celebrat.

" B Sed quia neq; eadem natura, neque idem habitus optimus aut eſt, aut videtur: neq; voluptatẽ eandem omnes, voluptatem tñ omnes ſequuntur. fortaſſe etiã non eã ſequuntur, quam putãt neq; quam dicerent, ſed eãdem. omnia.n. natura diuinum quid habẽt. Sed corporis voluptates nominis huius hæreditatem cõ ſequutæ ex eo ſunt, ꝙ fere in ipſas incidunt homines, omnesq; earum ſunt participes. vñ quia ſolæ notæ ſunt, ſolas has eſſe opinantur. Perſpicuum etiam eſt, C niſi voluptas ſit bonum & operatio, fieri non poſſe, vt iucũde felix vitam traducat. Cuius.n. cauſa indigeret ipſa, ſi nõ eſt bonum? ſed etiam moleſte viuere poterit. nam neq; malum neq; bonum eſt dolor, ſi neq; voluptas. Quare cur fugerem? neque igitur probi viri vita erit iucundior, niſi etiam operationes ipſius ſint.

De corporis voluptatibus. Cap. 14. D

AT vero de corporis voluptatibus conſiderãdum illis eſt, qui nõnullas voluptates valde eligendas eſſe dicunt, illas videlicet ꝙ honeſtæ ſunt, ſed non corporales, & eas circa quas verſatur ſtemperas. Qui ſit igitur, vt contrarij dolores prauis ſint? malo enim bonum contrarium eſt. An ita bonæ ſunt illæ quæ ſunt neceſſariæ, propterea ꝙ quod nõ eſt malũ, bonum eſt? An aliquatenus bonæ ſunt? Habituũ.n. & motuũ, E quorum melioris exceſſus non eſt, neq; voluptatis ẽ exceſſus: quorum aũt eſt, eſt ẽt voluptatis. at corporis honorum eſt exceſſus, & prauus proſequendo exceſſum, & non neceſſarias voluptates prauus eſt: oãs ſiquidẽ & obſcenas & vinas & venereas quidã modo oblectant, ſed non vt debent. Contra in dolore. nõ enĩ exceſſum fugit quiſpiã, ſed oĩno fugit: qppe cum exceſſui dolor cõterius minime ſit, ſed F ei qui exceſſum ꝓſequit. Quãquã autem non tñ opus eſt, vt verum dicamus, ſed ẽt oportet, vt falſi cãm explicemus. hoc.n. ad fidẽ faciendam conducit: nam cũm rationi conſentanea viſa fuerit cauſa, cur verum appareat eſſe, quod verum nõ eſt facit, vt vero magis fidem adhibeamus: ic circo dicendum eſt, qui fiat, vt corporis voluptates expetibilio res eſſe videant. Primũ igitur, quia expellit dolorem: atq; ob dolo-

doloris excessum excedentē volupt
atē, q̄si medela q̄dam sit, at
que olīno corporis voluptatem
p̄sequunt, medelæ aūt vehemē
tes fiunt: vñ eas ēt persequūtur,
quia circa contrarium vident.
atq; ob duo hæc bonum nō esse
voluptas videt, sicut dictū est:
qm̄ aliæ prauæ naturæ actiōes
sunt, siue ab ortu vt bestiarum,
siue ex consuetudine, vt prauo-
rum hoīum: aliæ sunt medelæ,
quia sunt indigētis: meliusq; est
habere q̄ fieri: aliæ accidunt, dū
H perficiunt. ex accidenti igit̄ pro
bę sunt. Adde, q̄ quia vehemen
tes sunt, illi eas persequunt, qui
lætari alīs nequeunt. ipsi siqui-
dem sitis quasdā sibi p̄parant.
qñ igit̄ innoxiæ sunt increpatio
ne vacat: qñ noxiæ, prauū est.
neq; n. habent alia quibus lætē-
tur, & neutrum habere pleriſq;
molestum est ob naturā. Semp
enim laborat aīal: quemadmo-
dum ēt naturales disputationes
testāt, q̄ videre & audire eē mo-
lestum asserūt. sed consueti iam
I sumus, vt inquiunt. sīr ēt in iu-
uentute ob auctionē perinde ac
temulenti afficiunt: & iuuētus
iucūdū quid est. Atra bile vero
affecti natura semp medela indi
gent. corp⁹. n. eorū ex tēperatu
ra semp mordet: semperiq; appe
titu, vehementi incitant. volu-
ptas aūt & contraria & quęuis,
mō sit vehemens, dolorē expel
lit. ac, p̄pterea intēperātes ac pra
ui euadunt. Quæ aūt sine dolo-
re sūt voluptates, excessum n
habent. atq; hæc natura, non ex
accidenti iucundarū rerū sunt.
Ex accidenti aūt iucunda appel
lo q̄ medicinam afferunt: nam
quia accidit, vt medicinam con
sequamur, dū id quod sanū sub
stat, agit aliquid: p̄pterea esse iu
cundum videt: natura vergiu-
cunda, q̄ talis naturæ actionem
efficiunt. Nulla aūt res p̄pterea
est, q̄ eadē semp suauis sit, quia
simplex natura nr̄a minime est,
sed infirmū diuersum quid ēt hēt,
quo ē corruptibilis: vt si alterū
quid agat, id alteri naturæ sit p̄-
ter naturam. cum vero adęquā-
tur, neq; molestum, neq; iucun-
dum id quod agit eē videatur.
Nam si alicuius natura simplex
sit, ei semp eadē actio erit iucun
dissima. atq; iccirco Deus semp
vna ac simplici gaudet volupta
te. neq; n. motionis tm̄, sed īmō
bilitatis ēt operatio est: magisq;
in quiete q̄ in motu voluptas
cōsistit. At vero mutatio oīum
res suauissima est, vt poeta in-
quit, ob prauitatem quandā. sī-
cut. n. hō prauus mutabilis est:
ita ēt natura, q̄ mutatione indi-
get: non. n. est simplex, neq; pro-
ba. Ac de continentia quidē &
incontinentia, & de voluptate
& dolore: quidq; vnumquodq;
horum, & quo modo alia ex ip-
sis sunt bona, alia mala, di-
ctum iā est. posthac
vero de amici-
tia dice-
mus.

L De semp vna ac simplici gaudet voluptate.

M Voluptas in quiete magis q̄ motu obtinet.

ARISTOTELIS
Moralium Nicomachiorum Liber Octauus,

Cum Auer. expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De amicitia, & eius ſpeciebus.
De amicis: ac de multis, quæ circa amicitiã & amicos ſunt cõſyderãda.

De *amicitia.* Cap. 1.

POſt hæc ſequitur, vt de amicitia diſ-
B ſeramus: quippe q̃ aut virtus quæda, aut cũ virtute eſt. Reſq; eſt ad vitã maxime neceſ-
ſaria. abſq; amicis enim viuere, licet cætera bona oſa ſuppeteret, eligeret nemo. nam & diuites, & principatus, poteſtatesq; habẽtes maxime indigere amicis videnť. Quid enim prodeſt eiuſmodi, pſperitas, ſi beneficiũ tollať, quod erga amicos & præcipue fit, & maxime laudatur? aut quo modo ſine amicis cuſto-
C diri, cõſeruariq; poſſet? quanto enim amplior, tanto ẽt periculoſior eſt. In paupertate ẽt & reliquis infortunijs amicos eſſe vnicum refugiũ putant. Iuuenibus itẽ conducit ad id vt nõ peccẽt: & ſenioribus ad obſequium & ad defectum actionum, ad quas ob imbecillitatem auxilio indigent: et ijs qui in ſtatu ſunt cõſtituti, ad honeſtas res capeſſẽdas. Si bini ſimul ire parent. nam & ad intelligendum & agendum magis idonei ſunt. Ineſſe etiam D
natura ei videtur quod genuit, erga id quod genitum eſt: ei itẽ quod genitum eſt, erga id quod genuit: atq; id non tam in hominibus, q̃ in auibus, & pleriſq; alijs animalibus contingit: & ijs item quæ eiuſdem nationis ſunt, & hominibus præcipue: vnde humanos, id eſt hominũ amatores laudamus. Quàm familiaris etiam atq; amica res ſit homini vnuſquiſq; homo, in erroribus quoq; conſpicere licet. E
Videtur etiam ciuitates continere amicitia. et legislatores magis ipſi q̃ iuſtitiæ ſtudent: concordia enim eẽ ſimile quid amicitiæ videtur, quã illi maxime affectãt, ſeditionẽ vero, quæ inimicitia eſt, maxime expellunt. nam ſi ſint amici, iuſtitia opus non eſt: ſin autem ſint iuſti, amicitia indigent. Adde q̃ id quod maxime ius eſt, eſſe amicabile videtur: neq; ſolum neceſſariũ eſt, verum etiã honeſtum. amicorũ enim amatores laudamꝰ. F
multorumq; amicitia vna quædam eſſe ex honeſtis rebus videtur. præterea nonnulli eoſdẽ & bonos viros & amicos eſſe opinantur. Cõtrouerſia autem de ipſa non parua eſt. nam alij ſimilitudinem quandam eam eſſe ſtatuunt, & ſimiles amicos. vnde ſimilem inquiunt ad ſimilem ire, & graculum ad graculum, & cætera huiuſmodi. alij contrario figulos omnes tales eſſe inter ſe dicunt: ac de ipſis

altius,

altius, & naturalius inuestigãt. Euripides quidem inquiens.

» Humentem amare pluuiam cũ terra est arida,

» Cœlumq; sacrum cum grauatum est imbribus,

» Telluris arẽtis cadere in sinum appetere.

Heraclitus aduersarium esse cõtentionis: & ex differẽtibus pulcherrimã coapeationem fieri: & cũcta ex lite oriri. contraria vero his asserunt cũ alijs: tum Empedocles, similẽ enim fiẽt appetere ait. Sed naturales dubitationes missas faciamus: quippe q; præsenti cõsiderationi minime sint accõmodatæ. quæ aũt humanę sunt, & ad mores affectusq; pertinẽt: inspiciamꝰ: vtrũ videlicet inter oẽs homines amicitia contingat: an fieri nõ possit, vt prauis amici sint: vtrũ itẽ vna spẽs amicitiæ an plures reperiantur. Qui enim vnã esse speciem, ex eo opinãtur, q̃ magis & minus admittit: nõ idoneo argumẽto nituntur: nam ea etiã, quę diuersa sunt specie, magis & minus admittere cõsueuerunt. de quibus antea iam dictum est.

DETERMINATIO VIII. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

DIcit. Dictionem aũt in his quæ præcesserunt sequit̃ dictio in dilectionibus, & modis eorum dilectio etenim virtus est de nostris virtutibus, & est de rebus necessarijs homini in vita sua. & existentia eiꝰ K p ipsam nobilior est, cum hoc q̃ est necessaria ei in vita. Fortassis enim nemo volet vitã abs q; amicis: interdo nemo ex illis, quibꝰ sunt reliqua bona, vt diuites, & rectores, & dñi potestatũ, & vsi illi, qui in bona & venusta dispõne sunt. & hoc, qñ isti vident q̃ venusta dispositio cupitur quidem pp benefacere famosum & notorũ. Nam si non, tunc quidem quod remanet de venusta dispõne, qñ defuit ex ea exhibitio beneficij famosi & notorij, & benefacere notorũ, sit quidem maxime erga amicos, & p amicos exisbt homo precipue honoratus, & laudatus. & etiam qualiter est põte vt sit homo saluus absq; amicis. etenim quanto maior fuerit opulentia & excellẽtia dignitatis eminentior, tãto est ruinæ suspicatio imminẽtior, & saluationis indigẽtia, quæ ab amicis ẽ amplior. Et ẽ videtur q̃ non sit refugium in paupertate, & ceteris calamitatibꝰ fortunæ nisi versus amicos. Et amici sunt adolescẽtibus refugiũ, & ducatus ad nõ peccandum: & in timbus subsidiũ in suis indigentijs & calamitatibus, & occasionibꝰ eis irruen- M tibus ex defectu suarum operationum, & pp debilitatem ipsorum: & adiuuãt iuuenes in actionibus suis nobilius. nã duo, qñ coniungũtur, fortiores sunt ad agẽdum & intelligendum. D. Videtur aũt quoddã genus dilectionum esse p naturam: vt habitudo patris cũ filio. & istud genus dilectionis nõ solum inuenit̃ in hominibus, sed in pluribꝰ animalium, & de istis est dilectio, quę inuenitur vni speciei, & pcipue homini. & ex hoc laudatur amator hominũ. estq; hoc loco difficile, an posse sit

vt

A vt omnis homo amet omnẽ hominem, & vt amicus ſit omni homini. Et vſ q̃ dilectio, quæ propria eſt cuibus adinuicẽ, honoranor ſit ea q̃ propria eſt vni: & q̃ ſtudiũ legislatoris in cõmenſuratione huius dilectionis & firmatione ei⁹ ſit plus ſtudio eius in ponẽdo iuſtitiam & eius cõmenſuratione. & videtur q̃ conuenientia in opinione conſeruatio quædã ſit dilectionis. ideoq; maxime legislatores ad inducẽdum vnitatem opinionis & firmãdum eam, laborantes ad remotionẽ diſſenſionum: eò q̃ diuerſitas ſ opinione inimicitia eſt. & qñ fuerint hoſtes amici, non indigent poſitione iuſtitiæ: qñ vero iuſti fuerint, adhuc indigẽt amicitia. nõ enim de neceſſitate diligentes ſunt: ſed eſſe iuſtos diligẽtes res eſt, per quã iuſtitia completior fit, & melior. D. Et quidam hoſtes vident q̃ amicos eſſe bonos, ex virtute amicitiæ eſt: intẽdo q̃ amicum eſſe bonũ eſt nobilius. & quidã vident q̃ amici & boni ſunt vnum & idem, i. omnis amicus bonus eſt: & omnis bonus amicus. Et in hoc eſt dubitatio nõ modica. Iam quidã vi C dent q̃ amicũ eſt ſimile, & inimicũ cõtrarium. & quidam vident econuerſo: & q̃ vterq; amicorũ mouet alterũ & mouetur ab altero. Et Antiqui naturaliſi dixerunt in hac intentione dictionis cõtrarias ſententias. vna quarum erat, q̃ agentia in inuicẽ ſunt cõſimilia: vt dictũ Empedocli, q̃ ſilẽ appetit ſimile: & vt ſermo cõtrari⁹ huic, q̃ diuerſa æqualiter apta ſunt, vt ex eis bona fiat cõparatio. D. Atamẽ iſta dubitatio, & quod circa ipſam eſt ex difficilib⁹ quæſtionibus, oportet vt relinquat⁹ in hac ſcięntia: etenim eſt eſſentialis Naturali ſcientiæ. quod aũt de iſtis D quæſtionibus pertinet moribus & accidentibus alię inquirendum eſt in hac ſcientia: vt an poſſe ſit q̃ omnis homo diligat omnẽ hominem, aut non eſt poſſibile vt dilectio ſit inter malos: & vt ſit perſcrutatio an ſpecies dilectionis ſit vna vel plures. Etenim qui putãt q̃ dilectio vnica ſit ſpecies, pp hoc, q̃ recipit magis & minus, nõ habent ſignum ſufficiẽs ex hoc: eò q̃ additionem & diminutionẽ recipiunt res diuerſæ ſecundũ ſpeciem. & iam dicta eſt de hoc dicto in alio ab hoc Libro.

E

De amabili, Cap. 2.

FOrtaſſe vero de his conſtabit ſi amabile ipſum cognitum fuerit. quippe cùm nõ quodlibet amari videatur, ſed quod amabile eſt: id aũt, aut bonum, aut iucundũ, aut vtile ſit. Vtile aũt id eſſe videri poteſt, p̃ quod bonum aliquod aut voluptas efficitur: ita vt bonũ & iucundum amabilia ſint, vt fines. Verum igitur bonum amãt, an quod ipſis bonũ eſt? diſcrepant enim interdũ hæc. ſiſſr quoq; eis F ea ipſum iucundũ. Videtur aũt quod ipſi bonũ eſt, amare vnuſquiſq; & eſſe quidẽ quod abſolute bonũ eſt, amabile: cui vero, q̃ cui q̃ eſt. at amat vnuſquiſq; nõ quod ipſi eſt bonũ, ſed quod apparet: ſed id nihil refert. nam amabile apparẽs erit. Cum tria vero ſint, pp̃ quæ amant homines, de inanimatorũ amore amicitia minime dr̃: quippe cùm neq; reclamatio, neq; voluntas boni

G boni illorum vlla fit. ridiculum enim esset fortasse, si vino quispiã bona vellet: nã si modo aliquid est, sãluũ esse illud, vult aliquis, vt ipse habeat. Amico aũt siquiũt bona velle oportere illi⁹ causa: eo⁹q; qui ita bona volũt, si nõ idẽ ab illo existat, benevolos dicunt. benevolentiam.n. in mutua affectione amicitiã esse. An addendum est non latentẽ. nã multi benevoli sunt ĩs etiã, quos non viderunt: quos scilicet putãt modestos esse, vel vti
H les. quo & modo illorum quispiam erga hos affici posset. ac benevoli quidem esse inter se hi vident: amicos aũt eos qui quo modo inter se affecti sint, ignorant, appellare quis posset. Ops igitur, vt benevoli mutuo inter se sint, velint⁹q; bona ob vnũ ali quid ex ĩs, quæ dicta sunt.

DIxit. & forsan patebit hęc intentio qñ scitum fuerit an amatĩ vnum sit, an plura. patet enim ꝙ non amatur oĩs res, sed amatur quidem amatum tñ: & ꝙ amatĩ tri-
I plicis est speciei, bonum, & delectabile, & vtile. D. Fortassis autem putabitur ꝙ vtile est conferens ad hęc duo. & si sic est, erit ꝙ oĩs amabũt, aut bonum, aut delectabile. Vtrum ergo amici amant se adinuicem pp bonum quod in seipso bonum, aut propter bonum quod est in relatione ad ipsos: forte enim in quadam istarum amicitiarũ diuersitas est. & hmõi accidit in amicitia ex parte delectabilis relati: intendo ꝙ alter amet alterum propter delectationem ex ipso: intendo ꝙ accidat in hoc etiam diuersitas & corru-
K la. Et ist⁹ duæ species amicitię communes sunt omnibus hoĩbus. videtur enim ꝙ quilibet amet delectabile, quod apud ipsum est delectabile, & similiter bonũ, quod est bonum comparatum ei. illi autem; quorum alter amat alterũ propter amationem boni in seipso: intendo eos, quorum vterq; amat socium suum propter bonum, quod est in eo, habent amicitiam, quæ non corrumpitur neque mutatur. non.n. amat alter alterum, eo quòd bonus sibi, intendo amator: sed eo ꝙ patet ei, qñ in seipso bona amantur. ergo L in hac est equidem scitum tantũ: & in tali est, quod conferat aut delectet. D. Propter hoc igitur necesse est vt modi amãtium tres sint, & similiter amationum. dimittatur autem non est anima, huic non dilectio vel amatio. quibus.n. nõ sunt animæ, in his non inuenitur redilectio: intẽdo retributionẽ ſm ꝙmlitatem. ideoq; rideandum est de dilectione dicentis ꝙ bonus amat bona p modũ, quo dicimus ꝙ bonus amat eum qui est bonus. & forte velit dictor ille per hoc ꝙ bonus vult ꝙ bona saluent & conseruent salua M tione & conseruatione in existentia sua, donec ei sint. D. Et iam dixerit ꝙ amicus est ille, qui vult bona amico suo, & propter amicum suum. illos aũt, qui volunt sibi inuicem bona per istum modũ, nominamus castigatores vel exhortatores. & hoc, quando fuerit vtriq; eorum ab altero vtilitas, quæ est alteri ab ipso. qñ vero non fuerit hoc, nõ nominamus eos exhortatores: exhortatio enim quæ est dispositio, est dilectio duorum coæqui-

pol-

A pollentium in passione: intendo in correttributione, cū exhortatio quidem inueniatur ab hac dispōne. D. Addendū autem ad hunc terminū, qñ neuter eorum occultat à socio suo statum suū: sæpe n. fit exhortatio ab indiuiduo ad indiuiduū, quis hoc propter illud, qđ imperat ex vtilitate in illo indiuiduo aut aptitudine ad bonum. verunt̄ hmōi non nominantur exhortatores, donec fit ab altero ad alterū coæquipollētia in hac intentione, & æqua corretributio. & qñ hoc fuerit, non pote-
B rit esse vt celet alter eorum statum suum ab altero: immo patefaciunt sibi status suos adinuicem & qñ fuerit exhortatio dilectio, qualiter est possibile in coamantibus q̄ celet alter alterum statū suum? Necessarii ergo ē vt amantes exhortētur se adinuicem, & velint bona sibi inuicem, & correuelēt sibi inuicem status suos, neque celent quicquā ex eis quæ de eis dicuntur.

De speciebus amicitiæ. Cap. 3.

C EA vero inter se specie differūt: ergo dilectiōes quoq; & amicitię. tres. n. æquales numero amabilibꝰ amicitię spēs sunt: quippe cū in vtroquoq; sit redamatio nō latēs, qui autem mutuo se amant, volūt sibi mutuo bona eatenus, quatenus amant. Qui quidem ob vtilitatem amant se mutuo, nō per se amant: sed quatenus bonū aliqđ à se mutuo percipiūt. Simili modo qui ob voluptatem amici sunt: non. n. vrbanos amant, quia qualitate quadā sunt affecti, sed quia iucundi ipsis sunt. D ita & qui ob vtilitatē, & qui ob voluptatem amant: illi ob suū bonum, hi ob suam voluptatē diligunt. non quatenus est ille qui amat, sed quatenꝰ est vtilis vel iucundus. Ex accidenti igit amicitię hæ sunt. non. n. quatenus est ille qui amatur, quicūq; is sit, eatenus amatur: sed quatenus bonū aliquid alter, alter voluptatem affert. Hmōi autē amicitię dissolui facile possunt, cum similes ipsi nō permaneāt. nam si nō amplius iucundi, aut E vtiles fuerint, amare desistunt. at vtile non permanet, sed alias aliud euadit: quo fit, vt dissoluto eo, ob qđ amici erant, amicitia quoq; ipsa dissoluatur, quippe quę propter illud erat. Maxime vero inter senes hmōi amicitia videtur existere: nō. n. qui hac ętate sunt, iucundum persequuntur: sed vtile: quicunq; item ex iuuenibus in statuq; cōstitutis hominibus vtilitatē sectantur. Tales aūt neq; viuere simul cōsueuerunt: qñq; etiam F neq; sunt iucundi: neq; tali consuetudine indigent, nisi vtiles sint. eatenus. n. sunt iucūdi, quatenus bonum aliquod sperant. inter has hospitalem etiam reponunt. At iuuenum amicitia esse ob voluptatē videtur: quippe cum ex affectu vitam traducant: & maxime quod sibi iucundum est, quodq; est præsens sectentur. mutata autem ętate iucunda ipsis etiam diuersa euadunt:

G dunt: vnde cito amici & fiunt, & esse desinunt. quia amicitia vnà cum iucunditate mutatur. talis vero voluptatis velox mutatio est. Iuuenes etiã amatorij sunt: quippe cũ ex perturbationis affectu & voluptate multa illa amatoriæ affectionis vis oriatur. ideo fit vt & ament, & cito desistãt, sæpe eodẽ die. Islam mutantes: simulq; toto die versari, & conuiuere velint. ita. n. id qd ex amicitia requirunt, ipsis euenit. Bonorũ vero & eorũ qui in
H virtute sunt similes, amicitia perfecta demũ est. hi. n. mutuo sibi bona sibi volunt, quatenus sunt boni: boni aũt sunt p se. at qui amicis bona volũt ipsorũ causa, maxime amici sunt: quippe cũ per se, ita sese habeant, & nõ ex accidenti. vnde horũ amicitia præcipue permanet, quoad boni fuerint: virtus vero stabilis res est. Estq; vterq; & absolute bonus et amico, nã boni et absolute, & sibi mutuo boni sunt. vtiles itẽ, & iucundi similiter.
I boni. n. sunt & absolute, & sibi mutuo iucũdi. singulis siquidẽ propriæ actiones, & tales voluptatẽ afferunt: bonorũ autem actiones tales, vel similes sunt. Vnde fit vt talis amicitia stabilis merito fit. in ipsa. n. ofa quæ amicis esse debent, cõiunguntur. nam cũ ofs amicitia ob bonum fit, aut ob voluptatẽ, vel absolute, vel amanti, & per similitu-
* a. l. l ac dinem quandam: huic omnia
. nredicta per se insunt. †huic. ff

similes ẽt reliquę sunt: & absolute bonum, absolutęq; iucundũ ineſt. hæc autẽ maxime amabilia sunt: & amare ẽt & q̃ maxime est amicitia atq; optima his est. Par autẽ est, vt raræ tales amicitię sint: quippe cũ pauci hmõi reperiantur. addit q̃ tẽpore & consuetudine indiget. nam, vt est in prouerbio, fieri nequit, vt mutuo hoies sese cognoscant prius q̃ salem qui dicitur, cõsumpserint: neq; prius sese admittãt, sintq; inter se amici, q̃ alter alteri amabilis & vi- L
deatur esse, & credat. Qui autẽ cito sese gerunt amice inter se, volũt illi quidem esse amici: ed non sunt tñ, nisi quoq; & amabiles sint, & se esse non ignorẽt. ac voluntas quidẽ amicitię velox ẽ, amicitia minime. hęc igitur & tempore & reliquis perfecta est: ex omnibusq; his existit: similisq; vtriq; ab vtroque est. id qđ ineſt amicis necesse ẽ.

Dixit. Cùm amatoria sint diuersa fm formam, oportet vt M
sint modi dilectionum diuersi fm formam. species ergo delectionum tres sunt, q̃quales numero species rerum amatarũ: & in vnaquaq; carũ est coæquipollentia in dilectione latens, i. correbutio fm q̃qualitatẽ. D. Et qui diligũt se inuicem, volunt bona sibi inuicẽ fm spẽm dilectionis qua diligũt. Qui ergo diligunt pp vtilitatẽ, non volunt bonũ dilectionis pp dilectũ, sed vt bonum volitum contingat esse ex dilecto. ipsi ergo volunt bona quidem amato, eó q̃ ess bona. Similiter qui amant

A amant delectationum cauſa, amãt quidem vt cõcingant bona amicis ſuis, ꝓpter ſuam delectationẽ, econuerſo illis, qui ſe amant inuicẽ propter formam amati, quæ eſt virtus. Ideoq; dilectiões, quę ſunt propter delectans aut propter cõferens, ſunt dilectiões propter accidens. etenim diligitur quidem conferens & delectans: & ex quo acciderit conferenti & delectanti ꝙ ſint in hoc indiuiduo, diligitur hoc indiuiduum. D. Dilectiões autem, quę ſunt propter vtilitatem & delectationem, ſunt citæ diſſolutionis: eò ꝙ delectatio ci-

B to permutatur, & ſimiliter vtilitas. qñ ergo mutatur gratia cuius erat dilectio, mutatur & dilecto, cũ fuerit dilecto relatiua. D. Et dilectio, q̃ eſt propter vtile, eſt vt plurimum dilectio ſeniorum. etenim ſeniores non requirunt delectabilia, immo vt plurimum vtilia: eò quòd non amant concupiſcentias, & delectantur quidem plurimum in vtilibus. & ſm hunc modum eſt amicitia eorũ, qui ex adoleſcentibus & iuuenibus requirunt qd melius eſt & vtilius. Et qui ſunt ſm hanc diſpoſitionem, non conuiuunt ſibi inuicem

C vt plurimum. & hoc, qñ iſti vt plurimum non coaſſociantur ſe delectationis cauſa: neq; fit inter eos aſſociatio penitus niſi fuerint profitientes ſibi inuicem. delectabilius enim apud ipſos eſt proficuum, qd ſperant ex ſocietate amici. & amicitia inuenitur in iſto genere. quando enim contingit vtilitas, contingit hæc amicitia. De amicitia autẽ adoleſcentium putatur ꝙ ſit quidẽ cauſa delectationis: eò ꝙ adoleſcentes amãt quidem concupiſcentias, & vt plurimum requirunt delectabile apud ipſos, & precipue illud qd D eſt ꝓſens. ideoq;, qñ mutata fuerit propinquitas, q̃ eſt inter ipſos, mutatur & dilectio. & iõ cito fiunt amici, & cito interſecant. etenim amicitia mutatur, mutata hac delectatione: intendo eã quę fit ex cõiunctione. & hęc delectatio cito mutat. Et adoleſcentes ſunt amatores: eò ꝙ plurimum amoris ſit quidẽ cũ vitio concupiſcentię & delectationis. & hæc eſt in adoleſcentibus valida. & iccirco cito & concopulant, & fit diuortium inter eos multotiens in vna die: & tranſmutant à diſpõne ad diſpoſitionem, & volunt vt ſint E copulati per eã in vita ſua. etenim fit quidem amicitia, eis, qñ fuerint ſm hanc diſpoſitionem. D. Amicitia autem perfecta eſt amicitia bonorum cõſimilium in virtute. iſti enim volunt ſibi inuicem bonum propter ſuam conſimilitudinem in virtute: & volunt bonũ amico inquantum amicus, id eſt virtuoſus: intendo ꝙ vnuſquiſq; eorum vult bonũ ſocio ſuo ſm ꝙ bonus. qui autem vult bonum magis vtilitatis & dilectionis cauſa, horum amicitia eſt quidẽ propter ſeipſos per ſe, F non per modũ accidentis. & eſt ꝓpter amicos ſuos per modum accidentis: & hoc, quoniam ipſi volũt quidẽ bona amicis ſuis propter ſemetipſos. D. Amicitia vero bonorum eſt amicitia per ſe. non enim volunt bonum amico propter ſeipſos: ſed volunt quidem bouũ ei inquantum bonus & virtuoſus. horũ igit amicitia durabit, quandiu durauerit vita ipſorum: & ex quo fuerit virtus firma, erit iſtorũ amicitia firma. Et vnuſquiſq; iſtorũ bonus eſt abſolute, non relatiue: neq; per-

G mittetur bonitati eius malitia aliqua. & isti proficiunt sibi inuicem per se, & similiter & delectantur ex scientia absolute, i delectatur alter ex altero: eò ꝙ actiões appropriatæ vnicuiq; ex modis animalium delectabiles sunt ei. & actiões propriæ hominibus inueniuntur quidem in virtuosis consimilibus: & ex ꝯsimilitudine, ꝙ est inter istos delectatur vnusquisq; eorũ actione amici sui: quẽadmodũ delectat suipsius actione. Et ista dilectio ex cæteris modis dilectionũ digna est vt perseueret, & firma permanent plus ꝙ

H cæteris dilectionibus: eò ꝙ aggregantur in ista oia, quæ oportet inueniri in coamantibus. ois.n. dilectio præter istam, fit quidem pp delectationem aut pp vtilitatem. & vtraque istarum, aut est per modum absoluti, aut per modũ comparationis ad amantem: & per modũ quendam similitudinis. & indubitanter ea quæ est absolute, melior est ea, ꝙ non est absolute. & ista dilectio est illa, cui inuenitur vtile absolute, & delectabile absolute. & pp hoc op; vt sit ista dilectio ens verissima dilectionum, cùm amatum in ea fit

I amicissimum amatorum: inuenit bonum absolute, & vtile absolute. & huic dilectioni inuenitur per se bonum & vtile, cùm inueniatur ei bonum absolutum & vtile absolutũ. examinatio & experientia fiunt quidem magis in istis rebus absolutis: intendo ꝙ amici examinãt quidem se adinuicẽ, & probant & exquirunt in bonis absolutis. & hoc, ꝙm amicus delectationis fm veritatem est, ꝙñ delectatur vterque amicorum cum altero delectatione absoluta: & similiter est in vtilitate. Nisi ꝙ forsitan ista dilectio parua K est & rara: eò ꝙ isti pauci sunt, inuenitio virtuosos: & eò ꝙ indigetur in cognitione esse huius dilectiõis tempore experientiæ. vt dr in prouerbio, ꝙ op; vt qui profitent amicitiã, demonstrent se esse tales, quales esse profitentur: & ne recipiatur dictum eorũ in professione amicitiæ, donec appareat ꝙ vterq; eorũ amatus sit ab altero, & verificet per factũ suum ꝙ talis. D. Illi autem, qui volunt prõptitudinem in voluntatibus suis quẽ amant, volunt vt sint amici: & non sunt donec dilectio fit ex vtrisq;, & sit ex æqualiter L id est, vt vterq; eorũ diligat alterũ fm quantitatẽ, qua diligit eum alter. & enim voluntas prõpta ad voluntatẽ amati, interdum conuertitur in amicitiã. & conuertitur amicitia in voluntatẽ prompta in aliquas bonitatum. D. & hæc amicitia, quæ est amicitia bonorum, fit completa ex parte temporis, cùm sit longissimi temporis: & ex parte causarũ amicitiæ: & est ex pluribus, ꝙ causæ amicitiæ sunt in vtroq; ipsorũ cõsimiles. & hoc op; vt sit in amicis.

Hæc sunt amicitiarum propriæ diuisiones M *amicitiam, alias vero ex accidenti.* Cap. 4.

AT vero quæ ob iucundũ exsistit amicitia, huius similitudinẽ habet: nam boni iucundi inter se sunt: similiter quoq; q ob vtilitatem amant: quippe cùm boni quoq; tales erga se mutuo sint. Maxime autem inter hos ẽt amicitiæ tunc perdurant, cũ æqualitas ab vtrisque mutuo exhibet,

vt

A vt voluptas: neq; tantummodo ita, verum ẽt ab eodẽ, vt vrbanis: sed nõ vt amatori et amato. hi.n.non ĥ́sdẽ oblectant: sed alter amore illi⁹, alter obsequijs amatoris gaudet. quo fit, vt desinente ẽtatis flore, qñq; ẽt amicitia ipsa definat: quippe cũ alteri facies nõ amplius iucunda sit, alteri obsequium nõ prẽstetur. Multi aũt ꝓmanẽt, si pares moribus cũm sint, ex consuetudine mores dilexerũt. at qui nõ iucunditatẽ in amatorijs reb⁹, B sed vtilitatẽ cõpensant, ĥ min⁹ & amant, et ꝓseuerãt. Qui vero ob vtilitatẽ sunt amici: vnã cũ vtilitate dissoluunt: nã non sui mutuo erant amici, sed vtilitatis. Atq; ob voluptatẽ quidẽ et vtilitatẽ & praui inter se, et boni erga prauos, & neuter erga qualemcunq; eẽ amicus põt: ac ꝑ seipsos non nisi bonos eẽ manifestũ est. praui.n. nisi vtilitas aliqua intercedat, mutua cõsuetudine non oblectant. solaq; est C bonorũ amicitia, in qua nullus calsinię locus pateat. non.n. facile cuipiam de eo credũt, qui lõgo tẽpore ab ipsis fuerit ꝓbatus. et credere in his est, & nulla iniuria se mutuo afficere: et qcquid demũ in vera amicitia eẽ censẽt. In alijs vero societatibus nihil vetat, quo minus talia exi stãt. nã cũ hostes eos quoq; amicos vocẽt, qui ob vtilitatẽ sunt amici, vt ciuitates: confœderationes.n. inter ciuitates fieri vtilitatis causa vident: & eos qui ob voluptatẽ se mutuo diligũt, D vt pueri: fortasse tales homines dicere amicos nos quoq; debemus: specieq; amicitiæ eẽ plures: ac prio quidẽ et proprieti⁹ q̃ bonorũ est hoium, quatenus sunt boni: reliqua vero ꝑ similitudinẽ: quatenus.n. bonũ quid, et simile inter ipsos est, eatenus sunt amici. iucũdũ siquidẽ voluptuosis hoibus bonũ quid ẽ. sed nõ admodũ hę cõiunguntur: neq; ĥ́sdẽ et ob vtilitatẽ & ob iucũditatẽ fiũt amici. q̃.n. ex accidẽti sunt, ñ admodũ copulant. E Cũ vero in has spẽs amicitia distributa sit: praui ob vtilitatẽ vẽ voluptatẽ, q̃ ĩ re sunt similes: boni ob seipsos sũt amici. Ĩ eo.n. ꝙ boni sunt, sese mutuo amãt. atq; hi absolute amici. illi ex accẽti sunt, et ga cũ his hñt similitudinẽ.

ET boni delectantur ex inuicem delectatione consimili, intendo cœquali, & similiter proficiũt sibi inuicẽ. Et dilectio quidẽ stabilior ẽ, qñ fuerit eã inducens eã res vna eadẽ in vtroq; diligentiũ, intendo in F specie & quantitate: vt ꝙ sit vterq; ipsorũ proficiẽs alteri ſm equalitatẽ: & maxime qñ fuerit delectatio & vtilitas in re vna eadem, non in duabus rebus diuersis, vt in amante & amasio. iste vterq; delectatur ex altero: amanté delectatio ipsorum ẽ in duabus rebus diuersis. amator.n. delectatur forma amasię: & amasius delectat seruitio amatoris. & qñ defecerit alterum istorũ, forte deficiet dilectio: eò ꝙ fruitus in aliqua horum: amasię ẽ nõ delectabilis, aut nõ erit seruitiũ ab amatore. Et mul

G sotiés firmat amicitia amatoria, qñ
vterq; amauerit alterum pp experientiã morum ſuorũ ex longa cõ-
uerſatione ſimul: eorum enim longa cõ
uerſatio facit eos hẽre delitare ad ſimi
lationẽ in moribus. & interciſio ſo-
cietatis delectabilis eſt apud iſtos in
cãbio & pmutatione ab amico ad
amicũ. & conferens vtilitatẽ in hac
amicitia, intendo amicitiã amoris,
eſt amator: enim amator vtilis é:
attamen ſunt pauce amicitie & ſta-
biliantur. D. Illi aũt, qui ſunt amici
pp vtile, cũ ipſorũ amicitia diſſol-
uat ad amicitiã vtilioré, intẽdo per-
H mutet, non ſunt amici ſm veritatẽ
alter alterius: ſed ſunt amici quidẽ
gſa illius, qd vident bonũ eſſe ſuijp
ſius, ſiue delectationẽ, ſiue vtilitatẽ.
& iõ poſſibile eſt vt ſit hec amicitia
inter malos, & iter bonos & malos,
& inter eos, in quibus eſt aliquid ex
vtroq;: intendo ex malitia & boni-
tate. D. Manifeſtum eſt autem q
qui ſunt amici per ſe, ſunt boni tm:
eõ q mali non gaudent ex inuicẽ,
niſi adſit vtilitas. & dilectio bono-
rũ ſola nõ irraſcit, neq; admittit tur
bationes detractorias: eõ q nõ eſt
leue vt admittatur dictio aut detra
I ctio cõtra eũ, qui iam probatus eſt
ẽ pore multo. & hoc, qñ amicꝰ in
hac dilectiõe nõ infert iniuriã ami
co ſuo in aliqua horarũ, neq; q vi-
deat iniuria. & ex quo nõ fit iniu-
ria in hac dilectione, non eſt dubiũ
quin ipſa ſit perſeuerantiſſima. in
modũ aũt aliarũ dilectionũ nihil
prohibet incidere iniuriã, & ſimile
iniurie. D. Poſtquã aũt eſt de con-
ſuetudine hominũ nominare ami-
cos eos, qui coniungunt cauſa pro-
ficiẽdi inuicẽ ex ciuibus huius ciui-
tatis: & ꝑcipue in eo, in quo non eſt
dubiũ quin ſit bonũ, vt illi q coad- K
iuuant ſeinuicẽ in lite: vt. n. coadiu
torũ in lite cã boni eſſe vt ſaluatio
nis, vel alterius ex his citra que per-
ficitur bellũ: & eos, qui amant ſein-
uicẽ cauſa delectandi, vt pueri: ne-
ceſſe é nobis vt nominemus & nos
hmõi amicos, i. ponamus eos in ge-
nere dilectionis. Secundũ hoc ergo
multe erunt ſpecies dilectionis: ve-
runtñ dignior earũ ſm veritatẽ eſt
dilectio bonorũ ſm q boni: intẽ-
do eos, qui diligunt ſeinuicẽ cã bo-
nitatis tm. de reſiduis aũtẽ dicẽ no
men dilectionis per modũ ſimiliru
dinis & tranſumptionis: eõ q ipſi L
q dẽ ſunt amici ſm bonũ quoddã,
aut ſimile bono, non ſm bonũ ab-
ſolutũ: delectatio nãq; bonũ quod-
dã eſt amatori delectationis & ſimi
liter ſe habet in vtili: intendo q eſt
bonum quoddã. & iſta dilectio nõ
coniungitur concluſione, neq; co-
pulatẽ copulatione pura, donec fiãt
ipſi & amici ipſorum res vna, inten
do & vniunt, eõ q amicitia ipſorũ
non eſt pp ſeipſos, ſed eſt quidem
pp delectabile aut vtile. amicitia er
go eorũ p accidẽs eſt: eõ q id qd p
accidẽs eſt nõ vnitur vnitione bo-
na. D. Cùm itaq; iſta ingrediat in M
ſpecies dilectionis, intendo dilectio
nẽ dilectiõis & vtilitatis: erunt igi-
tur mali ẽt amici adinuicem pp de-
lectabile & vtile: intendo delectan
tur ex ſeinuicẽ, & proficiunt ſibin-
uicẽ, qñ fuerint cõſimiles: boni au-
tem ſunt amici per ſe, i. ſm q boni.

Qui dicendi amici, & qui ad amicitiam
apti. Cap. 5.

QVemadmodũ autem in
virtutibus alĩ ex habi-
tu, alĩ ex operatione bo-

A ri dicuntur: ita quoq; in amicitia est. nam qui in conuictu degunt, mutua cōsuetudine oblectātur, et bona sibi mutuo suppeditant, q vero dormiunt, vel locis diuisi sunt, non operantur illi quidē: sed ita tñ affecti sunt, vt amice operent. Nā loca non amicitiā absolute, sed operationem dissoluunt. Sit; diuturna absentia fuerit, amicitiæ quoq; videtur obliuionē inducere. vnde dictum est: multas iam amicitias dissoluit inaffabilitas. Se-
B nes autē aut austeri esse ad amicitiā idonei non videntur. quippe tūm parum voluptatis in ipsis insit: cūm molesto autē, aut non suaui versari possit nemo. naturā.n. quod molestū ē, fugere: qđ iucundum, appetere videtur. Sed qui se mutuo admittunt, non tñ simul viuunt: benuoli potius, quā amicis similes sunt. nā nihil est ita amicorum, vt simul viuere. præsidium.n. indigi appetunt: simul aūt diē traducere etiā beati: quippe cū
C solitarijs his esse minime conueniat: simul vero degere non liceat, nisi iucundi sint, hisdemq; oblectentur. id qđ habere sodalicia amicitia videtur. Ac maxime quidē amicitia, sicut sæpius iā diximus, bonorū est. quod.n. absolute bonū, ac iucundū est; amabile ē, atq; eligibile: vnicuique vero, qđ vnicuiq; est tale. bonus aut bono ob vtraq; hęc. Cæteri dilectio affectui, amicitia habitui similis est. Dilectio .n. nihilominꝰ est erga inanima D ta. cū electione vero redamant: at electio ab habitu est: & bona volunt hijs quos amant, illorum cā nō ex affectu, sed ex habitu: & amantes amicū, qđ sibi ipsis bonū est, amant. bonus.n. vir amicus effectus bonū ei fit, cui est amicus. vterq; igit & qđ sibi bonū ē, amat: et equalē vicē voluntati & iucunditati refert. equalitas.n. amicitia dī. At hęc in bonorū amicitia maxīe insunt. In austeris vero & senibus eo minus amicitia fit, quo sunt morosiores, minusq; cōsuetudi E nibus gaudent: hæc.n. maxime videntur esse amica, amicitiaq; effectricia. atq; ic circo iuuenes cito amici efficiunt: senes non ita: quippe cū non fiant amici illis, quibus nō oblectantur. Simili modo quoq; austeri. sed hi beneuoli quidem inter se sunt, quia bona volūt, et ad indigentias subueniunt: amici tñ nō ad modum sunt, ꝓtea q nō simul diem traducūt, neq; mutua cōsuetudine delectant. q ad amici F tiā pertinere maxime videnť.

Dixit. Et isti sunt socij per habitū dilectionalē animalem, & p actū huius habitus. quēadmodum in virtute dicitur q virtuosus, est virtuosus habitu: & q ē virtuosus actu, intendo actu illius habitus: similiter in amicitia. amici.n. interdum sunt amici actu, fm q cognoscunt in vita, & cōgaudent sibi inuicē, & sortiť alter ex altero bōa: & interdū sunt amici p habitū dilectionalem solum, & si non agant

G actiones amicitię & hoc, qñ fuerint dormientes aut frięndi in locis. qñ n. fęiunctę fuerint non agunt actiones amicorum. verumtñ habitus eorũ animalis habituę est amicorũ: eò ꝙ fęiunctio localis nõ dissoluit amicitiã absolutę, sed dissoluit quidem actiones amicitię. D. Si vero fuerit absentia diuturna, ifi putatur ꝙ necessariã faciat resolutionẽ amicitię ꝓ obliuionẽ ideoq; dr ꝙ peregrinatio vel discessio multas dissoluit amicitias. D. Et non vr ꝙ veterani repleti amaritudine sint viri amicitię: eò ꝙ delectatio ? ipsis modica est: & nõ põt aliquis finire dies suos in associatione cõtristante, aut quę nõ delectat. patet. n. ꝙ nã vt plurimũ si respuit cõtristans, & concupiscit delectãs. D. Propter hoc igr ꝙ ama: ut fęnuicę, & nõ cbiungunt in vita, potius assimilant exhortatoribꝰ q̃ amicis: eò ꝙ nihil istorũ amicorũ similat associatiõi in vita, cũ non delectant ex fęinuicę. sunt igr tanquã egrates, q nõ desyderãt nisi utilitatẽ tñ: cum non sit apud eos delectatio, & isti sunt amici utilitatis. viri nãt glorię & exultationis, ppter ifi sunt q desyderant associationẽ.

I & propter hoc dr, ꝙ nõ op; vt isti tales sint vin diuitiarũ, sed nobili fulgẽtes conuictu. aliorũ. n. ab istis nõ est possibile vt fit associatio adinuicę: eò ꝙ nõ delectant ex fęinuicę, neq; gaudẽt ex rebus eisdẽ: quẽadmodũ putat esse in amicitia associatiua. Cumq; sic fit, amicitia, quę maxime est, amicitia bonorũ est, ficut dictũ est multoties. putat. n. ꝙ amarũ virtuosum est bonũ absolutũ, & delectabile absolutũ. & vtraq; istarum intentionum existit coamicantibus ꝓp virtutem fm ęqualitatem: intendo ꝙ vterq; eorũ delectatur ex socio suo delectatiõe absolutã, & amat ipsum, eò quòd bonum absolutũ, nõ bonum quoddã. bonum. n. desyderat bonũ fm ambas has intentiones, & desyderatur ipse à bono. intendo pp desyderium delectandi ex ipso, & desyderium bonum. D. Coamicatio ergo passiõe: amicitia ỽo habitꝰ & virtus. Ideoq; nõ est amicitia in inanimato: pla. n. quidẽ cũ contretributione: & fit quidem cõretributio ex parte electionis: & electio ex parte habitus rõnis. & pp hoc amici boni volunt bona suis amatis non pp passionẽ, K L sed pp habitum, qui virtus ẽ. & ĩ amauerint amicum, amãt bonum qđ existit in ipsis. & pp hoc, qñ bonus sit amicus, facit amicũ suũ bonum. vnuſquiſq; igitur amicorum bonorũ amat in socio suo bonũ inuentũ in ipso, & contretribuit enim ęqualitatẽ in voluntate, & in specie voluntatiua, i. vult ei ex æquipolentia contretributionis & vtilitati speciem, quã vult ei alter, & quantitatẽ, quã vult alter. & ista est, quæ dr amicitia ęqualitatis. & hoc maxime quidẽ inuenitur in amicitia bonorum. D. Ex parũ contingit vt inueniatur amicitia inter animosos vel magnanimos ꝓpea ꝙ graues & difficiles sunt adinuicẽ, & pp paucitatẽ gaudij sui ex cõclusiõe & allocutione. & hoc, eò ꝙ videtur q associatio vrpluriũm fit amicna & effectiua amicitię. ideoque dolescentes sunt velocis amicitię propter velocitatẽ ipsorũ ad associationẽ, & delectationẽ eorũ ex ipsa. veterani autem graues sunt ad amicitiam ꝓp paucitatẽ alacritatis suę ex occursu alteri⁹ alteri: imo sunt sicut M

serui

A ſerui viles in moribus. & ſin veritate ſunt quidē exhortatores, eò q̄ volunt bona ſibi in uicē & ſuccurrunt indigētia: amici vero nō, eò q̄ non ꝓfecerāt in ſocietate, neq; gaudent ex inuicē. qđ maxime ꝓpꝛ alijs amicitię eſt: intēdo q̄ actio iſta ē actio amicitię magis q̄ ceteræ actiones.

In qua amicitia plures poſſint eſſe amici. Cap. 6.

ATvero vt multis quiſpiā ſit amicus amicitia perfecta, fieri nō pōt. quēad B modū neq; vt amore multorū ſimul aliquis capiatur. exuperationi.n. ſimile hoc eſt. qđ aūt ē hmōi, ad vnū ſpectare natura cōſueuit. Multos vero eidē ſimul vehemēter placere, nō facile ē: forraſſe ēt neq; bonū eſſe. opus ꝓterea eſt & experimentū capere, & conſuetudine vti: id qđ perq̄ difficile eſt. Ob vtilitatem tū & iucunditatem fieri pōt, vt multos qs placeat: multi.n. tales ſunt: & in breui tempore miniſtrationes fiunt. Magiſq; ex his ea ſimilis eſt amicitiæ quæ ex iucunditate exiſtit, cum eadem ab vtriſq; exhibentur: & ſeſe mutuo, vel ĩſdē oblectantur: cuiuſmodi iuuenum amicitiæ ſunt: magiſq; in his qđ liberale eſt, conſpicit. Quæ vero eſt ob vtilitatem, vulgarium hoſum eſt. Et beati vtilibus minime indigent, ſed iucūdis. volunt.n. ſimul cum aliquibus viuere, & moleſtiam paruo tempore toleránt, nam aſſidue, ſuſtineret nemo: quin ne D bonū qdem ipſum, ſi moleſtum ipſi eſſet. iccirco amicos iucundos q̄grūt. forraſſe vero opꝛ vt ēt bonos, cū tales ipſi ſint: et ſibi ipſis item bonos. ita.n. ipſis inerunt ea, q̄ amicis ineſſe debent. At qui in poteſtatibus conſtituti ſunt, diſtinctis amicis vti videntur: alĩ enim ipſis vtiles, alĩ iucundi ſunt. vt autē vtraq; ĩdem exhibeant, non admodū contingit: quippe cum neq; iucundos cum virtute, neq; vtiles ab honeſtas res quærant: ſed E alios vrbanos voluptatis cauſa, alios idoneos ad agenda ea quæ mādata fuerint. hęc aūt in eodē non admodū ſunt. probū quidē virū eſſe ſimul et iucundū et vtilē, dictū iā eſt. Sed ei qui excellit, hmōi amicus fieri nō ſolet, niſi etiā virtute excellatur: ſin minus, non adæquatur ex rata portione ſuperatus. Cæterum non admodū tales eſſe conſueuerunt. Atq; hę quidē amicitiæ in æqualitate conſiſtunt. F eadem.n. ab vtriſq; exhibētur, voluntq; ſibi mutuo: aut alterum pro altero recōpenſant, vt voluptatem pro vtilitate. has autem minus eſſe amicitias, minusq; permanere dictum iā eſt. Sed & ob ſimilitudinem & ob diſſimilitudinē eiuſdem & eſſe & non eſſe amicitias videntur. ex ſimilitudine.n. quam habēt eū ea quæ eſt ex virtute. videntur amicitiæ: quippe cū altera iucunditatem, altera vtilitatē

G in ſe habeat, quæ verag illi ét inſunt: in eo vero q illa calumnia vacat, ſtabilisq eſt, hæc cito immutaſ, alijsq multis differunt: ex illius diſſimilitudine amicitiæ non videntur.

DIxit. Et fortaſſis non contingit Ineniri plures vno amico amicitię pfectę: ſicut nō contingit amatorē vnum habere plures amatas ſi mul. omne n. quod in fine eſt & ſuperexcellentia, naturā habet, q exigit vt comparetur vni. qđ. n. in fine H eſt & vnū eſt. Ideoq; non eſt poſſibile vt vni placeant plura placentia vltima. illud. n. in quo aliquis conmunicat, nō dr eſſe in vltimo. & ét rara eſt multitudo amicorum ſm bonitatem pp paucitatem bonorū. neq; ét quia non eſt certum virum amicum eſſe, niſi poſt longā experientiā, & permixtionē multā & ſocietatem. & hoc eſt difficile. hęc eſt ergo res, quæ appropriatur amicitiæ bonorum. In amicitia autem, quę ſit propter vtilitatē & delectationem, poſſibile eſt eſſe plures vno amico ſimul. poſſibile eſt enim vt I placeāt vni plures ex iſtis: eo quòd multa talium inueniuntur, & acquiritur eorum experiętia modico. Et vt q plus iſtis duabus ſit amicitia, q ſit ꝓpter delectationē, cùm iſta ſit ab ambobus ſm æqualitatē: intendo vt gaudeant ex inuicem æqualiter, & lætantur ex rebus vnis æqualiter: & iſta eſt vt amicitia adoleſcentium: & quibus maxime eſt hęc amentia, ſunt viri libertatis. Amicitia vero, quæ ſit per vtilitatem, eſt amicitia mercatorum. D. Viri autē glorię & exultationis non indigent rebus vtilibus, ſed delectabilibus K quidem. & pp hoc nolunt aſſociari quorundam hominū. & hoc, quā iſti non ſuſtinent contriſtans. D Et fortaſſis non tolerat aliquis contriſtabile tolerātia ſępiterna, ét ſi fuerit cōtriſtabile bonū ipſum: intēdo q nō tolerat aliquis bonū contriſtans, quāto minus contriſtans, qđ non eſt bonum. & propterea requirimus vt amici delectabiles ſint & boni ſint: & tales ſunt, in quibus inuenitur quicquid inueniri oportet in amicis. Dixit. Domini autem poteſtatum & regnorum, & qui ſimulantur eis ex iſtis modis ho L minum. videntur vti amicis, & acceptare eos propter præpollentiam ſuper eos. & cauſa in hoc eſt, qm ſocij delectationum ſecundū eos, qui vidēt q ipſi ſint amici, alij ſunt à ſocijs ciuitatum. q autē ſint ſocij delectationis eiſdē ſocijs vtilitatis nō cōtingit multotiēs, ſed parū: eo q iſti nō requirūt delectabiles cū virtute, neq; vtiles cū virtute. ſi. n. requirerent delectationē cū virtute, cōiūgerent cū delectatiōe vtilitatē. & ſimiliter, ſi requirerent vtile cū virtute, cōiūgerēt cū vtili delectationē. ſed iſti deſyderāt quidē ex hoibus M eū, qui eſt facilis motus pp delectationē: & volūt delectabiliorē motū actioni, quā ſperāt. & iſta nō cōiungunt in eodē multotiēs: intēdo delectabile iſto mō & vtile: quāuis iā dicti ſit q ſit delectabile & vtile. Verūtn virtuoſis virtute pfecta non fit amicus neq; vni iſtorum: intendo viros poteſtatum & regnorum, niſi fuerint excellentis virtutis, intendo virtutem perfectam. & ſi nō, tunc coæquabitur virtuoſo in virtute: & quādo non ęquatur ei, non

aſſi-

A assimilatur ei. & non inuenitur in iſtis dilectio, quæ ſit ſm æqualitatẽ vt in pluribus: quãto minus quæ ſit ſm equalitatem in virtute abſolute: eò ꝙ iſta dilectio ſit quidem, quando inueniuntur in vnoquoq; ipſorum res vnæ eædem: vt ꝙ ſit inuenta in vno ipſorum, gratia cuius eſt dilector, ipſa eadem virtus, quæ eſt inuenta in altero: aut vtilitas, quæ eſt in vno ipſorum ipſa eadem vtilitas, quæ eſt in altero. & ſimiliter ſe habet in dilectione. in amicis autẽ iſtorũ, intendo dominorũ regni, &
B in dominijs regni nõ inueniuntur res eædẽ, gratia quarũ ſunt amici: ſed rex accipit amicos dilectiõis cauſa, & amici aſſociant ei pp vtilitatẽ.

Dixit autẽ dictũ fuit de his, quæ ſunt præter dilectionem bonorũ, ꝙ ipſæ ſunt dilectiones minus, & ꝙ nõ perſeuerãt. D. Quibuſdam autẽ viſum eſt, ꝙ ſint dilectiones pp ſimilitudinem, quæ inuenitur inter eas, & inter dilectiones, quæ ſunt pp cõſimilitudinem in virtute: alijs vero viſum eſt ꝙ non ſint dilectiones pp priuationem ſimilitudinis. Modus autem ſimilitudinis cum illis eſt, qñ
C inuenitur in eis delectabile & vtile: & hæc duo inueniuntur in illis magis q̃ in iſtis: intendo in dilectione delectabilis, & in dilectione vtilis: eò ꝙ in illa inueniũtur delectabile & vtile perfecte: intẽdo in ea, quę eſt pp appetitum virtutis. Modus vero priuationis ſimilitudinis inter eas eſt, ꝙ illa non mutatur: intẽdo amicitiam appetitus virtutis: iſtæ autẽ mutantur velociter, & ſeiunguntur abinuicem. propter hoc igitur viderunt multi hominum, ne nominentur iſtæ dilectiones: eò ꝙ non aſſimilantur illi.

De amicitia in ſupereminentia. D

Cap. 7.

ALtera eſt amicitię ſpẽs ex ſupereminentia: vt patri erga filiũ, & deniq; ſeniori erga iuniorẽ, & viro erga vxorem, & principi ad erga ſubditos. Sed hæ inter ſe ẽt differunt. nõ enim eadẽ eſt parẽtib⁹ erga liberos, & principibus erga ſubditos: verũ neq; patri erga filiũ, & filio erga patrẽ: neq; viro erga vxorẽ, & vxori erga virum. diuerſa enim vnicuiq; horũ virtus, diuerſumq; opus eſt: diuerſa itẽ ea ob q̃ amãt: diuerſi igit etiã amores, & amicitiæ erunt. atq; eadẽ quidẽ vtriq; ab altero neq; exhibent, neq; ſunt requirẽda: ſed cũ parẽtibus liberi ea tribuũt, quæ debent ijs qui genuerunt, & parẽtes filijs ea quæ filijs exhiberi debent: ſtabilis taliũ, ac bona amicitia eſt. In omnibus aũt amicitijs, quæ p ſupereminentiã exiſtũt, amor ẽt proportione eſſe debet. vt meliorẽ amari magis, q̃ amare, & vtilio
E rem, & aliorũ vnumquẽq; ſiſtr. cũm enim pro dignitate amor extiterit: tũc quodã modo æqualitas fit. id quod eſt amicitiæ vr. At vero æquale in iuſtis & amicitia eſſe non ſimiliter videtur. nã in iuſtia primo eſt quod eſt pro dignitate, ſecundo quod in quantitate eſt: in amicitia vero quod eſt in quãtitate primo, ſecundo quod pro dignitate eſt. id ãt pſpicuũ eſt, ſi multa virtutis et vitij, affluẽtię, aut alicui⁹

alterius

G alterius diſtãtia fuerit: nõ enim amplius ſunt amici, ſed ne eſſe quidem ſe dignum putant. Hoc aũt in Dño clariſſime patet, qui plurimum oſtbus bonis præſtãt. ſcꝫ in regibus: neq; enim his plerisq; eſſe amicos ſe dignũ ducũt, cũ inferiores ſ̃ge ſint: neq; optimis & ſapientiſſimis, illi qui nihil ſapẽ. In his cũ exacta præſumptio nõ eſt, quousq; ſint amici. multis enim ablatis adhuc manet. ſi vero longe ſeparatus aliquis ſit, vt Deus, non amplius H manet. Vnde & in dubitationẽ venit: nũquid amici amicis maxima ex bonis velint, vt Deos eſſe: nõ enim amplius ipſis erũt amici: neq; & erunt bona: amici enim bona ſunt. Si igit recte dictum eſt, amicũ amico velle bona eius ipſius cauſa: eum ipſum qualiſcunq; eſt, manere oporteret: homini aũt permanẽti maxima bona adeſſe volet. & fortaſſe non oſa: ſibi ipſi enim maxime bona vnuſquiſq; vult.

I Dixit. Et ex ſpeciebus dilectiõis eſt ſpes altera, quæ inuenitur ſm additionẽ & ſuperfluitatẽ: ſicut dilectio patris ad filiũ, & ſenis ad iuuenẽ, & viri ad mulierẽ, & oĩs præſuperati ad ſubditum. D. Et in hac dilectione diuerſitas eſt inter cõdiligentes, & inter iſtos modos metipſos, eo q̃ nõ eſt dilectio patrũ erga filios, vt dilectio prælatorũ erga ſubditos: neq; dilectio patris erga filiũ, vt filij erga patrẽ: neq; viri erga mulierem, vt mulieris erga virum: eo q̃ virtus vnicuiuſq; iſtorũ & actio eius diuerſa eſt: & ex quo coamatio iſtis eſt p̃ virtutẽ aut actionem, K neceſſe eſt vt diuerſificent dilectiones in iſtis penes diuerſitatẽ eorũ, gratia quorũ fiũt dilectiones. & p̃ hoc nõ requirit quilibet horũ à ſuo cõpari ſpeciẽ vnã ex actione, ſm q̃ mereret ſua dilectio. patet ergo requirit à filio reuerentiã: & qñ reuerẽ fuerit ipſum ſm q̃ cõuenit, firmabitur dilectio patris & debitũ habitudinis. quod aũt requirit filius à pre, eſt vt ſint erga ipſum actiones pris. & ſiſt requirit prælat⁹ à ſubdito donec ſit dilectio inter ambos, aliud ab eo qđ requirit ſubditus à prælato. & ſiſt eſt diſpõ viri cum muliere. L

D. Et oportet vt ſit dilectio p̃fecta in iſtis ſm proportionem, non ſm q̃ualitatẽ: intendo qñ non ſunt cogentia ad dilectionẽ in dilectis ſm æqualitatem. & hoc, qm̃ oportet vt amet vilior ex ipſis meliorẽ amplꝰ q̃ melior vilioꝛẽ. & ſiſt eſt in vilioꝛe: intẽdo q̃ vilior amicorũ oportet vt ſit amatus magis q̃ amans, qñ ergo amor inuẽtus fuerit in amicis ſm mẽſurã meriti, erit ſtatim q̃ualitas quædã: intendo dilectionẽ ex parte p̃portionis: & ſi nõ ſit æqualitas vera, put eſt in amicis, quorum M actiones ſunt ſpeciei varius, & mẽſuræ varius. Æqualitas ergo ī dilectione dicetur & ſm duas intentiones, quẽadmodum dr̃ in iuſtitia. vna earum eſt æqualitas in quãtitate: altera q̃ualitas ex parte p̃portionalitatis. veruntã primũ in iuſtitia aliud eſt à primo in dilectione. nã primũ in æquali in iuſtitia eſt quod ſit penes menſurã meriti æqualis ex parte p̃portionis. & ſcdm eſt illud, qđ ſit penes quantitatẽ. primũ aũt in dilectione intendo præcedens, eſt æquale in quantitate: dilectio vero,

quæ

A quæ eſt ſm proportionalitatẽ, poſte
rior eſt illa dilectione: intẽdo vt ſit
dilectio vniuſcuiuſq; amicorũ ſm
proportionẽ debiti vnius ad alterũ
non ſm æqualitatẽ. &, qñ diuerſanᵗ
debita, manifeſtũ eſt ꝙ inueniᵗ in-
ter debita diſtãtia multa: intẽdo vt
diuerſent penes virtutẽ & vitiũ, aut
penes eſſe, aut penes aliquid aliud.
cumq; fuerit diſtantia valida inter
duo, patet eſt ꝙ nõ ſit inter ea amici
tia: necꝙ ꝓparat quiſquã eorũ ſeip-
ſum ad hoc. Et iſtud patet valde in
Dijs. nemo. n. præparat ſeipſum ad
hoc vt ſit eis amicus, cũ ſit præemi-
B nentia eorũ in bonis multa valde.
Et declaraᵗ hoc ẽt ex regibꝫ. naꝫ qui
ſunt multo inferiores ipſis, nõ præ-
parãt ſeipſos, vt ſint amici eis. & ſi ꝛ
quibꝫ nõ eſt quãtitas idoneitatis in
aliqua rerũ, nõ præparãt ſeipſos, vt
ſint amici virtuoſorũ & ſãpientum
valde ex boſbus. D. Non eſt autẽ in
hoc quãtitas nota in diſtãtia, verſus
quã finiaᵗ amicitia. & ſi ſuperfluat di
ſtantia nõ erit amicitia. apparet. n.
ꝙ, qñ ſuperat vnus aliũ in rebꝫ mul
tis, adhuc ſit inter eos cũ hoc amici-
tia. qñ vero ſupuenerit ipſum, ſine
multitudinis rerũ & bonitatis, tunc
C iã nõ erit amicitia. terminus autẽ in-
ter hæc duo immaneſtꝫ & indeter
minatꝫ in ſeipſo. D. Et ex hinc de-
pendet difficultas quẽdã, & eſt ꝙ for
tuitu amici nõ volũt amicis ſuis bo
na eximia. ſi ergo hæc ſic fuerit, ca-
ſus diſtãtiæ diſſoluet amicitiã. & ẽt
tunc nõ erũt ipſi ſub vno gñe ex ge-
neribꝫ boni. Et iã putaᵗ ꝙ amici ſint
ſpẽs bonitatis ſub gñe vno: intendo
coæquales in bonitate: vt coæquaᵗ
vni ſpeciei. ideoq; dictũ eſt ꝙ ami-
cus vult bona amico ſuo, eõ ꝙ ipſe
eſt ipſe: veruntã ſi fuerit amicus ens
ille, qui vult amico ſuo bonũ illud, D
quod cõuenit ei inquantũ hũ, & ſm
diſpoñem, ſm quã meretᵗ bonũ hu-
manũ, volet ergo & bona eximia.

Amicitiam magis conſiſtere in eo vt amet, quàm vt ametur. Cap. 8.

PLeriq; autẽ ob ambitionẽ
amari magis videnᵗ velle,
ꝙm amare: vnde amatores
adulatorum pleriq; ſunt. adula
tor enim amicus ẽ qui excelliᵗ,
aut ſe eſſe talẽ, magisq; amare, ꝙm
amari ſe ſimulat. amari autẽ &
honorari, quod videlicet pleriq; E
appetũt, prope accedere inter ſe
videnᵗ. ſed non per ſe tm honorẽ
eligere videtur, ſed ex accidẽti.
gaudent enim pleriq;, cũ ab hijs,
qui in poteſtate conſtituti ſunt,
honorãtur, ob ſpem: quippe cũ
ſi aliqua re indiguerint, eã ab ip
ſis conſequuturos ſe eſſe exiſti-
mẽt: atq; ita honore quaſi ſigno
quodam beneficij accipiendi læ
tari conſueuerint. Qui vero ã
probis viris & ſciẽtibus honorẽ
affectant, ſi propriã opinionẽ de F
ſe ipſis confirmare cupiũt: gau-
dentq; ꝙ boni ſint, eorũ iudicio
qui id dicũt, credentes. at amari
per ſe gaudent. quo circa id me-
lius eſſe, ꝙ honorari: & amicitia
expetẽda per ſe eſſe videretur.
Sed ſeo ꝙ amat aliquis magis,
ꝙm in eo ꝙ amatur, conſiſtere vi
detur. Argumento ſunt matres,
quæ amando gaudent. nõ nullæ
enim filios ſuos educandos tra-
dunt, amantq; ſciẽtes redamari
non curãt, ſi vtrunq; nõ poteſt:

ſed

G ſed ſatis ipſis videtur, ſi liberos ſuos bene agentes inſpiciant. amãtq; ipſos, ẽt ſi ob ignorationem illi quæ matri debent, tribuere nequeant. Cum vero amicitia magis in amando cõſiſtat, & amatores amicorum laudentur: amare eſſe amicorũ virtus videtur. quare inter quos hoc pro dignitate fit: ij ſtabiles amici ſunt: amicitiaq; eorũ permanet. at hoc modo illi etiã qui inæquales ſunt, amici maxime eſſent: eò q̃ adæquari pñt, æqua-
H litas vero et ſimilitudo amicitia eſt. & ſcipue ea quę eſt ex virtute ſimilitudo. cũ enim ſtabiles p ſe ipſi ſint: ẽt inter ſe mutuo permanent: & neq; indigẽt prauis, neq; talia ſubminiſtrant: ſed vt ita dicã, ẽt prohibent. bonorum ſiquidem eſt neq; ipſos peccare, neq; amicis pmittere. Praui aũt firmitatẽ quidem nullã habẽt, neq; n. ſibiipſi ſibi permanent. ſed ad paruum tẽpus tñ amici
I ſiunt, prauitate inter ſe mutuo oblectati. qui vero ſunt vtiles, & iucũdi, diutius durãt: permanent. n. quoad voluptates & vtilitates ſibi mutuo exhibuerint. Ex cõtrariis aũt maxime videt fieri amicitia, quæ ob vtilitatẽ exiſtit. vt pauper diuiti, imperito ſciens amicus fit. quod enim conſequit aliquis indigus, illud appetẽs aliud quid recõpenſat. Huc trahere ẽt quiſpiam poſſet amatorẽ & amatũ, pulchrũ itẽ & turpẽ. Vnde amatores ridiculi interdũ videntur, dum ſicut amãt, ita ſe eſſe amãdos cenſent. K
ſi ſimili modo ſane eſſent amabiles, fortaſſe cenſere ita deberẽt. cũ nihil vero hmõi habeant, ridiculũ eſt. Sed forſitan neq; cõtrariũ p ſe cõtrariũ appetit, ſed ex accidẽti: medi aũt appetitio eſt, quod bonũ eſt. verbi cauſa, ficco bonũ eſt non ſi humidum euadat, ſed ſi ad medium perueniat. calido itẽ & caliñ, ſiſi modo. Verum hæc cum paulo à propoſito alieniora ſint, in præſentia omittantur.

DIxit. Et multi eorũ, de quibus L
putatur q̃ amẽt honorẽ, volũt amari magis q̃ amare. & pp hoc eſt q̃ multi ſunt amatores laudatores ex hominibus. laudator enim eſt amicus, addens in amicitia eius, cũ quo cõuenit: & ipſe vult eẽ amator magis q̃ amat⁹. & vt vir ſit amator, propinquũ eſt ad hoc vt ſit honorator eius, qui appetit honorẽ nõ p ſe, ſed pp vtile: & maxime qui appetit honorẽ à regibus & principibus. nã appetit quidẽ eum p modũ accidentis, non p ſe. ipſi enim appetũt quidem honoratiorẽ, pp ſpem conſe-
quẽdi ſuum propoſitũ: xſtiman⁹. M
q̃ impetrent ab honoratoribus oẽ, quod indigẽt. gaudẽt ergo ex honoratione eorũ, & ponũt eam ſignum exaudiendi eos. D. Illi aũt, qui deſyderãt honorẽ ab eis, qui ſunt emeriti & noti, deſyderãt quidẽ honorẽ ab eis, quatenus p hoc intelligere ſciãt: quñ & ipſi emeriti ſunt & noti: quẽadmodũ illi. gaudent ergo per hoc q̃ ipſi boni, & p creditionẽ eius de ipſis honoratorũ ſuorũ: cũ non honorẽt boni niſi bonos, neq; emeriti & noti niſi emeritos & notos.

A & ſimiliter ꝛappetunt vt ſint amati: eo ꝙ dilectio eligibilis eſt per ſe. Et putat ꝙ potius ſit in amato q̄ in amāte. Et ſignū huius ſunt matres, quę gaudēt ex ſua dilectione. quędā enim ipſārū dant quicquid habent filijs ſuis abſq; retributione: neq; requirūt remunerationē ex eo, quod impartiunt filijs de bonis. & vt nō diligunt aliquid niſi bonū ſtatum, & decorū filiorū ſuorū & ꝛt amant eos, quāuis ipſi non reuerentur eas aliqua reuerentia debita matribus, pp ignorantiam ipſorū & negligentiā proprij iuris. Cūm ergo dilectio

B ponor ſit in dilecto q̄ in diligēte: & laudatur qui amat amicos: neceſſe eſt vt ſit virtus amicitię viſitatio habitꝰ amicitiæ ab vnoquoq; coamantium, donec aggregent eligibile & laudabile ī vtrisq;: intēdo vt vterq; ipſorum ſit amans amatus. & q̄n ſic eſt, tunc in quibꝰ inuenitur dilectio ſm meritum vel idoneitatem, non ſm æqualitatē, ſunt ꝛt perſeuerātes in amicitia. & iſta eſt amicitia com proportionalitū in virtute. amicitia aūt æqualitatis dignior eſt vt ſit in

C coæqualibꝰ in virtute: quēadmodū amicitia ꝛpportionalitatis dignior eſt vt ſit diuerſitatis in virtute: intēdo vt ſit amicitia, i. dilectio, & actio dilectionis in quolibet ipſorum ſm menſurā virtutis ſuæ ad virtutē cōparis ſui. & ſit quidem iſtorum amicitia perſeuerās vt amicitia coæqualium: eò ꝙ illi cōſimiles ſunt, i. com proportionales: & proportionalitas eſt æqualitas quædā: intēdo amicitia quædā coæqualis, quanto magis conſimilitudo. virtuoſorū: eò ꝙ cura pſeuerantię amicitiæ eorū eſt pſeuerātia ipſorūmet in virtute. & iſti, vt dicunt, non indigent rebꝰ malis. neq; ergo faciunt eas ſibiinuicem: D immo prohibēt eas abinuicē, cum nō faciant hoc vt pecēt circa bona, neq; vt mandent amicos ſuos peccare circa ea. Malorum aūt cōſimilium nō perſeuerat dilectio: eò ꝙ ipſi nō perſeuerāt in ſua conſimilitudine: ſed variantur in diſpoſitionibꝰ ſuis. ſiunt autem amici in tpe modico: & quiſq; eorum lętatur ex malo ſui comparis. iſti ergo, prout diximus, non ſtabiliuntur ex parte conſimilitudinis: ex parte autem vtilitatis & dilectionis ſtabiliūtur multotiēs, quādiu perſeuerant lucrantes ſibiinuicem delectationes, & vtilitates. E

D. Et arbitrantur ꝙ dilectio, quæ eſt pp vtilitatem, vt plurimum eſt quidem inter cōtrarios: vt dilectio pauperis erga diuitē, & ignorantis erga ſcientē. verūtamen diues non amicat pauperi inquantū pauper: ſed vult ab eo pro hoc, qđ dat ei de pecunia, aliam rem. D. Et fortaſſis intrare facit quis in dilectionē contrariorū amatiū & amatiam, & formoſum & deformē. at ſi amicitiam exhibuerit deformis formoſo pp eius formam: non tā amicabit ſibi formoſus deformi pp ſuā deformitatē. Et ex hinc appareat ꝙ amatij ſunt di F gni vt deirideantur, cum voluerint aliqñ vt amentur, cum aūt amentur, fortaſſis ipſis eſt idoneitas, gratia cuius amantur: qñ vero non fuerit ei ſis idoneitas rei vllius & velint amari, tunc digni ſunt derisione.

D. Et fortaſſis appetet contrarium ſuum per accidens. & hoc, qñ contrariū appetit quidē illud, quod eſt bonū: & hoc eſt mediocre. verbi. g. qñ non eſt bonum ſicco vt fiat humidus, ſed vt deueniat ad medium. & ſimiliter calido non eſt bonum

vt

G vt ſa: frigidus, ſed ſi peratus vult, vt æſtimo, q̃ exceſſus in rebus oppoſitis deſyderat mediũ. D. Niſi q̃ hæc perſcrutatio immanis fettabilis eſt ex hac ſolutia, ideſt nõ eſt eſſentialis ei. relinquamus ergo eam.

De amiſi amicitia. Cap. 9.

VIdetur aũt, quemadmodum in principio dictũ eſt, circa eadẽ, & in ĥſdẽ & amicitia eſſe, & ius. in omni enim ſocietate eſſe quoddã ius vẽ, & amicitiæ quoq; cõſuetu-
H res. n. & cõmilitones tanq̃ amicos appellant: pari modo ẽt qui in aliis ſocietatibus verſantur. quatenus aũt inter ſe cõmerciũ habent, eatenus amicitia inter ipſos eſt: nã & ius. & prouerbiũ cões res amicorũ eſſe inquit: recte ſane. in cõitate ſiquidẽ amicitia eſt: fratribus aũt & ſodalibus cõia omnia ſunt: reliquis definita, atq; aliquibus plura, quibuſdã pauciora: quippe cũ amicitiæ quoq; aliæ magis ſint, aliæ minus. Differũt aũt & iura
I ipſa. nõ enim eadẽ ſunt parentibus erga filios, & fratribus ſeor ſe: neq; ſodalibus eadẽ, & ciuib⁹. ſimili modo ẽt in reliquis amicitiis. diuerſæ igitur ẽt iniuriæ ad vnũquenq; horũ ſunt: incrementũq; accipiunt, quo magis erga amicos fiũt. vt pecuniis ſodalẽ priuare grauius eſt, q̃ ciuẽ: & nõ opẽ ferre fratri q̃ alieno: patrẽ itẽ percutere q̃ quẽlibet alium. Augeri ẽt ſimul cũ amicitia ius ipſum natura conſueuit, vt pote cũ ĥſdem conſiſtant, & K æqualiter pertingãt. At vero ſocietates oẽs partib⁹ ciuilis ſimiles ſunt. nã ob vtile aliquod conueniunt hoſes, aliquidq; eorum comparantes quæ ad vitã pertinent: & ciuilis ſocietas vtilitatis gratia vẽ, & à principio conſtitiſſe, & pſeuerare. id. n. & legũlatores conijctant, & ius eſſe inquiunt, quod cõiter conducit. Reliquæ igit ſocietates particulatim vtilitatẽ appetunt. exẽpli cauſa, nauigatores eã quæ ex nauigatione euenit, vel ad pecu- L niarũ cõparationẽ, vel tale aliquid ſpectantẽ: cõmilitones eã quæ ex bello acquirit, ſiue pecunias, ſiue victoriã, ſiue vrbẽ appetãt. fiũt quoq; tribules, & curiales. Nõnullæ vero ſocietates fieri ob voluptatẽ videtur, chorealiũ ſcilicet ſodaliũ, & contributorũ: quæ ſacrificij, & conuictus cauſa conficiunt. Atq; hæ quidem oẽs ſub ciuili cõſtitutæ ſunt. nõ enim preſentẽ vtilitatẽ ciuilis appetit, ſed ad oẽm vitã M ſpectat. Et qui ſacrificia faciũt, circa eaq; conuentus, honores Dijs exhibent: & ſibipſis cũ voluptate requiem cõparant. priſca enim ſacrificia & cõuentus videntur poſt fructuum collectiones quaſi primitiæ quædã fieri cõſueuiſſe. in his enim maxime tẽporibus ocio vacabant. omnes igitur ſocietates partes eſſe ciuilis videntur. tales autem amicitiæ tales ſocietates conſequentur.

Videtur

A Videtur aũt, quemadmodũ dictũ est primo, ꝙ neq; dilectio, neq; iustitia inuenę sine, nisi in eo, quod proportionat nobis, et in nobis: eo ꝙ putatur ꝙ in omni cõiectione & conegociatione iustitia quędã sit, & amicitia quędã. etenim cõsociati in itinerationem nominantur amici: & sic communitantes nominantur amici: & vsq; quicunq; cõmunicant in actione aliquã, nominantur amici. & mensura amicitię eorum, & sm mensurã cõiectionis & coadiuuationis & dictũ est quidem in prouerbio, ꝙ quod amicorũ est, B cõe est: eo ꝙ amicitia cõitas. & pp hoc vniuersum, quod confratrũ est & sociorũ, cõe est. & portio virtuosorũ in istis cõiectionibus ex vtilibus, gratia quorũ est cõitas mensurata, est quibusdã magis & quibusdam minus: ideoq; sunt quędã amicitiarũ magis, & quędã earũ min9: intẽdo ꝙ amicitia sequi bonũ existens in cõnegociatione. Et sic iustitia diuersificat in seipsa diuersitate cõiectionis. & pp hoc est dilectio patrum, & filiorũ, & fratrũ, & sociorũ adinuicẽ, & dilectio ciuium vnius ciuitatis adinuicẽ diuersificatorũ. C intẽdo ꝙ dilectio patrũ erga filios diuersa est à dilectione fratrũ. & sic dilectio diuersat à dilectione sociorũ diuersat à dilectione ciuiũ. & sic in ceteris dilectionibus. Et pp ist ad sunt spẽs iustitiæ in eis diuersę: & malitia aduersat iustitiæ magis circa dilectionem maiorẽ q̃ circa minorẽ. & pp hoc rapina, pecuniæ, & defraudatio ipsius à socio peior est q̃ à concive: & derelictio sine adiutorio peior est derelictione extranei, & sic frangere caput patris peius est q̃ frangere ceius, qui non est pater. D. Et patet D ꝙ iustitia augetur per augmentum dilectionis, quasi ambę sint in rebus eisdem, & finitur per augmentũ eiusdem modo æqualitatis. D. Et vniuersius specierum cõiectionũ particularis similis est partibus habitudinis ciuilis: intẽdo cõiectionẽ publicam. oẽs enim desyderant rẽ vnã eandẽ: & est illud, quod desyderat habitudo ciuilis. per oẽs enim eos inquiritur conueniens in vita. & videtur de cõitate ciuitatis vel ciuili, ꝙ gaudet p illud, quod conueniens est vt per ipsum incipiatur consociamo & perdurer etiã. & istud est E propositũ latoris legum: & dicit ꝙ iustitia est cõuenientius cõi: intẽdo hominis cõi. Etenim reliquæ cõiectiones particulares desyderant conuenientius particulari: vt nauigatores maris causa lucri di pecuniã, aut alterius causa ex his, pro quibus laboratur in mari. & sic communicantes et in malitia desyderant conuenientius in prælio: vtputa pecuniã, si huius fueris appetitus: aut victoria, si illa desyderet: aut captionẽ ciuitatis, si ad hoc tendat desyderium: sic se habet in hominibus vnius lucri: intendo ꝙ inquisitio eorum est F boni particularis inquisiti per illã viam. D. Et patet de quibusdã cõmunicationibus, ꝙ fiunt causa delectationis ex cõclusione, & recreationis, vt coniunctiones ciuiũ in festis decollationũ, & sacrificiorum: intendit quod apud nos dicit Pascha.

D. Verisimile est enim ꝙ omnis ista instrent sub habitudinem ciuilẽ, intendo cõmunicationem publicã. ciuitas nempe non desyderat hoc, quod cõuenientius est alicui, sed quibus. D. Et qui offerũt sacrificia in

in toa vita ſua, & honorant Deum in iſtis cõgregationibus, ipſi quidẽ lucrãtur ſibiipſis per hoc recreationem ex operatione illa cũ delectatione. & hoc phãs eſt ex decollatione & celebratione antiqua Paſchæ. ſiebãt enim poſt frugũ collectionẽ: & eligebant quidam illã horam pp duas intentiones: vna, quia tũc quieuerunt à frugum collectione: ſecunda, ſacrificiũ tunc erat quaſi gratiarum actio pro adeptione frugũ illi⁹ anni. & qñ ſic eſt, tunc iam patet, q̃ vniuerſæ cõiationes partes ſunt habitudinis ciuilis, & q̃ ſequitur oẽm cõmunicationem amicitia quædã ſm modum illius cõmunicationis.

H

De ſpeciebus ciuilitatis. Cap. 10.

Ciuilitatis vero tres ſpecies ſunt, totidẽq̃ trãſgreſſiones, quaſi corruptiones quędã illarũ. Ac ciuilitates quidem, regnũ, & optimi potentia, & terna quæ à cenſibus exiſtit: quã cenſipotentiã vocare accõmodatiũ videtur: ſed plerique rẽpublicã eam appellare cõſueuerunt. harum optima regnũ, peſſima cenſipotentia eſt. Ac regni quidẽ tranſgreſſio tyrannis eſt. ambo enim vnius imperio conſtant: plurimũ tamen differunt.

I

Tyrannus ſuam, rex ſubditorũ vtilitatem ſpectat.

Tyrannus enim ſuã, rex ſubditorũ vtilitatẽ ſpectat. non enim eſt rex niſi ex ſe ipſe ſufficiat, omnibusq̃ bonis excellat: at q̃ talis eſt, nulla re indiget. quocirca vtilitatẽ nõ ſibi, ſed ſubditis procurabit. nã qui ciuſmodi nõ eſt, ſortitus potius eſt, q̃ rex. Tyrãnus vero econtrario huic, ſuum ipſius bonũ perſequitur. k clariusq̃ eã eſſe peſſimã manifeſtum eſt. id enim eſt peſſimum, quod optimo eſt cõtrariũ: è regno aũt in tyrannidẽ trãſit⁹ fit: tyrannis. n. principatus vnius prauitas ẽ. & prauus rex, tyrannus euadit. Ex optimi potentia aũt in paucipotentiã fit mutatio, vitio principũ qui p̃ter dignitatẽ res ciuitatis diſtribuũt, & oſa, aut pleraq̃ bona ſibiipſis reſeruãt, & magiſtratus ſemper ex iſdẽ demãdãt, diuitias plurimi faciẽtes. vnde pauci atq̃ ĩdem L praui loco optimorũ dñantur. Sed ex cenſipotẽtia I populi potentiã: hæ. n. finitimę ſeer ſe sũt. multitudinis. n. & cenſipotẽtia eſſe cõſueuit, & q̃uales oẽs qui in eẽſu ſunt. At populi potẽtia, qppe cũ paulũ reipublicę ſpẽm trãſgrediaẽ, minime praua eſt. Ac reſpublicæ qdẽ ſeu ciuilitates in hũc maxſe modũ immutanſ. ita. n. ad minimũ & facillime trãſeunt. Quarũ ſiſtudines et q̃ſi exẽpla ſumere ẽt I familiꝰ q̃ſpiã poſſet. patris. n. erga filios M ſocietas figurã regni hẽt: qppe cũ patri cura filiorũ ſit. vnde ẽt Homerus Iouẽ patrẽ appellat: eò q̃ regnũ paternũ imperiũ ẽe debet. At apud Perſas pñs ſperiũ tyrãnicũ eſt, q̃ vt ſeruis ſiꝰ ſuis vtunt. Tyrãnicũ itẽ eſt heri erga ſeruos: in eo. n. id qd̃ hero vtile eſt, agit. Sed hoc eſſe rectũ videtur. Perſicũ illud prauum, atq̃ errans. eorũ. n. qui ſunt diuerſi, diuerſa quoq̃ impia ſũt.

A Vir & vxoris optimatum potestati simile apparet: pro dignitate siquidem imperat vir, ac circa ea circa q̃ virum decet: quæ aũt vxori conueniunt, ea illi attribuit. nam si oſum dominꝰ eſſe velit vir, in pauci potentiam delabit: ꝓter dignitatem. n. id facit, & non quatenus eſt melior. Interdum vero vxores quoꝙ, quibus patrimoniũ oẽ obtigit, dominantur: vnde non ex virtute ſed ex diuitijs & potentia, ſi-
B cut in paucorum potentatu imperia fiũt. Fratrum aũt ſocietas cenſipotentię ſimilis eſt. ſunt. n. æquales, niſi quatenus ętatibus diſtant. vnde ſi longe ætatibus diuerſi ſint, fraterna inter ipſos amicitia non amplius eſt. Popu lipotentia autem in ijs maxime cohabitationibus apparet, quæ ſine domino ſunt. ibi. n. ęquales omnes. in ijs itẽ, vbi cum princeps imbellis ſit, poteſtatẽ agendi quidlibet vnuſquiſq; habet.

C DIxit. Et ſpecies habitudinum ciuilium tres ſunt: & oppoſitę eis tres. Prima eſt principatus regis: intendit regem vnum virtuoſum. Secunda principatus bonorũ: intendit reges multos coadiutores in gubernationem virtuoſam nobilẽ. & illud ht per hoc, vt vnuſquiſq; ipſorum adducat partem gubernatiõis aliam ab ea, quã adduxit alter: cũm non contingit aggregari partes gubernationis ciuilis in vno. D. & tertia eſt principatus honoris: intendit ciuitatem, cuius finis eſt honor. D. & quidam hoſum noſant eã vſum vitæ: & melior oſum iſtarũ eſt principatus regis: & vehementior oppo D
ſitionum eſt oppoſitio, q̃ noſatur principatus cõgregationum. D. Et principatus tyrannidis & regni vnꝰ & idem eſt per formã: & inter vtrũque diuerſitas eſt multa: eò ꝙ intentio tyranni eſt bonum ſuum: & intentio regis eſt bonum eorũ, quibꝰ præeſt, non bonum ſuij ipſius. nõ tñ eſt rex, qui non eſt excuſatus ab oĩ exigentia procurationis, & non eſt virtuoſus vniuerſitate virtutum. & hoc, q̃m rex q̃n fuerit virtuoſus & excuſatus ab oĩ exigentia procurationis, non eſt indigens aliqua re: cumq; non fuerit vllius egens, non E
erit intentio eius in principatu ad vtilitatem propriã: ſed intendet vtilia gregi ſuo. D. qui vero nõ fuerit talis, conueniens eſt vt ſit princeps ſorte: intendit caſu, non merito vel idoneitate. Tyrannus aũt contrariꝰ eſt regi ſm veritatẽ: eò ꝙ iquirit ꝓprium bonum, & rex bonũ alteriꝰ. & iſtud oppoſitum eſt peius oppoſitorum & magis patẽs, q̃m malum: & eſt in ſeipſo tale, eò ꝙ contrariũ eſt bono abſolute, quod eſt principatus regis: & contra jum bono abſoluto eſt malum abſolutum. D. Et F
principatus mutatur ex regno ad tyrannidem: eò ꝙ tyrannidis malitia eſt pertinẽs principatui vnitatis: intendo malitiã contra principatum regis vnius. cũm ergo vtertq; principatus regni & tyrannidis pungant principi vni: & nõ differunt niſi ſm finẽ principis, fit mutatio iſtiꝰ principatus ex regno ad tyrannidẽ mutatione principis tñ: & hoc eſt facillimum. D. Sed principatus bonorũ ꝓp multitudinem principũ mutat ad principatum paucorũ: intendit principatum diuitũ, qui ponunt fi-

G nem gubernatiōis diuitias: & iſtud eſt oppoſitum huius principatus. D. Et ē deterior principatū: ideo q̄ principes diuidūt bona ciuitatis nō ſm merita: & conuertunt vniuerſa bona aut plura ipſorū ad ſeipſos: & ſtudent vt principatus ſemp ſit eorundē, velut filiorū, & nepotū, vt arbitror: ideo q̄ diuitie apud eos ſūt eſt principatus. D. & principes huius ciuitatis pauci ſunt & mali loco eorum, qui merent principatū ex virtuoſis. D. Principatus aūt honoris mutat' ad principatum cōitatis: inte do congregationale: & eſt qui nomi H tur ſm libertate. D. Etenim iſti duo principatus cōpropinquos valde habent terminos: eō q̄ principat' honoris requirit ēt vt ſint principes in ipſo multi, & vt oēs coequales ſint in honore. D. Et principatus libertatis paucæ ē malitiæ: eō q̄ oppoſitio eius ex ſpecie principatus honoris pauca. D. Ad iſta nanq; oppoſita p̄mutant' iſti principatus vtp'm, & feſtina eſt p̄mutatio quorundā adinuicem. quod aūt eſt extra iſtas com permutationes, vt q̄ p̄mutet regnū ad aliud q̄ ad tyrannidem, parū eſt & graue. Et iſtud eſt, qd narrauit I Ariſt & eſt diuerſum vix vel ſemi- Nota dif-
tæ Platonis, qui videt q̄ principatus ferentiā I-
regni primo p̄mutat' ad principatū ter Plato.
honoris, & principatus honoris ad & Ariſto.
principatū diuitiarū, & principat' diuiciarum ad principatum congregationū, & principatus cōgregationis ad principatū tyrannidis. Et veriſimile eſt, qñ qñ perſcrutatio exquiſita fit de hoc, patet q̄ res eſt, quę currit curſu naturæ in cōpermutatione iſtorum principatuū eſt, vt dixit Ariſt. nō vt dicit Plato. D. Et eſt poſſibile vt inueniamus ſimile iſtis

regiminibus in regimine dom': in K
tendo hoſpitium: cōuerſatio enim patris cum filijs ſuis hoſpitio ſimilat' conuerſationi regis cum grege ſuo. curioſus ē enim rex gregis ſui: quemadmodū pater filiorū. & ideo nolauit Homerus regem patrē: indiget. n. rex, vt eius regimē ſit paternum regimen. D. Apud Perſas aūt regimen patris tyrannidale eſt: ipſi enim tractant filios tāquam ſeruos. & regimen domini erga ſeruum tyrannidale: eō q̄ domin' vtit ſeruo, prout ei melius fuerit, non ſeruo. Videtur aūt q̄ regimen patris erga filios directum ſit. Perſarum autem L
peccans. Qm̄ autē regimen vel principatus bonorum diuerſum eſt: eō q̄ quilibet eorum exerceat p̄priū officium, & ſaluat alterius officiū ſibi p̄proprium: ſimila ſipſorum regimē regimini viri, & mulieris in hoſpitio. vir etenim dominatur in hoſpitio rebus, q̄ ad eum pertinent. & dimittit dominium mulieri ſuper res ſibi pertinentes. qñ ergo vir dominat' vniuerſo, quod ſuum & quod mulieris cōuertitur ad paucitatem regiminis. intendit q̄ conuertat' ad diſpoſitionem ſimilātem principatui paucorum, intendo diuitis. & ſa M
cit quidem hoc p̄ idoneitatē, quam arbitrat' ex ſeipſo, ſiue potentiam, ſiue diuitias, nō per hoc q̄ illud melius. Et fortaſſe dominantur mulieres in huiuſmodi hoſpitijs & ciuitatibus ſimilibus iſtis hoſpitijs, quando fuerit in eis iſta idoneitas. verūtamen dominium ipſorum non hic ſecundum virtutem tunc, ſed p̄p diuitias aut potentiam: quemadmodum res ſe habet in dominio, vel in principatu paucorum: intendo q̄ nō ſit ſm virtutem, ſed ſm diuitias.

D. Do-

A D. Dominium aũt fraterũ in domibus ſimilatur principatui honoris: eò q̃ fratres coæquantur in oĩ re, ꝓterquam in annis. & pp hanc cãm, q̃n fuerit diuerſitas in annis multa, non erit illic dilectio fraterna. Principatus autem cõitatum, intendo principatum liberorum, vtpote ſimilat̃ ſtatui hoſpitij, in quo non eſt pater familias vel dominus. familia enim illius hoſpitij coæquales ſunt: & ſimiliter principatu aggregationis princeps debilis eſt.

B De *amicitia regia, paterna, familiari, & fraterna.* Cap. 11.

IN vnaquaq; ẽ ciuilitate eatenus amicitia apparet, qua tenus & ius. Regi ſan.ẽ erga ſubditos in beneficẽ ſup:remi-
nẽtia. bene facit enim ĩs q̃ ſub regno ſuo ſunt: ſiquidem bonus cum ſit, ipſorum curã habet, vt bene agant, non ſecus atq; ouiũ paſtor. vnde Homerus, Agamẽnonem paſtorẽ populorum dixit. Talis aũt paterna etiam eſt: tametſi magnitudine beneficio
C rum ꝑſtat. auctor. n. eius eſt q̃d videt̃ eſſe maximũ, vt videlicet ſint filĩ: eorumq; educatiõis, & inſtitutionis: id quod maioribꝰ quoq; attribuit̃. Nam & pater filiorum, & maiores nepotum, & rex à ſe rectorum natura imperium obtinet. Atq; amicitiæ hæ in ſupereminentia ſunt. atq; iccirco honorant parentes: ac ius inter hos non idem eſt, ſed ꝓ dignitate. ſic enim & amicitia. Viri item & vxoris eadem amicitia eſt, atq; in optimi potẽtia cõ
D ſtituta: quippe cum ſint virtutẽ & præſtantiori amplius bonũ ſit, & vnicuiq; quod conuenit. ita quoq; etiam ius. At vero fratrum amicitia ſodalitiæ eſt ſimilis: æquales ſiquidẽ ſunt & coætanei. atq; hmõi ſimilium morum, ſimiliumq; † affectuũ plerunq; ſunt. huic ſimilis reipubli
† a. l. affectu. ph narũ.
cæ illius amicitia eſt, q̃ ex cenſis conſtat: quippe cum in ea æquales inter ſe eſſe ciues debeant, ac probi: per vices q;, & ex æquo
E prĩcipatꝰ fiat. ſimili modo amicitia. In tranſgreſſionibus autẽ ſicut iuris, ita amicitiæ ẽt parũ admodũ eſt: & minimũ oſum peſſima. in tyrannide ſiquidem amicitiæ reperiũt aut nihil, aut parũ. in quibꝰ. n. prĩcipi & ſubdito cõe eſt nihil, in ĩs neq; amicitia ẽ: quippe cum, neq; ius aliquod ſit, ſed tale quippiã, quod artifici erga inſtrumẽtũ, aũt erga corpus, hero erga ſeruũ: nam hæc vtilitatem ab ĩs conſequũtur, qui ipſis vti conſueuerunt.
F ſed erga inanimata neq; amicitia ulla eſt: neq; ius: neq; erga equũ, aut bouem, neq; erga ſeruũ, quatenus ſeruus eſt: nihil. n. habent cõmune. nam ſicut ſeruus animatum eſt inſtrumẽtum, ita inſtrumentum, inanimatus ſeruꝰ eſt. quocirca in eo q̃ eſt ſeruus, erga ipſum amicitia non eſt: in eo q̃ hõ, eſt: quippe cũ vnicuiq; homini ius quoddã eſſe videat erga vnumquemq;, qui cũ ipſo legis, ac foederis eẽ priceps põt.

G & amicitia igitur erit, quatenus homo eſt. Atque Tyrannidib⁹ quidem & amicitiæ, & iuris parum admodũ eſt: in populi adminiſtrationib⁹ plurimũ. cũm enim ſint æquales, multa inter ſe habent communia.

DIxit. Et vnicuiq; ex iſtis ſex modis conueniẽtum regnatio eſt propria, intendo gubernationẽ propriam: & in vnoquoq; eorum inuenitur dilectio ſm mẽſuram iuſtitiæ inuentæ in ipſo. Dilectio quidẽ regis erga ſubditos abundans eſt ſm
H abundantiam ipſorũ in benefactionibus & operationibus, & ipſi diligunt eum ſm benefactionẽ eius ipſius. rex. n. qñ bonus fuerit, benefacit his, ſuper quos regnat, & viſitat eos pp eſſe actiones eorum iuſtas: quẽadmodum viſitat paſtor gregẽ ſuũ. & pp hoc Homerus poeta nolat ꝓlatos noſe deriuato à noſe gregis & iſtud regimen eſt nobilius regiminum. Et diuerſificatur quidem regimen patris, & regis in magnitudine vtilium. intendo ꝙ regimen regis maioris eſt vtilitatis, & cõius regimine patris: in genere vnum ſunt.
I putat. n. de patre ꝙ ipſe ſit cauſa eſſe filiorũ, & nutritionis eorũ, & doctrinationis. ideoq; debitum habẽt filij, vt retribuant patri I delectationibus bonorum in quibus oportet. & ipſe ſiſt portare hẽt hãc honoris exhibitionem ſuis anteceſſorib⁹ ex parentibus. pater itaq; filiorum prę Latus eſt naturaliter. & quemadmodũ eſt pater eis, quos genuit, ſic eſt filius eis qui præceſſerunt congenitoribus. & hæc eſt diſpoſitio regis erga eos, quos regit & manu tenet. inſẽdo ꝙ amor eⁱ⁹ erga eos ẽ amor paternus, & honorativ ipſorum erga eũ eſt honorativ filialis. etenim rex eſt cauſa eſſe alẽ, & fieri eius, & enutritionis eius, & doctrinationis eius, & gratia huius honorandi filij patres. D. Et dilectio & iuſtitia in iſtis non eſt vnum & idem, ſed ſuperabundans ſm idoneitatem: intendo ꝙ dilectio erit plus, vbi iuſtitia fuerit plus. D. Et ſiſt dilectio in principatu bonorum ſiſ ſm menſuram virtutis: intendo ꝙ melior eſt amabilior, & vſt erit dilectio ipſis ſm menſuram, quam oportet vnicuiq; ex ipſis: & ſiſt iuſtitia. Dilectio aũt
L fraterna eſt quidem coæqualis. & ſi militer dilectio ſociorum: eò ꝙ ipſi coæquales, & propinqui, & conſimilium paſſionum inueniunt ſimul, & in hora vna, & conſimilium morum vtplm. & iſti ſimilantur ſocijs principatus honoris: eò ꝙ iſta maneries vitæ vult vt ſint ciues coæquales in idoneitate vel merito, & vt ſit regimen in ipſis particulare, & ſm æqualitatem: intendo in ol indiuiduo. & ſiſt dilectio in iſtis, eſt etiam coæqualis, & iuſtitia conuerſo ei, quod eſt in ciuitate regis, & honorum D. Quẽadmodũ aũt in oppoſitionib⁹ tribus iuſtitia modica eſt,
M ſic & dilectio: & minime ſit in peiori earum, & eſt tyrannis. etenim in tyrannide nihil eſt dilectionis, & iuſtitiæ, niſi ſit quid modicum. in tyrannide nanq; nihil eſt cõe prælato & ſubdito, neq; eſt in ea dilectio, neq; iuſtitia. & hoc, qñ cõmunicatio, ꝙ eſt inter prælatum & ſubditũ, ſimilis eſt cõmunicationi, ꝙ eſt inter artificem & inſtrumentũ, & animam, & corpus, & dominũ & ſeruũ. p inſtrumentum. n. proficit vtẽs eo, & ipſum per illũ etiã. attamẽ inſtru-

A ſtrumento non eſt dilectio erga ar
tificem, neq; aſæ erga corpus, cùm
neutris iſtorum ſit aſa. & ſiſt non in
uenitur inter ea iuſtitia. Neq; eſt & ē
dilectio & iuſtitia in quiditate ani-
matum qualitercunq; contingat.
in quiditatibus. n. aſarum, quib⁹ nō
eſt ratio, non inueni⁹ dilectio neq;
iuſtitia, niſi ſm communitatē ratio
nis. ſimiliter neq; ſeruus amatur in
quantum ſeruus. eſt. n. ſeru⁹ quidē
inquantum inſtrumentū, & inſtru
mento nō eſt dilectio. ideoq; dictū
eſt, q̄ ſeruus eſt inſtrumentum ani
matū: & inſtrumentū, ſeruus inani
B matus. inquantū ergo ſeruus nō ꝓ-
portionat⁹ ei dilectio: & proportio-
natur quidem inquantū homo. D.
putatur autem hoc eſſe neceſſario
iuſtitia q̄dam inter quoslibet duos
hoſtes, & cōiungentes maxime, ſiue per
legem, ſiue per conditionem & con
uentionem, & ſiſt dilectio ineuita-
biliter erit inter quoslibet duos ho
mines comparticipantes ſm menſu
ram eius, quod eſt inter eos de iuſti
tia. D. In principatibus aūt tyranni
dalibus modica eſt dilectio, & ſimi-
C liter iuſtitia. in principatu vero cō-
munitatum, intendo congregatio-
nalem iuſtitiam & dilectio eſt plus:
eō q̄ in illis ſunt res multę cōiungatę:
& ſunt coæquales in illis reb⁹. & om
nis dilectio, vt dictum eſt, ſit quidē
in conuerſatione communicabili,
id eſt participabili.

De amicitia ſodalitia, & ſimili. Cap. 12.

IN cōmunione igit & ſocieta
te oſa amicitia cōſiſtit, ſicut
dictum eſt'. conſanguineam
ñ & ſodalitiā ſegregaret q̄ſpiā:
nam ciuiles, & tribules, & nau-
ticæ, & q̄ ſunt hmōi, ſocialibus D
magis ſimiles ſunt. eiſe. n. quaſi
ex pactione quadam videnē. in
ter has vero aliquis ēt hoſpitali
tiam reponeret. Conſanguinea
aūt eſſe multiformis videtur, &
tota ex paterna dependere: pa-
rentes. n. amāt liberos, quaſi ex
ſe quiddam ſint: liberi aūt parē
tes, quaſi ex illis quippiam ſint.
magiſq; ſciunt parentes qui ex
ſe orti ſint liberi, q̄ nati ex illis
ſe eē genitos. maiorem item id,
à quo aliquid eſt, cū genito ha-
bet neceſſitudinis connexionē: E
q̄ quod factum eſt, cum eo qui
fecit. proprium. n. ei à quo oriē
quippiam, eſt id qđ ex ipſo ori-
tur: vt dens, vt capillus, & quod
libet ei qui id habet: illorū autē
nulli id à quo oritur, vel minus.
accedit ēt longinquitas tempo-
ris. hi ſiquidē liberos ſtatim ubi
nati ſunt, amant: illi progreſſu
temporis parētes, vbi intelligē-
tiam, aut ſenſum adepti ſunt. At
quę hinc cur matres magis dili
gant, ēt paret. Parentes igitur fi-
lios vt ſeipſos amant: qui. n. ex F
ipſis oriuntur, ſunt quaſi alteri
ipſi, dum ſeparati ſunt. filij autē
parētes, vt ab illis producti. At
frātres ſe mutuo diligunt ex eo,
q̄ ex ēſdem nati ſunt. eadem. n.
quam cùm illis habent, natura
ipſos inter ſe eſſe idem facit: vn-
de inquiunt eundem ſanguinē,
eandemq; radicem, atq; hmōi.
ſunt itaq; idem quodam modo
ēt in diſtinctis. Multū ēt ad ami
citiā facit & coeducatio, & ętas:

mense.n. equalem æqualis delectatiõ& cõsuetudines fodales sunt. vnde fraterna hec amicicia fodalitiq; est pfimilis.Patrueles item, & reliqui cognati ex his cõiunctionem habent,eõ q; videlicet ab ipſis ſunt:ſunq; alij propinquiores,alij alieniores, quo vel propius,vel longius auctor generis abeſt. Eſtq; amicitia filij erga parentes, & hoſtibus erga Deos tanquã erga bonũ quoddam,atq; excellẽs. beneficia. n. maxima contulere:quippe cum ſint ſi cã vt & ſint,& enutriti atque educati fuerint, poſteaquã in lucem venerunt. habetq; huiuſmodi amicitia iucũditatem atq; vtilitatem eo magis ſi alienæ:quo & cõior vita inter ipſos eſt.Sunt item in fraterna,ea quę in fodalitia,& magis inter probos,& oſmo ſimiles:quo conius cõiores & ab ortu ſe mutuo diligunt,quoq; moribus ſunt ſimiliores,qui ex ipſidem nati ſunt,ſi multũ nutrici,atq; inſtituti ſiſſr. Temporis præterea cõprobatio plurima,ac firmiſſima eſt. Atq; in ceteris cognatis ita amicitiæ ratio pro portione ſeruatur. Viro item & vxori amicitia eſt naturalis videſ: homo. n. coniugale magis, ſi ciuile aſal eſt: quanto prior magisq; neceſſaria ẽ familia ſi ciuitas, & filiorum quoq; procreatio aſalibus cõior. Sed alijs quid ẽ aſalib⁹ eatenus cõiugatio eſt:nã hoſtes non ſobolis,procreandæ:tm̃odo,ſed rerum & quæ ad vitã ſpectant,comparãdarum cauſa cohabitant.officia enim continuo diuiſa inter ipſos ſunt,alia viri,& alia vxoris: ſibiq; mutuo opitulanſ: q̃ propria ſunt,in cõe cõſtituentes.atque ob id & vtilitas & iucunditas eſſe in hac amicicia videſ.eſſe etiam poſſet ob virtutem ſi probi eſſent: eſt ſiquidem vtriuſq; virtus:atq; ciuſmodi re gauderent. Vinculum aũt ipſorũ eſſe filij videnſ. vnde citius qui liberis carent,diſſolui conſueuerũt: quippe cũm filij cõe bonũ amb⁹ fit.quod aũt cõmune eſt, connectit.At vero cũm quæriſ quo modo viro cum vxore ſit conuiuendum, & demum amico cũm amico:nihil aliud quæri videtur,q̃ quo pacto ius eſt.neque enim amico erga amicũ,neque erga alienũ,& ſodalẽ,& eõ diſcipulum idem ius eẽ cõſtat.

DIXIT. Et conueniens eſt vt diſtinguat inter dilectionem, q̃ eſt ex parte conuenientiæ generis.conſanguinitatis,& dilectionẽ,quæ eſt ex parte ſocietatis:intendit q̃ illa naturalis eſt,& iſta conſuetudinalis. DIXIT. Dilectiones autem ciuiles & ſociales: vt illæ,quæ ſunt inter homines connauiganres in eadem naue,aut coitinerantes in eodem itinere,& quæcũque huiuſmodi ſunt, ſimilãtur dilectionibus, quæ ſiunt à ſimul conuerſantibus propter participationem in re vna, aut in rebus vnis eiſdem nam ſiunt quidem cauſa conretribuendi in vtili,& cauſa conueniendi ſecundum indigentiam alterutram. DIXIT. Et forteſſis intromittet aliquiſ hoc genꝰ dilectio-

A lectionem extraneorū adinuicē. D. Et iam patet ꝙ dilectiones generis multę sunt diſſolutionis & corruptionis, niſi ꝙ oēs ꝓportionant̄ dilectioni paternæ. & parentes amant filios, eò ꝙ sunt pars ipſorū: filij vero amant patrentes, eò ꝙ sunt ab ipſis. & recognoſcentia parentū erga illos, qui ex ipſis sunt, plus est q̄ recognoſcentia filiorū erga illos, à quibus sunt. & pp hoc genitum magis propriē est genitori q̄ genitor genito. etenim illud, qđ est pars alicuius, magis proprium ei q̄ sit res suo factori. genitum aūt pars generātis

B est, vt dentes & capilli. & generans factor est geniti. & non ſolum ꝓcellit dilectio patris dilectionē filij ſm hanc intentionem, ſed & in tempore. intendo ꝙ dilectio patris erga filium prior est tempore dilectione filij erga patrē: eò ꝙ patres diligūt ſtatim ex quo naſcuntur: filij vero amant quidē poſt proceſſum tpis, dum cognouerint filij parētes ſuos aut intellectu aut ſenſu. Et declarat̄ ex iſto ꝙ matres amplius dilīgunt q̄ patres: eò ꝙ plus partium filij ex matre est. Parentes ergo amāt filios

C pp ſeipſos: eò ꝙ illud, qđ est ex aliquo, est quaſi alterum ipſum: ꝓter q̄ ꝙ est diſtinctū. filij vero amant parentes: eò ꝙ fieri ex ipſis est. Fratres amant ſeinuicem: eò ꝙ fieri eorū est ex hoſibus eiſdē, & sunt parentes eorum, & hoſes qui continuant̄ hac continuatione adinuicē, genus sunt. & pp iſtud dictū fuit de generibus, ꝙ ſanguis vn° ē & radix vnā. & hoc ideo ꝙ iſti sunt res vna ꝑ ſpeciē quandā, & sunt diſtincti. sunt ergo vnū quibuſdā, & sunt diſtincti quibuſdā. D. Et coniunctio in nutritione & cohabitatione increſcentia multum facit ad conuenientiā dile D ctionis. vt accidit in caballis, qui copulant̄ vno vinculo: etenim cùm iungant̄ ſub eodem iugo, amant ſeinuicem, & commixti ſocij sunt pp habitudinē ſuā in loco vno; ideoq; ſimilat̄ dilectio ſocialis dilectiōi fraternæ. D. Dilectionis aūt filiorū, fratrum, vel ſororum, & reliquorum propinquorū cā est ꝙ sunt progenitū à quibuſdā eiſdem, i. ex patre vno aut matre vna: & excellētia eorum in dilectiōe fit ſm appropinquationem eorū vni principio, i quo participant, & elongationē ab ipſo. D.

E Et dilectio filiorum erga parētes & holum erga Deū vnius generis est: & dilectio rei effectiuæ boni & nobilis. & hoc, qm actio ipſorū est magnitudo beneficij, cùm sint cā fieri & nutritionis & inſtructionis, dī q- deni; cunctorū pater, aut filiorum. D. & in dilectione ſociorū plus est delectationis & vtilitatis, q̄ in dilectione extraneorū ſm menſuram cōiectionis eorum. & ſimul cōuerſationis in vita: intendo ꝙ cōiectio eorū in vita amplior est & longior q̄ extraneorū. Et fit in dilectione fraterna est ex delectatione, & vtilitate ad modum eius, qđ est in dile- F ctione ſociali, & maxime idoneis, & conſimilibus ex ipſis. etenim dilectio eorū adinuicē est ſm menſurā conſimilitudinis in moribus, & appropinquationē quibuſdā eiſdem: intendo illos q̄ fuerūt cā ipſorū: & maxime qñ nutriti fuerint ſimul & doctrinati, & ꝓlongata fuerit exiētia eorū adinuicē in veritate cōplementi, donec firmet̄ dilectio eorum valde. Et fit inuenīt dilectio in reb quus rebus cogentibus ad dilectionem ſm menſuram, quæ inuenitur

G in illis, q̄ sunt ex vno genere. intendo q̄ quemadmodum excellit dilectio generis ſm excellentiā eorū in propinquitate, & elongatione ab effectuo dilectionis, ſ. à patre cōmuni ipſis, ſic excellit ea, q̄ eſt ex parte reliquarū rerum effectuarum dilectionis ſm excellentiā illarum in ſe ipſis. D. Dilectio ādē, q̄ eſt inter virum & mulierē, naturalis eſt: & eſt prior dilectione ciuili, tempore, & natura: quemadmodū dilectio conſortium domeſticorum prior eſt natura, & tempore dilectione conſortium ſm menſuram, qua domus naturaliter H precedit ciuitatem: & eſt magis neceſſaria in eſſe, intendo in eſſe hois. Amplius actio cōis mulieri & viro generatio eſt: & eſt prior actionum cōium naturaliter, cùm cōis ſit hominī & alijs: ineſto q̄ſi inuenitur animalibus. Et eſt prima actionum cognatarum cōiunctionem maris & fœminę in vno, vbi eſt gratia cuius mouentur ad in maſcione vna. mas enim & fœmina ex bobus non mouent in vna māſione pp generationem eius, ſed cum hoc pp conditionē ſibi in vita. etenim operationes viri & naturaliter alię ſunt ab operatio I nibus mulieris: & vterq; eorum indiget operatione ſui comparis: & q̄n dederint operationes ꝓprias in cōe, inuenient ſufficientia in vita. & properat videm⁹ q̄ iſta dilectio aggregat vtile delectans. etenim q̄n virtuoſa fuerit, inuenit inter eos ſm meſuram idoneitatis naturalis: intendo ex eo q̄ vterq; ipſorū eſt virtuoſus ſpecie ſibi: & erit quantitas dilectionis inter eos ſm quantitatem idoneitatis. D. & cauſa huius eſt, vt delectetur vterq; eorū p exiſtentiā colligationis inter eos. & putatur q̄ colligatio ſit proles. ideoq; eis, qui K proles non habēt, citò finibilis eſt delectatio. etenim proles eſt bonū cōe eis, & cōe cōiungit & ligat. D. Et inquiſitio quidē qualiter oportet vt ſit ſocietas viri ad mulierem in vita, & vſt qualiter oportet vt ſit ſocietas amici ad amicum in vita, patet q̄ nō eſt aliud, q̄ inquiſitio qualiter ſint iuſtitia inter eos in vita. etenim palam eſt q̄ nō oportet vt ſit vita amici cum amico, ſicut vita eius cum extraneo: neq; etiam vt ſit vitaletius cum ſocio abſolute, ſicut cū ſocio in doctrinatione.

L

De duplici iure, & de compenſandis amicitijs. Cap. 15.

CVm tres ſint amicitiæ, quēadmodū I principio dictum eſt. & in vnaquaque alīj in æqualitate, alīj in excellentia ſint amici: ſiſtr. n. boni ſiunt amici, & melior peiori: ſiſtr et iucundi, & ob vtilitatem, vel æquales in adiumentis exhibendis, vel differētes: eos qui ſ equalitate conſiſtunt, & amando & reliquis adæquari oportet: eos vero qui ſunt inæquales, redde M re quod pro portione ſuperemi nentię requiritur. Expoſtulationes autem & querelæ in ea amicitia fieri conſueuerunt, quę ex vtilitate eſt, vel ſola, vel maxime: atq; id nō iniuria. qui. n. ob virtutem amici ſunt, ad beneficia ſibi mutuo conferenda ſunt prōpti: qd̄ virtutis & amicitiæ propriſſi eſt. eorum vero qui in hoc certāt, expoſtulationes nullæ, neq; pugnæ, eſſe poſſunt, qp

pe

A pe tũm erga'eſi qui amat & benefacit, ſdigneſ nemo: ſed ſi gratus ſit, benefaciendo etiã ipſe respõdeat: quitꝫ benefaciẽdo exuperat, cũm conſequat id, qđ cupit, accuſare nullo modo amicũ poſſit: nam vterꝫ bonum appetit. Neqꝫ in ñs admodũ q̃ ex voluptate conſiſtunt, cõtingere accuſatio conſueuit. ſimul.n. vtriſque id fit, quod cupiunt, ſi cõuictu mutuo oblectant. ridiculus enim videret, qui non oblectantem accuſaret, cum liceat non ſi
B mul degere. At ea eſt expoſtulatrix amicitia q̃ ex vtilitate contrahitur. nam cũm ob cõmodũ proprium mutua conſuetudine vtant, pluris ſemp indigent, minusꝫ ſe habere exiſtimant, q̃ cõueniat: accuſantꝫ quantũ indigent, tñ ẽt non conſequunt, cũm digni ſint: qui uero beneficiũt, cũ exhibere nequeunt, q̃tum indigent illi qui accipiunt. Videſ aũt ſicut ius eſt duplex, alterum non ſcripti, alterũ legitimũ: ſic amicitia, q̃ ex vtilitate
C ſit, moralis altera eſſe, altera legitima. querelæ igit tunc ꝓcipue oriunt, cũ non ex eadem contractus fiunt ac diſſolutiones. Ac legitima quidem in condictis cõſiſtit, alterꝫ oſno vulgaris ẽ manu in manũ: liberalior altera intẽpus, ex pacto tñ quid pro quo reddẽdum ſit. in qua manifeſtũ quidem eſt & non ambiguum quod debetur: ſed amica dilatio conceditur. vnde inter nonnullos ex his iudicia minime fiunt: ſed acquieſcendum putãt, cum
D fide inter ſe cõtraxerint. Sed moralis non in condictis verſatur, ſed tanquam amico donat, aut quodcunqꝫ aliud alteri exhibet: deinde aut æquale aut amplius ſibi eſſe recipiendum cẽſet, quã ſi nõ dederit, ſed mutuarit. cũm aũt non ſicut contraxit, ẽt diſſoluat: alterum accuſabit. hoc vero contingit, propterea q̃ volũt quidem honeſta oẽs, aut plerigꝫ ſed vtilia tñ eligunt. honeſtum enim eſt beneficium conferre,
E non vt vicisſim recipiam⁹. vtile autem beneficio affici eſt. Si quis igitur poteſt. retribuere debet dignas gratias ſis, quæ accepit, atqꝫ id ſponte: inuitus enim amicus faciendus non eſt. igitur eõ q̃ aberrauerit in principio, ab eoꝫ acceperit beneficium, à quo nõ oportebat. nõ.n. ab amico accepit, atqꝫ eo qui ꝓpter ipſum id faceret: perinde ac ſi ex condictis beneficio affectus ſit, ita diſſoluendum. pepigiſſet ſiquidem qui põt, ſe ẽſſe redditurum: & cum qui non poteſt, neque ille qui dedit, dignum ẽſe cẽſuiſſet qui acciperet. quare ſi poteſt, reddẽdum eſt. in principio aũt eſt conſiderandum, à quo ex qua cõditione beneficio affectus quiſpiam, vt his acquieſcat, vel minime. Dubitationem autem hæc res habet, vtrum vtilitate eiꝰ qui accepit, an beneficio eiꝰ qui contulit, metiendum ſit id quod retribuere debemus. qui enim acceperunt, exeuntes

rem

G rem talia ſe accepiſſe à benemeritis dicunt, quæ ſicut illis parua erãt, ita ipſi accipere ab aliis poterant: illi vero contra, quæ maxima erãt apud ſe, & ab aliis non licebat, & in periculis, ac neceſſitatibus huiuſmodi ſe dediſſe aiunt. nũquid igitur quia ob vtilitatem eſt amicitia, eius qui beneficio eſt affect⁹ vtilitas mẽſura eſt? hic enim eſt is qui indiget: & ille huic opitulatur, quaſi æquam gratiam recepturus. tanta igitur fuit opitulatio, quã H tum adiutus eſt. vnde tantum eſt illi reddendum, quãtum eſt conſequutus vel etiam ampli⁹. id quod honeſtius eſt. In amicitijs autem quæ ex virtute exiſtunt, criminationes nullæ ſunt. ſed eius electio qui beneficium contulit, menſuræ ſimilis eſt: quippe cum virtutis, ac morum præcipua vis in electione conſiſtat.

Dixit. Cùm autem dilectiones ſint trium ſpecierum vt dictũ eſt ante: & ſit in vnaquaque earum I interdum dilectio & amicitia ſecũdum æqualitatem ex vtroque amicorum, & interdum ſit ſecundum præeminentiam: erit amicus peiori ſecundum æqualitatem: & erunt ſimiliter condelectantes ſecundum æqualitatem: intendo bonos. D. & ſimiliter inueniuntur amici cauſa vtilitatis cœquales & diuerſi: & ſimiliter in amicitia propter delectationem inueniuntur duæ ſpecies. Dixit. Verumtamen in cœqualibus oportet vt ſit dilectio eorum cœqualis: & vt ipſi cœquales ſint in vniuerſo cæterarum rerum: qui vero non ſunt cœquales oportet vt præeminentia inter eos in dilectione ſit ſecundum menſuram ꝓportionis eorum adinuicem. Dixit. Et ſpecies querelarum, quæ fiũt deho neſtandi cauſa, inueniuntur quidẽ in dilectione, quæ eſt propter vtilitatem: & merito inuenũtur in hac tãtum, aut plus q̃ in cæteris. etenim illi, qui ſunt amici propter virtutẽ, amant benefacere ſibi inuicem in actu: eò ꝙ beneficentia in dilectione inuenitur inter diligentes naturaliter propter virtutem & dilectionem: intendo ꝙ in natura virtutis, L & dilectionis eſt vt ſequatur eas beneficẽtia. D. & iſtorum cõtentio nõ ẽ querela neq; litigatio: eò ꝙ nulli grue eſt exhibere actionem decẽtem ei quẽ amat. cùmq; ſit decẽtia actionis exhilarans, non quæret amicus virtuoſus vindictam ex amico ſuo, niſi ꝓ decẽtiã actionis, qñ fuerit ſuperabundans. verumtñ cum decẽtia actionis, & ſi ſit ſuperabundans, non erit illis querimonia: amicus etenim cum æſtimat ſe inuenille ex eo ſupra deſyderiũ ſuũ ex amico ſuo, nõ erit illic querela: eò ꝙ ex iſto ꝓuenit amico ſuo bonum, & oĩs homo M appetit bonum. D. Neq; etiam erit multa querela in dilectione, quæ eſt propter delectationẽ: eò ꝙ illud, quo gaudent & delectantur, eſt in uentũ eis ſimul veriſq;. etenim vter que eorũ gaudet ex ſuo compari, & delectatur ex eſſe ſuo cum ipſo. D. qui autem ꝓfitetur amicitiam, & ingratus exiſtit amico, & non cõgaudẽs ei, dignus fortaſſe exiſtit deriſione. qui enim iſta via procedit, poſſibile eſt vt non pſeueret cũ eo, neque die vnica. D. Et ex amicitijs

eſt

A eſt amicitia debonestatus, ſ. ea, quę ſit propter vtilitatē vel quęſtū. quibus.n. eorum, qui vtunt ſe inuicem gratia quęſtus, plus appetitur vtilitatis q̄ oporteat. culpant ergo ſocios ſuos, cū requirāt ab eis vt proficiant ipſis iuxta menſurā appetitum ſuorū. viri aūt benefici non ſemp poſſunt conferre oſa, quibus indigent cupidi: ideoq; frequēter vituperant ipſos. D. Videt aūt dilectio, quæ eſt propter quęſtum duarum eſſe ſpecierū, quemadmodum iuſtitia. ſicut .n. iuſtitiæ quiddam eſt qđ acquiritur, ſ. iuſtitia naturaB lis, & quiddam qđ acquiritur, ſ. iuſtitia poſitiua legalis: ſiſt eſt de electiōe. quędam.n. eſt naturalis & eſt conuncta iuſtitiæ naturali, & quædam eſt poſitiua, & eſt cōiuncta iuſtitiæ legali: intendo eam, quæ eſt ex cisin connegociatione, & in cōretributione ſm viā legis: intendo ſm conditiones, quas cōditionauit lex: intendo q̄ connegociatio ſm terminum legis neceſſariam facit dilectionē. & ſpecies querimoniæ vtplurimū fiunt in hac dilectione, qñ non fuerit connegociatio ſecundum mēſurā idoneitatis, ſed fuerit C permutata: intendo qñ ceciderit in ea defraudatio. Et dilectio legalis, quę ſit ex parte cōnegociationis in rebus, q̄ exiſtimantur ſm menſurā ſuam: intendo q̄ ſint nō precij ambobus connegociantibus, quędā eſt mercalis ſm totalitatem ſuam, & eſt ea quæ ſit per dationem & acceptionem ſtatim manu ad manū: & quędam eſt magis liberalis & propinquior beneficio, & eſt connegociatio quæ ſit ſm indutias & mutuum intrās eſt in hoc capitulum. & quāuis in hoc commercio ſit commutatio alicuius pro aliquo, tñ prærogatiua in ipſo palam eſt, neq; dubitatur in ea. & cōnegociatio de manu ad manum non facit neceſſariā dilectionem: quę vero ſit ſm indutias cogit ad diligendū, & beneficētia in ipſa manifeſta eſt. D. & propter hoc vident multi homines q̄ indignum eſt vt oporteat mutuantem ad inducias repetere ſua iudiciario ſtrepitu: immo q̄ potius regratiandum eſt ei, & eſt honorandus. In commercio autem morali, ſ. in quo eſt iuſtitia non ſcripta, & dilectio naturalis, non ſit datio alicuius eſtimando vt recipiat pro eo E equiualēs: ſed datio beneficioſq; tñ: vt q̄ dat amicus amico abſq; expectatione retributiōis. in cōnegociatiōe aūt mercimoniali nō dat quis aliquid niſi intentione recipiendi equalē, aut plus. cūmq; ſic ſit quaſi nō dat: immo qđ dat, dat ſm viam mutuādi vel accommodandi. D. & nō eſt connegociantiū querelioſitas in hora negociādi ſimilis ei quę ſit poſt ſeparationē: vult ſm q̄ eſtimo q̄ in hora ſeparationis q̄relioſus eſt aliquis cōnegociantiū de ſocio ſuo de aliquo, qđ eſt aliud ab eo, de quo F q̄relabit poſt ſeparationē. vt ſi participat maculā in venditione, quā videat cū occultauiſſe ab eo. pluriēs aūt ſit hoc in hora negocij, pp difficultatē reſtituendi. D. & accidit quidē querela in commercio: eō q̄ vniuerſitas holum, aut plures ipſorū appetit decorū, ſed prælignat vtile: & decorū ē vt ſit beneficiū nō retributiōis intuitu. & vtile ē vt vir beneficiat ei, q̄ poteſt ad retributēdū ſm mēſurā ſpenſi beneficij. Qui vero nō retribuit nō eſt amicus: eō q̄ qñ non retribuit holi amicus etus D

ſm

G ſecundū beneficiū,ſit,ac ſi eſſet amicus eius ſpeer ſponte ſuam.opinat'.n. ꝙ amicus eius ſit tanq̄ ille, cui videt' ꝙ errauerit circa ipſum in principio ſocietatis.& cui videt' ꝙ illud quod percepit de bono, tale quidem bonum non eſt,quale prouenit ab eo, à quo procedit bonū.non. n. eſt ex amico, immo non eſt niſi ex eo,qui benefecit erranter.& hoc,qñ beneficus ex parte erroris, eſt beneficus inſpontanee.Cūmq; ſic ſit,tūc,quēadmodum oportet vt ille, cui impēdatur beneficium notoriū, recognoſcat ipſum & retribuat, ſic fortaſſis
H opportunum eſt vt qui non poteſt ſatisfacere cōdigne,ſatagit retribuere iuxta poſſe ſuum.& hoc,qñ non ſtat condigna ſatisfactio,nūm̄ propter impotentiam ſuā,conueniens eſt vt amicus eius reputet,ꝙ ſi poſſet plᵉ, complete ſatisfaceret. D. Oportet itaq; vt incipiamᵘ & perſcrutemur p id,quid eſt beneficium ex amicis, & ſecundū quid:& an tolerat amicᵘ retributionem,an non:& ſi tolerat, qñ tolerat eam.in hoc.n. contentio eſt & dubitatio an oporteat. vt ſit ſatisfactio ſm menſurā proſectᵘ proficientis,aut ſm menſurā facti ipſiuſ-
I met factoris: intendo ſm menſurā beneficii,non ſm paſſionē ab ipſo. patientium.n. conſuetudo eſt vt dicant,ꝙ non receperunt à benefactoribus niſi res, ſ̄ modicæ ſunt apud eos pauci profectusipſis, & ꝙ nullᵘ eſt auarus hmōi rerū.beneficii vero dicunt eius contrarium, ſ̄ ꝙ ipſi dederūt quidem pſm eius, quod apud eos eſt,& optimum: & quale nō eſt poſſibile accipere ab aliis, niſi p̄ violentiam aut coactionem:& ꝙ ſimilatur huic. D. Verunt̄ cūm ſit hæc amicitia pp̄ quęſtum,oportet vt ſit ſatisfactio in ea ſm paſſionē patien- K
tis.indigentia nanq; eſt quidem ſm menſurā paſſionis, & ſupplemto quidem eius eſt in hac. oportet igit' vt ſatisfaciat ei per id, à quo patit' paſſione coæquata eiᵘ paſſioni. &hoc, qñ iuſtitia quidem eſt vt proficiat ei quantum proficit p̄ ipſum, & vt reſtituat ſm menſuram quam recipit:& ſi amplius fuerit, erit melius. D. In dilectionibus aūt, ꝙ fiunt ſm menſuram virtutis vnuſcuiuſq; ne conditigentium non eſt ſpecies vlla ex ſpeciebus querelarum. & compa ratio in ipſis non eſt, niſi ſm ꝙ eligit factor ex beneficio.plures.n. vir L tutum & morum conſtituunt quidē in electione:intēdo ꝙ virtus eſt electio quædā ad actionem decoram, vel ad agendum decorum.

De querelis in amicitia per ſupereminentiam, & de abdicat one. Cap. 14.

IN illis vero quæ ex ſuperemi- M
nentia ſūt, diſſenſiones quo
que accidere conſueuerunt: vterq; enim plus ſibi eſſe habendum cenſet,quod qñ fit, amicitia diſſoluit. nā qui melior eſt, conuenire ſibi exiſtimat, vt plᵘ habeat:bono enim amplius eſſe tribuendū.ſiſt ēt qui eſt vtilor: inutilem enim aiunt non oportere æqualem partem habere: alioqui miniſtrationē futuram non amicitiā, niſi pro dignitate operum fiant ea, ſ̄ in amicitia aguntur.putāt ſiquidē ſicut in pecuniarū cōicatione plura accipiunt,qui plura contulerunt: ita in amicitia quoq; eſſe faciēdum.At indigus & peior con-

tributio:

A trario: boni.n.amici eſſe opem ferre indigentibus. quid enim inquiunt, prodeſt, ſi probo viro aut potenti quiſpiam ſit amicus, ſi nullam vtilitatem ex eo ſit conſequuturus? vñ aũt vterque recte cẽſere. oportetq; vtriq; ex amicitia amplius quidem tribui, non eiuſdem tñ rei amplius: ſed ei qui excellit, honoris: ei qui indiget, lucri. virtutis enim & beneficij premium honor, indigẽtiæ ſubſidiũ lucrũ ẽ. Hoc ita ſe habere in rebus pu-
B blicis apparet. nõ..n. honore affi citur, q nullũ bonũ reip. affert: quippe cùm id qđ publicũ eſt, ei detur, qui de repub. bene meretur. publicũ aũt quoddam eſt honor. non.n. fieri pòt, vt & lucretur quiſpiã ex republica, & honoretur: cũ in oĩbus minus habere ſuſtineat nemo. ei igitur qui in pecunijs eſt inferior, honorem: ei qui munera nõ accepit, pecunias tribuunt. quod.n. pro dignitate fit, amicitiã, ſicut
C dictum eſt, & adequat, et conſeruat. Ita igitur ẽt cum inæquis versandũ eſt. ab eoq; qui aut in pecunijs aut ſ virtute eſt adiutus, retribuendus honor ẽ: atq; id, quatenꝰ facultas ipſius fert. qđ.n. fieri pòt, nõ qđ p dignitate fit, amicitia exigit. Neq; n. qđ pro dignitate fit, in oĩbꝰ ẽ: ſicut ĩ honoribus q Dijs, aut parẽtibus exhibenẽ: nemo.n. referre his dignã gr̃am poſſet: ſed q p virtutes colit, is eẽ probus vr̃. Atq; iccirco nõ licer̃ filio patrẽ abdicare, patri aũt filiũ licere vi- D
deret. reddere.n. oportet eũ qui debet. at quicquid fecerit filiꝰ, nihil dignũ collatis beneficijs efficit. quare ſemp debet. q bus aũt debet, ijs dimittẽdi eſt facultas: igitur patri quoq; erit. Adde q nemo fortaſſe vnq; abſceſſurus ab eo videret, niſi prauitate exulperaret. nã pter naturalẽ amicitiã ſubſidiũ ſi detrectare humanũ eſt. ei vero fugiendũ eſt, aut nõ ſtudẽdũ opẽ ferre, ſi ſit prauus. beneficio.n. affici volũt pleriq; facere aũt vt inutile fugere E
conſueuerunt. Ac de his quidẽ hactenus dictum ſit.

Dixit. Et eligentia diuerſificatur in amicitijs, q ſunt ſm pẽminentiã & additionẽ, nõ ſm coæqualitatẽ: intẽdo qñ nõ fuerint mẽſurę coamãtiũ coæquales. vnicuiq; n. iſtorum vt q competit ei magis eo bono qđ præcipit de amico ſuo. & qñ ſic fuerit, diuerſificabit amicitia & eſt quidẽ hic: eò q pręeminẽs eſtimat q ipſe melior: & òẽs eſtimãt q meliori plus debet de bono: eò q ipſe pręeminet, & eò q ipſe vtilior. F
neq; afferit aliqs q eũ oporteat eẽ æqualẽ bono: eò q ipſi exiſtimãt q actiones dilectionis, qñ non ſunt ex coamantibus ſm menſurã proportionis ſuæ ad vnumquemq; ex ipſis, intẽdo ſm menſurã, quam oportet per ſe, dignius eſt vt ſit obſequiũ & ſeruitus, q̃ dilectio. quẽadmodum enim oportet in communicatione pecuniarũ vt percipiat plus qui laborauit plus in earũ adunatione & acquiſitione, ſic in dilectione: intendo q oportet vt præeminens recipiat plus dilectionis operum dilectionis

G cionis quàm alius. Ideoq; amicus indigentium, quando exterius fuerit vel virtuosus, debit eis secũdum mensuram sufficientiæ eorũ, & ipsi honorant eum secundum mensuram donois suæ, quando fuerint boni. associantur ergo eum vtilitatis causa, & ipse non habet vtilitatẽ ex eis penitus. veruntamen quilibet istorum finem habet opinionẽ de socio suo: oportet ergo vt eminentior istorũ amet vt exhibeat ei minor vel inferior plus honoris quàm ipse ei: & vt ipse impendat inferiori plus commodi & lucri, quàm infe-
H riori. etenim honorificentia præmium est virtutis: & emolumentũ sufficiẽtum est inopiarum. D. Et videtur hoc sic esse in conuersatione ciuitana. nullus enim honorat rem, quæ lucrari facit bonum commune ciuitati. istud enim est homo communis. & non honorat vllum hominem communem: immo honorat quidem hominem proprium, & individua præcedunt sei nuicem in nobilitate & ignobilitate. Et postquàm honorator ẽ minoratio iniuriæ honorantis, & est aliquis non tolerans minorationem, non con-
I fert homines honorationem nisi ei, quem consequitur etiam minoratio: vt puta per collationem pecuniæ ipsis, donec fiat honoratio æqualis pecuniæ collationi. etenim actiones, quæ fiunt secundum idoneitatem, res diuersas efficiunt coæquales. & quando fuerint coæquales, cõseruatur amicitia secundum suam habitudinem. Et propter hoc oportet vt sint honorationes eorum, qui non sunt æquales in nobilitate, aut vtilitate secundum inæqualitatem: immo sunt coædentes secũdum mensuram idoneitatis. & videtur q̃ K
sint honorationes in quibusdã amicitiarum necessariæ vel debitæ ex peruentione earum ad finem possibilitatis: ita vt sint secundum posse laudantium, non secundum exigentiam idoneitatis laudandorũ: cum videamus hic res plures, ad quarũ non sufficimus condignas honorationes, vt domini & patres. nullus enim ad condignas istorum sufficit honorationes. attamen, quando seuierint eis secundum qualitatem sui posse, opinamur hoc esse cõdignũ.

D. Et propter hoc fortassis extimatur illicitum esse filio bellari contra L
patrem: & quoniam debitor est filius patri, vt retribuat ei quæ iam tribuit ipse pater. &, quando fecerit pater bona, non prior fecit hoc ei, neq; præter debitum: immo tanquã debitor ei, cui assistit obnoxius.

D. Et fortassis non est potentis alicui, vt relinquat patrem suum sine adiutorio. etenim non videt aliquis vt non adiuuet eum, qui non fuerit superabundantis malitiæ, & neque fugiat ab eo. homines naq; amici sunt naturaliter, & in moribus ipsorum est, ne auarus sit aliquis adiutorij erga alterum, qui non fuerit M
superabundantis malitiæ: maxime ergo ne erga eum cui debitor extiterit: & cuius dignius est vt soliciteture & studeat in subsidium q̃ vt fugiat ab ipso. à quibus vero ponus fugiendum quàm ipsorum intendendum adiutorio, sunt viri malitiarũ ex hominibus: & sunt illi, qui volunt vt bene agatur cum ipsis: & fugiunt, ne ipsi alicui hoc faciant: ac si illud quod eis fit, nõ proficiat ipsis.

Dixit. De istis igitur tantum dictum sit.

ARISTO-

ARISTOTELIS Moralium Nicomachiorum Liber Nonus,

Cum Auer. expoſitione,

SVMMA LIBRI.

De amicitiæ conſeruatione, ac ipſius operibus. De beneuolentia, concordia, beneficentia, amore ſui. De amicis felicis, amicorum numero, in qua fortuna ſint habendi, & ipſorum præcipuo munere.

Quæ conſeruent amicitiam. Cap. 1.

B IN omnibus amicitijs, quę diſsimiles ſpecie ſunt, id qđ ꝓportione reſpondet, ſicut dictũ ē, amicitiam conſeruat. quemadmodum & in ciuili, ſutori pro calceis pro dignitate commutatio fit: textori item, & reliquis. Atq; hic cõmunis menſura numus comparatus eſt, ad quem omnia referuntur, quoq; menſu
C rantur omnia. In amatoria autē amator interdũ criminatur, ꝙ cùm ſupra modum amet, nõ redametur: cùm nihil ipſe, ſi ita inciderit, amabile in ſe habeat: ſępe item amat⁹, ꝙ cùm ille prius promiſerit omnia, nihil poſtea præſtet. Huiuſmodi aũt querimoniæ cõtingunt, cùm alter voluptatis cauſa amatum amat, alter amatorem ob vtilitatem: & hæc amborum non adſunt. nam cùm horum cauſa amicitia conſtet, cum ea non fiunt ob quæ amabãt, amicitiæ diſſolutio eſt
D cif. nõ enim ſe mutuo amabãt, ſed ea quæ vtriſq; aderant, quę ſtabilia nõ ſunt. quocirca hmõi ẽ ſunt amicitiæ. At morũ amicitia ꝑ ſe cùm ſit, permanet, ſicut dictũ eſt. Diſſentiunt autẽ ẽt cùm alia fiunt ipſis, & non ea quæ appetũt. perinde enim eſt ac ſi nihil fiat, cùm id nõ conſequitur quiſpiã quod cupit. quẽ admodũ citharœdo ille, q̃ quanto melio⁹ caneret, tãto plura pollicitus fuerat: cùm repeteret manę quod fuerat ipſi promiſſum,
E voluptatẽ pro voluptate reddi diſſe ſe dixit. ſi igit̃ vterq; id volebat, ſatis habuiſſet: ſin alter oblectationẽ, alter lucrũ, & ille habet, hic minime: non recte id quod ad ſocietatẽ ſpectat, inter hos eſſet. quibus enim indiget quiſpiã, ijs & ſtudet atq; illius cauſa *hæc dabit, Sed dignitatẽ rei ſtatuere vtrius eſt? eius ne qui prius contulit, an eius qui prius accepit? ille enim qui con
F fert, ei vī permittere. id quod aiunt etiam Protagoram facere cõſueuiſſe. cũ enim qualiacũq; docuiſſet: ei qui didicerat iubebat æſtimare, quãti videretur eſſe digna ea quæ ſciebat, & tũ accipiebat. in talibus autem* ſatis eſt nonnullis illud: Aſt homini merces. At qui cũ pecuniam perceperint, nihil poſtea faciũt ex ijs quæ dixerunt: ob nimios promiſſionum exceſſus merito in accuſationes incidunt. non enim ꝓſtant ea, quæ pepigerũt.

*a. l. cadē dat.

*a. l. placet

Atq;

G Atq; hoc forte ſophiſtæ cogũ
tur facere, ꝓpterea q̃ nemo eis
daret argentũ ob ea quæ ſciunt.
hi igitur cũm nõ faciant ea, ob
quæ mercedem acceperunt, me
rito accuſantur. Vbi vero nulla
ſubminiſtrationis pactio fit: illos
qui ꝙ ſe prius dant, abſq; crimi
ne vllo eſſe dictum iam eſt. eiuſ
modi enim amicitia eſt, quæ ex
uirtute cõflatur. retributio q̃ eſt
ex electione facienda. ea enim
H amici, & virtutis eſt. Ita ẽt con-
uenit his qui philoſophiæ cauſa
inter ſe habent ſocietatem. non
enim pecuniis dignitas æſtimat:
neq; honor æquiparabilis exhi
beri poſſet: ſed fortaſſe ſatis eſt,
ſicut ẽt erga Deos, & parentes,
id quod fieri poteſt. Quòd ſi da
tio eiuſmodi non fuerit, ſed ob
aliquod maxime quidẽ fortaſſe
ea facienda eſt retributio, quæ
vtriſq; pro dignitate eſſe videa
tur: ſin id non contingit, nõ mo
do neceſſariũ videbit, vt is qui
I prius habet, ipſe ſtatuat, verum
ẽt iuſtum: quantã enim is vtili-
tatẽ cõſequutus fuerit, aut pro
quãto voluptatẽ elegerit, ſi tan-
tum ille receperit: dignã remu-
nerationem habebit. nam ẽt in
venalibus rebus ita fieri appa-
ret. Quibuſdam ẽt in locis leges
ſunt, ne de volũtariis cõmercijs
iudicia fiant: eõ q̃ oporteat cũ
eo cui credidit, ita diſſoluere,
quemadmodũ ſocietatẽ iniit. iu
ſtius enim eſſe putat, vt cui per-
miſſum eſt, is ſtatuat, quam qui
permiſit. Nam plerũq; nõ æqui
æſtimant qui habẽt, & qui ha- K
bere volũt. ſua enim ſingulis &
quæ dant, digna multo precio
videntur, ſed retributio tãta
tanta fit, quantã ſtatuerint illi qui
acceperũt. Oportet aũt fortaſſe
non tanti æſtimare, quãti appa
ret alicui cum habet: ſed quanti
æſtimabat, antequam haberet.

Nota philoſophiæ dignitatẽ.

DETERMINATIO NONI TRAC.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

DIxit. In omnibus aũt, L
in quib⁹ ſunt ſpecies vti
lium diuerſæ, inuenio
quidem cõuenientię &
ꝓportionẽ inter huiuſmodi vtilia
cõequatur inter ea, & cõſeruat iſtas
dilectiones, vt in artibus ciuilibus,
qũ præparator coriorum cõmutat
cum artifice calciamentorum hoc,
quod meretur eius calciamẽtum, i.
dat ei quod æquiualet calciamento,
cõſeruatur dilectio inter eos. & iſt
in reliquis artibus, cõſeruatur qui-
dem dilectio inter connegociantes
ſm eas, qñ fuerit connegociatio ſm
proportionẽ & æqualitatem. D. Et
propter iſtud poſita eſt menſura cõ M
munis in iſtis ciuitatibus rebus om
nibus, per quã menſuretur: & eſt de-
narius. per denariũ etenim cogno-
ſcitur valor rerũ: & ꝙ ipſum ſit æſti
matio, donec ſciatur proportio earũ
adinuicem. D. In habitudine vero
amoris dilectionalis fortuito cau-
ſabitur amaſius amaſiam, qñ ama-
uerit eam amore ſupere excellente, &
ipſa nõ amauerit ipſum ſibi, vel eõ
uerſo. ſi vero non amauerit eũ peni
tus, tunc pluries cõtingit amaſium
querelolum eſſe de amaſia: eõ ꝙ pro

mittit

A mittit ei promissiones vanissimo,& nihil soluit earum. Et accidit quidē hoc quārelosius vt plurimum, qñ amabus amauerit amasiā causa vtilitatis, & non fuerit amor pp delectationē in vtroq;. ecenim propter eōem delectationem firmatur dilectio: & contingit dilectionis dissolutio, qñ non fuerint res, pp quas fuit dilectio.& istud accidit, qñ non fuerit dilectio propter ipsosmet diligentes,sed propter res non permanentes.& propter hoc dilectiones etiā erunt non permanentes. Dilectiones vēro, quæ pp virtutem sunt, perse-
B uerant: eō q vterq; cōdiligentium diligit socīū per se virtutis gratia: virtus autem impermutabilis est. Et dilectiones, quæ sunt pp vtilitatem, non solū permutantur pp ablationem rerum vtilium, verum etiā permutantur extantibus vtilibus solum sm modum, sm quem erat desyderata. nisi enim desyderatum cōtigerit desyderanti modo, desyderatio reputatur apud ipsum, ac si non esset penitus. & sīt si contingat ei res, quā non amat, vt qui promittit cantori remunerationē iuxta mensuram bonitatis cantus sui, qñq; in-
C terpellatur de promisso, dicit, satisfactū tibi pro delectatione, quā habui ex cantu tuo p aliam delectationē. si ergo fuerit delectatio accepta vtriusq; voluntati, erit p hoc satisfactio. qñ vero fuerit alter volens delectationē, vt auditor cātus, alter autem lucrum, non est satisfactio. qñ itaq; vtriusq; commercantiū nō contingit à socio suo volitum, nō fit commercium sm q oportet: eō quod desyderiū vtriusq; est quidē rei quā indiget,& dat vtriq; quod apud ipsum est gra desyderati, quod ē apud socium suum,& tunc fuerit datio in D
ipsis, sm mensuram meriti cōferunt cōmercia: & sīt hoc, cum det vterq; sm mensuram, quā accipit.
D. vt faciebat Protagoras. qñ enim docebat aliquid, dicebat discipulo vt honoraret eū ad mensurā, quā didicit ab ipso. D, & quibusdā hominum placet in hac inctione precium: inctēdo vt recipiat à discipulo ex precio ad quantitatē eius, quod didicit ab eis. D. Et ex hominibus sunt qui accipiūt premiū eius, quod promittūt, & nihil faciūt de pmisso pp superfluitatē promissionum. & dignū est vt isti conuertantur ad E
spēs quārelarū: inctēdo vt querimonia habeatur de eis: eō q nō faciūt qd cōfitentur, & pmittūt ex seipsis. D. Et cōueniens est vt disturbatores, vult, vt arbitror, Sophistas, siue deceptores, cogant ad istud: eō quod nō dat aliqs remunerationē pro eo qd docent. vult, vt arbitror, cū sit illud, quod docet nullius valoris, vtpote vanū & falsum, cogitur vero ad inquirendū à discipulis precīū de pmissionibus, quas impossibile est adimplere: vt quod pmisit Thessalus de doctrina Medicinę q docet reū in modico tpe: & poterat à F
discipulo precīū competēs huic intentioni. D. Et dignū est vt istæ deducant ad vehemētiores spēs querelarum omniū: eō q ipsi nō faciunt secūdum quantitatē accepti precij.
D. Non cōsequuntur eo quęritimo hinc omnē cōsecutionē, si nō fuerint res, pro quibus receperūt dona, non sub cōditione faciendi eas: quia datio in eis fuit ex ipso datore, & ex eius beneplacito. & dato quidē, quæ sit p hunc modum, simulatur dationi, q fit in dilectione sientes pp virtutē.

G satisfactio enim cuiuſq; illorum ſocio eſt ad beneplacitū ſui, nō ad modum retributionis: & cū ſit ſatisfactio ad placitū, nō erit querela, & ſatisfactio, & amicitia, & virtus vnum ſunt: & ē huius impēdendi poſſe ſuū ad ſatisfaciendū ab vnoquoq; amicorū. nō enim eſt ſatisfactio in veritate merito virtutis, niſi impēſa totius poſſe. D. Et vt q̄ iſto modo ſit ſatisfactio ei, q̄ docet Philoſophus: eō q̄ merito eius ſapiētiæ, vel eius dignitati nō æquipara[tur] pecunia: neq; inuenit̄ in hoc cōmercio retributio
H digna neq; qualis in pondere: imo cōueniens eſt vt ſit eius p̄miū exhibitio honoris ſm tm̄ poſſibilitatē, vt in reuerētia patris & ēt Deorū: & ſi nō ſit hoc coæquale merito, neq; ꝓpinquū ei. D. Et quāuis res ſic ſe habeat in iſto, oportet tn̄ in quibuſdam rerū vt ſit ſatisfactio ſm æqualitatē vel plurimū. vult, vt æſtimo, in cōmercio, q̄d ſit in vtilitatibus.

D. Et æqualitas ſit ſm menſuram, quæ vt vtriſq; cōmercantibus eſſe ſm̄ meritū. & ſi non cōtingat videri vtriſq;: ſit aſit mēſura meriti inuenta in ipſo: cōueniēs eſt vt neceſſariū ſit legi ordinare in ipſo menſuram
I meriti: immo neceſſariū eſt hoc ēt. ſecundū menſurā ergo, qua proficit alter eorū, vel delectatur vt ſit retributio non ſm quantitatem, quæ vt ipſimet in hoc. & hæc intētio patens eſt in quibuſdā rebus, q̄ emuntur: & ſunt illæ, in quib⁹ ſunt leges. In quibuſdam autē non ſunt leges: eō q̄ difficile eſt vt inueniatur iudicium ſm menſuram meriti in commercationibus voluntarijs. aut nō inuenitur: & eſt diſpoſitio in qua oportet vt vterq; commercantium cędat, & appropinquet ſocio ſuo. ponitur ergo hmōi diſpō ens diſpoſitio beneplaciti & acceptationis ab vtriſq;: intēdo beneplacitū per modum commercij & commixtionis. Etenim dator videt, q̄ illud, p quod ipſe lætificat, dignius eſt modo appreciationis: & quod lætificat ip̄m, eō q̄ dantes vt plurimū non honorant ſm q̄ualitatē eos quibus dant, & volunt accipere lætificans. & res propriæ vnicuiq; ex hominib⁹, quę procedunt ex ipſis, patens eſt, q̄ qui dederit et cui non ſunt proprie, dignus eſt pluris: intendo remunerationem ſiue præmium. ſiq; res taliter ſe habet, tunc remuneratio vel
L ſatisfactio ſit ſm menſuram, quam ordinant: vel in quam conueniunt illi, qui accipiunt, cum eis qui dant: intendo de quo vident q̄ eſt remuneratio ſm cōdignum. D. Et oportet ne ſit honoratio: & vniuerſaliter ſecundum quantitatem, quæ apparet, q̄ mereatur eam res, pro qua ſit remuneratio, ſed ſecundum quantitatem meriti in ſe. Dixit. interdū enim quod apparet diuerſum ē ab exiſtentia rei in ſe.

Singulis pro dignitate beneficia eſſe rependenda. Cap. 2. M

AT vero hmōi res dubitationē admittunt, vtrū ui delicet p̄ri ola tribuēda ſint, & parendū in oīb⁹ran ggrotās debeat medico obtēperare? & qui eligit imperatorem, bellicæ rei peritum hominem, eligere? Simili modo amico ne magis, an probo viro inſeruiendū? & bene merito reddenda ne magis gratia ſit, quām ſodalidandum, ſi vtriſque non liceat?

Nunquid

A Nunquid aũt omnia huiuſmodi exacte definire facile non eſt: multas enim atq; omnigenas & magnitudine & paruitate, & honeſtate, & neceſsitate habent dĩas. illud tñ obſcurũ non eſt: nõ omnia eidem eſſe reddenda. Et beneficia retribuẽda, vtplurimũ, magis ſunt, q̃s ſodali inferuiendũ: & ſicut mutuum cui debet quiſpiã, reſtituendũ magis, q̃ ſodali dandum. Sed fortaſſe neq; hoc ſemp: vt ſiquis redemptus à latronibus fuerit, vtrũ is
B viciſsim redimere eũ debet, qui liberarit, quicũq; ille ſit, an non capto quidẽ, ſed repetẽti reddere, an patrẽ redimeret? redimere enim patrẽ magis ẽt q̃s ſeipſum debere uideret. Quod igit dictũ eſt, in vniuerſum debitũ eſt reddendum: ſed ſi datio honeſtate, aut neceſsitate ſuperexcedat, ad hæc eſt declinãdum. Interdum enim neq; æquum eſt, vt quod prius alter cõtulit beneficiũ, rependam⁹: cũm ille probũ virũ eſſe ſciens benefecerit: ab hoc ve
C ro fiat retributio ei quẽ prauũ eẽ exiſtimat. nã neq; ei, qui mutuauit, remutuãdũ eſt. ille enim cũ putaret ſe recepturũ eſſe, probo viro mutuauit: hic aũt à prauo recepturũ ſe quippiã nõ ſperat. ſiue igitur re vera ita res ſe hẽt, æqualis dignitas minime ẽ̃: ſiue nõ ita quidẽ eſt, ſed opinantur, nõ abſurde facere viderent. Veruntamẽ id quod ſæpe dictũ à nobis eſt, diſputationes de affectũb⁹ & actionib⁹ ita definitæ ac certæ ſunt, ſicut ea, circa quæ
D verſantur. Non ola igitur olus eſſe retribuenda, neq; patri ola: quemadmodum neq; Ioui ola ſacrificãtur: obſcurũ minime ẽ. quia vero alia parẽtibus, & fratribus, & ſodalibus, & benemeritis reddenda ſunt: ſingulis propria & accõmodata ſunt attribuenda. Ita vero ẽt facere videntur. ad nuptias enim cognatos inuitãt: his enim cõe genus eſt: atq; iccirco actiones quoq; quæ circa id fiunt, cões ſunt. ob eandem cauſam quoq; ac ſponſalia
E conuenire debere cognatos maxime exiſtimãt. Parentibus aũt alimẽta præcipue ſuppeditãda eſſe viderẽtur, vtpote cũ debeamus: cumq; illis qui in cã ſunt, vt ſimus, honeſtius ſit, q̃s nobis ipſis in his opem ferre. honor quoq; parentibus quẽadmodũ Dĩis, exhibendus eſt: nõ omnis tñ parentibus. neq; enim idem patri & matri: neq; is qui cõuenit ſapienti, aut duci, ſed paternus: & ſimili modo maternus.
F Omni itẽ ſeniori honor pro ætate reddẽdus eſt, aſſurgẽdo, & ſeſſione cedẽdo, atq; hmõi cæteris. ſodalibus aũt & fratrib⁹ loquutio libera, omniumq; cõmunitas exhibẽda eſt. Cognatis itaq; & tribulibus & ciuibus, reliquiſq; omnibus enitendum eſt, vt ſemper quod accõmodatum eſt, tribuamus, quæq; vnicuiq; inſunt quantum ad coniunctionẽ, & virtutẽ, & vſum attinet, eõparatione facta dĩudicemus.

G Neq; eorum quidem quæ eiusdē sunt generis facilius iudiciū est: difficilius eorum quæ differūt. non ob id tamen desistendum: sed ita vt fieri potest, faciendæ distinctio est.

DIxit. Et in hoc est exercitatio ex parte modi ex modis dubitationis difficilis, ſan oporteat vt vni uersum reuerentiam ſi exhibeat' vni ſpeciei ex ſpeciebus hominū, quib' debētur reuerentiæ. vt in patre, v.g. an oporteat vt honoretur ſm omnes honores: & vt cōcedatur ei oē quod H petit, & ſatisfaciat in hoc iuxta dictū ſuum: an oporteat vt ſatisfaciat inſtr mo iuxta dictum medici tantum: & prælianti iuxta dictum ducis exercitus, non cuiuſcunq; ex hominib'.

D. Et ſimiliter dubitatur, an oporteat vt ſeruiatur amico, quemadmodum ſeruitur virtuoſo: & quis dignior eſt remuneratione, qui incipit beneficium notorię, aut qui nō incipit ipſum. & qñ non eſt poſſibile vt exhibeatur beneficium notorium vtriq;, intendo incipienti eū ipſo, & nō incipienti, eſt dignius vt exhibeatur incipienti. D. Et ſor I taſſe non facile eſt determinare in hoc ſm certitudinem: intendo illud quod debetur in ipſis ſingulis homi num: eò ꝙ in eis eſt diuerſitas multa, pp diuerſitatem iſtarum rerum in magnitudine & paruitate, & bonitate & neceſſitate: intendo p hoc vt ęſtimo: eò ꝙ in eis eſt quod eſt pp neceſſitatē, & in eis eſt quod eſt pp melius: & intendis propter magnitudinem & paruitatē in idoneitate.

D. Quòd aūt non oporteat cōcedere oēs res omni homini ſm terminum vnū, manifeſtum eſt. eenim non oporteat vt cōueratur exhibitio beneficij, v.g. ad eum qui nō recipit eū ipſo, abſq; eo qui iā incipit eū eo, & hoc vt in plurib': aut vt ei, qui non incipit eū beneficio, detur plus q̄ ei qui incipit eū beneficio. & hoc, qñ patēs eſt', ꝙ ille qui incipit, dignior eſt recōpenſatione eius, qđ incipit: eò ꝙ eſt quaſi accōmodatū quod accōmodauit: & accōmodatū ex debito reſtituendum eſt: ideoq; oportet vt donetur iſti plus q̄ alij. E

D. Et forſaſſe nō erit iſtud, vt quę abſoluerunt prędones, an oporteat vt abſoluat eū, qui ipſum abſoluat, qñ accident, an nō. intēdit ꝙ in hoc da L bitatio eſt, verūtamen patens eſt, ꝙ debitor eſt vir vt abſoluat patrē ſuū potius q̄ ſeipſum. & iſt ſi fuerit datio pp neceſſitatem aut pp melius, forſitan nō oporebit quidem vt ſit æqualis ei quod facit incipiens cum datione, immo fortaſſe, vt ſit datio præcedens, qñ fuerit à quo eſt inceptio dationis, bonus nobilis, aut pp neceſſitatē: & forſan oporteat vt ſit diminuta, qñ fuerit à quo eſt inceptio dationis, malus vilis. Et forte nō oportet pp hoc vt reſtituamus accommodatū: & recompēſem' ei, qñ malignus vel nequā fuerit: eò ꝙ M nō mereatur hoc, cùm hoc quod accommodauit, nō ſit eius proprium. ipſe ergo vult vt recipiat quod non eſt ei propriū per accōmodationē eius quod accōmodauit. & qui non ſperat accipere quod eſt ei proprium: ſed hoc, quod non eſt ei proprium, hoc eſt moris peruerſi valde. ſi ergo accommodauerit fuerit talis ſm veritatem, intendo nequam, nō oportet vt eius *digni* habitio ſit æqualis. & ſi non fuerit talis, putatur aūt talis eſſe, fortaſſis nō æſtimabitur de eo,

qui

A qui ſi nõ ſatisfacit ꝙ egerit quod nõ oportet. Et vſt eſt, quemadmodum dictũ eſt pluries, ꝙ homines in indigentia ſui inuicẽ in actionib⁹ & paſſionib⁹ coæquales ſunt: veruntamẽ ſunt in hoc diſtinctionũ & ordinũ terminatorum. Quonamodo aũt non oportet vt deatur omnibus eis res eędem, intẽdo vt ſit digni habitio in eis æqualis, manifeſtũ eſt. patribus nanq; impedimentũ aliud q̃ fratribus, & fratribus aliud q̃ ſocijs, & beneficij collatoribus aliud q̃ non cõferentibus: & eis qui cõtulerũt beneficia datur quod ſuũ eſt, & ſatisfacit B eis ex debito. Et manifeſtũ ꝙ ſic ſe habet res: intẽdo ꝙ holes dant vnicuiq; modo ſibi ꝓpriũ hoc ꝙd ipſũ. v.g. inuitãt quidẽ ad nuptias ſuorũ cognatorũ, aut ex parte cõſanguinitatis, aut ex parte alterius⁹ alicuius cohabitudinis & cõpaſſionis: & cupiũt vt præſentes habeãt ſimiles ſuos ſi res ꝓprias eis vt plurim⁹ & hoc eſt debitũ eſt fieri. Et ex parte huius intentionis fortaſſe dignũ videnr homines vt procurẽt parentes ſuos, & ſatisfaciãt expenſis eorum: eò ꝙ ipſi ſunt cã ſui eſſe: & ꝙ magis debitum habẽt ad hoc in eis q̃ in ſeipſis & ſa- C tisfaciãt eis in eo, quo indigẽt ſi iſtis rebus: & debitũ repuaẽt vt honoret pater ſuũ modũ honorandi Deum: attamen oportet vt honoret pater vniuerſo honore: honor nanq; ꝑfis nõ eſt quaſi honor matris: nec honor ſapiẽtis quaſi honor ducis e. t cetera. ſed honorãdus eſt pater honore paterno, & materno. & ſit ſingulꝰ ꝑ ſibi propriacumendo ꝓ id, quod cõpetit vtriq; eorũ ex victus adminiſtratione & aſſiſtentione & loci exhibitione, & reliquis exactionib⁹ honorationis. D. Exhibendum q; eſt ſocijs, & fratribus, & vſt coniunctis omnib⁹ propinquitate ſpeciali aliqua ſimul converſatione & conciuilitate vnicuiq; ſibi proprium. & oportet vt vnuſquiſq; eorũ habeatur in comparatione ſibi propria, aut virtutis, aut vſus, qui appropriatur ei. comparatio aũt eorum, qui ſub vno ſint genere ex iſtis facilis ẽ: diuerſorum vero genere difficilis. ſed neq; propter difficultatẽ omittenda eſt. ſed ſecundum ꝙ poſſibile fuerit diſtinguenda. D

Quando ſeruanda amicitia. Cap. 3.

E ORitur autem dubitatio, vtrũ cum ſis qui nõ permanent, diſſoluẽdæ ſint amicitię, necne? An cum ſis qui ob vtilitatẽ, aut iucunditatem ſunt amici, cùm nõ amplius ea habẽt, diſſolutionẽ fieri abſurdum nõ eſt: illorum enim erant amici: quib⁹ deficiẽtibus cõſentaneum eſt, vt ẽt ipſi nõ ampli⁹ amient. Crimin aretur aũt quiſpiam, ſi ille qui ob vtilitatẽ, aut voluptatem amat, ſe ob mores amare ſimulauerit. Sicut enĩ in principio diximus, pluriman diſ F ſenſiones inter amicos oriũtur, cùm non ſint & putant, & ſint amici. Cum igit fruſtrat⁹ fuerit aliquis, atq; ob mores ſe diligi exiſtimarit, cũ nihil ciuſmodi ille agat: ſeipſum is culpet. cũ aũt illum ſimulatione deceptus fuerit eum qui deceperit, accuſare iuſtum eſt: at q; eo magis eos qui moneras adulterãt, quo circa rẽ precioſiorẽ malefici⁹ hui⁹ eſt. At ſi adhiberit vt bonum,

G prauus vero ille euaſerit, & videaſ: nunquid amplius amãdus eſt? An fieri nõ poteſt. ſiquidem non quodlibet eſt amabile, ſed bonũ: neq; amãdum prauũ eſt. prauus enim eſſe amicũ, aut ſimilem prauo fieri nullo mõ opꝑ. ſimile aũt ſimili eſſe amicũ, dictum iam eſt. Nũquid vero ſtatim faciẽda diſſolutio eſt? An non cũ omnibus, ſed cũ hꝭ qui ob prauitatẽ incurabiles ſunt: nam qui correctionẽ admittũt hꝭ eo magis in moribus, q̃ in fa
H cultatibus ferendũ auxiliũ eſt, quo & præſtãtiores, & amicitię ſunt accõmodatiores. Videtur aũt ille qui diſſoluit amicitiam, nihil abſurdi facere: quippe cũ nõ huic neq; tali fuerit amicus. quocirca cũm eum immutatũ reſeruare nequeat, abſcedit. At vero ſi alter perſtet, alter vero ꝓbior euaſerit, ita vt lõge ꝓſtet virtute, nũq; d vtendũ amico &? An fieri nõ poteſt. in magna autem diſtãtia id maxime perſpicuum fit. vt in amicitiꝭ à pueri
I tia cõſtatis. ſi enim alter permaneat aſo puer, alter vir q̃ optimus euadat: quo pacto eſſe poterunt amici, cũm neq; hꝭdẽ oblectent, neq; gaudeãt, & doleant? neq; enim inter ſeſe mutuo hæc inerũt ipſis. abſq; his vero eſſe amicos nõ licebat: quippe cũm fieri nequeat, vt ſimul degant. Sed de his dictũ iã eſt. Num aũt nihilo ſeci⁹ ſe gerere debet erga ipſum, ac ſi nunq; fuiſſet amicus? An antehabitæ conſuetudinis memoria retinẽda eſt. & quẽad & modum amicis magis q̃ alienis gratificandũ, eſſe exiſtimamus: ita hꝭ qui fuerũt, ob amicitiam q̃ prius interceſſit, tribuendum aliquid eſt: qñ nõ ob nimiã prauitatem facta eſt diſſolutio.

DIxit. Et iam dubitatur, vtrum oporteat vt diſſoluãtur amores inter amicos, qui nõ perſeuerant in virtute, intendo qñ non perſeuerat alter eorũ in ea, an non. Et ſit qui ſunt amici pp vtile vel delectabile, an oporteat vt diſſoluantur eorũ dilectiones, cũm non extiterint iſtæ L req; intendo ex altero amicorum. & patens eſt, q̃ non eſt turpe, vt ſoluantur eorum amicitia. intereempta enim cauſa connectente, neceſſe eſt cõnexa diſſolui. D. Et forſan dubitabit, qñ ſi mulauerit amicus diligere ſe ratione morum, & non diligit niſi delectationis vel quęſtus gratia, an oporteat diſſolui amicitiam. An ſtare poterit ſecũdum q̃ ſtant amicitiæ multæ diuerſitatis in eo q̃ præceſſit, vt dictum eſt in amicitiis, in quibus voluntates coamicantiũ diſſimiles exiſtunt. Veruntamen, qñ mendax fuerit alter coamicantiũ, M & arbitrari fecerit q̃ diligat ratione moris, & ipſe non facit aliq d ex his, quæ exigit iſta dilectio, conueniens eſt vt huiuſmodi amicus reputet ſeipſum ſuſpicabilem, & non requirat ab amico ſuo ſecundum ſimulationem, ſecũdum quam incedit cũ ipſo in ſocietate. quando vero requiſierit ab eo ſecũdum hanc ſimulationem: intendo q̃ requirat actiones ſocietatis, quæ eſt propter virtutem, diſſoluit amicitia neceſſario. & oportet vt amplior querela habeatur

A beatus de eo, qui incedit ſm hanc fictionem, q̄ de eo qui falſificat numiſma vel denarium inquantū factum eſt in honorabiliori re: intendo q̄ falſitas in honorabiliori deterioris eſt malitiæ: amicitia aūt honorabilior eſt denario: ergo falſificatio ſ ea maior, & querela ampliꝰ. Si aūt aſſociauerit eſi entem bonū, & deinde ꝓmutat', & fiat malus, an oportet vt non ſoluatur dilectio? An oportet ſolui, eò q̄ non eſt poſſe q̄ aliquis amet quod extra bonū, & malus nō amatur neq; aſſimilat'ei: & iſte iā factus eſt malus. & iā dictū
B eſt, q̄ iſte diligit ſuū iſte: malus non iā ſimilis eſt bono. Si ergo oportet vt ſoluatur amicitia, an oportet vt ſtatim? An oportet hoc in quibuſdam, vt quorū malitiæ nō eſt remedium, & in quibuſdā nō, vt in quibus poſſe eſt rectificatio. ſi enim in pecunia' emēdabili debita eſt emendatio, quāto magis in more inquantum præeminet pecuniæ. D. Et ſortaſſis nō eſt putandū de eo qui hanc ſoluit amicitiā, q̄ faciat aliquid qđ nō oportet. nō enim fuit amicus, qđ mutatum eſt, neq; ſui ſimilis. & q̄n
C fuerit mutata ipſa res, eſt impoſſe vt redeat quod dic .ꝓſa perijt: vult vt æſtimo illud idem. & iſte quidem fuit amicus eius, quod mutatū eſt.

D. Si aūt perſeuerauerit alter coamicantium in diſpoſitione ſua, & alter melior effectus fuerit, vt poſſe tranſmutatus ad virtutem, an oportet vt permaneat amicitia? An eſt hoc impoſſibile. & iam declaratum fuit q̄ hoc non eſt poſſe in multa diſtantia, vel amicitia puerili. quādo enim permāſerat vnus eorum puer in intellectu, & nō trāſmutant' trāſmutata ætate, & ſit alter habēs q̄ intellectum puri ſortem, non eſt poſſe D
in huiuſmodi vt permaneāt amici: cūm non placeant eis res eædem, & vlt non gaudent neq; triſtantur rebus eiſdem. & hoc, qm̄ propter diuerſitatem ſuarum apprehenſionū non ſunt eis res eædem ſimul. & nō eſt poſſibile eos eſſe amicos nō exiſtentibus eis his rebus: intendo vt gaudeant & triſtentur eiſdē. & non eſt poſſibile in horum ſimilibus vt perſeuerent in vita ſua, & vt fiant in ipſa amici, ſecundum q̄ præceſſit.

D. Et oportet vt rememoremur rem coniunctionis, quæ fit in præterito. quēadmodum enim videt E
q̄ oportet vt detur amicis magis q̄ extraneis, ſic oportet vt detur eis, q̄ conuertuntur amici ꝓp amicitiam præcedentē, qm̄ nō diſſoluitur amicitia ꝓp ſuperfluam malitiam.

Quæ opera amicitiæ, & quòd non ſint pranorum. Cap. 4.

IAm vero ea quæ ad amicos attinent, & quibus amicitiæ definiuntur, ex his quæ erga ſe quiſq; agit, eſſe videtur profecta. Statuunt enim amicum eſſe eū qui vult & agit bona, aut q̄ F
apparēt, illius cauſa: vel eū qui vult & eſſe & viuere amicū ipſius cauſa. id quod matres erga filios faciūt: & amici inter quos offenſio aliqua incidit. Alīs eum, qui ſimul degit, & eadē eligit: aut qui condolet & congaudet cum amico. maxime vero etiā hoc matribus contingit. At aliquo ex his amicitiam quoque definiunt, quorum vnūquodq̄ probo viro erga ſeipſum ineſt:

G ceteris vero, quatenus tale ſe eẽ exiſtimãt. Videtur enim quẽad modum dictũ eſt, virtus, & probus vir vnicuiq; eſſe menſura. is enim ſecum conſentit, & eadẽ tota anima appetit. Et vult etiã ſibi ipſi bona, & quæ apparent, atq; agit. boni enim ẽ ſui quoq; cauſa bonum elaborare: intellectiuæ ſiquidẽ partis gratia, quę eſſe vnuſquiſq; noſtrũ videtur. Vult quoq; viuere ſe, & ſaluum
H eſſe, & maxime id, quo ſapit. Probo enim viro eſſe bonũ eſt. Vnuſquiſq; aũt ſibi ipſi vult bona. eſſe? vero alius illud quod euaſit, oſa habere eligit nemo. habet enim ẽt nũc Deus bonũ, ſed cũm ſit ipſe id quodcũq; eſt. Vnuſquiſq; vero id quod intelligit, eſſe videretur, vel ſcipue. quiẽ eſt huiuſmodi, ſecũ degere vult. iucunde enim id facit: quippe cũm & factorũ oblectabiles recordationes, & futurorũ ſpes bonæ ſint: tales aũt ſint iu-
I cundæ. Contẽplationibus præterea abundat cogitatione: condoletq; & collætatur ſecum maxime. idem prorſus & moleſtũ eſt, & iucũdũ, & nõ aliàs aliud. pœnitentia ſiquidem vacat, vt ita dicã. Eo q; igitur probo viro erga ſeipſum vnũquodq; horũ ineſt, iſtq; erga amicum, perinde atq; erga ſeipſum ſeſe gerit: eſt enim amicus alter ipſe: amicitia quoq; eſſe horũ aliquid videt, & amici illi quibus hæc inſunt. Nã vtrũ erga ſeipſum amicitia ſit, necne, in pſentia omittam⁹.

Amicus ẽ alter ipſe.

videretur aũt eatenus eſſe ami- K
citia, quatenus⁹ eſt duo vel plu *al. ea amplius duo ſint eadem.
ra ex hĩs q̃ dicta ſunt: & quia exceſſus amicitię ſimilis eſt ei quę erga ſeipſum eſt. At antedicta in eſſe videntur ẽt pleriſq; quãuis praui ſint. nunquid tñ quaten⁹ ſibi placent', probosq; ſe eſſe exiſtimãt, eatenus participes eorũ ſunt. Nã ex hĩs qui vehementer ſunt praui & facinoroſi, nemini hæc inſunt: quin ne videtur qui dem. ferẽ aũt neq; prauis. diſſen
L tiunt enim inter ſe: dum alia cupiũt, alia volũt: vt incõtinẽtes. qui loco eorũ quę ſibi eſſe bona videtur, iucũda quidem eligũt, ſed noxia. alĩ aũt ob ignauiam & ſegnitiem ab agendis hĩs deſiſtunt, quæ ſibi eſſe optima exiſtimãt. At qui multa & grauia ſcelera perpetrarũt: & ob prauitatem odio habentur, & vitam fugiunt, ſeq; ipſos interficiunt. Ac quærunt quidem improbi hmõi alios, quibus cũ q̃iem traducãt, & ſeipſos fugiũt: propte-
M rea q; qñ ſecum ſunt, multorũ & grauium ſcelerum recordantur, atq; alia huiuſmodi ſperãt, quorũ qñ cum alĩs verſantur, obliuiſcuntur: tur: cumq; nihil in ſe amabile habeant, amice erga ſeipſos nullo modo afficiuntur. Neq; igiſ collætantur, neq; condolent hmõi homines ſecum. ſeditione enim anima eorũ agitatur. pars enim vna ob prauitatem dolet, cũm aliquibus abſtinet, altera lætatur, & quaſi diuellẽtes illa huc, hęc illuc trahit.

et

A & licet fieri neq̃at vt ſimul doleat et lętetur quiſpiã, ſed paulo poſt tñ dolet, quia lętatus ē: nolletq; ea ſibi iucũda extitiſſe. pernitẽtia.n.prauiꝑleni ſunt. Prauus ergo cùm nihil in ſe habeat amabile: neq; erga ſeipſum amice eſſe affectus vr̃. Quòd ſi ita ſe habere valde miſerũ eſt, enixe fugienda prauitas eſt, dandaq; opera vnicuiq;, vt probus euadat: ſic.n.fiet vt & erga ſeipſum amice eſſe affectus, & aliorum eſſe amicus poſſit.

B

Dixit. Et definiuntur quidẽ res amicitię, intẽdo res cõparatas amicitię per relationẽ ſuã ad amicitiã. Et vꝫ ꝙ vniuerſum amicitiarũ, q̃ definiunt, definiunt qdẽ relatione ſua ad res amicitiæ. nos etenim inuenimus quoſdã laudantes amicũ, qui vult bona & facit ea, aut quę putat bona ꝓp amicitiam ipſam, & vidẽt ꝙ iſtud ſit amicitia. Et quoſdã laudantes amicũ, qui vult & elegit quod eligunt amici. vt qđ accidit matribus: intendo qñ ipſę eligunt qđ eligunt filij ipſarum. Et ex

C hoſbus ſunt ẽt, qui laudant aſſociantẽ & conuenientẽ in electione, & cõdolentẽ dolori amici, & congaudentẽ gaudio ipſius ł pluribus. & iſtud ẽt accidit matribꝰ cũ filijs ſuis. Et ex his ſunt q̃ laudãt amicũ ꝓ oĩa iſta, & vidẽt ꝙ iſta ſint amicitia: intendo ꝙ in qua aggregantur oĩa iſta, ſit amicitia virtuoſa: reliquæ autẽ amicitiæ dicant̃ amicitię, eò ꝙ putant aſſimilari huic amicitiæ. D. Et vꝫ ꝙ ſit res in hac amicitia, vt dictũ eſt. virtus etenim cõmunis eſt vnicuiq; ex virtuoſis. Cũ ſic fuerit, cõmunicabit virtuoſus in voluntate D virtuoſo, & deſyderabunt res eaſdẽ, & volet per ſe bona, & quæ apparẽt per ſe bona, & faciet hoc ẽt. bonum n. quod in ipſo eſt, excitat, & mouet ipſum ad agendũ bonum: ipſe ergo facit bonum ꝓp ſe. Et ſunt quidem communicantes in opinione: eò ꝙ quilibet virtuoſus apprehẽdit quidem quiditatẽ ſuam intellectu, & vult vitã propter ſeipſum & ſalutẽ, & precipue ſalutem partis illius, per quã ſuſtentatur, & formæ, per quã eſt bonus & virtuoſus. D. Et vnuſquiſq; vult bona ſibi ipſi. & nõ vult vllus bonum, q̃n habuerit ipſum, E prętęrquã ille, qui concupiſcit vt ſit ei vniuerſum rerũ. etenim iſte cupit, vt vniant̃ ł ipſo vniuerſa bona: quãuis iã pertigerit ad bonũ humanũ. & iſta ẽ opinio corrupta. Deus nanq; diſtributor eſt bonorũ omnibus ſpeciebus, ſcĩlicet ſpẽrũ fuerint: & non dat vni indiuiduo neq; vni ſpeciei, & prohibet reliquis: ſed diuidit inter ea vniuerſa bona ſm merita vel aptitudinem ipſorũ. virtuoſus ergo deſyderat bonũ naturale ſibi, & deſyderat bonũ illud ei, q̃ eſt ſibi ſimilis. D. Et cõueniens eſt credere de vnoquoq; iſtorũ, ꝙ ipſe ſeipſum aſſociet cogitando in bonis. & hoc, q̃n delectatus fuerit rememorando de bonis, quæ operatus eſt prætęritis, & gaudẽdo de ipſis, aut ſperãdo bona futura: intendo ea, quæ diſponit facienda. Et ad huius apprehẽſiones poteſt eſt mente & cogitatiõe. & cõmunicat in his ſibi ipſi in dolore & delectatione. imaginatio etenim hmõi rerũ deliciola eſt & doloroſa ſimul: intendo rememorationem ſperationẽ: & nõ eſt delectans ex iſtis abſq; cõtri-

Deus diſtribuens eſt bonorũ omnibus ſpeciebus ſecũdum merita & aptitudines ipſorũ. 1dẽ 2. cœ. 12. cõ. 100.

F

G triſtante: & non accidit in tempore abſq; tempore alterius: immo anima dolet per iſtas apprehenſiones, & delectatur ſimul. & vſt virtuoſo nō inuenitur pœnitētia, quēadmodū dictū eſt. pœnitētia nanq; fit cum perpetratione mali. Oportet igit virtuoſum velle vnūquodque iſtorū virtuoſū, ſicut ſibimetipſi: qui vt ſit apud amicū ſuū ſicut eſt apud ſeipſum: eò ꝙ amicus eſt alter ipſe, ſi viſum fuerit ꝙ amicitia ſit aliquid, ſiue res quædā, & ꝙ amici ſunt illi, quibus exiſtunt res vnę eidem. D. Vtrum ait amicitia H ſit ex his quæ eſſe oportet, aut non eſt, omittat perſcrutari in hac hora de ipſa. forſaſſis n putandum eſt ꝙ iſta amicitia ſit amicitia, & ꝙ ſint duę amicitię, ſicut dictū eſt, aut plures. & apparet, ꝙ illud qđ iā dictū eſt de iſtis rebus, eſt exiſtēs in pluribus. D. Si autē malitioſi ſint, intendo cōſimiles in malitia, tunc iā queritur an inuenitur inter peſſimos iſta cōparatio I ſeipſis: neq; vt placeant ſibi ipſis, & videant ꝙ ipſi ſint virtuoſi, ſm ꝙ accidit de hoc virtuoſis. Et iā eſt manifeſtum, ꝙ nō inueniē aliqd de iſto in eis, qui I ſunt vehementis iniquitatis, & malarū operationū. nō. n. apparet hoc de ipſis neq; ferè apparet, eò ꝙ T malitioſis diuerſitas eſt malitiarū, cū ſit malitia multifaria. ideoq; cōcupiſcūt dineriā, & volūt res alias à bonis, vt eſt diſpō eorū, qui non cōtinent ſeipſos. eligunt. n. prę eis quæ vident ſibi bona, delectabile & dāniferū, & ex eis eſt qui fugit ab operatiōibus eius, qđ videt bonū propter timiditatē vel ociōſitatē. & propter hoc illi, qui operantur operationes multas malas, abhorrent vel odiuntur ꝓp malitiam, & abhorrent ſeipſos, & fugiunt ne amentē, & interficiunt ſeipſos. D. Et malitioſi vel ſtagitioſi ꝓp iſtud requirunt aliquos, cum quibus finiant dies ſuos: eò ꝙ fugiunt malitiam ſuam, ꝓp qđ recordātur multorum horribilium: & gradiuntur ex eis ad alia ſimilia illis. & hoc, qñ ſolitarij ſolitudo eis go moleſta eſt eis, & doloroſa valde. qñ vero cum alijs fuerint, obliuiſcuntur illa. ex quo. n. non eſt eis aliquid qđ amēnt, fiunt non patientes à ſeipſis paſſione dilectionali ſui ipſorū. Et qui nō patiuntur à ſeipſis paſſione dilectionali ſui ipſorū L non gaudent de ſeipſis: immo moleſtantur & anxiantur à ſeipſis: eò ꝙ animæ eorū quærelosę ſunt ſibi ipſorū & rancorosę. quędam ergo animatorū dolent propter malitiā, & quædam delectantur propter ipſam. & vniuerſaliter diſtrahuntur quidam huc, & quidam illuc, ſicut quod finditur in duo per tractum. & ſi nō fuerit poſſibile vt gaudeant & triſtentur ſimul, equaliter triſtantur modicum dum gaudent, & delectantur aliquo, nolentes vt ſit delectabile. propter hoc itaq; ſunt iniqui repleti amaritudine & pœnitēM tia. D. Et propter iſtud totū patet, ꝙ ſtatus malitioſi non eſt in diſpoſitione ſtatus amici: cùm nō amet ſeipſum, eò ꝙ non in ipſo quicquā amabile. Si igitur ſic eſt, eſt vir iniquus vehementis miſeriæ, & infelicitatis valde. D. Ideoque valde fugiendum eſt homini à malitia, & indurandum vt fiat bonus, conueniens etenim eſt quando fuerit bonus congaudens ſibi ipſi, vt fiat congaudens, & amicus alteri.

A De benuolentia. Cap. 5.

IAm vero beneuolẽtia eſt q-dem ſimilis amicitię, amicitia tñ nõ eſt: quippe cũ benevolentia erga ignotos quoq;, et latens eẽ poſſit amicitia nõ poſſit. Et pri⁹ ẽt dicta hęc ſunt. Sed neq; amatio eſt: neq; .n. intẽtionẽ, neq; appetitionẽ habet, quę amationẽ cõſequunt. atq; amatio quidẽ cũ cõſuetudine beneuolẽtia de recenti ẽt fit. Id qđ ẽt erga certatores contingit. beneuoli ſiquidem eis ſiunt. ſimultq;
B cũ eis volunt. nihil tñ cooperarẽtur. ſicut .n. diximus, de recenti beneuoli ſiunt, & leuiter diligunt. Vt igitur principiũ amicitię eẽ, nõ ſecus atq; amoris ea voluptas quę ex aſpectu percipitur. nemo .n. amore capit, niſi prius ſpecie fuerit oblectatus. qui vero forma oblectatur, nihilo magis amore capitur: ſed cũ et abſentes deſiderat, & ꝓſentes cupit. Ita vero ẽt amici eſſe non poſſunt, niſi beneuoli prius fuerint, beneuoli aũt nihilo magis
C diligunt. volunt .n. tñ bona ĩis qb⁹ ſunt beneuoli, nihil tñ cooperarent, nullãq; pro ipſis moleſtiã ſuſciperẽt. Quocirca trãſlatione vtens aliquis eſſe ipſam † principiũ amicitię diceret: quę cũ inueterata fuerit, et in cõſuetudinẽ deuenerit, amicitia euadat: non ea quidẽ quę ex vtilitate, aut voluptate conciliat: neq; enim ob hæc beneuolentia exiſtit. Nam qui beneficio eſt affectus, pro ĩjs quæ accepit, beneuolentiam retribuit, iuſte ſe gerens. Qui vero aliquẽ proſperr D agere vult ſpe vtilitatis conſequendæ ex ea re: nõ illi, ſed ſibi potius beneuolus eſt: quemadmodũ neq; amic⁹, ſi cõmodi alicuius cauſa illi obſequit. Omnino aũt beneuolentia ob virtutẽ & probitatẽ quandã exiſtit, cũ pulcher aliquis, aut fortis, aut tale aliqđ viſus cuipiã fuerit. ſicut de certatoribus iã diximus.

DIxit. Exhortatio aũt interdũ ſimilatur amicitię, & non eſt E amicitia: eo ꝙ exhortatio interdũ fit ab eo, qui nõ cognoſcit, amicitia aũt nõ fit niſi erga eos, q cognoſcũtur. & iã dictũ eſt hmõi ante. Neq; ẽt eſt dilectio. non ... perſeuerantia, & deſyderium. hęc aut̃ duo conſequuntur dilectionẽ: intendo deſyderium & diuturnitatẽ dilectionis. & iſtæ res ſunt cum dilectione: & dilectio quidẽ eſt cũ cõmixtione: exhortatio aut̃ fit quidẽ interdũ ab eo, cui non occurrit exhortatio: vt exhortatio, quę ſit à patre honorabili erga eum, qui venit ex eius poſteritate. & interdũ fit ab eo, qui nõ F communicat exhortatis: vt exhortatio, quę ſit ab hominibus erga ordinãtes militiã. etenim ipſi exhortantur eos, & conueniunt cũ ipſis in voluntate: in actu autem non. Dixit. Et conueniens eſt, qm̃ non communicãt exhortatores eis, quos exhortantur actu, vt dicatur de eis, ꝙ ſunt exhortatores ſimulatione, & quõd ſit dilectio eorum dilectio ſimulatiua. Et propter iſtud videtur ꝙ ſit initium amicitiæ dilectio per ſenſum, i. amicitia præcedens naturaliter, ſicut dilectio amaſij. non enim

G enim amat aliquis, ſi non delectatus fuerit primitus. & qui delectatur per delectabile, nõ amat aliquid plus ipſo: immo qñ perceperit eius elongationẽ, deſyderat eius appropinquationem. & ſi ſic eſt, tunc ineuitabiliter cõiungitur amicitiæ delectatio. Neque eſt poſſibile vt ſint hoſtes amici, cùm non ſint exhortatores: eſſe autẽ exhortatores abſq; eo q̃ ſint amici poſſibile eſt. nã exhortatores non diligunt dilectione pluri, quàm alij ab eisdẽ q̃ ipſi volunt bona ſolummodo eis, quibus ſunt exhortatores: & contingit vt
H non conueniant eis ſm aliqđ factorum ſuorum: neq; ſi ſit illud factum ex his quæ ipſi faciũt. Et propter hoc non poſſumus vtranſmutare nomen amicitiæ ad nomen exhortationis, & dicere de ea, q̃ eſt amicitia apparens tarde, i. quando fuerit tempus, & firmata fuerit conſuetudine, conuertetur in amicitiam. etenim amicitia fit propter vtile & delectabile: exhortatio autem nõ fit propter hoc. Et quidem ille, cui beneficium fuerit, ſatisfacit per exhortationem loco accepti beneficij: & eſt in hoc facto ſuo iu-
I ſtus. Qui autem vult beneficium benefici, & ſperat ſe acceperum ab ipſo quod vult ex beneficio, cauſa exhortandi ipſum, intendo beneficium, hic non videtur eſſe exhortator per ſe: ſicut non eſt amicus, qui ſeruit alteri, propterea q̃ vtatur eo vſu aliquo. D. Et vniuerſaliter exhortatio pertinet virtuoſo & emerito, vt qđ appareat de eo hominibus, q̃ eſt vir grauis & rigidus, & quòd ſimilatur iſtis: vt quod accidit illi, cuius magnificatur vtilitas, vt militum.

De concordia. *Cap. 6.* K

COncordia ꝓterea ſpectare quoq; ad amicitiã videſ: vnde opinionis conſenſio minime eſt: hoc.n. ſic ẽt q mutuo ſeſe ignorãt, poſſet intẽ, neq; eos qui qualibet de re conſentiunt, cõcordes eſſe inquũt: verbi cã, ſi de cœleſtibus cõſentiant: concordes.n. de his eẽ ad amicitiã non attinet. ſed ciuitates concordes eſſe dicunt, cũ de illis quę conferunt, conſentiũt, & eadem eligunt, aguntq; ea q̃ L
publice viſa fuerint. Circa agenda igitur cõcordes ſunt, atq; ea quę in magnitudine cõſiſtunt, & vtriſq;, vel oſtbus ineſſe poſſunt. vt ciuitates cũ oſtbus viſum fuerit magiſtratus electione eſſe creandos: vel ineundam cum Lacedæmonijs ſocietatem: vel regnare Pittacum, qñ ẽt ipſe voluerit. At cũ vterq; ſeipſũ vult, vt in Phœniſſis, in ſeditione ſunt. Concordes aũt eſſe nõ eſt, ſi idem vterq; animo concipit, quodcunq; illud ſit: ſed ſi M
qđ in eodem eſt. vt cùm et populus & probi viri optimos regnare conſentiunt. ita.n. omnibus contingit id qđ appetunt. Concordia vero ciuilis eſſe amicitia videtur: quemadmodum etiam dicitur. circa conducentia enim verſatur, atque ea quæ ad vitam attinent. eſtq; huiuſmodi cõcordia inter probos viros: hi enim & ſecum, & inter ſe ſunt concordes, cùm in ħſdẽ,

vt

A vt ita dicam, ſint. huiuſmodi ſiquidem hominum voluntates permanent, neq; tranſfluunt, ſicut Euripus: voluntq; ea q̃ & iuſta ſunt, & conducunt: atque hęc cõmuniter appetunt. At vt praui concordes ſint, niſi parũper, ſicut ẽt vt ſint amici, fieri non põt: cùm in vtilibus rebus ampliorem partẽ appetant: in laboribus cõtra & miniſtrationibus deficiant. cũ. n. vnuſquiſque ſibi hæc velit alterũ ad exa
B men reuocat, & prohibet. nam quod commune eſt, perit, cùm ab his non ſeruetur: atq; inde euenit, vt cùm alq̃ neceſſitatem inferant, ipſi vero q̃ iuſta ſunt facere nolint: ſeditione agitent.

DIxit. Et apparet q̃ conuenientia interdũ in opinione dilectionalis eſt ẽt, id eſt effectiua dilectionis. ideo dicimus, q̃ non eſt cõuenientia opinionis cõuenięntia, ꝓpoſin & voluntatis. etenim conueniẽtia voluntatis fit interdũ in eis, quorũ non ſcit alter voluntatẽ alte
C rius. vt qđ inuenitur in multis ciuitatibus inter ciues, quorũ multiplicatur ſeditio. Et pp hoc nos nõ dicimus q̃ illi, qui volunt voluntatẽ ſuam circa rem quandã, ſint cõuenientes in opinione: ſed nominamus quidẽ conuenientes in opinione eorũ, quorũ voluntas eſt in re, quę magis expedit vniuerſitati, & q̃ conueniunt in voluntatibus cõmunibus, ex quibus eſt magnũ bonum, vt voluntates ciuiles cõmunales, vt conuenientia ipſorum. quoniam qđ facit idoneũ principatus, virtutes ſunt. etenim hmõi conue-
nientiæ voluntatum omnes ſunt D
effectiuæ dilectionis. Dixit. Illi autem quorũ vnuſquiſq; ſeipſum diligit, non erunt exhortatores alter alterius ex parte conuenientię opinionis ipſorũ in re aliqua quęcũq; rerũ fuerit, ſed ex parte conuenientiæ opinionis eorũ in fine vno eodem: vt conuenientia communitatis in hoc: q̃m oportet vt principentur virtuoſi & boni, q̃ſi fuerit iſtud deſyderiũ vniuſcuiuſq; eorum. D. Et apparet q̃ conuenientia opinionis cogens eſt ad dilectionem ciuilem, quemadmodũ dicitur in eo
E qđ eſt in rebus bonis vniuerſitati, & in eo quo indigetur in uita. & cõ uenientia opinionis fit quidẽ in viris emeritis & virtuoſis. iſti nanq; ſunt cõuenientis opinionis in ſeipſis, & ad ſe inuicem circa res, q̃ ab extrinſeco ſunt, cũ deſyderent rei vnas eaſdem. ideoq; ſunt voluntates eorum ſtabiles, quæ nõ variantur, neq; tranſmutatur de re ad rẽ. volũt enim iuſtitiã, & res quæ ſunt vtr iuſtæ, & deſyderant oĩa hęc deſyderio cõmunicato. D. Iniquorũ ãt opiniões nõ cõtingit cõuenire niſi parum, quemadmodũ non ſiunt
F amici niſi parũ, ipſi. n. ſiũt quidem amici pp conuenientiã ſui in concupiſcentia multitudinis poſſeſſionis & in rebus vtilibus: cõcupiſcentia aũt ipſorũ ſpeciebus ſtrenui & laborioſi eſt quidẽ defectiua. & ſinguli eorum volunt vniuerſa bona propter ſeipſos, & ea, quę ſunt cõferentia eligunt ſibi ipſis, & valde ſubtiliant in connegociatione ſua cum extraneo & contriſtant eum: attamen cõſeruant quidẽ iuſtitiam cõem inter ſe, aliter. n. nõ ſubſiſtẽt. oriuntur autem inter eos iurgia &
diſſen-

G differẽtes: eò q̃ alter cogit alterũ ad defraudandũ in cõnegociationibus, & circunueniendũ seinuicẽ, cùm non cupiãt exercere opera iustitiæ, sed volunt quidẽ adimplere actiones suarũ concupiscentiarum.

De benefactoris. Cap. 7.

AT vero bñfici amare magis videnť eos quos benefichs affecerñt, q̃ affecti illos à q̃bus acceperũt. id q̃d quasi à rõne dissentaneũ quæri consueuit. Plerisq̃ igiť id cõtingere, ꝓpterea vť, quia hi debẽt, H illis debetur. ſicut ergo in mutuis illi qui debent, eos nõ esse volunt quibus debent: qui vero mutuarũt de salute debitorũ curam ẽt habẽt: sic & eos aiunt qui beneficiũ cõtulerunt, vtpote gratias recepturos, velle illos esse quibus cõtulerunt: illis aũt non esse curæ, vtquippiã retribuant. Atq̃ Epicharmus quidẽ fortasse diceret ipsos hęc ex prauo spectantes dicere: Sed eẽ hęc humana res videť. immemores enim sunt pleriq̃: magisq̃ beI neficiũ accipere q̃ conferre appetunt. Videretur aũt huiusce rei magis naturalis cã esse, neq̃ similis ei quę de mutuãtibus relata est. non.n. est dilectio circa illos, sed voluntas vt salui sint, recipiẽdi causã. at qui beneficiũ contulerunt eos qui acceperũt, diligunt, atq̃ amant, ẽt si nulla sint ipsis vtiles vel in præsentia sint, vel in posterũ sint futuri. Id quod etiã in artificibus contingit: vnusquisq̃ enim opus propriũ magis amat, q̃ ab opere amaretur, si animatũ fieret. R Maxime vero fortasse circa poetas idẽ euenit, qui poemata propria perinde ac filios supra modum amant. Huic rei simile est, qđ ad benemeritos attinet: nã beneficio affectus opus ipsorũ est: id igiť amant magis, q̃ opus eũ qui effecit. Huiusce rei illud in cã est, q̃ eẽ est expetibile, atq̃ amabile oĩbus: sumus aũt operatione & actu: viuendo enim atq̃ agendo sumus. qui fecit igitur, operatiõe opus ipsum quodã mõ est: quocirca amat opus, L propterea q̃ esse appetit. at hoc naturale est. quod.n. potẽtiate ẽ, id operatione opus ipsum indicat. Adde q̃ ei qui beneficiũ contulit, honestũ illud est quod actione est perfectũ: quare gaudet eo si quo illud est. q̃ vero affectus est, nihil honesti hẽt in illo q̃ affecit. sed si mõ quicquã habet, i. qđ conducit. at id minus iucundũ, atq̃ amabile est. Præsentis siquidẽ operatio, futuri M spes, facti memoria iucũda est. at iucũdissimũ est quod operatione consistit, atq̃ amabile simili mõ. ei igiť qui affecit, opus permanet: honestum.n. est diuturnũ. ei vero qui est affectus, ꝓterijt vtilitas. Ac memoria q̃dem honestarũ rerum iucunda est: vtilium nõ admodũ, vel minus expectatio vero sese habere contrario modo videtur. Atq̃ amatio sanè effectioni: amari affectioni simile est, amare igiť,

atq̃

A atq; ea q̄ ad amicitiā pertinent, eos conſequunt, qui in actione excellunt. Pręterea oēs ea, quæ laborioſe facta ſūt, magis amāt: vt qui pecunias acquiſierunt, magis, q̄ qui ab alijs acceperūt. at beneficio affici labore vacare: benefacere laborioſum videtur. Propterea ēt matres liberorum ſunt amantiores: laborioſior ſiquidem generatio eſt, magisq; ſuos eſſe filios ſciunt. id autem beneficis quoque eſſe proprium videtur.

B Dixit. Et videt q̄ benefici amplius diligāt, q̄ bus benefaciūt, q̄ illi beneficos. & æſtimat hoc eſſe ſm rōnē. Appareq; eius cā in pluribus. etenim beneficus amat eū, qui benefacit, incipiēs ex ſeipſo. ille autē tenetur ad amorem rōne accepti beneficij. & beneficus & cui benefit, ſimilant accommodanti & cui fit accommodatio debitor. n. ſ. qui recipit accommodatū, nollet permanentiā creditoris. anxiatur enim ex eius viſitation, ſem p ſuſpicans crediti repetitionē. creditor vero debitoris exoptat ſalutē. fiūt eos, quibus C beneficiunt, deſyderant ſaluos cōſtere: vt illi qui dāt qđ eſt inter manus ipſorū. beneficiati aūt ecōuerſo: vtpote onerati debito. qui autē anxiant ex ſatisfactiōe debito, ſ. q̄ receperunt beneficia, fortaſſis non referunt grates benefactoribus, niſi eo, ne aſſimilentur malis, & arguantur ab hoībus ex ingratitudine, etenim plures hominū non recordantur accepti beneficij: & deſyderāt q̄ eorū vt beneficiat eis, amplius eſt q̄ vt ipſi benefaciant. ſunt igit minus diligētes q̄ benefici. D. Et forſan putabit q̄ cā in hoc ſit naturalis: intēdo q̄ homo cupit naturaliter vt ſiat ei bonum magis q̄ faciat bonū. D. & non ſimilantur benefici creditoribus: etenim nō eſt in credēdo dilectio non. n. quærūt creditores ſalutē debitorū, niſi cauſa recipiendi creditū ab ipſis. benefactores autem diligūt quidē quibus benefaciunt, ēt ſi in nullo ſint profecturi p ipſos, neq; in p̄ſenti, neq; in futuro. Hūt aūt ſe benefici ad eos quibus cōtulerūt beneficia, ſicut artifices ad ſua artificiata. ois. n. artifex amat opus manus ſuę, plus q̄ amet operatū ab altero. ſiq; fuerit artificiatū animatū, tunc eſt multo dignius hac intē- E tiōe. D. Et forſan plus accidit iſtud in poetis etenim iſti excedūt in dilectione carminū, ſ operant: eſtq; dilectio ipſorum ad ſua carmina, ſicut dilectio parentū erga filios. Simile huic accidit beneficis cū beneficiatis ab eis. eſt nanq; beneficium opus ipſorū: quēadmodū opus artificis eſt artificiū. Imo iſti diligunt eos, q̄ bus beneſecerūt amplius q̄ factor ſuū factū, intendo q̄ artifex artificiū ſuū. Et cā in hoc eſt, intendo vt diligat factor factum ſuū: qm̄ eſſentia, intēdo quiditatē hoīs, electa F eſt apud oēm, & dilecta: & eſt complemētū & decor actu. effector nēpe operis exiſtit q̄dē ſm perfectionē ſui vltimā p operationē. diligit igit operationē rōne dilectionis eſſentię ſuę: intēdo quiditatē ſuā. quę complet per operationē. & iſtud eſt naturali homini. exiſtentiam enim eſſe abſq; operatione eſt eſſe potētiale. igitur omne opus eſt amatū vt propter hanc cām. Et excellit cum hoc opus beneficij cętera omnia, intendo ineſſe ipſum amatum opi-

G opifici: eō ꝙ optimum operationū. ideoq; lętat' ille cui ē ista actio. non est aūt beneficiato simile huic actioni apud beneficū, vt amet ipsum vt ē amat', nisi beneficiatus melior beneficio, aut similis ipsi. & itaque beneficiatus minus delectatus, & diligens benefico. D. Delectatio aūt in actionibus delectabilibus, ꝙ quidē fiunt in tēpore p̄senti, existit in ipsomet tactu. ꝙ aūt in futuro in spe: intēdo in separatiōe ꝙ exeat in actū. ꝙ vero in p̄terito in rememoratione, intēdo in rememoratione exitus eius ad actū. D. Et actio bene
H facti ex parte, qua ē bona & decora, manet in memoria factoris, & prolongat' tempore eius: proficuū autē prouentēs ex ea beneficiato finit' velociter, & recordatio eius abbreuiatur, & modica est delectatio ex eius recordatione, cui nō est p̄ permanētiā. actus aūt boni delectatio est multa, & rememoratio eius longa: delectatio vero spei vt ꝙ sit diuersa delectationi p̄senti. intēdo ꝙ delectatio p̄sens permutatur: delectatio vero spei est permanēs. D. Et videtur ꝙ dilectio cum actione, redilecto vero cū passione. etenim
I dilectio actioni similis existit, redilectio vero passiōi. & actio vero magis est dilectiua q̄ passio: intēdo ꝙ diligens similatur agenti, dilectus vero patiēti. Amplius oēs quidem homines diligunt quod habuerunt cum multo labore, plus eo ꝙd cum facilitate: vt puta pecuniarum adeptionē. etenim eas illi, qui laboriose acquisierunt, plus amant eas, q̄ illi quibus in saluo accesserunt, vel hereditate post mortem antecessorum, vel portionaliter in vita eorum, vel modo alio consimili. & bonitas vel decor passionis, & est illud qd fit beneficiato, absq; labore ē. bonitas aūt vel decor actiōis, & ē illud qd à benefico, est cum labore. item igitur beneficus diligētior est in sua actione, q̄ beneficiatus in sua passione. Et propter hoc sunt matres magis diligētes filios patribus: intendo, eō ꝙ matres genuerunt filios cum dolore, patres vero absq; dolore. matres ita q; diligunt filios plus quàm seipsas. K Matres magis diligūt filios quàm patres.

De amore sui. *Cap.* 8.

AT enim dubitatur, vtrū amare seipsum maxime, L an aliquē aliū oporteat. increpant. n. eos qui seipsos maxime amāt: et quasi in dedecus, sui amatores appellant. videq; prauus sui cā oīa agere, ac tanto magis, quāto improbior fuerit. vnde ipsi crimini dant, ꝙ a se ipso nihil agat. Probus autē ob honestatē: atq; id eo magis, quo melior est: amicię causa: sui aūt cā agere omittit. Ab oratiōibus tū his opera ipsa discrepāt: atq; id nō absurde. dicūt. n. eū maxi M me amādū esse, qui maxime sit amicus: maxime vero ē amicꝰ, q vult hōa ei cui maxime vult, illius causa, ēt si id sciturus sit nemo. at hęc vnicuiq; erga seipsum, & cętera ēt omnia quibus amicus definit, maxime insunt. dictū siquidem est omnia quæ ad amicitiam attinent, à seipso ad alios quoq; deuenire. prouerbia itē oīa consentiunt. vt vna ānīa. & cōmunia oīa amicorū. et ęq̄litas amicitia, et tibię genu Proverbia amicitia.

pro-

A propinquius.oſa.n. hæc vnicui
que erga ſeipſum maxime ſ ſūt:
quippe cùm amicus maxime ſi
bi ipſi ſit. Amare igitur ēt ſeip-
ſum maxime oportet. Cùm igit̄
vtriq; probabilitatem afferant,
non iniuria in dubium venit,
vtros ſeq; magis debeam⁹. Quo
circa fortaſſe hmōi oīones quor
ſum vtræq; & q̄tenus verę ſint,
diuidendū eſt ac diſtinguendū.
B Si itaq; ſtatueremus quo pacto
vtriq; ſui amatorem appellant,
forſitan hoc conſtaret. Qui igit̄
hoc in opprobriū inducunt,eos
ſui amatores vocant, qui ſibi in
pecunijs honoribus,& volupta
tibus corporis amplius vendi-
cāt.pleriq;.n.hęc appetūt:hisq;,
perinde atq; optima ſint,oſ ſtu-
dio incumbunt. vnde ēt decer-
tabiles res ipſæ euaſerunt. Qui
ergo in his plus ſibi vſurpāt, cu
piditatibus,atq; oīno affectib⁹,
irrationaliq; aīæ parti obſequū
tur. hmōi autē pleriq; è vulgo
ſunt.atq; iccirco à pleriſq; q̄ pra
ui ſunt,impoſita appellatio eſt.
C Merito igit his qui ita ſui ſunt
amatores,opprobrio datur.Eos
aūt qui hmōi res ſibi attribuūt,
ſolere à pleriſq; ſui amatores vo
cari dubium nō eſt. nam ſiquis
ſemp vel iuſta agere, vel tempe
rantia, vel qualiacunq; alia ex
virtute maxime oſum agere ſtu
deat,ſemperq; quod honeſtum
eſt,ſibi vendicet: eū ſui amato-
rē appellabit nemo,neq; vitupe
rabit.quanquā is magis eſſe ſui
amator videret:cùm ea q̄ maxi
me & honeſta,& bona ſint, ſibi D
attribuat:ſuiq; p̄ſtantiſſimę par
ti obſequat,ciq; in oſibus obtem
peret. Sicut aūt & ciuitas eē ma
xime id videt quod in ipſa præ
ſtantiſſimum eſt,& oīs alia con
gregatio:ita & hō.& ſui amator
igit eſt,qui id amat, ciq; obſeq-
tur.continens itē & incontinēs
ex eo dī,q; mens contineat reli-
qua & vincat,aut minime: qua
ſi id vnuſquiſq; ſit. videnturq;
egiſſe ipſi,& ſpōte,ea q̄ cum ra-
tione maxime egerūt. Id igitur
præcipue eſſe vnūquenq;, pro-
būq; virū p̄cipue id amare, ob- E
ſcurum non eſt. vnde ēt ſui ama
tor maxime eſſet, diuerſa quidē
ſpecie ab eo qui vituperat: qui
ſanè tanto differt, quanto vita
cū rōne illi p̄ſtat q̄ ex perturba
tione traducit. & appetitio vel
honeſti, vel eius quod conferre
videat. Eos itaq; qui circa hone
ſtas actiones præcipue ſtudent,
oēs admittunt ac laudant. ſi oēs
aūt ad honeſta conſequēda cer-
tarent, honeſtiſſimaq; agere cō
tenderent: & publice oībus op- F
portuna,& priuatī ſingulis ma
xima bona euenirent. ſiquidem
virt⁹ tale quid eſt. Quocirca,bo
nus vir eſſe ſui amator debet: nā
honeſta agēdo & ſibi,& alijs,p-
derit. prau⁹ non debet:eò q̄ pra
uos affectus ſequens,& ſibi, &
alijs nocebit. Ac prauo quidem
hoſ q̄ agere debet, & q̄ agit, in-
ter ſe diſcrepant. at probus q̄ de
bet,ea ēt agit. mens.n. oīs quod
ſibi optimum eſt, elegit: probus

G vere mẽti obtemperat. Verum
aũt est qđ de probo viro dr, eũ
amicorũ cã & patriæ multa age
re, & si pro ipsis mors fuerit op-
petẽda. nã & pecunias & hono
res, psciet, & demũ ea bona, q̃ f
certamen apud hostes veniunt,
dum qđ honestũ est, sibi ipsi vẽ
dicat. Breui. n. tpe lætari vehe-
menter magis eligeret, q̃ longo
leuiter: & viuere honeste vno
anno, q̃ multis qũlibet: vnam
itẽ actionẽ honestã & magnã q̃
multas & paruas. Hoc aũt ꝫs for
H tasse euenit, qui p alijs mortem
obire consueuerunt. eligunt. n.
magnũ quoddã honestũ sibi ip
sis, pecuniasq; profunderent, q̃
amici plures accipiant pecuniæ
enim amico, ipsi honestum cõ-
parat. quod aũt maius bonum
est, sibi attribuit. In honoribus
& & magistratibus idẽ modus
est. ofa. n. hæc amico concedet.
honestũ siquidẽ hoc ipsi est, ac
laudabile. vt merito probus esse
videat, cum honestatẽ ofb9 an-
teponat. Fieri itẽ põt, vt actio-
I nes amico pmittat: sitq; ipsi ho-
nestius, q̃ cã amico fuerit vt eas
egerit: q̃ si ipse egisset. In ofbus
igit laude dignis rebus honesta
tis ampli9 sibi attribuere vir, p-
bus videtur. Atque ita quidem
sui amatorẽ esse oportet, sicut
dictum est: vt plerique autem
sunt, minime.

Dubitat. Dubitabit aũt q̃ pou9 sint
diligendi diligentes seipsos, aut
non diligẽtes seipsos. qđã. n. negãt
diligẽdos esse semetipsos diligẽtes,
& notant eos dilectores sui met. vult K
p hoc, q̃ ipsum sit res fœda, vi. n. q̃
maliti9sus sit ille, q̃ agit oẽ qđ agit
pp seipsum non pp aliũ, & qđ exce-
dit in hoc fm excessum in malitia.
& vituperat quidẽ vir vltimo viru-
perio, qñ nihil facit nisi pp seipsum.
Virtuosus aũt facit quidẽ gfa boni:
& addit in actione boni fm additio
nẽ suã in virtute, & facit pp amicũ,
omittens qđ suũ est. D. Et hoẽs cõ-
ueniunt in hac opinione. verumtñ
actiones eorũ dissident huic dicto.
oẽs. n. asserunt, q̃ maxime diligẽd9
est amicus, & q̃ dignior vt sit amic9
est, qui bona vult amico suo rõne L
amici, non rõne sui ipsius, & si non
sciat hoc aliquis. D & vniuersã, q̃ di
cta sunt in definitione amicitiæ, ne-
cessariã faciunt vnitionẽ volũtatũ
eorũ, fm q̃ dr q̃ vniuersa bona, &
vtr res pinentes amicitiæ, puenit
quidem amico ab amico suo, & vt
qđ dr q̃ volũtas amicorum vna, &
q̃ eis est ala vna, & q̃ illud, qđ ami-
corum est cõe, est eis æqualiter. etc-
nim oẽs istæ res nobiles dignio̅es
sunt proportionatæ viro: eõ q̃ ami
cus, & ille à quo ꝓcedunt istæ actio
nes, dignior est vt amet à seipso, q̃
alteri: eõ q̃ eligibilem fecit seipsum M
p actiones decoras. D. Et multoties
hæsitat, vter eorũ oportet vt associe
tur, qñ ambo fidi fuerint: intendo
amatorẽ sui ipsius, aut qui nõ amat
seipsum. D. Forsan dissoluet hęc du
bitatio, diuiso quotiens dr amãs se-
ipsum: sunt enim intentiones cõsi
miles in hac intentione errare faciẽ
tes. Qñ ergo distinxeris intentiões
consimiles, quas signãt dictio vna
suis terminis, erit manifestatio eas ũ
amplior. D. Et hac quidẽ dictione,
intendo amãtes seipsos, uolant illi,

qui

A qui appropriant ſibi ipſis plus honorũ,& dilectionũ corporaliũ debito. plures nanq; horum appetunt iſta, & nituntʳ ipſa,ac ſi ſint optima appetibilium. & horũ gratia incidũt diſſenſiones inter homines, qui ſunt in hac diſpõne.& illi, q̃ dediti ſunt ad iſta,gaudent deſyderijs & paſſionibus ãalibus:intendo res proportionatas parti aſę beſtiali. & plures hominũ tales ſunt:& iſti ſunt mali viui uerſãlitate.& pp hoc cõuenit eis hoc nomen:intendo pp multitudinem malitiæ ipſorũ. & rectũ eſt notare
B eum,qui eſt ſm hanc diſpõnẽ,amãtem ſeipſum. D.Quòd ergo iã conſueuerũt plures horum notare eos, qui dedicant ſe iſtis rebus,& præeligunt eas,amatores ſui ipſorũ manifeſtum eſt. qui vero ſatagit facere quod facit ſm iuſtitiam, præ cunctis horibus,& res, in quibus eſt temperantia,& ſimiles iſtis ex actionibus virtualibus,& iſte eſt, qui ſemp facit in ſeipſo bonũ, fortaſſe & ſi iſte non noiet amator ſui ipſius apud plures horum:dignus tñ eſt hoc nomine, cum iſte appropriet ſibi ipſi optima bonorũ,& ingentiſſima eorũ.& iſte eſt ex applicatione ſui ad
C illud quod vere ſuum eſt,& ponit i ipſo ſuffícientiã ſemp ſuã. D. Et q̃ admodũ ciuitas, q̃ aggregat bona ſibi ipſi, reputatʳ aggregatio vera magis oĩ aggregatione,ſic hõ,q̃ acquirit ſibi ipſi bona humana, reputatur habere voluntatẽ,q̃ eſt delitię veræ.& qui amat rem veram ſui ipſius & lætatʳ ex ea,ẽ dignior notari amator ſui ipſius. D. & continens & incontinens dãr quidem ex parte intellectus.continens.n.eſt, quę cõtinet intellectus ſuus: & incontinens eſt, quę nõ cõtinet intellectus. & de quolibet iſtorũ putatʳ q̃ opeʳ q̃dẽ D
a voluntate,& ſcipue de operatoribꝰ q̃ opantʳ gr̃a rei alicuius intendo ſi nẽ. Si ergo eſt continẽs, q̃ amat honorabilius q̃ in ipſo eſt,& eſt Intellectus:incontinens vero diuerſus eſt ab eo,intẽdo q̃m amat q̃dẽ eſſe ſuũ beſtiale: tunc q̃to dignior ẽ virtuoſus, vt amet ſeipſum incõtinente: intendo eũ, q̃ eligit cætera deſyderia, pp hoc igitʳ notatio auctoris ſeipſum i dictione dicẽtis amãs ſeipſum ſm duas intẽtiones ẽ dicta de eis q̃ cõitantʳ noĩs.intendo q̃ duæ opiniones in ipſis ſint diuerſæ diuerſitate multa: ſicut diuerſificatʳ nomen vitę di- E
ctũ de vita,q̃ eſt ſm q̃ oportet, & dictũ de vita,q̃ eſt ſm paſſiones. D. Et cùm ſit conueniẽtius hoĩ deſyderare optima,cõuertũtʳ vniuerſi homines ad laudandũ eos,qui nituntʳ ad agẽdũ bona ſm q̃ oportet,& ad extollẽdũ eos,qui n.oĩs nituntʳ ad agendũ optimũ,& feſtinãt ad ipſum, erunt res communes, ſecundum ſtatum quem oportet communicari: & erunt res propriæ ſm q̃ competit appropriari,cùm ſit iſtud de natura ſtudij & ſollicitudinis bonorũ. Dixit. Item igitur oportet vt ſit virtuoſus bonus amator ſui ipſius. eo F
nim proficit ſibi ipſi in agendo bona,& proficit aliis. malus autẽ ſm diuerſum iſtius intendo quoniam obeſt ſibi ipſi,& ꝓpinquis ſibi,cùm ſequatur paſſiones prauas. Inter hoc igitur, quod eſſet agendum maligno,& quod agit,diuerſitas eſt ſi ſtit multa. virtuoſus autem agit quod oportet: eò quòd intellectus eligit optimum,& virtuoſus obedit intellectui. Dixit. Competens autẽ eſt,& debitum, vt homo agat actiones multas gratia amicorum, & vi-

Gcinorum' & conciuiũ: & ſi incumbat ei in hoc neceſſitas moriendi p ipſis. ecenim cõpetit viro virtuoſo vt elargiat pecunias, & impẽdat honores, & vlt oſa bona, pro quib' intendunt noſes, quatenꝰ increm' bonũ ſibi ipſis. Forſitan. n. viro nobili poſt eligendũ eſt gaudere gaudio intenſo in tpe modico, q̃ gaudere gaudio remiſſo tpe longo: vt ꝙ viuat anno vno perageras actiones nobiles venuſtas, q̃ ꝙ viuat annis multis agens opationes multas. D. Hæc eſt dilectio & opinio eorum, qui eligunt mori pro alijs. vident. n. ꝙ adipiſcunt in hac hora breui bonũ eximium qđ eſt acceptabilib' eis, q̃ viuere centũ annos, & non adipiſci tale bonum. D. & ex facto eorũ, qui elargiunt pſm opum ſuarũ amicis, accreſcit quidã amicis in opibus: ipſis vero in bonitate & virtute. cedit igit iterũ nobilior pars ipſius. Et ſimile huic accidit ẽt penſione honorum & principatuũ amico. Iuniuerſa. n. iſta exhibent, & Ipendunt amico, reputãtes nobilius hoc, quod loco eorũ recipiũt. & qſm hꝛe eſt laus, & merito facit hoc vir nobilis, & bonus, cùm exiſtimet p iſtud factũ exiſtere virtuoſus, & eligat præ cẽctis rebus bona, & digna virtute. Et per iſtud poſſibile ẽ vt diſtribuat actiones ſuas virtuoſus amico ſuo, & vt ſit pulchrior & melior apud ipſum actione ſua actio amici ſui, & hæc cauſa ſit amicitiæ. D. Iam igitur videtur ex iſto ꝙ virtuoſus, qui facit oſa iſta, det ſibi ipſi plus de bono q̃ alij. Per hũc itaq; modum oportet vt ſit virtuoſus vere amans ſeipſum vel ſui ipſius: ſm vero ꝙ reputant plures hominum amatorem ſui ipſius minime.

Idẽ i 4. præmio ſuo ſup. i. & in 8. Phyſi.

De amicis felicꝫ, & quibus indigeat. k

Cap. 9.

IAm vero de felice ipſo quoque dubium eſt, indigeat ne amicis, necne: nihil. n. beans ex ſeipſis ſufficientibus opus eſſe amicis inquiunt: adſunt. n. ipſis bona: vt cùm ex ſe ſufficiãt, nulla re amplius indigeant. amicũ aũt cùm ſit alter ipſe, ſuppedita re ea, q̃ ꝓ ſe quiſpiam nequit. vnde, fortuna cum dat bene, quidnam amicis eſt opus? Sed abſurdum videt, cum bona oſa felici attribuamus, amicos nõ tribuere: quod ex bonis externis eſſe maxintũ vr. Nã ſi amici magis eſt beneficiũ conferre, q̃ accipere: boni item viri & virtutis eſt benefacere: benefacere aũt amicis, q̃s alienis honeſtius eſt: probus vir ñs indigebit, qui beneficio afficiant. Vñ ẽt in qõnem venit, vtrũ in aduerſa, an in ꝓſpera fortuna amicis magis opꝰ ſit: eo ꝙ & qui in infortunio eſt cõſtitutus, ñs indigeat, qui beneficia conferant: & qui fortunati ſunt, ñs, quibus benefaciant. Ad de ꝙ abſurdũ fortaſſe eſt, vt beatũ ſolitarium eſſe faciamus. nemo. n. ẽt, qui oſa bona habere ꝓ ſeipſum eligeret: quippe cùm ciuile aſal ſit hõ, & ad conuictũ natura aptũ. & felici igit hoc ineſt: quę. n. natura bona ſunt hẽt: cõſtat aũt cũ amicis & pbis viris melius eſſe q̃ cum alienis, & quibuslibet hoſtibus diem traducere: opus igit felici amicis eſt. Quid ergo primi illi dicunt, & quo

A quo mõ illorũ vera oratio est? An quia plerique amicos eos esse opinant qui vtiles sunt. talibus igitur, cùm bona ipsi ofa adsint, nullo mõ indigebit beatus: sed neq; illis qui ob voluptatẽ sunt amici, vel parump. cùm. n. vita eius iucunda fit, aduentitia vo-
Iuptate nõ indiget. cùm itaque talibus amicis non indigeat, nõ
B indigere amicis vr̃. Id aũt verũ forta sse minime est. ſ principio enim dictum iã est, felicitatem opationẽ q̃dã esse. operationem aũt fieri: & non esse vt possessionem aliquã, patet. at si felicẽ esse in viuendo & operando consistit: boni aũt viri opatio honesta & iucunda per se est, sicut in principio diximus: & quod est proprium vniuscuiusq; iucũdũ quoq; est: alios vero spectaĩ magis q̃ nosmetipsos, aliorũq; actiones q̃ nr̃as possumus: proborũ aũt virorũ actiões qui sint amici, bonis sunt iucundæ: ambo. n.
C ea habẽt, q̃ iucũda natura sunt: beatus profecto amicis hmõi indigebit, siquidẽ actiones honestas & proprias cõtẽplari vult: tales aũt sunt boni viri, qui amicus sit. Felicem p̃terea iucunde viuere oportere existimant. at solitario difficilis vita est: non est. n. facile per seipsum assidue operari, cũ alijs vero, & ad alios facilius. opatio igit q̃ magis erit cõtinua, iucũda p̃ seipsam erit. id quod circa beatum esse oportet. Probus. n. vir, quatenus est probus, sicut ex virtute proficiscentibus actionibus gaudet, ita D
eas molestè fert, q̃ ex vitio existunt: non secus atq; musicꝰ pulchris modulationibus oblectatur, prauis offendit. Adde q̃ ex cõuictu cum bonis exercitatio etiam quædam virtutis efficere tur: quẽadmodum quoq; Theognis inquit:

A iustis disces bona. si versa- »
bere amico

Cum prauo, amittes, mens »
E bona si qua tibi est.

Si ẽt naturalius consideremus, probus amicus probo esse natura expetendus vr̃, quod. n. natura bonum est probo viro bonũ & iucundũ esse iã diximus. Viuere aũt ipsum definiunt potestate sensus aĩalibus, hoĩbus sensus & intellectionis. potestas vero ſ operationẽ reducit. at ſ operatione id quod p̃cipuũ est, consistit. viuere aũt nihil aliud esse, q̃ sentire vel intelligere p̃cipue & proprie vr̃. sed viuere ex his ẽ
F q̃ bona & iucunda sunt. Definitum. n. est. quod aũt ẽ definitũ, ex boni natura est: q̃d vero natura est bonum, probo viro etiã bonum est: atq; iccirco iucũdũ esse oĩbus vr̃. Non debemus autem prauam vitã & corruptã, in doloribusq; constitutam sumere: ea. n. indefinita est, non secus atq; ea q̃ in ipsa insunt. Ac de dolore quidem in sequẽtibꝰ planior res efficiet. Quòd si viuere ipsum est bonum, iucũdũ quoq; est: quod ex eo ẽt videt, q̃ oĩa id appetunt: & præcipue

G pbi viri, & beati. his.n. vita maxime est expetenda: ipsorum vita beatissima est. Qui autē videt, se videre sentit: & qui audit, se audire. & se ambulare, qui ambulat: atq; in alijs similibus quidā est quod sentit nos operari. sentire vero possemus nos sentire. & intelligere nos intelligere. nos sentire aūt vel intelligere, nihil aliud est q̄ nos esse: esse.n. sentire vel intelligere erat. at sentire se viuere ex ijs est q̄ p se sūt iucunda: vita. n. natura bonum
H est: bonum vero sibi inesse sentire est iucundum. viuere aūt expetendū est & præcipue bonis: ꝓpterea q̄ esse bonum ipsis, & iucundum est. consentientes.n. id quod per se bonū est, lętitia afficiunt. Cæterū sicut erga seipsum, ita erga amicū affectus est probus vir: alter.n. ipse est amicus. quēadmodum igit vnicuique se esse, ita quoq; amicum eē expetēdum est, vel fere: at eē ob id erat expetendum, quia se bonum esse sentiebat: talis autē p
I sensio suauis per se est: sentire igitur simul ēt amicū esse oportet. id autem fieri in cōuiuendo, cōiunctionēq; tum verbis, tum consilijs pōt: ita.n. conuiuere de hominibus dici vī: & non sicut de pecudibꝰ, in eodem loco pasci: Si igitur beato viro esse expetibile p se est, cum bonum natura & iucundum sit: simile autem amici quoq; esse ipsum est: amicus ēt ex ijs esset, quæ expetenda sunt. at quod ipsi est expetendum id ineſſe ipſi opꝰ eſt, alioqui ſdigēs h hac parte erit: ei igitur qui felix futurꝰ eſt, pbis amicis opꝰ erit.

DIxit. Dubitatur aūt de felice, an indigeat amicis, an non. iā enim aſſeruerūt q̄ viri gloriosi nō indigeant penitus amicis. & similiter neq; viri abundantiæ: eo q̄ habeant vniuersa bona, & non indigeant cū abundantia aliqua re alia. Dixit. Sed non est ita. amicus etenī est alter ipse: & acquirit homo per amicum suum quod nō potest ipse. & ex hoc patet, qm̄ oportet vt felix indigeat amicis. D. Et similatur impossibili vt sit felix ille, qui habēt vniuersa bona, & non habeat amicos: cùm hoc reputetur maximum bonorum entium ab extra. D. Et si dignius est amico vt beneficiat q̄ vt recipiat beneficium, & magis ponet virtuoso benefacere q̄ pineat alij, & benefacere amicis melꝰ est q̄ extraneis, & sibi recipere beneficiū ab ipsis, & virtuosus indiget vt beneficiat, & recipiat beneficium, tunc virtuosus indiget necessario ad hoc vt virtuosus sit amicis. D. Et propter istud quæritur, an indigeat hō i statu prosperitatis eis, quibus benefa- M
ciat, sicut indiget in statu eis, qui benefaciant ipsis. D. Amplius forsitan impossē vt sit gloriosus, i. vir status desyderati ab hominibus ens solitarius. fortassis etenim nullꝰ eligeret vt sint ei omnia bona cum solitudine: neque hoc possibile est ei. & natura enim ciuilis homo, intendo q̄ non viuit solus: immo de natura sua est, vt habeat participes in vita, & habens participes est beatus. etenim ille, qui adeptus est bona, quæ sunt sm naturam. cùmq; sic sit, manifestum

A festum est ꝙ felici magis pertinet, & dignius est vt sint dies eius cum amicis & virtuosis, q̄ cum extraneis & contingentibus. D. iam ergo declarat̄ est ex hac dictione, ꝙ oportet vt sint amici felicibus. Et q̄n sic est, quid est quod dixerūt Antiqui in hoc, ꝙ felices non indigeant amicis? & non est ei argument̄ ab hoc, nisi ꝙ plures horum vident, ꝙ amici sunt viri vtilitatis aut viri delectationis. & vir status desyderabilis felix non indiget viro vtilitatis: eò ꝙ ei sunt vniuersa bona. & sic non indiget delectatione: eò ꝙ delectatio

B vitæ pauca est, & vtilis. & etiam ipse non indiget penit⁹ delectatione veniente ei ab extrinseco: sed delectat quidem in seipso. quandoq; non indigeat amicis ſm hos duos modos, putatur non indigere amico omni no. D. Forsan autem non est istud verum. iam enim ante dictum est, ꝙ felicitas est actus quis animæ ſm virtutem: vt ꝙ non est felicitas in possessione, intēdo in habitu, à quo prouenit actus, sed in ipsomet actu. cùmq; sit felicitas & vitæ eius quidē in actu, & sit actus boni nobilis, & delectans per se, & sit quoddam eius

C proprium ipsimet homini, & quoddam pertineat ad alterum, manifestum est ꝙ, si contentus fuerit homo actionib⁹ proprijs sibi ipsi, possibile vt videat ex propinquo aliū completiorem se, & actiones plures actionibus suis: & sunt actiones bonorum nobilium, quando fuerunt amici. etenim istorum actiones aggregant vtraq; species simul: intēdo actiones proprias ipsimet factori. & actiones communes non sunt inter eū & alium, vt actiones largitatis, & actiones fortitudinis.

De numero amicorum, multi ne an pauci D
habendi sint. Cap. 10.

SEd nūquid quamplurimi amici faciēdi sunt? An quē admodum de hospitalitate consone dictum illud videtur,

Multorum neque sis hominum, neque nullius hospes:

sic in amicitia quoq; cōueniet, neq; amicis prorsus carere, neq; amicos supra modum multos sibi cōciliare. Illis sanè qui ad vtilitatē spectāt, valde ēt cōgruere id quod dictum ē, videret. multis. n. vicissim subministrare laborioſum est: nō essq; ad id agēdum ipsis victus sufficiens. plures igitur q̄n qui ad propriū victum conueniant, ad modū curiosi sunt: tum ad bene viuendū impedimentum afferunt. nihil itaq; ipsis opus est. Qui item voluptatis causa amant, pauci sufficiunt: non secus atq; in edulio condimentum. Probi autē amici vtrum plurimi numero esse debent? An amicorum quoque multitudinis, sicut & ciuitatis mod⁹ quidam est. neq; n. ex de E cem hoſbus constare ciuitas potest: neq; itē ex decies decē milli bus ciuitas existit. Sed quātitas non est fortasse vna quædā sed ois quæ inter definita q̄dā media est. amicorum igit̄ quoque multitudo definita quædā est. & fortasse plurimi illi sunt, qui bus cum vitam traducere quispiā possit: id enim maxime ad amicitiam ptinere videbat. Nō posse autē cū multis viuere quē

 piam

G piam, multisq; se impertire, obscurum non est. Esse igitur illos quoq; inter sese amicos oportet: si inter se ofos conuicturi sint: id autem difficile in multis est. Difficile quoq; illud est, vt congaudeat quispiam & condoleat accommodate cum multis. verisimile. n. est simul incidere posse, vt cum altero collætandū, cum altero condolendum sit. Fortasse igit recte se habet, non quærere quamplurimos habere amicos, sed tot, quot ad conuiuēdū H idonei sint. neq; n. fieri posse videret, vt multis vehemēter amicus quispiam sit. iccirco neq; vt pluriū amore sit captus: exuperatio. n. amicitiæ ḡdam esse consueuit: id aūt erga vnum est: & vehemēter igit erga paucos q̄que erit. Ita vero vsu venire hoc ēt in rebus vī. in amicitia. n. sodalitia multi amici non existūt: sed q̄ celebrant amicitiæ, inter duos dīr. Qui aūt multorū sūt amici, & cum oīb⁹ familiariter versant: ñ nemini sunt amici, ni I si ciuiliter, quos obsequiosos vocant. Nā ciuiliter multis eē amicus pōt quispiā, ēt si obsequiosus non sit, sed re vera prob⁹: ob virtutem vero, & pp̄ sese erga multos non potest. sed contētus esse vnusquisq; debet. si vel paucos huiusmodi inuenerit.

FOrtassis autem ſm hanc dictionē putabit q̄ oporteat vt acciant amici ſm ſuperfluitatem. Aut dicet in amicitia, quemadmodū dī in hoſpitalitate. etenim vī, quemadmodū non oportet vt hoſpitalitas K tota, aut plm ipsi⁹ sit erga extraneos aut non sit oīno hoſpitalitas erga eos, ſed vt ſit ſm quendā modū medium: ſic oportet vt in amicitia, intendo q̄ non oportet vt ſit hō penitus absq; amico: neq; oportet vt ſit ei multitudo amicorū ſuperflua. D. Et hæc dilectio veriot est in amicitia, q̄ ſit rōne vtilitatis & delectationis. iſta nanq; amicitia requirit remunerationem ſiue ſatisfactionem inter iſtos. ſatisfactio aūt ſeruit⁹ est. & ſeruitus multis laborioſa est: valde: & non poſſibilitas in vita vt agātur in ea hmōi actiones. & plures oc L cupati ſunt ſemper ex parte naturæ per id, in quo est ſufficientia victui & vitæ ſuæ, & operant⁹, & inſudant vt viuant vita bona. & vt non agant per ſeipſos, ſed p alios. & totū iſtud ſignificat ſuper paucitatem deſyderij ſeruitutis naturaliter. D. Amicorum aūt, qui recipiunt⁹ delectationis cauſa, pauci ſufficiunt. ipſi. n. ſunt tā quam condimēta cibarijs. In amicis vero virtuoſis locus perſcrutationis est, an oporteat vt ſint multi ſuperflue. Aut numerus quidā est multitudinis amicitiæ, ſicut est ciuitatis. etenim ſicut non ſit ciuitas ex decē M viris, neq; ēt ex decem centenis milibus, ſi ſit est in re amicorum: intendo vt ſit eis numerus determinatus inter paucitatem & multitudinem. D. Et fortaſſis non erit numer⁹ iſte vnus & idem in oī loco, & in oī hora, ſed determinat⁹ per hoc, vt ſit ſemper iter res terminatas, quamuis diuerſificet. D. Et forſitan melius est vt nō requiratur aliquis in hoc numero multo vt ſint amici eius valde, ſed ſm meſuram, in qua est aſſociatio i vita. videt⁹. n. impoſſe vt ſint vni

amici

A amici multi,& ſint cum hoc in fine amicitiæ.& pp hoc neq; poſſe eſt vt ſint vni amaſio multæ amaſię, vel ecõuerſo amor nanq; exceſſus eſt: & vehementia dilectionis vnius q-dé eſt natura indiuiſibilis. Ampli⁹, quia vehementia dilectionis nõ inueniť quidem niſi ī paucis hoſum, ideoq; non poſſunt eſſe multi amici in fine amicitiæ. Et pp hoc forſan nõ erit multitudo amicorũ in amicitia perfecta: qm̃ amicitia perfecta præcedentis honorabilitatis eſt quidem ſter duos tm̃ de multis amicis ex hoſibus,& ſunt illi qui ſibi occur-
B runt,prout oportet, non vt ꝙ ſint amici, vt illi qui accipiunť cõueniẽtes,& noſcantur conuenientes. D. verunt̃ per modum amicitiæ ciuilis, intendo ſupplementum in aggregatione ciuili,poſſe eſt vt ſit amic⁹ vn⁹ multis,ꝑterquam vt hoc ſit ex parte conuenientiæ, ſed ex parte debiti & opportunitatis.vt a ũ ſit vnus ratione virtutis amicus multis:intendo pp ſeipſos,non eſt poſſe. etenim amatum apud iſtum paucũ ẽ: eò ꝙ amatum apud eos virtuoſus eſt, virtuoſi vero pauci.

C *Vtra in fortuna habendi ſint amici.*
Cap. 11.

VTrum autem in proſpera,an in aduerſa fortuna amicis opus eſt?in vtraque. n. requiruntť. nam & infortunati ſubſidio:& fortunati cõuictoribus indigẽt,ꝫſq; hoſb⁹, in quos beneficia conferant:benefacere.n.volũt. Atq; in aduerſis quidem rebus neceſſariũ magis. i. vtilibus ſiquidem ibi eſt opus: in proſperis tm̃ eſt honeſtius. Vnde ẽt ꝓbos q̃runt:hoſ ſi D quidem beneficijs afficere,cũm hiſtq; vitam traducere expetendum magis eſt. Eſt.n.præſentia hæc amicorum tam in ꝓſperis q̃ in aduerſis rebus iucũda. qui dolent.n.condolentibus amicis ſubleuari conſueuerunt. Vnde ẽt dubitaret quiſpiam, nũquid quaſi oneris partem ſuſcipiant: an id quidem minime, ſed præſentia ipſorũ ſuauis cùm ſit,con dolendiq; intellectio dolorẽ minorem reddat. Sed hanc ne ob E cauſam, an ob aliud quippiam ſubleuentť,omittamus: euenire tm̃ prorſus illud quod dictũ eſt, videtur.Ipſorum vero præſentia miſta q̃dam eſſe apparet. nã videre amicos iucundum eſt,ꝑſertim in aduerſa fortuna conſtituto, afferretq; ſubſidium quoddam ad minuendum dolorem. amicus.n. conſolationẽ præſtat & aſpectu & oratione, ſi cõmod⁹ ſit:quippe cùm & mores nouerit,& ob q̃ vel lætetur, vel doleat.ſentire autem dolore affici F amicũ ſuas ob calamitates, moleſtum eſt.in cauſa.n.eẽ amicis, vt doleant, vnuſquiſq; euitat,ac fugit. Atq; iccirco,qui viriles natura ſunt,cauẽt ne amici ſecum condoleant.& niſi ipſe dolorem qui ab illis ſuſcipiť, indolentia exuperet,non ſuſtinet: atq; omnino collugentes non admittit, ꝓpterea ꝙ lugubris neq; ipſe ẽ. Mulierculæ vero, atq; hmõi viri collamentantibus delectanť: eoſq; vt amicos & condolentes dili-

G diligunt.sed in oībus imitari.p culdubio meliorem debemus. At vero in prosperis rebus amicorum præsentia & vitæ tradu ctionem iucundam hēt,& intellectionem,q̄ sua oō bona lætentur. Quocirca, videretur ad prosperas fortunas prōpte amicos esse inuitandos: beneficum.n.esse honestum est:ad aduersas aūt tarde:quippe cum malorū participes quā minimū facere amicos deceat. Vnde illud:eē me miserum est satis.maxime aūt ad-
H uocandi sunt amici, q̄n̄ parua molestia suscepta prodesse multum possunt. At ire econtrario fortasse conuenit: ad infortunatos non inuitatum & prompte: amici.n.benefacere est, & maxime ēs, qui in indigentia constituti sunt, & qui non petierunt:
? al. vtraq. † vtrisq; siquidem honesti⁹ est, atq; iucūdius.ad fortunatos vero vt cooperemur quidem, prōpte:etenim ad hæc quoq; amicis opus est:vt autem beneficēs
I afficiamur,tarde.quandoquidē studere vtilitatem cōsequi honestum non est. In suauitatis tñ reiiciendo fortasse vitanda opinio est:q̄nq; enim contingit.Esse igitur amicorum p̄sentia expetenda in omnibus videtur.

DInt.Quæritautem an indigeatur plus amico in statu bono, aut in statu malo.nam in vtroq; statuum indigetur amicis: in malo vt habeatur ab ipsis subsidium:in bono vt impendatur eis beneficium. amant. n. in bono statu existentes, vt habeant cui impendāt notoriē. k Attamen apparet q̄ homini in statu malo multo necessariores sunt amici.& propter hoc indigent tunc amicis,apud quos est vtilitas.in statu autem bono est homo cum amicis melius. indigentia ergo amicorum in aduersitatib⁹ est propter necessarium, in prosperitatib⁹ autem propter melius.Ideoq; viri illustres decoris status requirūt viros bonos & demeritos, quibus beneficiant talibus.n.beneficiorum impensio eligibilior est q̄ aliis. Et similiter esse cum illis & præsentia amicorū per
L se lætificans est in hora status ꝓsperitatis,& in hora status aduersitatis: eò q̄ illis,qui sunt in tristitia,aufert tristitiam cōicatio amicorum eis in illa tristitia. D. Et propter istud fortasan excitabit aliquis,& q̄ret an amici faciant istud,eò q̄ diuidant tristitiam,& accipiant eam ab amico,sicut accipit ab onerato quiddā oneris sui,& alleuiat ipsum ꝓpter hoc.
D. Attamen apparens est q̄ causa in hoc est,q̄n̄ cum sit amicorum associatio lætificans, & præsentiam ipsorum delectans, efficit intellectus
M p̄sentia eorum tristitiam minorē q̄ existat res contristans. D. Si autē alleuient quidem contristatum per hanc causam aut per aliam cū hac, omittimus hic inquirere:nisi q̄ apparens est q̄ illudāt causā huius aut aliqua causarum ei⁹. Videtur enim q̄ præsentia amicorum & respectus alterius ad alterum, communis est vtroq; statuum simul:intēdo q̄ est exhilarans in statu prosperitatis & aduersitatis.p hoc ergo minoratur tristitia eius, qui in aduersitate est: ac si esset ei adiutoriū ab amico suo non tristandi:eò q̄ amicus consola

tur

A tur eũ ſuo aſpectu & ſuo ſermone, qñ hoc fuerit ſm ꝙ oportet. qñ. n. fuerit conſolatio ſm ꝙ oportet ab amico, nouit amicus moré amici. & qñ ille gaudet ex quo gaudet ipſe, & triſtat ex quo triſtat, & exceſſus in hoc, intendo in contriſtatione amici pp malum ſtatũ amici ſui addit in triſtitia amici. qui eſt ſ malo ſtatu. qñ enim ſenſerit ille, qui eſt malo ſtatu ꝙ triſtatur amicus eius propter ipſum, creſcit eius triſtitia. amici aũt fugiunt ne ſit alter cauſa triſtitiæ alteri. Et pp hoc illi, q̃ ſunt
B habentes naturam vtilitatis, inté do magnanimos, euitant ne triſtando contriſtent ſuos amicos. vnde & ſi non penitus abijciant triſtitiam, nõ tñ proſternũtur ab ea, quemadmodum debiles aſo. & ad ſummam nõ deſyderant qui communicẽt eis in mœrore & luctu pp̃ ſuam virilitatẽ: eò ꝙ ipſi non ſunt viri lamentationis. Mulieres autẽ, & viri q̃ ſunt vt iſte in debilitate animi, lætantur ex eis qui cõtant eis in triſtitia. manifeſtum vero eſt, ꝙ in oĩbus rebus
• ſemper aſſimilandum eſt melioribus: & iſti ſunt qui triſtantur ſm ꝙ
C oportet, & cõtant in triſtitia, ſ quo oportet. Dixit. Præſentiæ autẽ amicorum in ſtatu proſpericatis aſſocia tio eſt delicioſa & iucũda cogitatio: eò ꝙ delectantur ex bonis amicorũ ſuorum: intendo ea, p q̃ conuertũtur ad iucũdum ſtatum. Et pp hãc cauſam fortaſſis putãdum eſt, ꝙ in ſtatibus quidem iucundis ſtudendũ eſt ad amicorum aggregationẽ, & eorum multiplicationem cauſa impendendi ipſis beneficia: pulchrius enim eſt pluribus ea impendere. in turbido autem ſtatu non eſt ſtudẽdum ad eorum aggregationẽ: eò ꝙ amici participant malitiam ſtatus: D & oportet vt minoret communicatio amici in malis, & excuſarur abeis. Dixit. Et ex hĩc apparet, ꝙ oportet vt ſint quantum ſufficit de conſolatione in ſtatu malo: intendo vt nõ exceſſatur in ea. qñ. n. fit hoc, creſcit amico triſtitia. & oportet quidẽ vt anticipetur cõſolatione plus, qñ fuerit per illos, qui hoc faciunt adiutorium multum tribulato. ſm vero huius diuerſum oportet facere eos quidem, apud quos eſt tñ dilectio: intendo vt non ſtudeant multũ ad conſolandum. Veruntamen oportet vt cõmunicent in triſtitia eis, q̃ E ſunt in ſtatu malo, præterquam inuitent eos ad hoc, & præterquam excedant in hoc. cõicatio. ñ. amico in tribulatione & exhibitio beneficij, qñ eo indigueris, & non exegerit ipſum pulchrius eſt & melius & gratius. in ſtatu autẽ bono oportet vt ſit adiutorium amicorum cum dilãgentia & anticipatione: eò ꝙ vir bonus ſtatus indiget ſ hoc ſtatu amicis: & vt ſic ab illis, quibus benefacere, moroſitas & pauca inſtantia. nam inſtare virum pro vtilitate propria non decens eſt. F

De præcipuo munere amicorum, & bonorum & malorũ amicitia. Cap. 12.

IGitur quemadmodũ amore captis inſpicere ẽ amabiliſſimum, magiſq̃ hunc ſenſum ĩ cæteros eligunt: vtpote cùm ex eo amor & maxime exiſtat & oriatur: ita quoque amicis conuiuere expetendum maxime eſt. amicitia. n. eſt cõmunicatio, & ſicut erga ſeipſum, ita quoque erga amicũ ſeſe hẽt:

at

G at ſenſus erga ſe vniuſcuiuſq; q̄ ſit, expetibile eſt: erga amicū igi tur quoq; erit. ſed eius operatio in cōuiuendo ſit. quare merito id apperunt. Quodq; eſt ſingu- lis eē ipſum, aut cuius cā viuere eligunt: ea in re cū amicis degere volūt. Quocirca alij cōpotā: alij alea colludunt: coexercentē quidā & conuenant: nonnulli cōphiloſophantur: in eo ſinguli diē ſimul traducentes qđ maxi me in vita amant. cū.n. conui- uere cū amicis velit, hęc faciūt, H hęcq; cum illis cōmunicāt, qui- bus cū ſe conuiuere exiſtimāt. Prauorū igitur amicitia prava eſt: praua.n. ſecum cōmunicāt inſtabiles cùm ſint, et praui etiā efficiuntur, dū ſibi mutuo ſimi les euadūt. at proborum proba atq; honeſta eſt, congreſſioni- busq; inſup augetur. videturq; hi meliores quoq; effici, dū ope rant, ac ſe mutuo corrigunt. ex- primunt.n. ā ſe mutuo ea, q̄bus oblectātur. vnde id: A iuſtis di- ſces bona. Ac de amicitia quidē I hactenus dictum ſit. Sequitur vt de voluptate diſſeramus.

Exponit ſi cđ præce- dētis cap.

DIxit. Et fortaſſe diuerſificant boleſin eſtimatione rerum, q̄ ſunt exhilarantes, & q̄ nō ſunt exhi larantes: & ſunt res, quæ fiunt à viris oneroſis & inculti. veruntñ ap- paret, qđ preſentia amicorum vni- uerſis rebus exhilarans eſt & eligi- bilis quēadmodū.n. intuitus amati valde eligitur apud amantes: & hūc ſenſum eligūt præ cæteris ſenſibus: eò q̄ amor eſt magis per hunc ſen- ſum, & fit per ipſum: ſimiliter apud K amicos aſſociatio in vita electa eſt. Eſt enim aſſociatio amicitia é, & ami cus ſicut eſt in ſeipſo, taliter eſt erga amicū: & ſentit amicum ſuū in ſe- ipſo, eò q̄ eſt electus apud ipſum eo modo, quo eſt ſimilis ei: & ipſemet etiam eſt in amico: actus igit ami- citiæ fit quidem in aſſociatione, & aſſociatio in coniunctione. debet igitur deſyderant coniunctionem. Cumq; ſit eſſentia cuiuſq; eorū: & hoc qđ concupiſcunt actiōes vitæ, amant vt ſint eis actiones iſtæ cum amicis. Et propter hoc coniungun tur ad potum, & ad ludū talorum, L & ad alios. & quidā coniunguntur in exercitatione, & venatione, & fi- niunt dies ſuos in eo, qđ diligit qui- libet eorum cū eo, quem diligit ex his, qui ſunt in mundo. ipſi. n. agūt hoc cogitando de amicis & dilectis, & vſt communicant eis, quos vidēt ſibi communicantes in vita. Fit igi- tur ex parte huius amicitia quidē malorum mala. aſſociatur. n. viris malitiarum, & eis qui non habent ſtabilitatē: & efficiuntur mali pro- pter aſſimilationem cuiuslibet ip- ſorum cum ſocio ſuo. amicitia ve- ro virtuoſorum & emeritorum eſt M eſſentia ipſius meriti & virtutis, & eſt complenior aſſociationum. Et vſ de eis, qui efficiuntur per amici- tiam meliores q̄ fuerint ante amici- tiam: eò q̄ rectificant ſcinuicem per aſſimilationē alterius alteri in actionibus, quæ placent eis: & ſunt ea bona, quæ ſunt in ſe bona. Tan- tum igitur dictum ſit de electio- ne: & ſequatur ipſum ſermo in de- lectatione.

Ariſtotelis

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER DECIMVS,

Cum Auer. Expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De voluptate, ac eius ſpeciebus. De felicitate, et contemplatiua, & actiua: preparatoq;, ac ſermonis continuatio ad libros de Republica.

De *voluptate*. Cap. 1.

POſt hęc fortaſſe ſequitur vt de voluptate diſſeramus: quippe quę maxime affinis eſſe generi noſtro videat. vnde iuuenes voluptate & dolore q̃ſi gubernaculo dirigentes erudiunt. maximūq; eſſe ad morū virtutē videtur, ſi gaudeamus quibus oportet, & oderimus ea q̃ odio habenda ſunt. hęc.n.cūm momentum ac vim ad virtutē & felicem vitā habeant: per totā vitam pertinent. iucunda ſiquidem eligunt, fugiunt ea quę dolorē afferunt. De talibus autē minime prętermittendū eſſe videretur, præſertim cūm magnam habeant controuerſiam. Nonnulli.n. bonum ipſum voluptatem eſſe dicunt. alij econtrario admodum prauam rem eā eſſe affirmant. Atq; illi quidē fortaſſe rem eſſe ita perſuaſi. ſed hi, melius eſſe ad vitā noſtrā rati, ſi voluptas, quāuis nō ſit, prauа eſſe demonſtrent. pleroſq;.n. ad ipſam eē procliues, ſeruireq; aiūt voluptatibus: vt iccirco in contrariū ipſos reducere opus ſit: ſic.n. fore. vt ad medium redeant. Videndū autē ne non recte hoc dicatur. orationes enim de ijs, quę in affectibus, & actionibus conſiſtunt, minorē ĩ̄ operа ipſa habent probabilitatem. qñ itaq; diſcrepant ab ijs q̃ ſenſu percipiunt: contemptę veritatē quoq; ipſam inſup tollunt. nā qui vituperat voluptatē, ſi appetere ipſam qñq; cōſpiciat: declinare ad ipſam vī, quaſi oīs voluptas eiuſmodi ſit. nō eſt.n. multitudinis diſtinguere. Videtur igitur verę orationes nō ſolū ad cognoſcēdū, ſed ad vitam quoq; ipſam eſſe vtiliſſimæ. cū enim rebus cōſentaneę ſunt, credunt: atq; ita audientes ad vitā, ſicut ipſę prędixerint, traducendam incitant. Sed de his ſatis. Ea nunc, quæ de voluptate dicuntur, perſequamur.

DETERMINATIO X. TRACTAT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

POſt hoc aūt cōueniēs eſt vt ſequat ſermonē in delectatiōe: eō q; vī in pluribus. rectū q; ipſa appropriet' generi noſo, & q; ſit naturalis nobis, & pp hoc inſtruunt' adoleſcentes, quatenus affueſcant delectari ſm q; opꝫ, & triſtari, ꝙ oportet. Vſ.n. q; gaudere cū quo opꝫ, & refutare qđ opꝫ forte relinquat ſigillationē in moralitate. & qñ ad hoc diligēter intētū fuerit in tota vita, erit ei potētia

&

G & impreſſio magna in beatitudine
l vita. hoīes nā q; in tota vita ſua eli
gūt delectās, & fugiūt cōtriſtans. &
p̄ hoc cōueniēs eſt vt putet q̄ di-
miſſio delectationis ei triſtitiæ l hac
ſit īnaturale: & qm̄ parū ſit, vt opor
teat intēdi illud. D. Et p̄ hoc op; p
ſcrutari de ea an bonū ſit, aut nō. &
iā et op; vt ꝑſcrutemur de hoc: eō
q̄ cōtēctio multa in hoc ē ſter hoīes.
Quidā. a. dicūt q̄ delectatio bonū.
& quidā ipſorū videt q̄ ſit delecta-
tio ſm hus' diuerſum. & q̄ oīs mala
& vilis, & q dā iſtorū iā ſuppoſuit
H q̄ ipſa ſit malitia, & credidit illud.
& q dā ipſorū nō tenuit neq; credi-
dit ipſū: verūtā reputauit optimū
in nſo viuere & l vita nſa, vt vilipē-
damus ipſam, & dicam' eā ē malī-
tiā, etſi nō ſit talis, nā plures hoīum
declināt ad eā: & declinario ad ipſā
alienat vel elōgat ab honeſto & vti
li. & p̄ hoc op; vt hoīes deducant
& facto & dicto in regimine ad cōtrariū
huius. qñ. a. ſic ꝓceſſum fuit
cū hoībus, poſſibile eſt vt p hoc cōuertant ad medīū, qđ non impedit
neq; dānificat cōiunctionē. Et for-
ſitan multi ex his, qui dicūt q̄ dele-
I ctatio malitia ē, nō ꝑſuadēt dictiōe
ſua, cū videat operatio eorū diuer-
ſa ab ea. etenim ſermones, q dicūt
in vituperatiōe paſſionū, minus ꝑ-
ſuadent q̄ dimiſſio illarū paſſionū:
& dimiſſio earū magis perſuaſiua ē.
qñ. n. qs ſtatim diuerſat in opatio-
ne' ua a ſuo dicto, vilipēdit' p dictū
ſuū, neq; curat aliquis credere ei. ſi
n. ille, q vituperat delectationē, ali
qñ vīſus fuerit appetere ex ea aliqđ
et eligere, reputabit' declinare ad eā,
& q̄ vniuerſū delectationū oſum
in electiōe eſt apud ipſum vt illud.
etenim diſtinctio inter illud, quod
eligēdū eſt extra qđ ipſā, & qđ nō, K
nō eſt apprehēſa à plurib' hoīum.
Et p̄ hoc vſ q̄ audito ſermonum
verorū nō fit proficiens in ſcīa tīn,
ſed & in vita, intēdo in operatione,
qñ fuerint cōuenientes operationi
dicentiū. etenim credunt' ſermones Tñ: cre-
tunc, qñ concordāt operatiōnibus. dunt ſer-
& p̄ hoc ſuggerunt intelligētibus mōes, q
vt ſit vita eorū ſm iſtas actiones, q- cōuenia
bus cōcordat dictio & operatio. D. operatio-
Cū aūt ſermones, q hic dicunt', ſīt bus.
q dē l materi eb' hūrib' ſe ſic vt l plu
rib', tūc incipiam' locutionē l dele
ctatione ſm illā manentē ſermonē. L

Opinio Eudoxi de voluptate. Cap. 2.

EVdoxus quidē voluptatē
bonū ipſū eē exiſtimabat,
ppea q̄ oīa videbat eā ap-
petere, tā q̄ prędita eſſent rōne,
q̄ quę ea carerent: atq; in oīb⁹
qđ eſt expetibile, id honeſtū: &
qđ maxime hmōi, id præſtātiſ-
ſimum eſſe cernebat: oīa autem
ad idē ferri: id oīb⁹ eſſe opti-
mū indicare: vnumquodq; n.
qđ ſibi bonū eſſet, inuenire, nō
ſecus atq; alimentū. qđ igit om
nibus eſſet bonū, quodq; oīa ap M
peteret, ipſum bonū eē conficie
bat. Cuius ſanē ratiōes ob mo-
rum virtutē magis q̄ ꝓpter ſe
ipſas credebantur: præcipue. n.
temperans eſſe videbatur: vt
non vt amicus voluptatis puta
retur hæc dicere, ſed quia ita re
vera eſſet. Nec minus autē ex
contrario quoque manifeſtum
idem eſſe exiſtimabat. dolorem
enim per ſe omnibus fugiendū
eſſe, cōtrarium autē ſimili mo-
do

A do expetendū. Maxime ãt id eẽ expetendū dicebat, quod nõ ob aliud, neq; alteri⁹ cã eligerem⁹. hmõi vero, pcu' dubio voluptatẽ esse: qppe cū à nemine requiramus, cur voluptate afficiat: eo q̃ expetenda p̃ se ipsa voluptas sit. Et cuiuis ex bonis adiũcta eligendū magis ipm reddere: ut iuste agere, & tẽperãter: augeriq; bonū ipsum seipso. Sed hæc qdẽ rõ vr̃ ex bonis eẽ ipsam oñdere, nihilo tñ magis, q̃ aliud q̃ppiã.

B oẽ enim bonū ⁹ cū altero magis expetẽdū est, q̃ solū. Atq; hmõi sanè rõne Plato quoq; voluptatem ipm p̃ se bonū esse destruit: iucundã enim vitã cū prudẽtia q̃ sine prudẽtia esse magis expetendã. q̃ si mistū est ꝓtantius: ipsum p̃ se bonū voluptatẽ non esse: quippe cū ipsum p̃ se bonū nulla re ipsi adiũcta magis expetendū efficiat. Perspicuũ aũt est ipm p̃ se bonū neq; aliud q̃quã esse posse, qđ cū alio ex ñis q̃ per se sunt bona, magis expetendū

C fit. quoddã igit est eiusmodi, cuius ẽt nos participes sumus. tale enim est qđ quærit. Nã q̃ id bonū esse negãt, qđ oẽs appetunt: nihil dicunt. qđ enim oĩbus vr̃, id eẽ affirmam⁹. q̃ vero hãc fidẽ tollit: is nõ admodũ, pbabiliora dicturus est. nã si mente carẽtia hæc appeteret, esset sanè aliq̃d, qđ dr̃: at si ẽt ea q̃ prudẽtia sunt ꝓdita, quo modo dicere aliquid possunt? Fortasse vero in prauis quoq; naturale quoddã bonum est ꝓtantius q̃ ipsa p̃ se sint, qđ propriũ bonũ appetit. Sed neq; D de cõtrario recte esse dictũ vr̃. nõ. n. si dolor est malũ, cõtinuo voluptatẽ esse bonũ inquiunt. oppositũ siquidẽ malũ malo eẽ aiunt, & vtraq; ei qđ neutrũ est. Nõ male sanè hęc dicẽtes, nõ tñ vere. si enim vtraq; essent mala, fugiẽda quoq; vtraq; esse oportebat: si neutra, neutrũ, aut sifr. Sed illũ quidẽ fugere vt malũ, hanc expetere vt bonũ videnẽ. ita igitur etiam opponuntur.

Dixit. Dixim⁹ igit q̃ Eudoxus E estimabat, q̃ oĩs delectatio bonũ, ex hoc q̃ videbat oĩa appetere & desyderare ipsãm, q̃ habẽt rõnẽ, & q̃ nõ habẽt rõnẽ, & moueñt ad ipsa ex seipsis. & electũ emerito, qđ est bonũ p̃ se. est illud, ad qđ mouentur oĩa ex seipsis. etenim bonum & pulchrũ p̃ se est optimũ vniuersitatis rerũ. delectatio ergo ex modo, quo pinet oĩbus, est bona p̃ se: & qđ est bonũ p̃ se, optimũ est omniũ rerũ: delectatio ergo est optimũ omniũ rerũ. & hoc est vt dispõ in bonitate nutrimẽti. oĩa enim appetũt ipsum, & est bonũ p̃ se: & ẽt illud, qđ desyderãt oĩa, bonũ est oĩbus: & delecta F tionẽ desyderant oĩa: est ergo bona oĩbus. D. Per istas igitur rõcinationes pſuasum fuit huic viro, q̃ oĩs delectatio bonũ. Et attestabat his sermonib⁹, quos dixit virtus moralis, quã habebat: cũ dignius sit credere hmõi sermones, cũ cõcordãt eis operatio q̃ cũ opatio discordãt eis. fuit enim vir iste habẽs tẽperantiã, qua oportuit. & nõ dicebat istos sermones, qa ẽt amator delectatiõis: sed qa videbat ei 1 rei veritate sic esse. & hoc ẽt declaratur ex eius cõtrario decla-

declaratione non minus digna ꝓcedente. ſi enim à triſtitia fugiãt uniuerſi, eius cõtrariũ, & eſt delectatio, electũ eſt ab vniuerſis. Ampliꝰ illud qd eligitur ꝓp ſe, electius eſt electo ꝓp aliud, & de delectatione manifeſtum eſt ꝙ eſt cũ hac diſpõe. quod enim eligitur ꝓ aliud de eo, quæritur, quare eſt eius electio. ſed circa delectationem nõ quæritur ꝓ aduerbiũ, quare. nos enim nõ dicimus quare quærimus delectationẽ. cũq; ſic ſit, electa eſt delectatio p ſe. Amplius qñ ipſa additur alicui bonorũ, fit illud bonũ magis eligibile & melius: vt actio iuſtæ & actio caſtitatis: intẽdo ꝙ, qñ cõiungatur delectatio actionib⁹ nobilib⁹, fiunt ꝑfectiores: intẽdo ꝙ delectet agẽs actione ſua.

D. Et vt ꝙ iſta dicta propinque, ſit vt iudicet ea, ꝙ delectatio ex bonis eſt. oẽ enim, qd additũ bono facit ipſum melius, bonũ eſt. D. Et hmõi loco, i. pari argumento ſumpto à digniore, & potiore negat Plato delectationẽ eſſe bonũ. dicit enĩ ſi delectabilis vita digniꝰ eſt eligi, qñ cum intellectu fuerit q̃ abſq; eo, nõ eſt delectatio bona p ſe. Non. n. eſt poſſe vt ſit aliquid eligibile p ſe, & qñ ei additũ fuerit bonum aliqd, fiat magis eligibile, q̃ fuerit, eó ꝙ ops vt nõ ſit illud eligibile p ſe, antequã addat⁹ ei illud, aut ipſum additur illi. iterũ igit̃ non eſt delectatio eligibilis p ſe. & hoc eſt, qd quærebat: intẽdo an eſt bonũ p ſe, an nõ.

D Qui aũt vertũt hanc ꝓpõnem in vſum, dicẽtes ꝙ nulla delectatio bonũ, fortaſſis nõ dicũt dictionem ſufficientẽ, cum dicãt ꝙ illud, quod oia appetũt, nõ eſt bonum. & qui dicunt iſtud, nõ dicũt aliud, q̃ ꝙ illud, quod vt oibus bonũ, non eſt bonũ: & vt qui cõtradicit huic ꝓpõni, k non poteſt cõtradicere ei ꝑ aliquid, quod ſit pluris ſufficientiæ q̃ ipſa & qui cõtradicit huic dictioni, dicẽs de tat quidẽ ex dictione quod nõ intelligitur. D. Si aũt iã dixit hanc dictionẽ dictor eius ꝓ opinionem aliquã, & rõcinationes aliquas declaramus nos, qñ quod dixit in hoc, nõ hẽt ſufficientiã. Nos igitur dicim⁹, ꝙ in rebus malis fortaſſis eſt bonũ aliquod nãtr, & amat bonum illud res illa, cui illud eſt ꝓpriũ: & ſic eſt res in delectatione, ĥ ponat eſſe mala. nihil ergo ꝓhibet vt ſit ea bonũ aliquod nãtr. D. Et ſiſt vt ꝙ non ſit dictio bona, cũ qua cõtradixerunt iſtis: intẽdo dicẽtes ꝙ delectatio ſit tota malũ ꝓp rationẽ cogentẽ eam eſſe bonum, qñ dixerunt dñi iſtius dictionis, ꝙ triſtitia ſi eſt malũ, ops vt ſit delectatio, quæ eſt contrariũ eius bonũ. cõtradixerũt enim huic dictioni p hoc, quod dixerũt, ꝙ poſſibile eſt vt cõtrarietur malũ malo. volunt ꝙ nõ ſequit̃ ex eſſe triſtitiã malã, & eſſe delectationẽ contrariũ eius, vt delectatio ſit bonũ. Et dictio ipſorũ hæc non eſt dictio ſana, neq; decẽtẽ in hac cõtradictionem. etenim ſi fuerint ambo mala, intẽdo delectationẽ & triſtitiã, erit fugiendũ ab ambobus. ſicut enĩ ea, à quorũ neutro fugiendũ eſt, conſimilia ſunt in bonitate, ſic abhis, quę cõſimilia ſunt in malitia, fugiendũ eſt ab vtriſq;: & ea, à quorũ vtroq; fugitur, cõſimilia ſunt in malitia. & vſt de apparẽtibus p ſe ipſa eſt ꝙ homines fugiunt à rebus malis nãtr. & appetunt res bonas. & diuerſantur quidem, eó ꝙ quidam eorũ vident de re vna ꝙ bonum: & quidam eorum vident in ipſa ꝙ malum.

A *Dicimus voluptatem nõ esse bonum confutatio, & si non omnis exercitalis sit. Cap. 3.*

AT enim neq; si ex qualitatibus nõ est voluptas, ppea neq; ex bonis eam esse cẽsendũ est. nã neq; virtutis operatiões sunt qualitates, neq; felicitas. Dicunt ẽt bonum definitũ eẽ, voluptatẽ vero indefinitam, ppea q̃ admittit, vt magis & minus fieri possit. at si ex voluptatis susceptione id iu-
B dicãt: idẽ et in iustitia, et in reliquis virtutibus eueniet, ex q̃b⁹ euidẽter magis & min⁹ eiusmodi hoĩes eẽ affirmãt: iusti. n. & fortes magis sunt: fit ẽt, vt et iuste et tẽperãter magis et minus agamus. Sin aũt in voluptatibus ipsis hoc statuũt: videãt ne nõ dicãt cãm huiusce rei, si aliæ mistiõe of vacẽt, mistę alię sint. Quid ꝓhibet aũt quia sicut sanitas, q̃ cũ definita sit, admittit tñ, vt esse magis ac min⁹ possit: ita quoq; eẽ voluptatẽ dicam⁹ t
C non. n. cõtẽperatura eadẽ in oĩbus: neq; vna quędã semp in eo dẽ est: sed remittit. aeq; aliquã diu perdurat: eoq; differt, q̃ magis, & minus inest. Tale igitur quippiã in voluptate quoq; eẽ põt. Prætera cũ pfectũ ipsum per se bonũ, motiones vero & generatiões imperfectas esse statuãt: voluptatẽ motionem esse & generationem conant demõstrare. Sed nõ recte dicere id videntur, neq; motionẽ eam esse verũ est. motioni. n. omni propria esse tarditas & celeritas videt: & si nõ per se ipsam, vt motui mũdi, ac ad aliud. voluptati vero neutrũ horum inest. fieri n. põt vt cito quispiam voluptatẽ perceperit, sicut vt iratus fit: vt aũt ꝓcipiat, minime: neq; ad alterũ. vt ambulẽt vero, & crescat, aeq; ola hmõi, põt. Ac mutari quidẽ in voluptatẽ cito & tarde licet: operari aũt ex ipsa, id ẽ voluptate affici, cito, nõ licet. Quo pacto itẽ esse generatio põt? non. n. ex quolibet quodlibet gigni vẽ, sed in illud dissolui vnũquodq; ex quo generat. et cuius generatio est voluptas, dolor ei⁹ corruptio erit. Dicunt itẽ dolorẽ indigentiam eius esse, qđ ſm naturã est: voluptatem repletionẽ. at hęc corporis sunt affectiones. si igiẽ voluptas eius qđ est ſm naturam repletio est: illud si quo repletio fit, esset id qđ voluptatẽ perciperet: corpus igiẽ id esset: sed no vẽ. voluptas igitur repletio nõ ẽ: sed vnusquisq; et voluptate affici dũ fit repletio: & dolorẽ percipere, dũ fecatur, cõsuescit. Opinio aũt hęc ex voluptatibus & doloribus circa alimentũ eueniẽtibus vẽ extitisse. vbi n. indigi effecti fuerĩt, aeq; ob id dolore præoccupati: percipere voluptatẽ ex repletione aiunt. At hoc non circa oĩa voluptates accidit. dolore enim vacant tum disciplinares: tum ex ĩis q̃ sensus afficiunt, illæ quæ olfa-

D E F

G ctu, ꝙ audiru, & viſu percipiunt. Multę itē recordationes, et ſpes hmōi ſunt. Cuius igit hæ erunt generationes, cū nullius rei prę ceſſerint indigentię, cuius repletiōes eſſe hę poſſint? Aduerſus eos aūt qui probroſas voluptates ꝓducūt, dicere quiſpiā poſſet nō eſſe ea iucūda. nō. n. ſi male affectis iucūda aūt, iccirco absolute quoq; eſſe ea iucūda exiſtimādū eſt: ſed ipſis illis. tātūmō. quēadmodū neq; ſalubria aut dulcia, aut amara, ꝙ ggrotā-
H tibus: neq; alba, ꝙ lippientibus eſſe hmōi vident. An ita quoq; dici poſſet, expetēdas quidē eē voluptates: non tn ex his. quēadmodū ēt diuitem eſſe, expetēdū eſt: ſed nō ex proditione: et ſanum eſſe itē: ſed non ex cuuslibet rei cſu. An ſpecie differunt voluptates. ꝙ. n. ex honeſtis rebus exiſtūt diuerſę ab illis ſunt, ꝙ ex turpibus percipiunt. neq; fieri pōt vt iuſti quiſpiā voluptate afficiat, niſi ſit iuſtus: aut muſici, niſi ſit muſicus: atq; ī re
I liquis ſimili mō. Declarare aūt vī ēt amicꝰ ab adulatore diuerſus cū ſit, non eē bonū voluptatē: aut voluptates eſſe ſpecie diuerſas. hic. n. ad bonum verſari: ille ad voluptatē vī. atq; illud probro daſ: hoc laudi eſt: vtpote cūm ad alia, atq; alia verſent. Nemō ꝑterea expeteret vel viuere ꝛa, vt pueri mente prædituſ illis voluptatibus, q̄s maxime fieri pōt, afficeretur, quibus pueri oblectari conſueuerunt. vel turpe aliqd agēdo ita gau- K
dere, vt nullū vnquam dolorē perceꝑturus ſit. Et circa multa ſtudiū adhiberemus, ēt ſi nullā afferrent voluptatē: vt videre, meminiſſe, cognoſcere, virtutes habere. ꝙ ſi hęc voluptates neceſſario conſequunt, nihil refert. expeteremus nanq; ea nihi lominus, licet ēt nulla inde voluptas exoriret. Voluptatē igit neq; eſſe ipſum ꝑ ſe bonū: neq; oēm eſſe expetendā: nōnullas q; eſſe ꝑ ſe expetibiles, q̄ differant: L
aut ſpecie, aut ꝛis à quibus ex- niunt: planū videtur. Ac de q̄ quidē quæ de voluptate & dolore feruntur, ſatis dictum ſit.

DIxit Et dictio dicentis ꝙ dictatio nō ē bonū: eō ꝙ nō e qualitas, & virtutes, q̄ ſunt bonum, qualitates ſunt, nō ē cogens. etēnim actiones virtutū, & felicitas fortunę nō ſunt qualitates, & ſunt bonū. D. Dictio aūt eorū, ꝙ bonū terminatū ē, & ꝙ delectatio ñ ē terminata, eōq; recipit magis & minꝰ, ſi cogit, vt ſi ſit delectatio bonū. hęc. n. ſpes iudicij verax ē de iuſtitia & cęteris M
virtutibus. additio nāq; & diminutio ſeq; cętęras virtutes, & medietates in eis, q̄ ſunt ſter extremitates, q̄ ſunt virtutes habētes latitudinē. & ꝙ hoc ēt ſit iuſtitia q̄dā magis alia iuſtitia, & fortitudo magis fortitudine. & qñ fuerit poſſe vt ſit minꝰ & magis ī iuſtitia, & caſtitate, erit ſiſr poſſe vt ſit minus & plus in delectatiōe. D. Et fortaſſis ſi dixerīt ꝙ qualitates q̄dā mixtæ ſunt, & q̄dā ſimplices: & ꝙ ꝓp hoc q̄dā recipiūt magis & minus non ꝓp hoc, qñ virtutes,

A tes, & quædã earũ irreceptiuæ ſunt huius. & hoc eſt eis per hoc, q̃ virtutes nõ poterãt inducere cãm huius. D. Et quid prohibet, vt quẽadmodũ ſanitas terminata recipit magis & minus, ſiſt ſit ẽt de delectatione intẽdo vt ſit terminata, & recipiat magis & minus. igit̃ nobis ẽt eſt ne cõcedamus ex eſſe eã receptiuã magis & minus, eſſe eã nõ terminatã. etenim æqualitas, v.g. ſanitas põ eſt vna eadẽ in oĩbus ſpẽbus: in equo nanq; alia eſt, & alia in boue. neq; in vna eadẽ ſpẽ eadẽ in oĩbus horis: ſed interdũ magis, interdũ mi
B nus. poſſe eſt ergo vt ſic ſe hẽat delectatio, & ſit bonũ. D. Et ex dictionibus iſtorũ ẽt ẽ, q̃ſñ ſunt p̃fecta et cõpleta: & q̃ q̃ſñ motus & generationes nõ ſunt cõpleti: cõcludat̃ ergo ab eis ex hoc, q̃ motus & generationes nõ ſunt bonũ. q̃ñ ergo adiungũtur huic q̃ delectatio, generatio, & motus, ſequit̃ vt nõ ſit delectatio bonũ. D. Vſ autẽ q̃ non ſit hæc dictio bona. nõ. n. delectano motus. vnicuiq;. n. rerũ mouentiũ eſt velocitas propria, & tarditas propria, q̃ñ fuerit mutatio ei p ſe. q̃ñ vero non fuerit ei mutatio p ſe, ſed p cõpara-
C tionẽ ad aliud: vt mutatio, quę eſt ſcięti ex ignorãtia ad ſcĩam, tũc ſtatim ſit relationis & ad aliq̃d, & non eſt in relatiõe motus impoſſe eſt autẽ vt delectationi inueniat̃ velocitas & tarditas: cũ nõ ſit ei mutatio p ſe. attamen poſſe eſt hoc inueniri ei p accidẽs ex ꝑte mutationũ eius qd conſequit̃ delectatio. & per hũc modũ poſſumus dicere q̃ talis delectatur velociter, quẽadmodũ dicimus iracit̃ velociter: nõ q̃ delectatio ipſamet aut ira ipſamet velox ſit & tarda: ſicut motꝰ, quẽ ſeq̃t̃ delectatio, velox ẽ & tardꝰ, vt delectatiões q̃ ſequunt̃ ambulationẽ, & bibitionẽ, & alia ab his. Etenim delectatio ſeq̃t̃ iſta velociter aut tarde: ipſiꝰ vero met delectatiõis nõ ẽ poſſibile, vt ſit aliq̃d tardũ aut velox. & ẽ q̃dẽ iſtã taliter, eõ q̃ delectatio de relatiõe eſt: & mutatiões, quas ſequit̃ delectatio, nõ ſunt de relatiõe: & nõ ẽ poſſe de delectatiõe vt ſit ſempiterna: neq; eſt poſſe vt referat̃ ad aliud aliq̃d ꝑter id cuius ẽ. D. Iſã autẽ putat̃ de delectari q̃ ſit motus p modũ alĩquẽ, nõ tñ de delectatione cõiugata cũ quacunq; apprehẽſione putat̃ hoc, ſed de cõiugata cũ ap- E
prehẽſione, in qua mutat̃ apprehẽſor: & cuius generatio eſt delectãs, huius corruptio ẽ cõtriſtãs. D. & ſi dicũt q̃ triſtitia ẽ pp defectũ rei nãlis, & delectatio cõplemẽtũ huiꝰ defectus. & hoc erit apud fieri huiꝰ defectus, nõ apud expletionẽ eiꝰ actu. & ſi ſic ẽ, erit delectatio fieri, vel generatio nõ cõplementũ: iõ q̃ q̃ñ ꝑcedit fieri rei deficiẽtis, triſtat̃ corpꝰ ſentiẽs. & q̃ñ hoc eſt, ergo delectat̃ p ipſam, eſt deficiẽs, & ẽt ipſa in ſeipſa defectus ẽ, cũ ſit fieri, vel generatio. D. Iſtud vero nõ putat̃ de oĩbus delectatiõnibus, ſed conuenit quidẽ F
delectatiõibus, q̃ fiunt pp triſtitiã nutrimẽti: intendo q̃ delectationẽ nutrimẽti præcedat triſtitia famis: & ipſamet inueniat̃ apud vſum nutrimẽti. In cęteris autẽ delectationibus nõ accidit iſtud, vt in delectatiõibus, q̃ fiũt pp ſcięntias diſciplinales. nõ. n. ꝑcedit eas triſtitia, neq; eas q̃ fiũt practĩ: quãto magis neq; eas, q̃ fiũt p intellectũ. & ſiſt quę fiũt p odoratũ, & auditũ, & viſum nõ ꝑcedit triſtitia, & ꝑcedit q̃dẽ iſta ſpes, & eſt delectans. Iſtæ igitur delectatiõnes

tiones non ſunt generationes, neq; & ſuppletiones defectus, ſi non præcedat eas defectio, ac ſi ſit delectatus per ipſas deficiēs nō cōpletus. D. Delectationibus aūt vituperatis apud hoīes, quas ſequuntur quidam homiēs, fortaſſis non eſt dicendū q̄ ſint delectabiles ſm veritatē. quamuis.n. delectabiles ſint eis, quorum animarum diſpōnes ſunt diſpōnes prauæ, non tñ pp hoc oportet vt dicant eſſe delectabiles in rei veritate & ſimpliciter. ſed ſi abſolute dicat de eis nomē delectabilis, intelligendū eſt in cōparatione ad alios, quēadmodū.n. non putandū eſt illud, qđ dulce eſt aut amarum apud infirmos, eſſe ſic ſm veritatē: aut qđ album apud lippos, album ſm veritatē: ſic eſt de re delectationis apud viros prauitas: intendō q̄ delectabilia nō ſunt examinanda apud guſtus iſtorū: ſicuteneq; examinanda ſunt nutrimenta apud guſtus infirmorū. D. Et fortaſſis delectatio eligibilis eſt, niſi q̄ non eligibilis, mō quo eligunt eā prædicti. quēadmodū dicimus q̄ diuitiæ eligibiles: ſed nō vt fraude aut deceptione acquirantur. & ſimiliter ſanitas eligibilis eſt, ſed non vt eius, cuius ſanitas cōtingit ex quacunq; cōueſtiōe, ſed eius ſanitas ſit ex cōueſtione rerū ſanatiuarum. D. Et fortaſſis differunt delectationes in ſeipſis: eō q̄ delectatio ex rebus pulchris alia eſt à delectatione, quæ ex rebus turpibus: & omni actui eſt delectatio ꝓpria. & non eſt poſſibile vt delectetur ig, de cuius nā nō eſt vt agat aliquā actum delectatiōe illius actus. vt q̄ nō eſt poſſ: vt delectatione iuſti delectet, g nō eſt iuſtus: neq; delectatiōe muſici, g nō eſt muſicus: & ſic in ceteris actibus. D. Et videt K cē apparēs. qm̄ amicꝰ alicuius alius ē à cōueniēte: & qm̄ delectatio vtro rāq; pp hoc nō ē vna, ſ; diuerſa. de altero.n. eorū putat, q̄ vnꝰ aſſociatio eſt pp vtile q dē: inteḋo eū q dicōueniēs: & de altero q dē pp delectationē ex amicitia & pp hoc vnꝰ eorum vituperat, & alter laudat. D Et cōueniēs ē ne ſit oīs delectatio bonū. nullus. n. eligit ne faciat decens in lōgitudine vitę ſuę, et habēs intellectū puerilē. & delectet in tota vita ſua eo, quo delectant pueri vel puri mū. neq; eligit dlectationē cū actionib⁹ turpibus. Hoīes n. nāliter ſtudēt, & nituntur ad actiōes pulchras, cū nō fuerit I eis triſtitia, et ſi nō ſit in eis aliq dlectatiōis: vt ē ſpeculatio, et cogitatio, et rememoratio, et ſcia virtutū, & operatio earū. qm̄ vero fuerit delectatiōes cōiungatę eis, tūc nullꝰ dechnat electionē iſtorū: neq; op; vt ſit in electiōe eorū q quā diuerſitatis. forſan etenim ꝑeligenda ſunt hęc: & ſi nō ſit ex eis delectatio, qualiter ergo erit I entibus? D. Manifeſtū eſt ergo ex his q dicta ſunt, q̄ nō oīs delectatio bonū: neq; oīs malū. etenim delectatiōes diuerſæ ſunt formę: & I eis eſt qđ eſt electū per ſe, & qđ eſt non electum.

Quidnam ſit voluptas, et quo modo operationem perficiat. Cap. 4.

QVidnā aūt ſit voluptas, aut qualis, clārius fiet, ſi diſputationē à principio repetamus. Viſio.n. quocūq; tēpore eē perfecta videt. nulla. n. re deficit, quę poſtea ſuccedens ſpeciem eius perficiat. huic ſimilis quoq; voluptas eſt. totū ſiquidē quoddā eſt: neq; vllo in tem-

A tempore ſtatuere aliquis voluptatẽ poſſet, cuius, ſi lõgiore fieret tẽpore, ſpecies pficeret. Iccirco neq; motio eſt. I tpe. n. fit omnis motus, & cuiuſdã ẽt finis ẽ. vt ædificatio tunc perfecta eſt, cũ fecit id qđ appetit, vel in omni vcq; tẽpore, vel in hoc. nã in partibus tẽporis imꝑfectę oẽs, & à tota, & inter ſe ſunt ſpecie diuerſæ. Lapidum ſiquidẽ cõpoſitio diuerſa à colũnę virgatione: atq; hæ vtrq; à tẽpli extructione differũt. tẽpli. n. effectio,
B cũ nulla re deficiat ad propoſitũ, perfecta eſt: fundamenti vero, et triglyphi fabrica eſt imperfecta: quippe cũ vtraq; partis ſit. Specie igiť differũt. neq; fieri põt vt in quocunq; tẽpore motione ſpecie perfectã ſumam⁹, niſi in toto. Simili mõ quoq; in ingreſſione, & cęteris. nã ſi delatio eſt motio quæ alicũde aliquò fit: eius differẽtiæ ſunt ſm ſpeciẽ, volatus, ingreſſus, & ſaltus, atq; hmõi. neq; cũ hoc mõ, verũ ẽt in ingreſſione ipſa dria
C eſt: nã alicunde et aliquò nõ idẽ in ſtadio et in parte eius eſt, & ſi alia, atq; alia parte: neq; pcurrere lineã hanc, & illã. non ſolũ. n. lineã, ſed in loco conſtitutã pertranſit: in diuerſo autẽ hæc, ꝙ illa eſt. Sed accuratius de motu alibi iã diximus. Videť autem nõ in omni tẽpore motio eẽ pfecta: ſed pleraq; imperfecta, et ſpecie differẽtes: ſiquidẽ alicũde aliquò ſpeciem earũ efficit. at voluptatis in quolibet tẽpore perfecta ſpecies ẽ. perſpicuũ D igiť eſt, et diuerſitatẽs inter ſe eẽ et voluptatem quippiã ex his eſſe, quę integra ac perfecta ſunt. Hoc aũt ex eo etiã videretur, q; moueri niſi in tẽpore quippiã nõ põt: voluptate aũt affici poteſt. qđ. n. in ipſo nũc fit, totum quoddã eſt. Ex his aũt manifeſtũ ẽ, nõ recte dicere eos qui voluptatẽ eſſe motionẽ, vel generationem aſſerunt. non. n. omniũ hæc dicuntur: ſed partibilium, & eorum q; tota minime
E ſunt. nã neq; viſionis generatio ẽ, neq; pũctũ, neq; vnitatis. neq; n. horum quippiã motio aut generatio eſt. igiť nec voluptatis quoq; erit: quippe cũ totũ qđdã ſit. ſed ſenſus cuiusliber, cũ circa ſenſibilẽ rem operať. Perfecte aũt eius qui bene eſt affectus, circa pulcherrimũ ex his q; ſenſui ſubꝺciunť. tale. n. qd maxime eſſe perfecta operatio vi. Vtrum aũt ipſum, ſenſum an id in quo ipſe eſt, operari dicam⁹, nihil ſterſit. in vnoquoq; n. op-
F tima eius eſt operatio, quod optime affectũ eſt erga ꝑſtantiſſimũ ex his quę ipſi ſubꝺciuntur. Atq; hæc perfectiſſima eſſet, ac iucũdiſſima. in oĩ. n. ſenſu voluptas eſt: in omni itẽ ſimili modo intellectiõe & cõtemplatione. iucundiſſima aũt ea eſt, q; perfectiſſima: at pfectiſſima eius ẽ, qđ bene affectum eſt erga optimum eorũ quæ ipſi ſubꝺciuntur, operationẽ vero voluptas perficit. Non eodem tñ modo

Operationẽ voluptas perficit.

G & voluptas perficit, & ſenſibile, *& ſenſus, cũ bõa ſunt. quẽad modũ neq; ſanitas et medic⁹ ſimili modo in cã ſunt, vt ſani ſimus. In vnoquoq; aũt ſenſu voluptatẽ fieri perſpicuũ eſt: quippe cũ & viſiones, & auditiones eſſe iucũdas dicamus. patet. n. profecto eas vel quã maxime eſſe, ſi & ſenſus ꝓſtantiſſimus ſit, & circa tale quippiã operet. nam ſi hmõi ſunt et quod ſentitur, et qđ ſentit: ſemper exiſtet voluptas, modo adſit qđ agat, & qđ H afficiatur. Perficit aũt operatio nẽ voluptas, nõ vt habitus qui dã qui ineſt, ſed vt finis ſuperueniens: perinde atq; venuſtas hs qui i flore ætatis cõſtituti ſunt. quouſq; aũt ſenſibile vel intelligibile, & id qđ iudicat. vel cõtẽplat tale fuerit, quale eſſe debet: in opatiõe ineriẽ voluptas. eiam. n. id & qđ vt afficiatur, & qđ vt efficiat idoneũ eſt, ſimilia ſunt, et inter ſe eodẽ mõ ſeſe habentidẽ fieri natura conſueuit. I Quo mõ igitur fit, vt nemo aſſidue voluptate afficiatur? An defatigatur? oſa. n. humana ad aſſidue operandũ ſbecillia ſunt. quocirca neq; voluptas aſſidue euenit: operationẽ. n. conſequitur. Nõnulla eñ ſunt q̃ cũ noua ſunt, oblectant: poſtea vero nõ ſimili modo, hanc ob cãm: quia primũ incitatus animus eſt, in eorũmq; operatione intentus, quema. modũ in viſu faciunt, qui inſpiciunt: poſtea vero operatio eiuſmodi nõ amplius fit, ſed neglecta. vnde et voluptas K hebetatur. Oẽs autẽ voluptatẽ appetere ꝓpea vnuſquiſq; exiſtimaret, quia viuere oẽs appetũt. vita vero operatio q̃dã eſt. Et circa ea vnuſquiſq; & ĩs operatur, q̃ vel maxime placent, vt muſicus auditu circa modulatiões: diſcendi ſtudioſus mente circa contẽplationes: atq; ita ſinguli ex cęteris. voluptas vero operatiões perficit: et viuere quoq; ipſum, qđ appetunt. merito igiſ voluptatẽ et appetũt, L quippe q̃ viuere ipſum qđ expetendũ eſt, pficiat. Vtrũ vero vitã ob voluptatem, an voluptatem ob vitã expetamus, in p̃ſentia omittat. cõiuncta. n. hæc inter ſe ita ſunt, vt ſeparari nullo mõ queant: quippe cùm et ſine opatiõe non fiat voluptas, et opationẽ oẽm voluptas pficiat.

DIxit. Iam itaq; dictus eſt ſermo ſufficiẽs in delectatione an bonũ an nõ. Quid vero ſit delectatio, aut q̃ res eſt delectatio, forſaſſe manifeſtius fiet, ſi̇ cõperimus ſ reuer- M ſione rememorationis eius ex prion pio. Dicim⁹ ergo, qſi putat ꝙ actᵒ viſus eſt penetratio in aliqua hora. & hoc ſit, qñ viſus nõ ſdiget aliquo, quo cõpleat forma eius, immo eſt ſm cõplementum eius vltimum, & delectatio ſimilis eſt huic: eò ꝙ ipſa enſtit cõpletio viſui cõplenti. ſi ergo hoc ſic eſt, delectatio ẽt eſt cõplementũ & forma, nõ motus. & ꝓp hoc nõ eſt poſſibile alicui vt apprehendat delectationẽ in tempore, donec ſit ex delectationibus ꝙ exiſtat in tempore minus aut plus.

etenim

A etenim omne qđ apprehendit in tẽ
pore,est in motu, & nondũ comple
tur forma ei⁹. & pp hoc q̃ dlectatio
est cũ cõplemento formę, & non in
tẽpore. Et pp hoc nõ est motus, oĩs
n. motus in tẽpore est,habens cõple
mentũ,qđ nõ est in tẽpore. v.g.ędi-
ficatio magis cõpleta ẽ i postremo
tẽporis,in quo perficit eius actio,q̃
in vniuerso tẽporis in quo fit.in po
stremo aũt tẽporis,in quo fiũt mo-
tiones,nõ ẽ cõpleta,sed diuersa per
formã:intendo q̃ ptes motus vnius
eiusdẽ tã diuersificant adinuicẽ fm
formã: & sunt ẽt diuersę à toto ipsa
B rũ fm formã & complemẽtũ:ĩtẽdo
finẽ motus. positio nanq; lapidũ di-
uersificatur ab erectione columna-
rũ fm formã: & ista ambo diuersifi
cant a figura domus,quę est cõple-
mẽtũ tẽpori cuius, partes sunt cõpo
sitio lapidũ, & erectio colũnarũ . &
qđ similatur his ex partibus ędifica
tiõis,& inter dispõnẽ cõpositiõis &
situs lapidũ,& dispõnẽ erectiõis co-
lumnarũ , & inter dispositionẽ do-
mus dria est. quãuis n. conueniant
in eo,q̃ sunt dispõnes,tñ dispositio
domus diuersificatur à dispõne cõ-
positionis lapidũ , & à dispõne ere-
C ctiõis columnarũ per hoc , q̃ dispõ
domus cõpleta est,eò q̃ nõ est sub-
iecta ad aliquid. cã nullius egeat, p
qđ fiat eius complemẽtũ . dispositio
aũt cõpositionis lapidum, & dispo-
sitio erectionis columnarum, & qđ
similatur his ex dispositiõibus, quę
subiectę sunt dispositiõi domus,nõ
sunt complętę : eò q̃ quælibet earũ
subiecta ẽ formæ domus ,eo modo
quo litteræ subiectę sunt dictioni-
bus. Et pp hoc partes motus & cõ-
plementũ earum diuersificant fm
formã. & non est possibile inueniri
motum completum fm formã in D
tempore. nisi forte sit motus circu-
laris totius. Cęteri vero motus trãs-
mutatiõis, vt ambulatio. & qđ simi-
latur huic, incõpleti sunt : eò q̃ fiũt
ex aliquo ad aliquid oppositũ ei: &
eò q̃ isti motus ex aliquo ad aliqđ
nõ diuersificantur solũ à mobilibus
completis, sed & partes motus vni⁹
abinuicẽ, quemadmodũ diximus.
etenim motus, q̃ fit super hãc par-
tẽ lineæ, alius est à motu fiente sup
aliã partẽ eius . & vniuersum huius
aliud est ab eo,qui fit sup partẽ illã,
quę est cõpletio . & est quidẽ istud
sic in motu transmutationis recto: E
eò q̃ & si fit super lineã rectam, illa
linea non est linea tm,sed est quidẽ
linea in loco. diuersificant ergo par
tes motus pp diuersitatẽ partiũ lo-
ci. D. Et iã exquisite perscrutatũ est
de motu in alia scia. D. Et vĩ q̃ nõ
fit oĩs mutatio cõpleta in vniuerso
partiũ tẽporis,in quo inuenitur illa
mutatio sed infinitiua sui tm. Ipse
ris vero suis partibus est incõpleta,
sed diuersificat fm formã. de re aũt
delectatiõis manifestũ est, q̃ de mu
tationibus cõpletis i toto tpe vel in
oĩ tempore. cumq; fit delectatio de
rebus cõpletis : & cõpleta diuersifi- F
centur adinuicem: manifestũ est q̃
delectationes diuersę erunt adinui-
cẽ fm formã, non fm partes: intẽdo
q̃ partes delectatiõis vnius nõ sunt
diuersę ab alijs,sicut se hẽt in mo-
vno . Et ex isto manifestũ ẽ q̃ dele-
ctatio nõ est mot⁹, & ex eo q̃ cõpre
hẽsio eius nõ est i tpe, & oĩs motus
i tẽpore. D. Verum manifestũ ẽ ẽt
pp quã cãm putauerunt q̃ delecta-
tio sit motus & generatio: eò q̃ ge-
neratio non dr̃ de oĩbus rebus hen-
tibus, sed dr̃ quidem de generatõe

G rerū, q̄ diuidunt̄ rebus aīe, quę nō
diuidunt̄, nō ē generatio. ideoq; nō
dr̄ q̄ apprehēsio fit generatio, neq;
pḡs to generatio, neq; vnio. & sic
se habet ī delectatiōe: intēdo q̄ nō
est ei generatio: eō q̄ ipsa est totū,
intēdo de indiuisibilibus. D. Et oīs
quidē sensus agit fm mensurā sen-
sibilis. & agit actionē pfectā sensus,
cuius dispō est perfecta. & dispō sui
sensibilis pfecta ēt. & dispō relatio-
nis inter perfecta. euenim pueat̄ q̄
bonitas actionis sit hoc: intendo vt
agens sit in perfectiori dispōne per
quā est agens, & patiens in pfectio-
H ri dispōne per quā est patiēs. & rela
tio, quę est inter eas ī perfectiori di-
spōne. euenim dria magna est inter
hęc, vt agat res eius ī perfectiori di-
spōnē suar̄ ī in patiens ens in perfec-
tiori dispōnē ēt, & ī ter hoc vt agat
in non perfectiori suarū dispōnū,
aut in patiens nō ens in perfectiori
dispōnē patiendi, aut vt sic relatio
ītes vtraq; imperfecta. Cumq; hoc
sic sit, fortasse erit actio ista in sensi
bus motus pfectus, & delectabilis.
& similiter se habet in cogitatiōe, et
in oībus apprehensionibus, quas se-
quit̄ delectatio. Et pp hoc possibile
I ē vt diuersēt̄ delectatio apprehēsio
nis penes diuersitatē actionū appre
hēsiōm. & delectabilior̄ actionū ap
prehensionū est actio pfecta valde.
& actiōes pfectę valde sunt illę, qui
bus sunt venustiores dispōnes apud
virtuosū valde ex reb⁹ quas amat.
et pp hoc ē delectatio pfectiua actio
nū: intēdo pp esse eas amatas. Verū
tñ pfectio, q̄ delectatio pficit actio
nē, dr̄ fectio, qua pficit̄ ea sensibi-
le & sensus, nō ē vnius maneriei, etsi
sint res nobiles oēs: quēadmodum
medicus & voluntas sanādi nō sunt
eāde vt fiat sanatio p modū cotāni K
lē: intendo nō sunt eīdē p modum
vnū. D. Quōd autē delectatio iuenit̄
in oībus sensibus, manifestū ē pe.
nos enim videmus visibilia dele-
ctabilia, & audim⁹ voces delectabi-
les & ē manifestū ēt q̄ delectatiōes
sensuū sunt vehementiores, qū sen
sus & sensibile veraq; vigorosa fue-
runt: & qū alterū agit & alterū patit̄
fm suā vigorositatē: eenim qñ fue
rit sensus & sēsibile cū hac dispōne,
fit delectatio sp. Et cū existēdi dele-
ctationē ēt pficiat actionē. verūtñ
suā pficere actionē nō ē ita, vt dele-
ctatio sit dispō in actiōe & cōplemē L
tū ei: sed fm q̄ ē res sequēs cōplemē
tū: vt pulchritudo, q̄ inuenit̄ iuue
tute: intēdo qñ pulchritudo ē dispō
sequēs iuuentutē, nō cōpleriua eius.
D. quousq; ergo duraverit sensibi-
le aut intelligibile fm q̄ op̄, & qui
iudicat de intelligibili & sensit sen-
sibile fm q̄ op̄, erit delectatio ī actio
ne. & hoc quādiu duraverit agēs &
patiēs & similia: & fuerit relatio cu-
iusq; eorū ad suā cōpar fm dispōnē
vnā: intendo im pmutata erit ab eis
actio p vnā nām. D. Et pp istud n
est posse vt delectet̄ nō delectatione M
cōtinua, neq; tristet̄ tristitia conti-
nua: eō q̄ oēs res humanę non pñt
agere actionē cōtinuā pp mutabili-
tatē cōsimilitudinis, q̄ ē ī ter agēs &
& patiēs. & sīt est de relatione. D.
Et eo q̄ delectatio nō ē cōtinua, fit
q̄ q̄dā res ex hilaritāte, & sunt bonæ:
& post hoc nō sic se habet res in eis.
& cū in hoc ē, qñ cogitatio & ima-
ginatiōes, quas seq̄t̄ delectatio, sunt
in iuuentute vehementius agētes et
plures. & sīt est in sensibus: intēdo
qñ in iuuentute vehemētius agūt:
vt qñ vident à longe in principio
rei.

A rei.deinde post hoc nō possunt,imo actiones eorū debilitant: ideoq; fit eorū delectatio debilior. D. Et fortasse putans putabit oēs nos amare vitam. & vita actus quidam est. Et vnusq; q; amat facere actiones, quę pertinent in vita rebus melioribus: etenim in his fit actus eius melior. vt dīs musicæ.ipse enim amat actū auditus, qui est apprehensio melodiæ.& dīs doctrinæ, qui amat actū cogitationis in opinionibus. & sic est in oībus actionibus pertinētib⁹ ad vitā: & delectatio inuenta in eis
B est illa, quæ cōplet istas actiones, & vitā, per quā fit desyderiū istarum rerum.& qñ sic est, tunc illi, qui desyderant vitā, desyderant delectationem:eō q ipsa perficit vitā, quæ est electa. D. Et pp istud oportet sciri q nō sunt nobis omittēdæ actiones gīa delectationis. patet enim q delectatio & actio cōiugatæ sunt simul, & nō recipiūt separationē. nam nō erit delectatio absq; actione:& perficit quidem omnē actū delectatio.

Voluptates inter se specie differre.
Cap. 5.

C VNde differre ēt specie videntur. quæ.n.specie diuersa sūt, à diuersis p fici existimam⁹,ita siquidē apparēt & naturalia, & q ab arte efficiūtur. vt a falia, arbores, pictura, statuæ, dom⁹, vas. simili modo quoq; diuersas specie operationes à specie differētibus perfici putam⁹. mētis aūt operationes ab īs quæ sunt sensuū, atq; hæc iter sese specie differūt. quare ēt quæ ipsas perficiūt voluptates. Cōstare aūt hoc ex eo ēt posset, q voluptas vnaquæq; operatio D
ni ei affinitate est cōiuncta, quā p fici. simul.n. operationē propria atq; affinis uoluptas auget: quippe cū singula magis iudicent, absoluāt; exactius qui cū voluptate operātur. vt qui geometricis rōnib⁹ oblectātur, geometrici euadunt, & singula magis intelligūt, atq; aduertūt. firi mō musicæ studiosi, & ędificandi, & cæteri alīs suo quisq; opere proficiūt, dū eo oblectant, ac gaudēt. voluptates vero sunt q
E incrementū exhibent. at affinia sunt & ppria q augēt. quæ autē diuersis specie sunt, ppria, inter se quoq; specie differunt. Magis p terea inde hoc pateret, q voluptates q à diuersis eueniūt, operationib⁹ sunt impedimēto. studiosi.n. tibiarū orationib⁹ attendere nequeūt, si tibia canentem quempiā audiuerint, tibiæ cātu magis, q̄ p sente opatione oblectati. voluptas igit quæ ex tibię
F cātu prouenit, operationē circa orationē corrūpit. Id in cæteris quoq; vsu venit, cum circa duo simul operaī quispiā: quæ.n.est iucūdior operatio, alterā extrudit: atq; eo magis, quo f uoluptate longius excelluerit: adeo vt ex altera opeī nihil. Atq; iccirco fit, vt cum aliqua re vehemēter gaudem⁹, aliud q̄d nō admodū agamus: cūq; alīs leuiter oblectamur, alia faciam⁹. vt in theatris bellaria esitant: id tunc maxime faciūt, cū viles certatores sunt. Qm aūt propria voluptas exacte

¶ exacte absoluit opationes, diu-
turniores q & meliores reddit:
alienæ vero labefactãt, ac pdũ
lõge eas inter se distare manife-
ſtũ eſt. Ferè.n. alienæ voluptates
id faciũt qđ ppriæ dolores. ꝓ-
priæ.n. dolores opationes corrũ-
pũt. verbi cã, ſi alicui vel ſcribe
re iniucundũ eſt & moleſtũ, vel
rõcinari: cũ dolorẽ afferat opa-
tio, fit, vt is neq ſcribat, neq ra-
tiocinet. Ex ppriis igit voluptã
tib⁹, & doloribꝰ cõtrariũ circa
opationes cõtingit. propriq aũt
H ſunt voluptates, q ex opatione
aliqua p ſe exiſtũt. alienæ vero
aliæ appellant, ppea q ſint quid
efficiũt, qđ dolor. corrũpunt.n.
veruntñ nõ ſimili mõ. At vero
cũ opationes pbitate & prauita
te differant: & alię ex ipſis expe
tendæ ſint: aliæ fugiendæ, aliæ
neutræ: ſiſti modo voluptates ẽt
ſeſe habẽt: in vnaquaq.n. opera
tione ppria voluptas exiſtit, in
bona honeſta, in praua ſproba.
Nã & cupiditates honeſtorum
laudabiles, turpiũ vituperabiles
I ſunt. Affiniores aũt opationib⁹
ſunt voluptates quę in ipſis exi
ſtũt, q̃ appetitiones. hę.n. & rpi
bus & natura diſtinctę ſunt: illę
adeo. annexæ opationib⁹ ſunt,
adeoq ab ipſis indiſtinctæ, vt
an idẽ cũ voluptate opatio ſit,
ambiguũ eẽ videat. Neq tñ vo
lupiatẽ eſſe mentẽ; aut ſenſum
putãdũ eſt: eſt.n. abſurdũ. ſed ga
nõ ſeparant, eẽ idẽ q̃buſdã vi-
ſum. ſicut igit opationes, ita quoq di
uerſæ voluptates ſunt. Viſus ãt
à tactu puritate differt: et audit⁹ I
& olfactus á guſtatu. ſimili mõ
q̃q differũt voluptates: atq ex
his illæ q̃ circa mentẽ exiſtũt: et
vtrąq à ſe mutuo. Eſſe vero vni
cuiq aĩali ppria voluptas, quę
admodũ ẽt opꝰ vĩr: ea.n. eſt q̃ in
opatione exiſtit. id I vnoquoq
cõſiderãt i ita eẽ apparebit. equi
ſigdẽ, & canis, & hoĩs voluptas
diuerſa ẽ. Quẽadmodũ Heracli
tus inqt, aſinos ſtramẽntuas pa-
leas magis q̃ aurũ eẽ electuros:
qppe cũ aſinis pabulũ auro tu-
cũdius ſit. Ac voluptates quidẽ L
eorũ q̃ ſpecie diuerſa ſũt, ſpecie
differũt: q̃ ſunt eorũdẽ, indiffe-
rẽtes eẽ cõſentaneũ eſt. in hoĩb⁹
tñ nõ parũ variãt. eadẽ.n. alios
dolore, alios oblectatione affi-
ciũt, quibuſdã moleſta & odio
ſa, iucũda & amabilia nõnullis
ſunt. I dulcib⁹ quoq idẽ euenit:
quippe cũ non eadẽ febricitãs,
& ſano eſſe hmõi videant: neq
caſtn quippiã imbecillo, & ci q
bono habitu ꝑdit⁹ ſit. ſiſti in aliis
ẽt cõtingit. Vĩ aũt in oĩb⁹ ſiſtib⁹
id eſſe qđ probro viro apparet. M
Quòd ſi hoc recte dĩ, quẽadmo
dũ vĩ, & eſt: et vniuſcuiuſq me Vtcũq;
ſura ẽ virt⁹, & bon⁹ vir, q̃tenus iucũda
eſt talis: voluptates quoq erũt
q̃ huic vĩr, & iucũda ea quibus
hic oblectat. Si cui tñ ea vident
iucũda q̃ huic ſunt moleſta, ni-
hil miirũ eſſe debet: multæ etenĩ
corruptelæ hoĩum, & labes con
tingũt. nõ ſunt nãq iucũda: ſed
his, atq ita affectis. Eãs igit quę
ſine dubio turpes ſunt, non eſſe
dicendas

A dicendas voluptates nisi corruptis hoſibus manifeſtū eſt. Ex his vero q̄ eſſe honeſtæ vīr, qualis, aut quænā eſſe hoſis dicēda eſt? An ex opationi b⁹ patet. haz.n. ipſæ voluptates ſequuntur. ſiue igit vna, ſiue plures ſint pfecti & beati viri opationes: quę haz pficiūt voluptates, p̄cipue hoſis voluptates eſſe dicerent: reliquę aūt ſecūdo loco, & ex parte aliqua, nō ſecus atque opationes.

Dixit. Et ex hinc apparet q̄ delectatio eſt diuerſa. q̄d enim pfi
B cit res diuerſas ſm formā, diuerſum eſt ſm formā. Et hoc patet ex rebus generatis à nā, vt a lalib⁹ & plantis: & ab arte, vt in imaginib⁹, & vtenſilibus, & domo: intendo q̄m iſta, ex quo facta ſunt ex teb⁹ diuerſis ſofa, ſunt pfectiones earū diuerſæ ſofa. & ſiſt actiones diuerſæ forma, ops vt pficiant & ex diuerſificatis in forma. & pp hoc delectatio, q̄ eſt intellectui, diuerſa eſt à delectatione, q̄ eſt in ſenſibus: & delectationes ſenſuū diuerſificantur & à ſeinuicē ſm formā. Et patet q̄ delectationes diuerſificant diuerſitate actionū: eō
C q̄ quālibet earū figurat actio, quā ipſa pficit. delectatio. n. ꝓpria facit vt creſcat illa actio & augeat. & cū hęc eſt: q̄m qui faciūt hoc q̄d faciūt cū delectatione, erit actio eorū vehemētius et q̄ſita & plus p̄ſcrutata. vt qui delectant p geometriā. ipſi enim p̄ſcrutant vnā quāq; rerū geometraliū plus alijs. & ſiſt q̄ delectantur p actiones muſicæ, ſunt potētiores ad inquirēdum neumata. & ſiſt qui amāt ædificationes, ſunt potentiores ad ædificandū. & vſt in oīb⁹ agēbus addit delectatio in operatione ſui propria. & cū hoc creſcit p D
eius crementū. & q̄ creſcit cum alio à ſe, eſt ꝓpria ei⁹, p cuius crementū creſcit, & eſt alia ab ipſa p formam.

D. Et fortaſſe patebit ex hoc & q̄ delectationes, q̄ fiunt ex actionibus quibuſdā, ꝓhibitiuæ ſunt ab alijs: vt in viris occupiſcētiarū. ipſi enim nō poſſunt audire dictiones & actiones boni, audiētes vero tangētes citharā, q̄ gaudio ſonit⁹ eius poſtpōnūt actiones, quas habēt ſuer manu⁹. & pp hoc cithara, & cætera deſyderia corrūpūt actionē, q̄ eſt p rōnē. Et ſiſt accidit cęteris delectationib⁹ ad ſe inuicē: intēdo q̄ q̄n fecerit hō E
ſimul duas actiones, quarū vtraque hēt delectationē propriā, impediet magis delectās alterā ab actu ſuo, & potiſſime faciet hoc, q̄n fuerit excellentis delectationis valde, donec permittat alterā agere. Et pp hanc cauſam, q̄n ludim⁹ cū aliqua re, nō agimus rē aliā plus, q̄ illā, cum qua ludimus pp victoriā delectatiōis ludi ſup delectatiōes reliquarū actionū. & q̄n viderit altera delectationum, erit actio alterius ſine delectatione: eritq; actor eius ad modū illius, qui operat ad deſyderiū alioꝝ: vt facit citharœdus vel tibicen in loco, ad F
quę conueniunt ad intuendū eos cū mali fuerint. ipſi enim nituntur quidem ad p̄ſallendū pp illos, qui intendunt ad ipſos, & nō proprie delectationis cauſā. Et cū ſic ſit, patēs eſt q̄ delectatio propria actionib⁹ ꝓfundat actiones, & efficit eas durabiliores, i. in tpe longiori, & meli⁹ factas. manifeſtum eſt aūt, q̄ inter delectationē extraneā ab actione, & inter propriā dſia eſt multa. & hoc, q̄n delectatio extranea ab actione fere facit triſtitiam propriam actioni:

intendo

G intendo ꝙ impedit actionem: quẽ admodum impedit eã tristitia propria sibi. etenim tristitiæ propriæ actionibus corrũpunt actiones. v.g. qui nõ delectatur ex scriptura & meditatione, si tristet' ex ipsis, non scribet neq; meditabitur. Et vſq; accidit in actionibus contrarietas multa ex parte delectationis propriæ eis, & ex parte tristitiæ propriæ eis: intendo ꝙ actio, cũ qua cõiugat' delectatio sibi propria, fit fm̃ cõtrarium actioni, cũ qua cõiugat' tristitia sibi propria. & fit quidẽ hic, eò ꝙ delectatio propriæ impedit ipsam. delectatio aũt extranea, vt iã dictũ est, facit fiſte ei, qd̃ facit tristitia ꝓpriæ: eò ꝙ corrũpit actionẽ, ſicut corrũpit eã tristitia propria: quãuis nõ fit corruptio ambarum ꝓ modum consimilem.

H D. Cũ aũt diuersæ sint actiones ꝓ diuersitatẽ virorũ bonorũ & malorũ: intẽdo qm̃ actiones virorũ bonorũ diuersæ sunt ab actionib⁹ virorum malorũ: & cũ diuersæ sint ꝙ hoc, ꝙ quædã earũ electæ, & quædã earum nõ electæ, immo à quibus fugiendũ est: & quædã earũ quæ neutro horũ determinant, mãnifeſtũ est ꝙ delectationes, q̃ sequunt' actiones, diuidendæ erũt diuiſione cõsimili huic diuiſioni, donec delectatiões actionũ electarũ sint electæ, & delectatio nes actionũ fugiẽdarum fugiendæ. etenim vnicuiq; actionũ ẽ delectatio ꝓpria, & delectatio actioni nobili ꝓpria nobilis est: & delectatio actionis pravæ ẽ extranea, cõtristãs, vituperabilis valde. Et ꝓp hoc sunt desyderia rerũ qdẽ decentiũ laudabilia: rertiaũt tutiũ vituperabilia.

I D. Et delectationes, q̃ sunt actibus, magis ꝓpriæ sunt actib⁹ q̃ desyderia ipsorũ: eò ꝙ desyderia actuũ discreta sunt ab eis tpe & nã: intendo ꝙ ipsa inveniunt' distincta ab actu. delectationes vero nãæ propinquæ sunt actib⁹, & nõ separant' ab eis, sed iuenjunt' q dẽ cõiugatæ actui. & ꝓp hoc dubitat' de eis, an sint ipſe & actus res vna ẽ adẽ. Aqm̃ palã est ꝙ delectatio intellũ nõ est intellũ, neq; delectatio sensus ẽ sensus: hoc, n. impoſe ẽ. ſi q̃m delectatio nõ sepiarat' ab actu, ideo vſ q busdã ꝙ sit res vna. & quẽadmodũ actiones distinguunt' a delectationib⁹, & sunt aliæ ab eis, sic & actiones distinguũtur abinuicem.

K Actio enĩ visũ distinguit' ab auditu, & olfactu, & à gustu: & isti distinguunt' à se inuicẽ fm̃ distinctionẽ actuũ, qd̃ ergo est ex actionib⁹ distinctũ ei⁹ delectatio dicta ẽ gẽre, vt distinctio visus ab auditu, & intellect' à sensu. Ampli⁹ hoc & qd̃ est distinctũ specie, eius delectatio distincta est specie: vt distinctio speciei intellũ abinuicẽ. D. Et vſ ꝙ vnicuiq; alaliſi sit delectatio ꝓpria, cũ sit vnicuiq; alaliſi actio propria, & sit vnicuiq; actioni nãli delectatio ꝓpria. & hoc appareat valde, q̃ inſpexerit in vnaquaq; rerũ apparet. n. ꝙ delectatio equi alia ẽ à delectatione canis.

L & fiſt apparet ꝙ delectatio hoiſq; appropriat' eis est actionis q̃ appropriat' ei. & est delectatio actionis ꝓ intellũ, q̃ est alia à delectationibus exterorũ animaliũ. Sicut dixerunt qdã Antiquorũ, ꝙ dignius est ehgere apprehẽsiones q̃ aurũ: eo enim ei est nutrimentũ, quod apud ipsum delectabilius est auro: & est apprehensio ꝓ intellectũ. D. Delectationes ergo, q̃ sunt in reb⁹ entib⁹ diuersis forma, diuersant' forma. delectationes vero, quæ sunt reb⁹ eisdem,

M intẽdo

A intẽdo nõ diuerſificatis per formã, rectũ eſt vt nõ ſint diuerſæ: quãuis iã inueniant diuerſę diuerſitatæ nõ parua in hoſb⁹: eo ꝙ nos inuenim⁹ res vnas eaſdẽ delectantes quoſdã & cõtriſtãtes alios, & entes q buſdã moleſtas & odioſas, & alijs delectabiles & amatas. & hoc eſt, vt illud qđ accidit i reb⁹ dulcib⁹, in q bus nõ iudicat ſan⁹ & febriés iudiciũ vnũ: & vt i reb⁹ calidis & frigidis, q nõ ſunt apud debiles & fortes ſm vnã diſpõnẽ, ſed quoſdã hominũ delectat calidũ, & alios frigidũ. & ſiſte huius accidit in vniuerſis apprehenſibilibus, D. Et B vi ꝙ in oſbus iſtis rei veritas ſe habeat, put appareat viro bono: intendo ꝙ delectabiliã ex ipſis nãſt & electa ſunt ea, q eligit nã viri nobilis. Et ſi ſic eſt, tũc bene dictũ fuit ꝙ virtus eſt mẽſura oſs tei: intẽdo illud, p quod cognoſcunt nãæ rerũ in bonitate & malitia: ſicut p menſuram cognoſcit quãtitas rei. Secũdũ igit hoc bonum in ſeipſo eſt, de quo vt bono q̃n bonũ. & ſiſt delectatio in rei veritate eſt illa, de qua vt bono ꝙ ſic ſit: & nõ elongat quin ſit hoc, qđ vt bono delectabile, apud quoſdam hoſum nõ delectabile, aut minus in delectatione. C etenim accidũt in gñatione hominũ corruptiones multæ: & nãæ egreſſę ab equalitate. & pp hoc delectabile nãſt nõ eſt delectabile, niſi eis, quibus non accidit corruptio in nã. D. Et de manifeſtis eſt, ꝙ illud, qđ cõcedit eẽ turpe, nõ ẽ delectabile, niſi apud viros corruptarũ naturarũ. Delectationes ãt, q̃ vident eſſe emeritorũ & virtuoſorum, nõ inueniunt homini⁹, niſi ex pte actionũ ſuarũ, q̃ appropriantur ipſi. Et ſi fuerint delectatio vna aut delectationes plures viro pfecto deſyderanti ſtat⁹ felici, tũc illa delecta D tio vna, aut illa q̃ completur ex multis, ſi multæ fuerint, eſt illa, de qua vere dr ꝙ eſt delectatio hoīs. & hoc manifeſtũ eſt, qñ declaratum fuerit quis eſt actus hominis proprius ei. cæteræ vero delectationes habẽt ſe ad hanc, ſicut cæteri actus ad huiꝰ actum: intẽdo eum, qui eſt complementum actuum humanorum.

De *felicitate*. Cap. 6.

CVm dicta aũt ſint ea, q̃ ad virtutes, & amicitias, & voluptates ſpectant: reliquum eſt, vt de felicitate figura E quadã diſſeram⁹, qm̃ finẽ eã humanarũ rerũ eẽ ſtatuim⁹. Si igr antedicta repetam⁹, breuior nobis euadet oro. Dixim⁹ eam nõ eſſe habitũ. nã in eo ineſſet, q p totã vitã dormiret, & plãtę vitã traduceret, maximiſq infortunijs afflictaret. Quod ſi hęc non placẽt, ſed magis in operationẽ quandã ipſa reponẽda ẽ, ſicut F ſupiorib⁹ eſt dictũ: ex opationibus aũt aliæ ſunt neceſſariæ, & ob alia expetẽdæ, aliæ p ſe patet, felicitatẽ aliquã ex his q̃ per ſe, & nõ ob aliud ſunt expetẽdę, eẽ ſtatuendã. felicitas enim nullius rei indiga eſt, ſed ex ſeſe ipſa ſufficit. Per ſe aũt ſunt expetendæ illæ, ex quibus ꝑter operationẽ requiritur nihil: cuiuſmodi eſſe actiones videntur, quæ ex virtute fiũt. bona. n. & honeſta agere ex his eſt, quæ p ſe expetũtur. Quin etiam ex luſionibus illæ quæ iucundæ ſunt: quippe cũm nõ ob aliud ipſas eligãt: damnũ enim

Felicitas nullius rei indiga eſt, ſed ex ſeipſa ſufficit.

G enim ex ipſis potius q̃ vtilitatẽ & corpora & fortunas negligentes, cõſequuntur. Cõfugiunt autem ad huiuſmodi diuerſationes pleriq; eorũ qui felices habent. Vnde apud cyrânos in exiſtimatione ſunt, qui in talibus diuerſationibus ſunt vrbani: quippe cũ in ꝑſa quæ illi appetunt, ſeſe exhibeãt iucũdos. indigẽt autẽ talibus. Ac videntur quidẽ hæc felicia eẽ, propterea q̃ qui in poteſtatibus cõſtituti ſunt, his vacant. ſed nullũ fortaſſe argumentum hmõi hoſes ſunt. nõ enim in dominatu virt⁹ collocata eſt, aut intellectus, ex quibus honeſtæ operationes exiſtunt. Neq; ſi iſti gaſynceræ & liberalis voluptatis guſtum nõ habent, ad corporis voluptates cõfugiunt: propterea has magis eſſe expetendas exiſtimandũ eſt. nam & pueri quæ apud ſe in ſcio ſunt, præſtantiſſima eſſe opinantur. Conſentaneum igit eſt, vt ſicut pueris & viris diuerſa eẽ in precio videntur: ita prauis et bonis I quoq; videant. Vnde quẽadmodum ſæpe dictũ eſt, ea ſunt ſcio ſa et iucũda, q̃ probo uiro hmõi ſunt. atq; ea maxime expetenda operatio eſt vnicuiq;, q̃ ex habitu proprio: probo aũt viro, quę ex virtute fit. Nõ eſt igit in luſu felicitas. abſurdũ. n. eſt luſum eſſe finẽ: & negociari, & laborare ꝯ ta, vita ludendi cauſa. nã oſa, vt ita dicã, præter felicitatẽ alteri⁹ cauſa expetimus: quippe cũ finis ipſa hęc ſit. ſerio aũt agere et laborare luſionis cauſa ſtultum K planẽ ac puerile admodum vĩ. Ludere aũt ut ſerio agat quiſpiã ex Anacharſidis ſententia vĩ recte ſe habere: quippe cũ luſus requiei ſimilis ſit. & cũ nequeant hoſes aſſidue operari, requie indigẽt. nõ eſt igit finis requies: cuiſa. n. operationis ſit. At eẽ ex virtute vita felix vĩ: hæc aũt ſtudioſa & ſeria eſt, nõ in luſu verſatur. Meliora ꝑterea ſeria & ſtudioſa eſſe dicim⁹ ridiculis, & ñs q̃ cũ luſu ſiunt. Et melioris ſem per partis, & hoſs operationem L eſſe ſtudioſiorẽ affirmam⁹. melioris aũt operatio ꝑſtantior, felicitatiq; accõmodatior iam eſt. Frui itẽ corporis voluptatibus quilibet ẽt mancipium, nõ tamen q̃ optim⁹ poſſet: mancipio aũt felicitatem tribuit nemo, ſiquidẽ neq; ẽt vitã: non enim in talibus diuerſationib⁹ felicitas cõſiſtit: ſed in operationib⁹ quę ex virtute proficiſcũtur, quẽadmodum dictum eſt prius.

DIxit. Et cùm iam dixerim⁹ de M virtutibus & dilectionibus & delectationibus, remã ſit dicendũ de felicitate. vult felicitatẽ propriã ſic cõi enim ſã locutus fuit in tractatu primo: cũ ſit felicitas cõplementum actionũ humanarũ. Memoratio. n. noſtra et⁹ quod ꝑceſſit ex dictionibus I hoc primo tractatu, fuit dictio abbreuiata. Et iã diximus illis, q̃ ip ſa nõ eſt habitus, ſed eſt q dã in actu ipſius habit⁹. & ſi nõ, erit vita felicis, vt vita aſalis ſic nolati. de hoc aſali putatur, q̃ tota vita ſua ſit ſomnus. Et qñ felicitas poſita fuerit in actũ:

intendo

A intendo ꝙ ſit actus cõis: & ex actib⁹ ſit neceſſari⁹: & ex eis electius alius ſit electus ꝓp aliquid aliud, & aliud ꝓp ſeipſum, patet ꝙ ponenda eſt in actũ electum ꝓp ſe, non ꝓp aliud: & ꝙ felicitas nullius eſt indigens: nec electa eſt ergo ꝓp aliquid, ſed ꝓp ſe ipſam, eõ qm ipſa ſufficiens eſt ꝑ ſe. Et res electæ ꝑ ſe ſunt illæ, ex quib⁹ non requiritur aliquid aliud, quod ſit prẽter actũ. & vt ꝙ actus rerũ electarũ ꝑ ſe ſint: operationes.n. nobiles electæ ſunt ꝓp ſeipſas. Et ſiſt operationes delectabiles ex modis ludi ſunt de hac ſpecie. patet.n. ꝙ nõ eli-
B guntur ꝓp aliquid aliud. attñ damnum proueniẽs ex ipſis eſt amplius q̃ vtilitas. D. Verunt̃ multotiens amat felix vilificationẽ corporũ & poſſeſſionis corporalis, & fugit curioſitatẽ circa diſpõnes corpales, & ꝙ hanc quidẽ præeligũt homines quatenus p ipſam cõſortes efficiãtur regum tyrannorũ. efficiũt.n. ſeipſos p has actiões delectabiles eis. & ꝓ hoc lucrantur apud eos. & vt putatur quidẽ de vſu delectationũ, & dimiſſiõe conat⁹ & laboris ꝙ ſit felicitas: eõ ꝙ viri poteſtatũ vtunt iſto, & fortaſſe nõ eſt in rei veritate, prout eis
C vi de hoc: eõ ꝙ virt⁹ & intellꝰ in q̃-
bus vtriſq; ſunt actiones nobiles, nõ cõtinent ſub poteſtate. D. Ideoq;, cũ iſti nunq̃ guſtauerint delectatio-
nem ſyncerã puram, q̃ eſt delectatio intellꝰ & actionũ nobiliũ, cõfugiũt ad delectatiões corporales, eſtimantes eas electas eſſe plus alijs. Et cõueniens eſt ne ſit eſtimare iſtorũ delectationes corporales electa eſſ in eas eſſe electas in ſe: quẽadmodũ neq; q̃d reputãt pueri eſſe ex eligibilib⁹, q̃ ipſi præeligũt, ꝓp hoc eſt eligibile in ſe. immo quẽadmodũ res electæ pueris nõ ſunt electæ apud viros. ſic D
nec electa apud viros vilitatis, electa ſunt apud viros nobiles & temeritos. & res honorabiles & delectabiles I rei veritate, ſicut pluries dictũ eſt, q̃ iudicãt̃ à virtuoſis. Etenim apud vnũquẽq; modũ hominũ eſt actio electa valde: & ẽ q̃ cõuenit nãt̃ ſuæ ꝓpriæ. cũq; ſic ſit, tũc hoc qđ cõuenit nãt̃ nobili, nobile ẽ neceſſario: & qđ cõuenit nãt̃ vili, vile eſt neceſſario. ideoq; non eſt felicitas in ludo. non.n. eſt poſſe vt ludus ſit cõplemẽtum & pfectio. & impoſſ ẽ vt ſim⁹
ſpatio vitæ nr̃æ ſtudioſe operantes & E
laborãtes, & agam⁹ hoc nõ ſerioſe, ſed iocoſe. nos.n. vt conamur qđ ad oẽ, ad qđ conamur felicitatis cã: eõ ꝙ ipſa eſt cõplementũ. ſtudiũ ſit & labor ludi cã, vanitas ẽ manifeſta & ptinens pueris: quilibet in principio adoleſcẽtiæ reputet eſſe certũ & rectũ: eõ ꝙ ludus requies vt, & hãt̃ inquiriẽ requies. Verũt̃ patẽs eſt ꝙ illi, qui nõ valẽt ꝑpetuare laborẽ indigẽt rege. & ſi ſic ẽ, nõ eſt reqes cõplementũ, qđ eſt felicitas: ſed quẽriẽ ꝓp actũ, q̃ eſt cõplementũ & finis. Et vt patẽs eſt ꝙ vita felicis eſt ea, q̃ ſit cũ virtute: & ſit qđ hoc cũ vir
tute I ſerio, nõ I ludo. Ideoq; dicim⁹ F
ꝙ Itellꝰ melior ẽ viſu. quẽadmodũ enI melioris mẽbri melior ẽ actio, ſic melioris hoꝰ melior eſt actio: & act⁹ melioris vt melior eſt & felicior. ſi ergo bon⁹ virtuoſ⁹ melior ẽ riſore, erit act⁹ ei⁹ melior neceſſario. D. Qui ãt̃ replent̃ delectationib⁹ corporalib⁹, nõ habẽt ꝓgatiuũ I hoc à ſeruo & captiuo. nullꝰ.n. ꝓportionat felicitatẽ ſeruo, cui⁹ vita nõ eſt, neq; captiuo. ideoq; igit̃ nõ ẽ felicitas I hmõi occupationib⁹, ſed ẽ I actionib⁹ virtualib⁹, vt dictũ eſt prius.

De

¶ De ſpeculatiua contemplatione. Cap. 7.

SI vero felicitas eſt ex virtute operatio: cõſentaneum eſt eã ex illa eſſe quæ ꝓſtantiſſima eſt: hæc aũt eius erit, qđ eſt optimũ. Siue igit id intellectus ſit, ſiue aliud quippiã, quod ſane ſm naturã vĩ principatũ obtinere, & ꝓuidere, notionẽq; habere de honeſtis, & diuinis rebus: ſiue diuinũ quoddam ẽt ipſum ſit, ſiue ex ñris q in nobis ſunt diuiniſſimũ: huius ſm appriã virtutẽ operatio, ꝓfecta felicitas eẽt:
H quã eſſe contemplatiuã dictũ iã eſt. Atq; hoc tum cũ ſuperius dictis, tum cũ veritate cõſentiens eſſe videret. nã & ꝓſtantiſſima eſt hæc operatio: quippe cũ ex ñris q in nobis ſunt, intellectũ hmõi ſit: & ex ñris q in cognitionẽ cadũt, illa circa q intellectus verſat. Et ꝓterea aſſiduiſſima. cõtẽplari ſiquidem aſſidue magis, q̃ operari qppiam poſſumꝰ. Exiſtimamusq; oportere voluptatẽ felicitati eẽ admiſtã. iucũdiſſima aũt ex virtutis operationibꝰ ea ꝓculdubio
I eſt, quę ſm ſapientiã fit. Philoſophia ergo mirabiles hẽre & puritate & * nobilitate voluptates videt. Cõſentaneũ aũt eſt ſcientibus q̃ quærẽtibus iucũdiorẽ vitæ traductionẽ eſſe. tũ ſufficientia q̃ dr̃, in cõtẽplatiua maxie ẽ. Nã eorũ quidẽ quę ad viuendũ neceſſaria ſunt, ea ſapiẽs et iuſtꝰ, & cæteri indigent. hmõi tamen hominibus cũ abũde res ſuppetunt, iuſtꝰ ñris indiget erga quos, & qbus cũ iuſte agat: tẽperans itẽ ſimili modo, & fortis, & cęte ri ſinguli: ſapiẽs vero ẽt ſi p ſe ſolꝰ ſum ſit, contẽplari põt: atq; id tãto magis, quãto ſapiẽtior fuerit. melius quidẽ fortaſſe ſi adiutores habeat: ſufficiẽtiſſimus tñ ipſe ẽ. Sola ꝓterea ipſa p ſeipſam amari videret: quippe cũ ex ea ꝓterq̃ q contẽplatus fuerit quiſpiã, cuenuat nihil. ex agẽdis aũt reb⁹ aut plus, aut min⁹ aliquid ꝓter actionẽ nobis cõparamus. Videtur itẽ felicitas in ocio eſſe. negociis enim diſtringimur, vt
L ociemur: & bellũ gerimus, vt in pace degam⁹. Atq; actiuarũ quidem virtutũ operationes in ciuilib⁹, vel bellicis reb⁹ verſantur. quarũ actiones negocioſæ vĩr. Bellicę ſanè ẽt oſno. nemo. n. eſt, q vel bellũ expetat, vel apparatum bellicũ faciat bellãdi cã. ſanguinarius. n. prorſus qdã ẽ videre ẽ, ſi amicos ea cã ſibi hoſtes redderet, vt pugnæ, & cędes orent. Ciuilis quoq; hoſs operatio negocioſa eſt ꝓter ipſam ẽt ciuitatis adminiſtrationẽ, dũ poteſtates & honores ſibi & ciuib⁹ M
cõparat, vel ẽt felicitatẽ ipſam, q̃ diuerſa eſt a ciuili, quã ẽt quęrim⁹, vtpote. ſ. diuerſam. Signi ex actionibus quæ ſm virtutes fiunt, bellicæ & ciuiles pulchritudine & magnitudine excellunt, atq; hæ negocioſæ ſunt, finemq; quendã appetũt, & nõ p ſe ſunt expetẽdę: intellectus vero operatio cũ ſtudio præſtare, cũ contẽplatiua ſit, tũ appetere ꝓter ſeipſam finẽ nullum videt, habereq;

* a. l. ſtabilitate.

A haberetq; voluptatē propriā, q̄ operationē ipſam auget: & ſufficientia quoq;, & ocioſitas, & indefatigabilitas, vtpote humana, et q̄cunq; alia beato attribuitur, ex hac operatione vſir exiſtere: perfecta ſanē felicitas hæc hoīs eſt, vbi vitæ longitudinē p̄fectā eſt nacta. nihil.n. eorū q̄ ſunt felicitatis imperfectū eſt. Ac talis quidē vita p̄ſtantior eſſet, q̄m hoī cōueniat. non.n. q̄tenus hō eſt, ita viuet: ſed q̄tenus diuinum quid in ipſo ineſt, q̄to aūt id p̄ſtat cōpoſito, tanto quoq; eius operatio ab operatione diſtat, q̄ ex virtute alia exiſtit. Si igit̄ intellectus diuinū quid eſt, ſi ad hoīem reſpiciamus: ſic vita q̄ ex intellectu traducit̄, ſi humanæ vitæ cōparet, diuina ēt ipſa eſt. Neq; vero oportet (quēadmodū nōnulli monēt,) vnūquēq; cum ſit hō, humana: & cū ſit mortalis, cogitare mortalia: ſed quatenꝰ licet, Imortalē ſe reddere, oſaq; efficere, vt ex p̄ſtātiſſimo oſum q̄ in ipſo eſt, vitā traducat. nā licet id C mole ſit paruū: vi tñ: & precio, oſa longo interuallo excellit. Id aūt eſſe ēt vnuſquiſq; videret, ſi quidē p̄cipuū, & meliꝰ eſt. quocirca, abſurdū eſſet, ſi non ſuam quiſq;, ſed alicuius alterius vitā expeteret. Quodq; dictū ſuperius eſt, nunc ēt cōueniet. q̄d.n. naturæ vniuſcuiuſq; eſt accommodatū, id p̄ſtātiſſimū, ac iucūdiſſimū vnicuiq; eſt. ergo ēt hoī vita, q̄ ex intellectu traducit̄: ſiquidem maxime id homo eſt,

Dixit. Cū felicitas ineuntes ſit in D
virtute, i. ſub virtute, rectā ē,
vt hic aīt. ineūtes i virtute robuſta
valde, & vt ſit actus iſte melioris vir
tutis, ineūtē i nobis: ſiue ſit hoc intel
lectu: ſiue potentia alia cognata ip
ſi: de qua putat q̄ dīxit nāīr vniuer
ſis potentijs, & vt iſti poetiæ ſit me
ditatio in meliorib⁹ rebus, & ſunt
res diuinæ. Et pp hoc neceſſe eſt vt
ſit hæc poetica diuina, aut magis di
uina of eo qd in nobis eſt ex poten
tijs, & cùm hic ſit, actus iſtius poetic
ex nobis ſm virtutē ꝓpriā ei eſt feli
citas: intendo eius actū, ſm cōpleti⁹ E
qd inueniē ei. Quòd aūt hæc felici- F
tas eſſentialis eſt, iā dictū eſt in ꝓce
dentibus. D. & forſan putandū ē de
hac opinione, cōceſſam eſſe eam ab
Antiquis: eò q̄ iſte actus robuſtus
eſt valde. & patēs eſt q̄ intellectꝰ cu
iuſdā in nobis, & q̄ operat̄ quidē in
ſcibilibus, q̄ cōprehendit intellectꝰ.
& actio rius in ipſis cōtinua eſt val
de, & plus alijs ex cæteris actionib⁹
potentiarū inuentarū in nobis: eò
q̄ eſt intellectus. Eriā dictum eſt, q̄
actio intellectꝰ dignior eſt vt ſit cō
tinua q̄ vt ſit agens in hora quadā.
vult, vt æſtimo, in lib. de Aīa. D. Et
manifeſtū eſt ēt, q̄ oportet vt ſit cū
felicitate, p̄fectiſſima delectationū.
& de notis p ſe conceſſis eſt, q̄ dele
ctabiliores actionē, q̄ ꝓportionan
tur virtuti, ſunt actiones ſapientiæ.
Et v̄ de Philoſophia q̄ ſint ei dele
ctationes mirabiles pluſquā cæteris
actionibus ꝓportionatis virtuti pp
hoc, q̄ eſt in actione eius, & de ſci
entia in certitudine. Et rectū eſt vt
ſit hæc delectatio eis, qui ſciunt ſin
ſpēm magis ꝓpria, q̄ eis q̄ acquirūt
vt addiſcant. cumq; hæc ſit, tunc actꝰ
huius virtutis ē felicitas vltima. D.

G Amplius, qñ oportet vt ſit actus ſe
lix pſ ſufficiés ſibi ipſi q̄ eqrri actº:
eò q̄ plus ſufficiens, felicius ſit & ma-
niſeſtū eſt, q̄ actus opinandi & ſpe
culandi ſufficientior ſit eqteris actib⁹:
inteḋo q̄ hō in ipſo ſufficit ſibi ipſi,
abūḋ alio magis q̄ in eqteris actibus
virtutis. Eorum enim rebus neceſſarijs I
vita indiget ſapiens, ſicut indiget eis
alius. & vt virtutes oēs in indigēn
tem vsū ſunt, qñ quidē oīm iſto
rū ſufficientia. eorum caſtus indi-
get oībus, in quib⁹ exerceat iuſtitiā.
& fort caſtus indiget reb⁹, erga quas
ſe habeat temperate. & ſic fortis, &
H reliquæ ſint virtutes operatiuę: inteḋ
do q̄ oīum earū viſitator indiget
aliquo alterō. Sapiēs aūt pōt vti opi
nione & ſapientia ſolus. & quanto
fuerit perfectius ſapiens, erit poten-
tior ad hoc. quamuis non dubiteṫ,
cum ſit melius agens, qñ fuerint ei
adiutores ad hoc. veruntñ poſſe eſt
ei, vt agat actionem ſuā ſingulareṁ.
Et vt ſit in actione ſua ſufficiens, eſt
diuerſo reliquis virtutibus: qñ oēs
indigent accipere in quod agāt, aut
magis aut minus. & qñ fuerit hæc
actio perfectioris ſufficientiæ cæte-
ris actionibus, & perfectius ſufficiēs
I eſt actus felicitatis: hic ergo actus,
actus felicitatis eſt: inteḋo actū ſa-
pientiæ & ſpeculationis. D. Et vt fe
licitas eſſe in conflictu, eò q̄ occupa
mur quidem ad conſligendū & præ
handum, pp eſſe cum ſalute & pacē.
D. Et vſt oībus de virtutibus regiti
uis, quæ ꝓportionant operationi-
bus ciuilib⁹ vſibus gubernamus, vt
ſunt bella, & reliqua, putaṫ q̄ ſint ꝓ
pter aliud. particularia quidem ex
ipſis videnṫ eē pp rem particulareṁ,
& vſus pp vſum: vt ars bellandi. nul
lus n. eligit bellari, vt ſit bellatio ei⁹
votaliter eſt ſuſcitandi bellum aliud. t
oībus n. modis creditur de eo qui per
actum ſuū amicos inimicos reddit,
donec inter ipſos ſiat bellum, quod
ſit ſm actum ſuum in fine malitia-
rum: & q̄ conſequaṫ ipſum p hunc
actum ſuū, hoc ro interfectionis, &
diſnum ei⁹. Cūmq; ſic ſit, eſt quidē
occaſio bellandi, vt lucreṫ ſibi dele-
ctationem, & ciuitati bona & hono
res, & vſt vt lucreṫ felicitatem ſibi &
ciuibus. & manifeſtū eſt q̄ res aliis
actionibus ciuilibus eximijs præ ar
tē bellandi ſiſt ſe hēt: intendo q̄ ſ-
runṫ pp aliud. Et cum actiones ciui
les ſuperent reliquas operationes, quę L
ꝓportionaṫ virtutibus excellēs
& quātitaṫ, & ſint iſtę occupaṫ pp
aliud, & concupiſceṫ cōplementum
ab extra, neq; ſint electæ pp ſe, & ſit
actus intellⁱs diſtinctus ab iſtis actio
nibus honorificentia & nobilitate,
cùm ſit actus eius vſus opinionis, &
eſt honorabilior actuum, & nō ap-
petit vt ſit ei cōplementū aliud pen
tus p cōplementū ſuiipſius, & ſit ei
delectatio ꝓpria ſuperans cæteras
delectationes, & creſcat iſta delecta-
no cremento ſuarū actionū, & inue
niaṫ in actione ſua ſufficiēna, & ges
ſm deſyderatū ei modū: & vſi tūc- M
uenieṫ vniuerſitas rerū, q̄ proportio
naṫ viris deſyderatis ſtatus, & felici
tatis. & patēt ē, q̄ iſtæ res inueniant
huic actui eidē. Cū ſic ſit, eſt quidē
iſte actº felicitas pfecta, qñ ꝑparatū
ei fuerit, vt inueniat ſpatiū cōpletū
ex vita hois. non. n. erit cōpletū, niſi
qñ inuentū fuerit ei ſpatiū cōpletū:
& nō proportionaṫ felicitati aliqđ
non cōpletū. Et vita, q̄ eſt in hmōi
actu, altior ē q̄ vt ꝓportioneṫ hoi.
non. n. eſt vita eius in hac diſpōne,
ſm q̄ vita hois, ſed ſm q̄ ea eſt res

diuina.

A diuina. & hoc quidē est ſm menſurā ſeparationis iſtius partis alię à cō
pōne: intendo parē cui inuenit iſta
actio. & diſtantia eius in hac inten
tione à cęteris potentijs, à quib⁹ exi
ſtunt cæteræ virtutes: intendo qſn il
la cōpoſitæ, iſta vero aut ſimplex,
aut propinqua ſimplici ē ſeparatio
actus eius à cæteris virtutibus ſēd m
menſurā. qua diſcretor ſimplex no
bilior est cōpoſito. & vlr ſm menſu
rā honorificentiæ actus diuini i ho
mine ſup reliqua, q̄ ſunt in ipſo, eſt
menſura honorificentiæ vitę, q̄ pro
portionat cæteris potentijs. Et pp
B hoc eſt, ꝙ videmus vitā proportio
natā huic actui, qñ cōparat vitæ ꝓ
portionatæ cæteris virtutibus, cē di
uinam: & illā humanā. D. Oportet
igit ne ſit cura, & appetit⁹ hoīs, hu
mana, q̄uis bō ſit, ſicut mādauerīt
mandatores huius neq; vt ſit appeti
tus eius appetitus mortalis, q̄uis ip
ſe ſit mortalis: immo oportet vt eſſi
ciat ea immortalia, ſm ꝙ poſſibile
fuerit: & vt faciat cē qđ facit, quate
nus vita viuat vigoroſiore, q̄ eſt in
ipſo honoratiore. quāuis n. bō par
uus ſit corpore & magnitudine, po
tentia tñ & honore ſuperat oīa mul
C tū: intendo ꝓ potentiā intellm. hæc
enim potentia dīatrix eſt ſup oīa.
D. & conueniens quidē est opinari
q̄ exiſtentia cuiuſcunq; hoīs inquā
tū hō, eſt ꝓ hanc ſubſtantiam, q̄ no
minat intellꝰ, cum ſit honoratꝰ &
melius quod eſt in eo: & vita ꝓpor
tionata huic eſt vita proportionata
hoī & inconueniens eſt, vt non eli
gat aliquis vitā ſuiipſius, immo eli
gat vitam alterius. D. Et oportet vt
nunc dicat ēt quod iam dictum eſt
prius, ꝙ proprium vnicuiq; anima
lium eſt vigoroſius, quod eſt in ip
ſo naturaliter, & delectabilius. Sī ex D
go eſt intellectus hoc modo i hoīe,
erit vita, quæ ꝓportionat ei taliter
in hoīe: intendo delectabiliorē vi
tam, & vigoroſiorem earū, cūm ſit
hæc vita humana magis q̄ aliæ.

De felicitate actiua, & præcipue manente operationis. Cap. 8.

HÆc igit ēt felicitatiua eſt. Secundo vero loco ea q̄
ex alia virtute exiſtit: eq
pe eſt operationes q̄ ſm ipſā ſunt,
humanę ſunt. Iuſta. n. & fortia et
cætera ex aliis virtutibus erga
nos mutuo agim⁹ in cōmerciis, E
& vſib⁹, actionibusq; varijs, & i
affectib⁹, ſeruātes quod decorū
vnicuiq; eſt. hæc aut humana
eſſe oīa vīr. Nonnulla vero ēt ē
corpore vīr euenire: multamq;
affinitatē cum affectib⁹ habere
morū virtus. Quin ēt prudētia
cū morū virtute, atq; hęc cum
prudētia cōiūcta eſt. fiqdē pru
dētiæ principia ex virtutib⁹ mo
ralib⁹: rectitudo verp moraliū
virtutum ex prudētia exiſtit: at
hæ cōnexæ cū affectib⁹ ſunt, & F
circa cōpoſiti verſant. virtutes
vero cōpoſiti humanæ ſunt. &
vita igitur q̄ ſm ipſas traducit,
& felicitas humāi erit. Mētis aūt
ſeparata eſt. de ipſa. n. hoc tantū
nō eſt dictū: nā exquiſite tracta
re maius eſt, q̄m præſenti propo
ſito conueniat. Videtur vero vel
parū vel minus q̄ moralis, ex
ternarū rerū apparatu indigere.
neceſſaria. n. rebus vtriſque eſt
opus: atq; id ex æquo eſſe: licet

G magis circa corpus, & q̃ hmõi
sunt, ciuilis laboret. parũ. n. ꝙd
differret. Sed in operationibus
longe distabit liberali. n. ad libe
ralia agenda, & iusto ad retribu
tiõꝫ faciẽdas pecunijs erit opꝰ:
quippe cum obscuræ volũtates
sint: simulentq; ẽt illi, qui iusti
non sunt, iuste agere se velle. for
titudini itẽ poetria, si mõ quip-
piã ex virtute exequi debet: &
temperanti potestate opus erit.
quo pacto. n. aut talis aut alius
quispiã esse manifestus posit?
H Sed q̃ri consuevit, vtrũ electio
an actio magis propria virtutis
sit: cùm in vtriq; cõsistat virtꝰ.
vñ manifestum est in vtriq; id
futurũ, qđ pfectũ est. ad actiões
aũt exequendas multis est opꝰ:
& quò plures & meliores sunt,
eò pluribus. Contẽplanti vero
nulla hmõi rerũ ad operationẽ
quidem indigentia est: quin fe-
rẽ contemplationi esse impedi-
mento consueuerunt. quatenus
tñ hõ est, cùm pluribusq; vitã
degit, ex virtute agere ꝓponit.
I talibus igit ad humane se geren
dum indigebit. Nã pfectam feli
citatẽ cõtemplatiuã q̃dam ope
rationem esse, constare vel inde
posset, q̃ Deos maxime beatos,
& felices esse existimamus. Nã
quales actiões attribuere eis de
bemus, iustas ne? sed ridiculi sa-
nẽ viderẽt, si cõmercia facerẽt,
& deposita redderent, atq; alia
hmõi inter se contraherent. Nũ
quid fortes? vt formidolosa su-
stineãt periclitenturq; quia ho-
nestum sit? An liberales? sed cui
dabunt? absurdum quippe, si ẽt
ipsis numum, aut tale quippiã
adesse dicamus. Nã si tẽperãtes
esse eos asseruerimus, quidnam
ciusmodi essent? q. n. prauas cu
piditates non habeant, molesta
atq; suidiosa laus est. si demum
ocia pcurramus, q̃ ad actiones at
tinent, parua & indigna dijs ẽ
videbunt. At viuere Deos oẽs
existimant: quare ẽt operari. nõ
enim vt de Endymione dr̃, dor
mire eos oportet. ei igit qui vi-
uit, & actione, & effectiõe, item
magis caret, pter contẽplationẽ
quid restat? Quaꝝ Dei operatio
cũ beatitudine excellat, cõtem-
platiua erit: & ex humanis ea
erit felicissima, q̃ huic maxime
est cognata. Argumento illud ẽ,
q̃ cætera afalia q̃ tali operatio-
ne penitus carent, expertia feli-
citatis quoq; sunt. Dijs. n. beata
tota vita est. hoibus aũt eatenꝰ,
quatenus similitudo q̃dam eius
modi operationis in ipsis inest.
at cæterorũ afalium nullũ est fe
lix, propterea q̃ contemplatio-
nis particeps nullo mõ ẽ. Quo-
usq; igit protendit contẽplatio,
eousq; ẽt felicitas sese extendit:
& quibuscunq; magis inest cõ-
templatio, ijs magis quoq; inest
& felicitatem constat: atq; illam
quidem non ex accidẽti, sed ex
ipsa contẽplatione. ipsa. n. p seip
sam est preciosa. Quare felicitas
cõtẽplatio q̃dam est. Opus erit
aũt & externa prosperitate hoi
nato. non. n. ad contemplãdum
natu-

A natura ex ſeſe ſufficit, ſed oportet, vt & corpus valeat, & alimentum, & cætera obſequia ſuppetant. Non tñ multis & magnis opus fore felici exiſtimandum ſit: & ſi abſq; externis bonis beatum quempiã eſſe nõ liceat. nõ enim in exuperatione ſufficientia cõſiſtit, neq; iudicium, neq; actio: quippe cùm fieri poſſit, vt qui ẽt terræ & mari non imperet, honeſta agat. ex mediocribꝰ ſiquidem rebus agere ex virtute vnuſquiſq; poſſet. Id qđ cernere inde euidenter licet, q̃ priB uati hoſtes non minus, immo ẽt magis q̃ potentes, honeſta agere vident. Satis igit eſt, ſi tot facultates ſuppetant. felix. n. erit vita eius, qui ex virtute operat. Quin & Solon felices recte fortaſſe definiit: cum ſquit, eos eſſe qui externis rebus mediocriter fuerunt inſtructi, & honeſtiſſima egerunt, vt exiſtimabat, modeſteq; vixerunt. fieri. n. põt, vt mediocria poſſidentes ea agãt, q̃ oportet. Vñ ẽt Anaxagoras feC licem non diuitẽ neq; potẽtem exiſtimaſſe: cùm dixit, ſibi non eſſe mirum futurum, ſi pleriſq; é vulgo abſurdꝰ quiſpiã eſſe videat: eos. n. externis rebus, quarũ tm̃modo ſenſum habent, iudicare conſueuiſſe. Sapientũ igitur opiniones cũ rõnibus cõſentiunt. ac fidem quidẽ aliquã talia quoq; afferunt: ſed verum ipſum tñ in agendis rebꝰ ex factis & vita iudicat. in his. n. ſcipua vis conſiſtit. Quocirca, ante dicta ita conſideranda ſunt, vt ad D victi & facta referant: & ſi cùm factis conſentiunt, admittenda: ſin ab eis diſtrepant: verba ſunt exiſtimanda. At qui ex intellectu operat, hunc̃q; excolit, atq; optime affici: is eſſe Deo cariſſi- Quis Deo cariſſimꝰ. mus vꝺ. nã ſi aliquam humanarum rerum curam dij habent, ſicut vꝺ: conſentaneum eſt ipſos re illa q̃ optima ẽ, atq; ipſis maxime cognata, delectari, qui eſt intellectus: eosq; qui eã maxime amant, & honorant, remunerari. vtpote qui eorũ q̃ ipſis ſunt E amici, curam habeãt, rectẽq; & honeſte agãt. Hæc aũt oĩa ſapiẽti maxime ineſſe, obſcurum nõ eſt: is igit eſt Deo cariſſimus: eũ demtq; eſſe ẽt feliciſſimũ veriſimile ẽ. Quare ita quoq; efficit, vt ſapiens maxime felix ſit.

ITem igit illa q̃ pportionat huic virtuti, beata eſt valde. Quæ vero proportionat virtuti alij, beata eſt mõ ſecundario: eò q̃ actiones illarum virtutũ humanæ ſunt, & actio iſtius diuina: prout dixim⁹. Et ſunt quidem illæ humanæ: eò q̃ actiones F iuſtæ & fortes, & cæteræ operationes, quibus vtimur in eo qđ eſt inter nos, ſm q̃ ipſæ ſunt virtutes in connegociationibus, & indigẽtijs, & otbus actionibus, & paſſionibꝰ, conſeruant qđ oportet conſeruari vnicuiq; ex rebus apparet. n. q̃ oĩa iſta ſunt humana. Et vꝺ de quibuſdã eorum, qđ acciderat ex parte naturæ corporis, & q̃ virtꝰ moralis figuret paſſiones multum. Et ſunt quidem virtutes ex modo cõmẽſurãdi actũ. verbi gra, q̃n caſtitas inuenitur, q̃n

● prima ei⁹ fuerit prudẽtia: eò ꝙ ipſa ꝙdã ſit ſua ꝓpria prudẽtia, & ꝙñ nõ eadẽ prudẽtia & paſſionibus nume rãtur cõpoſitæ, & virtutes cõpoſitæ ſunt hũanæ, & vita ſua & felicitas ſua fiet. felicitas nõ erit. Iſtã ſeparata ẽ ab iſtis, inteſdo à paſſionib⁹. D. Et dicto hæc de ipſa eſt cum hac quanti tate. ꝑcrutatio. n. de ipſa hic alterius propoſiti eſt. vult, vt æſtimo, ꝙ non eſt perſcrutatio de ipſa hic, ꝑcrutatio dea natura ſubſtantiæ ei⁹: ſed eſt quidẽ ꝑcrutatio de ipſa, propterea ꝙ ipſa finis. D. Et putat fortaſſis ꝙ actio per intellectũ indigeat acquiH ſitione diſpoſitionis moralis: verũ tñ hoc ab extra eſt, neq; multa, neq; laborioſa. reb⁹ vero neceſſarijs ambæ indigent: intendo virtutes figuratiuas, & virtutes ſpeculatiuas indigẽtia ęquali. Et virtutes figuratiuæ ꝯuiles laborioſæ ſunt magis corporaliter q̃ ſpeculatiuæ. & virtutes figuratiuæ & ſpeculatiuæ diuerſitatẽ habẽt & in ala & in corpore paruũ: intendo in eo ꝙ indigent ex ala & corpore. In actionibus vero multũ. virtutes eaq; figuratiuæ multis rebus indigent ab extrinſeco. vir. n. liberalis nõnĩb⁹ I diget ad agẽdas actiones liberalitatis. ſiſt iuſtus indiget in quo appareat actus iuſtitiæ: eò ꝙ voluntas iuſtitiæ nõ eſt manifeſta, neq; iuſtitia eſt in voluntate tñ: & illi, qui non ſunt iuſti, oſtentãt quidem ſe eſſe iuſtos per operationes, ꝙ hoc, ꝙ omnes vident ꝙ ſignum iuſtitiæ eſt operatio eius. & ſiſt fortitudo indiget inſtrumẽtis animatis & inanimatis, & potentia p quã actiones ſuas agat. & ſiſt caſtus indiget rebus, in quibus actio ſua meretur dici caſtitas, quatenus fiat manifeſtum an ſit caſtus, an non. cui. n. non extiterint res, in quibus ſit caſtitas, neq; poterit ſup ipſas, huic nõ I inueniuntur actiones caſtitatis. D. Et hæc quærẽdũ eſt an electio actionis eſt dignior, vt ſit virt⁹, aut actiones. ſi. n. virtus ineſt electione tantum, non indiget virtuoſis rerũ, quę ſunt extrinſecus: ſi vero in vtriſq;, nunc manifeſtum eſt, ꝙ ſ diget eis. At manifeſtum eſt, ꝙ virtus aut eſt in vtriſq;, aut in actionibus. manifeſtum eſt enim ꝙ complementum in vtriſq; eſt: eſſe autẽ eius in actione ſ diget delectatione multa. Si vero fuerit in actionibus, ſicut declaratum fuit in eo quod ꝓ- I terijt, indiget cauſis ab extrinſeco: & quanto fuerint actiones plures & meliores, indiget ab extra rebus pluribus. Ille autem, qui vtitur intuitu ſpeculatiuo, nulla indiget iſtarum rerum ad actionem. immo poſſibile eſt vt dicat ꝙ iſta impediũt vſum actus ſui proprij: intendo vſum cæterarum actionum virtutum. D. Si vero fuerit homo tñ, intendo non perfectus perfectiõe humana, & elegerit vt ſit vita eius cum multitudine, oportebit vt agat actiones virtutis, vt ſequat modos viuendi hominum, & non indiget hmõi actione M perfecta. D. Quòd autẽ beatitudo eſt actus quis opinatiuus, apparebit ex iſto etiam: qñ conceſſum eſt ꝙ Deus glorioſus, & angeli nobiliores ſunt ſtatus & felicitatis, q̃ cætera entia. Vellem igitur ſcire, quis actus attribuendus eſt ex ſex actibus virtutum. Si. n. attribuamus ei actum iuſtitiæ, deriſorium videbit⁹: cùm nõ ſit iuſtitia niſi apud eos, qui ſunt cõ negociatores, & cætera quæ ſimiliter eis. Et ſi attribuatur eis act⁹ fortitudinis, oportet vt obuient rebus

timo-

timorosis & periculosis, & in quib' est in terris. Et sit si attribuant' eis actiones liberalitatis, erit eis numus' mata & pecuniæ. Et si attribuantur eis actiones castitatis, quid erit hoc nisi tãs mutatio eorum à laude ad vituperium eò q̃ non sunt eis desyderia prava. Et vt q̃s summatim colligãt fuerint actiones omnium virtutum, patebit q̃ exiguæ sunt, neque dignæ dici possunt de Deo & angelis. Verumtñ omnes videt, qñ vitam habent, actum igit' habent. non decet.n. vt sint dormientes. D. vt quod fecit Endimion, qñ negauit in eis esse vitam. cumq; sint viui, non remanet eis ex actionibus conuenientibus sibi plus q̃ actº speculandi intellectº. Et cùm sic sit, erit actus Dei & angelorum, quem agãt in excellentia suę glorię speculatio. & actus humanus cognatº huic est felicitas. D. Et signum huius est, q̃ nullus comparat cętera animalium ad felicitatem, quemadmodum hominem comparat ad eam, cùm priuata sint hmõi actu priuatione cõpleta: intendo actum intellectus. Et propter hoc est vita completorũ ex eorum desyderatissimi status: instedo qñ fuerint actiones ipsorum vt ista actio. horũ autem comparant' felicitati fm mensuram, quæ in ipsis est de isto actu. cætera vero alia, quemadmodum diximus, nihil habent felicitatis: eò q̃ non mutantur speculatione in aliqua rerum, instedo nec in sciętia, nec in operatione. D. Ideoq; est felicitas amplius in illis, qui vnat' speculatiõe plus, & isti sunt felices non per modũ accidentalem, sed p intuitum & speculationem istam. est. n. felicitas per se intellectualis valde. D. Cõq; istud fuerit, erit felicitas vltima q̃. D. Amamus indigere felix', cùm sit hõ, bonitate suæ' ab extra voluntarie. in natura.n. non est sufficientia omnis eius, quod vsui pertinet. indiget enim sanitate corporis, & nutrimẽto, & cæteris necessarijs & obsequijs. D. Non tñ. pp hoc arbitrandũ, q̃ dãs felicitatis indigeat rebus pluribus ab extrinseco: eò q̃ non potest esse desyderabilis cõsistentiæ absq; bonis exterioribus. sufficientia enim non est in honoribus, & non in operationibus. potẽ.n. est vt agat actiones bonas nobiles is, qui non est dominus terræ & maris. põe.n. quis est de inferiorib' & agere actiones virtuosas. & hmõi patẽs est declaratio. Non putatur.n. de inferioribus i potestate q̃ minus agãt de eo q̃ oportet ex actionib', q̃ dñi possessum: immo amplius operantur q̃ alij. Et in actionibus virtutis est sufficientia felicitatis, quando inuentæ fuerint: eò q̃ vita agentis fm virtutem erit beata. D. Et forsãs bene dixit Solon, qñ indicauit q̃ beati sunt illi, quibus prouisum est sufficienter ex rebus extrinsecis, & egerunt actiones bonas nobiles: quasi vita ipsorũ eis intimauerit quod cõpetit ipsis. potẽ nanq; est vt agat, quod oportet is, q̃ possidet modicum. D. Neq;.n. Anaxagoras vt reputasse felicem diuitẽ nec potentem, cùm dixit, non est mirandũ de hoc, quod putauerũt plures inconueniens esse, quod dixerit felicitatem non esse definiendã per ea, q̃ extrinsecus sunt: cùm ipsi non sentiunt nisi ista tñ. D. Et vt q̃ professio fingentium conueniens sit dictionibus eorum in istis rebus, & testificantes in sermonibus. atque de istis rebus est quidem persuasio

G tamen in eo qđ dictor asserit. veri
tas adz in operationibus est, & cogno
scĩ quidem certitudo asseruõs ex
operationibus bonas in vita sua: in
ipsis nempe veras discernit. D. Cõ
syderandum igit qđ dictum est de
istis rebus, & inter operandũ g actio
nes dictoris in vita sua. s. a. con ue-
niunt dictis, recipiem⁹ ea: si vero de
syderant, putaſ de eis qđ putaſ de di
cto non conueniẽte facto. D. De eo
ait qui agit p intellectũ, & fuerit ob
sequiũ eius intellectui, & dispõ eius
dispõ bona, vt q̃ sit amans Dei val
de. Et si quidem cura sit Deo de hoſ
bus, vt creditˇ, & vt debitũ est: & sit
quidem Deus gaudẽs de eo, qui est
melior, nunc gaudet de eo, qui nitiˇ
assimilari ei valde. & hic est intelle-
ctus, dignus ẽ ergo vt beneficiat eis,
qui amant ipsum plus, & vt honori
fiant eos, & viuificet ipsos: sicut est di-
spõ amici cum amico suo: & eo q̃
actus eorum est actio nobilis sana.
D. q̃ actus oĩs istæ res existunt vtpũ
sapienti, non est ignotum neq; oc-
oculum valde. dign⁹ ergo est vt sa-
piens, cũm sit secũdum hanc dispo-
sitionem, sit beatus.

Q.ẽo Deo cura sit. H hoſbus sa-
ctdd Cõ. 12. Meth. com. 37.

Peroratio operis. Cap. 9.

I NVnquid igitur si de his
& virtutibus, ſterea ẽt
de amicitia & voluptate satis figura dictũ est, finẽ ha-
here, ppositum hoc nr̃m est exi-
stimandum? An quemadmodũ
dr̃, in agendis rebus finis nõ est
contemplari singula & cognos-
cere, sed agere: neq; igitur virtute satis est, si eam cognouerimus: sed vt eam habeamus, eaq; vtamur, est enitendũ vel si quo alio modo boni efficimur. Nam & si verba ad reddendos hoſes. p. boſ sufficerent: multas sanẽ & magnas mercedes, vt inquit Theognis, afferrẽt, oporteret; ea comparare. sed videntur qui dem posse liberales adolescẽtes hortari atq; scitare, moresq; eorũ ex virtute sibi obnoxios generosos, ac vere honestatis studioſos reddere. At pleroſq; ad p bitatem prouocare, non posse. non. n. pudori, sed timori obedire: neque abstinerẽ à malis ob decus, sed ob pœnam consueue. rũt. nam cũm ex affectu viuãt, proprias voluptates, atq; ea ex quibus existunt, persequuntur: doloresq; oppoſitos fugiunt: cri⁹ autem quod honestum, & vere iucundum est, cũm id prorsus non degustarint, ne notionem quidem vllam habent. Eos igitur qui tales sunt, ad moderatiõnẽ traducere q̃ oratio poſſit: fieri. n. nequit, aut facile non est, vt q̃ ex diuino vsu moribꝰ sunt ꝓ occupata. verbis amoucamus. sed satis fortaſſe est, si quis ofa adsint, quibus probi effici videmur, euadere participes virtutis possimꝰ. Fieri aũt bonos alĩ natura, alĩ consuetudine, alĩ doctrina existimant. Ac qđ ad naturã quidem attinet, i nobis nõ esse manifestum est, sed ex quadã diuina cã, ſta qui re vera fortunati sũt. oſo vero & doctrina videndum est nunquid non in oſbus vim habeat, sed opus sit, vt ꝓcultus auditoris a sus sit, ad

recte

A recte & gaudendum, & odio p-
sequendum, non secus ac terra,
q̃ semen sit nutritura. non. n. au
diret orationẽ dehortantẽ, neq;
intelligeret qui ex pturbatione
viuit. qui aũt ita affectus est, dif
suaderi qui põt: non. n. oĩno ora
tioni, sed vi cedere pturbatio vi
detur. Oportet igit̃ mores pri⁹
virtuti esse accommodatos, vt
& honestatẽ diligant, & abhor-
reant turpitudinẽ. Vt aũt à pue-
B ritia quis institutione recta ad
virtutẽ instruatur, difficile est:
nisi sub talib⁹ legib⁹ fuerit edu-
catus: nam tẽperanter, toleran-
terq; viuere pleriq;que, & ſſerti
adolescentibus iucundũ nõ est.
quocirca est op⁹ vt & educatio
& studia constituta legib⁹ sint:
ita. n. fiet, vt cõsuetudine tracta
ta molesta esse desinant. Non fa
tis tñ fortasse est, si q̃s adolesce-
tes sunt hostes, educationẽ rectã
& curã consequantur: sed cũm i
C viros quoque adulti debeant ip
sa hæc exercere, neque assuesce-
re: ad hæc ẽt, & oĩno ad oẽm vi-
tam opus legib⁹ est. plerique. n.
necessitati potius q̃ rationi. &
mulctis q̃ honestati obediunt.
Quapropter sunt, qui legislato-
res censeant imitare ad virtutẽ.
ac ꝓuocare hostes honestatis cã
debere: eò q̃ probi ex consuetu-
dine ſcipue obtẽperaturi sint: il
lis vero qui nõ parent, sunt⁹ na
tura inertiores, castigationes &
pœnas irrogare: qui aũt insana
biles sunt, prorsus exterminare.
probum. n. & qui ad honestatẽ
viuit, rõni ẽt obediturũ: prauũ D
aũt voluptatem appetentẽ non
secus ac iumentum dolore puni
ri. vñ ẽt tales dolores exhiberi
oportere inquiunt, qui volupta
tibus q̃ amãtur, maxime aduer-
sentur. Quòd si quemadmodũ
dictum est, cum qui bonus futu
rus est, honeste educatũ esse, ac-
que assuetum oportet: deide ita
in honestis studijs viuere, & ne-
que inuitũ neque sponte prauã
agere: id aũt fieret, si ex intelle- E
ctu quodã & recto ordine vim
habente, vita traduceretur: pa-
terna quidẽ iussio, neque vim,
neque necessitatẽ hẽt: ficti⁹q; om-
nino viri vnius, nisi rex, aut ta-
lis aliquis sit. at lex, cũm ex pru-
dentia quadã & mente profecta
oratio sit, cogendi vim hẽt. At-
que hostes quidẽ qui appetitio-
nibus aduersantur, ẽt si recte id
faciant, plerique odio prosequũ
tur. at lex cum ꝓbitatem iubet,
odio nõ est. In sola vero Lacede- F
moniorũ ciuitate cũ paucis edu
cationis & studiorũ habuisse cu
rã legislator vr̃: in pleriſq; alijs
neglecta hæc fuerunt, viuitq;
vnusquisque sicut vult, Cyclo-
pum more, filijs & iure suis &
vxori. Præstantissimum quidẽ
est, vt curam publicã & rectam
habeamus, atque id facere possi
m⁹: si cũ publice id negligatur:
conuenire vnicuiquevr̃, vt libe
ris suis & amicis ad virtutẽ cõ-
ducat, vel cõducere saltẽ propo
nat. Maxime aũt id posse facere
videretur ex his q̃ dicta sunt, is

qui

G qui ad leges ferendas idoneus euaserit. p leges enim videlicet curæ publicæ, atq honestæ per honestas fieri cõsueuerunt. Scripte ne sint an non scripte, interesse nihil videtur: neq vnus ne an multi per eas instituant. quẽ admodum neque in musica, & exercitatoria, cæteris q̃ alijs studijs. Sicut. n. in ciuitatibus legũ instituta & mores: sic in domibus paternæ orationes, & mores valent. quin ob cognationẽ & beneficia etiam magis quippe cũm affecti erga parentes iãdudum, neque obtemperantes natura sit. Adde q̃ priuatæ educationes à publicis differũt: nõ secus atq in medicina. etim ens vniuersaliter febricitãti inedia, & quies conferat: alicui tamen forte non ita conduxit. & pugilandi artifex non omnibus fortasse eãdem pugnam imponit. Videntur ꝙ magis exacte absoluti singula si priuata cura adhibeatur. magis enim quod accõmodatum sibi est, vnusquisque consequitur. Sed curam optime adhuberet quidem † singulis rectus & medicus & exercitationis magister, & vnusquisq̃ alius, qui vniuersale cognosceret, qd omnibus aut talibus conducat: communium enim rerum scientiæ & dicũt, & sunt. nihil ẽt fortasse vetat, quo minꝰ vanus alicuius rei, licet scientia ꝑditus nõ sit, curam habere quispiam possit: qui modo q̃ in vnaquaq re accidant, experientia diligẽter obseruarit. Quemadmodũ enĩ medici nonnulli optimi esse sibi ipsis videnť, qui alteri ferre opem nullam queunt. nec minꝰ fortitan ei qui artifex & cõtemplatiuus effici vult, ad vniuersale videt esse procedendum, atq id quo modo fieri possit, cognoscendum. dẽ hoc. n. scientias esse dictum iã est. Ac fortasse ei qui vult siue multos, siue paucos diligentia, ac studio meliores reddere, vt ad legũlationẽ idoneus euadat, enitendũ est. si legibꝰ boni effici possumus. quamcunq enim & prius iacam recte disponere cuiuslibet nõ est: sed si modo est cuiuspiam, est scientis. sicut in equestri arte, & reliquis quarum cura aliqua & prudentia est. Post hæc igitur considerãdum, vnde aut quomodo ad leges ferendas fieri idoneus q̃spiam possit. an sicut in cæteris sit ex ciuilibus? An non simile quid in ciuili & reliquis scientijs & facultatibus apparet. quippe cũm in cæteris ꝺ̃ facultates tradãt qui ex eis operant: vt medici, & pictores. ciuiles aũt res rhetores docere ꝓfiteanť, cũm ẽt nemo ex ipsis eas agat, sed illi cũ qui rempublicam gerunt. qui quidem facultate quadã potius & experientia, q̃ intellectione id agunt. Nã neq scribere neque dicere de hmõi rebꝰ cõspiciunt eosdem ẽt fortasse id ꝑclariꝰ fuerit, q̃s iudiciales & deliberatiuas orones cõficiť. Neq ciuiles vel filios suos, vel aliquo alios

reddere.

A reddere amicos videntur: id qđ fuerat fanè cõsentaneum, si modo potuissent. neq; enim ciuitatib⁹ melius quicq̃ reliquissent: neq; vel sibi vel carissimis quibusq; adesse quicquã q̃ hmõi facultatẽ maluissent. Nõ parũ tñ cõferre experientia vł: nõ enim ex ciuili cõsuetudine magis ciuiles redderentur. vnde ẽt fit, vt qui de ciuili facultate cognoscere appetũt, ħs opus insuper experientia sit. At rhetores ħ, qui hæc profitent. valde procul abB esse ab ea docenda vident. neq; enim oino qualis nã est sit, & circa quæ versẽt, sciunt. non enim eandẽ cũ rhetorica, aut peiorẽ ea esse statuerẽt: neq; legũ institutionem facilem esse existimarent, cũ approbatas leges collegerit quispiam, posse indẽ optimas eligi asserẽtes: quasi electio ea perspicacitate nõ indigeat, et iudicare recte maximũ non sit. Nõ secus atq; in musica euenit. periti nãq; in singulis opera recte iudicant. & quibus, aut quo C modo perficiant, quæ debent: qualia itẽ qualibus consonent, cognoscere cõsueuerũt. imperitis vero satis ẽ, si bene ne, an male factũ opus sit, eos non lateat. sicut in pictura. Leges enim ł ciuilib⁹ operibus fictæ sunt. Quo modo igit ex his ad legumlationem idoneus euadere, aut optimas quasq; iudicare quispiam posset? Nam neq; ex scriptis ad medendũ idonei fieri vłr; cũ tñ in his non solum curationes, sed quo modo etiam & sanari D queant homines, & curatio adhibẽda sit vniuscuiusq; habitu distincto, tradere conẽtur. quæ fanè si cui expertis cõducit, ita inscitibus inutilia sunt. Fortasse igitur legũ quoq; & rerũ publicarum collectiones ħs qui cõ templari possunt: & iudicare quidnã recte, aut cõtra sese habeat, aut qualia qualibus conueniant, vtiles essent. at qui sine habitu talia pertractãt, ħs iudicare qđ recte nõ licet, nisi fortuito. perspicaciores tñ ad ea forsitan E efficerẽtur. Cũm itaq; antiquiores negociũ de legumlatione imperuestigatum prætermiserint: melius fortasse est, vt nos ipsi id cõsideremus: atq; omnino de re publica: vt pro viribus philosophia quæ ad humanas res spectat, perficiat. Quocirca primũ quid à veteribus recte dictum est, id conabimur recẽsere: deinde ex collectis rebus publicis, quænã sint ea considerabimus, quæ ciuitates, & singulas respu F blicas & corrũpunt & cõseruãt, quasq; ob causas aliæ bene, aliæ ecõtrario administrent. His enim cõsideratis quænã optima respublica sit, & quo modo vnaquæq; instituta, quibusq; legibus & morib⁹ vtens: magis perspicere poterimus. Sumpto igit hinc initio dicamus.

DIxit. An igit in eo quod dictũ est de felicitate in hoc libro, & de virtutib⁹, & de amicitia sufficientia ẽ in hoc quod sciat tñ, aut potiũ? arbitran-

G arbitrādum eſt enim, ꝙ oporteat vt ſint cōprehēſa nobis p̄ principia & deſcriptiones & vſitata. Nam, vt dē nō ſufficit in eo, cuius natura eſt vt agatur, ſcire tm̄ abſq; vſu: nō eſt ergo in ſcia virtutis ſufficiētia: immo ſtudendū eſt eius cognitioni, vt ex nandum vſitatione ipſius, & vſitationi rerū alienarum, vt efficiamur boni p̄ modum aliquē ex modis bonitatum, ſi nō eſt in ſermonibus ſufficientia in virtute. D. Et pp hoc recte dictū fuit, ꝙ indiget acceptione iuuenis multæ & ſecuritatis magis quam p̄ ipſam in adeptione ipſius, ſicut d. Theognis. & Theognis dicit, & patens eſt, ꝙ notitia virtutis poteſt eſſe mouere in adeptione earū eos, qui liberi ſunt ex adoleſcētibus, & excitare ſm̄ æqualitatē omnē. qui nobilis eſt generis, & amat bonum ſm̄ veritatem. Plures aūt nō poteſt expauescere, vt moueant ad bonū: eō ꝙ ipſi non ducunt ad bonū verecundia, ſed metu & pauore: neq; prohibentur à malis pp̄ earū turpitudinē, ſed pp̄ pœnarū ſuſpitionē. Cūm enim ſm̄ paſſiones viuant, requirunt delectationes ſui ipſius, & res p̄ quas ſunt delectationes, & fugiūt à triſtitijs oppoſitis delectationibus: bonū vero, quod eſt bonum ſm̄ veritatē, neq; cogitatū eſt apud eos, quāto magis neq; operatū, cūm nō guſtauerint ipſum. Quis igitur ſermo mouebit iſtos, & permutabit eos à ſtatu ſuo? Impoſſe enim ē, aut nō facile mutare p̄ ſermonē eū, qui iā induratus eſt in moribus antiqs tp̄e longo. D. & fortaſſis amabim⁹ acquieſcere virtutes, ꝙn̄ fuerint nobis vniuerſæ res, quas videmus eſſe bonas. D. Et quidā hominū putantur eſſe boni p̄ naturam, & quidam per doctrinā. Et patet qm̄ quod de K hoc eſt p̄ naturā nō eſt à nobis: ſed eſt p̄ gratiā quandam diuinā illis, quorum fortuna bona & veraciter. ſermo aūt & doctrina nō eſt efficax ad faciēdum virtutē in omnib⁹: ſed oportet vt ſit ala, quæ vti ſermone in virtute iā vſitata, & aſſueta bono, & imbuta, creſcendo in vſu boni, in amore recti, & in odio cōtrarij ei⁹: ſicut amat ſeges terram, quæ nutrit eā. nā illi, qui viuunt ſm̄ paſſiones beſtiales, nō audiunt ſermonē conuertentē eos ab aliquo, neq; intelligunt ipſum. qui ergo fuerit in hoc ſtatu, qualiter eſt poſſe vt permutet L eius cōſcientiā? & vt oporteat ne putetur ꝙ iſti morbi morales, reduci poſſint cogendo per ſermonem.

D. Et oportet vt ſit mos ante virtutem: intendo ante actiones virtutis, & vt ſit prius, & vt ſit ex more ſuo amor pulchri, & odiū turpis. D. Vt autē inueniatur virtus ſana ex vita pueri difficile eſt, niſi fuerit enutrit⁹ ſm̄ legē nobilem: eō ꝙ qui non creuerit ſm̄ legē nobilem, vtitur caſtitate p̄ modum cōtinentiæ, & vſus caſtitatis p̄ modū cōtinentiæ, eſt inde lectabilis apud plures. D. Ideoq; oportet vt metiamur diætā pueroM rum, & actus eorū p̄ leges. ipſi enim qñ creuerint ſm̄ eas, nō erunt eis cō triſtabiles pp̄ aſſuetudinem earum.

D. Et fortaſſis nō erit in regimine diætæ puerorū & recta gubernatione eorū quādiu duraverint in pueritia ſufficientia: ſed oportet ēt ꝙn̄ peruenerint ad terminum virorum, vtant ea & aſſueſcāt eam. & indigent in hoc ēt legib⁹. & ēt indigēt legibus in tota vita: plures enim dicunt neceſſitate & coactione plus q̄ ſermone, & malo plus quām bono.

Et

A Et pp hoc vident quidam hoſes q̃ oportet vt legiſlatores conſtringãt hoſes ad recipiendum virtutẽ: & vt hoc ponãt pro lege nõ pp ſuos tm̃, ſed & pp eos, qui ſeruis ſimilant̃ in natura ſua, cũ obediant quidẽ legibus p̃ ſermonẽ viri emerit̃, in quibus iã præceſſit conſuetudo, & adoptauerũt animas ſuas. & pp hoc vident, q̃ oportet vt ponãt modos penarũ, & vltionis in eum, qui nõ obedit, & eſt peruerſę naturæ. Qui vero irrectificabilis ẽ tollatur de medio. nã aptitudinẽ habenti & idoneitatẽ qui amat bonum perſuadetur p ſermonẽ, malus enim cõcupiſcens delectationes opꝰ vt affligat̃ torm̃etis, quaſi beſtia. ideoq; dixerunt, q̃ expedit, vt imponant̃ penæ cõtrarian tes delectationibus amatis: intendo vt ponat̃ cuilibet delectationi triſtitia, quæ ſit tanq̃ cõtraria ei nãt̃.

B

D. Quemadmodum aũt dictũ eſt, oportet qui vult fieri bonus, vt vat̃ eo, quod ꝑtinet bonitatẽ: & vt nõ faciat malum, neq; volũtate ſua, neq; abſq; ſua voluntate: & hoc quidẽ fit illis, q̃ inhabitãt ciuitates ſani intellectus, & quæ ordinat vir ſtrenuus. & nõ inuenit̃ iſtud in ciuitatibus, niſi

C ex parte mãdatoris ſtrenui cogẽtis eos ad hoc. non inuenit̃ aũt poẽtia coactiua ad hmõi in mandato viri vnius, niſi ſit rex tanq̃ rex abſolut̃: intẽdo virtuoſum bonũ. lex aũt habens potentiã coactinam, qñ fuerit ſermo ꝓcedens á ſcia & intellectu.

D. Et habẽtes legẽ, inimicãtur eis qui cõtrariant̃ ipſis in actionib⁹: & ſi fint actiones eorum ſanè. autẽ lex nõ eſt grauis, qñ ordinat quod opꝰ.

D. Et putat̃ de legiſlatore in ciuitate lacedæmonia tm̃, q̃ ꝓtermãdauit adhiberi diligentiã circa dietam & modũ viuẽdi in reb⁹ paucis: in plu- D
ribus vero ciuitatibus iã perijt cõſyderatio in hmõi rebus. & pp hoc vnuſquiſque domiñ ad libitũ & voluntatẽ ſuã cum filijs & vxore in ſemetipſo, ſicut vixit prius libuit eũ filijs & vxore. ſed vult vt ultimo, vt rum famoſum apud ipſos, p hoc q̃ acciditei de habitu viuendi multitudẽ eſt vxore & filijs. & hoc qđ dixit, eſt res manifeſta valde in ciuitatibus, ſi ſint ſup faciẽ terræ in hoc tpe.

D. Et melius eſt q̃ ex regimine in iſtis reb⁹ eſt, quãuis cõſiliana, quã poſſit eſſe in vſu. & qñ fuerit E
regimẽ iſtud vniuerſitatis, oportet q̃ ſit ſm̃ q̃ curat quælibet ex ipſis, & capit circa filios & amicos ſm̃ æqualitatẽ, & vt ſtudeat virtuti ab oĩbus eis, & vt eligant eã. Et maxime põt iſtud qui ſcienſit qđ dictũ eſt. Et hoc libere, qñ fact⁹ fuerit lator legũ. prouiſio enim cõis ciuitatis⁹ eſt quidẽ p leges, & viri quidẽ idonei fidẽ virtuoſi p leges nobiles, ſine ſint ſcripte, aut nõ ſcripte. Forſitan enim in hoc nõ eſt diuerſitas, inteẽdo in genere, & nã, in eo p quod inſtruitur vnus ſingularis & vniuerſitas: vt qđ accidit in arte muſica & in ceteris operationib⁹: inteẽdo q̃ p quod in- F
ſtruit̃ vnus, p hoc inſtruit̃ & vnaquæque ſitas. Et pp hoc ſunt res legales, & cõſuetudines habẽtes vim in ciuitatibus, quaſi vim ſermonũ & cõſiderandũ patrẽ in domibus: immo valiores ſunt in ciuitatib⁹ & vtiliores, eo q̃ generaliores. D. Inſtructio vero particularis & cõis ciuilis eſt habent adinuicẽ diuerſitatẽ: vt qđ accidit in arte medicinæ, & in ceteris artibus operatiuis. & qđ dẽ in medicina, q̃ dimiſſio nutrimẽti & quies, inteẽdo priuationẽ exercitij, cõpetit

febri-

¶ ſibꝰ iciuntibus: fortaſſis tñ quibuſ-
dã nõ conuenit. & ſiſt in epilepticis
fortaſſis non cõpetit omnibus cura
vna. Et dignius eſt putari ꝙ parti-
culare exq; uſũ eſt certitudinaliter,
qñ fuerit regimen & prouiſio pro-
pria ſingulis horum: mõdo vt me-
moria habeat' cuiuslibet horũ, & ꝓ-
uideat' ei p ſibi propriũ, ſm ꝙ talis
individuũ ſignatũ. verumtñ vnũ-
quemque regit regimine decenti &
bono, & vtitur vſuũtiõe propria ſ
medicina, & in reliquis artibus acti
uus ille, apud quẽ fuerit ex illa arte
cõe vſꝰ, intendo qd pertinet vniuer
H ſõ. Et vſt melius eſt regimen regi-
mine illius, apud quẽ eſt qd pinet
particularibus tñ, eó ꝙ ſcie ſunt
quidã rei vſꝰ, & iſtæ artes ſunt artes
actiuæ à ſcia: niſi ꝙ forſan nõ pro-
hibeat', ꝙ regat hõ regimine bono
indiuidua multa, qñ tñ certificatũ
fuerit qd conuenit p experientiam
tñ, ſicut accidit hoc in arte medici
næ. Putant ergo multi medicorum,
qui ſunt ẽ hac diſpõne, ꝙ bene &
certe operant' in ſeipſis, & non pñt
in alijs pficere quicquã p ignorã-
tiã cõis nature cõis. & pp hoc vĩ, ꝙ
oporteret eũ, qui vult eẽ magiſter, &
I artifex pfectus in hmõi artibus acti
uis, vt habeat ſcãm rei vſꝰ non mi
nus q̃ ſcãm particularis, vt ſit ſcia
eius rei vſꝰ in tali arte ſm menſurã
poſſibilem in ea. Et ex quo neceſſa
riũ eſt ei, qui vult efficere per regi-
mẽ & gubernationem aliquos me-
liores q̃ fiant ſiue multos, ſiue pau-
cos, vt ſit lator legũ: eũ per legem
quidẽ bonã faciamus. & tunc ma-
nifeſtũ eſt, ꝙ non eſt potens vnuſ-
quiſq;, vt ponat ex ipſis poſitionem
bonã, neq; ſi ſit vir experientię tñ.
ſed ſi fuerit aliqs, erit ille, q̃ ſcit, vñ,
ſicut ſe habet res in medicinã, & in q̃
cteris magiſterijs, in q̃bus eſt vſus
tio, rectificatio ab intellectu & ſcia.
D. C dmq; ſic ſit, oporteat vt perſcru
emur poſt hanc ſermonẽ ex quo
magiſterio poſſibile eſt hoĩ vt ſcia
tor legũ, & qualiter erit hoc. Et eſt
manifeſtũ ꝙ erit quidẽ hoc per no-
ticiã rerũ ciuiliũ, q̃ ſunt ſubiectum
eius in quo ſpeculat', ſicut ꝓportio-
nat' cæteras artes, & ponũt ſubiec-
cto proprio eius. ideoq; putat' ſcia
hæc pars eſt artis ciuilis: quãin non
apparent ex eo, qđ inueniũtur in ciui
tatibus, ꝙ rectã poſitionẽ legũ ſimi
liter rei in cteris ſcientijs, & poten ſ
cijs. in cteris namq; poteſtijs, & arti-
bus patet ꝙ illi, qui ſciunt, ſunt qui
agũt p eas, vt medici & ſcriptores.
D. illi autẽ, qui profitent' ſapientiã
rerũ ciuiliũ, nõ pñt docere eã, neq;
quilibet poteſt ad agẽdũ eas: immo
putat' ꝙ illi, qui exercent vitã ciui-
lẽ, facilẽ hoc p potẽtiã quãdã alia à
ſcia. D. & ſũt digniores vt faciãt hoc
p excellentiã, q̃ vt faciãt ipſũ p ſciam
& artẽ, nõ. n. vt ꝙ ipſi ſcribant l hoc
q̃ equã. neq; roborẽt l hoc cõtinatio
nẽ. D. Forſã poſitio ſermonũ l libꝰ
rebus artificialior eſt q̃ qđ cõſueue
rẽt. Antiqui de poſitione ſermonũ K
cõtendendi in iudicio & difficilũ.
& neceſſariũ fuerat eis componere
ſermones ciuiles, eũ reputarẽt ſe po
tentes ad hoc, & eũ in hoc fuiſſet la-
natio ipſorum mẽt, arq; aliorũ ex
amicis. eenim ipſi ſi feciſſent hoc,
nõ poterãt dimiſiſſe ciuitatibus ali-
qd penitꝰ loco ſui poſt mortẽ me-
liꝰ hoc magiſterio ſibi, & amicis ſc.
D. Neq; putãdũ ꝙ poſſe experiẽtiæ
l inuẽtiõe legũ modicũ ſit. nã tunc
nõ eſſet poſſe vt aliquis iſtorũ eſſet la
tor legũ: intendit eos qui erant tẽ-

pore

A pore ſuo. nã qui ex ipſis factus ẽ lator legũ, factus eſt q̃dẽ ex parte experientię: intẽdo q̃ expertus fuit ip ſe & alij, ſicut ſe habet in medicina experimẽtali. ideo neceſſe eſt illis, q̃ cupiũt regere ciuitates, vt ad minus habeãt experientiã. D. Illi aũt, qui profitentur artẽ condẽdi leges ex illis qui iactãt ſe eſſe ſapientes in eis, ſunt lõge ab hoc valde. neq; n. ſciũt vſt, q̃ ſit hęc ars, & ſi qua re ſit. & cũ ignorãtia eorũ de hoc putauerunt quidã q̃ hęc ars & rhetorica ſit res vna, ſed putauerũt hãc eſſe deteriorẽ rhetorica, & putauerunt q̃ cõdere leges leue q̃d eſt ei, qui vult aggregare ex ipſis in quo ꝓficit. Nõ eſt autẽ vt opinati ſunt. etenim electio actus nobilis in vnaquaq; artiũ nõ fit niſi per duas res: vna quarũ eſt ſcia cognitiõis illius rei, & altera experiẽtia. Scia nanq; eſt, per quã inuenit actio, & experiẽtia per quã dirigit vel ꝓbat, ſicut ſe habet in arte muſica, & arte medicina, & cæteris ex artibus actiuis. & dñi experientiarũ, p quos perficit in hoc ſm perfectionẽ, ſunt illi q̃ iudicant ſane de operatiõibus p experiẽtias, & ſciunt cũ hoc p quam rẽ erũt, & C qualiter, & ſ̃ res cui rei cõuenit. qui vero nõ hñt experientiã de aliquo, & habẽt notitiã nature eius, occultat ab eis, ſi eſt ex actione bona in ſine. aut mala. D. Et vſt cõditor legũ ſimiliatur potẽtijs ciuilibus. Qualiter igit erit is, apud quẽ non eſt ſcia iſtius artis conditor legũ: aut quõ iudicabit de nobili ea? aut de ignobili? Non. n. erit poſſibile hoc; niſi fuerit de hoc ſcrutatio, & ſpeculatio, & ponat in mẽbranis librorũ, & dicãt in ea nõ q̃ ſunt res, q̃ ſe habent in ea habitudine curationũ in arte medicinę: immo qualiter fiat curatio, donec habeat ſimitas, & diſtinguant hoc, donec peruenĩãt ad finẽ in vnoquoq; horum. & de huius notitię domino putat, q̃ ipſe ꝓficiat p experientiã. qui vero nõ habuerit hãc notitiã, non proficiet p experientiã. Et cũ ſic ſit, erunt cõtinentes valde, poſitio legũ, & aggregatio fororũ ciuiliũ ex, qui pñt vti cõſyderatiõe & iudicio ſano de bono, & eius contrario. & p hoc facile erit eis ſcire quid cuiq; cõueniat: intẽdo q̃ lex cui aggregationi. & ſiſt ſ̃ ſingulis partibus aggregationũ. D. Si autẽ incipiant in poſitione legũ E abſq; habitu ſcientiali, nõ erit poſſe eis iudicare iudiciũ rectũ bonũ, niſi ſit conditor naturæ excellentis. & forſitã erit actio habẽtis excellentẽ naturã cõuenientior, q̃n fuerit ab habitu artificiali. D. Et cũ iam diminerint. Antiqui ſcrutationẽ & ingſitionẽ de poſitiõe legũ, tũc forſitan erit melior cõſyderatio ſ̃ hac cõſyderatiõe in ciuitate p modum vſum. Et q̃n propoſitũ noſtrũ eſt ꝓfectio ſpeculationis ſm meſuram poſſe Philoſophię in reb' humanis, tunc conabimur primitus ſcrutari de oĩ parte nobili bona legũ q̃d dizerũt antiq de hoc, inẽdo de regimine ciuitatũ: deinde videbimus de modis viuẽdi inuẽtis, q̃s eorum corrũpit quaſdã ciuitates & rectificat quaſdã, & q̃s eorũ rectificat omnẽ: intẽdit ex ciuitatibus q̃uor ſimplicib' aut q̃nq;. & ꝓp quã cauſam effi F ciũt vna quarundã ciuitatũ bona, & q̃rũdã cõtrario. Q̃nergo cõſydera tõ fuerit ſ̃ his, forſitã ſciet magis q̃ vi ta melior & q̃liter ponit vnaq̃q;, & ꝓp q̃d ſimilia legues ſ̃ vſu earũ cõſuetudinib'. Incipiam' ergo, & dicam'.

Et

Et hic explicit sermo I hac parte huius scientię: & est ea quę habet se in scientia ciuili habitudine notitiæ, quid est sanitas & ægritudo in arte medicinæ: & illa, quam promisit, est pars quæ habet se in hac scientia habitudine effectuæ sanitatis & destructiuæ ægritudinis in medicina. & est in libro eius, qui nominatur liber de regimine vitæ: & nondum peruenit ad nos, qui fuerit in hac insula: quemadmodum non peruenerit ad nos primitus de isto libro, nisi primi quatuor tractatus, donec perduxit eum ad nos amicus noster vir nobilis dominus Omarfilius Martini, rogatu amicorum suorum. & Deus retribuat ei pro nobis regratiationem completam Et forsitan erit aliquis amicorum, qui adducat librum, in quo est cõplementum huius scientiæ, si Deus voluerit. Apparet autem ex sermone Abynarrim Alfarabi, q̃ inuentus est in illis villis. Si vero hoc non contigerit, & Deus contulerit nobis vitę, perficiemus de hac intentione iuxta mensurã nostri posse. Nã ex sermone Philosophi apparet in hoc loco, q̃, qđ est in libro Platonis de regimine vitæ, incompletum est. & videt q̃ sic se habeat res in seipsa. nam in illo libro perscrutatur Plato duobus modis hominum tantum, & sunt conseruatores & sapientes. deinde ostendit, quo permutantur ciuitates simplices ad seinuicem. Sed perscrutatio ciuilis exigit vt rememoretur leges, & fori communes ciuitatibus simplicibus: deinde rememoret post hoc, quod appropriatur singulis ciuitatibus ex eis, intendo qđ appropriatur aggregationi nobili honorabili, & aliis aggregationibus. Et similiter rememoretur qđ impedit vniuersas aggregatiõs, & qđ impedit mõ singulos ex ipsis: & inquirantur exempla huius in vita inuenta in illo tempore & hoc est illud, ad quod innuit Arist. hic, & est res, quæ non completur in libris Plato. Qualiter igitur d. Albubekrim filius aurificis q̃ locutio de aggregatione nobili iam expedita erat in libro Platonis· & q̃ loq de eo in quo iam locutum est, dummodo inueniatur, est superfluitas, aut ignorantia, aut malitia. veruntamen non peruenerat ad ipsum complementum istorum tractatuum. Ergo quidem expleui determinationem istorum tractatuum quarto die Iouis mensis, qui Arabice dicit Ducadatim anno Arabum. D.lxxij. Et grates Deo multæ de hoc. D. translator. Et ego compleui eius translationem ex Arabico in Latinum M tertio die Iouis mensis Iunij, anno ab incarnatione Domini. M cclx. apud vrbem Toletanam, in capella sanctæ trinitatis. vnde sit benedictum nomen Domini, qui est trinus & vnus.

Librorum Decem Moralium Nicomachiorum finis.

Hiis ad hos Moralium Nicomachiorum libros, ex Arist. verbis, Politicorum libri subsequantur: quia tamen & alij sub eius nomine libri de moribus pertractantes inueniuntur: ideo eos cõs, ne materierũ fieret interruptio, ante illos de Repub. collocasse opportunũ visum est.

GEORGIVS VALLA PLACENTINVS

Clariſſimo Equiti aurato, & vtroq; iure conſulto Iuſto Leliano, Iuſto, Senatori, Veronenſi S. D. æternam.

NOmen tuſte tuum ſingulare, lenitas præcipua tua erga me benevolentia, crebro abs te repetita memoria, mei in te mutui amoris pignus, aliquid ſibi certe viſa eſt depoſcere. Et proinde volutanti in animo mihi, nihil quod tibi gratum, nec quod à me poſſet exhiberi ſuccurrit antiquius, quàm vt ea ductius ac iam pateſactis ad amicitiam noſtram foribus, magnis Ethicis Ariſtotelis animis in ipſa noſtri arctius remunkti tenerentur. Siquidem ei quem magno amore proſequerer, quíq; magnus ampliſſimo viro tutum exurgeret faſtigio, eius mediocria ne dum parua ſordeſcere videntur, magna profecto mittenda iure cenſuimus. Cum porro Ethica nihil niſi de æquo & bono ediſſerant, hoc eſt in modis iuſtitiæ verſentur penetralibus: vbi gentium, quò ve in loco ſedem potuere ſibi firmiorem, conſtantioremq; vendicare, quàm apud eum qui genere, qui nomine proprio diceretur Iuſtus, qui re ipſa iuſtus, atq; adeo optimus haberetur. Proinde cum nec Ariſtoteles apud quenquam alium magis de iuſto optet diſputare, nec opus de æquo & bono vſquam malit eſſe, quàm apud tam multipliciter iuſtum, in ea confirmatus eſt animus non ſiter ſententia, vt tibi potiſſimum magna iſta Ethica cenſuerit deſtinanda. Hæc nimirum cum nuper explicari à me poſcerentur, hauſit animus parum modo, quod compertum haberemus, tenuiſſe neſcio quæ ipſa iampridem latina facere. Enim cum exploratum habuiſſemus, nec græca nec noſtra nouiſſe, malis interpretis more verbum verbo reddere ſtuduiſſe, ad ſenſus Ariſtotelicos, quod fieri neceſſe fuit, multa obrunſe caligine, eumq; noſtra peregrinis reſpondentia verba ignoraſſe, Graeis abutendo, aliam adhuc legentibus nubem non exiguam effudiſſe, deniq; Barbaris ruſticisq; dictionibus opus totum confudiſſe, vt nõ tam tradidiſſe vobis Ariſto, quàm plane iugulaſſe videatur. adeo vt omnes ab eius auerterit lectione: cum aliquin ſit eiuſmodi opuſculum nos rifica quadam grauitate, nec minus acommune refertum, vt vel doctiſſimum quemq; ad ſeſe potuerit allectare. Ipſum itaq; in ſitu & ſqualore hactenus iacuiſſe dolentes, in hominum conſpectum adducendum eſſe

put animum, si non quibus meritus fuerat pallij prodisse emittum, non tamen, vt reuer, sordidissimis. Ideo autem id, quo multorum ex tuo hospitio aborum, pe dum tuo, non minus liberali ac sapienti quàm iucundo frueretur colloquio. Nec ipsum paruisuerit Aristo. in ea hospitium nactum esse ciuitate, vnde olim latino eloquio tanquam salubertima effulserunt stella. vt Catullus, vt Victrinus, vt Plinius, ita pleriq; alij nostra quoq; aetate, Domitius Calderinus, tam functus vita. At vius Benedictus, qui tempridem Veneys rhetor insigne, Alexander Benedictus eloquio & doctrina medicus, primas tenes, vt multu quoq; alys floret Verona ingenys. Nec praterea paniteat tantum philosophum in ista clarissima ciuitate hospitem acceptum esse illustrium domos, qua nobilitate antiqua illustri, operibus lautissima, dignitate florens, & virtutum culmine omnibus conspicua, postremo penes ruftum, quis in ea splendida familia, tanquam tuba doctrina eminet, senatoria grauitate reuisei, prudentia sapiens, iustitia integer, cunctis virtutibus clarior quàm vllis verbis explicari posse videatur. Tu pariter, tuque mi optime, hunc philosophum, vt soles doctos omnes, ita amplectere, loquentemq; audias, vt tuo hospitio tuoq; colloquio sicut fore non dubito, praedicet nihil benignius, nihil humanius: & vbi qua loquatur accuratius, intentiusq; auscultetur, esse nusquam. Ego autem, vt se multo concredidit, ita ipsum tibi committo, commendoq.

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS MAGNORVM MORALIVM LIBER PRIMVS,

Georgio Valla Placentino interprete.

SVMMA LIBRI.

De bono. De virtute in genere. De vitioso, ac alijs, quæ ad ipsam spectant.
B De virtutum speciebus. De vitijs, ac ijs, quibus ipsam coniectamus. E

De virtute agendum esse: & antiquorum de ea afferuntur opiniones. Cap. 1.

QVoniã de pertinentibus ad mores dicere cõstituimus, primũ cuiusnam rei pars sit mos, diximus considerandum. Vt igitur paucis absoluã, non rei alius videtur pars esse. q̃ ciuilis. Atqui ciuilibus in rebus citra quemC piam qualẽ esse, effici nihil põt, qualem inquam, vt studiosum esse, ac probum. studiosum porro esse, idem q̃ virtutes habere. Quòd si quispiã ciuilibus in rebus solers esse debeat, eumdẽ moris studiosum esse oportet. Apparet itaq; rei ciuilis, oẽ negocium quod circa mores est, partem esse atq; principiũ: vt in totum iure mihi videatur habere appellationẽ negocium atq; tractatio, non moralem, sed ciuiẽ. Expedit itaq; (vt est videre) de virtute primum dicere, & quid sit, & ex quibus cõsteat. nec enim ferè vtile fuerit virtutem quidẽ nosse, vt vero sit, ac ex quibus, negligere. quãdoquidẽ ex quibus sit coniectare: nedum vt norimus quid sit, considerandum. simul enim nosse volumus, ac huiusmodi nos esse. At nequaquam facere poterimus, nisi ex quib⁹, & qũo sit percalluerim⁹. F Scire igitur quid sit virtus, necesse est. siquidem & ex quibus sit, & quomodo, scitu haud quaquã facile est ignorãti quid sit, quemadmodum in scientijs. Verum ne latere quidem nos oportet, si q̃ de his prius disseruere. Primum igitur Pythagoras de virtute dicere aggressus ẽ, quanquam non recte. virtutes siquidem ad numeros referendo, suã virturum nõ secit inspectionẽ.

G nec enim iuſtitia eſt numer⁹ pa
riter par. Cui ſuccedẽs Socrates
de hac re melius pleraq; diſſe-
ruit: ſed ne ipſe quidem recte.
qñ virtutes ſcientias efficiebat:
quod fieri nullo modo poteſt.
Cunctæ ſiquidem ſcitæ cũ rõne:
atqui ratio in ſolo animę gigniſ
ſellectu: quo circa virtutes oẽs,
in animæ parte rõnali effician-
tur, neceſſe eſt. Euenit itaq;, vt
qui virtutes ſcientias faciat, irra
tionalem animæ partem extin-
guat. quod faciendo affectũ ac
H morẽ perimat. Quãobrem non
recte hoc modo virtutes ample
xus eſt. Poſtea demũ Plato ani-
mam in partem quæ teneret ra-
tionem, & in eã quæ eſſet rõnis
expers, recte diſtribuit: reddi-
ditq; ſuas vtriq; virtutes. quate
nus hæc, pbet: reliqua vero neu-
tiquã recte. quãdoquidem vir-
tutem cũ tractatione quæ de bo
no p ſe eſſet, admiſcuit: nõ equi-
dem recte, quia nõ peculiare, &
ſuum. neq; enim de eo qđ eſt,
ac de vero diſſerentem, de virtu
I te dicere oportuit: illi ſiquidem
nihil eſt cũ hoc cõe. Tanta igiẽ
illi, & hoc modo amplexi ſunt.

De bono in communi. Cap. 2.

DEinceps ergo nobis cõie
ctandum, quid nã de his
dicẽdũ fuerit. Intuendũ
igitur eſt in primis, ſcitæ oſis atq;
facultatis finẽ eſſe aliquem, idq;
p ſe bonũ. nulla ſiquidem ſcita,
facultas nulla mali cauſa eſt.
Quòd ſi facultatũ omniũ bon⁹
eſt finis, nõ dubium, quin etiã K
optimæ ſit optim⁹. atqui ciuilis
optima eſt facultas: igiẽ ipſius fi
nis bon⁹. De bono itaq; (vt vi-
nobis dicendũ eſt. At de bono
nõ in vniuerſum, ſed nobis bo-
no. neq; enim Deorũ bonũ agẽ-
dum eſt. quemadmodum de eo
alia habẽda fuerit oratio, & con
ſideratio nunc ſit aliena. De no-
bis itaq; bono dicendũ eſt. De
quo ſanè diſſerendũ in primis
eſt, quonã dicaẽ modo. neq; enĩ
ſimplex atq; vnũ eſt. qñquidẽ L
dr bonũ, aut quod in vnoquoq;
eſt optimũ, id vero ſuapte natu
ra deligibile: aut cuiꝰ particípa-
tione alia ſunt bona, id nimirũ
idea boni eſt. An igitur de boni
idea loqui oportet? An non. atq;
vt cõe, quod eſt in oſibus bonũ.
aliud enim ab ipſa idea videri
debet. ſiquidem ſeparatile id p
ſeſe eſt, quod idea: cõe vero in
cũctis exiſtit. nõ vtiq; idẽ quod
ſeparatile. nec enim vnquã ſepa
ratile, & p ſeſe agnatam vim ha
bens in cũctis fuerit. Nunquid
igiẽ de hoc nobis diſſerendũ bo M
no, quod in omnib⁹ exiſtit? An
nõ. quid ita? nempe qm̃ id cõe
eſt, vt definitio & inductio. defi
nitionẽ aũt oportet cuiuslibet
referre eſſentiã, ſeu bonũ ſeu ma
lum ſit, ſeu quiduis aliud. refert
certe definitio, vt eiuſmodi bo-
num in vniuerſum eſt, nõ qua-
tenus ipſum per ſeſe deligibile.
Verũ quod in cũctis exiſtit, defi
nitioni ẽ ſiſte. definitio certe aut
bonũ eſſe quippiã, qđ neq; ſcita,

neq;

A neq; facultas vlla dicit, neq; enſ finem ſuum aſſerit bonum eſſe, verũ id alterius eſt inſpicere facultatis,quandoquidẽ neq; medicus,neq; ædificator refert,hic quidem ſanitatẽ eſſe bonã, ille vero domũ:ſed hic quid ẽ quod ſanitatem prætendat, & quẽ ad modum faciat, ille vero domũ. Non dubiũ igitur, quin ne rei ciuili quidem de cõi bono dicẽdum ſit:vna ſiquidem & hęc reliquarum ſcientiarũ eſt. Atqui B hoc nullius eſt dicere aut facultatis,aut ſcientiæ, vt de fine.ne quidem igitur rei ciuilis, quod de cõi bono eſt dicere, eo, quod per definitionẽ eſt. Verũ enimuero neq; de eo,quod per inductionem cõe.quid ita? q̃, cùm, voluerimus particulariter aliquod bonũ demõſtrare,aut definitione demonſtramus, vt ratio eadem cõgruat ei quod p ſe bonũ, & ei quod bonũ eſſe demonſtrare voluerimus: aut inductione,ſicut cùm velim⁹ magnanimitatẽ bonũ eſſe demonſ- C trare, dicimus, nimirũ iuſtitia bonum eſt,& fortitudo,ac oĩno virtutes:magnanimitas aũt vir tus ẽ: ergo & magnanimitas bonum. Non igitur de cõi per inductionẽ bono rei ciuili dicendum eſt:q̃ eadem cõtingere nõ poſſunt huic,& per definitionẽ cõi bono.nam quod bonũ,hinc etiã dicet.Manifeſtum igitur de optimo bono dicendũ eſſe, eo⁹q; quod nobis optimum ſit. In eorum autem viderit quiſpiã non vnius eſſe ſcientię aut facultatis D de vniuerſali bono conſiderare. Cur ita?nempe q̃ bonum eſt in omnibus prædicamentis. nam in quo,in quali,in quãto,in qñ, in ad aliq̃d, ac prorſus in oĩbus. Cæterum qñ bonum in medicina, medicus nouit. at in gubernatoria, gubernator:& in ſingulis ſinguli. Quãdo ſecũdum quidem ſit,nouit medicus.at qñ nauigandum,gubernator.In qualibet vrũq; qñ bonum, quiuis quod ꝓ ſe cognouerit. neq; enſ medicus quod in gubernatoria E bonum qñ cognouerit:neq; gubernator,quod in medicina.Ne igitur quidẽ hoc modo de cõi bono dicendũ eſt. ſiquidem qñ, in cunctis cõe eſt. ſimiliter etiã quod ad aliquid bonũ, ac quod in alijs prædicamentis. cõe eſt omnibus. Atqui nullius eſt facultatis, aut ſcientiæ dicere de eo bono quod in vnaquaq; eſt. ne igitur quidem rei ciuilis eſt dicere de cõi bono.de bono igit, ac de optimo, atq; nobis opti- F mo. Cæterum, cùm qui velit quipiã demonſtrare, minime apertis nõ oportet exemplis vti. ſed vbi obſcura aperienda ſint, manifeſtis,ac in eis quæ ſub intelligentiam cadunt, ſenſibilibus:ea ſiquidem ſunt apertiſſima. Cũ igitur de bono dicere quiſpiam tentauerit, de idea neutiquam dicendum eſt: tam enſi de idea dicendum exiſtimem, vbi de bono dicẽs. Aiunt nanq; de maxime bono eſſe differendum.

G at id vnumquodq; præcipue tale
est, vt præcipue sit bonum idea,
vt opinantur. huiusmodi certe
oratio fortasse vera. verũ neu-
tiquam ciuilis scientia vel facul
tas, de qua ī præsentia nobis est
oratio, de hoc p se bono, sed no-
bis bono. Nulla siquidem scien-
tia aut facultas de fine loquitur,
q̃ sit bonũ. & proinde, ne quidẽ
res ciuilis. ideo non de bono, qđ
iuxta ideam est, loquitur. Verũ
fortasse ait, hoc p se bono vten-
dum esse principio, ab eo ꝓgre-
H diendo ad singula. In quo ne ita
quidem recte. expedit siquidẽ,
sum cuiuslibet sumere principia.
absurdum enim sit, volenti ostẽ
dere triangulum duobus rectis
æquales habere angulos, sume-
re principium eiusmodi, anima
immortalis est: neq; enim hoc
propriũ. oportet siquidem prin
cipiũ suum esse eius rei, qua de
agatur, atq; coniunctũ. nũc ve-
ro absq; hoc quid anima sit im-
mortalis, demonstrauerit quis-
piã duobus rectis æquales habe
I re triangulum. itidem & de bo-
nis est inspicere alia citra ideam
boni. proinde propriũ non est
huius p se boni principiũ. Ac ne
quidem Socrates recte scientias
virtutes faciebat. Is enim nihil
incassum & temere esse arbitra
tus est. ex eo aũt quod est, virtu-
tes esse scientias, ei eueniebat vir-
tutes esse frustra, qd ita? In scien
tijs nihilrum, contingit pariter
nosse scientiã quid est, & scitum
esse. nã siquis norit quid sit me-
dicina', is cõfestim est medicus. K
fiet etiã in alijs scientijs. At in vir-
tutibus nõ idem est. neq; enim
si quis nouerit quid sit iustitia,
cõtinuo et iustus est. itidem &
in alijs. Euenit igitur, & temere
virtutes esse, & nõ esse scientias,

Quot modis dicatur bonum. Cap. j.

AT qm̃ de his nobis disse-
rendũ est, annitamur bo
num dicere, quot dicã
modis. Sũt nimirũ bonorũ alia
honorabilia, laudabilia alia, po-
tentię alia. honorabile huiusmo L
di dico, quod diuinũ, quod me-
lius vt anima mensq; est, quod
antiquius, quod principium, &
alia id genꝰ. Honorabilia certe,
in quibꝰ honor: talia siquidem
ofa honor comes consequitur.
igitur et virtus honorabile bo-
num est, qñ ab ipsa probus qui-
piam gignitur. is nanq; in virtu
tis penetrat habitũ. At laudabi-
lia, vt virtutes. ab ipsarũ nanq;
actionibꝰ laus emergit. Quæ ve
ro potentiæ, vt dominatus, opu M
lentia, robur, pulchritudo. ijs
nanq; bonus bene, vt malus ma
le vti potuerit. ideo et potentiæ
eiusmodi bona nuncupãtur. bo
na certe sunt: vsu siquidem ipso
rum boni, nõ vtiq; mali appro
bantur. id genus nimirũ bonis
euenit, ortus causam ipsorũ esse
fortunã. à fortuna nãq; & opu-
lentia, & dominatus est, & quę-
cunq; prorsus in potestatis ordi
nem peruenit. Reliquũ porrõ
ac quartũ inter bona ẽ salubre,
etiam

A etiam bonū efficiens. ſicut exercitiū ſanitatis, ac ſi id genus eſt aliud. Verum aliā quoq; ſubeſſe bona diſtributionem. Vt bonorum quædā prorſus & omnifariam ſunt eligibilia, quædā vero nō. veluti iuſtitia aliæq; virtutes, omnifariā & oīno ſunt eligibiles. At robur, & opulentia, potentiaq;, & id genꝰ alia, neq; omnifariā neq; oīno. Rurſus quoq; bonū aliter. Bonorum alia ſunt fines, alia non. quemadmodū ſanitas B quidem finis: atq; ſanitatis cauſa neutiquā finis eſt. Ex quęcūq; ita habēt, eorum ſemp finis melior. vt ſanitas melior quā quæ ſalubria. in totumq; prorſus id melius, cuius gratia ſunt & alia. Rurſus ipſorū finium, præſtat ſemper qui perfectus eſt imperfecto. Eſt nimirū perfectꝰ, cuius acceſſu nullo ampliꝰ nobis opꝰ eſt. Imperfectus autē, cuius aduentu alium deſideramus. quē admodū iuſtitiæ duntaxat aduentu, plura deſideramus: at ſo C licitatis acceſſu, nulla re ampliꝰ nobis opꝰ eſt. Is ergo nobis optimus quē deſideramus, qui finis ꝓfectus. abſolutus. nāq; finis bonum eſt: nec non finis, bonum. Hinc igitur, quonā modo optimum cōſiderandū eſt: nunquid eo modo vt ipſum quoq; recenſeamus. An id videbitur alienū. ſiquidem optimū finis eſt perfectus. ac perfectꝰ finis, vt paucis abſoluā, nil aliud q̄ felicitas eſſe videtur. Ex multis porro bonis felicitatem cōſtare cōprobatur. Quòd ſi optimum coniectans, D ipſum quoq; cum aliis annumeres, ipſum ſe melius eē cōſtabit, ſiquidem optimum erit. Vt ſalubria ponendo & ſanitatem, cōſideres quidnā horum omnium optimū, nempe ſanitas. q̄ ſi horum optimū eſt, id ſe quoq; melius, quod admodū abſurdū eſt. nō igitur optimū ita coniectandum. Sed an id quodammodo fuerit, vt abſq; fe? An hoc etiam abſurdū. nā felicitas ex quibuſdam cōſtata bonis eſt. hoc vero ex quibus conſtet bonis, an ſic E optimum: cōſiderare fuerit alienū. neq; enim eſt quicquā aliud ab his felicitas, verum hæc ipſa. an ita quiſpiā recte concernens, optimū cōſideraueritē ſicut ipſam felicitatē quæ ex his ſit bonis, diiudicans erga alia quæ in ipſa cōllecta nō ſunt: ita optimū cōſiderans, recte cōſiderauerit. Cæterum nō eſt ſimplex, quod nunc quærimus, optimū. vt dicat quiſpiā, optimum cunctorū bonorum, in vnū cōcretorum F eſſe prudentiā. Verum hoc ferè modo, nō quærendum eſt optimum bonū. perfectū ſiquidem quærimus bonū. At prudentia ſola, neutiquam perfectum. nō igitur hoc optimum quod quærimus, neq; inſtagamꝰ optimū. Præterea aliā admittunt bona Alia ſecta diuiſio. ſectionem. ſunt ſiquidem bonorum alia in anima, vt virtutes: alia ſcorſe, vt ſanitas, uenuſtas, alia externa, opulentia, domina tiaꝰ, honor, & ſi quid eſt hmōi.

G At horum quæ in aĩa ſunt, optima. Quę porro ſ anima definita ſunt bona, triſariã diſtribuũtur, in prudentiã, in virtutem, & in voluptatẽ. Poſt hoc igit, quod profitemur oĩa, ẽt finis videtur bonorũ, idemq; abſolutiſſimũ eſſe felicitas. quod ſane fatemur eſſe in bene agendo, ac bene viuendo. Cęterũ finis ſimplex nõ eſt, ſed duplex. quorundã enim eſt finis ipſa actio, vſusq;, ſicut viſus. Eſt nimirũ vſus optabilior habitu: finis aũt vſus. nemo H ſiquidẽ velit viſum habere ad nõ ſpectandũ, ſed conſpectandũ. idẽ de auditu, cęteriſq; dicẽdũ. proinde quorũ vſus & habitus eſt, ſemper melius & optabilius eorũ eſt vſus habitu. vſus enim et actio finis, cũ ſit pp vſum ipſe habit⁹. Poſt id ſi conſideraverit quiſpiã in cũctis ſcientijs, intuebitur nõ aliam eſſe cõſiderationem in extruẽda domo, q̃m in proba domo. ſed vtrobiq; ſuppetere ędificatoriã, & cuius effector ædificator, vt cuius ſit virtus, eiuſdẽ ſit effectrix. Idem in I aliis omnibus par eſt cõiectare.

Virtutem in anima eſſe: felicitatem vero in actione conſiſtere, & in ætate perfecta. Cap. 4.

PRæterea intuemur, alia re nulla, q̃ anima nos uiuere. in anima autẽ eſt virtus. idẽ certe fatemur facere animã, animæq; virtutẽ. Cæterũ virt⁹ in vnoquoq; cuius eſt virt⁹, idẽ facit. at anima ẽt alia. Atquiſa viuimus. ob animæ itaq; virtutem bene viuim⁹. Cæterũ bene viuere, & bene agere nihil aliud dicimus, q̃m felicem eſſe: ergo & feliciter agere, & felicitas in viuendo eſt. verũ bene viuere eſt in viuẽdo ex virtutib⁹. hoc igit eſt finis, & felicitas, & optimũ. In vſu itaq; ſit, neceſſe ẽ & actione felicitas. nam quorum habitus vſusq; eſt, vſus et actio finis: atqui animæ virtus eſt habit⁹, & actio & vſus ipſius: eorum quæ ſub electionem cadũt: ergo finis ipſius actio vſusq; fuerit. L felicitas igitur in viuẽdo ex virtutib⁹ ſit, neceſſe eſt. Quoniam igitur optimum bonum eſt felicitas, & hęc ipſa finis, actione viuendo ex virtutib⁹, felices fueri mus, optimũq; bonum habueri mus. Cũ igit ſit felicitas bonum pfectum ac finis, nos latere non oportet, id in ætate pfecta eſſe. non enim in puero (q̃a nec puer dici felix põt) ſed viro. is nanq; pfectus, & ne quidẽ in tpe imperfecto, ſed pfecto. perfectũ fuerit vtiq; tẽpus. q̃diu homo viue M re potuerit. recte nanq; à multis dr̃, felicẽ in longiſſimo vitæ tpe eſſe iudicãdum: vt opus ſit pfectũ eſſe, & in tpe perfecto, & in hoſe. Quòd aũt ſit actio, hinc quiſpiã poterit intueri. In ſomnis nanq;, vt inter viuendum ſi quiſpiã dormiat, ei uſmodi nolim talem dicere eſſe felicẽ. ipſi quidem exiſtit viuere: ſed eidẽ ex virtutib⁹, quod erat ex actione, viuere non exiſtit.

De

De anime diuisa partium quadã: & in ipsa virtutem non esse. Cap. 5.

RVrsus qd̃ mox dicendũ, nõ admodũ q̃ diximus participare, & ne quidẽ ab ipsis longe abesse videbitur. quippe cp animę portio quædã esse putetur qua alimur, quã altricẽ appellamus. iure profecto ita: siquidẽ lapides ali nõ posse Ituemur. et perinde nõ dubiũ, quin sit ali animatorũ. Quòd si animatorũ cã ẽ ała, atq; animæ taliũ partium nulla alẽdi fuerit
B cã, quales sunt rõnalis, vel irascibilis, vel concupiscibilis, sed alia q̃dã prẽter has, et ei nullum magis peculiare possumus nomen, q̃ alentis accõmodare. Dicat fortasis quispiã, nũquid ex hac quoq; partæ animæ virtus est: nã si fuerit, non dubiũ quin ẽt eadẽ agere opus sit. perfectæ siquidẽ virtutis actio felicitas est. At nunquid eius sit vel non sit virt⁹, alia fuerit oratio. Quæ si fuerit, huius nõ est actio. nam in hmõi parte impulsus esse nõ
C vr̃: sed igni vr̃ esse consimilis, cui quicquid immerseris, absumet. at si nõ obiecceris, ne quidẽ ad capiendũ impellitur. Ita hæc habet pars animę, vt si alimentũ obꝺicias, alat: sin min⁹, ne quidẽ ad alendũ cõmoueatur, & p inde ne quidẽ actio, cui⁹ nõ est cõmotio. proinde hæc pars ad felicitatẽ capessendã nihil coadiuuat. Deceps igit̃, quid sit virtus dicẽdũ, q̃niquidẽ eius actio felicitas est. Vt paucis itaq; absoluã, virtus habitus est optimus. Verũ non satis forte sit ita simpliciter loqui, sed euidẽti us fuerit definiendum.

D Virtus habitus ẽ optimus.

Diuisio animę: & virtutem ab excessu defectuq; corrumpi. Cap. 6.

PRimũ igitur de anima in qua exoritur, nõ quid sit anima (alia siquidem eius rei cõsideratio) sed vt quodam modo distribuatur, dicendũ ẽ. Anima nimirum, vt receptũ ẽ, in duas partes distribuitur, in eã quę rationẽ habet, & quę rationis experset. Ex ea parte q̃ E habet rõnem, exoritur prudentia, solertia, sapientia, ingeniũ, memoria, et id genus alia. At ex parte rõnis expertę, q̃ virtutes appellantur, tẽperantia, fortitudo, iustitia, & quęuis alię, quas ex moribus ducimus eẽ laudabiles. ex his nanq; consequ laudẽ dicimur. At ab eis q̃ à rõne dimanant, nemo laudatur. nec. n. cp sapiens, nec cp prudens, nec prius ex hmõi aliquo quispiã laudandus accedit. neq; porrò F rõnis expers, quaten⁹ ad se suggerendũ idoneũ est, suggeriteq; ei qd̃ obtinet rõnẽ. Est nempe moralis virtus, quæ ab excessu defectuq; corrũpit. Quòd autẽ tam defectus q̃ excessus corrũpat, ex eis est videre quę ad mores pertinent. (vtrẽdũ sanè in rebus scertis testimonijs certis ẽ.) Cõfestim nãq; in exercitijs hoc viderit quispiã. quę si excedãt, robur affligũt: sin deficiant, eodem modo habent. idem in potu

Geu cibo q̃ euenit: alluẽtibus.n. famitas abſumit. idẽ fit et ſubdu ctis: q̃ ſi moderata fuerint, corporis firmitudinẽ cuſtodiũt atq; ſanitatẽ. His cõſimile euenit in cẽperãtia et fortitudine, reliquiſq; virtutibus. nã ſi quẽpiã eò vſq; feceris intrepidũ, vt ne quidẽ Deos metuat, iã non fortis, ſed demẽs fuerit. ſin cuncta formidanẽ, meticuloſus. fortis ergo erit, qui neq; oſa metuet, neq; nihil. Hęc igit̃ tã augẽt, q̃ labefaciunt virtutẽ, nimũ nanq; H metus, & oẽs labefaciũt, itidẽ q de re nulla metu cõmouenẽ: atqui circa metus ẽ fortitudo: mediocriter itaq; metus fortitudinem locupletãt. ab eiſdẽ igit̃ tã amplificat̃, q̃ labefactat̃ fortitudo. ex metu nãq; ita afficiũtur. idẽ de cęteris dicẽdũ virtutib⁹.

Virtutem inter voluptatem et egritudinem collocari. Et vnde morbi virtutis dicta ſit. Cap. 7.

RVrſus, nõ his mõ virtutẽ quiſpiã definierit, ſed ẽt ęgritudine et voluptate. I Nã voluptate allecti, improba facitamus: ægritudini autẽ ſuccũbentes, ab honeſtis deficimus. alioqui nõ ẽ virtutẽ & vitiũ admittere citra ægritudinẽ & voluptatẽ. inter voluptates igit̃ & ęgritudines virtus collocat̃. Virtus porrò moralis hinc ſognomẽ habet, ſi mõ velimus ex liqȝris veritatẽ excutere. dicendũ erit † morem á mora habuiſſe cognomẽ, breuis in longã literę factа mutatione: mora lis ſiquidẽ appellat̃, qđ ex mora K aſſuefcat. Idq; certũ, q̃ virtus nulla, q̃ ex parte oriatur irrationali, ex natura naſcat̃. ſiquidem eorũ q̃ natura fiunt, nihil eſt qđ aſſuetudine aliud euadat. velut lapis, grauiaq; prorſus oſa, q̃ ferẽdi deorſum vim agnatã hñt, ſi à quouis ſurſum verſus ſxpi⁹ iactari aſſuefcant, nunquam nĩ ſurſũ attollent̃, ſed ſp deorſũ ca dẽt. idẽ de cęteris ẽ ſtelligendũ.

De affectibus, potentijs, & habitibus. Cap. 8.

PRęterea, qui velit quid ſit virt⁹ dicere, ſcire expedit quęnã demũ in aſa ꝓcreẽtur. Sũt aũt hæc hmõi, affectus, potẽtię, habitus. & proinde nõ dubiũ, quin horũ q̃dã ſit virt⁹. Affect⁹ igit̃ ſunt, ira, met⁹, odiũ, cupido, liuor, miſeratio, talia comitari cõſueuerũt ęgritudo, & voluptas. Potentię aũt, quibus affici dicimur: nẽpe vnde poſſumus excãdeſcere, ęgreſcere, miſereſcere, et alia hmõi. At habit⁹ ſunt, vnde erga hæc habem⁹ M hñ, vel male, ſicut ad excãdeſcẽdũ. ſi nãq; ſupra modũ iracũde, male in ira habem⁹. ſin in quibus expedit, prſus ad irã nõ cõmouemur, ita quoq; male ſ ira hẽmus. mediocriter itaq; habẽdo, vt neq; ſupra modũ cõmouemur, neq; prſus ſim⁹ incõmobiles, tũ ſi ita habeam⁹, recte affecti ſum⁹. In ſimilib⁹ quoq; alijs idẽ intelligendũ. iracundũ nãq; & bene, in medio irę et ad iram incommobilitatis poſitum eſt.

† Hinc dicti vel litera mutata: i. a. ac pul-

Simile

A Simile est in iactantia & dissimulatiõe. plura nanq; q̃ adsint sibi arrogare, iactãtię est. minus vero, dissimulationis. inter hęc igit̃ mediũ est veritas. Idem in cęteris oĩbus est intelligẽdũ. id n. proprium ipsius est habitus, vt bene maleue erga hæc hẽat. bene in ĩs habere fuerit neq; excedere neq; deficere. erga mediũ itaq; istorũ vnde laudandi accedimus, habitus est: sicut male erga excessum & defectum. q̃quidem igit̃ harũ perturbatiB nũ virtus est mediũ: perturbationes aũt sunt ægritudines & voluptates, aut nõ citra ęgritudinẽ vel voluptatẽ: virtus certe est circa ægritudines vel voluptates. id q̃d hinc certũ. Sunt nimirũ ẽt affectus alĩ, vt videbit̃ cuipiã, in q̃bus nõ ſ excessu et defectu aliquo est vitiũ: velut adulteriũ, et adulter. nec. n. magis ẽ talis, q̃ ĩgenuas cõstuprarit. Cæterũ et hoc, et ſi q̃d aliud hmõi est, q̃d à voluptate cõprehendit̃, quę p intẽperãtiã, vel ẽt C q̃d in defectu quodq; in excessu sub vituperationem cadit.

Quid *mediętati opponatur.* Cap. 9.

DEinceps igit̃ fuerit sane dictu necessariũ, q̃d nã demũ mediętati aduersẽtur, excessusne an defect⁹. Nã q̃ busdã mediętatib⁹ defect⁹ opponit̃, vt nõnullis excess⁹. sicut fortitudini neutiquã excessus existẽs audacia, sed q̃ defectus ẽ timiditas. tẽperãtię vero intẽperãtia et incõmobilitas circa voluptates, nõ vtiq; q̃ defectus ẽ D incõmobilitas opponit̃, sed ſtẽperãtia q̃ excess⁹ ẽ. Sũt nimirũ vtraq; tã excessus q̃ defect⁹ mediętati opposita. mediętas siquidẽ excessu ſperior, sed defectu superior. lõ ẽt pdigi, liberales esse illiberales aiũt. cõtra illibẽrales, pdigos vocãt. Audaces vero & petulãtes, fortes nominãt timidos, vt timidi, fortes petulãtes & furibũdos dicendos putant. Duabus itaq; de causis duxerim⁹ mediętati opponẽdũ eẽ excessũ atq; defectũ. qppe q̃ E re ipsã licet nobis cõſiderare, vtrũ poti⁹ extremorũ ad mediũ, ppi⁹ accedat. ppĩquior ne liberalitatis sit, pdigalitas, an auaritia. lõginqor certe fuerit auaritia. atq; a medio q̃ magis absũt, magis opposita existimãt. ẽ re itaq; ipsa defectũ magis opponi apparet. Est ẽt et aliter videre. vt ad q̃ mẽtẽ magis, pnã habemus, ea medio sit magis cõtraria. velut ad intẽperãtiã nati sum⁹ pniores, q̃ ad dec⁹ capeſſẽdũ. quãobrẽ ſi additamẽtũ poti⁹ ad ea fiat F ad q̃ sum⁹ pniores, ad q̃ fit addimẽtũ, ea sunt magis cõtraria: atq; pniores ad ſtẽperãtiã sum⁹, q̃m ad dec⁹ capeſſendũ: magis ergo excess⁹ mediętati cõtrarius: intẽperãtia siquidẽ intẽperãtię ẽ excess⁹. Quid demũ sit virt⁹, hinc nobis liceret ſtueri. mediętas siquidẽ affectuũ q̃dã esse videt. Proinde qui velit moribus cõprobari, ei affectuũ mediętas est quęuis constituenda. Et perinde

A Excessus mediętatis virtus est.

Inde probum eſt operoſum atq; difficile eſt: quippe in vnoquoq; mediū capere operoſum eſt. velut circulū deſcribere cuiuis obuiū eſt: at in ipſo mediū capere, arduum. itidem & excandeſcere quidē facile, nec nō contrarium huic: at mediocriter habere, arduum. In totū autem in quauis perturbatiōe eſt videre, quod mediū ambiat eē facile: mediū vero vnde laudemur, arduū. iō ēt raro probus.

Probos & malos eſſe in nobis exiſtere: vbi redarguitur Socrates, aliter opinatus. Cap. 10.

QVoniam de virtute dictum eſt, deinceps fuerit conſiderandū, poſſit ea adeſſe nobis necne. Verū quē admodū Socrates dixit, ſi nobis non eſt probos vel malos eſſe. quippe ſi quis roget quemuis, velit ne iuſtus eſſe, an iniuſtus, nemo delegerit iniuſtitiā. itidem de fortitudine & timiditate, reliquiſq; virtutibus ſemper eodē mō. inde non dubiū, quin ſi mali ſint aliqui, nō ſponte ſint mali, & perinde ne quidem probi. Hęc ratio neutiquā vera. nā cur demum legislator mala facere nō permittit, at honeſta & proba iubet? & in malis quidē multā infligit delinquētibus: in reb⁹ aūt honeſtis, niſi honeſta peregerint. alioqui iniuſti fuerit, vbi in nobis non ſit, hoc legū conditores facere. egerūt, vt videt, in nobis ē probos et improbos eſſe. Iteē jubdes & vituperationes id quoq; ūte ſtantur. virtutē nanq; laus, vitiū autē vituperatio conſequit. atqui laus & vituperatio nō in uitis attribuitur. manifeſtū igitur hoc modo in noſtro arbitrio eſſe bona malaque facere. Collationem vero hmōi proferebant, volentes demonſtrare vltroneum nō eſſe. quid nanq; eſt, inquiebant, q̄ ægrotantes ſqualidos nemo vituperat? At hoc minime verū. tales nanq; reprehēdimus, cū ſuæ ægritudinis ipſos cauſam eſſe cognoueri mus. Quodq; male habent corpus, vtpote id voluntariū eſſe, apparet nimirū, in vitio & virtute eſſe volūtariū. Rurſus hinc ēt potuerit quiſpiā euidentius intueri, q̄ oſs natura eius eſt eſſentiæ procreatrix, qualis ipſa ē. veluti ſtirpes, & animalia. nā vtraq; gignunt, ex principijſq; producunt: vt arbor ex ſemine. id nanq; principiū eſt. q̄d porro principia cōſequit, ita habet. vt. n. habuerint principia, ita q̄ de principijs ortū ducunt. Perſpicue aūt licet hoc in Geometria magis ſtueri: vbi cū aliqua ſumpſeris principia, vt ea habuerint, ita ēt quę ipſa cōſequunt. velut ſi triangulū duob⁹ rectis æquales habet angulos, quadratum quoq; quatuor angulis rectis habeat, neceſſe eſt. et ſi triangulum ſecus, ita ēt & quadratū commutabitur. ex altera parte enim ei rīdet. & ſi quadratum quatuor angulis rectis æquales

non

A non habuerit angulos, ne quidem triangulum duobus rectis habebit æquales. Idem igit atq; consimiliter de homine quoq; intelligendū. nam cùm sit homo progenitricis essentiæ, ex principijs quibusdā atq; actionibus quibus efficit, homo progenerās est. nā quid aliud ? neq; enim inanimatum aliquod efficere dicimus. neq; ēt animato rū citra hominē quicquam. manifestū igitur, actionū hominē esse progenitorem. proinde qm̄ B actiōes commutari intuemur, nec eadē vnquā agimus, suntq; actiones ex aliquibus progenitæ principijs, manifestum, qñ quidem actiones immutant, ēt actionum immutari principia, à quibus sunt: quemadmodū collatione ostendimus Geometrica. Atqui actionis tam bonę quàm malæ principium est propositū et voluntas, & quicquid ad rōnē tendit. Non dubiū igitur, quin hęc quoq; cōmutentē. sponte nanq; actiones immuta- C mus, & perinde ēt principium atq; propositum. nam hęc sponte fit mutatio. Proinde non dubium, quin in nobis sit & probos et malos esse. Forte hic quispiā occurrerit, qñquidē inest iustum probumq; esse, ero si volùero omniū probissimꝰ. Id fieri nullo modo pōt. cur nā ? qm̄ non hoc in corpore gignit. neq; n. si quispiā voluerit corporis curā habere, omniū optimū habebit corpus. nam opus est non curam mō intendere, verum ēt D natura honestum & bonū corpus ēt. melius certe habebit corpus, non tñ esset omnium optimum. Idē de anima intelligendum est. neq; enim iuxta propositū suum erit omnium probissimus, nisi etiam natura extiterit. melior quidē certe erit.

De spontaneo, & tribus appetitus generibus. Cap. 11.

QVoniā igit probum esse in nobis apparet, cōsequens dictu necessariū E vt de spontaneo disserere, quid nā sit spōtaneū. ad virtutē nanque capessendam dominātissimū est spontaneū. In totū vero dicendū est spōtaneum, qđ nō coacti agimus. verum de hoc, magis adhuc perspicue disserēdum ē. Nēpe ad id qđ agimus, aliqs exurgit nobis appetitus. atqui tres sunt appetitꝰ species, cupiditas, furor, voluntas. Primum igitur actionē, quæ à cupiditate oritur, ducimus cōiecēdā, vltroneam, an inuita sit, F inuita, neutiquā esse videri debet. cur ita, & vnde id ? nēpe qđ quęcunq; inuiti agimus, coacti faciamus necesse est. Atqui vbi subeūt agentibus aliqua necessitas, ægrimonia consequetur. veru ex cupiditate agentes voluptas comitatur. proinde hoc pacto nō erit ex cupiditate agere quippiā invito animo, sed vltroneo. Cæterū ratio est alia, q ab iec ontinentia huic aduersa- tu.. nemo. n. inquiūt, spōte ma-

la

G la peragit, q̃ sciat mala esse. verũ qui incõtinens est, scit ea esse improba. agit tñ, ac ex cupiditate illectus agit: nõ ergo sponte neq; coactus ergo est. Hinc porrò eadẽ nos oppugnabit oratio nã si ex cupiditate, nõ ex necessitate cupiditatẽ. n. voluptas comes cõsequit. sed q̃ ex voluptate, nõ possis dicere ex necessitate. Alioquin nõ dubiũ est, quin incõtinẽtes sponte incõtinẽtia agat: q̃quidẽ qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria: atq; incõ
H tinẽtes iniusti sunt, atq; iniuria afficiunt: incõtinens ergo in incontinentiã sponte delabitur.

Socratica argumentatio, qua vltroneum non esse docet. Cap. 12.

VErũ enimuero, inquit, nõ aduersatur, nõ esse vltroneũ. Continens siquidem laudatur, q̃ sponte q̃ ex cõtinentia fiunt agat. at laudat in eis, q̃ sponte fiunt, q̃ si ex cupiditate vltroneum est, q̃d cupiti aduersatur, inuitum erit: sed cõtinens cõtra cupiditatem in
I surgit: cõtinens ergo nõ sponte neus fuerit continens. verum hoc non vt: non ergo extra id q̃d ex cupiditate est, volũtariũ. Rursus idem est in eis q̃ ex furore. eadem nanq; huic (quas de cupiditate diximus) rationes conueniunt, & perinde ambiguitatem faciunt. ita siquidem est, q̃d ad incontinentem continentemq; pertinet. Restat species residua appetituum (vt in distributione posuimus) voluntas, vt an sit spontanea, cõsiderE
mus. Atqui incõtinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. agunt igitur incontinẽtes mala, volẽtes. sponte nimirum nemo mala agit, vbi sciat eẽ mala: neq; incõtinẽs mala agit, volẽs mala agere. si ergo spõtanea. Ne quidẽ agit volũtas est spõtaneus. Hæc plane perimit oratio incõtinentiam, et incõtinentẽ. nã si non spõtaneus, ne quidem vituperabilis. at est vituperabilis incontinens, spontaneus ergo. voluntas igitur spontanea. L
Cum sint itaq; contrariæ quædam rationes magis perspicuę, de spontaneo differendum est.

De vi. Cap. 13.

PRius itaq; de vi, & necessitate dicẽdum fuerit. Vis n. ẽt in carentibus anima. singulis nanq; inanimatis suus est locus attributus. igni qdem supra, terræ autem infra est nimirum violari, sursum lapidẽ ferri, ignem vero deorsum. est ẽt animal violari, vt equum recta via decurrentem, p̃occupatum M
vertere aliorsum. Quibuscunq; igitur exterior est cã, aliquid cõtra naturã, aut præterquam volunt faciendi, cogi dicimus facere q̃ faciunt. at quibus ipsis inest causa, hos nequaquam cogi dicimus. Neq; incontinens negauerit se malum esse, verum à cupiditate agendi mala se coactum. Violenti igitur hęc nobis erit definitio, quorũ agẽdi cã à qua cogãtur, fuerit externa, vis est.

A est. quorum autē interior ac in ipſis cauſa eſt, nequaquā vio.

De neceſſitate. Cap. 14.

RVrſus de neceſſitate, neceſſarioq; dicendū. Neceſſarium non omnino, neq; in oſ dicendum eſt.quēadmodum ſunt quecunq; cā voluptatis agimus. Nā ſi quiſpiā dicat ſe à voluptate coactū q; amici mulierem vitiarit,fuerit alienū. nec.n. in omni neceſſarium eſt,ſed in extrinſecus aduenientibus.vt ſi offendaſ quiſpiam, à
B rerum neceſſitate coactus maius aliud quippiā deuitare. hoc modo in agrum properare coactus ſum, niſi fœdatum velim agrum inuenire. in huiuſmodi itaque eſt neceſſarium.

Spontaneum animi ſententia eſſe. & quopluciter inuitū dicitur. Cap. 15.

AT qm̄ in nullo eſt impulſu ſpontaneum, reliquū eſt vt ſit ex animi ſentētia.Inuitum.n.eſt, quod ex neceſſitate,vioq; efficitur: & tertio loco,qđ non ſit ex animi ſenten
C tia.qđ plane ex his q̄ fiunt, certum eſt. Nā cū quis aliquē czciderit,occiderituę, aut eiuſmodi aliquid effecerit,horum nihil ꝑuidens, eum dicimus inuitum feciſſe: quippe q; vltroneum in animaduertendo eſſe facile deprehendatur. Velut olim mulierem aiūt quandam poculū exhibuiſſe curidam amatoriū, de in eo poculo hoſtem mortuum concidiſſe,cā vero mulierem in Arcopagum perfugiſſe. quā ſententem non alia de cā liberarūę, D q̄ q; non id prouidens effeciſſet. amoris ſiquidē cupiditate obcęcata, in eo fuerat hallucinata. et perinde neutiquā ſpōtanea ei⁹ poculi amatorij viſa fuerat exhibitio: qñquidē non ea mente dederat, vt perderet hoſtem. Inde igitur in id qđ ex animi ſententia fit, eadit voluntarium.

De propoſito. Cap. 16.

RElinquum prętera eſt, vt propoſitum delectumq; conſideremus, ſit ne appetitus, nec ne. Appetitus nāq; E in cęteris quoq; gignit animalibus: propoſitū vero non.Siquidem cū ratiōe propoſitū eſt: at ratio nulli alij deputaſ animali: non igitur fuerit appetitus. Verū nūquid voluntas? An ne id quidē. voluntas nanq; eorū ēt eſt,quę fieri non ꝑſit: velut volumus quidē eſſe immortales, at id nobis nō proponimus, deligimusq;. Rurſus propoſitū ſi-
nis non eſt,ſed ad finē. ſicut nemo proponit ſanęſcere,ſed q̄ ad F ſanitatē tendunt proponimus, deambulando,curſitando.at fines volumus. bene.n.valere volumus. Hinc certū eſt, non idē eſſe voluntatem & propoſitū. Verum ita habere videtur propoſitum, vt eius eſt appellatio. vt hoc pro illo ponim⁹,atq; deligimus. ſicut optimum pro deteriore, quod in noſtra ſit optione. & perinde deligi ſuum eſſe videatur. Quòd ſi horum nihil eſt propoſitum, nunquid

qđ

G quod ex animi ſententia, id in
propoſito eſt? An ne id quidē.
multa enim intelligimus & opi
namur ex animi ſnīa. Numquid
igitur quæ intelligimus, ea etiā
proponimus? An non. ſæpe ſi
quidem intelligimus de India,
ac nequaquā proponimus atq;
deligimus. non ergo mentis ſen
tentia propoſitū. qm̄ igitur ho
rū nihil eſt propoſitum: ſuntq;
hęc animę inſita: aliquorū con
uenientiū cocuntiumq; propo
ſitū eſſe neceſſe eſt. Qm̄ igiſ eſt,
H quēadmodum paulo ante me
morauimus, bonorum ad finē
tendentium delectus, atq; pro
poſitum, non vtiq; finis. Ac eſt
eorum quæ in noſtra poteſtate
ſunt, & eorū q̄ nobis diuerſam
ingerant ratiocinationem. hoc
ne, an hoc deligendum. nō du
bium quin prius opus ſit ea ip
ſa intelligere, & in cōſilium vo
care. Cumq; nobis intelligenti
bus q̄ prſtare videatur, tū ad
agendū aliquis inſurgat impul
I ſus, id agendo, ex propoſito age
re ducimur. Quōd ſi propoſitū
appetitus quidam eſt in conſi
lium deueniēs cum animi ſnīa,
non eſt ſponteneū, q̄d deligibi
le. ſponte enim agimus multa,
antequā intelligamus atq; con
ſulteemus. ſicut ſedēdo, exurgē
do, & id genus alia faciēdo, ſpō
te quidē, ſed citra intelligentiā.
Non ergo ſponteneū deligibi
le, ſed deligibile ſponteneum. ſi
quid. n. agere conſultantes pro
poſuerimus, ſpōte agimus. Exi
ſtunt vero ex conditoribus le
gum nonnulli, qui ſpōtaneum
et ex ꝓpoſito definiant, planeq;
diſtinguant: minoresq; ſponti
neie, q̄ a propoſito agentibus
mulctas infligant. Eſt igiſ pro
poſitū in eis quæ ſub actionem
cadūt, & eis ipſis, in quibus no
ſtrum ſit agere & non agere, &
ita vel non ita, & in quibus ꝓꝓ
quid eſt capere. Verum ꝓꝓ qd̄
ſimplex non eſt. In Geometria
ſiquidē cū quis dixerit quadra
tū quatuor rectis ęquales habe
re, & percunctatur ꝓꝓ quid, oc- L
currit, quia ēt triangulum duo
bus rectis æquales habet. in his
igitur ex definito principio ſibi
ꝓꝓ quid aſſumpſerīt. At in eis
quę ſub actionē cadunt, in qui
bus eſt propoſitū, non ita. nul
lum ſiquidē ponit definitum.
ſed ſi quis exquirat, cur hoc fe
ciſti? qm̄ non erat aliter vt face
rem: vel qm̄ ita melius ex ipſis
euenientibus (qualiacunq; ap
paruerint eſſe meliora) delect⁹
ſumitur, & ob ea ipſa quamob
rem ēt in hmōi eſt conſilium ea M
pere, vt expediat. At in ſcientijs
nequaquā. nemo ſiquidē quem
admodū ſcribere op⁹ſit nomen
Archiclis, init cōſiliū: quia quo
pacto ſcribendum nomen Ar
chiclis, eſt iam definitū. Mendū
igitur non intelligentia gignit,
ſed in ſcribendi actione poſitū,
in quibus certe non eſt in intel
ligentia error, ne de eis quidem
init conſilium. ſed in quibus iā
vt expedit optimum eſt, inde

men-

A mendum procreatur. Atqui in eis q̃ sub actionem cadũt, optimũ est: et in quibus duplex mẽdũ. Delinquimus igit̃ tã in eis q̃ sub actionẽ cadunt, q̃m ex virtutibus. pariter .n. virtutẽ conijectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur. est siquidẽ in defectu excessuq̃ hallucinatio. i horũ vtrũlibet deferimur voluptate et ęgrimonia: qñquidem ex voluptate in mala delabimur, vt ex ægrimonia, honesta fugitamus.

B *De animi sententia.* Cap. 17.

RVrsum autẽ est, nõ quẽadmodum sensus, animi snĩa: velut visu nõ potest quicquã aliud q̃m videre, nõ auditu aliud q̃m audire. itidẽ neque consultamus, nunquid auditu, an vidẽdũ. at animi snĩa non hmõi, sed id õ alia põt efficere. ob hoc ibi iã exist cõsultari. Est igit̃ in bonorũ delectu, nõ i fine delictũ. hunc certe oĩs astipulant snĩę, vt sanitatem esse bonũ. verum quę ad C finem sunt, velut expediatne sanitati hoc comesse, an nõ. Facit igitur plurimũ in his ad hallucinandum voluptas, & ægrimonia. hanc siquidem amplectimur, illam vero fugimus.

Cuius nam rei virtus coniectrix sit. Cap. 18.

QVoniam igitur distribuimus, in quo & quo modo sit delictum, reliquum est vt intueamur cuius nam rei sit virtus coniectrix, finis he, an ad finẽ: velut honesti D ne, an ad honestum. Quo pacto scĩa, vtrũ ędificatorię scię finis, specios proponendi an q̃ ad finem spectandi. nã si hoc, specios se proponet, sicut pulchram domũ efficere. at quę ad hoc, non alius quisq̃ inueniet neq; exhibebit, q̃ ędificator. itidẽ in alĩs quoq; oĩbus scientĩs. Eodẽ modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finẽ potius ipsius tendat cõsideratio. recte nimirum proposuerit quæ ad finem E sũt, et ex qb⁹ finis cõstet. nec q̃ quã ali⁹ exhibebit inueniet, q̃ ad finẽ expediãt. iureq; hoc virtus proposuerit, quibus i rebus optimi principiũ est vnũq̃q; quod efficiat, & proponat. Nihil igitur virtute melĩ⁹ est: q̃quidẽ huius cã ẽt sunt alia, atq; ad ipsam principium est. huius causa magis sunt quæ ad hoc at finis principio alicui assimulatur, & eius causa est vnũ quod- F uis. verũ id erit modo aliquo. perinde certũ vt etiã i virtute, q̃quidem causa est optima, ip sam magis finis esse cõiectricẽ, q̃ eorũ quę ad finẽ sunt. Atqui virtutis finis est honestũ. honesti ergo magis cõiectrix est virtus, q̃ ex quibus constet. sunt nempe hæc ipsius. At in vniuersum videri potest alienũ. quanquidem in pictura si quispiam fortasĩs egregius fuerit imitator, non tamen laudandus accedet, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtu-

A tis demũ id oĩno eſt ſibi honeſtum proponere. Dixerit quiſpiam, cur ita, nũ actionẽ meliorem eſſe dixerimus, q̃ virtutem ipſam: at nunc, nõ ex quo actio eſt, id virtuti vtpote honeſtius attribuimus, ſed in quo nõ eſt actio. Atqui nunc hoc dicimus, habitu actionẽ eſſe meliorem. Alĩ nanq; probũ inſpicientes, ab actione dĩudicãt, q̃ non poſſint cuiuslibet quõ habeat iudicare propoſitum. nã ſi foret ſingulorũ noſſe ſntiam, q̃lis erga honeſtatẽ eſſet, ẽt citra actionẽ probus eſſe videri potuerat. Denique qm̃ affectuũ q̃ſdam recenſuimus medietates, circa quos affect⁹ verſenť, hinc nobis dicendum eſt.

Dubium.

Soluſio.

B

C

De fortitudine, & forti. Cap. 19.

CVm igit̃ ſit fortitudo circa audaciã ac metum, cõſideranda fuerit circa cuiuſmodi metus atque audacias. Nũquid igit̃ ſi quiſpiã metuat ne rẽ diſperdat ſuã, is timidus ẽ ſin circa hęc ſit audax, fortis? an non. itidẽ ſi quis formidat ſolũ, aut audeat, neq; meticuloſum fatendũ eſt eſſe metuẽtẽ, neq; fortem non metuentem. nõ igitur ſi cuiuſmodi metibus et audacijs fuerit fortitudo. At ne quidẽ in talibus, cuiuſmodi ſi quis tonitrus & fulmina nõ metuat, vel quiduis aliud ſupra hominem horrẽdũ fuerit, nõ iã fortis, ſed furens. In metibus itaq; & audacijs humanis eſt fortitudo, ſ eis, inquã, q̃ cęteri metuãt, aut oẽs. in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaq; definitis cõſtituendũ fuerit (qñquidẽ multis in rebꝰ fortes dici pñt) qualis ſit fortis. Eſt .n. ab experientia fortis aliquis, velut milites. iſti ſiquidẽ ab experientia didicerunt in hmõi loco, vel hmõi tẽpore, vel rebus ita habẽtibꝰ, fieri nõ poſſe vt malũ ſubeãt. & pinde qui hęc nouerit, & ea de cã ingruentes hoſtes ſuſtinuerit, nõ fortis. nã ſi horũ nihil extiterit, nõ toleraverit. Proinde ab experientia fortes dicendi nõ ſunt. Neq; Socrates recte aiebat fortitudinẽ eſſe ſcĩam. qñquidem ex cõſuetudine ſcĩa capiens experiẽtiam efficitur ſcĩa: at ab experientia tolerantes neutiquã fatemur, planeq; negamꝰ fortes eẽ. non igitur fortitudo fuerit ſcĩa. Rurſus ſunt quoq; fortes ab experientię cõtrario. inexperti ſiquidem eorũ q̃ eueniant, ab earũ nulla experiẽtia ſunt intrepidi. & ne hos quidẽ fortes eſſe dixerim. Sunt porrò qui fortes à perturbationibus exiſtimentur: velut amantes, aut lymphatici. at ne hos quidẽ fortes dicere oportet: quandoquidẽ ſi ab ipſis affectus auferatur, nõ erũt amplius fortes. fortẽ ſiquidẽ p̃petuo fortẽ eſſe opꝫ. & perinde ne ierę quidẽ, vt ſues, dici fortes pñt, q̃ ſuccumbant ingemantq; perculſę, neq; fortẽ ob perturbationẽ dicere conuenit. Eſt viciſſim fortitudo alia, q̃ ciuilis exiſtimať. velut ſi qui ciuiũ pudore

D

E

F

A re offusi, tolerent pericula, vt fortes existimẽtur. quemadmodum verbi causa Homerus Hectora dicentem inducit:
Polydamas vereor me carpat in agmine primus. ideo pugnã dum ille existimat. At ne quidem hæc dicenda fortitudo. in istorũ .n. singulis eadẽ cõgruet definitio. quo nanq; ablato nõ perdurat fortitudo, efficere fortẽ non põt: vt si pudorẽ, vnde fortis erat, abstuleris. Sũt itẽ & aliter fortes existimati ob spẽ, B bonię expectationẽ. at ne hos quidem dicere fortes possis. qñ quidẽ tales ac in talibus fortes dicere, videbiẽ alienũ. proinde si nullis hmõi fortitudo collocãda est. qualis igitur & quisnam fortis sit, hinc cõsiderandũ. Ac vt paucis absoluã, qui nulla iã supradicta causa fortis est, verũ qđ id honestũ esse censeat, idq; faciat, seu aliqua, seu nulla obiecta fuerit occasio. Neq; tñ prorsus citra perturbationẽ impulsum q; gignit fortitudo. expedit C vero impulsui habere rõnẽ, honesti cã, ad intrepide periclitandũ. qui hoc modo, is erit fortis: et circa hęc fortitudo. Nec vero intrepidos eẽ oportet, ita vt cũ forti fuerit occursum, in toũ nihil metuatur. nec .n. talis fortis, cui prorsus nihil est horrendũ. ita nanq; et lapis, & reliqua inanima fuerint fortia. Cæterum metuendũ quidem, sed tolerandum. nam si nihil metuens toleret, neutiquam fortis, item (vt etiã pauloante de metu atq; D periculo differuimus) non omne, sed essentia quadam delectũ intelligimus. Neq; item infortuitis, & quouis tẽpore: verum in quo & metus, & plura immineant pericula. nam si quis deinde post anno futurũ non metuerit periculũ, quonam pacto fortis? sunt .n. q; longe absint, fiducia pleni: qui si fuerint proximi, moriant metu. Hęc denique fortitudo, & hic fortis.

De temperantia, et tẽperante. Cap. 10.

TEmperãtia est intẽperantię et incõmobilitatis circa voluptates medietas, E Nã tẽperãtia, ac prius virtꝰ ois habitus est optimꝰ. at optimus habitꝰ optimi est: optimũ vero ster excessũ defectũq; medium. qñquidẽ vtriq; pminẽt vitu perãdi, tã excessu q; defectu. Proinde si optimũ mediũ: et temperãtia inter intẽperantiã et incõmobilitatẽ est q̃dã medietas: horũ itaq; fuerit q̃dã medietas tẽperantia, q̃ circa voluptates & F ægrimonias versat. Non tñ oẽs & q̃ circa oſa. Neq; enim si quispiã picturæ aut statuæ vel huiusmodi alterius oblectet aspectu, erit iã intemperans. sitꝫ ne quidẽ audiẽdo, aut olfaciendo, sed in eis voluptatibus q̃ in tactu sint et gustu. Neq; tẽperans circa eiusmodi, vt nulla tali ciapiat voluptate. nã tũ incõmobilis, plane q; sensu carẽs fuerit. vetũ qui oblectet, & nõ agat in ip sorũ excessum. ita fruens, ne qđ

G faciat operosum: totusq; agendo ab honestate pedeat, nō agēdo q̄quā nisi modeste. nā quicunq; ab excessu talū voluptatū abstinuerit, vel metus vel cuiuspiā alterius rei causa, tēperās nō est. Neq; n. cætera animalia, præter hominē, dicimus temperāta, q ab ipsis ratio absit, qua honestum deligimus. omnis siquidem virtus honesti est, et ad honestū tendit. Proinde erit tēperātia circa voluptates & ægrimonias, easq; in tactu gustuq; H progenitas. Demum consequēs est vt de mānsuetudine dicam⁹, & quid, & in quibus sit.

De mansuetudine, & in mansuete. Cap. 21.

MAnsuetudo igitur est inter iracundiā et iracundiæ ostentationem. In totumq; existimanē virtutes mediocritates eē. Quod autē sint mediocritates, hic facile quis dixerit. Nā si quod optimū, in mediocritate est collocatū: estq; virtus habitus optimus, atq; optimū est virtus: ergo sit medium necesse I est. Quod sanē certum, singula considerantibus. Nā quia iracundus est, qui vsquequaq; & plurimum excandescit, ac eiusmodi sub reprehensionē cadēs. nec decet vsquequaq; excandescere oībus, & oīno semp. neq; contra ita habere, vt cuiquam nunquam. is nanq; incōmobilis sub reprehēsionem cadit. Cū igitur tam is qui ad excessum, quām qui ad defectū peruenit, sub reprehēsionē eadat: qui horū medius fuerit, mansuetus ac K laudabilis. Neq; n. abira deficiens, neq; ītē excedēs in ipsa, laudabilis. sed q mediocriter in his hēt, is mānsuetus: harūq; perturbationum mediocritas mansuetudo.

De liberalitate, liberali, & eorum extremis: ac de pluribus auaritiæ speciebus. Cap. 22.

LIberalitas aūt est iter prodigalitatē & auaritiā mediocritas collocata. versantur aūt hmōi perturbationes circa pecunias. Prodigus nanq; ē, L qui vbi non decet impendit, & plura q̄ deceat, et cū minime deceat. At auarus, ei cōtrarius non impendit vbi decet, & quanti decuerit, & q̄ decuerit. Vtriq; sub reprehēsionē cadunt: vnus quidē deficiendo, alter vero excedendo. Liberalis ergo q̄quidem laudabilis est, mediū inter hos tenet locum. quis nam dem⁹ / nēpe qui vbi decet, et quātum decet impendit. Sunt autē plures auaritiæ species: sicut eorū quos nugiuendulos appellamus, cuminq; emptores, necnō turpilucri, & paruiloqui, q oēs auaritiæ succumbuunt. Malum nanq; multiplex: at bonū solistimū. Quemadmodum sanitas quidē simplex, sed multiformis morb⁹. itidē virtus simplex, cū sit vitium tū multiforme. cūcti siquidē memorati, ob pecuniā sub vituperationē cadūt. Vtrū igit liberalis est pecuniā nancisci, & comparare? An nō. neq; n. vllius alterius est virtutis.

A tutis. Nã neq; fortitudinis ẽ arma fabricare, ſed alterius: verũ ipſius. ſt accipe, eiusq; recte veli. Idẽ de temperantia, cęteriſq; dicendũ. at ne quidẽ liberalitatis. ſed pecuniam incutientis.

De magnanimitate, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 23.

MAgnanimitas eſt inſolentię et puſillanimitatis medietas. et circa honorẽ inhonorantiamq; verſat: et honorem quidẽ nõ à multis, ſed à probis attributũ, qui eis ꝑ
B cipue conueniat. Probi nanq; periti iudices recte honorabũt. Honorari itaq; ſe, q dignꝰ honore fuerit, potiꝰ volet ab his, q ip ſũ cognouerint. neq; n. de oĩ honore fuerit, ſed optio magnanimitas, honorabile bonum, et ordinem obtinens principatus. Iure igitur deſpectũ et improbis magnis rebus ſe dignos opinati, ac ſubinde honorandos, dicũ tur inſolẽtes. qui vero ſeſe ſummittũt, & magis q̃ par eſt abiiciunt, puſillanimi. Horũ igitur
C medius, qui nõ ſe ita abiicit vt minore q̃ ſit par honore velit honeſtari, neq; rurſum maiore quã deceat, neq; omni, is demũ eſt magnanimus. Et pinde certũ ẽ, magnanimitatẽ eẽ ſ ſolẽtię & puſillanimitatis medietatẽ.

De magnificentia, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 24.

MAgnificẽtia eſt iactationis & vilitatis medietas, verſatur aũt magnificẽtia circa ſumptus, quos magnificũ facere par eſt. Quiſq; D
igitur, vbi nõ expedit, ſumptũ facit, glorioſus iactabundusq; eſt. vt ſi qs ſodales ita epulo accipiat, ac ſi nuptias faciat, is glorioſus. talis nãq; eſt, qui quo tẽpore nõ expedit, ſuã indicat affluẽtiã. Huic cõtrarius eſt vilis. qui vbi ops, magnifice nõ ipẽdit. nec facit vt nuptiarũ dignitas expoſtulat ſumptũ, ſed ibi deeſt. is nimirũ vilis. At magnificẽtia vel ex ipſo noſce nobis ſit qualis ſit innoteſcere. opportunonãq; tpe magnifice factũ, reE
ctę magnificẽtiæ nomẽ aſſequetur. Magnificẽtia igitur fuerit, q̃quidem laudabilis, eſt inter exceſſum defectumq; circa ſumꝓ idoneos q̃dã medietas. Sũt & nõnullis plures magnificentiæ exiſtimare, velut dicẽtibus, magnifice ſeſe ſſert. et hmõi alię magnificentiæ, nõ propriæ, ſed à tranſlatione nomẽ inuenientes. Nec. n. in illis magnificẽtia, ſed in eis quæ diximus.

De indignatione, indignabundo, et eorum extremis. Cap. 25. F

INdignatio eſt inuidentiæ et maleuolentiæ medietas. amb. n. iſtæ ſub vituperationem cadunt. at indignabũdus laudabilis. Eſt aũt indignatio, q̃dam ęgrimonia de bonis, quę indigne alicui aliquo pacto euenerunt. Indignabundus, qui in hmõi triſtatur. idemq; rurſus triſtet, ſi quẽ viderit ſdigne malis afflictũ. ac demũ indignatio, et indignabundus talis. Cui

G cõtrarius eſt inuidẽs. quippe q triſtabit, cũ quempiã prorſus, ſiue dignum ſiue indignũ bene agere viderit. cui ſiſt maleuol⁹ par eſt, qppe q lętaſ cp quis male agat, ſiue dignus, ſiue indign⁹ ſit. Nec indignabũdus eiuſmodi: verum inter hos medius.

De grauitate, graui, & eorum extremis. Cap. 26.

GRauitas eſt inter moroſitatẽ & delectationẽ mediũ, quę circa cõuerſationes. Moroſus nanq; ẽ eiuſmodi, H vt nullius cõuerſatiõe aut colloquio capiaſ, ſed (vt nomen ipſius ſdicat) à ſuo more. nã moroſus quaſi alioꝝ mores ſprobãs ſibiq; placẽs, ẽ nominatus. Delectator ãt talis, vt oſum velit habere cõuerſationem, et oſibo, & omnifariã. horũ neuter laudabilis. At grauis in medio iſtorum laudabilis. neq; n. erga oẽs, ſed erga meritos. nõ erga neminẽ, ſed erga hos ipſos conſueſcit.

De verecundia, verecundo, et eorum extremis. Cap. 27.

I VErecũdia eſt ſter impudẽtiã & ſtuporẽ media etas, ſactiõib⁹ colloquiſq; cõſtituta. Impudẽs eſt, q vbiq;, et ſ oẽs loquiſ, et oſa vtcũq; eue nerint. At ſtupid⁹ ſeu attonit⁹, huic cõtrari⁹. et cũcta & cũctos veritus, tã agẽdo quã dicẽdo. ſollertiq; n. expers talis eſt, q in cũctis obſtupeſcit. At verecundia & verecundus inter hęc mediũ tenet locũ. neq; n. cũcta, & oſno (vt impudens) & dicit & agit: neq; porro (vt attonitus) in oſ & omnino trepidabit: verum aget loqueturq;, vbi, & quz, & quando expediat.

De vrbanitate, vrbano, & eorum extremis. Cap. 28.

VRbanitas eſt ſcurrilitatis & ruſticitatis media etas: ſ ſalibusq; cõmittit. Scurra ſiquidẽ eſt, qui cũcta, et oſno inceſſendũ eſſe exiſtimat. Ruſticus vero, qui neq; ſceſſere vult, neq; recte inceſſui iri exiſtimat, ſed excãdeſcit. Vrbanus, qui inter hos medius, neq; oẽs, neque L oſno ſceſſens. neq; itẽ ipſe agreſtis, ac durus. At erit duobus ferẽ modis vrbanus. nã & moderate inceſſere pcalluerit, & aliorũ iaculationẽ tolerabit. Ita nimirũ. vrbanus atq; vrbanitas.

De amicitia, amico, & eorum extremis. Cap. 29.

AMicitia inter aſſentationẽ et inimicitiam media etas, in actione ſermonęq; verſat. Aſſentator nãq; eſt, qui plura cũ ſit par, adſintq; cuipiã, arrogat. At ſenſus, inimic⁹ qui derogat ẽt q adſunt. quorũ neuter iure laudãdus accedit. Inter quos medius eſt amicus. quippe qui nec plura ſentibus cuiquã aſtruit, neq; q minime cõueniãt laudauerit, neq; ecõtrario imminuet, neq; oſno aduerſabiẽ, prętercq; exiſtimetur tribuẽdum. Hmõi igiẽ eſt amic⁹.

De veritate, vero, et eorũ extremis. C. 30.

VEritas inter diſſimulationẽ & iactationẽ in oratiõe ver-

A verſatur, nõ omni. Glorioſus ni
mirũ eſt, qui plura q̃ adſint ſi
bi arrogat, aut ſcire fingit q̃ nõ
nouerit. Huic contrarius diſſi-
mulator, pauciora et minora eẽ
ſua ſimulans: quæq; nouit diſſi-
tẽt, occultatq; q̃ cognoſcit. Neu
trũ horũ facit verus. neq; n. plu
ra, neq; pauciora q̃m q̃ ſibi affue-
rint, confinget: ſed ea demũ &
eſſe ſibi & ſcire dicet, q̃ teneat.
Sint deniq; hæ ipſæ virtutes, an
ſecus, alia fuerit cõſideratio. At
q; medietates iã memoratorũ,
B hinc certũ eſt, q; qui ad hæc vi-
uunt, laudibus exornantur.

De iuſtitia, & iuſto, & eorum oppoſi-
tis. Cap. 31.

COnſequitur, ut iã de iuſti
tia dicam⁹, quid ſit, & in
quibus, et c rea q̃ſi pri⁹
tũ quid ſit iuſtũ expoſuerimus.
Iuſtũ du- Eſt ſanè iuſtũ duplex. vnũ qui-
plex. dẽ ex lege. iuſta ſiquidẽ phibẽt,
q̃ lex iubet. at lex fortia & tẽpe
rata nos facere iubet, prorſuſq;
cuncta q̃ ex virtutibus ducunt.
Et perinde iuſtitiã, pfectã quan
C dã eſſe virtutẽ dicunt. nã ſi iu-
ſta ſunt q̃ lex facere ꝓſcribit: lex
aũt q̃ ex oſibus virtutibus ſunt
mãdat: qui igit ex lege iuſtis ob
tẽperat, perfectã nanciſcit pro-
bitatẽ. proinde iuſtus & iuſti-
tia, virtus q̃dã perfecta eſt. vnũ
itaq; quoddã iuſtũ in his, et cir-
ca hæc. Verũ enimuero nõ id iu-
ſtũ, neq; circa hæc peruestiga-
mus iuſtitiã. hoc nanq; modo
iuſta, quatenus per ſeſe à iuſto
ſunt. nam temperans & fortis
& continens, per ſeſe eſt eiuſmo D
di. Sed iuſtum indagamus, q̃d
ad alterũ refertur, aliud ſanè q̃
q̃d dictum eſt ex lege iuſtum.
nam nõ eſt per ſeſe eſſe iuſtum,
q̃d inaduerſus alterũ iuſtis cõ-
peritur. id nimirum eſt, q̃d ꝓri-
mus iuſtũ, ac circa hoc iuſtitiã.
Quod agitur in alterũ iuſtũ (ve
paucis abſoluã) æquale eſt: nã
iniuſtum inæquale. cũ. n. bono-
rum maiora ſibi aſciuerint, ma-
lorũ vero minora admiſerint,
id inæquale. & hoc modo iniu-
ſtum, & afficere iniuria opina- E
mur. Non dubium igitur cũ ſit
iniuria in rebus inæqualibus,
quin iuſtitia & iuſtũ in fœderũ
æqualitate collocetur. Proinde
certum eſt iuſtitiã medietatem
quãdã eſſe inter exceſſum atq;
defectum, et multũ & paucum.
Cùm. n. iniuſtus afficiẽdo iniu-
ria plus habet, & affectus iniu-
ria in afficiendo iniuria minus,
tũ horum medium iuſtum fue-
rit. atqui medium æquale eſt: er
go æquale pluris & paucioris F
fuerit iuſtũ, iuſtuſq; qui æquale
volet. ſed æquale in duobus ſal
tẽ conficitur: ergo in alterum
æquale eſſe, iuſtum eſt. talis de-
mum fuerit iuſtus. Cũ igitur iu
ſtitia in iuſto & in æquali, & in
medietate: iuſtum quidem, in
quibuſdã iuſtum dicatur, æqua
le vero in quibuſdam æquale,
nec nõ medium in quibuſdam
medium: erit iuſtitia & iuſtum
erga quoſdam, & in quibuſ-
dam. Quoniam igitur iuſtum

G æquale eſt, et huic proportionale, æquale iuſtũ fuerit. Aequi, proportionale ſ quatuor nihilo minus perficif. nã quẽadmodũ A ad B, ita C ad D. Sicut, pportionale eſt, vt qui multa poſſideat, pferat multa: ita qui pauca poſſideat, pauca proferat. rurſus eo dẽ mõ qui plurimũ allaboret, plurima capiat: qui vero parũ laboret, parũ capiat. vt aũt labor̃as ad nõ labor̃ãt̃ habuerit, ita plurima ad pauca. vt vero labor̃as ad plurima, ita non labor̃as ad pauca. Viſus ſanẽ eſt in libris de Rep. Plato vti eiuſmodi de iuſto, pportione. Agricola. n. (inquit) cibũ parat, ædificator vero domũ. vt textor veſtẽ, ita calceolarius calceum. agricola igit̃ ædificatori cibũ ſuggerit, et ædificator agricolæ domũ. Ita & eodem mõ cæteri oẽs habẽt, & perinde quę apud ſe, pmutãt in ea q̃ apud alios. eſt nanq; huiuſmodi proportio. nã vt agricola calceolario & textori, ẽt alĩs oſtbus eadem inuicẽ inter ipſos I eſt proportio, quę continet totã Rẽpub. atq; cõprehendit: vt liceat nobis intueri iuſtum, pportionale eſſe: ſiquidẽ continet iuſtum Reſpub. idemq; eſt iuſtũ q̃d proportionale. At q̃m ædificator ſuo opere plura meretur q̃ calceolarius præſtet, difficile quoq; eſt repẽdi cõtra calceolario aduerſus ædificatorem, neque. n. pro calceis par fuerit domum capere: hinc iam cenſuerunt, quo hæc oſa venalia eſſent, argento vti, quod nũmiſma vo K cãt. vt pro dignitate cuiuſliber Numiſma. fiat inter ipſos inuicẽ cõtrahentes permutatio, q̃ ciuilẽ cõmunicationẽ contineat. Cum igit in his & q̃ proximè dicta ſunt, iuſtũ ſit, erit iuſtitia circa hæc, cũ delectu ex habitu impulſum nacta. Eſt vero ẽt iuſtum, ex altera parte reſpondens, non tamen vt aiebant Pythagorici. rati nãq; illi ſunt iuſtum eſſe, vbi quæ quis effecuſſet, eadem ẽẽnt taliõis vice ferẽda. q̃d erga omnes nõ eſt idem. Neq; n. iuſtum L eadem ſeruo aduerſus ingenuũ ferre. q̃nquidem ſi ſeruus ingenuum cæciderit, iuſtum non ſit ex altera parte tũt cædi, ſed impenſius. iuſtumq; eſt in proportione contra reſpondendi. nam quemadmodum ingenuus aduerſus ſeruum melius habet, ita rſidere factis aduerſum qui fecerit. Itidem etiam ingenuo aduerſus ingenuum erit. nec. n. iuſtum eſt vt qui oculum eruerit, ei tm̃ talionis pœna infligatur, M ſed multo plura ferat, pportionis cõ ecutione. q̃nquidẽ & cœpit prior, & affecit iniuria. Atqui vtrinque illata iniuria eſt. & perinde proportionale eſt vt ob iniurias etiam plura ferat, quàm fecerit, id iuſti exigit ratio. Verum quoniã multis modis iuſtum dicitur, definiendũ fuerit de quonam demum iuſto ſit nobis diſceptatio. Eſt nimirum (vt perhibent) iuſtum ſeruo aduerſus dominum, & filio

Deceptio fit in ſequente

A filio aduersus patrem. in quib⁹ æquiuoco nomine iustū ciuile dici videbatur. Est nanq; iustū (de quo nunc loquimur) ciuile iustū. id propemodum in ipsa æqualitate positū: cōmunicantes nanq; ciuiles nōnulli, natura quidem cōsimiles esse volūt, alij vero more. At filio erga patrē, et seruo erga dōm ius vllum nō esse videbit. neq; enim puero meo aduersum me, neq; manui, neq; itidem alicui mēbro. sibi igitur habere videbitur &
B filius erga patrem. nā quemadmodū membrū patris est filius, nisi iā virilem induerit ætatem, qua ab ipso separetur: tū enim in similitudine & æqualitate est patri: sed ciuib⁹ hmōi esse licet: eadem de causa, ne quidē verus erga dōm, est iustum. dūi nanq; quiddam est verna. cæterum si modo ei iustū sit aliquod, id iustum erga ipsum fuerit domesticum, quod in p̄sentia minime indagamus, sed ciuile. siquidem in similitudine & æqualitate ci
C uile iustum videri debet. Præterea in mulieris & viri cōiugatione iustū est, ferè quod ciuile iustum. deterius nanq; est mulier viro, sed quiddam magis domesticum, & quodā modo magis æqualitatis particeps. & perinde ipsorū ¡vita cōmunicationis ferè ciuilis est. proinde iustum etiā mulieri erga virum præcipuum quodāmodo iā præ alijs ciuile est. Q̄m igitur iustum est, quod in ciuili cōiugatione positum, tam iustitiæ, q̄ iustus circa
D ciuile iustum erit. Sed iustorum quædā natura, quędā lege sunt. Verum arbitrari ita oportet, ne putemus nunquā excidere quæ natura sunt, quæ sanè ēt mutationem subeunt. vt, inquā, si iaculari oēs semper siniſtra annitamur, euademus scæuæ. atqui à natura siniſtra ē. at dextra min⁹ nihilo à natura potiora sunt siniſtris, tametsi cuncta siniſtra, sicut & dextra dextra, id
E intercidāt, ob hoc à natura non sunt. verū si vt plurimum diutiusq; ita permanēsit, & siniſtra est siniſtra, & dextra dextra, id quod à natura est. Idem in à natura iustis, si nostro vsu immutentur, ob hoc nō à natura iusta nō fuerint, immo equidem fuerint. nā quod vt plurimum perdurat, id propalam iustū à natura est: quod vero nos constituamus, legesq; sciscam⁹, id certe iustum atq; ēt ex lege iustum nuncupamus. præstat igitur iustum
F quod à natura est, illi quod ex lege. Cæterū quod indagamus iustum ciuile est. atqui ciuile, non natura, sed lege est. Sed iniustū & iniuria. neutiqua idem prorsus ducendū est, siquidem iniustum lege definitur: veluti deposito quēquā fraudare, iniustum sit. at iniuria, vbi iniustē aliqd perpetretur. Itidē porro iustū, ac (vt ita loquar) iustificatio, nō est idem. nā iustum lege definitum est, cūm sit iustificatio, iusta causa faciendi. Q̄ igit iustū, & q̄

G & qñ nonnempe (vt paucis absoluam) cũ dedita opera & sponte quis peregerit (quid sponte sit paulo ante nobis dictum est) & qñ consulto, & in quẽ, & cui, & qua de causa, is iusta peragit. Isidem ac sist erit & iniust⁹, qui cõsulto, & in quẽ, & cui, & cui⁹ causa deliquerit. At etiam horũ nihil cõsulto, iniusti tñ quippiã cõmiserit, tum demũ iniustus non est, sed infortunatus. nam si patrẽ occiderit, & hostem ratus occidere, iniustum quidẽ cõmisit: & cũ neminem affecerit iniuria, egit tñ infeliciter. Qñ igit non afficere iniuria, vbi iusta peragantur, id est in ignorando positũ, hoc pauloante disseruimus, cũ neutiquã cõsulto quenquã offendit, neq; cui, neq; qua de causa factum est, definienda quoq; videtur ignorantia: quonã pacto per ignorantiã quẽ laedit, nõ afficit iniuria. Sit nimirũ hæc definitio. Quãdocunq; perpetrãdi aliquid absoluta fuerit ignorantia, id non fit cõsulto, & perinde ne quidem afficit iniuria. at cũm ipse suæ causa fuerit ignorantiæ, perpetrarit; quippiã ex ignorãtia, cuius ipse exti terit causa, is planè afficit iniuria, ac eiusmodi iure criminis arguet. velut in ebrios euenit. vino nãq; mersi, si qd mali perpetrarint, sine cõtrouersia afferũt iniuriã. quãdoquidem ipsi sibi ei⁹ ignorantiæ causa extiterũt. par enim fuit, ne tantũ prouerent. vt ignorantes cæderẽt patrem.

Quo pacto nõ afficit iniuria q ex ignorantia fiat.

Idem in alijs est ignorãtijs, quæ ex ipsis gignuntur facientibus: vt qui p ipsas inferãt iniuriam, sint iniusti. Quorum autẽ non ipsi sunt causa, sed ignorãtia, vt delinquant, neutiquam iniusti. est enim uero eiusmodi ignorantia naturalis, velut nẽscij infantes patres cædunt. Hæc nimirũ naturalis insciti nõ facit, vt ab actione infantes dicant iniusti. ipsa siquidẽ hæc faciendi causa, est insciti: neq; ipsi sunt causa insciti: ideo ne quidẽ iniusti dicunt. Verũ deferenda iniuria I. vt dicã, vtrum qui afficitur iniuria sponte afficitur? An nõ. iusta nãq; & iniusta spõte agim⁹. at nõ sponte afficimur iniuria. cruciatus siquidẽ deuitam⁹. & perinde nõ dubium, quin non sponte afficiamur iniuria, q̃ vltro nemo lædi sufferat. nã affici iniuria, nõne est offendi? est ita. Cæterũ sunt quibus licuit æquale assequi, idq; alijs concedunt: quod si æquale cõsequi iustum fuit, & minus habere iniuria affici, sponteq; minus habet: sponte ergo ait, quis afficit iniuria. Verũ manifestũ hinc porro est, q̃ ne sponte quidẽ. nã cũcti qui minus cõsequuntur, illius vice nanciscunt aut honorẽ, aut laudem, aut gloriã, aut amicitiam, aut aliud id gen⁹. Verũ qui uicẽ alicuius subit, cuiq; repẽdit pro eo qd amittit, neutiquã afficit iniuria. q̃ si iniuria non afficit, ne quidẽ sponte ergo. Rursus q minus assequuntur, & quatenꝰ

æquale

A æquale nõ accipiunt, affecti iniuria, ſi dem nobilitati, & exornati hac de cauſa euadunt, ꝙ dicant æquale mihi capere licuit, at nolui. ceſſi equidẽ ſeniori, aut amico. Aequi affect⁹ iniuria exornaſ nemo. ꝙ ſi in illatis iniurijs nulla exornatio eſt, & in his exornanſ deiecti, hoc mõ prorſus affecti nõ fuerint iniuria. ꝙ ſi iniuriæ nõ ſubijciunſ, ne quidem ſponte afficiuntur iniuria. Interim in hmõi oratione controuerſari videmur incõtinen-
B tibus. quãdoquidẽ incõtinẽs ne quiter agendo, ſe offendit, idq; ſpõte facit. cõſulto igiť ſeſe ipſe lædit, proinde ſponte ipſe ã ſeſe affiť iniuria. Cæterũ hic, ppoſita definitio hanc præpediet rationẽ. Eſt aũt definitio, neminẽ velle affici iniuria. at incõtinẽs, volens incõtinenter agit: proinde ſi ipſe ſe afficit iniuria: vult ergo mala ſibi ſtligere. ac ꝙ vult nemo affici iniuriã, proinde ne
C affecerit iniuria. Cæterũ hinc fortaſſis ambigat quiſpiã, nunquid accidat, vt ſibi quiſquã inferat iniuriã. in incontinentem ſiquidẽ iniecta cõſideratione videatur cõtingere, hoc nẽpe mõ, ſi quę agẽda lex iubet, ea ſunt iuſta, qui nõ agit ea, iniuſte facit. ac ſi erga quẽ agẽdũ iubeat, neutiquã erga eundẽ id egerit, iõm afficit iniuria. Lex certe tẽperantem eſſe iubet, rem ſuã nõ obliuiſcare, corpus, ꝓcurare, ac id genus alia. qui ergo hæc nõ agit, ſe afficit iniuria: quãdoquidem erga aliũ neminem, taliũ eſt affectio iniuriarũ. Atqui hæc nunquã vera extiterint, vt cõtingat ſe quempiã afficere iniuria. Cõtingere enim qui põt, vt eodem tpe plus quiſpiam habeat & minus, vt ſimul ſponte & inuito agat quicquã. ſiquidem qui afficit iniuria, quatenꝰ afficit, plus admittit: iniuria affectus, quatenus afficiť, minus. ꝙ ſi ipſe ſibi infert iniuriã, cõtigerit vt ꝓ idẽ tempus plus idẽ habeat, & minus. verũ hoc fieri nõ poteſt: nõ E
ergo ſe quiſpiã affecerit iniuria. Rurſus qui afficit iniuria, ſpõte facit iniuriã. at affectus iniuria, inuitꝰ fert iniuriã. proinde ſi cõtingat ſe quempiã afficere iniuria, cõtigerit ſiť & inuito & ſpõte quicquã agere. id aũt fieri nõ põt: ne quidẽ igiť ita cõtigeric, ſibi quẽquã inferre iniuriã. Rurſus ſi cõſiderauerit quiſpiã particulares iniurias, nemo ſit qui non faciat iniuriã: aut depoſito fraudãdo, aut adulteriũ cõmittendo, aut furãdo, aut aliqđ eiuſ F
modi iniurię genꝰ particulatim admittẽdo. nec tñ quiſpiã ſe vnquam depoſito fraudauit, negꝫ ſuã adulterio vitiauit vxorem, negꝫ ſibi furatꝰ eſt. ꝙ ſi in hmõi eſt afficere iniuria, negꝫ cõtingit horũ qcquã aduerſũ ſe facere iniuriã. Sin ſecus, ea nõ fuerit ciuilis iniuria, ſed domꝰ adminiſtrationis, planeꝫ familiaris. aſa ſiqdẽ in plures diſtributa partes, vnã habet ſuã quidẽ deteriorẽ, alterã

a acſſ. vt ſibi ſiquam ferat iniuriam.

G alterã vero meliorẽ. proinde ſi quid in aſa procreet iniuriarũ, id partiũ aduerſum ſe inuicẽ ẽ. Familiarẽ porro iniuriã diſtribuim⁹ in deteriorẽ ac meliorẽ, vt fiat aduerſum ſe iuſtũ, & iniuſtũ. verum id nos nõ coniecta mus, ſed ciuile. & perinde in id genus iniurias, quas nos demũ perueſtigamus, neutiquã cõtingit vt ſe quiquã afficiat iniuria. At inſuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria eſt? in eo ne, qui vtcũq; iniuſte poſſideat, an H iudicãte atq; diſtribuẽte, veluti in certaminibus? enimuero qui præmiũ a præſide atq; hæc iudicante accepit, nõ ipſe facit iniuriã, tametſi ei iniuſte tributũ ẽ. ſed q tulit iudiciũ, maleq; attribuit, is affecit iniuria. Eſtq; vbi idem afficiat iniuria, & vbi nõ. nam quatenus vere, & vt iuſti natura poſtulabat, non iudicauit, earenus affecit iniuria. quatenꝰ vero eidẽ iuſtũ eſſe viſum eſt, ne utiquam affecit iniuria.

I *De duplici anime rationalis partibus: & quo pacto à ſeinuicem diſtinguantur. Cap. 32.*

QVonã aũt de virtutibꝰ, & quę ſint, & in quibus & circa quæ, ſũ dictum eſt, de ſingulisq;, quemadmodum ſi recta agamus ratione, ſit optimum. ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, eſt. vt ſiquis dixerit ſanitatem fieri optimam, ſalubria exhibendo, id vtiq; minus apertum. & perinde aperito mihi quæ ſint ſalubria. idem valet in ratione, & tũ quid ſit ratio, cũ quæ ſit recta ratio noſſe: fermẽ fuerit neceſſarium, primum in quo ratio gignitur cõſiderare. Paucis equidem de anima antea locuti, dixi mus animæ partem eſſe, quę haberat rationem. Ea, inquã, pars vna animæ habẽs rationem, in duas eſt partes diſtributa. quarum vna quidem conſultatrix, altera aũt ſcientiæ indagatrix. quæ q; inter ſe inuicem diſtinguantur, ex ſubiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodũ L inter ſe inuicẽ differũt colores, & ſuccus, & ſonus, & odor, itidem alios ipſis ſenſus natura ac cõmodauit. ſonũ nanq; auditu, ſuccum guſtu cognoſcimus, & colorem viſu: ſiſt cætera eodem modo expedit cõiectare. Quòd porro alia ſint ſubiecta, alias quoq; eſſe animæ partes manifeſtũ eſt, quibꝰ illa cognoſcimꝰ: aliud ſiquidem intellectile eſt, & ſenſile aliud. atqui ſubiecta illa, anima deprehendimus: alia M ergo pars fuerit quæ circa ſenſilia, & alia quæ circa intellectilia. cõſultatrix aũt circa ſenſilia in motuq; verſat, atq; prorſus circa oſa quæ in ortu interituq; ſunt. nã conſultamus de eis quæ in noſtra ſunt poteſtate, agendi ac nõ agendi delectu, circa quæ cõſiliũ ac propoſitũ eſt agendi. hæc nimirũ ſenſilia, in motuq; ad permutãdum. Proinde pars animæ ex ratione propoſitrix atq; delectrix, ſenſilis.

De

A De veritate, & ijs quibus ipsam comiseramus. Cap. 33.

His itaq; definitis, descepsimus de veritate dicendū fuerit: qm̄ de ipsa nobis est sermo: vt ꝯ verū habeat cōiecturam. Est pfecto scīa, prudentia, mens, sapientia, existimatio, & circa igitur aliquid vnūquodq; istorū est. Scīētia igitur est circa id, quod sub scīam cadit: quod cū demōne ac rōne est explicatum. Prudentia vero, circa ea q̄ sub actionē cadunt, in quib⁹ delect⁹ euitatioq;, & in nobis agere ac nō agere est. Nimirum facientiū & agentium nō idem facule & actile. nā factiliū, præter factūrā, finis superest alius. sicut domificatiuę p̄ter ædificationē (cū sit domus effectrix) ipsius finis, p̄ter factūrā, dom⁹ est. itidē fopificina (ita enim nobis libet appellare quā tectonicā Græci vocāt) alīusq; facturis. At eis q̄ sub actionē cadunt (practica vocant Græci) p̄ter actionē, nullus est alius finis. vt præter citharæ modulatū finis nō est alius: sed id est finis, exercitiū & actio. circa actionē itaq;, & q̄ in agendo posita sunt, prudentia. Circa facturā, et q̄ in faciēdo posita sunt

Ars. ars: siquidem in faciēdo potius q̄ agēdo, est artē exercere. proinde fuerit prudētia, deligēdi et agēdi, q̄ in nostra sunt potestate, habit⁹, tendente ad cōmodū ipsa quoq; actione. Prudētia āt virt⁹ est, nō (vt facile est intueri) scīa, laudādi siquidem sunt prudentes: at laus virtutis. Itē scīæ D quidē ois virtus est. at prudētię virtus nō est: sed vt apparet, id-

Mens. ipsum quiddam virt⁹ est. Mens porro est circa principia intellectilium: scīa enim eorū quę sunt cum demōne. atqui principia sunt indemonstrabilia: & prin de non circa principia scīa est,

Sapientia. sed mens. Sapiētia porro ex scīa mētęq; cōstituit. est nāq; sapien tia circa principia, ipsa quoque mētis particeps. at quatenꝰ circa ea q̄ post principia sunt cum E demōne, scīæ est particeps. & perinde nō dubiū, quin sapiētia ex mēte sciētiaq; cōstet. proinde circa ea versabit, circa q̄ mens atq; scīa. Existimatio est, qua in

Dubitatio nis solutio. oībus ferimur ancipites, ea ne ita, an secus. Sed vtrū prudētia et sapiētia idē est? An nō. Sapientia enim est circa ea quæ cum demōne, quæq; semper ita habent: prudētia nō de talib⁹, sed de his q̄ sunt in permutatione. quēadmodū rectū inflexū ue, F & cauum, et talia q̄ sunt eiusmodi. at cōferētia eo nō habēt mō, vt nō inter seinuicē p̄mutētur: sed permutanē, vt nūc hoc cōferat, q̄d cras nō cōferet: & huic liceat, huic aūt non, atq; hoc modo cōferat. Atqui circa ea, q̄ conferūt, prudētia est, nō sapientia. Differūt ergo inter se prudētia, atq; sapiētia. Vtrū sapiētia virt⁹ Dubitatio nis solu. est? An nō. Hinc p̄spicuum est, ex ipsa certe prudētia virtutem esse. nā si virt⁹ est prudētia, partis nempe alterius (vt diximus)

quæ

G quæ ex rõne ſunt, eſtq; prudentia q̃ ſapiẽtia deterior. circa deteriora enim verſaſ. quãdoquidem ſapiẽtia circa æternũ diuinumq; vt diximus, cũ prudẽtia de hominis ſit cõmodo. quare ſi quid deterius virtus eſt, ſi quũ ẽt fuerit, quod melius ẽ eſſe virtutẽ. nõ dubiũ igit, quin ſapientia ſit virtus. Quid eſt, aut circa qđ induſtria? eſt nempe induſtria, in quib⁹ & prudẽtia, circa ea q̃ ſub actionem cadunt. Induſtrius ſiquidẽ dr̃ quatenus cõſu

Induſtria.

H lere recte aliqd iudicare, ac ꝓſpicere potuerit circa puſillanim pufillisq; eius iudiciũ. Eſt igit induſtria, atq; induſtrius prudentiæ, & prudentis pars. nec citra hæc. neq; enim induſtriũ à prudente ſeparaueris. Idem ꝓfecto & in aſtutia exiſtimandum eſt. Nã aſtutia, & aſtut⁹ nõ eſt quidem prudentia, neq; prudens.

Aſtutia.

quin imm⁹ prudens aſtutus, ideo aſturia ſibi quodãmodo aſciſcit prudentiã. cæterũ aſtut⁹ ẽt malus dr̃, quẽadmodũ Mentor aſtutus quidem fuiſſe viſus

I eſt, non etiã prudens. Prudentis nanq; & prudentiæ eſt optima expetere, eaq; ſemper ſibi proponere, atq; æſtimare. at aſtutiæ & aſtuti fuerit, cõiectare, ex quib⁹ nam demum fiant ſingula quæ ſub actionẽ cadunt, & quæ ex habẽda. Aſtutus in eiuſmodi ac circa talia eſſe videaſ. Dubitauerit quiſpiã & admirari potuerit, q̃ locuti de morib⁹, deq; ciuili negot o, de ſapiẽtia tam⁹.

Dubitatio

Nempe primũ de hac re non videatur eſſe aliena conſideratio, ſi (vt diximus) eſt virtus. Itẽ Philoſophi eſt de his demum conie

K ctare, quæcunq; in eodem fuerint. at neceſſarium, cùm de his quæ in anima loquimur, de omnibus dicere. atqui eſt in anima ſapientia: proinde alienũ nõ fuerit de anima quoq; dicere. Quẽ admodũ vero habet aſtutia ad prudentiã, ita de cunctis virtutibus haberi putãdum eſt. velut

L inquã ſunt virtutes, quę natura ſint ſingulis ingenitæ, tanquam impulſus quidã ad fortia, ac iuſta, in vnioquoq; citra rationẽ, nec nõ de ſingulis erga eiuſmodi ꝓpoſitis cognoſcere. ſunt autẽ tam cõſuetudine, q̃ propoſito. At quæ cum rõne ſunt, velut tẽperantia aut fortitudo, quaten⁹ ſunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus ea ipſa, quæ citra rationẽ, à ratione parũ ſeparata, & à laude parum deficiens, rationi & propoſito adiuncta, perfectam efficit virtutem. ideo ẽt cum ratione exer

M cetur. Nec citra rationem eſt ad virtutem naturalis impulſus. neq; rurſus ratio. atq; propoſitum admodũ perficitur, vt ſit virt⁹ citra impulſum naturalẽ. Ideo non recte Socrates ſentiebat, cùm diceret virtutẽ eſſe rationes. proficeret ſiquidẽ nihil agendo fortia atq; iuſta, qui neſciret ac rationi nõ proponeret. & perinde virtutẽ rõnẽ eſſe, nõ recte aiebat. Sed q nũc, melius.

nam

A nam iuxta rectã rationem hone
ſta agere, virtutẽ eſſe perhibẽt.
At ne ita quidẽ recte. aget ſiqui
dem quiſpiã iuſta, nullo propo-
ſito honeſtorum, nulla cognitio
ne, ſed irrationali aliquo impul
ſu recte hæc & iuxta rectã ratio-
nem, velut inquã recta iuſſerit
ratio, ita agat. cæterũ huiuſmo-
di tamen actio neutiquã ſub lau
dem cadit. Sed melius, ut nos de
finimus, cũ rõne impulſum eſſe
ad honeſtatem. hoc nanq; virtꝰ
ét ſub laudem cadit. Vtrum pru
dentia virtus, an nõ, ambigere
B nanq; quiſpiam potuerit. Verũ
enimuero hinc eſſe virtutẽ cer-
tum fuerit. Nã ſi iuſtitia, & for-
titudo, cæteræq; virtutes, q̃ ho-
neſtorum quæ ſub actionem ca
dant, laudabiles accidãt, nõ du-
bium quin prudentia quoq; eo
rum ſit, quæ ſub laudem cadũt,
quæq; in virtutis ordinem ve-
niunt. Nã ad quæ fortitudo agẽ
da cõmouetur, in eadem ẽt pru
C dentia. in totumq; vt ipſa præ-
ſcribit, ita etiam agit fortitudo.
proinde ſi hæc ſub laudẽ cadit,
ea faciendo quæ præſcripſerit
prudentia, etiam ſine controuer
ſia prudentia ſub laudem cadit,
virtusq; eſt. Vtrũ prudentia ſub
actionem cadit, an non, licuerit
hinc noſſe cuiuis, ſpectãdo ſcien
tias, quemadmodum ædificatu
ram. Eſt nãq; in ædificatura, vt
dici ſolet, vnus quidẽ quiſpiam
architecton græce, quẽ nos tum
architectum, tum opificem no-
minamus, cui ſumminiſtrat ſefe
ædificatoris domus eſt faber. eſt D
ſanè architectꝰ ſeu opifex, cuius
præſcripto ad domum extruen
dam ſe faber accingit. Idẽ in re-
liquis fabrilibꝰ habet, in quibꝰ
eſt architectus, & eius cuiuſuis
miniſter faber. & architectus
erit, & huius ipſius faber ac mi
niſter. Si igitur eodem modo ẽt
in virtutibus habet, quod æquũ
ac rationale, etiã prudentia ſub
actionem cadit. quãdoquidem
virtutes omnes ſub actionẽ ca-
dunt, quarum prudẽtia tanquã
architectus quidam eſt. quan- E
doquidem vt ipſa præſcripſerit,
ita virtutes, & qui ex virtutibꝰ
agunt. cùm igitur virtutes ſub
actionem cadant, etiã ſub actio-
nem cadet prudentia. Vtrũ om-
nibus quæ in anima, hæc impe-
rat vt cenſetur, pariterq; ambi-
gitur? An ſecus. Melioribus cer-
te, vt ſapientia eſt, imperare vi-
deri par non eſt. ſed ea, vt dici ſo
let, cuncta procurat, præſcribẽsq; F
domina eſt. Cæterum forſitan
vt in ædibus habẽt Atrienſis: is
nanq; præeſt omnibus diſpen-
ſatq; omnia, ſed nondum idem
imperat omnibus, verum dño
ocium parat, ne is præpedit rꝰ re-
rum domeſticarum neceſsitate,
diſſoluatur, quo minus honeſti
quippiam & officioſi agat: ita
atq; ſimiliter prudentia, tanquã
ſapientiæ quidam Atrienſis, ei
ocium parat, vt ſuum peragat
opus, affectus cohibendo, eosq;
temperando.

Ariſto-

Magnorum Moralium ARISTOTELIS

MAGNORVM MORALIVM LIBER SECVNDVS.

SVMMA LIBRI.

De æquitate, modestia, promptitudine, fortitudine, incontinentia & continentia, variis generibus, prudentia, sapientia, bonitate & malitia, recta ratione, ac amicitia.

De æquitate, & æquo. Cap. 1.

POst ea quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate disseramꝰ, quidq; sit, & in quibus, & circa qualia. Est nimirum æquitas & æquus, qui descripta legibus iusta diminuit ac moderat. nam quę legislator particulatim exa minate ad vnguem definire nō potest, sed in vniuersum loquit, hinc in eisdem intercedēs, deligit q̄ legislator particulariter quidem definire volebat, verum ei facere nō licuit, eiusmodi certe æquus, nō omnino iuxta diminuens: quādoquidem quæ natura ac vere iusta sunt, non diminuit, sed ea dūtaxat q̄ legislator deseruit, cùm explere nō posset.

De modestia, & modesto. Cap. 2.

MOdestia ac modestꝰ est, circa quæ & æquitas. nempe circa iusta quæ omissa à legislatore, nō satis ad vnguem definita sunt, vt iudex inueniatur eorū, quæ legislator omittit, certoq; cognoscit à legislatore ꝓtermissa quæ iusta sunt, is modestus est. itaq; non citra æquitatē, modestia, iudicare si quidē modesti: agere vero ad iudicisq; perducere æqui fuerit.

De promptitudine. Cap. 3.

PRomptitudo ē, circa quæ & prudentia: nempe circa ea quæ sub actionē cadūt quippe quæ circa propositū & euitationē. Est sanè nō citra prudentiā. nam prudētia horū sub actionem cadēs est. at promptitudo, habitus, seu affectio, vel quiduis hmōi, instructio optimorum & cōmodissimorum, eorum quæ sub actionē cadant. Et perinde promptitudinis ea videri nō debent, quæ fortuito quoquo modo eueniāt. nā quibus ratio deest quod optimū sit cōsiderans, vbi quoquo modo eueniat aliquid, hunc promptū neutiquā dixeris, sed fortunatum. nam quæ officia citra iudicantis rationem fuerint, felicitates æquum est appellare.

Dubitationes quædam circa iustitiā: prudentiam etiam: sermon & alias virtutes. Cap. 4.

SEd nōne iustꝰ ē, colloquio & cōuersatione ęquale cuilibet attribuere, vt inquā qualis fuerit quilibet, talem esse ctum assequi? An non. id certe assentatoris, & delectātis eē planè videat. cæterū iuxta cuiusq; dignitatē attribuere colloquiū ac cōuersationē, id iusti & probi omnino esse videbitur. Dubitare ēt forte quispiā poterit, an iniuriā inferre sit offendere spōte & sciēter, & quēpiam, & vt, & qua

A & qua de causa. est autem nocumentum & iniuria, de bonis ac circa bona. afferens ergo iniuriã & iniust⁹ cognouerit & qualia bona, & qualia mala sint: id autem, ac talia percallere prudẽtis atq; prudẽtiæ est. hoc modo fuerit absurdum, vt bonũ ingens prudentia comitetur iniustum. An existimãdum non est, vt iniustum prudentia comitetur.? Neq; enim cõiectat iniustus. ac simplr, & eidem bonum iudicare nõ potest, verũ hallucinatur.

B cũ prudentiæ suum sit id inspicere ex sentẽtia posse. Itidem vt in medicina aliud est, qđ simpliciter salubre intuemur, quodq; sanitatẽ efficiat: quod veratrũ, & elateriũ, & sectiones, & exustiones salubres sint, sanitatẽq; prætendant, nec tñ vt hæc oẽs, ita medicinæ habemus scientiã. non enim particulare nouimus bonũ, vt nouit medicus cuipiã hoc bonũ. & qñ, & qualiter affecto, in quo demum medicina

C scientia est. Salubria igitur simpliciter cognoscentes, nec dũ tñ cõtinuo nos medicina comitat scientia. Itidem iniustus. cp igit simpliciter est bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium, nouit. verũ sibi ne bonum an secus, vel qñ, vel quomodo affecto, neutiquã nouit id quod est in primis prudentiæ. & proinde iniusti comes nõ est prudentia: bona siquidem deligit, quibus afficiat iniuriam, quæ certe bona simplr, nõ ipsi sunt bona. quãdoquidem opulentia & dominat⁹ simpliciter bonum est, ipsi certe non fortasis bonum. nã qui imperat, rerum copia affluens, multa sibi amicissq; nequiter facit, qñ iure vti dominatu nõ potest. Hinc ambigendum considerandũq; vr, sit ne aduersus nequã iniuria, nec ne. Nã si in offensione iniuria est, & in priuatione bonorũ offensio, neutiquã videri potest offendere. siquidem quæ sibi esse bona arbitratur, bona non sunt. nam dñatus & opulentia nequã ho- E minem offendũt, quod ipsis recte vti nõ pollit. proinde si quæ aduentãria offendũt, ea bona abstulerit, afficere non vr iniuria. Multis eiusmodi oratio videt. if admirabilis. Oẽs siquidem opiantf, se posse dñatu & imperio & opulentia vti: neutiquã recte coniectantes. quod ex legislatore certũ est. Legis nãq; lator non oĩbus suadet imperare: verum (vt dictũ est) cui ætas, cui copia nõ defuerit ad dominãdum. nõ F autem omnem posse imperare. Quòd si quispiã indigneturse carere imperio atq; gubernatione, dixerit quispiã: neq; tibi ea est ala, vnde imperare gubernareq; possis. Corpore quidem cernimus aliquos sanescere nõ posse, simplr sibi bona exhibendo. at ne languori succũbat corpus, volens cõualescere, aquã prius & inediã exhibet. Ita qui nequã habuerit animã, ne qppiã mali exercear, ei opulẽtia & imperiũ

¶ & dominatus,& omnia alia id genus,sunt auferenda: quãto nobilior, mutabilior q̃ est corpore anima. Nã quẽadmodũ improbum corpus quispiã fortitus, victũ debet sibi adhibere idoneũ: ita improbã animã nactus,se vtendo reddere debet idoneũ ad quæ memorauimus, deuitãda. Hoc ẽt ambiguum esse potest: vt cum non sit aliter agere fortiter q̃ iuste, qui natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus solũ dicebamus impulsum sine rõne ad honestatẽ esse oportere.ita nimirũ est defectus in rõne, quodq; ratione halleat, vt pariter capiat & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus,quæ cũ prudentia foret. non vtiq; ad honestũ citra naturalẽ impulsum, neq; virt⁹ virtuti aduersabit.agnatũ nanq; habet atq; insitũ, vt rõni obtẽperet,vt ipsa præcipiat,vt quo agit eò declinet. qui nanq; sibi proponit,melior. Et ne quidem aliæ sine prudẽtia virtutes sunt, neq; prudentia alijs q̃ residuis virtutibus perfecta: verũ inuicem sese coadiuuãt,comitãtes prudentiã. At nihilominꝰ adderet quispiã, nũquid ita in virtutibus habeat, quẽadmodũ in reliquis bonis & externa, quæ in corpore hæc nanq; cũm fuerint eximia, deteriores efficiũt. sicut opũ affluentia elatos facit & truculentos: itidem reliqua bona,dominatꝰ, honor,pulchritudo,magnitudo. Nũquid igit & in virtute ita habet, vt ficuiam iustitia vel fortitudo fuerit exuberans,fiat deterior? An non.cæterum à virtute quidem honor gignitur: qui cũm ingẽs fuerit,deteriores facit. & perinde virtus fecerit deteriores, cũ maior euaserit. An id neutiquã verũ. q̃quidem & si sunt multa alia virtutis opera, quemadmodũ sunt, id ẽt in primis est, vt qui eis bonis munat,eisdem recte vti possit. Si demũ probꝰ, aduentãte ei vel honore vel ingenti dñatu,ipsis nõ vteꝰ, neutiquã fuerit probus. neq; honor, neq; imperiũ, probũ fecerit deteriorẽ:& perinde ne q̃dẽ virtꝰ. In totum autẽ, qm̃ à principio nobis determinatũ est, virtutes esse mediocritates, quoq; magis sit virtus, eo magis erit mediocritas: proinde quo sublimior virtus euadet accedetq; ad magnitudinem, non deteriorẽ sed meliorẽ efficiet.mediocritas nanq; inter excessum defectumq; perturbationum erat mediocritas.atq; hæc igitur hactenus.

De continentia & incontinentia, & firmitate agendum esse. Cap. 5.

DEinceps aliud nobis sumendũ est principiũ, de cõtinentia incõtinẽtiaq; dicturis, quẽadmodum fuerit alienũ, has in virtutũ vitiorũq; numerum redigere, ita de his futurum sermonem, alienum visum iri necesse est. nec enim hæc virtus cæteris par est. in alijs quidem eodem tendũt ratio q̃

A q̃ perturbationes, nec inuicem ſibi aduerſantur. At in hac ſeinuicē oppugnāt ratio & affect⁹. Sunt nimirū in aſa, vnde mali eſſe dicamur, triæ vitiū, inconti nentia, feritas. De vitio igit ac virtute qd ſit, ac in quib⁹, à nobis ſuprà dict̄ū eſt: modo de incōtinentia ac feritate dicendū.

De feritate. Cap. 6.

ESt aūt feritas quoddam vitium exuberans, cū eouſq; neq; prorſus quempiam intuemur, vt ipſum nō hoſem, B ſed ferā eſſe dicamus, ſicut & vitium ipſum feritatē. Huic virt⁹ oppoſita nominis expers eſt. quippe q̃ eiuſmodi ſupra hominem, tanquā heroica quædā ac diuina. Eo certè hæc virtus nominis expers, q̃ Dei virt⁹ nulla. præſtantior ſiquidē omni virtute Deus, ac nō virtute prob⁹. nam tum virtus ſit Deo melior. ideo nominis expers hæc virt⁹, quæ feritatis vitio oppoſita eſt. Deſiderat nimirū diuina, & ſupra hominē tali vitio obiectari. C quod quemadmodū feritas vitium hominē excedens euadit, ita ei oppoſita virtus.

De incōtinentia, & cōtinentia. Cap. 7.

DE incōtinentia & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & cōtrarios ſermones admittunt, ſignificare: vt ex dubijs orationibus cōſiderando & exquirendo veritatē, ad id quod perſpiciendū eſt pueniam⁹. nā tum demū ita verū ſcrutari poterim⁹, Senex igitur Socrates tollebat D prorſus, ac negabat eſſe incontinentiā: dicendo neminē eſſe qui mala facienda, ſciēs eſſe mala, deligeret. atqui incontinens videt ſciens mala deligere: agi nanq; à pertur batione. Hac rōne incontinentiam eſſe non exiſtimauit. nequaquā rectè. alienum nanq; ſit, hac rōne perſuaſos, quod factum eſt p̃ſuaſibiliter extingue re: incontinentes ſiquidem ſunt hoſtes, & ñdem malorum periti. verūtamen ea perpetrāt. Q̃m igit incontinentia eſt, nunquid E incontinens aliquā habet peritiam, qua inſpiciat exquiratq; mala? At id nō viſum fuerit cuipiam. quādoquidem alienū ſit quod in nobis potentiſſimū firmiſſimūq; eſt, vi ab aliquo ſuperari. ſiquidem ſcīa, omniū quæ in nobis, firmiſſima, & nulli eſt obnoxia violentiæ. & perinde hæc ratio aduerſat̄, quo minus credat̄ eſſe ſcīa. Cæterum nunquid ſcīa quidē non eſt, ſed opinio? at ſi habet incontinens opinionē, vituperādus nō accedet. F Nā ſi mali aliquid, nō admodū prævidens planeq; cognoſcens, ſed opinatus agat, venia dignus videat. quod voluptate agendi mala, nō admodū mala eſſe cognouerit, ſed tm̄ fuerit opinat⁹. At quos venia dignos eſſe cenſemus, eos neutiquā reprehendimus. & perinde ſi opinionē habet incōtinens, vituperādus nō erit. atqui vituperādus ē. Hmōi rationes ambiguitatē obſciūt.

quandoquidem quæ ſcientiam eſſe negauerunt, abſurdũ quiddam euenire cõpellunt: & quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire oſtendũt. Verum & dubitauerit hic quiſpiam, q̃ quia temperãs & cõtinens eſſe vĩ, temperãti ne futuræ ſint vehementes cupiditates? q̃ ſi cõtinens erit, vehementibus agi cupiditatib⁹ opus fuerit. neq; enĩ cõtinentem dixeris, qui mediocres cõpeſcat cupiditates. Quòd ſi vehementes cupiditates non habeat, ne quidẽ temperãs erit. neq; enim tẽperãs qui nullo modo agit à cupiditatibus. Ambiguitatẽ quoq; talia mouẽt. contingit ſiquidẽ exinde rõnibus, incõtinentem q̃q; fore laudabilem & vituperabilẽ continentem. Sit nãq; quiſpiã, inquit, ratiocinio hallucinatus, vt ratiocinanti, quæ honeſta ſint, mala videanf, ac cupiditate ad honeſta ducatur. ratio quippe agere nõ permittit: ac cupiditate allectus aget. atqui talis, eſt incõtinens. aget ergo honeſta: cupiditas nãq; in talia adducit. ſed rõ prohibebit: rõcinio ſiquidẽ honeſtorũ hallucinabaf. Is igiẽ incontinens quidẽ erit, verunt̃ laudabilis. nam quatenus honeſta peragit, laudabilis, abſurdũ id pfecto euenit. Rurſus hallucinetur interim ratiocinio, & honeſta ei minime honeſta eſſe videanf, ac cupiditate ad honeſta ducatur. cõtinens nimirũ eſt cõ cupiſcẽs quidẽ, ſed nõ peragens id ob rationem. itaq; ratiocinio hallucinatus honeſtorũ, prohibebitur agere quæ concupiſcit. prohibebitur ergo honeſta agere, ad hæc ſiquidẽ adduxit cupiditas. verũ cùm honeſta agere oportuerit, nõ agens vituperandus accedit. ergo cõtinens q̃q; erit vituperãdus: id quod valde dictu abſurdum cõtigerit. Vtrũ incontinentia & incontinẽs, in cunctis & circa cuncta, ſicut circa pecunias, & honorẽ, & iram, & gloriã? nam circa hæc omnia exiſtimãtur, vel eſſe, vel nõ eſſe incontinentes. verũ circa quid ſit definita incontinentia, addubitauerit quiſpiã. Hæc igiẽ ſunt quæ faciũt dubitationẽ. At ambiguitates ſoluere neceſſe eſt. Primũ igitur quę de ſcientia habita eſt dubitatio, ita diſuenda videatur. nimirũ eſſe abſurdũ, ſcientiã habere, & ipſam eijcere vel intercidere. Eadẽ de opinione fuerit oratio: nihil ſiquidẽ refert, ſit ne opinio an ſcientiã. Nãſi vehemẽs fuerit opinio, quæ nus ſtabilis eſt & credulitate in cõcuſſa, à ſcia nõ differt, credendo ita habere, vt exiſtimãt, ſi habeãt opiniones: ſicut Heraclitus Epheſius talẽ habuit, de quibus opinabaf, opinionẽ: alienũ utiq; nihil incõtinenti, ſiue hẽat ſcientiã ſiue opinionẽ, qua dicimus flagitiũ aliquod cõmittere. Eſt quippe ſcire duplex, vnũ quidẽ habere ſciam: nã tum dẽmũ ſcire quẽpiã dicimus eã rem, cuius teneat ſciam, alterũ vero ipſam exer-

A exercere ſcientiã. Incõtinens igi
tur, eſt qui honeſtorũ tenet ſciẽ
tiã, ſed cã non exercet. Cũ igitur
hac non exercebitur ſcia, nihil
eueniet alienũ, cõmittere flagi
tiũ ipſum qui teneat ſcientiam.
Eſt enim quemadmodũ in dor
mientibus. iſti ſiquidem cũ ha
beant ſciam, multa etiã in ſomnis
moleſta & perpetrant & perpe
tiunt: neq; enim ſcia tum exer
cetur. idem eſt de incontinente.
euenit ſiquidem vt dormienti,
non exercere ſciam. Eſperinde
B ſoluitur dubitatio. fuerat ſiqui
dem dubitatũ, nunquid ſciam
incontinens eijciat, caue interci
dat: qñquidem vtrunq; videba
tur abſurdũ. Cæterũ hinc fuerit
rurſus manifeſtũ, quemadmo
dum diximus in Analyticis, ex
duabus fieri ſyllſm propoſitio
nibus: earũq; primam vſem, ſe
cundã, quæ ſub illa, particulare.
veluti ſcio omnem hominẽ fe
bricitantem, ſanũ facere: atqui
hic febricitat: ſcio igitur & hũc
C ſanum facere. Eſt ergo vſi qui
dem* ſcientiæ ſcio deputatum:
alteri vero particulari non. eſt
igitur, vt etiã tum ſcientiam ha
benti fiat hallucinatio, velut ho
minem febricitãtem ſanũ face
re, ſi hic vtiq; febricitat, quẽ nõ
nouerim. Idem igit̃ de incõti
nente qui habeat ſcientiã, idem
error eueniet. cõtigerit enim in
continentem in vniuerſum ha
bere ſcientiam, vt talia ſunt im
proba, & pernicioſa. nec tñ hæc
ipſa, particulatim noſſe ſproba.
proinde ita habendo ſciam ab D
errabit: quandoquidem in vni
uerſum habet, non etiã particu
lariter. Non itaq; hoc modo fue
rit alienũ, vt incontinens haben
do ſcientiam, mali aliquid agat.
eſt enim ſicut in ebrijs, à quibus
cũ exceſſit ebrietas, & ad ſeſe re
dierunt, non excidit ipſis ratio,
nec quidẽ ſcia quæ ſub ebrieta
te deſtituerat, fueratq; proſtrata:
deſide ab ebrietate immunis rur
ſus fit, qui prius erat. Ita hẽt in
continens, g turbatio enim cohi
bendo ratiocinatiũ ſepelit: cũ ve E
ro à perturbatione fuerit libera
tus, vt qui ebrius, rurſus in ſeſe
redit. Eſt & quædã alia de incõ
tinente, quæ dubitationẽ facie
bat, oratio: vbi laus incontinen
tem ſequebat aliqñ, & cõtinen
tem vituperatio. qđ neutiquã
euenit. neq; enim cõtinens aut
incõtinẽs qui rõne falſus eſt, ſed
qui recta inſtitutus rõne, qua tã
mala q̃ bona diſcernit. Incõti
nens qdẽ, qui & eiuſmodi rõne
non pſuaſus eſt. ſed continens, q F
pſuaſus, ab ipſis non agit̃ cupi- *aliter, nõ videtur.
ditatib⁹. neq; enim cuicũq; vt̃
patrem egdere turpe eſſe: ſed q
cædere concupiſcit, & abſtinet,
is continens eſt. Proinde ſi in ſ
neq; continẽtia neq; incõtinen
tia, ne quidẽ laudabilis fuerit in
cõtinentia: vt neq; vituperabi
lis cõtinentia, quemadmodũ vi
debat. Sunt namirſi incõtinen
tiarũ aliæ quidẽ valetudinariæ,
naturales aliæ. Valetudinariæ
eiuſmodi, vt eorũ qui diſcerpũt

capillos, & mãdducant. Quòd ſi quiſpiã huic imperet voluptati, non continuò laudabilis eſt: neq; vituperabilis, quatenꝰ nõ imperat: aut non admodũ ꝓbabilis. Naturales aũt, vt in iudicio conuictũ olim aiunt filiũ qꝺ patrẽ cęcidiſſet, defendiſſe, qꝺ is patrẽ quoq; ſuũ cęcidiſſet, aufugiſſetq; naturale etenim in iudicibus fuiſſe crimen viſum eſt. Quòd ſi quis ꝺ cędendo patre ſecõtinuerit, nõ continuo laudabilis. & ne nos quidẽ eiuſmodi nũc incõtinentias & cõtinẽtias quærimus, ſed quibus vituperandi accedũt, atq; ſimpliciter laudandi. Bonorũ certe quędã ſunt externa, vt opulẽtia, dominatꝰ, honor, amicitia, gloria. Quædã circa corpus neceſſaria, vt tactꝰ & guſtꝰ. Qui ergo circa hæc incontinens, is incõtinens ſimpliciter eſſe videtur, & vt corporalis. & quã quærimꝰ incontinentiã, circa hæc eſſe videbit. Ambigitur quoq;, circa quid nã ſit incontinentia. Circa honorem non eſt ſimpliciter incõtinens. laudãt enim quodãmodo, qui circa honorẽ incõtinẽs. nã honoris amãs vt. In totum aũt dicimus, & in eiuſmodi ponẽdo incontinentẽ, circa honorẽ aut gloriã aut irã eſſe incontinentem. Verum ſimpliciter incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei adſit manifeſtum aliquod ſine appoſitione eius circa quod ſit. eſt enim ferè circa voluptates & ægritudines corporis incõtinẽs. Hinc manifeſtũ eſt, circa hæc verſari incontinentiã. nam qm̃ incontinens vituperabilis, ſubiecta eſſe oportet vituperabilia. Honor igiẽ, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcunq; talia dicũtur incõtinentes, ſub vituperationẽ non cadũnt: at corporis voluptates vituperandæ: ideo nõ iniuria q circa has magis q̃ ſit par verſaẽ, is incõtinẽs prorſus dr̃. Verum qm̃ incontinentiarũ quæ circa alia verſari dicũtur, quæ circa irã maxime reprehẽdenda incõtinẽtia, vtrũ magis reprehendenda eſt quæ circa irã, an q̃ circa voluptates? Eſt igitur quæ circa irã inconti nentia ſimilis pueris ad ſubminiſtrandũ promptis. hi nãq; cũ dixerit dñs, cedò mihi, prompti tudine erecti, antequã audierint quid ſit ſubminiſtrandũ, inter ſuggerendũ hallucinãtur. ſæpe enim liber fuit exhibendus, & graphiũ dedere. Itidẽ incõtinẽs iræ ſuccũbit. cùm primũ enim audierit verbũ, quod quiſpiam affecit iniuria, ira ad vlciſcendũ infultat, neutiquã patiens audire, expediat ne an non, vel non ita vehemẽter. Huiuſmodi igiẽ ad irã impulſus, quæ iræ deputãt incõtinentia, nõ admodum vr̃ inceſſenda. At ad voluptatẽ impulſus ſub repreſſionẽ cadit. ſunt namq; diſtincta in ipſa, ob rationẽ quæcũq; auertũt ne agatur aliquid, & tñ ob rationẽ agitur. Ideo magis eſt q̃ per irã reprehendenda incontinẽtia voluptatis:

A ſuptatis: quãdoquidem per irã incontinentia ægrimonia eſt: nemo ſiquidem ſtomachatus non ægreſcit. at quæ ex cõcupiſcẽtia cum voluptate. idcirco magis vituperabilis, q̃ ex voluptate incontinentia abeſſe à cunctatione non videtur. Verum vero tolerantia & continentia idem eſt? An non. nã continentia necnon contines circa voluptates eſt, ipſas coercendo. at tolerãtia circa ægrimonias: ſiquidem patiens ac ſuſtinens ægrimonias, is tole
B rans eſt. Rurſus incontinẽtia & mollicies idem nõ eſt. Mollicies ſiquidem & mollis eſt ſuccumbens laboribus, non certe oth⁹, ſed quos alius aliquis neceſſario duxerit ſuſtinendos: inconti nens vero, qui voluptates ſuſtinere non poſſit, ſed remolleſcẽs ab eis agatur. Eſt porrò quiſpiã intemperãs appellatus. nũquid igitur intemperans idem, quod incontinẽs: atq; ipſe idem incõtinens, quod intẽperans? Nempe intemperãs eiuſmodi eſt, vt
C quæ agit, cadẽ & optima & cõmodiſſima ſibi eſſe arbitretur, nec vllam habet rationem, quæ ei⁹ videatur aduerſari voluptatibus. at incontinẽs habet rationem, quæ aduerſatur ei, quatenus cupiditate agitur. Veruer aũe curatu facilior, intemperans, an incontinens? Certe intemperãs curatu facilior videatur. nam ſi ratio ei aduenerit q̃ mala eẽ doceat, ipſe nõ operabitur. at incõtinenti nõ deeſt ratio, & tñ agit mala. proinde huiuſmodi incu- D rabilis eſſe videbitur. Cæterũ, verũ deterius afficitur, cui nihil adeſt boni, nec quod p illud exiſtit, q̃ ille cui quod honore præcelhit, male affectũ eſt? Eſt nimirum incõtinens, qui bonũ obtinet, recta rationẽ, cùm intempe rans nõ habeat. cùm ergo ratio vtriuſq; principatum obtineat, incontinentis honoratiſſimum principium præſto: quod eſt ab intemperante abeſt. ergo incon tinẽre intemperãs deterius hẽt. E Rurſus, vt ſupra mentionem fecimus de feritatis vitio, non eſt ipſum in fera ſpectare, ſed in homine. feritatis ſiquidem nomen adeptũ eſt id vitiũ, ob ſingularem improbitatẽ. Sed cur in fera nihil? nempe quod improbũ in fera principiũ nõ ſit: eſt ſiquidem ratio principiũ. Quis vero improbior flagitioſiorq; fuerit, incertũ eſt, Leone, an Dionyſi⁹, an Phalaris, an Clearchus, vel horũ quiſpiã inſignis cuiuſdam immanitatis. Certũ autẽ eſt ma F lem in his principiũ illuſtria ſa cinora cõiectaſſe. at in fera nullum prorſus eſt initiũ. Ita igitur improbũ eſt? in ipſo intẽperãte principiũ. nã quatenus q̃ mala ſunt cõmittit, ẽt ratio ei aſtipulat: cenſetq; ea eſſe peragẽda, qa improbũ in ipſo eſt principiũ. At in incõtinẽte ſanũ principiũ eſt: vt hinc melior incõtinẽs intẽperante eſſe videat. Sunt etiã incõtinentiæ binæ ſpecies. vna quidẽ prorũpens, & ſprouiſa, et

G confeſtim prouenient: velut cũ ſpecioſam viderimus mulierẽ, & cõfeſtim afficiamur, & ab affectu erumpit impulſus ad aliquid perperãdũ, quod fortaſſe nõ expediat. Altera vero, velut quædã imbecillitas, quæ cũ ratione inſurgit auertente. Prior igitur nõ admodum ſub reprehenſionẽ cadere videbit: quandoquidem etiã virtutis ſtudioſis poteſt euenire, calidis & ingenioſis. Secunda autẽ frigidis & melãcholicis. tales nimirũ repre
H hendendi. Rurſus videas aliquẽ præoccupãtem, cp ſpecioſa mulier obijciatur, nõ affici. cõuenit igitur ſe cohibere. nam qui eiuſmodi rõne prẽuenerit, ex obuia viſione incõtinens nõ cõmouebitur, nec turpe quicquã aget. Verum qui rõne cognouerit indecens aliquid, ad idq; voluptate delabẽ & remolleſcet, is multo magis reprehẽdendus. Neq; enim probus vnquã, eiuſmodi fuerit incõtinens. ratio nãq; prẽueniens ſe nõ permiſerit. dux ſi-
I quidẽ ea in ipſo probo exiſtit: cui non obtemperat improbus, ſed voluptati deditus & remolleſcit, & quodãmodo effœminatur. Vtrũ vero temperãs ſit cõtinens, quod ſupra fecimus ambiguum, nũc differamus. Eſt igit temperãs & cõtinens. nam continẽs nõ ſolum eſt præſentes cupiditates cohibens, verum etiã talis, vt ſi nullæ adſint cupiditates, ita inſtructꝰ, vt eas poſſit cohibere. Eſt aũt temperãs, q̃ nul-

K las habeat cupiditates malas, neq; ẽ cõtra rõni circa hæc inſiſtat. at cõtinens, qui malas habet cupiditates, & aduerſum ipſas rectã rõnem. proinde temperantem cõtinens comitatur, eritq; temperãs continens: ſiquidem temperãs nõ afficitur, cõtinens vero afficitur quidem, ſed compeſcit affectus, quatenus afficitur. temperãti aũt iſtorum eſt neutrum: ideo cõtinens temperans nõ eſt. Verum intemperãs incõtinens, an incontinens intempe
L rans? Aut neuter alterum comitatur. incõtinens enim eſt, cuius ratio perturbationes oppugnat. at intemperãs, non huiuſmodi, ſed qui mala agit, ſimulq; incõtinẽs aſtipulantem habet rõnẽ. Non itaq; intemperãs, qualis incõtinens: neq; incõtinens, qualis intemperãs. Præterea improbior incõtinẽte eſt intemperãs. curatu enim difficiliora quæ naturalia, cp̃ quæ ex conſuetudine gignuntur: ob hoc ſiquidẽ valida eſſe vr̃ cõſuetudo, cp naturæ
M inſideat. intemperãs igitur eiuſmodi, cuiuſmodi quiſpiã natura eſt. ob hoc, & hac de cauſa in ipſo improba ratio eſt. Neq; talis eſt incõtinens, quia ne quidã ratio eiuſmodi nõ proba. oportuit nãq; ipſam eſſe improbã, ſi foret natura, qualis ẽ improbꝰ. Incõtinens igitur conſuetudine malus eſſe videbitur, vt natura intemperãs: curatu nanq; longe difficilior intemperãs. quandoquidem cõſuetudo cõſuetudine

explo-

A explodit: at natura à nemine extrudi pōt. Vtrū aūt eūm fit incontinens ciusmodi, vt norit & non cedat rōni, fitq; prudens hmōi, vt recta rōne singula perpēdat: acciderit vt incōtinēs fit prudens, an nō? ex his .n. q̄ dicta sunt, ambigere quispiā potuerit. Verum si q̄ nobis antea dicta sunt, suspicere voluerimꝰ, nō erit prudens incōtinēs. dicebamus nanq; prudentē esse, nō cui recta ratio modo ineſſet, verum ēt quæ ex ratione optima B viderentur. & perinde incontinens nō fuerit prudens. Cæterū talis, astuꝰ quidē est. distribuimus siquidem paulo ante astutū à prudente, vt inter se differrēt. interim vnꝰ quidē circa hęc solers, alter vero nō solers. astutū igitur incontinentē esse contingit: neq; enim solers circa q̄ & astutus: prudentem vero incontinentem esse non cōtingit.

De voluptate. Cap. 8.

C POst hæc de voluptate differendū est: cū de felicitate sit nobis oratio: felicitatem aūt arbitrant oēs, aut voluptatem esse & vitam delectabilē, aut non citra voluptatem. Nempe voluptatem vrgentes, nec inter bona enumerādā esse existimantes, ipsam citra ægritudinē esse voluerunt. sine ægritudine esse igitur vicinum voluptati est. Qua propter de voluptate quoq; dicendū, non modo quia ēt alij ita arbitrāntur, verū ēt q̄ nobis de voluptate dicere necessarium esse censemus. D Nam cūm de felicitate nobis fit oratio, felicitatemq; definieri mus, planeq; dixerimus in vita p̄fecta eē virtutis actionē, sitq; virtus circa voluptatē & ægritudinē, de voluptate dicere necesse est. q̄quidem citra voluptatē non est felicitas. Primum itaq; dicemus, q̄ nonnulli ferāt, voluptatē in numerum bonorum non venire existimantes. aiunt nanq; primo ortū esse voluptatem: at ortum quiddā imperfectum: bonū porrò imperfectū locum nūquam obtinere. E Secundo loco, voluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nūquā bonum admittere. Rursus, q̄ gignatur in omnibus. nā et malo et improbo, et ferę, & cicuri deputatur. at bonū malis ammisceri nefas, & nequidem multis cōe est. Quodq; non potentissimū voluptas, at bonū potentissimū, quodq; honesta agendi sit impedimentū. nā q̄d honesta agere prohibeat, F bonū qui pōt esse? Primum igitur primo occurrendū de ortu, ratioq; diluenda, q̄ neutiquam vera sit. Est igitur in primis nō omnis voluptas ortus, nā quæ ab inspiciendo voluptas gignitur, ortus non est. nec q̄ ab audiendo, & olfaciēdo. neq; .n. ex egestate, procreata, quēadmodū in alijs, vt ex comedēdo, vel bibēdo. hæ nanq; ex egestate, et redūdantia fiunt, aut sanando egestatē, aut redundātię auferēdo,

do, ideo ortus esse videnť. at egestas & redūdātia ægritudo. igiť ægritudo hic, vbi ortꝰ voluptatis. Atq; in spectādo, et audiēdo, & olfaciēdo nō est vt ægritudo antecedat. nemo siquidē spectādo delectatus, aut olfaciendo, prius tristatus est. itidē in animi sinſa inspiciēdi delectatio est, citra precedentē ægritudinem. & perinde fuerit voluptas aliqua, quę ortus non est. Quòd si voluptas, vt eorum dictat oratio, ideo bonū non est, quia ortus: ¶ estq; voluptas aliqua, q̄ ortus non est, fuerit vtiq; bonū voluptas. Atqui in toto nulla est voluptas ortus. nam neq; quę à comedendo & bibendo voluptates ortus dici possunt. Verū hallucinanť, qui has voluptates ortus esse perhibent. putant siquidem q̄m prolatis rebus gignit voluptas, ob hoc ortū esse: sed non est. q̄nquidem est pars animę quędam, qua oblectamur, simul prolatis quibus indigebamus rebus, ea pars animę quatenus exercetur & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius et exercitiū voluptas est, q̄ cum prolatis rebus ea pars animę excreať: aut propter ipsius actionem ortū esse censent voluptatem, q̄ certa sit rerum prolatio, animę cū pars incerta. perinde neq; si quis hominē esse opinetur corpus, q̄d id sub sensum cadat, non sūt animā. verum est anima. itidem & in hoc. est nanq; pars quędam animę qua oblectamur, quæ simul atq; res ¶ prolatæ sunt, exercetur. iō nulla voluptas est ortus. Verum & conuersio (inquiunt) in naturam, quę sub sensum cadit. nam non conuertentibus sese in naturam voluptas est. siquidē cōuertendo naturæ egestatem, fit eius exaturatio. at (vt diximus) est, vt nulla egestate fiat oblectatio, siquidem egestas ægritudo. at citra ægritudinē dicimur oblectari. & perinde non fuerit voluptas egestatis conuersio. in dignū nanq; in hmōi voluptatibus nihil. Proinde si ideo q̄ ortus est voluptas, bonum esse non existimetur, nullaq; est voluptas ortus: bonum vtiq; fuerit voluptas. sed propterea q̄ non omnis (inquiunt) voluptas bonum, quispiam id deprehenderit hoc pacto. Nam quia bonum in omnibus dicitur esse p̄dicamentis, nempe in essentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quando, ac in totum ofibus: illud quoq; manifestum per ofa voluptatem aliquam comitari. M proinde quia in ofibus p̄dicamentis est bonum, ēt voluptas fuerit bonum. et perinde q̄m in his quidem per se bona, ēt voluptas fuerit per se bonū. atqui à bonis voluptas est voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter se specie voluptates: q̄nquidem differunt etiam p̄dicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est, quem-

ad-

A admodum in ſcientijs, vt Grã-
matica, vel quacunq; alia. nã ſi
habeat quis ſplendide grãmati
cam, itidem afficitur qui ſub ea
grãmatica grãmaticus, eo mo-
do quo & alius qui habeat grã-
maticam. et ꝓpꝛea non differunt
grãmaticę, quę in ſplẽdido, ꝙm
in obſcuro. At in voluptate, nõ
ita. nã q̃ ex ebrietate voluptas,
& quę ex copulatu, non eodem
mõ afficiunt. quãobrem ſpecie
inter ſe diſtingui videbunt voluptates. Cæterum quia ſunt et
B malæ voluptates, ẽt ob hoc vo-
luptas bonũ nõ eſſe videbatur.
at id voluptatis minime ꝓpriũ
iudiciũ eſt, ſed naturæ atq; ſcię.
Nã eſt & natura mala, ſicut ver
miũ et crabronũ, ac prorſus vi-
liũ animaliũ. nec tñ ob hoc na-
tura malorum. Eodẽ modo ha-
bent et malæ ſcłæ, ſicut ſedenta-
rię. nec tñ ob hoc malũ ſcła eſt,
ſed genere bonum tã ſcła ꝙm na-
tura. Nam quẽadmodũ ſtatua-
rius inſpiciendus non eſt, qua-
lis quiſpiam ſit, ex eo q̃d euene
C rit male exerceri, ſed quod be-
ne: ita ne quidẽ ſcłam naturam
ue, aut quippiã aliud, quale ſit,
ex malis, ſed ex probis. itidem
ergo voluptas quoq; genere bo
num eſt. Quòd vero ſint & ma
læ voluptates, ne nos quidẽ la-
tet. nam ſunt ẽt diuerſę naturæ
animalium, vt bona & mala.
ſicut hominis quidem bona, lu
pi vero vel cuiuſuis alterius fe-
ræ mala. ſimiliter equi natura
altera q̃ hoīs, & aſini, & canis.

At voluptas cõuerſio eſt ex eo, D
q̃d contra naturã, in naturã cu-
iuslibet ſuã. proinde cuius fue-
rit ſuauiſſima improbę naturę,
ea improba voluptas ẽ. neq; n.
equo q̃d homini, & ne quidem
alīs. at q̃m diuerſę naturę ſunt,
diuerſę quoq; voluptates. Nam
voluptas conuerſio eſt, et con-
uerſio (inquiunt) in natura in-
ſidet. proinde & malæ naturæ
mala cõuerſio eſt, vt probę pro
bæ. Qui porrò voluptatẽ probã
eſſe cõtendunt, eo afficiunt mo- E
do, quo qui neſcientes nectar,
Deos vinũ potare exiſtimãt, ni
hilq; eſſe eiuſmodi peculiare pu
tant, ex inſcitia in id delabunt.
His ſimiles ſunt, qui cũctas vo-
luptates ortus eſſe aſſerunt, &
neutiquã bonũ. nam ꝙ alias vo
luptates ignorent ꝓter eas quæ
corporis ſunt, eas ducunt ortus
ẽ, nec bonas, in vniuerſum nõ
rẽtur voluptatẽ eſſe bonũ. Q̃m
igitur eſt voluptas, & conuerſę
naturæ & conuertentis, conuer
ſæ quidem ex egeſtate ad exple F
tionem: conuertentis autem, q̃
à viſu et auditu, et id genꝰ alīs:
meliores fuerint cõuertẽtis na-
turę actiones. voluptates nanq;
vtrouis mõ dictę, ſunt actiões.
Proinde nõ dubiũ, qn̄ viſu vo
luptates, et auditu, et intelligen
tia ſint longẽ optimæ. cũq; ſub
corpus cadũt, ab exaturatione
procreent. Rurſum id dicebaẽ,
q̃d ne quidẽ bonum: ſiquidem
q̃ in omnibus ſit, & commune
olbus, non bonum. id certe in

ho-

G honoris cupido, & honoris cupiditate magis proprium est. honoris siquidē cupidus fol⁹ vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatē igitur, si ipsam p se bonū esse oporteat, esse ne eiusmodi conuenit. An non ꝛ atqui ēt contrario modo. ob id nanq; bonū esse videatur, qđ cūcta ex petant. agritudinem.n. cunctis, bonū expetere. & perinde, si cuncta voluptatē expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rursus qđ sit impedimentū voluptas,
H ipsam bonum esse negauerunt, impedimentum esse asserendo, q̄ non recte videantur considerare. Neq.n. ad res trāsigendas est impedimentū, si qua sit alia impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Cæterū ita ēt scīa scīæ fuerit impedimentum. nam non est, vt simul vtranq; exerceas. Sed cur non bonum scīa, si voluptatem ex scīa excitarit? & vtrū impedimentum sit ꝛ An ne. cęterum multo magis aget. voluptas nā-
I que ad magis agendum, inde suscitata impellit, quia probū faciendo, agit quę ex virtute, & ea suauiter agit. Nunquid multo ēt magis q̄ ad actionem pertinēt, exercebit ꝛ ac si oblectatus egerit, probus erit: sin tristatus honesta prosequatur, non prǫbus. ægrimonia nanq; in eis quę ex necessitate, est. proinde si quispiā ęgrescat, honesta prosequendo, coactus peragit. qui aut.m à necessitate agere compellitur, non probus. Cæterum K non est, vt non tristetur vel oblectetur, q̄ ad virtutē pertineāt prosequendo, nec aliquod medium est. Cur ꝛ nempe q̄ virtus in affectu, affectus vero in ęgritudine & voluptate, nec quicquā in medio positum est. Non dubium igitur, quin virtus cū ægritudine vel voluptate sit. Si quis igit̄ mœstus honesta prosequatur, non bonus. proinde nō fuerit virtus cū ægrimonia: cum voluptate ergo. I m̄ ergo abest impedimentum, vt ēt ad L agendū exhortetur. in totum; nō cōtingit, vt sit citra voluptatē, qđ ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, q̄ nulla scīēna faciat voluptatē. Ne id quidē verum est. cōuiuiorū nanq; structores, & coronarum, necnon vnguentarū voluptatis sunt effectores. Cæterum aliās scientiās non est voluptas vt finis, sed cū voluptate, nec citra voluptatem. est igit̄ ēt scīa voluptatis effectrix. Rursus ēt aliter dicebat, q̄ non M optimū. Verū hoc modo atque hac ratione singulas ieris perditum virtutes: siquidē fortitudo optimū nō est. Nunquid igitur ob hoc non bonum ꝛ An id absurdū sit. itidem & in aliīs, q̄ voluptas quia non optimū, nō esse videatur bonum. Dubitauerit autem quispiam, per virtutes trāsiens hmōi. vt quia nō q̄ſtiq; imperat affectibus: de cōtinēte.n. hoc dicebamus: & ecō uerso affectus imperāt rationi;

vt

A vt euenit incontinẽtibus. quia (inquã) expers rõnis pars aſæ, vitiũ admittendo, imperat rõni bene diſpoſitæ: talis ſiquidẽ incõtinens, & rõ ſiſt mala: quã obrẽ ipſa quoq; bene diſpoſitis perturbationibus ſperabit, ſuã virtutẽ cõſentientibus. hoc ſi ita, euenerit abuti virtute: improba nanq; rõne affectus, virtutẽ vſurpando, ipſa abutetur. hoc nimirũ abſurdũ euenire videbi
B tur. Tali ſanẽ dubitationi facile ex eis quę á nobis ante de virtute dicta ſunt, eſt occurrere atq; refellere. Tum demũ nanq; virtutẽ eſſe dicebamus, cũ rõ bene affecta, perturbationibus ſuam virtutẽ habentibus fuerit moderata, necnõ perturbatiões rationi cõſentaneæ. Ita nanq; affecta inter ſe inuicẽ cõſentient, vt ratio qđ optimũ ſit ſemper preſcribat. perturbationes vero facile bene diſpoſitę id exequantur, qđ ratio preſcripſerit. Si rõ igitur male fuerit affecta, perturbationes vero bene, non fuerit
C virtus, deficiente rõne. nam ex vtroq; virtus. proinde non cõtigerit virtute abuti. Simpliciter vero nõ (quemadmodũ alij opinãtur) dux ratio virtutis eſt atq; principiũ, ſed potius perturbatiões. Ad honeſtũ nanq;, impulſum quẽdam opꝫ primo innaſci irrationalẽ, qui producatur: atq; ita poſtremo rõnem eſſe diſcernentẽ, atq; conſtituẽtem. qđ ſanẽ viderit quiſpiã ex pueris, & rõnis expertibus animantibus. In his nanq; ſine rõ-
D ne perturbationũ impulſus exoriuntur primo ad honeſtũ: mox poſterior adueniens rõ & cõſtituẽs, honeſta agere exhortatur. Sed non ſi á rõne ad honeſta ceperit principiũ, perturbationes cõſentientes comitanſ. verum ſæpenumero controuerſantur. Quamobrẽ potius conuenerit perturbationẽ ad virtutẽ antei re bene affectam, qꝫ rationem.

De proſpera fortuna. Cap. 9.

INterea dicendum de proſpera fortuna eſt, poſteaq; de felicitate nobis eſt oratio. Ar-
E bitranſ nanq; multi felicẽ vitã fortunatã eſſe, vel nõ eſſe citra fortunatam. & forte non iniuriã: abſq; n. exteris bonis, quorũ domina fortuna eſt, felicem eſſe non contingit. idcirco de ſecunda fortuna nobis dicendũ: necnon quis prorſus ſit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primũ igitur ad hæc quiſpiam accedens, ſpectansq; dubitauerit. qñquidem non dixerit fortunã eſſe, vt natura eſt ſempẽ
F cuius eſt, eius vt plurimũ eodẽ mõ eſt effectrix. at fortuna nunquã, verum temere & ſine ordine, ac vt fors tulerit. ideo fortuna in eiuſmodi eſſe dicitur, vbi neq; mens vlla, neq; recta ratio eſt. nã vbi id, nihilominus eſt quidquã ordinatũ, ac eſt ſemp eodẽ modo. nõ ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima ac rõ, ibi fortuna minima. vbi plurima fortuna, ibi mẽs perexigua.

Vbi mens ac rõ plurima, ibi fortuna minima: ac econtra.

At

At nunquid ſecũda fortuna eſt, vt Deorũ quędam cura? An id minime videri debet. talũ ſiquidem dñm ꝓficimus Deum, vt bona malaq; meritis diſtribuat. at fortuna et quę à fortuna, tam vere q̃ vt fors tulerit fiunt. q̃ſi hmõi diſtributori Deo aſcripſerimus, malũ ipſum ſu dicem faciemus, neq; iuſtum. id nefas Deo deputare. Cæterum præter hęc, ad nihil aliud fortunam quiſpiã ordinant. proinde non dubium, quin horũ aliquid ſit.

H mens certe ac ratio, necnõ ſcia, prorſus alienũ ab hoc eẽ videatur. pręterea neq; cura, neq; benuolentia q̃ à Deo, videat eſſe felicitas. q̃m malis attribuit. atqui Deũ malorũ curam habere fas non eſt. Reliquum igitur, et maxime peculiare fortunæ natura eſt. Eſt nimirũ proſperitas, ipſaq; fortuna in his q̃ in nobis non ſunt, neq; eorũ quorũ ipſi ſumus dñi, quęq; poſſimus efficere. Ideo iuſtũ quatenus iuſtũ, nemo fortunatũ dicit. cõ. ne qui

I dẽ fortẽ, nec prorſus quẽquam aliũ à virtute pręditũ. in nobis ſiquidẽ eſt hæc habere, vel non habere. Sed. n. in talibus magis peculiare, ac ſuũ dicimus fortunam et proſperitatẽ ingenuum nanq; dicimus fortunatum, ac prius cui talia bona extiterint, quorũ ipſe neutiquã dñs eſt. verũ nẽ ne hinc quidem proprie proſperitas diceretur. Eſt tamẽ fortunatus ſępenumero dictus. nũ pręter alicuꝰ cõſiderationẽ, eũ et alicui bonũ aliq̃d agere eõ I tigerit, dicimus fortunatũ. et cũ cui iure inſtigi dãnũ debuerat, eiuſmodi hoſtem lucrũ faciẽtẽ, dicimus fortunatũ. Eſt igit pro ſperitas, in agendo bonũ aliq̃d pręter rõnẽ, & in nõ ſubeundo, vt debuit, malo. Cętrũ potius ac magis peculiare in bono capiẽdo proſperitas videat. ſiquidẽ bonũ capere, p ſeſe fortunatũ quiddã eſſe videatur: malũ vero nõ ſubire, ex caſu fortunatũ. Eſt igitur proſperitas rõnis expers. natura nãq; fortunatus L eſt, qui ſine rõne ad bona impellitur, eaq; cõſequit. Id vero naturę eſt. nã animæ ineſt hmõi à natura, quo ſine rõne impellamur ad ea, vnde bene habem⁹, eouſq; vt ſi quis roget ita habẽtẽ, cur nã id tibi ita libet agere? neſcio, inquit, ſed libet. Simile p pemodũ lymphaticis. ſiquidẽ lymphatici citra rõnẽ ad aliqd agendũ impelluntẽ. Proſperitatem vero, ſuo ac peculiari nomine appellare nõ habemus: verũ M ipſam ſępe dicimus eſſe cãm. at hęc cã à nomine alienũ quiddã eſt. qm̃ cã, & cuius eſt cã, aliud eſt: & citra impulſum bona cõſequentẽ cã, cauſa dicta eſt. vt malũ non ſubire, vel porrò minime animo deputati, bonum capere, nanciſciq; benũ eſt profectò hmõi proſperitas ab illa diſtincta, videturq; hæc ex rerum fieri interuentu, ex caſuq; proſperitas. & perinde tametſi eſt hmõi proſperitas, non tamẽ

ad

A ad felicitatē talis (inquam) proſperitas fuerit peculiaris, cuius in ipſo impulſus principiū bonorum eſt° aſſuetudinis. Qm̄ igitur eſt felicitas nō ſine bonis externis, & quæ à proſperitate (vt iamdudū dicebamus) oriuntur felicitatem coadiuuant. De proſperitate igitur hactenus.

De honeſta probitate, honeſto ac bono. Cap. 10.

QVoniam de ſingulis particulatim diximus, reliquum iā fuerit vt in totum componendo ſingula accumulemus. Eſt igitur non male nomen impoſitū in conſumma to probo honeſta probitas. honeſtus et bonus nanq; dicit̄, cū perfectē probus. ſiquidem virtutis bonū & honeſtum fatentur, ſicut iuſtum honeſtum & bonum aiunt, fortem, temperantē, ac prorſus virtutum omnium. Qm̄ igitur in duo diſtribuimus, vt alia quidē honeſta: alia vero bona dicamus: & bonorū, alia quidem ſimplr bona, C alia vero nō: honeſta porrò, vt virtutes et virtutū actiones. bona certē, dominatū, opulentiā, gloriā, honorē, et id genus alia. Eſt igit̄ honeſtus et bon⁹, apud quē ſimplr bona ſunt bona, & ſimplr honeſta honeſta ſunt. talis nāq; honeſtus & bonus. Sed apud quē ſimpliciter bona non ſunt bona, is neque honeſtus & bonus: ſic vt ne quidē bene valere videat, cui ſimpliciter ſalubria non ſint ſalubria. Nam ſi opulentia, & dominatus aduenienclo quippiā offenderint, optanda nō fuere: ſed talia quę nō offendant, ſibi eſſe optauerint. Qui āt talis ſit, qualis correptus ex bonis, ne ei adſint, ne quidē honeſtus ac bonus eſſe videat: ſed cui per ſe bona omnia, bona ſint, nec ab ipſis abſumatur, vt ab opulentia et dominatu, is honeſtus & bonus. B

De recta ratione. Cap. 11.

DE eo qđ eſt ex virtutib⁹ rectē agere, neutiquā ſatis abſolute dictū ē. nā dicebamus ex recta rōne agendū eſſe. verū ignarus interrogauerit id fortaſſis quiſpiā, ex recta rōne quid nā ſit, et vbi recta ratio? Eſt nimirū ex recta ratiōe agere, cū animę pars irrationalis nō prohibuerit rōnalem ſuā exercere actionē. tū demum. n. ex recta ratione erit actio. Qm̄ enim animæ partem, vnā quidem deteriorem habemus, alteram meliorem, ſemper deteriorē melioris cauſa obtinemus. ſicut in corpore et anima, corpus animæ cauſa habere dicimur, cùm ita habuerit nē ꝓpediat, ſed ita coniungat & conſurgat ad aſæ opus perficiendum. qñquidem deterius melioris ē cauſa, ita vt ſe cum meliore exerceat. Cùm igitur affectus menti non inhibuerit ſuum opus exercere, an non tū ex recta rōne fuerit? Ita propemodū. Verū fortaſſis dixerit qſpiā, quo modo affectus habuerint, cum non impedien-

tur?

G tur ꝯ ac qñ nã ita habebunt, vt non prohibeant ꝯ Nescio. quippe dictu neutiquã facile est. Neque.n. medicus, sed qñ dixerit febricitanti ptisanã proferẽdã. ac quo pacto febricitare sentiã ꝯ cũ (inquit) impalluisse videris. at pallescentẽ quomodo scieroꝯ hic occurrit medicus, si nõ habes ex te (inquiens) vt talia sentias, nõ habeo amplius quod dicã. Hoc pacto de alijs cõmunis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoscẽdis. ali H quid nanq; p̃ sese sensu opꝫ cõgnocere. Quærat porrò et hoc fortasse quispiã, nunquid re ipsa ista cognoscens, ero continuo felix: nã iunt qui opinentur. Hoc certè est hmõi, vt cæterarũ scitarũ nulla discẽti vsum ꝑbet et actionẽ, sed habitum dũtaxat, ita ne quidẽ hic, hęc sciẽdo, vsum tradit. Felicitas.n.est (vt fatemur) actio, nõ habitus. neq;.n. sciẽdo ex quibus cõstet felicitas, sed ex vtẽdo his. atqui horum vsus et actio ẽ. nec est ꝑsentis tractationis hoc tradere: qñquidem neque vlla alia quæpiam scientia vsum tradit, sed habitum.

De amicitia, & amicis. Cap. 12.

VErũ enimuero inter cuncta hmõi nobis de amicitia dicere necesse est, qd sit, & in quibus, et circa quid. qñquidẽ ad oẽm vitã ipsam tẽdere perspicim⁹, & of tpe bonũ esse, quo ad felicitatẽ cõplectendã. Primũ igit videbitur meli⁹ percurrere, ac excutere q̃ ambigua sunt. Nã est in primis amicitia in similibus, vt vẽ, ac dici solet. siquidẽ graculꝰ (inquit) graculo assidet. semꝑq; Deus simile agit ad simile. dicit quoq; canis semp in eadẽ regula dormitare. Interrogatus ferẽ Empedocles, cur nã canis semp in eadẽ dormiat regula, dixisse, qñ simile canis habet regulę, et perinde ob similitudinẽ eò tendere. Alijs porrò visum est, potius ſ cõtrarijs signi amicitiã. amat siquidẽ imbrẽ terra (inquiunt) I cũ solũ exaruit. qppe q̃ (inq;ũt) contrariũ contrario velit cõciliari. at I similibus nihil fieri cõtingit. siquidẽ simile (vt aiunt) simili non eget. ac talia iactant. Iterũ, vtrũ operosum est amicũ fieri, an facile ꝯ velut assentatores cõfestim assentiunt, nec amici sunt, vt esse videnť. Dubitauerit in his quoq; quispiã, num fuerit, ꝓbꝰ malo amicus ꝯ An ne. amicitia siquidẽ in fide et cõstãtia. at malus, neutiquã talis. An malus malo amicus ꝯ Ne id quidẽ. Primũ igit definiendũ quaM lẽ cõsideremus amicitiã. ẽ nãq; (vt opinantur) amicitia ẽt erga Deũ, atq; inanimata, neutiquã rectẽ. Amicitiã nanq; hic eẽ dicimus, vbi amor reciprocus. at erga Deũ amicitia neutiquã, reciprocũ. et ne qdẽ amare suscipit. alienũ nãq; fuerit, si quispiã dixerit. Iouẽ amare. At ne ydẽ ab inanimatis amorẽ esse cõtinget reciprocũ: amor tñ erga inanimata est, vt vinum, vel hmõi aliud.

A aliud. Ideo non erga Deũ quę-
rimus amicitiã, neq; erga inani-
mata, q̃ erga animata, atq; erga
ea ſqb⁹ſit amare mutuo. Quòd
ſi qs deinceps conſideret, qđ ſit
amabile vidẽdũ. ẽ igit nõ quic-
quã aliud q̃ p̃ ſe bonũ. Aliud nẽ
pe ẽ amabile, et aliud amandũ:
quẽadmodũ cõſultabile et con-
ſultãdũ. vtriq; n. bonũ ineſt. Ita
ẽt amabile quidẽ, ſimpliciter bonũ:
amandũ vero, eodẽ mõ bonũ.
Iterũ amandũ quidẽ, ẽt amabi-
le: at amabile nõ idẽ ẽ, qđ amã-
B dũ. Hinc igit & hac de cã ẽ am-
biguitas, nũ, pbus malo ſit ami
cus, an ne. Cõnectit nanq; quo-
dã mõ per ſe bono ſibi bonũ, &
amãdũ amabili. habeat aũt et cõ
ſequit bonũ iucundũ eſſe, & cõ
modũ. proborũ igitur amici-
tia eſt, cũ ſe mutuo amauerint:
amant aũt ſe inuicẽ, quatenus
amabiles: et amabiles, quaten⁹
boni. nõ igit probus, inquit, ma
lo erit amicus. Atqui erit: qñ-
quidẽ p̃ ſe bonũ comitat cõmo
dũ & iucundũ. ſi malus eſt qui
C ſuauis, hac de cã amicus. rurſus
q̃tenus cõmodus, eatenus ami-
c⁹. Verũ nõ erit ex amabili eiuſ-
modi amicitia. ſiquidẽ amabi-
le bonũ ẽ: atqui malus nõ ama-
bilis: ñ ergo p̃ amabile, ſed p̃
amandũ. Sunt nanq; ab vtl ami
citia q̃ in ipſis, pbis ẽ, hæ quoq;
amicitię quę ex iucũdo, & q̃ ex
cõmodo. qui ergo p̃ iucundũ
amicus, nõ tenet p̃ bonũ ami-
citiã: neq; q p̃ cõmodũ. Atqui
ſunt hæ amicitiæ, q̃ p̃ bonũ, q̃
p̃ iucũdũ, q̃ p̃ cõmodũ. nec D
thi eodẽ, et ne quidẽ prorſus in-
ter ſe inuicẽ alienæ, ſed ab eodẽ
quodãmõ dicẽ ſunt. velut me-
dicũ cultellũ dicimus, medicũ
hoſtem, et medicã ſciam, hęc nõ
ſibi dicunt: ſed cultellus, q̃ ad
medicinã vtilis ſit, medic⁹ dr.
at hõ, q̃ ſanitatẽ faciat. ſcia ve-
ro, q̃ ſit cã atq; principiũ. Itidẽ
& amicitię nõ itidẽ q̃ proborũ,
quippe q̃ p̃ bonũ, & q̃ p̃ iu-
cundũ, & q̃ p̃ cõmodũ. Neq;
dicunt æquiuoce. verũ nõ ſunt E
eędẽ: ſed circa eadẽ quodãmõ,
ac ex eiſdẽ. Quòd ſi quis dicat,
qui p̃ iucũdũ amat, ei amicus
nõ eſt, qñquidẽ nõ p̃ bonum
amicus eſt, is in amicitiã probo
rũ demigrat, q̃ ex his oĩbus cõ-
ſtat, quippe ex bono et iucũdo,
& ex cõmodo. pinde nõ eſt ve-
re ex illa amicitia amicus, q̃ p̃
iucundũ, vel p̃ cõmodũ. Vtrũ
igitur erit probus p̃bo amicus,
an non? ſiquidẽ non eget (inq;)
ſimilis ſimili. Hæc nimirũ ora-
tio, p̃ commodũ indagat amici- F
tiã. nã quatenus alter altero in
diget, eatenus ſunt amici, quate
n⁹ p̃ cõmodũ cõciliant. cũ ali-
ter definiat q̃ p̃ cõmodũ ami-
citia, et q̃ p̃ virtutẽ, et q̃ p̃ vo
luptatẽ, æquũ vtriq; hoc multo
magis eẽ q̃ virtute conciliant.
cũcta ſiquidẽ ipſis bona exiſtunt,
& iucundũ, & cõmodũ. Cęterũ
ẽt probus malo. nã quaten⁹ for
taſſis iucũd⁹ ẽ, eaten⁹ ẽt amic⁹.
Et malus malo. nã quaten⁹ idẽ
forte ipſis cõmodũ, eaten⁹ ami-

G ci ſunt. ſieri nanq; inuenimur, cũ idẽ fuerit cõmodũ, eos ob commodũ cõciliari. pinde nihil p̃hibet, ẽt malis aliq̃ cõmodum eẽ. Cõſtãtiſſima igit̃, ac ſtabiliſſima, et honeſtiſſima, q̃ ineſt p̃bis amicitia. quippe q̃ pp̃ virtutẽ, ac p̃ ſe bonũ. Nã virtus incõmutabilis: et q̃ per eã conciliat̃ amicitia, cõſtãtiſſima eſt. ac q̃ ex cõmodo ſtabilis nõ ẽ amicitia, quippe q̃ cũ cõmodo elabit̃. ſimiliter ẽt q̃ pp̃ voluptatẽ. Optimorũ igit̃ amicitia, q̃ per H virtutẽ excitata eſt. multorũ autẽ, quę cõmodũ, & q̃ pp̃ voluptatẽ, in oneribus, & his q̃ obueniunt. Contingit aũt etiã indignari cum malis amicis, pariterq; admirari. Eſt vero nõ abſurdum, cum.n. amicitia principium ceperit voluptatem, p̃p q̃d amici ſunt, itidẽ & commodũ ſimul.n. hæc deficiunt, neutiquam ẽt perdurauerit amicitia. At ſæpe perſtat quidẽ amicitia, verũ abuſus amico eſt. iõ indignatur, neq; id iniuria. non I .n. propter virtutem cũ hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur nihil eſſe ex virtute. Quãobrem non rectè indignant̃, qui amicitiã p̃ voluptatẽ cõciliarunt, q̃d exiſtiment ipſam p̃ virtutẽ duraturã, q̃d fieri non p̃ẽ. non.n. q̃ propter voluptatem et commodũ, ex virtute eſt. Voluptate igitur cõciliati, nõ rectè virtutẽ quęrunt. neq;.n. comitatur voluptatẽ & commodũ aliq̃d virtus: ſed cõtra, ea ambo virtutẽ conſequũ- K tur. Alienũ.n. niſi bonos, putare ſibi fore iucundos. quandoquidẽ mali (vt inquit Euripides) » ipſi ſibi ſunt iucundi, malus vero cõtabeſcit. nec.n. voluptatẽ virtus comes conſequit̃, ſed virtutẽ voluptas comitat̃. Vtrũ vero ẽt oportet in amicitia probo rũ eſſe voluptatẽ, an non? Alienũ.n. videri oportere. nã ſi ab ipſis inter ſe inuicẽ auferas ſuauitatẽ, alios ad conſuefcendum in vita iucundos amicos adeũt. L nã ad ſimul viuendũ nihil magis eſt, q̃ iucundos eſſe. quamobrẽ alienum eſt non arbitrari, probos maxime ſimul inuicem vitã agere. id vero citra iucundũ nõ eſt. expedit ergo (vt vr̃) his maxime iucundis eſſe. Qm̃ autẽ diſtribuẽ ſunt in tres amicitiæ ſpẽs, in hiſq; ambigebat̃, vtrũ in ipſa æquabilitate amicitia eẽt, an in eo q̃d eſſet inæquabile. Eſt igitur in vtroq;. nam proborũ, per ſimilitudinẽ perfecta amicitia eſt. at q̃ per diſſi- M militudinem, ea quæ propter commodũ. Nã eo modo copioſo pauper, ob inopiã eorum quibus affluit diues, amicus eſt. ac eadẽ de cauſa, malus probo. ſiquidem pp̃ virtutis inopiam, à quo ſibi opitulatũ iri putat, ei ob hoc amicus eſt. fit igitur pp̃ commodũ inter diſſimiles amicitia. Hac de cã dixit Euripides,

Amat imbrem terra, cũm ſo- »
lum exarefcit.

His, vtpote contrarijs, amicitia ob

A ob commodum exoritur. nam
ſi libeat maximè contraria face
re inter ſe inuicẽ vtilia, vt ignẽ
& aquam cõponendo, ignis ſi
deſit humor, abſumitur, quem
ſibi attrahit tanquã alimentũ:
tñ quidem, vt non ſuccumbat.
nã ſi ſuperarit humor, ignis ab-
ſumitur. ſi vero moderatus, cõ
feret. Non dubiũ igitur, quin in
maxime cõtrarijs ob cõmodũ
ſit amicitia. Deducunt aũt ami-
citiã oẽs, tã ipſa æqualitate q̃ ſę-
qualitate, in tres diſtribuẽ ſpe-
b cies. Eſt aũt in cunctis cõtentio
inter ſe inuicẽ amicitijs, cũ ne-
quaquã ſimiliter amauerit, vel
fecerint, vel ſuppetiuerint, vel
cũ id genus aliquid. et cũ vnus
quidẽ vehemẽter facit, alter ve
ro deficit, ſ deficiẽdo ſclamatio
eſt, atq; incuſatio. Prętera in q-
bus idem eſt amicitię finis, vt ſi
vtriq; pp cõmodũ inter ſe inui
cẽ amici concilient, aut pp iucũ
dũ, aut pp virtutẽ, defectus qui
ab altero, exploratus ac certꝰ ẽ.
C Si igit plura tu mihi bona cõtu
leris, quam ego tibi, nõ ambigo
q̃n tu de me bene meritus, à me
plꝰ amari debeas. Vbi aũt ſi hac
amicitia amici fuerimꝰ, ibi ma
iores dręæ: defectus ſiquidẽ ab
vtroque incertus. vt ſi propter
voluptatẽ vnus quidẽ ſit ami-
cus, et propter cõmodũ alter, in
de orię ambiguitas. neq; n. qui
cõmodo excedit, voluptatẽ cen
ſet dignã q̃ cõmodo rependat.
nec q voluptate ſuperat, dignã
gratiã in ipſo commodo ſe exi-
ſtimat accipere. idcirco in eiuſ- D
modi amicitijs magis exoriunt
dręæ. Qui vero ex inęqualitate
amici ſunt, nẽpe excedẽtes, opi
bus, vel alio hmõi aliquo, nõ ſi
bi cenſent amandũ eẽ, ſed ab in-
ferioribus amari oportere exi-
ſtimãt. At amare meliꝰ ẽ q̃ ama
ri. ſiq; dẽ amare voluptatis actio
q̃dã eſt, et bonũ: ab eo aũt quod
ameẽ, nulla actio ẽ. nẽpe cogno-
ſcere, melius q̃ cognoſci. cognoſ-
ci. n. & amari ẽt in carẽtibꝰ ala
exiſtit: at cognoſcere & amare E
in rebus animatis. Rurſus ben.e
ficiũ eẽ meliꝰ q̃ ſecus. qui amat,
quatenus amat, benefic⁹ ẽ: ama
tus vero, quatenus amaẽ, non.
Sed hoſes honoris cupiditate i-
cenſi, amari q̃ amare malũt: q̃
quatenus amanẽ, videanẽ ꝓcel-
lere. amatus ſiquidẽ voluptate,
vel copia, vel virtute ꝓcellit. At
honoris cupidus eminẽtiã affe-
ctat. et qui excelliẽ, ſibi nõ amã
dũ eſſe arbitrantẽ, q̃ in q̃bus ex-
cedunt, amãtibus rependi opi-
nantẽ. Itẽ ipſis ſunt deteriores il- F
li, ob hoc nõ cẽſent amare debe
re, ſed amari. Sed qui egenus pe
cuniarũ, aut voluptatũ, aut vir
tutis, is affluẽtẽ ſuſpicit et amat
q̃ ea conſequaẽ, aut ſe conſecu-
turũ opinetur. Sunt aũt & aliæ
ex conſimili affectu conciliatæ
amicitiæ, & ex eo q̃ cupiam
bona velint, in quibus non eſt
cuncta hæc comprehendens fa-
cta amicitia: nam ſpenumero
alij bona volumus, attamen cũ
alio vitã agere malimus: vtrũ

G hoc amicitię dicere oportet? an cõsummatę amicitię nẽpe p virtutẽ affectus. in ea ſiqdẽ amicitia hęc inſunt cuncta. nã cũ alio nemine vitã agere libuerit. ſiqdẽ iucundũ, et cõmodũ, et virtus ineſt, pbo, cui bona ſ primis voluerimus, et cũ ipſo viuere et bene viuere, & non cũ quoquã alio magis. Nunqd ſibi & erga ſe amicitia an nõ? id nũc omittamus, dicemꝰ poſtea. ſed. n. nobis ipſis cũcta volumꝰ, nẽpe nobiſcũ viuere vitãq; ducere vnã
H volumꝰ. id ferè ẽt neceſſariũ. & bene viuere, et viuere ac bonũ velle, nõ cuiquã alĩ magis. Rurſus ſimiliũ affectuoſi in primis ſumꝰ nobis ipſis. nã ſi labamur, vel in hmõi aliquid decidamꝰ, confeſtim triſtamur. Hac de cã videaſ erga ſe ſibi amicitia. Talia quidẽ certe, vt in ſimilitudine affectationẽ, et bene viuere, et id genꝰ alia, aut erga nos ipſos dicimur referre amicitiã, aut in eã q̃ perfecta ſit. in ambabus. n. ſunt hęc oſa: nẽpe vnã vitã age-
I re, et eẽ velle, et bene eẽ, ac cætera oſa ſ his ſunt. Rurſus videaſ ferè in q̃bus iuſtũ eſt, in eiſdẽ eẽ amicitia. quãobrẽ quot iuſtorũ ſunt ſpecies, totidẽ & amicorũ. Iuſtũ certe eſt, et hoſpiti erga ciuẽ, et ſeruo erga dñm, & ciui erga ciuẽ, et filio erga patrẽ, et vxori erga virũ, et q̃cũq; ſimpliter aliꝫ cõciliatiões, et amicitię sũt ſ horũ ſingulis. amicitiarũ vero hoſpitalis validiſſima videaſ. neq; n. vllus ẽ cõis, de quo ambigaſ, finis, vt inter ciues. ſiqdẽ ambigunt ꝓꝓ exceſſum iter ſe inuicem, nec amici permanent. Nunc demũ illud diceẽdum eſt, vtrũ erga ſe ſit amicitia, necne.

De amicitia erga ſe. Cap. 13.

QVoniam igitur perſpicimus, vt paulo ante dicebamus, q̃ ex ſingularibus amare cognoſcit: ſingularia vero nobis ipſi in primis volumus: nẽpe bona, et eſſe, et bene eſſe, et ſimiliũ affectatiſſimi nobis ſumus, & nobiſcũ viuere p̃cipue malimus. Quòd ſi ex ſingularibꝰ cognoſcit amicitia: ſingularia vero nobis ipſis ineſſe volumus: nõ dubiũ q̃n ita erga nos ſit amicitia, quemadmodũ et iniuriã erga nos ipſos eſſe dicebamus. Nã quẽadmodũ alter quidẽ afficiens iniuria, alter vero affectus iniuria, vnꝰ et idẽ eſt bet ob hoc, ne quidẽ eẽ videbaſ iniuria: eſt nimirũ, vt dicebamus, in aſæ partibꝰ cõſideratione iactantes. q̃ndẽ eſt videre, cũ plures nõ cõſentiunt, tum aduerſũ ſe eẽ iniuriã: ita igit hic erga ſe eẽ videaſ amicitia. Nam q̃n amicus eſt (vt ſ amur, cũ demũ voluerimꝰ impẽſe amicũ dilcere) vna mea et huius anima ẽ. At q̃n aſ̃ plures ſunt partes, tũ vna fuerit anima, cũ erga ſe inuicẽ cõſenſerint ratio et pturbatiões. ita nãq; vna erit, perinde atq; ſi vna facta ſit, erit erga ſe amicitia. Hæc aũt erga ſe erit in bono amicitia, q̃nquidẽ ſ eo ſolo aſ̃ ptes bene iter ſe inuicẽ habent,

A bent, qñ inter ſe non differunt. qm̃ malus nunquã ſibi amicus eſt: ſe nanq; ſemp oppugnat. nẽ pe incõtinens cũ quid p̃ voluptatẽ nequiter egerit, mox pœnitentia affligit, ac ſe excruciat. itidẽ et in alĩs vitĩs malus hẽt, ſeſe oppugnãdo, ac ſibi aduerſando. Eſt autẽ amicitia ẽt in ipſa ęqualitate, vt ſociorũ, p̃ ęqualitatẽ numero et poteſtate bõi. Neuter ſiquidẽ ipſorũ debet altero plus ſibi aſcire, neq; numero bonorũ, neq; poteſtate, neq; B magnitudine, ſed ex ęquali habere ſocĩ aliqui cupiunt. At p̃ ęqualitatẽ, patris erga filium, et ſubditi & imperantis, et potioris & deterioris, et vxoris et viri eſt cõſideratio: ac ſimpliciter vbicunq; inter potiorẽ & deteriorẽ in amicitia ordo interceſſit. hęc nanq; eſt ex rõne in diſpari litate amicitia. Neq; .n. vnquã ęquale vllo ex bono dabit, ſi meliori deteriorĩq; dederit: ſed maius ſemp ei qui excedat. Id q̃pe eſt quodã modo rõne æquale, cũm minus bonum capit deterior eo, qui melior eſt. C

De *affinitate*. Cap. 14.

AMicitiarũ omniũ, q̃ iam memoratę ſunt, ſ primio cognatus ẽ amor, qui in affinitate, eaq; ex patre in filiũ. Et cur nã pr̃ filiũ magis amat, q̃ filius patrẽ? vtrũ (vt nõnulli inter multos recte aiunt) q̃ pater beneficus erga filiũ ſit, q̃ḋ filius de patre benemeritꝰ ſit? hęc igiſ cã ſ amicitia p̃ cõmodũ cõciliata eẽ videbiť. quẽadmodũ et q̃ per ſcĩam ſpectaſ, ita quodãmodo hic habebit. Eſt igitur idem finis atq; actio, neq; aliud aliquid p̃ter actionẽ finis. vt tibicini eadẽ actio atq; finis. perflare .n. tibias ei & finis et actio eſt. nõ aũt ędificationi: nã prætter actionẽ alius eſt finis. Eſt igitur amicitia actio q̃dã. nec finis alius eſt p̃ter actionẽ in amãdo, ſed illud idẽ. Pater igitur ſemp magis quoquo mõ ſatagit, ob hoc q̃ eiꝰ factio ſit filius, id q̃ ſ D aliĩs cernimus. oẽs ſiquidẽ erga E q̃ḋ ipſi effecerunt, ſunt quodãmodo beneuoli. pater igiť filio, vtpote ſuę factiõi, bõa vult, memoria ſpeq; adductus. iõ magis filiũ pater diligit, q̃ filius patrẽ.

An benuolentia amicitia ſit. Cap. 15.

EXpedit aũt iã dictas et exiſtimatas amicitia exiſtimare, ſint ne amicitiæ, vt beneuolẽtia videatur ne amicitia. Simpliciter igiť beneuolẽtia neutiquã amicitia eſſe videať: ſiquidẽ frequẽter multis, aut videndo, aut audiẽdo aliq̃d de aliquo F bono, beneuoli efficiamur. An nũ ẽt amici? An ne. neq; .n. ſi q̃ſpiã Dario apud Perſas exiſtẽti beneuolus (quẽadmodũ fortaſſis) fuerit confeſtim ẽt erga Dariũ illi fuerit amicitia. At amicitiæ beneuolẽtia q̃nq; initiũ eſſe videbiť. Fiat nẽpe beneuolẽtia amicitia, ſi voluntatẽ aſciuerit q̃ bona põt p̃ſtare, ci p̃ſtandi in quo ſit beneuolẽtia. Moris certe beneuolẽtia eſt, et erga morẽ.

G nemo ſiquidē aut vino, aut cuiquā alij inanimato ſuaui bono beneuolus eſſe perhibeſ. ſed ſi qs morū ſtudioſus, erga ipſum beneuolentia. Neq; citra amicitiā beneuolentia eſt, ſed in eodem: iccirco amicitia eſſe videtur.

De concordia. Cap. 16.

COncordia autem eſt confinis amicitiæ, ſi proprie mō dictā accipias cōcordiā. nā ſi qs Empedocli aſtipulet̄, arbitretq; ſicut ille eſſe clemēta, nunqd cōcors erit Empedo-
H cli an ne? vel ſi quid aliud tale? Primū certe nō eſt cōcordia in eis q̄ ſub intelligentiā, ſed q̄ ſub actionē cadunt. et in his qui idē cognouerūt, ſed ſi eū hoc intelligēdi idē delectū habeant, circa q̄ pariter ſe elligūt. Nā ſi ambo dominari cognouerunt, hic qdē ſe, ille vero ſe, nūquid ſunt cōcordes? An nō. cæterū ſi ego me velim ſperare, & ille me, iā cōcordes hoc pacto ſumus. Eſt nimirū cōcordis eſſe, in eis q̄ ſub actionē cadant, cū eiuſdē volū-
I tate. circa ſtatum igitur dominantis, in eiſdē q̄ ſub actionē cadant, proprie dī eſſe concordia.

Quo modo probus ſeſe amabit. Cap. 17.

VErū qm̄ eſt (vt diximus) ſua alicuius erga ſe amicitia, vtrum probus ſeſe amabit, an ne? eſt certe ſe amās, qui ſua de cā agit oſa, vbi modo aliqua ſuggeraſ vtilitas. Malus igit̄ ſui amans erit. ſua.n. de cā agit oſa. probus vero nō. hac n. de cā eſt probus, q̄ alterius cā id agat. & proinde ſui amās nō K eſt. Atqui oēs ad bona, pſiliunt, opinantq; ſua ſ primis eſſe oportere. idq; ſcipue manifeſtū ē ex opulētia ac dominatu. Probus igit̄ alīs hęc ſtatuet, nec vt officioſū ſ primis ſibi, q̄ ſi.alīū viderit q̄ his cōmodē magis vti poſſit, facile cōceſſerit. Alī, hoc ſcitu quadā nō faciēt. neq;.n. opinantur talibus bonis abuſuros, vel ēt ob honoris cupiditatē impetrant. Probus vero horū neutrū efficiet. & pinde ne quidem pp eiuſmodi bona ſui amās erit, ve L rū ſi honeſtas poſtularit. id.n. ſolū nemini alī cōceſſerit, at commoda et iucūda ceſſerit. Itaq; in delectu honeſtatis ſui amāserit. at vbi cōmodū ac iā dicta voluptas affectabit̄, ſ probus erit, nō bonus. Verū probus ſeſe maxīe amabit, an nō? Eſt certe, vbi ſeſe maxime amabit, eſt vbi nō. Nā cū dicimus probū bona cedere q̄ ad vtilitatē tēdāt, amicū magis q̄ ſe amicū amauerit? ita verū amico cōcedēs ſibi honeſtatē accōmodat, eoq; mō iſta cō- M cedit. Eſt igit̄ vbi amicū ſe magis diligat, eſtq; vbi ſeſe maxīe. in ipſo nāq; cōmodo, amicū. at vbi honeſtū et bonum, ipſe ſeſe maxime diligit. Eſt igit̄ boni ēt amans, nec ſui amās. ſolum.n. ſi quidē ſeſe amat, q̄ bon⁹. Malus aūt ſui amās eſt. neq;.n. hēt qua pp ſe amet, ſicut honeſtū aliq̄, ſed citra hęc ipſe, quatenus ipſe ē, ſeſe amabit. et perinde hac d. cā proprie ſui amans dicetur.

D:

A *De eo quod sibi satis.* Cap. 18.

Dicēdū de eo qđ sibi satis, & non alterο indigente. verum qui sibi satis egebit amicitia. an nec' nēpe ipse sibi satis erit, etiā ob hoc. siquidē ēt poeta talia iactitant. Cùm dęmō bene dederit, quid, amicis opus ē? Vnde ēt gignit' inopia? Vtrū qui cūcta habeat bona, quicq; sibi satis sit, amicis egebit? An tū ēt maxime. cui.n. bñ faciet, aut quo cū vitā ducet' neq;.n. sol⁹ deget. Quòd si his op⁹

B erit, neq; cōtīgūt hęc citra amicitiā, qui sibi satis ē, egebit amicitia. Quę igit' in sermonib⁹ cōsueta capi similitudo ex Deo, ne q; illic rectè, neq; hic fuerit vtilis. Neq;.n. si Deus sibi satis, nec vllo indigēs, ob hoc ēt nos nullo indigebim⁹. Est nimirū iacta tus de Deo hmōi sermo. nā qm̄ bona cūcta obtinet Deus, ac sibi satis est. qđ faciet' neq;.n. dormiet. Inspiciet aliquid, inquiūt: id nanq; pulcherrimū, & maxime peculiarē. Quid igit' Inspiciet'

C nā si quicquā aliud inspiciet, id erit meli⁹. hoc vero absurdū ē, vt se q;quā melius habeat De⁹. Ipse igit' sese inspiciet. at hoc delirū. nā hoc qui sese suspiciat, vtpote attonito, inclamam⁹. quid igit' Deus inspiciat omittamus, neq; de eo q; sibi Deus satis sit, cōsideremus, sed de hoc. Vtrū qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nec ne? q; si quis amicū spectans viderit quid sit, & qualis amicus, talis q̄lis alter ego ē, tū vehemēter amicū facies, quād D modū dictū est, hic alter Hercules, alter amic⁹ ego. Qm̄ igit' difficillimū est (quēadmodū quidā dixere sapientes) sese cognoscere, et suauissimū mā se nosse, iucundū: ex nobis ipsis certe nos nō possumus inspicere. Quòd aūt nō nobis possum⁹, hinc certū q; aliis inclamam⁹, nec nobis cogniti q; eadē faciamus. id vero fit, aut quia bñ volumus nobis, aut pp affectū. at nobis hęc ad rectè iudicandū obstant plerisq;. Quēadmodū igit' si velim⁹ ipsū nostrā spectare faciē, f

E speculo obtuemur, itidē esse cū nos cognoscere voluerim⁹, amicū spectantes nosse potuerim⁹. est siquidē (vt diximus) amicus alter ego. Quòd si iucūdū est se nosse, id q; scire nō est sine altero amico, opus erit amicitia, q sibi satis sit vt se cognoscat. rurs⁹ ēt si honestū (vt est) benefacere, cū qui à fortuna bōa obtineat, cui benefacier' quę cum vitā ager' nō.n. solus deget. nā vitā ducere cum alio, & iucundum et ne-

F cessariū ē. Quòd si hæc honesta & iucūda, nec nō necessaria, & hæc sine amicitia esse non pūt, op⁹ erit amicitia q sibi satis sit.

De multorum amicitia. Cap. 19.

Vtrū multos habere amicos expedit, an paucos? Neq; pfecto multos (vt paucis absolutā) neq; paucos q; pp nā si multi erūt, amorē in singulos distribuere erit operosum. f cūctis fig̃dē alijs sbecilla natura

nſa, ſ plurima puenire nō pōt. neque.n. viſu diutiſſime poſſumus: ſed ſi plus mediocritate in ſtiteris, obi imbecillam naturā deficit. nec auditu, neque aliis eiuſmodi oſbus. Qui igit amare non poſſit, deficit: iuſtq fuerit vt ſclametur coarguaturq, q amicus ſit, nec amet. ceterum hac rōne eſſe non poſtulat amicitia. Rurſus ſi multi, nūq mœrere deſierint. inter muleos nanq par eſt, vt aliq̄d ſemper accidat infortunium, vnde triſtari neceſſe ſit. neq porro paucos, vnum vel duos eē expedit: ſed inter parū et multū, vt tēpus, atq ad amādū ſatis ſit impulſus.

Quomodo amico vtendum ſit. Cap. 10.

DEinceps conſiderādum fuerit quo modo vtēdū ſit amico. Eſt profecto non in of amicitia coniectatio, ſed in qua ſe inuicē amici obiurgant. Atqui non in aliis eodem modo ſe obiurgant, ſicut in ea quæ patris erga filium, eadem non eſt inclamatio, vt par fuerit nonnullis, quemadmodum ego tibi, et tu mihi. q ſi non, hic tam vehemens fuerit inclamatio. At in amicis inæqualibus non eſt par. eſt vero patris erga filiū amicitia in minime æquali. itidem vxoris erga virū, aut vernæ erga dominum, prorſusq deterioris & melioris. In eiuſmodi non erunt inclamationes: ſed vbi pares amici, et in ipſa amicitia talis erit obiurgatio. Proinde conſiderandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

Magnorum moralium Ariſtotelis finis.

SEquentes etiam Moralium Eudemiorum libros appellatos (vt & alij fecere) in hoc Moralium volumine repoſuimus: qui, quanquam eadem, quæ & Nicomachy pertractent, ea tamen ſa-
penumero diuerſo explicant modo. In Ariſtotelis autem operibus re-
poni ſolent: cum (cuiuſcunque illi fuerint) eos ex ipſius depromptos of-
ficina Poſteriores approbarint. Secluſimus tamen Quartum, Quin-
tum, & Sextum libros (quanquam in Græcis reperiantur exemplaribus) cum ydem ad verbum ſint cum Quinto, Sexto, Septimoq; Nicomachiorum: ne idem penitus bis inutiliter repeteretur. Appoſuimus autē Leonardi Aretini in hoſce libros introductionem: cum eam ad Moralē cognitionē non parū conducere animaduerterimus.

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISSIMI IN MORALIA ARISTOTELIS, QVAE EVDEMIA INSCRIBVNTVR, INTRODVCTIO.

VIVENDI, Caloete, fuit etiam haec vivendi cura nobis esse, infinitos pene labores, quibus stulticia aestimat humana, tanquam superfluos et insanos fugiendos longe omittendosque putaremus. Nunc autem nisi error ab eo manat, quod sine proposito fine vivimus, & velut in tene bris caecutientes, non tam per caelum aliquem prospectum & certum quàm per oblatam nobis simitam fortuito ambulamus: ut saepe quo nostri ferant gressus nec ipsi quidem sciamus edicere. Itaq; & canatum saepe nos pervenit nostri: & sequeces tes pervicer assequiq; torquemur, nihil solidi nancisrentes, in quo stulta hominum appetitio conquiescat. Est enim veri boni à natura nobis ingenerata cupido. Verum confusa illa quidem atq; in certa, fallacibusq; opinionibus tanquam tenebris quibusdam obducta: quibus occaecati atq; decepti, per devia obberramus. Sed adversus hanc humani generis vis caecitatem & tenebras, opem a philosophia petendam est. qua si forte nos dignata, lumen suum admoverit, hanc omnem, qua nos turbat, caliginem discutiet, veraq; videndi vim à fallaci discernet. Equidem mihi omnium primis ab annis, studioso mihi te philosophia fuisse: verum illius quae ad naturae pervenit indagationem, quae etsi est sublimis atq; excellens, tamen minus habet utilitatis ad vitam, quam ista quae ad mores hominum virtutesq; descendit. nisi forte instructior erit ad bene vivendum, qui primus, & ninet, & viridis colores quemadmodum fiant, didicerit: quod nihil simplius utilitatis habet, quàm si illa nunquam didicisset. emendatior erit eius quoq; vita, cui anes & pisces noti sunt, quàm si omnino essent incogniti. similia his sunt caetera, q̃ in illa traducuntur: habent enim splendorem cognitionis eximium: vita autem utilitatem non habet. At vero haec altera philosophia tota, ut ita dixerim, de re nostra est. Itaq; qui huius cognitio ne omissa, philosophia intendunt, hi aliquem quodam modo negocium agere videntur, suum omittere. Ego igitur Caloete vehementer quidem te ad haec studia voco. Quid enim pulchrius nobili viro, & virtutum ob ipsa natura amatori, & intelligentia ratione q̃: pstanti, quàm ea discere, p quae ad eam vitam vivere desistat, suae ipse vitae oblus q̃: discernat? Sed verum ista cohortatione contenti, non ultra scribemus? vel quasi persuaso tibi addemus aliquid introductionis causa. Hoc ego potius esse reor. meq; enim inuitat in est tepide agere, sed rem ipsam ad quam invitat, vitro offerre. Referam igitur sermonem habitum à me nuper cum Marcellino familiari meo. Nam cum ille domum ad me salutandi gratia venisset, reparisseq; forte lectis autem, post pr. ma illa amicorum consueta cum utrque confedissent. Et quid libri hoc est, inquit, quod modo erat in manibus? Aristotelis, inquam, liber est ad Eudemum. Tria sunt enim, ut audiuisse te credo, huius philosophi volumina de moribus scripta. Unus, ad hunc quē modo dixi. Alterum, ad Nicomachum filium. Tertium, quod inscribitur Magnorum morum. Et si eadem omnium vis est, tamen alibi copiosius, alibi remissius res ipsa tractatur. Recte, inquit. At enim opportune facta à te huiusce rei mentio est. nam enim iampridē

qui

quo ſit homines diſciplina progreſſus, & quaſi viam cognoſcere. nec amet hoc datis mihi
ſæculis eſt, à te de hoc ipſo, arbitratus meo periculo laudi. nunc vero quia vt video ocio
ſtus es, oſtende quæſo de moribus diſciplina quid nobis polliceatur. Quid me rogas, in-
quã, ac nõ potius ipſe tu, vel noſtrorum vel Græcorum à quibus iſta tradantur, ſcripta
lectitas? Græce, inquit, noſtra vero iſta noſtratia, vt tibi verum fatear legere
me cõtentũ, non admodum iuuãt conſilio enim eſſe talia, vt inſtituendi potius erudi
re, quam rudi inſtituere, ab initio poſſint. Tu quo græco de fonte (vt ait Flaccus) hauſi
ſti, quæſo mihi exponas, hoc de moribus diſciplina quid eius ſectatoribus repromittat.

Non mouere (inquã) nec lucellum, ſed rem maximã propoſuiſti: omnium,
bonos facere homines, modo ſibi ipſi nõ deſint, ſed agendo & operando illum præcipa
ue ſequãtur. Et quis non exardeſcat, inquit, tanta ſpe propoſita? Ardeo me hercule
tam nunc illum audiendi ſtudio. quare age ſodes, vbi quid præcipiat. Longum, inquam, id
quidem & ingens eſt, caput tamen ac ſummam omnium, vt breue tibi. Id vero non de
mentã, ſed de manu ſumitur. Sed quoniã id te cupere animaduerto, & admodum dig-
num eſt hac cupiditate tua, conemur tale aliquid tibi tradere, quale Græci ſegezicum appel
lant, id eſt, quaſi introductionem hominem ac ea omnia quorum diſciplina, quo parare
ad illam percipiendam queas accedere. ac dicere equidem tam ordiar. tu vero ſi quid
inter dicendum ambigui, interpella. Prima igitur hominis diſciplina conſideratio mihi
videri ſolet, an quid ſit extremum & finis in rebus humanis, ad quem omnia quæ agi
mus referri oporteat. Secunda, quod ſit extremum. Tertia, quibus rebus ad id perueni
tur. hæ enim cognitæ, & tot. ac vias & rationem (quemadmodum dirigenda ſit) cognoſce
mus. Quæ enim ad eſſe hominem noſtrarum ad verum finem referuntur, ea & frugi &
laudabiles dicimus. quæ vero falſæ opinione aberrant, ea vituperamus atq; propoſi-
mus. Vt autẽ de his dicam ordine, conſpectum eſt plures in rebus fines eſſe humanas,
alios ſub alijs cõtineri. Vnũ autem appello, cuius gratia quid agimus. Exẽplo quoq;
hoc ipſum faciamus illuſtrius. Parat quis nauem nauigandi cauſa. nauigat autẽ, qua
pecunias acquirat. acquirere autẽ vult, quo opulentior ſiat. hanc ipſam opulentiã alio
rius gratia cupit, vel honoris, vel potentiæ, vel vt nullius indigeat. hic igitur videtur res
ſe finem, quem ſunt alij, alios ſubeſſe alij. Idem eſt in cæteris operationibus noſtris.
Semper enim noſtra de fine in finẽ gradatur quodã procedẽdi; intentio. nec eſt dubium,
quin ſuperior finis proceſſior ſit, cum illius gratia inferiores appetantur. Illud præterea
conſtat, nos omnia quæ agimus, bonæ gratia agere, ex quo ſit, vt idem ſit finis & bonũ.
Sed an cum ſit alterius gratia volumus, & necubi conſiſtit appetitio noſtra? vel eſt ali-
quis extremus & vltimus finis, ad quem cum tandem peruentum fuerit, appetitio con-
quieſcat? Vtrum dandum eſt eſſe aliquem, ne ſi forte negemus, irrita & ſtulta probetur cu
ius dictio noſtra, & in infinitum progreſſio, & multa per abſurda exinde conſequantur.
Id ergo extremum, ſi modo eſt aliquid, quod eſſe planè confitendum eſt, neceſſe eſt eſſe
tale, nulla vt externa illecebra, ſed ipſum per ſe ſua vi nos incendat & rapiat in cupidi-
tatem ſui, quod pp ſe expetatur ſemper, & nunquam propter aliud, ad quod referãtur
omnia, ipſum autem nuſquam. Erit igitur hoc ſummus finis, & ſummum bonum.
nam finem & bonum idem eſſe diximus. Erit quoque principium & cauſa, inde ſe-
quidem motus eſt, cum eius gratia, omnia omnes agant. Intelligere mihi videor, in-
quit, ac probe tenere, quæro ad alia, ſi tibi videtur, progrediare. Age nunc, inquam,
ſi quod ſit extremum finis videamus, hoc enim ſecundo ciuis loco in quæ propoſitum.

Vt

De nomine quidem (inquit Aristo.) apud omnes conuenit. Felicitatem enim volgus ero
dotq; appellant. sed ipsa felicitas quid tandem sit, de eo sane inter se discrepant: nec idē
volgus sapientesq; tradiderunt. At enim ne sapientes quidē. nulla enim vsquam de re
sunt inter philosophos tanta contentio. Nam alij voluptatē esse id extremū & vltimū,
quod per sese sum expetitur, & cuius causa cetera agimus, affirmant. Esse quidem id
ipsum mentibus nostris, vt omnia faciamus atque patiamur, quo possimus in gaudio & le
titia contenti & quieti viuere possimus. ea ant est summa & vera voluptas. Ex quo
fit, vt principia vel appetendi aliquid vel fugiendi, à voluptate doloreq; proficisci vi
deantur. Quare & ipsas quidē virtutes ideo constare ab hoibus exoreri debere, quia of
fectrices sint plurimarū voluptatū. contraq; ex malorum scelerumq; conscientia nos
vexet, & angat, tum inanes cupiditates, quarū stultorum omnis vita referta est, sollici
tent mentes. & quietas esse nequaquā permittant. Itaq; cum esse sapientē delectum
animi, vt pretermittendis minoribus, sibi maiores comparent voluptates: & doloribus
parum suscepto, maiores grauioresq; repellant. In hac ferme sententia Eudoxus, & Ari
stippus, & Epicurus fuere: etsi eorū alius plus, alius minus tribuerit corporis voluptati
bus. His adiicitur est Democritus, qui obscure quidē ac verbo paucis infolentis loquitur
summum bonū esse dixit, quasi tranquillitatē quandam animi, omni molestia vacātis.

Alij vero in vsu virtutis felicitatem posuere, atq; ex eo beatam constare vitā consut.
Esse enim quoddam proprium hominis opus, ad quod adsequendum natus sit. id autē non
esse viuere, quia cōe sit etiam plantis. non sensum habere, quia cōe sit etiam brutis: sed vi
tam & actus secundum rationem, qua qui bene excellunterq; utitur, is proprium opus,
ad quod natus sit, bene absoluat, eumq; bene viuere ac bene agere, in eoq; situm esse sum
mum illud hominis, quod quærimus, bonū. In hac ferme opinione Aristo. & Theophra.
& ceteri omnes peripatetici fuere. Sed cum quæreretur, numquid foret hac vita in po
testate sapientis, id est, an sibi ipsi per virtutē hanc præstare vitam sine bonis posset, mul
tæ difficultates suboriri videbātur. Fieri enim potest vt sapiens, & bonus vir & oībus
virtutibus instructus atq; ornatus, in exilium, in orbitatem, in egestatem detrudatur,
amissa patria, ablato patrimonio, filijs propinquisq; necatis. præterea vt in carcerem
tyranni, vt in equuleū, vt in supplicia grauia & miseranda incidat. Hunc igitur quam
quā virtutibus abundantem, tamen beatū dicere tātus in malis quis potest? Quod si ita
est, nec virtus ipsa satis videtur ab beate viuendum. Ob hanc q. de quibus loquor philo
sophi, tria bonorū genera distinxerunt: Animi, Corporis, Externa. Felicitatē in bonis
animi reponunt, quæ sunt maxima ac præcipua bona. Corporis aūt & externa adesse
homini oportere aiunt, non vt illa ex sese beatam conficiant vitā, sed vt ne operationes
virtutis, in quibus beata vita consistit, impediatur. Etenim supplicijs doloribusq; affe
ctum corpus, neque cōtemplar. quicquā, nec agere permittit, & egestas exilium q; mul
ta impedimus, cū tanquā instrumenta desint ad agendum. Quid ergo, miser erit sapiēs
in ijs quæ supra enumerauimus, malis? Certe non miser. habētem enim virtutis illū ab
hac infamis appellatione defendit. Sed nec etiam beatum in tantis calamitatibus nuncu
pabo. Beata enim vita omnibus optabilis est & plena gaudiorū: hac vero calamitosa, ne
quaquā optabilis, nec beata igitur. Hæc peripateticorū ferme est de summo bono, vita q;
beata sententia. Nec est dubium, quin & si parum, tamen aliquid fortunæ tribuatur.

Itaq; Zeno, quiq; à Zenone sunt Stoici (rigidi nempe hoīes & severi) aliter de summo
bono opinati sunt. Negāt enim quicquā esse bonū, præter honestū: in eoq; consistere vi
tam

sam beatã affirmant. Manifestũ aũt est, quod bona & Laudabiliter & ex virtute fe. Vi enim quod honeste, qđ laudabiliter, qđ absolute agitur, turpe dicitur, ac dedecoris plenũ est: sic quod forsitan quod cõmendatur, quod ex dignitate agitur, honestũ, decorũ, pulchrum nõne patemur. Corporis aũt & formæ cõmoda negãt esse bona cõtra eos, illorũ incommoda, negãt mala esse. Virtutẽ enim sanu esse ad beate viuendũ putãt. neq; carcere, neque tormẽtis, neq; doloribus illis, aut egestate exilioue beatã vitã impediri. Virũ enim sapientẽ, ac vere fortẽ, magnus incommodo aliquo totũ ex sapso pẽdere nec humanos casus, neq; fortunæ minas expauescere, nec illis, si accidãt, vnquã frangi. nõ enim exilũ, nec portarũ, aut dolores mala esse sapienti. quemã vt nihil bonũ, præter id quod honestũ & cum virtute sit, sic vt nihil malũ, nisi quod turpe & cũ vitio sit. quod in sapientem cadere nequaquã potest. Quid si fortunã mutent quo, nunquã erit beatus: cũ & si nõ sua sponte, at tamen fortẽ ꝺa formido illius mutabilitatis solicitũ reddat. Hæc forma est, ut fallor, Stoicæ disciplinæ forma. nescio an vera: sed certe masculata, atq; robusta. Percurri tibi sententias eorũ de summo bono, qđ tandẽ cognitu dignũ videãtur: de quibus scire velim, quid tandẽ existimes. Ego ne, inquit? Faciam tibi quod mihi accidere singulis diebus ꝺ te referebãtur, nec me totũ addam. Nã voluptatẽ, & varietatẽ dolorũ, qđ prima sint sua, nihil optabilius visum est. Quid enim beatius aut eũ aut excogitari possit, quam vita eorũ plena, eã molestia detraxeris? Aut quid Deorũ immortalitãte vita similius imaginari possumus, qui eũ sint vere felices atq; beati, hoc beatitatis instar nobis mortalibus reliquisse videãtur. Rursus vero cũ ad virtutis splendorẽ oculos erexi, vidi nus excellitia laude, vsq; adeo cõtempsi equidẽ ac postposui voluptatẽ, vt & molestijs & doloribus cũpa randã eã beatitudinẽ existimarẽ. Corporis vero cõmoda, externaq; rerũ prosperitatem, quasi necessaria ad bene beateq; viuendũ. Esse alteri exurgẽtes, negãt quicquã tale in bono habendũ, denicq; homini posse fieri, se ipsum p se vere beatũ vllo modo asserãs. quo quid optabilius esse pũt? Ita cum eis ad se trahãtur, ambigimus sum quid maxime patrem recipiendũ. Non est mirũ, inquã, si tibi horũ singuli probãtur. Nã vulgus qui dẽ philosophorũ qui absurda dicãt, iampridẽ audiuere scholaq; ipsa respuerunt. illa refiãt disciplina q; aliquid dicere videãtur: quæ ea verbo pugnet, re tamen & effectu proxima sint. Quo proxima, inquis? an potest quicquã esse distantius. Attende, inquã, an tibi proximitatẽ hanc satis probare videor? Primũ enim Stoici à Peripateticis quid differunt? Vtrisq; profecto beata vita dominã, efficẽtricẽq; virtutẽ confitentibus. In hoc fere totum est. & qui in vno hoc cõsentiunt, vix in aliis dissentire possunt. Nã de corporis extremis, cõmodis, qđ alij bona appellãt, alij nõ bona, id non referi, quantũ quisq; illis tribuerit. si nõ plus hoc quam illis de verbo differẽtia est, nõ aũt de re. quod alteros vitat verbũ delectat, alteros nouũ. quæ enim hi bona & mala, illi præposita & reiecta appellant. De fortuna mõ tormẽtis, doloribusq; corporis diuersitas est, & quidẽ non magna. Peripatetici enim nõ à quibuslibet calamitatibus depelli vitã beatã putãt, sed ab ingentibus & malis. & hæc ipsa si accidãt sapienti, nequaquã eũ fieri miserũ dicũt. Stoici vero vt in his ipsis calamitatibus beatũ asserũt. Videsne ergo quam parũ interfit inter hos duorũ scholarũ magistros. Quinetiã voluptatis patronus nõ multũ ab his ꝺfecisse dunt. Felicitas n. absq; voluptate esse nõ pũt: adeo nõ implicata est illi & annexa voluptas, vt se parari nequeat. Nonne certe ipsum quo beatitas definitur, à gaudendo apud Græcos tractũ est, quasi vita quædã gaudiosa. At hic vero virtutem, scilicet; & cõtemplatio, conscientia ꝺmq; ipsa recte factorũ immensas quasdã cõtinet voluptates, vt dubium sit,

an

an hæc propter illã, an illa propter hæc expetatur. Clamat enim Epicurus ipse, nõ posse cum voluptate viui, nisi iuste, temperate prudenterq; viuatur, nec rursus iuste, temperate, prudenter, nisi cũ voluptate. Ita cùm tres sint philosophorũ sectæ, eæ profectò aut idem aut propè de summo bono dicere videntur. Quare nõ multũ tibi formidandũ est, vt dum alteros sectaris, ab alteris cõtingat te abscedere longius. Perquàm gratũ mihi est, inquit, hanc, vt ita dixerim, conciliationẽ philosophorũ audisse. Nec placuit modo tua de hisce rebus disputatio, verum ẽt placuit inquietã mentem, cuinam potissimum inhærerem hæsitantẽ. Sed restat iã tibi tertia illa pars, cũ sit ne finis aliquis extremus & summus, & quis sit constet explorauimus, vt nunc quibus rebus ad illud veniatur ostendas. Tute, inquã, ipse viã nõ ex superioribus dictis iam hinc discernis? Discerno inquit. percupio. Audi igitur, inquã, & si nõ ad vnum reiectare propositũ est, sed & quatenus ad euidentiã nunc sat erit, breui discursu perstringere. Hoc ipsum, inquit, nunc postulo: de singulis vero si ambigam, alias. Cùm p virtutes ad beatã vitã perueniatur (ab his enim honestas voluptasq; existit) de virtutibus ipsis dicere aggrediar. Atq; illud primũ à nobis intelligendũ est, virtutem omnẽ esse affectionẽ animi constantẽ, quem cõi nomi ne habitũ vocant. Vt enim equum sic à natura generatũ videmus, vt & currere, & in gyrũ flecti, & portare equitẽ possit, hæc tamen ipsa non perfectè agit, nisi cũ domitus & exercitatus est, atque ita assuefactus, vt illa bene & scienter agat, tũ enim perfectũ quoddam habere videtur: sic & homo à natura apertus, q exercitationẽ & assuefactionẽ

minimaq; corpus integrũ ſeruare. Hinc fortaſſe illa mirabilis cuiuſq; ſpecioſiſſima profectio virtutis, orationem cumpuit: quæ tanto ſemper hominum excepta eſt, vt etiã defunctorum ſtatuas videamus fere habitu muliebri, quaſi præclarum ſit hoc potiſſimum genere laudis ſe vixiſſe clarumſſe. Cõmune certe virtutem nomẽ fortitudo ſola in ſuã propriã appellationem cõuertit. nec ſanè immerito. Virtus enim à viro dicitur. Vir autem conſtans aliquid, & purgatus deſignare videtur. Itaq; illud in promptu eſt, ſi viri eſtis, id eſt ſi fortes. Et Cæſar milites increpãs, inquit, ſcio nõ tãtum virtutẽ in malitie deſiderari, quantum modeſtiã: virtutem haud dubie pro fortitudine ponens. Itaque vt in multis alijs, ita in hoc præclarius Græci quàm nos. Fortitudinẽ enim illi ἀνδρείαν vocãt, id eſt virtutẽ (vt verbũ de verbo exprimã) virilitatem. Nam temperãtia cõ quidem eſt, nec viri ſolum, ſed & mulieris. fortitudo autẽ propria viri eſt. verſatur autẽ temperantia circa libidines cõpeſcendas. at quæ vt fortitudo à fuga nos reuocat, ſic tẽperantia ab inſequendo coercet: vt quod ſimodo inter ſe cõtraria, vna ad pr elia cohortari, alia recipi canere videamur. Eſt aũt temperãtia circa eas voluptates, q̃ nobis cões ſunt cũ cæteris animãtibus: ex quo nõ propria illa quidẽ hoĩs voluptates, ſed magis ferales beſtiales q; habẽtur. dicimus de affectibus animi in metu & libidine. Quid? auaritia nũm aduersus eã frenã imponere? aduerſus quã mansuetudinẽ virtus eſt, quã dicimus liberalitatẽ. Eſt mediocritas quædã in acquirẽdis erogãdisq; pecunijs, remota quidem ab auaritia ſordibus, remota & à prodigalitate animi. Auaritia enim eſt nimia acquirendi cupiditas, & remiſſior quàm oporteat cupiditate cura. Hæc aũt duo cõtraria in probro. nã & deſolutus in acquirendo, & profuſus in largiẽdo eſt. Horũ medius liberalis, vbi & quãdo, & quãtum eã pandum erogãdumq; ſit, tenet. & rõnem ſecutus, habitũ iã oſtẽdendi ex vſu cõtrarũ. Sed vt circa pecuniarum cupiditatem liberalitas, ſic & circa cupiditatẽ honorum alia quædã virtus exiſtit, ambitioni cõtraria: nomẽ vero nõ quaq; ſortita. Sanè enim quædã plus quàm oporteat honoribus inhiãtes, quos ducimus ambitioſos. In ferendis honoribus ſecumus, quod auaris in pecunijs cõparãdis. Alij, & quos honeſtè cõſequi poſſunt honores, aliquã bonæ quadã animæ pternitatem. Inter hæc vitia, virtus eſt quædã, intellecta quidẽ aperte, ſed nõ aperte notata. At enim & liberalitas, & hæc virtus q̃ eſt circa honores, duo præclariſſima virtutes cõmunĩ ſe ſunt, magnificẽtia & magnanimitas. quarũ magnificentia, ſublimiori q̃dã liberalitas eſt circa ſumptus ingentes & magnos. vt ſequum ad vſum populi theatrũ ædificet, aut ludos exhibeat Megalenſes, aut gladiatorũ munus, aut epulum publicũ. hæc enim & hmõi, quæ priuatis ſupra modum excedunt, ſplendorẽ quendã habent eximiũ: nec liberalia modo, ſed & magnifica dicuntur. Magnificẽtia igitur ad liberalitatẽ talis eſt. Eodemq; modo magnanimitas ad illã aliã virtutem, q̃ circa honores verſatur. Eſt enim ferè eadẽ, niſi quod magnitudine animi, propoſitoq; ſublimi excedit. vt ſi maximis dignus ſit, maximos ſibi honores arrogare nõ vereatur. Proxima eſt mãſuetudo, & ipſa quæ que aduerſus cupiditatem cõſtituta, nõ pecuniarum, nec honorũ, ſed vindictæ. Eſt enim ira vlciſcendi cupiditas. cui reſiſtit mãſuetudo, ne plus minus ve æquo eſſe atur. Vtrumq; exceſſus vitiosa: defectus vero ſegnities. vtraque in vitio. mediocritas vero laudabilis: quæ & à quibus, & quo vſum quos, & quãdiu oportet conſiſtitur.

Hæc ille, ſublatis in medium, quæ adhuc à nobis cõmemorata ſunt, recte ſuſcepiſſe videbãtur: mãſuetudo aũt admodũ ſi hic ſuſcipiat mediocritatẽ. Iam enim ſi hoc fatemur, illud quoque cõfitendum erit, irã quandã eſſe

Lan. Labienum.

Laudabilem. de quo (vt tibi verũ fatear) valde equidẽ ſubdubito. quas vero cauſas antequã habeã, ſi nõ tibi mea hæc interpellatio moleſta fit, exprimere conabor. Tu vero, inquã, arbitratu tuo. nõ enim mei cauſa ſermo hic inſtituendus eſt, ſed tui. Puto igitur, inquit, nullã irã eſſe laudabilem. quod ſi nõ laudabilis, neque cũ virtute: quãdo oẽs virtutes laudabiles eſt virtus. n. excellentiã & præſtantiã dicit. Nihil vero eſt eorũ, quod nõ abſque ira multos faciãt hoſtes, quàm ira ſua. Quid enim eſt ira, niſi ebullitio quædam & cõcitatio, maturo ſtabilitæ cõſilio & trãquillitati rebus adhibitæ? Itaque nõ alia tã crebro pœnitendo hoibus incidunt, quàm illa quæ per irã gerũtur. Nã recte quidem illa rẽ, qua nulla carere virtus põt, ſedationem animi ſeremitatẽq; vocauerit. ira vero pertur bat & cõcitat, vt nõ ſolum mentis iudicia, ſed corporis ipſa laudabilem ſtatũ pervertat illa quidẽ, atque detorqueat. furẽtes oculi, & tremũtia labra, verba interrupta atque infracta, inflato bracchiorũ inſano, pgreſſio animum. hæc aũt (vt pace tua dixerim) furo ripporta mihi videtur quàm virtutis. Itaque abſurdũ eſt, rectã quidẽ rẽ uera in virtutibus dominari docere. nã vero, q̃ mos à rectã rõne demouet, in vertutibus aliquã do fatere poſſe. et hãc ſeruaturã eſſe modũ in rebus agẽdis credere, qui in ſcipſo modũ nõ ſeruat. Videntur porro & ſapientes viri, hoc ipſum quod nũ dixi, apertiſſime teſtificari: ſunt. n. vt videmus, libri cõplures aduerſus irã ab illis cõſcripti. qui vero cõtra inirafcentiam ſcripſerit, nemo adhuc, quod equidẽ ſciã, repertus eſt: quaſi nõ irafci laudabile ſit, irafci vero vitioſum. Quod ſi irã nunquã eſſe laudabilẽ cõſtat, ſequitur vt mediocria ea nulla uia ſit, ſed omnem penitus humanoũ perturbationum animi eſſe improbandam.

Tum ego, nõ ignoro, inquã, iſta ita dici ſolere ab ijs qui cõtra Peripateticos diſputant. ſed tamẽ refert, quid quiſque ſentiat. Quæru num excandeſcentiã iſtã vehementemq; iracundiã phi? Nego abſq; dubio atque deteſtabor. quid enim amẽtius? quid furori ſimilius? Quæru rurſum, num inirafcentiã, ſegnitiemq; ol ege laudẽ? Hanc rurſus in vitio ducã, atque reprehẽdã. Etenim pœto alio te. ſi ſeruus parentẽ verberet tuũ, aut ſi filia virgini tuæ afferat, num tu hæc aſpicies alo trãquillo eſſe debeas? vel potius motu quodã animi ad infringẽdã illius cõtumeliã inſurgere? Reſpõdebis pfecto pro te ipſa, & rẽ, repre hendendo eſſe te, niſi pro tãta parẽtis filiæq; iniuria indignationẽ ſuſcipias. & ad vindictã cũ acritate quadã vehementioris ſcripturis. Quid enim, quæſo, agas filius, cũ tuus parentẽ indigna cernens? Stabis credo tuũ aũ atque vultus, quo fuerus prius, nec cũ chariſſimi & cõiunctiſſ. iniuria cõmouebas? & quis nõ hunc deteſtetur, atq; reprehẽdat? Ita fit. vt ira quadã nonnunquã laudabilis ſit, & nõ irafci in vitio reponatur. Videtur porrò neque ſenſum neq; motũ habere, qui vſquequaq; hebes atq; diſſolutus eſt, ut neq; doleat, neq; grauiter ferat: cũ patria, cũ parẽtibus, cũ filiis, cũ cæteris quos chariſſimos habere debemus, cõtumelia inferuntur. Neq; ſane verũ eſt q̃d dixiſti, nihil eſſe eorum, q̃ nõ abſq; ira multos fiat. immane enim interdũ, & certe decens ſtimuli quidã & motus animi vehemẽtiores, pro ea dignitate flagitij nõ immerito ſuſcepti, qui nos ad pietatem fortitudinẽq; impellunt. Nam quod ais. nemini adhuc cõtra inirafcentiã ſcripſiſſe, ignorare mihi Ariſtotelẽ videris, qui vbiq; ſcriptorũ ſuorum, ſegnitiem, & irafcentiam iſtã maxopere damnat. Itaque vt tu iracundiã illã fueris, ſic ego diſſolutum hunc et ſegnẽ mẽte capto aſſimilabo: qui nec ſentire, nec curare, nec affici vlla re videatur. Sed hæc ſatis: ad reliqua mihi tecum operæ reuertendum. Diximus de mediocritudine, atq; illius extremis. In vita aũt & cõuerſatione multi peccãt. Nã reperiũtur quidã cõtentioſi, diſſidentes, duri, difficiles, inhumani. cũq; alij, adulatores, placẽdi ſtudio eã aſſẽtentur:

hæc

hæc vtraq; vitiosa sunt. media vero inter hæc virtus est amicitia similis, procul ab assentatione, procul à cõtentiosa asperitate. Eodẽq; modo & ostentationẽ & ironiã vitia & cõuersatione abesse cõuenit. quarũ altera in plus facilis est, altera in minus grauitas vero, harũ mediocritas est: sed ab ostentatione remouetur. Cũ aũt sit in vita cessatio quedam atq; remissio (neq; enim cõtinuo laborare hõ potest) solatiorũ quedã moderatio ẽ. Nam si oẽm refugias incundũ atq; rusticum fas. sun aũt iucundi arrisiones, ita vt nec honestas, nec dignitati parcas, modo risum mouere possis, scurra. inter hæc modo ratio, est quedã virtus, q ab his extremis reducta. comitas appellatur. Sic ter genera sunt vitia in cõuersatione hominũ deuitãda: no adulatores odiosi, neue rursus placentes adulatores sumus, ne fugiamus offendãdo, neue rursus mouendo ironia vitemur, ne procul ab oĩ iocunditate, neue rursus rusticuli boũes scurr aq; habeamur. Iustitia vero duplex est. Vna pfecta, que oẽm cõplectitur virtutẽ. Altera singularis, in aquitate reposita. Aequitas aũt est, vt ne plus cõmodi, neue minus incommodi suscipiatur. Hiculle, paterq; quæso, inquit, parũper, & in hoc loco interpellari te. Capio enim nisi molestum sit, quãdoquidẽ perfectã virtutẽ iustitia dixeris intelligere. an forsitan alia, de quibus supra dixisti virtutibus, pfecta sunt: ne forsitando quidẽ illa, quã tu multis verbis ornasti? quòd si illa pfecta, cur hanc perfectionẽ potius verbis quàm illis nõ plane intelligo. Iure tu quidẽ analogia, inquã: sed non ola possimus in hoc tanto ac tã pretiosi diuersu explicari. iamq; à nobis dictũ est, nõ esse propositi nostri, vt ad vnam singula recẽsemus: sed tanqua introductores aliquis, rudi demũ quandã & præaugustinoẽ terrã in pspectiua tradere Quod tamẽ de pfecta requiris virtute, scire debes, bifariã dici perfectam. Vno quidẽ modo, vt inchoata opponatur. nec enim est dubiũ, nos ad iustitiã & temperantiã & fortitudinẽ & liberalitatẽ quodãmodo naturaliter prodire, vsus tamen & assuetudo exercitiumq; ipsa (vt de equo diximus) ita nos afficit, tunc iã perfectum ab vsu sit, quod à natura fuerat inchoatũ. isto quidẽ modo oĩs moralis virtus pfecta est: neque minus alia quàm ipsa iustitia. Alio modo pfecta virtus dicitur, q omnẽ oĩno virtutẽ continet & cõplectitur. Talis vero est iustitia illa, de qua primo diximus. Est enim secundũ legem obseruatio quedã. Leges aũt cunctarũ virtutum opera iubent, et vitiorũ omniũ faciunt a vetãt. Nam & q̃ sunt cõtinentiæ: vt non cõmittas adulterium, non flagitium facies. Et quæ sunt fortitudinis: vt nõ fugias in acie, nõ deseres locũ, non arma abijcies. Et quæ sunt mãsuetudinis: vt nõ irascaris, nõ pulsabis, non cõtumelia afficies. & sic de alijs virtutibus & vitijs, illas iubẽdo, & ista vetãdo. Quæ vero à legibus proficiscũtur, iusta sunt. Itaq; illa pars iustitiæ, q̃ est legũ custos & obseruatrix, vniuersalis quedã est, & vsum omniũ virtutum in se cõtinet. atq; ideo perfecta dicitur, quòd nullius virtutis vsus illi desit, quasi cõpleta quedã & absoluta virtus. Alia vero iustitiæ pars, quã in æquitate reposità diximus, particularis est: vt nõ plus cõmodi, nec minus incõmodi suscipiamus. Est igitur iustitia duplex: vna vniuersalis virtus, altera singularis. Prima est illa splendida, de qua Euripides inquit: Neque lucifer, neq; hesperus est ita mirabilis, Altera vero nõ plus ferme laudis in se habet, quàm vna ceterarũ virtutũ. Mihi quidẽ, inquit, hæc peruetũsta fuere, & mãdami memoriæ quæ dixisti. Sed nũc, quod reliquũ est, intellectuales virtutes expecto. Vnã adhuc restat, inquam, quod ignorare te nolo: postea ad intellectuales transibimus. Quid est inquit? De cõtinentia, inquã, & incõtinentia dicere. quæres difficultatẽ hõ & plerosq; fugillat, & vilius tem nõ cõtemn... tudem eius cognitio affert. Cõtinentia igitur nõ est illa quidem virtus,

sed

ſed ſuntim quoddam & proximũ. oſtenſum eſt enim prius, eum rectũ eſſe habitum continentia vero habitus non eſt: itaq; nec virtus dici poteſt. Verſantur aũt continentia & incontinentia in his, in quibus tẽperantia & intẽperantia. Abſtinet quis à ijs cupiditate ſenſuum indebita. ſi diu hoc egerit, in habitũ tranſit: & tunc demũ virtute la ens tẽperantiæ. Ante vero quàm cõſtituerus ſit habitus, in ipſis operibus continentia eſt. itaq; & dolens abſtinet cõtinens, nec ſatis firmus eſt aduerſus cupiditatẽ. Eodem modo incontinens nondũ habitũ vitij contraxit. itaq; rõnem diſcernit, & principia tenet: ſupe ratur tamẽ ab affectu, & in vitijs quodãmodo captiuum adducitur. De quo recte Poeta inquit: Video meliora proboq;, deteriora ſequor. At intẽperans in habitu vitij cõſtitutus, nec rationem iã nec principia tenet: atq; ita corruptus eſt, vt puerſa natura rerum, malũ quidẽ bonũ arbitretur, bonũ aũt malũ. Itaq; eligens facit intẽperans, incontinens vero nequaquã eligens, quia rõnem intelligit, ſed tamẽ trahitur violentia cupiditatis, quã to quidẽ eſt oĩ rõne potentior. Habes nunc de continentia & incontinentia, q̃ breuiter dici potuerunt. Hæc eadẽ verba ſunt & in cæteris virtutibus, vt habitum electionemq; in illis recognoſcas. vitioſus enim oĩs, qui habitũ vitij iã confecit, lumen cognitionis principiũq; amiſit. quũobrem malo gaudet, quia id bonũ putat. Quo vero nondum habitũ effecit, ſi quidẽ male agere intelligit, pugnatq; ſimul affectus & rõ, atq; modo hæc, modo illa peruincit. Placent igitur inter virtutẽ & vitia, media affectiones quaſ dam, nondũ ſatis habitus, vt modo ad hanc, modo ad illud inflectantur. Nunc vero, quoniam de moralibus ſatis d ctũ, intellectuales virtutes breuiter videamus. Quarũ nem pe diſcuſſio plexitatem exigit: breuitas aũt ſuſcepti operis cõpendium flagitat. tanquã igitur digito illas monſtrantes, notare tamen ſingulas illarũ conemur eramus. Quoties ergo de virtute ppria loquimur, ſiue illa moralis ſiue intellectualis ſit, de animi virtute, nõ aũt corporis loqui nos intelligendũ eſt. Ipſius vero animi partes ſunt duæ. Vna rõne ũs: altera nõ habens rõnem. Et rurſus q̃ rationẽ nõ habet, partim eſt vegetatiua, expers omnino rationis, quã plantis ĩeſſe conflat: partim appetitiua, cupiditatis & metus, & affectionũ omnium capax: q̃ etſi rationem non habet, audiens tamen eſt, parensq; rõni. Hæc eſt enim illa pars animi noſtri, quã increpamus errantem, quã coercemus elatam, quã excitamus iacentem, quam cõſolamur afflictam. hanc nos dirigimus, & rationi obtẽperare cõpellimus. in hac demum parte virtus moralis ſit: qua eſt habitus animi p deſtruendam acquiſitus, vt mediocritatem quandam in affectibus ſeruet. Irrationalis igitur pars animi duplex eſt, vt oſtendimus. Rationalis vero etiam duplex. Nam eius una pars cõſultatiua eſt, altera ſcientifica. Conſultamus enim de ijs q̃ aliter eſſe poſſint: ſcimus vero ea, quæ aliter eſſe non poſſunt. quapp neq; in conſultationẽ poſſunt cadere. In hac itaq; rõnali parte animi, virtutes intellectuales ſunt. atq; vt iſta diuidentur, ſic illa diſtinguuntur. Quinq; vero eſſe numero intellectuales virtutes ſupra diximus. Inter quas prudentia nobis prima occurrit, cũ ſuperioribus, quas retulimus, virtutibus ferè cõiuncta. Etenim in rebus agendis recta illa rata o, q̃ moribus moderatur virtutibus, quæq; extrema fugiẽs in mediocritate quadã laudabili conſiſtere facit, nihil aliud quàm prudentia eſt: ex quo fit, vt nullæ mor. alis virtutis abſq; prudentia eſſe poſſit. Verſatur aũt prudentia in his rebus q̃ non ſemp eode modo ſunt, ſed alias aliter. in quibus cũ conſilium & electio locũ habent. nam de cæteris, & impoſſibilibus aliter ſe habere fruſtra quis aut conſultat, aut eligit. Itaq; & cõſilium & electio à prudentia eſt, veriq; agenda res à conſilio electioneq; pendent. Videtur autem electio non aliquis ferme vilis quàm

Leonardi Aretini in Arist

homini conuenire. Nam nec bestijs, quæ sunt infra hominẽ: quoniam ratione carent, nec rursus Deo: quoniã ille pure intuitu singula discernens, nulla de re ambigere pũt. at consiliũ & electio de re dubia est. Dicitur aũt electio, quod è pluribus in consultatione proposito nobis eligatur, id est sumatur. Fit aũt hoc, cum pluribus propositis comodis, id quod videtur maximũ pertinere assumimus: aut cum pluribus propositis incõmodis, minimum malũ recipimus. hæc aũt & tẽpus & accidentia variant, & rerũ experientia consiliũ dirigit. Prudentia igitur de his est, quæ aliter esse possunt. Scientia vero cõtra de his est rebus, quæ semp eodẽ modo sunt, & aliter esse non possunt. principia tamẽ nõ tradit. sed ab illis iã cognitis discurrit. Intellectus vero principiorũ est, & circa illa versatur. At sapientia vtraq; cõplectitur. nã & de principijs, & de his q̃ à principijs manant, indicat & discernit. Itaq; recte definita est, rerum diuinarum & humanarum cognitio.

O præclarã supellectilẽ, inquit, & quasi diuinã quandam intellectus sylua. quæ enim vel audita serenam animã, quid gratius accipere q̃; efficiunt? Reflat ait, inquam, q̃ in eodẽ genere quo prudentia, versatur. sed in eo differt. quòd ars in faciendo est. prudentia in agendo. Enimuero cũ plures sint virtutes, vt diximus, cõstat alias ad otiosam vitã in contemplatione repositã, alias ad negociosam & ciuilem esse aptiores sapientia enim, scia & intellectus, cõtemplatiua dicunt: prudẽtia vero in oĩ actione dominatur. Vtraq; famã vitæ, laudes cõmendationẽq; pperatas habet contemplatiua quidẽ diuinior: planè atq; clarior: actiua vero in cõi vitæ vsu præstantior. Itaq; vel in priuata vel publica re, quæcũque excellentior & cũ laude, quæq; pro veritate aut nostra, aut patriæ, aut hominũ nobis clarissimorũ agimus: ea quidẽ oĩa à prudentia ab his virtutibus, quæ sunt cũ prudentia copulatæ, defenduntur. Sed illud ante oĩa intelligendũ est: nisi bonus sit vir, prudẽtẽ esse neminẽ posse. Est enim prudentia, vera existimatio circa vitã actẽ. vera aũt existimatio incorrupta est. Talis vero ipsa vis, quales veræ sunt, nisi bene vero videri nõ possunt. improborũ siquidẽ hominũ iudicia perinde sunt, vt ægrotantiũ gustus, qui nulla ferme in re verũ saporẽ agnoscunt. Ita nihilq; est omniũ, cui magis efficiant vitia morũ, quàm prudentia. Scelestus enim & flagitiosus hõ veras mathematicæ demonstrationes, & physicæ notitiã retinebit: ad prudentia vero opera eũ ineptum erit, & lumen veritatis in hac vna amittet. Atqui cõstat & hunc nihil velle nisi bonũ. aut in illo ipso caligãte oculi, quòd bona putat, q̃ bona nõ sunt. Videmus alios tyrannidi inhiantes, alios rapinas frandesq; meditantes: maxime vero istos & pederastæ, quid est q̃ pro libidine explenda nõ pertemptãt? Hos si forte Deus aliquos cupiditatẽ illam morbumq; animi euellat, ac veri boni mentẽ inijciat, confundat, tanquam resipiscentes lumenq; recipientes, quãtis in tenebris versati sint recognoscant, summoq; ipsi maxime dolore flagrabunt errorẽ. Proposita etenim nobis in omni vita felicitas est, eiusq; cupido nobis ingenita. ad hanc non per vitia & libidines, q̃ nec Deũ in se habent villam, nec qui eam animũ possint, sed per virtutes modestiamq; ascenditur. Bono igitur vero rectum expeditumq; iter est ad felicitatem. solus enim hic non fallitur, neque aberrat. Itaque vt solus bene vivit, & bene agit. malus autem contra. Si ergo beati esse volumus, operam demus vt boni simus, virtutesq; exerceamus.

Introductionis in Moralia Eudemia Aristotelis
per Leonardum Aretinum finis.

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS MORALIVM EVDEMIORVM LIBER PRIMVS,

SVMMA LIBRI.

Circa beatam vitam, ac felicitatem, conſyderationes quamplurimæ. Et non dari ipſius boni Ideam.

De *beata vita agendum eſſe: de eoq; in quo conſiſtat varia opiniones.* Cap. 1.

QVi numinis sẽtentiã in Delo edidĩerit veſtibulo tẽpli inſcripſit: Nõ in eodem omnia conuenire, Bonum honeſtum & Iucundum. Nam iuſtitiæ quidem cultum, rem eſſe pulcherrimam, ſanitatem præſtantiſſimam, rei vero amatæ cõſecutionẽ ſuauiſſimã. Quod nos nequaquã, conceſſerimus. felicitas enim cùm optima ſit, et pulcherrima, eadem etiam iucundiſſima exiſtit. Cæterum inter cõſiderationes varias, quę in vnaquaq; re naturaq; excutienda negotium faciunt, & cõtemplationẽ egẽt, aliq; ad cognoſcendum tantum pertinent, aliq; vero ad acquiſitionem, & negotia ſpectant. Quãobrem quę in ſola cõtemplatione poſita ſunt. opportuno tpe (id quod methodi proprium munus eſt) à nobis pertractabũtur. Ante oſa vero cõſiderandũ, in quonã vita beata cõſiſtat, & quo pacto ad eam perueniatur. Verũ, quẽadmodũ hoſes parui, magni, & colore, differentes, ſic quibus nomen beatorum contigit, natura fiant. An per diſciplinã, velut certam eo deſtinatam ſcientiã. An per exercitationẽ. haud enĩ pauca, neq; natura, nec arte aliqua, ſed cõſuetudine ſola parãtur: vt mala malis, bona bonis. Aut nullo quidem horũ modorũ, ſed aut Dei alicuius adflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine inſtinctis accidit. Aut ẽt fortuna. plurimi enim felicitatem idẽ quod ſecũdam fortunã eſſe arbitrãtur. Patet igitur beatitudinẽ euenire, vel p hæc omnia, vel quædam, vel vnũ aliquid. nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generationes: ac ab intelligentia, pfectæ actiones ad eas, quæ à ſcientia fluunt,

G transferri queant. Porrò bene beateq; viuere in trib⁹ maxime rebus consistit, ijs nempe quæ potissimum expetuntur. Nam prudentiam alij, alij virtutē, alij vero voluptatem vt summum aliquid eligunt, contendunt; inter se de harum magnitudine & potestate, quænam ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiorem. Vnde fit, vt quidam prudentiā virtuti, alij prudentiæ virtutē. nonnulli vtriq; voluptatē anteponant. quocirca ad bene beateq; viuendum, H quidam vnum ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt. Et qui de his præcipiūt, aiunt omnibus scopū quendam recte viuendi propositū esse, qui modo ex electione viuere iam queant: vt sunt honor, gloria, opes, eruditio: quem spectans quisq; oēs actiones peragit. Quapropter vita proposito fine carens, insignis stultitiæ argumentum est.

In primis vero apud sese q̄sq; nec temerarie, nec segniter con- I stituere debet, quanā parte beata vita consistat, & quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neq; enim sanum esse, & id, & quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari non debēt. ita nec recte viuere idem cū eo est, citra q̄ id nemo cōsequatur, quod idem etiam in alijs innumeris obseruatur. Sunt autē cau sæ eiusmodi, non equidem vitę, sanitatisue propriæ, sed cōmunes (vt sic loquar) omnium habituum & operationū. nā absq; K respiratione neque vigilia nec motus, nec bonum aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliæ vero propriæ sunt magis vniuscuiusq; naturæ, quas ignorare non conueniat. neq; enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendā faciunt carnium esus, atq; cibo ingesto deambulatio. Atq; hæc sint quæ difficultatem controuersiamq; pariunt, dum quid sit recte viuere, & vnde contingat homini inquiritur. nam id, L quo sine nemo queat beat⁹ esse, nonnulli felicitatis partem existimant. Verum oēs omnīū de his opiniones persequi superuacuum sit, qñ & ægrotis, ac deliris, & pueris quædā videantur, quæ nemo sanæ mentis in quæstionem posuerit. Ratione enim opus nō est: sed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudiciū: illis vero punitione politica medicaue, quæ dolori inferendo plagis, vim habet haud M minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus ferè pronūcian tis obmittenda sententia est. ab surdum quippe ratione cum ijs contendere, qui non rationem, sed mulctam mereantur.

Dubitationes de vita excellentissima: & earum secundum diuersos in diuersis ponigeneribus. Cap. 2.

POrrò cū in omni negotio quæstiōes orianť, patet & de vita excellētissima dubitatiōes, opiniōesq; occurrere, quas

A quas ſit expẽdere operæpręciũ. controuertentiũ enim argumẽtis rõnes cõtrariæ demõſtrant. Ignorare inſup haud quaquam cõuenit ſubtractationis principiũ ea, quibus oſs conſideratio deſtinat, ſ. ẽ quib⁹ bene rectęq; uiuere cõtingat (beate enim par tius dicere conuenit, ob ſpem q̃ in ſingulis à bonis honeſtisq; viris pcipi ſolet.) Nã ſi vel in fortuitis, vel ĩſs q̃ natura eueniunt, ſita eſt vita, honeſtas, commoditasq; ſpes eius ꝓcidatur. multis B quippe, qui fruſtra eò cura ſedulitateq; enitant, ſiue id qđ in ipſis eſt, ſiue ſtudiũ actionẽq; ſpectes. Verũ ſi in opatione penes ipſum poſitam, & in eo qualis quisq; ſit bene viuere cõſtituatur, & cõius & diuinius bonum fuerit: illud quidẽ, quia plurib⁹ participare liceat: hoc, q⁹ opationes hmõi vel illiuſmodi formate habeat neceſſum. Equidẽ q̃ de his ambiguñ & diſputãtur, ꝓſpicua pleraq; fuerint, ſi cõſtiterit, qd vere tandẽ felicitatem C opporteat appellare. An proaſo, hoc vel illo pacto diſpoſito, vt qdã ſapiẽtes veteresq; exiſtimarunt, definire eã cõueniat: an veto pro totius hoſs ſtatu, aut operationũ potius qualitate & mõ. Diſtinctis aũt inter ſeſe vitæ cõditionib⁹ & ſtudĩs, felicitatem nõnulli haudquaquã in eis collocãt, ſed neceſſariorũ gratia tm̃ expeti contendunt: cuiuſmodi ſunt artes odioſæ, vt appellant, & quæſtuariæ. (Odioſas autem voco, gloriæ tantũ deſtinatas: D mechanicas autem voco, ſellularias & mercenarias: quæſtuarias autem, foro cauponicisq; artibus comparatas.) Ergo cum ad vitam bene beateq; trãſigendam tria (vt ſupra diximus,) velut potiſſima bonorũ genera ordinata ſint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem ẽt vitæ genera enaſci cõſtat, quas oẽs mẽtis ſaltem cõpotes adipiſci & ſectari cupiãt: nempe ciuile, philoſophicũ, & voluptuariũ. Philoſo- E phus enim prudentiã contẽplationemq; veritatis: ciuilis, actiones honeſtas, eas inquã, quæ à virtute proficiſcunt: voluptuarius vero corporis voluptates expetit. quapropter, vt ſupra dictum eſt, aliũ q̃ priores, felicem beatumq; arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodã interrogat⁹, quẽnã beatiſſimũ iudicaret, nullum, inquit, ex ĩs quos exiſtimas: ed qui à felicitate alieniſſimus tibi videaẽ. Animaduerterat. n. niſi magnũ, ꝓul chrũ, aut diuinẽ, neminẽ felicis F appellatione dignũ illi cenſeri: cũ contra ſibi felices beatiq; haberent, q iuſtis honeſtisq; actionib⁹ trãquille incũberent, diuinaq; aliqua cõtemplatione participarẽt. Cæterum recta ſyncerag; iudicatio de reb⁹ difficultate vbiq; plena eſt: tũ in pmis de ĩs, q̃ obuia oſumq; cognitioni expoſita vulgus arbitraẽ, vt qd in vita expetẽdũ ſit, quoue cõparato plenã cupiditatem conſe

G quantur. Multa quippe mortalium vitã circunſtãt, & moleſtã faciant & acerbã vt ſunt morbi, dolorũ intentio, tẽpeſtates. vt ſi hæc cõſideranti optio à principio deſ, nõ naſci, potius q̃ hæc experiri velint. Qua cõditione vita puerilis eſt, ad quam nemo prudens, ẽt ſi queat, redierit. Ac multa quidẽ, vel voluptatis doloriſq; expertia, vel inhoneſtis ſaltẽ voluptatib⁹ iũcta, eiuſmodi ſunt vt nõ eẽ oĩno q̃ viuere, melius iudiceſ. Ac ſ vniuerſum,
H ſi cõgeras cũcta, q̃ vel agũt vel patiũtur hoſes nõ volentes (qa nec ipſius gr̃a) adiectis infinitis tẽporũ ſpatijs, nihilo tñ magis viuere q̃ non viuere eligaſ. Eodem pacto neque ob cibi veneriſq; voluptates, ſi reliquis deſtituta fuerit, quas vel cognitio vel viſus, aut ſenſus quiſpiã ali⁹ ſuppeditarit, nemo niſi ſeruile mãcipiũ magnopere ſibi vitam exoptãdã iudicarit. patet enim à bruto ita affectũ hoſem nihil diſtare, adeo vt bos Ægyptius,
I quẽ vt Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadẽ ratio eſt de ſomni voluptate. Quid enim refert, ſiue à prima natiuitatis die ad vltimã vſq; mille annis aut circiter ſomno ꝓfundo ſtertas, an vitã plãtæ viuas. illę enim eadẽ propemodũ, qua infantes, vita participãt. nã & hi vt primũ in vtero cõcepti ſunt, excreſcũt quidẽ, ſed velut iugi ſomno ſopiti; Vnde cõſtat, nequaquã nr̃æ cognitioni expoſitũ, quid rectũ illud bonũq; in
K vita fiet. Quocirca Anaxagoras, ambigentẽ quendã ſciſcitan tẽq; quare viuere potius q̃ non viuere expetẽdũ eẽt, iuſſit cęlũ mũdiq; totius conſtitutionẽ & ordinẽ cõtueri: ſentiẽs vitæ cupiditatẽ, nõ niſi ſciæ alicui⁹ gr̃a laudabilẽ eſſe. Cæterũ qui Sardanapalũ, aut Smindyriden Sybaritã, aut aliũ quẽcũq; vitę voluptuariæ indulgẽtẽ, beatũ ꝓdicant, hi in lætando felicitatẽ poſuiſſe videnſ. Rurſum alij reperiunſ qui nec prudentiã nec corL poris voluptates, actionibus à virtute ꝓfectis ꝓtulerint: quippe quas nõ gloriæ alicuius gr̃a ſectãtur: tum ẽt cũ felicitatẽ minime cõſequunſ. Sed et multis ciuilibus appellatio nõ cõtingit. nam nec reuera ciuiles ſunt, qui honeſtas ꝓ ſe actiones expetũt: cũ pleriq; alij habẽdi ſtudio & gratia diuitiarũ vitã eiuſmodi capeſſint. Inde manifeſtũ eſt felicitatẽ ad tria vitę genera trãsferri: ciuile, philoſophicũ, & voluptuariũ. neq; clam eſt, quæ harum circa M corpis voluptates cõſumendę ſint, qualisq; ſit, tum quo pacto fiat: vt nõ ſit neceſſum quę ſint, ſed num ad felicitatẽ, & quo pacto cõferant ꝓquirere. itẽ an voluptates honeſtas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiã inter ſeſe cõicient. ſunt enim & voluptates aliæ, quib⁹ in rationibus colligẽdis beatum nõ abſq; dolore tantũ, ſed iucunde ẽt viuere arbitrãtur. Verum de

his

A His postea dicet. Virtutis vero prudentiæq; naturã excutiem⁹ quæ sit, & vtrũ beatæ vitæ partes existãt, vel ipsæ, vel operationes ab ipsis profectæ. iungũtur enim felicitati, si non ab omnibus, certe ab insignioribus. & pretio aliquo dignis.

Socratis opinio de virtute: ac ipsius redargutio. Cap. 3.

SOcrates igitur: senex ille finem summũ ponit homini virtutis cognitionẽ, & qd sit iustitia, quid fortitudo, & q̃
B pars reliqua eius inquirit. Et re cte id, qñ scientias virtutes oẽs arbitrabat, vt iuxta hunc nosse iustitiã & iustũ esse coincidant. quemadmodũ & geometriã architectonicãq; didicisse, & geometrã architectum esse. Quo circa, nõ quo pacto, & ex quib⁹ fiat, sed quid sit virtus vestigat. id quod i scientijs cõtemplatiuis vsu venit. neq; n. aliud est astrologiæ „ geometriæ, physiologiæq; officiũ, q̃ vt naturã subiectarũ rerũ norint & intelligant.
C sed. n. ad eas ipsas nihil obstat, ad res necessarias multas vtiles nobis frugiferasq; fieri. Verum alius ẽ actiuis scientijs, alij⁹ cognitioni cõtemplationiq; finis propositi⁹: vt sanitas medicinæ, recte iuris legũq; constitutio politicæ. Ergo, cũ res qdẽ honestas cognoscere pulchrũ sit, in virtutis tñ consideratione, non tam quid sit, q̃ è quibus petatur, cognoscẽdum est. Neq; enim scire quid sit fortitudo magnopere, sed fortes esse potius volumus: D
nõ scire iustitiam, sed iusti esse: quẽadmodum sani esse beneq; habere, q̃ sanitatẽ bonũq; habitum cognoscere. Probationem vero horum omnium colligere per rationes oportet, adhibitis testimonijs exemplisq; apparẽtibus. Potentissimũ vero est, in omni probatiõne cõfessum omnibus testimonio proposita firmare posse. si id nequeas, ofno vel aliquam verisimilitudinem adferre. residet enim penes oẽs E
aliqua veritatis confessio, quæ nostris confirmãdis queant adduci. Nã & ex quæ vere quidẽ, sed minus aperte dicuntur, perspicua fiunt, si cõfusa notioribus commutaris, rationes porrò in vnaquaq; methodo, vel philosophice, vel secus adhibẽtur: quæ ẽt in politicis haud superuacue ita accõmodantur, vt nõ solum quid, sed quare quid (quod philosophi ẽ propriũ in vnaquaq;) intelligatur. Qua in re animaduersio accurata requiritur. Sũt
F enim quidã, qui vt philosophi esse appareat, nihil, si nihil appareat dicere, ignorãtes pegrinas incidũt, tractatiõesq; inanes aduocãt. idq; vl̃p ignorãtiã, vel ẽt p̃ insolẽtiã: qua fit, vt nõnũquã periti rebusq; agẽdis idonei, ab eiusmodi vincant, q̃ hæc nec intelligãt, nec in agẽdo industria vlla valeant. Cuius rei cã est inscitia: q̃ in vnaquaq; re nihil est aliud q̃ inopia iudicij, qua proprie oẽs à peregrinis distinguũt.

G Recte vero habet, ſi cauſę rationem, remq; demõſtratã ſtudioſe diſcuſſeris. Tum (vt mõ dictũ eſt) nõ ſolũ certis rõnib⁹, ſed apparentibus ſæpe potius inſiſtere oportet, animũq; aduertere. nã eas, niſi queas ſoluere, violenter ad fidẽ habendam pertraheris. quocirca ſæpe quidẽ id quod demonſtratur rõne, verum exiſtit quidẽ, ſed non ea ex cauſa, quæ forte adfertur. nã & ex falſis vera colliguntur: quẽadmodum in Analyticis oſtenditur.

H *Bonorum diuiſio: ac in quo membro felicitas ſit conſtituenda. Cap. 4.*

HÆc præfati, à primis obſcurioribusq; exorſi, ad manifeſtiora progrediemur, qd ſit felicitas veſtigaturi. Quæ omniũ quidẽ cõſenſu ſter humana bona, maximũ eſt & ꝑſtantiſsimũ. (Humana adẽcio, quia excellẽtiori fortaſſe cuidã cõgruat, vt Deo alicui.) nã reliqua animãtia hoſce inferiora, huius appellationis prorſus ſunt expertia. Neq; enim felix dicit, I equ⁹, auis, piſcis, aut aliud quod cunq; animãtis genus: niſi forte naturæ bonitate præſtanti diuinaq; re aliqua fruat, vnde nomẽ hoc trahat. ſed alia quadã bonorum participatione aliud alio eõmodiũs, incommodiuſue viuit. quod ad eum modũ habere deinceps excutiet. Nũc vero dicam⁹, q̃ bona, alia ſunt agibilia, quædã nõ. id ita intelligas, q̃ vt entia, quædã motu carent, ita & bona nõnulla, atq; hæc fortaſſe natura ſunt præſtãtiſsima. Alia K vero agibilia quidẽ, ſed agibilia ꝑſtantioribus hoſce. Quia vero agibile bifariã dr̃ (nã & quorũ gr̃a agim⁹, & quæ pp illa actione participãt, vt ſanitas & diuitiæ, quæq; horũ gr̃a fiunt, ſalubria quæſtuariaq; inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini prę ſtantiſsimum dicendum eſſe.

Non dari ipſum boni Ideam. Cap. 5.

ITaq; conſiderandũ quod ſit optimũ illud, quoq; modo L dicat. Id tribus potiſsimum opinionib⁹ cõſtat. Omniũ enim bonorũ excellẽtiſsimũ inquũt ipſum bonũ. Ipſum aũt bonum eſſe, quod & primum ſit, & aliis ſuæ bonitatis cauſa: quorum vtrumq; Ideæ boni competit. Vtrũq; dico, & primum eſſe, & cauſam bonorũ, quib⁹ adfuerit. Iuxta hanc enim bona maxime dici, vt q̃ participatione, ſimilitudineq; huius primi boni, reuera bona & ipſa exiſtant. ſublata enĩ Idea, participãtia quoq; auferri: quippe q̃ ex ei⁹ participa- M tione nomẽ boni ſortiũt. Primũ aũt eũ habere modum ad poſterius, vt bonũ ipſum boni Idea ſit, q̃ vt reliquę à participãtib⁹ ſeparat. Verũ huius opinionis cõſideratio alterius exercitationis eſt, & logicæ magis. refellentes enim, cõeſtq; rationes nulla alia ſcita ſubſiſtũt. Porro ſi breuiter hæc dicere cõuenit, pronunciam⁹ primũ, Ideas nõ boni ſolũ, ſed cuiuſcũq; alterius inutiſt con-

A contẽtioſeq; affirmari. Plurimi aũt modi ſunt, tũ peruagatarũ populariũq;, tũ philoſophicarũ rõnũ, quibus hęc inquiſitio fieri ſolet. Deinde ſi maxĩe Ideas, atq; Boni Ideas cõceſſerit, nihil tñ id vel ad vitã honeſtam, vel actiões cõtulerit. q̃ties. n. ens, toties & bonũ dr̃. Quẽadmodum n. ens (vt alibi quoq; oſtẽſum) ſignificat q̃d ſit res, aut q̃lis, nonnunquã quãta, aut qã, et ꝓterea in eo ponaſ ſterdũ q̃d moueaſ, aliqñ vero q̃d moueat: ſic et bonũ ſ ſingulis his ordinib⁹ cõſpicit. Subſtãtia. n. mẽtẽ et Deũ, q̃litas iuſtũ, quãtitas mediocre, qñ tẽp⁹ et opportunitatẽ, mot⁹ docẽtẽ doctũq; cõplectit. ergo vt ens nõ vnũ ẽ ſ ꝺdictis cõſidera tũ, et ita nec bonũ. et pinde neq; vna ſcĩa & entis, & boni. Sed et nec cõformia inter ſeſe ad eãdẽ cõſiderationẽ ꝓtinẽt, vt tẽp⁹ et mediocritas: ſ̃ alia aliud tẽpus, alia aliã mediocritatẽ ſpectant. Vt opportunitas mediocritasq; ſ alimẽto, q̃s medicina et gymnaſtice: circa actiones vero bellicas ars militaris. & ſic alia de alĩs tradit docetq;. multo itaq; min⁹ ipſum bonũ vna aliq̃ ſcĩa cõprehẽdi queat. Prꝫterea ſqb⁹ pri⁹ et poſteri⁹ fuerit, eis cõem quãdã Ideã et ſeparabilẽ neq;as cõſtituere. ſic. n. ſit aliqd primo ꝑus. prius. n. et cõe et ſeparabile eſt, eõ q̃ ablato cõi neceſſe ſit, et ꝑmũ tolli. vt ſi duplũ multiplicĩũ primũ ẽ, nõ ꝯ multiplex cõmuniter ꝺdicatũ ſeparari, quip

B pe q̃ duplo pri⁹ ẽ: ſiquidẽ Ideã cõem eẽ cõcedas. pinde. n. fiat, ac ſi cõe illud ſeparabile reddas. nã ſi iuſtitia bõa ẽ, et fortitudo erit. Prꝫterea cõſiderãdũ qd nã vocẽt ipſum bonũ. Ipſũ quidẽ adiectũ eo vt, vt cõem rõnẽ intelligas, rõnẽ, q̃ quid aliud ẽ, q̃s ꝫternũ et ſeparabile. Verũ albũ dieb⁹ multis nihilo magis albũ ẽ q̃ vno. quapp cõe bonũ idẽ cũ Idea cẽſeri nõ debet: olb⁹. n. ſeſt. Rurſũ vero oñdẽdũ, quonã pacto in ꝑſentiarũ bonũ demõſtret. Nũc equidẽ cõfeſſa bona demõſtrat, ex q̃s penes q̃ bona reſidere ſcõfeſſo ẽ. Ex numeris q̃d iuſtitia & ſanitas bonũ. ordines. n. et numeri ſunt, vt numeris vnitatib⁹q; ineẽ bonũ affirmet, cũ vnũ ipſum bonũ ſit. Verũ ex cõfeſſis, vt ſanitate, robore, modeſtia, adſtruere opꝫ & in ĩmobilib⁹ magis honeſtũ eẽ: oſa. n. hęc ordo q̃dã & quies. q̃ ſi ſic hẽt, alia vtiq; magis bona ſunt: qppe q̃ hęc ĩtra ſeſe cõplectanť. Verũ haud germaña demõſtrone, ꝓbat, vnũ eẽ ipſũ bonũ, q̃ numeri cõcupiſcãt. Nõ. n. appetere manifeſte dicunť, ſed ſimꝑr admodũ cõcupiſcẽtiã ẽt dicunt, q̃ quo pacto quis tribuat vita exptib⁹. Itaq; opꝫpreciũ ẽ circa hęc nõnihil occupari, neq; cõmittere, vt citra rõnẽ trãſmittanť, q̃ rõne adhibita non difficulter ꝓſuadeãtur. & affirmare oſa entia bonũ aliquid appetere, verũ id quidẽ: vnũq̃q̃. n. ꝓꝓriũ bonũ expetit: ocul⁹ viſum,

corpus

G corp⁹ ſanitatẽ, ſic ẽ reliqua. Verũ non eſſe ipſum bonũ eiuſmodi, dubitatiõnes habet, et politicę inutile eſſe. propriũ.n. bonũ vt̃, quemadmodum et ſ alĩs, vt gymnaſticę bõa habitudo. aut n. nulli boni ſpecies, aut oĩb⁹ ex æquo vtilis eſt. Porrò nõ agibile, ſiſt neq; cõe bonũ, neq; cõe, neq; ipſum bonum eſt. Si namq; mediocri bono inſit, nihil operabit. neq;.n. quocunq; medicina in quolibet operabit, ſed vt ſanitas acquiraẽ. ſiſt & reliq; ar-
H tes ſingulæ. Verũ quot modis dicaẽ bonum, & qđ in eo ſit pulchrũ, & qđ agibile et ñ agibile: eiuſmodi aũt bonũ eſt id cuius gratia: nõ eſt aũt in immobilibus: liquebit, q; neq; cõe, neq; ipſum bonũ qđ q̃ritur, Idea boni exiſtat. illud. n. immobile eſt, nõ agibile: hoc vero mobile, ſed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis eſt prę ſtantiſſimus, primũq; oſum et cã inferiorũ. quo circa rerũ hoſ
I agibiliũ ipſum bonũ finis ſubiect⁹, omniũ rectrici, politicę, œconomicæ, prudentięq;. Qui habitus ab alĩs qdẽ differũt, eò q; eiuſmodi ſunt: verũ à ſe inuicẽ quo diſtinguaẽ, poſt explicabitur. Cęterũ finem cãm inferioribus eſſe oſtendit rõ, qua finẽ definientes, reliqua eó bona demonſtramus, q; finis cã exiſtãt. velut ſanũ vt ſit corpus, qa cã eſt aliqua ꝛea vtiq; ad ipſum cõfert. porrò ſanũ eẽ tãꝫ cã mouẽs ſanitatis eſt, q̃q; vt alĩ bono ſanitas ſit facit. Prꝛterea neque K
hoc mõſtratur, ſanitatẽ bonã eẽ ſ. niſi ſophiſta ſit, nõ medicus is qui ea de re diſputat. hi.n. ſ alienã harena ſeſe iactãdo cauillantur: neq; vllius artis principiũ mõſtraẽ. Id vero qđ hoſ vt finis bonũ ẽ, cũ omniũ q; qdẽ pñt ab hoſe fieri, ſit pſtãtiſſimũ, videẽ-
dũ pſtantiſſimũ quoties dicaẽ: ſiquidẽ hoc pſtantiſſimũ ẽ: initiũ diſputatiõis aliđ ſumẽtib⁹.

ARISTOTELIS Moralium Eudemiorum L

LIBER SECVNDVS,

SVMMA LIBRI.

De virtute in vniuerſum. Quo pacto inter vitia virtutes conſtituantur, ac inter ſe opponantur. De voluntario, violento, ac ei ſimile. De fine, ac iis quæ ad ipſum ducunt: ac quas ſit ipſius virtutis ſpecies.

Bonorum diuiſio. Virtutem in opere exiſtere: quid q; ſit ipſius opus. Cap. 1.

POſt hæc autẽ de ſequẽtib⁹, aliud principiũ cõſtituẽdũ, dicẽdũ. Omnia.n. M
bona aut extra nos ſunt, aut in animo poſita ſunt: præſtantiora autẽ animi bona, quẽadmodũ et peruulgata oratione diſtinguimus. Prudentia n. virtus & voluptas in animo ſunt, quorũ aut nõnulla, aut oĩa fines oĩbus eſſe videnẽ. Animi aũt bona, alia habitus & potentię ſunt, alia operationes & motus. Quibus ita poſitis, et de virtute tractemur pſtãtiſſimã diſpoſitio-

A fitionē eſſe aut habitū, aut potē
tiā ſingulorū, quorum vſus ali-
quis opus ue exiterit. id aūt in
ductiõe manifeſtū fiat. Quēad-
modū .n. veſti & opus aliq̄d &
vſum aſſignam⁹, ꝑfectiſsimũq;
eius habitū virtutē dicimus: ſic
& de aſo ſentiendū. Eſt.n.aliq̄d
eius opus ꝑfectioriſq; habit⁹ ꝑ-
fectius op⁹, et vt eſſe habitus ad
inuicē, ita actiões ab ipſis ,pfe-
ctq; habēt, ac opus vnuſcuiuſq;
finis. Vnde manifeſtū eſt opus
habitu ꝑfectare. finis.n.quā finis,
B vtiq; excellētiſsimus ē, qñ et ſu
pra cõceſſum, finē & vltimũ et
optimũ ee, vtpote cuius gratia
cuncta fiant. Patet igitur opus
habitum diſpoſitionemq; ex-
cellere. Verũ opus bifariā dr. In
aliis.n.ab vſu diuerſum ē: vt ędi
ficatorię dom⁹, ñ ędificatio: me
dicinę ſanitas, non ſanatio, neq;
medicatio. in aliis vero vſus o-
pusq; nõ diſtāt: vt viſus viſio,
mathematicæq; ſcīæ ſpeculatio
quocirca neceſſum, vt quorum
opus in vſu conſiſtat, vſum ha-
C bitu ꝑfectare. His ita determina-
tis dicimus opus negotij ēt vir-
tutis opus eſſe: verũ nõ eodē pa
cto, vt futorię, ſutionisq; calce⁹.
Et ſiquidē futorię, bonię futo-
ris virtus ē aliq̄, opus erit ipſius
bon⁹ accõmodatusq; calce⁹. eo-
dē mõ et ī reliquis. nã et animæ
opus eſt vitã rebus inferre: eius
vero vſus vigilia: qñquidē ſom
nus deſidia q̄dã ē et quies. Qua
propter cũ opus vnũ atq; idem
ſit neceſſario, animæ virtutisq;
opus fuerit vita cõpoſita & ho- D
neſta. id vero bonũ anguſtius,
q̄d felicitatē ſupra vocauimus.
erat.n.ea ꝑfectiſsima nobis. Por
rõ fines ī aſo cõſtituti bona ex-
cellētiſſima ſunt. ipſe vero habi
tus, & actus, quia eſt melior di-
ſpoſitione operatio, erit et opti-
mi habitus optima ēt operatio:
virtus aūt optimus habitus eſt:
quocirca operatio ā virtute ſi-
ue aſa profecta, ꝑfectiſsimum
bonũ eſt. cũq; felicitatē ꝑfectiſ-
ſimũ illud eē cõſtet, erit ea ani-
mæ excellētis operatio. Hęc igit E
perfectiũ quippiã eſt. vita vero
& perfecta & imperfecta, ſiſt et
virtus: quippe q; alia integra ſit
totaq;, alia vero particula tm.
Vnde et imꝑfectorũ quoq; imꝑ
fecta operatio eſt. quo oñditur, Felicitas.
felicitatē eſſe vitę ꝑfectæ, & ſm quid.
perfectã virtutē operationē. At
que hoc in definitione genus re
ēte cõſtitutũ eſſe teſtat cõis om
niũ cõſenſus, qui bene agere, be
neq; viuere idem, q̄d felicē bea-
tumq; eſſe cenſent: quorũ vñũ- F
quodq; vſus eſt & operatio, vi-
taq; & actio. actiua.n. vita * vſi- * ſpectat.
bus ēt comparata eſt. nã faber
frena conficit, equiti etiam vſui
futura. Tum etiam q; nec die
tantum vna, nec puerili, neque
omni ætate felicitatem conſta-
re poſſe dicimus. Quo circa fri-
uola eſt Solonis ſentētia, negan-
tis viuum vllum beatum eſſe,
niſi vbi finem attigerit. Nihil
quippe imperfectum felix eſſe
poteſt, cùm integrum non ſit.

Dein-

G Deinde laudes virtutis actionibus earumq; encomijs impẽdũ cur. et coronant, nõ qui vincere qdẽ possint nec vincant tñ, sed victores. Sed & iudiciũ, quo q̃lis quisq; sit cõstituit ex operibus, spectat. Pr̃terea ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existũt, vel p eã fiũt, aut ad ipsam referunt. quãobrẽ aliud ẽ *ꝑdicatio, aliud laus, aliud itẽ encomium. Encomiũ.n.oro est, facta cuiusq; singularia exponẽs. Laus vero vniuersalia celebrãs. Prædicatio autẽ finẽ intẽdit. Vnde manifestũ reddit fterdũ, quo de cõtrouertit, quare media vitæ ptẽ, boni honestiq; prauos nihil antecellãt: nihil.n. discriminis fter dormiẽtes est. Sõnus.n. ẽ vitę otiũ, nõ opatio. Quapp nutritiuę ptis virt9, quẽadmodũ nec corporis pẽ totius virtutis nequaquã censeri debet: eo q̃ in sõno vim suã vberius exerat: agatq; nutrix facultas: cũ cõtra sensitiua, cõcupiscensq; dormiẽtibus sint imperfectiores, quatenus motu nõ participãt: phantasiæ vero, nisi morbo, aut alio quopiã malo præpeditæ fuerint, sapientum efficaciores.

*ἐνέργεια.

H

I

Anima duas esse partes, ratione participantes. Virtutis item duas esse species. Cap. 2.

VErũ quia virtus aĩę, ẽ nõ accidentarie, de aĩa considerãdũ deinceps studiosius erit. Sũt.n. humanę animæ duæ partes, quarũ vtraq; rõne participat, sed nõ eodẽ mõ alterra. n. vt imperio, altera vero vt obsequẽtiæ auscultationiq; nata: si qd pterea fuerit rõnis expers, ꝑmittat. Neq; vero refert in ptes ne diuidi aĩa queat, an nequeat. sunt.n. illi facultates diuersę, tũ illę ẽt, quas memorauimus supra. Quẽadmodũ t curua superficie cõcauũ cõuexumq; separari nõ pñt, itẽ t eadẽ rectũ et albũ. quãquã rectũ est, qd albũ nõ est, nisi p accidẽs subsũtia sit eiusdẽ licet. Ita si q̃ ps aĩæ pterea adscribit, obmittit, vt natural: humanę nãq; aĩę hę ptes ꝓprię sũt. quocirca nec nutrix, nec cõcupiscibilis facultas existimari hoĩs ꝓpria debet. Ex natura.n. humanę cõditiõe necessum ẽ rõnẽ, ac rerũ agendarum principiũ, tũ operãdi potentiã inesse. Porrò qa rõ nõ imperat rõni: sed affectiõibus et cupiditati, opz et has quoq; partes assignari. et quẽadmodũ bona habitudo ex singulis corporis virtutibus cõstat: ita et aĩæ virtus quatenꝰ finis, ẽ singulis cõstaĩ. M Virtutis vero duæ species sunt, moralis alia, alia intellectiua. neq;.n. iustos tñ, sed ẽt intelligentes, sapientesq; laudamꝰ, qa virtutẽ, eius ue opus laudibus celebrari supra oñdimꝰ: hę vero cũ nõ operent, ipsę qdẽ operationes tñ virtutũ existunt. Quia vero intellectiuę ptes cũ rõne sunt, à parte rõnẽ habẽte vendicant, q̃ imperiũ obtinet in aĩa, nẽpe q̃ rõne participat. Morales vero

A irrationalis quidē partis ſint, ꝯ
q̄ neceſſario ſequit dicētē. neq;
.n. ſterrogāti, cuiuſmodi ſit mo
ribus aliq̄s, rīdemus ſapiēs vel
callid⁹, ſed mālue⁹ aut oōſidēs.

Moralem virtutem circa iucunda, ac triſtitia verſari. Cap. 3.

HIs itaq; conſequēs, vt de
virtute mōrali, primum
quid ſit, et q̄ ei⁹ ꝓtes cō
ſideret. ad hęc. n. ēt reducunt ea,
ꝓ q̄ fiant. Opꝫ aūt inquiſitionē,
quēadmodū in alīs, ita fieri, vt
pri⁹ cōſtet qđ oēs q̄rūt, et pin
de ꝓ ea q̄ vere quidē ꝯ nō ꝓſpi
cue dicunt, ea q̄ et vera ſunt, &
ꝓſpicua colligere. Perinde. n. ſe
hęc veſtigatio habet, ac ſi ſanita
tē ſinire diſpōnē corporis opti
mā inſti uam⁹: & Coriſcū illū,
qui int ro ſedet, nigerrimū eſſe
dicam⁹. qd. n. ſit alterutrū horū
ignoramus. pinde quo quid ſit
vtrūq; cognoſcat, operę preciū
eſt quo pacto habeat ꝓnouiſſe.
Primū igit conſtituat, ꝑſtātiſſi
mā actionē à prēſtātiſſimis vir
tutibus ꝓduci, & in ſingulis qđ
C optimū ſit efficere, idq; ab vni
uſcuiuſq; virtute. Vt ē labori
bus, cōmodis, nutrimētoq; ido
neo bona habitudo orit, ex ha
bitudine vero optima, optima
ēt elaborant hoſes: deinde oēm
diſpōnē ex ñſtdē hoc vel illo pa
cto illatis naſci et corrūpi velut
ſanitas ex laboribus, alimēto, et
animę. q̄ ſductiōe patēt. Pro
inde et virt⁹, talis diſpō eſt, na
ſcēs à motibus aſq; ꝑſtātiſſimis,
et vnde aīæ affectiōes, operaq;
ꝑſtātiſſima, ꝓueniūt, et ab ñſdē D
aliquo mō et ſit lædit. ad ea ve
ro vſus ipſius à quibus auget et
labefactat, circa q̄ et rectiſſime
vitā diſponit. Cæterū circa iu
cunda triſtiaq; virtutem verſa
ri argumento ſunt punitiones,
q̄ vt medicationis vice per cō
traria vſurpant ſ alīs, ita ꝓ hæc
quoq; fiūt. Pꝫ igit virtutē mora
lē circa iucūda triſtiaq; verſari.

Quid per hæc nomina, Mos, Affectus, Paſſiones, ac Habitus ſignificetur. Cap. 4. E

QVoniā vero mos, vt no
mē ĩdicat, à cōſuetudine
ſcremētū capit: (Adſue
ſcit. n. operatrix facultas exerci
tatiōe ñ naturali, vt hoc vel illo
pacto moueat: etſi inanſatis id ñ
cōtingat: nemo. n. lapidē quēli
bet crebro ſurſum iactū, itidē fa
cere, niſi vi extrīſecus adhibita
vidit) recte morē aſq; iuxta ſpe
rātē rōnē vocari, ac potentia
qualitatē ſequi dicim⁹. Neq; ve
ro ꝓcreundū eſt, iuxte quas aſq;
affectiōes q̄les quidā mores di- F
canſ: iuxta potētias vero paſſio
nū à quib⁹ paſſiui, iuxta q̄ habi
tus modū erga affectus, dicunt
mores, vel affecti aliquo mō, vl
paſſionibus minſe obnoxiū. Cę
terū diuiſio conſtituat deſcepſ
ex affectuū, potētiarūq;, et habi
tuū aſq; enumeratiōe. Voco aūt
affectus, irā, metū, verecundiā,
cupiditatē, et in vniuerſum q̄ ꝓ
ſe voluptas, triſtitia ue ſēſitiua
ſequit: et ſm hęc quidē qualitas
nulla formaſ, ꝯ afficiunt hoſes

iuxta

G iuxta potẽtias. Voco aũt potẽtias, q̃bus ſit, vt cõmode aliquid agere dicamur, vt iracũdus, ſtupidus amoribus dedit⁹, verecũdus, Ipudẽs. Habit⁹ vero ſunt, q̃ b⁹ afficiẽ, vt hęc ſm rõnẽ nobis ſint, aut cõtrariũ: vt fortitudo, modeſtia, timor, intẽperantia.

Morales virtutes omnes circa medium inter exceſſum ac defectum verſari: ipſarumq; omnium par exem pla adducuntur. Ca. 5.

H QVib⁹ ita determinatis, conſtituendũ, in oſ cõtinuo diuiſibilibꝫ exceſſum, defectũ, mediũꝫ reperiri, atq; hęc vel mutuo ad ſe inuicẽ vel nr̃i reſpectu: vt gymnaſtica, medicina, ędificatoria, gubernatoria, & quæcũq; actiões aliꝫ, ſiue iuxta ſcĩam inſtituteꝫ, ſiue ſciꝫ exptes, aut artificioſꝫ, ſiue inartificioſæ: motus.n. cõtinuũ q̃dpiã ẽ, actio vero motus. In oĩbus vero ſcĩa & ratio mediũ noſtri reſpectu, et quid optimũ ſit p̃cipit: idq; paſſim habitũ gignit p̃ſtantiſſimũ. q̃d ẽt in ductione & rõne probari põt. contraria.n. contrarijs pugnãt, extrema vero et medijs & ſibi. mediũ.n. vtrĩlibet eſt ad vtrũlibet: vt æquale minore quidẽ maius, maiore vero minus exiſtit. Itaq; neceſſariũ eſt virtutẽ moralẽ circa mediã quędã verſari, & mediũ quidpiã virtutẽ eſſe. Reſtat igitur vt dicaſ cuiuſmodi mediętas virtus ſit, et circa q̃ verſetur media: quę oſa dilucidius exẽplis, velut in tabula

I adũbrabimus. Sumaſ.n. Iracundia, doloris carẽtia, mãſuetudo. Cõfidẽtia, timor, fortitudo. Impudentia, ſtupor, vel ecũdia. Intẽperãtia, ſine ſenſu vita, modeſtia. nã oppoſitũ modeſtiæ, q̃d hic *ἀκολασία* vocamus, noſe vero caret, Vindicta, Lucrũ, damnũ, iuſtũ. Prodigalitas, ſordes, liberalitas. Iactantia, diſſimulatio, veritas. Adulatio, odiũ, amicitia. Placendi ſtudiũ, contumacia. grauitas. Mollities, afflictio, tolerantia. Oſtentatio inepta, puſillanimitas, magnanimitas. K
Profuſio ſumptuoſa, illiberalitas, mãgnificẽtia. Verſutia, ſtultitia, prudẽtia. Hęc atq; eiuſmodi affectiões animis accidũt, ac ab exceſſu defectuq; nomẽ acquirunt. Iracundus.n. dr̃, qui vehemẽtius, et citius, & ob plura q̃ deceat excãdeſcit. Dolore autẽ vacãs deficit, in q̃bus, & qñ, & qũo cõueniebat. Confidẽs, qui ñ metuit nec q̃ decebat, nec qñ, nec qũo. Timidus vero qui metuit q̃ nõ conuenit, nec qñ, nec qũo. Similiter & intẽperans cupiditatibusq; indulgens, et qui modũ neſciat in re quacunq; tãdẽ. Senſu vero humano caret, qui nec quãtũ expedit, nec ſm naturã concupiſcit, ſed oſ affectionis, ad inſtar lapidis, expers eſt. Lucri cupidus, q̃ vndequaq; quęſtũ aucupaſ. Negligẽtes vero, aut nuſquã aut à paucis certo cõquirũt. Iactabũdus, plura q̃ poſſideat oſtentat. Diſſimulator, pauciora. Aſſentator, plu- M

ra

A ra q̃ deceat laudat, odio profe-
quens, pauciora. Qui nimis ad
voluptatẽ comparat orationẽ,
placendi ſtudioſus. Verũ q egre
aut pauca ad gratiã dicit, cõtu-
max appellatur. Et qui nullũ
dolorẽ, ẽt, ſi expediat, ſuſtinet,
mollis. Qui vero oẽm, proprio
quidẽ et ſimplici noſe caret, ſed
trãslato, obdurat⁹, erumnoſus,
miſeriſq; natus dr. Oſtentator
ineptus, qui pluribus ſe dignũ
arbitrat q̃ deceat. Puſillanim⁹,
qui pauciorib⁹. Profuſus, qui
B oĩbus ſumptibus excedit. Illi-
beralis qui oĩbus parcit. Simſt
et parcus et prodigus: hic.n. ex
cedit erogando modũ, alter eũ
nõ attingit. Verſutus, in oĩbus
& vndequaq; alios in vtilitatis
captione anteuertit. Stolid⁹ ve-
ro ẽt iſtic ceſſat, vbi nõ oporte-
bat. Inuid⁹, ob ſucceſſum plus
quã deceat angit. nã et dignorũ
ſucceſsib⁹ affligunt tales. Con-
trarius huic nomine caret: is ſ.q
ſpectans indignorũ ſucceſſum,
nihil cõmouet tñ, ſed expeditus
C eſt, ſecurusq; alienorũ, perinde
ac ſolẽt, qui vẽtri tñ inſeruiũt.
ille vero difficilis eſt ob inuidię
morbũ. Quę vero ſ ſingulis ita
habeãt p accidens, ſuperuacuũ
e determinare. nulla .n. ſcĩa, vel
cõtemplatiua vel actiua, ea ra-
tiocinãdo, agẽdoue iungit. hæc
n. contra deceptiones artiũ logi
cas adſerunt. Quocirca ſimpſt
hæc determĩata nobis ſufficiãt,
accuratius deinceps pertractã-
da, vbi de oppoſitis inter ſe ha-
bitibus diſputabit. Affectionũ D
vero eiuſmodi ſpẽs ex eo nomẽ
trahunt, q̃ aut iuxta exceſſum
tẽporis, aut ſm q̃ magis quidq;
eſt, aut relatione ad aliquid dif-
ferãt, ĥ in quibus affectus exte-
runt. Animo nãq; p̃ceps dr, eo
q̃ citius q̃ oporteat prorũpat.
Seuus vero & Imanis, eo q̃ vio
lẽtius prorũpat. Acerbus vero,
q̃ iraſcendi capiat occaſionem.
Percuſſor vero et cõtumelioſus
à punitiõibus ex ira p̃fectis. De
licati aũt guloſi, vinolentiq;, eo E
q̃ vtroq; alimẽti genere nimis
& p̃ter rõnẽ deliniuntur. Cæte-
rũ ignorari nõ op⁹, q̃ quo mõ
pro vberiore paſtione capitur,
ſ quibuſdã ex his nõ cõpetere.
Vt adulter nõ ex eo vocat, quia
magis ſoleat coniugatis miſce-
ri, ſed malitia eius factũ q̃dã ex-
pendit. ſimul nanq; & paſſio,
& talẽ eſſe iungunt, nec ſegrega
tur ẽt ab eiuſmodi cõtumelia.
Vnde ſæpe controuertit, an qui
congreſſus ſit, ẽt adulteriũ cõ-
miſerit, veluta ſi ignorans aut F
coactus fecerit. & qui percuſſe-
rit, ẽt contumeliatus ſit. atque
eodem pacto in reliquis.

Virtutes omnes morales circa dolores, ac voluptates verſari: eaſq; mediocritates eſſe inter extrema: quæ & ipſis, & ſibi inuicem pugnant. Cap. 6.

His ita peractis, nõ p̃tereũ
dum, q̃ duæ cũ ſint ani-
mę p̃tes, virtutes ẽt iux-
ta eaſdẽ diſtinguĩ. aliæ.n. rõnalis
p̃tis cõtẽplatiuæ, quarũ opus ẽ
veritatis ſyſtitio, vel quomodo
ha-

habeat, aut generatur: alię vero partis irrationalis cupiditatibusq; obnoxię. nō. n. ſi in partes diuidi aſa queat, idcirco oēs ei⁹ cupiditate participāt. Mores vero honeſtos aut prauos elucere neceſſum ſ dolorū voluptatūq; fuga, aut perſecutione: id qđ ex diuiſionibus affectuū, potentiarū, habituumq; patet. potentiæ n. et habitus affectionū ſunt: ipſi vero affectus dolore voluptate; finiunt. Itaq; et ex his et ſuperioribus cōſtat, oēs virtutes
H morales circa dolores voluptatesq; verſari. Oīs. n. animi voluptas in ea intēdit, quibus melior es, deteriores ue reddimur. erenim in dolorū, ac voluptatū fuga, et perſecutione tū prauos fieri mores manifeſtū ē, qñ nec vt opꝫ, nec quas opꝫ perſequunt ac fugiunt. Ideoq; promptū illud oībus eſt, vt animū in voluptatibus et triſtitiis imperturbate ac trāquille conſiſtentē, virtutē definiant, cōtrariaq; de vitio loquant. Qñquidē aūt virtutē ita
Virtutis definitio. I liquet habitū eiuſmodi eē, quo & effectiui optimorū reddātur hoſes, vt optime ēt ad ea diſponant (optimū. n. p̄ſtantiſſimū illud eſt ſm rectā rōnē, mediū nē pe noſtri reſpectu exceſſus defectuq;) neceſſum ē virtutē moralē mediocritatē ſ re qualibet eē, aut in voluptatibus doloribusq;, et in iucūdis ac triſtibus circa media ꝺ̄ā verſari. Mediocritas vero illa interdū in voluptatibus cōſiſtit, nñq̄ſdē. n. et ex
K ceſſus et defectus: interdū in doloribus: nonnunquā in vtriſq; exceſſus. n. fit, vel nimis iucundis lętādo, vel triſtib⁹ nimis dolēdo. idq; vel ſimpłr, vel termini cōis reſpectu: vt cū non velut vulgus, ſed vir bonus, quē admodū decet, cōmouet. Quia vero habitus quidam eſt, iuxta quē in eadē re hic quidē ad exceſſum, alius vero ad defectū p̄labatur, neceſſum eſt, vt quēad modū hęc et ſibi ipſis & medio contraria ſunt, ſic ēt habit⁹ et ſibi inuicē et virtutibus pugnare. Contingit aūt oppoſitiones
L alibi qdē oēs iuxta perſpicuas eſſe, alibi vero ſ exceſſib⁹, alicubi in defectu magis. Cā aūt contrarietatis eius eſt, qa nō q & q̄ ſemper inæqualiter, ſiſt ue admodū, ſed qui nūc quidē ab exceſſu, nunc aūt á defectu citius trāſit ad mediū, is cōtrarius magis vr. Quēadmodū in corporibus laborando quidē excedere, q̄ deficere, edēdo vero deficere q̄ excedere, ſalubrius eſt. Itaq;
M et delectus rerū earū, ſ inquā, q his in exercitationibus ſunt, ſiſt habeat. Pro rōneq; hac aut magis, aut minus conducibiles dicunt, vt nūc quidē qui laborī, nūc qui cōtinētiæ ſtabilitatiſq; ſtudioſiores ſunt, apti magis ſanitati videant. Et cōtra, cū á mediocri & ab eo qđ rō probat diſcedit, nūc quidē ignauus ille laborūq; fugiens, non aūt ambo, nūc vero luxu perditus et nō famelicus ille delectu deterior dicetur.

A cetur. Id vero euenit, ꝙ natura nō ī oībus ęqualiter à medio di ſtat. laboribus.n.minꝰ q̄ꝫ voluptatibus capimur. quę fiūt circa animā habent. Contraria vero cōſtituimus habitū, in quo magis excedunt, & in quē vulgus inclinatur: alter vero lateat, perinde ac nō exiſtat prorſus. quia n.cōtingit rarius, non ſentitur. Ita.n. iram manſuetudini opponimus, & iracundū manſueto. nā etſi exceſſus contingat in mā ſuetudine exercēda, ſiue admittenda reconciliatione, ſiue nō irascendo cū ſis cęſus alapis, pauci tñ eiuſmodi reperiunt, oībus in alterum extremum propenſis. ira nanq; minſe ſolet ee blanda.

Quarum actionum homo principium ſit, & quarum. Cap. 7.

POſteaq; igit habitus circa quālibet paſſionē, ac exceſſus defectusq;, & contrarios habitus, quos habēt ſm rectā rationē hoſes, enumeraui mus, ſupereſt, vt quid ſit recta rō, cuius ue termini reſpectu, B medium vocandū ſit, exponat. Manifeſtum vero oēs virtutes morales, oſaq; vitia circa voluptates doloreſq; exceſſus quoſdā eſſe atq; defectus. voluptates aūt à memoratis habitibus affectionibusq; fiunt. verū optimꝰ habitus rei cuiuſq; medius exiſtit. vnde patet virtutes aut omnes, aut quaſdā in mediocritate ſitas ee. Quapropter aliud principiū conſiderationi ſequēti cō ſtituat. Etenim ſubſtātię oēs ſm naturam principia q̄dā ſunt, & D poſſunt ſingulæ multa eius generis progignere: vt homo hominē, et aſal, in vniuerſum animalia aſalia, plantæq; plantas. Pręter hęc vero ſolus oſum animantiū nō actionum quarundam principiū eſt: quippe ꝙ ꝑter hūc nullū agere ꝑcepta dī. Sꝫ .n. ea propria vocant, è quibus primū motus proficiſcunt. iuſtiſſime vero oſum, è quibus aliter nihil queat produci, cuiuſmodi penes Deum ſunt. Immobilia aūt, vt in mathematicis, non ꝙ E ſe quidē, ſꝫ ſimilitudine quadā principia appellant. Hic.n. ipſo principio labefactato, labefieri oēs, q̄ ab illo principio fluxere, demōnes oportet: cum ipſe inter ſe demōnes altera alterā tā tiſper non euertunt, quantiſper illa communis ſuppoſitio, vnde lucē iſtę ſuā habēt, non euertit. homo igit motus cuiuſdam principiū eſt, nā actio motus ē. Quia vero principium, quēadmodū et in alīs, eorū q̄ per ipſum ſunt fiuntq; cā exiſtit: vt in F demōnibus, ita hic quoq; penſiculare ea conuenit. Nā ſi habē te trigono duos rectos, neceſsū eſt tetragonū quatuor rectis cō ſtare, manifeſtū eſt ꝙ trigonus duos rectos habēs cā eiꝰ exiſtat. Verū ſiquid ſ trigono mutaris, neceſſariū ē et in tetragono mutes: vt ſi tres habuerūt ſex, & ſi quatuor, octo. Sin vero nō mutes, vt illud, ita hoc quoq; hēat neceſſe eſt. Id ita neceſſario euc-

G nire ex Analyticis patet. verū
in præſentiarū in tātillum neq;
dicere accurate, neq; nō dicere
conuenit. Nā ſi nulla alia triāgu
lo cauſa eſt, cur habeat idipſum
principium erit & cā, qua reli-
qua adſtruantur. Quocirca ſi q̄
dā ſunt eiuſmodi, vt ēt contra
hēre poſſint, neceſſario ēt prin-
cipia ſunt eiuſmodi. nā ex neceſ
ſarijs nihil niſi neceſſariū cōclu
diſ: q̄ vero ā nobis oriunſ, ēt cō
trarie euenire poſſunt. equidē
quę penes homines ſunt, plera-
H que eius generis comperiūtur,
atque ipſi taliū ēt principia exi
ſtūt. Quarū igit cunq; actionū
principium & dñs hō cōſtituitur,
ea patet fieri & nō fieri poſ-
ſe, et in ſua ēt manu eſſe, quę fiāt
vel non fiant, veluti quorū ip-
ſe dñs eſt, vt vel ſint vel nō ſint:
quę vero in ipſo ſita ſunt, vt fa-
ciat vel non faciat, eorum vtiq;
cā exiſtit. Qm autem virtus ac
vitium, & vtrorumq; effectus,
hi quidē laudanſ, illi vero vitu-
I peranſ: vituperantur aūt lau-
dāturq; non q̄ ā neceſſitate, vel
natura vel fortuna inſunt, ſed
quorū ipſi cā ſum⁹: quorū, vero
alij, eorūdē ēt laus vel nota erit:
manifeſtū virtutem ac vitium
circa eiuſmodi verſari, quorū
cauſa quiſq; eſt, & actionis prin
cipium. Quocirca diſpiciendū
quorum cauſa, quarumq; actio
nū principiū homo exiſtat. ete-
nim confitemur oēs volūtario-
rum tm, & eorum quæ electio-
nē admittūt, neq; ā volentibus
deliberatoq; ſuſcipiuntur, ēm L
quemq; eſſe: inuoluntariorum
vero nequaquā. vnde ſatis con-
ſtat, voluntariorū tm virtutem
eſſe ac vitium. Idcirco quid vo-
luntariū, & inuoluntarium at-
que electio ſit, cū virtus his vi-
tiumq; deſcribanſ, explicandū
ē. primū aūt volūtariū ipſum,
& inuoluntariū conſiderādū.

De voluntario. *Cap.* 8.

ETribus vero his vnū exi-
ſtere vī, aut iuxta cupidi-
tatē, aut electionē, aut in-
telligentiā. Nā voluntariū ſm L
hęc aliquid eſt: inuoluntarium
vero præter hęc aliquid. Porro
cupiditas in tres ptes diſtribui-
tur, conſultationē, iraſcentiā, et
cupiditatē. itaq; hęc diſtinguē-
da ſunt, et primum quidem ſm
cupiditatem. Omne.n. quod iu-
xta cupiditatem eſt, voluntā-
rium vtiq; iudicaſ. nam inuo-
luntarium oē violentum vī. &
ſi violentum ſit, ēt acerbū erit:
omne ſ. quod coacti faciunt aut
patiunſ, quemadmodū Euenus
inquit: Omnem rem neceſſariā M
moleſtam eſſe. Itaq; ſi quid mo »
leſtū, idem ēt violentum erit, et »
contra. quicquid vero præter
cupiditatem eſt, id omne dolo-
rem infert: iucundorum.n. cu-
piditas eſt. itaq; violenta ēt in-
uoluntaria ſunt. & proinde quę
ſm cupiditatem, eadem volun-
taria: hęc.n. inter ſe inuicē ſunt
contraria. Porro omnis malitia
reddit deteriorem. intemperan
tia autem malitia quædam eſſe

vi-

A videtur: intemperans, qui præter rationem ſequitur cupiditates. volens igitur faciet, & voluntariũ iuxta cupiditatẽ.abſurdum .n. ſit, intemperantes reditos, iuſtiores fore. Ex his igitur voluntarium ſm cupiditatem iudicari queat, ex alijs vero contrariũ. quicquid.n.ſit voluntarie, id fit á volente: quodq; á volente,id voluntariũ. nemo autẽ vult qđ malum eſſe norit. Verũ intemperans non q̃ vult facit: ſiquidem intemperanter
B agere eſt ex cupiditate id qđ optimũ quis arbitrat agere. vnde volẽtẽ nolentẽq; eũdẽ agere cõtigeret: qđ eſt impoſsibile.Continens vero iuſtius agit inconti nente. nam continentia virtus eſt: & proinde iuſtiores efficit ſui ſtudioſos.tum vero exercet, cùm contra cupiditatem ſm rationẽ viuitur. Quocirca iuſte, quẽadmodũ et praue agere voluntariũ eſt. vtraq;.n.voluntaria apparent,& neceſſum ſi alterũ voluntarium ſit, ẽt alterum
C eſſe: qđ vero præter cupiditatẽ fit,voluntarium. idẽ igitur volens aget, & non volens. Sic ẽt propemodum ſeſe de ira habet. Nã continentia & incontinentia, quemadmodũ circa cupiditatem, ita circa irã quoq; verſari videnť. nã q̃ irę repugnat triſte eſt, & violenta eius cohibitio. itaq; ſi violenta ẽt inuoluntaria,& qđ ſm iram fit, voluntariũ. Vt & Heraclitus, vim irę contuens, repreſſionẽ eius permoleſtam arteſtari. Difficile.n. D
inquit, iræ reſiſtere eſt. anima »
enim fruitur, animoq; indulget »
ira.Sin impoſsibile eundẽ quipiã nolentem volentemq; vnũ idem facere; magis voluntariũ eſt,qđ á voluntate, q̃ cupiditate, aut iracundia fit: argumẽto eſt, q̃ multa facimus etiã abſq; ira,& cupiditate. Supereſt igit, vt,an q̃ volunt hoſtes idẽ ſit voluntariũ,conſiderẽt. videt nanque & id impoſsibile, qñ & ſupra conſtitutũ eſt, malitiã reddere iniuſtiores: ac intẽperãtia E
quidẽ malitia ẽ. Cõtrariũ vero vſu venit, eò q̃ nemo quę mala arbitratur, velit,quę tñ facit intemperans. Itaq; ſi iniuria afficere ſpontaneũ eſt :id aũt ex voluntate : ergo intẽperans factus non iniurius,ſed tẽperante prio re illo iuſtior erit: qđ eſt impoſsibile. Voluntariũ igitur nõ eſſe quod iuxta cupiditatẽ fit, neq; inuoluntariũ qđ cõtra cupiditatẽ fit, patet. Sed & neq; id qđ ſm electionẽ,ex ħiſdẽ manifeſtũ
P eſt. nam qđ ab electione fit, demonſtratũ eſt inuoluntariũ nõ eſſe: ſed magis q̃ quiſq; vult,id voluntarium.verum contingit ẽt non volentem tñ ſpontaneũ aliquid agere. atq; ſolum id eſt demonſtratum. multa inſuper repẽtino motu facimus: eligit autem repente nemo. Etenim ſi trium horum aliquod voluntarium eſt neceſſario,erit aut ſecundũ cupiditatem, aut electionẽ, aut intellectũ. ex quibus cũ

G duo priora nō ſint, relinquitur vt in eo q̄ cōtēplādo quis agat ſicū, voluntariū illud dicamus. Cęterū paululum progreſſi oratione, ſīnē tractatui de voluntario inuolūtarioq̄ imponemus. Eorū.n. quæ vi aut non vi euenium, cōſideratio prioribus cognata eſt ac propria. omne.n. violentū inuoluntarium. quocirca de violento conſiderandū eſt, qd ſit, quo ue pacto ad volūtariū inuoluntariūq̄ ſe habeat.

De violento. Cap. 9.

H Videtur aūt violētū et neceſſariū, viſq̄ & neceſſitas volūtario perſuaſioniq̄ in rebus agēdis opponi. In vniuerſum aūt violētū neceſſitatemq̄ ēt inanimatis aſſignamus. Nā & ignē vi coactumq̄ deorſum ferri cernimus, verū. q̄ vero ſm naturā ꝓpriumq̄ impetum fertur, nec violentia, nec voluntarium ſubeſt, ſed no male caret oppoſitio. verū cum ꝑter hęc cōtingunt, vi dicimus fieri. Eodē pacto et animalia & I inanimata vi multa cum facere tum pati animad uertunt: q̄ſ. ꝑter naturalē impetū ab externo aliquo mouent. Quod in anima quidē expertibus ſimplex principiū eſt, ſed in animatis ſę pe ſimplex, vt in q̄bus nō ſemper ratio cupiditatiq̄ conſonāt. Ac cæteris quidem animalibus quemadmodum & inanimatis violentum ſimplex eſt: quippe quæ cupiditati (nam ea viuūt) ratione minime cōtrarium habēt. homini vero ambo inſunt K certa q̄dā ætate, ea ſ. quæ rebus per rationē agendis idonea eſt. neq̄.n. vel puerum vel ferā agere dicimus. Proinde, cùm violētum oē moleſtum eſſe, nec vi quiſquam ſed gaudēs agere videatur, magna de temperante intēperanteq̄ controuerſia oriūtur, eò q̄ vterq; cōtrarios intra ſe impetus ſentiens agit. Vnde temperātē vi ſeipſum à ſuauiū cupiditate abſtraxiſſe aiunt. dolet.n. luctans cū reſiſtente cupiditate. Intēperās aūt vi, præter L rationem rapitur, minus cñ adfligitur: nā cupiditati lętus indulget, quippe qui ſuauibus intendit. quocirca non vi, ſed volēs agit, quia dolore vacat. Porro ꝑſuaſio violētię neceſſitatiq̄ opponiť, temperans vero ea ſectatur, de quibus perſuaſus eſt, non, vi, ſed volens. nā cupiditas citra perſuaſionē trahit, quippe quæ rōne caret. Quòd igitur ñ ſoli vi inuitiq̄ facere videātur, quamq̄ ob cām, ſ. ob ſimilitudi- M nē, qua & inanimata agere dicimus, expoſuimus hactenꝰ. Sed enim ſi et qđ in determinatione poſitum iſtic fuerat, adñciatur, ſoluiť qđ dictum eſt. Qñ igitur foris quippiam præter impetū intrinſecū mouerit ſedarit ue, vi id fieri aſſueramus: qñ vero ſecus, non vi. In temperante autē intemperanteq̄ inſitus impetus ducit (vtrunq̄.n. habet) & neuter vi et coactus, ſed volens vterque agit. nam prin-

cipium

A cipium quod foris eſt, pręter naturalem impetum, ſiue moueat ſiue motũ impediat, neceſſitatem vocamus: vt ſi quis manu, & voluntate & cupiditate retinentis arrepta, percutiat aliũ. verum ſi intrinſecus principiũ fuerit, vis non eſt: qñquidem & voluptas ineſt & cupiditas, quę ſtatim à natiuitate in omnibus deprehenditur. Atq; his ſerè duobus à natura quippiã ineſſe determinamus, eo ſ. q; à natiuitate ſtatim à natiuitate ineſt, & q; generatione exiſtente facile cõſequimur, vt ſenectus, canities, ac alia id genus. Itaq; non ſm naturã facit alteruter, ſed ſm naturam ſimpliciter, ſed non eandẽ. Quæſtionibus igit de temperante intemperãteq;, vtrum vi & nõ volens agat alter aut vterq;, aut vi ſimul inuitiq; ambo: & ſi vis voluntaria ſit, num volentes ſimul & nolentesq; agant, ex dictis hactenus occurrendũ. Verũ & aliter vi coactiq; agere dicuntur, non

C diſſentientibus inter ſe mutuo ratione & cupiditate, qñ ſ. id faciunt, qđ moleſtum quidem et friuolum iudicãt, ſed neglectũ, damnũ aut mortẽ inferat, hæc n. oẽs, aut coactos facere aiunt, aut non. faciunt aũt oẽs: nam omittere quidem licet, ſed ferendum incommodum. Verum ex his alia quidem violẽta, alia vero non violenta forte quis dixerit. Quæcunq; n. eorum, per q̃ vel facere, vel non facere penes ipſum eſt, & ſi non volens facit, D tñ & facere ſponte dr̃, & nõ vi: quę vero penes ipſum nõ ſunt, vi quodãmodo, ſed non ſimpliciter fieri dicunt, eò q; nõ illud ipſum eligit, ſed alicuius gratia agit. Verũ ex his eſt quoddam diſcrimen. Nam ridiculus fuerit, ſi, vt contactus quis vitaret, occidiſſet alterũ, vi ſe id coactumq; feciſſe dicat. maius. n. acerbiusq; malũ oportet, nõ facienti propoſitũ ſit. Sic. n. coactus, & non vi facit, ſ. qñ malũ

B boni gratia, vel ob maioris ma- E li repulſionem agit, idq; inuitꝰ: neque. n. penes ipſum hęc ſunt. quocirca & amorẽ, & iras quaſdam, & naturalia nõnulla inter inuoluntaria cõnumerãt: quia violenta nimis & ſupra naturã ſunt. vnde. & veniã merentur, eo q; vi cogere naturam ſoleãt. Sed & magis vi, inuiteq; facere vr̃, q facit ne vehementius aut leuiter doleat, vr̃ẽt ne gaudeat. nã ad ipſum refert vniuerſum, quod ferendo natura eſt. Verũ

F quę neq; naturalis cupiditatis, nec rõnis ſunt, non debet penes ipſum eſſe cenſeri. quãobrẽ phanatici, & qui futura prędicunt, quãlibet intellectus opus faciũt, nõ tñ id penes ipſos eſſe aſſeueramus, neq; vt faciãt q̃ fecerũt, neq; vt dicant q̃ dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaq; et intellectus quidã affectusq;, aut actiones ſm huiuſmodi rõnes et intelligentias, in noſtra poteſtate non ſunt: ſed quemadmodũ

G Phia..aus inquit, rõnem quædã ſunt nobis potẽtiores. Ergo voluntariorũ, ac inuoluntariorũ conſideratio, eorũ quæ vi eueniunt tractatui iũgẽda eſt, atq; hæc ita ſint inter ſeſe diſtincta. Nam qui ſpontaneum maxime interpellãt, in ſe coactos dicũt, vt in eũ animi ſuiſam venirent. Et quia finẽ id iã habet, & voluntarium, nec cupiditate nec electione terminatũ eſt, reliquum eſt vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur
H aũt inuoluntario contrariũ eſſe voluntarium, & qđ cuiuſq; gratia ſciens quis facit. interdum n. nouit q; pater ſit, non tñ q; occidat, ſed ſeruet poti⁹. vt Pelias petebant quidẽ poculum, ſed vt amatoriũ & vino plenũ. id vero venenum erat. ignorãs aũt quẽ, cui, & quid, ex ignorãtia, non p accidẽs agere dr. qđ autem ab ignorante tali fit, inuoluntarium eſt, ergo voluntarium contrarium eſt. Quæ igit penes ipſum ſunt, vt facere ob-
I mittat, facit non ignorans & p ſe, ea vtiq; volũtaria ſunt, & voluntariũ id ipſum eſt: quæ vero ignorans, ex eo q; ignorat ea, inuitus facit. Porro quia ſcire & intelligere bifariã capiunt, vel vt habeatur, vel vt vſurpet ſciẽtia, qui habens nõ vtitur, interdum ignorans merito dr, interdum vero nequaquã, velut ſi p negligentiã non vtat. Similiter et is vituperet, qui vel facilium vel neceſſariorũ peritiã, et p negligentiã, aut dolorẽ aliquẽ vo
lupetatemq; nõ veſtiget. Hæc loco huic inſerenda videbant. De voluntario igitur & inuoluntario hoc mõ determinatum ſit.

De electione. Cap. 10.

DE electiõe vero deſcepdicemus, ex poſitis primũ nonnullis qõnibus. Ambigat.n. fortaſſe q⁹, in quo genere oriant, tñ in quali conſtituenda ſint, aut eadẽ ne aut diuerſa ſint voluntariũ & inuoluntariũ. Maxime vero quidã aſſeuerant, & q̃renti ẽt ita forte L
videri q̃eat, electionẽ ex duobus his alterũ eſſe, ſ. aut opinionẽ aut appetitũ. vtraq;.n. conſectanea videtur. Verũ appetitũ nõ eſſe patet ex eo, q; tũ aut voluntatẽ, aut cupiditatẽ, aut irã eſſe neceſſum ſit: nemo quippe niſi horũ aliquid patiens appetit. Ira porro cupiditasq; ẽt feris ineſt: electio vero nequaquam. & tñ quibus hęc ambo inſunt, multa abſq; ira cupiditateq; eligunt, ſed dũ paſſionibus adſtriguntur, non eligunt, ſed tolerãt. M
Præterea cupiditati iræq; ſemp dolor iungitur, multa vero nos abſq; dolore eligimus. Volũtas inſup & electio idẽ nõ ſunt. volunt.n. interdum ẽt ea hoĩes, q̃ impoſſibilia norunt, vt oĩbus hominibus imperare, immortalẽ eſſe, id q; nemo ſciens impoſſibile elegerit: & in vniuerſum, q̃ & ſi non per ſe, ſed ſibi tñ impoſſibilia vel factu vel obmiſſu norit, vnde manifeſtũ electionẽ eſſe

A esse rerũ penes nos sitarum. Similiter clarũ, nec opinionẽ eẽ, neq; simpliciter, si quis aliquid putet, cum eligibile eiusmodi quid sit, qđ viribus nostris patetur. multa vero opinione cõcipiunt, q̃ penes nos nõ sunt, vt diametrũ cõmensurabilẽ. Porro nec vera est nec falsa electio, sed & nec rerũ penes nos sitarũ opinio, qua faciendum aliquid vel nõ faciendum arbitramur. Cõe vero id est de opinione & volũtate. nemo.n. finem, sed ea
B quæ fini consequendo conferũt eligit: quẽadmodũ nemo sanũ esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. neq; felicitate potiri quisq; eligit, sed quæstus studiũ et periclitationes, felicitatis adipiscẽdę gratia. Et in vniuersum declarat semper eligẽs, qđ, cuius ue gratia eligat. ẽ.n. aliud id cuius gratia, et qđ gratia alterius eligit: vult aũt maxime finẽ, vt in precio et sanũ eẽ, felicitet beatęq; viuere. Itaque patet aliã & opinionis & voluntatis
C rõnẽ esse. voluntas.n. & opinio maxime finẽ spectat, qđ non facit electio. Ergo electionẽ patet, nec voluntatẽ, nec opinionem, nec simplr villã animi ꝯceptionẽ esse: quo simul elucet, & qd sit, quid ue ab ꝟs differat, ac vt se ad voluntariũ habeat. Porro posſibilium esse aut nõ esse, alia eiusmodi sunt, vt de ꝟs suscipiatur deliberatio: alia vero vt nõ suscipiaẽ. quorũ.n. generatio penes nos nõ est, ẽt si fieri nõ fieri
D possint, q̃ q̃ vel natura vel alijs ex causis fiũt, de ꝟs sciens nemo cõsultare instituat. Verũ q̃ non tm̃ fieri nõ fieri pñt, sed in cõsultationẽ ẽt venire solent, ea sunt q̃ pro arbitrio facere non facere possumus. quapropter nõ de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nã illa ad nos nõ spectãt, hoc vero fieri nequit. Sed et nec de ois q̃ à nobis queant fieri. vnde manifestũ nec opinionem simplr electionẽ esse, eligibilia vero ẽt agi
E bilia, rerum s. penes nos existentium. Proinde miretur forte qs, quo pacto medici, quę scĩa complectuntur, in deliberatione ponant, cũ id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, qđ aut ratiocinando, aut sensu error ois committatur, quorũ vtrunq; in Medicina cõtingit: in grammaticis vero iuxta sensum & actionẽ quam spectant, in infinitũ progrediuntur. Quũ igitur neq; opinio, neq; voluntas est electio, ẽ certe velut vtrũque, & non ambo. ex improui-
F so. n. nemo eligit, sed cũ faciendum vr̃, conspiratq; volũtas: q̃ cum ambo eligẽti insint, vtroq; constabit electio. Cõsiderandũ autẽ quomodo insint hæc: idq; ex ipso nomine primum. Nam electio non simplr est, sed alterius ad alterum. vnde cõsiderationẽ consiliumq; requirit, & proinde ex opinione cõsultatiua constituet. Neque.n. de fine, qui rebus omnibus quidã pro-

G positus est, sed de his q̃ ad finẽ, suscipitur consultatio. id vero oẽs consultamus, donec ad nos trãstulerimus generatiõis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re prius cõsultata expensaq;, melius sit an deterius: volunt aũt q̃ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem: erit electio cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. enim uero oẽs quę eligimus, eadem volumus: nec tñ quę volumus, oẽa eligimus. Porro deliberatiuã facultatẽ vo
H co, cuius principiũ est consultatio, quę et concupiscit id, qđ vti le decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati aut homini electio est, eo q̃ nec cõsultare, nec cãm quare quid eueniat iudicare queat. Opinationem tñ faciendum ne quippiã sit, nihil vetat pluribꝰ inesse, sed rõne ꝓspicere nequaquã. animę. n. pars deliberatiua rõnes causasq; vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit, (nã quare quid, causa est, & id cuius gratia qd est aut fit, vt
I profectionis facultatũ cõportatio, qñquidem eius gratia proficiscuntur) constat eos qui proposito fine carent, cõsultationi parũ idoneos esse. Quapropter cùm quis facit aut negligit quę penes nos sunt, vt faciamus vel non faciamus, id q̃ nõ ignoranter, volens vsq; aut facit aut nõ facit. Cęterum multa eiusmodi citra consultationẽ præcogitationẽq; agimus. vnde necessum oẽ eligibile voluntariũ esse, nõ K aũt voluntariũ statim eligibile. item quę ex electione fiunt, oẽa voluntaria sunt, non aũt voluntaria oẽa iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones recte in voluntarias, in uoluntarias, & consultatas distribui: quę etsi non sint accurata, veritatẽ tñ modo aliquo attingũt. verũ deinceps de his in tractatu de iustis. Electionẽ igitur nec voluntatẽ simpliciter, nec opinionẽ esse patet, sed opinionem cum appetitiõe, qñ ex L consultatione concurrunt.

De fine, & ijs quæ ad finem ducunt: vbi virtutis assignatur definitio. Ca. 11.

ET qa consultantes omnes gratia alicuius cõsultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est & fundamentũ, quemadmodũ in contemplatiuis scientijs suppositiones: de quibus breuiter sub principiũ, verũ in Analyticis accurate differuimꝰ. Cę- M terum cõsideratio de ijs quę ad finem ducunt, partim vero inartificialis apud omnes est, vt bellũ gerant nec ne, his quibus hoc in consultatione est. Obuiũ autem magis est quapropter id est, cuius gratia cõsultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud hmõi, quodcunq; finis est vice. nam consulit quis quis consilium capit, vel finẽ recte ne perspexerit cõstituerit q̃:

ten-

A tendit enim eo cõsulendo quo-
modo hic finis in ipsum adduca-
tur, vel qũo ipse perduci in fi-
nem possit. Finis aũt semper na-
tura bonus est, de quo & partic-
ulariter cõsultant, medicus de
remedio adhibendo, dux de ca-
strorũ metatione, quibus finis
propositus est bonũ, id scilicet,
quod simpliciter optimum. Verum
quod præter naturam est, ex ali-
qua peruersitate, nõ id quidem
vere, sed apparens bonum est.
cuius rei causa est, q̃ entiũ quo-
B rundam vsus, non nisi his quib⁹
facta natura sunt, applicari põt:
vt sunt visibilia. neq; enim vide-
re licet, quorum visio non sit,
neq; audire quorum nulla audi-
tio. Sed per scientiã etiã, ea quo-
rum scientia non est, possunt fie-
ri. neq; enim æqualiter sanitatis
morbiq; eadem est scientia, sed il-
lius quidem iuxta, huius aũt
præter naturam. Sic & volũtas
simquidem naturam boni est,
præter naturam vero mali. &
C vult natura quidẽ bonũ, præter
naturã vero, & ex mentis qua-
dam euersione, malum. Verum
cuiusq; corruptio euersioq; nõ
in quodlibet, sed in contraria &
media competit: hos enim limi-
tes transgredi non licet. Et quia
error non in quælibet, sed in cõ
traria committitur, quibus con
traria sunt, tum in ea contraria
quæ iuxta scientiã opponũtur,
necessũ est, & errorẽ & electio-
nem à medio ad contraria ferri.
Porrò contraria sunt, medium,
maius & minus, eo q̃ iucundũ D
& triste sic habeãt, vt ab anima
iucundum quidem bonũ iudi-
cetur, iucundius vero melius, et
triste malũ, tristius & deterius.
vnde patet circa voluptates &
dolores, virtutes vitiaq; versa-
ri, circa eligibilia nãq; cõsistũt.
Electio aũt circa bonum, malũ,
& apparentia, quæ natura sunt
voluptas & dolor, versat. Quo-
niam igitur ipsa virtus moralis
ipsa mediocritas est, omnisq;
circa voluptates & dolores ver E
satur, vitiũ aũt circa excessum
& defectũ, & ea prorsus, in qui-
bus etiam virtus consistit necess
sum est, virtutẽ moralem habi- Virtus qd
tum esse electiuum mediocrita-
tis, quo ad nos, in iucundis & tri-
stibus, iuxta q̃ qualis quisq; mo
ribus dr, dolens gaudensue. dul
ce nanq; siue amarũ diligẽs. nõ
qualis quidam moribus dicit.

Virtutem effectum non perficere, sed ad finem rectum reddere. Cap. 12.

QVibus ita determinatis,
dispiciatur, vtrũ virtus
electionẽ reddat nõ F
peccabilem finemq; rectũ: nem-
pe vt cuius gratia debeat, tantũ
eligatur, vt nonnullis videtur,
rationem absoluat, id quod tem
perantiã dicimus, quippe quæ
rationem non euertit. Sed enim
virtus & temperãtia discernun
tur ab inuicem, de quibus post
erit dicendi locus. quibus enim
cunq; rationem rectam præsta-
re virtꝰ videtur, id causa existit,
cuiusmodi etiam temperantia.

Cæterũ

G Cæterum eam laudabilium eſſ, præmiſſis dubitationibus, oſtẽ detur. Porro ſcopum quidẽ licet eſſe rectũ, verum in his quæ ad ſcopum aberrare. rurſum ſcopo etiam falſo propoſito, in his quæ ad ipſum tendunt, recte habere. interdũ vero vtraq; falliũr. Verum igitur virtus ſcopũ, an ea quæ ad ſcopum regit? Aſſeuerauimus autem ſcopum à virtute conſtitui. quocirca nec collectione, nec rõne aliqua hæc demonſtrabuntur, ſed vt principium
H hoc poſitum nobis eſto. Neque enim medicus cõſiderat, an eſſe ſanũ, ſed verum deambulare, an non deambulare oporteat. Neq; gymnaſtes an bene habere, ſed vtrũ luctari vel non luctari expediat. ſimiliter neque alia vlla circa finem occupatur. Quẽad modum enim in contemplatiuis ſuppoſitiones principiorũ locum obtinent, ſic & effectiuis finis, & principiũ eſt & ſuppoſitio. qm̃ ſi hoc ſanum eſſe conuenit, neceſſum eſt hoc eſſe, ſiqui-
I dem illud expectes: quemadmodum iſthic, ſi triangulo duo recti, neceſſum eſt hoc conſequi. Cogitationis igitur principiũ finis eſt, actionis vero cogitationis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio cauſa ẽ, aut virtus, ſi ratio nõ fuerit, per virtutem finis, non quæ ſunt ad finem, cõſtituetur. Finis autem eſt id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius eſt de aliquo: cuius igitur gratia medium eſt, eius cauſa virtus, quæ id cuius K gratia eligit. Verum quæ deceãt cõſecutio alterius eſt facultatis, quæ id cuius gratia eligit. non enim ipſius eſt electio, ſed eius quod ipſius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. verum vt finis rectus præfigatur, electionis munus eſt, cuius cauſa ẽ virtus. quocirca qualis quisq; ſit, ex electione iudicamus, non quid, ſed cuius gratia faciat expendentes. Similiter & vitium cõtrariorum gratia electionem
efficit. nam ſi quis cum in pote- L
ſtate ſua ſit bonum agere malumq; obmittere, agat contrarium, neceſſum eſt hunc honeſti ſtudioſum haudquaquã ẽ. Itaq; virtus & vitium voluntaria ſunt, cùm nulla neceſſitas ad mala perpetranda cogat. inuoluntaria enim cùm turpia ſint, non vituperantur tamen: contraq; bona nõ inuoluntaria, ſed volũtaria laudantur. Poſtremo omnes laudãtes vituperãtesq;, electionem magis q̃ facta intue
mur, etiam ſi virtute ſit eligibi- M
lior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, ſed eligit ea nemo. Sed & quia difficile electionem cuiuſmodi ſit perſpicere, idcirco ex opibus qualis quisq; ſit iudicare neceſſum habemus. itaq; eligibilior actio, ſed laudabilior electio. Expoſitis igitur hæc eueniunt, & cõſentanea ſunt apparentibus.

Ariſto-

ARISTOTELIS MORALIVM EVDEMIORVM LIBER TERTIVS.

SVMMA LIBRI.
De virtutibus moralibus omnibus, iuſtitia excepta.

De fortitudine, forti, & eorum extremis, Cap. 1.

MEdiocritates igit eſſe in virtutibus eaſq; electiuas, & contraria earũ vitia, quæq; ſint, vſtr dictum eſt. Singulatim vero vnãquanq; perſequẽtes, primũ de fortitudine dicemus. fere enĩ apud oẽs in cõfeſſo eſt, & fortẽ circa terribilia verſari, & fortitudinem vnã è virtutibus eſſe. Diſtinximus aũt in tabulæ ſuperiore, vtrũ cõfidentia & fortitudo, cũ aliquo pacto ſibi inuicẽ opponantur, ẽt inter ſe cõtraria ſint. Vnde manifeſtũ, qui ab ĩis habitib⁹ nomen habẽt, ẽt inter ſeſe inuicẽ opponi. quẽadmodũ timidus. nã is magis q̃ deceat timere, minus vero audere dr. & confidens, qui ipſe quoq; ex eo q̃ hmõi ſit, minus ſcilicet, q̃ deceat timẽs, magisq; q̃ deceat audens, nomen trahit. vnde & audax ab audacia denominat. Quocirca cũ fortitudini ſit circa timores audaciãq; habit⁹ præſtantiſsimus: decet vero nec vt audaces, qui in nonnullis deficiunt, in aliis vero excedũt, agere: neq; timidorũ inſtar, qui in eodẽ peccãt, nõ eodem tñ ſed cõtrario modo. audendo enim deficiũt, timẽdo vero excedũt: manifeſtũ eſt mediã audaciæ timiditatisq; diſpõnem fortitudinẽ eſſe. is enim habitus optimus. Videtur aũt fortis metu vacare vt pſin', timidus aũt metui obnoxius eſſe. Et hic quidẽ multa, pauca, magnaq;, & parua metuit, idq; vehemẽter, & cito: ille vero cõtra, aut prorſus non, aut leuiter, ægre & raro, & non niſi magna. & hic quidẽ vehemẽter terribilia ſuſtinet: ille vero nec leuiter qdẽ horrida. Quæ igit ſuſtinet fortis primũ, ſibine, an alteri terribilia? Etenim ſi alteri terribilia ſufferat, nihil videat magnificũ fortẽ eẽ. ſin vero ſibi ipſi, neceſſum eſt nõ niſi magna & horrida terrorẽ ſcutere. Itaq; ſi terribilia vehementer, vehemẽs: ſin leuiter, infirm⁹ ẽt met⁹ fuerit. vnde cõtingit fortẽ multos magnoſq; terrores formidare. Verum vt timidum cõtrarie fortitudo præparare, vt in eo q̃ aut nihil aut pauca timeat, eaq; & leuiter & ægre. Sed enim horribile, quẽadmodũ & iucundũ & bonũ, bifariam dr. alia enim ſimplr, alia vero cuidam iucunda bonaq; vocatur non ſimplr: ac contra prauæ & minime iucundæ, quemadmodum q̃ prauis vtilia ſunt, & quæ iucunda pueris, quia pueri ſunt: ſic ẽt terribilia alia ſimplr, alia vero alicui. Quę igr timid⁹ metuit, quia timidus, nemini terribilia ſunt.

Alia

G Alia rursum leuiter, alia pluri-
mis timemus. Et quæcunq; na-
turæ humanæ horribilia sunt,
ea simplr terribilia vocam⁹: for-
tis vero ad hæc intrepide hēt,
sustinetq; eiusmodi, quę partim
ipsum quoq; terrent, partim ve
ro non. qua enim homo est, ter-
ribilia illi quoq; sunt, qua vero
fortis, nō sunt, aut certe leniter,
aut nequaq;. Terribilia tñ dicun
tur, quæ à pleriſq; timeri solent,
quocirca hic habitus laudatur.
H Quēadmodum enim robusti,
sanicq; appellant, non vt illi nō-
nullis laboribus frāgantur, aut
hi nullo excessu debilitētur, sed
ex eo, q; vel prorsus non turban
tur, aut simplr aut leniter, à qui
bus multi & pleriq;. valetudina
rij enim & infirmi & timidi cō
munibus vulgaribusq; passio-
nibus afficiūtur, sed citius vehe
mentiusq; q̄ solent. multi præte
rea, quib⁹ multi afficiunt, ea vel
nō prorsus vel leniter ipſos tan-
gunt. Quæritur asit num forti
I nihil sit terribile, neq; metuat
quicquā. An nihil vetat, pro eo
ac dictū ē ipsum quoq; timere.
fortitudo enim rationē sequit̄,
ratio vero honesta capessere iu-
bet. quocirca qui non per hanc
sustinet, is aut stupidus est, aut
confidens. verū qui ob honestū
tantū non metuit, solus fortis ē.
Timidus igitur quę non decet
metuit: audax vero in quib⁹ nō
opꝰ, audet: fortis vero in vtroq;
agit quod decet, & proin medi⁹
exist̄it. nā quæ ratio dictat, ea &
metuit & sustinet. quæ magna, K
acerba, interitūq; inferētia nisi
sint honesta, subire haud iubet.
audax vero ēt non iubente ipſa
subit: timidus vero ne si iubeat
quidem: solus autem fortis ipsi⁹
iussui obtemperat.

De quinque ſpecibus fortitudinis non vera. Cap. 2.

SPecies autem fortitudinis
quinq; sunt numero. eadē
enim sustinent, non tñ eas-
dem ob causas. Vnde vna ciui-
lis, quā verecundia parit. Altera
militaris, experitia vsuq; rerū L
profecta: non quēadmodum di
xit Socrates, vt horribilia, sed
vt auxilia horribilium cogno-
scantur. Tertia per ignorantiā
& imperitiā: velut est puerorū
insanorūq; fortitudo, qua hi hor
ribilia sustinent, illi vero serpen
tes manibus prehendunt. Alia
rursum ex spe nascit̄, qua laute
conuiuati æbriiq; pericula susci
piunt. nam vinū spem solet ad-
dere. Postremo alia ex affectuū
impotentia rationis expers, vt M
amore ira ue accensorum. nam
siue amet quis, audax potius q̄
timidus erit, multaq; pericula
sustinebit. velut qui Metapon-
to tyrannū occidit: & in Creta
fabulas recitauit. Siue ira com
moueatur. nā extra se rapit̄ ani-
mus. Vnde & ferę syluestres for
tes dicūtur, nec sunt tamen. con
citatæ enim sunt eiusmodi: non
concitatæ, quēadmodum & au
daces, inæquales sunt vehemen
ter. Maxime asit naturalis est ab

ira

A ira profecta fortitudo. inuicta
enſ ira. quapp & pueri optime
pugnãt. ciuilis aũt pp legem exi
ſtit. Cæterũ harũ nulla ſm veri
tatem cõparata eſt ad cohorta-
tiones tñ in periculis vſum adſe
runt hæc oſa non mediocrem.

Quæ dicantur horribilia. Cap. 3.

DE horribilib⁹ igit cũ ſim
plr iã dixerim⁹, nõ ab re
fuerit de his fuſius deter
minare. In vniuerſũ igr horribi
lia dr met⁹ effectiua, ea ſ. q do-
lorẽ inferũt corruptiuſ. Nã qb⁹
B alia afflictio incidit, aliũ et dolo
rẽ, diuerſum⁹ affectũ, nõ metũ
parit. nã q moleſtiã aliquã, pſpi-
cit, velut eã, qua inuidi aut æmu
li, aut pudore ſuffuſi affliguñ. ſ.
aliud nomẽ fortit, eõ q met⁹ eo
rũ tñ malorũ eſt, quorũ natura
interitũ vr ſferre. Quocirca nõ
nulli quãlibet molles, fortes tñ
ſunt in qbuſdã. & nõnulli duri
ac tolerãtes, timidi. Vr enim, p-
pemodũ, ppriũ fortitudinis mu
nus eſſe, circa mortẽ eiusq; acer
bitatẽ recte affici. nã ſi algorem
C qs & calorẽ, pro eo ac rõ dictat,
ſuſtinet, cũ a periculo abſint, ve
rum ad mortẽ mollis ſit & timi
dus, nõ ob aliud, niſi ob ſteritũ:
alius vero ad eadẽ qdẽ mollis,
erga mortẽ aũt ſtrepidus: ille q-
dem timidus, hic aũt fortis iudi
cari ſanẽ queat. periculũ nãq; fs
cõſtare terribilibus tñ dr, q in
ppinquo habẽt eiuſmdi ſteritẽ
effectiua. apparet ãt periculum,
qñ ppe cernit. Terribilia igitur,
circa q verſari fortis aſſolet, di-
cta iã nobis ſunt, eõ q appetẽtia D
effectiua doloris corruptiui, ops
nec, pcul, ſed ſ. ppinquo appare-
re, nec magnitudine hũanę vir-
tutis, pportionẽ excedere. Quę-
dam. n. neceſſũ ẽ, oſ⁹ terribilia
videanſ, oẽsq; pcellãt. Nihil enſ
vetat, q min⁹, quẽadmodũ cali
da frigidis & alia qdã corpis
humani habit⁹ viresq; ſuperãt,
ita animi affectionib⁹ nõnullis
opprimamur. Timidi. n. et auda
ces ſm habit⁹ decipiunſ. illis. n.
nõ horribilia, horribilia tñ vr,
& q leuiter metuẽda ſunt, vehe E
menter. audaci vero contrariũ,
horribilia aſola vr, & q vehe-
mẽter, leuiter. viro ãt forti vera
horribilia maxẽ. Quocirca, nec
ſi qs ignorãter picula ſuſtineat,
fortis ẽ. velut q fulmen, ex inſa-
nia ferat illatum, ac ſi cognoſcat
quãtũ ſit periculũ, ex irę impetu
agat. quẽadmodũ ſi Celtæ, ſum
ptis armis, occurrãt fluctib⁹, ex
iuſmodi furioſa fortitudo pror-
ſus Barbarorũ eſt. Nõnulli vero
ob alias voluptates pericula ſu-
ſtinẽt. nã & ira voluptatem hẽt P
quandã, cũ ſpe nẽpe vltionis ſu-
mẽdæ. Verũ nec ſi ob eiuſmodi,
nec ob alias voluptates, malorũ
ue grauiorũ fugã mortẽ obeat,
vere fortis dſqđ ppea merito
dicat. Nã ſi mori iucũdũ ſit, ſpe
p intẽperãtiã morerent laſciui.
quẽadmodũ & hodie, cũm ipſa
qdẽ morte minime, ſed inferẽti-
b⁹ eã ſuauib⁹ exitib⁹ fit, vt qdã
p incõtinẽtiã certũ ſibi cõciliẽt
interitũ. Non ignari ẽt certam
mortẽ

G mortē propoſitā, quo ex genere nullus fortis videaſ. Neq; ſi qs dolorē fugiēs, (qđ ſolent multi) mortem accerſiāt, fortis fuerit. Quēadmodū.n. Agathon inqt, praui hoſtes qui dolorib⁹ victi, mortē eligūt, veluti Chironē fabulæ perhibent, ob dolorē vlceris mortē optaſſe, licet immortalem. Nō procul ab his diſtāt qui ex peritia periculā ſuſtinēt, id qđ pleriq; ſolent militātes. Id nāq; cōtrariū Socratis ſnīæ, opinātis ſciam fortitudinē eſſe. neq; enī H qa nouerint horribilia, qui ſup mucronib⁹ iaculorū ingredi dicerūt, id auſi ſunt, ſed quia ꝑſidia cōtra læſionē explorata habent. Neq.n.q audaci⁹ pugnāt. idcirco fortes ſunt neq; quēadmodū nec robur, nec diuitiæ iuxta Theognim, fortitudinē gignūt. Vir.n. vt inqt, paupertate domaſ oſa. Manifeſta nāq; qđā ſuſtinēt pericula, eo q̄ diſcrimen nullū futurū nouerūt, cū paratū ſit ꝑfidiū. argumēto eſt, q̄ malis iā reuera imminētib⁹, retrocedunt. I Inter oēs igit partes ea vī virtuti ꝓxima, q̄ ex verecūdia naſcit fortitudo. Quēadmodū & Homerus Hectorē ſcribit, periculū obiſſe verecūdia ſpulſum. Hectorē verecūdia cępit: prim⁹ » nāq; Pulydamas me reprehēde » rit. atq; ea ē quā diximus ciuilē. Cęterū vera neq; hęc ē, neq; alia ex his vlla, ſed furori ſīlis ē ferarū, q̄ impetu ferunt. neq.n. vel ob ignominiā, vel ex ira, vel q̄ nō morituros ſe arbitrēt, aut q̄ facultatib⁹ ꝑſeruatiuis inſtructi K ſint, ſuſtinere horribilia opinor. nā ita nihil horribile eſſe iudicarint. Et qm̄ virt⁹ oſa electiua ē, nēpe vt ſupra dixim⁹, q̄ oſa gr̄a alicuius, ei⁹ nēpe qđ honeſtū ē, hui⁹ inſtinctu eligaſ, patet fortitudinē, quia virt⁹ eſt, horribilia gr̄a alicuius ſuſtinenda docere. neq; ex ignorantia, vt q̄ iudiciū formaſ, neq; ob voluptatē, ſed ob ſolā honeſtatem. qm̄ ſi nō ſit honeſtū, ſed furioſum, qa turpe, id nequaquā ſuffert. Circa q̄ igi L tur verſet fortitudinis mediocritas, & quorū ſit, & ꝓp quid, & horribilia quā vim habeāt, ſatis in ꝓſentiarū explicatū videtur.

De temperātia, & eius extremis. Cap. 4.

M POrro de temperātia & intēperātia deinceps diſſerere conabimur. Intēperans aūt multifariā dr̄. interdū enim qm̄, nō eſt caſtigatū nec emēdatū, quēadmodū incaſtratū dicimus, q̄ caſtrat⁹ nō ſit, quorū caſtrari nōnulla poſſunt, alia non ꝓnt. (dicimus.n. incaſtratum, & qđ caſtrari n.ō poſſit, & qđ cum poſſit, nō ſit tm̄ caſtratū) ſic & intemperās dr̄, vel q̄ tēperiē caſtigationēq; natura nō admittat, vel qđ admittat qdē, ſed nunq; ſit caſtigatū. ueluti puer ſ his pecatis q̄ recte moderaſ tēperans. iuxta eā. n. intēperiē hoſtes intēperātes dr̄. Rurſum & id intēperās dr̄, q̄ vel ægre, vel nō oſno caſtigatione vlla emendari queat. Multifariā aūt cū dicaſ in tēperātia, patet circa uoluptates

quāda

A quaſdã & dolores verſari: tũ q̃ ex diſpõne circa eas varia, & à ſe inuicẽ, & ab alijs hoſes differãt. prius ãt deſcripſim⁹ quo pacto intẽperãtiã appellatiõe trãſfera m⁹. nã eos q̃ nullo ſenſu erga eas cõmouent, ſi ſenſatos alĳ, nõ nulli aliud nomẽ imponũt. Verũ non eſt nota hęc affectio neq; vulgaris, eo q̃ magis ſ alterã partẽ pec cet, & q̃ cõgenit⁹ ſit oĩb⁹ iucundorũ eiuſmodi ſenſus & delinitio. Hmõi aũt ſunt, q̃s Comici ſducũt agreſtes hoſes, q̃ nec moderata q̃dẽ neceſſaria q̃ vlla ſua uitate miſcent. Et q̃a tẽperãs circa voluptates verſat, neceſsũ eſt ẽt cupiditates q̃ſdã illi ꝓpoſitas eſſe. Itaq; quę ſint iſta explicare opꝑ. neq; n. circa oẽs cupiditates, ofaq; ſuauia verſat tẽperãs, ſ opinione q̃dẽ circa ſenſibilia duo, guſtabile, ſ. & tãgibile, reuerãtur circa tangibilia tñ. Nã circa viſionis voluptatẽ, q̃ citra veneris cupiditatẽ pulchrorũ, aut dolorẽ, q̃ turpiũ aſpectu naſcit, aut eã q̃ ex auditione ſuauiter C cõſonantiũ, aut ſecus, aut q̃ olfactu fragrãtiũ aut fœtidorũ ꝓueniũt, nõ verſat tẽperãs. neq; enim vel patiẽdo, vel nõ patiendo dr̃ intẽperãs. Siue igiẽ q̃s aut pulchrã ſtatuã, aut equũ, aut hominẽ cernat, vel ſuauiter audiat canentẽ, nec bibere nec edere, nec veneri ſdulgere velit, ſ pulchra q̃dẽ videre, & canentẽ audire, is intẽperãs minime uideaſ, quẽadmodũ nec Syrenũ cãtib⁹ delinitus. ſed circa duo hæc ſenſibilia verſant, q̃ & reliquorũ animãlĳ B ſenſib⁹ incurrẽtia, dolorẽ, voluptatẽue cient: ſ. q̃ guſtu tactuue ſentiunt. Cæterũ q̃ reliqua ſenſib⁹ ſuauia exiſtũt, nullũ ferẽ illis ſenſum mouẽt, vt circa ꝓpoſitionũ pulchritudinis cõtuitionẽ nihil magnopere moueri vĩr, ſ & nec auſcultationib⁹ ſonorũ ritetq; cõſonãtiũ, neq; ſuaue aut grauiter olẽtib⁹: ſ oẽs sẽſus acutius pcellãt. Sed & odorib⁹ q̃ gaudẽt maxĩe, qui ꝓ accẽſu, nõ ꝓ ſeſe oblectãt. Dico ãt ꝓ ſe, q̃b⁹ gaudem⁹ nec ſperãtes, nec recordãtes E aliud, velut cibis aut pot⁹. nã ob aliã, hoc eſt edẽdi bibẽdiq; voluptatẽ ĩs gaudem⁹. ꝓ ſe vero, vt ẽ lucorũ et floꝝ. Quocirca ſcite Stratonicus dixit, illa quidẽ pulchre, hæc vero ſuauiter fragrãr. Et q̃a guſtabile aliq̃d, nõ omnẽ voluptatem ferẽ attingunt, nec quantũ extremo linguæ apice, ſed quãtũ toto gutture ſentitur. quapp̃ gulonẽ nõ optãt linguã longã, ſed quẽadmodũ Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur. F Itaq; circa tangibilia, vt ſimpliciter dicã, intẽperãtia eſt cõſtituẽda, circa ea, q̃ ẽt intemperãs verſat. nã vinolentia, pdacitas, luxuria, crapula, etiã oĩa eiuſmodi circa ſenſus ꝑdicta ſunt: q̃s in partes intẽperãtia diuidat. Verũ qui vinum, auditiõe, olfactuq; excedit, nõ dr̃ intemperãs. citraq; ignominiã tales errores vituparam⁹, & prorſus circa q̃ nõ dicunt cõtinentes, incõtinentes vel o[illegible] tẽperãtes ſunt, nec intẽperãtes.

Inſen-

G Insensat⁹ igit̄, aut quocunq; alio nosse appellare cōueniat, qui in oīb⁹ deficiat, qb⁹ solēt plerūq; oēs participare, atq; lętari. Verū q excedit, intēperās est. oēs enī his & natura gaudēt, & aliquo ēt mō cōcupiscunt, nec vñ sunt, vel dīr intēperātes. etenim cōsecuti, excedūt magis q̄ oporteat gaudēdo: nō cōsecuti magis q̄ oporteat dolēdo. Sed nec dolore ēt vacāres dīr. nō enim deficiūt gaudēdo dolendoue, sed magis excedūt. Quia igit̄ circa hæc est H excessus defectusq;, manifestū q & mediocritas, q habit⁹ optim⁹ est, & vtriq; cōtrarius. Itaq; tēperantia habitus p̄stātissim⁹, circa q̄ intēperās versat, q̄ in dictis iucūdis sensibilib⁹ tenēs mediū, insensibilitatis ītēperātię; mediocritas exisiit. Excessus vero intēperantia est. Defectus āt nosc̄aret, aut supra positas appellatiōes sortiē. Accuratius vero deinceps de iucundorum genere pertractabitur, vbi de cōtinentia incōtinentiaq; agemus.

I *De mānsuetudine, et eius extremis. Cap. 5.*

EOdē pacto de mansuetudine, rigiditateq; sentiēdū ē. Nā & mānsuetū qualē quēdā ēē erga dolorē ex ira p̄fectū cernim⁹. Supra.n. iracūdo, rigido & agresti (ofa.n. hęc sunt disp ōr.is eiusdē) seruilē, et īsensatū opposuim⁹: eo q̄ ita vocentur, quotquot nō mouēant ad iram qb⁹ oporteāt: sed laceśiti faciles hūiles; ſcīē p̄bēāt ad contēptū. op; ppōsita.n. libi inuicē sunt, celeriter et ęgre, leniter & vehemēt K ter, & dolor quē irā dicim⁹ lōgo tpe durans, ei q breui. Q̄m vero quēadmodū & I alīs, hic quoq; excessus defectusq; repetiē. Rigidus.n. est eiusmodi, q̄ citius magis, lōgioreq; tpe, cū nec qñ, nec quib⁹ op;, ac i multis afficit. Seruilis āt cōtrarius quispiam est. Mediꝰ āt inter inæqualitatē cōsistit: & q̄ vterq; habit⁹ vitiosus est, patet mediū horū æquanimitatē ēē. neq; enim p̄currit, aut excedit: neq; quib⁹ non op; irascit, nec quib⁹ op; nō irascit. L Quoc: circa eū & mānsuetudo circa eāsdē affectiōes versāt habit⁹ optimus, erit & mānsuetudo mediocritas quædā, & mānsuet⁹ inter rigidum seruilemq; medius.

De liberalitate, & eius extremis. Cap. 6.

SVnt porrò & magnanimitas, & magnificētia, & liberalitas mediocritatis. Liberalitas.n. circa acq;sitionē amissionēq; facultatū versat. Nā qui of acq;sitione gaudet, ofq; amissione dolet, vtrūq; magis q̄ op; M illiberalis est. qui vtrūq; minus quā oporteat, pdigus. q vero vt op; vtrūq;, liberalis. vt op; hic, velut in alīs ēt expono, quēadmodū recta rō dictat. Et q̄ illi quidē in excessu defectuq; sunt: nā vbi extrema sūt, isthic & mediū, q̄ō p̄stantissimū est I qualis specie, & vnū: necessū & liberalitatē inter, pdigalitatē, illiberalitatēq; circa facultatū acquisitionē, & amissionē mediā cōsistēr. Bifariā āt facultates q̄stuariaq; vocam⁹.

A vocamus. alia enim ꝓ ſe ē ſacultatū poſſeſsio, velut calcei & veſtis: alia vero ꝓ acceſſis: nec tñ ita, vt ſi quis lance calcei vice vtaſ, ſed velut emptio, conductio⁹ mercenaria. emunt.n.& calcei. Pecuniæ ãt cupidus prę quęſtu accidẽtario circa numiſmatum poſſeſſionẽ occupaſ: illiberalis vero, & pdigus circa accidentiã lucrãdi modũ. nã ille qdẽ in acquiſitione naturali augmẽtũ quęrit, pdigus vero ſ neceſſarijs deficit: liberalis ãt ex abundãti
B copia largiſ. Spẽs vero harũ differre dicunt, eo ꝙ magis & minus circa particũlas oſtendunt: vt illiberalis, parcus, ſordidus, turpis lucri cupidus. Parcus.n. eo ꝙ nõ eroget, dr. Turpis autẽ lucri cupidus, ꝙ oĩa corrodat. Sordidus, qui vehemẽter in exiguis obnitit. Decepeor vero depilatorq⁹, qui iniuſt⁹ ex illibera litate eſt. Ita contra prodigorũ hic quidẽ caut⁹ eſt, qui inordinate cõſumit: ille vero incõſideratus, qui in eo quẽ ferre dictat
C ratio, durare dolore non poteſt.

De magnanimitate, et eius extremis. C. 7.

DE magnanimitate ãt, ex ijs q̃ de magnanimis dicta sũt, ẽterminare opꝛ: eo ꝙ vt I alijs iuxta affinitatẽ & ſimilitudinẽ, quoad latent, pgredi cõueniꝛ. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vſu venit. Quocirca nõnunquã contrarij tadẽ affectãt. quẽadmodũ pdigus & liberalis, pfractus & grauis, audax ẽt fortis, circa eadẽ. verſanꝛ, & cognati ſunt aliquouſq⁹. nã & audax & fortis pricula ſuſtinet, ſed hic qdẽ ſic, ille vero aliter, q̃ plm inter ſe diſtant. Dicimus ãt magnanimũ iuxta noſs appellationem, velut vi & magnitudine animi inſtructũ. itaq⁹ & grauis & magnifico ſimilis videaſ: qñquidem oẽs virtutes quodãmõ ſectaſ. nã recto iudicio de reb⁹ maximis pariter & ſſimis bonis pollere laudabile ẽ. Vñr ãt ea mãgna eſſe, q̃ optimo habitu inſtructus, pſequiſ, circa eiuſmodi, ſ. iudicũda. Magnanimitas vero ẽ pſtantiſſima. iudicat ãt in vnoquoq⁹ mai⁹ & min⁹ recte iuxta ſapientis virtutis⁹ præſcriptũ. vñ vel ipſa oẽs virtutes, vel ipſam oẽs cõſequunꝛ. I præterea cõtẽptiuis dr magnanim⁹. Singulę vero virtutes rerũ pter rõnẽ magnarũ sũt cõtẽptrices. vt fortitudo piculorũ: id.n. magnũ ſter turpia deputat, & neq⁹ multitudinẽ oẽm iudicat formidandã. & intẽperãs voluptates. liberalis opes multas magnas⁹ſ ſpnit: id qđ magnanimi eſſe vr, eo ꝙ I paucis occupeſ. atq⁹ hæc magna sũt, eo ꝙ nec cuiuslibet iudiciũ ſpectat. Magis qppe magnanim⁹ ſpectat qd vni ſapiẽti pbeſ, ẽ⁹ multitudini, vt vulgo. Quẽadmodũ ad Agathonẽ dixit Antiphon, maligne defenſionẽ laudãtẽ. neglect⁹.n, ppria maxime affectio magnanimi. Porro nec vitę, nec opũ, q̃b⁹ſtudere magnope vir hoſes, curã geric, ꝫ tñ honoris. itaq⁹ & dolet igno

G minia affect⁹, & ſdigni ſubiect⁹ impio: gaudet ãt principatũ aſſecutus. vñ cõtraria vſur. nã circa honores occupani, & q̃ vulgus ſentiat de ſe cõtemnere, nõ ſunt cõſentanea. quocirca accurati⁹ hęc diſcutere op⁹. Nã honor exiguus & magn⁹ bifariã capiunt. aut. n. ã multis is & vulgaribus, aut ab illuſtrib⁹ ille cõtingit. q̃ rurſus ꝓ re, ſ qua euenit, differt. magn⁹ enim nõ ſolũ honorãtiũ multitudine aut q̃litate, aut pre cio eſtimat, ſed veritate. vñ & H ꝓncipat⁹ & reliqua ꝓclara, et ſtudio digna bona cẽſent, q̃ reuera eximia exiſtũt. Quo circa nulla virt⁹ magnitudine caret, qua & amplificare & ius reddere vr̃ in q̃b⁹ fuerit. ſed. n. & inter cęteras uirtutes magnanimitas eminet. q̃re peculiari vocabulo hac ꝓditus magnanimus appellat. Qm̃ vero bona alia honorabilia sũt, alia vero vt ſupra determinaui m⁹: ex q̃b⁹ alia ex vero eximia, alia parua sũt: q̃b⁹ nõnulli cũ digni ſint, ſeipſos dignos etiã arbi I tranť, ſ ñſdẽ ſolet elucere magnanim⁹. Quadrifariã vero hæc diſcernunť. Nã & dignũ eẽ ñs, & ſe ſe dignum ñs iudicare cõtingit. Interdũ vero & mediocrib⁹ dignũ ñs quoq; ſe dignũ iudicare. Nõnunquã vero eoũerſo vtra libet hæc ad ſe ſuicẽ cõponunť. nã cũ exiguis aliquis dign⁹, magnis atq; honorabilib⁹ ſe dignũ arbitrat, ali⁹ maximis dignus, paruis ſe dignũ ẽxiſtimat, prior quidẽ hic eſt exiguis dign⁹, magnatq; affectãs, vituperationẽ me I reť. dedecẽs. n. id eſt, ac minime honeſtum, ſter dignitatẽ q̃ppiã cõſeq. verũ & is vituperãdus q ꝑ̃ti honore dign⁹, cũ tñ auerſetur. reſtat, iã vtriq; horũ cõtrarius, q cũ reb⁹ magnis dign⁹ ſit, ſeipſũ ẽt dignũ arbitret. hic laudabilis & ſter hos medi⁹ eſt. Et q̃a circa honoris electionẽ fruitionẽq; circa honorabilia reliq̃ bona diſpõ eſt ꝓſtantiſsima magnanimitas, et quẽadmodum oſtendim⁹ nõ circa vtilia occupať, ac ipſa mediocritas cũ ꝓmis laudabilis. manifeſtũ ẽt magnanimitatẽ eẽ quãdã mediocritatẽ. Ex cõtrariorũ aũt, hoc q̃d diximus indignũ, maximis ſeſe dignũ arbitrãtem, lentitudo. tales quippe lentos dicim⁹, q magna venditãt, cũ nõ ĵnſint. Verũ vbi dign⁹ magnis, ſe ſdignũ cenſet, puſillanimitas appellať. puſillanimis. n. eſt, q ꝓclara merit⁹, ñs ſeſe indignũ iudicarit. Itaq; magnanimitatẽ neceſsũ eſt mediocritatẽ eẽ, inter puſillanimitatẽ & lentitudinẽ. Porro quart⁹ ex M his, neq; oſno vituperatione dign⁹, neq; magnanim⁹, ſ nulla re magni q̃ppiã conſecut⁹. neq; n. vel dign⁹ exiſtit, vel ita de ſeipſo cenſet, quapp nõ eſt cõtrarius. Nã etſi planẽ cõtraria ſter ſe videanť, magnis dignũ magna, & paruis dignũ exigua deberi ſibi arbitrari. cõtraria tñ nõ ſunt, eò q; hic reprehenſione careat, qñquidẽ ex rõnis inſtinctu agit, & eadẽ q̃ magnanim⁹ naturæ con

ditione.

A ditione. Cū vterq; quib⁹ dignus
est, sese dignū arbitrat, magna-
nim⁹ ex ñs, quib⁹ dignus ē sese
dignū censebit. pusillanimis ve
ro cū magna insint ei bona ho-
norabilia, si eis se indignū iudi-
cat, qd faceret, si paruis dignus
esset? aut igr magnis se dignū iu
dicās, lent⁹, aut pauciorū. q̄ circa
nemo pusillanimen dixerit, qui
quilin⁹ tm̄, se nō impio dignū
cēseat, setq; subsciat, verum qui
honesto loco natus sit, impe-
rium q; rem magnam iudicarit.

B *De magnifico, & eius extremis. Cap. 8.*

MAgnificus ăt nō ex qua
libet opatione, electiōe
ue dr̄, sed ex sumptib⁹:
nisi forte p trāslationē ita voce-
tur. absq; sumptu ăt magnifícen
tia ñ est. nā μεγαλο, i. decēs, sorna
tu: ornat⁹ vero nō in q̄buslibet,
ꝫ i necessariorū excessu cōsistit.
Verū qui i magno sumptu decē
tem magnitudinem eligit, eāq;
mediocritatē cū eiusmodi volu
ptate expetit, magnificus ē. qui
vero ampli⁹ quā par sit, & p̄ter
C modū, is nosse caret: tametsi quā
dam affinitatē inter sese hñt, q̄s
vocant ineptos & p̄digos. Nā q
opulēt⁹ dilecti hosꝫ nuptiꝫ sum
ptus suppeditat⁹, eū apparatū se
decere arbitratur. Qui frugales
paucaq; desiderātes excipienti
cōueniat, parunificus. Verū q nu
ptiali apparatu eos excipiat, nec
ob gloriā, neq; pro authoritate
peculiari aliqua, p̄digo sit is vr̄.
Verū qui pro dignitate iuxtaq;
rōnem id facit, magnificus est.
decorū. n. iuxta dignitatē est, qñ D
quidem nihil p̄ter dignitatē de
cet. decorū ăt esse op⁹. etenim de
centis est agere iuxta dignitatē,
& qū deceat, & circa qd deceat,
aliud. n. decorū est circa familia
ris, aliud circa amati nuptias,
atq; ipsū ēt ſ mīa aut eiusmodi: ve
spectaculū. Cimonē nō Themi-
stoclē, q̄ humiliore fortunæ ha-
ctenus eēt, decere aiebat. ille ve-
ro, cui qualiscunq; sit dignitas
perinde est, nullus est horū. De
liberalitate vero sīr se hēt. nā li
beralis aliquis est, qū libet. E

*De indignatione, verecundia, amicitia, gra
uitate, veritate, vehemente. Cap. 9.*

ET fere etiā sic cetera circa
mores, aut laudabilia vr̄ vi
tupabilia. nā alia excessꝰ,
alia defectus, alia vero mediocri
tates sunt passiuæ, quēadmodū
suidus & alienis malis gaudēs:
iuxta hoc. n. habitus dr̄, inuidus
quidē angi, dignorum successu:
hic vero s eadē passione nosse ca
rere, sed ei affectioni obnoxius,
nocꝰ ē, gaudēdo ſdignorū vr̄cx
fibus vel successibus, item & di F
gnorū lętādo. Medius vero ſter
hos ē indignabūdus, & qū vete
res νεμεσητικον vocāt, à dolēdo, ob indi
gnorū successum. quapp & Ne-
mesin Deā esse arbitrant. Vere-
cundia mediocritas est ſter im-
pudentiā & stuporē. Nam qui
nullā de se existimationē mora-
tur, impudēs, qui oēs, stupidus,
q; vero apparēces q̄sdā modestę,
verecūd⁹. Amicitia vero medi-
inter inimicitiā & adulationē.

G Nã qui oĩb⁹ pro cupiditate ſua iucũde cõgredit, adulator eſt, q vero voluptatẽ oẽm vitat, odioſus. uerũ q nec ſectat, nec refugit oẽm voluptatẽ, ſed qđ optimũ vĩ in cõgreſſu obſeruat, amicus eſt. Grauitas vero mediocritas eſt inter cõtumaciã, et placẽdi ſtudiũ. Nã q nihil in cõuictu alteri largit ſed cõtẽnit, cõtumax. qui vero oſa oĩbus⁹q ſe ſubĩcit, placẽdi ſtudioſus eſt. qui vero alia qdẽ largit, alia nõ, grauis appellat. Verus ãt & ſimplex, quẽ nigi H dum vocãt, inter diſſimulatorẽ & iactabũdũ medi⁹ eſt. Nã qui ſua deteriora mẽtit q̃ ſunt, idq; ſi ignorãs, diſſimulator. q vero maiora p̃dicat, iactabũd⁹ eſt. verũ q vt habeat exponit, ver⁹, & iuxta Homerũ ſapiẽs appellat. & in vniuerſũ, hic qdẽ veri, ille falſi amator ẽ. Porro vrbanitas mediocritas ẽ: & vrban⁹ inter ruſticũ et ſcurrã medi⁹. Quẽadmo *omiſ: dũ. n. circa alimẽtũ, vorax & ⁹ pe ri⁹ differũt, q̃ ille nihil aut pauca aut ęgre admittat, hic vero ſa I cile oſa, ſic ruſtic⁹ hẽt ad ſportu nũ aut ſcurrã. nã ille ridiculũ nihil aut ęgre admittit, hic vero oſa & p̃opte & ſumuiter. Verũ neutrũ ita decet, ſ̃ q̃dã admittẽda ioca, q̃dã nõ, idq; iuxta rõnẽ: qđ facit vrbanus. Demõ ãt eadem. q̃nquidẽ & eiuſmodi ẽ vrbanitas, & nũ quẽ trãſferẽtes dicim⁹, eg̃llimus habit⁹, et mediocritas laudabilis: extrema vero vituperabilia ſunt. Duplex ãt vrbanitas ẽ. alia. n. q̃ ridiculis gaudet, iocisq; ẽt in ipſũ ſcommate I iactis: alia q̃ iocos luſuſq; pexhibere alĩs põt. Diuerſę qdẽ ã ſeinuicẽ, ſ̃ mediocritates ambæ. nã q & exhibere iocũ alĩs põt, q̃ afficiat ſyncere iudicãs, & q in ſe dictũ ferre ridiculũ, ſter ſportunũ & frigidũ medius ẽ. Quæ determinatio melior ẽ, q̃ ſi illudo, qũocũq; affecto, moleſtũ ec qđ dĩ aſſeral: q̃ppe q̃ magis placere, ea moderatione p̃dito cõueniat, hic. n. recte iudicat. Cęterũ oẽs hę mediocritates etſi laudabiles ſunt, nõ tã virtutes dici de L bẽt, neq; earũ cõtraria, vitia: q̃ppe q̃ hęc oſa ex affectionũ diuiſione, carere electiõe cõſtat. vna quęq;. n. harũ affectio q̃dã eſt, et quia naturalis eſt, ad naturales ẽt virtutes referẽt. naturales cnĩ quodãmodo uirtutes hę ſunt, vt ex ſequẽtib⁹ patebit, cũ prudentia. vnde & inuidia, iniuſtitiæ (nã ad aliũ ſpectant actiones ab ipſa p̃fecte) & indignatio iuſtitię, verecũdia modeſtiæ adeenſent. quocirca & eo ſ gñe modeſtiã deſiniũt. ver⁹ ãt & van⁹ eiuſ M modi vt ille ſapiẽs, hic ſtult⁹ ſit. verũ mediũ magis extremis cõtrariũ eſt, q̃ ipſa ſibi, eo q̃ illud cũ neutro iũgat, & ſit, hæc vero frequenter. ſuntq; nõnunquã timido audaces, ac partim p̃digi, partim illiberales, et p̃ſus vitioſe inęquales. Nã cũ recte inęq̃les ſunt, me. diũ exiſtũt. medio nãq; extrema aliq̃ mõ inſunt. verum cõtrarietates non vñr extremis ſiſt iuxta mediũ amb̃g inęle.

inter-

interdū.n. iuxta defectū, aliqſi iuxta exceſſū inſunt: quorū cā ſūt duo illa ſupra cōmemorata. paucitas erga iucūda inſenſatorū, & qđ cōtrariū magis eē vī, in q̄ magis peccaſ. tertiū vero, q̄ rarius, minꝰ contrariū vī: vt audacia ad fortitudinē, & p̄digalitas ad liberalitatē. De reliqs igitur virtutibus laudabilibus fere dictum eſt: itaq̄ de iuſtitia deinceps dicendum erit.

Pro Quarto, Quinto, & Sexto ſequentibus libru lege Quintum, Sextum, ac Septimum Nicomachorū. hoc enim ex eo loco tranſlati fuere, nullo penitus mutato verbo: vt in Græcis exemplaribus videre licet.

ARISTOTELIS MORALIVM EVDEMIORVM LIBER SEPTIMVS.

SVMMA LIBRI.

De amicitia, ac eius ſpeciebus. De ætatibus: ac multis, quæ circa hanc fiunt conſyderanda. De benevolentia, concordia, ac probatis.

De amicitia, vbi diuinatur, an ſit in ſimilibus vel in contrarijs. Cap. 1.

DE amicitia, q̄d, ſit, & quale ſit, quis ité amicus: ac vtrum ſimpliciter tantū dicaſ amicitia, an multifariā, & ſi multifariā, quot nam modis: inſup quo pacto ſit amico vtendū, qd ue iuſtū amicū, nihilominus excutienda nobis ſunt, q̄ ea q̄ de moribꝰ circa honeſta eligibiliaq̄ traduntur. Nā inter ciuilia officia vel potiſſimū ē, amicitias ſeu inter ſe hominū mutuas cōciliare. Eāq̄ ob cām virtutē vtilem exiſtere dicimus, q̄ amici eē nequeūt, q̄ mutuis ſeu inter ſe iniurijs cōflictant. Præterea iuſtū iniuſtūq̄ maxime circa amicos verſari cēſ cōfitemur. Et ſanè vī vir bonꝰ ēt amicus eē, ac amicitia moralis q̄dā habitꝰ: vt ſi iniuriā quis cauere inſtituat, hoſes ſuicē reddat amicos, eo q̄ veri amici nunq̄ mutuo, quēad modū & iuſti, inferāt iniuriam. E
q̄circa aut idē, prſus, aut cognata inter ſeſe amicitia iuſtitiaq̄ exiſtūt. Præterea ſeu inter bona ꝑfectiſſima reputamꝰ paratū eē amicū: & malū grauiſſimū ſolitudinē, amicorūq̄ carentiā interpretamur: q̄ oſa vita, ſpōtaneaq̄ hominū cōuerſatio his cōſtet, q̄cū familiaribus aut cognatis, aut alijs nobiſcū depētibꝰ vī liberis vel parētibꝰ vel vxore trāſigit. Et ppria q̄dē iuſta, q̄ ad amicos ſpectāt, ſolū ad nos ptinēt. verū q̄ lege cōſtituta, nō equidē nos, F
ſed alios reſpiciunt. Verū multa ambigi circa amicitiam ſolent. Primū q̄dē q̄ foris aſſumiť, vt plerūq̄ dī. Vī enī nōnullis ſiſſe ſili amicū eſſe: vnde natū eſt qđ ferť, Deꝰ ſimilē ſp adducit ad ſimilē. etenī graculus ad graculū, & fur furē cognoſcit, & lupꝰ lupū. Sed & phyſiologi vniuerſā naturā rerū deſcribētes, principiū hoc cōſtituunt, ſiſſa ad ſiſſa cōtendere. Quocirca & Empe-

docles canem ſemeſã fictili incumbere aiebat, ob ſimilitudinẽ, quã cũ eo plurimã haberet. Atq; hi quidẽ ad hunc modum amicũ definiunt. Alĩ vero contrariũ cõtrario amicũ aſſerunt. amabilia.n. deſiderabiliaq; oĩb⁹ amica ſunt: & ſiccũ humida, nõ ſicca appetit. vnde & terra pluuiã optare dr̃, & rerũ oĩum mutationẽ gratã eſſe: ea vero in contrariũ fit. Et ſitẽ ſiti inimicũ, & ſigulus (qđ dr̃) odit figulũ. Inſuper & animãtia quibus ex eodẽ victꝰ ſuppetit, hoſtilia ſuicẽ ſũt.

H Opiniones igit̃ hæ tm̃ diſtãt ab ĩis, quæ ſitẽ amicum, & cõtrariũ inimicũ cenſent. Minus certe ſũ ei quod plus eſt, hoſtile exiſtit. inimicitiãq; dies exordiũ. Præterea & loca inter ſe diſſita, cõtrariorũ ſunt: amicitia.n. contrahere vr̃. Alĩ vero contraria amica putãt, & Heraclitꝰ increpat poetam dicentẽ, q̃ liis inter Deos & hoſtes pereat. Neq; n. harmoniã cõſiſtere inq̃t, citra acutũ & grauẽ ſonũ: neq; aſalia abſq; mare & fœmina duobꝰ cõtrarĩs. quę duæ opiniones de amicitia ſunt I vniuerſũ plm̃ diſcrepãtes. Verũ aliq; magis cognatę ſũt, & p̃prię apparẽtiũ. alĩs.n. inter prauos amicitiã conſtare nõ poſſe, ſed ſter bonos tm̃. alĩs cõtra, abſurdũ vr̃, ſi mr̃ liberos nõ amare aſſeraĩ, cũ & ſter bruta amicitia ſtercedat tãta, vt ẽt p̃ ſobole ſua mori ĩ recuſent. Alĩ tm̃ vtile amicũ arbitrant̃. argumento illis ẽ, q̃ oẽs id p̃ſequunt̃, ſutilia vero abĵciũt. Vñ Socrates ſenex I ille ſaliuã põiciẽs, & capillos vnguesq; ſcindẽs, particulas ſe inutiles oẽs abĵcere dicebat, & poſtremo ẽt corpꝰ ipm̃ cũ mortuũ fuerit, & q̃ nullis porrò vſibus accõmodari q̃at. verũ vbi vſui ẽ, veluꝰ ſ Ægypco, referuãt. q̃ oia cõtraria inter ſe maxĩe videnṫ. nã inutile ſitĩ, & cõtrarietas ſitĩtudini, ac cõtrariũ inutiliſsimũ cõtrario ſuo maxime repugnat. quippe q̃ cõtrarĩ ſit contrariũ corruptiuum. Inſup vr̃ alĩs quidẽ facile amicos cõparare, aliis vero rariſsimũ hũc cognoſcere, L qm̃ citra ſucceſsũ non cõtingit. Cũ felicibꝰ amicitiã oẽs captãt. verũ alĩ, ne in ĩſidẽ quidẽ infortunĩs p̃ſiſtentibus, credendũ iudicãt. quippe q̃ fallacia quadã, fictaq; cũ calamitoſis conuerſatione, bonorũ amicitiæ ſeſe inſinuent. Sed adducẽdus ẽt noſtre mus, qui & opiniones de his rectiſſime exponit, & dubitatiões cõtrarietatesq; ſoluit. qđ fit, dũ appoſite explicant, q̃ vñr cõtraria. eiuſmodi.n. rõ maxime apparẽtibus cõſonat. Cõtingit autem oppoſitiones manere, qñ Mj quod dictũ eſt, verũ ſumptum fuerit: interdum vero ſecus.

Quale ſit id, quod amatur, iucundum, an bonum. Cap. 2.

DVbitationẽ autẽ habet, vtrũ iucundũ, an bonũ id ſit, qđ ameṫ. Nã ſi id maxĩe cõcupiſcimꝰ, erit eiuſmodi potiſſimũ amor. Neq; enim amator dr̃, qui non amet ſemp.

Et

A Et cupiditas ſemp ad iucunda
ferť.nã & iucundũ, quod volu-
mus bonũ amamus: verũ aliud
eſt iucundũ ac bonũ: de quibus
& alijs cognatis determinare co
nabimur, his principijs cõſtitu-
tis. Quæ cupiditate aut volũta-
te appetunť, aut bona ſunt, aut
apparẽtia bona. Quapp & iucũ
dũ cõcupiſcibile eſt, qa apparẽs
bonũ: qppe q alijs bonũ iudice
tur, alijs appareat tm̃, ẽt ſi nõ iu-
diceť.neq.n.in eadẽ aſę ꝓtę sũt,
phãtaſia. Paret igiť amicũ & bo
B nũ & iucundũ eſſe: & determina
to, altera iã ſuppoſitio ꝓmitten-
da. Bonorũ.n. alia ſimpliť bona
ſunt, alia alicui non ſimpliť, atq;
eadem ſimpliť & bona, ſimpliťq;
iucunda. Nã quæ ſano corpori
cõducunt, ſimpliť corpori bona:
q; vero laborãti tm̃, non ſimpliť
appellamus, velut ſunt medica-
menta, & ſectiones. Siſť & iucũ-
da ſimpliť vocamus, q integrũ
ſanumq; corpus oblectant: vt in
clara luce, non in tenebris cerne
re: verũ laborãti ex oculis cõtra
C riũ. & vinũ iucũdius eẽ iudicať,
nõ linguæ ex vinolentia corru-
ptæ, q; ne ſuſum quidẽ acetũ di
ſcernat, ſed ſenſui ſyncero. Siſť
& in ijs quæ animã ſpeciãt, non
quę pueris aut beſtijs, ſed corda
tis probanť. vtrorumq; igiť me
mores, hæc eligimus. Et quẽad-
modũ pueri ac beſtiæ habẽt ad
cordatũ, ſic prauꝰ ſtolidusq; ad
moderatũ & ſapiẽťẽ. ijs vero iu-
cunda ſunt, q; iuxta habitꝰ inci-
dunt, quę ſunt bona & honeſta.

De tribus amicitiæ ſpecibus: & quæ ip- D
ſarum propria ſit amicitia. Cap. 3.

QVia vero bona multifa-
riã dĩť, aliud.n. quia ta-
le ſit, aliud qa vtile
ac frugiferũ: ſic & iucũdũ, aliud
ſimpliť ac bonũ ſimpliť, aliud ve
ro qđ alicui videaťr bonũ, quem
admodũ ſ inanimatis: cõtingit
ob ſingula hæc aliq;d nos eligere
& amare: vt & hoſtem, aliũ.n. q
virtute ſ̃ditum, aliũ quia bonus
& frugiferus, aliũ quia iucũdus
ob voluptatem. Amicus aũt ſit, E
qñ amatꝰ redamat: neq; id igno
rať ab ipſis. Quocirca neceſſum
tres amicitiæ ſpẽs eſſe: neq; iux-
ta vnũ aliquid oẽs, neq; vt vniꝰ
generis ſpẽs, neq; oſno æquiuo-
ce dicanť. ad vnã.n. quandã pri-
mãq; referunť: quẽadmodũ me
dicinale. etenim aſam medicina
lem, & corpus, atq; inſup etiam
inſtr̃m & opus dicimꝰ: ſed pro-
prie primũ, q qđ rõ eiꝰ nobis in
eſt. velut inſtr̃m medicinale, q
medicus vtiť, nec tã inſtr̃i ratio
medici rõni ineſt. quocirca in F
oſibus primũ illud quęriť. Et qa
primũ vťe eſt, vťr ẽt capiť quod
fallit. itaq; & de amicitia nõ poſ
ſunt oſa apparentia reddere. Ra
tione.n. vna minus congruente
non arbitranť cęteras amicitias
eſſe. aliæ vero ſunt quidẽ, ſed nõ
ſiſt: aliæ vero, cum prima nõ cõ
uenit, vt vťis, ſiquidẽ prima fue
rit, neq; alias eſſe amicitias in-
quiũt. Verũ vt mõ dictũ ẽ, mu
ltę amicitię ſpẽs ſunt: qm̃ tripliť
dici amicitiã determinauimus,

G cū alia ob virtutē, alia ob vtilita
tē, alia ob iucūditatē oriri dicaſ.
Et ſanē quæ cōmodorū gra na-
ta eſt, plerūq; eſt amicitia qui ſe
inuicē, quia vtiles diligere ſolēt.
Platōis hortamenta deoque vbi obſ quibꝰ locupletatꝰ
vsus. Et nōdū Atheniēſes cogno
uerūt Megarēſes. Quæ vero ob
voluptatē cōtrahiſ, iuuenū eſt.
mutatia.n. pro ætate moribꝰ, ēt
iucundū mutāt. Quę vero à vir
tute ꝓficiſcit, optimorū. vnde
manifeſtum eſt primā amicitiā,
bonorū eē mutuū erga ſe inuicē
H amorē, mutuāq; electionē. Ami
cū.n.eſt amatū amāti, amicusq;
itē redamās amato. Ea igiſ ſola
Iter hoſes eſt, qppe q ſoli electio
nem ſentiūt. cęterę āt ēt ferīs in-
ter ſe ſūt, vbi ēt aliq mediocris
elucet vtilitas. Atq; ita ēt cicura
hoſ, & alia alīs amica ſunt: quē-
admodū regulꝰ auis crocodilo,
Herodoto teſte: & quēadmodū
vates de conſeſſibꝰ tranſitioni-
busq; loquunt. Et mali malos,
eū ob vtilitatē, tū ob iucūditatē
amant: neq; tñ amicos fatent, cū
I primę ſint expertes: qppe q pra
uus iniuriā praue ſſerat, qđ ami
citiæ legibꝰ repugnat. Alīj itidē
amāt citra amicitiā primam, q̄s
tñ reliquas colere nihil vetat.
ob voluptatē.n. incōtinētes ſeip
ſos ſuſpectos hñt, nec ab iniuria
mutua abſtinent. Quocirca nec
ob voluptatē ſe mutuo amātes,
dici amici debēt. qñ accurate di
ſquirentibꝰ plane primā nō eſſe
cōſtet. illa.n. firmą eſt amicitia,
hæc vero, ut hactenꝰ diximus,
nō illa quidē, ſed ab illa ꝓfecta. K
Quapp ut illo tñ pacto amicus
eē aſſeraſ cogere, eſt apparentia
abſurdaq; dicere. nā iuxta rōnē
cōem quādā affirmare oēs ami-
citias licet. Supeſt igiſ, vt prima
tñ amicitia voceſ: interdum ve L
ro ēt oēs: neq; vt æquiuoce, neq;
ad ſeipſas quomodocūq; haben
tes, neq; iuxta vnā ſpeciem, ſed
potius ad vnū aliquod relatas.

De amicorum diuerſitate: & qui proprie ſint dicendi amici. Cap. 4.

ET quia ſimpliciter bonū iucun
dumq; idē & ſiſ eſt, niſi qd L
obſtet: & primus verus, &
ſimpliciter amicus (nā talis ꝓp ſeip-
ſum eligibilis, idq; neceſſario.
quēadmodū. n. ꝓp ſe bona quiſ-
piā appetit, ſic & ipſm talē eligi
opꝫ) verus āt amicꝰ ēt iucūdus ē
ſimpliciter: vī igiſ qūocūq; amicus
iucūdus eſſe. Verſi magis de his
determinādum, vtrū qđ ipſi, an
quod ſimpliciter bonū amicū ſit, &
vtrū actu amare cū voluptate,
vñi & amabile iucundū, an non.
hæc.n. ad idē reducenda ſunt. &
qđ nō ipſi bonū fuerit, nō ēt ad M
ipſm ptinet. Atq; hoc ipſm eſt qđ
q̄riſ, ſic eſſe bona, q̄ ſimpliciter bona
ſunt. eligibile.n. ē ſimpliciter bonū:
ipſi vero, qđ ipſi bonū: q̄ cōue-
nire opꝫ. Et virtꝰ vna talem effi
cit. & ciuilis facultas ēt, quibus
hæc non inſunt, ingignit, mō iā
añ accōmodatꝰ & hō exiſtat. na
turaliter. n. ei bona ſunt, q̄ ſimpliciter
bona. Siſter & vir pro fœmina, &
ſtupidꝰ pro ꝓdito indole. ob dul
ce vero, neceſſe eſt quæ pulchra
ſunt,

A ſunt, ſint et dulcia. vbi vero diſ-
ſonãt hæc, iã nõ ꝓrſus bonũ. nã
intẽperãtia interuenire põt. Cũ
n. honeſtũ iucũdũq; diſcõueni-
unt, ſ affectiõib⁹ intẽperãtia ẽ.
Quia cũ prſa amicitia ẽ ſm vir
tutẽ, erũt et ipſi ſimpl̃r boni: nõ
q̃a vtiles, ſ alio quopiã mõ: qſ-
q̃dẽ bifariã, huic & ſimpl̃r bo-
nũ capiẽ. et ſiñ quẽadmodũ in
cõducibili et habitib⁹, vbi aliꝺ
ẽ ſimpl̃r cõducibile, et honeſtũ,
velut ſe exercitatio ad medica-
tionẽ hẽt: ltaq; & habitus hoſs
B virt⁹. Sit igiẽ hõ ex reb⁹ natura
p̃ſtãtib⁹. nã virt⁹ natura p̃ſtãtis
ſimpl̃r alterius vero alicui⁹ ne-
quaquã, ſ huic bonũ dr̃. Eadẽ
quoq; rõ dulcis ẽ. Hĩc igiẽ veſti
gãdũ, vtrũ abſq; volũtate ſit a-
micitia, q̃d ue differat, et ſ vtro
amãr cõſiſtat: et vtrũ bon⁹ eẽ ẽt
ſi iucũd⁹ q̃at, ſ nõ ꝓp̃ idipſũ ñ.
Amor igiẽ cũ dicat bifariã, vtrũ
q̃ actu ẽ, eo q; bonũ iudicat, ſi ab
ſq; voluptate eẽ apparet. ꝑ hãc,
quẽadmodũ ſ ſcia rerũ cognatę
cõtemplatiões diſciplinæq; ſpẽ
C ſua facile intelligunt, ita ẽt fami
liariũ recognitiões expeditę fi-
unt. cui⁹ rei rõ eadẽ ſ vtriſq; eſt.
Natura igiẽ ſimpl̃r bonũ, et ſim
pl̃r iucũdũ: et q̃b⁹ bonũ, ꝟſdẽ ẽt
iucũdũ ẽ. Quapp ſimilia ſiñb⁹
mox gaudẽt, et hoſ hõ iucũdiſ-
ſim⁹. Et q̃a impfecta ea cõdõne
ſunt, ẽt abſoluta eiuſmodi erũt.
Eſt añt vir bon⁹ pfect⁹. ſiq̃dẽ er
go amare actu mutuę familiari
tatis et notitię, electio cũ volu-
ptate ẽ, ſ, et amicitia prſus ſim-
pl̃r bonorũ et iucũdorũ, q̃ bõa D
iucũdaq; ſũt, mutua electio. At-
q; ea amicitia habit⁹, ex q̃ eiuſ-
modi electio pficiſcit. nã op⁹ ei⁹
act⁹ eſt, q̃ ſi extra, ꝟ ſ ipſo amãte
cõſiſtit, cũ potẽtia extra, vel in
alio ſſit, vl̃ diuerſũ ſaltẽ exiſtat.
Quocirca ſ amãte, nõ in amato
gaudiũ ẽ. Amari. n. amabilis rei
illud vero ẽt amicitiæ act⁹ ẽ, &
aſati tm̃, cũ ꝑſus ẽt in anſatis cõ-
petat, qñ et ea q̃q; diligũt. Et q̃a
amare actu ẽ gaudẽr amato, q̃te
n⁹ amatũ, et amic⁹ ẽt ẽ, q̃ amat
vicisſim, erit amic⁹ amico, nõ E
q̃ muſic⁹ vel medic⁹. Voluptas
igiẽ ab ipſo ꝓcepta, quã amic⁹,
ꝓprie amica voluptas appellat.
ipſũ. n. diligit nõ ob aliꝺ q̃dpiã.
quã ãb rẽ niſi eo q̃ẽn⁹ bon⁹ eſt
delectat, ñ fuerit amicitia prſa.
neq; rẽ vllã ſ interueniẽtẽ obſtare
decet, vt bonũ ipſũ nõ delectet.
itaq; ẽt ſi grauiõlẽtia fuerit, aliꝺ
obliterare, et mẽtis ſ duſtriã am
plecti ver⁹ amic⁹ ſolet. Hãc igiẽ
primã amicitiã eẽ oẽs cõfitenẽ.
aliq; vero ꝓp hãc, & aliꝺ mõ vi-
dẽt, et ſ cõtrouerſiã veniũt. Cõ- F
ſtãtiã. n. quãdã hãe amicitia vr̃,
ac ſola ea cõſtãs ẽ. nã pnũciatũ ã
grauib⁹ ẽ, cõſtãs id eẽ, qđ ñ cito
fiat, neq; facile diſſoluat. cætera
iudicio ſyncero vocant. Porrõ
nec citra fidẽ conſiſtit amicitia
firma: ea vero exprimẽtũ reqrit,
vt inqt Theognis. Neq. n. viri
mulieris ue mẽtem cognoueris
añ piculũ, velut de vi mẽtis sũ-
ptũ. Eodẽ pacto et tẽpus reqrit
amicus. q̃a ẽt amici añ cõtractã

ami-

G amicitiã cupiũt: q habit⁹, velut iã cõsummata amicitia, ladet. nã quia ad mutuã amicitiã propẽdẽt, & sibi inuicẽ ola officia pręstãt, putant si velle amici, sed re ipsa amici eẽ. Verũ quẽadmodũ in cęteris, ita hic quoq; vsu venit. quẽadmodũ. n. sani nõ sunt statim q id velint, ita nec amici q eẽ volũt. argumẽto ẽ, q facile tales nõdũ assumpeo experimẽto, ita nec calũnia circũueniant. q experimẽtũ qbus in reb⁹ habẽt, in his facile se calũnię nõ ꝓ-
H bẽt. in quibus aũt nõ hñt, ꝓsua deant, si coniecturas calũniator adhibeat. Simul vero pę, nec ter prauos amicitiã cõstare posse: qppe q iniqui sunt, et nemini sese cõmittũt, ex seipsis alios metiẽtes. Vnde et boni facili⁹ decipiunt, nisi ea periclitatiõe diffidãt. Etenim praui natura bona amico ꝓferũt, neq; quisq; amicũ magis q̃ res amat. nã tales amici nõ sunt: repugnãt. n. legi amicitię, amicorum cõia ola asserẽti. qñquidẽ amic⁹ rebus ipsis ꝓferẽdus est, nõ amicis res. Vñ pri-
I ma amicitia ster paucos scidit: eo q difficile sit multorũ capere experimẽtũ: qñquidẽ nõ oł-b⁹, quẽadmodũ oportebat, posse cõuiueẽ. Neq; ex equo de veste et amico deliberare cõuenit. equidẽ qđ inter duo melius extiterit, eliget mẽtis saltẽ cõpos, et quo ẽ vsus olim vt deteriore, si ꝓferet ei qđ iudicet melius. In amicitia ãt nõ facilẽ ꝓ vetere amico, scognitũ assumet. neq; n. absq; experimẽto ẽ, neq; vnius K diei amicus. quapp in ꝓuerbiũ abẽt, talis modi⁹. Simul ãt si eo tẽ, q simplr bon⁹ quispiã sit, ad amicitiã sufficit, sed vt ẽt tibi sit amic⁹. bon⁹. n. quisq; dr simplr, eo q bonus ẽ amicus aũt, qui alteri bonus. simplr ãt bon⁹ amicusq;, in quo vtraq; ista cõcurrũt. Itaq; qđ simplr bonũ alteri, hoc quãquã nõ simplr bono: alteri vero bonus, eo q vtilis. amare ãt vnã multos, et ipsum hũc amorẽ auertere, impossẽ erga plures ogari. In his ãt cõstat L recte dici amicitiã cõstãtiũ bonorũ eẽ, quemadmodũ felicitas sufficientiũ. etenim natura, nõ facultates, firmitatẽ hẽt. Verũ multo recti⁹ virtutẽ naturę esse affirmãt, et tẽpus amãtẽ indicare, Ifortuniaq; magis q̃ succesis⁹. In illis. n. vere declarãt qđdr, cõmunia amicorũ ola: qppe qui soli bonis malisq; natura, circa infortunia & successus in quib⁹ cõsistũt, hoiem ꝓferũt, vel vt illa sint, alia vero nõ sint. Succes-
M sus aũt arguit si veros amicos, & ad vtilitatẽ tm̃ comparatos. Tẽpus vero vtroq; neq; n. vtilis statim amicus est, verũ suauis et iucundus. Sed nec qui statim, suauis simplr est: qñ pinde vt vino ciboq; partim suauitas, ptim vero celeritas ꝓcipit, verũ mediocri tpe suauitatẽ voluptatẽq; amittit, sic ẽt hoib⁹ vsu venit. nã qđ simplr iucũdũ est, fine tpeq; determinari debet. Fateat aũt et vulgus, dulce vocãs,

nõ

A nō ſolū qđ ōpererunt, ſed velu
ti cū bibunt, cōſq; adhuc in ma-
nibus poculū eſt. Nō.n. id inde
dulce ē, quia cōpererit aliquis,
ſed quia nō frequenter bibit, ac
quia primū decipiē. Prima igiē
amicitia, à qua ęterę nomē tra-
hunt, ſm virtutē ē, iuxtaq; eius
delectationē, velut dictū ē ꝓus.
Reliq; etenim inter pueros, bru-
taq;, et prauos cōtingunt. Vnde
prouerbio dī, ęqualis ęqualē de
lectat, et malus malo iucūde cō
uiuit. nā et praui nonnunquā se
B mutuo oblectāt, nō q̄tenus prau
ui, nec q̄tenus neutri, ſed quate-
nus vel ambo (exēpli grā) ſtre-
peri: vel hic quidē ſtreperus, il-
le vero parcus: q̄tenusq; bonū
aliq̄d oēs hñt, eatenus cōgruūt
ſibi. Præterea vtiles ſibi ēt hos
ēē cōtingit, nō quidē ſimplr, ſ;
inſtitutis. Sic ēt bono viro ami-
cū malū eſſe contingit, nēpe ad
inſtitutū aliq̄d vtilē: vt malus
boni viri iſtituto, q̄le bonus ha-
bet, inſeruiat. bonus inēperāti
quidē ad illud q̄d habet inſtitu
C tū, malo aūt ad id q̄d iuxta na-
turā exiſtit. Valentiq; bona ſim-
plicia quidē ſimplr, illi vero ex
ſuppoſitiōe, nēpe q̄ten⁹ aut pau
pertati aut morbis cōfert, idq;
bonorū ſimpliciū cā: quēadmo
dū et pharmacū bibit. nō.n. bi-
bere vult ipſum, ſed huius mali
pellendi grā vult. Præterea ami
ci hi eſſe pñt inuicē, qualiter et
ñ ſunt, qui boni nō ſunt. Iucun-
dus.n. ēē pt, nō q̄tenus malus, ſ;
q̄ten⁹ aliq̄d cōe hēt: vt ſi ſit mu
ſicus. inſup q̄tenus vnū quidđ D
eſt oībus, q̄d ferre poſſis. iō qdē
ad colloquiū hpi bōi habeanē,
aut q̄tenus denicq; vnicuiq; con
gruant aliquid. n. boni oēs hñt.
Tres igiē hę ſpēs amicitię ſūt, et
in his oībus iuxta ęqlitatē quo-
dāmō amicitia appellaē. Nā &
amici ſm virtutē ſ ęqlitate q̄dā
virtutis ſibi inuicē amici ſunt.

De amicitia ſecundum inæqlem. Cap. 5.

ALia porrò in his dña ſm
exceſſum: velut ē Dei er
ga hominē virtus (id.n.
aliud amicitię genus ē) et ſ vni- E
uerſum velut pricipis erga ſub-
ditū. quēadmodū et iuſtū aliud
ē. ꝓportione. n. ęqlē numero ve
ro minſe. q̄ in genere ſunt pater
erga filiū, et beneficus erga bñ-
ficia paſſum. In hę vero ipſis di-
ſcrimina q̄dā elucēt, qñ alia eſt
patris erga filiū rō, & viri erga
vxorē: hęc q̄dē vt pricipis erga
ſubditū, illa vero vt benefici er-
ga bñficia paſſum. In hę aut pr-
ſus nō, aut certe nō ſiſt redama
re cōtingit. Ridiculū. n. fuerit, ſi
quis Deo exprobret, ſi nō ꝑ eo F
ac ab hoībus amaē, vicisſim ip-
ſe diligat: aut principi, q̄d non
ęqualē amorem ſubditis ꝓfert.
Imperāti. n. vt ameē, ñ vt amet,
aut certe alió pacto cōuenit. Ve
rū oblectatiōe nihil eſt diſcrimi
nis, ſiue vt ſ opulente erga facul
tates domeſticas, & ſoboleē ſuā,
vel vt egēs erga id q̄ potiē. Quo
circa ſiſt ſe hēt in amicis qui ob
vtilitatē, et qui ob delectationē
conciliaē. Nā hi quidem iuxta

ęqua-

G ęqlitatē, illi vero iuxta exceſſū amici ſunt, pin quēad modū illi expoſtulāt, ſi nō ex æquo vtiles ſint, ac bñficijs rīdeāt: ſic hi ēt ob delectationē. qđ ſ amatorijs vſu venit, vbi pſæpe ex eiuſmodi cauſis rixę ſuboriunt, ignorā te ſ. eo q amat, rōnē eē diuerſam in ſe q animi prōptitudinē ſpectāt. ḋcirca cōtētiōis cām amatus ſe meminiſſe arbitrat. hæc (inqt) nō diceret amans, ex eo ſ. q rōnē eandē eē exiſtimat. Cū ig. ſ tres amicitiæ ſpēs ſint, ſm
H virtutē, ſm vtilitatē, & ſm voluptatē, rurſum hę in diuo diſtinguunt. alię. n. iuxta æqualitatē, alię iuxta exceſſum ſunt: amicitię qdē vtrę q: amici vero iuxta ęqualitatē tm. Abſurdū. n. ſit, amicū vocare virū puero, eo q amet & amet. Nā etſi excellētē virū amāt alicubi cōuenit ſi ipſi redamet ipſe, vt dedecus ſperāt, vt q amet indignū. nā dignitate quadā ęqualitatę ponderat amicitia. Quędam igit ex
I ętatis defectu, ḋđā vero ex virtutis, generis, aut alio ḋpiā, ſdigna ęquali amore ſunt. Semp ät ab excellente, ſiue vtilitatē, ſiue iucūditatē, ſiue virtutē ſpectes, aut nullus, aut minor amor req ri debet. Verū ſ mediocrib⁹ exceſſib⁹ merito cōtrouerſię oriūtur. paruū. n. nōnūquā minime debet robore ęſtimari, veluti ñ ligni, ſed aurei vaſis pōd⁹ ſuaſ let. Atq paruū illud hoſes ppe rā iudicāt. qb⁹ domeſticū bonū, magnū vī, qa ppinquū: alienū vero exiguū, quia remotū. cūq ſ
K exceſſus ſ eruenit, nec tñ qdē inquirūt, ḋ mō, ac an ſiſt redamari oporteat, ṗinde ſigs amorē à Deo repoſcat. Manifeſtū ē igit, amicos ſ ęqualitatę ḋđā cōſiſtere: redamare aūt licere, vt amici nō ſint. Neq vero obſcurū ē, quia hoſes amicitiā iuxta exceſſum, ei ḋ ad ęqlitatē cōparatā ē, anteponant: eo ſ. qa et excellētia et amore potiunt. quocirca nōnullis aſſentator amico gratior ē. qppe q vtrūq cui adulat, vī
L adſtruere. ac ſunt ferē ambitioſi tales. nā ſ admiratiōe eē, excellētię cuiuſdā ſpēm hēt. Natura ät alī amatorī, alī vero ambitioſi naſcunt. Amatori⁹ qdē, qui magis oblectat amādo, ḋ dū amat. Ambitioſus ät magis amari et ſ admiratiōe eē cupit, excellētiæ amicus: alter vero voluptatis, quā ṗcipit amādo. nā ſ actu neceſſario amās ē, redamari aūt ṗ accēſs cōtigit, et latere ṗt: amās ät nō ṗt. Et ē amicitię hoc peculiare, vt amāt poti⁹, ḋ amari cupiāt. amari vero iuxta id qđ a-
M mabile fuerit, cōtigit. argumento ē, q amic⁹, ſi ñ cōtigat vtrūq, cognoſcere vult magis ḋ cognoſci. velut in exceſſib⁹ ſūmis faciūt fœminę. vt Andromache Antiphōtis, ḋ cognoſci vellevī ipſi⁹ gra, vtq bono aliq afficiat, nō afficiat: cognoſcere vero, affi ciēdi amādi tę gra. Quocirca ſ amorē ēt erga mortuos pſiſtētes laudam⁹, qppe qui cognoſcant, nō cognoſcanť. Plures igit mo-

dos

A dos amicitię, et quot, tres nẽpe: itẽ qđ amari et amici differãt, q̃ iuxta q̃ualitatẽ et qui iuxta ex ceſsũ amici ſunt inuicẽ, dictũ ẽ.

Quo pacto familiũ, quo ac cẽterariorũ dicatur eſſe amicitia. Cap. 6.

QVia vero amicus ẽt vſr dr̃, velut prĩcipio, adductis extrarijs quibuſdã opiniõib⁹, oñdimus (nã alĩ ſimile, alĩ cõtrariũ amicũ, pnũciãt) dicẽdũ ẽt de his ẽ, q̃ pacto habeãt erga expoſitas hactenus amicitias. Simile aũt tã ad iucũdũ q̃m

B bonũ refert. Bonũ. n. ſimplex ẽ, malũ vero multiplex. et bonus ſimilis ſibi ſp, neq; mores mutat: prauus aũt et ſtult⁹ ſibi diſpar ẽ mane et veſperi. Quocirca niſi ſter ſe paciſcãt mali, amici ſibi inuicẽ nõ erũt, q̃ diſſiliũt: q̃ amicitia minĩe firma ẽ. Quare eatenus ſimile amicũ ẽ, dũ ſimile bonũ ſit. Interdũ aũt iuxta voluptatẽ cõſiſtit: ſimilib⁹. n. ea dẽ iucũda ſunt, & natura q̃dq; cuiq; iucũdũ ẽ. Vnde & voces, et habitudines, et cõuerſatiões

C cognatis inter ſe ſuauiſſimæ ſolẽt eſſe, cũ hoĩbus, tũ cæteris animãtib⁹. atq; hac pũt ẽt praui ſe inuicẽ diligere, et mal⁹ malo iucũde cõuiuit. Cõtrariũ aũt cõtrario amicũ, quẽadmodũ vtile. nã qđ ſibi ſimile, id ſutile eſt. quapp dñs ſeruo, et ſeru⁹ dño indiget, et vir fœminaq; inter ſeſe mutuo. ac iucũdũ et deſiderabile cõtrariũ, vt vtile, nõ quã ſine, ſ quã vt ad finẽ. Nã vbi cõſequutus eſt qđ cõcupiebat ſ ſine quidẽ iã ẽ, ſed cõtrariũ ſi cõ- D cupiſcit: veluti calidũ, ipſum frigidũ. Porrò et contrarij bonitas amicitia q̃dã eſt: ſe inuicẽ. n. q̃ media deſiderãt, vt ſymbola, ſi vt ex ambob⁹ vnũ mediũ fiat. Per accſs aũt cõtrarij deſiderium eſt, q̃ ſe aũt mediocritatis. neq; n. ſe inuicẽ, ſ mediũ cõcupiſcẽt contraria. nimiũ. n. algentes, ad mediũ reducunt cũ caluerũt, & calẽtes cũ frigeſiunt. ſĩr ex in reliquis. Sin vero nõ ſemp flagrauit cupiditas, nõ ſ medio erit, ſ E gaudebit natura iucundis citra cupiditatẽ ſ medio cõſtitutus. Alĩ vero oĩbus, q̃ naturalẽ habitudinem egrediunt, q̃ ſpẽs ẽt inanimatis cõpetit. Amare aũt cõtingit, qñ fuerit in animatis. quocirca nõnũquã diſſimilib⁹ gaudẽt, velut auſteri facetis, irritabiles ad irã tardis, vtq̃ ſe inuicẽ ad mediũ reducunt. Per accſs igit, velut oĩſum ẽ, cõtraria amica pp bonũ ſunt. Quoc igit ſpẽs amicitię ſint, et q̃ dr̃ig, iuxta quas diſcernunt amantes F ac amati, idq; ſic vt amici abſq; illo vocent, dictum ẽ hactenus.

An q̃ſq; ſibi ipſi amicus eſſe queat. Cap. 7.

VErũ an ſibi quiſq; ipſi eſſe amicus queat, veſtigationẽ vberiorẽ requiris. Nõnullis. n. vr̃, ſibi quiſq; amicus eẽ maxime: qui eo dẽ vtẽtes canone, amicitias erga alios ẽt iudicãt. verũ ſm rõnes, iuxtaq; ea q̃ amicis eſſent inexiſtere, partim repugnãt, partim ve

ro

G ro ſimilia eſt videri. Quodãmõ
n. iuxta analogiã hæc amicitia
eſt, ſimpliciter vero nequaquã: eo q
amari ac amare ſ diſſimilitudine duo-
bus cõſiſtat, iuxta q̃ magis hic
ſibi amicus eſt: velut in cõtinen
te et ſ incõtinẽte dictũ eſt, q̃ idẽ
volẽs nolẽsq; agit, qñ gręs aliq̃
ad ſe inuicẽ pacto habẽt. Ac rõ-
nẽ hñt hęc oſa eãdem, nũ qui ſi
bi amicꝰ eſt, et inimicus ſit, aut
iniuria nũ ſe q̃ſpiã afficiat. Quæ
oſa in duobus diſiunctim cõſi-
derant. aut.n.aſa duplex quid-
H piã ẽ, aut hęc diſiuncta nõ cõſi-
ſtẽt: verũ ab habitudine erga ſ
ſeipſum pẽdẽt, velut et reliqui
amãdi modi determinati, iuxta
quos rõnes exquirere has ſole-
mus. vñ.n. amicus eẽ, qui alicui
vel vere bona, vel q̃ arbitretꝰ bo
na, alĩ euenire cupiat, nõ ſui, q̃
alterius gr̃a. Alio ve-
ro mõ, quo conuiuere optat ob
ipſam cõuerſationẽ tm̃, non ob
aliud quidpiã. veluti patres li-
beris quidẽ bona optãt, ſed alĩs
cõuiuũt tm̃: q̃ inter ſe inuicẽ oſa
I pugnant. ille.n. ſi nõ q̃ẽ ſibi, hic
aũt ſi nõ q̃ẽ eſt. Alĩ vero cõui-
uendi deſideriũ nõ ad amorẽ re
ferũt. cõdolere quoq; dolẽti, nõ
ob aliud quidpiam nos dilectio
nẽ vocabimus. ſolẽt.n. ſerui ita
erga dominos cõdolere, q̃ egro
tãtes plerunq; ſunt morioſores,
nõ ob ipſoꝝ quidẽ, et vero affe-
ctu, velut magres ſolẽt liberis, et
aues nõnullę vna cũ enitentib⁹
ſiſt dolore affligi. amicus.n. nõ
ſolũ amico cõdolere vel maxiſe
ſtudet, ſed ſimili et cõturbaride L
affici, veluti ſimul cũ ſitiente ſi-
tire: alioquin.n. nõ fuerit cõiun
ctiſſimus. Eadẽ quoq; ſ gaudẽ-
do rõ: amicitię.n. eſt, nõ ob aliud
quidpiã, ſed ipſum tm̃ gaudere.
Præterea eiuſmodi de amicitia
dĩr, vt ęqualitas q̃dã ſit amor:
nec vna tm̃ amicitia iũganẽ ve-
ri amici, ſed cuncta hæc ſimul
conferanẽ in vnũ. bona.n. cupit
alteri verus amicus. Quẽadmo
dum & nemo ſibi ipſi ob aliud
quidpiã bñfacit, neq; ob gr̃am:
neq; dicat q̃d fecit, q̃tenus vn⁹ L
eſt. nã qui amorẽ patefacit non
amare quidẽ, q̃ velle amare vĩ.
Itaq; et ſimul eẽ, et cõuiuere, cõ
gaudere, cõdolore, abſq; ſe mu-
tuo ne viuere quidẽ poſſe, (vna
n. aſa ſunt) ſed cõmori, vnius il-
lius vergẽs amicitię eſt. ſic enim
vnus ille hẽt, ac ſibi in hũc mo-
dũ conuiuit. Oſatq; hęc in bono
cõſpirãt, ſ prauo aũt diſſentiũt,
velut in ſcõtinẽte. vñ et aduer-
ſus aliqñ ipſe ſibi exiſtit. Quate
nus vero quiſq; vnus ẽ, ſdiuiſi- M
bilis ac p̃ oſa deſiderabilis ſibi
eſt: ꝙles boni ſunt, et ſm virtutẽ
amici. malus aũt ñ vnus, q̃ mul
ti, et die eadẽ varius, et ſportu-
nus ipſe ſibi. Quãobrẽ recte cu-
iuſq; erga ſeipſum amicitia, ad
boni gbatiq; amicitiã reducif.
quia.n. ſibi ipſi et ſimilis ẽ et cõ
modus ac vnus ſiſq;, vtiq; ẽt a-
micus ſibi ẽ et dſiderabilis, q̃lis
ẽ ſm naturã cõtra vero prauus.
Porrò bonus ſibi nihil exphrat,
incõtinẽtis ſſtar: nec poſterior

prio-

A priorib⁹ succ̃eſſet, velut mutabi
lem: neq; por poſteriori, velut le
ues vanitq; ſolẽt. Prꝛterea q; ſim
pliciter bonus eſt, q̃rit vt ipſe ẽt ſibi
amicus exiſtat, quẽadmodũ &
dictũ eſt ſupra, duo ſ ſeſe cõple
cti, q̃ ad amicitiã mutuã ꝓpen
deãt, q; diſiũgere ſit ſpoſſe. Quo
circa in hoſe amicitia erga ſeip
ſum cõſtare poſſe vſ, nõ ẽt in re
liquis animãtib⁹. neq; n. equus
ſibi ipſi amicus eſt, neq; pueri,
donec electionẽ ꝓ ætatem conſe
quant. iã tum. n. puer pro cupi
B ditate ẽ ſeipſo diſſentit. Cogna
torũ amicitiꝫ ſimilis vſ ea quæ
cuiq; eſt erga ſeipſum, q̃quidẽ
neutrũ à ſe queas diſtiguere: &
ſi maxime differant, cognati ẽ
illi ſunt, ac vnus ille quoad vi
xerit. Quot igit modis amaſ di
caſ, q̃q; oẽs amicitiꝫ ad vnam
primã reducantur, ex dictis pꝫ.

De benevolentia. Cap. 8.

PRopriũ vero huius conſi
derationis fuerit de cõcor
dia benevolẽtiaq; diſqui
rere: q; aliꝭ eadẽ, aliꝭ vero abſq;
C ſe mutuo nõ eſſe videnſ. Eſt aũt
bñuolẽtia cũ amicitia neq; ꝓr
ſus idẽ, nec plane diuerſum. nã
amicitia tribus modis diſtincta,
neq; ſ ea q; vtile, neq; en q; volu
ptatẽ ſpectat, cõſiſtit. ſiue. n. vti
litatẽ volũt, nõ ob illũ, ſed ob ſe
hãc cupiũt. Vꝫ aũt bñuolẽtia quẽ
admodũ et amicitia, ñ bñuolen
tis ẽ, ꝙ eius cui is bñ vult. ſi ſ iu
dicio amicitiã cõſtituas bñuolẽ
tiã ẽt inanſatis tribues. quapp
bñuolentia circa moralẽ amici
tiã cõſiſtit. verũ bñuoli tũ ẽ vo D
lũtas: amici vero, vt q̃ vult ꝓ
ſtet ẽt. Ac amicitiæ oꝭ principiũ
eſt bñuolentia, ac oꝭ quidẽ ami
cus benevolus: nõ cõtra, omnis
benevolus amicus, incipiẽtiꝫ n.
ſimilis bñuol⁹ ẽ. vñ et amicitiæ
principiũ, ñ amicitia appellaſ.

De concordia. Cap. 9.

CAeterũ et cõſentire amici
videnſ, et cõſentientes in
ter ſe concordeſq; amici
eſ. verũ nõ circa oꝭa amica ver
ſaſ cõcordia, ſed circa res cõcor
dibus propoſitas, quæq; ad cõ- E
uictũ mutuũ cõducant. nec iu
xta cogitationẽ cupiditatẽq; tã
tũ. cõcupiſcere. n. cõtraria licet,
veluti ſ incõſtinẽter hęc ipſa ſ̃q;
ſibi repugnãt. Neq; opꝫ ſimul ꝓ
electiõis, ſimul et cupiditatis in
ſtinctu cõſtare cõcordiã: quip
pe q; bonorũ eſt ũm. praui autẽ
eadẽ eligẽtes & appetentes ipſi
ſibi incõmodant. Vꝫ aũt cõcor
dia, quemadmodũ & amicitia,
nõ dici ſimpliciter. verũ alia ꝓprima
q̃dam, et natura recta, qua mali
concordes eſſe nequeunt: alia F
qua ẽt praui inter ſeſe cõſpirãt,
qñ ꝓ electione ſua cupiditateq;
res ſuccedunt: quodq; concupi
ſcunt & eligunt, eiuſmodi ſit o
portet, quo potiri ambo queãt.
Nam ſi eas res appetãt, quę ne
queant ambobus cõtingere, cer
tamen oritur: cũ cõtra inter ſe
ſe concordes non ſoleant contẽ
dere. Eſt autem concordia, ea
dem de principatu, ſubiectio
neq; electio & voluntas, non

alte-

G alterutri⁹, ſed publici boni gr̃a. quocirca amicitia q̃dam ciuilis cõcordia eſt. De concordia igit̃ beneuolentiaq; hæc dicta ſint.

Cur magis amemus bonefactis affectos, quam affecti dicuntur. Cap. 10.

DVbitaſ aũt, cur magis amãtes dicam⁹, qui ipſos affectos, q̃ qui affecti ſe ipſos faciẽtes reddãt: cũ videaſ cõtrariũ iuſtũ eſſ, q̃d crediderit quis ob vtile q̃dpiã, et quia cõmodare ei cõtigit. aliũ.n. iuuari, aliũ vero ſpẽdere decet. Neq; id cũ ẽ, ſ̃ natura ẽt eligibilior ẽ actio: rõnẽq; prius eandẽ habet op⁹ et actio. et qui beneficiũ accipit, op⁹ ẽ benefacientis. quocirca et in animãtibus peculiare in generãdo, natoq; cõſeruando, ſtudiũ ẽ. Et magis parẽtes ſobolẽ ſuã diligũt, q̃ diligant viciſſim ipſi. & effuſiore charitate hãc matres complectunt, q̃ patres. ac nati itidẽ magis ex ſe genitos, q̃ genitores amãt: quia ſ̃ſtãtiſſima ẽ actio. et matres effuſius q̃ patres amãt, quia magis ſuũ opus eẽ liberos arbitrant̃: et quia opus difficultate definiũt, magis vtiq; generãdo mater affligit̃. De amicitia igit̃, q̃ vnicuiq; ẽ erga ſe, quęq; I plurib⁹ verſat̃, hoc pacto determinatũ ſit.

Amicitiam omnẽ in æqualitate quadam conſiſtere: vbi de æqualitate ſpecierum quadam. Cap. 11.

VIdeſ aũt iuſtũ æquale q̃dpiã eẽ, et amicitia ſ̃ æqualitate q̃dã conſiſtere: niſi fruſtra dicaſ, amatoria ẽ æqualitas. Porrò oẽs ciuilitates iuſtæ ẽ q̃dã ſpẽs ſunt: cõiugatio.n. q̃dã ẽ et cõe oẽ ex iuſto cõſtaẽ. Quocirca hęc oĩa amicitia, iuſto, et cõiugatiõe quis d̃ijudicarit, ac diſcrimina q̃dẽ tenuia hẽt. Et quia ſimiliter hẽt aĩa ad corp⁹, vt artifex ad inſtr̃m, et ſeru⁹ ad dñm: horũ quidẽ nulla cõmunicatio eſt, quia duo non ſunt, ſed illud quidẽ vnũ: et q̃ vnius, nullũ: neq; diuiſibile vtriq; bonũ, ſed amborũ vni⁹, cuius gr̃a ẽ. Corpus.n. inſtr̃m ẽ cõgenitũ, et ſeruus dñi velut gnicula et inſtr̃m ſeparabile: inſtr̃m aũt, velut ſeruus inanimatus. Reliq; aũt cõiugatiões ſunt, aut particula cõiugationũ ciuitatis, velut contribulũ ẽ, et q̃ vocaſ orgiorũ. p̃terea q̃ſtuariq; reſpublicæ. Veri ciuitates oẽs cõiugatiõib⁹ quibuſdã cõtinent̃, et rect̃ę et tranſgreſſorig. quẽadmodũ.n. ſ harmonijs, ſic ſ ciuitatib⁹ vſu venit. q̃ in regia quidẽ, parẽtis ẽ ſ optimipotentia, velut viri et vxoris: ſimplici aũt rep. fratrũ. exceſſus aũt in his, tyrãnis, paucipotẽtia, & pleba. et iuſta quidẽ totidẽ ſũt. Quẽadmodũ vero æquale aliud quidẽ numero ẽ, aliud, pportione, ſic et iuſti et amicitiæ cõiugatiõis ſpẽs ſunt. ſm numerũ quidẽ, vt ſocialis amicitia: nã ipſa definitiõe terminaſ. ſm proportionẽ vero optimipotẽtia, optima et regia. Neq;.n. idẽ principi, ſubditoq; iuſtũ ẽ, ſed ſm proportionẽ. Sic et amicitia ſiſt patris et filĩ, neq; abſimilis in cõiugatio-

A catiõib⁹ rõ. Amicitiæ aũt ſunt, naturalis, ſocialis, cõmunicatiua, et q̃ ciuilis adpellat̃. Et naturalis quidẽ multas ſpẽs hẽt: alia quidẽ vt fratrũ, alia vt patris et filiorũ: illa iuxta ꝓportionẽ, hęc vero ſm numerũ. ꝓpinqua. n. ſocialis ẽ, in qua ſinguli dignitate ꝓcipiãt. Ciuilis aũt maximę ad vtilitatẽ cõparata eſt. nã qa ſibi p ſe nõ ſufficiunt, cõuenire videnť et conuictus mutui gr̃a. ſola aũt ciuilis, et quę ſ illa trãſgreſſio cõmittit, nõ ſolũ vt ami
B citię ſunt, ſed vt amici iuxta eas inter ſeſe cõicãt. alię vero iuxta exceſſum. Potiſſimũ vero iuſtũ ſ vtilium amicitia cõſiſtit, eo q̃ hoc ipſum ciuile iuſtũ exiſtat. alio. n. pacto ſerra & ars ſimul cõueniũt, nõ cõis alicuius (nam vt organũ et aſa) ſed vtẽtis gr̃a: cõtingit⁹ vt eã induſtriã id inſtr̃m cõſequat̃, q̃ ad opus iuſte cõueniat, vt cui⁹ gr̃a exiſtit. ac in terebro id ipſum dupliciter: ꝓſtãtior. n. actus eſt ꝓforatio ipſa. & in hac quidẽ ſpẽ corpus et
C ſeruus, velut dictũ ẽ pri⁹. Quęrere igit̃ quo pacto amico cõuiuẽdũ ſit, ipſum eſt iuſtũ q̃rere. Nã in vniuerſum oẽ iuſtum ad amicũ ꝓtinet: iuſtũ. n. aliqbus & inter ſeſe mutuo cõicantibus iuſtũ eſt. et amicus cõis eſt, ali⁹ genere, ali⁹ vero vitę rõne. Hõ n. ſol⁹ nõ ſolũ ciuile, ſed œconomicũ aſal eſt: et nõ vt cętera aliqñ ſe alteri, aut viro, aut muliери cõiũgens, aliqñ vero fugiẽs et latitãs: ſed cõicabile animãs hõ eſt erga ea, quibus cũ natu- D
ralis cognatio illi ſubcredit. q̃circa & cõicatio & iuſtũ quodpiã erit, et ſi vrbs nõ ſit. nã & dom⁹ & amicitia q̃dã eſt. Serui eędẽ & dñi, velut artis & inſtrumẽtorũ aſæ et corporis cõicatio ẽ. verũ nec amicitiæ ſunt neq; iuſtitiæ ſunt, ſed ꝓportionale quidpiã: quẽadmodũ et ſalubre nõ iuſtũ eſt, ſed proportionale. Mulieris aũt et viri amicitia, velut vtile q̃dpiã, & cõicatio. patris vero & filii, velut Dei erga hoſem, et E
benefici erga accipiẽtẽ, & ſ vniuerſum natura imperãtis ad natura ſubiectũ. fratrũ aũt ad ſe inuicẽ, maxime ſm̃ equalitatẽ eſt ſocialis. Neq; n. ſpurius huic eſt demõſtratus. amborum aũt pater Iupiter vocat̃ ẽ meus princeps. hęc. n. à querentibus equale dicuntur. Quocirca in domo primũ fons & principiũ amicitiæ, ciuitatis⁹ & iuſti oritur.

In omni amicitia compoſitionem ſeri debere. Cap. 12.

QVia vero tres amicitiæ ſpẽs numerantur, iuxta F
virtutẽ, iuxta vtilitatẽ, iuxta⁹ iocũdũ, ſingulę hæ in duo diſtribuunť: q̃quidem vnaquęq; harũ & ſm exceſſũ, & ſm equalitatẽ exiſtit. Iuſtum aũt circa has ex cõtrouerſiis patet. nã in eo q̃ eſt iuxta exceſſum, proportionẽ q̃rit, nõ ſimplr, ſed excellens cõuerſim proportionale erga inferiorẽ flagitat: ſic q̃ ab inferiore fit, in idẽ tẽdit. vnde ita inter ſe diſponũ-

G tur hæc, velut imperãs ad ſubditũ. ſin minus, numero ęquale ąreſ, quãadmodũ & in reliquis comm.nicatiõibus ..ſit venit, vbi interdũ ..numero ſterdũ ꝓportiõe ęquale poſtulaſ. Nam ſi æq̃le numero argẽtũ illatũ fuerit, id æq̃li numero diſtinguũt: ſin vero numero nõ ęquale fuerit, ꝓportionale erit. Excellẽs vero cõtrarie cõuertit ꝓportionale, iuxtaq; diametrũ iungit. Ac ſic quidẽ videaſ inferior reddi excedẽs, & miniſteriũ publicũ
H fuerit amicitia et cõiicatio. quo circa aliquo alio ęquare, et proportionale reddere cõuenit, honore ſ. qui & natura principi & Deo tribuit à ſubiectis. Sed & lucrũ ęq̃re cũ honore conuenit. Ac amicitia quidẽ ad ęqualitatẽ cõſtituta ciuilis ẽ: ciuilis aũt vtilitati deſtinata eſt. et quãadmodũ vrbes, ſic ẽt ciues ſibi inuicẽ amici exiſtũt. Et eodẽ mõ nõ cognoſcunt ab Athenienſib. Megarẽſes, ac ciues ipſi, niſi inuicẽ vtiles fuerint. verũ ex ma-
I nu in manũ hęc amicitia ẽ. Porrò hic et ꝓſes eſt & ſubditus, nõ naturale nec regiũ, ſed qđ ſ ꝓte cõſiſtit: neq; eius gr̃a vt beneſa ciat Deꝰ, ſed vt ęqualitas ſit boni ac muneris honorarij. ad ęq̃litatem aũt prorſus comparata eſſe vult ciuilis amicitia.

Vtilem amicitiam, aliam legalem, moralem aliam eſſe: in eaq; accuſationes fieri. Cap. 13.

CAeterũ vtilis amicitię duæ ſpẽs ſunt: alia.n. legalis eſt, alia moralis. ac reſpicit ciuilis ſ ęqualitatẽ et rẽ ipſam, quemadK modũ emẽtes et vẽdentes. vnde dr̃, merces viro amico. Qũ igiſ ex pacto cõuenitur, ciuilis eſt legalisq; amicitia. verũ cũ rẽ arbitrio cõmittũt, ad moralem amicitiã accedit, et ſocialẽ. quocirca potiſſimũ in hac amicitia expoſtulatio eſt, eo qꝺ ꝓter naturã. reliq;. n. amicitię ſunt, et q̃ vtilitatẽ ſpectat, et q̃ eſt ſm virtutẽ. Nõnulli vero vtraq; cõplecti volunt, et qdẽ vtilitatis gr̃a cõſuetudinẽ cũ alio habẽt. moL ralẽ aũt faciũt vt moderati. proinde fidẽ habẽtes legitimã nõ faciũt. Nã inter tres iſtas vtilis illa expoſtulatiões habet frequẽtiores. virtus. n. accuſatiõis expers eſt. ſuaues aũt, habẽtes ero gãtesq; cõciliant. vtiles aũt nõ facile in gr̃am redeunt, niſi legitime, atq; vt ſocios ꝺecet inter ſeſe cõgrediant. Inter vtiles autẽ amicitias, legitĩa ipſa quoq; criminatione vacat. pecunia. n. de controuerſijs decidit legitia, qua et ęquale mẽſurat. Moralis M aũt voluntaria cõuentio ẽ. quocirca lex alibi ita cõuiuentibus poſita ẽ, q̃ in cõtractibus volũtarijs vtrũ recte habeãt, nõ ſter ponit. bõis. n. ſter ſeſe iuſtũ nullũ ẽ: hi vero vt bõi, ẽt cõtrahẽt bꝰ. Licet ãt hac amicitia vtriq; accuſatiões ancipites fieri, qn̄ pacto vtrinq; vtãtur, qñ iuxta mores nõ legitĩe ſe fidẽ hñt. ac dubiũ qdẽ, vtro nã mõ iuſtũ iudicare cõueniat, an reſpectu rei ꝓſtitq, quãta ſit et qualis, an accipientis.

A pictia. Cõtigit. n. ſterdũ, qđ in-
» quit Theognis: Tibi qdẽ Dea id
» paruũ ẽ, mihi vero ſgẽr..ã cõ-
» tr.riũ euenire ꝑt, velut ẽt ſ oꝛo-
» ne ait: Tibi qdẽ luſus ſit, qđ mi-
» hi mortẽ adferat. Hic igit accu-
ſatiões petunt. nã ille qdẽ repe-
tit officiũ, vt q rẽ magnã ꝑſtite-
rit, cũ adeẽt egẽti: aut ſi qd aliđ
dicat, allatũ quãtũ quidẽ po tue
rit, ſ qđ illi expediebat. hic aũt
cõtra, quãtũ illi par fuiſſet, non
quãtũ ſibi cõmodaſſet: interdũ
vero trãſumpta expoſtulatione
B cõtribuertit. ille. n. quãtuũ ipſi
cõtigit, hic vero q̃ magnũ, p fa
cultatib⁹ ꝑſtiterit. velut ſi ſ peri
culo cõſtitut⁹, ille drachmę pre
cio adiut⁹ ſit, hic qdẽ piculi, ali⁹
vero argẽti magnitudinẽ repu-
tabit, velut ſ retributiõe pecu-
nię fieri ſolet: nã et hic de his cõ
trouertit. nã ali⁹ vt tũ, hic vero
vt ſ ꝓſentiarũ res ẽ, niſi cõciliẽt,
iudicandũ arbitrat. Ciuilis igit
amicitia cõuẽtionẽ &ꝛ rẽ ipſam
ſtuet, moralis ãt ad electionẽ re
ſpicit. ꝺcirca iuſtũ hoc magis ẽ,
C et iuſtitia ſter amicos vſurpata
cõtẽtiõis cã. Vñ honeſtior amici
tia moralis, vtilis aũt neceſſa-
ria magis. Equidẽ nõnulli mo-
ralẽ amicitiã ꝑſe ferũt: verũ vbi
qd aduerſum expiunt, declarãt
ſeſe diuerſos. nã qdã ex bonorũ
facultatũq; copia, honeſtũ ꝓſe-
quunt: quapp et honeſtiori rei
amicitia q̃dã ẽ. Quocirca mani
feſtũ vt hęc diſtinguẽda ſint. Nã
ſi morales amici ſũt, ad electio-
nẽ ſpectãdũ ẽ, nũ ęqle vel ſec⁹ al
teri ſit ab altero poſtulãdũ: ve- D
rũ ſi vtilitatis mutuę gr̃a cõue-
niũt, et ciuiles, quãtũ quiſq; cõ-
modarit. expẽdit, q ſi hic qdẽ
ex moꝛ, ille vero ex vtili ſtatuat,
ñ pulchrũ qdẽ, q̃ factu neceſſa-
riũ tñ, vt boni id cõſulam⁹. ſitq;
et ſ altero: vt qa moralit qdẽ de
reb⁹ ñ iudicat, ac nihil ſimulat, ſi
amicitia tñ eõẽt⁹ alt ſ talẽ ami
cũ ſcidiſſe ſit. Moralẽ igit ſm ele
ctionẽ cẽ ꝓ:ꝓñ et ſi magnis bñ
ficijs acceptis vel ob facultatũ
pcuriã ñ repẽdit, q̃ quãtũ po- E
tuit ꝑſtitit, rectꝰ habet. Atq; ita
De⁹ ꝓfacultatũ modulo nr̃arũ
ſacrificia eſtimat. verũ emẽti, ac
mutuo ad vſurã dãri, niſi ãpli⁹
iſtic, pẽturũ pollicear. ñſuffece
rit. Vñ multę accuſatiões ſ ami-
cos oriũt, niſi iuſtũ illđ puro iu-
dicio, ꝓficiat. difficile. n. ẽ ad v-
nũ qdẽ exqreꝛ q̃ ñ recta ſe ſuicẽ
ſpectãt, velut ſter amãtes vſu ve
nit. ali⁹. n. ob cõſuẽdi volupta
tẽ cõplectit aliũ: ille vero ipſum
ꝓp vtilitatẽ. Verũ qñ is amor re
frigeſcit alio ſupueniẽte aliq, ſic F
ali⁹, ac tũ ſter ſeſe rõcinãt, velut
Pythõ et Pẽmenes altercabãt, et
in vniuerſũ q̃ ꝓceptoris erga di
ſcipulũ rõ ẽ. Neq; n. ſcit et facul
tates vno aliq; modo diri cõueit. Ac
velut Prodic⁹ medic⁹ erga mer-
cedẽ maligne ꝓfuluit et citha-
roed⁹ et rex. hic. n. vt iucũdo, ille
vero vt vtili cõuerſat. et qa ꝓſol
uere bñficiũ opꝰ, iucũdũ ſeipſũ
exhibet, et ad hilaritatẽ puocat,
ſic viciſſim ille alia pmittit. quo
aũt pacto hęc dijudicãda ſint, ẽt

G hinc manifestū fit. nā vtiq; hoc loco vno quopiā hęc mēsurāda sūt, verū ñ termino, ſꝫ rōne, ꝓportio. n. mēsurāda ē. quēadmodū et ciuilis cōiugatio ſolet. Nā q̄ pacto ſter agricolā ſutorēq; cōiugatio cōſtabit, niſi ex ꝓportiōe æquę opa. Nā q̄ ñ eodē reſpectu ad inuicē agunt, mēsurā habēt ꝓportionē, velut ſi hic quidem ſapientiā, alter vero pro ſapientia pecuniam á diuite poſtulet. Deinde vero quid datū ſit conſiderandū erit. nam ſi alter ex
H aceruo minori partem dederit, ille vero ex maiore non multiplicem, iniuria vtiq; afficit.

An bono, an retributionis præſtandæ ſit beneficium. Cap. 14.

AC recurrit quidē hoc loco prima cōtrouerſia, an vtviles cōuenire ſeipſos affirmādū ſit, ille vero minime, ſed iuxta aliā quāpiā amicitiā. Porro diſcutiendū, an bono iuxta virtutē amico ꝓſtādū ſit beneficiū & auxiliū, an retribuēti facultatibusq; ſtructo. Q̄d idē
I problema eſt prorſus, an amico potius q̄m viro bono ſit benefaciēdū. Et ſiquidē amicus idem ēt vir bonus fuerit, nō ſit difficile iudicare: niſi fortaſſe quis alterū amplificet, alterū vero imminuat, amicitiæ vehemētiam tribuēs, bonitati vero mediocritatē. ſin ſecus fiat, multę cōnes oriunt. Velut ſi hic quidē erat, nō erit aūt: ille aūt erit, ſed nōdū. vel hic q̄dē factus ē, nō ē tñ, vel ē, ñ erat, neq; erit: verū illud laborioſius fuerit. Quocirca ni- K
hil dicit Euripides, ſcribens, rōnē rectā adferri, vbi merces rōnis inferat, opera illis operū vice præbuit. Nec ola patri cōuenit, ſꝫ et matri alia, quālibet ſit ꝓſtātior pater. Neq; n. Ioui ſacrificant ola neq; oēs honores, ſed q̄ſdā admittit. Fortaſſe igit ſūt, q̄ vtili ꝓſtare oporteat, alia rurſū q̄ bono: nēpe cui nō alimētū et neceſſar. a ꝓprie cōpetāt, cōuiuere. n. illi opꝫ. Et q̄m viuere recte decet, ei ꝓſtāda nō q̄ ipſe, ſꝫ vtilis l- giat. verū q̄ id faciūt, L
ꝓter q̄ d-cet, ol amato idē præſtāt. Neq; iuſtę ſunt, q̄ in oranonib⁹ amicitię definitiones conſtituunt. et ſi. n. oēs amicitiā exprimāt, nō tñ eādē determināt. vtili. n. cōpetit velle alteri bōa, et benefacieēti. Nec tñ hęc amicitię definitio id vere exprimit, ſꝫ alīq̄ ē, alīq̄ vero conuiuere aſſignat. ei vero q̄ voluptari⁹ amicus eſt, cōis dolor, cōmunisq; lętitia tribuit. Atq; oēs quidē hæ definitiones amicitiā quādā oſtē- M
dūt: nulla vero ꝓprie vnā exprimit. Nec ſingulę ſingulis amicis cōgrūt, ēt ſi videant. velut electio eſt exiſtēdi, q̄ et eiq̄dē ſm exceſſum et faciēti cōpetit, q̄ ſuo opi id inexiſtere vult, ac erogāti vtiq; conuenit, et vt ſit, et vt retribuat. verū ñ huic, ſed iucūdo cōuiuere decet. Nōnōnulli aūt amici ſe inuicē iniuria afficiūt: ges. n. magis, ſed nō habētem amāt. quocirca et illis amici, vt cur voluptuari⁹ vinū

ſuſci-

A ſuſcipit/et ꝙa vtilitati dedit⁹ diuitias: vtiliores.n.idcirco moleſte ferẽdũ eſt, ac ſi min⁹ ꝓ mrajori ſuſceperit. hoc aũ. obiiciunt. illud.n. nũc ꝙrũt bonũ, iucũdũ prius aut vtile quærentes.

An ſibi in omnibus ſufficiens, amico indigeat: de amicorũ numero: et interdũ nos amatũ abeſſe velle. Ca. 15.

COnſiderãdũ aũt ẽ de ſuffi
B cietię amicitię ꝙ cõditione, q̃ pacto habeãt ad ſeinuicẽ ipſarũ facultates. Quærat n.forte qſpiã, nũ ꝓ oſa ſufficiẽti amic⁹ ſit.cũ ꝙ vir bon⁹ ſufficiẽtiſſ. et vna cũ virtute beat⁹, qd hẽat op⁹ amico. neq; n. vel vtilibus, vel,puidis, vel alieno cõuictu ſufficiẽs opus hẽt: quippe q̃ abunde ſibi ipſi cõuiuere, adeſſeq; poſſit. Veluti De⁹, q̃ cũ nulla re egeat, nec amico ẽt op⁹ hẽt. quocirca et hõ beatiſſim⁹ mini me oſum eget amico, niſi q̃tenꝰ impoſt ẽ ex ſeſe ſibi ſufficiẽtẽ eẽ. Vnde neceſſum eſt optle viuẽti amicos pauciſſimos eẽ, neq; cõparãdis amicis operã illũ
C dare, ſ negligere nõ vtiles tm̃, ſ ad mutuũ cõuictũ ẽt ſuaues. Atq; hinc ſane ꝑſpicuũ euadit, nec vꝰ, nec vtilitatis gr̃a, ſ ꝓp virtutẽ tm̃ verũ amicũ eſſe. Nã cũ renulla egem⁹, tũ magis oẽs, ſuis ẽt bõis fruituros, magiſtq; ſ dꝫ cõferãt, q̃ ã qb⁹ accipiãt bũficia q̃rũt. Et accuratioꝝ iudicio, ꝓblem⁹ rerũ copia affluẽtes q̃ egeni, magiſtq; tm̃ amicos cõuictui idoneos req̃rim⁹. De hac ãt qõne cõſiderãdũ eſt, vtrũ aliud quidẽ recte dicat, aliud vero la- D teat ꝓp paraboli. Manifeſtũ eq- dẽ id qdẽ, ſumẽtibus qd uiuere actu ſit, atq; vt ſimia. patet.n.id eẽ ſentire et cognoſcere, quocirca et cõuiuere ẽ ſimul ſentire et cognoſcere. Verũ idẽ ſentire & cognoſcere cuiq; manifeſte expetiẽ, ob cõgenitã oſibus viuẽdi cupiditatẽ. ac viuere ipſũ cognitionẽ quandã diſponit. Verũ ſi qa detrahat hęc, et cognitionẽ cõſtituat ipſam ꝓ ſe et non ꝓ ſe (id equidẽ latebit, velut in oratiõe E ſcripta ẽ, re ipſa tñ licet nõ latere) nihil referat, ſi aliũ pro ſeipſo cognoſcat. Sed qm̃ ſimile viuere aliũ ꝓ ſeipſo diuerſum eſt. rõnabile aũt eſt, ſuũ cognoſcere et ſentire eligibilius eſſe. quocirca cõfigere hæc duo in oratiõe ops, viuere et eligibile, qm̃ bonũ ex his cõſtat, qñ id ſeſt eadẽ natura participãtibus. Qm̃ igit in eiuſmodi ſerie, altera ſemp in alteri⁹ ordine cõtineẽ, et cognoſcibile vtiq; eligibile ẽ, & vt ſ ſumF ma cõdicatio determinatę natury. quocirca idẽ velle ſentire, eſt eundẽ talẽ quendã eſſe velle. Et qm̃ nõ ſm nos ipſos horũ vnũquodq; ſumus, ſed participatione facultatũ ſentiẽdo cognoſcẽdoq; (ſentiẽs.n. ſenſibilis redditur, vt iuxta hoc, vt ſm pri⁹ ſentit qua et cuius, et cognoſcibilis reddit cognoſcens) eodẽ pacto & viuere ſemp volumus ob iuge cognoſcẽdi deſideriũ, hoc ẽ, quia et ipſe cognoſcibile q̃dpiã eſſe cupit, electionẽ eſſe cupit.

G electionē autē conuictus stultū
sorte quispiam iudicarit. In con
gressibus primum ēt animaliū
exterorū, vt simul edere, simul
bibere. quid. n. aut in cōi, aut se-
orsim sermonē cōferre differt ꝯ
deīde ēt sermone cōicare, cuiuſ-
libet est. Adde qđ qui amicus
idoneus est, discere videri non
vult. Docentis. n. amicus nō ē,
qñ similitudo quędā est amici-
tia, sed vī tñ. Equidē suauis bo-
nū oēs cū amicis cōicam⁹. quā-
tū ſ quoq; suauitatis adḥcit, et
H qua ꝑstātissima qq; pollet. Ex
his aūt alia voluptatē corpora-
lē, alia musicē, alia physicā cō-
plationē habēt. Audacia porrō
cōgredīdi amicos decet. Vnde
quidā inquit labor, sunt procul
amici. quocirca voluptate alla-
ta nō disiunctos esse oportuit.
Vnde amor maxime, vt vī, ami
citiæ similis. bñ. n. viuere amor
cupit, nō equidē qđ oportuit po
tissimū, sed iuxta sensus. rō er-
go illa dubitādo profert: ipsum
I aūt opus sic cōfigisse vī. Vnde
patet hęc ambigentē nobis im-
ponere. Veritas aūt hinc cōside
ras. amicus. n. esse vult, vt pro-
uerbiū habet, Alter Hercules, et
» alter ipse. Atqui diuulsus ē: dif-
» ficileq; quæ ab vno discesserūt,
» vnū esse. Atqui iuxta naturam
quidā, q̄ cognitissima est, simi-
lis est, iuxta corpus vero diuer-
sus, ac ēt iuxta animā diuersus
est: iuxtaq; partes animę diuer
sus nihilominus idē. Idiuisusq;
amicꝰ eē vult. Itaq; amicū senti
re, sciposū qdāmō sentire necessa K
rio est, cognoscereq;. ac si quid
molesti amico incidit, in eo col
lętari ac cōuiuerē amico sine du
bio iucūdū ē. accidit. n. vt illius
sensus aliquis nobis simul inge
rat, ꝑsertim si qua diuina volu-
ptas est. Cā vero huius est, quia
suauius est semp in meliore bo-
no sese cōtēplari. Hoc aūt nunc
quidē affectus, nunc vero nego
ciū, nunc aliquid aliud est, in q
bene viuere et amico sit possibi
le. Cōuiuere igit oportere, idq
maxi me velle oēs, tum beatiſ L
mū oximūq; potissimū talem
esse. Verū qđ ex ratione id non
eluxerit, ꝺ rationabiliter id cō-
secutū sit, ex vere dictis, vtpu-
ta compositione collationis, in
prōptu solutio est: q̄ eiusmodi
Deus nō sit, vt amico egeat, aut
similē requirat. et nō reputabit
pari rōne vir bonus. Neq; n. in
hūc modū Deus habet, vt q; p
sua excellentia nihil pręter sęip
sum cogitat. nobis aūt bonum
aliūde euenit. vnde et necessum
habem⁹ multos amicos cōqui- M
rere, cū ipse sibi bonū sit. Simul
aūt amicū esse nullū, vti multi
amici, recte vtrunq; affirmat.
Quia. n. multis cōuiuere licet,
simul ēt sentire nobiscum q̄ plu
rimos vtq; gratissimū sit. Rur
sum, qa difficile ī paucioribus,
necessū ē actū ī mutua sensatio
ne cōsistere q̄re nō solū multos
cōparare arduū ē, sed ēt cōpara
tis vti. Et terdū qdē abeē ama-
tū volumus ꝓspere deyēte: in-

ter-

A terdū vero participare ħſidē ſiꝛ cū eo, qđ amicū gratūꝫ eſſe cupimus. Nā cū bonū obuenit, eo vtiq; oēs participare voluīt, nō obueniēte aūt ſecus. Et quēadmodū Herculem mater potius Deū eſſe volebat, q̄ vna cū ipſa manentē, Euriſteo mercenariā operam locare. Sic.n. diceret, et quē Lacon Dicterio irriſit. Vocāt̄ forte, dū tēpeſtate affligere tur, iubēs Caſtorē et Pollucē ſplorare. Vī.n. amātis eē, à moleſtorū participatiōe arcere, alteriusaūt ſiꝛ eadē ſuſtinere velle, quocirca vtraq; rōnabiliter euenīūt. nihil.n. decet amico tā acerbū iudicari, vt nō teneat priorē iucūditate amicū. Vī tñ nō mālū ipſius expetendū, q̄ñ ſatis eſt ipſos adfligi, vnde et participationē eiuſmodi vetāt, ſed ne videant ſua ſpectare, inſq; amici perturbatione lętitiā affectare. Sed et leuius mala tolerant, cū nō ſoli ſerūt. Et quia eligibile ē, et vt bonū nobis cōtīgat, et vt ſimul potiaſ amicus, patet q̄ ſimul in C minore bono verſari quodāmō eligibile ſit, aut cū maiore ſeorſim. Et quia incertū eſt quātū, iuxta ſimul illud diſtinguunt, ac ſimul quidē oſb⁹ pticipatione amicū eſt, quēadmodū et ſimul cōuiuari iucūdus aūt hæc habentes, alį aūt contra nō volūt. Qm̄ hyperbolas quis pbauerit cōſitētibus, in pturbatiōe magna ſimul cōicādū: ſi ſucceſſu aūt magno ſeorſim agēdū. Si miſt ēt circa ſortunia. Iterdū.n. amicos ꝑſto eē volum⁹, neq; ꝺo lere, q̄ñ ſ. nihil ſint nobis ampli⁹ D effecturi. Interdū verō iucūdiſſimū ꝑſto eē, id q; ob ꝑdicta cōtingit. qſiquidē natura afflictū, & ſi mala habituſine cōtritutū videre, nō min⁹ q̄ ſi nobis ipſis refugim⁹: gaudētē ār iucūdāq; et ñ dolētē amicū, velut rē multo ſuauiſſimā ſruemur pp̄ eām ꝑdictā. Quocirca vtrūlibet horū fuerit magis ſuaue, adeſſe vel nō adeſſe ꝓpēſionē reddit, idq; in deterioribus ex eadē cā. Maxime.n. cupiunt amicos nō felices eē. ſed et nec in aduerſis cruciari quocirca nōnunquā ſimul E quos amāt in.ere.mūt. Maius.n. id eſt q̄ ſi pro ꝓriū ſentiaſ malū: quēadmodū & recordātes in q̄ ſucceſſu vixer⁹t, magis q̄ ſi ꝓpe tuo ſe male habiturū arbitrēt.

Quo pacto amica vtendū. Et virtutes non eſſe ſcientias. Cap. 16.

DVbitarit autem quis, an amico q̄libet, et ad q̄cūq; idone⁹ eſt, et aliter ēt, vti liceat, vt oculo ad videndū, aut eo diſtorto uerſe, ac vtvnū F duo eſſe appareat ſtueri. Ambo igiť illa, et oculi⁹ et q; oculi ē reuera et ꝓ ſe ſunt, alt erū vero per accſis. quēadmodū et ſ cibo eſ⁹ et vomitio: ſiſt et in ſcīa veritas et error. Nā q; volēs ñ recte ſcribit, ignorātia, vti ſolet veluti q; cōuerſis mēbrorū officiis pedib⁹ manuū, et mānib⁹ (q̄d ſolēt ſalcatricule) pedū vice vtunt: q; rō oſuꝫ ēt ꝑſtātiſſima ē ſciarū, atq; ita iuſtitiā vt iniuſtitia lą vſurpare, velut q; ex iuſtitia iuſta agit,

G piande vt q̃ ſperita & ſtolida ex ſcia. Verũ ſi id ſpoſt, manifeſtũ ẽ virtutes nõ eẽ ſcias: qñ ſi licet ex ſcia ignorare, ſed errare tñ, et ẽ ex ignorantia facere, nec mĩ⁹ tñ ex iuſtitia & iniuſtitia qdpiã agit. Sed.n.qñ prudentia ſcia eſt, et verũ qdpiã idẽ faciet ea.licebit.n. ſtudio ã prudẽtia de ſpere in ħſdẽ, qb⁹ et ſtolid⁹. Verũ ſi ſimplex cuiuſq; q̃tn⁹ qdq; ẽ, vt⁹ fuerit, et ita agẽtes fecerit ſapiẽter. In cęteris igitur ſciẽtiſq; alia q̃dã pricepa ẽ, q̃ alimẽta miniſtrat. Et pricipia rurſũ illius alia q̃dã, nõ tñ ſcia vel ſtellect⁹. Sz nec virt⁹. vt q̃ vtit, qñ tẽperãtie virtus ẽt ſubditi virtutẽ ſibi vſurpet. Quid igit eſt, an vt intẽperãtia, vitiũ irrationalis alterius, et q̃nã pacto ſtẽperãs mẽte ꝑditus fuerit. Verũ ꝓualẽs euenit mentẽ, rõi naturęq; cõtraria.

† Et ſi vir⁹ qdẽ ſ illo, in rõne vero ignorãtia reſideat, vbi reliquę iã uẽdicant: ſic et licet iuſtitia, iuſte quoq; maletq; et prudẽtia ſtulte aburi, vñ cõtraria euenĩãt. Abſurdũ.n.ſi qũ in rõnali ꝑte vitiũ iſidẽs, euerſa rõne ignorãtiã ſducat. Virt⁹ aũt ſexiſtẽtẽ ſ rõne ſtultitiã nõ euertit hãc, rectũq; de reb⁹ iudiciũ formac. Rurſum ãt prudẽtia rõnalẽ ꝑtẽ occupãs, ex irrationali intẽperãtiaq; ſublata, moderatas actiões efficit, id qũ cõtinentię vĩ propriũ. Itaq; h ab ignorãtia prudẽter, aliterq; ã prudẽtia im prudẽter reb⁹ vti, qñ ſ cęterarũ nulla euenire cernim⁹. Velut cũ medicinã et grãmaticã nutrit ſ. tẽperãtia. † Iniuſt⁹.n. eſa q̃ et iuſt⁹ põe, et ſ. vniuerſũ poẽtię ineſt ſpoẽtia. Quo circa ſimul prudẽtes, et bonę corũ ẽt egterę habitudines, et corpus firmum, qñ nihil ſortius prudentia eſt. Verũ q̃ ſcĩam dixit non recte habet: virtus.n. eſt, et nõ ſcia, ſed genus diuerſum.

An fortunatus, infortunatus qua natura ſit. Cap. 17.

QVoniã vero ñ prudẽtia ſolũ ſucceſſum virtutẽq; efficit, ſed fortunatos ẽt L bñ agere, tanq; fortuna ſcda, ꝓſperos gignẽte ſucceſſ⁹, affirmamus, q̃ eadẽ ẽt ſcię ſunt. Cõſiderãdũ igit natura ne fortunatus hic, ſfortunat⁹ ille ſit, an ſec⁹, et quo pacto res hẽat. Fortunatos n. quoſdã eẽ cernim⁹. ſtulti.n. in multis, quorũ ſ. fortuna dña ẽ, ꝓſpere agunt. qſquidẽ et q̃ arte adminiſtrant, ſortunã admittãt ſ militia et gubernatoria. Vtrũ igit ab habitudine aliq̃ ſucceſſib⁹ eiuſmodi cõficiẽdis, aut non idonei hoſes fiũt? Nũc eqdẽ na M turę id qdẽ aſſignãt, in q̃ buidã q̃ tales quoſdã efficit, q̃bus & à natiuitate ſtatim, tale qdpiã ingignit. vt velut cæſijs nigrisq; oculis, certa aliq̃ forma ſter ſe diſtinguunt: ſic fortunati et ſfortunati. Tales.n. nõ ꝓ prudentiã ꝓſpere agere inde manifeſtũ ẽ, qa nõ irrationalis prudẽtia eſt, ſ rõne ꝑdita, q̃ res adminiſtrat, eã ſibi adſcribere illi nequeunt: quippe q̃ horũ fortuna cã exiſtat.

vtcũq;

A vtunq; ẽt pateat, circa alios ſtu
pidos nõ ẽ. neq; n. id abſurdũ,
quẽadmodũ Hippocratẽ, cùm
Geometer eſſet ꝑfectiſſim⁹, in
cęteris tñ imperitũ ſtupidumq;
fuiſſe cõſtat, qui pecuniæ pluri
mũ amiſit, ob ſtultitiã Biſanth
[illegible]. Sed & in nõnullis
ꝓſpere agũt ſtolidi. Et nõ raro.
velut in arte nauiũ gubernatri
ce, peritiſſimi ẽt parum ſecũdã
fortunam experiunt: ac velut in
aleæ iactu, alius nihil, alius mul
tũ lucrat: quã felicitatẽ vel natu
B ræ beneficio accepit, vel, vt in
quiũt, beneuolentia Dei. qua ẽt
in exilio & iectus benignitatẽ
fortunæ experit, nõ ſecus ac ma
le cõpacta nauis rectius ſæpe agi
tur, nõ ꝓ ſe quidẽ, ſed ꝙa peritũ
gubernatorẽ nacta. ſic enim for
tunat⁹ ille geniũ optimũ guber
natorẽ hẽt. Sed enim abſurdum
eſt, talẽ à Deo, genio ue diligi,
nõ præſtãtiſſimũ potius ſapien
tiſſimũq;. Quapp ſi neceſſum
eſt, aut natura, aut ſtellectu, aut
C ꝓcreatiõe diuſa fortunã ſcdam
cõtingere, & neutro poſteriorũ
eueniat, naturæ itaq; ea ꝓſperi
tas fuerit aſsignãda'. Verũ natu
ra, vel rerũ ſemper ſic ſe, vel vt
plm habentiũ cã eſt: cõtrà autẽ
fortuna. Si igit ꝙ ꝓter rõnẽ eue
nit, fortunæ eſſe vr, peritq; fortu
nam hoſes fortunati dicunt, nõ
equidẽ natura cã fuerit, vt quæ
velut dictũ, ſemp aut vt plm, ſic
ſe habẽtib⁹ adſcribit. Aut inſup
talis vel voto potit vel fruſtrat.
quẽadmodũ cæſius cui non for
tuna, ſed natura quo minus cer D
nat acute, cauſa exiſtit. quocirca
nõ fortunatus, ſed bona natura
ꝓditus dr. quocirca ſic de his di
cendũ eſt, vt quos fortunatos di
cimus, nõ fortunæ beneficio id
ẽt aſſeram⁹. vnde nec fortunati
ẽt ſunt: fortunæ nãq; bona ſunt,
quorũ ipſa eſt cauſa. Sic rurſum
quærit, an fortuna ſit in vniuer
ſum aliqua: vel cũ ſit, an nõ ſit,
ẽt vnde. Atqui neceſsũ ẽ & eſſe
fortunã, & cãm eſſe. vnde & bo
norũ quorundã & malorũ cau
ſa fuerit. Etenim ſi excipienda E
hæc ſint, & nihil aſsignãdũ for
tunę, ſed alĳ cuipiã cãę, nõ tamẽ
quare hãc nõ cernim⁹, fortunã
cãm eſſe affirmamus. Quocirca
definiẽtes fortunã, cãm propor
tionalẽ hoſs ratiocinationi con
ſtituũt, tãquã ſit quædã natura.
Verũ hæc iã alia quæſtio fuerit:
qñquidẽ quos cernimus ſemel
ꝓſpera vſos fortuna, quare ĳ nõ
rurſus, & rurſum: eadẽ enim ei⁹
cauſa. Nõ igit eſt fortunæ, neq;
aliud ẽt quidpiã indeterminato F
rũ infinitorũq; cõtingaterit, ſi.
bonũ & malũ. Sciẽtia vero non
erit eius ꝙ imperitiã. qñ & qui
dam fortunati didicerunt: aut
oẽs ſciæ (quod Socrates dixit)
ſcię ſint. Quid igit vetat, q̃ min⁹
cuidã ex ordine, nõ ꝙ oporteat,
cõtingat, ſed velut ſortes procul
ſint iacięndę. Quid.n. aũt num
ſper⁹ in aſa nõ ſunt: atq; alĳ à rõ
ne, alĳ à cupiditate (q̃ & ꝓres)
ꝓficiſcunt: ſi q̃dẽ naturalis eſt ꝓ
cupiditatẽ iucũdę rei appetit⁹,

ac

G ac natura oſa ad bonũ feſtinãt. Quòd ſi qdã bñ nati ſũt, & velut cãtonis ſperitu, & citra rõnẽ ferant, vt dictat natura, ac cõcupiſcant, qđ, qñ, & q̃ pacto oportuit, p̃ſperetq; agũt, & cõſequãt ſtolidi, p̃terq; rõnẽ, eadẽ q̃ harũ rerũ p̃ceptores, tales vtiq; fortunati cẽſendi ſunt. quotẽt, ſ. p̃ter rõnẽ p̃ſñ p̃ſpere agunt. Natura igiť qdã fortunati ſint, ſiquidẽ multifariam dicat ſcđa fortuna. alia. n. ex impetu, & p̃lectione fiũt, alia vero ſecus, & p̃rius cõ-

H trariũ. nã & male rõcinari vñr bñ agẽtes, & ſecũda tñ fortuna vſos cõſitemur, ac rurſus qdẽ in illis cũ voluerint, at min⁹ bonũ acceperint, & licet quidẽ iſtis p̃ naturã, p̃ſperitatẽ cõſequanť. nã ſpet⁹ animi cupiditasq;, q̃ oportebat delata, ſucceſſu ẽ vſa: rõcinatio aũt ſtulta, quã fortuna dũ p̃ſpere adflat, ex ñs quorũ cauſa exiſtit, nõ rectã expellit. ſterdũ vero p̃ cupiditatẽ q̃ male rõcinat⁹ aduerſã exp̃t⁹ ẽ. I cęteris ãt q̃ pacto iuxta appetit⁹ cupidita

I tisq; ingenuitatẽ ſucceſſus eritť Verũ hic ſucceſs⁹ et fortuna duplex, q̃ iſtic eadẽ, vł plures, p̃ſperitates. Quia vero p̃ter oẽs rõcinationes rectas, ſcłasq; quoſdã fortuna ſcđa adfluẽtes videm⁹, manifeſtũ ẽ alią quãpiã ſucceſs⁹ cãm eſſe. prior ãt iſta p̃ſperitas, aut nõ ẽ, aut q̃ oportuit cõcupiuit: cũq; rõcinatio hũana deſit, nõ fuerit ipſius. neq;. n. prorſus rõnis expers, nec naturalis ẽ cupiditas, ſed ab aliquo corrũpiť.

Secũda igiť fortuna ſ ñs, vbi p̃ K ter rõnẽ ipſa cã exiſtit, locũ hẽt. id vero ſ prouiſũ. nã p̃ter ſcłam p̃terq; vłe, nec tñ á fortuna, p̃fectũ vł, verũ pp hoc vł. Quocir ca hęc qdẽ rõ nõ, phať, naturale eẽ vti ſecũda fortuna: ſed potius q̃ nõ oẽs, quib⁹ ſecũda fortuna vł affluere, id ex fortuna, ſed ex natura habeãt. neq; nullius eſſe cauſam fortunã demonſtrat, ſed nõ omniũ quorũ exiſtimatur.

An fortuna cauſa ſit, vt concupiſcamus, & quid ſit motus in anima principium. Cap. 18. L

QVęret for an q̃ ſpiã, an fortuna ei⁹ ipſius cã ſit, vt quid & qñ oporteat cõcupiſcať. An ſic omnium erit: nã & cognoſcẽdi cõſultandi q̃. Neq; enim cõſultãs cõſulta uit, & hoc cõſultauit, ſed principiũ eſt quoddã: neq; cogitãs cogitauit id prius cogitare, atq; in infinitũ eiuſmodi ſtat p̃greſſio. neq; igiť cõſiderãdi iunctũ principiũ, neq; cõſulẽdi conſilium. Quid igitur aliud niſi fortuna: q̃ circa á fortuna oſa p̃ficiſcunť, M & quoddã ẽ principiũ, extra qđ aliud nullũ reperriať. Ipſa autẽ (q̃riť) cuiuſmodi facultate iſtructa efficere eiuſmodi quæat. qđ pinde ẽ, ac ſi principiũ mot⁹ in aĩa q̃d ſit, inquirať. Patet aũt ſic eſſe, quẽadmodũ in vniuerſo ẽ Deus, & viciſsim cũcta in illo: mouenť. n. oſa ab inexiſtente in nobis numine. Rõniſ ãt nõ rõ, ſed p̃ſtantius quidpiã eſt p̃ncipiũ. Quid aũt ſcła p̃ſtantius ſit,

A niſi Deus? virtus.n. organū intellect⁹ eſt. Quocirca veteres dixerūt felices ex fortuna, q irrōnabiles ad recte agēdū impelleret, nec velle ipſis cōfert: principiū.n. habēt & ſtellectu & voluntate pſtātius. Alī vero rōnē habēt. illud vero nō habēt, quales ſunt furores animi. hoc.n. nō pñt hi: qppe q ſine rōne ferunt. Itaq horū q prudētes ſapiētesq ſunt, celeris ē vaticinatio & durabilis, q nō à rōne pfectā eſſe ſuſpicari debemus. ſed alī experimēto, alī cōſuetudine, ſpeculando vtunt. itē hi, quorū eſt rō ſoluta. Itaq & medici recta valde, ſubitaq ſomnia hñt. Patet aūt, q ſpēs felicitatis duę ſunt. altera diuina, ideoq qui felix ē, numine adiutū aliquid feciſſe dicūt: is aūt eſt, qui aliquid iuxta ſpetū diuinū facit: alter eſt q aliq d p̄ter hunc impetū facit. Irrationales vero ambo: ac illa frequēs magis felicitas ē, iſta frequēs min⁹. Sigillatim igit de vnaquaq virtute determinatū eſt prius.

C *De prolatate: & quis ſit animę præſtantiſſimus terminus.* Cap. 19.

QVia vero ſeorſim ipſarū vim diſtinximus, ēt de virtute, quā pbitatem vocam⁹, dicēdū erit. Singulas igit hēre reliquas, q hui⁹ appellationē ſit cōſtiturus, neceſsū eē patet. nā neq in cęteris aīr id vēniat vſu. Nec.n. toto corpe ſanus ſit. pte aūt nulla: ſed neceſsū aut oēs, aut certe pſtātiſſimas rēt hēre. Nō diſſimilis ēt in toto rō. Bono.n. eſſe ac honeſto ſīr & bono licet, nō ipſi⁹ ſolū noſtrum, ſed rerū ipſarū dīa participāti. Omniū.n. bonorū ſunt ipſi p ſe ſuiq gīa eligibiles: & inter hos honeſta quoq, quæ p ſeipſa oſa laudabilia ſunt. Vt enim ꝯ ipſa, ita actiones ab ipſis pfectæ laudari ſolēt: actiones.n. & modeſti, ipſiusq modeſtia celebrat. nō ēt ſanitas laudabilis, nā nec op⁹ ei⁹: qñ nec qđ fortiter fit laudabile ē, tametſi bona hęc cōſiteamur. Siſt ăt id ēt in cęteris p inductionē manifeſtū eſt. Bon⁹.n. eſt, qui natura bonis egregie ſit inſtructus: pſtātiſſima.n. oſaq ſui deſiderijs excitantia bona ſunt. Honor, diuitiæ, corpis virt⁹, facultates q natura q dē ſunt bona: ſed noxia nōnullis ob habituū corruptionē. Neq.n. vel ſtult⁹, vel iniuſt⁹, vel inteperās aliquid ex eorū poſſeſſione cōmodū refert: quēadmodū nec æger ex ſani hoīs alimento, neq infirmus mutilusue, ex ſani integriq hoīs ornatu. Honeſt⁹ ăt bonusq dī, & ex eo, q honeſta bona p ſe ipſa inſunt illi: & eo q bonorum, idq ipſorū gīa effectiu⁹ exiſtat, honeſta aūt ſunt virtutes, opaq ab ipſis pfecta. Sed & habitudo ꝯdā ciuilis ē, q̄lē & Lacones habēt, & alī ſīl ingenio haberent, ita cōparata. Siſt.n. qui virtutē nō ēt ſequēdā putēt, niſi natura bonorū gīa. quocirca viri boni ſunt, q ꝯ ñs natura bona exiſtant. Verū illā, pbitatē nō ſunt nacti. neq.n. honeſta p ſe illis ſunt, ſed

bona

G boni honestiq; eē eligūt. neq; id
ām, sed & q nō honesta natura:
boni tñi natura honestorū loco
illis habenē. Honesta.n. sunt, cū
ei⁹ gīa faciūt eligūtq; honesta:
vī q honesto bonoq; natura bo
na, honesta sunt. Honestū.n. iu
stū est, id vero ſm dignitatē cen
sēt. hic āt ſs vtiq; dignū existit.
sed & decēs honestū. decētia āt
illū sunt, nobilitas, diuitiæ, potē
tię. quocirca honesto bonoq; ea
quoq; honesta vtilia sunt, q in
alijs discōueniūt: neq;.n. simplr
H bona eis bona sunt. bono āt ho
nesta bonaq;: quippe q multas
honestas actiones p ea cōficiat.
Verū q virtutes ęternarū rerū
gīa cōplectēdas arbitrat, p acci
dens honesta facit. q circa virt⁹
pfecta ūst, pbitas. Porrō de volu
ptate dictū ē, q̄lis & q pacto sit,
tū q alia simplr iucūda sint ho
nestaq;, alia vero simplr bona
iucūdaq;, neq; voluptas nisi in
actiōe naſcit. q circa simplr bea
tus iucūdiſsime viuit: neq; id te
mere hoſes arbitrant. Q̄m āt est
I quidā medico termin⁹, ad quē
referēs sanū corp⁹ iudicat, & cu
ius reſpectu aliquousq; pgrediē
do sanū ſit efficiēdū corp⁹, non
ēt ſi plus ſit minusue: sic & viro
bono circa actiōes electionesq;
natura bonorū nō laudabilium
tñi, terminū quendā & de habi
tudine, & de electione ac fuga,
vel paucitatis vel copię diuitia
rū, deq; ſuccessibus cōstituere
oportuit. In priorib⁹ quidē ost ē
ſum ē, vt rō dictat, q idē ē, ac ſi
quis dicat ſe alimēto ſumendo K
ola obſeruare, vt medicina ac
rō dictat. q̄d verū quidē, sed pa
rū manifeſtū est. Oportuit igit
iuxta q̄d imper:t, iuxtaq; habi
tudinē & actionē imperātis vi
tā inſtituere: velut ſeruus iuxta
Dñi, ſingulaq; iuxta cōuenien
tē ſuū principatū. Q̄ quidē &
hō ex imperāte ſubditoq; cōſti
tuit, ac vnūquodq; neceſsū hēt
ad pcipis ſui mores accōmoda
re. is āt duplex est, alt. n. medici
na: aliter ſanitas ſperat, & huic
illa deſtinat. Sic & in cōtēplati- L
uo principat⁹ hēt. Neq;.n. iubē
do Deus imperat, sed cuius gīa
prudētia ē. q̄d vero alicui⁹ gīa
iubet, ī alijs determinatū ē, q̄m
ille nullo eget. Quę igit electio
poſſeſſioq; natura bonorum vel
corpis, vel amicorū, vel reliquo
rū, cōſiderare maxime Deū fa
cit, ßſtātiſsima ē, atq; hic termi
nus est pulcherrim⁹: q vero vel
ob defectū, vel ob exceſsū confi
derare coleretq; Deū pmittit mi
nime, ea ē peſsima. Atq; ſic qui-
dem res hēt alię: & is terminus M
ei⁹ ßſtantiſsim⁹ est, minimū, in
quā, alterā irrationalētq; aſq; par
tem ſentire, quatenus talis est.
Quis igit probitatis termin⁹ ſit,
& quis ſimplr bonorū ſcopus,
hunc in modum ſit dictum.

Librorum Septem Moralium Eude
miorum finis.

Subſequuntur de Virtutibus libellus,
cùm ſub Ariſtotele nomine legatur (& ſi
forte ab alio authore editus fuerit) & ip-
ſum aliqs ſubnectendum eſſe cenſuerunt.

Ariſto-

ARISTOTELIS DE VIRTVTIBVS LIBELLVS,

Alexandro Chamallardo interprete.

Quæ ſint laudabilia, quæue vituperabilia, & cuius animæ partis, ſingula ſint virtutes.

LAudabilia quidē ſunt, honeſta: vituperabilia vero, turpia. Et quidem in honeſtis principē locum obtinent virtutes: in turpibus aūt vitia. Laudabilia porrò ſunt, & cauſæ virtutū, & quę virtutes conſequuntur, & quæ exoriuntur ab ijs, & opera ipſarum: vituperabilia vero, cōtraria. Cūm autem anima ſecundū Platonē in tres diſtribuatur partes: rationalis quidē, virtus eſt prudentia: animoſæ autē, manſuetudo, & fortitudo: cupidę vero, temperantia & continentia: totius autē animæ, iuſtitia, liberalitas, & animi magnitudo. Vitium vero eſt, rationalis quidē, imprudentia: animoſæ vero, iracundia, & ignauia: cupidæ aūt: intemperantia & incontinētia: totius vero animæ, iniuſtitia, illiberalitas, & animi prauitas.

Quid ſit vnaquæq; virtus.

Prudentia.

ESt autē prudentia virtus aīæ rationalis, ea prędparās quæ ad felicitatē ſpectant.

Manſuetudo.

Manſuetudo vero eſt virtꝰ animoſæ, qua qui prędediti ſunt, difficulter ira concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo autem virtꝰ eſt animoſæ, per quam non facile mortis metu percelluntur.

Temperantia.

Tēperātia vero eſt virtꝰ appetentis, ꝓ quā à malarū voluptatum appetentia reddunt alieni.

Continentia.

Continētia aūt virtus eſt cupidæ, qua cupiditatē, q̄ in malas fert voluptates, rōne inhibent.

Iuſtitia.

Iuſtitia vero eſt virtus aīæ, ciꝰ diſtributiua, q̄ quiſq; meruit.

Liberalitas.

Liberalitas aūt eſt virtus aīæ, honeſtorū ſumptuū miniſtra.

Magnanimitas.

Magnanimitas aūt eſt virtus aīæ, ꝓ quā ferre poſſunt verāq; fortunā, honorē, & ignominiā.

Quid ſit vnumquodq; vitium.

Imprudentia.

IMprudētia vero eſt vitiū rationalis, male viuēdi cauſa.

Iracundia.

Iracūdia aūt vitium eſt aīoſæ, ꝓ quod fiunt ad irā præcipites.

Ignauia.

Ignauia autem vitium eſt animoſæ, per quod periculis, & maxime mortis conſternantur.

Intemperantia.

Intemperantia autem vitium eſt appetentis, per quod amplectuntur malas voluptates.

De

G *De incontinentia quidem nihil: de autem eo potest definire.*

Incontinentia.

Incõtinentia vero vitiũ est cupidæ, per quod stoliditate huc illucq; cupiditatẽ circumagũt, impellentem ad malarum voluptatum delectationes.

Iniustitia.

Iniustitia vero est vitium animæ, per quod circumscriptores fiunt præter dignitatem.

Auaritia.

Auaritia aũt est vitiũ animæ, per H qđ appetunt vndequaq; lucrũ.

Pusillanimitas.

Pusillanimitas aũt vitium est animæ, per quod neutram possunt fortunam ferre, nec honorem, nec ignominiam.

Quæ sint uniuscuiusq; virtutis propria.

Prudentiæ.

PRudentiæ aũt est, cõsiliũ agitare, discernere bona & mala, & ofa quæ sunt in vita sequẽda et fugiẽda, honeste vti oĩbus bonis, cũ alĩs recte I versari, „spicere occasiones, solerter verbis & rebus vti, experientiã habere vtiliũ ofum. Memoria ãt, peritia, & solertia, vel manãt à prudẽtia, vel prudẽtiæ sũt assecłę: aut partim prudẽtię adminicula, vt experiẽtia & memoria: partim tanq̃ prudentiæ partes, vt consilium & solertia.

Mansuetudinis.

Mãsuetudinis aũt est, posse ferre moderate obiecta crimina, & cõtẽptus, nec celeriter rapi f vltiones, nec eẽ de facili mobilem ad iras, eẽ ãt moribꝰ comẽ & mitẽ, & Igenio eẽ quieto & stabili. K

Fortitudinis.

Fortitudinis vero est, incõcussum à mortis metibꝰ, & cõstantem in malis, & intrepidũ ad pericula eẽ, & malle honeste mori q̃m turpiter seruari, & victoriæ cãm ꝓstare. Prꝑterea aũt fortitudinis est, & laborare, & ifo instituere, & posse. Accedit ãt fortitudini & audacia, & animi ꝓstantia, & fiducia, & cõfidentia: adhæc, industria & tolerantia.

Temperantiæ. L

Tẽperãtię aũt est, nihil mirari corpis voluptates, & cuiusuis fœdę voluptatis & delectatiõis minime appetentẽ, & timere ẽt iustã licentiã, & intentũ eẽ in vitę rõnẽ, sĩt in paruis & magnis. Assectaf aũt temperantiã, ordo, moderatio, pudor, ꝑuerentia.

Continentiæ.

Cõtinentiæ aũt est, posse cohibere rõne cupiditatẽ, ferentẽ ad malas delectationes & voluptates, & pati, & tolerare pro natura indigentiæ & ægritudinis. M

Iustitiæ.

Iustitię aũt est, distributiuũ eẽ eius qđ est ſm cuiusq; dignitatẽ, & tueri patrias cõsuetudines & instituta, et seruare scriptas leges, & veridicũ esse in cõtrouersiis, & stare cõuentionibꝰ. Est ãt ꝓma iustitiarũ, aduersus Deos: proxima, in dęmonas: deíde, in patriã & parentes: deinde, erga defunctos: in quibus est pietas, vel pars iustitię, vel eius comes.

Sectatur

A Sectaꝫ aũt iuſtitiã, et ſanctitas, et veritas, et fides, & vitiorũ odiũ.

Liberalitatis.

Liberalitatis ãt ẽ, erogare pecunias in laudabilia, & largitio ad honeſtoꝝ ſumptꝰ faciẽdos, & ꝑto eẽ ad auxiliũ in aduerſa fortuna, & nõ accipe vnde nõ opꝫ. Eſt ãt liberalis, & circa ſdumẽ ta nitidus, & circa habitationẽ: ẽ & Iſtructor ꝓmagnarũ rerũ, & elegãtiũ, et oblectationẽ habẽtiũ, nulla cõmodi ducta rõne: ẽ & actor aſaliiũ, mirũ qd aut ſuaue habẽtiũ. Comitaſ aũt liberalitaẽ, morum facilitas, & comitas, & hũanitas: & eẽ miſericordẽ, & erga amicos benevolũ, & hoſpitalẽ, & honeſti ſtudioſum.

B

Magnanimitatis.

Magnanimitatis ãt ẽ, pulchre ferre & felicitatẽ & Iſelicitatẽ et honorẽ, & Ignominiã, & nõ admirari neq; delitias, neq; clientelas, neq; poteſtates, neq; victorias gymnicas: hẽre aũt quandã animi altitudinẽ & magnitudinem. Eſt ãt magnanimꝰ, neq; vitã magnifaciẽs, neq; vitę amãs, ſimplex porrõ moribꝰ, & generoſus, iniuria potẽs laceſſiri, & nõ vindex. Sequiſ aũt magnanimitatẽ, ſimplicitas, & veritas.

C

Quæ ſint vninſcuiuſq; vitij propia.

Imprudentiæ.

Imprudẽtię ãt eſt, iudicare ꝑuerſe de rebꝰ, deliberare ꝓpere am, vti nequire ꝓſentibꝰ bonis, ſ falſam adduci opinionẽ de iis, q̃ ad vitã ſunt bona, & honeſta. Sectaſ ãt ſprudẽtiã, inſcitia, incõſtinẽtia, ruſticitas, obliuio.

D

Iracundiæ.

Iracũdię ãt ſunt ſpẽs tres, excãdeſcẽtia, ſquitia & vecordia. Eſt aũt iracũdi nõ poſſe ferre fœdas cõtẽptiones, neq; ꝺminutiones: eẽ ãt plagoſũ, & vindictę cupidũ, & de facili ad irã facto verbo ue quouis moueri. Aſſectaſ aũt iracundiã moroſitas, & icõſtantia, & ſordida illiberalitas, & de paruis angi, & ab iſdẽ de repente affici, & per breue tempus.

Ignauiæ.

Ignauię ãt eſt quis metu facile E pcelli, & mortis maxłe, & noxarũ corpis & arbitrari ſtabilius eẽ qũocunq; ſeruari, q̃ pulchre mortẽ obiſſ. Comitaſ ãt ignauiã mollities, efferminatio, torpor, vitę ſtudiũ. Subeſt ẽt ꝺdã timiditas, & cõtẽtionis detrectatio.

Intemperantiæ.

Intẽperãtiæ aũt eſt, ſequi delectationes volupeatũ noxiarum & turpiũ, & arbitrari maxime felices eos eſſe, q̃ in hmõi voluptatibus verſant, & facetũ eſſe, F & dicacem, & vrbanũ, & verſutum, tã in verbis q̃ rebus. Sectatur autẽ intemperantiã, ordinis perturbatio, impudentia, confuſio, ſcuria, negligẽtia, diſſolutio.

Incontinentiæ.

Incontinentiæ aũt eſt, phibẽte rõne, delectatiões volupeatũ ſectari, & ducere ꝓſtabilius eẽ, nõ frui aũt nihilomin⁹ & opinari quidẽ oportere facere, & pulchra & cõferentia, abhorrere tamen ab ipſis ꝓpter voluptates.

Eſt

De virtutibus libellus.

G Est aũt comes incõstinẽtię, mollities, & pernicẽtia, & plura eiusmodi, q̃ intẽperãtiã comitant.

Iniustitiæ.

Iniustitię aũt sunt spẽs tres, impietas, auaritia, & maior improbitas. Impietas q̃dẽ est aduersus Deos, & dęmones, & circa defunctos, & circa parẽtes, & circa patriã. Auaritia aũt circa commercia, p̃ter dignitatẽ eligẽs præcipuũ. Immanior aũt improbitas est, p quã voluptates sibi cõparant, ludibrio alios habẽtes: vñ
H Euenes de ea dicit: Quę lucrum captãs nil tñ ipsa nocet. Est autẽ iniustitię, patria violare & instituta & iura, nec parere legibus, nec magistratib⁹, mẽtiri, peierare, trãsgredi cõuẽtiones, & fidẽ fallẽr. Comitẽ ãt iniustitię se addit calũnia, iactãtia, hũanitatis assimulatio, malignitas, callĩtas

Auaritiæ.

Auaritię aũt spẽs sunt tres, turpis q̃stus, tenacitas, illiberalitas. Turpis q̃stus q̃dẽ, p quẽ dicit scere q̃rũt vndecũq; , et lucrũ q̃ pu
I dorẽ pluris faciũt. Tenacitas ãt, p quã sumptui parcũt, & impẽsæ in re honesta. Illiberalitas aũt est, p quã expẽdunt q̃dẽ, minutatim aũt male, & plus iacturæ faciẽtes, nullo. s. habito tpis delectu. Est aũt auaritiæ, plurimi facere pecunias, nec id, pbrũ putare q̃d q̃stuosũ sit: vita mercenaria, & seruilis, & sordida, à munificentia & liberalitate aliena. Consequuntur autẽ illiberalitatem, sordes, ægrimonia, pusillanimitas, hũilitas, immodestia, K ignobilitas, hominum odium.

Pusillanimitas.

Pusillanimitas ãt est, neq; honorẽ, neq; ignominiã, neq; felicitatẽ, neq; infortunia posse ferre, sed honoratũ q̃dẽ tumescere, & leui successu, pspero auctũ efferri & subsultare, ignominiã aũt ne minimã q̃dẽ ferre posse. Aberratio porrò ẽ, infortuniũ non diiudicare magnũ: cõqueri vero de oĩb⁹, & ęgro aĩo ferre. p̃terea ãt talis ẽ pusillanim⁹, vt oẽs neglectus cõtumeliam vocet et L ignominiã, ẽt p imprudentiam, vel obliuionẽ admissos. Comitant autẽ pusillanimitatẽ sordes, q̃rimonia, diffidentia, hũilitas.

Quid virtus sit in vniuersum.

IN vniuersum autẽ virtutis q̃dẽ est, facere studiosum & pbũ affectũ ĩn aĩo, gẽtis & cõstitutis motib⁹ vtentẽ, oĩbus ex partib⁹ cõsonantẽ: quapp vĩ instituti atq; rõnis boni animi eẽ honest⁹ affect⁹. Est porrò virtutis, & bñficijs dignos afficere, M & diligere bonos, & neq; ad sumẽdas pœnas, neq; ad vindictã arcẽti esse aĩo, sed clemẽti placido, & misericordi. Assecla ẽ aũt virtutis, benignitas, æqtas, animi cãdor, spes bona, & q̃ eiusdẽ sunt generis, ueluti familiarium studiosum & amicorũ eẽ, sociabilẽ, hospitalẽ, humanũ, elegãtẽ se exhibere, q̃ vtiq; osa laudabiliũ sunt: vitij autem, contraria.

Libelli de virtutibus finis.

LEONARDI ARETINI
IN LIBROS POLITICORVM
PROOEMIVM.

INter moralis disciplinæ præcepta, quibus humana vita instituitur & docetur, eminentissimum quodam modo locum obtinent, quæ de ciuitatibus earumq; gubernatione conseruationeq; traduntur. Quippe disciplina hominem omnis felicitatem hominibus conficere studet. Felicitatem vero sibi acquirere præclarum est, quanto magnificentius erit vniuersæ ciuitati beatitudinem adipisci. Bonum enim, quanto latius patet, tanto diuinius est existimandum. Cumq; homo imbecille sit animal, & quam per seipsum non habet sufficientiam perfectionemq;, ex ciuili societate reportet, nulla profecto consentientior disciplina hominis esse potest, quam quid sit ciuitas, & quid respublica intelligere: & per quæ conseruetur intereatq; ciuilis societas non ignorare. Mihi quidem qui hæc ignorat, seipsum pariter ignorare videtur, ac sapientissimi Dei præceptum dispicere. Itaq; & Plato decem illis præclaris libris, qui sunt ab eo de Republica scripti, in hac parte ostendenda docendaq; plurimum nixus est. Et Marcus Cicero noster sex inclytis libris, quos de republica scripsit, hanc ipsam materiam est prosecutus. Et Aristoteles in hoc volumine, quod nunc in Latinum conuertimus, hanc ipsa complexus est, tanto quidem nitore & copia & ornatu, vt vere mereatur siue men aureum vocitari. Materia igitur huius operis talis est. Conuertendis autem interpretandisq; mihi causa fuit eadem illa, quæ iam decem & octo annis ad conuersionem Ethicorum induxit. Nam cum viderem hos Aristotelis libros, qui apud Græcos elegantissimo stylo perscripti sunt, vitio malæ interpretis ad ridiculam quandam ineptitudinem esse redactos, ac præterea in rebus ipsis errata permulta ac maximi ponderis, laborem suscepi nouæ traductionis, quo nostris hominibus in hac parte prodesserem. Quid enim opera ea vtilius? quid laude dignius efficere possim, quam ciuibus meis primum, deinde cæteris qui Latina vtuntur lingua, ignaris Græcarum literarum facultatem præbere, vt non per ænigmata ac deliramenta interpretationum ineptarum ac; il

ſaxum, ſed de facie ad faciem poſſint Ariſtotelem intueri, & vt ille in Græco ſcripſit, ſic in Latino perlegere? Exiſtimant quoq; me vtilitatem maximam, quam ex interpretatione Ethicorum prouenuſſe conſpexerã. Homines enim ingenue eruditi, quos primo veterum interpretationum inepti tudo ac barbaries à legendo repellebat, ita poſtmodum eos libros complexi ſunt, vt in maximam lucem illarum rerum cognitio ſit perducta. Quod idem fore ſpero in hos, de quibus nunc agimus, Politicorum libris. Atq; eo magis, quo hæc materia ciuilis, & verba ad exprimendum alia, quàm in ſuis diſputationibus ſcholaſtici vtantur, & maiorem quendam efflagitat dicendi ornatum. qua duo interpres nondum ille conſequi, ſed ne ſuſpicari quidem potuit. Ariſtoteles certe tanta facundia, tanta varietate & copia, tanta hiſtoriarum exemplorumq; emulatione hos libros referſit, vt oratorio pene ſtylo ſcripti videantur. Sic enim argumentationes totas interdum explicat, vt cum eã dicendi ornamenta in eas ſtudioſe conuecta liceat intueri. nec eſt in his libris quæſtio vlla paulo vberior, quæ tractata ab illo ſit abſq; rhetorico pigmento aut colore, quarum & ſi non expreſſionem, attamen adumbrationem quandam diligens lector in hac traductione noſtra deprehendet. Fuit enim Ariſtoteles ſtudioſiſſimus eloquentiæ: quod artes Rhetoricæ eius, pluribus voluminibus explicatæ declarant. Quæ ſit igitur horum librorum materia, & qua de cauſa laborem hunc ſuſceperimus, & quales libri ipſi in Græco ſint, hæc præfatos eſſe ſufficiat. Hortamur autem omnes vehementer ad huius operis diligentiſſimam lectionem, vt poſt doctrinam vberrimam, ac rerum prope innumerabilium cognitionem, & quidem neceſſariam ad vitam ſuſcepturos.

ARISTO-

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS POLITICORVM LIBER PRIMVS,

Leonardo Arretino interprete.

SVMMA LIBRI.

De ciuitate, domo, pago, re familiari, seruis, dominationibus ac seruitutibus, possessione, acquisitionibus necessariis ac mercatoria, & peritiarum in re domestica earundem virtutibus.

De ciuitate, eius gubernatore, partibus, domo, pago. Cap. 1.

QVoniam videmus omnem ciuitatem ẽ societatẽ quãdam, et omnẽ societatẽ boni alicuius gratia cõstitutam (nam eius gratia quod bonũ videtur, omnia ocẽ agunt) patet quod bonum aliquod omnes cõiectãt. maxime vero principalissimum omniũ quæ est principalissima, & cęteras omnes cõplectitur. est autẽ hæc illa, quę ciuitas appellatur, & ciuilis societas. Quicunq; vero putãt gubernatoris ciuitatis, & regis, patrisq; familias, & domini eandem esse rationem, nõ bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed nõ specie illorũ singulos putant differre, veluti si paucorũ quidem, dominum si vero plurium, patrẽfamilias: sin etiã plurium, gubernatorem ciuitatis vel regẽm: quasi nihil differat magna domus et parua ciuitas, gubernatoris ciuitatis & rex. qũ quidem ipse præsidet, rex: qũ vero sm rationem talis scientiæ in parte præsidet, & in parte subest, gubernator ciuitatis. Sed hęc vera non sunt, quod manifestum erit sm hãc doctrinam considerantibus. Vt enim alijs cõpositum vsq; ad incõpositа diuidere necessarium est (hę nanq; sunt minimæ totius particulę) ita ciuitatem, ex quibus componitur considerãtes, & qũo illa differant inter se, & si quid artificiõ recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur. Si quis igit ab initio rerum originem inspiciat, vt in alijs, sic & in istis optime discernet. Primum igit necesse

G esse est combinare illos, qui nō possunt esse nisi simul, ceu marem & fœminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plātis naturale est desideriū, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperās uero natura & parens pp conseruationem. nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod aūt potest corpe hoc facere, paret natura & seruit. quapropeer dño & seruo id con
H fert. Natura igitur distincta sūt fœmina, & seruus. Nihil enī natura facit tale, q̄le statuarī delphicum gladium ob inopiā, sed vnum ad vnū. sic enim optime instrā proficient, si eorum singula nō multis, sed vni deseruiant. Verum apud Barbaros fœmina & seruus eodem gradu habent. causa vero huius est, qm̄ quod natura dominetur non habent, sed fit eorum societas ex seruo & serua. Quāobrem aiūt poetę, Græcos Barbaris dñari oporte-
I re: quòd idem sit natura, Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatib⁹ dom⁹ prima. Rectęq; Heliodus inquit:

Domum in primis, mulierēq;,
⁹ & bouem aratorem. bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas fm̄ naturam constituta domus est: quos Charondas quidē homoſypios,
*a.l.homo capos. Epimenides vero cretensis *homocapnos appellat. Sed quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, vtilitatis gratia K non quotidianæ, pagus est. Maxime vero secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse dom⁹ eorum, quos dicimus coalitos, & natos esse natorum. Quapropter primo sub regibus ciuitates erant: nunc vero etiam gentes. nam ex his qui fuberant regno, processerunt. Omnis aūt domus regitur à seniore: quare & coloniæ inde propagatæ pp consanguinitatem. Et hoc est, q̄d inquit Homerus: L

Iura dant singuli natis & vxo M
ribus. sparsim nanq; etiam sic antiquitus habitabant. Et Deos ob hoc ipsum putant cuncti regem habere: qm̄ & ipsi partim nunc, partim antiquitus sub regibus degebāt. Quēadmodum vero formas humanas Dīs attribuunt homines, sic etiam vitas.

Quid ciuitas, quòd homo ciuile sit animal, quòd partibus ciuitatis prior sit. Cap. 2.

QVæ autem ex pluribus pagis cōficitur societas, ciuitas est. quę qui M dem (vt ita dixerim) totius sufficientiæ finem habet, constituta quidem gratia viuendi, existēs aūt bene viuēdi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura est: siquidem & primæ societates. nā hæc illarū finis: natura vero finis est. Quale enim vnūquodq; est generationis præditæ, hāc vni uscuiusq; naturā esse dicimus: ceu hominis, equi, dom⁹. Insup cuius gratia & finis, optimum:

A ſufficiẽtia vero finis, & optimũ. Ex his igitur patet ciuitatẽ eſſe ex his, qui natura ſunt, & q̃ hõ natura ciuile eſt animal. Et qui abſq; ciuitate eſt per naturã, nõ per fortunam, aut nequam eſt, aut potior q̃ homo. vt ab Homero per cõtumeliam increpatur:

» Sine tribu, ſine iure, ſine domo.

nam ſimul talis eſt & belli cupidus, veluti qui nullo retinet iugo, vt neq; volatilia. Ex quo patet ſocialẽ aſal eſſe hominẽ, magis q̃ omnis apes, & q̃ oẽ grega

B rũ aſal. nihil enim (vt diximus) fruſtra natura facit. Sermonem vero hõ habet ſolus omniũ animalium. Nã vox quidem molẽſti atq; iocundi ſignificatio eſt. quappe alijs quoq; exiſtit aſalibus. hucuſq; enim natura ꝓceſſit in his, vt ſenſum habeãt iocũdi & moleſti, et hoc inter ſe ſignificare poſſint. At ſermo ad hoc datus eſt nobis, vt oſtẽdam⁹ vtilitatem & damnũ, atq; ita iuſtũ & iniuſtum. hoc enim ꝓter cętera aſalia hominibus proprium

C eſt, vt boni & mali, ac iuſti & iniuſti, & aliorum hmõi ſenſum habeãt ſoli. horumq; ſocietas facit domum, & ciuitatem. Et certe ſm̃ naturã prius eſt ciuitas q̃ domus, & q̃ ſinguli noſtrum. Nã totum prius eſſe q̃ partem, neceſſariũ eſt. perempto. n. toto, nõ erit pes nec manus, niſi equiuoce, veluti ſi q⁹ dicat lapideã. nã corrupta quidem erit talis. cunctæ aũt opere definitæ ſunt & potentia. itaq; cũ amplius nõ ſint tales, nõ eſt dicendum illas D eſſe eaſdem, ſed æquiuocas. Eſſe igit ciuitatẽ natura, & prius q̃ ſinguli manifeſtum eſt. Si enim nõ eſt ſufficiẽs vnuſquiſq; ſeparatus, perinde ſe hẽt ac reliquæ partes ad totum. Qui aũt in cõi ſocietate nequit eſſe, quiq; nullius indiget ꝓp ſufficientiã, nulla pars ẽ ciuitatis: quare aut beſtia aut Deus. natura igit oſibus ad hmõi ſocietatem eſt appetitus. Qui autẽ primus inſtituit, maximorũ bonorũ cauſa fuit. E vt enim ꝑfectione ſuſcepta, optimum cunctorũ animalium eſt homo, ita ſi alienus fiat à lege & à iudicijs, peſſimũ eſt omnium aſalium. Sęuiſſima ẽ enim iniuſtitia tenens arma. Homo verò arma tenet ꝑ innatã prudentiã atq; virtutẽ, quibus plũm valet in cõtrarium vti. Itaq; impũdiſſimum & immaniſſimũ eſt ſine virtute, & ad libidinem cibationemq; deterrimum. iuſtitia vero ciuile quiddam eſt. nam iuris ordinatio eſt ciuilis ſocietatis: iudicatio autem iuſti iudicium. F

De re familiari, domino, ſeruo, re poſſeſſa, imperandi ac parendi neceſſitate, ac vtilitate. Cap. 3.

QVoniã vero declaratũ eſt quib⁹ ex partib⁹ ſit cõſtituta ciuitas, ne ceſſariũ, vt primum de re domeſtica dicere. Omnis enĩ ciuitas ex domibus conſtat. rei domeſticæ rurſus partes ſunt. ex quibus domus eſt cõſtituta domus aũt perficit ex ſeruis & liberis.

G Cum vero prima quæq; sint in minutissimis pquirẽdaprimæ vero ac minutissimæ partes domus existũt dñs & seruus, maritus & vxor, pater & filij de his vtiq; tribus cõsiderandũ fuerit, quid vnusquodq;, & quale esse oporteat: hoc est de dñica, de coniugali (nam et ipsa proprio nõe nõ notatur) & de paterna disciplina. Sint aũt hi gẽres quos diximus. Fit insuq; quædã pars, quæ videt quibusdam esse † disciplina rei familiaris: quibusdã vero H maxima eius pars. Loquor aũt de illa parte, quæ versat circa ne quirendũ: quæ & ipsa quemadmodum se habeat, cõsiderandũ erit. Ad primũ de seruo & dño dicamus: vt quæ necessaria sunt intueamur, & si quid de his melius comprehendere possimus, quam ea quæ nunc existimant. Quibusdam porrò videt scientia quædam esse dominatio, eademq; et disciplina domestica, & dominatio, gubernatioq; ciuilis & regia: vt in principio diximus. Alijs autem, præter naturam videt esse dominatio. qm̃ natura nihil differat, sed lege dũtaxat inductum sit, vt alij liberi sint, alij serui. quapropter neq; iustum: violentum enim. Cum igitur possessio sit pars domus, certe & illa per quã acquirim⁹, pars erit domesticæ disciplinæ. nam sine necessarijs impossibile est & viuere, & bene viuere. Vt vero in artibus definitis necessarium est subesse propria instrã, si opus modo confici debeat: sic I etiã in re familiari. Instrumentorum vero quædã inanima sunt, quædã animata. veluti gubernatori, nauis quidẽ inanimis est: qui vero prorã regit, animatus. nam minister in artibus locum instrumenti obtinet. Sic & res possessa instrm est ad vitã: possessio autẽ multitudo instrorũ: & seruus possessum quiddã animatum, & tanquã instrumentum ante instrumẽta omnis minister. Si possent enim instrã ad iussum vel nutum dñi opus suũ L conficere, quemadmodum Dedali, aut Vulcani tripodes (quos inquit poeta sponte sua diuinũ prodijsse in certamen) sic & pectines texerent, & plectra citharа pulsarent. nec architecti sane ministris, neq; dñi indigerent seruis. Quæ igitur instrã dicuntur, factiua sunt: quod vero possidemus, actiuum est. ã pectine quidem enim aliquid fit præter illius vsum: ã veste vero atq; lectica vsus solũ. Præterea cũ specie differãt facere & agere, & in M digeas vtrũq; instrumẽtis, necessariũ est & illa eandẽ habere differentiam. Vita certe actio est, et nõ factio. quapropter seruus minister est ad actionem. Id autem quod possidetur, dicit quemadmodum & pars ad totum. pars enim non solũ alterius est pars, sed ẽt omnino alterius. similiter & quod possidet. Quapropter dominus serui est domin⁹ solũ, sed illius non est; seruus autem

† Lambinus dic fieri a liberi socij

non:

A non ſolum diſſi ſeruus, ſed omnino illius. Quæ igitur ſit natura ſerui, & q̃ poteſtas ex his patet. quicunq; enim ſui ipſius nõ eſt ſm naturam, ſed alterius, homo autem eſt, hic natura eſt ſeruus. *alterius aũt homo eſt, qui poſſidẽs, homo exiſtẽs. res poſſeſſa vero inſtrm ad acquirendum actiuum & ſeparabile. Vtrum vero ſit aliquis natura talis vel nõ, & vtrum melius ac iuſtius ſit alicui ſeruire vel nõ, ſed omnis ſeruitus ſit præter naturam,

B cõſiderandum poſtea erit. Nec ſanẽ difficile eſt rõne ꝓſpicere, & ex his quæ fiunt cognoſcere. Imperare enim & parere nõ ſolum neceſſariorũ ſunt, verũetiã vtilium. ac ſtatim ex generatione quędã diſtincta ſunt, alia quidem ad imperandum, alia vero ad parendum. & ſpecies multæ & imperãtiũ & parẽtium ſunt. & ſemper melius imperiũ meliorũ parentiũ eſt, ceu hominis, q̃ beſtiæ. Nam quod à melioribus perficitur, melius eſt opus.

C Vbi vero aliud imperat, aliud paret, eſt aliquod horum opus. nã quæcũq; ex pluribus cõſtat, & vnum quid cõe fiunt, ſiue ex cõtinuis ſiue ex diſcretis, in omnib⁹ apparet & quod imperat, & quod paret. & hoc ex tota natura ineſt animalis. nã & in his q̃ expertia ſunt vitæ, eſt quoddã imperiũ inſtar harmoniæ. ſed hęc forſan aliena ſunt ab iſta conſideratione. Animal vero cõſtat primũ ex anima & corpe: quorum alterũ imperat ſm naturam, alterum paret. Oportet autẽ conſiderare naturã non in corruptis, ſed in his quæ magis ſe habẽt ſm naturã. quocirca eũ hominẽ, qui & animo & corpe optime diſpoſitus ſit, inſpiciendum: in quo certe id manifeſtũ eſt. nam prauorũ quidẽ aut praue diſpoſitorũ ſæpe inueniet corpus imperare animo, ex eo quia peruerſe ac præter naturã ſe habent. Eſt igitur (vt dicimus) primum in animali perſpicere imperium dominicũ & ciuile. Nã D

E animus quidem in corpus, dominicum habet imperiũ: mens vero in appetitum, ciuile & regium. in quibus clarum eſt ſm naturã & vtilitatẽ imperari ab animo corpori, & ab ea parte q̃ habet rõnem, ei parti quę ſubiacet pertubationi: æqualitatẽ vero ac viciſſitudinẽ omnibus nocere. Rurſus in homine & aliis ãalibus eodem modo. mãſuetæ quidem meliora ſunt q̃ fera, his autẽ vniuerſis melius eſt vt hominí pareant: nã ſalutem ita recipiũt. Præterea autẽ maſculus & fœmina, alter melior ſm naturã, altera deterior: & hic imperans, illa vero parens. eodemq; mõ neceſſe eſt in cunctis hoſb⁹ eſſe. Quicunq; igit diſtant tm, quantum animus à corpore: & homo à beſtia, q̃ hunc modum ſe habẽt. Quotcunq; eſt opus in corporis vſu, & hoc eſt in eis potiſſimum, hi ſunt natura ſerui, quibus melius eſt vt imperetur,

F

Gretur, hoc imperio quemadmodum in præmissis. Est enim natura seruus, qui põt alterius es: quapropter & alterius est. & q tantũ particeps est rationis, vt sentiat quidem, at non habeat. Nam certa quidem ãnimalia rationem quidem nõ sentisit, sed passionibus inseruiunt. Vsus ẽt variat parumper. necessariorũ enim corpori auxilium fit ab vtrisq; ã seruis videlicet, ac mãsuetis animalibus. Vult aũt natura, & dria facit corpora liberorum & seruorum: alia quidẽ H robusta ad necessarios vsus, alia verò recta & sutilia ad tales operationes, verum vtilia ad ciuilem vitã. hęc autem diuisa est in belli opportunitates & pacis. Accidit vero sæpe & contra, hos quidem corpora habere liberorum, illos vero animos. Nam id quidem patet, q; si tantum præcellant corpore solum, quãtum Deorum imagines, reliqui oẽs digni apparent illis seruire. Id si verum est in corporibus, multo I iustius in animo idẽ putare, sed nõ vt corporis, ita & animi pulchritudinem discernere facile. Quòd igitur sint fm naturam, alĩ liberi, alĩ serui patet: quibus & seruire prodest ac iustum est.

De duplici seruo, potestate gubernandi, dominationis, ac gubernationum differentia. Cap. 4.

QVòd autem & contradicentes quõdã modo recte dicunt, nõ difficile fuerit intueri. Dupl̃ enim dicit seruire & seruus. Est enim K aliqs fm leges seruus, & seruiẽs, nam lex consensio quædam est, per quã bello capta illorum fieri dicunt qui ceperunt. Hoc autem ius multi eorum qui circa leges versantur, accusant, tãquã oratorẽ qui iniqua decreuerit: quasi sit graue, si eius qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat & subditus is qui vim patitur. & quibusdam hoc modo vr̃, quibusdam illo, etiã sapiẽtum. Causa vero ambiguitatis & variationis sermo L num huiusmodi est: quia quodam modo virtus freta potẽtia, vim potest maxime afferre, & semp id quod superat, est in excellentia alicuius boni. ex quo fit, vt vis non absq; virtute esse videatur, sed circa iustũ solum esse ambiguitatẽ: pp hoc sanè, quod alĩs quidẽ benevolentia videt esse iustũ, alĩs hoc ipsum videt iustum, potentiorem dominari. qm̃ discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus, M cũ alteri nec validum quicquã, neq; persuasiuum continent, q; nõ oporteat meliorem fm virtutẽ præesse ac dominari. Omnino vsurpantes quidã, vt arbitrantur, aliquod iustũ (nam lex iustum quid est) seruitutẽ quæ ex bello prouenit, iustam posse re, & simul non iustã esse aiunt. nam fieri potest, vt belli principium nequaquã sit iustũ. Et indignũ seruire, nemo diceret esse seruum. alioquin continget eos qui

A qui nobiliſſimi videtur, ſeruos eſſe, atq; ex ſeruis, ſi contingat eos capi atq; venundari. itaque iſtos non volunt ſeruos dicere, ſed Barbaros. Atqui cũ iſta dicunt, nihil quærunt aliud q̃ naturã ſeruos, vt ab initio diximus. neceſſe ẽ. n. dicere aliquos eẽ, et hos quidem vbiq; ſeruos eſſe, alios vero nuſquã. Eodẽq; mõ de nobilitate. ipſos. n. nõ ſolũ apud ſeipſos nobiles, ſ̃ vbiq; exiſtimant, Barbaros vero domi ſolum nobiles: quaſi exiſtat
B alia ſimpl̃r nobilitas, alia ñ ſimp̃r, vt Theodecti Helena ſquit.
» Ex Dñs ab vtraq; ſtirpe progna
» tã quiſquã appellabit ſeruam ẽ
Sed cum hoc aiunt, nullo alio quam virtute & vitio definiunt ſeruum & liberum, nobilesq; & ignobiles. putant enim vt ex hominibus hominem, et ex beſtijs beſtiam, ſic ex bonis bonum generari. ſed natura quidem hoc vult, attamen plerunque non poteſt. Quòd igitur hæc dubitatio habet ratio-
C nem quandam, & q̃ ſunt alĩ natura ſerui, alĩ liberi manifeſtũ eſt. Et q̃ in quibuſdam determinatum eſt eſſe tale aliquid, quibus qđ ob idipſum prodeſt & iuſtum eſt, alium ſeruire, alium eſſe liberum: & conuenit alium imperare, alium parere eo imperio qđ innatum eſt: quare et dominari. Qđ aũt male vtriſq; inutiliter fit. Nam idẽ prodeſt toti & parti, & animæ & corpori, & ſeruus pars quædã eſt domini, quaſi animata quædam D
corporis, ſed ſeparata pars. qua propter aliquid eſt quod ſimul profit, & amicitia eſt ſeruo & domino inuicem, ſm naturam ita diſpoſitis: illis vero, qui ſm legem & per violentiam, cõtrarium. Patet autem ex his, q̃ nõ idem eſt dominatio & gubernatio reipublicæ, nec oẽs inter ſe principatus, vt quidam aiunt. nam aliud liberorum ſm naturam, aliud ſeruorũ eſt. Et in re familiari imperium eſt vnius: E
nam ab vno regitur omnis domus: in republica autem liberorum & æqualium eſt gubernatio. Dominus ergo non dicit ſm ſcientiam, ſed quia eſt talis. eodemq; modo & ſeruus & liber. Scita vero eſt & dominica, & ſeruilis. Seruilis quidẽ, qualẽ Syracuſius ille docebat. nã ibi quidam mercede pueros docebat ſeruitutẽ. ¶ Fuerit ſanè etiã complurium taliũ diſciplina, ceu coquinaria, & alĩ huius generis ſamulatus. ſunt. n. opera
F
alia honeſtiora alĩs, alia vero neceſſaria magis. & vt eſt in proverbio, ſeruus præ ſeruo, dominus præ domino. hę igitur omnes ſcitæ ſeruiles ſunt. Domini autem ſcita eſt, per quam vtitur ſeruis. nam dominus eſt, non in poſſidendo ſeruos, ſed in vtendo ſeruis. Continet autem hæc ſcientia non magnum aliquid, neq; glorioſum. quæ. n. ſeruum ſcire facere oportet, illum oportet ſcire iubere. Quapropter qui-

¶ Animaduerte. ſeruilis miniſteria.

Quibuscunq; est faculta à laboribus cessandi, † vicarius quidē hunc honorē suscipit. ipsi autē reipublicæ administrandæ, aut studijs philosophiæ intendunt. Acquirēdi vero disciplina, alia est ab vtraq; istarū, ceu bellica q̄dā iusta, aut venatica. De seruo igitur et domino in hūc modum determinatum sit.

† hortatur.

De possessione. acquisitionēq; secundum naturā ac necessaria, animadū pro ejusq; hominū vsu variju.

ac veris dominijs. Ca. j.

H OMnino aūt de vniuersa possessione et de acquisitione intuebimur ſm an secedēte modū, q̄squidē & seruus possessionis erat pars. Primū igit̄ dubitaret vtiq; aliquis, vtrū illa disciplina, q̄ ad acquirēdū spectat, idē sit q̄d facultas rei familiaris, vel pars aliq̄ eius, vī ministra. Et si ministra, vtrū quemadmodū pectinaria textorię aut quēadmodū æraria, statuarię. non. n. eodē mō subesse debent sibi: ſ altera q̄dē organa ꝑbet, altera materiā. Dico aūt materiā, ceu id q̄d subiacet, ex quo aliq̄d perficitur opus, ceu textori lana, statuario æs. Quòd quidē igitur nō sit eadē rei familiaris disciplina illi, quæ ꝑtinet ad acquirendū, manifestū est. Nā huius quidē † parare ē, illius vero vti. quæ. n. vtiē his quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina? Sed vtrū sit̄ eius pars, vel alia spēs, dubitationē ḣēt. Nā si est diligētis patrisfamilias videre q̄o pecuniæ & possessiones sint: possessio aūt & pecuniæ multas cōplectunt partes: itaq; primū dubitatio est, agricultura vtrū pars aliqua sit illius acq̄rēdi disciplinæ, an aliud quod dā genus & ofno circa alimētū cura et acquisitio. Atqui species alimentandi multę sunt: quæq; & vitę plures sunt, animaliū et hoīum, nō. n. fieri pōt, vt viuāt sine alimento. Itaq; diuersitates alimētorū diuersas fecerūt aſaliū vitas. Nā ferarū quidē aliæ gregales sunt, aliæ soliuagæ: vt hoc, vel illo modo, illis cōducit ad victū. q̄m aliæ viuis animalibus, aliq; fructibus, aliq; cunctis pascunt̄. quare ad facultatē victus aeq; delectū, ipsarum vitas natura distinxit. Cū vero non idem cuiq; dulce sit ſm naturā, sed alijs alia: & illarū quæ animalia, et illarum quę fructus comedunt, vitę inter se differunt. Hoc idem est in hominibus. differunt. n. multæ eorum vitæ. nā pigerrimi qui sunt, pastoralem vitam sequuntur: q̄m à māsuetis animalibus sine labore educatio ipsis, puenit otiosis. cumq; sit necesse mutare locū animalibus, et ipsi coguntur vnà sequi, quasi agriculturā quandā viuā colentes. Alij vero ex prędа viuunt. & prędа quidem alia alij, ceu alij venantes; alij piscantes: vt qui paludes, et stagna, & flumina, & mare accolunt. alij ab auibus & feris. sed maxīa pars hominū à terra viuit, & à fructibus

I

L

M

† vsurpatur.

A ſibus non ſyluestribus. Vitæ igitur ferè tot ſunt quot ſm pro priam & innatam habẽt operationem, nec per cõmutationẽ & commercia ſibi præparãt alimentũ: paſtoralis, agricultura, ſdatoria, piſcatoria, venatoria. Sunt & qui iſta miſcentes, iucũ de viuunt, ſupplentes deficiẽ vitã quã deficiens eſt, vt ſuffi cẽtia adſit: ouũ paſtoralẽ ſimul quidã & prædatoriam, alĩ vero agriculturã & venationem. eodẽmõ & circa alias, vt indigen B tia cõpellit, in hũc modum degunt. Talis igit acquiſitio ab ipſa vr̃ natura hominib⁹ data, vt ſtatim poſt genituram, ſic & ꝓ ſectionem deductis. nam ab ipſo generationis initio quædam animaliũ ſimul exprimunt tũ alimenti, vt ſufficiat donec poſſit ſiĩpſi acquirere quod generatum eſt: vt quęcunq; ex putredine, vel ex ouis gignuntur. quæ vero pariunt viuentia, alimentũ habent in ſeipſis, ad natorũ educationẽ vſq; ad tẽpus C quoddã, quã lactis naturã dicimus. Quare ſimiliter eſt de ꝓfectis quoq; exiſtimandũ, plantaſq; animaliũ eſſe gr̃a, & cætera animalia hominũ cauſa. mãſuetа quidẽ propter vtilitatẽ & cibum: fera vero (& ſi non oĩa, at plurima illorum) ꝓp cibum, & alia adiumenta, vt & veſtis ac cætera inſtrumenta ex illis fiãt. Si igit natura nihil neq; imperfectũ facit, neq; fruſtra, manifeſtũ eſt illa oĩum hominum gr̃a feciſſe naturã. Quapropter D et bellica ſm naturam quodam modo acquiſitiua erit. Nam & venatoria pars illi⁹ eſt, qua vti oportet contra beſtias, & cõtra eos holes qui ad parẽdum nati ſunt, nec volunt parere: quia natura id bellũ iuſtũ exiſtat. Vna igitur acquirẽdi ſpecies ſm naturã, pars eſt rei familiaris: quã oportet ſubeſſe iam aut illã parare, quo ea ſubſint, quorum eſt cõparatio rerũ in vita neceſſariarũ, & vtilium ad ſocietatẽ ciuitatis & domus. Et vidẽ ve E ræ quidẽ diuitiæ ex his conſtare. Nã ſufficientia huius poſſeſſionis ad vitã honeſtã non infinita eſt, vt Solon poetico more dicebat: diuitiarũ nullus eſt finis cõſtituendus hoĩbus. At certe cõſtitutus eſt, vt in alĳs artib⁹. nullum.n. inſtrumẽtum cuiuſquã artis infinitũ eſt, neq; multitudine, neq; magnitudine: diuitiæ aũt ſunt multitudo inſtrumentorũ rei familiaris et reipublicę. Quòd igit ſit aliqua acquiſitio ſm naturã patrib⁹ familias F & gubernatoribus reipublicæ, & propter quã cauſam, patet.

ꝰ scribitur, acquiſitiua.

De nummaria acquiſitione, quòd ſit præter naturã, et quid differat à cura rei familiaris. vbi multa de nummis. Cap. 6.

ESt aliud genus acquirendi, qđ maxime vocant, et merito vocari debet pecuniariũ: in quo nullus finis eſſe vr̃ diuitiarum & poſſeſſionis: qđ eſſe vnum cum illo ſpecie, de

G de quo ſupra diximus, plerique crediderunt, propter vicinitatem. Sed neq; eſt idem, neq; ab illo valde remotum. eſt.n.alterum illorum ſm naturam, alterum non ſm naturam, ſed magis ſm experientiam & artem. de quo dicere ſic exordiamur. Cuiuſq.n.q; poſſidetur, rei duplex eſt vſus. vterq; vero ſm ipſam rem, ſed non ſimiliter: verum alter proprius, alter nō proprius rei. ceu calcei quidem eſt calceatio, & venditio: vterq.n.

H ipſus calcei eſt. nam qui calceū indigenti vendit pro pecunia vel cibo, vtitur calceo qua calceus eſt', ſed non ſm proprium vſum: non enim commutationis gratia factus eſt calceus. Eodem mō ſe habet in alijs rebus, quas poſſidemus. Eſt enim permutatio ſ omnibus, cepta quidem ab initio ex eo quod eſt ſecūdum naturam, quòd alij plura q̄s opus ſit, alij pauciora habeant homines. Ex quo manifeſtum eſt, pecuniariam non eſſe

I ſm naturam eius, quæ pertinet †ad acquirendū. quoad enim ipſi ſufficeret, neceſſarium erat permutationem feciſſe. In prima igitur ſocietate, id eſt in domo, manifeſtum eſt nihil opus eſſe illius, ſed iā in maiori exiſtēte ſocietate. Alij.n.illorum communiter habebant omnia. alij ſeparatim multa rurſus & alia, quorū ſm indigentiam neceſſe erat permutationē facere. quēadmodū adhuc faciunt Barbarorum natiōes multæ, alia pro K alijs dantes, recipientesq; vtilia n. pro vtilibus tradūt, vltra vero nihil: ceu vinum pro tritico, & certis talibus. Himōi ergo permutatio neq; præter naturā eſt, neq; †ad amplificationē patrimonij pertinet, cū fit in ſupplementū indigentiæ ſm naturā. †Inſup plementū; alij. Ex hac tñ, illa proceſſit ſm rationem. Nam cum à remotioribus quæreretur auxilium, importādo illa quibus indigebāt, & exportādo illa quibus abundabant, neceſſario numi introL ductus eſt vſus. non.n. faciliter Numi deferri poſſunt ſingula ad vitā neceſſaria. Quare ad pmutationes faciendas tale aliquid cōpoſuerūt inter ſe dare & accipere, qđ vtilium quippiam exiſtens, haberet vſum cōmutandi facilem ad vitam: ceu ferrum, & argentū, & ſi quid aliud tale, primo ſimpliciter definitum quantitate & pondere, poſtmodum vero ēt ſigno impreſſum, quo à menſura liberi eſſent. nā ſignū poſitum eſt ad quantitatem de- M monſtrandam. Repertō igitur numo, ex neceſſaria permutatione, alia ſpēs acquirendi emerſit numularia: primo forſan ſimpliciter, poſtea per experientiā artificioſior. vnde quodammō permutando, plurimum faciat lucrum. Quapropter vī numularia maxime circa quæſtū pecuniarum verſari, & illius eſſe opus poſſe diſcernere, vnde pueniat multitudo pecuniarum.

numo-

A numorum enim & diuitiarum effectiua est. nam & diuitias plerunq; ponunt esse multitudinẽ pecuniæ, ex eo videlicet, q; circa illam intendunt pecuniaria & quæstuaria. Contra vero interdũ futile quiddam videntur numus & lex omnino, & nequicquam ſm naturã, qm̃ mutatis ñs qui vtũtur, nullius prẽ aut vtilitatis est ad aliqd̃ necessariorum. & locuples numis penuriã patietur necessariã alimenti. Atqui absurdum est, ta-
B les esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit. vt de Mida fabulis traditur, cui propter insatiabilitatem desideriũ, quicquid apponeretur, fiebat aurum. Quamobrem quærũt diuitias alias, & aliam acquirendi rõnem. Et recte quidẽm. est enim alia acquirendi ratio, & diuitiæ ſm naturam. & hęc quidem rei familiaritis disciplina: illa vero pecuniatia, pecuniarum effectiua non
C simpliciter, sed per ipsarum pecuniarum commutationem. & videtur circa numum ista versari: nam numus primum est, & vltimum in commutatione. Et infinitæ sunt hmõi diuitiæ, quę ab hac ratione rei augendę proficiscuntur. Vt enim medicina sanitatis in infinitũ est, & vnaquæq; ars finis in infinitũ: nam q̃ maxime volunt illum efficere: eorum vero quæ sunt ad finem, non in infinitum: finis .n. extremum omnibus: sic & huius rationis augendæ rei D
non est finis terminus. Finis autem tales diuitiæ, & pecuniarũ
† ſmius. † possessio: sed rei familiaris, nõ augendæ rei non est finis. nõ .n. hoc est rei familiaris opus. quapropter in hac videtur necessarium, vt sit finis omnium diuitiarum. Sed contra video fieri: omnes enim in infinitũ augẽt, qui pecuniis studeant. Causa vero huius est illarum propinquitas: variatur enim vsus eiusdẽ rei, cum sit vtriusq; acquisitionis. ipsius enim vsus acquisitio, E
sed non ſm idem. ac huius quidem alius finis, illius, vero amplificatio. Quare videtur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, et perseuerant existimantes oportere aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum. Causa vero est huius dispositionis studiũ viuendi, sed non bene viuendi. cũm ergo cupiditas in infinitũ extẽdatur, illa quoq; quæ efficiunt infinita, cupiunt. Sed qui bene viuere studeant, ad F
fruitionem corporis diuitias q̃runt. Vnde cũ hoc quoq; in acquisitione consistere videatur, omnis eorum cura circa acquirendum est: & altera augendi species hinc processit. cũ .n. fruitio modũ excedat, illam adhibent quæ hmõi excessum adimplere possit. & si per hanc acquirendi speciem nequeant parare, per aliam causam efficere conantur: vnaquæq; freti potẽtia non ſm naturam. Fortitudinis

enim

G enim non eſt pecuniam parare, ſed fiduciã animi. neq; rei militaris, aut medicinæ: ſed illius quidẽ victoriã, huius vero ſanitatẽ. At illi cuncta ad pecuniam cõuertũt, quaſi hic ſit finis: ad finẽ vero cũcta oportet tẽdere. De illa igit acquirendi ſpecie, q̃ neceſſaria nõ eſt, et q̃nam ea ſit, & gr̃ quam cauſam illa indigemus diximus: & de illa quę neceſſaria ẽ, q̃ altera ab illa, & diſciplina rei familiaris, ſm naturam circa alimentum, nec infinita ſicut illa, ſed finem habens.

H *De acquiſitione neceſſaria, numularia, et ſpecibus eius. Cap. 7.*

EX hoc patet id, de quo ab initio dubitabaſ, vtrũ gubernatoris domus & ciuitatis ſit acqrere vel nõ, ſed oportet prius eẽ acquiſitum. ſicut. n. homines nõ facit reſpublica, ſed factos à natura ſuſcipiẽs vtitur illis, ſic & alimentũ opꝫ naturam præbere, aut à terra, aut à mari, aut alio quopiã. Sed quẽ admodum hæc adminiſtranda I ſint, ad gubernatorem pertinet domus. neq; n. textoriæ ẽ lanas facere, ſed factis vti, & diſcerne re qualis ſit bona et apta, et mala et inepta. Enimuero dubitaret vtiq; aliquis, cur ea diligẽtia q̃ ad acquirendũ pertinet, pars rei familiaris ſit: medicina vero nõ ſit eius pars. Atqui ſanã eſſe familiã opꝫ, quẽadmodũ & victũ habere, aut aliud quiddam neceſſariorũ. Sꝫ cũ ſit vt patriſfamilias et gubernatoris de ſalute prouidere, ſit ẽt vt non, ſed K medici: ita ẽt de pecunia eſt vt patriſfamilias, eſt ẽt vt nõ, ſed vt lucro inſeruientis. Maxime vero (vt prius dictũ eſt) natura oportet hæc exiſtere. naturæ. n. opus eſt alimentũ genito præbere. cuiq; enim ex quo generatur, ex eo alimentum relinquitur. itaq; ſm naturã eſt parandi facultas oſibus ex fructib⁹ & animalibus. Cũ vero & hæc ſit duplex, vt diximus, et altera pecuniaria, altera diſciplina rei familiaria. & hæc quidẽ neceſſaL ria & laudabilis, illa vero trãſlata & merito improbanda, quia nõ ſm naturam, ſed ab hoibus acquirit: rationabiliſſime haberet odio ipſa numularia: qm̃ à numo ipſo facit acquiſitionẽ, & non ad qđ inductus eſt. Cõmutationis. n. cauſa numus inductus fuit, fœnus aũt ſeipſum maius facit. vnde & nomen venit: qm̃ illa q̃ pariuntur, ſimilia ſunt gignentibus: in fœnore autẽ nummus numum parit: quare M maxime præter naturã eſt hic acquirendi modus. Qm̃ vero q̃ ad cognitionẽ pertinebant, determinauimus ſufficienter illa q̃ ad vſum pertinent, diſcutienda ſunt. cuncta. n. hæc cõſideratioñ habent liberalem, experientiã vero neceſſariã. Sunt autẽ circa acquirendũ partes vtiles rerũ ipſarum q̃ acquirendæ ſunt, peritiã habere q̃ optimæ ſint, et vbi, & quo: œu quales equi cõparandi ſint, quales bo-

ues,

A ues, aut pecudes. eodē modo in
aliis animalibus. oportet. n. peri
tum esse, quæ istorū potissima,
& vbi, & qualia. nam alia alibi
potiora gignunt. Deinde agri
culturę, eiusq; speciērū, vt nu
di soli, & consiti, et apiū, et alio
rū animaliū natatiliū, tū volati
liū, ex quibus sit vtilitas prouē
tura. maxime igit proprię acqsi
tionis istę sunt partes, et primę.
Eius vero q̄ per trālationē dr̄,
potissima pars ē mercatura. Et
huius partes tres: nauigatio, de
B uectio, negociatio, differunt aūt
hęc ī ter se, cū alia securiora sint,
alia fructuosiora. Secūda pars ē
fœneratio. Tertia mercenaria.
& huius alia viliū artiū: alia si
ne arte, solo corpore ministrāte.
Est et quarta acquirēdi species,
media inter hāc et primā (habet
n. partē eius quę est sm naturā,
& partē eius quę per trālatio
nem dr̄) & est in his omnibus q̄
à terra, & ab his q̄ terrę sunt, nō
à fructibus, sed ab vtilibus, ocu
sylia cędua, & of metallica. hęc
C rursus multas cōplectitur par
tes: nā multæ sunt ex terra me
tallorū species. De singulis ho
rū in genere dictū est nunc: in
specie vero de his dicere vtile q̄
dē foret ad opera cōficiēda, sed
graue nimis in his edocendis p
sistere. Sunt. n. operationes illę
artificiosissimæ, in quibus mi
nimum fortunæ est: illæ sordi
dissimę, in quibus maxime in
quinatur corpus: illæ seruilissi
mę, in quibus corporis est vsus
plurimum: illæ vero ignobilis- D
simæ, in quibus minimum re
quiritur virtutis. Cūm vero sit
à quibusdam de his scriptum,
vt à Chariete Pario, & Apollo
doro Lemnio de cultu agrorū
tam nudorum q̄ consitorū, &
similiter ab alijs de alijs ea q̄dē,
cui cura est, præcepta cōsideret.
Etiam quędā à frugi patribusfa
milias dicta colligere opę. hæc
enim cuncta vtilia sunt his qui
augere patrimonium curant.
Quale est illud Thaletis Milesij. Thaletis sapientia E
id. n. cōsideratio quędam est ad
acquirendū, sed illi quidē attri
buunt propter sapientiam. est
aūt vniuersale quiddam. cui cū
obijceretur philosophię studiū
propter inopiam, quasi inutile
et infructuosum, prospexisse il
lum ferunt per Astrologiā, oli
uarum vbertatem futurā. cūq;
coegisset pauxillū pecuniarū,
hyeme adhuc vigente emptio
nem olei fecisse in Miseto, & in
Chio, pro paruo admodū pre
tio, vtpote nemine plus offeren
te, arrhasq; dedisse. Cū itaq; po F
stea tēpus venisset, multis subi
to quęrētibus, vendidisse oleū,
quanti ipse voluit: ac magnam
vim pecuniarū inde superlucra
tū, ostendisse amicis, perfacile
esse philosophis ditari si vellēt:
sed hoc nō esse illis curę. Thales
igit in hunc modū dr̄ sapientiā
suā ostendisse. Est aūt (vt dixi-
mus) vniuersalis hic q̄rēdi mo-
dus, siquis possit sibi soli vendi
tionē cōparare. Quapropter
ciuita-

¶ ciuitates quædam hunc faciunt quæſtum, cum indigent pecuniis: venditionem enim ſibi ſolis reſeruant. In Sicilia quidam cum apud eum pecunia repoſita eſſet, ferri quicquid erat ex ferrariis emit: poſtea vero mercatoribus illuc accedentibus vendebat ſolus, non magnum exceſſum pretij faciens, ſed tñ ita, vt pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaque ſentiens Dionyſius, pecunias quidē illi non abſtulit, ſed amplius
H Syracuſis morari vetuit: vt qui redditus repōſſet ſuis rebꝰ inutiles. Ille vidit aliquid tale, qualē Thales viderat: vterq; .n. ſibi ſoli venditionem parauit. Hoc eſt vtile videre etiā in Republica. nam ciuitates pecuniis indigent, & hmōi quæſtibus, quemadmodum domus, ſed & magis. quamobrem in Republica quidē huic ſoli parti intendūt.

De partibus rei domeſticæ, ac differentia, virtutibus mulieris, ſerui, pueri, imperantis, parentis, & artificum. Cap. 8.

I QVoniam vero tres erāt partes rei domeſticæ, vna dominica, de qua ſupra diximus, alia paterna, tertia coniugalis: Nam & vxori præeſt & filijs, tanquam liberis quidē ambobus, ſed non eodem imperij modo, ſed vxori quidē ciuiliter, filijs autem regie: Maſculus enim ōis fœmina natura principalior eſt, niſi alicubi cōtra naturam conſtituerit, & quod antiquius eſt & perfectum, iuniore et imperfectio: In ciuilibus igitur principatibus plerunq; cōmutatur is qui præeſt, & is qui ſubeſt. nā æquales eſſe volunt ſm naturā, nec quicquam differre. attamen cū hic quidem præeſt, ille vero ſubeſt, requirit dīſiam, & figuris, et ſermonibus et honoribus. vt Amaſis inquit, de pedū lotore. enimuero maſculus ad fœminā ſemq; ita ſe habet. Filiorum autē imperiū eſt regium. Quod .n. genuit, quodq; p amicitiā præeſt L & per ætatem, id ipſum eſt idē qđ ſpecies quędā regū imperij. Ideo bñ Homerus de Ioue inqt. Hominū parer, atq; Deorum. „ ſic appellans horum omniū regem. Natura enim excellere regem oportet, genere autem eſſe eundem: quod accidit ſeniori ad iuniorem, & parenti ad natum. Manifeſtum ergo eſt, q̄ plus ſtudij domeſticę diſciplinę eſt circa homines, q̄m circa poſſeſſionem inanimatorum: et circa horū virtutes, quā circa virM tutes poſſeſſiōis, quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, quam circa ſeruos. Primū igitē de ſeruis dubitauerit quiſpiā, vtrum præter miniſteria, & corporalia opera, ſit aliqua virtus ſerui excellentior: puta modeſtia, & fortitudo, & iuſtitia, & alij hmōi habitus, vel nō ſit vlla, præter corporalia miniſteria. Ambiguitatem ſanē id vtraq; ex parte habet. nam ſiue

ſit

A sit aliqua, excellentiores erunt seruiçũ liberi: siue nõ est aliqua, cũm sint homines rationis participes, absurdũ videbitur. Eadem est ferè quæstio de muliere & puero, vtrum & horum sint virtutes, & oporteat mulierem esse modestam, & fortẽ, et iustã: & an puer sit intẽperans, & modestus, an non. Et vtr id quærendũ est de imperãte natura & parente, vtrũ eadẽ virtus, an alia. Si.n. oporteat vtrosq; participes esse virtutis, cur tandẽ alter imperare debet, alter parere penitus? Non.n. fm magis et minus pũt differre, nã imperare & parere specie differunt, & non fm magis & minus. Sin vero alium oporteat, alium non, admirabile est. Nã li imperans non erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? Sin is cui imperat, quo bene parebit? intẽperatus.n. & timidus, nihil faciet vt oportet. Cõstat igitur oportere vtrosq; habere virtutẽ, sed in ipsa virtute esse dꝛiam: quẽadmodũ in ijs q̃ natura obediunt, id apparet animo inspicitur. est.n. in anima qd natura imperat, & qd paret: quorũ diuersam censemus esse virtutẽ, & vt rõnem habens, & irrationalis. patet igitur eodem mõ se habere ĩ alijs. Quare pleraq; sunt natura ĩperantia & parentia. Alio.n. modo liber præest seruo, & masculus fœminæ, & vir puero: & oĩbus insunt partes animę, sed differenter insunt. seruus.n. omnino non habet deliberandi arbitrium. mulier vero habet quidem, sed inualidum: puer autẽ habet, sed imperfectum. Eodẽ igitur mõ se habere necesse est & circa morales virtutes. Putãdum est autẽ, oĩs participes esse oportere, sed nõ eodem modo, sed quantum cuiq; opus est. Ex quo fit, vt is qui imperat, perfectã virtutẽ habere debeat moralem (nam eius opus est simpliciter præcipientis ac præsidentis: ratio aũt præcipit atq; præsidet) aliorum vero vnusquisque quantũ sibi cõpetit. Quare patet, virtutẽ moralem esse oĩum supradictorũ. Nec eadẽ tẽperãtia mulieris & viri, neq; fortitudo, neq; iustitia, vt Socrates putabat: sed hæc quidem iubens fortitudo, illa vero obediẽs. eodẽ modo & in alijs. Patet aũt id magis particulariter cõsideranti bus. nã qui vir dicunt, q̃ bene se habere animũ virtus est, et recte agere, aut aliq̃d tale, seipsos decipiunt. multo.n. melius dicunt, qui enumerant virtutes, quẽadmodũ Gorgias, q̃ qui ita definiunt. Quapropter, oportet sicut poeta de muliere dixit, ita censere in oĩbus: Mulieri decus affert taciturnitas, sed nõ ita viro. Cũm vero puer sit imperfectus, patet, q̃ et huius virtus nõ ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum & ducẽ.n. sic et seruia? dũm. posuimus aũt seruum esse vtilẽ ad necessaria. quapropter patet ipsum virtute ĩdigere par

G ua, et tanta vt neq; pp intempe
rantiã, neq; pp timiditatem in
opib⁹ deficiat. Dubitabit vero
aliquis (ſi verũ eſt qđ nũc dixi-
mus) verũ artifices oporteat ha-
bere virtutẽ. nam ſæpe propter
intẽperantiã deficiunt in operi-
bus. An hoc longe differt. nam
ſeruus quidẽ adhæret nobis cõ-
munione vitæ: ille aũt remotior
ẽ: & tãm ſibi competit virtutis,
quantũ ſeruitutis. vilis. n. artifi-
ex determinatã quandã habet
ſeruitutẽ. Et ſeruus eſt ſm natu
H ram: ſed nemo ſutor, nec alius
opifex. Patet ergo q̃ huius qui-
dem virtutis cãm eſſe oporteat
dominũ ſeruo, nõ eũ qui doctri
nã habet ſ operibus dominicã.
quapropter nõ bene dicũt, qui
ſeruos ſpoliant ratione, dicẽtes
præcepto vti duntaxat. admo-
nendi ſunt. n. magis ſerui q̃ pue
ri. Et de his ſ hunc modũ deter-
minatum ſit. De viri aũt et mu
lieris, filiorum⁹q; & patris virtu
te, & cõuerſatione ad inuicem,
quid recte vel cõtrà, et qũo op⁹,
I hoc quidem facere, ab illo autẽ
abſtinere, in his q̃ in republica
conſpiciunt, neceſſe eſt intueri.
Nam cũ oĩs domus ſit ciuitatis
pars: illi aũt domus: partis au-
tem virtus ad totũ reſpicere de
beat: neceſſarium eſt reſpicien
tẽ ad rẽpublicã filios vxores⁹q;
inſtituere. ſiquidẽ refert ad re-
ctã inſtitutionẽ reipublicæ pue-
ros et mulieres eſſe bene inſtitu
tos. Enimuero referat neceſſa-
riũ eſt. nã mulieres media pars
ſunt hoſtium liberorũ: ex pueris
autem ſumunt qui rempublicã
gubernent. Quare cũ de his de-
terminatũ ſit, de reliquis aũt in
alio ſit dicendũ, omiſſis propo
ſitis, tanquã finem habentibus
alio ſumpto principio diſſera-
mus, ac primũ illa diſcutiamus
quæ tradita ſunt de optimo ci-
uitatis ſtatu.

ARISTOTELIS POLITICORVM LIBER SECVNDVS. L

SVMMA LIBRI.

Diuerſæ Reſpublicæ examinantur, inſi
cem comparantur, ac improbantur.

Non omnem omnium, ac communitatem
in ciuitate quærendam eſſe, contra Socra
tis rempublicam, apud Platonẽ. Cap. 1.

QVoniam propoſuimus cõſiderationẽ facere de ciuili ſo-
cietate, quæ ſit opti
ma oĩum ĩs q̃ poſ-
ſunt viuere maxime ad votum: M
oportet alias quoq; conſiderare
reſpublicas, quibus vtunt ciui-
tates aliq; earũ, quæ bene legi
bus inſtitutæ videntur: & ſi ali-
que ſint aliæ ab aliquibus ſcri-
ptæ, quæ bene ſe habere videã-
tur, vt recta ſtitutio vtilitas⁹q;
appareat. Nec putẽ eẽ ad oſten
tationem & ſuperfluitatem, q̃-
rere aliud quippiam præter il-
las; ſed quia illæ non ſe habent,
ideo hunc laborẽ à nobis eẽ ſu-
ſceptum.

A ſceptum. Incipiendū eſt autem ab eo, qđ eſt ſm naturam huius conſiderationis principiū. Neceſſarium quidē eſt, aut oīa eſſe cōia inter ciues, aut nulla, aut q̄dam. Ē nimuero nulla eſſe cōia, impoſſibile conſtat eſſe: cum ciuitas ſit communio quædā. Ac primo neceſſe eſt locum eſſe cōmunē, nam locus quędam paritas eſt vnius ciuitatis: ciues autē ſoci vni⁹ ciuitatis. Sed vtrū melius fuerit in bene inſtituenda republica, q̄cunq; recipere
B cōmunionem poſſunt, ea oīa eē communia: an quędam cōmunia eſſe, quędam non eſſe? Nam fieri poſſet vt filij, vt vxores, & res quæ poſſidentur eōes eēnt: quēadmodū in Platonis Republica. ibi. n. Socrates ingt, oportere cōes eſſe filios, & mulieres, & facultates. Id vero, vtrū præſtat ita fieri, vt nūc fit, vel ſm legem illam in republica ſcriptam? Continet porro et alias * turbationes per multas iſta mulierū communio. & id, ꝓp quod cen-
C ſuit legem hanc eſſe ferendam, non vī conſequi ex ratiōibus. Præterea ad finem, quē inquit oportere ciuitati exiſtere (ut nūc quidem dictū eſt) impoſſibile. Quomodo autem diſtinguere oporteat, nihil ab eo determinatum eſt, dico aūt. vt q̄ vna videlicet ſit ciuitas tota, tāquam id ſit maxime optimū. ſuſcipit. n. hanc ſuppoſitionem Socrates. Atqui conſtat, q̄ea ſi procedat, vt vna fiat magis, ciuitas non erit. Eſt. n. ciuitas multitudo q̄ D dam ſm naturam, quæ dum fit vna magis, domꝰ erit ex ciuitate, & homo ex domo. vnam .n. magis domū eſſe dicimus eē q̄ ciuitatē, & hominē vnū q̄ domum. quare & ſi poſſet quiſpiā hoc facere, cū non eſſet faciēdū, quia perimit ciuitatem. Nec ſolum ex multitudine hominum conſtat ciuitas: verum & ex earum multitudine, quia ſpecie differūt. nō fit. n. ciuitas ex ſimilibus. aliud. n. ad bellū conſerre ratio q̄ ciuitas. illa. n. quantitate prodeſt, et ſi eadem ſit ſpecie, cū auxiliū gratia fiat, ceu ſi pondus magis attrahat. Differt autem & eo modo ciuitas a gente, qñ per pagos diuiſa non fit multitudo, ſed quemadmodū Arcades. Ex quibus autem vnū fieri oportet, ſpecie differunt. quapropter æquale reſpenſum ciuitatem cōſeruat, vt in Ethicis dictum eſt prius. cū ſint liberos & æquales neceſſarium eſt hos eſſe. nam oēs ſimul magiſtratū gerere impoſſibile eſt, ſed aut p annū, aut per aliā prefinitionē, & tēpus. atq; iſto mō fit, vt oēs gerant magiſtratum: ceu ſi mutarent ſutores et fabri, nec ſemp idem ſutores ac fabri eſſent. Cū vero melius ſit, eōs ſe habere eos q̄ ſunt circa ſocietatē ciuilē, manifeſtum eſt melius fore, ſi hdē ſemp magiſtratū gererent, mō id fieri poſſet. Sed in q̄bus hoc fieri nequit, ꝓpter q̄ omnes natura ſunt pares, ſimul eſt iuſtū
G ñ (ſue

G (siue bonũ siue prauum sit gere re magistratũ) vt oẽs huius mu neris ꝑticipes fiãt, & in eo imita ri vicissim ęquales, cedẽdo inui cẽ alios alijs, vtpote qui ex prin cipio sint ęquales. nã alĩ regũt, alĩ reguntur in parte, tanꝯ ſi ipſi alĩ fiant. eodẽ mõ illorũ qui re gunt, alĩ alios gerunt magiſtra tus. Patet igit ex his, ꝙ nõ recipit ſic vnã aptã cẽ ciuitatẽ, ceu dicunt quidã: & qđ maximũ fo re cõmodũ ciuitatibus dicebatur, id interimit ciuitates. atqui H ſingulorum bonum ſingula cõſeruat. Patet etiã alio mõ, ꝙ ꝛre re nimium vnire ciuitatẽ, non ẽ melius. Domus.n. magis ſuffi ciens eſt, ꝙ hõ vnus: ciuitas au tẽ ꝯ domus. & vult quidẽ rum eſſe ciuitas, cũm habet ſufficien tiam multorum ſocietas. Si igi tur magis expetendũ eſt, quod magis ſufficientiam habet, cer te & minus vnum, eo quod eſt magis, expetibilius eſt.

Socratis opinionis improbatio, mulierũ, ac filiorũ communitatem in repu-
I *blica conſtituentis. Cap. 2.*

ENimuero nec ſi optimum ſit vnũ ꝙ maxime eſſe ciui tatem, tñ id demonſtrare non vł ex ſermone, ſi oẽs ſimul dicant meum, & non meũ. hoc .n. Socrates putat ſignũ eſſe ciui tatis perfectæ vnitæ. At.n. verbũ omnes, duplex eſt. Si igitur tanꝯ ſinguli, vbiſan eẽt magis, qđ efficere vult Socrates. ſingu li.n. eundem filium ſuum dice rent, & mulierum eãdem, & de K faculatibus, & de ꝙbuſuis alijs alia eodem modo. Nunc autem non ita dicunt, qui cõmunibus vtuntur mulieribus, & filijs: ſed oẽs quidem, at nõ vt ſinguli ip ſorum. eodemꝙ mõ de facultatibus, oẽs quidem, ſed nõ vt ſin guli eorũ. Quẽd igitur aberra tio quædã ſit in verbo, omnes, manifeſtũ eſt. nam & vtrãq, & ſparia, & paria dicit ꝓp duplicitatẽ. & in ſermonibus poſitũ li tigioſos facit ſyllos. quare hoc ipſum, omnes, dicere, vno qui dẽ mõ bonũ eſt, ſed nequaquã L poſſibile: alio autem mõ nihil conſentaneum. Habet præterea quod dł, nocumentũ aliud. qđ .n. multorum cõe eſt, in eo mini ma adhibetur diligentia. nã de propꝛijs maxime curant, hoſes, de cõibus aũt minus ſĩ quantũ ſingulis competit. nã ꝙ.n. alio curante, ab alijs negligunt. quẽ admodum in ſeruilibus miniſte rijs, famulantes multi interdũ deterius inſeruiunt, quã pauci. Fiunt autem unicuiꝙ ciuiũ mil le filĩ, & hi non vt ſingulorum, M ſed vt cuiuſuis quiuis ſimiliter eſt filius. quare omnes ſimiliter negligent. Præterea ito mõ ſin guli ſuum dicent bene agentem aut male, quotieſcunꝙ contin gat numero. puta, meus eſt aut illius, hoc modo dicẽs de ſingu lis ex mille. vel ex quot ciuitas ſit, & hoc dubitans. nam incer tum eſt cui contigerit genuiſſe filium, & ſaluum eſſe genitum. Atqui vtrum præſtat ſic dicere

ſuum,

A suum, ita vocantes vnumquẽq; duorum millium, & decem millium: an magis vt nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotẽ suũ, aut p aliã quandã coniunctionẽ & ex cõsanguinitate, vel familiaritate, & affinitate sui primũ, vel suorum. & præterea alterũ sodalẽ, alterum contribulem? præstat .n. esse proprium nepotem, q̃ illo modo filium. Quinimo nec vitari quidem põt, quin agnoB scantur à quibusdã fratres & filij̃, & patres & matres. nam per similitudinem natorũ ad parentes, necessariũ est vt fidem recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quibusdã populis superioris Libyę euenire. Habere.n. mulieres cões, filios tñ partiri ĩter se fm similitudines.

a l. cod. ad. natorum. †Sunt.n. mulieres q̃dam, & animalia, ceu equi & boues, quorũ ea natura est, vt similimos genitoribus edant fœtus. vt equa illa apud Pharsaliam, iusta nuncupata. Et præterea hmõi molestias non facile erit vitari ab his qui eã statuunt communitatẽ: puta, plagas & neces partim voC luntarias, partim inuolũtarias, & rixas, & iurgia, quæ nephas est committere aduersus parentes & propinquos, magis q̃ aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, vbi ignorant q̃ vbi sciunt. et ea si cõtingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignoran-

tibus vero non possunt. Illud & absurdũ, q̃ qui filios cõmunes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare vero non vetuerunt: nec alios vsus, quos ẽ patri ad filios, et fratri ad fratrẽ, omnium deformissimũ est, cũ & amare solum. Absurdum ẽ non aliam ob causam coitionẽ illorũ vetuisse, nisi quia nimia D voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, vt agricolis communes sint mulieres & filij̃, quam E custodibus. minus.n. erit amicitia, si communes sint nati & mulieres. enimuero tales sint q̃bus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessariũ est ex huiusmodi lege, q̃ ea quorum causa optimas leges esse oportet, & q̃ id cuius gratia Socrates censet ita instituẽdum de natis & mulieribus. F Amicitiam.n. putamus maximum ẽ bonum ciuitatibus. nã sic minime seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maxime Socrates: q̃ & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, in amatorijs sermonibus scimus dicẽ Aristophanẽ, pp eximiã animãtium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus

Vide cõmentũ Platonis

G Necesse est amicitiã infirmã fluxamq; fieri pp hmõi cõitatẽ, et minime dicere suum, aut filiũ patrẽ, aut patrem filiũ. Vt enim † parũ melli multa in aqua diffusum, insensibilẽ facit mixtionẽ, sic accidit cõitatẽ istam, nequaquã necessariã in tali republica, à nominibus extim ab vel patrẽ vt filij, vel filiũ vt patris, vel fratres inuicem exilem profecto beneuolentiã efficere. Duo. n. sunt q̃ faciunt homines curã habere & amare: propriũ
H s. et affectio. quorũ neutrũ fit necesse est in hmõi republica. Insup trãslatio illa nacorũ ex agricolis, & artificibus in custodes, et ex his in illos, magnã cõtinet difficultatẽ, quẽadmodum tandẽ fiet: & cognoscant necesse ẽ dantes & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas, & plagas, & amores, & cædes. nã non amplius appellãt custodes fratres & filios, & patres & matres, qui alijs ciuibus deduntur:
I & rursus q̃ ex custodibus, alijs ciuibus, vt tale caueant aliquid perpetrare pp cõsanguinitatẽ. De communitate igitur natorum & mulierum determinatũ sit in hunc modum.

† exemplo græcus.

Contra eundem de facultatũ cõitate, ac magistratuũ in repu. constitutione: vbi et rerũ sui cuiq; expetitur. Cap. 3.

His consequens est de rebus q̃ possidentur, cõsiderare, qũo sit constituẽdum illis, qui in optima Rep. versari debeãt: K vtrum cões esse debeant, vel nõ cões. Hoc seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus cõstituũtur. Dico autem circa res, vtrũ & si sint nati mulieresq; separatim, quemadmodum nũc sunt orbus, præstet tñ res esse cõmunes et vsus. puta, vtrum præstet fundus proprios eẽ, fructus vero in cõe conferre: quod apud quasdam sit gentes. vel cõtra, solũ quidẽ cõe esse, & cõiter coli, fructus aũt partiri in proprios L vsus: q̃d̃ et facere dicunt quidã Barbarorũ. vel et fundos, & fructus esse cões. Si ergo alij forent agricolæ, alius esset modus & facilior: sed cũ ipsi sibi laborẽt, ea quæ ad possessiones attinẽt, plures præbebunt difficultates. Nã si in fruendo & laborando non sint pares, necesse est incusationes existant. contra fruentes quidem & consumentes multa, parum vero laborãtes, ab his qui minus consumunt, et multũ laborant. Omnino autem conui- M ctus, & cõitas rerũ humanarũ omnium difficilis est, & maxime in his rebus. Probant autẽ eorum qui vnã peregrinantur societates, q̃rũ plerique fere dissidẽt inter se de paruis vilibusq; rebus offensi. nos q̃q; ministris illis plurimũ irascimur, quibus maxime vtimur ad circularem famulatum. Communes igitur habere res, has & hmõi alias cõtinet difficultates. Eo autẽ modo

A do quo nunc fit, ſi inſuper mori
bus & moderatione legũ rectarum honeſtet, non parum diſtabit. habebit .n. vtriuſq; commoda. dico aũt vtriuſq;, videlicet, eiusqđ cões ſint res, & eius qđ proprię. Oportet.n. oĩno vt res ſint proprię, ſed quodãmõ communes: curę.n. diuiſę incuſationes adinuicẽ nõ parient: immo proficiẽt, vtpote ad proprium vno quoq; ſedulo incũbente. at vero per virtutẽ erũt ad vſum (vt eſt in proũerbio) q̃ ſunt amicorũ cõia. Eſt aũt ẽt nunc qbuſdam in ciuitatibus in hunc modũ ſubſcriptum, ne puterur impoſſibile. & pręcipuę in ſis quę bene gubernant, aliqua ſunt, aliqua eſſe poſſunt. propria .n. ſua quiſq; poſſidens, partim vtilia facit amicis, partim vtif cõib⁹. vt in Lacedæmone ſeruis vtunt vicißim, tanq; forent vniuſcuiuſq;: & ꝓterea equi, & canibus, & vehiculis. Patet igiẽ eſſe melius vt proprię ſint res, ſed vſu facere illas cõmunes. quẽadmodũ aũt hoc fiat, legislatoris erit prouiſio. Eſt ſanẽ inenarrabile, quãtũ interſit ad voluptatẽ, cõſiderare aliquid eẽ propriũ ſui. Nõ .n. fruſtra quiſq; ad ſeipſum amicitiã habet. eſt vero id naturale. Sed cũ amatio ſui reprehẽditur, non illud reprehenditur, quia ſe amet, ſed quia magis q̃ oportet ſe amat: quẽadmodum amatio pecuniarum. nam amãt omnes, vt ita dixerim, talia. Atqui & largiri, et opem ferre amicis, & hoſpitibus, & familiaribus dulciſſimum eſt. qđ fit: ſi ꝓ B
priæ ſint facultates. hanc autem non cõtingũt illis, q nimis vnã efficiunt ciuitatẽ. Et ꝓterea duarũ virtutũ opera manifeſte collunt, tẽperantiæ erga mulieres alienas (ab his .n. opus laudabile eſt ſe ob tẽperantiã abſtinere) & liberalitatis circa res poſſeſſas. neq; .n. diſcerni poterit liberalis, neq; liberalẽ operationẽ faciet vllam. nã ſi vſu earũ rerũ quas ipſi poſſidemus, liberalis eſt opus. Illiuſmodi itaq; legis C
poſitio faciem habet apparẽtẽ, & humana videri poſſit. auditor .n. libenter recipit, putans fore mirabilẽ quandã amicitiam oĩbus erga oẽs: præſertim cum quis incommoda accuſat rerũ publicarũ. nunc prouenięntia ex eo, quia non ſint cões omnium facultates: ceu litigia ex cõtractibus, falſorum teſtium accuſationes, diuitũ adulationes: quorum nihil ſit ꝙ ꝓprietatem, ſed ꝙ improbitatem. Cũ etiã res in communi poſſidentes, re D
rumq; vtentes cõmuniõe, multo magis inter ſe litigare videamus, quãm eos qui ſeparatim poſſident. ſed videmus vel paucos qui ſ cõe degant, magis diſſidere, q̃ multi, quorum ꝓpria quiſq; ſua habeat, ſi cõferamus vtroſq;. Inſuper æquum erat referre, non ſolum quantis malis priuabantur, ſi cõmunitatẽ rerũ habebunt, ſed ẽt quantis bonis. vẽ autem omnino impoſ- E

G sibilis esse illa vita. Causam ve-
ro Socrati huius erroris putan-
dũ est fuisse, suppositionẽ nõ re
ctã. Oportet.n. quodammodo
vnã esse ciuitatẽ & domum, sed
nõ penitus. est.n. q̃ si procedas,
non erit ciuitas. est etiam quõ
erit quidem prope vt non sit ci-
uitas, deterior ciuitas: velut si
quis concentum faciat vnius vo-
cum, & versum pedem vnũ: sed
oportet cum sit multitudo (vt
prius diximus) per disciplinã,
communẽ & vnam efficere. Et
H qui disciplinam sit adhibitur⁹,
volens per illã studiosam facere
ciuitatem, absurdũ est, si p talia
quędã instituendã putet, ac non
p̃ mores, et p̃ philosophiã, et per
leges: veluti seruorũ iumento-
rumq; possessionem in Lacedę-
mone, & comessationẽ i Creta,
legislator cõem iduxit. Neq; il-
lud sanẽ ignorandum est, quia
oportet ad longũ temporis, ac
multos annos inspicere, in qui-
bus, haud quaquã poterit late-
I re, an recte se habeant. fermõ.n.
ola inuenta sunt quidẽ: sed alia
non inducta, alia ab expertis re-
pudiata. Maxime autẽ id appa-
ret, si quis per opera inspiciat rẽ
publicam sic institutã. nõ aliter
.n. poterit fecisse ciuitatẽ, nisi se-
paret illa atq; distiguat, partim
in comessationes, partim in ge-
nera, partim in tribus. Itaq; ni-
hil aliud cõrigit lege prouisum
esse, nisi vt custodes agros nõ co
lant, qd nunc Lacedęmonij face
re ceptãt. Modus vero totius rei
publicę qs futurus sit in eõe de- K
gentibus, neq; Socrates ipse in-
quit, neq; dictu facile est. Atqui
multitudo ciuitatis diuersorũ
ciuiũ est multitudo, de q̃bus ni-
hil determinatũ est, an et agrico
lis eões esse facultates opũ, vel p̃
prias singulorũ. pręterea vtrum
mulieres & pueros, p̃prios vel
eões. Si.n. eodem mõ cõmunia
sunt ola olum, quid differẽt isti
ab illis custodibus? vel, id plus
accedet sustinentibus eorũ im-
perium? vel quã ob cãm impe-
riũ sustinebunt? nisi forte pręte L
xunt aliquid tale quale Creten-
ses, qui cętera ola seruis permit-
tentes, gymnasia solũ illis vetue
runt, & armorũ possessionem.
Quõd si vt in alĩs ciuitatibus,
ita apud illos talia erũt, quismo
dus erit cõitatis? necesse est.n.
duas ciuitates in vna esse ciuita
te, & eas inter se contrarias. fa-
cit.n. alios quidẽ custodes, qua-
si in p̃sidio cõstitutos, alios agri
colas, & artifices, & cętcros, ci-
ues. Litigia vero, et iurgia, & q̃-
cunq; alia mala ciuitatibus pro M
uenire inquit, ola prouenient ĕt
istis. quãquã dicat Socrates, fo-
re, vt non multum legibus indi-
geant, q̃ disciplinã, veluti cir-
ca res vrbanas, & circa forũ, &
alĩs hmõi legibus, tribuẽs solũ
disciplinã custodibus. Insuper
dominos facit suarũ rerũ, agri-
colas, ac tollere p̃mittit. At mul
to magis putandũ est fore illos
graues & insolẽtes, q̃ illas quæ
apud quosdam sunt, Ilotias,

&

A & penesteias, & duleias. Enimuero siue necessaria sint hec fiat, siue non, nihil nūc quidē determinatum est, neq; de consequētibus quę sit eorum administratio, & disciplina, et leges quędā. Est autem neq; facile reperire, neq; parum referēs, quales hos esse oporteat ad conseruandam custodum communionē. Atqui si mulieres faciet cōes, facultates vero proprias, quis cura habebit rei domesticæ, vt habent agriculturæ viri, quamuis sint
B cōes facultates, & agricolarum mulieres? Absurdū ēt ex belijs facere similitudinē, q̄ cōueniat eadem exercere mulieres, quæ viri, ad quos rei domesticę cura neq; quaquā pertinet. Periculosa est insuper magistratuum constitutio, quem sic facit Socrates, vt semper sint ēdem. At hoc seditiōis est causa, ēt apud illos q̄ nullā possident dignitatem. q̄d ergo apud bellicosos & animosos viros? Quòd autem ipsi necessarium sit, eosdē semper ma-
C gistratus facere, patet. nō. n. aliorum modo, & modo aliorū miscetur animis diuinum illud aurum, sed semper eisdem. Inquit autem quibusdam statim ā genitura aurum misceri, quibusdā argentum, æs vero & ferrum illis, qui artifices futuri sunt, aut agricolæ. Præterea custodibus felicitatem auferēs, totā inquit, ciuitatem facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est totā esse beatam, nisi aut plurimæ, aut omnes partes, aut q̄- D
dam habeant felicitatem. non. n. eorundem est felicitas, quorum & * par: fit enim vt insit toti, & si nulli partium, at felicitatē impossibile est. Quòd si custodes non erūt felices, qui tandē alij? non enim artifices quidem, neque vulgus. Illa igitur respublica, de qua Socrates locut? ē, has continet difficultates, & alias his non minores.

* ἄρ' ἴσον alij vertūt æquū.

De rep. Socratis parte, in qua de legibus agit: & eius reclargatio. Ca. 4.

FErme autē similiter circa le E
ges quoque se habet posteā scriptas. quapp et de illa rei publicæ parte hic cogitare parum, melius erit. Etenim in republica de paucis admodū determinauit Socrates: vt de mulierum et natorum cōitate, et de rebus possessis, ac de institutione reipublicæ. Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantiū, in agricolas, & propulsatores belli: terciam ex his fecit, eos qui consultant ac deliberāt, F
& in quibus summa reipublicę cōsistit authoritas. Agricolę vero & artifices, vtrū nullius magistratus an alicuius participes sint, & vtrū arma possidere debeant & vnà pugnare, nihil determinauit Socrates. sed mulieres censet vnà pugnare debere ac disciplinam habere, eandem quam custodes. cætera vero extraneis peregit sermonibus, & disciplinam custodum qualem eē illā oporteret. Legum autem maxima

G maxima quidem pars leges exi
ſtunt publicæ. pauca vero de re
publica dixit: quam dū pergit
cōiorem facere, paulatim circū-
agit in aliā rempublicam. Præ-
ter cōitatem. n. mulierum & re
rum poſſeſſarū, cætera eadem
vtriſq; attribuit. nam et diſcipli
nam eandem, & vt abſtinentes
viuant ab operibus neceſſarijs.
Et de conuiuiationibus eodē mo-
do: præterquā q hic exiſtimat
mulierum quoq; conuiuiationes
eſſe debere, & hanc mille habē-
H tium arma, illā vero quinq; mil
lium. Superfluū ergo quiddā,
& cōptum, & nouum, & dubi-
tatiuum oēs Socratis habēt ſer-
mones. ſed cuncta recte, forſan
difficile. Nā etiā multitudo illa,
de qua nunc dicebaſ, latere non
oportet, cū tanta ſit, q Babylo-
nia, aut alia quadam infinita re
gione ſdigebit, ex qua ocioſorū
quinq; millia cū mulierū ac mi
niſtrantiū multiplici turba alā-
tur. Suppoſitiones quidē ſunt
I pro arbitrio faciendę, nō tñ im-
poſſibiles. Dicitur aūt debere le
giſlatorē ad duo reſpicere inſe-
renda lege: ad regionē, & homi
nes. addendum eſt & ad vicina
loca, ſi oportet ciuiliter viuere
ciuitatem. non ſolum enim ne-
ceſſarium eſt ipſam talibus vti
ad bellū armis, quæ vtilia ſint
in ſua regione, verum etiā quæ
ſaliena. Quòd ſi q̄is huiuſmo-
di nō recipit vitam, neq; priua-
tim, neq; publice, nihilominus
tñ oportet terribilem eſſe hoſti
bus, non venientibus ſolū in re- K
gionem, verūetiam abeūtibus.
De modo quoq; rerū poſſiden-
darū videndū eſt, ne forſan me-
lius ſit aliter definire & clarius.
Tantas, inquit, poſſidere opor-
tet, vt modeſte viuatur: perin-
de ac ſi dicat, vt bene viuaſ. Ve-
rū hoc eſt nimis generale: & eſt
modeſte viuere, erumnoſe tñ.
at melius eſt dicere modeſte, &
liberaliter: ſeparatim. n. vtrūq;
alterū luxurię accōmodabitur,
alterum difficultati. * cum ſolæ
hmōi virtutes habitus ſint cir-
ca vſum facultatū noſtrarū: pu
ta, patrimonio māſuete vel for-
titer vti non dicimur, at mode-
ſte & liberaliter dicimur: quare
neceſſariū ē circa illud iſtas ver
ſari virtutes. Abſurdum quoq;
eſt cum facultates adęquauerit,
de ciuium multitudine nihil de
terminare, ſed ſdefinitam relin-
quere multitudinem filiorum,
quaſi ſufficienter adæquatā pp̄
ſterilitates, quotcūq; cōtingāt.
quod videſ nunc quoq; eueni- M
re in ciuitatibus. Sed opus ē vt
aliā certitudinē tunc habeat q̄
nunc. nam nunc quidem nemo
dubitat, eo q in ſingulos diuiſę
ſunt facultates in quantāeunq;
multitudinem: tunc vero cum
ſint indiuiſæ, neceſſariū * diſpa-
res nihil habere, ſiue pauciores
ſint multitudine, ſiue plures.
Magis autē putaret quis opor-
tere determinatū eſſe modum
procreandorum filiorum, q̄ fa
cultatum: vt nō plures q̄ deter-
minatū

* a.l. ciuita
L
b huiuſq
modi vir-
tutes ſunt

* aut diſpa
res ad

A minatũ ſit procreari oporteat. & numerus definiendus eſt reſpectu habito ad fortunas, ſi cõtingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi eęterorũ. Prætermittere autem id, vt in pleriſq; ciuitatibus, neceſſe eſt egeſtatis ſit cauſa ciuibus: egeſtas vero ſeditiões & delicta parit. Itaq; Phidon Corinthius, vnus ex vetuſtis legũlatoribꝰ, familias cenſuit æquales permanere debere, & ciuũ multitudine, quamuis ſortitiones habebãt prius oẽs inæquales ſm magnitudinem. at ſ his legibus cõtrarium eſt. Verũ de his, quẽad modum ſtatuendum putemus, poſtea erit dicẽdum. Omiſſum eſt etiã in illis legibus, quemad modum differãt præſides à ſubiectis. Inquit.n. oportere, quẽadmodum ex alio lanæ filũ ducitur q̃ lini, ſic et eos qui ꝑſunt, ſe habere debere ad eos qui ſubſunt. Cum vero totam ſubſtantiã pugeri dixerit vſq; ad quantũplum, quare hoc vtiq; nõ erit in regione vſq; ad aliquid? Videndum eſt etiam ne ædificiorum diuiſio non proſit ad rẽ familiarem: quas enim cuiq; domos attribuit, at difficile ẽ duas habitare domos. Tota vero cõſtitutio † vult eſſe neque plebis gubernatio, neq; paucorum potẽtium, ſed horum media, quã vocant rempublicam: eſt.n. ex his qui arma ferunt. Si igitur vt communiſſimam omniũ [illegible] ciuitatibus conſtituit rempublicam, recte forſan dixit: ſin vt optimam poſt primam rempublicam, non recte. forſan.n. Lacedæmoniorum rempublicam quis magis probabit, vel aliam quãdam magis optimatum. Sunt qui dicant optimam rempublicam ex omni genere gubernationum admixtam eẽ debere, atq; ob id Lacedæmonorum laudãt rempublicam, conſtare quidem illam ex paucorum potentia, item ex vno principe & populari ſtatu affirmant, ponentes regem illorum pro vnius gubernatione: ſenatum vero pro paucorum potentia: ephoros autẽ pro ſtatu populari: qm̃ ephori ipſi ex plebe ſumuntur. alĩ ephoratũ quidẽ tyrannidem putant, ſed populariter regi per conuiuationes, & alium quotidianum victũ. Sed in his legibus dictum eſt, optimam rempublicam ex populari ſtatu cõſtare debere, ac ex tyrannide: quas aut non reponat quis omnino inter ſpecies rerũ publicarũ, aut deterrimas omniũ eſſe fateantur. Melius ergo dicunt qui plures commiſcent: nã quæ ex pluribus conſtat reſpublica, melior eſt. Deinde nihil vẽ habere ex vnius gubernatione, ſed ex paucorũ potentia ac populari ſtatu, verum ad paucorũ potentiam inclinare magis: quod patet ex magiſtratuum creatione. nã quod ex delectis ſortitio fiat, commune eſt vtriſq;. Sed quòd neceſſe ſit

B

C

D

E

F

tapparet.

ditiores

G ditiores conuocionē habere, et magistratus creare, vel aliud quippiam hmōi publicorum negociorum facere, alios vero preteriti, id paucorum potentiæ est. Insuper conari, vt plures ex diuitibus ad dignitates sumātur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potētia est, & senatus delectio. Deligūtur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu: postea toti dem ex secūdo, postea ex tertio. verum non omnes necesse erat H. ex tertio vel quarto assumi. ex quarto autem quartorum solis necesse est primis & secūdis. postea ex his æqualem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit. erunt itaq; plures & potentiores, qui ex maximo censu sumuntur, [a] quia necesse non est. Quōd igitur non gubernatione plebis, ac vnius principatu cōstabit hmōi respublica ex his patet. patebit etiā postea, cum de ea specie reipublicę tractabimus. Habet etiā circa magistratuum creationē, q; ex delectis deligantur, periculosum I quippiam. Nam si aliqui cōspirare velint, etiā mediocri numero, semper fm horū volūtatem fiet assumptio. In legib⁹ igitur illa respublica ita se habet.

[a] l. cod. ad. ppta qa ex plebe quidā assumūt.

De Phalea, que et Carthaginensium est, republica. Cap. 5.

SVnt vero & aliæ quædam respublicę tum idiotarum, tum philosophorum, & in administratiōe ipsarum versatorum. Omnes autē hę propinquiores sunt illis, fm quas nūc regunt, q̄s istę duæ. nullus enim neq; de cōitate filiorum, neq; de mulieribus talem aliquā introduxit nouitatem, neq; ēt de fœminarum conuiuationibus, sed à necessarijs magis inchoant. Videtur quibusdā maximū, vt de patrimonijs recte constituatur. nā hinc seditiones oriri cunctas asserunt. Quamobrem Phaleas Carthaginensis ante cǣa de hac parte constituit. Inquit. n. patrimonia ciuium æqualia eē debere. hoc aūt perfacile factu esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam vero condita foret, difficilius quidem, attamen satis mature adæquari posse, si diuites dotes dent neq; accipiāt, pauperes autē contra, accipiant dotes, & nō tradant. Plato aūt f legibus suis vsq; ad aliquid censuit esse permittendum. nam supra quincuplum eius quod foret minimū, nemini licere ciuium possidere, M vt prius diximus. Sed oportet ne id quidem latere legislatorē (quod certe nūc latet) q; qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorū numero modū imponere. nā si excedat multitudo filiorum patrimonij facultatē, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione improba lex erit: qm̄ ex diuitibus pauperes facit. opus est ergo. ne tales seditiosi efficiantur. [b] Quōd igit valet aliquid in re- †ſtitu.

publica

A publica patrimoniorũ exæquatio, & veterum aliqui videntur cognouisse, vt Solon constituit. et apud alios lege cauetur, ut nõ quantum quisq; velit, sed quantum lex permittit, agri possideãt. Eadem quoq; rõne patrimonia sua alienare leges vetant: vt est apud Locros lege cautũ, ne quis patrimoniũ alienare possit, nisi euidentem calamitatẽ ostenderit superuenisse. præterea vt antiquæ hæreditates conseruentẽ. Quod sublatum apud Leucada, B valde popularem eorũ ciuitatẽ effecit. nõ.n. amplius euenit, ex taxatiõe census ad magistratus assumi. Sed & æqualitatem quidem patrimoniorum cõstituit: verum hæc aut ita magna esse, ut delitiari liceat, aut ita exigua, vt tenuiter victum agãt. Patet igitur non sufficere patrimonia exequata fuisse à legislatore, sed mediũ coniectandũ esse. Præterea si quis mediocria statuat ossibus patrimonia, nulla vtilitas C est: magis enim cupiditates adq; quidæ sunt q̃s patrimonia. hoc autem fieri non potest, nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsan respõderet Phaleas, hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorũ æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimoniũ scilicet, ac disciplinæ. sed quæ tandem hæc disciplina sit exprimendũ fuit: & vnã eandemq; esse, nihil prodest. nam fieri potest, vt sit vna eademq; disciplina. verũ eiusce- modi, per quam cupidi fiant pecuniarũ, aut honoris, aut vtriusque. Insuper seditiones orjũtur, non solũ ob patrimoniorũ, verũ et ob honorum inæqualitates, & hoc diuersum in vtroq;. nam multitudo quidẽ grauiter fert inequalitatem patrimoniorum, ꝓstantes autẽ viri honorũ equalitatẽ. vnde illud natũ est. D

Honori incũbit cã ignauus, q̃ bonus. Non solũ vero holes ꝓp necessaria iniuriantur, quorum remedia putant adequationem patrimoniorũ, ac spolient alios E ꝓp frigus, aut propter famẽ, verum etiam vt gaudeant, neq; cõcupiscãt. nã si maiorem habeãt necessariorum cupiditatem, ob huius medelã iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solum, verũ etiam si concupiscant vt molestia careant, & voluptate fruantur. Quod igitur horũ trium remediũ est? his quidẽ exiguum patrimoniũ & opificium, illis vt temperantia: tertium vero si quis velit per illa delectari, non aliunde q̃ à philosophia quærat F remedium. nã cæteræ quidẽ hominibus egent, cũm iniurias inferũt plurimum propter superflua, non propter necessaria: puta tyrannidẽ inuadũt, nõ ut frigus repellant. quapp honos maximus habetur, non ei qui furẽ occiderit, sed ei qui tyrannum. Itaq; Phaleas paruis dumtaxat iniurijs hac sua reipublicæ constitutione succurrit. Præterea multa statuere pergit, ꝑ quæ ad

seipsos

G seipſos recte inſtituti erunt. ſed oportebat quoq; ad finitimos, & peregrinos oēs. Neceſſe eſt ergo cōſtitutam eſſe rempublicā ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus. tātas enim eſſe oportet, vt nō ſolū ad ciuium vſum, verum etiā ad pericula externa ſufficiāt. quare nec ita magnas eſſe decet, vt finitimi concupiſcant, quibus reſiſti nō poſſit: nec rurſus ita paruas, vt cū paribus & ſimilibus bellū nequeant ſuſti-
H nere. ille quidē nihil determinauit. Oportet autem neq; id latere, quātas facultates hēre cōducat. Forte recta determinatio fuerit, tantas eſſe debere, vt lucrū ſuperātib⁹ bello, afferre nō poſſint. ſed ita q̄ſi nihil ſupacgrāt. Quare Eubolus cōſiderare iuſſit Autophradatē cū Atarnea obſidēr vellet, cogitaret ut quā to tpe circa expugnationē eius loci diſtineret ac exiſtimaret huius tpis iacturā: velle.n, pro mi-
I nori ptio iā tunc Atarnea relinquere. q̄ cū dixiſſet, Autophradatem in ſnam traxit, & obſidionē prætermittere fecit. Habet igitur vtilitatē exequatio patrimoniorū inter ciues, ne inde ſeditiones oriantur, verū (vt ita dixerim) non admodū magnā: nā & pgſtātiores cōqueri poſſent, q̄ſi ipſi plus habere debeant. ex quo fit vt ipſi ſępe inſurgant, at ſeditiones cōcitent.

Prēterea, impꝛobitas hominū inſatiabilis eſt. & prſo ꝯdē ſuf-
K ficere dicūt in pauca neg mini-ma: mox vero, vbi illa ſunt cō-ſecuti, plura appetunt ſp, quouſq; in infinitū pcedāt. infinita ē.n. cupiditatis natura, ad cui⁹ expletionē plurimi viuunt. Horum igit principiū eſt magis, q̄ patrimoniorū exequatio, ciuitatē ſic inſtituere vt boni quidē viri plus quā ſibi cōpetat habere nō quērāt: improbi aūt et ſi q̄rant, habere nō poſſint. hoc aūt fiet, ſi inferiores ſint, nec iniuriā patiant. Nec vero ſ hac ipſa exequatione patrimoniorū, L recte eſt ab eo diſpoſitū, cū fundos & agros exequet ſolū: ſed ſint ſeruorū quoq; armēntorūq; & pecuniarū diuitię, & apparatus ingēs earū rerū, quas ſupellectilē vocitamus. An igit horū oſtum exequatio q̄erenda eſt, vel moderatio q̄dā mediocris, an cūcta omittēda ſ Videſ autē ex ipſarū legū poſitiōe ciuitatē exiguā conſtituere: ſiquidē artifices oēs publici erunt, nec multitudinē augebūt ciuitatis. ſed M certe publicos eē eos q publica faci ūt opera oportet: quēadmodum & Epidāni: & Diophantus q̄ſq; Athenis cōſtituit. De phaleę igitur republica ferē ex his deprehēdi poteſt, ſi quid ab eo ſit bene dictum, vel nō bene.

De *Hippodami, & Mileſiorum republica.* Cap. 6.

HIppodamus autē Euryphōtis Mileſi⁹, q et ciuitatū diuiſionē inuenit,

&

A & Pirꝙ abſcidit, cū eſſet in cę-
tera quoque vita moroſior pꝓ
glorię cupiditatē, vſq; adeo vt
quibuſdā videretur ſuperfluus
capillorū proli xitate & ornatu
ſumptuoſo, p̄terea veſtitu vili
quidē, ſed admodū farcto, non
in hyeme ſolū, verumetiam in
æſtate. ſtudioſus autē de omni
natura eſſe volens, primus om-
nium, qui non in republica ver
ſari eſſent, aggreſſus eſt aliquid
dicere de optſo ciuitatis ſtatu.
Conſtituit aūt ciuitatem multi
B tudine decem milium, & tres di-
uiſam partes. faciebat. n. vnam
partem artifices, alterā agrico-
las, tertiam propulſatores belli
atq; arma tenentes. Diuiſit dꝙ
regionem in tres partes, vt eſſet
pars vna ſacra, alia publica, ter-
tia priuata. vnde cultus Dñs fie
ret, ſacra: vnde vero propulſato
res belli alerentur, publica: quæ
aūt agricolarum foret, priuata.
Legū quoq; tres eē ſpecies ſolū
putabat: de quibus vero iudicia
fierent, totidē eſſe numero, iniu
C riam, damnū, cædem. Ponebat
quoq; vnū iudiciū principale,
ad qđ oſa male iudicata reuoca
rent: idq; conſtituebat ex ſeni-
bus quibuſdā delectis. Senten-
tias vero in iudicijs, nō calculis
ferendas eſſe cenſebat, ſed vnū-
quenq; iudicem tabellā afferre,
in qua ſcriberet, ſi cōdemnaret
ſimpliciter, ſententiam: ſin ab-
ſolueret ſimpliciter, vacuū: ſin
partim condemnaret, partim
abſolueret, idipſum definiret.
nam vt nūc quidem ſit, non re- D
cte, p uiſum à lege exiſtimabat:
quia cogant homines aut hoc,
aut illud iudicantes, peierare.
Ferebat quoq; legem de ijs, qui
vtile quippiam ciuitati reperiſ
ſent, vt honoribus afficerentur.
Filios autē eorū, qui pro patria
bellādo occubuiſſent, ex publi-
co alendos eē: quaſi id nō prius
fuerit lege prouiſum. nā eſt nūc
Athenis ea lex, & in alijs q̄buſ-
dā ciuitatibus. Magiſtratuum
vero oſum electiōes populo at-
tribuit. Populum autē faciebat E
tria illa genera ciuiū: qui vero
delecti eſſent, eos rerū publica-
rum curā habere debere, itē ho
ſpitaliū, & pupillariū. Plurima
igiē ac maxime digna memora
tu in Hippodami conſtitutiōe
iſta ſunt. Sed primo dubitabit
aliquis de partitione ciuiū. nā
& artifices, & agricolæ, & q ar-
ma tenent, omnes in reipublicę
cōtione verſantur. verū agrico-
læ qdē arma nō habēt: artifices
aūt neq; arma neq; agros: itaq;
F fiunt quodāmodo ſerui eorum
qui habēt arma. participes igiē
eſſe oſum bonorū impoſſe eſt,
cū ſit quidē neceſſariū ex ijs q
hſit arma, conſtitui belli duces,
& cuſtodes ciuiū, & principa-
liſſimoſ (vt ita dixerim) magi-
ſtratus. ep ſi ꝓticipes nō ſint rei-
pub. qūo bono aſo eē potuerūt
in repub? Enimuero potētiores
eē opꝙ illos qui arma tenēt am-
babus ꝓtibus. id aūt non facile
eſt, niſi multitudine exuperēt.

quod

G q̃ si hoc erit, quid opus est alios participes esse reipublicę, & suffragia magistratuum habere? Præterea, agricolæ quid vtilitatis afferũt ciuitati? Artifices.n. esse necessarium est. nã omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus, quẽad modum in alijs ciuitatibus. sed agricolę si habentibus arma victum parant merito forent pars aliqua ciuitatis. at illic quarum habent, priuatim q̃ colunt. Insuper aũt publicos agros, ex quibus propulsatores belli victum H habere oportet. si ipsi idem colant, nõ erit aliud agricola, aliud propulsator belli, qđ legislator esse vult. sin alĩ quidam ab agricolis & propulsatoribus, quartum erit membrũ ciuitatis nullius particeps, sed alienum à republica. Quòd si quis dicat eosdem agricolas, & proprios colere & publicos agros, primo fructuum multitudo nõ sufficeret, ex quibus singuli binis domib⁹ habeãt ministrare. deinde, quãobrem non statim ex eisdẽ agris I pro sęq; alimenta sumant, & p propulsatoribus exhibeant. hęc sanè omnia magnã continẽt turbationẽ. Nec de iudicio quoq; recte se habet lex, qua iudicandum putant cũ distinctione, lite simpliciter scripta, ita ut ex iudice fiat arbiter. hoc.n. in cõpromisso in plures facto recipiẽ (cõferunt.n. inter se de sententia ferenda) sed in iudicijs non recipitur: immo legumlatores plerique contra statuũt, ne iudices inter K se colloquãtur. Item de qũa nõ erit litigiosa sn̄tia, cum iudex nõ putat rẽ̃ deberi, quantũ petit. nam si petitor viginti minas postulabat: iudicum alter vnus decem iudicet, alter quinq; alter quatuor, & hoc modo diuidant: & alĩ in totum condemnent, alĩ in nihilũ: quis erit modus sn̄tiarum concordãtium? Præterea, nemo peierare cogit. simpliciter condẽnantẽ vel absoluentẽ, si simplẽ peratur. non .n. cum absoluit, nihil debere iu- L dicat, sed viginti minas non debere. at ille peierat, qui cũ putet viginti minas non deberi, tñ condemnat. De eo aũt, qđ inuenientibus aliquid cõmodũ ciuitati, honores tribuendi sunt, nõ est tutũ lege cauere, sed apparẽtiam solũ probabilẽ habet: continet.n. calumnias, & motũ forsan reipublicæ. Sed incidit hæc in aliam quęstionem & considerationem aliam. Nam dubitant nonnulli, vtrum damnosum sit vel vtile ciuitatib⁹ leges patrias M mutare, si sit alia melior. quapp non est facile dicto statim assentiri, siquidẽ non conducit mutare. fieri aũt potest vt inducatur aut legũ, aut reipublicæ dissolutio, tanquam cõmune bonum.

Sed cũm in hanc mentionẽ inciderimus, etiã pauca de eo perstringenda sunt: habet enim, ut diximus, dubitationem, & melius videri potest, vt mutationẽ recipiãt. nã alĩs quidẽ scientęs

hoc

A hoc prodeſt: ceu ſi medicina ab inſtitutis patrijs mutet, & gymnaſtica, & aliæ artes atq; faculta tes. quarũ cũ vna ponenda ſit ciuilis diſciplina, patet ſ ea quoq; eandem rõnem eſſe tenendam. Probari autẽ hoc dicet aliquis, & in ipſis rebus. antiquas enim leges nimium rudes eſſe & barbaras. armati ſiquidẽ ferro incedebãt Græci, & vxores emebãt inuicem, & quæcũq; vetuſta iura alicubi extant, penitus rudia ſunt. ceu apud Cumas de cæde B lex eſt, ſi accuſator multos teſtes inducat ex agnatis, pprijs, reum eſſe cædis, contrà quẽ probatur. Quærunt autẽ omnino non patrũ, ſed bonum oẽs. putandũq; eſt priſcos illos hoſes, ſiue ex terra geniti fuerint, ſiue ex corruptione aliqua ſeruati, fuiſſe ignaros & imprudentes, vt de terra natis dicitur, cũ abſurdum eſt in eorũ opinionibus pſiſtere velle.

Præterea neq; leges ſcriptæ meliores ſunt, ſi ſunt immutabiles. vt enim in alijs artibus, ſic etiã circa ciuilem conſtitutionẽ impoſsibile ẽ ſingula † ad minimũ vſq; ſcriptis cõprehendere. neceſſe eſt enim, vt generaliſ ſcribantur: actiones aũt circa ſingularia fiunt. Ex his ergo videt, & quaſdã leges, et qñq; eſſe mutandas. Alio autem modo conſiderantibus, cauendum vidẽt eſſe maxime. cũ enim vtilitatis quidem acceſsio parua ſit, aſſueſcere vero facilè leges mutare improbandũ, conſtat errata quędã eſſe tolerãda, & legumlatorum & magiſtratuum. non enim tm proderit qui corrigere perget, quãtum nocebit aſſuefactio ſuperioribus nõ parendi. Mendax & de artibus exẽplũ. neq; enim ſimile eſt mutare artẽ atq; legẽ. nã lex nullã vim habet, vt ipſi pareatur, niſi ex more: moe autẽ non fit niſi tẽporis longitudine. quare facilitèr mutare leges ex præſentibus in alias nouas, infirmam facere eſt vim legis. Præterea ſi mutãdæ ſunt leges, vtrũ omnes & in omni republica, an non? & vtrum à quocunq;, aut quibuſdã? in his enim magna eſt dñia. Quapropter nũc quidem omittamus cõſiderationẽ hãc, nam aliorum eſt temporum. K

D

De Lacedæmoniorum republica.

Cap. 7.

DE Lacedæmoniorũ autẽ republica & Cretenſiũ, ferme aũt & de aliorum rebus publicis duo ſunt conſideranda. vnũ, ſi quid recte vel nõ recte ad optimã cõſtitutionem in illis ſit † ordinatũ: alterum, ſi quid ad ſuppoſitionẽ & modũ aduerſantis ab illis reipublicæ. Quòd igit neceſſariũ eſt in bene cõſtituenda repub. neceſſariorũ adeſſe facultatem, oẽs fatenẽ: ſed quẽadmodum id futurũ ſit, nõ facile eſt cõprehendere. nam & Peneſtiæ Theſſalorum multoties in ipſos Theſſalos inſurrexerunt. & Ilotes Lacedæmoniorũ nam in caſibus eorum aduerſis nunquam inſidiari deſtiterunt,

F † reipublicæ. al. ſanctum.

G Verum apud Cretenſes nihil ad huc tale accidit. cauſa forſitan ē, quia vicinæ ciuitates, quamuis inuicem bellum gerant, tamen earū nulla rebelles recipit. quoniā id non conducit, quando & ipſe a perieclos habent. At Lacedæmoniorum finitimi oēs inimici erant, Argiui, Meſſenij, & Archades. nā & Theſſalis abiniitio rebellarunt, dū cū finitimis Achæis & cum Perrhæbis & Magneſiis gererent bellū. Videtur autem & ſi nihil aliud, attamen

H hoc ipſum eſſe perdifficile, quēadmodum cū eis ſit conuerſandum. Nā ſi remiſſe erga illos te geras, ſuperbiunt illi quidē, ac ſe pares dominātib⁹ exiſtimāt: ſin aſpere tractenſ, inſidiantur, atq; odio habēt. patet igitur nō reperire optimū modū eos, qui bus iſta contingunt circa ſubiectos. Prætereā lenitas in mulieres & ad propoſitū reipublicæ nocet, & ad directionē ciuitatis. Vt enim domus pars ſunt vir et vxor, ita & ciuitatē bifariā diui

I di cenſendū eſt, in virorū multitudinē ac mulierū. quocirca in quacunq; republica male prouiſum eſt circa mulieres, in ea putandū eſt medietatē ciuitatis eē neglectam: quod ibi contingit. Volens enim legislator totā ciuitatē eſſe durā ac laborū patientem, in viris quidē id feciſſe cōſtat, in muligrib⁹ aūt nō feciſſe. viuūt enim molliter, ac in oēm licentiā diſſolutæ. Itaq; neceſſariū in tali republica diuitias haberi in precio: præſertim cū viri K ſint mulieribus obnoxij. quod accidit oſibus ferme militaribus bellicoſiſq; gētibus, præterquā Celtis, aut ſiqui alij coitum maſculorū palā receperunt. Videt autē qui primus fabulatus eſt, nō irrationabiliter Venerē Marticoniunxiſſe: quīn oēs huiuſcemodi homines proni ſunt ad uenerea, aut maſculorū, aut mulierum, illiſq; obnoxij. Itaq; apud Lacedæmonios hoc fuit, miſtaq; in eorū principatu à mulieribus administrabant. Fecerunt quid L refert, vtrū mulieres ipſæ gubernent, an eos qui gubernāt, à mulieribus gubernarentur? enim accidit. Cūq; inſolentia ad nullū obſequiū vtilis ſit, niſi forte ad bellum, maxime nociuæ ēt ad hoc ipſum Laconū mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorū aduentu. nō enim magis vtiles præſtiterūt ſe q̄ aliarū ciuitatū mulieres: ſed turbā inferebant: magis q̄ hoſtes. Ab initio ita M rōnabiliter cōtigiſſe Lacedæmonijs videt in mulieres indulgentia, cū per militiā multū domo abeſſent, Argiuis primo, mox Archadibus & Meſſenijs bellū inferentes. exercentes enim ſeipſos, legūlatori præſtabant aſſuefactos propter militarē vitam. multas enim continet virtutis partes. Mulieres autē ferturLicurgus deducere conatus ad leges: at vbi repugnabant, abſtinuiſſe. Cauſæ igitur factorū hæ ſunt: itaq; & huius peccati. Sed

nos

a. Laccdemonios ad. poſſeſſionis dominib⁹ finitimis.

A nos non id cõsideremus, cui venia danda sit vel non danda, sed rectũ ne sit an non rectum. Quę porro circa mulieres non bene se habent, videntur (vt diximus ante) non solum ipsa per se indecentiam quandam facere in republica, sed impellere quoq; ad cupiditatem pecunię. Post illa enim quæ nunc dicta sunt, tuentes inæqualem rerũ possessionẽ quis reprehendat? nã eorũ quibusdam hoc euenit, vt magnã nimiũ opulentiã haberent: alijs B vero vt penitus exiguã: quapropter ad paucos deuenerũt agri. hoc aũt ex eo accidit, quia male fuerat lege, puisum. emere enĩ, aut vendere quod habeas, fecit nõ honestũ. & recte id quidem. sed donare ac testamento relinquere concessit. atq; idem accidat necesse est, per hunc modũ & illũ. Sunt enim mulierum ferẽ ex quinq; partibus totius regionis duæ, multis hęredibꝰ institutis & traditione dotiũ magnarũ. atqui melius erat, aut nullam, aut paruã, aut mediocrẽ eã cõstitutã. nunc aũt licet donare ex testamẽto cuicunq;. & si nullo instituto hęrede decesserit, hic cui voluerit, dat. Ex quo factũ est, vt regio sufficiẽs mille & quingentos equites alere, peditũ vero triginta millia, ne mille quidẽ totos habeat. probauit autẽ res ipsa praue apud illos in hac parte fuisse prouisum: quã vna plaga fu cepta ciuitas ea corruit, nec vltra pertulit ob hominum pauciratẽ. Aiunt etiã per tempora priorũ regũ, nouos homines permultos donatos, ob numerũ ciuium, qui bello diminuti fuerant ad augendũ. & aiunt fuisse q̃nq; Spartiatis decem millia. & tamẽ siue sint ista vera, siue non sint, melius est per adæquationem possessionũ replere hominibus ciuitatẽ. Contraria etiam quodãmodo est huic prouisioni lex illa circa prolẽ. volens enim legumlator quãplurimos fore Spartiatas, inducit ad multitudinẽ procreãdam. Est enim lex, E qui tres genuerit filios, eum esse immunem à custodia: qui vero quatuor, immunẽ esse ab oĩb⁹. Atqui patet, q̃ si multi gignantur, regione sic distributa, necessariũ est multos fieri pauperes. At enim & quæ circa Ephoros constituta sunt, praue se habẽt. hic enim magistratus maximarum apud illos rerũ potestatem habet. sumuntur autẽ ex plebe oẽs: vt multoties contingat homines valde pauperes F hac potestate constitui, qui pp egestatem venales fiant. Ostẽderunt id & sæpe prius, & nũc in Andrũs. corrupti enim pecunia quidã, quantũ in se fuit totã rempublicam euerterunt: & pp eius magistratus & tyrãnidi p.æ ẽ, reges ipsos populares fieri compulerant, vt in hac quoq; parte respublica ęgrotaret. popularis enim status ex optimate resultauit. Cõtinet tã rempublicam magistratus iste.

G acquieſcit enim plebs ex eo q̃ maximi magiſtratus capax eſt. itaq; ſiue p̃ legislatorẽ, ſiue per fortunã euenit hic, veiliter ſe habet rebus. Oportet enim rempublicã, quæ diuturna ſit, velle, vt oẽs ciuitatis partes cõſtent aeq; in ſtatu ſuo permaneant. Reges ergo propter honorẽ ſuũ ita ſe habebunt. præſtantes autẽ viri p̃ſenatum: nã ea dignitas virtutis eſt præmiũ. plebs aũt propter ephoriã: nam conſtituitur ex omnibus. Sed oportebat hũc
H magiſtratũ ſumi quidẽ ex omnibus, non tñ per hunc modũ, per quẽ nũc fit. eſt enim nimiũ puerile. Præterea aũt & iudicandi de magnis rebus poteſtatem habent homines contingentes. itaq; melius foret non ſm̃ propriam mentem eos iudicare, ſed ſm̃ literas & leges. Et ẽt Ephororũ vita nequaquã conuenit̃ propoſito ciuitatis. nã Ephori quidem molliter viuunt, in cæteris autem ciuibus aſperitas eſt vitæ, vt nequeant homines illam
I perferre, ſed clam trãſgredientes legem voluptatibus fruantur. Senatorum quoq; poteſtas non recte apud illos cõſtituta eſt. nã q̃ ſint viri boni ac ſufficiẽter ad virtutem eruditi, dicet forſitan aliquis ciuitati cõducere. enimuero q̃ per omnẽ vitam magis de rebus decernẽdi poteſtatem habeant, periculoſum eſt: eſt enĩ vt corporiũ, ſic etiam & ciuitatis ſenectus. Per hunc autẽ modum eruditis, vt & legislator ipſe diffidat, tanquam nõ bonis K viris nequaquã tutum. Videntur autem hi, qui in hac poteſtate conſtituti ſunt, largiendi gratificãdiq; permulta facultatem habere. quapropter melius erat eos rõni reddendę ſubiectos eẽ: nunc aũt non ſunt. Videtur autẽ Ephororum magiſtratꝰ omnes. alios magiſtratus corrigere. in hoc aũt nimium certe illis permiſſum: & non per hunc modũ dicimus rõnẽ reddere oportere. Inſup̃ creatio ipſa ſenatorũ quã per ſuffragia faciũt, perleuis eſt. L ac ipſum petere magiſtratũ qui eligendus ſit, non recte ſe habet: oportet enim & volentẽ & non volentẽ ad magiſtratũ aſſumere, ſi dignus ſit eo magiſtratu. Nunc aũt idẽ facere in hoc vĩ legislator, quod in alia republica. ambitioſus enim faciens ciues, illis vtitur ad ſenatorũ delectũ. nemo enim magiſtratum petet, niſi honoris ſit affectator. atq; pleraq; eorũ quæ hoſtes iniuſte faciunt, per ambitionẽ & auariniã cõmittuntur. De regia vero M poteſtate, vtrũ melius ſit eã in ciuitatibus exiſtere nec ne, alia foret diſputatio. attamen meli⁹ (nõ vt nunc quidẽ) ſed pro vita cuiuscp regis iudicare. Quòd autem ne ipſe quidem legislator credit ſe facere bonos & honeſtos, manifeſtũ eſt. diffidit enim quaſi non ſint ad ſufficientiã boni viri. Itaq; legatos ſimul mittebant inimicos, ac ſaltẽ ciuitatis eſſe putabãt, ſeditiones regũ.

Non

A Non bene etiam circa comeſſa-
tiones, quæ illi Phiditia nomi-
nant, conſtitutum eſt ab initio.
Oportebat enim magis ex pu-
blico eſſe conuentũ, quẽadmo-
dum in Creta. ſed apud Lacedæ
monios vnuſquiſq; conferre ha
bet: & ſi ſunt quidam longe pau
perrimi, q̃ huiuſmodi ſumptũ
nequeant ſufferre. Ex quo fit, vt
legũlatori cõtrà eueniat q̃ ipſe
voluerit. Voluit enim ciuitatẽ
popularẽ facere per comeſſatio-
nes. ſed contrà accidit, cùm non
B ſit facile pauperibus comeſſatio
num participes eſſe. more enim
maiorũ ſic apud eos definitur,
vt qui comeſſationũ particeps
eſſe nequeat, is ad reipublicę gu
bernationem non admittatur.
Legẽ vero quæ eſt circa p̃fectos
claſsis, & alĩ q̃dã improbarũt:
& recte quidem improbantes.
eſt enim ſeditionis cauſa. nã cũ
reges ſint belli duces, prefectura
illa perpetua ferè alterũ eſt im-
periũ. Et ſic quoq; ſuppoſitio-
C ni legislatoris ſuccenſeri poteſt:
quod & Plato in legib⁹ ſuis cen
ſuit. Ad partẽ enim virtutis to-
tã ordinatio illarũ legũ conten-
dit, ſ. bellica: hæc autẽ vtilis ad
victoriã cõſequendã. Itaq; ſalui
erant bellũ gerentes, peribãt ve
ro vbi rerũ potiti eſſent: q̃m nec
otium agere, nec quicquã aliud
exercere ſciebant præſtabilius,
q̃ rem militarẽ. Illud quoq; erra
tum nõ ſane minus, q̃ putãt bo
na illa, quæ ad bellũ pertinẽt, ex
virtute magis q̃ ex vitio fieri.
& in hoc quidẽ recte. ſed q̃ hæc D
potiora q̃ virtutẽ ipſam putãt,
in hoc nõ recte. Male etiã circa
pecunias publicas apud Spartia
tas conſtitutũ eſt. quia neq; in
publico habent quicquã & ma
gna bella gerere coacti pecunias
ægre cõferunt. nã quia Spartia-
tarũ eſt plurimũ agri, nõ exami
nant inuicẽ collationes. & eue-
nit legumlatori contrà q̃ com-
modũ eſt, publice inopiam, pri-
uatim autaritiã inducere. De La-
cedæmoniorũ igitur republica
hactenus dictũ ſit. nã hæc ſunt, E
quæ maxime quis reprehẽdat.

De Cretenſium republica. Cap. 8.

CRetenſium vero reſpubli
ca huic finitima eſt. Ha-
bet autem quædam non
deterius, ſed plurima minus ni-
tide. Videtur autem et fertur La
cedæmoniorũ reſpublica in plu
ribus imitata Cretenſem. vetu-
ſta autẽ plerag; rudiora ſunt no
uis. Ferunt enim Lycurgũ poſt
dimiſſam Carilli regis tutelam,
cùm longo tempore peregrina- F
retur, in Creta plurimum fuiſſe
diuerſatum propter cognatio-
nem. erant enim Lyctij Lacedę-
moniorum coloni. ſuſceperant
autem ĩ qui in eam coloniã ve-
nerant, inſtituta legum, tunc in
antiquis habitatorib⁹ obtinen-
tia. quapropter et nunc Perioeci
eodem modo illis legibus vtun
tur, quomodo eas Minos conſti *accolæ.
tuit primus. Videtur autem hęc
inſula ad principatum Græciæ
eſſe nata, ac præclare ſita. cũcto

¶ nanq; imminet mari: cùm ferè Græci oēs circum mare sint positi. absest enim huic modicum à Peloponneso: illic vero ab Asiæ loco, qui circa Triopium est & Rhodum. Quare imperium maris obtinuit Minos, ac & insularum alias subegit, alias vero dudum incultas habitari fecit. tandem Siciliā aggressus, circa † Camerinā defunctus est. Habet autem conuenientiā Cretica institutio cū Laconica. Agricolturā exercent apud hos quidē Iloтæ, ‖ apud illos vero Periœci. Et comessationes sunt apud vtroſq;. & antiquitus nuncupabant Lacedæmonā nō Phiditia, sed Andria, quēadmodum Cretes. ex quo palam est inde prouenisse. Insuper autē & reipublicæ institutio. Ephori nanq; eandē vim habent, quā in Creta hi qui Cosmi appellantur: nisi q; Ephori quinq; sunt, Cosmi autē decem. Senatores autē patres sunt senatoribus, quos vocant Cretes cōsilium. Regia autē potestas fuit ¶ primo apud Cretas, postea illā sustulerunt, imperio in bello ad Cosmos translato. Concio autē omnibus cōis est, sed aliā nullā habet authoritatē, q̄n ea cōprobandi, quæ à senatoribus & Cosmis fuerit ante decreta. Quæ igitur de comessationibus constituta sunt, melius apud Cretas, q̄m apud Lacedæmonios habēt. Nā apud Lacedæmonios vnusquisq; cerēū quid in singula capita taxatū soluit: quod nisi faciat à republica lex repellit, vt prius diximus. at in Creta cōis est. ex cunctis enim quæ à terra proueniunt vel armentis, ex publicis, & his quæ afferūt Periœci, diuisio fit. vt pe vna ad Deorum cultū & ad publica oncra, pars ad comessationes deputet. at ita ex publico educant oēs, & mulieres, & pueros, & viros. Ad ‖ temperantiā autē cibi quasi vtilis sit, multa legislator philosopharus est, & de mulierū diuortijs, de earū cōgregatione ad viros, ne superfluā pariant multitudinē prospexit. quod vtrum prauc vel non prauc constituerit sit, aliud erit cōsiderandi tēpus. Sed q̄ circa comessationes melius prouisum sit apud Cretas, q̄n apud Lacedæmonios manifestū est. At circa Cosmos deterius, q̄n circa Ephoros. Quod.n. mali hēt Ephororū magistratꝰ, idē & in illis est, sumūtur enim quiuis. sed quod in his prodest reipublicæ, illic non est. Nā hic, quia ex oībus assumptio ē, particeps populus amplissimi ‖ magistratus, vult manere rempublicā: illic aūt non ex oībus sumunt Cosmi, sed ex quibusdā familijs, & senatores ex ijs q̄ Cosmi iā fuerūt. De quibus idē dici pōt, quod dē ijs quæ apud Lacedæmonios fiunt. Nā esse liberū magistratū atq; perpetuū, maiꝰ est munus q̄n dignitas eorū meretur. & non secundū legē scriptam iudicare, sed secundum q̄d sibi videt, periculosum est.

Quie-

A Quiescere autē plebem non participantē, nullum signū est bene constitutæ ciuitatis. Nec quicquā susceptionis est Cosmis quē admodum Ephoris: abeuntiq; per insulam longe à contendentibus. Medicina vero quā huic delicto adhibēt, ridicula est, nec ciuilis, sed † tyrannica. Sæpenumero enim aut collegę illorum, aut priuati homines insurgentes per seditionem Cosmos expellunt. Licet etiā Cosmis seipsos magistratu abdicare. enimuero hæc omnia præstabat lege fieri q̄ pro hominum voluntate: non enim secura est regula. Omniū vero deterrimū est, potentum depositio: quā tam sępe concitant, cùm sententias dare nolunt. per quā manifestum est habere eā institutionē aliquid reipublicæ, sed non esse rempublicā, at potentatū magis. Consueuerunt autē concitata plebe & amicis ad vnius arbitriū rem deferre, seditionesq; & prælia inter se miscere. At vero id quid differt ab eo, q̄ tandem ea ciuitas nō sit, dissoluta ciuili societate? Est aūt periculosus hic reipublicę status, si q̄ velint possintq; inuadere. sed, vt supra diximus, seruatur propter locū, quia oēs aduenas procul excludit. Ieaq; Periœci manent Cretēsibus. verum Ilotes persæpe à Lacedęmoniis defecere. non enim erat in Creta potēratus vllus externus: sed nuperrime bellum peregrinum irrupit in eā insulā, quod patefecit imbecillitatem legum suarū. De hac igitur republica hæc dixisse sufficiat. D

Superiorum reipublicarum cum pauca. Cap. 9.

Videtur etiā Carthaginensium respublica bene cōstituta, multaq; habere præter alias, quædā vero maxime similia Lacedæmoniis. Tres enim istæ respublicę quodā modo inter se proximę sunt, multūq; distant ab aliis, Cretica dico, & Laconica & Carthaginēsium: multaq; in ipsis prouisa sunt recte. E Signum aūt est reipublicę bene institutæ, q̄ populus in suo permaneat loco, neq; seditionē vllā (quod dictu dignū sit) vnquā fecit, neq; tyrannū. Continet aūt similia Lacedæmoniorū reipublicę, comessationes quidē sodalitiorū, Phiditias: centū autē & quatuor virorū potestas, Ephoris: præterq̄ q̄ non deterior. nā illi ex cōtingentibus sunt: hanc autē potestatem suscipiunt optimates. * Imperator vero & senatus conueniunt Lacedæmoniorum regibus & senibus. melius aūt q̄ imperatorē non secundū genus, neq; ex vili & præexcellenti magis eligunt q̄ secundū virtutē. nam qui magnā habēt potestatem, si ipsi nullius pretij sint, multū nocent, nocuērūtq; iam Lacedęmoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionē communia sunt omnibus antedictis. Sed quantū ad intentionē opti- F

G motũ attinet & reipublicę, quę-
dam ad populare ſtatum magis
declinant, quædã ad paucorum
potentiã. Nam referẽdi quidem
ad populũ aut nõ referendi ali-
qua, imperatores vnà cũ ſenatu
ẽſſi ſunt, ſi oẽa concordent. ſi nõ
cõcordent, populus ipſorũ dñs
eſt. quæcunq; aũt retulerint ma
giſtratus, de his nõ approbandi
modo illorũ ſententias poteſtas
permiſſa eſt populo, verum etiã
pro arbitrio cõſtituendi proui-
dendiq;, et cuiuis cõtradicere re
H latis illorũ licet: quod non eſt in
aliis rebus publicis. Quinquevi
ratum vero, qui multarũ ac ma
gnarũ rerum poteſtatẽ habet,
ab illis eligi, & centumuiratum
hos eligere qui eſt maximꝰ ma-
giſtratus, & hos longiori tpe q̃
alios imperiũ retinere, riã & per
functi magiſtratu imperant, &
deſignari ad magiſtratũ, ad pau
corũ potentiã ſpectat. Eſſe autẽ
ſine mercede, & ſine electione
quæ ſorte ſit, optimatiũ eſt po-
nendum, & ſiquid aliud tale. Iu
I dicia quoq; oſa à cunctis magi-
ſtratibus iudicari, & nõ ab aliis
alia, vt apud Lacedæmonios.
Tranſgreditur autẽ maxime ab
optimatibus ad paucorum po-
tentiã inſtitutio Carthaginien-
ſium ſed aliquã intelligentiã in
eo, quod ẽt multi comprobant.
non ſolum enim optimos, verũ
etiã ditiſſimos cenſent in magi-
ſtratibus eſſe ponendos: quaſi
impoſſe ſit qui egenus exiſtat, eũ
bene magiſtratum gerere, aut
quietẽ optare. Si igit ſumere di- K
uitẽ, paucorũ potentiæ eſt, per
virtutem aũt, optimatum: iſta
quædã fuerit ſpes tertia, p quam
cõſtituta ẽ apud Carthaginien-
ſes reſpublica. creant enim ma-
giſtratꝰ ad hæc duo reſpicientes,
& præſertim maximos, vt impe
ratores & duces bellorum. Pu-
tandum aũt eſt huiuſcemodi ex
ceſſum ab optimatibꝰ eſſe erro-
rem legis cõditoris: quẽ ab ini-
tio præuidiſſe valde neceſſariũ
fuit, vt optimi valerent quietẽ
agere, nec quicquã indecorũ fa- L
cere, non ſolũ in magiſtratu, ſed
ẽt in vita priuata. Quòd ſi inſpi
cere oportet ad opes gr̃a quie-
tis, prauum eſt maximos magi
ſtratus eſſe venales, imperiũ, &
belli ducatũ. hæc enim lex pre-
cioſas magis facit diuitias q̃ vir
tutes, ac ciuitatẽ tota ad ſtudiũ
pecuniarũ conuertit. Nam quic
quid apud ciuitatis principes ha
bẽt in precio, neceſſarium eſt &
aliorum ciuium opinionẽ ſubire
qui. vbi aũt non maxime hono-
ratur virtus, ibi non eſt poſſ ſir- M
mũ optimorũ eſſe in republica
ſtatũ. Aſſueſcere vero ad lucra
rationabile eſt, q̃ per largitio-
nem adipiſcunt dignitates. ab-
ſurdũ eſt enim ſi pauper quidẽ
aliquis, verum bonæ mentis lu
crari velit: improbior aũt non
velit, cùm ſumptus fecerit. Quo
circa, oportet eos, qui poſſunt
optime gerere magiſtratũ, aſſu-
mere ad magiſtratum, probabi
liusq; fuiſſet ſi author legis opu

lentiã

lentiam præstantium virorũ ab iecisset, ac eorũ qui in magistratu forẽt, quieti prospexisset. Pratum ẽt videri põt, plures magistratus ab vno hoste geri: qđ in honore est apud Carthaginienses. vnicũ. n. ab vno optime perficitur opus. hoc aũt vt fieret, prouidendũ fuit à legumlatore, neq; cogendũ eundem tibicinem esse atq; sutorẽ. Quare vbi non parua ẽ ciuitas, magis ciuile ẽ, vt plures sint participes magistratuũ, magistq; populare. communius. n. vt dixim⁹, & melius singula conficiuntur atq; celerius. Patet aũt hoc in bellicis rebus, & nauticis. in his. n. ambobus per oẽs (vt ita dixerim) trãsit imperare & parere. Sed cũm ad paucorum potẽtiam vergat respublica eorum, optime illud effugiunt, vt semper aliqua plebis pars dicetur ad oppida mittentes. per hoc. n. illi arbitrant accerte efficiũt, statum ciuitatis permanere. Sed hoc est fortunę opus. oportebat vero non p fortunã sine seditionibus esse, sed p legislatorẽ id fieri. nũc autem si diuisa fortuna incidat, & plebs à gubernatorib⁹ secedat, nullum est remedium legis ad quietem adhibitum. Lacedæmoniorum igitur, et Cretensiũ, & Carthaginiensium respublicæ, quæ merito habentur inligniores, in hunc modum se habent.

De republica Solonis, & variis institutoribus rerumplicarum. Cap. 10.

EOrum autem qui de republica aliquid tradiderũt, quidam nunquam versati sunt in gubernatione ciuitatis, sed in priuata vita ociosi vixerunt. de q bus si quid dignum relatu fuit, de ofsus ferẽ suprà diximus. Quidã aũt legislatores fuere, gubernaueruntq; vel in ꝓprijs ciuitatibus vel in alienis. Et horum quidã solum mõ legum authores fuere, quidam ẽt reipublicæ constituendę, veluti Licurgus & Solon. hi. n. leges et rempublicam condidere: Licurgus quidem Lacedæmonias, vt dictum est: Solon aũt Athenienses. Existimant autem quidam Solonem legislatorem fuisse præclarum. nã & paucorum potentiam sustulisse, quæ nimis intemperãs erat, & plebem à seruitute liberasse, ac statum popularem in patria constituisse, optimeq; rempublicam temperasse. nam esse cõsilium Areopagi paucorum gubernationis est: delectus vero magistratuum, optimatiũ: iudicia vero, populare. Sed videtur Solõ illa duo (cũ eẽnt prius) non sustulisse consilium Areopagi, et magistratuũ delectus: ac ꝓ populũ asseruisse. iudicijs ex ofsus constitutis. Quapropter quidam illi succẽsent, q̃ aleerũ dissoluerit, cũ authoritatẽ omnẽm ad iudiciũ traduxerit, qđ pes sotitionem est. nam cum hoc

G hoc inualuit, tanquam tyranno gratificãtes populo, in eum qui nunc eſt, popularem ſtatum, rempublicam redegerit. Ex conſilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles. Iudicibus vero ſalaria Pericles induxit, ac p hũc modũ vnuſquiſq; eorũ q apud plebẽ poſſe voluerunt, populi vim augere perſeueranerunt, donec in iſtam quę nunc eſt, licentiã peruenit. Apparet autem hoc, nõ eã Solonis voluntate, ſed caſu euenisſe. Na-
H uali.n. potẽtia aduerſus Medos victor populus, maiora de ſeſe ſapere cœpit. & acceſſerunt patroni ſeditioſi contra bonos & modeſtos ciues, qui rẽpublicã gubernabant. cũm videat quidem Solon eã quæ maxime neceſſaria fuit, poteſtatẽ populo tradidiſſe, vt magiſtratus crearet, et malefacta corrigeret. niſi n. populus hãc habeat poteſtatẽ, ſeruus erit & inimicꝰ. At magiſtratus oẽs cõſtituit ex nobilibus ac locupletibꝰ, ex cẽſu quin-
I gentorũ modiorũ, et iugerũ: tertiũ ex equitibus: quartũ ex opificibus ſordidis, quibus nullũ magiſtratus aſſ: quẽdi ius erat. Fuerunt etiam legum poſitores Zaleucus apud Locros occidentales, & Charondas Catanienſis ciuibus ſuis, cæteriſq; ciuitatibus Calcidicis, quæ ſunt circa Italiam & Siciliam. Tentant vero q̃dã inducere quaſi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus. hunc vero exercitatum in Creta, cũm eſſet K Locrus. profectum autem per artem diuinationis, ei familiarem fuiſſe Thaletem. Thaletis autem auditores fuiſſe Licurgum & Zaleucum: Zaleuci autem Charondam. ſed qui iſta dicunt, tempora non ſuppurant. Fuit etiã Philolaus Corinthius legumlator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus vero Dioclis, qui in Olympũs vicit. ſed vbi ille ciuitatem deſeruit, commotus ob amorẽ matris Alcyones, L Thebas migrauit. atque ibi ambo defuncti ſunt, mõſtranturq; etiam nunc illorum ſepulchra, quę ab inuicem facile ſpectant. verum ita cõſtituta, vt ex Dioclis quidem ſepulchro non ſit proſpectus in Corinthium agrũ ob animi infectionem: ex Philolai autem ſit proſpectus. Habitarunt igitur ob huiuſmodi cauſam apud Thebanos, legesq; illis Philolaus deſcripſit, & de alijs quibuſdam, & de ſobole procreanda, quas illi leges proles M rias appellant. Et hoc eſt præcipue ab illo prouiſum, vt numerus hæreditatum conſeruetur. Charondæ autem nihil eſt proprium, niſi iudicia falſorum teſtiũ. Primus enim de his legem poſuit: diligentia autem & claritate etiam elegãtior quàm hi qui nunc ſunt legum conditores. Philolai proprium eſt patrimoniorum diſparitas. Platonis autem mulierum & natorum

rum & patrimoniorum cõmunitas, & conuiuationes fœminarum, & præterea lex circa ebrietatem, vt reges conuiuiorum ſobrij ſint. & in rebus bellicis exercitatio, per quam ambidextri fiant: cũ oporteat non alteram manum vtilem, alteram inutilem habere. Draconis quoque leges ſunt. ſed iam conſtituta Republica leges tulit. Proprium autem Draconis eſt nihil quod ſit memoria dignum, niſi rigiditas ob magnitudinẽ pœnarum. Fuit quoque Pittacus legum conditor, ſed non in Republica verſatus. Lex eſt propria illius, ebrios ſi quem pulſauerint maiori pœna damnari, quàm ſi ſobrij feciſſent. quòd enim plures delinquunt ebrij quàm ſobrij, non ad id reſpexit, q̃ magis eſſe debeat ebrijs venia, ſed ad vtilitatem. Fuit etiã Androdamas regius legum cõditor Chalcidenſibus, qui ſunt in Thracia, de homicidio & hereditatibus. nihil tamen huius proprium referre quis poſſit.

De his ergo rebus publicis, quæ principales ſunt, & de his quæ ſunt ab aliquibus ſcriptæ, in hunc modum cognouiſſe ſufficiat.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER TERTIVS.

SVMMA LIBRI.

De ciuitate, ciue, rerumpublicarum ſpeciebus, dominatore ciuitatis, viris earũ cõſtitutionibus, vtilis viri virtute ſuperexcellente, ac regia gubernatione.

De ciuitate, & ciue, quid ſit vtrunque. de ciuitate donatis, de magiſtratibus, de iuſte & iniuſte ciuibus. Cap. 1.

Vi de republica cõſiderat, quę ſit vna quęq; & qualis, ſere prima illa conſideratio occurrit, videre quid ſit ciuitas. Nã ea nonnunquam in controuerſiam venit, cùm alij dicant à ciuitate factum, alij non à ciuitate, ſed à potentibus quibuſdam, vel à tyranno. * gubernatoris autem reipublicæ ac legum poſitoris totum negocium verſari videmus circa ciuitatem. Eſt autem reſpublica, eorum qui in ciuitate degunt, inſtitutio quędam. Cùm vero ſit ciuitas compoſitum quiddã, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus conſiſtentia, manifeſtum eſt primo de ciue eſſe perquirẽdum. nam ciuitas eſt ciuium multitudo quædam. Quare & quem oporteat ciuem vocari, & qui ſit ciuis, eſt conſiderandum

G endum: nã & de ciue ſæpe con
tenditur, nec eundem oēs eſſe fa
tentur ciuem: & qui in popula-
ri ciuitate ciuis eſt, perſæpe in
paucorum gubernatione non
erit ciuis. Sicut igit̃ qui alio quo-
dam modo appellationem for-
tiuntur, ceu eos qui in ciuitate
donati ſunt, omnitam[o]. Nec ha-
bitatio ciuem facit. nã iſto mo-
do † peregrini qui circa nos ha-
bitant, & ſerui ciues eſſent. Nec
rurſus qui fori ac iudicij ius ha-
bent. nã hoc exiſtit ẽt illis qui ſi
H mul contrahunt, cùm per con-
tractum forũ fortiantur. quan-
quam multis in locis peregrini
ne id quidẽ perfecte habeãt, ſed
neceſſe eſt vt patronũ accipiãt.
Ex quo fit vt imperfecte quo-
dam modo ſint fori iudiciorũ
participes: ſed vt pueri nondũ
ætate perfecti, & ſenes ob ætatẽ
à muneribus publicis vacãtes,
non ſimplr ciues dicendi ſunt,
ſed quodã modo ciues. At nos
quærimus eum, qui ſimpliciter
ciuis dicatur, nec habeat aliquã
I adiũctionem quæ reſtringat &
corrigat: cum & de infamibus
& de exulibus eodem modo vt
ſuprà dubitari, & reſpõderi po-
teſt. Ciuis ſimpliciter nulla alia
re definitur magis, q̃ participa
tione poteſtatis publicæ iudicã
magiſtra di & decernẽdi. † Poteſtates au
us. tem, aliæ ſunt determinatæ ſm
tempus, ita vt non liceat inter-
dũ, nec ſemel eandem habere,
aut per alia tẽporum ſpatia.
aliæ ſunt indeterminatę, ceu il-
lius qui in concione deliberat, K
& qui iudicat: quanquam for-
taſſe diceret aliquis, tales non
eſſe in poteſtate cõſtitutos. At
qui ridiculum foret, qui de ma
ximis rebus deliberãt & decer-
nunt. eos poteſtatem dicere nõ
habere. Sed nihil referat, cùm
de nomine ſit quæſtio. eſt enim
abſq; nomine publica poteſtas
iudicantis decernentisq; in cõ-
cione: ſed ſit definitionis gratia
indeterminata poteſtas. Ponã-
mus autẽ eos eſſe ciues, qui hã-
ius poteſtatis vnà cum alijs par L
ticipes ſunt. maxime igitur pro
prie ciuis, ſuper oẽs alios qui ci
ues dicuntur, ferè talis eſt. Nec
latere nos debet, q̃ rebus, quã-
rum ſubiecta differunt ſpecie,
& aliud eorum eſt primũ, aliud
ſecũm, aliud cõſequẽs, aut om-
nino nihil eſt (quà talia ſunt)
commune, aut vix. Reſpubli-
cas autẽ videmus ſpecie differ-
re, & alias eſſe poſteriores, alias
priores. Quæ. n. aberrauerũt ac
prolapſæ ſunt, neceſſe eſt vt po- M
ſteriores ſint integris & ſcorru-
ptis. quõ aũt dicamus eas labi,
poſtea patebit. Quare ciuẽ quo
que eſſe alium atq; aliũ, neceſſe
eſt ſm differentiã rerumpubli-
carum: Itaq; ille, de quo dixi-
mus, in populari quidem ſtatu
maxie eſt ciuis: in alijs vero ſpe
ciebus eſſe quidem poteſt, non
tñ neceſſe eſt. In quibuſdã. n. ci-
uitatibus nec populus eſt, neq;
cõcionis vſus, ſed ſenatum ha-
bẽt & iudicia. vt apud Lacedę-

mo-

A monios de cõtractibus cognoſcunt hi, qui Ephori nuncupãtur, alij alios. de eode aũt ſenat⁹, & forſan alius magiſtratus de alijs. eodemq; mõ apud Carthaginẽſes, de oĩbus quidẽ cauſis magiſtratus quidã cognoſcunt. Sed recipit correctionẽ quandã definitio ciuis, q̃ in alijs rebus publicis non eſt indeterminata illa poteſtas, q̃ in concione decernit & iudicat, ſed determinata ſm iuriſditionem. horum. n. aut omnibus, aut quibuſdam
B conceſſum eſt deliberare ac iudicare, vel de oĩbus vel de quibuſdã. Quis igitur ſit ciuis, ex his patet. Cui enim habilitas eſt participandi poteſtatis publicę deliberatiuę et iudiciarię, hunc ciuem eſſe dicimus eius ciuitatis: ciuitatẽ vero talium multitudinem, q̃ ipſa per ſe ſufficiens ſit, vt ſimpliciter dixerim, ad viuendũ. Conſueuerunt aũt eum ẽt dicere ciuem, qui ex duobus ciuibus ortus ſit, & non ex altero ſolum, ceu ex patre et matre. alij
C vero magis vltra requirũt, ceu auos & proauos vel plures. His itaq; definitis ciuiliter et ſuccincte, dubitant quidã, tertius ille aut quartus, quomodo erit ciuis. Gorgias quidem Leõtinus partim dubitans fortaſſe, partim ludens, inquit: Quẽadmodũ mortaria ſunt illa q̃ã factoribus mortariorũ fiunt, ſic Lariſſæos eſſe q; ab artificibus eorũ fiunt, eſſe nanq; aliquos Lariſſæorum factores. Eſt autem ſimplex. ſi enim participarent D adminiſtratiõis reipublicæ ſm determinationem iam dictam, eſſent vtiq; ciues. Etenim neq; poſſibile congruere definitionẽ illam primis conditoribus aut habitatoribus, vtex patre matreq; ciuibus ſint exorti. Sed forſan de eo magis dubitari p̃t, cũ facta mutatione recipiuntur q̃dã ad cõmunionẽ reipublicæ, quemadmodum Athenis fecit Cliſthenes, poſt tyrannorũ ejectionẽ. cõplures enim in tribus deſcripſit, peregrinos, et ſeruos, E et inquilinos, de quibus dubitari p̃t nõ qui ciuis, ſed an iuſte vel iniuſte. Atq; de eo inſuper quis dubitabit. an ſi nõ iuſte ciuis, ne ciuis ſit: quaſi idẽ valeat iniuſtus & falſus. Sed cũ videamus quoſdã iniuſte ſe in magiſtratibus gerere, quos tñ magiſtratus eſſe dicimus, ſed nequaquam iuſte: ciuis autem poteſtate quadam definitus ſit: (nã q̃ particeps eſt talis poteſtatis, eſt ciuis, vt diximus:) patet q̃ hos quoq; ciues eſſe dicendum F eſt. Iuſte aũt vel iniuſte, pertinet ad primam illam qõnẽ, in qua quæritur numquid à ciuitate factum ſit, vel non à ciuitate. ceu cũm ex paucorum potentia vel tyrannide, ad popularem ſtatũ ſit mutatio. Tunc. n. neq; mutuatam pecuniã ſoluere quidã volunt, quaſi non ciuitas eã ſuſcipiat, ſed tyrannus: nec alia hmõi per multa, quaſi reſpublica vi ac victoria conſtet, nõ publica

G bilea vtilitate. Si igitur ꝓ hunc modū, quandū in populari ſtatu ſiunt, eſſe ſimiliter dicendum eſt huius ciuitatis actā, & pauperum potentiæ & tyrannidis.

Quo pacto ciuitates, eædem, vel nō eædem dicere debeamus. Cap. 2.

Videtur autē proprius huius quæſtiōis locus, quo modo aliquā dicimus ciuitatem eſſe eandē & non eandē, ſed aliam. Potiſſime igitur inueſtigatio dubitatiōis huius eſt circa locū, & homines. fieri H enim pōt, vt ſeparetur locus & hoſtes, & alios alibi habitare. Sꝫ hęc ieuior eſt dubitatio. nam cū multipliciter dicatur ciuitas, ꝓ facilis eſt hmōi quæſtio. Similiter quoq; eorū q eundē inhabitāt locū, quoad dicendū ſit vnā eē ciuitatē: nō. n. mœnib⁹ id definiē. liceret. n. Peloponeſum tota vnis mœnib⁹ circūdari. talis fortaſſe eſt Babylon, q̄ capta cū eſſet ab hoſtibus, ſerūt partē aliquam eius ciuitatis tertia die I nondum aliquid ſenſiſſe. ſimiliter & quęcūq; alia magis habet circunſcriptionem gentis quā ciuitatis. Sed huius quæſtionis alio loco vtilis erit cōſideratio. nam de magnitudine ciuitatis, et quantam eſſe vtile ſit, et vtrū vnam vel plures, latere nō debet ciuilem hominē. At manentibus eiſdem habitatoribus eodem loco, vtrum quoad ſit idē genus habitantium eandem eſſe ciuitatem dicēndum ſit, quātuis ſemp alij intereant alij oriantur, vt & flumina ſolemus ea- K dem dicere, & fontes eoſdem, quamuis ſemper vnda noua ſuperueniat ac defluat. An hoſtes dicendū ſit eoſdem eſſe pp eandem cauſam, ſed ciuitatē aliā. Nam ſi ciuitas eſt ſocietas quædam (ſocietas aūt ciuium) variata reipublicæ gubernādę forma, & alia effecta, neceſſarium vtiq; videretur, ciuitatem quoque nō eandē permanere. vt & chorū aliū eſſe dicimus dū tragicus eſt, q̄ dū comicus: & ſi idem ſint hoſtes. eodemq; itē mo- L do, oēm aliā ſocietatem & cōpoſitionem, ſi ſpecies compoſitionis alia fiat: ceu harmoniā earundem vocū aliā eſſe dicimus, & modo Doricā, nō Phrygiā vocitamus. Id ſi ita eſt, patet ꝙ maxime dicendum eſt eandem ciuitatē, ad rem publicam reſpicientes. nomine aūt vocari alio, aut eodem licet, eiſdē habitanti- * Paſſum deſiderat re, aut habitat. bus eandē, vel alijs penitus hominibus. Vtrū aūt iuſtū ſit* reddere pecuniā mutuo ſumptam, M mutata reipublicę gubernandę ſpē, an ſi iuſtū, alia ē dubitatio.

De virtute abſolute viri boni, & boni ciuis, nū ſit eadem an altera. De virtute ciuis qui præeſt, & qui paret. An optimi ſint dicendi ciues. Cap. 3.

His vero ꝺ̄ nīc dicta ſunt, conſequēs ē videre, vtrū eadē ſit virtus boni viri, & boni ciuis, an nō eadem. Atque ſi hoc eſt perquirēdū, prius de virtute ciuis ſub compēdio conſiderare oportet. Vt igitur

nauta

A nauta vnus aliquis eſt eorum, qui ſunt in cõi ſocietate, ita & ciuem dicimus. Nautarum vero, quanquam diſſimiles ſint ſm potentiam (nam alter eſt remex, alter gubernator, alter proram dirigens, alter alteram hmõi appellationẽ habens) patet q̃ expreſſiſſimus vniuſcuiuſq; ſermo⁹ proprius erit illius virtutis. Similiter aũt & cõmune quiddã conuenit oſibus. ſalus .n. & conſeruatio nauigantium, cõe eſt oſum opus: ad hoc
B n. vnuſquiſq; eorum intendit. ſic igitur & ciuibus, licet diſſimiles ſint, opus eſt conſeruatio cõis ſocietatis: ſocietas vero eſt reſpublica, quapropter neceſſe eſt virtutem eſſe ciuis ad rẽpublicam. Si quidẽ igitur plures ſunt rerumpublicarum ſpecies, patet non eſſe recipiendũ. vt ſtudioſi ciuis vna ſit virtus, eaq; perfecta. at viri boni perfecta eſt virtus. Quòd igitur fieri poſſit, vt ciuis ſtudioſus nõ poſ
C ſideat virtutẽ illam, per quã dr̃ vir bonus, manifeſtũ eſt. Quin ẽt & alio modo inquirentibus, peruenire licet ad eam dẽ rõnem circa optimã rempublicam. Nã ſi impoſſibile eſt ex oſibus ſtudioſis eſſe ciuitatẽ: & oportet ſingulos opus ſuum benefacere: hoc autẽ à virtute: ſit vero. Impoſſibile ſimiles eſſe ciues oẽs. nequaquam vna eſſet virtus ciuis & viri boni. Nam virtutẽ ſtudioſi ciuis oſibus eẽ oportet: ſic.n. optima foret ciuitas vtiq;. at viri boni virtutẽ impoſſibi- D
le eſt oſibus eſſe: niſi neceſſariũ ſit in ſtudioſa ciuitate ciues vẽ eſſe viros bonos. Præterea cum ex diſſimilibus conſtet ciuitas, vt animal ex anima & corpore: anima vero ipſa ex ratiõe & appetitu, & domus ex viro et vxore, et acquiſitio ex dominio & ſeruo: eodẽ modo cum ciuitas ex his oſibus: ac præterea ex alijs diſſimilibus conſtet ſpeciebus, neceſſe eſt non vnã eſſe ciuium omnium virtutẽ. quẽadmodũ
E nec chorum agentiũ, ſupremi & aſſiſtentis. q̃ igit̃ non eadem ſimplr̃ ex his patet. Sed an erit alicui⁹ eadẽ virtus ciuis ſtudioſi & viri boni? Dicimus vtiq; ſtudioſum in magiſtratu, bonũ eſſe atq; prudentẽ: ciuilem autem hoſtem neceſſarium eſt eſſe prudentẽ. & ſtatim aliã eẽ diſciplinã præſidentis ⁹aiunt quidã: ⁹ magiſtra
vt patet in regum filijs, qui ad equeſtrem bellicãq; diſciplinã ſ tus.
adoleſcentia erudiunt̃. et Euri- „
F pides inquit, Nõ mihi ſpecioſa, ſed ea quorum ciuitas indiget. tanquã ſit præſidentis diſciplina quędã. Si aũt eſt eadem virtus præſidentis boni, ac viri boni: ciuis aũt eſt & qui regitur: non eadẽ virtus ſimpliciter eẽt ciuis et viri boni, ſed tñ cuiuſdã ciuis. non .n. eadẽ virtus eſt cius q̃ ꝓſidet, & ciuis. Et ob hoc forſan Iaſon inquit, grauiter ſerre, ſi nõ regnaret, quaſi neſciret priuatus eẽ. Sed nihilo min⁹ laudãdũ ẽ poſſe ſperare, et pareret:

ac

G ac preclari ciuis virtus est posse præesse, & subesse laudabiliter. Si ergo virtutem boni viri posuimus præsidentē, ciuis autem vtranq; : non vtiq; fuerint ambæ similiter laude dignę. Cū ergo aliqū videatur vtraq;, sed nō eadē, cum qui imperat & eū qui paret, addiscere debere : ciuem aūt vtraq; scire, & participare ambarum : quid sequatur deprehendere quis pōt. Est.n. ſ fidentia dominatiua. hac vero in his quę necessaria vocamē scire facere, nequaquā necessariū H est eū q; præsidet, sed vti magis. alterum vero seruile est: dico autē alterum, posse exhibere mini steria. Seruorū aūt species plures esse dicimus, cum sine ministeria plura: quorū partē vnam obtinent manuales. hi sunt, vt nomen significat, qui ex manibus viuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdā antiquitus hmōi hoſes excludebātur à reipublicæ honoribus, anteq; populus extremus fieret. I Hęc igit opificia eorum qui ita subsunt, neq; rectorem discere oportet, neq; eū qui in republica versatur, neq; bonū ciuem : nisi fortasse q̄q; sui ipsi⁹ priuatim gr̄a. Non.n. amplius cōtingeret esse alterū dñm, alterū seruum: sed est præsidentia q̄dam, p quā præest similibus genere, & liberis hominibus. et hanc dicimus esse ciuilem præsidentiam, quā eum qui præest didicisse parendo oportet: ceu p̄fectum equitum esse, cū ipse prius sub alio K esset: & exercitū ducere. cū ipse prius in exercitu per inferiores militiæ gradus ductus sit. Quāobrem recte dī, neminem bene imperare posse, qui non pri⁹ sub imperio fuerit. Sed horū diuersa est virtus. & oportet bonū ciuē scire ac posse præesse & subesse. et hęc virtus ciuis, scire recte se habere in vtraq; parte. & boni viri vtraq;. quanquā alia est species eius temperantię & iustitiæ q̄ p̄sert. nam eius qui subest ac liber est, non vna profecto fuerit virtus ac boni viri. L vtputa iustitia alias species habet cū præest, alias cum subest. Quēadmodum viri et mulieris alia tēperantia, & fortitudo. nā videretur vtiq; timidus ē vir, si ita fortis esset, vt fœmina fortis: & mulier inhonesta videretur, si sic honesta foret, vt vir honestus. administratio quoq; domus, alia mulieris, alia viri. nam viri est acquirere, mulieris seruare. Prudētia vero propria virtus est p̄sidentis. nam cęteræ quidem virtutes videntur communes, tā eorum qui præsunt, q̄ eorum qui subsunt: at prudentia non est virtus eius qui subsit. sed opinio vera. qui enim subest, vt is est qui fistulā facit: qui vero præest, vt is qui vtitur fistula. Vtrum igitur eadem sit virtus viri boni, et ciuis studiosi, vel alia, & quomodo eadem, & quomodo alia, ex his patet. M

Restat

A Reſtat adhuc vna dubitatio circa ciuẽ: vtrũ reuera ciuis ſit is ſolum, cui participatio eſt publicę poteſtatis, an opifices etiã ac mercenarij ſint ciues nuncupãdi. Nã ſi ponamus hos quoq; eẽ ciues, q magiſtratuũ ſint expertes, nequaquã poſſibile eſt vniuſcuiuſq; ciuis talẽ eſſe virtutẽ. ſi vero nullus horũ eſt ciuis, in qua parte ſunt hmõi homines reponendi? neq; n. in eorũ miniſtrorũ loco qui nobiſcũ habitãt, neq; rurſus vt peregri-
B ni. An ſm hanc rõnẽ nihil dicem⁹ euenire abſurdũ. neq; n. ſeruũ ſuprà dictorum quicquã, neq; liberti. Illud aũt verum, q non oẽs illi dicendi ſunt ciues, ſine quibus ciuitas eſſe non põt: cũ neq; pueri ita ciues ſunt, vt viri. ſed hi quidẽ ſimplr, illi vero ex ſuppoſitiõe. ciues. n. ſunt, ſed imperfecti. Vetuſtis quidẽ tẽporibus apud quoſdam opifices erãt ſerui, aut peregrini. qua propter ẽt nunc plerique tales ſunt. Optima quidem ciuitas
C nunquam opificem faciet ciuẽ. q; ſi hi ciues, ciuis autẽ virtus, quam diximus, dicendũ eſt nõ eſſe cuiuſq; ciuis, neq; liberi modo, ſed eorũ qui à miniſterijs neceſſarijs ſunt alieni. neceſſaria vero qui vni miniſtrat ſeruus eſt: qui autẽ publice viles et ſordidi. Patebit aũt hinc parũ adhuc conſiderantibus, quẽadmodum in his res ſe habeat. hoc. n. q̃d diximus, id oſtendit. Cũ. n. plures ſint rerumpublicarũ ſpecies, plures quoq; ſpecies ciuium ſint neceſſe eſt, ac maxime eorum ciuium qui ſubſunt. Itaque in quadam republica opifices & ſordidi ciues erunt: in quibuſdam vero impoſſibile eſt vt ciues ſint: puta in optimatũ gubernatione, ſi qua illa eſt, in qua ſm virtutem dantur honores, & ſm dignitatem. neq; n. virtutem exercere põt qui vilibus opificibus occupat⁹ eſt. In paucorum quoq; gubernatione tenues homines ad rempublicam E non recipiuntur: ex magno. n. cenſu ad honores reipublicæ peruenitur. Artifices tñ ad hãc ſpeciẽ peruenire poſſunt, & ſi ſordidi ſint: qm̃ plerunq; diuitijs abundant. Apud Thebanos lex fuit, vt nemo habilis eſſet ad honores reipublicæ ſuſcipiendos, niſi decẽ annis à mercatura deſtitiſſet. In multis autem rebus publicis attrahuntur lege ad ciuitatem ẽt peregrini. Eſt ẽt lex in quibuſdam ciuitatibus, vt F ſatis ſit ex matre ciue eſſe genitum. & eodẽ pacto ſpurios multæ recipiunt: atq; propter defectum legitimorũ ciuium tales ciues faciunt. paucitate. n. hominum inducti, his vtunt legibus. q; ſi abundent multitudine, paulatim excludunt, primo libertini generis homines, deinde eos qui ex matre ſolũmodo ciues ſint: tandem non niſi ex vtroq; parente natos ciues, pro ciuibus habent. Quõd igit plures ſint ſpecies ciuium, ex his

G paret: & q̄ maxime dī ciuis ille, qui habilis ſit ad honores ſuſcipiēdos, vt Homerus inquit. ſed vbi id occultū ē ex deceptione habitatorū, tanquā inhonoratū quendā repetitū, repellunt. vt inquilinus.n. eſt et aduena, q̄ honores capere non p̄ōt. Vtrū igitur alia, an eadem virtus ſit, p̄ quā eſt vir bonus et ciuis ſtudioſus, patet ex ſupra dictis, q̄ euiuſdam ciuitatis idē, cuiuſdā vero alius, & ille non oīs, ſed q̄ præeſt reipublicæ, & poteſtatē
H habet, aut ſolus, aut cum alijs gubernationem exercens.

Quid ſit reſpublica, & ipſius finis. Quot ſint imperij in re familiari modi. Quid reſpublica recta, quid ne lapſa. Cap. 4.

HIs ita determinatis, vidē dum iam eſt, vtrum vna ſit ponenda reſpublica, an plures. Et ſi plures, quæ, & quot, et quęnam dīrīq̄ earū ſint. Eſt aūt reſpublica ordinatio ciuitatis et circa magiſtrat⁹ alios, & maxime circa id q̄d ſummā
I in ciuitate habeat authoritatē, & ſi ſit principaliſſimū. Principaliſſimum aūt eſt id, q̄d vnūq̄q̄ gubernat & regit ciuitatē: ceu in populari quidē populus, in paucorum vero potētia pauci. Dicimus aūt & rempublicam aliam eſſe ab iſtis, eodemq̄ mō dicemus de alijs. Supponendū eſt primo, cuius gratia ciuitas ſit conſtituta, & quot ſint gubernandi ſpecieꝫ circa hominē, & circa vitæ ſocietatem. In ſuperioribus libris, vbi de gubernatione rei domeſticę, ac de domino et ſeruo determinauim⁹, dictum eſt, natura eſſe hominē ciuile animal ac ſociale. Ex quo fit vt ſi ēt nihil indigeant mutuo auxilio, nihilomin⁹ affectēt vitæ ſocietatem. quinetiam & cōis vtilitas coniungit eos, in-
K quantū cōfert ſingulis partem bene viuendi. maxime igitur hic eſt finis & publice oībus, & priuatim. Congreganſ ēt ipſius vitæ grā. forſan.n. ineſt ſibi aliqua particula honeſti, & cōti-
L net ciuilē ſocietatem, ēt viuendi gratia ſolum, ſi non moleſtiæ in vita admodū exuperent. Patet aūt q̄ tolerant hoīes multa aſpera, propter viuendi cupiditatem, vt exiſtente in eo quadā proſperitate, & naturali dulcedine. Atqui et mōdos ſperī faci le eſt diuidere, cū ſæpe ſit de his á nobis in externis ſermonibus determinatum. Dominatio.n. licet reuera vtilis exiſtat natura ſeruo, & natura dño, nihilomi-
M nus imperat pro dñii vtilitate, pro vtilitate aūt ſerui cōtingenter. neq̄.n. fieri p̄ōt, vt ſeruo deficiente ſeruet dominatio. Filiorū vero imperium, & vxoris, & domus totius, quā vocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia eſt eorum qui gubernantur, aut gratia alicuius, q̄d ſit vtriſq̄ commune. Gratia eorū qui gubernant, vt videmus & alias artes, ceu medicinam & gymnaſticam illorū quibus

impe-

A mperatur, vtilitatem quęrere: contingẽter ũi & eorũ qui prę-cipiunt, eſſe põt. nihil quippe vetat, magiſtrũ ipſum gymna-ſiũ eſſe vnum eorum qui exercẽ-tur, quemadmodũ gubernator ſemper eſt vnus ex his qui ſunt in naui. Magiſter igit gymna-ſiũ et gubernator cõſiderãt ſemp eorũ vtilitatẽ quos gubernant. ſed qñ horũ vnus eſt, p accidẽs ipſe quoq; ſuſcipit vtilitatẽ, hic quidẽ nauta, ille aũt vnus eorũ q gymnaſio exercent. Quapp B quilia quoq; imperia, cum ſint ſm equalitatẽ ciuium conſtitu-ta, & ſm paritatẽ, viciſſim exi-gunt ea gerere, quã natura fert. deſentes ſuicẽ munera ſubire, et cõſiderare viciſſim quoddã il-lius bonum, quẽadmodum ille prius dum preſſet, conſidera-uit vtilitatẽ iſtius. nunc aũt ra-tiõe cõmodorũ ex reipubli. gu-bernatione prouenientium, vo lunt continuo in poteſtate eſſe, velut ſi ſemp contingeret magi ſtratũ gerentibus ex valetudi- C narijs ante, ſanos degere: nã for ſan ita magiſtratus amplecterẽ-tur. Conſtat igitur q, quęcunq; reſpublicæ ad cõem vtilitatem intendũt, hę certe rectę ſunt ſm ſimpliciter iuſtum: quæcunq; vero ad propriã eorũ qui præ-ſunt vtilitatem ſolum, aberrãt quidem, ſuntq; oẽs rectarum re rumpublicarũ tranſgreſſiones & labes. gubernantur .n. quaſi à dominis: ciuitas autem eſt li-berorum ſocietas.

De diuiſione & deſinitionibus rerumpu-blicarum, & de earum tranſgreſ-ſione. Cap. 5. D

Hiis determinatis, conſe-quẽs eſt reſpublicas cõſi derare quot ſunt & q. et primo qdẽ eas q ſunt rectæ: nã labes earũ ex illis pateſcunt. Cũ vero gubernatio ciuitatis & re gimẽ idẽ ſignificẽt: regimẽ aũt eſt poteſtas ciuitatis: neceſſe eſt poteſtatẽ hmõi aut penes vnũ eẽ, aut penes paucos, aut penes multos. Qñ igit vnus, vel pau-ci, vel multi eõem vtilitatẽ i gu E bernatiõe ſequunt, has eſſe re-ctas rerũpublicarũ ſpẽs neceſſe eſt. qñ aũt ad propriã vtilitatẽ vel vnius, vel paucorũ, vel mul titudinis gubernat, trãſgreſſio-nes ſunt & labes. Aut.n. dicen-dũ eſt nõ eſſe ciues, aut ad parti cipationẽ vtilitatis ſunt recipi-endi. Vocare aũt cõſueuim⁹, cũ vnus ad vtilitatẽ communẽ re-ſpiciens gubernat regiam pote ſtatẽ. Cũ vero pauci gubernãt, plures tamẽ vno optimatiuum gubernationẽ: vel ex eo qa opti F mi præſunt, vel ex eo quia ad op timũ publicũ adminiſtrãt. Cũ aũt multitudo gubernat ad cõ-munẽ vtilitatẽ, vocatur cõi no mine rerũpublicarũ oium reſpu blica. Contingit aũt rationabi-liter. vnum .n. excellere ſm vir tutem, aut paucos datur: vt ve-ro multitudo excellat ad omnẽ virtutem difficile eſt, ſed maxi-me ad bellicam. hæc.n. in mul-titudine fit. Quare in hac re-

G publicæ ſpecie principaliſſimũ ac potẽtiſſimũ eſt id, in quo robur belli cõſiſtet. et in his ipſi illi ſunt, q̃ ſunt in poſſeſſione armorũ. Prolãbunt̃ vero ac tranſgrediunt̃ hmõi ſpẽs, ex regia q̃dẽ gubernatiõe, in tyrannidẽ: ex optimatib⁹ vero, in paucorũ potẽtia: ex republica aũt, in popularẽ ſtatũ. Tyrannidẽ. n. eſſe dicim⁹, dominatũ vnius ad ꝓpriũ cõmodũ intendentis. Paucorũ aũt potentiam, cũ ad opulentorum commodũ gubernatur. Popularem aũt ſtatum, cũ ad commodum egenorum. harum. n. nulla ad cõem vtilitatẽ reſpicit. Oportet aũt paulo vberius explicare quę ſit vnaquęq; iſtarũ. habent. n. dubitationes quaſdam. Philoſophantis. n. circa ſingulorum diſciplinam, & non ſolũ ad agendum reſpicientis, proprium eſt nihil negligere neq; prętermittere, ſed demõſtrare in ſingulis veritatem. Tyrãnidem. n. eſſe diximus vnius dominationẽ ciuili ſocietati ꝑfidentis. I Paucorum aũt potentiam, qñ rempublicam tenent opulenti & diuites. Popularem vero gubernationem, cũ tenues hoſtes & non poſſidentes diuitias gubernãt. Prima igitur dubitatio eſt circa definitionẽ. Nã ſi plures ſint opulẽti & diuites, ac rempublicã teneant: popularis aũt gubernatio ſit cũ multitudo regit: eodemq; mõ, ſicubi cõtingat inopes eſſe pauciores q̃ opulentes, ſed potẽtiores ac rẽpublicam teneant, & vbi pauci rempublicã obtinent paucorũ potentiã nuncupamus: non recte viderent̃ iſtę definitiones eſſe poſitę. Enimuero ſiquis adiungens opulentię quidẽ pauci tatem, inopiæ vero multitudinẽ, ſic appellet rerũpublicarum ſpecies, vt dicat paucorum potẽtiã eſſe, in qua gubernationẽ reipublicę habent opulenti, numero pauci: popularẽ vero, in qua ſopes rẽpublicã tenẽt multi exiſtẽtes, aliã habet dubitationẽ. Quas. n. dicemus eas reſpublicas, eã videlicet ſ qua plures opulenti, et eã in qua pauciores inopes gubernant. ſiquidẽ nullę ſunt alię reſpublicę prẽter ſupra dictas. Videt̃ igitur rõ iſta oſtẽdere, q̃ paucos eſſe vel multos qui gubernant, contingens eſt. aliud paucorũ potentię, alterũ populari: ꝓpea q̃ vbiq; accidit, vt pauci ſunt opulẽti, multi vero ſopes. Ex q̃ fit, vt hmõi cãæ nõ faciãt dñã: ſed ſ eo differat popularis gubernatio à paucorũ potẽtia, q̃ alibi opulẽti, alibi ſopes rẽpublicã obtinẽt. Neceſſariũq; ẽ vbicũq; p opes ac diuitias ꝓſunt, ſiue hi pauciores ſint, ſiue plures, hãc eẽ ſpẽm illã q̃ vocat̃ paucorũ potẽtia: vbicũ q̃ aũt ſopes, hãc eẽ popularẽ gubernationẽ. Sed accidit (vt dixim⁹) hos qdẽ paucos eẽ, illos vero multos. opibus. n. ac diuitijs pauci abũdãt, libertatis tñ oẽs participes ſunt, ꝓp quas cauſas cõtendunt vtriq; de republica.

K

L

M

De

A *De iuſto paucorum ac popularis gubernationis. De ciuitatis fine, virtute ac vitio.* Cap. 6.

SVmēdū eſt prius, quos terminos eſſe dicunt paucorū potētię et popularis gubernatiōis, et qd ſit iuſtū in vtraq. Oēs.n. attingunt iuſtū quoddā, ſed vſq ad aliqd, et aiunt nō oē iuſtū proprie. puta vī equalitas iuſtū quidā eſſe, & eſt, ſed non oībus, at equalibus. et inequalitas vī iuſtum eſſe, & eſt quidē, ſed non oībus, at inæqualibus.

B Alīi vero hoc auferūt, videlicet quibus, & male iudicant. cā veo eſt, quia de ſeipſis iudiciū fit. qui vero de proprijs iudicāt, vt plurimū nō recti ſunt iudices. Itaq cū iuſtum aliquibus, et diuiſam ſit eodem mō in rebus & perſonis, vt diximꝰ in Ethicis, æqualitatē rei confitent, ſed de perſonis contendunt, maxime ob id qđ dictum eſt mō, quia de ſeipſis non recte iudicant. Deniq, quia vſq ad aliquid vtriq eorum iuſtū quiddam dicētes, putant ſe dicere ſimpr̄ iuſtum. illi

C n. ſi in aliquo ſint ſuperiores, ceu opibus et diuitijs, alios oſno putāt impares eſſe: hi vero ſi in aliquo ſint pares, puta libertate, omnino putant eſſe pares. Cæterū qđ eſt principaliſſimum, non dicunt. Si .n. poſſeſſionis gr̄a ſocietatē inijſſent atq vnā cōueniſſent, tm̄ caperent ciuitatis, quantū poſſeſſionis. itaq nō illa valeret, quę eſt paucorū potentiū, qui aiunt non eſſe iuſtū, vt qui vnum contulit, tm̄ parti D cipet de centum minis, quantū is qui contulit oē reliquū: neq de his q̄ ab initio, neq his q̄ poſtea ſuperuenient. Quōd ſi non viuēdi ſolū gratia, ſed magis bene viuendi: nam ſic ſeruorū & aliorum animalium ciuitas eſſe poſſet: quod non eſt ex eo quia, felicitatis non ſunt capacia, nec viuēdi ſm electionē: neq ſocietatis gratia bellicę, ne ā quoquā iniuria afficiantur: neq pp cōmercia ac mutuā vtilitatē: nam E ſic Tuſci & Carthaginienſes, & oēs ī quibus eſt cōmercium inuicem, tanq̄ ciues eſſent vnius ciuitatis: ſunt nēpe illis fœdera circa res importandas & pacta, ne iniuria afficiant, & ſcripturę circa mutuā bellorum ſocietatem. ſed neq magiſtratus cōes his deputati ſūt: verū alīi apud alios. nec quales eē opz alteri de alteris cogitāt. neq vt nemo eorū iniuſtus ſit, q ſub ſtendere cōprehendunt, neq vt prauitatē F nullam habeant, ſed ſolū vt nō inuicē ſe iniuria afficiant. At.n. de virtute ac vitio publice cogitant, quicunq curā habent bene inſtituendi ciuitatē. Ex quo manifeſtum eſt, de virtute curā eſſe habendā ei, quę reuera ciuitas ſit nominānda, non orationis gr̄a. nā fit cōiunctio ſocietas aliorum ad bellum, loco ſolū differens ab alijs ſocijs longe exiſtentibus. et lex pactio, vt ait Licophron Sophiſta, fideiuſſor inuicē iuſtorū, ſed nō talis, ut bonos

G ẽ iustos ciues efficiat. Et q̃ ita
se habeat patet. nam si quis cõ-
iungat loca in vnum: vt Mega-
renſiũ Corinthiorumq̃ ciuitas
sese inuicẽ contingãt mœnibus,
nihilominus vna non erit ciui-
tas: nec si simul coniugia ineãt:
quãquã hoc vnum sit de his cõ
munibus, q̃ propriꝫ sunt ciuita
tũ. Eodemq̃ mõ si qui habitent
separati quidẽ, non tñ ita lõge
vt nequeant simul cõicare, le-
gesq̃ habeant, iniurã sibi inui-
cẽ in commerciꝫ phibẽdi: ceu
H si vnus faber, alter agricola, al-
ter sutor, alter aliquis hmõi fo-
ret, essentq̃ hi decẽ milia nume
ro, nec aliæ eis forent cõiones,
nisi taliũ rerũ, puta contractuũ
& bellorum confœderationis:
nec sic quidem ciuitas adhuc fo
ret. pp quam vtiq̃ cãm? Non
.n. quã non propinqua sit com
municatio. nã si in vnum cõue-
nirent ita cõicãtes, vnusquisq̃
tñ vtatur propria domo vt ciui
tate, ac sibi ipsis vt confœdera-
I ti auxiliũ, ferant cõtra iniuriã-
tes solum, ne sic quidem ciuitas
esse videret recte cõsiderãtib⁹.
siquidẽ eodem mõ conuersarẽ-
tur simul coniunctim, & sepa-
ratim. Ex quo patet, q̃ ciuitas
non est cõicatio loci, & nõ iniu-
riãdi sibi ipsis, et cõmercij gr̃a.
sed ista qdẽ vt assint, necessariũ
ẽ, siqdem futura sit ciuitas. nec
tñ si ista assint oĩa, ciuitas ad-
huc erit. Actbñ viuendi societas
et domibus, et generib⁹, vitæ p-
fectꝫ gr̃a, et p se sufficientis. hoc
tñ nõ erit nisi vno eodẽq̃ loco &
habitãtib⁹, et cõiugia simul ine
untibus. pp qd propinquitates
in ciuitatibus exiterũt, & fœda
litia, et sacra, et cõuersatiões fa-
miliarũ. idq̃ ẽ amicitiæ opus. nã
simul viuẽdi electio amicitia ẽ.
Finis ẽ igit ciuitatis bñ viuere:
illa vero gr̃a finis. Ciuitas aũt ẽ
generũ pagorũq̃ societas, vitæ
pfectꝫ ac p sufficiẽtia: hoc est (vt
dixim⁹) bñ ac beate viuere. Bñ
igit agẽdi gr̃a ponendũ est esse
ciuilẽ societatẽ, si aũt gr̃a simul
viuẽdi. Quapp quicunq̃ plus L
cõferunt ad hmõi societatẽ, his
plus iuris cõpetit in ciuitate, q̃m
his q̃ libertate ac genere pares
sunt, vel maiores, sed ciuili vir-
tute sunt impares: et q̃m is q̃ di-
uitijs superãt, sed virtute superã
tur. Quòd igit oẽs qui de repu-
blica cõtẽdunt, partẽ aliq̃ iusti
dicũt, manifestũ ẽ ex supdictis.

Quẽ oportuit in ciuitate dominari: et
nonnulla de repetendis ratioci-
nibus. *Cap. 7.*

ESt aũt dubitatio qd opor-
teat dominãs esse in ciui- M
tate, nunquid populũ, an
eos qui diuitias hñt, an bonos
et æquos, vel vnũ q̃ sit optimus
oĩum vel tyrãnũ. Verũ hæc oĩa
videntẽ hẽre difficultatẽ. Quid
n. inopes quia plures sint si par
tiant ea, q̃ sunt opulentoꝝ ũ, hoc
nõ iniustũ est? decreuerũt .n. q̃ * Videnẽ
potestatẽ habent. iniuria igitur .n. æquũ
summa, q̃ tãdẽ dicenda ẽ? Rur- iuste e q.
sus q̃ oĩbus acceptis, si plures ea
sibi tribuãt, q̃ sunt paucorũ, cõ-

siat

A ſtat q̄ ciuitatē corrumpūt. atqui virtus nunquā corrumpit id, q̄d eā habet, neq; iuſtū ciuitatis corrupciuū ē. ex quo patet legē iſtā nō poſſe iuſtā eſſe. Pręterea illa quoq; q̄ facta fuerit à tyrāno, neceſſariū foret iuſta eē oſa. vim.n. adfert pp potentiā, vt multitudo diuitibus. Sed an paucos et opulentos iuſtum eſt dominari ꝯ an ergo ſi et illi hoc agāt, et rapinas exerceant, auferantq; multitudinis bona, hoc nec erit iuſtum ꝯ et cætera ergo.
B hęc igit oſa cōſtat eſſe praua, et nō iuſta. Verū bonos & æquos dominari opꝫ, authoritatēq; habere oſum. Ergo alīꝫ oēs cū magiſtratus nō capiāt, inhonorati manebunt ꝯ nā honores quidē magiſtratus poteſtatesq; appellamus: quos ſi boni ſemper habeāt, neceſſariū eſt alios excludi ab honoribus reipublicæ. Sed nunqd vnus q ſit optimus, dominari debet ꝯ at.n. hoc ēt grauius ᵛ eſt: qm̄ plures erūt ab honoribus excluſi. Sed forſan dicet aliquis, legē dominari debere, nō aūt hoſem, in quē cadunt animi perturbationes. Si igitur ſit lex quidem, ſed vel ad paucorū potētiā, vel ad multitudinis fauorē declinans, quid tandē refert in his, de quibus dubitatū eſt ꝯ euenient. n. eadē, quę ſuprà dicta ſunt. de his igitur ſit alius quidem ſermo. Quòd aūt magis penes multos debeat eſſe poteſtas, q̄ penes paucos, licet optimos videꝫ ſolui poſſe, et quā-

ad min
paucos
poteſt
nunt.
C

dā habere dubitationē, immo forte veritatē. Nā ſi plures ſint, quorū vnuſquiſq; nō ſit ſtudioſus, eſi fieri pōt, vt in vnū cōuenientes, oēs meliores ſint q̄ illi, non vt ſinguli, ſed vt oēs. quēadmodū cœna in qua plures cōferūt, q̄ ea q̄ ex vnius erogatione fit. nā cum plures ſint, vnuſquiſq; partē habet virtutis ac prudentię, ac fiunt in vnū collati, quaſi homo vnus q multos pedes habeat, multasq; manus, multosq; ſenſus. & eodē mō circa mores et intelligētiam. quapropter melius iudicant multi
E & in muſica, & in poetarū operibus: aliꝫ.n. aliud, et cuncti cūcta diſcernunt. Sed in hoc differūt ſtudioſi viri ab vnoquoq; aliorſi ex multitudine: quēadmodū decoros à ñ decoris aiūt, & picta artificioſe à veris, eò q̄ ſeorſum diſtincta in vnū colligunt. cum ſi ſeparatio fiat, pulchrius ſe habebit, huius quidā picti oculus, alterius vero cuiuſ dā alia ꝓticula. Si igit de oī populo omniq; multitudine recipiē hāc, eē differētiā multitudinis ad paucos ſtudioſos, incertū eſt, immo ꝓ louē certum, q̄
F de quibuſdā eſt impoſſibile. nā eadē ratio de beſtijs eſſet. quanquā quid differunt quidā, vt dixerim, à beſtijs ꝯ ſed de aliqua multitudine nihil vetat, q̄d dictū eſt eē verū. Quapropter dubitationē illam priorē ꝓ iſta ſoluere quis pōt, ac ſimiliter aliā ſubſequentem, quorum opor-

G nant potestatem hẽre liberos homines ac multitudinẽ ciuium, quales sunt quicunq; neq; opes hñt, neq; virtutis vllã existimationẽ. Et enim pmittere istis magnos magistratus, nequaq; ẽ tuũ, pp iniustitiã et ignorantiã, p quas quibusdã iniuriarẽtur, in quibusdã errarent. Rursus vero excludere illos penitus ab honoribus periculosum eẽt. cũ.n. multitudo inopũ est ciuitate, eademq; ab honoribus excluſa, neceſſe est eã ciuitatẽ esse plenã
H hostiũ reipublicę. restat igit vt ad consultandũ, & decernendũ ipsi recipiant. Quapp & Solon, & alĩ quidã eorũ qui leges condidere, huiuscemodi hoſes ad repetendas gestorum rõnes, & ad suffragia electionesq; magistratuũ admittunt: solis aũt vt magistratus cõmitant, nequaq; pmittunt. Dũ.n. cũ alĩs vna decernunt, atq; cõsultant, capiũt oẽs simul sufficientẽ sensum, & permixti melioribus, pſunt reipublicę: quẽadmodũ nõ purũ
I alimentũ vna cũ puro, totũ facit vtilius, q̃ paucũ. seorsum vero vnuſquiſq; imperfectus est ad iudicandũ. Sed habet dubitationẽ hmõi ordinatio reipublicę. Primũ, quia videret eiusdẽ esse hoſis scire iudicare qs recte medelã attulit, qui ipse sciat ẽt mederi, ac sanitatẽ ægrotantibus afferre, hic aũt est medic⁹. eodẽ modo de alĩs facultatibus & artibus. vt.n. medicũ rõnem suæ medelę apud alios medicos reddere op⁹, ita & alios apud si-
K miles. Medic⁹ aũt est et ille qui agit, & ille qui præcipit & ostendit, & tertio loco ille qui à pueritia expertus ẽ circa artẽ. sunt enim quidã tales in cunctis (vt ita dixerim) artibus. tribuimus vero iudiciũ non minus expertis q̃ scientibus. Deinde & circa electionẽ eodem se vĩ modo habere. nam recte eligere scientis est opus: ceu geometram in geometria, & gubernatorẽ in nauigatione. & si.n. in quibusL dam operibus & artibus cõeunt runt alĩ quidam ignorãtes, nõ tñ melius iudicant q̃ scientes. Itaq; sm hanc rõnẽ authoritas multitudini dãda nõ esset, neq; in electionibus magistratuum, neq; in rationibus administratorũ reposcendis. At.n. forsan hæc oĩa non bene dicuntur, etiã propter superiorem sermonẽ, si sit multitudo non nimis seruilis. erit enim vnuſquiſq; deterior iudex, q̃ hi qui sciunt. ve
runtñ simul omnes, vel melius M iudicabunt, vel non deterius. & de quibusdam quidem non solũ is qui fecerit, neq; melius iudicat, q̃ quicunq; qui opera cognoscunt ẽt non habentes artẽ. puta domum, non solum is intelligit et iudicat qui fecit, sed melius is qui vtitur: vtitur aũt patersamilias. & de temone gubernator, non faber: & de epulis conuiuia, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc m⁹dum videtur sufficienter solui.

Est

A Est & alia dubitatio cũ hac annexa. quia inconueniens videt, vt deteriores qui sunt, maiorũ rerum habeant potestatẽ, q̃s probi. rõnes vero administratorũ à magistratib⁹ reposcere, & magistrat⁹ ipsos deligere maximũ est. quæ duo in quibusdã ciuitatib⁹ (vt dictũ est) à populo fiũt. concio enim taliũ omnium dña est. atqui concionis quidẽ participes sunt, & deliberant, & decernunt exigui census homines, & cuiusq; ætatis: quæsturã vero & B militum prætura & maximos magistratus sũ cipiunt ex censu magno, atq; ætate. Quæstio illa põt eodẽ modo solui: nã forsan id se recte habet neq; ens iudex, neq; cõsultor, neq; is qui in concione existit, dominat, sed iudiciũ, & senatus, & populus: dictorum vero vnusquisq; est particula istorũ. dico autẽ particulã, consultorẽ, concionatorẽ, & iudicẽ. itaq; iuste domina maiorũ ẽ multitudo. ex multis enim populus cõstat, & senatus, & iudiC ciũ, maiorq; census est vniuersorum q̃s singulorũ per se. & q̃s illorũ paucorũ, qui magnos suscipiũt magistratus. Hæc igitur in hunc modum determinata sint.

Prima vero illa quæstio manifestũ facit, nihil adeo vt leges recte positas debere dñari. illum aũt, qui reipublicæ præest, siue vnus hic sit, siue plures, debere in his potestatẽ habere, in q̃bus leges expresse cauere nõ possũt, ex eo quia nõ facile sit, generali sermone singulos casus compre D hendere. Quas tñ leges recte positas dicamus, nondũ apparet, sed adhuc superest anterior dubitatio. atq; tales esse leges, quales sunt respublicæ, necessarium est, prauas vel studiosas, iustas vel iniustas. & hoc vnũ manifestum est oportere ad speciẽ reipublicæ leges eẽ accõmodatas. Quòd si ita sit, patet q; leges illas, quæ ad rectas gubernatiões accommodatæ sunt, necesse est esse iustas: illas vero quæ ad earum labes, esse non iustas. E

Ex nobilibus, ingenuis: opulentis viris constituendam esse ciuitatem: iustitia, virtute bellica in eo opus esse: & ad quos legislator respicere debeat. Cap. 8.

CVm vero in cũctis scientijs & artibus finis sit bonũ, maximũ ãt & maxime in principalissima omniũ: hæc aũt est ciuilis potestas, est aũt ciuile bonũ, iustũ, id autem cõis vtilitas: videtur aũt omnibus æquũ, quoddam esse iustũ, & vsq; ad F aliquid consentiunt philosophi cis rationibus, in quibus determinatũ est de moralibus: quid enim & quibus iustũ, & oportere paribus par existere: quorũ certe paritas, & quorũ imparitas sit, oportet nõ latere (habet enim id dubitationẽ) & philosophiã ciuilẽ. Forsan enim diceret aliquis, sm omnis boni præeminentiã oportere impariter magistratus tribuere, si in alijs nõn differãt, sed pares sint. differentib⁹

tentibus enim aliud esse iustū, & quod sit ſm dignitatē. Atqui si hoc verū sit, erit & ſm colorē & secūdum magnitudinem, & ſm vnumquodq; bonorū plus tribuendum de ciuili iusto illis qui superexcellunt. an hoc quidem aperte falsum est: quod patet in alijs scientijs, & artibus. Paribꝰ enim fistulatoribꝰ quantum ad artē, danda nō est prerogatiua fistularum illi qui sit nobilior (nihil enī melius caneret) sed oportet his qui in ope ipſo superexcellūt, tribuere fistularū prærogatiuā. Quòd si nondum patet qđ dicimus, ēt magis deducentibus erit manifestū. nam si erit aliquis excellens fistulatoria arte, inferior tñ nobilitate generis, vel forma, & si maiꝰ quod libet illorū est bonū q̄ fistulatoria (dico aūt nobilitatem & formam) & ſm proportionē fistulatoriæ sunt anteponēda: tamē huic dādæ sunt meliores fistulę. oportet enim t opus ipſum prerogatiuā conferre. diuitiarū vero & nobilitatis respectus nihil confert. Præterea, secundū istā rationē, oē bonum ad oē bonū esset vtiq; comparabile. Nam si magis aliqua magnitudo, & certe oſno magnitudo cōparabilis foret & ad diuitias, & ad libertatem. itaq; si magis hic excelleret magnitudine q̄ ille virtute, & magis supergmineret oſno. magnitudo virtuti, ellent oīa cōferēda. quāto enim magnitudo huius illum superaret, tāto conſtat esse parē. Cum vero hoc sit impoſſe, patet q̄ in rebus ciuilibus, non ſm omnem imparitatem de magiſtratibus recte contendunt. ſi enim sint hi quidem tardi, illi aūt veloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere: sed in gymnicis certaminibus horū excellentia honorē capit. At ex quibus cōstat ciuitas, in his est necesse contentiones cadere. Quapropter rōnabiliter sibi arrogāt honorem nobiles, & ingenui, & opulenti. oportet enī ingenuos esse & censum habere ad onera perferēda. nō enim ciuitas esse pōt ex pauperibus oſibus, quēadmodū nec ex seruis. At si hæc requirūtur, patet q̄ & iuſtitia & virtus bellica requirit. sine his enim stare ciuitas nō potest. Hoc tñ interest, q̄ sine primis illis ciuitas eē nō potest, sine his aūt non bene permanere. Ad hoc igitur vt sit ciuitas, videri possunt vel ſola, vel quędā istorū recte sibi honores vēdicare. ad vitam tñ optimam disciplina & virtꝰ iuſtiſi me sibi vēdicare honores vtiq; viderētur, vt suprà dictum est. Cùm vero nec omniū parium par habere debeant qui in vno aliquo sint pares, nec impar impares ſm vnum, necessariū est oēs huiuſmodi rerūpublicarū transgreſsiones esse, & labes. dictum vero est prius, quia inter se quodammodo oēs iuste contendunt, ſimpliciter autem non omnes iuste. opulenti quidem,

quòd

A quòd plus regionis possidēt: regio autem cōe quiddam. præterea in commercijs magis credit eis vt plurimum. Ingenui autē & nobiles, quasi ꝙ rope inter se. ciues enim magis generosiores ḡ ingenerosi. nobilitas autem apud omnes ℓ honore habetur. Insuper cōsentaneum est, ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis virtus nobilitas. Sist quoq; dicimus virtutē merito contentionē inducere. socia bilem enim virtutē dicimus eē B iustitiam, quam cęteræ omnes virtutes necessario cōsequunt. atqui & plures ad pauciores: nā & potentiores & ditiores & meliores sunt, vt susceptis plurib⁹ ad pauciores. An ergo, si oēs isti forent in vna ciuitate, ceu boni, & diuites & nobiles, essetq; alia multitudo populi, verum in dubiū veniret, quibus gubernatio reipublicæ foret tribuenda, an non esset dubium? In vnaquaq; igit̄ republica earum quas diximus, indubitatū est iudiciū, qui C nā debeant gubernare. principa tibus enim inter se differūt, ceu aliqua quatenus ꝓ diuites sunt, alia quaten⁹ ꝓ studiosos, et aliarum vnaquæq; eodem modo. Sed tñ cōsiderandū est, qñ circa idē tempus ista existūt, quō sit determinandū. nēpe si studiosi sint in ciuitate admodū pauci, quō est agendū. An considerare oportet si pauci ad opus gubernandi rēpublicā sufficiāt, an tot eē oporteat, vt ex his ciuitas cō- sitet. Est aut dubitatio quæda in D cīctis, qui de honorib⁹ in republica contendunt. Nam qui vel ꝓꝓ dititias, vel ꝓꝓ genus gubernationē sibi tribuendā putant, nihil iuste dicere viderentur. sequeret enim, vt si quis vnus omnium ditissimus foret, is eodem iure gubernare alios oēs deberet. eodem modo qui nobilitate antecelleret, eorum gubernator esset, qui cū ipsi sint ingenui, de honore cōtendunt. Hoc idē forsan cōtingeret in optimatū gubernatione circa virtutē. Siqs E enim vnus probitate antecellat alīs, qui in eadē republica versent, hunc dominari oportebit sm illam rationē. ergo si & multitudinem dominari oportet ex eo, quia potētior est ḡ pauci, ēt si vnus vel plures vno, pauciores tñ ḡ multitudo, potentiores sint alīs, hos oportebit gubernare potius ḡ multitudinem. Hæc itaq; omnia videntur ostēdere, ꝙ harum determinationū nulla est recta, sm quam cēsent F sibi quisq; gubernationē esse tribuendam, cæteros vero oēs sub eorū gubernatione esse debere. Nam profecto & ad eos qui per virtutē sibi arrogant gubernandi authoritatē, & ad eos qui per diuitias, respondere posset multitudo iustum sermonem. nihil enim vetat multitudinē quandoq; meliorem esse ḡ pauci ac ditiorem, non secundum singulos, sed secundum vniuersos. Ex quo ad quæstionem illam, quā

asse-

G asserũt nõnulli, per hunc modũ respõderi posse. Quærũt enim nõnulli, ad quid respicere legis cõditor debeat in legibus rectis sisme cõstituendis, vtrũ ad meliorũ, an ad plurium vtilitatẽ, qñ contingat quod modo diximus. Rectũ quidẽ accipiẽdum est æque. æque vero rectũ ad totius ciuitatis vtilitatẽ, & ad cõmunẽ ciuium. ciuis autẽ cõiter qui particeps est imperandi & parendi, licet alius sm vnamquamq; speciem rerumpublicarum. secundum autem optimã speciẽ, qui potest & eligit parere & imperare ad vitam secundum virtutem degendam.

H

An vnus qui cæteros virtute excellat, ciuitatis pars sit ponendus. De ostracismo. Et quod ab optima republica de viro illo, gendum sit. Cap. 9.

QVod si vnus sit vsq; adeo superexcellẽs virtute, vel plures q̃ vnus, nec tñ tot numero vt implere ciuitatẽ possint, vt neq; cõparanda sit aliorũ omniũ virtus, neq;

I facultas gerendi rempublicã ad hanc plurium si plures sint, vel vnius tm̃ si vnus, non amplius hi ponẽdi sunt ciuitatis pars. fieret enim illis iniuria, si pariter atq; alij censerent: cũm sint vsq; adeo superiores sm virtutẽ ac ciuilẽ potẽtiã. putandũ est enim talem virũ, tanquã Deũ in hominib⁹ esse. Ex quo manifestũ est, positionẽ legum necessariã esse circa æquales genere potentia. sed si illos tales nõ est lex: ipsi enim lex sunt. etenim ridiculus K foret, qui illos legi subiõcere conaretur. Dicerent enim fortasse quẽadmodũ de leone scribit Antisthenes, cõcionãtibus lepusculis, ac censentib⁹ equum omnes habere debere. Quapropter à ciuitatib⁹, quę populariter regũtur, Ostracismus repert⁹ est. hæ siquidẽ ciuitates æqualitatẽ maxime cõplectuntur. Itaq; qui superexcellere videtur, vel pp̃ diuitias, vel pp̃ amicos, vel ppter aliquã aliam ciuilẽ potentiam, extra ciuitatẽ relegatur ad tem- L pus aliquod terminatũ. Traditẽt fabulę, ob huiusmodi causam Herculẽ ab Argonautis fuisse relictũ. non enim vnã cũ alijs nauem regere illum voluisse, vt nimiũ superexcellentẽ inter nauigantes. Quapropter qui vituperant tyrannidẽ & consilium Periandri Thrasibulo datum, non simpliciter existimãdi sunt rectẽ dicere. Ferunt ẽt Periandrũ nihil respõdisse ei, qui cõsilij petendi causa ad ipsũ missus fuerat: sed M supereminẽtes spicas demetẽdo segetẽ adæquasse. cuius causam cũm nõ intelligeret nuncius, ac factũ ab eo narraret, intellexisse Thrasibulũ, q̃ oportebat supereminentes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solũ tyrannis, nec solũ faciunt tyrãni, sed & in paucorũ potẽtia, & in populari statu sibi se habet. Ostracismus enim eandẽ quodã modo vim habet, tollẽdo eos qui superemi nent, & in exilium pellendo.

Hoc

A Hoc idē & in ciuitatibus & in gētibus faciunt qui dominātur. velut Athenienſes circa Samios & Chios & Lesbios. quā primū enim imperium firmiter habuerunt, eos in multis peſſundarūt cōtra fœderis æquitatē. Perſarū autē rex Medos, & Aſſyrios, & alios qui magnū aliquid de ipſis ſapiebāt ob imperium prius habitū, ſæpe cōtriuit. Quæſtio aūt propoſita circa oēs eſt rerū publicarum ſpecies vīr, & quæ ſunt rectæ. nā illæ quæ tranſgrediunt, ad propriam reſpicientes B vtilitatē, hoc agunt. quinimo et illæ quæ ad cōe reſpiciūt bonū, eodē modo ſe habent. Patet hoc in alīs quoq; artibus & ſciētijs. neq; enim pictor pedē menſurā excedentē, animal habere pateretur, quāuis pulcherrimus ille pes eſſet: neq; nauium faber proram, aut aliā partem nauis: neq; certe magiſter chori, eū qui pulchriorē ac meliorē toto choro vocē emittit, ſinet in choro eſſe. Itaq; ob hoc quidē nil prohibet C eos qui dīi ſunt, cōuenire cum ciuitatib⁹, ſ. propriæ dīnationis gratia quę ciuitatibus vtilis ſit, id agant. Quare ſecundum eas quas confitemur ſuperexcellen
ciuilē in- tias, quandā habet vtilitatē rō
uam. illa, per quā oſtraciſmus fuit repertus. Melius tīi foret ſic ab initio p legis cond.torē prouideri, vt reſpublica non indigeret tali medicina. ſecundo aūt loco, ſiquid tali accidat, conandum eſt tali aliquo remedio corrigere: quod tīi factū non eſt à ciuitati- D bus. nō enim reſpexerunt ad cō modū publicū, ſed per ſeditionem vīi ſunt ciuili pulſione. In his igitur ſpeciebus gubernādi, quæ lapſæ ſunt, quod ad priuatum cōmodum pertinet ac iuſtū eſt, patet. forſan aūt non ſim pliciter iuſtū: & hoc eſt manifeſtum. Sed in optima republica magna habet dubitatio, ſi non per excellentiā aliorū bonorū, ceu iurium & diuitiarū & amicitiarū, ſed ſi quis excellat virtu- E te, quid de eo ſit faciendū. Non enim dicendū eſt, vt talis vir ſit de ciuitate pellēdus. æqui neq; gubernationi aliorum talis vir erit ſubiciendus: perinde enim eſt, ac ſi qui louē gubernare velint poteſtatē diuidentes. Reſtat ergo, vt videtur, naturā huius talem eſſe, vt omnes ſponte ſua illi parere debeant. itaq; huiuſmodi quidē homines reges eſſe perpetuos in ciuitatibus.

De republica regia, & regum ſpeciebus. Cap. 10.

FOrſan vero poſt hæc con- F gruū fuerit conſiderare de regia gubernatione. Diximus enim hāc eſſe vnā ex rectis ſpeciebus rerūpublicarū. Conſiderandū eſt aūt, vtrū conducat ciuitati & regioni, quā recte gubernari oporteat, regem habere an nō, ſed alia quædā ſpecies gubernādi magis cōducat: an quibuſdā conducat, quibuſdā non. Ante oīa vero diſtinguendum eſt, an ſit vnū genus eorum, vel

diffe-

G differentias habeant plures. Et facile est intueri q̄ plura genera sunt, nec est omnium regū modus vnus potestatis. In Lacedæmoniorū enim republica videt rex esse maxime secundū leges. neq; enim potestatē habet omnium: sed cùm egreditur extra regionē, imperium habet eorū quæ pertinent ad bellum. præterea sacrificia, Deorūq; ceremoniæ ei cōmissa sunt. hæc igit regia potestas est, quasi authoritatem belli perpetuā habere. vitę
H enim necisq; alicuius nō habet potestatē, nisi dū bellum gerit. vt ēt apud antiquos fuisse vī, quod ostēdit Homerus. nā Agamemnon in cōcionibus, maledictis & iurgijs vexabat, sed cū à cōcione digressus i prælio erat, occidendi habebat potestatem. Itaq; inquit, quem ego procul à pugna fugientē conspexero, nō sibi sat erit fugere canes & aues: nā penes me occidēdi potestas. Vna ergo spēs regni est authoritas belli perpetua: & q̄nq; p ge-
I nus, q̄nq; per electionem hmōi regnū obtinetur. Est & alia insuper monarchię spēs, qualia sunt apud quosdā Barbaros regna, vim habentia proximā tyrannidi, licet sint legitima & secundum morē parta. Ob id enim, ga magis aptæ sunt natura ad seruiendū nationes Barbarorū q̄m Græcorū, & eorū qui incolunt Asiā, q̄m eorū qui Europam, perferūt
* δουλικὸν ζυγὸν. seruile iugum q̄quo aſo. Et ob hoc tyrānica sunt hmōi regna: sed habēt securitatē, quia more K & legibus cōsistūt. Et ea de causa custodiā habēt regiā, non tyrannicā. reges enim à ciuibus custodiunt: tyranni vero ab exteris mercede conductis. & reges sm leges, & volentibus: tyranni vero inuitis dominant. itaq; alteri à ciuibus custodiunt, alteri cōtra ciues custodiā parāt. sunt igit hæ, de quibus dictū est, duę spēs monarchiæ. Tertia est species, vt antiquitus in Græcia fuere, quos vocabant Æsymnetas. Est autē hęc, vt simpliciter dica L mus, electiua tyrānis, differēs à Barbarica, nō eo q̄ nō legitime, sed eo q̄ non consuetę. potestas sit huiusmodi, aut viuente eo durabat, aut tpe quodam præfinito, vel rebus gestis finiebatur: qualē elegerunt quādoq; Mitilenæi Pittacum aduersus exules suos, quibus præerāt Antimenides & Alcęus poeta. ostēdit hoc Alcęus in quodā loco suorū carminū. increpat enim, q̄ Pittacū homorem obscuri generis laboranti ciuitati præfecerint, tyrannū M plausu frequētātes. Huiusmodi igit species, quia tyrānicæ sunt, dominationē habent: quia vero electiuæ sunt, & volentiū, regię.

Quarta spēs regni est, quales erāt heroicis tēporib⁹ spōtaneæ sm morē & legē. propter beneficia enim à patrib⁹ collata in populos, vel p artes, vel p bellum, vel p congregationē in vnum, vel propter acquisitionē regionis delatum fuit eis regnum de popu-

populorũ voluntate & ſucceſſoribus. Id erat ſm morẽ. Hi & imperiũ habebãt belli, et rei diuinę cultũ exercebãt: niſi talia eſſent ſacrificia, quæ ſacerdotiũ requirerent. & ꝑterea de cõtrouerſiis iudicabãt. & hoc faciebãt alĳ iureiurãdo præſtito, alĳ ſine iureiurãdo. erat aũt illis iuſſurandũ, ꝑ ſceptri eleuationem. Veteres igiť illi reges antiquis tẽporib⁹ ciuitates, & gẽtes, & nationes externas cõtinuo gubernabãt. poſtea vero, partim ipſis regib⁹ dimittẽtibus, partim multitudine detrectante, illud ſolũ in quibuſdam ciuitatib⁹ relictũ eſt regibus, vt ceremoniorum erga Deos haberẽt facultatẽ, ac belli duces in externis eſſent.

De ſpeciebus eorum regię poteſtatis. An ab optimo viro regi, vel ab optimis legibus gubernari magis expediat. Cur vbi lex prouidere non poteſt, prouidendi danda ſit poteſtas. De permutatione ex vna in alteram reipub. ſpeciẽ. Et de cuſtodibus regis.

Cap. 11.

REgiæ ergo poteſtatis tot ſunt ſpecies, quatuor videlicet. Vna qualis erat tẽporibus heroum, volentiũ, ſ. & in quibuſdã determinatis rebus. Dux enim belli, & iudex cõtrouerſiarũ erat rex, & dñs ceremoniarũ erga Deos. Altera erat Barbarica, ex progenie ſcilicet, dominatio ſm leges. Tertia, quã Æſymnetiam vocant, quã eſſe diximus electiuam tyrannidẽ. Quarta, laconica. ea autẽ eſt, vt ſimpliciter dicam, imperiũ belli in quodã genere perpetuum. Iſta quidẽ igitur per hunc modum inter ſe differunt. Quinta eſt ſpecies regni, qñ vnus omnium habet poteſtatem, quemadmodũ vnaquæq; gens, & ciuitas vnaquæq; publice ordinata, ad exẽplar gubernationis domus. Vt enim gubernatio patrisfamiliæ eſt regia quædã poteſtas domi, ita regia poteſtas eſt ciuitatis & gẽtis vnius, aut pluriũ quaſi domeſtica quædam gubernatio. Ferẽ aũt duæ ſunt regni ſpẽs, de quibus cõſiderationẽ facere expedit. vna hæc, de qua diximus: altera Laconica. nam aliarũ pleræq; inter has mediæ ſunt. paucorũ enim dñæ, qũ oĩmoda poteſtas regia: pluriũ vero qũ Laconica. Itaq; cõſideratio ferẽ circa duo verſatur. Vnũ, cõducatne ciuitatib⁹ perpetuũ belli ducẽ habere: & hũc vel ꝑ genus, vel ꝑ electionẽ. Alterũ, cõducat ne, vnũ habere poteſtatẽ omniũ, an non cõducat. De duce igiť belli cõſiderare ad leges potius pertinet, qũ ad aliquã ſpeciẽ reipub. nã in omni republica id cadere põt. quare dimittamus hanc primã partẽ. De rege autẽ, qm̃ hæc eſt gubernandi legitima ſpecies, cõſiderare oportet, & dubitationes quæ in ea cadunt percurrere. Caput vero huius quæſtionis ẽ, vtrum expediat magis ab optimo hoĩe regi, vel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationẽ hominis ꝓferunt, aiunt leges ſolũ vniuerſaliter ꝓuidere, non

G non aũt de ſingulis, quę accidũt iubere. itaq; in quacunq; arte literis præcipere faruſi eſſe. Et in Ægypto poſt tertiã diẽ mouere licet medicis. q; ſi prius, periculo id agunt ſuo. Patet ergo propter eandẽ cauſam, nõ eſſe per literas & leges optimã gubernationẽ. æqui & illam adeſſe oportet gubernãtibus vltrã rationẽ. Et melius certe cui nõ adeſt turbatio aliqua oſno, q̃ cui natura liter ineſt. hac autẽ turbatione lex caret, mens vero hũana non H caret. Sed forſan dicet aliquis, q; per hmõi rationem probabili⁹ deliberabit circa ſingula. Quòd igit̃ neceſſe ſit ipſum legis condi torem eſſe, ac leges poni manifeſtũ eſt, ſed nõ inuiolabiles, quatenus tranſgrediunt. nam in cæteris quidẽ inuiolabiles eẽ opꝫ. At de quibuſcũq; lex aut prouidere nõ poteſt omnino, aut non bene prouidere, vtrũ in his vni viro optimo danda ſit poteſtas, an multis? Etenim nunc plures ſimul cognoſcũt de cauſis, & de I liberãt, & iudicant. ſunt autem huiuſmodi iudicia oſta de ſingularibus. & cũ vnuſquiſq; per ſe, fortaſſe deficiat, ciuitas autẽ ex multitudine cõſtet: ut conuiuiũ ad quod plures cõferũt melius eſt q̃ vna atq; ſimplex mẽſa: ſic iudicia multorum ſæpe meliora ſunt q̃ vniuſcuiuſq;. Præterea multitudo minus ſubiacet corruptioni, q̃ ad modum aquæ magna cõgeries: ſic ẽt plures q̃ pauci, incorruptibiliores ſunt. ac cũ vnus iudicat, ſi ira vel alia K hmõi perturbatio vincat, neceſſariũ eſt iudiciũ corrumpi: ſed ſi multitudine, difficile foret oẽs iraſci atq; errare. Sit aũt multitudo liberorũ hoſtum, qui nihil agãt præter legẽ, niſi in quibus lex ipſa neceſſario deficiat. q; ſi hoc nõ facile in pluribus, ſi plures ſint boni viri & ciues, vtrũ incorruptior erit vnus in gubernando, an cũ erunt plures & boni oẽs? An patet q; plures. enim uero plures inter ſe factionibus cõtendunt, vnus aũt non cõten L dit. Sed aduerſus hoc forſan ponendũ eſt, q; ſtudioſi viri ſunt oẽs, vt ille vnus. Si ergo pluriũ gubernatio, bonorũ aũt virorũ omniũ, optimatiũ dicit̃, vnius aũt regnũ, optabilius eſſet ciuitatib⁹ ab optimis gubernari q̃ a rege. & ſi cũ poteſtate, et ſi ſine poteſtate ſit imperiũ, modo reperiri queant plures ſiſt. & ob hoc forſan rex ab initio repert⁹ eſt, q; difficile erat viros plures excellente virtute reperiri, præſertim cũm tũc ciuitates paruæ M forent. Præterea ob beneficia accepta regẽ creauere: quod opus eſt bonorũ virorũ. ſed cùm poſtea contingeret, vt plures pari virtute reperirent̃, nõ amplius tolerarunt regẽ, ſed cõe quidd̃ q̃rentes reſpublicas cõſtituere. Cũ vero deteriores facti, lucrũ ſibi quærerẽt ex gubernatione reipublicę, paucorũ hinc potentiã exortã fuiſſe credendum eſt. Honorabant enĩ diuitias: ex his

vero

A vero in tyrannides transire: ex tyrānidibus rursus ad plebem. semp enim ad pauciores redigē tes, propter quęstus cupiditatē, multitudinē corroborauerunt. vt tandem insurgēs multitudo ad popularē statum ciuitates re degerit. factis insuper maioribꝰ ciuitatibus, non facile est aliā ꝗꝫ popularem gubernandi speciē remanere. Si autem quis ponat optimum esse ciuitatibꝰ à rege gubernari, quō fiet ſ filiꝰ ꝫ vtrū per genus erit ſucceſsio. At ſi na B torum qualeſcūq;, perniciosum est. Sed dices, non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cū id in sua sit potestate. At non facile iā est in hoc fidem habere: arduum enim ac maioris virtutis, ꝗꝫ ſecundū humanā naturā. Quæstio est etiā vtrum habere debeat qui regnaturus est, circa se potentiam quandā, qua possit compellere non parentes. vel quō gubernationem exercebit? Si enim habeat potestatē à legibus cōcessam, & nihil ex volun C tate sua faciat prꝫter leges, tamē necessaria erit sibi potentia, per quam leges tueri queat. Forsan quidem de huiusmodi rege nō difficile est determinare. nam oportet ipsum vires habere, sed tales vt vnoquoq; separatim & simul pluribꝰ potētior sit, populo tū sit impotētior: vt antiqui solebāt custodias ciuitati dare, cū aliquē ciuitati prælecisſent, quē Æsymnetā vocitabant, vel tyrannū. Et Dionysio postulāti circa se habere aliquos custodiꝫ D causā, consuluit quidam Syracusanis toc esse dandos.

De regia vnius tantum & absoluta potestate: & an ipsum sit gentis dominari multos. Et ꝙ multitudo à regibus, quam ab aliis vnis apta sit gubernari. Cap. 12.

VErum de eo rege, qui cūcta ex volūtate sua gerit, cōsideratio nūc est faciēda. nam ille qui ſm leges dī rex, nō facit (vt diximꝰ) regiæ gubernationis speciē. quia in cūctis rebꝰ publicis cadere potest vt sit E quidā ducēdo exercitui, cūm ciuitas bellū gerit, perpetuo ꝑfectus, puta in populari statu, & optimatium gubernatione. plures ꝫ authoritatē vni cōmittūt belli gerēdi. Est aūt talis quædā deputatio apud Doracium, & apud Sypōtinos: licet apūd Sypontinos paulo cōstrictior. Sed regia illa potestas plenissima, ꝫ quā rex ola ex volūtate sua gubernat, vī quibusdā nō esse ſm naturā: vt vnus omniū dīs sit ciuiū, cū ex similibus ciuitas cō F stet. nā similibus natura idē ius esse necessariū est, & eandem dignitatem ſm naturā. quare vt parē habere impares alimoniā, aut vestē, nociuum est corporibus: ita & in honoribꝰ res se habet. sīr ergo & inæqualem inæqualibꝰ. ex quo nō magis prę esse ꝗꝫ subesse iustū est, & ꝙ vicissitudinē eodem modo. & hęc iā cr.Jo lex. nā institutio lex est. Melius ē igit vt lex dominetur, ꝗꝫ aliquis ciuiū. eademq; ista rōne ſi quos

G præesse oportet, ita sunt præficiendi, vt custodes legũ atq; ministri. necesse est eni esse aliquos magistratus cum potestate, sed non vnũ hunc esse debere aiunt in ciuiũ paritate. Quæcunq; tñ videnť per legẽ quidẽ terminari nõ posse, per hoſem vero cognosci posse, prudẽter cauẽs lex adiũgit, cętera iustissima intentione iudicari debere p eos qui iudicijs pręsunt. ac insuper emẽ dare permittit, quid videaſ, conantib⁹ vt melius disponaſ q̃ si
H cut iacet. Qui igiť legẽ præesse iubẽt, videnť iubere Deũ præesse & leges: qui autẽ hominẽ iubet præesse, adiũgit & bẽstiam. Libido quippe talis est, atq; obliquos agit ẽt viros optimos qui sunt in potestate. ex quo mens absq; appetitu lex est. Videt aũt de artibus falsum esse exẽplũ, q̃ fm literas medicari vanũ esset, melius q; fore si posidẽtib⁹ artẽ vtamur. nã illi quidẽ nihil con-
I tra rationẽ p amicitiã agunt: sed
*a.l. mercedẽ accipiant. *recusant mercedẽ accipere, cũ sanos fecerint. At in ciuilib⁹ magistratibus multa p affectionẽ & gratiã consueuerũt delinquere. cũ si de fide medici timereť, ac suspitio foret, ne suscepto ab inimicis precio necare velit, tũc ex literis cura magis optarem⁹. Atq; ęgrotantes medici alios ad se medicos vocãt, et magistri palæstræ alios magistros: quasi ne queant verũ discernere qui de proprijs iudicãt, & in affectu cõstituti sunt. quare manifestũ est, q̃ iustũ quærẽtes, mediũ quæ-K runt. Lex enim mediũ est. Præterea validiores, & de validioribus rebus leges sunt illæ, quę ex moribus proueniunt, q̃ quæ ex literis. quare si minus fallit homo magistratũ gerens q̃ hi qui fm literas, non tamen q̃ hi qui fm consuetudinem. Atqui nec facile est vnum discernere: opus erit ergo, vt plures sint sub eo magistratũ gerentes. itaq; quid refert hoc, statim ab initio, pudere, vel expectare, vt ipse vnus
L alijs ista cõmittat? Insup quod prius dicebatur. siquidẽ vir studiosus, quoniam melior sit, prę-esse debet, vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim ẽ quod Homerus ait.

Duo simul euntes: Et optatio „
Agamemnonis:
Vtinam tales mihi decem con- „
sultores adesſent.

Sunt aũt etiã nunc magistratus cũ potestate iudicãdi de quibusdam, ceu iudex de q̃bus lex prouidere non potest. nã de quibus
M lex determinare põt, nemo dubitaret. Sed cũ quædam cõprehendi legibus possint, quædam non possint: & hæc sint illa quę dubitationẽ & quæstionem faciũt, vtrũ melius sit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari: nam quæ in consultationẽ veniunt, de eisdem ferri legem impossibile est: non igitur hoc aũt, q̃ necessariũ sit hominẽ de huiusmodi rebus iudicare, sed q̃ non vnum solum sed plures.

iudicat

A iudicat enim vnuſquiſq; in magiſtratu bene, ſi ſit eruditus primo à lege. Forſan vero abſurdũ videri poſſet, ſi melius cernat duob⁹ oculis, & duabus auris audiat, & duobus pedibus, duabusq; manibus agat, q̃ plures pluribus: cùm & nunc quidẽ reges & tyrãni oculos plures ſibi cõparent, & aures, & manus, & pedes præficiẽdo amicos, & curationem rerũ eis cõmittendo, qui niſi ſint amici, non faciũt ſecundũ illorũ intentionẽ. ſi vero
B ſint amici, & ſtat⁹ illorũ & perſonarũ: amicus autẽ par & ſimilis. quare ſi eos cenſet præficiendos, certe pares ac ſimiles gubernationi præeſſe cenſet oportere. Quæ igitur cõtendentes contra regiam gubernationẽ aiũt, ferè iſta ſunt. Sed hæc forſan in quibuſdam ita ſe habẽt, in quibuſdam aũt nõ ita. Eſt enim quidam natura dñabile, aliud regibile, aliud populare, & iuſtũ, & vtile. tyrannicum vero non eſt
C ſm naturam, nec vlla aliarũ gubernationũ, quæ rectã tranſgrediuntur formã. hæc enim ſiunt præter naturã. Sed ex his quæ dicta ſunt, patet, q̃ in ſimilibus & paribus nec vtile eſt neq; iuſtum, vt vnus ſit dñs omnium: neq; ſi non ſint leges, ſed tanquã ipſe ſit lex: neq; ſi ſint leges, neq; bonus bonorũ, neq; non bonorum non bonus: neque ſi ſecundum virtutem ſit melior, niſi q̃quendam modum. Quis autem iſte ſit modus dicendum eſt. di-

ximus vero aliqualiter & ante. D
Et primo determinandum eſt, quid congruat regi, quid optimatibus, quid reipublicæ. Regibus cõgruit huiuſmodi multitudo, quæ natura apta ſit ferre genus præſtans virtute ad principatum ciuilem. Optimatibus vero congruens eſt multitudo liberorũ, quæ nata ſit ad ferendum gubernationem eorũ, qui ſunt ſm virtutem primarij. Ad ciuilem gubernationem aũt rei publicæ cõgruit ea multitudo,
E in qua populus innaſcitur bellicus, qui guberniari poſſit, & gubernare ſm leges & equitatem, impartiens tenuioribus honores & magiſtratus. Quãdo igit aut totum genus, aut inter alios vnum aliquem ita virtute præcellere cõtingat, vt vnius ipſius virt⁹ maior ſit aliorum omniũ virtute, tũc iuſtum eſt hoc eſſe regium genus, & omniũ dominari, & hunc vnum eſſe regem.
F Vt enim dictũ eſt prius, non ſolum id habet iuſtitiam, quã præferre ſolent rerumpublicarũ inſtitutores, & qui optimatũ, & qui paucorũ potẽtiæ, & qui popularis. oẽs enim ſm excellentiã tribuunt, ſed excellentiam non eandẽ, ſed ſecundũ prius dicta. neq; interficere, neq; in exilium agere, neq; relegare hunc poſſe decet, neq; dignari vt per vices gubernet. nõ enim natura fit, vt pars ſuperet totum. habenti vero tantam excellentiam hoc accidit. reſtat ergo vt huic ſuadẽti

G pareatur, & poteſtatem eum habere, non per vices, ſed ſimpliciter. De regia igitur gubernatione, & quas differentias habeat, & vtrum vtile ſit ciuitatibus vel non, & quibus & quo modo, in hunc modum determinatum ſit. Cùm vero tres dixerimus eſſe rectas gubernandi ſpecies: harum vero neceſſariũ ſit eam eſſe optimam, quæ ab optimis gubernetur: talis autẽ eſt, in qua contingit, aut vnum aliquem omnium, aut genus totum, aut multitudinem virtute
H præſtantem gubernare eos, qui gubernari valeant, ad eam vitam quæ ſit maxime expetenda: & in primis libris oſtenſum ſit neceſſarium eſſe, vt ſit eadẽ virtus boni viri & ciuis optimę ciuitatis: patet quòd eodem modo & per eadem fit vir bonus, & ciuitatem ſtatueret quis ab optimis gubernari, vel à rege. itaq; eadem ferè diſciplina & fidem mores facient ſtudioſum
I virtutis, qui faciunt ciuilem & regium. His determinatis, conandum iam erit de optima republica dicere, quemadmodum fiat, & quomodo conſtituatur. nam neceſſe eſt de illa cõuenientem conſiderationem facere.

ARISTOTELIS POLITICORVM LIBER QVARTVS.

SVMMA LIBRI.

De varijs rebuspublicis, ac ipſarum ſpeciebus: & eandem de optima. Quæ apta ſint ad vnam rempublicam, quibus ad aliam. De earum motus deceptionibus. De republicæ partibus, conſiliis ſolicæ, magiſtratibus, & iudicijs.

De optima republica, & aliis etiam à legiſlatore cognoſcendis. Cap. 1.

IN cunctis artibus I & ſcientijs quæ nõ circa partẽ ſed circa genus aliquod perfecte exiſtunt, vnius eſt cõſiderare, quid cuiq; cõueniat generi: ceu exercitatio corporis qualis quali cõueniat, & quæ ſit optima. optime enim natura diſpoſito & optime diſtributo, optimã conuenire neceſſarium eſt, & quæ plurimis, vna omnibus: etenim hoc gymnaſticę eſt. Præterea vero, ſiquis M non exactũ illum cupiat habitũ & ſcientiã circa certamina, nihilominus magiſtri gymnaſiorũ eſt hanc potentiam præparare eodemq; modo in medicina, & in fabricatione nauiũ, & veſtiũ, et in omni alio artificio videm⁹ cõtingere. Quare manifeſtũ eſt, q eiuſdẽ eſt ſcientiæ videre quę ſit optima reſpublica, & qualis maxime ad votum foret, nullo externorum eam impediente, & quæ quibus conueniat.

nam

A nam plures optimã assequi, forsan impossibile est. Itaq; & ea quę sit simpliciter optima, & ea quæ quantum fieri potest optima, latere non debet legis conditorẽ, ac vere ciuilem hominem. Ac ꝓterea tertia quæ sit ex suppositione. nam oportet datam quoq; cõsiderare posse, quẽadmodũ ab initio constituatur, & constituta seruareꝰ quãplurimo ẽpore. Dico autem ceu si cui ciuitati cõtigerit, neq; optimã gubernationẽ habere, neq; necessarĩ illi adesse, neq; illis ipsis quæ assint recte vti, sed alĩs deterioribus. præter hæc aũt omnia, eã gubernationẽ, quæ omnibꝰ maxime cõgruat ciuitatibus, nosse oportet: vt tradũt plurimi eorũ qui de republica tractãt. Et si de alĩs recte dicant, de vtilibꝰ certe aberrant. nõ solum enim optimam rempublicam cõsiderare oportet, sed ẽt illã quæ in vsum cadere possit, & quæ sit facilior & cõior omnibus. Nunc aũt alĩ suprema quærũt solum, multis B adminiculis indigentẽ: alĩ magis cõem aliquã tradentes, tollentesq; eas quæ in vsu sunt, Laconicã, vel aliã quandam commendant. At enim oportet talẽ institutionẽ reipublicæ inducere, vt velint ac possint homines ex his quæ sibi assunt, faciliter eã recipere. Nam est non minus difficile corrigere rempublicã iam institutam, ꝙm ab initio instituere. quẽadmodum & post discere, ꝙm ab initio didicisse. C Quapropter non solum his quę D libris scriptæ sunt rebuspublicis, verumetiam illis quæ re vera existunt auxiliari posse decet ciuilem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earũ. nam nunc quidam putant vnã esse popularem, & vnam paucorum potentum: quod non est verum. Itaq; oportet non latere dĩrias omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur. Leges ẽt simul cum his considerandæ erunt, quæ sunt optimæ, & E quæ cõueniant vnicuiq; gubernationi. Sunt enim leges omnes ad rempublicam accommodandæ, non aũt respublica ad legẽ. est nãq; respublica institutio ciuitatis circa magistratus honoresq; publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas authoritasq; summa debeat cõsistere, & qui sit finis cuiusq; societatis. Leges autẽ earũ variæ sunt, per quas modus reipublicæ gubernandæ significatꝰ F sim quas, debeãt illi qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, ꝙ necessarium est differẽtias & numerum tenere singularũ rerumpublicarum, etiam ad legum positiones. neque enim fieri potest, vt eædem leges vtiles sint paucorum potentiæ, ac popularibus omnibus. siquidem plures sunt, & non vna popularis potestas, neq; vna duntaxat paucorum potentia

G *De ſpecibus rerumpublicarum, tranſgreſſionibus, ac de iis quæ à nobis vero ſunt exquirenda. Cap. 2.*

CVm vero in præcedentibus dictũ ſit à nobis, tres eſſe rerũpublicarũ ſpecies rectas, Regnũ, Optimatẽ, & eam quę appellat Reſpublica: ac tres earũ tranſgreſſiones et labes, cũ regnũ in tyrãnidem, optimorũ aũt gubernatio in paucorũ potentiã, reſpublica autẽ in popularem ſtatũ labatur: & de optimatũ gubernatione & regia ſit H dictũ: nam de optima republica cõſiderare idẽ eſt, ac de illis dicere: vult enim vtraq; illarum per virtutẽ, cæteris opportunius cõcurrentibus conſiſtere: & inſuper quid inter ſe differat regia poteſtas, & optimorũ gubernatio: et qũ regia gubernatio putãda ſit, determinauimus: reſtat nũc vt de illa quæ appellatur reſpublica dicamus, & de cęteris gubernandi formis, vt de paucorũ potentia, ac de populari ſtatu, et de tyrãnide. Patet igitur harũ trãſ- I greſſionum quæ deterrima ſit, quæue ſecũda. neceſſe eſt enim primæ & diuiniſsimæ tranſgreſſionẽ, eſſe deterrimam. Regiam quippe gubernationẽ neceſſe ẽ aut nomen habere ſolũ, cũm nõ ſit: aut ꝓp magnam illius, qui regit excellentiã, eſſe. Ex quo fit, tyrãnidem deterrimã exiſtere, ac plurimũ à recta ſpecie gubernandi abeſſe, ſecundo autẽ loco, paucorum potẽtiam. nam opumorum gubernatio multũ ab hac ſpecie diſtat. maxime vero K mediocre eſſe popularem ſtatũ. Fuit & prius quidã, qui iſto modo tradidit, non th̃ in idem aſpiciens nobiſcum. ille enim exiſtimabat ſpecierum omnium, quę rectæ ſanè eſſent, velut paucorũ potentiæ & aliarũ, deterrimam eſſẽ popularem: improbarũ vero optimam. Nos autẽ eas quæ trãſgrediuntur, aberrare oẽs dicimus. nec paucorũ potentia, ꝙ melior ſit altera q̃ altera recte dicitur, ſed ꝙ minus improba. verum de his, nunc diſcutere omit L tamus. Eſt à nobis primo diſtinguendum, quot ſint dr̃iæ rerũpublicarũ, ſiquidẽ plures ſunt ſp̃es popularis gubernatiõis ac paucorũ. Deinde quæ cõmuniſſima & optabiliſſima ſit poſt optimã rempublicam, & ſi qua cõtingit alia ad optimatiũ naturam declinãs recte cõſtituta, & quãplurimis cõpruens ciuitatibus, quænã iſta ſit. deinde aliarum, quæ â quibus expetenda. Forſan enim quibuſdã neceſſaria ẽ popularis gubernatio magis q̃ paucorũ potentia: quibuſ M dam vero hæc magis q̃ illa. Deinde quẽadmodũ diſpoſitũ eſſe cõueniat illum, qui velit has gubernationes recte regere. dico autẽ popularem ſm̃ ſingulas ſp̃es, ac rurſus paucorũ potentiã. Iandẽ vero omniũ iſtarum cũm facta fuerit breuiter mẽtio, conandũ erit referre quænã labes, & quæ conſeruationes ſint rerumpublicarum & communiter omniũ,

& par-

& particulariter vniuſcuiuſq;, & p quas cauſas illas maxime euenire contingat.

Quæ ſit rerumpublicarũ diuerſitatis cauſa: & quæ ſint earum ſpecies præcipuæ, tum ex aliorum, tum vero ex propria opinione. Cap. 3.

VT igitur ſint plures rerũ publicarũ ſpecies, illa eſt cauſa, q̃ cuiuſq; ciuitatis partes ſunt plures. Videmus enĩ primo, ex domibus cõſtare ciuitatẽ. deinde rurſus ex hac multitudine alios eẽ diuites, alios pauperes, alios medios. diuitũq; & pauperũ, partẽ eſſe bellicã, partem imbellẽ. & rurſus ex plebe partẽ agrorũ culturæ dedità videmus, partẽ mercaturæ, partẽ opificijs & ſordidis miniſterijs. Nobilitatis quoq; dr̃ię ſunt ſm opulentiã, & magnitudinẽ cenſus. ſunt enĩ alĩ equites: quod mun⁹ nemo faciliter ſupportare põt, niſi ſit diues. Itaq; antiquis temporibus quęcunq; ciuitates equeſtri potentia excellebãt, in his paucorum potẽtia gubernabat: equitatu aũt bella cõtra finitimos exercebãt. ceu Eretrienſes, & Chalcidẽſes, & Magneſii, qui ſunt ſup Mæandro, & aliæ plures Aſiaticarum ciuitatum. Præterea ſunt aliæ q̃s iuxta diuitias nobiliũ dr̃iæ. quoſdã enim genus, quoſdã virtus extollit, & ſiquid aliud tale ciuitatis partẽ eſſe oporteat, dictum eſt, vbi de optimatibus tractauimus. ibi nanq; diſtinximus, ex quot partibus neceſſarijs omnis conſtat ciuitas. & hę quidẽ partes, qñq; concurrunt oẽs ad rempublicã gubernandam, quãdoq; plures. Patet igitur, q̃ neceſſe ẽ plures reſpublicas eſſe inter ſe differentes ſpecie. nã & hæ partes earũ inter ſe ſpecie differunt. Reſpublica enim eſt inſtitutio gubernatorũ. hanc vero diſtribuunt oẽs, vel ſm potentiam eorũ qui participes ſunt, vel ſm aliquam equitatem cõem. dico autẽ, veluti tenuiorum, & opulentiorũ, vel cõem aliquam amborum. Neceſſariũ eſt ergo reſpublicas tot eſſe, quot ſunt inſtitutiones circa earum ſupereminẽtias, & ſm dr̃iam partium. Maxime vero duæ videntur eſſe. quẽadmodum de vẽtis dici ſolet, alios quidem eſſe boreales, alios auſtrales, cæteros autem ventos horũ eſſe exceſſus: ſic etiam reſpublicas duas eẽ, popularem ſcilicet, & paucorum potentiam. nam optimates ſpeciẽ eſſe paucorũ potẽtium poſuere, & eã quę vocaſ reſpublica, dicebant eſſe popularem: quẽadmodum de ventis zephyrũ quidem borealem, eurum autẽ auſtralem. Eodẽq; modo in harmonijs, vt quidam tradunt. nã & in illis poſuerunt duas ſpecies, vnã doricã, alteram phrygiam, cęteras vero oẽs, vel ad doricã, vel ad phrygiam referri. maxime quidẽ igit̃ conſueuerũt, de rebuspublicis ſic exiſtimare. Sed certe verius ac melius ẽ, vt nos diuiſim⁹, duarum vel vnius recte cõſtitutę cęteras

G esse transgressiones, & aliquas esse probe tẽperatæ harmoniæ, alias vero ipsius optimæ reipu. id paucorũ vero potentiã inclinant quæ duriores sunt ac magis violentæ: quæ vero remissæ & molles, ad popularẽ statum.

De popolari gubernatione, ciuitatis partibus, officijs plebis, nobilium, ac popularis gubernationis. Cap. 4.

NEq; vero popularis: ita simpliciter ponenda, vt quidam ponũt, vbi multitudo dominat. nã & in paucorum H potentijs, & vbiq; maior pars præualet. Etenim si essent vniuersi mille trecenti, & horũ mille forẽt opulenti, neq; partẽ gubernationis darent trecẽtis illis pauperibus ingenuis, ac in cæteris paribus, nemo certe diceret hanc esse popularẽ. Eodẽq; modo, si pauci quidẽ inopes in ciuitate plus possent q̃ multi & opulenti, nec honores illis impartirent, nemo vtiq; diceret hanc eẽ speciẽ, quæ appellatur paucorũ potentiũ. Potius itaq; dicendũ I fuerit popularẽ quidẽ esse, cũm penes ingenuos hoīes est gubernatio: paucorũ aũt potentium, cũ penes opulẽtos. sed cõtingit vt alteri multi sint, alteri pauci. pleriq; enim ingenui sunt, rari vero diuites. Etenī si magistratus, honoresq; publici fm magnitudinẽ distribuerent, vt in Æthiopia quidam tradũt fieri, vel fm pulchritudinẽ, paucorũ esset gubernatio, cum parua sit multitudo magnorũ & formosorum. Verũtamen nõ isto modo fit est respublicas istas determinasse. sed cũm plures sint partes & multitudinis & paucorũ potentiũ, adhuc resumendũ est, vt neq; ingenui pauci existẽtes pluribus, neq; multitudo ingenuis dominet. vt in Apollonia, q̃ est in Ionio & Thera. in vtraq; enim istarũ vrbium honores dignitatesq; erãt illorũ, qui nobilitate præstabãt, & qui primi in eas colonias venerãt, qui erant pauci: non aũt diuitũ, licet multitudine diuitũ superaret popu K lus. vt in Colophone antiquit⁹: ibi enim possidebat magna patrimonia multitudo, antequam bellũ gererent aduersus Indos. Sed est multitudinis quædã gubernatio, qñ ingenui hoīes & inopes multi existentes gubernant rempublicã. Paucorũ vero potentiũ, qñ opulenti & nobiliores pauci existẽtes gubernãt. Quòd igitur plures sint rerũpublicarũ spẽs, & quib⁹ de causis, patet. Quamobrem vero plures sint, q̃ illæ quas dictum erat, & M quænã istæ sint, & gp quid, deinceps dicem⁹, principio vnde prius assumpto. fatemur enim nõ vnam partẽ, sed plures oẽm habere ciuitatẽ. Vt igiť si animalis vellemus spẽs capere, primo segregaremus id quod necessarium sit animal oẽ habere, ceu quædã sensoriorũ, & q̃ cibum cõficiat atq; recipiat, puta os & ventrẽ, & præterea illas, quibus mouent partes. Si itaq; tot spẽs

solum,

A ſolum, harum vero differentiæ ſorent, dico autem ceu oris genera plura, & ventris & ſenſoriorum, & præterea earum quibus mouent, partium, harũ cõiugationis numerus neceſſario efficiet plura genera animaliũ. non.n. fieri põt, vt idem animal habeat plures differentias oris, ſic ẽt nec aurium. itaq; qñ ſuſceptę fuerint oẽs combinationes iſtorum, facient ſpẽs animalis: & tot quidẽ ſpecies, quot cõiugationes ſunt partiũ neceſſa-
B riarum. Eodẽ modo de dictis tribus publicis ciuitates. n. nõ ex vna, ſed ex multis partibus cõſtant, vt ſæpius dictum eſt. Vna q̃dã pars eſt circa alimẽta multitudo, quos agricolas dicim⁹. Altera vero pars ea quæ vocaſ mechanica. hęc aũt verſaſ circa miniſteria, ceu artes, ſine q̃bus ciuitas habitari non põt. harũ vero artiũ aliq̃ ſunt neceſſariæ, aliæ ad delitias pertinent, & ad vitę cultum. Tertia pars eſt fo-
C renſis multitudo, q̃ circa emendũ vendendumq̃, et circa mercaturam & numulariam verſatur. Quarta pars, mercenarij. Quinta, Propulſatores belli. quę quidem pars non minus neceſſaria eſt ciuitati q̃ aliqua ſuperior, aduerſus inuadentes, ſi velint tueri libertatẽ. impoſſibile eſt. n. vt quę ciuitas vocari mereatur, ſit natura ſerua. per ſe. n. ſufficiens ciuitas: ſeruus autem non per ſe ſufficiẽs eſt. Quapropter in libris de Repub. ornate quidẽ hoc, ſed nõ ſufficienter di D
ctũ eſt à Socrate. inqt. n. ex quatuor maxime neceſſarijs ciuitatẽ conſtare. hos aũt eſſe, textorẽ, agricolam, coriarium, ædificatorem. rurſus vero adiungit, quaſi illa nõ ſufficiant, fabrũ ferrarium & paſtorem: & inſuper negociatorem, & numulariũ. & hæc omnia complent primã ciuitatem. Quaſi vero ciuitas omnis neceſſariorum gratia ſit conſtituta, ac non magis gratia honeſti, & quaſi eque indigeat E
coriarijs, agricolis, propulſato-
res autem belli non primã facit partem, antequã aucta regiõe, ac vicinis coactis, ad bellum deueniaſ. Atqui & in quatuor illis, & in quotcunq̃ cõicantib⁹, neceſſariũ eſt eẽ aliquẽ, qui ius dicat, ac decernat. Siquidẽ ergo animã quis ponat animalis eſſe partẽ magis q̃ corpus, & ciuitatũ magis talia ponendum eſt eſſe partes, q̃ ea quæ pertinent ad neceſſariũ vſum, propulſato-
res belli videlicet, ac iuſtitię iu- F
diciarię exhibitores, ac præterea cõſultores, q̃ eſt ciuilis prudentię opus. & hoc ſiue ſeparatim exiſtat quibuſdã, ſiue eiſdẽ, nihil refert ad hũc ſermonẽ. nã & in armis eſſe, & agros colere ſæpe contingit eiſdẽ. Quare ſi hæc & illa ponenda ſunt ciuitatis eſſe partes, manifeſtũ eſt q̃ & propulſatores belli pars neceſſaria ſunt ciuitatis. Septima pars eſt eorũ, qui magna patrimonia habẽtes, reipublicæ one-

ra

G ra ſuſtinent, quos opulentos vocamus. Octaua, eorũ qui publicã operã exhibent, & qui in magiſtratibus gerendis occupati exiſtunt. ciuitas .n. abſq; magiſtratibus eſſe nõ põt. neceſſariũ igit̃ eſt, eũ quoſdã qui magiſtratus gerere valeãt, & hoc munus ſuſtinere vel perpetuo, vel ad tẽpus. Reliqua vero ſunt illa, de quibus paulo ante determinauimus, in cõſulẽdo, & ius litigãti in ciuitate reddendo verſari. Si igit̃ hæc ciuitatibus adeſſe opꝑ, H rectẽq; fieri & iuſte, neceſſariũ eſt eſſe aliquos, qui virtutẽ habeant rerũ ciuiliũ. Cæteras ergo potẽtias eiſdem adeſſe poſſe videnꝫ pluribus, ceu eoſdẽ eũ propulſatores belli, & agricolas, & artifices, & præterea conſultores & iudicantes. Arrogãt quoq; ſibi virtutẽ cuncti, & multifariã ſe idoneos exiſtimãt ad gubernandũ. verũ pauperes ac diuites eoſdẽ eſſe impoſſibile eſt. quapp hæ partes præcipue videnꝫ eũ ciuitatis, ſopes ſ. et opu- I lenti. Et ꝓterea ex eo, qđ vt plurimũ alĩ pauci ſunt, alĩ multi, maxime omniũ cõtrarig ſteer ſe partes iſtæ apparẽt. itaq; & reſpublicas ſm earũ prẽualentiam cõſtituerũt: ac duas videnꝫ, ſ. popularis & paucorũ potẽtia. Sed q̃ ſint plures, & ob quas cauſas dictũ ẽ prius. Quòd vero & popularis ipſi⁹ ſpecies ſint plures, et paucorũ poẽntiũ oſtẽdem⁹. Pat. e autẽ hoc ex his quæ dicta ſunt. nã & in plebe, & in nobilitate plura ſunt genera. Plebis q̃ F. dẽ vna ſpecies, agricolæ, alia artifices, alia negotiatores, q̃ emẽdis vendẽdiſq; rebus intẽdit, alia circa rẽ maritimã, & horũ alĩ bellatores, alĩ mercatores, alĩ * nautæ, alĩ piſcatores. multis .n. locis horũ oſium turba ingens, vt piſcatores Tarẽti & Bizantĩ, naualis multitudo Athenis, mercatores in Aegina, & Chio, portitores in Tenedo. inſup manuales & paruas facultates habentes, qui ocioſi eſſe nõ põt. Prẽterea qui nõ ex vtroq; L parente ciue ſunt orti, liberi tũ hoſtes, & ſiqua hmõi plebeiorũ hoſtium ſpecies altera. Nobilitas vero, diuitiæ, genus, virtus, diſciplina, & his ſimilia, quæ dicũtur ſm eandẽ dr̃iam. Popularis igitur prima ſpecies dr̃ maxime ſm ęqualitatem. vult .n. lex huius popularis pares eſſe diuites et pauperes, nec alteros plus poſſe, alteros minus, ſed vtroſque eẽ ęquales. ſiquidẽ maxime liber eſt in populi ſtatu, vt putãt quidã, et ęqualitas certe eſſe M maximẽ pariter oĩbus reipubli cę participantibus. cũ vero populus ſit multitudo, et id obtineat qđ plurib⁹ videaꝫ, neceſſe eſt vt hæc ſit popularis gubernatio. vna igitur ſpẽs popularis ẽ hæc. Alia vero ſpẽs, vt magiſtratus honoreſq; in repub. ſm cenſum patrimoniorũ, & eũ quidẽ parũ, tribuãt, ita vt q̃ tãta poſſidet, habilis ſit ad honores reipublicę ſuſcipiendos: qui vero nõ

* alĩ ꝓ nautæ.

A non poſſidet, ſit inhabilis. Alia ſpecies popularis eſt, vt oſbus oſno ciuibus habilitaꝫ ſit, mō ñ ſint aliqua ex cā obnoxij: dominet autē lex. Alia ſpēs popularis eſt, vt oēs oſno habiles ſint ad magiſtratꝰ gerēdos. mō ſint ciues, & dominet lex. Alia ſpēs eodē mō, niſi qꝫ nō lex dominatur, ſꝫ multitudo. hoc aūt fit, qñ populi decreta ꝓualēt legibus. Accidit vero ob ꝓpoſtēs quoꝺā, q populū ducūt. nā in ħs rebus publicis in qbꝰ dominatur

B lex, prępotens aliquis non fit, q populū ducat, ſed optimi ciuiū rēpublicā gubernant. Ac vbi leges ñ domināt, ibi ductores populi oriunt. ſolus. n. populus regit, cōpoſitus vnus ex pluribꝰ. multitudo. n. authoritatē dominādi habet, nō vt ſinguli, ſed vt oēs. Homerus aūt cū dicit non eē bonū vt plures regant, vtrū de hac dicit, vł de illa cū plures gubernant, vt ſinguli, incertū eſt. Talis ergo populus, vt pote abſolutā poteſtatē habēs dominari ſolus q̄rit, nec vlli legi ſubeſſe, efficiturq; dominator. itaq; aſſentatores eius in pretio habētur. Et eſt hmōi populus in gubernatione ſua tyranno ꝓſimilis. ħdē nēpe mores, & vtrobiq; meliores deprimuntur. et decreta huiꝰ populi perinde ſunt, vt tyrāni p̄cepta. & ductores ſuaſoresq; huius populi ſunt velut adulatores illi, q circa tyrannos verſant. & vtriſq; apud vtroſq; potētia par, tā adulatoribus pe-

nes tyrannū, q̄ ductoribus ſuaſoribusq; populi apꝰ ipſum populū. Hi authores ſunt, vt decreta legis infringant, & ad voluntatē populi cuncta referant. cōtingit ĩt illis fieri poſſēs ex eo, qa populus dominat oſum. ipſi aūt voluntatē populi maxime ducūt, qñ fides à populo eis adhibet. Prēterea qui de magiſtratibus conqueruntur, ad iudicium populi negocia referunt: populus aūt gratanter audit eorū ꝓuocationes. quare ꝓ hūc modū magiſtratus irritant oēs. Meri to aūt reprehēdere vident qui dicūt hmōi popularē nō eē legitimā reipublicę ſpēm. vbi. n. leges nō prevalent, nō ē reſpublica. nā lex dominari oſbꝰ debet, in particularibus aūt magiſtratus & reſpublica prōuidere. Itaq; ſi eſt popularis vna ſpecierū reipublicę, clarū eſt q talis gubernatio, in qua decretis cūcta efficiunt, nō eſt proprie popularis. nullū. n. decretū recipit eſſe vłt. De popularis igit ſpēbus in

C hunc modū determinatum ſit.

Quòd quatuor ſint ſpecies pauorum gubernationis, et de permixtis gubernationibus. Cap. 5.

PAucorū vero gubernationis ſpecies vna eſt, in qua magnū habētes cēſum ad gubernationē reipublicæ recipiuntur, atq; ita magnū, vt rennes hoſes adeū peruenire non poſſint. is vero qui tanta poſſidet, habilis ſit ad rēpublicā gerēdam. Alia ſpēs eſt, cū à paruo

D

E

*Aristo. diſſoluamus

F

*iudicat.

cenſu

G censu eſt magiſtratus habilitas, & eligunt ipſi eos qui deſunt, ſi igiſ ex oĩbus hoc faciũt, vĩ hoc eẽ potius optimatũ. ſin vero ex paruo numero, paucorũ potentiæ. Alia ſpecies eſt, cũm filius patri ſuccedit. Quarta ſpecies, cũ hoc ſit qđ modo dixim⁹, vt lex non dominetur, ſed illi qui regunt. Et hęc ſpẽs in paucorũ gubernatione correſpõdẽs eſt, vt tyrannis in monarchia, et vt eſt in populari ſtatu vltima illa ſpecies de qua diximus. & vo-
H cant hmõi ſpecies paucorum potentiam gubernatiõis igitur paucorum hæ ſpecies ſunt. Nec latere nos debet, q⁹ multis locis accidit rẽpublicam quæ ſm leges non ſit popularis, more tñ & geſtione populariter gubernari. ſiſt autem econuerſo apud alios contingit rẽpublicam ſm leges eſſe popularem, moribus tñ et geſtione ad paucorum gubernationẽ magis referri. Contigit aũt hoc maxime poſt mutationẽ rerumpublicarum. non
I n. ſtatim mutantur, ſed contenti ſunt ab initio hoſtes parua acceſſione potentię. Itaq; leges q̃dem manent vt prius erant, p̃ualent tamẽ qui rempublicam mutauerunt.

De ſpeciebus populãris, & paucorum potentiæ, & cauſis earum. Cap. 6.

QVòd aũt tot ſint populãris & paucorũ gubernationis ſpẽs, ex his patet. Neceſſe eſt. n. aut oĩa partes populi, quas ſupra enumerauimus, reipublicæ gubernationẽ K habere, aut quaſdã habere, quaſdam non habere. Cũ igitur agricolæ, & mediocria poſſidentes rẽpublicã gubernant, ſm leges eſt gubernatio. victũ. n. ex opera ſua quærere habẽt, nec otioſi eſſe poſſunt. itaq; lege conſtitu-
a, ſolummodo neceſſarijs concionibus intendunt. alijs aũt recipi ad rempublicã licet, cũ tanta poſſidẽbunt quanta determinat lex. ómnino. n. nõ licere oĩbus, paucorum potẽtię eſt. ona
L ri aũt eum qui nõ redditus habeat, impoſſibile. Hæc igiſ his de cauſis vna eſt ſpecies populãris gubernationis. Altera vero ſpecies eſt, ob adhibitã electionem oĩbus licere qui prohibiti nõ ſint per genus, vt poſſint tñ in otio eẽ. quapropter in hmõi quidẽ populari adminiſtratione leges prẽualent et gubernãt, quia redditus nõ eſt. Tertia ſpecies eſt. oĩbus omnino licere rempublicam gerere, qui liberi ſint, non tñ licere ob ſupradictam cauſam. quare neceſſariũ M in hac quoq; legem dominari. Quarta vero ſpecies eſt illa, quę poſteris temporibus in ciuitatibus eſſe cœpit. maioribus. n. factis ciuitatib⁹ q̃ ab initio fuerãt, et redditibus facultatibusq; abundantibus, participant oĩs reipublicę pp multitudinis prẽualentiã: verſanturq; in republica gubernãda, ex eo qa poſſunt otioſi eſſe, ẽt inopes, mercedem capiẽtes. maximeq; hmõi multitudo

A titudo otiosa est. non.n.cura rei familiaris proprie eos impedit, quę diuites ita occupat, vt sępe à cōmunionibus absint & à iudiciis. ex quo fit vt multitudo pauperū dominetur in republica, nō aūt leges. Species igitur popularis gubernationis tot, ac tales sunt, ob necessitates supra dictas. paucorum autem gubernationis prima species est, quādo plures habent patrimonia, sed non admodū ampla. faciūt enim potestatē participandi ei B qui tanta possidet. Et propter multitudinē eorum qui ad rēpublicam recipiuntur, necesse est non hominem, sed legem dominari. quanto.n. magis distant à monarchia, neq; tā amplas habent facultates, vt eas negligēdo otiari valeant, neq; ita exiguas, vt à ciuitate victūq; rant, necesse est vt legem velint dominari, non aūt ipsos. Quòd si pauciores sint qui possident patrimonia, siquidem plura q̄ prius, secunda species fit gubernatiōis paucorum. magis enim potentes, plus habere se dignos putant. quapropter ipsi sumūt ex alijs, qui ad rempublicam se conferunt. ppea quia nondū ita robusti sūt, vt absq; lege gubernare possint, legem hmōi posuere. Quòd si eō deueniant, vt ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatio fit gubernationis paucorū. ipsi.n. per se magistratus & imperia retinēt, sm legē iubentē, vt parētum defunctorum loco filij succedant. Quòd si magis ēt subnixi sint opibus & amicitijs, prope est talis potentia ad monarchiā, & dominanē homines, non autem lex. & hæc est quarta spēs gubernationis paucorum, correspondens vltimæ speciei popularis. D

In quot species Plato respublicas diuiserit: & de optimatum natiua specie. Cap. 7.

SVnt insuper duo alia genera rerumpublicarum, præter eas in quibus aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes speciem esse vnam ex quatuor. Dicunt autē eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularem, & quartam, quam vocant optimatem. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant rempublicam, sed quia non spe fit latet numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum: vt Plato in libris de Republica facit. Optimatem igit̄ se recte habet appellare illā, de qua tractauim⁹ i primis libris. quę.n. ab optimis viris simpliciter per virtutē est gubernatio reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum virorum, eam solum iustum est optimatem appellari. in sola.n. ista simpliciter idem est vir bonus & ciuis. in alijs autem boni sunt ad speciem gubernādi sui. Sunt tñ quędam, quę differentiam E F

G tiã habeant à paucorũ gubernatione (& appellant optimates) & ab ea q̃ vocatur, respublica: vbi nõ solũ respectu diuitiarũ, ſ̃ ẽt respectu virtutis ad gubernationẽ reipublicæ ſumuntur. Hæc reſpublica differt ab illis, et naturã optimatis ſapere vĩ. nã in his ciuitatibus nõ faciũt publice curã virtutis: ſunt tñ qui dã ꝓſtantiores, qui vident eſſe boni viri. Vbi ergo reſpublica reſpicit ad diuitias, & ad virtutẽ, & ad populum, vt eſt apud
H Carthaginenſes, ea naturam optimatũ ſapere videt. & vbi ad duo illorum ſolum, vt Lacedæmoniorũ, ad virtutem & ad populum: & eſt hæc mixtura popularis ac virtutis. Optimatũ igitur poſt illam primam optimam rempublicam gubernandi formam, hæ duæ ſpecies ſunt. & tertia, quæcũq; illius quæ appellatur reſpublica, inclinãt ad paucorum gubernationem.

De ea quæ nomine generis reſpublica peculiariter appellatur. Quid ſit ea quã cenſo poteſtatem dicunt. De bonis legibus.

I *De ſimbus optimatũ, popularis et paucorum potentiæ.* Cap. 8.

RElíquum eſt vt de ea q̃ appellat reſpublica dicamus, et de tyrannide. Ordinauimus aũt ipſam nos, cũm prius non eſſet, neq; hanc tranſgreſſio, neq; illæ, de qbus mõ dixímus, optimates, quia re vera oẽs aberrãt à rectiſſima gubernandi forma. poſtmodũ cũ iſtis numerant, et ſunt harũ trãſgreſſiones et labes, vt in ſuperioribus K circa principiũ diximus. merito aũt poſtremo loco tyrãnidẽ reſeruauimus, ꝓpea q̃ iſta minime eſt reſpublica: noſtra vero materia eſt de republica tractare. Qua igit de eã ſic ordinauimus, dictum eſt. Nunc aũt eſt à nobis de illa q̃ cõi nomine appellat reſpublica, oſtẽdẽdũ, nã clarius eius vis apparebit poſt determinationẽ eorũ q̃ ad paucorũ gubernationẽ, & ad popularẽ ſpectabant. Eſt. n. reſpublica (vt ſimplr dicam⁹) mixtura L paucorũ gubernationis ac popularis. Conſueuerunt aũt eas q̃ inclinant ad popularẽ, vocare reſpublicas: eas vero quæ ad paucorũ gubernationẽ, vocare optimates: ex eo quia opulentioribus doctrina atq; nobilitas magis aſſeſſe conſueuerunt. præterea qui diuitias habent, ea vident habere, ꝓp quæ cæteri iniurias faciũt. vnde & honeſtos, & bonos, & nobiles iſtos appellant. Cũ ergo optimatũ gubernatio velit excellentiã tribuere M optimis ciuibus, & paucorũ gubernationẽ eẽ dicãt ex bonis & honeſtis magis, vĩ impoſſibile quæ ciuitas nõ ab improbis ſed ab optimis gubernetur, eã non bene gubernari: eodẽq; modo quæ leges non habeat bonas, gubernari ab optimatibus. Habere aũt leges bonas, nõ id eſt, ſi recte ſint poſitæ, nec eis pareatur. Itaq; vna recte legũ iſtitutio putãda eſt, legibus parere: altera,

vt

A vt recte ſint leges poſitæ, qbus parere oportet. fieri.n.ꝑt vt pareant ciues male poſitis legib⁹. id aũt dupliciter accidit: aut.n. optimis quantũ datur ipſis, aut ſimpliciter optimis. Videtur autem optimatũ eſſe, maxime honores tribuere ſm virtutẽ. finis n.optimatum virtus: paucorũ vero gubernationis diuitię: popularis aũt libertas. Quod autẽ pluribus vĩ, cõmune eſt oſum. nam in paucorũ, & multitudinis gubernatione, & in optimo
B rum, quod vĩ maiori parti eorũ qui in republica verſantur, id obtinent. In pleriſq; igit̃ ciuitatibus, hęc ſpecies gubernandi reſpublica vocatur. ſola.n.mixtio coniecturã facit opulentorũ & inopum, diuitiarum & libertatis. Ferè.n.apud plurimos, hi li & qui diuitijs pollent, bonorum & honeſtorum locũ obtinere videnť. Cũ vero tria ſint, quę circa ęqualitatẽ reipublicę contẽdant, libertas, diuitię, vir
C tus (nam quartum illud quę appellatur nobilitas, duobus conſequẽs eſt: nobilitas. n. eſt antiquę diuitię, & virtus) manifeſtũ eſt, ꝙ duorũ mixtura diuitiũ & pauperũ eſt reſpublica appellanda. trium vero, optimatũ gubernatio maxime aliarũ, præter illã veram & primam. Quòd igitur ſint aliæ reſpublicę præter monarchiã & popularem, et paucorum potentium dictum eſt: & quales iſtæ, & in quo differant inter ſe, et optima tum gubernatio, & aliæ ſpecies D quæ ad optimates declinant, & quo modo non longe diſtant inter ſe, manifeſtum eſt.

Quo pacto ea quæ reſpublica appellatur, conſtituatur ex paucorum potentia et populari, et de modis mixtionis. Cap. 9.

QVomodo aũt fiat prꝫter popularẽ & paucorum potentiã illa quę appellatur reſpublica, & quo in ordine reponẽda ſit, deinceps dicemus. & ſimul apparebit qbus definiant popularẽ & paucorũ E gubernationem. ſumẽda eſt.n. horũ diſtinctio, poſtea ex his ab vtraq; tanq̃ regulam ſumentes cõponere oportet. Sunt aũt definitiones tres cõpoſitionis ac mixturę. aut.n. ambo ſumẽda, quorum vtrãq; leges ponunt: ceu circa iudicia. In paucorum. n. potentia diuitibus pœnã conſtituunt, niſi iudicando aſſint, pauperibus vero mercedẽ nullam: in popularibus, aũt pauperibus mercedẽ, diuitibus autem pœnam nullam. cõe ac me F dium iſtorum ambo hæc. itaq; & ciuile: mixtũ eſt.n. ex ambobus. vnus igitur modus hic eſt combinationis. Alius aũt mediũ capere, eorũ quæ ab vtriſq; iubenť: ceu concionari, hi quidẽ à nullo cẽſu vel exiguo penitus, illi vero à magno cenſu. cõe certe neutrũ, ſ; mediũ vtriuſq; cẽſus. Tertiꝰ vero ex duobꝰ iuſtis. hęc qdẽ ex populari lege, illa aũt ex paucorũ gubernatiõe, di-

co

G eo aũt tale aliquid, vt videſ, populariſ quidẽ magiſtratus forti ri, paucorũ aũt gubernationis eligere: & populariſ, non ex cẽ ſu tribuere, paucorum autẽ ex cenſu. Optimatũ igitur ac ciuile, ab vtraq; vtrunq; accipere: ex paucorũ quidẽ gubernatione electiuos facere magiſtratus: ex populari aũt ſumere nõ per cenſum. modus igitur admiſcẽdi talis. Bene autẽ admiſcuiſſe populare & paucorum gubernationem finis eſt, qñ eadem re H ſpublica dici põt populariſ, & paucorũ gubernatio. Patet .n. hoc accidere dicentibus eas bene eſſe commixtas. accidit hoc ẽt medio. conſpicitur nanq; in eo vtrunq; extremorũ. quod cõtingit Lacedæmoniorum reipublicæ. Sunt .n. permulti qui aggrediuntur dicere eam eſſe populare, propterea q populariter complura in illa ſunt conſtituta. ceu primum circa educationẽ puerorũ. pari .n. modo diuitum filiõ educantur, & paupe I rum, & erudiũtur per eum modum, per quem valeant pauperum filiõ erudiri. ſimiliterq; in ſequenti ętate cũ viri facti ſunt, in illo non magis conſpicuus dives q; pauper. Cibi quoq; ñdẽ vtriſq; in comeſſationibus. Veſtitu ẽt tali diuites vtũtur, qualẽ & pauperũ quiuis habere poteſt. Prꝫterea, duorum maximorum magiſtratuũ, alterum eligit populus, alterum gerit. ſenatores .n. per populum eliguntur, ephori aũt ex populariſ K conſtituuntur. Aliq; vero dicũt eſſe illam paucorum gubernationem: qñ multa habeat quę paucorum potẽtiã aſſerunt. ceu oẽs dignitates per electionem conferri, per ſortẽ vero nullam. & inſuper apud paucos poteſtatem eſſe necandi, & in exilium pellendi, ac cætera hmõi permulta. Oportet .n. in republica bene temperata vtrunq; videri ineſſe, & neutrum. & conſeruari per ſeipſam, non aliunde. & L per ſeipſam, non per alios multos extraneos, qui velint. nam & prauæ reipublicæ hoc poteſt contingere. ſed nec velle quidẽ gubernationem alterã quoqũo partium ciuitatis oſno. Quemadmodum igitur oporteat rem publicam conſtituere, & ſimiliter illas quę appellantur optimates, dictum eſt.

De tyrãnide, et modis tyrãnidis. Ca. 10.

REſtat nũc vt de tyrannide dicamus: non q multis verbis indigeat, ſed M vt habeat I hoc tractatu locum ſuum: qñquidem hanc quoq; poſuimus partem eſſe aliquam publicæ gubernationis. De regno igitur determinauimus in ſuperioribus libris, vbi tractatum eſt à nobis, nunquid regis gubernatio vtilis ſoret ciuitatibus, an inutilis, & quo, & vnde conſtituere oporteat, & quomodo. Tyrãnidis vero ſpecies duas ibidem diſtinximus, propterea q earum potẽtia quodammodo

A do alteratur ad regiã guberna-
tionẽ, ex eo quia ambę poteſta-
tes iſtę ſũt ſm leges. nã & apud
Barbarorũ quoſdã eliguntꝫ aliq
ad gubernãdum ſoli, cũ abſolu-
ta omnimodaq; poteſtate. Et
apud Græcos olim eodẽ mõ q-
dem eligebantꝫ, qui ſoli guberna
rent, quos vocabant Aeſymne-
tas. Habent vero hę inter ſe dif-
ferentias quaſdam. erant .n. re-
gię, ex eo quia ſm leges, et eo qa
volentibus imperabant: tyran
nicę autẽ ex eo, quia p arbitrio
B dominationẽ exercebant. Ter-
tia ſpecies tyrannidis, quæ ma-
xime proprie videtur id nomẽ
habere, oppoſita eſt regiæ poteſ-
tati abſolutæ. nã neceſſe eſt tyrã
nidem illam monarchiam, quę
nullis ſubiaceat legibus, & do-
minetur per vim æqualibus &
melioribus, ac reſpiciat ad pro-
priam vtilitatem, non ad vtili-
tatem ſubditorum. quapropter
inuoluntaria eſt, cũm nemo li-
ber ſponte ſua ferat huiuſmodi
ſeruitutem. Species igitur ty-
C rannidis tot, & tales ſunt.

De optima republica, partibus ciuitatis, mediocritate ſcilicet, exceſſu, atq; defectu. *Cap.* II.

QVæ vero ſit optima reſ-
publica, & q̃ vita opti-
ma pluribus ciuita-
tibus & hominibus, neq; p virtutẽ iudicant quę ſupra vulgus emergat, neq; per doctrinã quę ingenio indiget & adiumentis externis, neq; p gubernationẽ q̃ ad vocũ fiat: ſed vitã eã pro- D
bant, quã plurimi cõſequi poſ-
ſint, et gubernationẽ eã, quam
plurimę ciuitates valeãt recipe.
nã quas vocãt optimates, de q̃-
bus modo diximus, partim ex-
terius cadunt plurimis ciuitati
bus, partim appropinquant il-
li q̃ reſpublica vocatur. quãob-
rẽ de ambabus tanquã vna ſit,
dicendũ eſt. Iudiciũ aũt de oĩb⁹
iſtis ex eiſdẽ principijs eſt. Si. n.
recte dictum fuit in Ethicis, vi-
tã beatã eſſe ſm virtutem non
impeditã: virtutem aũt ipſam
eſſe mediocritatem: neceſſe eſt E
mediam vitã optimã eius, quã
ſinguli adipiſci valeant, mediо-
critatis. & has oẽs definitiones
neceſſe ẽ eſſe circa ciuitatis vir-
tutem, vitium, & rẽpublicam:
eſt. p. reſpublica vita quædã ci-
uitatis. In cunctis aũt ciuitati-
bus partes ſunt tres. nã alĩ diui-
tijs excellunt: alĩ paupertate ni
mia deprimunt: alĩ ſunt inter
hos medĩ. Cũ igitur confeſſi ſi-
mus mediocritatẽ, & medium
eſſe optimum, palam, q̃ bono-
rum fortunæ mediocris poſſeſ- F
ſio eſt optima omnium exiſti-
manda. hęc. n. facilis eſt ad obe-
dientiã mandatorũ. At vero ſi
modũ excedãt in alterutrã par-
tẽ (ceu ſi forma, ſi viribus, ſi no-
bilitate generis, ſi diuitijs, vel
ijs cõtrarijs, ceu ſi paupertate ni
mia, ſi imbecillitate egregia, ſi
ignominia multa) difficile ẽ vt
rõni obediant. fiũt. n. iſtorũ alĩ
ſuperbi et delinquẽtes aperte i re
bus magnis, alĩ occulte praui,

obediendũ rõni.

G et in reb⁹ exiguis fraudatores. iniurię vero inferunt qñq; p cō tumeliā, qñq; per dolū. Insuper hi minime circa gubernationē reipublicæ afficiunt, minimeq; consulunt: hęc aūt vtraq; dāno sa sunt ciuitatibus. Præterea q bonis fortunæ superabundant, ceu opibus, diuitijs, amicis, & alijs hmōi, nec sperū cuiusquā pati volunt, neq; sciunt. & hoc statim domi eorū natis existit: pp delitias .n. ne in scholis quidē præceptoribus obedire consuescunt. Qui aūt eorum sunt H in indigentia nimia constituti, deiecto nimium animo, vilesq; existunt. ex quo fit vt magistratū gerere neſciant, sed ad parendū seruiliter sint apti. illi vero sibi imperari nullo mō patiuntur, sed ipſi alijs tāquā domini, volūt imperare. Efficitur ergo seruorū & dominorum ciuitas, nō aūt liberorū: & aliorū inuidentium, aliorū spernentiū. qđ plurimū abest ab amicitia & ciuili societate. nā societas amicabile quiddā est: cū I inimicis .n. ne via quidē cōicare volunt homines. Vult quidē ciuitas ex paribus ac similibus eē, quātū maxime id fieri pōt. hoc aūt maxime existit medijs. itaq; necessario fit, vt hmōi ciuitas optime gubernetur, ex quibus diximus natura constare ciuitatē. Cōseruant quoq; ſ ciuitatibus isti maxime cęterorū ciuium. neq; .n. aliena cōcupiscunt, vt faciunt pauperes: neq; eorum bona cupiuntur ab alijs, vt accidit diui K tibus. & quia neq; insidiantur alijs, neq; alij ipſis, sine periculo degunt. Quapropter bene optauit Phocylides, multa mediocribus optima, mediocris esse volens in ciuitate. Patet igitur, q; ciuilis societas optima est, q; mediocres fit. easq; ciuitates recipere, vt optime gubernent, in qb⁹ mediocres plurimi sunt, ac plus possunt maxime quidē ambabus, vel saltē altera parte. hęc .n. addita, pręualere facit, et prohibet cōtrarios excessus fieri. Quapropter valde optandū est, vt ñ qui in republica versan tur, facultates habeant mediocres, ac sufficientes. nā vbi alij nimis multa possident, alij nihil, vel plebs sūma surgit, vel paucorum potētia illa extrema, vel tyrānus pp vtrunq; excessum. ex populari .n. statu nimiū supbo⁹, & ex paucorū potētia ad tyrannidē deuenit: ex mediocribus autem ac prope paribus, multo minus. cuius rei cām posthea, vbi de mutatiōibus tracta bit, dicemus. Quòd aūt media ſt optima, manifestū est. sola .n. seditionibus caret. vbi .n. pmultū ē mediocre, minimū seditiones et discordię ciuiū innascuntur: magnęq; ciuitates ob hāc ipsam cām minus seditiōib⁹ subiacēt, qa magna ſ his est mediocriū hoſum multitudo. paruas aūt ciuitates facile ē in duas partes diuidi oēs, ita vt nihil mediū relinquat, et ferè cuncti vel inopes

propo. hoc. L

pumū M

A inopes ſunt vel opulẽti. Popula
res quoq; gubernationes tutio-
res ſunt & diuturniores, q̃ pau-
corũ potentiũ ꝓp medios. Plu-
res.n.ſunt, et magis honoris ꝑti
cipant in populari gubernatio-
ne, q̃ paucorũ. nam q̃ſi ſine his
multitudo inops plus põt, male
ferre habẽt, ac cito pereunt. Si-
gnũ vero huius putandũ eſt, q
qui optime leges cõdiderũt, ex
mediocribus ciuibus fuere. nã
& Solon hmõi fuit, vt appareat
ex eius carminib⁹: & Licurgus
B (non.n.erat rex) & Charondas,
& plurimi aliorũ. Patet autẽ ex
his, & quia plurimę reſpublicæ
aut populares ſunt, aut pauco-
rũ gubernatiões. ꝓp id.n. qđ in
his frequẽter pauci ſunt medij,
ſemp qui ꝓualent (ſiue hi ſint q
facultates habent, ſiue popula-
res qui mediũ tranſcendunt) ꝑ
ſeipſos gubernationẽ agũt. itaq;
aut multitudo populi inſurgit,
aut paucorũ potẽtia. Prꝫterea,
ex eo qa ſeditiones fiunt, & pu-
C gnę inter multitudinẽ & opulẽ
tos, q̃buſcũq; vincere cõtingit,
hi neq; cõem amplius habẽt rẽ
publicã neq; ęqualẽ: ſed quaſi vi
ctorię premiũ reportãt rempu-
blicã obtinere: & alteri popula
rẽ ſtatum, alteri paucorũ poten
tiã faciunt. Prꝫterea qui princi-
patũ Grꝫcię habuerunt, hi ad ꝓ
priã reſpicientes rẽpublicã, aut
popularẽ ſtatũ in ciuitatib⁹ cõ-
ſtituerunt, aut paucorũ guber-
nationẽ, non ad ciuitatum illa-
rũ cõmoda reſpicientes, ſed
ad ſua. atq; ita ꝓpter cauſas eſſe D
ctũ eſt, vt vel nunquã mediorũ
illa gubernatio exiſtat, vel ad
modũ raro, et apud paucos. vn⁹
.n. vir cõſenſit ſolus ex hꝭ q̃ an-
tiq;tus in principatu fuere, hũc
gubernãdi modum cõſtituere.
Iamq; in ciuitatibus cõſuetudo
obtinuit, nõ velle æquale, ſed aut
imperare q̃rere, aut victos obe-
dire. Quæ igitur optima ſit re-
ſpublica, & quis ob cãm ex his
patet. De aliꝭ ãt rebuſpublicis, E
cũm plures populares & plures
paucorũ gubernatiões eẽ dixe-
rimus, quę prima ponenda ſit,
& q̃ ſecunda, & q̃ deinceps po-
tiot ſit aut deterior, determina-
ta optima, non erit difficile in-
tueri. neceſſe eſt.n. eſſe meliorẽ,
quę proxime huic accedit: dete
riorẽ vero, q̃ plurimum diſtat à
medio, niſi ad ſuppoſitionẽ qs
iudicet. dico aũt ad ſuppoſitio-
nẽ, quia multocies alia reipubli
cę forma eligibiliori exiſtẽte, ni
hil vetat aliam quibuſdam ma F
gis vtilem eſſe.

Quæ multitudo apta ſit ad populariẽ aut paucorũ gubernationẽ. Et legisla-tores ſemper ad medios reſpe-cere debere. Cap. 12.

QVæ aũt reſpublica qui-
bus, et qualis qualibus
cõferat, cõſequẽs eſt
tractare, ſed capiẽdũ prius ẽ vtr
de cunctis. Oportet.n. partẽ illã
ciuitatis q̃ rẽpublicã ſtare vult,
potentiorẽ eſſe, q̃ illa pars, quæ
non vult rempublicam manę-
re. Eſt autem ciuitas ex qua-

G li & quæo. dico aſſit quale, ceu libertatẽ, diuitias, diſciplinã, nobilitatẽ. quẽcunq; vero, ceu multitudinẽ populi prævalentem. Fieri aũt poteſt, vt quale exiſtat vni ciuitatis parti, ex qbus partibus ciuitas eſt cõſtituta: alteri vero quantũ, ceu maiorẽ eſſe numerum ignobilium q̃ nobilium, & pauperum q̃ diuitum. neq; tñ cũ ſuperequãtitate, quã tum ſuperari qualitate. propter hoc ad inuicẽ conferenda ſunt.

H Vbi ergo ſuperat pauperũ multitudo eam quam diximus proportionẽ, hic popularis gubernatio exoritur, ac ſpecies ſingulæ popularis ſtatus, ſm multitudinis exuperantiam. ceu ſi agricolarum multitudo plus poſſit, prima ſpecies: ſi multitudo* tenuiorum ac mercenariorũ, vltima ſpecies. & ſic de aliis, q̃ ſunt harũ mediæ. Vbi aũt ea pars, in qua ſunt opulenti & nobiles, ſuperat qualitate, quam deficiat quãtitate, hic paucorũ potẽtia, gubernatioq; exoritur: ac eodẽ

I mõ ſingulæ ſpẽs huius ſm exuperantiam iſtiuſmodi hominũ. Debet aũt qui legẽ ponit in republica, ſemper ad mediũ reſpicere. ſiue. n. ad paucorum gubernationem dirigant leges, de mediis eſt conſtandũ: ſiue ad popularẽ ſtatum, hos reſpicere debent. Vbi. n. mediocriũ ſuperat multitudo, vel vtrunq; extremũ, vel alterũ tñ, hæc reſpublica recipit ſtabilitatẽ. non. n. ẽ metus, ne q̃q; diuites cũ pauperibus cõſpirent cõtra medios

K creos. nunquã. n. alteri ſeruire alteris vellent. Quòd ſi cõiurent aliquando q̃runt, nullam aliã q̃ iſtam reperirẽt. nã per vices gubernare non paterentur, ob diffidentiam q̃ inter eos exiſtit. In cunctis vero locis arbiter eſt fidelisſimus. arbiter aũt medius, quanto q; melior eſt gubernatio temperata, tãto durabilior. Aberrant ẽt plerique illorũ, qui optimates reipublicæ gubernationes efficere volunt, non ſolũ in tribuendo nimiũ diuitibus,

L verumetiã in excludẽdo plebẽ. neceſſe eſt. n. procedẽte tẽpore, ex falſis bonis verum malũ euenire. diuitũ. n. cupiditates plus habẽdi magis deſtruunt rẽpublicam, quam multitudinis.

De ſimulatis legibus patrorum, ac populariũ contra ſe inuicem, ac earum iniquiſſimo: de gubernatoribus, & eo ex regni priui, in alias gubernationes ſatis ſua mutatio. Cap. 15.

S Vnt autẽ illa circa q̃ ſimulant, ac fallaciter prætexũt ad populũ, q̃q; numero: M concio, magiſtratus, iudicia, armatura, exercitatio. Circa concionẽ quidẽ, licere oĩbus adeẽ, ſed pœna appoſita diuitibus ſi nõ adſint, vel maiorẽ q̃ multitudini. Circa magiſtratus autẽ, nõ licere his qui cenſum habẽt magnũ, renũciare magiſtratui, pauperibus aũt licere. Circa iudicia vero, pœnã eſſe diuitibus niſi iudicent, pauperibus autẽ impunitatem, aut illis magnã,

his

A his paruã pœnam. vt eſt in Cha rõdæ legibus. Quibuſdã vero locis, oĩbus licet deſcriptis, ſi cõ cionibus iudiciſq; adeſſe. cp ſi deſcripti ſint et nõ exerceant, in pœnas inſidunt permagnas, vt metu pœnæ vitẽt deſcriptionẽ, neq; iudicia neq; conciones exercẽt. Eodẽ modo circa arma, & circa gymnaſia legibus ſtatuunt. pauperib⁹. n. licet nõ habere arma: diuitibus aũt pœna cõſtituta eſt, niſi habeant. & ſi gymnaſio ſe nõ exerceant pau-
B peres, nulla pœna eſt: diuitib⁹ aũt eſt pœna, vt alĩ metu pœnę ſe exercere cõpellantur, alĩ qui nullam formidẽt pœnã, non faciant. Hęc igitur paucorũ poteſtię ſunt machinamenta. In populari aũt ſtatu contra hęc, alia excogitant. Pauperibus. n. ſalaria ſtatuunt cõcionãtibus atq; iudicantibus: diuitibus aũt nullã pœnam imponunt. Itaq; manifeſtũ eſt, ſi quis velit iuſte hęc tẽperare, q oportet vtrinq; aſſumere. &
C illis quidẽ ſalaria cõſtituere, his autẽ pœnam. ſic. n. oẽs communicarẽt. nã illo quidem modo, reſpublica fit alterorum ſolum. oportet quidẽ rẽ publicam eſſe ex ĩs ſolũ qui arma poſſident. Cenſus aũt magnitudo definiri ſimpliciter nõ põt: ſed cõſiderata qualitate, attinet maximum, vt qui participant republica ſint plures q; ĩ qui nõ participant, hunc inſtituere. Volũt. n. pauperes & honorũ expres, qtẽ agere, ſi neq; cõtumelia eos q; afficiat, neq; D bona illis auferat. ſed hoc nõ facile: non. n. ſemp contingit vt q rempublicã gubernant ſint mites & humani. et conſueuerunt quocies bellum eſt, grauiter ferre, niſi ſuſcipiant alimẽta, nam ſunt egeni: & ſi quis alimenta porrigat, cupiunt bellũ. Apud quoſdã gubernatio reipublicæ exiſtit, non in ĩs qui ad armaturã ſunt habiles, ſed in ĩs qui exercebãt arma. *in Maliẽſibus* quidẽ gubernatio reipub. erat
E in iſtis: & magiſtratũ creabant ex ĩs qui militabant. Primalq; reſpublica apud Græcos cõſtituta eſt ex his qui bellum gerebant, poſteaquam deſierunt regna: ab initio quidem ex equitibus, nã robur belli tunc in equitibus habebaſ. peditatus. n. niſi ordo ac diſciplina adſit, inutilis eſt. hmõi aũt diſciplina & ordo antiquis illis temporibus nondũ erat: ex quo fiebat, vt in equitatu robur belli haberetur. ſed
F auctis ciuitatib⁹ q; in armis potentiã habebãt, plures ad cõmunionẽ reipublicæ recepti ſunt. ex quo factum eſt, vt quas nũc reſpublicas vocamus, tũc popularis ſtatus diceretur. Fuerat. n. antiqua ciuitatũ gubernatio rationabiliter paucorũ, & regia: pp paucitatem. n. hominũ non erat magnus numerus mediocriũ. itaq; pauci cũ eẽnt multitudine ee inſtituti õe, magis ferebãt ab alĩs gubernari. Quã igit ob eãm plures ſunt reſpubli-

carũ formæ, et quãobrẽ ꝓter eas
q̃ dicunt alię ſint (neq; n. popu
laris gubernatiõis vna eſt ſpẽs,
nec aliarum ſimiliter) ac ꝓterea
quę differentię ſint inter eas, &
quare accidat, et inſuper quę ſit
optima reſpublica, & vt pluri-
mũ dici poſſit, & aliarum qua-
lis qualibus congruat dictũ eſt.

*De partibus reipublicæ, conſiliis ſ. magi-
ſtratibus, iudicijs. deq; ſolendi pote
ſtate, et mõbris eius.* Ca. 14.

H RVrſus aũt & cõiter & ſe-
paratim de vnaquaq; di-
cemus, eorũ q̃ poſt hoc
ſequunt, cõueniẽti ſumpto prĩ-
cipio. Sunt ergo tres partes om-
niũ rerũpublicarũ in ſingulis,
quarum ſtudioſus legiſpoſitor
cõſiderare debet vtilitatẽ: vbꝰ
bene ſe habẽtibus, neceſſe ẽ rẽ-
publicã hũ ſe habere, et guber-
nãdi formas inter ſe differre, in
eo ꝙ ſingulę iſtarum differunt.
Harũ triũ partiũ vna eſt q̃ ver-
ſatur in publicis conſilijs. Alte-
ra in magiſtratibus, hoc ẽ quos
I eſſe oportet, & quã poteſtatem
habere, et quẽadmodũ debeant
creari. Tertia pars in iudicijs cõ
ſiſtit. Ea pars q̃ cõſulit, authori
tatẽ habet de bello et pace, de ſo
cietate belli ineũda vel diſſoluẽ
da, de legibus ferendis vel abro
gãdis, de morte, de exilio, de pu
blicatione bonorum, & ratio-
nibus repoſcendis. Neceſſe eſt
n. vel oſibus ꝑtibus hęc omnia
decernenda tribuere, vel q̃buſ
dam, ceu vni cuidam magiſtra-
tui, aut vĩribus, vel alijs alias vel
quibuſdã. Ota igitur & de om-
nibus populare eſt: talẽ. n. qua
litatẽ affectat populus. Sunt au
tẽ plures hmõi. Vnus ſi ſingula
riter & non ſimul oẽs: vt eſt in
rep. Teleclei Milesij, et in alijs re
bus publicis, deliberãt magiſtra
tus ſimul collecti. ad magiſtra-
tũ vero vadunt omnes ſingula-
tim ex tribubus & partibus et
minutis, donec tranſeat oẽs.
congregatur aũt populus, ſolũ-
modo pro legibus ferendis, &
pro his q̃ pertinent ad reipubli L
cæ ſtatũ, & pro ijs audiendis q̃
à magiſtratibus nũciant. Alius
modus eſt, oẽs ſimul cõuenire,
aut ſolũmodo ad magiſtratus
creandos & ad ferendas leges,
et pro bello vel pace, & ad ratio
nes repoſcendas: in cęteris ve-
ro eos, qui magiſtratũ gerũt, de
cernere ad ſingula deputatos,
vel ꝙ electionẽ vel per ſortem.
Alius modꝰ eſt, vt ad magiſtra-
tus creandos & ad rõnes depo-
ſcendas cõueniant oẽs ciues, &
ad deliberationẽ belli ſuſcipien M
di, vel ſocietatis ineunde: cæte-
ra vero magiſtratus exæquant
per electionẽ creati qđ fieri po-
teſt. tales vero ſunt quos exer-
cere neceſſariũ eſt eos qui ſciũt.
Quartus modus eſt, vt oẽs de
omnibus conuenientes delibe-
rent, magiſtratus vero de nullo
ſtatuant, ſed tñ primo loco ſen-
tentiam dicant: quemadmodũ
ſit in extrema illa gubernatio-
ne populari, quam in paucorũ

gu-

A gubernatione ſpeciei illi violen
tæ, et in gubernatione vnius ty
rannidi correſpõdere diximus.
Hi ergo modi populares om-
nes. Quoſdã vero de oĺbus pau
corum potentiæ. habet autem
et hoc differentias plures. qñ. n.
à mediocri cẽſu fiat aſſumptio,
& multi aſſumentur, pp eam
cenſus mediocritatem, & q lex
vetat non moueant, ſed ſequan
tur, & liceat poſſidenti cenſum,
habere, paucorum eſt hmõi gu
bernatio, ſed tñ ciuilis propter
B eius mediocritatem. Qñ vero
non oẽs participes ſunt, ſed qui
eligũtur, & ſm leges gubernãt,
vt & prius, paucorũ potentiæ
eſt. Qñ autem ipſi ſe eligunt, q
deliberandi authoritatẽ habẽt,
& qñ filius patri ſuccedit, ac do
mini ſunt legũ, neceſſe eſt hmõi
gubernationem eſſe paucorum
potentiũ. Sed qñ aliquorũ ali-
qui, ceu cũ de bello & pace, &
repetẽdis rationibus vniuerſi:
de aliis aũt magiſtratus electi,
C vel ſorte aſſumpti optimatum,
id eſt, vel eius q appellatur reſ
publica. Quõd ſi de quibuſdã
electi, de quibuſdam vero ſorti-
ti, & ſortiti vel ſimplr, vel ex
præfatis, vel communiter ele-
cti ac ſortiti, partim optimatũ
eſt, partim reipublicæ ipſius.
Diſtinguitur ergo ea pars, quæ
in cõſulendo deliberandoue cõ
ſiſtit in hunc modum pro natu
ra rerumpublicarum: & admi-
niſtratur vnaquæq; reſpublica
ſm hmõi terminationem. Con
fert autem & gubernationi illi, D
quæ nunc maxime videtur eſſe
popularis (dico aũtẽ ei in qua
populus dominus eſt & legum
in deliberando, ac melius diſpo
nendo) hoc idem facere in com
munibus, qđ fit circa iudicia in
paucorum potentia. imponunt
enim pœnã illis quos iudicare
volunt, vt iudicent: populares
vero mercedẽ ſtatuunt pauperi
bus. Confert & hoc idem circa
conciones agere. melius enim
deliberabunt, ſi omnes conſilio E
interſint, populus quidem cum
nobilioribus, iſti autem cũ po-
pulo. Confert etiam per electio
nem aſſumi eos, qui deliera-
turi ſunt, vel per ſortem æqua-
liter ex partibus ciuitatis. Con-
fert etiam ſi plurimum excellat
multitudo plebis eos qui ſunt
in gubernanda republica peri-
tiores, vel non omnibus merce-
dem tribuere, ſed quantum re-
ſpõdet numero nobilitatis, vel
ſortiri plures. In paucorum ve
ro gubernationibus, aut eligę- F
re quoſdã ex multitudine, aut
tale aliquid cõſtituere, quale eſt
in quibuſdam ciuitatib⁹, quos
appellant præconſultores ac le-
gum cuſtodes, ac de his ſolum-
modo rebus ad conſilium refer
re, de quibus iſti ante delibera-
uerint. Per hunc enim modum
populus interueniet in delibe-
rando, nec tollere quicquam
de Republica valebit. inſuper
aut illa decernere poterit popu-
lus, aut nihil contrarium illis,

G quæ præponentur: vel conſi-
derandi quidem omnes partici-
pes facere, deliberandi vero
magiſtratibus poteſtatē relin-
quere. Et oppoſitū eius facere,
qđ fit in populari ſtatu. populi
.n. decretum in condēnando ra
tum non ſit, ſed ad magiſtratus
rurſus referatur. qđ cōtra fit in
popularibus. magiſtratus.n.ab
ſoluendi, domini ſunt omnino:
condemnandi vero non, ſed ad
populum habetur recurſus. De
conſultando igitur et deliberan
H do, eiusq; poteſtate, in hunc mo
dum determinatum ſit.

*De magiſtratibus proprijs, qui neceſſa-
rijs, & honeſtis, & de magiſtra-
tuū cōſtitutionibus. Ca. 15.*

CONſequens his ē circa ma
giſtratus diſtīgere. hēt.n.
& hæc pars differentias
multas: quotq; magiſtratus eē,
& quarū rerū authoritatē habe
re oporteat, & pro quo tēpore
ſingulos: (nā alīj ſemeſtres alīj
breuiores, alīj annuos, alīj diu
turniores ſtatuunt magiſtratꝰ:)
I & vtrū opꝫ eē perpetuos, an ad
longū tēpus, aut neutrū an mul
toties eoſdē, aut non eundē bis,
ſed ūm ſemel: & ꝑterea circa cō-
ſtituendū magiſtratus, ex qbus
oportet creari, & à qbꝰ, & qūo.
de his.n. oībus oportet poſſe di
ſtinguere quot modis fieri poſ-
ſet, & qui quibus cōferant gu-
bernationibus reipublicæ. Eſt
aūt nec hoc quidē facile deter-
minare, quales magiſtratꝰ ſunt
nuncupandi: indiget.n. ciuilis
ſocietas multis præſidentibus. K
Quapropter nō oēs, qui vel eli
guntur vel aſſumuntur ſotte,
ſunt magiſtratus exiſtimandi:
vtpote ſacerdotes. hoc.n.aliud
quiddam ponendū eſt à ciuili-
bus magiſtratibus. Præterea q
pompas dicunt, & pręcones, &
legati qui eliguné. hmōi.n. cu-
ræ ciuiles aut omnium ciuium
ſunt ad vnā actionē, puta dux
eorum qui militant: aut ſm par
tem, vt mulierum puerorumq;
curatores. aliæ diſpenſatiuæ: ſę
pe.n. eliguntur quidā ad diſtri- L
buendā annonam. alię miniſtra
tiuæ, ad quas ſi opulenti eligā-
tur, ſubſtituūt ſeruos. Maxime
vero, vt ſimpliciter dicamus, il
li ſunt magiſtratus appellandi,
qbus datū eſt deliberare de qui
buſdā, et ſtatuere, et maxīe hoc
extremū. nā iubere imperioſius
eſt. Verū iſta quātū ad vſum ni-
hil differunt, vt ita dixerim. nō-
dū.n. determinata eſt hmōi de
nomine controuerſia: habet au
tē quandam aliā intellectiuam
conſiderationē. Quales aūt ma- M
giſtratus, et quot neceſſarīj ſunt
ciuitati: & quales neceſſarīj q-
dē, inutiles vero ad bonam rei-
publicę gubernationem magis
vtiq; quiſpiā dubitabit: & ad
omnē rēpublicā, & ꝑſertim ad
paruas ciuitates. Nā in magnis
quidem licet, & debent ſinguli
magiſtratꝰ ad ſingula opera de-
putari. ſufficit.n. multitudo ci-
uium ad magiſtratus gerēdos.
quare alios cum intermiſſione

magna

A magna tpiò, alios semel dumtaxat gerunt: meliusq; singula curant, q̃si in multis cura nostra distrahaf. Sed in paruis ciuitatibus necesse est in paucos, magistratus plures cõferre. nam cum sit pauciras hominũ, non facile est multos in magistratibus eẽ. qui enim postea forent successores horum? indigent q̃q; magistratibus eisdẽ & legibus, paruę magnæq; ciuitates: nisi q; hæ quidem sæpe indigẽt eisdẽ, illis vero multo tpe intermisso id accidit. quapp nihil prohibet multas simul curas illis demandare: nõ enim se impediunt. & pp hominũ paucitatẽ necessariã sunt magistratus quidã, quasi luminaria obeliscis imposita. Si ergo diceret possumus, quot necessariꝰ sit omni ciuitati, & quot nõ necessariꝰ quidẽ sed opportuni, facile quis sciens ista, cõiungat, quales coniungere congruat in vnũ magistratũ. Debet ẽt hoc non latuisse, quales conueniant fm locũ magistratus plurrũ curam habere, & qualiũ vbiq; in vnũ magistratũ potestate habere, ceu honestatis. vtrum in foro præfectũ annonæ, & aliũ alibi, aut vbiq; eundẽ. & vtrum fm negocia partiendum est, an fm personas. dico aũt, ceu vnũ curã honestatis, alium puerorum, & aliũ mulierum. & in rebuspublicis, vtriũ differunt fm vnãquãq; & magistratũ genus, vel nihil. ceu in populari statu, & paucorũ gubernatione, & optimatũ, & monarchia, vtrũ idem sunt magistratus potestatẽ habẽtes, sed nõ ex æqualibus, aut similibus, sed alij ꝑ alios. veluti in optimatibus quidẽ ex hominib⁹ doctis, in paucorũ aũt potentia ex opulentia, in populari statu ex ingenuis. vel existant quidã fm istas dñias magistratuum, & alicubi conferat eosdẽ esse, alicubi diuersos. alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus. Veruntamen sunt aliqui proprij, ceu eorum * qui ante deliberant. hæc enim potestas nõ est popularis, cõsilium vero populare. oportet. n. esse aliquid tale, cui cura sit populũ cõsilio præuenire, ne otiosus sit. hi aũt si pauci sunt numero, paucorũ potẽtia est. est autẽ necesse vt illi sint pauci, q̃ ante deliberãt: itaq; paucorũ potẽtia est. sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberãt cõsiliarijs cõstituunt. consiliarius enim popularis: qui vero ante venit in cõsulendo & deliberando paucorũ potentiæ. Dissoluit ẽt potestas cõsilij in huiusmodi gubernationibus, in quibus populus ipse cõuenies de omnib⁹ constituit. hoc aũt accidere consueuit, cũm est vtilitas quędam aut merces constituta his qui in contentionẽ conueniunt. otiosi enim conueniunt persæpe, & de cũctis ipsi statuũt. Qui aũt puerorũ curam habẽt, & qui mulierum, & siquis alter est qui potestatẽ habet & curã huiusmodi, opti-

B C D E F

* πρεσβευτὰς. Aut præcõsules.

optimatũ ideſt & nõ populare (fieri enim nõ poteſt, vt prohibere pauperũ mulieres alterius ſit q̃s paucorũ potentiæ)cũ mulieres ipſorũ in delicijs viuant. Sed de his quidẽ enarrandi xiſſe nũc ſatis ſit. De cõſtituendis ãt magiſtratibus conandũ eſt iam trãſigere. Cõſtituunt aũt dr̃iæ in trib⁹ definitionibus, quibus cõpoſitis neceſſe eſt oẽs modos eẽ cõprehenſos: vnũ ex tribus eſt, qui ſint illi qui magiſtratus cõſtituãt:alterũ, ex quib⁹ cõſtituatur:tertiũ, per quem modum. Cuiuſq; vero iſtorum dr̃iæ ſunt tres. aut enim ciues oẽs conſtituunt, aut quidã:& vel ex oĩb⁹, vel ex quibuſdã determinatis: ceu p̃ cenſum, vel p̃ genus, vel p̃ virtutẽ, vel p̃ aliud quiddam tale, quale apud Megarẽſes, ex his qui vnà cũ populo ad bella coniuncti redierũt. & hoc aut p̃ electionẽ, aut per ſortẽ. Rurſus aũt hæc ſimul cõduplicata. dico aũt hæc, ceu quoſdã aliqui, quoſdã oẽs:& quidã ex oĩbus, & quidã ex quibuſdã:& quidã electione, quidã ſorte. Vniuſcuiuſq; iſtorũ dr̃iæ modi erunt quatuor. aut enim oẽs ex oĩbus p̃ electionẽ: aut oẽs ex oĩbus per ſortẽ:& vel ex cuncti s', vel quaſi diuiſim p̃ trib⁹ & c õuentus & ſocietates, quouſq; tranſeat p̃ vniuerſos ciues: aut ſemper ex oĩbus, & partim ſic, partim illo modo. Rurſus vero, ſi pauci ſunt illi qui cõſtituũt magiſtratus, aut ex oĩb⁹ per electionẽ, aut ex oĩbus p̃ ſortem, aut ex quibuſdã per electionem, aut ex quibuſdã per ſortẽ, vel partim iſto modo, partim illo. dico aũt quædã ex oĩbus per electionẽ, quædã per ſortẽ. atq; ita duodecim modi efficiuntur ſeorſum, duobus cõduplicatis. Horum aũt duæ conſtitutiones ſunt p̃pulares, hoc ẽ omnes ex oĩb⁹ electione, vel ſorte: vel partim ſorte, partim electione. At enim nõ oẽs ſimul, ſed ex oĩbus cõſtituere, vel ex quibuſdã, vel ſorte vel electiõe, vel vtroq; modo: aut partim ex oĩbus, partim ex quibuſdã vtroq; modo. dico aũt vtroq; modo, partim ſorte partim electione illius ſpeciei ẽ, quæ appellat reſpublica. Quoſdam vero ex oĩbus conſtituere, partim electione, partim ſorte, aut vtroq; modo hos quidẽ ſorte, illos aũt electione, paucorum potentiæ eſt, multoq; magis ſi vtroq;: ſed quoſdã ex omnibus, quoſdã ex quibuſdã, ciuile optimatũ: vel quoſdã electiõe, quoſdam ſorte. quoſdã vero ex quibuſdã, paucorũ potẽtię, ẽt ſi per ſortẽ fiat vel non fiat: & quoſdã ex quibuſdã vtroq; modo: quoſdam aũt ex oĩbus, & ex quibuſdam oẽs p̃ electionẽ optimatũ. Modi igit̃ circa magiſtratus tot ſunt, & diſtinguunt̃ ita ſm rerũ publicarũ formas. Qui aũt quibus cõducant, & qũo conſtitutiones eorũ facilẽdæ ſunt vnà cũ poteſtatibus magiſtratuum, & qui ſint hi, manifeſtũ erit. dico aũt poteſtatẽ magiſtratus, ceu

circa

A circa redditus authoritatē habe re, et circa custodiā. alia enim po testatis spēs, quēadmodū circa bellū, & circa cōtractus forēses.

De iudicijs, & eorum speciebus, & de modis iudiciorum. Cap. 16.

RElíquum ex trib⁹ est, de iudicijs dicere. Capiendi vero sunt ſ; horū modi p eandem viā. est enim dīria iudiciorū in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico aūt ex quibus, vtrum ex omnibus vel ex quibusdam. de B quibus, quot species iudiciorū. qūo, vtrum per sortem vel p electionem. Primo igitur distinguamus quot sint iudiciorū species. Sunt aūt octo. Vnū, rōnes repoſcere. Alterū, ſi publice q̄s cui iniuriat⁹ ſit. Aliud, quod ad ſtatū ciuitatis pertinent. Quartum, ex magiſtratibus & priuatis hominibus, quæcunq; circa pœnas versanē. Quintū, de priuatis cōtractibus habētibus magnitudinē. ar præterea de homi C cidijs, & peregrinis. Homicidij rurſus spēs, ſiue in ipſis iudicijs, ſiue in alijs ex prouidentia fecerit vel inuitus, & quoccūq; cōſi temur quidem facta, ſed de iure controuerſiā facimus. & q̄ pro homicidio exulantibus circa re ditū ſtatuuntur. vt Athenis dī, Pauſ. & quod in Phreāti iudicium. Contingūt aūt talia & in omni tpe pauca & in magnis ciuitatibus. De peregrinis aūt vna pars eſt, ſi peregrin⁹ cōtra peregrinū agat: altera, ſi peregrinus contra ciuē. Eſt inſuper vltra hæc oſa, D de paruis rebus cognitio, quæ drachmas quinq;, aut nō excedant, aut parū. oportet enim & de his ius dici: nec incidit in iudiciorū multitudinē. Sed omittamus de his, & de homicidijs & de peregrinis: dicamus aut? de ciuilibus, in quibus ſi non recte iudicetē, ſeditiones ac rerūpublicarū motus gignunt. Neceſſe eſt enim vel oēs de oībus ſupra dictis iudicare electione vel sorte: vel oēs de oībus partim sorte partim electione: vel de quibuſ- E dam eorū aliquos, partim sorte, partim electione aſſumpeos. hi ergo modi sūt quatuor. Totidē alteri, qui ſm partē. rurſus enim ex quib⁹, & qui iudicāt de oīb⁹ p electionē, aut ex quib⁹ de omnibus p sortē, vel partim sorte, partim electione. vel quædā iudicia de eiſdem ex sortitis & electis. Iſti ergo, vt dictum eſt, ſunt modi in p̄dictis. Inſuper eadē conduplicata, vt quædā ex omnibus, quædā ex quibuſdā, quædam ex vtriſq;. ceu ſi eiuſdē iudi F cū eſſent, alij ex oībus, alij ex quibuſdam: & vel per sortem vel per electionem, vel ex ambab⁹. Quot igit̄ modi iudiciorū eſſe poſſunt, dictum eſt. Horum autem prima, popularia ſunt, quę cunq; ex oībus vel de omnib⁹. Secunda, paucorum potentiū, quæcūq; ex quibuſdam de omnibus. Tertia, optimatum & ciuilia, quæcunq; partim ex omnibus, partim ex quibuſdam.

Ariſtc.

ARISTOTELIS POLITICORVM LIBER QVINTVS,

SVMMA LIBRI.

De rerumpublicarum mutationibus, ſeditionibus, earum cauſis, ac modis. De diuerſarum ſpecierum rerumpublicarū mutationibus, ac ipſarum conſeruandarum modis. De regni, ac tyrannidis mutationibus, ac conſeruatione.

De cauſis mutationum rerumpublicarum & de earum inæqualitate & æqualitate, & iuſto & iniuſto.

Cap. 1.

E aliꝭ quidem omnib⁹, de quibus dicere propoſuimus ferè dictum eſt. ex quibus autem mutant reſpublicæ, & quot ea ſint & qualia, & quę nam ſint ſingularum rerumpublicarum corruptiones & labes, & ex qualibus in quales maxime mutant: præterea quæ remedia generaliter & ſpecialiter cuiuſq;, & per quę maxime conſeruari poſſit vnaquæq; rerumpublicarū, cōſiderandum deinceps erit. Oportet aūt prius illud principium aſſumere, q̄ plures ſunt formæ rerū publicarū. & in his conſitentur quidem oēs iuſtitiam & conuenientē æquitatē, ſed aberrāt ab ea, vt eſt ante dictū. Nam populos cōſtat ex ꝭs qui cum ſint ſm quid pares, putāt ſe ſimplr pares. Paucorū vero potētia ex ꝭs qui cùm preſtent aliqua re, ſe in cūctis præſtare arbitrant. opib⁹ enim ſuperantes, ſimplr exiſtimant ſuperare. Deinde vero illi quaſi pares exiſtentes in cūctis, dignū putant ſe parē portionē habere. hi autē quaſi ſuperiores ſint, maiora ſibi cōpetere arbitrantur: maius enim inæquale. Habēt vero oēs aliquid iuſtum, ſed ſimplr aberrant. Et ob eam cauſam, q̄ſi nō pro opinione ſua vtriq; reportēt de republica, ſeditiones cōcitant. Omniū vero iuſtiſſime hoc facerēt, qui virtute præcellūt: qui cū minime omnium id faciunt. nā hi ſimplr rationabile eſt vt ſoli præferātur. Sunt aūt quidam, qui præſtare genere, plus hēre ſe dignos putant. Vident nobiles eſſe illi, quorum maiores virtute & diuitijs præditi fuere. hinc principia & fontes, vt ita dixerim, ſeditionū oriunt. Quapropter mutatiōes meritō fiunt, q̄nq; ex præſenti ſtatu ad aliū: ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiā, vel ad popularē ex paucis, vel ad rempublicā & optimatē ex illis, vel ad illas ex iſtis. q̄nq; præſentē gubernandi formā nō quærūt mutare, ſed in ea permanentes, pro ſe illā ſuſcipiunt, vt paucorū potentiam vel monarchiā. Inſuper circa magis & minus ceu vel paucorū potentiam exiſtentē magis extēdere vel coercere, vel popularem ſtatū ampliare vel reſtringere. Eodemq; modo de aliꝭ ſpecieb⁹ amplian dis vel reſtringēdis, vel in parte aliqua reipublicæ mouēda, ceu magi-

A magiſtratũ quendam de nouo
ſducere, vel remouere. vt apud
Lacedæmonios ferũt Lyſandrũ
tentaſſe regiã põteſtatẽ tollere,
& Pauſaniam regẽ Ephoros. &
Epidãni mutata eſt reſpublica,
partẽ: cùm pro tribuum præfe-
ctis, ſenatores creauerũt. Apud
Elienſes vero neceſſariũ eſt illo-
rum cẽt, qui verſant in republica
dignitates inuadere, qñ creatur
magiſtratus aliqs. Paucorũ aũt
potentiæ erat in hac republica,
q̃ vnus ſolus ad magiſtratũ ſu-
B mebat. Vbiq; enim pp̃ inæqua-
litatẽ oritur ſeditio: diſparibus
tñ non exiſtit proportio. perpe-
tua enim poteſtas regia iniqua
foret, ſi eſſet in paribus. omnino
enim quærẽtes æquum in ſedi-
tiones incidũt. At enim duplex
eſt æquum: vnũ numero, alterũ
dignitate. numero qdẽ, ceu mul
titudine ac magnitudine idẽ, &
æquum: dignitate autẽ dico, id
quod eſt ſm rationẽ. ceu tria ex
cedunt duo ſm æqualem nume
rum, & hæc vnũ. dico aũt quã-
C tuor excedere duo, & hæc vnũ:
æqua enĩ pars duo ex quatuor,
& vnũ duorũ: ambo enim me-
dietates. Fatentes autẽ ſimpli-
eſſe iuſtũ id, qđ eſt ſm digni-
tatẽ, contendunt, vt prius dictũ
eſt. alĩ quia ſi in aliquo ſint pa-
res, ſe penitus pares exiſtimant:
alĩ, quia ſi in aliquo præſtãt, in
cunctis ſeſuperare arbitrantur.
Quãobrem duæ præcipue fiũt
gubernãdi formæ, populus, ſ. &
paucorũ potentia. nobilitatem
enim ac virtutẽ in verbis quidẽ D
oẽs fere vſurpant. etenim qui re
vera nobiles ac boni ſint, nuſ-
quã centũ reperiunt: diuites au-
tem multis ſ locis. Simpliciter
omnino ſm alterutrũ ſtatuere
æqualitatẽ, improbum eſt, patet
aũt ex eo q̃ cõtingit: nulla enim
huiuſmodi rerũpublicarũ reci-
pit ſtabilitatẽ. Cauſa vero huiꝰ,
quia impoſſe eſt ex primo errore
in principio cõmiſſo, nõ euenire
ad extremum aliquid mali.
quare opus eſt partim arithme-
tica æquitate vti, partim ea quæ E
eſt ſm dignitatem. Verũtamen
tutior eſt ac minus ſeditioni ſub
iacet popularis gubernatio, q̃
paucorum. nam in paucorũ gu
bernatione duæ gignunt ſeditio
nes: vna inter ſeipſos, alia ad po-
pulũ. in gubernationibus autẽ
populi, vna tantũ ſeditio ſit, ad
paucorũ potentiã. ipſis vero in-
ter ſe, quod quidẽ dignũ dictu
ſit, non accidit ſeditio populi.

Inſuper mediocriũ hominum
gubernatio, propinquior eſt po- F
pulari gubernationi, q̃ illi quæ
paucorum: quæ quidem eſt ma
gis tuta, q̃ aliqua huiuſmodi re
rumpublicarum.

De ſeditionibus paucorum, & popularis: pro quibus rebus ſeditiones oriantur, & quæ ſint earum cauſæ. Cap. 2.

CVm vero conſideremus
quibꝰ de cauſis ſeditiones
mutationeſq; rerũpubli-
carum euenerint, capienda ſunt
primo vtr principia, & cauſæ ea
rum. Sunt aũt fere tria, de quibꝰ
ipſis

G ipſis primo ſuccincte determinandũ eſt. Videre enim oportet quẽadmodum diſpoſiti ad ſeditiones deueniunt: & quarũ rerũ gratia: & tertio quæ ſunt initia ciuilium turbationũ, ac ſeditionum inter ciues. Quòd quidẽ igitur diſponãtur ad res nouas appetẽdas, illa eſt potiſſima cauſa, de qua iam diximus. quia niſi pares eſſe volũt his qui plus poſſunt, & niſi hoc ſit non acquieſcũt: aliũ vero ſe præſtare dignos putãtes, indigne ferunt niſi plus H habeant. hæc aũt qñq; iuſte cupiuntur, qñq; iniuſte. inferiores quidem vt pares ſint, res nouas exoptant: & pares qui ſunt, vt præſtent. Quẽadmodum igitur diſpoſiti ſint qui res nouas quærunt, dictum eſt. Res autẽ, pro quibus contendunt, ſunt lucrũ, & honor, atq; his contraria. dedecus enim & damnũ vel ipſorum vel amicorum fugientes, ſeditiones in ciuitatibus agunt.

Cauſæ vero ac principia motꝰ, vnde ipſi ita diſponunt, & pro I ijs de quibꝰ diximus, ſunt vt ſeptem, ſunt ẽt vt plura. quorum duo ſunt eadẽ cũ illis quæ dicta ſunt, non tñ eodem modo. pp lucrũ enim & pp honorẽ irritant inuicem, nõ acquirant ſibiipſis, ſed quia vident alios partim iniuſte, partim iuſte plus habere. Inſuper pp contumeliam, pper mœtũ, propter præpotentiam, pp contemptum, propter incrementũ exceſſuum: præterea & alio modo pp verecũdiam, propter negligentiam, propter pu- E ſillitatem, propter imparitatẽ.

Quo pacto ob dictas cauſas oriuntur ſeditiones. Cap. 3.

EX quibus cõtumelia & lucrum, quæ habeant vim, et quot cauſæ, ferè eſt manifeſtum. Superbia enim, & auaritia eorũ qui gubernãt homines, la. prouocãt cõtra ſe, & cõtra ſtatũ eius reipublicę, quæ iſta fieri patiãt. auaritia vero qñq; ex priuatis rebus fit, qñq; ex publicis.

De honore ẽt clarũ eſt, & quid valeat, & qũo cauſa ſit contendendi. ipſi enim inhonorati, & alios honoratos cernentes, ſeditionẽ aggrediunt. Hæc aũt iniuſte quidẽ fiunt, cũ præter dignitatẽ honorant quidã, vel inhonorantur: iuſte vero, cùm ſm di- L gnitatẽ. Propter præpotentiam aũt, qñ maior ſit & pbentior, vel vnus vel plures, qui ſm dignitatẽ & potentiã reipublicæ. conſueuit enim ex talibus fieri vnius dñatio, vel gubernatio violẽta. Quapropter quibuſdã in locis Oſtraciſmo vtũtur ceu M Argis & Athenis. atqui melius erat ab initio, uidere, ne in huiuſmodi potentiã augeri hoſtes permitterẽtur, q̃ poſt cõtra auctos remediũ quærere. Propter mœtũ vero ad ſeditionem deueniunt, qui pœnas formidant ob maleficia cõmiſſa: & hi contra quos paratꝰ violentia, prœuenire volentes, prius q̃ malũ patiant. vt apud Rhodũ nobilitas cõtra plebem inſurrexit mœtu iudiciorũ,

A ciorum, quæ ſibi parabantur.
Propter contemptū vero ad ſe
ditiones deueniunt. ceu in pau-
corū poteſtia, qñ plures ſunt illi,
qui à republica excludūtur. po-
tentiores enim ſe putāt. Et in po
pulari ſtatu, opulenti contēnen-
tes inordinationē & incuriā eo-
rum q gubernāt. ceu apud The-
banos poſt pugnā in Onophy-
tis cōmiſſam, mala gubernatio-
ne popularis ſtatꝰ interiit. & in
Megarēſibus, ceu p inordinatio
nem & negligētiā magiſtratuū
B ſuperati ſunt. & Syracuſis ante
Gelonis tyrānidē. & Rhodi po-
pulus, anteq̄ contra inſurgeret.
Fiunt ēt pp incrementum mu-
tationes rerūpublicarū. vt enī
corpus ex partibus ſuis conſtat,
& oportet eas ſimul pro modo
quāq; ſuo creſcere, vt cōuenien
tia ꝓmaneat, ac niſi hoc fiat cor-
rumpitur (ceu qñ pes quatuor
cubitorū ſit, cęterū vero corpus
duarū palmarū longitudinem
habeat: interdū vero & in alte-
rius animalis figurā tranſiret, ſi
C nō ſolum quātitate, verumetiā
qualitate immod tratū fieret in-
crementū) ita & ciuitas ex par-
tibus cōſtat, quarum interdum
aliqua paulatim ſubcreſcit, ceu
egenorū hominū multitudo in
popularibus gubernationibꝰ &
rebuspublicis. Contingit vero
qñq; id per fortunā: velut apud
Tarentū cūm ſuperati prꝓlio ab
Iapygēſibus, nobilitatis magnā
parte amyſiſſent (fuit autem id
prælium paulo poſt id tempus,
quo Medi Græciam inuaſerūt) D
ad popularem ſtatū ex republi-
ca eſt facta mutatio. Et Argiui
poſt cædem ſuorū in Hebdoma
à Cleomene Spartiata factā, co-
acti ſunt inquilinos quoſdā ad
rēpublicā recipere. Et Athenis,
cū terra male pugnaretur aduer
ſus Lacedæmonios, nobilitas at
tenuata eſt, cū ex deſtripeo ſub-
mittere ſe ad bellum cogeretur.
Cōtingit aūt hoc & in popula-
ribꝰ gubernationibꝰ, rarius tū.
pluribus enim diuitibus exiſtē-
tibus, vel diuitiꝭ in pluribꝰ au- E
ctis, mutatio fit in paucorū po-
tentiā. Mutantur ēt reſpublicæ
abſq; ſeditione pp verecūdiam:
vt in Heraea. cūm enim p electio
nem ſumere magiſtratꝰ ſolerēt,
poſtea ſortiti ſunt, ex eo q ele-
ctiones eorū in hoſes turpes pu
dendosq; cadebāt. Et pp negli-
gentiam, qñ ſinunt ad ſummas
poteſtates eos aſſumi qui non
ſunt amici ſtatus eorū: per quē
quidem modū apud Horeum
euerſa eſt paucorū gubernatio
p Heracleodorū, qui magiſtra- F
tum nactus gubernationē ciui-
tatis ex paucorū potentia ad po
pularem ſtatum traduxit. Inſu
per pp puſillum. dico aūt puſil-
lum, qñ lanet paulatim ſubcre-
ſcens reipublicę mutatio, quæ
ad magnitudinem latenter eua-
dit, ſi negligatur. quēadmodū
apud Ambracio tas à paruo cen
ſu prius erant magiſtratus, tan-
dē vero à nullo: quaſi nihil aut
prope foret inter parū & nihil.

Sedi-

3 Seditiones quoq; concitat peregrinitas, donec in eandē simul cōspirationē deuenerit. vt enim nō ex quauis multitudine cōstituitur ciuitas, ita ēt neq; in quouis tpe. Quapropter quicunq; adhuc inglinos susceperunt vel aduenas, oēs ferè seditionib⁹ iactati sunt. ceu apud Sybarim vnà cum Trezenijs incoluerūt Achæi: postea maiorē in numerum crescētes Achæi Trezenios pepulerunt. vnde pollutio illa exorta est Sybaritis, & Thurijs.

H Idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant. nā plus hēre volētes, quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Bizantiū peregrini in oppressionē ciuiū cōiurati, cognita re, fugio & armis expulti sunt. Et Antissæi exules ex Chio susceptos, tandē armis deficere coacti sunt. Zanclei vero, qui Samios receperūt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apollioniatę qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos, cùm hospites & cōductos milites fecissent ciues, in seditionē & prælium inciderūt. Et Amphipolitę, receptis Chalcidensiū colonis, pulsi randem ab illis sunt ferè oēs. Seditionē aūt concitant, in paucorū quidē potentia, multitudo indigne ferens, vt dictū est prius, q̄ cùm ipsi sint pares, non pariter honorarē. In populari vero statu nobilitas, q̄ par fiat cæteris, cùm ipsi sint præstantiores.

Incidunt ēt qñq; in seditionē K ciuitates propter sitū, qñ talis est locus, vt non ad vnā eandēq; gubernationē sit aptus. vt Clazomonijs accidit, qui Chytro habitāt, cōtra eos qui habitāt in insula. Et Colophonijs erga Notios. Athenis quoq; nō eodē modo, sed multo magis populares sunt, qui in Pyræo habitāt quā qui in vrbe. vt enim in prælijs transitus fossarū, ēt si admodū paruę sint, interrumpit ordines militū, ita & in ciuitate diffidēn *diffinditudo. tia omnis videt disiunctionē facere. Maxime forsan diffidēt virtus & vitium: deinde paupertas & diuitiæ, & alia magis q̄ alia: quarū vna ē illa, de qua diximꝰ.

De modelis, & documentis circa seditiones. Cap. 4.

OIuntur autē seditiones nō pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna proueniunt. maxime ēt paruæ corroborātur, qñ in principalibus fiunt, vt cōtigit Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis statꝰ pp duos adolescētes, M qui in magistratu constituti, simultatem inter se habuerūt ex amatoria causa. altero ènim absente (cīi sodalis eius esset) alter puerū, quē amabat, sibi cōciliauit. at ille reuersus, cùm id graui ter ferret, vxorem illius habere studuit. ex hoc, oēs qui versabātur in republica, diuerso fauore diuerterūt. Quambrem ab istis principijs cauendū est diligenter, ac dissoluendæ statim sunt eorū

A eorum discordiæ, qui multi in republica possunt. In principio enim peccatur. principium aũt dicit esse dimidium totius. itaq; parium in principio erratum, correspõdens ẽ ad alias partes. Omnino aũt excellentiũ virorum discordiæ totam possẽ trahunt ciuitatẽ: vt contigit apud Hesiæam post popularẽ statũ. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonij cõtendentib⁹, vnus eorũ qui erat pauperior, quasi nõ exhibẽte altero fratre
B bona oia, neq; thesaurũ quẽ pater inuenerat, proferente, quærebat, ac populum in suos fauores pertraxerat: alter vero qui diuitijs præbat, locupletes sibi asciuerat. Et in Delphis ex fauore partiũ contẽtione exorta, principiũ fuit seditionũ oĩmiũ, quę postea fuerũt in ea ciuitate secutæ. hic enim cũ sibi tristẽ auguriũ incidisset, vt venit ad sponsam, suscipere illã noluit. parentes vero puellæ quasi spreti atq; ꝺ̃tempti, sacrorũ quiddã eo sa-
C crificãte iniecerũt, atq; vt sacrilegũ accusantes capite dãmnari fecerunt. Mitylenæ quoq; seditio ex hereditate coorta, magnorum malorũ fuit origo. indeq; bellũ Athenienſibus cõtra Mitylenęos susceptũ, in quo vrbs eorũ à Pachete duce capta fuit. Timophane enim quodã opulẽto hoſe vita functo, cũ duæ filiæ superstites fuissẽt, Donãdrus q̃dã dari illas filijs in matrimonium cõcupiuit. quod cũ assequi non potuisset, alios sibi ꝑatos dolẽs, D res nouas moliri aggressꝰ: Athenienſibꝰ quibꝰ erat publice hospes, bellũ suscipere ꝓpũsit. Et apud Phocẽſes seditio exorta ẽ ex hereditate inter Mnasẽã Mnasonis patrẽ & Euthycratẽ Onomarchi. hæc seditio Phocẽſibus initiũ fuit eius belli, quod sacrũ appellauerunt. Mutatus est etiã Epidamni ciuitatis status ex nuptijs. desponderat enim q̃s filiã. cũm vero pater ſponſi magistratum gerẽs illi multã irrogasset, quasi despectus, pẽs qui ꝑsenti E ciuitatis statui infensi erãt, ꝓ factionẽ ad se recepit. Fiunt etiã mutationes & in paucorũ potẽtia, & in populari statu, & in ea quę appellatur respublica, ex eo ꝙ aliquod collegiũ vel alia pars ciuitatis famã sit vel augmentũ maiorem in modum consecuta: vt apud Atheniẽſes, Areopagi consilium ꝓ tempora belli Persarũ famam consecutum reipublicæ gubernandi formam seueriorem videt feciſſe. Et rursus F naualis turba, ꝙ causa victoriæ Salaminẽſi bello fuiſſe videbat, & ob eam victoriã principatũ maris acquisiſſe ciuitati, popularem, statum magis asseruit. Et apud Argiuos nobilitas, ꝙ ꝑ pręlio contra Lacedæmonios apud Mantiniã vrbẽ cõmiſſo, magnã famã cõsecuta erat, popularem statũ delere tentauit. Et apud Syracusanos multitudo vrbana, ꝙ cã victoriæ belli aduerſus Atheniẽſes videbat fuiſſe, rẽpu-

G blicã mutauit ad popularẽ ſtatum. Et apud Chalcidenſes, ꝙ ſimul cũ nobilitate ad opprimẽdum Phoxũ tyrannũ plebs inſurrexiſſet, ſtatim reipublicę gubernationem ſuſcepit. Et apud Ambraciã eodẽ modo, populus vnã cũ aggreſſoribꝰ Periandro tyrãno expulſo, in ſeipſum gubernationem cõuertit. Et olim hoc latere nõ oportet, ꝙ qui potentiæ cauſa fuerũt, ſiue priuati hoſtes, ſiue collegia publica, ſiue tribus, ſiue & pars aliqua ciuita
H tis, ſiue quęcũq; multitudo, ſeditionẽ cõmouent. aut enim qui honori illorũ inuidẽt ſeditionẽ faciũt, aut ipſi ꝓp prꝙalentiam parẽ habere cũ cæteris, non acquieſcũt. Mouet quoq; reſpublica qñ partes illæ ciuitatis, q̃ cõtrariæ videnť eſſe, pariſicant (ceu diuites & plebs) mediũ autem parũ aut nihil omnino ſit. ſi enim quæuis pars ita robuſta fiat, vt ad illã quæ prædominabaſ, proxime accedat, non tolerat poſt hac diſcrimina ſubire.
I Quapropter & qui virtute præcellunt, nullã (vt ita dixerim) fa
ciũt ſeditionẽ: pauci enim ſunt, alĩ vero permulti. Vſt ergo in cũctis rebuspublicis ipſiꝰ initia cauſęq; ſeditionum ac mutationum, in hunc modũ fiunt. Mutať aũt reſpublica qñq; ꝓ vim, qñq; per dolũ. Per vim aũt, aut ſtatim, aut poſtea cõpellendo. nã & fraus duplex eſt, nonnunquã enim decepti ab initio, ſuæ demũ ſpõte recipiũt aliũ gubernandi modũ. deinde poſtea vio K
lenter cõſeruãt. vt accidit cũm quadringẽti illi Athenienſium rempublicam ſuſceperũt. affirmantes enim ꝙ Perſarũ rex pecunias ad bellum cõtra Lacedæmonios ſubminiſtraret, ac in eo mẽtiti, nihilominꝰ poſtea vi retinere gubernationẽ conati ſũt. Interdũ aũt ab initio ꝓſuadentes, at poſtea rurſum ꝓſuaſis ſpõte ac volentibꝰ retinẽt gubernationẽ. Simpſt ergo circa omnes reſpublicas, ex his q̃ dicta ſunt, contingit mutationes fieri. L

De mutationibus popularis gubernationis & earum modis. Cap. 5.

SEd oportet ſ vnaquaq; ſpecie rerũ publicarũ hoc idẽ conſiderare. Popularis ergo ſtatus maxime recipit mutationes, ꝓp eorum hominũ perfidiã, qui ſunt quaſi duces in populo. Hi enĩ priuatim egregiũ quenq; calumniando, cõſpirare eos ſimul cõpellunt (cogit enim in vnum cõis mœtus ẽt eos, qui prius erãt inimiciſſimi) publice vero multitudinem irritant. & M
hoc ferẽ vbiq; in hunc modum fieri videmus. Nam & apud Coum popularis ſtatus interrũt, ob prauitatẽ eorum qui populum ducebãt. nobilitas enim cõſpiratiõe facta, regimẽ ciuitatis arripuit. Et apud Rhodũ impoſitis enim pecunĩs, q̃ conducũs militibus ſoluerenť, porcẽtes quidam in populo pro ſe eas retinebãt, eratq; id impedimẽto, quominus ea redderenť, quę ꝑfectis debe-

A debebant trienniũ. præfecti aũt
classis, cũm pecunias non haberent, ac nihilomin⁹ nauigare ex
lege cogerent, veriti pœnam iudicij, conspiratione inierunt ad
populare statum euertendum.
Apud Heracleam quoq; populus oppressus est illico post colo
niarũ emissionẽ, ob populi ductores. potẽtes enim quidam in
populo, illatis iniurijs, nobilitatem expulerunt: illi vero postea
conspirãtes, & in vnũ cõuenientes, in vrbẽ reuersi, populũ op-
B pressérũt. Nec multo dissimili⁹
apud Megarẽses popularis stat⁹
interijt. Ductores enim populi,
quo pecunias p bonorũ publicationẽ haberẽt, multos è nobilitate pepulerant, vt tandẽ facta
sit permagna exulũ multitudo.
exules ergo in vnũ conuenientes
præsto superarũt, oppressoq; po
pulo paucorũ potentiam consti
tuerunt. Cõtigit hoc idẽ apud
Cumas in populari statu, quem
destruxit Thrasimach⁹. & apud
alios ferè quis inspiciat mutatio
C nes eodẽ modo cõtigisse. Inter-
dum enim, vt gratificent iniu-
riantes, nobili tatẽ conspirare fa
ciũt, vel patrimonia æque diui-
dentes, vel reddit⁹ munerib⁹ pu
blicis subijcientes: interdũ vero
calũniantes, vt bona opulẽtorũ
publicari faciant. Vetustis qdẽ
tpibus, qñ idẽ erat potens in po
pulo ac belli dux, populares res
in tyrannidẽ mutabant. & pro-
fecto antiquorũ tyrannorũ plu
rimi ex popularibus hominib⁹
facti sunt. Causa vero, cur tunc D
fierent, non aũt nunc, illa est, q⁹
tunc qui in populo maxime po
terãt, erãt ex his qui bello geren
do præficiebant. nondum enim
dicẽdi peritiam habebant: nunc
aũt Rhetorica arte superuenien
te, qui dicendi facultatẽ habent,
populos ducunt quidẽ: sed quia
imperiti sunt rerũ bellicarũ, ty-
rannidẽ inuadere nõ audẽt, nisi
vbi parum aliquid tale incidit.
Tyrãnides certe frequẽtius fie
bant prius, quã nunc, & pp ma
gnas potestates quibusdã com- E
missas, ceu Mileti ex consulatu:
multarũ enim ac magnarũ rerũ
potestatẽ habebit consul. Ac ẽt
ob id, quia tunc vrbes non erãt
magnæ, sed rure homines habi-
tabãt, ociũ agentes præter q̃s ab
agris. qui aũt patroni erãt in po
pulis, cũ viri militares essent, ty
rannidem inuadebant. idq; age-
bant oẽs, p̃stita sibi prius fide à
populo, quæ acquirebat ex ini-
micitia aduersus opulentes. vt
Athenis, Pisistratus p factionẽ
cõtra Pediacos susceptã. & Me- F
garis, Theagenes armentis opu-
lentorũ occisis, quę iuxta flumẽ
repererat pascẽtia. et Dionysius
accusans Daphnæũ & diuites,
meruit tyrãnidẽ Syracusis obti
nere, pp inimicitiã nobilitatis,
sibi fide à populo p̃stita, quasi
popularis esset. Mutãtur ẽt res-
publicæ, ex consuetra guberna-
tione in vltimã speciem popula
ritatis. cũm enim per electionẽ
sunt magistrat⁹, non tñ à cẽsu,

G eligit aũt populus ambitiõe po-
pulum magiſtratuũ gratia, eò
rẽ deducunt, vt ſit populus dñs
& legum. Remediũ aũt, ne hoc
omnino fiat, vel vt minus fiat,
illud eſt, vt tribus quidem ma-
giſtratum eligant, non populus
vniuerſus. Populariũ igitur ſta-
tuum mutationes ferè omnes p
has fiunt cauſas.

De mutationibus paucorum potentia, & earum modis. Cap. 6.

M PAucorum aũt gubernatio
nes mutantur p duos ma-
xime modos manifeſtiſſi-
mos. Vnũ, ſi iniurijs afficiãt mul
titudinẽ. quilibet enim patron⁹
ſufficit, & maxime ſi ex numero
paucorum dux aliquis exiſtat.
quẽadmodum in Naxo Lygda-
mis, qui tyrannidẽ poſtea Na-
xiorum inuaſit. Habet aũt & ex
alijs initiũ ſeditionis dñias. qñq
enim ab ipſis opulentis, qui nõ
honorant magiſtratibus, fit diſ-
ſolutio, cũ perpauci ſint illi, qui
dignitates vſurpãt: vt in Maſſa-
lienſibus, & in Hiſtro, & apud
I Heraclią, & in alijs ciuitatibus
accidit. Nam qui honores nõ ſu
ſceperãt, res nouas moliri nõ ceſ
ſabãt, donec ipſi quoq; honora-
rentẽ: primo qdẽ ſeniores ex fra-
trib⁹, deinde iuniores. quibuſdã
enim locis nõ ſimul ad rẽpubli-
cam gubernandã recipiuntur fi
lius & pater: alicubi vero frater
ſenior ac iunior: & illic quidem
paucorũ potentia ciuilior facta
eſt. In Hiſtro aũt ad populũ reci
dit. In Heraclia vero à pauciori-
bus ad ſexcẽtos deuenit. Mutat K
eſt & Gnidi paucorũ potentia,
ſeditione inter nobilitatẽ ipſam
coorta, ex eo q pars eorum ab
honoribus excludebat. ſiquidẽ
pater filium impediebat, & fra-
ter fratrẽ, nec niſi qui ſenior fo-
ret honorabatur. inſurgẽs enim
populus per illorũ diſcordiam,
ac ducẽ nactus ex ipſa nobilita-
te, irruẽs peruicit. imbecillis. n.
aduerſa pars erat. Et apud Ery-
thrienſes, in paucorũ guberna-
tione regiarũ vrbium antiquis
tẽporibus, licet diligenter cura- L
rent qui in gubernatione illarũ
verſabantur, tñ quia perpauci
erant, nõ tulit populus ſed rem-
publicã mutauit. Mutantur ẽt
paucorũ gubernationes ex ſe ip
ſis, pp factiones ipſorũ qui plus
poſſe apud populũ volunt. Hoc
autem dupliciter fit. qñq enim
ſibi aſciſcũt, & coniungũt alios
ex ipſo numero paucorum: vt
Athenis I triginta illis fecit Cha
ricles, & in quadringẽtis Phry-
nich⁹ ſiſti modo. qñq vero ipſi,
qui ſunt ex paucorum numero, M
vendicãt ſibi plebẽ. vt apud La-
riſſam, nobilitas plebẽ colebat,
ex eo quia p plebẽ fiebat electio
magiſtratus illius, qui cuſtodia
reipublicæ vocabat: & in qui-
buſcũq; gubernationibus pau-
corũ, nõ illi ipſi eligũt ad magi-
ſtratus, q & gerere illos poſſũt,
ſed ex cenſib⁹ magnis tribuuñt,
vel ex aliquo corpore. electio tñ
eorũ per ciues fit, aut per plebẽ,
vt Abidi, & vbi iudicia nõ ſunt

ex

A ex his qui rempublicam guber
nant, colẽdo plebẽ, quo eorum
ſuffragia promereant, rempubli
cam mutãt: vt apud Heracleam
cõtigit quæ eſt in Ponto. quod
idem accidit, qñ in gubernatio-
ne paucorũ quidã exiſtentes, ad
pauciores ẽt rempublicam tra-
hunt. pares enim cpteris eẽ que-
rentes, cõpellunt populũ in ſui
auxiliũ adhibere. Fiunt etiã mu
tationes in gubernatione pauco
rum, qñ prodigaliter viuentes
B qui gubernãt, per luxuriã patri
monia conſumpſerunt. Optant
enim res nouas hmõi hoſtes, ty-
rannidemq; vel ſibi ipſis, vel al-
teri affectãt. quẽadmodũ Hipar
Dionyſiũ Syracuſis. & Amphi
boli Cleotimus Calcidenſes co-
lonos ſuperinduxit, & cũ veniſ-
ſent, ſeditionẽ cũ illis contra di-
uites fecit. & in Ægina qui nego
ciũ id Chariti Athenienſi fece-
rat, res nouas molitus eſt, ppter
huiuſmodi cãm. Hi ergo hoſtes
cõſumptis patrimoniis, aut res
nouas cõmouent, aut rempubli
C cam furtis expilãt. itaq; ſeditio-
nes aut ab ipſis aut ab illis cõci-
tantur, qui eorũ furta non tole-
rant: vt Apolloniæ q eſt in Pon-
to accidit. Cõcorsvero ſi ſit pau
corũ gubernatio, ex ſeipſa non
facile interrũpit. Huius ſignum eſt
apud Pharſalũ vrbẽ reipublicę
ſtatus: pauci ſiquidẽ in ea ciuita
te gubernatores, multorũ ſunt
dñi, quia ipſi inter ſe recte ac de
bito more ſe gerũt. Euertunt ẽt,
qñ in paucorum gubernatione
aliam paucorũ gubernationem D
efficiunt: id eſt qñ eorũ, ad quos
pertinet gubernatio reipublicę,
qui pauci ſunt, ſelectio quędam
fit, neque habilitas eſt oĩbus ad
maximos magiſtratus, dignita-
tesq; poſſe aſſumi. Quod apud
Elidem vrbẽ qñq; cõtigit. nam
cũ paucorũ eſſet gubernatio rei
publicæ, admodũ pauci eorum
ad ſenatoriũ ordinem, quæ erat
perpetua dignitas, peruenire po-
terant, ob id q̃ erãt potentium
*hic ordo ac perſimilis Lacedæ- * i. ephoru
moniorũ ſenatui. Fit aũt mutа- E
tio gubernationis paucorũ &
bello, & in pace. In bello quidẽ,
q̃ populo diffidentes, conducto
milite vti cõpellunt, & qui illis
præficitur, ſæpe tyrannus eua-
dit: vt Corinthi Timophanes.
q̃ ſi plures præficiunt, ipſi ſibi
potentiã parãt. interdum vero
iſta formidantes qui regunt, po
pulũ recipiũt ad reipublicæ cõ-
munionem, qñ neceſſitas cogit
populo vti. In pace aũt propter
diffidentiã quam inter ſe habẽt, F
cõductis militibus cuſtodiã tra
dunt, præficiuntq; illis virũ ali-
quẽ, qui ad neutrã partẽ magis
inclinare videatur. at iſte ſæpe
fit dñs partis vtriuſq;. quod ac-
cidit in Lariſſa vrbe Leucaden-
ſibus, qui circa Samum rempu-
blicã tenẽtibus, & apud Abidũ
tpe ſodalitatum, quarum erat
Iphiadæ. Oriũtur ẽt ſeditiones
per excluſionẽ aliorum ab alijs
factam, eorũ ipſorum qui ſunt
in paucorum gubernatione, qñ

G de nuptijs, vel de iudicijs cõcertant, quẽadmodum de nuptijs supra diximus. In Erethria paucorũ gubernatio equitũ sublata est p Diagoram, qui affectus iniuria fuerat ex nuptijs. Ex iudicio aũt apud Heracleam seditio extitit, & Thebis ob adulterij iudiciũ. Aequi vtroq; in loco non iniusta fuerat accusatio, sed per factionẽ poena nimis exaspe rata: apud Heracleam quidẽ aduersus Eutionẽ, Thebis vero aduersus Archium, quos inimici
H peruincẽtes in foro ligari, ac ceruicem ei⁹ annulo ferreo includi fecerunt. Saepe ẽt paucorũ gubernationes dissolutę fuerũt ob nimiam dominationẽ, non probantibus quibusdã ex ipsis qui gubernabãt, hmõi excessum: vt accidit his qui apud Gnidũ, & apud Chium per paucorum potentiã gubernabant. Fiunt etiã casu mutationes illis quę vocantur respublicæ, & gubernatiões paucorũ, vbicũq; à cẽsu sumuntur ad deliberandũ, & iudicandum, & ad cæteros magistrat⁹.
I

Saepe enim constitutus primo censu ad p̃sens temp us, vt participent in paucorũ quidẽ gubernatiõe pauci, in republica vero
*abundantia rerum. medõ, felicitate aliqua superueniente vel p pacẽ, vel per aliam cãm, contingit easdẽ possessiões multo maioris prætõ fieri. itaq; oẽs efficiũtur habiles ad cũctos reipublicæ gradus, dignitatesq; suscipiẽdas. idq; cõtingit interdum sensim & latenter, interdũ ceterius. Paucorũ igit̃ gubernationes mutant̃, & seditionẽ recipiunt per hmõi causas. Omnino autẽ & popularis status, & paucorũ potentiæ conuertũtur interdum non in contrarias species, sed in eas quæ sunt propriꝰ generis: ceu ex institutis popularibus & paucorum, in ipsa propria, & ex illis rursus in ista.
K

De mutationibus optimatum potentia, & earum modis. Cap. 7.

IN optimatibus aũt seditiones fiunt, interdũ quidẽ ex
L eo q̃ pauci sunt honorũ participes, quod in paucorũ gubernatione diximus seditionẽ mouere. nam & optimatũ gubernatio quodammodo paucorũ est: in vtraq; enim pauci gubernãt, non tñ propeer idem pauci, cũ videatur propterea optimatum gubernatio esse paucorũ. maxime vero id accidere necesse est, qñ fuerit multitudo* aliter sen- *magnitudo virtutis, eorũ q̃ magnã de se opinionem præripiunt.
tientiũ, quasi similis fm virtutem. velut apud Lacedęmonios ij qui Partheniæ nuncupabant (ex similibus enim erat) quę deprehensos res nouas moliri, in M
coloniam Tarentum misere. vel qñ aliqui inhonorantur, cũ sint magni, & nihilo inferiores virtute q̃ illi qui honores capiunt, quemadmodum Lysander à regibus. vel quando vir fortis & magni animi non sit particeps honorum: quemadmodum Cinadon ille, qui coniuratione facta per Agesilai tempora, Spartiatas opprimere tentauit.

Præte-

A Præterea cùm alij paupertate nimia præmunt, alij diuitijs abundant: quod maxime in bello cõtingit, & accidit hoc Lacedæmoniis Messenensi bello. Ostendit hoc Tyrtæus poeta in illo carmine, quod inscribit εὐνομία. exhausti enim quidã p id bellũ ac pauperes facti, censebãt agros æqua portione ciuib⁹ esse diuidẽdos. Insurgit siquis magnus & potens, & maior fieri ac solus damnari velit, vt apud Lacedæmonios videtur Pausanias ille fecisse, qui
B dux belli aduersus Medos fuit. et apud Carthaginiẽses Hanno.

Dissoluuntur aũt maxime & respublicæ & optimatũ gubernationes, pp trãsgressionem iustitiæ in ipsis factã. Huius autẽ origo est, non bene temperatam simul esse ac permixtã, in republica quidẽ popularẽ gubernationem & paucorũ, in optimatibus vero ista simul atq; virtutẽ, maximeq; illa duo, popularẽ dico atq; paucorũ. hæc enim &
C multæ illarũ quæ optimates vocant, differunt enim optimates ab illis quæ appellant respublicæ in hoc: & ob id sunt aliq; earũ minꝰ, aliæ magis durabiles. illas enim q magis declinãt ad paucorũ potentiã, optimates appellant: illas vero q ad multitudinem, respublicas vocãt. quapp tutiores sunt istæ, q; aliæ. Fortiꝰ enim est id quod plus est, ac magis acquiescũt æquum habẽtes. Qui vero diuitijs abũdant, si respublica excellentiã eis tribuat, D cõtumelia cæteros afficere pergunt, nec par habentes conquiescunt. Penitꝰ enim ad quãcũq; speciẽ declinet gubernatio ciuitatis, in eam transmutat, vtrisq; suũ augẽtibus: velut respublica ad populũ, optimates ad paucorum potentiã: vel in contraria, ceu optimatũ gubernatio in popularẽ. tanquã enim iniuriã patientes, in contrariũ trahũt, qui magis sunt inopes: respublica vero in paucorũ potentiã transmutat. solũ enim stabile est ſm E dignitatẽ æquum, & habere sua quæ sunt. Cõtigit vero id quod modo diximꝰ, in Thurijs. quod enim à maiore censu erat magistratꝰ, in minorẽ facta est mutatio, et in plures gubernatores: et quia agros totos possidebat nobilitas cõtra legẽ (nam gubernatio eius ciuitatis erat ipsorum) itaq; plus habere poterãt. At populus bello exercitatus, ac potẽtior effectus q; illorũ custodes, nobilitatẽ compulit agros, qui F cõtra legẽ tenebant, dimittere. Insuper quia oẽs optimatũ species ad paucorũ potentiã declinant, nobilitas in illis plus habet: velut apud Lacedæmonios, opes & diuitiæ in paucis sunt, ac magnã licentiã habet nobilitas faciendi quodlibet, & cui velit gratificãdi. quæ causa fuit, vt Locrorum ciuitas interiret, pp Dionysij clientelas. quod nõ cõtigisset ī populari statu, neq; in ea optimatũ gubernatione, quę

optime mixta & temperata fuiſſet. Maxime vero latent optimatũ gubernationes, paulatim ſeſe diſſoluentes: quod quidẽ diſtũ eſt prius vlr de omnibus rebuspublicis, idq; fere cauſas mutationis minuta paruitas appellatur. qñ enim omittit aliquid ex his quæ ad rempublicã pertinent, ac deinde aliud paulo maius, facilius mouẽt, quouſq; totam mouẽt reipublicæ formã. Quod in Thuriorũ accidit republica. cũ enim legẽ haberẽt, per H quam non niſi intermiſſo quinquennio * præturam gerere licebat, iuniores quidẽ rei militaris periti, & apud multitudinẽ famam habẽtes, cũ cæteros, qui in rebus gerendis verſabanť, ſpernerẽt ac faciliter ſe cõſecuturos arbitrarentur, legem totã illam tollere aggreſſi ſunt, lata altera lege, vt liceret continue eoſdem prætores eſſe. At enim magiſtratus qui præerãt ſuffragijs, appellabant vero cõſultores, cõmoti I prius ad reſiſtendum, tñ poſtea deſtiterunt, putãtes, quãuis hac vna lege ſoluta, tñ cæteras eſſe permãſuras. poſtea vero prohibere volẽtes, ne aliæ mouerentť, nihil proficere valuerũt, ſed mutata eſt eorũ reſpublica in potẽtiam eorũ, qui nouas res aggrediebanť. Diſſoluunť vero cunctæ reſpublicæ interdum p ſeipſas, interdum per externam cauſam, qñ cõtraria gubernatio fit, vel propẽ vel longe quidẽ, ſed admodũ potens. quod quidem cõtigit Athenienſibus & Lacedæmonijs. Athenienſes. n. vbiq; K potentiã paucorum: Lacedæmõ niſi vero vbiq; populare ſtatum euerterunt. Vnde igitur rerũpublicarũ mutatiões, ſeditionesq; exoriantur ferè dictum eſt.

De conſeruatione rerumpublicarum modo viginti. Cap. 8.

DE conſeruatione aũt earũ, & cõiter & ſeorſum de vniuſcuiuſq;, conſequens eſt vt dicam*. Illud ergo ante oſa patet, q; ſi ſciamus per L quæ corrumpuntur reſpublicæ, ſcimus ẽt per quæ conſeruãtur. contrariorũ enim contrarij eſt effectus: corruptioni aũt conſeruatio eſt cõtraria. In illis igiť rebus publicis quæ laudabiliter pmixtæ ac tẽperatæ ſunt, illud eſt dligenter obſeruandũ, ne quid ex legibus inſtitutisq; moueatur, maximeq; ab eo cauendũ, quod paulatim repit. latet enim corruptio, quia nõ tanta ſimul fit: decipiturq; mens ab illis, vt ſophiſtica illa rõ, ſi vnũquodq; puſillum, & oſa. hoc aũt eſt vt ſit, & M eſt vt non. totũ enim & oſa non puſillum, ſed cõpoſita ex puſillis. vna igitur cuſtodia aduerſus hoc principium eſt opponẽda.

Deinde non cõfidere his quæ finguntť quodãmodo, & adumbrantť ad populum: reprobãtur enim ex ipſis operibus. qualia vero dicamus rerũpublicarum figmẽta, ſuperius eſt oſtenſum. Intueri licet quaſdã reſpublicas durare nõ ſolũ ex optimatibus, verũ-

* προστα-γῆς.

A verumetiã ex paucorum potentia, non quia per ſe ipſę ſtabiles ſint, ſed quia hi qui gubernant, recte ſe gerunt, tũ erga eos qui ſunt extra rẽpublicam, tũ erga eos q̃ in reipublicę gubernatione verſantur. Erga eos quidem qui non participes ſunt gubernationis, non afficiẽdo ipſos iniurijs, ac pręſtantiores ipſorum ad participationem reipublicæ recipiendo, cupidosq; honoris non deprimẽdo, neq; multitudinem ſuis cõmodis fraudãdo.

B Erga illos vero, qui foris in gubernanda repub. ſunt humane inuicẽ ac populariter ſe gerendo. æqualitas. n. illa, quæ in populari ſtatu affectatur, ea in ſimilibus non ſolum iuſta eſt, verumetiã vtilis. Quamobrem ſi plures ſint in gubernatione reipublicæ conſtituti, eis permulta populariũ inſtitutorum vtilia ſunt: ceu ſemeſtres eſſe magiſtratus, vt oẽs q̃ ſimiles ſunt, adipiſci valeant. ſunt. n. tanquã populus quidam illi, qui inter

C ſe pares ac ſimiles ſunt. itaq; in illis frequenter exiſtunt, velut duces quidã populi, vt prius diximus. Deinde minus in potẽtias incidunt paucorũ gubernationes & optimatea. non. n. ſimiliter facile eſt latere male agẽtẽ in breui tẽpore magiſtratus & in longo. nã ob hoc, in paucorum gubernationibus, & popularibus tyrannides fiunt. aut .n. hi qui maximi ſunt in vtraque, tyrannidẽ inuadũt (hic ductores populi, ibi potentes) vel D qui maximos gerunt magiſtratus, qñ longo tẽpore durãt. Cõ ſeruant aũt reſpublicę, non ſolũ ex eo quia procul ſint à periculis, verum ẽt interdum qa propinquę ſunt. hoſtes. n. formidantes, vigilantius intendũt ad reipublicę cuſtodiam. Itaq; oportet eos qui rempublicam ſaluã eſſe volunt, formidines quaſdã parare, vt caueãt; neq; diſſoluãt quaſi nocturnã quandam cuſtodiã, reipublicę obſeruationem: & quod lõge abeſt, propinquũ E facere. etiã nobiliũ contentiones ſeditionesq; , per leges quoque oportet cuſtodire conari, et qui extra contentiões ſunt eos ante capere, tanquã malum ab initio exoriens cognoſcere non cuiuſuis ſit, ſed ciuilis viri. Ad mutationes vero q̃ pp cenſum fiunt, ex paucorũ potentia atq; ex republica, qñ contingit hoc, manentibus eiſdẽ cenſibus, aut pecuniarũ copia facta, vtile eſt cõſiderare vniuerſum totius ci uitatis cenſum, ac præſens tem F pus ad pręteritum conferre. nã in quibuſdam ciuitatibus cenſus agitur annuatim: in maioribus vero per triennĩũ aut quinquennium. & ſi multiplicatus ſit, ac multo maior fact? quàm prius erat ille, ſin quem ſtatuta fuerat reipublicæ gubernandæ habilitas, lege prouidere vt cenſus vel augeatur vel relaxetur. ſiquidem excedat, augeatur ſm multiplicationem: ſi vero defi-

ciat,

G ciat, relaxetur ac minor fiat cen
sus taxatio. In paucorum.n.gu
bernationibus, et in rebuſpubli
cis niſi hoc fiat, hic paucorũ gu
bernatio,ibi potentia nimia in
ſurget. illo autẽ modo ex repu
blica quidẽ popularis ſtatus,ex
paucorũ vero gubernatiõe reſ
publica, aut populus. Cõe autẽ
eſt et in populari, & in paucorũ
gubernatione & in oĩ republi
ca, neq; augere nimiũ quenquã
ſupra modũ, ſed magis conari
paruos et longi tẽporis honores
H prẽbere, q̃ confeſtim magnos.
corrũpunt.n.nec cuiuſuis ẽ ho
minis proſperitatẽ ferre. Quod
ſi accumulate dati ſint alicui ho
nores, nõ ſunt ſimul oĩa poſtea
auferendi, ſed paulatim. Maxi
me vero lege ita prouidere co
nãdũ eſt, ne alicui nimiũ ſit ex
ceſſiua potẽtia, neq; amicorũ,
neq; pecuniarũ. qđ ſi ita cõtin
gat, p̃ abſentiã remouendę ſunt
hmõi hominũ clientelę. Cũ ve
ro ex priuata etiã vita res nouæ
oriantur, magiſtratus cõſtituẽ
I dus eſt qdã, qui ſit quaſi in ſpe
cula ad mores ciuiũ intuendos,
ne quis ita viuat, vt reipublicę
nocere poſſit. in populari qui
dẽ ſtatu, ne aliene viuat á popu
laritate: in paucorũ aũt poten
tia, ne aliq; á natura eius guber
nationis. Eodẽq; modo de alĩs
ſpeciebus rerumpublicarũ. Et
ſi qd exulteet proſperitateiq; ſit
elatum in ciuitate, p̃ partes ob
ſeruare propter eaſdẽ cauſas. cu
ius remediũ eſt, ſemper contra-

rĩa partibus magiſtratus & res K
agendas committere. cõtrarias
partes voco, ceu pręſtantes vi
ros multitudini, & diuites pau
peribus. Conandũq; eſt vel ad
miſcere pauperes cũ diuitibus,
vel medios augere. hi.n. diſſol
uẽt ſeditiones ob imparitatem
procedentes. Maximũ vero il
lud eſt in oĩ republica & legib⁹,
& * cætera oĩ diligentia conſti- * exemplo
tuendũ, ne ex magiſtratibus lu
cra proueniant. id aũt maxime
in paucorũ gubernatione ẽ ob
ſeruandũ. leuius.n.ferunt popu L
li, qui ab republica excluduntur,
quinimo gaudent, q̃ ſua agere
nõ impediuntur. At ſi exiſtiment
eos qui magiſtratus gerunt ex
republica ditari, duplicẽ capiũt
moleſtiam, & q̃ ab honore ex
cluduntur, & quod à lucro. Vnice
vero cõtingit ſimul exiſtere po
pularẽ ſtatũ & optimatũ, ſi ita
quis inſtituat: foret.n. vt & no
biles & plebei haberent q̃ vtri
que vellent. Licere.n. oĩbus rẽ
publicam gerere popularẽ eſt:
magiſtratus vero à nobilib⁹ te- M
neri, optimatũ. hoc aũt accidit,
qũ ex magiſtratibus nõ proue
nient lucra. pauperes.n. magi
ſtratus nõ volent, ſi nil inſit lu
cri, ſed potius ſuis rebus, pp̃rĩs
intendere. diuites aũt quia non
indigent ex republica lucrari,
magiſtratus gerent. atq; ita cõ
tinget egenis quidem ditari ob
operã rebus ſuis impenſam, no
bilibus vero nõ ſubĵci cuicũq;.
Ad hoc aũt vt nõ ſubripiantur

pecu-

A pecunię publicæ, editio fiat pecuniarū ꝑsentibus ciuibus omnibus, & descriptæ per societates, et ordines, & tribus deponā tur. Quòd vero magistratꝰ sint absq; lucro, statuendi per legē sunt honores, ꝯs q optime se gesserint. Oportet aũt in populari statu diuitibus parcere, ac non mō possessiones eorū nō auferre, sed ne fructus quidē earum: quod in q̄busdā ciuitatibus imprudenter fit. Melius ēt est volē
B tibus prohibere, ne munera illa subeāt q̄ sint magni sumptꝰ, ac nullius vtilitatis, ceu choros exhibere & ludos & faces, sstar Chiorū, & cætera hmōi munera. In paucorū vero gubernatione, cura est pauperū suscipiēda diligēter, & officia quibus sunt salaria cōstituta, istis tradenda. & si quis diuitū eos cōtumelia afficerit, maior pœna est constituenda, q̄: si ipsi inter se idē fecissent. Et successio in hæreditatibus per cognationē sit, non per donationē. nec valeat quis-
C quā plures hęreditates capere, sed vnā solūmodo. Per hunc.n. modū magis æquales erunt facultates, & egenorū ꝓmulti ad abundantiā traducentur. Vtile est & in populari statu, & i paucorū gubernatiōe, aliorum vel æqualitatē vel prę̄tātiā tribuere his qui minus participāt reipublicę. in populari quidē diuitibus, in paucorū vero gubernatione, egenis: exceptis tñ his magistratibus, in q̄bus ius authoritasq; reipublicę consistit. D hi enim solis ꝯs qui sunt ex republica, committi debent.

Quas conditiones habere oporteat præcipuos magistratus ſuſcepturos. De præceptis, quibus popularis ſtatus, aut paucorū potentia ſeruatur.

Cap. v.

TRia vero debēt habere illi, q̄ principales magistratus sunt suscepturi. Primū, vt ament ꝑsentē ciuitatis statū. Deinde, vt habeāt potentiā maximā ad ea exequenda, q̄ E magistratꝰ req̄rit. Tertiū, vt habeant virtutē et iustitiā in vna quaq; republica, ad ipsam rēpublicā. nisi.n. iustū idem sit in cūctis rebuspublicis, necesse foret et iustitię esse dīas. Habet aũt dubitationē, qñ hęc oīa nō concurrūt in eodē, quēadmodū sumere oportet. ceu si sit quidam aptus ad rē militarē, sit aũt ille idē improbus, nec reipublicæ amator: alter vero iustꝰ et amator, sed ad rē militarē nō aptus: F cuius facienda sit electio. Videt inspiciendum esse ad duo, cuius magis participent oēs, & cuius minus. Quapropter in re militari quidē ad peritiā magis q̄ ad probitatē est respiciendum: pauciores.n. sunt rei militaris periti, plures, ꝓbitatis. Cōtra vero, i custodia et administratiōe ꝓrarū: plus.n. probitatis req̄rit, q̄ quantū habeant multi. scīa vero huius cōis est omnibus. Dubitari enim potest, si potentia

G tia adſit reipublicę & amicitia, quid opus eſt virtute? ſufficiēt enim illa duo ad reipublicę vtilitatem. An, quia fieri pōt, vt duo illa habentes ſint intemperantes: itaq; vt ſibi ipſis nō obtemperant ſcientes & amantes ſeipſos, ſic ēt erga rempublicā nihil vetat ita ſe habere quoſdā. ſimpliciter aūt quęcunq; in legibus prodeſſe diximus, cūcta illā rempublicā ſeruare. Et qđ ſæpe iam diximus, maximum fundamētū eſt, cuſtodire vt potentior ſit ea pars, quæ rempublicam ſaluam eſſe velit, q̄ illa quæ nolit. Præter hęc autē oſa, latere non oportet, qđ modo latet eas reſpublicas, quę trāſgrediuntur mediū. Multa.n. q̄ popularia videntur, populare ſtatum diſſoluunt: multa ēt quæ paucorū eſſe vidētur, diſſoluūt paucorum gubernationem. qui vero exiſtimant hāc eſſe vnam virtutem, trahūt ad exceſſum, ignorātes q̄ quemadmodū naſus excedit rectitudinem laudabilem ad aquilinum eſſe vel ſimum, ſed mā adhuc pulchritudinem ac gratiā retinet. at ſi qs magis trahat ad exceſſum, primo quidem abiicit congruentē menſuram partis, tandem vero ita diſponitur, vt non naſus appareat pp̄ exceſsū ac defectū contrarium. eodē mō & de alīs partibus. Contingit aūt hoc & circa alias gubernationes. nam paucorū quidem potentiam, et popularem ſufficienter ſe habere contingit, & ſi tranſgrediant ab optimo ſtatu. q̄ ſi quis intēdat magis vtranq; earū, deterior rem primū faciet rēpublicā, tādē vero neq; rempublicam eē. Quapropter non ignorari opꝰ à legis conditore ac ciuili homine, qualia popularia ſeruent populi ſtatum, & qualia paucorū apparentia euertāt paucorū gubernationem. neutra.n. iſtarū videtur ſtare poſſe abſq; opulētia & multitudine. ſed qñ adæquatio fiat facultatum, aliā neceſſe eſt eſſe rempublicam. itaque diſſoluentes leges quę ſunt circa exceſſum, diſſoluūt reſpublicas. Aberrant vero & in popularī ſtatu, & in paucorū gubernatione. In populari quidē ductores populi, vt multitudinem dominā legū efficiant. ob id.n. faciunt ſemper ciuitatem opulentis repugnantē. at oportebat contrariū videri ſemp dicere pro opulentis. In paucorū vero gubernatiōe pro populo, eos qui rempublicā gubernant. & contra iurare q̄s nunc iurent paucos gubernātes. in quibuſdam.n. ciuitatibus nunc iurāt, populū odio habebo, & cōſilio annitar vt male habeat. expedit aūt ſimulare ac fingere contrariū, atq; ita iuramentū concipere, non afficiā populū iniurijs. Maximum aūt oſum quę dicta ſunt, ad reipublicę ſtabilitatem eſt id, q̄ nunc paruifaciūt oēs, erudiri ad reipublicæ diſciplinā. nihil.n. proſunt vtiliſſimæ

leges

* incongruentes.

A leges q̃ à gubernatoribus decer
nuntur, niſi moribus inſtituti
& diſciplina imbuti in republi-
ea hoſtes fuerint: ſi leges popula
res, populariter: ſi paucorũ po
tentiq; ad hanc ipſam guberna-
tionẽ. Nam ſi eſt in vno intem-
perantia, eſt ẽt in ciuitate. diſci-
plina autem reipublicæ eſt, non
ea facere per q̃ lætẽtur pauci po
tentes aut populares, ſed per q̃
valeant, illi quidem paucorum
gubernationem tenere, hi vero
populare. Nunc aũt in pauco-
B rum potentia, gubernatorum ſi
lĩ delitĩs intendunt: tenuiorũ
aũt filĩ gymnaſiis laboribusq;
exercẽtẽ. itaq; & volunt magis
& poſſunt res nouas moliri. In
populari vero ſtatu, qui maxi-
me vĩ eſſe popularis, contra q̃
vtile ſit conſtitutũ eſt. huius rei
eã eſt, q̃ male definiunt liberta-
tẽ. Duo ſunt. n. quibus popula-
ris ſtatus, definitur, poteſtate
ſumma populi, ac libertate. Iu-
ſtum aũt æquum videtur eſſe.
æquum vero quodcunq; videa
C tur multitudini, id eſſe ſtabili-
ſcipuũ. tum *. liberum aũt & æquũ q̃d-
cunq; velit quis facere. itaq; vi-
uit vnuſquiſq; vt vult, in hmõi
populari ſtatu, & ad q̃d gliſcit,
vt ait Euripides. Sed hoc ẽ prau-
um. non. n. putandum eſt eſſe
ſeruitutem, viuere ad formã rei
publicæ, ſed ſalutẽ. Ex quibus
igitur mutantur reſpublicæ &
corrumpuntur, & per quæ ſer-
uantur & permanent. vt ſim-
pliciter dicamus, tot & talia ſunt.

De mutationibus regni, & tyran-
nidis. *Cap.* 10. D

REſtat nũc videre de vnio
gubernatione, ex qui-
bus corrumpatur, et per
quæ ſeruari valeat. Ferẽ autem
ſimilia ac propinqua ſunt illis,
q̃ diximus ſuprà de cęteris gu-
bernationibus, illa quę circa re-
gnum, et circa tyrannidem cõ-
tingunt. nã regia quidem pote-
ſtas optimatum gubernationi
reſpondet. Tyrãnis aũt, ex pau
corum potentia illa poſtrema,
& ex populari cõponitur. qua- E
propter perniciosiſſima eſt his
qui ſub ea ſunt: vtpote ex duo-
bus cõpoſita malis, & trãſgreſ-
ſiones & delicta continens, quę
ex ambabus illis prouenium̃t.
Exiſtitq; generatio ſtatuum ex cõ
trariis vtriq; iſturũ. nam regia
poteſtas pro tutela præſtãtium
virorum contra populum rẽ-
ta eſt: & fit Rex ex ꝓſtantibus
per excellentiã virtutis, vel re-
rum geſtarum quæ ſint à virtu
te, vel per excellentiam hmõi F
generis. Tyrannus vero origi-
ginẽ habet à populo ac multitu
dine, cõtra nobilitatẽ, vt popu-
lus iniuriam ab illis non patiat.
Patet hoc ex ipſis his quę conti
gerunt. ferẽ. n. tyranni vt pluri
mũ facti ſunt ex ductoribus po
pulorũ, fidẽ adepti ab initio ꝓp
calũnias contra nobilitatẽ ia-
ctas. Tyrannides igitur aliæ in
hunc modũ conſtitutę ſunt, ci-
uitatibus iã adauctis. Alię prius
ex regibus tranſgrediẽtibus pa-
tria

G tria iura, et affectantibus magis dominari. Alię ex electis ad prīcipales magiſtratus: antiquitus n. populi conſtituebant diuturniores adminiſtrationes & procurationes. Alię ex paucorum potentia, eligentiū vnū aliquē ad maximos magiſtratus. Ob⁹ iſtis modis facultas fuit id perficiendi, ſi mō voluiſſent, per potentiā ſibi pręexiſtētē, vel ex regia poteſtate, vel ex honoribus à populo exhibitis. ceu Phidon apud Argos, & alīj alibi regiam
H poteſtatē habētes tyranni ſunt facti. circa Ioniā vero tyranni, & Phalaris, ex honoribus. Pane tius quoq; in Leontinis, & Cypſelus Corinthi, & Piſiſtratus Athenis, & Dionyſius Syracuſis, & alīj eodē mō ex fauore populorū, apud quos multū poterant. Vt ergo diximus, regia poteſtas inſtituta ē ſm optimatum gubernationē. eſt. n. ſm dignitatē, vel per virtutem propriam, vel generis, vel per beneficia collata, vel p iſta ſimul
I ac potentiā. Omnes. n. qui maxima bīficia in ciuitates gentesq; contulerūt, vel qui eā facultatē habuerunt vt conferre valerēt, hoc honore potiti ſunt, alīj bello conſeruatis populis ne in ſeruitutē deuenirent, quēadmodū Codr⁹. alīj à ſeruitute liberatis, vt Cyrus. alīj q; cōdidiſſent vrbē, vel q; regionē acquiſiſſent, quēadmodū Lacedęmoniorū, & Macedonū, & Moloſſorū reges. Vult aūt rex eſſe cuſtos, vt qui diuitias habēt, nihil iniuſtū K
patiant, nec ēt populus afficiat contumelīa. Tyrannus aūt, vt ſæpe iā diximus, ad nullā cōem reſpicit vtilitatē, niſi gratia propriī cōmodi. Eſt aūt obiectū tyranni, qđ placeat: regis, qđ honeſtū ſit. quamobrē & illa in q; bus plus habēt, ſunt tyrannis q dem pecunię, regibus aūt honorea. & cuſtodia regi à ciuib⁹ ſuis ē, tyrāno ăt à peregrinis. Quòd vero tyrānis contineat illa mala q; ſunt & popularis gubernationis & paucorum potentiæ, L
manifeſtū eſt. Ex paucorū quidē potentia finē eſſe diuitias. q has. n. ſolas neceſſe ē pmanere, vt cōductos retineat cuſtodes, vt ſumptus faciat in educando, vt populo ſuo in nulla parte cōfidat. itaq; arma ciuib⁹ ſuis adimere. ac multitudinē populi cōculcare, ac ex vrbe pellere, et vacuā habitatoribus ciuitatē reddere, cōmunia ſunt vtrarunq;, paucorū ſ. potētię, et tyrānidis. Ex populari aūt, vexare nobilitatē, clā euertere & palā, et exi M
liū pellere, tanq; aduerſarios & machinatores cōtra potentiam ſuā. Ex his. n. & conſilia aduerſus eos iniri cōtīgit, alīs dominationē affectantibus, alīs ſeruitutē fugientibus. Vnde Periandri conſiliū Thraſybulo datū, ſupereminentes ſpicas decerpere, tanq; oportunū fuerit eminētiores ciuiū de medio tollere. vt igit ferè dictū eſt, eadē principia mutationū ſunt exiſtimāda, &

in

A in rebuſpublicis et in vnius gubernatione.p cõtumeliã.n. & p metũ, & per contẽptũ inſurgũt pleriq; ſubiectorũ aduerſus dominãtes. iniuriæ vero maxime p cõtumeliã, nõnunq; et p ablationẽ rerũ fiũt. ſunt aũt & fines ibi tales, quales ſunt circa tyrãnides & regna. opes. n. & honores q in tyrãnis regibusq; maximi cõſpiciunt, affectant oẽs. Inſurgitur aũt qñq; in corpus dominãtis, qñq; in ipſam dominationẽ. Qñ. n. p cõtumeliã adducunt hoſtes ad inſurgendũ, ſpet⁹ B fit in corp⁹. cũq; ſint cõtumeliæ partes plures, vnaquæq; illarũ cõcitat ad irã. iraſcentium vero plurimi vltionis cã impetũ faciũt, nõ cã potentię. Quale fuit illud filiorũ Piſiſtrati: ob cõtumeliã. n. ſorori Harmodĩ illatã, & ipſum Harmodiũ cõpellatũ, impet⁹ in eos factus eſt, ab Harmodio quidẽ pp ſororẽ, ab Ariſtogitone aũt pp Harmodium. Aduerſus Periãdrũ quoq; Ambracię tyrãnũ inſidię factę ſunt, C ex eo quia in potu, quẽ amabat pueriſ interrogauit, an nõdũ ex ſe pręgnans eſſet. Philippus vero à Pauſania occiſus eſt, qa nõ vlciſcebat cõtumeliã ſibi factã ab Attalo. Et Amyntas paruus à Derda, quia iactaret ſe illi⁹ ętate abuſum eſſe. Et Eunuch⁹ ab Euagora Cyprio. q. n. mulier renueret eius filiũ, quaſi contumelia affectus eũ necauit. Pluriq; vero inuaſiões factę ſunt ex eo, qa in corpus verecundiã intuliſſent q̃lis fuit ſuaſio illa Cratei aduerſus Archelaũ: ſemp. n. moleſta illi fuerat conſuetudo eius. Itaq; parua ẽt occaſio ſufficiens fuit, vel qa filiarũ nullã ſibi dederat, cũ ſe daturũ pmiſiſſet. ſed primã occupat⁹ bello aduerſus Syrrã Arabeum tradidit regi Elibię: alterã vero filiã minorẽ natu filio Amyntę cõiugauit: exiſtimãs p hũc modũ minime ſibi fore aduerſaturum ex Cleopatra genitũ. ſed ſdignatio nis principiũ extitit, q grauiter ferebat ſe ad libidinis gr̃am haberi. Fuit vnã cũ illo ad rẽ patrã dã Hellanocrates Lariſſæus ob eandẽ cãm. qđ. n. abuſus ętate illius nõ, vt pmiſerat deducebat, ob cõtumeliã id fieri ratus ẽ, nõ ob amorẽ. Paron vero & Heraclides Aenĩ Coryn peremerũt, * patri maclãtes. Adamas vero à Coty rebellauit, quaſi contumelia affectus, q ab eo in pueritia exectus eẽt. Multi ẽt ob verberatũ corp⁹ vel interfecerunt ira perciti, vel impetũ fecerunt quaſi cõtumelia affecti, & contra hoſtes in poteſtate conſtitutos, & cõtra reges. vt Megacles apud Mitylenẽ Penthalidas circumeuntes et clauis pulſantes, cũ amicis aggreſſus ſterfecit. et poſtea Smerdes verberibus cęſus, & à muliere tractus Penthilõ ſterimit. Archelai vero necis prĩceps fuit Dechamnichus. is n. prim⁹ cęteros aggreſſores cõmouit & irritauit. cã vero fuit ira, q illum Archela⁹ Euripidi poetę

D

E

* vidoneũ matres pũt.

F

G poetę verberandũ tradidiſſet. erat vero infenſus illi Euripides ob maledictũ ſ ipſius inſtauita dẽ oris iactatũ. Et alii cõplures tali de cã vel interfecti ſunt, vel in periculum inſidiarum venerunt. Similiter quoq; pp̃ metũ. hæc.n. vna ex cauſis eſt, vt in re publica, ſic ẽt vnius in gubernatiõe, ceu Xerxem * Arthapobanes metuẽs calumniã de Dario, q̃ eum ſuſpendiſſet Xerxe non iubente, ſed putans illi veniam eſſe dată propter cœnam, quaſi H ab ignoſcente. Alię vero pp̃ cõtemptum. vt videns quidã Sardanapalũ regẽ inter eas mulieres pẽſa diuidentẽ, ſi modo hęc fabula vera fuit: & ſi non in illo, attamen hoc in alio verũ eſſet. Et Dionyſium poſteriorem Dion inuaſit, q̃ eum cõtemnebat cõſpiciens ipſum Dionyſiũ ſemper ebriũ, & ciues Syracuſa nos ita ſe habere. Amicorum ẽt quidã inſurgunt pp̃ contẽptũ. ob fidem.n. eis adhibitam ſpernunt, tanquã facultatem habentes clam moliendi, & putantes I ſe dominationem obtinere poſſe, quodammõ per contẽptum inuadunt. Tanquam.n. potentes & contẽnentes periculũ, pp̃ ſuam potentiam faciliter inſurgũt: vt duces quidã exercituũ aduerſus principes ſuos. quẽad modũ Cyrus cõtra Aſtyagen, cuius & vitã & potentiã contẽnebat, cernens & copias eius iã conſenuiſſe, & ipſum in delitiis vitã agere. & Scuthes Thraci⁹, cũ eẽt dux exercitus Amadoci. K Quidã vero hmõi plurũ gr̃a inſurgunt, ceu pp̃ contemptũ, & pp̃ lucrũ: velut contra Ariobarzanẽ Mithridates. Maxime vero pp̃ hanc cãm inſurgunt ñ, qui ſunt natura * ſuperbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes et principes, ſortitudo.n. potentiã habẽs ſuperbia eſt, p̃ quas ambas quaſi faciliter ſuperaturi eos aggrediunt. Eorum vero qui ob honoris cupiditatẽ inſurgũt, alius L modus eſt cãe, vltra iã dictos. Non.n. vt quidam tyrannos inuadũt ſpe magnorũ commodorũ magnorũq; honorũ quos in illis cernunt, inducti, ſic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediunt: ſed illi quidẽ vt ea ſibi arripiãt, q̃ in tyrannis admirant: hi aũt, vt ex re geſta memorabili atq; egregia famã ac celebritatẽ nominis conſequantur, non dominationẽ acquirere volentes, ſed gloriã. Sunt tñ numero perpauci qui ob hanc M cãm moueantur: conſtituendũ eſt.n. ſibi viuendũ non eſſe, niſi rẽ confecerint: quibus adeſſe oportet Dionis propoſitũ, ſed non facile quidem eſt vt fiat in multis. ille.n. cum paucis militibus contra Dionyſium profectus, ait quãtumcunq; progredi poſſet, ſatis id ſibi fore, vt ſi vel parum terrę illius inuaſiſſet, pulchrũ iã ſibi mori exiſtimaret. Corrumpunt aũt tyranni des, vno qdẽ mõ, vt vnaquæq;

aliarũ

* Arcapanes.

* audaces

A aliarum rerumpublicarũ ab ex
tra, ſi aliqua ſit contraria reſpu-
blica robuſtior. nã voluntas q-
dẽ aderit, pp contrarietatẽ ele-
ctionis: quæ autem volunt, oẽs
efficiunt: modo poſſint. Con-
trarię vero ſunt gubernatiões,
populus quidẽ tyãrnidum ſm
Heſiodum, vt figulo figulus. nã
gubernatio populi illa poſtre-
ma, tyrannis eſt. regia vero po-
teſtas & optimatũ gubernatio,
propter contrarietatẽ gubernã-
di. Quapropter Lacedæmonij
B multas euerterunt tyrannides,
& Syracuſani per id tẽpus, quo
reſpublicæ eorum recte gube-
nabantur. Alio aũt mõ corrũ-
puntur, cũ in ſeipſis ſeditionem
habent: quẽadmodũ circa Ge-
lonem factum eſt, & nunc circa
Dionyſium. Gelonis. n. filium
Thraſibulꝰ Hieronis frater per
illecebras & voluptates tradu-
cebat, vt ipſe dominaretur. do-
meſtici vero ac neceſſarij per fa
ctionem repugnabant, vt non
tyrãnis ofno diſſolueretur, ſed
C Thraſybulꝰ. verũ alij inter hæc
conſpirantes, eam occaſionẽ na
cti, ipſos oẽs pepulerunt. Dio-
nyſium aũt Dion, contra eũ co-
pijs ductis cum eſſet affinis, ſuſ-
cepto populo, illum pepulit, ip-
ſe vero interfectus eſt. Cumq;
duæ ſint cauſę, pp quas maxi-
me contra tyrannos inſurgunt,
odium ſ. & contemptus: odiũ
quidem exiſtat oportet in tyrã
nos: ex contẽptu aũt plurimæ
fiunt euerſiones. Huius vero ſi-
gnũ fuerit, q; pleriq; eorũ q do- D
minatiões adepti ſunt, eas vſq;
ad extremũ cõſeruauerunt: ſed
qui ab illis ſuſceperunt, confe-
ſtim, vt ita dixerim, perierunt
oẽs. in voluptatibus. n. viuẽtes,
efficiunt facile cõtẽnẽdi, ac mul
tas ꝓbent occaſiones opprimẽ-
di ſui. Particulam vero quandã
odij debemus irã exiſtimare. nã
quodammõ earundẽ rerum cã
exiſtit, & eſt interdũ ira effica-
cior ꝙ odiũ: vehementius. n. in
ſurgunt, qa perturbatio illa nõ E
vtiẽ rõne. Maxime vero contin
git vt ira deferantur, qui contu
melia fuerunt affecti: p quã qui
dem cãm & Piſiſtratidarũ dele
ta eſt tyrannis, & multę aliarũ.
Sed odium magis rõne vtitur.
nã ira cum dolore fit: quare nõ
facile rõne vtitur: odiũ vero ſi-
ne dolore. Vt aũt ſummatim di
camus, quotcunq; cauſas dixi-
mus paucorũ potentię illius po
ſtremę & nimiæ, ac popularis
gubernationis extremæ, totidẽ
& tyrannidis cauſas eſſe ponẽ- F
dũ eſt. nã & hæ ſunt diuiſione
tyrannides q̃dã. Regnũ aũt ab
his q̃ extra ſunt, minimũ corrũ
pi, quapp & diuturnius eſt: ex
ſe aũt ipſo vt plurimũ euerti cõ
tingit. Corrumpi aũt duobus
modis. vno, ſi ſeditio oriatur
inter eos qui participes ſunt re
gni: alio modo, ſi tyrannice gu
bernare pergant, volentes eſſe
dñi plurium, & contra legẽ. Nõ
fiunt nũc amplius regna, ſed ſi
qua fiũt, monarchię et tyranni-

G des magis ſunt, ob id, qa regnū ſpōtanea gubernatio eſt, ac maiorū proprie. & plurimi pares ſunt, neq; vſqadeo prꝫcellētes, vt ad magnitudinē dignitatēq; huius gradus ſe poſſint attollere. atq; ex eo fit, vt ſpōte illi nō pareat. qꝫ ſi deceptione quis aut vi dominetur, iam apparet hāc eē tyrannidē. In regnis aūt illis, in qbus ſucceditꝫ genus, ponēdū eſt corruptionis eſſe cām, vltra illas quę ſupra ſunt dictæ, qꝫ plerunq; contēnendi hoſtes ſuc-
H cedunt in regnum, & qꝫ cū non habeant potentiā tyrannicam, ſed regiam, ſuperbiunt. Eſt. n. facilis deiectio regis. ſi. n. nolit, ſtatim nō erit rex. at tyrannus etiam nolentium eſt. Corrumpunt ergo gubernatiōes vnius per has, & huiuſmodi cauſas.

Per quæ regna ſeruantur, & quibus modis retinentur tyrannides. Cap. 11.

SEruantur aūt ſimpliciter loquēdo, ex contrarijs. ſingulariter aūt loquendo per deductionē illarū ad mediocrē mo-
I dū. Quāto. n. paucorum eſt poteſtas omnis, tanto maiori tēpore neceſſe eſt eā durare. nā & ipſi & q regunt minus ſuperbiūt, magisq; moderati fiunt, & illi qui regunt inuidēt minus. Propter hoc. n. et apud Moloſſos lōgo tēpore durauerunt reges, & apud Lacedæmonios, qꝫ ab initio ſtatim in duas partes diuiſa fuerit regia poteſtas. Et poſtea Theopompus ad mediocritatē magis illam deducēs, Ephoros ſuperaddit, poteſtate quidē mi- K
nuens, ſed tempore augens regiam authoritatē, vt faceret eā quodammodo non minorē ſed maiorem. vt ad vxorē reſpondiſſe ferunt dicentē, an non eru beſceret qꝫ filiꝰ minorē poteſtatem regiam derelinqueret, qꝫ à parentibus ipſe accepiſſet: non profecto, inquit, nā relinquo eis multo durabiliorē. Tyrannides vero ſeruant duobus modis inter ſe contrarijſſimis. Quorum alter eſt is, quem per ſucceſſionem traditū plurimi tyranno- L
rū obſeruant. Horum aūt multa cōſtituiſſe ferunt Periandrū Corinthium. multa ēt ex gubernatione Perſarum eſt aſſumere. Sunt aūt hæc, illa pernicioſa, q ſupra retulimus oſ conatu à tyrannis fieri, quò dominationē retinent, veluti potētiores decerpere, & ſapientes perimere. Et neq; comeſſationes permittere, neq; ſodalitates, neq; diſciplinā neq; aliud quicquā tale, ſed oſa cauere, vnde cōſueuerit oriri inter ciues intelligentia, & fi- M
des. Et neq; ſcholas, neq; cōuentus aliquos ſcholaſticos fieri cōcedere: & oſa facere, ex quibus ciues inter ſe quam maxime incogniti ſint: cognitio. n. fidem generat inter ipſos. Et ſatellites eius apparere ſemp, ac verſari foris, quominus latere poſſit qd quiſq; agat, aſſueſcantq; animū ſubmittere per ſeruitutē cōtinuā. & alia quęcūq; talia Perſica & Barbarica, tyrānidis sūt.

cuncta

A cuncta. n. idem poſſunt. Et ne la
teant conari, quęcunq; quis di-
xerit fecerit. q̃ eē exploratores.
quēadmodū Syracuſis hi q̃ tra
ductores mūcupabant, & auri-
culaṙ, quos ſubmittebat Hie-
ron, vbicunq; foret cōgregatio
aliqua vel cōuerſatio. minus. n.
audēt q̃ hęc timēt, et ſi audeant
minus latere poſſunt. Calūnia-
ri quoq; ſuicē, et cōmittere ami
cos cū amicis, et plebē cū nobi-
litate, et diuites inter ſeipſos, &
ſubditos ad paupertatē redige-
B re, tyrannicę eſt prauitatis. vt
neq; ſumptus fiat ſ cuſtodia, &
illi quotidianis moleſtijs occu-
pati vacare nō poſſint ad conſi
lia cōtra tyrānos ineunda. Exē-
plū huius ſunt pyramides AE-
gypti, & donaria Cypſelidarū
& olympi ædificatio à Piſiſtra-
tidis facta, & Policratis opera
C circa Samū. Hæc. n. omnia fue-
runt inſtituta ad otiū, ad quie-
tē populorum tollendā, et ad in
ducendā paupertatē per tribu-
torū penſionē: vt ēt Syracuſis
factum eſt. Dionyſio. n. eam ci-
uitatē tenēte, contigit Syracu-
nos in quinq; annorū tpe cun-
ctas facultates ſuas in ſoluendis
tributis cōſumpſiſſe. Studet ēt
bellū concitare tyrannus, vt ne
gocijs occupētur ciues, et indi-
gētia ducis cōtinuo detineant.
Et regnū quidē per amicos ſer-
uaṙ: tyranni aūt eſt maxīe ami
cis diffidere, quaſi velint oēs,
poſſint aūt maxīe amici eū ſub
uertere. Et q̃ fiunt circa vltimā
populaṙ gubernationē tyrāni D
ca ſunt oſa: vt potētia mulierū
domi, quo reuelēt virorū ſecre-
ta. et manumiſſio ſeruorū eadē
de cā. nō. n. iſidiaṁ ſerui et mu-
lieres tyrāno. et ſi, pſpere degāt,
neceſſe ē beneuolos fore, et erga
tyrānidē, et erga populaṙ ſta-
tū. nā et popul⁹ dñs eē vult. Ex
q̃ fit, vt adulatores apd̄ vtroſq;
i honore habeaṁ. eſt. n. q̃ popu
lū colit & ducit, populi adula-
tor. Tyrannorū vero q̃ aſſentā-
do cōuerſaṙ: qd̄ ē opus adulato
ris. nā pp hoc prauos amicos ha E
bēt tyrāni, q̃ adulatiōibus gau
dēt. Id aūt nemo faceret q̃ mētē
haberet libero hoſe dignā: ſed
amāt boni viri, vel nō adulaṁ.
& vtiles praui ad praua: clauus
n. clauo, vt dicṫat, puerbiū. Nul
lo qdem honeſto, nulloq; libero
delectari, tyrānicū ē: ſe. n. ſolū eē
talē, putat tyrānus. Qui aūt ſub
ditorū vel honeſtati ſtudēt, vel
libertati, minuere excellētiā &
præeminentiā tyranni videṁ. F
Oderunt ergo illos tyrāni, tan-
quā euerſores poteſtatis ſuę. Pe-
regrinos ēt in cōuiuia & fami-
liarē vſum magis recipere q̃ ci
ues, tyrānorū ē: quaſi illos qdē
habēāt hoſtes, hos vero nō ad-
uerſantes. Hæc & hmōi à tyran
nis fiūt, p dominatiōe retinēda,
nec q̃cquā omittunt prauitatis.
Sīt aūt (vt ita dixerim) hæc oſa
tribus ſpēb⁹ cōprehēſa. Tria. n.
coniectat tyrānus. Vnū, vt ani-
mos imminuat ciuiū. nemo. n.
parui animi cōtra tyrānū ſſur-

G git. Secũdũ, vt ciues ſter ſe diſſi
dentes reddat. non euertiſ. n. ty
rannus, niſi ciuiũ aliqui inter ſe
fidẽ habeant. quapp & bonos
viros perſequit, quaſi peſtiferos
& aduerſarios dñationi ſuę, nõ
ſolum quia non acquieſcunt in
ſeruituteviuere, verumetiã ga
fides eis & ſter ſe, & ab alĳs plu
rima adhibetur: neq; accuſant
alios, neq; ipſi inter ſe accuſant.
Tertium, impotentia agendi. ne
mo enim ſibi ſpoſſibilia aggre-
ditur: itaq; neq; tyrannidẽ tolle
H re, ſi potentia deſit. Ad quos er-
go fines referantur tyrãnorum
conſilia, tres iſti ſunt. Ad has. n.
ſuppoſitiones tyrannica redigi
poſſunt vniuerſa, partim ne cõ
fidant inter ſe ciues, partim vt
potẽtia eis deſit, partim vt puſil
lanimi efficiant. Vnus ergo mo-
dus, quo vtunt tyrãni, talis eſt.
Alter vero modus, cõtrariã iſtis
quę dicta ſunt, diligẽtiam facit.
Eſt aũt deprehẽdere ipſum ex
regnorũ corruptione. vt. n. regi
modus corruptiõis vnus eſt, gu
I bernationẽ ipſam regiã magis
reducere ad tyrãnicã: ita tyrãni
dis conſeruatio eſt, ad regiã gu-
bernationẽ magis eam referre,
vnũ ſolũmodo cuſtodientẽ, vt
potentiã retineat, per quam nõ
modo volẽtibus, verũetiã nolẽ
tibus dominari poſſit. nã ſi hãc
abĳciat, ſimul abĳcit & tyrãnũ
eſſe. Sed hoc tanq; ſuppoſitionẽ
quandã manere oportet: cętera
vero partim facere, partim quã
optime ſimulare, vt regia guber
natio videatur. Primũ enim vi K
deri cõmunium cõmodorũ cu-
ram habere, non effundentem
largitiones tantas, vt ciues mo-
leſtę ferant: quãdoquidem ab il
lis capit operantibus ac laborã-
tibus in ſua tenuitate, donat ve-
ro ſcortis, & peregrinis, & hi-
ſtrionibus effuſe: rationẽ reddẽ
tem eorũ quę acceperit & expẽ
derit. quod iã factum eſt à qui-
buſdam tyrannis. ſic. n. admini-
ſtrans, non tyrãnus videbit, ſed
legitimus gubernator. nec erit
ei formidandũ, ne quãdoq; ſibi L
deſint pecuniæ, cùm ſit dñs ciui-
tatis, ſed diſpergẽtibus tyrãnis
ex ppria domo. Et prodeſt hoc
magis, q̃s relinquere congrega-
tas. minus. n. cuſtodes ipſi cõtra
tyrãnum ob res ipſas inſurgẽt.
Sunt aũt formidabiliores abſen
tibus tyrãnis, qui cuſtodiũt, q̃ ciues. nã illi quidẽ vnà abſunt, hi aũt remanẽt. Deinde reddit & impẽſas apparare oportet, tũ gra diligẽtis adminiſtrationis, tum ẽt, vt ſi qñ foret opus illis M vti poſſit ad belli neceſſitates, omninoq; ſeipſum ꝓbere cuſto-
dẽ & quęſtorẽ, non vt ſuarũ pe-
cuniarũ, ſed vt cõmuniũ & pu-
blicarũ. Et videri velle nõ aſpe-
rũ, ſed cũ grauitate honeſtũ, & talẽ, vt eũ non timeãt obuĳ, ſed magis reuereant. hoc aũt non fa
cile eũ aſſequi, qui foret contẽ-
nẽdus. Quapp opus eſt, vt ſi nõ aliarũ virtutũ, at ſaltẽ ciuilis eũ
curã habeẽ, ac talẽ de ſeipſo opi
nionẽ afferre. Inſuper nõ ſolum

ipſum

A ipſum videri nulli,ptinus ciuiũ contumeliã facere,ſed eiã nemi ni illorũ q circa eũ ſunt. Eodẽq; modo ſe habẽt mulieres ſuas er ga oẽteras mulieres.nã & p con tumelias mulierũ permultæ iã tyrãnides perierũt.Et circa vo luptates corporis cõtrariũ face re,q̃ nũc faciant quidã tyranni. non ſolũ enim ſtatim ab aurora id agunt,cõuiuunturq; per dies plures,verũetiã apparere volũt aliꝭ quòd ita faciant,vt tanquã felices beatosq; admirent. Sed ſ
B talibus maxima erit moderatio adhibẽda,vel ſaltẽ videantur il la fugere.non.n. faciliter inuadi poteſt.nec faciliter contẽni qui ſobrius ſit, ſed qui ebrius: neq; qui vigilet, ſed qui dormiat. contrariumq; agendũ eſt ſupra dictorũ fere ommũ. corroborãda enim & ornãda ciuitas eſt ab eo, tanquã à curatore, ac nõ ty ranno. Videri ẽt oportet ipſum erga religionẽ Deorũ affici ve hemẽter. minus.n. formidabũt
C populi, ne quid cõtra iuſtitiam fiat,ſi religioni deditum illũ exi ſtimabunt,ac Deorũ timorẽ ha bere:minusq; contra illũ aude bunt inſurgere, quaſi Deos ha beat propitios & fauẽtes. Verũ tamẽ oportet ſine improbitate talẽ videri,atq; eos viros qui a liqua in re laudabiliter ſe geſſe rint,honorare,ita vt non exiſti ment vnquã ſe magis honorari à ciuibus ſuis,in libertate degen tibus potuiſſe. Hos autem hono res ipſemet tribuere debet tyrã nus:pœnas vero & animaduer D ſione per alios infligere, p magi ſtratus videlicet, & iudicia. Cõ munis vero cuſtodia oĩs domi nationis vnius,eſt neminẽ vnũ præ cæteris magnũ facere, ſed plures: nã ſe inuicẽ cuſtodient. Quòd ſi quem extollere opor teat, nõ tñ eum qui ſit moribus audax. nã huiuſmodi homines aptiſſimi ſunt ad inuadẽdũ cir ca res omnes. Si vero cuiuſquã potentiã minuenda eſt, modice ac nõ vno ſimul impetu omnis E poteſtas eſt auferẽda. Inſup ab omni cõtumelia abſtinẽdũ, ſci pue tñ à duabus:ne ſ corpus fla gris,nẽue in ætatẽ libidine inſul tum agat. Maximeq; id cauẽdũ in illis hominibus, qui honorẽ magnificiũt.nã in pecunias illa tam iniuriam, auari hoſtes gra uiter ferunt:in honorẽ vero illa tã,& qui boni ſunt viri, & qui honorẽ magnificiũt, permole ſte patiunt.quapropter aut non huiuſmodi hominũ opera vtẽ F dũ eſt, aut animaduerſiones in illos patrio more,ac ſine vlla cõ tumelia ſunt faciẽdę. In ætatem vero ex amore ſit conuerſatio, non ex licẽtia. deniq; hoc dede coris omnino, impenſione ma iorum honorũ eſt redimẽdum. Eorum autẽ qui ad vim inferẽ dam contra corpus tyranni in ſurgũt, illi ſunt formidãdi & ca uẽdi, q ita diſpoſiti ſunt, vt am plius viuere nõ curẽt, cũm occi derint. Quapp maxime cauẽdũ eſt ab his, q vel ſeipſos, vel eos

G quos habebant charisſimos, cõ tumelia affectos putant. ſine vl la.n.cura,ppriq; ſalutis irruunt, qui p indignationẽ & iram aggrediũtur. quemadmodum & Heraclitus inquit, durũ eſſe dicens pugnare aduerſus iram: vita.n.id emi. Cùm vero ciuitates ex duabus cõſtent partibus, ex inopibus ſ. & opulentis, maxime quidẽ de vtriſq; partis ſalute cogitandũ eſt ab eo qui gubernat,et alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicunq; tñ eo H rũ ſint potẽtiores, hi præcipue ſunt à gubernatiõe vendicãdi, ac velut proprij efficiẽdi.nam ſi hoc extiterit, neq; ſeruorum liberationẽ facere cõpellet tyrãnus, neq; arma adimere. altera nanq; pars tyranni potẽtię adiuncta,ſufficiens erit ad ſuperãdum eos qui contra inſurgere vellent. Superfluum autẽ particulariter dicere de oĩbus iſtis. intẽtio.n.manifeſta eſt,q; oportet nõ tyrannicum, ſed tanquã patrẽfamilias & regem eſſe pu- I tari ab illis,qui ſub eo ſunt, nec pro ſe capientem, ſed pro cõmunis vtilitatis cautela & cura, & mediocritatem in vita ſequi,non exceſſus. Prẽterea egregios viros per familiaritatem ſi bi coniungere, plebem vero ac multitudinem per fauorem & gratiã in obſequio retinere. Ex his.n. neceſſe eſt non ſolum dominationem eius eſſe pulchriorem, & optabiliorem; ex eo q; a melioribus imperet & non abiectis, neq; affectis, neq; ex eo K q; ipſe neq; odio ſit neq; formidetur: verumetiam ex eo q; lõgiorem & durabiliorẽ eius dominationem fore contingat. Inſuper moribus talem eẽ, vt vel recte ſe habeat ad virtutem, vel ſemibonus quidam ſit, & non malus, ſed ſemimalus.

Quæ gubernationes minimum durent. Quæ furtis Socratis opinio apud Platonem, & eius reprobatio. Cap. 12.

ATqui omniũ gubernatio num breuiſſime durare L ſolent paucorũ potẽtia. & tyrannis. Quippe illa q; plurimo durauit tẽpore Orthagoræ & filiorũ, q apud Sicyonios tyrannidẽ habuere, ad centeſimum vſq; annũ peruenit. Durationis vero cauſa fuit, q; mediocritate quadã erga ſubditos vtebant, multaq; legibus ſeruiẽtes agebant. Et quia aptus rei militari fuit Cliſthenes, non facile contẽnendus habebatur. Plurimum vero cõuerſatione, & vſu M familiari fauorem & gratiã hominum acquirebant. fertur.n. Cliſthenes coronaſſe iudicem, qui victoriæ illius contradixerat. Aiunt quidã huius iudicis ſtatuam eſſe illam, qui in foro ſedet. Piſiſtratus quoq; fertur, aliquando apud conſilium Ariopagi citatus iudicũ ſubñſſe. Secunda vero apud Corinthum Cypſelidarum tyrannis. nã ea durauit annis tribus & ſeptuaginta & mẽſibus ſex. Cypſelus enim

A .n. ipſe tyrãnidẽ exercuit annis triginta, Periandrus vero quadraginta quatuor, Pſammeticus autem Gordũ annis tribus. Cauſa vero durationis eadem fuit. cum enim popularis eſſet Cypſelus, ac gratia apud multitudinem prævaleret, ſine vlla corporis cuſtodia ſ dominatione perſeuerauit. Periandrus autem eius filius, magis tyrannice ſe geſſit, ſi vir erat bello egregius. Tertia Piſiſtratidarũ Athenis, hæc autem non fuit continua: bis.n. tyrãnide pulſus fuit B Piſiſtrat⁹. itaq; ex annis triginta tribus, ſolum annis ſeptem et decem tyrannidem exercuit: filiũ vero ei⁹ annis decẽ et octo: atq; ita oẽs ſimul anni fuerunt quinque & triginta. Ex reliqs vero illa quæ apud Syracuſas fuit, Hieronis, & Gelonis, ſed non longa fuit. hæc annis enim non amplius q̃ duo de viginti durauit. Gelon enim ſeptem annis cùm tyrannidem exercuiſſet, octauo defunctus eſt: Hie- C ron autem decem: Thraſybulus vero menſe decimo excidit. cæterarum vero tyrannidũ plerq; breui tempore duraverũt omnes: Quę igitur ſint tam circa gubernatiões plurium q̃ circa gubernationẽ vnius ſolius, p quæ & corrumpantur & ſeruẽtur, ferè dictũ eſt de omnibus. In Republica vero Platonis Socrates de mutationibus loquit, nec tamen recte. Illius.n. reipublicæ, quæ eſt optima atque prima, mutatio nulla propria aſſi- D gnatur. inquit.n. cauſam eẽ mutationis, quia ſic natura comparatum ſit, vt nihil permaneat, ſed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat. eſſe vero principium horum, inqt, quorũ ſeſquitertius cubus quinario coniugatus duas exhibet harmonias, inquiens, q̃ numerus diagrammatis huius efficiatur ſolidus, vtpote natura producente prauos, & meliores diſciplina. Hoc ergo forſan inquit non male. fieri.n. poteſt vt ſint E aliqui, quos diſciplina inſtitui, ac bonos fieri viros impoſſibile eſt. Sed hęc * non propria mutatio foret illius reipublicę, quã optimam eſſe vult, magis q̃ aliarum omnium, & vniuerſorum quæ fiunt, & ex tempore, per quod inquit omnia mutari, & quæ non ſimul incipiunt, ſimul quoq; mutantur: ceu ſi pridie mutationis facta eſſent, ſimul forte mutantur. Præterea quam ob cauſam ex illa trã- F ſit ad Lacedæmoniorum rempublicam? ſæpius enim in contraria tranſeunt reſpublicæ omnes, q̃ in ea quæ ſint propinqua. Eadẽ ratio eſt de alijs quoque mutationibus. Ex Laconica enim, inquit, mutatio fit ad paucorum potentiam: ex iſta vero ad popularem ſtatum: ex illo rurſus ad tyrannidem. Atqui & è contrario mutantur: ceu ex populari in paucorũ potentiam, & magis quidem quã

* al. quo

A in tyrãnidem. Præterea tyrannidis vtrum mutatio ſit vel nõ ſit, nil dicit propter quam cauſam, nec in quam reipublicę ſpeciem tranſit. Huius vero cauſa eſt, q̃ non faciliter dicere valebat: indefinitum enim. nam ſm eum oportebat in primam & optimam: ſic enim vtiq; fieret *continuo circulus.* ſed mutatur in tyrannidem tyrannis, vt ea quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrãnide in Cliſthenis. & in paucorũ potentiã, vt illa quę in
B Calcide fuit Anticleontis, & in populare ſtatũ, vt illa quę Gelonis fuit Syracuſis. & in optimates, vt illa quę Charilai apud Lacedæmonios & Carthaginẽſes. Et in tyãnidem fit mutatio ex paucorũ potẽtia, vt ſ Sicilia plurimæ vetuſtarũ. in Leontinis in Panætij tyrãnidẽ: & apud Gelã in Cleãdri: & apud Regiũ ſ Anaxilai: & in alijs cõpluribus ciuitatibus eodẽ modo. Abſurdũ ẽt putare, *in* paucorũ potentiã iõ
C trãſire, quia hoſtes cupidi & pecuniarũ ſtudioſi in magiſtratibus verſantur, ac n. õ quia plurimi diuitijs ſuperabũdantes, nõ iuſtũ exiſtimãt par habere in ciuitate eos qui nõ habẽt facultates, & eos qui habẽt. In multisq; paucorũ potẽtijs nõ licet pecunias quærere, ſed leges ſunt prohibentes. apud Carthaginem autem quæ populariter gubernatur, pecunijs ſtudent, nec tamen adhuc mutati ſunt. Abſurdum etiam dicere, eſſe duas ci-
uitates ſub paucorum gubernatione opulentorum & inopũ. D
Quid enim aliud huic formæ q̃s Laconicæ accidit, vel alteri cuicunq;, vbi non oẽs æqualia poſſideãt, aut nõ oẽs æqualiter ſint boni viri? mullo aũt pauperiore facto, nihilominus ex paucorũ tranſmutant gubernatione ad popularem ſtatũ, ſi plures ſint ſ opes: & ex populari ſ paucorũ potentiã, ſi potẽtiores ſint opulẽti q̃s multitudo: & alteri negligãt, alteri intendãt. Cumq; plures ſint cauſæ, ex quibus mu E
tationes fiunt, eas non dicit, ſed vnã ſolũ, q̃ pdigaliter viuentes vſuris cõfecti pauperes efficiuntur. quaſi vero fuerint oẽs ab initio diuites, vel plurimi eorũ. ſed hoc falſum. At q̃ ipſorũ potentiũ quidã p̃imonia cõſumpſerint, res nouas moliunt: q̃ſi aut ẽ alij, nil graue accidit. & mutant nihilo magis in popularẽ ſtatũ, q̃s in aliã ſpẽm gubernationis. *Inſuper vero & ſi honores vnã* cum alijs nõ capiant, ſi iniurias F
inferant, ſi contumelijs afficiãt, ſeditiones oriuntur, & mutationes in republica. Fiunt etiam etſi nulla diſſipatio patrimonij interceſſerit, ex eo q̃ liceat quicquid volunt efficere. *cuius rei* cauſam eſſe ferunt, nimiam libertatem. Cumq; plures ſint paucorum, plures etiam populi gubernationes, tanquam vtraq; vna ſit, mutationes aſſignat Socrates.

Ariſto-

ARISTOTELIS POLITICORVM LIBER SEXTVS.

SVMMA LIBRI.

De popularium, ac paucorum gubernationum inſtitutionibus, ſpeciebus, legibus, ac partibus: Necnon de magiſtratuum ſpeciebus, ac eorum officijs.

Quod quæ rebuſpublicis, paucorum potentijs, & popularibus gubernationibus conueniant, conſyderandum ſit.

Cap. 1.

VOt igitur ſint differentiæ, & quales eiꝰ quod deliberandi habet poteſtatẽ, & ſi quo ſumma rei publicæ conſiſtit, & circa magiſtratuũ ordinationẽ, & de iudicijs, & qualia ad qualẽ ordinent rempublicã, & præterea de corruptionibus, & cõſeruationibꝰ rerumpublicarũ, ex quibus proueniãt, & quas ob cauſas dictũ eſt prius. Sed cũ plures ſint ſpecies popularis, & ſiſt aliarũ gubernationum, de illis ſiquid reſtat, nõ peius fuerit cõſiderare, ac ſimul vnicuiq; earũ propriũ & conuenientẽ modũ reddere: ac præterea cõſiderare conunctiones ſimul ipſorũ modorũ nam eorũ coniunctio parit rerũ publicarũ varietatẽ: vt & optimatum gubernationes ad paucorũ declinent potentiã, & reſpublicæ magis populares exiſtant. Dico aũt coniunctiones, quas cõſiderare oportet, & nũc vſq; cõſideratæ non ſunt: ceu ſi pars illa quæ in deliberãdo verſat, & illa quæ circa electiones magiſtratuum cõſiſtit, ita inſtituta ſit, vt cõferat paucorũ potentiæ. aut quæ circa deliberandum ad paucorũ potentiã, quæ aũt circa electiones ad optimatum gubernationẽ magis declinet: vel per aliũ quẽdam modũ nõ oſa inſtituta ſint reipublicæ cõgruentia. Qualis igiẽ popularis quali congruat ciuitati, & qualis paucorum potẽtia quali multitudini, & aliarũ gubernationũ quæ quibꝰ cõferat, dictũ eſt prius. Verumtamen oportet fieri manifeſtũ, non ſolũ quænã iſtarũ gubernationũ optima ſit ciuitatibus, ſed etiã qũo conſtituendæ ſint & iſtæ & aliæ, breuiter eſt explicandũ. Et primo de populari dicemus. nam per hanc ẽt de cõtraria illius gubernatione patebit. hæc eſt autem, quã vocant quidam paucorum potentiã. Capienda ſunt aũt ad hanc diſciplinã cuncta popularia, & quæ videnẽ popularium eſſe ſequacia. ex his enim ſimul poſitis, reſultãt ſpẽs gubernationis popularis. & plures eſſe eas q̃ vnam & differẽtes cõtinget.

Duæ ſunt cauſæ, per quas plures exiſtũt populares. Primum illa quę dicta eſt prius, quia ſter ſpopulos dñia eſtꝫ, ſunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij miniſtri: quorum primi à ſecũdis, & tertij ab vtriſq;, nõ in eo modo differunt, q̃ melior aut deterior popu-

C popularis ſtatus, verũetiam in eo q̃ non idem ſit. Secũda vero cauſa eſt, de qua nunc dicimus. quæ enim popularem ſtatum ſequuntur, ac videntur eſſe propria ipſius, coniuncta ſimul faciunt varietatẽ. nam alicui pauciora cõſequẽtia ſunt, alicui plura, alicui oſa. Vtile vero horum ſingula cognoſcere, & ad conſtituendum quã velit quis, & ad corrigendũ. quærunt enim qui rempublicã inſtituunt cuncta, quæ illi propria & cõuenientia H ſint, in vnũ collegere ad propoſitum ſuũ. ſed aberrant dũ hoc faciunt, vt ſuprá dictũ eſt á nobis, vbi de corruptionibus rerũpublicarũ tractauimus. Nunc autem dignitates & mores, & quę flagitent dicemus.

Quis ſit finis popularis gubernationis: & de quibuſdam popularium gubernationum proprietatibus. Cap. 2.

PRopoſitum igit popularis reipublicæ ẽ libertas. hoc enim dicere cõſueuerunt, quaſi in hac ſolummodo repu- I blica libertatem quærentes: ad hanc enim reſpicere dicũt oẽm popularem ſtatũ. Libertatis vero ipſius pars vna in eo cõſiſtit, vt p̃ vices imperent & pareant. nã iuſtum populare eſt æquum habere ſm numerum, non ſm dignitatẽ. Ex quo fit, vt ſm hoc iuſtũ multitudo ex neceſsitate dominet: & quicquid decreuerit populus, id eſſe ratũ, & id eẽ iuſtum. Aiunt enim oportere, vt vnuſquiſq; ciuium æquum habeat. atq; ita contingit in po- K pularibus gubernationibus inopes plus poſſe, q̃ opulẽtos. plures enĩ ſunt, & id obtinet quod pluribus videat. Vnũ igitur libertatis ſignũ hoc eſt, quod ponunt oẽs popularis reipublicæ finẽ. Alterum vero viuere, vt quiſq; velit. hoc enim aiunt op⁹ eſſe libertatis: ſiquidem ſerui eſt viuere non vt vult. hic eſt igit ſecũdus popularis reipublicæ finis. Hinc, pfectũ eſt, nemini potiſsimum ſubeſſe velle. q̃ ſi hoc nõ datur, at ſaltẽ per vices ſub- L eſſe ac præeſſe. idq; pertinet ad libertatem quæ eſt ſm æquum. His præſuppoſitis, ac tali exiſtẽte principio, popularia hmõi ſunt. Sumi ad magiſtratus oẽs ex oſibus, ac præeſſe omnes vnicuiq;, & vnumquenq; viciſſim omnib⁹. Per ſortẽ tribuere magiſtratus, vel oẽs penitus, vel illos ſaltẽ, qui nõ peritia indigẽt & arte. A nullo cenſu eſſe magiſtratus, vel ſaltẽ á minimo. Non niſi ſemel eundem magiſtratũ ab aliquo geri poſſe, vel graro, M & paucos, exceptis his qui verſanẽ in bello. Parui q̃is eſſe magiſtratus, vel oẽs vel quot recipiunt. Iudicare oẽs, & ex oſibus, & de oſibus, vel de plurimis & maximis et principaliſſimis: puta de corrigẽdo, & de republica, & de priuatis contractibus. Et cõcionẽ eſſe omniũ dominam, magiſtratũ vero nullius. aut dominã eſſe cõcionẽ rerũ maxima rũ, magiſtratũ vero minimarũ.

Inter

A Inter magiſtratus autē popularissimum eſt conſilium, vbi nō omnibus eſt mercedis facultas, nam tunc quidem adimunt & huius magiſtratus potentiam. ad ſe enim reducit iudicia cuncta populus mercede abūdans, vt dixim⁹ ſuprā, vbi de hac parte tractauimus. Deinde mercedem capere potiſſimū quidem oēs, concionē, iudicia, magiſtratus: vel ſaltē magiſtratus, & iudicia, & conſilium, & conciones principales: vel eos magiſtrat⁹, B quos neceſſe eſt in eadem ſimul eſſe conſeſſationes principales: vel eos magiſtrat⁹, quos neceſſe eſt in eadē ſimul eſſe conſeſſatione. Præterea cū paucorū gubernatio genere, & diuitijs, & eruditione definiaſ, videnē quæ popularitatis ſunt contraria eſſe, ignobilitas, inopia, ſordidū opificiū. Præterea poteſtatē nullā perpetuā eſſe. & ſi reliqua ſit aliqua ex antiqua mutatione, illi⁹ auferre potentiā, & ex electione ad ſortē reducere. Hęc igitur oſa C cōia ſunt gubernationū popularium. Cōtingunt aūt ex eo iuſto, quod fatētur eſſe populare: hoc eſt æquum habere oēs ſm numerum, quod maxime videē eſſe popularis ſtatus & populi. æquū eſt enim, cūm nihilo magis gubernant diuites q̄ pauperes, nec ſoli poteſtatem habent, ſed omnes ex æquo ſecundū numerum. ſic enim demum exiſtimant paritatē in republica eſſe, ac libertatem.

Quo pacto in popularī gubernatione cenſus partiendi ſint. Cap. 5. D

SEd quæritur poſt hæc, quē admodū habebunt æquū, vtrū oportet partiri *in mil*le eo⁹ cenſus qui ſunt quingentorum, & mille æqualiter poſſe quingentis: vel non ſic ponere oportet iſtā paritatē, ſed partiri quidē ſic, deinde ex quingentis pares accipientē, et ex mille, hos poteſtatē habere partitionū & iudiciorū. Vtrū igiē reſpublica iſta iuſtiſſima eſt ſm populare iuſtum, vel magis illa quæ ſm E multitudinē? Aiunt enim populares, id eſſe iuſtū, quod vī vtiq; pluribus: potētes vero, quod videē his qui plus poſſident. pro multitudine.n. facultatum aiūt eſſe ſtatuendū. Sed habent hæc vtraq; imparitatē & iniuſtitiā. Si enim quod pauci poſſunt, tyrannis eſt: nā ſi vnus habeat plura q̄ alij opulenti, ſm paucorū iuſtū, is ſolus dignus eſt qui gubernet. ſi vero quod plures ſm numerū, iniuriabunē publicantes bona opulētorū ac paucorū, F vt ſuperius dictū eſt. Quæ igiē ſit æqualitas, quam ambo proſitentē, cōſiderandū ex ex his quæ vtriq; definiunt iuſta. Inquiunt enim quicquid videaē maiori parti ciuiū, id oportere eē ratū. Sic quidē hoc, attamen nō penitus. ſed cūm duæ partes ſint ex quib⁹ ciuitas cōſtat, diuites ſcilicet & pauperes: quod ambab⁹ videaē aut plurib⁹. id ratū ſit. & ſi cōtraria videantur, quod plu

ribus

G ribus & habẽtibus maiorẽ cen-
ſum. puta ſi alĩ decẽ, alĩ vigin-
ti, videat aũt diuitum ſex, pau-
perũ vero quindecim, accedãt
vero pauperibus quatuor diui-
tum, diuitibus aũt quinq; pau-
perũ, quorumcunq; cenſus exu
perat, connumeratis ambabus
vtriſq;, id ratũ ſit. Quòd ſi for-
ſan æquales eſſe cõtigerit, cõem
eſſe hanc ambiguitatẽ putandũ
eſt: vt nunc accidit, ſi vtrinq; pa
ria ſuffragia concionis ſint, aut
pares in iudicio ſententiæ. nam
H aut ſorte dirimẽdũ eſt, aut aliud
quiddam hmõi agendũ. Sed de
æquo & iuſto, quanquã ſit ad-
modum difficile in illis reperiri
veritatem, tñ facilius eſt ſortiri,
q̃ perſuadere ĩs qui plus habe-
re poſſunt. Semper enim qui im
becilliores ſunt, æquum & iu-
ſtum quærunt: ſed qui plus poſ
ſunt, iſta non curant.

De quatuor ſpeciebus popularũ, ad quas pertinent, de earum legibus atq; fra-mentis. Cap. 4.

I CVm vero quatuor ſint gu
bernationes populares, o-
ptima eſt illa, quã primo
gradu poſuimus, vt ſuperioribꝰ
libris dictũ eſt. eadem quoq; an
tiquiſſima omniũ. Dico autem
primã ſecundũ diſtinctionẽ po-
pulorũ. nam optimus populus
eſt ille, qui ex agricolis conſtat.
itaq; & popularis ſtatꝰ effici da
tur, vbi multitudo ab agricultu
ra viuit, vel paſcuo: negocioſa
quidẽ, quia nõdum multũ hẽt.
Ex quo fit, vt raro concionem
agant. cũm enim laborãdum ſit K
illis circa neceſſaria ad victum,
operibus deſtinanẽ ſuis, & alie-
na nõ appetũt: dulciuſq; illis eſt
opus facere q̃ in republica ver-
ſari, niſi magna in gubernando
ſint emolumenta ſuſcepturi. ple
riq; enim magis lucrũ appetũt,
q̃ honorẽ. Signũ huius eſt, q̃ ty
rannides antiquitꝰ pertulerũt,
& nunc paucorũ potentiã perfe
runt, modo ſuam rem agere illis
permittat, neq; diripiant quæ
habent. cito nanq; alĩ eorũ diui
tes efficiunt, alĩ egere deſiſtunt. L

Præterea, ſi quæ cupido hono
rum eis ineſt, facile adimpletur
per poteſtatẽ, quã in concioni-
bus habent creãdi magiſtratus,
& corrigendi delicta. Nã in qu-
buſdam ciuitatibus, & ſi nõ eli-
git populus magiſtratꝰ, ſed qui-
dam per partes deputati ex om-
nibus, vt apud Mantineã, tamẽ
ſatis eſſe putant, q̃ cõſulendi, de
liberandi q̃ habent poteſtatem.
Ac putãdum eſt hãc eſſe tanquã
formã aliquã popularis gubẽr-
natiõis, vt fuit qñq; apud Man- M
tineã. Quapropter vtile ẽ prius
dictę populari gubernationi, &
ita cõſuetudo fuit, eligere quidẽ
magiſtratus, & corrigere, & iu-
dicare oẽs. Magiſtratus aũt ma
ximos geri p̃ eos qui electi ſint,
& à cenſibꝰ maioribꝰ maiores,
vel à cenſibus nullũ, ſed per eos
qui poſſunt. Neceſſe eſt ãt, cùm
ita gubernantur reſpublicæ, eas
bene gubernari. nã magiſtratus
ſemp̃ ab optimis gerentur, po-

pulo

A pulo ita volente, neq; præſtantioribus inuidente. nobilib⁹ aũt ipſis & præſtãtibus hic gradus ſufficiet. nõ enim ſuberunt alĳs deterioribus. ipſi vero magiſtratus gerent iuſte, quia pœnã formidabũt, qm̃ corrigere ad alios pertinet. cõpeſci enim ac nõ licere facere quicqd quis velit, vtile eſt. nam licentia agendi quod quiſq; vĕlit, cuſtodire nõ poteſt ingenitã vnicuiq; hominũ prauitatẽ. itaq; neceſſe eſt illud euenire, quod optimũ eſt in rebus
B publicis, vt magiſtratus à præſtantioribus geranť, ſine vlla populi diminutione. Quòd igitur hæc populariũ gubernationum eſt optima, patet: & qua de cauſa, quia ob talẽ aliquẽ eſſe populum. Ad cõſtituendum aũt populum agricolã, tum leges quędam antiquitus apud multos latæ, vtiliſsimæ ſunt, tũ illud vĭr, ne liceat cuiquam habere plus agri q̃ mẽſurã certã, vel aliquo loco ad oppidũ & ciuitatẽ. Erat antiquitus in multis ciuitatib⁹
C lege cautũ, non licere venditionem facere bonorũ primæ hęre ditatis. Eſt ẽt lex, quam dicunt Oxili fuiſſe, ne liceat cuiquã fœnerari ſuper aliqua fundi parte, quam quis haberet. Dirigere ẽt id oportet Aphycalorũ lege. eſt enim vtilis ad id quod dicim⁹. Illi enim quanquã ſint permulti, poſſideant aũt exiguã regionem, tamen oẽs agricolæ ſunt, qm̃ pretia cõſtituunt non totarum poſſeſſionum, ſed per tales partes diuidẽtes, vt ẽt pauperes D
facĭliter eas pretĳs ſuperare poſſint. Poſt agricolarũ multitudinem optimus eſt populus, vbi paſtores ſunt, & viuunt ex animalibus. In multis vero hæc cũ agricultura cõuenientiam hẽt. vtriq; enim corporibus exercitati ad bellicas expeditiones vtiliſsimi ſunt, ac potentes ſub dio cõſiſtere. Cęteræ vero multitudines, quaſi oẽs ex quib⁹ alĳ ſtatus populares cõſtant, multo q̃ hi deteriores ſunt. nam opificũ
E quidẽ, ac forenſiũ, & mercenariorũ vĭlis eſt vita, nullũq; virtutis opus eorũ quę tractat multitudo. & inſuper quia hmõi genus hominũ circa forũ vrbẽq;, vt ita dixerim, aſſidue hæret, facĭliter conciones agitat. at agricolæ, quia ſparſim habitant per agros, neq; in vnũ coeunt facĭliter, neq; ſĭt indigent hmõi cõgregatione. Quibus vero cõtingit ſitum regionis talem eſſe, vt longe diſtẽt ab vrbe, in q̃s facile eſt popularẽ ſtatũ laudabilẽ cõ-
F ſtituere ac rempublicã. vi enim ipſa cõpellitur multitudo, quaſi colonias p agros efficere. Quare & ſi forenſis turba ſit, tũ conciones in populari ſtatu non facit abſq; multitudine illa, quæ per agros habitat. Quo ergo conſtituenda ſit optima illa ac prima popularis gubernatio dictũ eſt. patet ẽt quo aliæ: ſubſequenter enim eſt deſcẽdendum, & deterior ſemp multitudo ſeparãda.

Poſtremã vero ſpeciẽ, quia oĩs mul-

G multitudo ad illam recipiẽt, neq; cuiuſcũq; ciuitatis eſt eã perferre, neq; facile permanere eã, niſi legibus & moribus bene ſtabili tam. A quibus vero labefactari cõtingat, & hanc & alias reſpublicas, ferè dictũ eſt prius in plurimis. Sed ad cõſtituendã hãc populare gubernationem, & ad populũ roborandum, conſueuerunt præſidentes, ad populũ recipere cõplures, ac ciues efficere nõ ſolum legitimos, verũetiam ſpurios ex quouis ciue, id eſt, ſi-
H ue ex patre, ſiue ex matre. omne enĩ hoc huic populo magis conueniens eſt. Conſueuerũt igit ĩ q populos ducũt ita cõſtituere. Oportet tñ id facere, quoad exuperet nobilũ nec ĩorumq; multitudo, neq; vltra progredi. nã ſi tranſcendunt, turbatorẽ efficiunt rempublicã, ac nobilitatẽ exaſperãdo magis irritant: quæ cauſa ſeditionis fuit apud Cyrenem. paruum enim incõueniẽs
I conniuendo trãſigitur: magnũ vero in oculis hæret. Inſup talia cõſtituta vtilia ſunt ad popularem ſtatum hmõi, & ad populi corroborationẽ, qualia Cliſthenes Athenis fecit, quo populi gubernationem augeret: & apud Cyrenẽ, qui populũ conſtituerũt. Tribus.n. aliæ conſtituedę ſunt plures, & ſodalitates priuatorũ ſacrorum redigendæ ſunt ad pauca et publica. Et cũ ĉta diligẽter excogitãda, quo q̃ maxime oẽs ſimul admiſceant familiaritates, cõuerſationesq; pri-
K tatæ diſſipent. Præterea tyrannica machinamẽta oſa vĩr eſſe popularia: ceu licẽtia ſeruorũ, * & mulierũ, & puerorũ, vt ſine metu viuãt vt velint. primulti enim hmõi ſtatum ciuitatis amabunt, cũ pleriſq; dulcius ſit diſſolute viuere q̃ modeſte.

* Cod. Greg. ad. hanc ꝛ vſq; ad ꝛ q̃ conſtituere ſ

Ad populares inſtitutiones præcepta.
Cap. 5.

ESt * aũt opus legis poſitoris, & eorũ qui volunt ſtatum aliquẽ talẽ conſiſtere. nam vt cõſtituatur talis ſtatus, non magnũ negociũ eſt, neq; ſolum ſed magis vt ſeruet. vno.n. vel duobus vel tribus diebꝰ permanere, quomodocũq; gubernantibꝰ, haud difficile eſt. Quapropter opus eſt ex his, quas ſupra retulimus, cõſeruationibus & corruptelis rerumpublicarũ, cautelam aſſumere, cauendo illa quæ corruptiua ſunt, ac leges tales ponẽdo, et ſine ſcripto & ſcriptis, quæ conſeruationes ſtatus
M maxime cõprehendant. neq; putare id eſſe populare, neq; paucorũ potẽtiæ, q̃ efficiat ciuitatẽ maxime à multis vel à paucis gubernari, ſed q̃ q̃ plurimo tẽpore. At nũc ñ, qui ſunt potẽtes in populis, gratificãtes multitudini, multa populariter agũt p publicationes bonorum in iudĉijs factas. Quare oportet eos qui curã ſalutis habent reipublicæ, cõtra moliri, leges ponendo, vt damnatorũ bona ſacra ſint, & nõ in publicũ ſed in ſacrũ referant. hęc enim lex nihilomin⁹

* C. Greg. ad cõſtituere maxime opus, neq; ſolum L

iniu-

A iniurias cõpeſcet. nam pœna eadem erit. populus aũt minus cupide damnabit, cũ nihil ſit vtilitatis ex dãnatione ſuſcepturus.

Inſup publicas accuſationes q̃ rariſsimas facere, magna pœna cõſtituta aduerſus eos, qui falſo accuſarint. non enim populares in iudiciũ vocari cõſueuerunt, ſed nobiles. Oportet autẽ erga ſtatũ reipublicæ, quantum fieri poteſt, oẽs reddere beneuolos. q̃ ſi id fieri nequeat, ſaltẽ conari, ne hoſtes exiſtiment eos q̃ gu

B bernant. Cũm vero poſtremæ illæ ſp:s gubernationũ popularium in multitudine conſiſtãt, ac difficile ſit vt cõcionibus vacare poſſint ſine alicuius mercedis ſuſceptione, hoc aũt niſi reddit⁹ habeat ciuitas, maxime inimicum eſt præſtantibus viris, Nã ex tributo & publicatione bonorũ, & ex iudiciorũ improbitate neceſſe eſt, euenire, quod multas iam populariũ reſpublicas ſubuertit. Vbi ergo publici redditus nõ ſunt, facere oportet

C conciones raras, & iudicia magna quidẽ, ſed paucis diebus duratura. hoc aũt confert ad illud, q̃ non formidabũt impẽſas opulenti, ſi diuites nõ capiãt mercedem iudicij, ſed pauperes. Confert etiam ad recte iudicandum multo magis. nã qui magna patrimonia habent, multis diebus abeſſe nolunt à rebus ſuis, modicum vero abeſſe tẽpus nõ moleſte ferunt. Vbi vero ſunt reddi tus publici, non id facere, quod nunc magni quidã in populo fa D ciunt. ſuperflua enim diuidunt, ac ſimul capiunt, moxq; rurſus indigẽt eiſdem. eſt enim pauperibus, ceu vas perforatũ hmõi emolumentũ. Sed oportet eum qui vere popularis ſit, videre ne multitudo pauperie nimia prematur: nã egeſtas prauã reddit populi gubernationẽ. Conandũ eſt igit ingenioſe, vt abũdantia adſit diuturna. nã id prodeſt ẽt diuitibus. Congregantes vero illa, q̃ ex redditibus proueniũt, ſimul oſa egenis tribuere opor- E tet: præſertim ſiquis poſſit, tm congreget, quantum ſat eſt ad agelli comparationẽ, vel ſaltem ad facultatẽ negociandi & agrũ colendi. & ſi nõ oĩbus poſſibile, at ꝑm tribus, aut partẽ aliã id facere. In hoc autẽ ad neceſſarios cõuentus mercedem diuites cõferre, cupidos inaniũ munerũ.

Per talem aliquẽ modum Carthaginienſes gubernãtes, amicũ retinẽt populum: ſemper enim quoſdam à populo mittentes in F aliquas gubernationes, eos diuites faciunt. gratioſorum vero, ac mentẽ habentium nobilium eſt ſuſcipere egenos, & occaſionem præbẽtes cõuertere ad res agendas. Recte quoq; ſe habet Tarentinorũ exemplũ imitari. illi enim *iumenta facientes cõ- *ornamenta operis.
munia ad pauperum vſum, benenolam per hunc modum ſibi plebem conſtituunt. Magiſtratus inſuper omnes duplices faciũt, vt ſint alĩ per electionem, alĩ

G alĩ per ſortẽ. quo enim populus capiat, per ſortẽ: quo aũt melius gubernet, per electionẽ. Eſt aũt hoc facere ẽt in vno eodẽq; magiſtratu, vt alĩ ſorte, alĩ electione ad eum gerendũ aſſumãtur. Quẽadmodum ergo oporteat popularium gubernationes inſtituere, dictum eſt.

De ſpeciebus paucorum potentiæ, ordinatione cenſus ex populo aſſumendi, quæ paucorum gubernationi potiores, & quæ deterrima. Cap. 6.

H DE paucorũ quoq; gubernationibus qũo agendũ ſit, patet fere ex eiſdem. Nam per contrariũ agendũ eſt in omni paucorũ gubernatiõe, ad oppoſitam ſibi popularis gubernationis ſpeciem, reputãdo maxime moderatã illã ac ſummam cęterarũ gubernationem paucorũ, & primã. Hæc aũt eſt propinqua illi, quæ reſpublica nuncupat, in qua oportet cẽſus diuidere, & alios minores, alios maiores facere. minores quidẽ, ã quibus neceſſarĩ magiſtratus I capiant: maiores vero, ã quibus capiant ñ magiſtratus, qui ſunt principaliores. Et qui tm̃ adepti fuerint cenſum, habiles ſint ad rempublicã gerẽdam, afferente populo tantã multitudinẽ per ipſum cenſum, vt cũ illa potentiores ſint qui gubernãt rempublicã, q̃ illi qui non gubernant. Semper aũt ex meliori populo capiendi ſunt illi, qui ad ſocietatem reipublicæ recipiunt. Similiter aũt in ea gubernatione paucorũ quę ſequit, intendentes parumper, eſt inſtituendum. In ea vero quæ oppoſita eſt extremæ popularitati, quę eſt paucorum potẽtia, tyrãnidi pſimilis, quanto deterrima ẽ, tãto maiori opa ẽ cuſtodia. Vt enim corpa bene diſpoſita ad ſanitatẽ, & nauigia bene inſtructa ad nauigãdum, multos ferũt errores, nec ob eos ſuccumbũt: valetudinaria aũt corpora, & nauigia parũ firma, nautiſq; iſtructa prauis, ne paruos quidẽ ferunt errores: ita rerumplicarũ eæ quæ deterrimæ L ſunt, plurima indigẽt cuſtodia. Populares igit gubernationes p multitudinẽ hominũ omnino ſeruant. hoc enim opponitur ad illud iuſtũ, quod eſt ſm dignitatem. Paucorũ vero potentiũ cõtra, videlicet p rectã ordinationem oportet aſſequi firmitatẽ.

Quot partes multitudinis præcipuæ ſint, & quæ: ac totidem ſint partes viles ad bellum: & præcepta ad paucorum potentias. Cap. 7.

CVm vero ſint multitudinis potiſsimũ partes quatuor, agricolę, artifices, negociatores, mercenarĩ, quatuor ẽt viles ad bellum, equites, peditis grauis armaturæ, expediti leuis, & turba nauals: vbi cõtingit regionẽ eſſe ad equitatũ aptã, ibi locũ habet aptiſſimũ, paucorum potẽtia illa ſumma. nam conſeruatio habitatorũ ab equitibus prouenit. equos vero nutrire, eorũ eſt qui magnas habent facultates. Vbi autẽ regio M

ad

A ad peditatũ eſt apta, alterã ſpeciem affectat paucorũ potentię. nam grauis armatura, diuitum eſt magis q̃ pauperũ. expediti aũt leues & nautica turba, à plebe eſt omnis. Nunc aũt vbi talis turba multa ẽ, qñ ſeditio fit, deterius certãt. Sed oportet huius medicinã capere â belli ducib⁹, qui ad equitũ ac peditũ robur, expeditos leuis armaturæ ſolẽt cõiungere: & cũ his ſuperãt populi in ſeditionibus opulentos. nã leues & expediti cõtra equi-
B tes & cõtra grauis armaturę pedites facile pugnant. inſtituere igit potentiã illã, contra ſeipſos eſt inſtituere. Sed oportet diuiſis ſtatib⁹, cũ alĳ ſeniores, alĳ iuniores exiſtãt, in iuuenili adhuc ætate cõſtitutos filios ſuos erudire ad leues & expeditas operationes: delectos quidẽ ex pueris, Athletas eẽ ipſos operationũ. Cõceſſio aũt reipublicę populo faciẽda eſt, vel cũ ad cẽſum peruenerint, vt dictũ prius eſt, vel:
C vt faciũt Thebani, cũ certũ tempus â mẽrcatura & hmõi exercitĳs deſiterint, vel, vt apud Maſſiliã iudicio facto, qui digni ſint ad rẽpublicã recipi, & qui excludi. Præterea dignitatib⁹ ĳs, q̃ ſunt principaliſſimæ, quas ſuſcipere oportet eos qui in reipublicæ gubernatione verſant, adiũgẽda ſunt onera publica, ut populus ſponte ſua eas nolit, & veniã habeat illis q̃ hmõi magiſtrat⁹ ſuſcipiũt, vt pote mercedem p̃magnã pro ea dignitate ſoluctibus. Congruit aũt cũm D hmõi magiſtratus ineunt, & ſacra magnificentiſſime facere, & publica q̃dã ædificia ad vſum populi cõſtruere: vt multitudo cernẽs vrbẽ ornari tum muneribus erga Deos, tum ædib⁹ ad vſum publicũ, libenter aſpiciat poteſtatẽ ſtatuum ciuitatis. Cõtinget ẽt præſtantibus viris hęc eſſe monumenta ſuæ largitatis. Sed hoc nõ fit nunc p̃ eos hoſtes, qui magni ſunt in paucorũ potentia, ſed contrariũ. lucrũ enim quærunt nõ minus q̃ honorẽ. E itaq; dici põt rectẽ, hos eẽ populares ſtat⁹ paruos. Quo igit inſtituedæ ſint, & paucorũ gubernatiões, & multitudinis, in hũc modum determinatum ſit.

De magiſtratibus, & eorum ſpeciebus, & quibus rebus præficiendi ſint.
Cap. 8.

CConſequens eſt circa magiſtratus videre diligenter, quot hi ſint, & quales, & quib⁹ de reb⁹, vt ſupra dictũ ẽ. Sunt enim quidã magiſtratus, F ſine quib⁹ ciuitas eẽ non poteſt. ſunt ẽt quidã ad cultũ ornatũq; pertinẽtes, ſine quib⁹ bene habitari ciuitas nõ valet. Præterea neceſſariũ eſt et in paruis quidẽ ciuitatib⁹ pauciores eſſe magiſtratus: in magnis aũt plures, vt prius oſtendimus. Quales ergo congruat ſimul coniungere, & quales ſeparare, non debet eſſe clam. Primum ergo cura rerũ neceſſariarum, vt in foro aſſint venũdenturq; ſuper qua quidẽ

G cura magiſtratus quidē eſt conſtituendus, cuius officiū ſit circa cōtractus & circa honeſtatē. nam cunctis ferē ciuitatibus neceſſarium eſt, emptiones, vendi tionesq; fieri inuicē, pro vſu rerum neceſſariarū. & hæc facultas maxima & expeditiſſima ē ad eandem ſufficientiam conſequendam, cuius gratia in vnam videntur cōuenisſe reipublicæ ſocietatē. Altera vero cura huic coniūcta ac propinqua eſt circa vrbē, de publicis priuatisq; re-
H bus, de ædificatione decenti, de viarū conſeruatione ac directione, de finib⁹ regēdis, vt ſine querela ſint, & de ſimilibus. vocant aūt hmōi magiſtratū ędilitatē. partes eius vero ſunt plures, vt magnis ciuitatib⁹ aliæ ſup aliis incidunt: ceu mœnibus reficiendis præfecti, & fontium curatores, & portuum conſeruatores. Alia vero eſt cura, & quidē neceſſaria atq; huic propinqua. nā de eiſdem rebus, cæterum nō in vrbe, ſed extra vrbē in agro verſatur. vocant autē hmōi magi-
I ſtratū, *alij definitores. alij cuſtodes agrorū. hæc igitur procurationes ſunt tres. Eſt & alius magiſtratus, ad quem redditus publici referunt, qui apud eos conſeruati, mox diſtribuunt ad ſingulas opportunitates. vocāt vero iſtos, receptores, & q̄ſtores.

Alter vero magiſtrat⁹ eſt, apud quē præſcribi oportet priuatos cōtractus, & ſentētias iudicum, apud quos ēt poſtulationes vocationesq; in ius p̄ſcribi debēt. K quibuſdam in locis hmōi magiſtratū diuidūt in partes plures. ſed eſt vna eademq; authoritas iſtorū omniū: appellantesq; eos, q hunc magiſtratū gerūt, tum p̄fectos, tum memoriales, vel ſimilib⁹ nuncupationib⁹. Qui vero poſt hunc ſequit, ſum: ne neceſſarius eſt, ac difficillimus oīum magiſtratuum. verſat aūt circa executiones eorū qui damnati ſunt, & circa eorum pœnas atq; cuſtodias. Eſt aūt grauis hmōi adminiſtratio pp multas q̄ inde L proueniūt inimicitias. itaq; niſi magna emolumēta ex eo capiātur, gerere illū oēs recuſant. & ſi gerant, ſm leges facere non tolerant. ſed eſt neceſſaria res. nā nihil prodeſſent de reb⁹ iuſtis iudicia aut ſnīæ, niſi forēt qui eas executioni mandarent. quare ſi hæc deſint, cōio inter ſe ciuium permanere nō p̄t. Propterea melius eſt nō vnū hunc eſſe magiſtratū, ſed partiri in plures, vt alij de alijs iudicia exequant. & M circa actiones eodē mō conandum eſt diſtinguere. adhuc etiā magiſtrat⁹ alios alijs exequēdis, & nouorū magis nouos: & p̄ſentiū alio cōdemnāte, alij ſunt q exigāt, ceu p̄tores vrbani ædilium cōdemnationes, ac rurſus iſtorū alij. quāto enim min⁹ inimicitiarū ſit iſtis qui executioni demādant, tāto magis res finem ſuſcipiēt. Si ſint ergo ſ̄dē qui cōdemnāt et q cōdemnationes exigunt, duplex contrahitur odiū.

in

* alij agrorū definitores. alij ſyluarū cuſtodes.

A ĩ omnibus aũt eoſdem, cunctis inimicũ eſt. Multis ẽt locis ſeparaſſe qui cuſtodit reos, ab illo qui animaduertit ſ eos. vt Athenis illi, q̃ vndecimuiri nũcupãt. Quapp melius eſt hunc quoq; diuidere magiſtratum, & quaſi adũbrare & mitigare: eſt enim neceſſarius nõ min⁹ q̃ ſuperior. Cõtingit q̃ ſ eo, vt viri boni maxime vitent hoc officiũ: prauos aũt nequaquã tutũ ſit ei præficere, cũ ipſi potius indigeant coſtodia & carcere, q̃ alios debeãt

B cuſtodire. Itaq; oportet hoc non vnũ eſſe officium, neq; cõtinuo ab eiſdẽ fieri, ſed vbi eſt aliquis iuniorũ ordo, aut cuſtodũ, aut magiſtratuũ, deputãdi ſunt pro tpe ali⁹q; alĩ, qui horũ officio rũ ſuſcipiãt curã. Hos ergo magiſtrat⁹ tanquã ſumme neceſſarios ponendum eſt eſſe primo.

Poſt hos aũt alĩ ſunt magiſtratus, nec ſane min⁹ neceſſarĩ, & maioris quidẽ dignitatis. nã plurima indigẽt experiẽtia & fide. Tales vero ſunt circa cuſtodiã

C vrbis, & circa illa oſa quæ ordinanẽ ad bellicas expeditiones. opus eſt. n. & in pace & in bello g multis. nã & mœnia ciuitatis curãda tuẽdaq; ſunt, & diſquiſitiones deſcriptionesq; ciuium agẽdæ. Alicubi ergo ſup his plures ſunt magiſtrat⁹, alicubi pauciores: veluti in paruis quidem vrbib⁹ vnus ſup oĩbus. appellãt vero hos prætores vel conſules.

Inſup ſi ſint equites, aut pedites, aut ſagittarĩ, aut turba naualis, ſup vnoquoq; eorũ ꝓfecti D quidẽ ſtatuunt: appellãturq; ꝓfecti equitũ, ꝓfecti legionũ, ꝓfecti nauales. & ſeorſum ſub his ꝓfectus triremis, ꝓfectus cohortis, tribunus militum, & alia hmõi particularia. totũ vero vna quædam ſpẽs eſt, procuratio ſcilicet rerũ bellicarũ. & erga hmõi magiſtratum, hoc modo ſe habet. Cũ vero quidã magiſtratuum, & ſi nõ oẽs, pertractẽt multa negotiorũ publicorum, neceſſe eſt eſſe aliũ magiſtratũ, qui rõnes repetat atq; corrigat, ipſe vero E nihil tractet. vocãt vero hos alĩ correctores, alĩ rõnales, alĩ ſcrutatores, alĩ, pcuratores. Præter hos vero oẽs magiſtrat⁹ vnus ẽ maxime principaliſſim⁹ oſum, idẽ enim plerunq; habet finẽ & introductionẽ, qui ꝓſidet multitudini, vbi populus dominat. Oportet aũt id quod cogit, ſummam habere ſ republica authoritatẽ. appellant vero quibuſdã in locis Præcõſultores ex eo, qa ante deliberant: vbi vero multi

F tudo eſt, conſiliũ magis. Ciuitatum igit magiſtrat⁹ ferẽ tot aliqui ſunt. Alia ſpẽs curationis ẽ circa rem diuinam, ceu ſacerdotes, & æditui circa tẽpla: vt conſeruenẽ quæ ſunt, & erigant ruinoſa ædificia, & cętera oſa quæ pertinẽt ad diuinũ cultum. Euenit aũt alicubi curã hãc eẽ vnã, vt in paruis ciuitatib⁹. alibi vero plures ſeparatas à ſacerdotio, vt ſacrificuli, ac æditui, & cuſtodes ſacrarũ pecuniarũ. Huic cõ-

G sequẽs est illa, quæ circa sacrifi-
cia publica, quotcunq; sacerdo-
tibus, lex nõ cõmittit, sed ex pu
blico fiũt. vocãt aũt eos qui istis
præsunt, alĩ Reges sacrorũ, alĩ
Põtifices maximos. Necessaria
ergo officia sunt circa hæc, vt il-
la repetamus, circa rem diuinã,
circa rẽ bellicã, circa reddit⁹ pu
blicos & impẽsas, circa forũ, cir
ca vrbẽ & port⁹ & regionẽ: in-
sup circa iudicia, & cõtract⁹, po
stulationes, & executiones, & cu
stodias, & sup rationibus, & dif
H quisitionib⁹, & sup correctioni-
bus eorũ quæ qs gesserit in ma-
gistratu, & postremo circa cõsi-
lia rerũ cõium. Propria autem
earũ ciuitatũ quę magis pacatæ
atq; trãquillæ, sunt, curã facere
de mulierũ disciplina, de legib⁹
seruãdis, de disciplina iuuentu-
tis, de gymnasiorũ gubernatio-
ne: præterea de ludis gymnasti-
cis ac musicis, & si qua alia hu-
iuscemodi spectacula continget
fieri. Horũ vero quædã manife-
I stæ sunt nõ popularia, veluti di
sciplina mulierũ & puerorum.
nã pauperib⁹ necesse est vti mu
lieribus, & pueris tanquã mini-
stris, quoniã seruos nõ habent.
Cumq; tres sint magistratus,
p quos assumũt quidã summas
potestates, cõseruatores legũ, &
præcõsultores, & consiliũ: cõser
uatores legum optimatũ magi-
strat⁹ est, p̃cõsultores vero pau-
corũ potẽtia, consiliũ aũt popu
lare. De magistratibus ergo, vt
in figura, ferè dictũ est de oĩb⁹.

ARISTOTELIS POLITICORVM LIBER SEPTIMVS.

SVMMA LIBRI.

De optima vita, ac ciuitate beata. De eius communionis multitudine, rebus maximis constãt, partibus, finibus bonorum, ꝙdnam, ac locis varijs. De ciuili institutione. De cõiugio, filiorũ procreatione, victu, ac institutione.

De optima vita, & ciuitate beata.
Cap. 1.

DE optima republica recte querere volenti, necessariũ est prius determinare, quæ vita sit maxime expetenda: nam si id ignorũ sit, necesse est & optimã rempublicã ignorari. optime enim agere cõsentaneum est, qui sub optima reipublicæ disciplina regun*tur*, ex his quæ sibi *sunt*, *nisi* quid accidat præter rationem. Quare primo statuendum est, quæ vita sit cunctis, vt ita dixerim, maxime optanda: deinde
M *vtrum publice & priuatim eadem* sit, an alia. Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita, etiã in externis sermonibus, & nũc illis vtendum censemus. Nempe aduersus hãc diuisionem nemo vtiq; refraga*bitur*, ꝙ *tria cùm sint bonorum* genera, externa, corporis, & animi, ista omnia adesse felici homini oportet. nemo enim felicẽ diceret eum, qui nullam partẽ fortitudinis habeat, neq; tempe

rantiæ,

A rãtiæ, neq; iuſtitiæ, neq; pruden
tiæ, ſed timentem etiam circun-
uolantes muſcas. temperantem
vero à nulla penitus edendi bi-
bendiq; extrema cupiditate, &
grana quadrãtis vnius dilectiſ-
ſimos interficiẽtem. ſimiliter &
mẽtẽ tam ſtultum atq; ignarũ,
quaſi puerum quendam vel in-
ſanum. Sed iſta quidẽ ſic, vt di-
cta ſunt, omnes concederent.

Diſcordant tamen in quanto
atq; exceſſu. nam virtutis qui-
B dam ſatis habere ſe putãt, quan-
tulumcunq; habeant: diuitiarũ
vero atq; pecuniæ, potẽtiæq; &
famæ, & huiuſmodi omniũ infi
nitum exceſſum ſequuntur. At
vero nos illis dicemus, quia faci
le eſt de his ẽt per opera ipſa fi-
dem ſuſcipere, cernentes, quia
hoies acquirunt & conſeruant
non virtutes externis bonis, ſed
externa virtutibus. Ipſaq; beata
vita, ſiue ſ gaudio poſita eſt, ſiue
in virtute, ſiue in ambobus, ma
gis exiſtit moribus & intellectu
in exceſſu ornatis, mediocria ve
C ro externa poſſidentibus, q̃s his
qui in externis plura poſſident
q̃ op⁹ ſit, & qui in illis deficiũt.
Quinetiã rõne licet hoc probe
intueri. nã externa quidẽ bona
finem habent tanquam inſtrm
quoddam. oẽ aũt vtile tale eſt,
vt exceſſus vel noceat habenti,
vel certe nil proſit. At bona ani-
mi, quãto magis excedũt, tanto
magis vtilia ſunt: ſiquidẽ nõ ſo-
lum honeſti, verũetiã vtilis ap-
pellationem tribuere illis op⁹.
Omninoq; patet, q̃ ſequi dice- D
mus diſpõnẽ optimã cuiuſq; rei
ad inuicẽ, ſm exceſſum diſtãtiæ
illorũ, quorũ dicimus eas eſſe di
ſpoſitiones. Quare, ſi eſt anima
ꝑcioſior corpore & pecunijs, &
ſimpłr & nobis, neceſſariũ eſt et
diſpõnem veriuſq; optimã eodẽ
modo illas correſpõdere. Inſup
animi gr̃a illa expeti nata ſunt,
& ita recte ſentientes expetere
oẽs oportet, non aũt animũ gra
tia illorũ. Quod igit̃ felicitatis
tantũ vnicuiq; cõtingit, quan-
tum virtutis atq; prudentiæ, & E
quantũ ſm has operatur, confeſ
ſum nobis exiſtat, teſte Deo fre-
tis dicente, felicẽ eſſe atq; beatũ,
nõ per aliquid externorũ, ſed ꝑ
ſeipſum, q̃a talis eſt ſm naturã.
Cum & bonã fortunã aliud eſſe
q̃ felicitatẽ, propter hęc neceſſa
rium eſt. nã externorũ quidem
bonorũ cauſa eſt fortuna & ca-
ſus: at iuſtus & tẽperatus nemo
à fortuna eſt, neq; per fortunã.

Cõſequens vero eſt, & ijſdem
rationibus cõſentaneũ, ciuitatẽ
quoq; beatã eſſe quę optima ſit, F
& quę bene agat. impoſſe autem
bene agere eos, q̃ bona nõ agãt.
nulla vero bona actio ẽ neq; vi-
ri neque ciuitatis, ſine virtute
atq; prudẽtia. Fortitudo aũt &
iuſtitia et prudẽtia ciuitatis ean
dem habẽt vim ac formã ijs, ſm
quas vnuſquiſq; hominũ dicit̃
iuſtus, & prudens, & tẽperatus.
Sed hęc hactenus pręmiſſa ſint.
neq; enim nõ attingere illa poſ-
ſibile fuit, neq; oĩno oẽs eorum

G rationes explicare. nam alterius oth iſta ſunt. Nunc aũt ſuppona tur nobis, q vita optima, & priuatim vnicuiq & publice ciuibus eſt cũ virtute, intantũ externis facultatibus adiuta, vt actiones ſtudioſas conficere poſſit. Sed de his nũc prætermiſſis, poſtea cõſiderandũ erit, ſi quis forſan dictis non acquieſcit.

An eadem ſint felicitas, & optima vita. An contemplatiua, an actiua vita ſit præferenda. De optima reipub. diſpoſitione, placitis aliorum, & officio legislatoris.

H Cap. 2.

VTtrum aũt eadem ſit dicenda felicitas ſingulorũ hominũ & ciuitatis, vel nõ eadem, reliquum eſt videre. Manifeſtũ vero et hoc: oẽs enim fatererẽtur eſſe eandem. nam quicunq in diuitijs beatã vitã poſuerunt, hi ciuitatẽ quoq otã, ſi opulẽta ſit, beatã fatebuntur. Et quicunq tyrãnicam vitam alijs præferũt, hi ciuitatẽ late dominantẽ beatiſsimã eſſe dicent. Qui vero id vnũ per virtutẽ recipit, is & ciuitatẽ beatiorem dicet, ſi ſit ſtudioſior. Sed hæc iã duo ſunt, quæ indigẽt cõſideratione. Vnũ, nunqd vita illa preferenda ſit, quæ verſat in republica & in cõi ſocietate, an potius vita peregrina, & â ciuili ſocietate remota. Præterea quã ſpeciem reipublicæ, & quam diſpoſitionem ciuitatis optimam putare debemus, ſiue ab omnibus expetenda ſit cõmunio ciuitatis, ſiue à quibuſdam non, ſed tamẽ à pluribus. Cũm vero ciuilis intelligentiæ & ſpeculationis hoc ſit opus (non aũt circa vnumquodq expetendum) preferamus & nos hanc conſiderationem. nam illud quidẽ extra propoſitũ eſſet, hoc autem ſm propoſitum huius inueſtigationis. Quòd igitur neceſſarrũ ſit illam eſſe optimam rempublicam, p cuius inſtitutionẽ vnuſquiſq optime agat, & beate viuat, manifeſtum eſt. Sed dubitatur etiam ab ijs, qui vitam cũ virtute maxime eligendam putant: vtrum vita ciuilis & actiua ſit præferenda, an potius illa vita, quæ ſit ab omnibus externis ſoluta, ceu contemplatiua: quã ſolam putant quidam eſſe ſapiẽtis. Ferè enim has duas vitas, præſtantiſſimi ad virtutem noſes anteponere videntur, & antiqui, & recẽtes. dico aũt duas, ciuilem, & philoſophicã. Sed refert non parũ, vtrũ hoc vel illo modo veritas ſe habet, neceſſe eſt enim illũ qui recte ſapit, ad melius propoſitũ ſe diſponere. M & priuatim vnumquẽq hominem. & publice ciuitatẽ. Putant aũt quidã in gubernando alios, ſi cũ dominatu fiat, iniuriã eſſe ſummã, ſi ciuiliter ceſſare quidẽ iniuriã, ſed ſpediri vitæ trãquillitatẽ. Alij vero cõtra hæc, omnino putãt ciuilẽ & actiuã vitã ſolam eſſe viri. in ſingulis enim virtutib⁹ nulli eſſe maiorẽ operandi facultatẽ, q̃s his qui in reipublicæ gubernatione verſant.

S.nt

A Sunt etiã qui alĳs dominari, & tyrannicum reipublicæ modum putãt ſolum eſſe beatum. & in quibuſdam ciuitatib⁹ hic eſt finis legum, vt finitimis dominentur. Itaq; cùm pleraq; cõſtituta paſſim (vt ita dixerim) iaceant apud plurimos, tamẽ ſi quid vnũ leges reſpiciũt, id conſectant oẽs, vt ciuitas dominet. Sicut in Lacedæmone & Creta, ad bellum ferè ordinata eſt diſciplina iuuẽtutis, & legum multitudo. Præterea apud gẽtes oẽs, B quæ poſſunt prævalere, hmõi honoratur potentia: ceu apud Scythas, & Perſas, & Thraces, & Gallos. Quibuſdã enim leges ſunt ad hmõi prouocantes virtutem, vt apud Carthaginenſes ferunt ornatũ annulorũ accipere pro numero expeditionũ, in quibus militauerint. Fuit etiam qñq; in Macedonia lex, eum qui nullũ hoſtem interfeciſſet, capiſtro cingi. Apud Scythas vero nõ licebat ſolẽnibus epulis patC ram circũlatam accipere ei, qui nullũ occidiſſet hoſtem. Apud Hyberos quoq; pugnacẽ gentẽ, tot obeliſcos erigere circa ſepulchrũmos eſt, quot hoſtes ex numero hoſtium necauerit. Et alia apud alios ſunt hmõi cõplura, legib⁹ aut moribus conſtituta.

Atqui videret forſan nimis abſurdũ eſſe, ſiquis cõſiderare velit, an hoc propoſitũ eſſe debeat eius, q legib⁹ inſtituit ciuitatẽ, prouidere ſcilicet, vt illa dñetur finitimis, & volẽtib⁹, & inuitis. Quomodo enim id ciuile, aut le D ge ſanciendũ, quod ne legitimũ quidẽ eſt? neq; enim legitimũ, nõ ſolum iuſte, verũetiã iniuſte dominari: ſubdere vero ẽ, & nõ iuſte. Atqui nec in alĳs ſcientĳs ita videmus. nec enim medici, neq; gubernatoris eſt, vel pſuadere ægrotis & nautis, vel vim afferre. Sed pleriq; videnť exiſtimare ciuilẽ diſciplinã eſſe dominari, & qđ in ſeipſos fieri nolent, hoc in alios facere nõ erubeſcunt. ipſi pro ſe iuſtitiã querũt, pro alĳs vero nulla eis iuſtitiæ E cura eſt. Hoc aũt abſurdũ, niſi tales ſint natura, vt alter dñari debeat, alter nõ. Quõd ſi eſt ita, nõ eſt conandũ oĩbus dñari, ſed illis dũtaxat qui dñabiles ſunt. ſicut nec venari hoſtes ad menſam vel ſacrificium, ſed illud qđ venabile eſt. eſt aũt venabile oẽ animal, quod ſit natura ferũ & eſui aptũ. Enimuero fieri põt, vt ſit ciuitas vna ſeorſum p ſeipſam beata, videlicet ſi gubernetur recte. nã poteſt eſſe ſita in lo- F co penitus ſeparato, & legibus vti laudabilib⁹: cuius reipu. cõſtitutio, non ad bellũ neq; ad ſuperandũ hoſtes ſit. Patet igiť q rei bellicæ ſtudia bona ſunt exiſtimãda, ſed non vt finis ſuprem⁹, ſed gr̃a illius. Studioſi aũt legũ poſitoris eſt cõſiderare vrbem, ac naturã hominũ, & oẽm aliam cõionem vitæ laudabilis, quo participẽt, quantũ fieri poteſt, felicitatem. Differẽtia tamẽ erit in quibuſdam cõſtituẽdis.

G & hoc pertinet ad eandem diſci
plinã quæ eſt de legibus ponen
dis, videre, ſiqui ſunt finitimi
populi, qualia ad quales exercẽ
da ſint, & quẽadmodũ cum ſin
gulis conuerſandum. Verum de
hoc poſtea ſuo loco cõſideratio
nem faciemus, ad quem finem
debeat optima reipublicæ con
ſtitutio tendere.

De controuerſia in vſu vitæ cum virtute, dominatu & præſtantia vitæ contemplatiuæ. Cap. 3.

H AD cõfitentes aũt vitã cũ
virtute eſſe maxime reci
piendã, ſed cõtendentes
de illius vſu, dicẽdum eſt nobis
ad vtroſq;. Sunt enim qui deſpi
ciunt magiſtratus ciuitatis, pu
tantes ingenui hominis eſſe aliã
vitã q̃ ciuilis, & oſtbus prẽferen
dam. alĩ vero hanc optimã pu
tant. impoſſe enim nihil agentẽ
bene agere. be ne aũt agere ac fe
licẽ eſſe, idem eſt. Vtriq; eorum
quædã dicũt recte, & quædã nõ
recte. nam liberi quidẽ hominis
vitã meliorem eſſe, q̃ in domi
I nando occupati verũ eſt. nihil
enim egregium eſt, ſeruo vti in
quantũ ſeruus. iuſſus enim dñi
in rebus neceſſariis nihil habet
decorũ. At putare omnẽ guber
nationem eſſe dominationẽ, ne
quaquã eſt verũ. non enim mi
nus diſtat liberorũ gubernatio
à dominatione ſeruorũ, q̃ differ
rat natura liber à natura ſeruo:
de quo ſufficiẽter ſuperioribus
libris determinatũ fuit. Sed lau
dare magis nihil agere q̃ agere,
non eſt rectũ. nam felicitas actio K
eſt. præterea multorũ & præcla
rorũ finem habent, iuſtorũ tem
peratorumq; actiones. Quinim
mo reſpõdebit fortaſſe aliquis,
q; poteſtatẽ habere optimũ eẽt.
ſic enim plurimas ac pulcherri
mas res agere poſſet. Itaq; is qui
dñs agẽdi eſſe poteſt, hanc facul
tatẽ dimittere alĩs nõ debet, ſed
ſibi arripere. & neq; filiũ patris,
neq; parentẽ filĩ, neq; amicum
amici hac in parte rationem ha
bere. nã quod optimũ ſit, id no
biſipſis adſciſcere debem⁹. opti- L
mum autem eſt bene agere. Hoc
illi forſan recte dicerẽt, ſi modo
exiſteret afferẽtibus ac violan
tib⁹, illud quod eſſet omniũ ma
xime optandum, ſed fortaſſis id
fieri non poteſt, falſoq; hoc ſup
ponũt. Nõ enim amplius bonas
actiones illas eſſe contingit, niſi
tm̃ ipſe præſtet quantũ vir mu
lieri, & pater filĩs, & dñs ſeruo.
Quare is qui violaret, nihil tm̃
proficeret poſtea, quantũ iam à
virtute ipſa receſſit. paribus enĩ
honeſtũ & iuſtum in parte. hoc M
enim iuſtũ ac par. non par autẽ
paribus, & nõ ſiſt ſimilibus, prę
ter naturã eſt. nihil aũt bonum,
quod ſit prẽter naturã. Quapro
pter & ſi alius quidẽ ſit melior
ſm̃ virtutẽ, & ſm̃ potentiã actũ
uam in rebus optimis, hunc ſe
qui honeſtũ eſt, & huic parere
iuſtũ: ſed oportet illi nõ virtutẽ
ſolum, verũetiam potentiã exi
ſtere, per quã ſit actiuus. Quòd
ſi hæc vera ſunt, & felicitas in

bene

A bene agendo eſt reponenda, & publice totius ciuitatis, & priuatim ſingulorum vita illa erit optima, quę ſit actiua. Verumtamen actiuam non eſt neceſſariũ eſſe ad alios, quẽadmodũ quidã putãt. neq; eas meditationes ſolum eſſe actiuas, quæ gratia eorum fiunt, quæ ex agendo prouueniunt, ſed multo magis quæ in ſeipſis perfectæ ſunt ac ſuũpſarum gratia fiunt contẽplationes & meditationes. bene agere.n.finis eſt: quare & actio q̃dam. maxime aũt proprie dicimus agere ẽt externis actionib⁹ eos, qui intelligẽtia & cogitatione operibus præſunt, vt architecti. Quinimo neq; ſine actiõe eẽ neceſſarium eſt eas ciuitates quæ poſitæ ſint in ſolitudine, et ita viuere eligẽtes. fieri.n. poteſt vt partibus inter ſe agere cõtingat. multę.n. communicationes adhuicẽ ſunt partib⁹ ciuitatis. Similiter aũt hoc exiſtit vnicuique homini. vix.n. Deus bene ſe haberet, & mũdus totus, qui C bus non ſunt actiones externæ præter propriasipſorũ. Quòd igitur neceſſarium ſit eandẽ eſſe vitã optimam priuatim vnicuique hominum, & publicæ ciuitatibus, & hominibus, manifeſtum eſt.

Quanta debeat eſſe multitudo ad conuenientẽ ciuitatis magnitudinẽ. Ca. 4.

CVm vero iſta nunc p̃miſſa ſint, ac de alĩs reb⁹ publicis fuerit pri⁹ à nobis conſideratũ, de reliquis dicẽdi initiũ faciamus, quales aliquas D ſuppoſitiones eſſe oportet ꝓ ea ciuitate, quæ maxime ſm votũ ſit conſtitutionem ſuſceptura. Neque.n. fieri põt vt optima ſit reſpublica niſi opportunæ aſſint facultates. ex quo neceſſe ẽ multa præſupponere quaſi optantes, eſſe tñ nullum eorum impoſſibile: dico aũt ceu de multitudine ciuium, ac de regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textori & nauiculario, materiam ſubeſſe oportet aptam ad E opificium: nam quanto melior hæc exiſtit, tanto id quod fit ex arte, erit præclarius: ſic et gubernatori reipublicæ & legum poſitori oportet propriam ſubeſſe materiam apte ſe habentẽ. Eſt autem ciuilis facultatis primo videre de multitudine hoſum, q̃ multos & quales natura eſſe oportet. De regione quoq; eodẽ modo, & quanta & qualis eſſe debet. Putant pleriq; magnã eẽ debere beatam ciuitatẽ. id & ſi verũ eſt, ignorare tñ videntur F qualis magna & qualis parua dicenda ſit ciuitas: exiſtimant .n. magnam ex numero habitãtium. Sed oportet nõ tñ ad numerũ, ſed magis ad potentiã reſpicere. eſt.n. ciuitatis opus q̃dam. quare q̃ maxime id efficere põt, hanc exiſtimandũ eſt eẽ maximam ciuitatẽ. ceu Hippocratẽ, non hominẽ, ſed medicũ quis diceret eẽ maiorem quàm alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimmo ſi

ex

G ex multitudine iudicãdũ ſit, nõ ex quauis multitudine id ẽ exiſtimandũ: neceſſe eſt.n. forſan in ciuitatibus eſſe ſeruorum, & inquilinorũ, et hoſpitum grandẽ numerum, ſed ex ñs qui ſunt par ciuitatis, & ex quibus ciuitas conſtat. horum .n. præcellẽs multitudo ſignum eſt magnę ciuitatis. ex qua vero ciuitate operarij quidem permulti exeunt, bellatores aũt pauci, hãc impoſſibile eſt eſſe magnã. non.n.idẽ eſt magna ciuitas & populoſa.

H quinetiã re & effectu patet, qa difficile eſt & forſan impoſſibile, vt quę nimiũ populoſa ſit ciuitas, optime gubernet. Earum certe q̃ bene gubernari dicunt, nullam videmus in populoſam multitudinẽ eẽ diffuſam. Patet ẽt ex rõnũ fide. nã lex ordinatio quędã eſt, & bonã legis poſitionẽ neceſſariũ eſt eſſe bonã ordinationẽ. at multitudo nimium magna nõ põt recipere ordinationẽ. diuinæ .n. potẽtię id opus eſſet, quę & hoc totũ continet,

I cũ & bonum quidẽ in multitudine ac magnitudine conſueuit fieri. quapp & ciuitatem illam, cuius cum magnitudine dictus terminus exiſtit, optimam eſſe neceſſe eſt. Sed eſt quædã menſura magnitudinis ciuitati, quẽ admodũ & aliorũ omniũ, animalium, plantarũ, inſtrumentorũ. nam horũ ſingula, neq; parua nimiũ, neq; magnitudine exceſſiua ſuã potẽtiã retinebunt, ſed aut deſtituta erũt oĩno à natura, vel male ſe habebunt. Ceu k nauis vnius palmę nõ erit peritus nauis, neq; duorũ ſtadiorũ: ſed ſi proceſſerit ad aliquã magnitudinẽ, qñq; pp paruitatem male faciet nauigationem, qñq; pp exceſſum. ita & ciuitas, ſi exnimium paucis ſit nõ eſt per ſe ſufficiens: ſin ex nimiũ multis, ſufficiens quidem in neceſſarijs erit vt gens, ſed nõ vt ciuitas. rẽ publicã. n. nõ facile eſt in illis cõſtitui. nam quis dux eſſet tã exceſſiuæ multitudinis, aut quis preco non ſtentorius? Quocirca neceſſe eſt primã eſſe ciuitatẽ L illã, quæ ex ea multitudine conſtat, q̃ multitudo prima per ſeipſam ſufficiens ſit ad bñ viuendũ in ciuili ſocietate. recipit vero, vt ea q̃ multitudinẽ hãc excedit, ſit maior ciuitas: ſed hoc nõ eſt, vt dixim⁹, infinitũ. Quę vero ſit huius exceſſus determinatio, ex operibus intelligi facile põt. ſunt.n. actus ciuitatis imperãtiũ atq; parentiũ. imperantis quidẽ opus eſt iubere ac iudicare: ad iudicãdũ vero ſm M iuſtitiã, et ad magiſtratus demãdandos ſm dignitatem, neceſſariũ eſt, vt ſcienter cognoſcãt ciues quales ſint. quare vbi hoc nõ fieri contingit, neceſſe eſt vt male res procedant circa magiſtratus demãdãdos, et circa iudicia. In vtroq; certe horum, ne quaquã eſt temere procedẽdũ: qđ in nimia multitudine manifeſte cõtingit. Inſup hoſpitibus & inquilinis facile ẽ ad rẽpublicã aſpira-

A aſp. rare, cũ nõ difficile ſit in tã-
ta hominũ multitudine latere.
Patet igitur q̃ eſt optima deter
minatio ciuitatis, vt ſit maxi-
mus multitudinis exceſſus, q̃
ſit per ſe ſufficiens ad viuendũ,
& facile inter ſe cognoſci poſſit.
De magnitudine ergo ciuitatis
determinatũ ſit in hunc modũ.

Optima regionis, & ſitus vrbis conditiones. Cap. 5.

DE regione autẽ eadẽ ferè
dici poſſunt: nã qualis eſ
ſe debeat, clarũ eſt q̃ ſuf
B ficientiſſimã oẽs laudabũt. Hãc
aũt neceſſe eſt feracẽ eſſe oſum.
nam omnia in ſeipſa habere &
nullius indigere, ſufficiẽtis eſt.
Multitudinẽ vero ac magnitu-
dinẽ tãtã, vt queat habitatores
ocioſos nutrire, liberaliter ſiꝰtẽ
peratẽq; viuẽres. Hoc aũt vtrũ
bene vel nõ bene dicaẽ, poſtea
diligentius erit conſiderandũ,
vbi de poſſeſſionibus & facul-
tatibus mẽtionẽ fieri cõtinget,
qualiter et quẽadmodũ ſe habe
re erga vſum ipſũ opꝫ. Permul-
C tę.n. circa conſiderationẽ iſtam
dubitationes cadunt, pp trahẽ-
tes in vtranq; partẽ vitę exceſ-
ſum, alios ad tenuitatẽ, alios ad
largitatẽ. Formam vero regio-
nis nõ eſt difficile præſcribere,
credendũq; eſt in quibuſdã, rei
militaris peritis aſſerentibus ta
lẽ eſſe oportere, vt ab hoſtibus
quidem nõ facile inuadi poſſit,
ciuibus autem facilis ſit in alie-
na egreſſio. Præterea vt homi-
num multitudinem facile inter
ſe cognoſci poſſe diximus opor D
tere, ſic etiam regio ſit ſubiecta
conſpectui, id eſt vt cognoſci, et
ſuccurri faciliter poſſit. Vrbis
aũt ſitus, ſi formanda nobis illa
eſt ſm votũ, opportune, & ad
terrã, & ad mare debet iacere.
Vna iam determinatio premiſ-
ſa eſt, oportere ad auxilia feren-
da cõmunem eſſe locorum om-
nium. Vnde quoq; afferenda al-
tera, ad importationẽ fructuũ.
Præterea ad lignorum materiẽ,
& ad, ſiquid aliud ſimile opifi- E
cium regio in ſe habeat, facilem
aduectionem.

*An cõmunio maris turba nautica, & na-
talis potentia ciuitatibus recte
inſtitutis expediat, vel
ne. Cap. 6.*

COmmunio autem maris,
vtrũ vtilis ſit ciuitatibus
vel damnoſa, permultæ
ſunt diſceptationes. Nam & fre
quentare aduenas quoſdã, alie-
nis educatos legibus, inutile pu
tant ad rectã ciuitatis diſcipli- F
nã. & turbam popularẽ multi-
plicari ex vſu maris, tranſmittẽ
tibus ac recipientibus negocia-
torum multitudinem, cõtrariũ
eſſe dicũt recte ciuiũ inſtitutio-
ni. Quòd igitur, ſi iſta non cõ-
tingant, melius ſit & ad ſecuri-
tatem & ad copiã rerum neceſ-
fariarum, communione maris
habere vrbem & regionẽ, non
eſt obſcurum. nã ad facilius fe-
rendum hoſtes, peropportuna
facultas ſuccurrẽdi auxiliãdiq;
ſuis terra et mari eẽ dẽt, et ad no
cendum

G eendũ inuadentibus. ſi nõ vtrin
que poſſibile, at altera ex parte
magis exiſtit ambarũ participã
tibus. Et quæ apud eos nõ exi-
ſtunt, importari. & quę ſupera-
bũdant, deportari ex neceſſarijs
eſt. ſibi.n. ipſi mercabilem non
alijs ciuitatẽ eẽ oportet. Qui au
tem oſibus mercatum apud ſe ꝑ
bent, hi faciunt quæſtus cupidi
tate. ꝙ ſi non expedit ciuitati
hanc cupiditatẽ habere, neque
mercatum certe hmõi debet re-
cipere. Nam & nunc quidẽ vi-
H demus multis regionibus & ci-
uitatibus ſtatiões ac portus op-
portune iacere: vt neq; intra vr
bẽ ſint, neq; valde diſtãtes, mu
risq; circundari, & alijs huiuſce
modi munitionibus. Clarũ eſt
enim, ꝙ ſi quid boni proueniet
ex tali cõmuniõe, ciuitas id bo
num ſuſcipiet: ſin aliquid mali,
caueri ab eo facile erit per leges
iubentes ac determinãtes, quos
oportet, & quos nõ oporteat in
uicem admiſceri. De nauali au-
tẽ potentia, ꝙ melius ſit eam ha
I bere vſq; ad aliquam quantita-
tem, manifeſtum eſt. nõ ſolum
enim ſibĩpſis, ſed & finitimis
quibuſdam oportet & auxilia-
ri poſſe, & eſſe terrori, quemad
modũ terra ſic ẽt mari. Magni-
tudo autem et multitudo huius
potentię, ad mores ciuitatis erit
accommodanda. nam ſi ea fue-
rit ciuitas, quę magnã prẽſtan-
tiam authoritatẽq; habere con-
ſueuerit, neceſſarium erit hanc
potẽtiam rebus eſſe conformẽ.

Turbam vero nautica, & hmõi K
hominũ multitudinẽ, nõ neceſ-
ſarium eſt ciuitatibus exiſtere,
nulla enim ciuitatis pars hmõi
hoſes eſſe debent. Nã pugnato-
res q; naues conoſcendũt, inge-
nui ſunt hoſes. terra quoq; mili
tare conſueti, hi præſunt nauali
turbæ & imperãt. Exiſtente ve
ro *multitudine tenuis fortunæ*
hominũ, qui circa nos habitãt,
& agricolarum qui in regione
rẽ ruſticã exercent, neceſſarium
eſt abundantiã eſſe nautarum.
Videmus ẽt nunc iſtud fieri in L
quibuſdã ciuitatibus, ceu in ci-
uitate Heracleotarum. multas
enim implent triremes, vrbem
poſſidentes magis exiguam q̃
cæteri. De regione igit, & por-
tubus, & vrbibus, & mari, &
nauali potentia, in hunc modũ
determinatum ſit. De multi-
tudine quoque ciuitatis, quam
determinationem habere de-
cet, prius diximus.

Quales debeant eſſe naturæ ciues, de quo
laudantur Græci, & quales vrbis
conſtitutes. Cap. 7. M

NVnc autem quales natu
ra ciues eẽ oportet, à no-
bis dicetur. Forſan ve-
ro id deprehendet quis, ſi inſpi
ciat ad ciuitates Græcorum, q̃
bene gubernari dicuntur. & ad
totum terrarum orbẽ, vt à gen-
tibus varijs incolitur. Nam quę
frigidas regiones incolunt gen-
tes, & quæ per Europã, animo
quidẽ abundant, ingenij vero
& artificij parum habent: qua-

propter

A propter in libertate magis perſeuerant. diſciplinã vero reipublicæ difficulter recipiũt, ac finitimis dominari non poſſunt. Quæ vero Aſiam incolũt, ingenio & arte abundant, ſed animoſitatẽ non habent: ꝙꝙ quod & parere dominantibus, & ſeruire perſeuerant. At Græcorum genus, vt mediã regionẽ locorũ ſortitum eſt, ſic ẽt amborum eſt particeps. nam & animoſum et ingenioſum eſt. Ex quo fit, vt in libertate degat, et diſciplinã reiB publicę optime recipiat, et vnꝰ reipublicę cõſtitutionẽ ſortitũ, imperare oĩbus poſſit. Eãdem quoq; differentiã habẽt Græcorum gentes inter ſe. quędam.n. habent naturam ad vnum illorum: quædã vero permixtæ ac tẽperatæ ſunt ad vtranq; illarũ potẽtiarũ. Patet igitur, ꝙ oportet & intelligentiã et vigorẽ animi natura exiſtere illis, qui futuri ſint idonei, quos legũ poſitor ad virtutẽ inſtituat. Nam quod de cuſtodibus aiunt quidã opC ẽ, vt beneuoli ſint erga notos, erga ignotos vero infeſti, vigore animi eſt qui beneuolẽtiam facit. illa eſt.n. potentia animæ, per quam amamus ac beneuoli ſumus. cuius rei ſignum eſt, ꝙ magis irritatur animus cõtra familiares et amicos, q̃ cõtra ignotos, ſi contemptũ ſe putet. Quapropter Archilochus recte cum amicos incuſaret, ad animũ loquitur inquiens. Non tu quidẽ » ab amicis lanceis transfixus es? Quod dominatur & ꝙ libertatem ſeruat, ab hac potentia animi exiſtit: dominans.n. & inuictus eſt animus. Nec bene ſe habet dicere, ꝙ aduerſus ignotos debent eſſe infeſti: nam aduerſus neminem tales eſſe oportet. neq; ſunt magnanimi hoſtes nara infeſti, niſi contra iniuriantes. Hoc aũt magis cõtra notos familiaresq; patiuntur, quod dictum eſt prius, ſi iniuriatos ſibi exiſtimant. Et hoc non ſine ratione contingit. à quibus enim deberi ſibi beneficiũ expectãt, B ab eiſdem non ſolũ priuari beneficio, ſed inſuper lædi ſe putant. Vnde in prouerbio dicit, Fratrum cõtentiones et irę ſunt » acerbiſſimæ. & qui ſe nimium » amant, hi ſe nimium oderunt. » De hominibus igitur qui in republica futuri ſint, & quot eſſe oportet, & quales natura, et de regione, quantam, & qualem, ferè determinatum eſt. non.n. eadem certitudo quę renda eſt, in his quæ ꝓ rationes, & in his D quæ fiunt per ſenſum.

Quòd non omnia, ſine quibus ciuitas fieri nequeat, ſint eius partes, & quo ſint ipſius partes propriæ.

Cap. 8.

CVm vero vt aliorum ſecundum naturam conſiſtentium, nõ hæ ſunt partes totius conſiſtentiæ, ſine quibus totum eſſe non põt: palam ꝙ nec ciuitatis ponendũ eſt eſſe partes, quęcũq; ciuitatibus exiſtere neceſſario oportet, nec alterius

G terius cuiuſq; communionis, ex qua fit vnū aliq̄d genus. Vnum n. quid et cōe eſſe debet cōicātibus, ſiue æquale, ſiue inæquale ſuſcipiant: ceu ſiue alimentū id ſit, ſiue agri quātitas, ſiue aliud tale. ſed qñ hoc gr̄a huius, hoc aūt non gr̄a, nihil in his cōe: ſed aut huic quidē facere, huic autē accipere: dico aūt velut organo oī ad id opus, q̄d t fiūt opificibus. Domui.n. ædificatorem nihil eſt quod fiat cōe, ſed eſt domus gratia ædificatorum ars.

H Quapropter poſſeſſione quidē indiget ciuitas: nulla ēn pars ciuitatis eſt poſſeſſio. multa vero animata ſunt poſſeſſionis partes. Ciuitas aūt communio q̄dā eſt ſimilium gratia vitæ, vt maxime fieri pōt optimę. Cūm vero ſit felicitas optimū, ipſa autē virtutis operatio, & vſus quidam perfectus: contingat autē ita vt aliqui illius recipiant participationē, alīq̄ parum aut nihil, manifeſtum eſt q̄ hęc eſt cā, quare ciuitatis ſpecies et differētię exiſtunt, pluresq; rerūpublicarū formę. per alium.n. modū, & alīs vīs ſinguli hoc appetentes, & alios viuendi modos fecerunt, & alias reipublicę diſciplinas. Conſiderādū aūt eſt, quot ſint illa, ſine quibus ciuitas eſſe non pōt. nam quas dicimus eſſe ciuitatis ptes, eas neceſſariū eſt in iſtis eſſe. Capiendus ē igitur operū numer⁹: ex his enim id apparebit. Primū igitur debent exiſtere alimenta. Deinde artes: multis.n. inſtrumentis indiget vita. Tertiū arma, nam q ſimul in cōmunione viuunt, ne ceſſariū ē in ipſis habere arma, q̄bus & magiſtratibus parere inobedientes cōpellantur, & q̄bus vis propulſet externa. Preterea pecuniarū habendarū facultas quædam, quo illas habere poſſint et ad propriasindigētias, & ad bellum. Quintum ac primū, circa rē diuinā cultus, quod vocant ſacrificiū. Sextū, q̄d eſt oſum ſumme neceſſariū, iudiciū pro vtilitate & iuſtitia contrahentiū. Hęc ſunt igit opera, quib⁹ indiget ciuitas omnis, eſt.n. ciuitas multitudo non q̄cunq;, ſed illa q̄ ad vitam per ſe ſufficiens ſit, vt diximus. Si vero aliq̄d horū deficiat, impoſſē ſimplīr p ſe eſſe ſufficiētē hmōi ſocietatē. neceſſariū eſt ergo his operibus ciuitatē conſtare. Eſſe igit oportet multitudinē agricolarum, qui victum conferāt, & artifices, & pugnatores, et locupletes, & ſacerdotes, & iudices neceſſariorum atq; vtilīū.

Quæ ciuitatis partes quibus hominū generibus conueniant. Cap. 9.

HIs determinatis, reliquū eſt conſiderare, vtrū oēs cōmunicare debent horum oſum (fieri.n. poteſt, vt ēdem ipſi ſint & agricolę, et artifices, & conſultores, et iudicantes) vel in vnoquoq; opere ſupradictorū alios ponēdū ē, vel q̄dā eē propria, q̄dā vero communia neceſſariū eſt. Sed nō in

of

A of republica hoc, vt diximus, contingit. nã fieri poteſt, vt oẽs participent omnium, & nõ oẽs omniũ, ſed quidã quorundam. hęc.n. faciunt rerũpublicarum varietatẽ. nam in populari quidem participant oẽs omniũ: in paucorum autem potentia contrarium eſt. Cùm aũt conſideratio noſtra ſit de optima republica, ea vero eſt, per quam ciuitas eſſet maxime felix, felicitatẽ autem, ꝙ ſine virtute impoſſibile eſt exiſtere primo diximus,
B manifeſtum, ꝙ in ciuitate quæ optime gubernetur, & quæ iuſtos habeat ciues ſimpliciter, ac non ad ſuppoſitionem, neq; artifices, neq; mercatores ciues eſſe oportet: vilis eſt.n. hmõi vita, & virtuti aduerſa. nec certe agricolas eſſe opꝛ eos, qui futuri ſint ciues. opus eſt.n. quiete et otio ad virtutẽ comparandã, et ad rempublicam gerendã. Cũ vero hi ſuperſint qui bello intẽdunt, & qui conſultant de vtilibus, & iudicant de iuſtis & nõ
C iuſtis, qui quidẽ maxime videntur partes ciuitatis, vtrũ et hos eſſe alios ponendũ ſit, vel eiſdẽ hominibus ambas ptes tribuendum? Clarũ eſt, ꝙ quodã modo eiſdem, & quodam modo alĩs. qua.n. alteri⁹ vigoris vtrũque opus, & alterum prudẽtia, alterũ viribus indiget, alĩs quã vero impoſſibile eſt, eos qui aſſunt, ſubiectionẽ pati ſemꝑ eiſdem. qui. n. armorum domini ſunt, ñdẽ ẽt ſunt domini ſtatus, D
vel mutationis reipublicæ. Reſtat igitur, vt eiſdem quidẽ ambobus reſpublica tradatur, non ſimul quidẽ, ſed vt natura fert. Vires quidẽ in iunioribus ſunt, prudẽtia vero in ſenibus. ſic inter eos diſtribui, commodũ eſt, & iuſtum eẽ vr̃. habebit.n. hæc diſtributio id, qđ eſt ſecundum dignitatem. Atqui poſſeſſiones quoq; circa hos eſſe oportet. neceſſe eſt.n. facultates adeſſe ciuibus, hi aũt ſunt ciues. nã turba
E quidem vrbana viliũ miniſtrorum nulla pars eſt ciuitatis, nec aliud genus quodcunq;, quod non ſit virtutis effector. Patet hoc ex eo quod præmiſimus. felicitas.n. neceſſe eſt, vt per virtutem fiat. felicẽ vero dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius reſpicientes, ſed ad oẽs ciues. Manifeſtũ igit ꝙ horum eſſe poſſeſſiones opꝛ: ſiquidẽ neceſſe eſt agricolas eſſe ſeruos, vel Barbaros, vel miniſtros. Reliquũ eſt ex his qui ſu-
F pra numerati ſunt, genus ſacerdotum eẽ, quorũ inſtitutio manifeſta eſt. neq;.n. agricola, neq; artifex, neq; vilium exercitiorũ quiſquã ſacerdos eſt deputãdus. honos.n. Dĩs eſt à ciuibus impendendus. Sed cũ diſtincti ſint ciues in partes duas, hoc ẽ in eos qui arma tenẽt, et in eos qui conſultant, & decẽs ſit Dĩs cultũ exhibere, et requiem ſuſcipere eos, qui pro tẽpore in his laborauerũt ac defeſſi ſunt, his vtiq;

G vtiq; eſſet ſacerorũ cura demandanda. Quę ſint igitur, ſine quibus ciuitas ſtare nõ põt, et quot ſint ciuitatis partes, dictum ſit. Agricolas. n. & artifices, & omne miniſterium ciuitatibus exiſtere neceſſarium eſt. Sed partes ciuitatis ſunt qui arma tenent, & qui conſultant. & ſeparatum eſt vnumquodq; iſtorum: hoc quidem ſemper, hoc vero ſecundum partem.

De diſtributiõe ciuitatis, comeſſationibus, partitione regionis, cultoribus, & agricolis. Cap. 10.

H Videtur aũt non nunc neque paulo ante hoc notum fuiſſe his, qui de republica philoſophantur, q; per genera ſit ciuitas diſtinguenda: & pugnatorum genus aliud eẽ, aliud agricolarum. nam & in Aegypto vſq; ad hoc tempus, in hũc modũ ſe habet, & in Creta. in Aegypto quidẽ Seſoſtri legem ferente, in Creta vero Minoe. Antiqua videtur ẽt comeſſationum inſtitutio. qđ in Creta factum eſt Minoe regnante: I ſed multo prius hoc in Italia q̃ in Creta cõſtitutũ fuit. Tradũt n. periti homines illorum locorum, fuiſſe Italũ quendã Oenotriæ regẽ, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali ſunt vocitati, oramq; illam maritimã Europæ, quæ eſt inter Scyllaticũ & Lameticum ſinũ (diſtant vero hęc loca iter ſe meridiei iter) Italię nomẽ primo coepiſſe. Hũc ergo Italum tradunt agricultu-

ram Oenotrorũ docuiſſe, cũ pri- K
ùs eſſent paſtores vagi, ac palãtes, illiſq; leges poſuiſſe, & comeſſationes inſtituiſſe primum. Quapropter ẽt nunc quidã illorum populorũ comeſſationibus vtũtur, & legibus quibuſdam abillo poſitis. Incolebant autem eã Italię partem, quæ ad Tyrrheniam verſa eſt Opici, qui nunc Auſonĩ nominantur. Alterã vero partem quæ ad Iapygiam & Ionium pertinet, incolebant Chaones, Syrtim appellatam: & ipſi quoq; ab Oenotris orti. K
Inuẽtio igitur comeſſationum hinc primũ extitit. Diuiſio autem ciuitatis per genera, apud Aegyptum incœpit. Seſoſtratis n. multis ẽporibus ante fuit, q̃ Minos Creta regnaret. Et alia ferè credendum eſt eodem modo inuenta fuiſſe multoties in longo tempore, immo vero infinities. Nã quæ neceſſaria ſunt ad vſum vitæ, indigentiam ipſam docuiſſe rationabile eſt: & illis repertis additamenta poſtmodum facta fuiſſe, ad expoli- M
tiorem viuendi formam. quod eodem modo in conſtitutione rerumpublicarum accidiſſe credendum eſt. Eſſe vero cũcta vetuſta, ſignum eſt, q; Aegyptĩ (quorum antiquitas maxima putatur) leges habuerunt, et ciuilem inſtitutionem. Quapropter vtendum eſt ĩs quæ ſufficienter tradita ſunt, & quæ deficiunt reperire conãdũ. Quòd igitur agri & poſſeſſiones eorũ

eſſe

A esse debent q̃arma tenẽt, quibꝰ partes sunt ciuitatis, dictũ est: et qua de cã cultores illarũ alios esse oportet, & quanta & qualis debet esse regio. De distributione vero ipsius regionis, et q̃, & quales debent esse cultores, dicendũ est. Q̃quidem neq; cõmunes omnium censemus esse debere possessiones, vt quidam tradidere: sed vsu amicabili cõmunes fieri, neq; deesse vlli ciuium alimenta. De comessationibus vr̃ quoq; ostendendum est, B vt assint bene institutis ciuitatibus. Quam vero ob cãm nobis quoq; idẽ videatur, postea dicemus. Oportet aũt ciues vniuersos ad earũ cõmunionẽ admitti. at non facile est, vt qui pauperes sint, contribuere statutã pensionẽ ex proprio possint, & cæteram domũ gubernare. Præterea in sacrificijs, cultuq; deorũ sumptus cões esse debẽt totius ciuitatis. Est igitur necessariũ in duas partes regionẽ diuidere, C & aliã esse publicã, aliã priuatorum. Vtraq; illarũ partiũ rursus diuidenda est: illius nanque partis quã publicã eẽ debere diximus, vna pars deorum cultui deputanda est, altera vero ad comessationũ impensam. Rursus vero priuati agri pars vna ad priuatas necessitates est deputãda, altera vero ad ciuitatẽ: vt duabus sortibꝰ vtriq; distributis, amborũ locorũ oẽs participes sint, æquũ. n. & iustũ ita se habet & ad finitima bella concordantius. Vbi. n. hic modus nõ seruatur, D aliꝫ faciliter prosiliũt ad finitimorum inimicitias: aliꝫ nimiũ illas refugiunt, & cõtra dignitatẽ. Quãobrẽ apud quosdã lex ẽ, vt q̃ agros habẽt vicinos, hi nõ admittant ad consiliũ beli aduersus illos suscipiẽdi, quasi ob priuatã sui cãm recte cõsilium dare nõ valentes. Agrorũ igiẽ per hunc modũ faciẽda partitio est, ob causas ante dictas. Cultores aũt ipsi, maxime quidem si ꝑm votũ optandũ est, seruiE esse debent: neq; oĩs vnius generis, neq; animo elati. ita & ad faciendũ opus vtiles forẽt, et nihil noui ab eis metueretur. Secũdo aũt loco Barbari ministri, natura similes his quos supra diximus. Horum aũt in priuatis quidẽ agris & ipsi priuatorum dominorũ sint, in publicis vero publici. Quẽadmodũ aũt seruis vtendũ sit, & quare melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, posF tea dicemus.

De situ vrbis, locis in ea ad diuersa accommodatis, priuatis ædibus, mœnijs, et ipsius ornatu. Cap. II.

VRbs aũt q̃ terræ maris{q̃} particeps esse debet, et q̃ ad totã regionẽ simil{r} debet esse cõis quantũ fieri põt, dictũ est prius. Ipsius aũt ad seipsam, optandũ est positionẽ sortiri, ad quatuor respiciẽtes. Primũ ad sanitatẽ. ad orientẽ. n. Solẽ cõuersæ vrbes, et ad eos ventos q̃ inde perflant, salubriores

 sunt:

G ſunt: ſcđo loco q̃ ſunt ſm Boreã ſitæ. hę nanq; ſunt ad hyberna potiores. In reliquis vero, vt ad ciuiles res & ad bellicas opportune ſe habeat: ad bellicas quidẽ, vt facilis ſit ciuiũ in alienа egreſſio, hoſtibus aũt difficilis aditio, ac difficilis circundatio. Aquarũ aũt et ſtagnorũ abũdãtiã habeat, maxime naturalẽ. q; ſi naturalis deficiat ex aqua pluuia ciſterną & lacus, qui magnã vim aquarũ ſuſcipiant, cõparẽtur, ita vt deeſſe aqua, ſi qñ ob-
H ſiderent, nunquã poſſit. Sed cũ oporteat de ſanitate habitantiũ curã habere, hoc aũt ſit primũ in ſitu et qualitate loci, ſcđm in aquarũ ſalubriũ vſu, ſ ea quoq; re eſt diligẽtia merito adhibenda. Quib⁹.n. plurimũ et frequẽtiſſime vtimur ad corp⁹, ea plurimũ important ad ſanitatem. aquarũ aũt & ventorũ potẽtia talẽ habẽt naturã. Quapp in ciuitatibus q̃ rectẽ ſapiunt, diſtinguẽdus eſt aquarum vſus, ſi nõ oẽs ſunt pares, nec abũdãtia ſit earũ aquarũ, vt aliæ ſeorſim aq̃
I ad cibum & potum, alię ad aliã indigennã deputent. Loca autẽ munita, non pariter cunctis ciuitatib⁹ vtilia ſunt. vtputa arx ad dominationẽ vnius, vel paucorũ in populari vero viuendi mõ, æqualitas loci. in optimatũ vero gubernatiõe, neutrum iſtorũ, ſed magis loci plures ardui. Priuatarũ aũt domorũ forma gratior & cõmodior ad cæteras res exiſtimatur ſm nouo rem iſtum Hippodamiũ morẽ. K
ſed ad ſecuritatẽ tutelamq; ciuitatis vtilior erat annquorũ ędificatio. habent.n. illorum ædificia inextricabiles aditus, ex quibus niſi conſueti euadere vix poſſunt, et iſcrutabiles latebras, ſiq aggrederent: ex quo vtriuſq; horũ participare debent. põt.n. hoc fieri, ſi quis ita diſponat, vt ſolẽt agricolę illos, quos vocant quidã vinearum tramites. Et totã vrbem non facere penetrabilem, ſed partes quaſdam & loca. ſic enim ad ſecuritatẽ, & ad L
ornatũ ſe bene habebit. Mœnia vero qui dicunt non oportere adeſſe ciuitatibus illis, q̃ virtutẽ poſſideant, nimium priſce loquunt: & hoc vidẽt p experiẽtiã reprobatũ in ñs ciuitatibus, q̃ ſibi id ad gloriã iactabant. eſt enim ad pares ac nõ multo excedentes multitudine, non ſatis decorum per mœnia ſeruari velle. ſed cùm aliqñ cõtingat & fieri poſſit, vt multo maior hominum multitudo, & maior virtute ſuperueniant, ſi ſaluos eſſe M
oportet, neq; perire, neq; contumeliã affici, firmiſſimam munitionẽ murorũ putãdũ eſt opportuniſſimam eſſe in bello: pſertim hoc tempore, in quo tormenta & machinæ ad obſidiones vrbium cum omni ſubtilitate ſunt adinuenta. Simile eſt n. ciuitatem nõ circundandam mœnibus cenſere, & regionẽ facilem ad inuadẽdum quærere, et deijcere montuoſa loca, et priua-

A uatis domibus non circundare parietes, quaſi viles futuri ſint habitatores. Atqui ne id quidē latere oportet, q̄ qui mœnibus circunda né, eis licet in vtranq; partē vti vrbibus, & tanquam muros habentibus, et tanquam non habētibus: ſed eis qui mœnia non habēt, non licet. Si ergo per hunc modū ſe habet, non ſolum mœnia circundāda ſunt vrbi, verumetiā curandū vt et ad ornatum ciuitatis ſe habeāt decenter, & ad bellicas opportuni
B tates, tū alias, tum ad illas quæ nunc reperte ſunt. Vt.n. aggreſſoribus cura eſt quibus modis vincant, ita quædam iam reperta ſunt, quędam inueſtigare atque philoſophari oportet eos q̄ defendunt. principio.n. non aggrediuntur eos qui bene ſe prę-parauerunt expugnare.

De ædibus ſacris, foris, & locis conſeſſionum. Cap. 12.

C Vm vero multitudo ciuium in comeſſationes diſtributa eſſe debeat, mœnia vero ſint præſidijs q̄buſdam & turribus per opportuna loca interpoſitis munienda, clarum eſt, q̄ res exigit aliquas comeſſationum, in illis ipſis præſidijs collocari. & hæc quidem p hūc vtiq; modum videntur conſtituēda. Aedes vero Deorum, ac principaliſſimę magiſtratuum comeſſationes, idoneum locum habere debent, et eundem ſacra quoecunq; lex non ſeparat, aut reſponſum oraculi. Eſſet autem talis locus quiſquis ſuperemi- D
nentiam haberet & ad edēdam virtutem ſufficienter, & ad vicinas partes ciuitatis excellenter. Decet autem ſub hunc locū conſtructionem fori eſſe talem, qualis eſt in Theſſalia eius quod liberum vocant; id eſt q̄d debet eſſe purum ab omni mercatu, & neq; opifices, neq; agricolas, neq; alios vllos tales illi appropinquare, niſi à magiſtratibus vocarētur. Eſſet vero hic locus gratior, ſi & gymnaſia ſeniorū
in eo ſint cōſtituta. decet.n. ſm E
ętates diſtribui hunc ornatū, et in iunioribus magiſtratus quoſdam verſari, ſeniores aūt magiſtratibus aſſiſtere. præſentia.n. magiſtratuum ante oculos poſita gignit veram reuerentiā, liberalemq; pudorem. Venaliū autē rerum, aliud forum eē debet & alio loco ſitum, acceſſu facile, quo & à terra & à mari facilis ſit importatio omniū. Cùm vero multitudo ciuium diuiſa F
ſit in ſacerdotes & magiſtratus, decens eſt ſacerdotibus circa ædes ſacras eſſe comeſſationes inſtitutas. Magiſtratuū autem q̄cunque de contractibus ius dicunt, & qui accuſationibus cognoſcunt, & qui circa vocationes in ius, & aliam huiuſmodi adminiſtrationem intendūt. & inſuper qui ædilitatis & vrbanarum rerum curam gerūt, iuxta forū in loco celebri, cōiq; ſunt comeſſationes ſtatuendæ. talis eſt locus illius fori, quo ne

G ceſſaria venundant. nam alterū illud forum ſuperiori loco ſitū, debere eſſe diximus ocioſum. hoc aūt ad negocia rerū deputari. Hunc eundē ordinē in regione quoq; imitādū eſſe dicimus. ſunt.n. magiſtratus quidā apud ruſticos, quos alij ſyluarū cuſtodes, alij * rectores appellant qui bus & loca ad cuſtodiā regiōis, & comeſſationes ſunt ħſdē in locis conſtituendę. Templa quoque per regionem diſtributa eē debent, partim Dīs, partim he- H roibus. Sed immorari nunc circa iſta ſuperfluum eſt, cū ſint illa non difficilia cognitu, ſed magis factu. dicere.n. voti eſt: euenire aūt, fortunæ. Quapropter circa talia inſiſtere, ad præſens omittamus.

* agrimensores.

In quibus bene agere conſiſtat. De felicitate, & de ijs quibus homines ſunt ſtudioſi. Cap. 13.

DE republica aūt ipſa, ex quibus & qualibus conſtare debet ciuitas, q̄ bea- I ta ſit futura, et recte gubernari, dicēdū eſt. Duo ſunt, in quibus oſs commendatio bene agendi conſiſtit. vnū, vt propoſitū ac finis agēdi recte ſubiaceat: aliū, vt eas, quę ad illū finem ferant, actiones inueniamus. Fieri .n. poteſt, vt & concordent hęc inter ſe, & diſcordent. nā q̄nq; illud ad qđ intēditur, recte iacet: ſed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur. q̄nque autem omnia ad finem diriguntur: ſed finis ipſe eſt prauę K poſitus. q̄nq; ēt in vtroque cīt error, veluti circa medicinam. neq;.n. quale aliquid eſſe oportet ſanum corpus, recte iudicat interdū, neq; ad ſubiectū ſibi finem opera diriguntur. Oportet autem in artibus et ſcientijs hęc vtraq; obtineri, finem, & eas q̄ ſunt ad finē actiones. Quod igitur bñ viuere ac felices eſſe omnes cupiunt, manifeſtū eſt. ſed alijs poteſtas eſt adipiſcēdi, alijs non pp̄ fortunā aliquā, vel natūrā. opus eſt.n. adiumentis q̄- L buſdā ad bene viuendū, minoribus quidē illis, q̄ medius diſpoſiti ſunt, maioribꝰ aūt, qui petius. alij vero, ſtatim non recte quærunt felicitatē cū poſſint. Cū au tē propoſitū noſtrū ſit optimā rempublicā videre: ea vero eſt, p̄ quā ciuitas optime gubernet: optime autē gubernatur, ſi felicitatē maxime recipiat: manifeſtū eſt, q̄ quid ſit felicitas latere non debet. Diximus autē in Ethicis, ſi modo illorū librorū vtilitas vlla eſt, operationē eſſe, M & vſum virtutis perfectum, & hunc non ex ſuppoſitione, ſed ſimpl̄r. Dico autem ex ſuppoſitione, quæ neceſſaria ſunt: ſimpliciter aūt, quod in ſeipſo commendationem habet. veluti circa res iuſtas iudicare, punire, ſupplicio afficere à virtute quidem eſt, ſed ex neceſſitate, commendationemq; habet ex compulſione. eligibilius nanq; foret nullo tali indigere, neq; homi-

nem

A nem neq; ciuitatẽ. At.n. ad honores & opes, ſimpliciter ſunt optimæ actiones. nã alterũ quidẽ illud mali alicuius electio ẽ: hæ aũt contra, effectiones. n. bonorũ ſunt, & generationes. Studioſus. n. vir, & paupertate, & morbo, & alĳs fortunæ aduerſitatibus laudabiliter vtitur: verumtñ felicitas in cõtrarĳs exiſtit. nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, q; talis eſt ſtudioſus, cui per virtutẽ bona, ſunt ſimpl'r bona. patet au-
B tem, q; & vſus iſtos neceſſariũ eſt ſtudioſos & bonos eſſe ſimpliciter. Quapropter exiſtimãt hoſes, externa bona cãm eſſe felicitatis: ceu ſi quis bene pulſandi cãm putat eſſe lyram magis q; artem. Neceſſarium eſt ergo ex his q̃ dicta ſunt, alia ſubeſſe, alia parare legis poſitorem. ex quo ſm votum optamus cõſtitutionem ciuitatis in hĳs, quorũ domina eſt fortuna: dominã n. illam poſuimus. ſed ſtudioſam eſſe ciuitatem, non eſt for-
C tunæ opus, ſed ſciæ ac electiõis. At ſtudioſa ciuitas eſt, vt ciues qui in republica verſãtur ſint ſtudioſi. nobis autem oẽs ciues participes ſunt reipublicæ. Hoc igitur conſiderandum eſt, quomodo fiant ſtudioſi. nam ſi contingat omnes eſſe ſtudioſos, nõ aũt ſingulos ciuiũ, ſic foret optabilius: ſequitur .n. ad ſingulos eſſe, & omnes eſſe. Atqui boni quidem & ſtudioſi fiunt propter tria. Sunt autẽ hęc tria, natura, mos, & ratio. etenim na- D
ſci oportet primũ, ceu hominẽ, & non aliud animal: & ſic qualem aliquẽ ſcũm corpus et animam. Quædam etiã naſci nulla vtilitas eſt: mores enim mutari faciunt. nam aliqua per naturam ad vtrunq; apta, per mores ad peius vel ad melius conuertũtur. Cætera igitur animalia maxime viuunt ſcũm naturam, parum vero aliquid & ſecundum mores. homo autẽ & E
ſecũdum rationem: ſolus enim rationẽ habet, Ita oportet hæc ſimul concordare. multa enim præter mores, & præter naturam agunt homines propter rationem, ſi perſuadeatur melius eſſe aliter agere. Natura igitur quales eſſe oportet eos, qui legum poſitori ſint pariturĳ, determinatum eſt prius. reliquũ opus eſt iam diſciplinæ: quædam enim aſſueſcendo diſcuntur, quædam audiendo.

Quos oporteat eſſe imperantes, & parentes, eoſdem ne an diuerſos: pariter & ipſorum diſciplinam. Et ad quæ reſpicere debeat legum poſitor, ac de quibus ipſi nõ laudatur. Cap. 14. F

CVm vero oſs ſocietas eiuſlis conſtet ex imperantibus & parentibus, hęc iã cõſiderandũ eſt, vtrum alios eẽ oportet q̃ imperant, et alios qui parent, an eoſdem per vitã: patet enim q; & diſciplina ſecũdum hanc diuiſionem ſequi debebit. Si ergo tantum differrẽt alteri ab alĳs, quantum Dĳ &

G heroes ab hoſtibus differre putã-
tur, vt primũ ſtatim corpore, ac
poſtea animo lõge antecellerẽt,
ac manifeſte indubitateq; appa
reret eorum ſuperemínẽtia, cla-
rum eſt q; ſemper eoſdem iſtos
melius foret imperare, alios ve-
ro parere. Sed cũm facile non ſit
hoc reperire, nec ſic (vt apud In-
dos Scylax eſſe ait) reges tantũ a
populis differre: manifeſtũ eſt,
q; propter multas cauſas neceſ-
ſarium eſt, vt omnes ſimiliter
participes ſint viciſſim impe-
H randi & parendi. æquum enim
idẽ ſimilibus: & difficile eſt ſta-
re rempublicã, quæ conſtituta
ſit præter iuſtitiam. cum illis. n.
qui ab imperando excluderen-
tur, cõcurrente oẽs qui ſunt in re
ptione, ſtatũ mutare cupientes:
& tantã eſſe multitudinẽ in rei-
publicæ gubernatione, vt ſit po
tentior iſtis, vnũ aliquid impoſ
ſibilium eſt. At. n. q; oportet eos
qui in magiſtratu ſunt differre
a ſubiectis, ſi dubitabile eſt. quo
I mõ ergo hęc futura ſint, & quo
modo participent, conſiderare
debet legislator, vt prius dixi-
mus. Natura. n. oſtendit, quem
admodũ hęc diſtinguẽda ſunt.
fecit. n. eoſdem genere, alios iu-
niores, alios ſeniores, quorũ al-
teri debent parere gubernanti-
bus, alteri gubernare. Indigna-
tur autem nemo propter ætatẽ
maiori concedere. nec putat il-
lum cui cedit, potiorem eſſe ſe:
præſertim cũ et ipſe qñ ad id æta
tis peruenerit, eundẽ honorẽ ſit
recepturus. eſt ergo vt eoſdem K
eſſe dicere eos q; parent et impe
rant: eſt ẽt vt diuerſos. Itaq; & L
diſciplinã, vt eandẽ dicere ne-
ceſſe eſt, et vt diuerſam. qui. n.
imperare velit recte, oportere,
aiunt, prius ſub imperio fuiſſe.
Imperiũ vero, vt i primis libris
dictum fuit, aut gratia imperã-
tis eſt, aut gratia ſubiectorũ. ho
rũ alterum ſeruorum eſſe dixi-
mus, alterum liberorũ. Manda-
torũ vero quędam inter ſe diffe
runt, nõ in agendo, ſed in cuius
gra. Quapp multa q; videtur ee
miniſtrorũ opera & adoleſcen-
tiũ, liberis hominibus pulchrũ
eſt miniſtrare: ad pulchrum. n.
& non pulchrum non tantum
differunt actiones propter ſeip-
ſas, quantum in fine & gra cu-
ius. Cum vero ciuis & præſidẽ-
tis eandem virtutem eſſe dixe-
rimus, quæ optimi viri, & eun-
dẽ prius parere debere, poſtea
imperare: hoc vtiq; erit legum
poſitori intuendũ laborãdũq;,
vt boni viri efficiantur, et per q; M
exercitia, & quis finis optimæ
vitæ. Diuerſæ autem ſunt duæ
partes animæ, quarum altera
rõnẽ per ſe habet, altera nõ ha-
bet quidem per ſe, veruntñ ra-
tioni obtemperare põt: quarũ
diximus eſſe virtutes illas, per
quas vir bonus dicitur quodã-
modo. Sed in vtra iſtarum ma-
gis eſt finis? Qui ita diuidunt,
vt nos facimus, his ambiguum
non eſt quomodo ſit dicendũ:
ſemper. n. deterius melioris gra

tia

A tia eſt. patet hoc in his quę ſunt ſm artem, & in his quę ſunt ſm naturam, melius autē illud qđ rationem habet. Diuiditur aūt dupliciter, vt nos conſueuimus diuidere: eſt.n.ratio alia actiua, alia contemplatiua. Sic ergo ne ceſſe eſt & hanc partē diuidere, & actiones clarum eſt q̄ correſpondenter ſe habere dicemus. et oportet eas actiones quę ſunt meliores ſm naturā, magis expetendas eſſe ab illis qui conſequi poſſunt, aut oīa, aut illa
B duo: ſemp.n.cuiq; id eſt maxīe expetendū, cuius potiri eſt ſummū. Diuiſa eſt autē vita tota in negotiū & otiū, bellūq; et pacē. Et agibiliū quędam ſunt neceſſaria et vtilia, quędam honeſta: in quibus neceſſe eſt eandē eſſe optionem & partibus animę et ipſarū actionibus: bellū quidē gratia pacis, negotiū autē gratia otij, neceſſaria & vtilia, gratia honeſtorū. Ad cuncta igitur hæ aſpicere debet, q̄ legē ponit, & ad partes animę, & ad illarū
C actiones: magis vero ad ea quę meliora ſunt & finis. Eodē modo & circa vitas & rerū diuiſiones. poſſe.n.oportet & in negotio verſari, & in bello. ꝓferēda tñ eſt pax & otiū, neceſſaria & vtilia poſſe agere, ꝓferēda ſunt tñ honeſta. Itaq; ad hæc tanquā ad ſignum, & pueri adhuc exiſtentes, & alię ætates quæ indigent, p̄ diſciplinā ſunt dirigēdę. Nā q̄ nūc Grecorū recte gubernari videnť, et legūlatores q̄ eas reſpublicas ſtituere, neq; ad optimū finē videnť aſpexiſſe, neq; id ad oēs virtutes diſciplinā & leges direxiſſe: ſed oneroſę decli
D nauerūt ad illas virtutes, q̄ videnť vtiles ac plus hēre faciūt. Sit quoq; poſterorū qdā ſcriptores opinionē ſuā eādē oñderūt. laudātes.n. Lacedęmoniorū rēpub. admiranť et cōmēdāt legislatoris ei⁹ ꝓpoſitū, q̄ oīa ad potentiā & ad bellū direxerit: q̄ & p̄ rōnē refelli pñt, et p̄ ſacta ipſa nūc reprobata ſunt. Vt.n.
E plurimi hominū dominari late cupiunt, qm̄ exinde multa proueniunt fortunę commoda: ſic Thibron admirari laudareq; videť Lacedęmoniorū legumlatorē, & quicunq; alter de repub. illorum ſcripſit, q̄ pp̄ exercitationē eorum ad pericula, multorū dominationē ſibi comparārunt. Atqui patet, q̄ cum non habeāt nūc dominationē Lacedęmonij, nec felices amplius eſſent, nec legūlator eorū bon⁹. In ſup illud ridiculū, ſi p̄manētes ī
F legib⁹ eius, nulloq; impediēte illis legib⁹ vti, amiſerūt bñ viuere. Nō recte vero ſuſcipiūt, neq; de dominatiōe, ad quā intēdiſſe legislatorē oñdūt. nā imperiū liberorū melius eſt ac magis ex virtute, q̄ dominari, vt ſeruis. Pręterea nō p̄ hoc ciuitas felix ē exiſtimāda, neq; legislator laudād⁹, q̄ vincere docuerit, et finitimis domīari. hęc.n. magnū cōtinēt nocumētū. nā aduerſus ciues hoc aget q̄ poterit, et ciuita-

G ti ſuæ dominari q̃ret. de quo ac cuſant Lacedæmonij Pauſaniã, licet in tanta dignitate cõſtitutũ. Nec ſanè aliqua hmõi ratio ẽ aut lex ciuilis, neq; vtilis neq; vera, eadẽ.n. optimã & priuatim & publice legumlatorẽ inducere oportet ſ animos hominũ. Neq; exercitatio rerũ bellicarũ ob id eſt meditanda, vt in ſeruitutẽ adigãt immerẽtes: ſed primũ ne ipſi ſeruire alĳs cõpellanſ: deinde, vt imperiũ q̃rant gratia vtilitatis ſubiectorũ, nõ H ante oſa dominationẽ: tertio, vt eis dominent, q̃ ſeruire ſunt digni. Quòd ãt oporteat legis poſitorem ſtudere, vt prouiſio ſua circa res bellicas et circa alias inſtitutiones ad otiũ & ad pacem referaſ, id atteſtaſ, q̃ plerĳq; taliũ ciuitatũ bellum gerentes cõſeruanſ: ſed cĩ dominationem adepteq; ſunt, deſtruuntur. ſplendorem.n. veluti ferrum per pacem amittunt. Cã huius eſt legumpoſitor, qui non ita inſtituit, vt in otio ſtare poſſint.

I *Quibus virtutibus & pace, et belli tempore opus ſit. et à quo primũ eruditio facienda ſit.* Cap. 15.

CVm ergo idẽ finis eſſe videatur publice & priuatim hominibus, et eandẽ definitionem eſſe neceſſe ſit viro optimo & optimæ reipublicę: manifeſtum eſt oportere virtutes eas quæ ad otium ſpectãt, illi exiſtere. finis eſt enim, vt ſæpe iam diximus, belli pax, negocĳ otium. Sunt autem vtiles ad otium & quietem virtutes, K quarũ opus in otio eſt, et quarũ in negocio. oportet autẽ multa negociorũ nobis exiſtere, vt liceat in otio eſſe. Quapropter tẽperatam ciuitatem eẽ oportet, ac fortem et patientem. nam, vt eſt in prouerbio, nullum otium ſeruile. qui vero nõ poſſunt fortiter pericula ſubire, ſerui ſunt inuadentium. Fortitudine igitur & conſtantia opus eſt ad negocium: philoſophia vero ad otium. temperantia aũt & iuſtitia ſ vtroq; tẽpore, ſed magis in L pace & otio. nam bellum quidem ipſum cogit homines eſſe iuſtos ac temperatos. fortunæ autem proſperæ fruitio, & otiũ cum pace, petulantes magis facit. Multa igiẽ iuſtitia, multaq; temperantia indigent hi, qui in optimo ſtatu conſtituti videntur, et in fruitione oſum rerum, quę beatos facere putantur. veluti ſiqui ſunt, vt poetæ tradũt, in beatorum inſulis. maxime.n. hi philoſophia, & temperantia M & iuſtitia indigerent, quãto magis otioſi ſunt in abundantia talium bonorum. Qua igitur de cauſa beata et ſtudioſa futura ciuitas his indigeat virtutibus, manifeſtum eſt. turpe eſt enim, non poſſe frui bonis: ſed in negocĳs quidem & bello viros probos videri, in otio autem & pace ſeruiles. Quamobrem oportet, non quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas, virtutem exercere. illi enim non

eo

A eo ab alijs differunt, quòd non putent eadem maxima bona quę cæteri: ſed eo quod prouenire illa exiſtimant magis per aliquã virtutem. Cùm vero maioraſint hæc bona, q̃s ea quę belli, & fruitio eorũ q̃s virtutum, & quia illius gratia, manifeſtũ ex his. Quomodo aũt, & per quæ id erit, vtiq; conſiderandũ. Diximus ſupra diuidẽtes, q̃ natura, & more, & ratione indigemus: ex his aũt quales aliquos naturaeſſe oportet determinauim⁹.

B Reſtat videre, vtrũ rãtione pri⁹ an moribus ſit eruditio faciẽda. hæc enim ſimul concordare debent optima concordatione. cõtingit enim rationẽ aberrare ab optima ſuppoſitione, & ſimiles per mores duci. Clarũ eſt hoc primũ quidem, quẽadmodum in alijs, q̃ generatio eſt ã principio, & finis à principio aliquo alterius finis. ratio aũt nobis & mẽs naturæ finis: quare ad hęc generationẽ ac morum inſtitutionẽ parare oportet. Deinde

C vt anima & corp⁹ duo ſunt, ita quoq; dũas videm⁹ eſſe animæ partes, vnã irrationalem, alterã quę habet rationẽ. habit⁹ quoq; earũ duos, quorum alter eſt appetitio, alter mens. Vt autẽ corpus in generationem antecedit animã, ſic pars irrationalis antecedit eã partẽ quæ habet rõnẽ. Patet id in pueris, quib⁹ ſtatim ira & voluntas & cõcupiſcentia exiſtit: at ratio & mens, procedente ętate, in illis fieri natę ſũt.

D Quapropter corporis curã neceſſe ẽ prius ſuſcipere, q̃s animi, deinde appetitus. curam tñ appetitus qui gratia mentis: curã vero corpis, qui gratia animi.

Si ergo ab initio prouidẽdum eſt à legis poſitore, vt optima ſint corpora eorum quí educantur, primo quidem circa coniugia prouidere debet, qua ætate & cuiuſmodi exiſtente, ſint in matrimonium copulandi.

Quæ circa coniugia, ac liberorum procreationem conſyderanda ſint, ac peragenda. E *Cap. 16.*

HOc autem inſtituet legis poſitor, inſpiciens ad ipſos, & ad vitę tempus, vt ętatibus in idem cõcurrant, nec diſcrepet gignendi potentia. Viro enim adhuc generare potente, ſi mulier ipſa concipere non poſſit: vel muliere quidẽ ad cõcipiendum apta, ſi vir ipſe non poſſit, lites ac diſcordiæ ſter eos oriuntur. Ad filiorum quoq; ſuſceptionem eſt inſpiciẽdum, ne

F nimis diſtent ab ætate paterna: q̃m nec ipſi ſenioribus gratiam referre vllã poſſunt, nec parentes filijs adiumenta præſtare.

Nec etiam nimis proximi ad ætatem patrnam accedere debent filij. habet enim hoc turbationem non paruam: cùm neq; tanta ſit reuerentia huiuſmodi filij erga genitores, vtpote quaſi æqualibus, & circa gubernationem dom⁹ querelæ ex iſta quaſi paritate ſoleant prouenire. Inſuper, qđ dicere incipientes huc digreſſi

digreſsi fuimus, vt corpora natorum ſint ſecundum legis poſitoris voluntatem, ferè quidem hæc omnia prouenient per vnã diligentiã. Nam cum ſit finis gignendi, vt plurimum viris quidem ſeptuageſimus annus, mulieribus autẽ quinquageſimus: ita coniugandi ab initio ſunt, vt ætatibus ad hunc finẽ cõcurrãt. Eſt aũt adoleſcentium coniunctio improba ad filiorũ procreationem. in cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti ſunt, & fœminæ crebrius q̃ mares, & parua corporis forma gignuntur. quocirca neceſſe eſt hoc idem in hominibus prouenire. Huius autẽ coniectura fuerit, quòd in quibuſcunq; ciuitatibus conſuetudo eſt adoleſcentes mares puellasq; coniugari, in eiſdẽ inutilia ac pulilla hominum corpora exiſtunt. in partu quoq; laborãt magis puellæ, ac pereunt plures. Ex quo reſponſum oraculi Troezenijs datum quidam exiſtimant, ob iſtã cauſam, quaſi multis pereuntibus propter ἀωmaturitatẽ nuptiarum, non propter fructuum collectionem. Ad continentiam quoq; vtile eſt nuptias fieri ſeriores. intemperatiores enim eẽ videntur, cùm puellæ veneri aſſueſcunt. At maſculorum corpora creſcere impediũtur, ſi adhuc augente ſeminẽ conſuetudinem ineant. nam huius terminus qui ſpiam eſſe videtur, quẽ nõ multo excedit amplius.

Quapropter puellas quidẽ circa ætatem decem & octo annorũ nuptui tradere congruit, maſculos autẽ circiter ætatẽ annorum ſeptem & triginta. in hoc enim tempore, & vigẽtibus corporibus cõiungentur, ac procedente tempore ſimul apte deſinent procreare poſſe. & filiorũ ſuſcepcio partim erit ab iuuenis ætate vigentibus adhuc, ſi recte, pcedat ſtatim generatio: partim iam vergẽtibus ad annum ſeptuageſimum. Quibus igitur ætatibus coniugia ſint facienda dictum ſit. Tempus autẽ anni, vt nunc multi obſeruant, recte per hyemem aptius ad nuptias eſſe videtur. ſed conſiderãda ſunt in procreatione liberorũ, quæ à medicis & quę à phyſicis traduntur. Medici enim temporã corporũ ſufficienter oſtẽdũt: phyſici aũt de ſpiritibus, boreales magis q̃ auſtrales laudant.

Quæ autem corpora maxime vtilia ſint, magis dicendũ eſſet, vbi diſciplina liberorũ tractatur. ſummatim vero ſat fuerit nunc dixiſſe. neq; enim Athletarum habitudo vtilis foret ad ciuilem habitum, neq; ad ſanitatem, & procreationẽ liberorũ: nec rurſus humilis & imbecilla nimium, ſed media iſtarum. laborioſam enim habitudinẽ habere oportet, exercitatam vero laboribus non violentis, neque ad vnum laborẽ ſolum, vt Athletarum habitudo, ſed ad liberalia opera. hæc aũt ſimiliter viris mulie-

A mulieribusq; existere debent.

Prægnātes quoq; mulieres curam habere corporum oportet, nō pigrescētes, neq; subtili vtentes alimonia. hoc aūt facile est legum positori, pudere, si iubeat singulis diebꝰ iter quoddam facere debere ad Deorū sacra mulieres, quæ sortitæ sint cōcipiendi honorem. Mens tamen contrahēdi corpus, in trāquillitate est traducenda. quæ enim fiunt, ab ea quæ continet, capere videnī: quēadmodum illa quæ nascuntur
B à terra. Circa expositionē autē vel educationem filiorum lex sit, nihil orbatum natura fore educandū. In alīs vero, si mores instituto q; ciuitatis prohibeant natos exponere, ac multitudo tanta prolis alicui contigerit, vt duplicatꝰ sit filiorum numerus (nam is definitus esse debet) ad multitudinē nimiā euitandam anteuenire oportet, vt non cōcipiantur. nam postquā concepti sunt, & sensum aut vitam acceperint, nefas est attingere eos.
C Cùm vero determinatū sit, qua ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi, quanto tempore liberis operationē dare cōueniat, determinemus. Seniorū enim fœtus, quēadmodum iuniorum imperfecti sunt, & corporibꝰ & intellectibus: senescentium quoq; fœtꝰ sunt irrobusti: quapropter illud maxime tempus probandū est, in quo maxime intelligentia viget in nobis. id aūt esset in plurimis, circiter annū quinquagesimū, vt poetarū quidā dixerūt, septenario numero ætatē dimetiētes. Itaq; qui quatuor aut q;q; annis hāc ætatē excesserint, derelinquere debent in aperto procreādi studium, ac de cętero vel sanitatis, vel alterius hmōi causa cōcubitum facere videri. Coitus vero ofs alterius q̄i coniugis, penitus sit interdictus: qñquidem sit & appellet coniunx. Quòd siquis deprehendatur cōtra facere per tempus procreationis, dignam pro delicto pœnam reportet.
D
E

De victu, & institutione puerorum. Cap. 17.

SVsceptis aūt filīs, multū referre putandum est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet vero ex cæteris animalibus, & ex gentibus, quibus cura est assidua bellicæ habitudinis, nutrimentū lactis maxime, ppriū esse corporibus: abstemiū autem magis propter ægritudines. Et pręterea motꝰ quoscunq; in ea ætate fieri daſ, conferunt. Ne membra vero ob
F teneritudinē distorta fiāt, vtunt adhuc gētes aliquæ organis quibusdā & machinis, quæ corpus à talibus illæsum cōseruāt. Confert etiam statim à pueritia frigori assuescere: hoc enim & ad sanitatē, & ad res bellicas vtile est. Quapropter apud multos Barbarorum cōsuetudo est, vel gelido amne natos immergere, vel parua veste amicire, vt faciūt Galli: ad cuncta enī ad quę

post

G possibile est, statim ab initio me
lius est assuescere. est autē apta
puerorum natura ob eorum ca
lorem, ad frigus exerceri. Circa
primā igitur ętatē hæc & huiusmodi diligentia est adhibenda.
Sequēti vero ætate vsq; ad annoq; quinq;, quia nondum ad disciplinā aliquam sunt admouendi, neq; labores perferre cogēdi, ne crescere impediantur, motus solummodo quosdam suscipere debent, quo pigritiam corporis
H euitent: qui motus præparandi sunt illis, & per alios actus, & p ludum. ludi vero ipsi, neq; illiberales neq; laborioſi esse debent, neq; remissi. Quas autē narrationes & fabulas illa ętate pueri audire debeāt, cura sit ꝛ̄ns q̄ pueris publice prꝛ̄ficiuntur. cuncta enim talia ad cōuersationes postea futuras accōmodāda sunt. itaq; ludi vt plurimū tales esse debent, vt sint imitationes eorū quæ pōstea serio erunt faciēda.
Cohibitiones vero puerorū et interruptiones ploratus, qui le-
I gibus prohibēt nō recte faciūt. sunt enim vtiles ad augmentū, cum sint quodāmodo exercitationes corporum. spiritus enim compressio facit robur laborantibus, quod contingit & pueris ploratū cohibentibus. Prouidendū est ab his, quibus puerorum cura publice cōmissa est, circa huiusmodi educationem, & alia, & vt q̄ minime cum seruis versent. hæc enim ætas vsq; ad annos septē, necessariū est vt domi alaſ. rationabile est ergo K
præcipue in hac ætate, vt ab auditu & visu seruilū rerū absint. Omnino igit obscœnitas verborum, vt & quicquā aliud, per legislatorē exterminăda est de ciuitate. ex turpiter enim loquēdi licētia sequit & turpiter facere. Potissimum igitur statim à pueris, neq; dicāt, neq; audiāt quicquam turpe. Si quis vero dicere aut facere quicquā prohibitorum deprehēsus fuerit, is si liber sit, sed nondum in conuentū comessatorū dignatus assumi, ho- L
nore prohibeatur, & verberib⁹ castigetur. sed si sit maioris ætatis, seruili infamia afficiatur, admissi seruilis officij gratia. Cùm vero dicere quicquā interdixerimus, clarum est q̄ & aspicere aut picturas, aut act⁹ deformes prohibemus. Sit igit cura magistratibus, nullā neq; picturam neq; statuā esse talium rerū imitatricē, nisi apud Deos quosdā, quibus ēt lasciuiā mos tribuit, apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filijs, & M
vxoribus sacra facere. Iuniores
*comessationum
sint neq; iamborū, neq; trāgœdiarū spectatores esse sinat, nisi cùm ad eam peruenerunt ętatē, vt in comessationibus vna cum alijs sedere, & potus etiā participes esse possunt, & ab ebrietate & hmōi labe insontes disciplina oēs præstabit. Nos quidem nunc cursim ista attigimus: postea vero insistētes oportebit determinare magis, siue oportet,

siue

ARISTOTELIS POLITICORVM LIBER OCTAVVS,

SVMMA LIBRI.

De puerorum inſtitutione, & de iis quæ ipſi addiſcere conſueuerunt. De Muſica, eius ſpeciebus, ac muſicalibus inſtrumentis: quæq; quibus conueniant.

Quòd faciendæ ſit circa pueros inſtitutio: & ea quidem publica. Cap. 1.

VOd igit à legis poſitore maxime intendendũ ſit circa diſciplinã iuuentutis, nemo vtiq; dubitabit. nam id quidem neglectum in ciuitatibus affert reipublicæ detrimentum. Oportet.n. ad ſingula gubernãdi genera diſciplinam accommodari. nam mos vniuſcuiuſq; proprius conſueuit & ſeruare rempublicam, & ab initio conſtituere. ceu popularis mos popularem, & paucorum potentiæ accõmodatus mos, eam quæ conſiſtit in paucorũ gubernatione. ſemper autem melior mos cauſa eſt melioris reipublicæ. Præterea in cunctis facultatibus & artibus ſunt quædam, ad quæ erudiri prius oportet, & aſſuefieri ad earum opera. itaq; manifeſtum eſt, q& ad virtutis actiones. Cũ vero vnus ſit finis ciuitati toti, clarum eſt oportere diſciplinam quoq; eſſe vnam & eandem omnium, et huius curã eſſe publicã & non

A ſiue non oportet primo quærentes, & qũo. ſed in præſenti mentionem de his facere neceſſariũ fuit. Forſitan enim non male circa hoc cenſebat Theodorus tragœdiarum actor. nulli enim vnquã concedere voluit, vt ante ſe ageret, neq; ex ũilibus ẽt hiſtrionibus, quaſi magis faueant auditores illis, quos primo audierint. Contingit hoc idem in conuerſationibus hominũ & rerũ: omniũ enim prima nos magis

B delectant. Quapropter oportet à pueris omnia turpia procul remouere, & maxime quæcunq; habent in ſe vel obſcœnitatem, vel improbitatẽ. Tranſactis vero annis quinq;, in duobus vſq; ad ſeptem oportet iam diſciplinas ſpectare, quas addiſcere eos oportet. Duę autem ſunt ætates in quas neceſſarium eſt diſciplinas diuidere: vna poſt ſeptimũ annum vſq; ad pubertatem: altera à pubertate vſq; ad annum vigeſimum primum. nam qui

C hebdomadibus diuidũt ætates, vt plurimum non dicunt bene. itaq; ſequenda eſt naturalis diſtinctio: omnis enim ars & diſciplina implere vult id, quod deeſt naturæ. Primum igitur videndum eſt, ſi facienda ſit inſtitutio quædã circa pueros: deinde, ſi vtile ſit publice curam eorum ſuſcipere, vel magis priuatim, quo modo nunc fit in plurimis ciuitatibus: Tertio qualem hanc eſſe curam oportet.

D

E

F

G & non priuatam: quemadmodum nunc vnuſquiſq; curã habet ſuorum filiorũ, priuatimq; docet & priuatam diſciplinam, pro vt ei videt. Sed oportet publicorum publice exercitationẽ fieri: & ſimul non debet quiſq; ciuis ſe ſuum exiſtimare, ſed omnes ciuitatis. particula enim ciuitatis vnuſquiſq; eſt: cura vero ſingularum particularum reſpicere nata eſt ad curam totius.

Laudari poſſunt in hoc Lacedæmonĩ: nam plurimam circa
H pueros diligentiam faciunt, & quidem publice. Quòd igitur lege prouidendum ſit circa diſciplinam iuuenturis, & hoc publice faciendum, patet.

Quales, quarumq; rerum, & cuius gratia debeat eſſe puerorum inſtitutio. Cap. 2.

QVænam vero iſta ſit diſciplina, & quomodo tradenda, latere nõ debet. Nam nũc quidem in ambiguo eſt, neq; eadẽ omnes cenſent iuuentutem addiſcere debe
I re, neq; ad virtutem, neq; ad vitam optimam: neq; cõſpicuum eſt, vtrum per intelligentiã magis deceat, vel per animi morẽ. Impedimentorum quoq; reſpectus cõſiderationem diſciplinæ conturbat: cùm manifeſtum nõ ſit, vtrum exercitatio noſtra accommodãda ſit ad ea quæ ſunt vtilia ad vitam, vel ad ea quæ tendunt ad virtutem, vel ad ea quæ ad maiorem quendam ſuperfluumq; pertinẽt apparatũ. hæc enim omnia patronos quoſ
K dam ſuſcepere. De his quoque quæ ad virtutem tendunt, nihil conſeſſum exiſtit. etenim virtutem non eandem omnes ſtatum honorant: ex quo fit vt diſcordent circa illius exercitationẽ.

Quod igitur ex vtilibus neceſ
L faria ſint addiſcenda, manifeſtum eſt. quòd autem non omnia, diſtinguentibus liberalia opera ab illiberalibus patebit, illa talia eſſe recipienda, quæ cùm vtilia ſint, faciunt exercentem habentemq; non vilis exercitũ operatorem. Vile aũt exercitium putandum & ars & diſciplina, quæcunq; corpus, aut animum, aut mentẽ liberi hominis, ad vſum & opera virtutis inutilem reddunt. Itaq; & artes illæ quę deterius diſponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, ſordida nuncupam⁹. mentem enim occupatam & vilem reddunt. Sunt etiam quædam ex liberalibus ſcientijs, quas vſq; ad aliquid diſcere honeſtum ſit.
M penitus vero ſeſe illis tradere, ac ad extremũ vſq; proſequi velle nocumentis illis, quæ ſupra diximus, ob noxios facit. Sed refert plurimũ cuius gratia quis agat, vel diſcat. nam ſi gratia ſui vel amicorum, vel propter virtutem, non eſt illiberale. qui vero idipſum agit propter alios, ſæpe vtiq; videbitur illiberaliter ac ſordide agere. Diſciplinæ igitur illæ, de quibus diximus, ad vtranq; partem ſe habent.

Quæ

A *Quatuor esse, quæ pueri discere consueuerunt, quarum aliis ocij, aliis negocij causa vtimur. Cap. 3.*

SVnt aũt ferè quatuor, quas discere iuuenes consueuerunt, literas, gymnasticã, musicam. addunt vero & quartum quidam, figurandi peritiã. Literas quidem & figurationẽ, tanquam, vtiles & valde expedientes ad vitã: gymnasticã vero tanquã pertinentẽ ad fortitudinẽ. De Musica vero iã ambigitur. nã nunc quidẽ plurimi vo-
B luptatis gratia illã addiscunt: veteres aũt inter disciplinas eã collocauerũt, ex eo q̃ natura quæritur (vt ꝙpe dictũ est) non solũ in negocio rectè, verũetiã in otio laudabiliter posse versari. Hoc enim principiũ est omnium, vt rursus de illo dicamus. si enim vtroq; opus est, magis aũt expetendũ est otium q̃m negociũ. nec id quidẽ in ioco: nam sic necesse foret iocũ esse finẽ vitæ. q̃ si sit impossibile, & magis ſ negocꝫs vtendum est ioco. nam qui labo-
C rant, indigẽt relaxatione: et huiꝰ grã est iocus. negocia vero sunt cũ labore & conatu: & propterea oportet iocũ adhibere, qui tanquã medicinã eo ꝙpe afferat. nam relaxatio est hmõi motus animi, & ꝛequies ꝓ voluptatẽ.

Otium autẽ ipsum videt in se voluptatẽ habere, et felicitatem & vitam beatã & hoc nõ negociosis, sed otiosis existit. nã qui negociatur, alicuius gratia negociat, quod ſ̃ibi deest, felicitas aũt finis est, quã nõ cum dolore, sed D cum voluptate esse oẽs putant. Hanc tñ voluptatem non eandẽ omnes posuerũt, sed ſm se vnuſquiſq;, & ſm ſuum habitũ: optimus tamen optimã, & eam quę sit ab honestissimis. Itaq; manifestum est, q̃ oporteat ad otium quoq; degendum addiscere quędam, & erudiri: & has eruditiones ac disciplinas ſui ipsarũ esse gratia: illas uero quæ ad negocium, tanquã necessarias & gra ſ tia illorum. Quapropter Musicam antiqui ſter disciplinas col E locauere: non tanquam rem necessariã, nihil enim habet tale: neq; tanquam uilem, ut literæ ad lucrum, & ad rem familiarẽ, & ad ſtu̇dia, & ad ciuiles actiones cõplurimas. Videtur quoq; figurãdi peritia utilis esse ad iudicandum melius artificũ opera. neq; ut gymnastica ad sanitatem & robur: nihil enim horum uidemus ex musica fieri: re ſtat ergo quòd ad degendum in ocio, ad quod & apparet eam F adhiberi. quam enim putant degentiam esse ingenuorum hominum, in ea constituunt. Quapropter Homerus in poemate ſuo ita inquit:

Sed quale est uocari ad mensam »
opipare paratam.
Deïd noſans ꝺſdã alios, ſubdit: »
Et accersũt citharœdũ q̃ oẽs de- »
mulceat. et alio loco ait Vlysses:
Optimam esse degendi rõnem, »
qñ lętis oſbus cõuiuæ audiũt
citharœdũ, ſedẽtes per ordinẽ.

Quòd

¶ Quòd igitur ſit diſciplina quæ-
dam, quam nos vt vtilem, neq;
vt neceſſariã docendi ſunt filij,
ſed vt liberalem & honeſtã, ma-
niſeſtum eſt. Vtrum aũt vna ſit
numero, an plures, & quæ nam
iſtæ, & qũo, poſterius dicetur.
Nunc tantũ id præmiſſum ſit, q̃
apud antiquos habem⁹ teſtimo
nium ex his diſciplinis quas di-
ximus. muſica enim hoc manife
ſtat. Ac ẽt de vtilibus, q̃ aliqua
addiſcere pueros oportet, non
modo propter vtilitatem, vt pa
H tet in literis, verũ etiã propter
multas diſciplinas alias, quæ p
literas addiſcũtur. Similiter ve-
ro figurandi peritiã, nõ vt in ve
nundando emendoꝝ vaſa non
decipiantur, ſed potius quia cõ-
templari facit pulchritudinem
corporũ. quærere vero vtilitatẽ
vbiq;, minime congruit magna
nimis, & ingenuis hominibus.
Cùm vero manifeſtum ſit, verũ
morib⁹ an ratione ſit diſciplina
tradenda, & an circa corpus pri
mo vel circa mentem, patet ex
I his q̃ adoleſcentes gymnaſticæ
& pedotribicæ ſunt tradendi:
quarum altera qualem aliquã
facit habitudinem corporis, al-
tera operationes.

*De gymnaſtica, & puerorum exercitio-
rum diſciplina. Cap. 4.*

NVnc autẽ quæ ciuitates
curam habere puerorũ
maxime videnẽ, partim
athletarum habitudinem indu-
cere ſtudent, in quo deformant
corpora ac augmentationẽ eo-
rum impediunt. Lacones vero K
in hoc quidem non errant, ſed
efferatos laboribus reddũt ado
leſcentes, quaſi hoc vtile ſit ma-
xime ad fortitudinẽ. Atqui vt
iam ſæpius dixim⁹, neq; ad vnã
virtutem, neq; ad hanc maxime
reſpiciendum eſt ab eo qui curã
facit inſtitutionis. & ſi ad hanc,
non tñ id conſequuntur. neque
enim aliꝭ in animalib⁹, neq; in
gentibus videmus fortitudinẽ
adeſſe maxime efferatis, ſed po-
tius manſuetioribus & leoninis
moribus. multæq; ſunt gentes, L
quæ ad cædes hominũ, & ad eo-
rum comeſtionem inſultant: vt
circa Pontũ Achæi & Heniochi,
& ex mediterraneis aliæ gentes
ſimiliter his, vel magis: quæ qui
dem gentes clanculum per inſi-
dias latrocinantur, ad bellica tñ
opera nihil valẽt. Præterea ſci-
mus Lacones, dum ipſi ſoli exer
cebãtur, præſtitiſſe cæteris: nũc
autem eſſe aliꝭ inferiores. non
enim ob id præſtabant, q̃ iuuen
tutem exercerẽt, ſed q̃ ipſi exer-
citati, contra nõ exercitatos pu M
gnabant. Itaq; honeſtas, at nõ fe
litas eſt in certaminibus præfe-
renda. neq; enim lup⁹, neq; alia
beſtia, honeſtum periculum pu
gnãdo ſubiret, ſed magis vir bo
nus. Qui vero adoleſcẽtes i hæc
nimiũ tradunt, & in neceſſarijs
abſq; diſciplina dimittunt, vere
illos ſordidos reddũt. ad vnum
enim opus reipublicæ vtiles fa-
ciũt, & illud ipſum deterius, vt
ratio oſtẽdit. oportet aũt non ex

prio-

A prioribus opibus, ſed ex his quę nunc fiunt, iudicare. nam nunc quidē illi qui repugnāt diſciplinam habent, tunc vero nō habebant. Quòd igitur vtendum ſit gymnaſtica, & qūo vtendum conceſſum exiſtat. vſq; enim ad pubertatē leuiores exercitationes ſunt adhibendę, abſq; victu illo violēto & laboribꝰ coactis, ne corpora creſcere impediant. Signum erit non paruum, ſi ita contingat: qa inter eos q Olympia vicerunt, duo vel tres tantū B reperiūtur, qui ĩdem adoleſcentes & viri ſint victoriam conſecuti: propterea q; per exercitationes pueris adhibitas ſublata ſit vis ac robur à violentis laboribus. Poſt pubertatē verò cū annis tribus ad alia perdiſcēda intenderint, tunc congruit & laboribus & victu neceſſario illos occupare. nam ſimul mente & corpore laborare non oportet: cùm ſeinuicem impedire nata ſint: labor quidē corporis, mentem: mentis autem, corpus.

C *De muſica pulchra diſceptatio: de eius effectibus: & eam ad puerorum diſciplinam eſſe adhibendam.*

Cap. 5.

DE muſica vero dubia q̃dam poſuimus antea, & nunc rectū erit illa reſumere, vt tanquā cōſentanea fiāt rationibꝰ quas quis de ea dicēs oſtendat. Neq; enim facile eſt demonſtrare, quam potentiam habeat, neq; cuius gratia illā adiiſci oporteat, vtrū ſolatij cauſa & quietis, quēadmodum ſomnus, D & potus. nam hæc per ſe ipſa nō ſunt honeſta, ſed iocunda, & ſimul ceſſare curas faciunt, vt inquit Euripides. Quapropter inſtituunt in illa, & vtuntur cunctis iſtis ſimiliter, ſomno, & potu, & muſica. in his quoq; ſaltationē poſuerunt. An magis putandum eſt ad virtutem tendere muſicam, vt potentem, quēadmodum gymnaſtica tale aliquod corpus reddit, ſic & muſicam talem aliquem morem effi cere, aſſuefacientem poſſe recte E lætari. An ad degendi rationem aliquid cōfert, & ad prudentiā. nam hoc tertium ponēdum eſt, ex his quæ dicuntur. Quòd igitē oporteat pueros non ſolatij gratia diſcere, manifeſtum eſt. non enim ſolantur diſcentes: nam cū labore eſt diſciplina. Atqui nec ad degendi rationē pueris, neq; illi ętati cōgruit attribuere. nulli enim imperfecto cōpetit perfectio. Sed forſan videbitur puę rorum ſtudiū ſolatij eſſe gratia viris factis & perfectis. Quòd ſi F hoc tale eſt, cuius gratia oportet ipſos addiſcere, ac non potius, inſtar Perſarum Medorumq; regum, per alios idem faciētes voluptatis ac diſcipline participes fieri? etenim neceſſe eſt melius perfici ab his, qui hoc opus ſuū fecerunt & artem, q̃ ab his, qui tanto ſolū tempore in eo laborauerunt, quanto addiſcūt. Quòd ſi oportet in his eos laborare, ſimiliter & circa epularum appa

G ratum oportebit vtiq; eos addi
ſcere: quod eſt abſurdū. Eadem
quoq; dubitatio cadit, ſi poſſit
mores facere meliores. qd enim
opus eſt eos hęc addiſcere, ac nō
ex alijs audientes recte lætari, et
iudicare poſſe, quēmadmodum
Lacones? illi enim quanquā nō
didicerint, poſſunt tñ recte iudi
care, vt aiunt, quæ ſit bona, vel
nō bona melodia. Eademq; rō
foret ad ſolatiū, & ad rationem
degendi otij libero hoſte dignā.
quid enim oportet eos diſcere,
H ac nō alijs vtētibus frui? Cōſide
rare hoc licet ex opinione quā
habemus de Dijs. non enim lu-
piter cantat, aut citharā pulſat
ſm poetas: immo illos qui talia
faciūt, appellam⁹ viles: & opus
illud non viri neq; ſobrij, ſed io-
cātis. At enim de his poſtea erit
cōſiderandū. Prima vero quę-
ſtio eſt. vtrum muſica ſit in io-
co reponenda, vel non: & quid
poteſt efficere de his trib⁹ in du
bitatione propoſitis, vtrum di-
ſciplinam, an ſolatium, an ratio-
I nem otij degēdi. Rationabiliter
quidem ad omnia inſtituitur et
videtur omniū particeps. nā &
iocus gratia requietis eſt, ac re-
quietē neceſſe eſt eſſe iocūdam.
eſt enim medicina moleſtiæ il-
lius, quæ per labores ſuſcipitur:
& ratio degendi otij non ſolum
honeſtatem habere debet, verū
etiam voluptatē: felicitas enim
ex ambabus iſtis eſt. Muſicam
vero omnes fatemur eſſe ex io-
cundiſſimis, ſiue nuda ſit, ſiue
cum modulatione. Inquit proſ L
ćto & Muſæus, Carmen dulciſſi
mam rem eſſe mortalibus. Qua
propter & ad cœtus familiarū,
& ad vitam in otio degendam,
rationabiliter illam recipiūt, vt
potētem lętitiam afferre. Vnde
& ex hoc quis intelligat illā pue
ris eſſe perdiſcendam. quæcūq;
enim iocunda ſunt, atq; eadem
innocua, non ſolum congruunt
ad finem, verumetiam ad quie-
tem. cūm vero contingat homi
nibus perraro eſſe in fine, perſę
pe autē ceſſent & vtantur iocis, L
non ob aliud modo, ſed etiā ob
delectationē, vtile foret requie-
ſcere in his, q̄ ab illa prouenīūt,
voluptatibus. Contingit autem
hominibus feciſſe iocos finē, cū
& habeat fortaſſe finis voluptā
tem quandā, ſed non quācunq;.
Quærentes vero iſtā accipiunt
hanc pro illa, ex eo q; cum fine
agendi ſimilitudinē habet. nam
finis gratia nullius futuri expe-
titur: et tales voluptates nullius
futuri gratia, ſed gratia eorum
quæ anteceſſerunt, laborū ſ. & M
moleſtiarū, per quā igitur cau-
ſam quærunt felicitatē fieri. per
hmōi voluptates, hanc vtiq; ali
quis rationabiliter exiſtimet cau-
ſam. De communione autem
muſicæ non per hæc ſolum, ſed
etiam quia vtilis ſit ad ceſſatio-
nes, vt videtur nec per eas mo-
do, ſed inſuper quęrēdum, num
aliquādo aliud ex ea prouenīat.
pretioſior quidem natura eius
eſt, q̄ſm eū vſum, de quo ſupra
dicīt:

A dicitur: & oportet nō ſolum ab ipſa voluptatem capere, quam participant omnes ſm ſenſum. habet enim muſica naturalem voluptatē, per quam illius vſus cunctis ætatibus, cunctisq; moribꝰ eſt acceptus. Sed videndū eſt, ſi quo modo ad mores extenditur & ad animū. id aūt patebit, ſi aliquando tales aliqui ſm mores p illā efficiamur. Atqui q̄ efficiamur, per Olympi moderationē manifeſtū eſt: ea nāq; abſtrahit animā, & quodammodo rapit: raptus vero & abſtractio animæ circa morē affectio eſt. Præterea audientes repreſentationes, oēs afficiūtur etiā ſine melodijs & verſibus. Cùm vero cōtigerit muſicā eſſe delectabilium, virtutē autē eſſe circa lę tandū recte, & amare & odiſſe, oportet profecto addiſcere & aſſuefieri ad nullā rem adeo, vt ad iudicandū recte & ad gaudendum manſuetis moribus, & laudabilibus operibus. Sunt aūt in rhythmis & melodijs ſimilitudines maxime penes veras naturas iræ, & manſuetudinis ac fortitudinis & tēperantię & cōtrariorū his, & aliorū omniū quæ ad mores pertinēt. Patet id ex effectu. mutamus enim animū talia audientes. mos autē dolendi ac lætādi in ſimilibus prope eſt, vt erga veritatē eodē modo ſe habeat: ceu ſiquis gaudet imaginem alicuius vidēs, nō propter aliā cauſam, ſed propter formā ipſam, neceſſariū ē huic et aſpectum ipſum illius, cuius imaginem contēplatur, eſſe iocundū.

Contingit aūt in alijs quidem ſenſibilibus, nullā exiſtere ſimilitudinē morū: vt in his quæ tactu vel guſtu percipiuntur. in his etiā quæ viſu, admodum parum. figuræ enim ſunt talia, ſed ad modicū: & oēs huiuſcemodi ſenſus participant. inſuper non ſunt hæ ſimilitudines morum, ſed ſigna magis, quæ fiunt figuræ & colores morū. & ſunt hæc à corpore in paſſionibus. Attamen quantū refert circa horum viſionē, oportet pueros nō figuras inſpicere Paſonis, ſed Polygnoti, & ſi quis alter pictor vel ſtatuarius ſit moralis. At in melodijs ipſis ſunt imitationes morum, & hoc ē manifeſtū. ſtatim enim harmoniarū diſtincta eſt natura, ita vt qui audiunt aliter diſponantur, nec eodē modo ſe habeant ad vnamquāq; ipſarū, ſed ad quaſdā flebiliter & cōtractæ magis, puta ad eā quę appellatur Lydia mixta: ad quaſdam vero mollius ſm mentē, ceu ad illas quæ ſunt remiſſę: ad aliā vero mediocriter & cōpoſite plurimū, vt videtur Dorica facere ſola omniū harmoniarū. Phrygia vero diſtrahit ac rapit animū, & quaſi extra ſe ponit. hæc enim recte dicunt, q̄ circa hmōi diſciplinam philoſophantur: capiunt enim verborum teſtimonia ex rebus ipſis. Eodem modo ſe habet circa rhythmos. alij enim morē continent grauius,

G alij concitant, alij violentiores afferunt motus, alij liberaliores. Ex his igit̃ patet, ꝙ musica potest animi morẽ aliquẽ facere. Quòd si hoc potest musica, clarum est ꝙ ad puerorum disciplinam est adhibenda, & in ea pueri sunt instituẽdi. Congruit autem naturæ huiusmodi disciplina. nam pueri propter ætatem nihil ferunt sponte, quod nõ habeat in se iocunditatem: Musica vero ex his est, quæ sunt iocunda secundum naturam. Et videH tur cognatio quędam esse nobis cũ harmonijs & rhythmis. qua propter multi sapientũ dixere, alij quidem animã esse harmoniã, alij vero habere harmoniã.

De Musica quid discẽdum, ac ea vtendum, quidue minime: vbi de musicis instrumentis quamplura.

Cap. 6.

VTrum autẽ addiscere eos oportet cantando, & manibus agendo, vel non, quẽadmodum prius dubitatũ est, nũc erit dicendum. Non est I obscurum interesse multum ad hoc, vt efficiamur aliquales, si quis operum ipse sit particeps. nempe impossibile est vel certe ad modum difficile, vt qui opera ipsa non tractat, perite valeat iudicare. Et simul opꝰ est vt pueri habeant exercitationem aliquam. & Architæ tabella recte reperta est, quã pueris dant, vt in ea occupati, illa quæ sunt domi non frangãt: nescit enim puritia quiescere. hic est ergo infantibus conueniens ludus: discipli K na vero maioribus, tanquam tabella quædam. Quòd igitur docendi sint musicã, ita vt in opere ipso versentur, ex ipsis patet. Quid autem deceat vel non deceat secundum ætates, non difficile est determinare, ac respondere vituperatoribꝰ, vile huiusmodi exercitiũ esse dicentibus. Primum igitur cum iudicandi causa sint hæc opera perdiscenda, oportet in pueritia illis operam dare. in maiori vero ætate exercitationem dimittere: tan- L tum modo autẽ iudicare posse per disciplinam adeptam, ac lætari recte. Vituperatoribus autem, qui aiunt sordidos ac viles musicam facere, non difficile est respõdere, si consideremus, quo usq; illi opera danda sit ab his, qui ad virtutẽ ciuilem eruditur, & q̃ melodiæ, quiue rhythmi sint addiscendi, & præterea quibus instrumentis percipiatur. nam in eo quidem plurimũ refert, consistitq; in his obiectionibus solutio. nihil enim vetat, M modos quosdam musicæ illud, quod aiunt, efficere. Clarum est igitur oportere disciplinam etꝰ neq; impedimentum afferre cæteris operationibꝰ, neq; corpus efficere inutile ad bellicas ciuilesq; exercitationes: ad vsus quidem iam, ac disciplinas vero postea. Erit autem hoc, si neque in illis laborabunt quæ ad certa artificia pertinẽt, neq; circa admirabilia quædã & superflua, quæ

in

A in certamina prius, & de certaminibus in doctrinam venere: ſed eouſq; , vt gaudere valeant probabilibus melodijs et rhythmis, & non comuni ſenſu muſicæ ſolum, vt animalia quædã, & turba ſeniorum ac puerorũ. Patet etiã ex his, quibus inſtrumentis ſit vtendũ. neq; enim tybię ſunt in diſciplina recipiẽdę, nec aliud artificioſum inſtrumẽtum, vt cithara, & ſiquid aliud tale: ſed quæcunq; faciſit audito
B res bonos, vel muſicę diſcipline, vel alterius. Inſuper tibia nõ eſt morale, ſed potius ſuſcitatiuum & concitatiuum. itaq; ad hmõi tẽpora eſt vtendum illa, in quibus ſpectacula magis purificationẽ patiuntur, q̃ diſciplinam.

Adiungamus autẽ & illud, q̃ contrariũ diſciplinæ efficit, impediens rõnẽ, vt tibiarũ ſonus. Quapropter bene reprobaueṙt illarũ vſum antiqui, licet prius vſi fuiſsẽt. Studioſiores enim facti gr̃a diuitias, & animoſiores ad virtutẽ, poſt victoriã contra
C Medos habitã, ac ex rebus geſtis magnũ de ſe opinantes, diſciplinam omniũ arripuerunt, nõ iudicantes, ſed experientes. Quapropter tibiarũ quoq; vſus tũc receptus eſt. nã & apud Lacedæmonios quidã qui ludos exhibebat, ipſemet tibijs modos fecit. & Athenis eouſq; in cõſuetudinẽ venit, vt ferẽ ingenui oẽs addiſcerent. quod patet ex tabula â Thraſippo poſita, cũ ludos pro tribu ſua dedit. Poſtea vero
D in deſuetudinem abijt, & impro bari cœpta eſt, cùm iã melius p̃ experientiã iudicare poſſent, q̃d ad virtutem pertineret, & quid non. Eodemq; modo permulta inſtrumentorũ antiquorũ improbata ſunt, veluti Pectides & Barbiti, & quæ ad voluptatẽ audientiũ intendebãt, heptagona, & trigona, & ſambucæ, & cuncta quæ indigẽt perita manuũ geſticulatione. Rationabiliter q̃ illud ſe habet, quod antiqui de tibijs fabulãtur. aiunt enim Mi-
E neruã repertricẽ, tibias abiciſſe ob deformitatẽ oris. atq; nõ male habet dicere, feciſſe hoc Deã, deformitate oris infenſam: ſed tamen multo magis ob id, quia nihil confert tibiarum vſus ad intelligentiam & mentem, cùm ſcientia & ars Mineruæ ſit attributa. Cum vero inſtrumentorum & operis probauerimus artificioſam diſciplinam: artificioſam vero illam poſuimus quæ verſatur in certaminibus: in illis enim qui agit, non propriæ
F virtutis gr̃a agit, ſed vt audientes delectet, & oneroſa quidem delectatione: quapropter nõ ingenui hoſs cenſemus eſſe huiuſcemodi opus, ſed p̃ viles ac fordidos contingit illud fieri. nam finis, cuius gratia faciũt, improbus eſt, cùm ſpectator oneroſus exiſtens, modo hoc, modo illud exigere cõſueuit: ita vt artifices quoq; placere ſtudentes, illiuſmodi efficiantur, & corpora ſimiliter propter motus.

Harmonijs & rhythmis omnibus nō eadem esse: diuersis tamen ad diuersa, ac secundum ætates diuersas: ubi de harmoniarum differentijs multa.

Cap. 7.

COnsiderandum est autē, vtrū omnibus vtendum sit harmonijs & omnibus rhythmis, an distinguendum. Deinde vtrū illis qui eruditionis causa laborāt, eandē dictionem tribuamus, an tertiū quiddam aliud. Quū videmus musicam esse per melodiā & rhythmos, horū vtrunq; latere nō debet, quā vim habeat ad doctrinam: & vtrū præferenda sit ea pars, quæ in melodijs consistit, an ea quæ in rhythmis. Putāt igitur multa de his esse dicta recte à musicis quibusdā, qui nūc sunt, & à philosophis qui peritiam habēt huius disciplinæ, discussionē & examen singularū partiū illis dimittemus, qui perquirere volēt: nos autē legitime solū modo in genere de ipsis dicam⁹. Cùm illa probetur à nobis melodiarum diuisio, quā faciunt quidā philosophi, & aliæ sunt morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponentes naturam earū ad singula istorū propriā: dicimus aūt, non vnius vtilitatis gratia oportere musica vti, sed multarum: nam & doctrinæ gratia & purificatiōis. (quid autem purificationē intelligam⁹, nunc simpliciter, alias vero diligentius ī his quę de Poętica scribim⁹, dicemus) tertio gratia delectationis ad gendi occū quietisq; causā & remissionis curarū: patet omnib⁹ harmonijs esse vtendum, sed nō eodē modo: verum ad doctrinā quidem moralibus est vtēdum maxime: ad eruditionem vero aliorū pulsante, effectiuis & abstractiuis. nam affectio illa, quæ contingit circa animos quorundam vehementer, in cūctis existit. Differt autem ſm magis & minus, ceu miseratio & metus, & præterea abstractio animi. nā per hunc motum deuoti, & supplices quidā fiunt. Videmus autē & sacris melodijs ita affici, qū vtuntur expiantibus animā carminibus, quasi medicinā tractis, & purificatione. Hoc idem euenire necessum est ijs qui cōmiseratione, & qui metu, & quibus affectibus detinent, & alios, quatenus cuiq; talia cōtingant: fieriq; in oībus purificationem quandā & leuationē cum voluptate. Sifr autē carmina purificatiua lętitiā afferunt innocuā hominibus. quapropter talibus harmonijs, & talibus carminibus sp ectandi sunt hi, qui theatralem musicā tractant certatores. Sed cū spectator sit duplex, alter ingenuus & doctus, alter vilis & indoctus, ex opificib⁹ turbaq; vrbana, his quoq; accommodanda sunt certamina, & spectacula ad cessationē & requietem. vt enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarū & melodiarum distortiones sunt quędam,

illæ

A illæ quæ ſunt vehemẽtes & infractæ. Delectat vero ſingulos id quod ſuæ naturæ ſit aptum. quãobrẽ licentia permittẽda eſt his, qui de arte muſica certãt in theatro, vt ad huiuſmodi ſpectatorẽ tali genere vtãtur muſicę. Ad doctrinã vero, quemadmodum dictũ eſt, moralibus melodĩs eſt vtendum, & talibus harmonĩs, qualis eſt Dorica, vt ſupra diximus. Recipienda eſt & alia quãcunq; nobis ſudent, qui in philoſophia muſicaq; verſantur. Socrates vero ſ libris de Republica non recte Phrygiã tantummodo adiungit ad Doricã, licet improbans tibiã ex inſtrumentis. habet enim eandẽ vim phrygia in harmonĩs, quã habet tibia in inſtrumentis. ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt. Oſtendit hoc Poeſis: tota enim bacchatio, & tota huiuſmodi concitatio maxime omniũ inſtrumẽtorum p tibias fit. harmonia vero Phrygia maxime hunc modũ habet: ceu Dithyrambus manifeſte videtur eſſe Phrygius. Cuius quidem rei plura afferũt argumenta, qui circa huiuſmodi rerũ intelligentiã vacant. & inter cætera illud, q̃ Philoxenus aggreſſus Dorice facere Dithyrambos in fabulis, non potuit, ſed vi illius naturæ tractus fuit ad Phrygiã harmoniã, quæ maxime illis cõgruebat. Doricam aũt fatentur omnes conſtantẽ eſſe ac firmã, moremq; ſummopere cõtinere virilem. Præterea cũm medium extremorũ ſumendum eſſe diximus: Dorica autem hanc habet naturã ad alias harmonias: manifeſtum eſt q̃ Doricam præ cęteris decens eſt iuniores addiſcere. Sed duo conſideranda ſunt. vnũ, quid poſſit: alterum, quid deceat. nam poſſibilia quiſq; aggredi, & cõuenientia ſibi debet. Sunt aũt hæc diſtincta ætatib⁹, ceu defeſſis iam tempore non facile eſt alti ſpiritus cantilenas canere, ſed talibus ſubĵcit natura remiſſas. Ex quo Socratẽ in hoc quoq; merito reprehẽdunt quicũq; ex his, qui circa muſicam verſantur, q̃ remiſſiores harmonias improbauit ad doctrinam, quaſi vinolentas accipiens eas, non ſecundum vinolentiæ naturam (nam vinolentia magis debacchari facit) ſed defeſſas. quare & ad futurã ætatem ſeniorũ, opus eſt huiuſcemodi harmonias attingere, & huiuſcemodi melodias. Præterea, ſiqua eſt talium harmoniarum, quę conueniat puerorum ætati ex eo quia poſſit ornatũ ſimul doctrinãq; afferre: qđ Lydia maxime omnium harmoniarũ habere videtur: manifeſtum quòd hæ tres determinationes ſunt in doctrina faciendæ, medium, poſſibile, ac decens.

B C D E F

Librorum Octo Politicorum finis.

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISS. IN LIBROS OECONOMICORVM ARIST.

AD COSMVM MEDICEM FLORENTINVM PRAEFATIO.

Praeclara sunt interdum parui corporis mancipia, quod Lapilli gemmaeq; testantur. Et homines nonnunquam pusilli grandioribus praeualent, vt de Tydeo scribit Homerus: à quo breui & exiguo cruore certaminibus longe superatos fuisse tradit. Statius quoq; Homerum (credo) secutus, de eodem inquit: Maior in exiguo regnabat corpore uirtus. Tu igitur, Cosme doctissime, hoc quicquid est libelli ob paginae breuitatem neglectum despexeris. pusillum quidem est, at uerbis amplum, & pretio dignum: quod ego per has ferias è Graeco interpretatus, non immerito, vt mihi uidor, tibi potissimum destinaui. Cui enim rectius de gubernatione exercitus praecipi potest, quàm illi qui exercitum habet? Cui rursus de rei familiaris administratione, quam ei qui rem amplam possidet? & tueri illam cum laude gloscit, & augere cum dignitate? Licet ergo per te multum sapias, & à patre tuo uero sapientissimo quotidie audire possis, operaepretium tamen erit quod de re familiari tradiderunt excellentissima philosophorum ingenia cognouisse. Vt enim medicina sanitatis, ita rei familiaris diuitias finem esse constat. Sunt uero uiles diuitiae, cum & ornamento sint possidentibus, & ad uitam exercendam suppeditent facultatem. prosunt etiam natis, qui facilius per illas ad honores dignitatesq; foelicissimas euehuntur. Non quorum uirtutibus obstat res angusta domi, haud facile emergunt, vt portae nostri dicta sententia. Quare cum nostri, tum nostrorum multo magis charitate, illarum amplificationi, quo ad honeste possumus, studendum est: quoniam à philosophus in bonis numeratur, & ad felicitatem pertinere creduntur. Tu igitur harum praeceptarum in hoc libello Aristotelis legas, quem ego tuus solum transtuli è Graeco, vt maxime consonum esse putaui: uerumetiam explanationem quandam obscurorum uerborum adiunxi, quo tibi legenti dilucidior esset.

Primum igitur illud praemittendum est, duas philosophiae esse partes: quarum altera in cognitione rerum: altera in agendo uersatur. Prima ferè pars ad illa pertinet, quorum finis est ipsa cognitio. Activa praecepta uita continet, quae scire parum est, nisi deducas in actum. Ea uero praecepta diuidam: ut Aristoteli placet. aut enim circa mores nos instruunt, aut circa rem familiarem, aut circa rem publicam. Harum primam Ethicam, secundam oeconomicam, tertiam Politicam Graeci appellant. nos, vt opinor, nostris uocabulis uti magis decet, quàm alienis. Nunc ad textum Aristotelis ueniamus.

ARISTO-

ARISTOTELIS OECONOMICORVM LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino interprete.

SVMMA LIBRI.

De ijs, quæ ad rem attinent familiarem, eiq; sunt propria.
De variis erga diuersos Oeconomi legibus.

Quomodo differant & conueniant inter se Politica & Oeconomica, & quis earum sit ordo. Cap. 1.

B

REs familiaris et respublica Iter se differunt, nõ solum quãtum domus & ciuitas: (hęc.n. sunt eorũ subiecta:) verum ẽt illo, q̃ in republica q̃dem plures imperãt, in re familiari vero vnius dũtaxat est imperator & rector. Quædam.n. artes distinguũtur, nec est eiusdem fecisse ac facto vti: quẽadmodũ lyra & fistulis. sed reipublicę disciplinæ, est ciuitatẽ ab initio constituisse, & constituta bene vti. itaq; patet etiã esse rei familiaris, parare domum, & illa vti. Ciuitas quidẽ est multitudo domorum, agro & pecunijs sufficienter abũdans ad bene viuendũ. Id aũt ex eo patet, q̃ si compotes horũ esse nequeũt, societas soluit. Insuper huius gratia in vnũ coeunt. cuius autem gr̃a vnumquodq; est, & fit, & substãtia ipsius hæc existit. Itaque patet priorẽ esse rẽ familiarẽ q̃ rempublicã: nam & opus illius est. pars enim ciuitatis est domus. Consyderandũ est igit̃ de re familiari, q̃d sit illius op⁹.

C

De partibus domus, & unde fit sumenda possessio. Cap. 2.

DOmus q̃dẽ partes sunt, homo & possessio. Qm̃ vero primũ in minimis natura cuiusq; inspicitur, in domo quoq; se habet ita. Quare fm Hesiodum hoc ad esse conuenit. Domicilium in primis, mulieremq;, & bouẽ aratorem. alterum.n. primũ f victu est, alterum in liberis. itaq; oportet ea quæ ad vxorem spectant, recte dispositisse, hoc est prouidisse, vt talis sit qualis esse debeat. Possessionis autem prima cura est ea, quę fm naturam. secundum naturam vero potissima est agricultura. Secundo loco, omnia quę sunt à terra: ceu metallorum,

E

F

Agricultura docta.

G tallorū, & ſi qua alia hmōi. ſed agricultura precipue, qm̄ iuſta. nō. n. ab hoſtibus, nec volētibus vt cauponaria & mercenariæ: nec inuitis quęrit, quemadmodum bellicæ artes: & eſt earum rerū quæ ſunt ſm̄ naturam. natura. n. omnis educatio eſt à matre: quare et hominibus à terra. Prodeſt ēt hæc plurimū ad fortitudinem. non. n. quēadmodū viles artiū, corpora eneruat, ſed talia facit, vt & ſub Dio conſiſtere, & tolerare laborē valeāt,
H & aduerſus hoſtes pericula capeſſere. ſoli enim hi res ſuas extra munitiones habent.

Quòd viri & mulieris ſocietas ſecundum naturā ſit neceſſaria, et quòd multa commoda contineat. Cap. 3.

SEd eius diligentiæ quæ eſt circa hoſtes, primę ſunt partes circa vxorē. ſocietas. n. ē maxime ſm̄ naturā mari & fœminæ. Præmiſſum eſt enim à nobis & alijs locis, deſyderare naturam multa efficere talia, ve-
I luti vnumquodque animaliū. eſt enim impoſſibile fœminam ſine mare, aut marem ſine fœmina hoc adimplere. quare eorum ſocietas neceſſitate conſtituta ē. Enimuero in cæteris animalibus abſq; rōne id fit, & inquantū naturæ capacia ſunt, & procreandi gra ſolum. in cicuribus aūt & prudētioribus diſtinguunt magis. apparent. n. in his magis mutua auxilia, & dilectiones & cooperationes: maximeq; in homine id conſpicit, ꝙ
II non eſſendi cauſa ſolum, verū etiā bene eſſendi mas & fœmina ope mutua coniunguntur. filioſq; procreant, non ſolū vtid naturæ tributū ferant, verumetiam vt commoda exinde ſuſcipiant. valentes enim ipſi, imbecilles ſuos labore tuentur, & alunt. mox imbecilles ob ſenū facti, à valentibus eadem reportant. Et ſimul natura per hunc circuitum adimplet ſempiternitatem: ex quo ſm̄ numerum non poteſt, at ſm̄ ſpeciem. ſic L
. n. diuina prouidentia vtriuſq; natura ordinata eſt, viri ſ. et mulieris ad ſocietatē. Tendunt. n. eorum oſa in idem vtilitatis, licet contraria quędā videantur. Alterum. n. robuſtum facit, alterū imbecillius. vt hoc quidē obtimorē cautius, illud vero propter fortitudinē pugnacius eſſet. et alterū parat foris, alterum parta domi conſeruat. Ad operis vero effectionē, alterū ſedulitatē intra limē agit, ad externā vero peruagationē imbecil- M
liſi. alterū ad ſedulitatē deterius eſt, ad motus aūt valentius. Circa prolem autē, generatio quidem propria eſt, vtilitas vero communis. alterius enim nutrire eſt, alterius erudire.

Leges viri ad uxorem. Cap. 4.

PRimū igitur leges ſint viro ad vxorē, & iniuria ceſſet. ſic. n. nec ipſe iniuriam patietur. hoc. n. & cōmunis lex in-

ducit,

A ducit, vt Pythagorici dicunt, quēadmodū ſeruā à lare abductam, quā minime decet videri iniuria afficere. eſt aūt viri iniuria externarū mulierū coit⁹. In vſu vero, vt neq; deſit ꝓſentib⁹ nec abſentibus impotens ſit acquieſcere: ſed ita aſſuefieri, vt ſufficienter ſe habeat in ꝓſentia
» & abſentia. Recte vero ſe habet
» & illud Heſiodi. Puellā accipe-
» re oportere, vt gratis moribus
» eā imbuere poſſis. diuerſitates
n. morum nequaquā ſunt ad di
B lectionē apte. Circa ornatū vero, quemadmodum I moribus fictionem eſſe nō decet, ſi ſimul appropinquare debent, ſic etiā nec in corpore. nam illa, quæ ꝓ ornatum fiunt, nihil differunt ab hiſtrionum vſu, Tragœdias in ſcena agentium.

Legi domini ad ſeruos. Cap. 5.

C POſſeſſionum autē prima quidem, ac maxime neceſſaria eſt illa, q̄ optima & principaliſſima: id autē eſt homo. quapropter oportet primo ſeruos parare ſtudioſos. Seruorū aūt ſpecies duæ, curator, & opifex. cūm vero cernamus, q̄ diſcipling tales aliquos faciūt iuuenes, neceſſariū eſt poſtquā parāueris, imbuere illos, q̄bus liberalia officia fuerint cōmittēda. Cum ſeruis autem verſetur ita, vt neq; ſuperbos eſſe ſinat, neq; abiectos. & liberalioribus quidē honorē, opificibus vero cibum abunde tribuat. Et quo- D niam vini potus etiam liberos ad inſolētiam impellit, & apud multas nationes ingenui quoq; ab illo ſe abſtinent, vt Carthaginienſes dum militant: patet q̄ vini, aut nihil *aut valde raro ſeruis tradēdum eſt. Tria vero cum ſint: opus, cibus, & caſtigatio, cibus quidem ſine caſtigatione & opere petulantē reddit: opus vero, & caſtigatio ſine cibo violenta res eſt, & infirmū facit ſeruum: reſtat igit̄, vt E opus faciendū illi tribuat, & cibū ſufficientē. ſine mercede. n. dominandum non putant. merces autem ſerui, cibus eſt. Verū vt alī deteriores fiunt, q̄ nec melioribus tribuit melius, neq; præmia ſunt virtutis & vitī ꝓpoſita: ſic ēt ſerui. quapropter oportet conſyderationem habere, ac indulgere illis, & permittere ſingula ſecundum merita, & cibum, & veſtem, & quietem, & caſtigationem verbo, F & opere, medicorum artē imitantes, in medicinæ loco proſpicientes, quòd quidem cibus medicina non eſt propter continuationem. Genera vero ſeruorum ad opus faciendum optima eſſent, neque timida, neque fortia nimis. in vtriſque enim peccatum eſt. nam & nimis timidi non ferunt laborem: & ferocibus non commode imperatur. Oportet quoque finem omnibus eſſe terminatum, eſt enim iuſtum ſimul

Βλάχες.

&

G Vtile, libertatem esse propositam. libenter enim labores subibunt, si & propositum præmium conspexerint, & tempus definitum. Sunt etiam procreatis filiis, tanquã obsidibus obligandi. Nec plures habendi sunt eiusdem generis, quẽadmodũ in ciuitatibus. Sacra quoq; & largiores epulas seruorum gratia magis faciendum, quam liberorũ. plura.n. ipsi habẽt, cui vtiq; gratia talia instituta sunt.

Lege Oeconomi. Cap. 6.

H QVatuor habere oportet patrẽ familias circa pecunias. nam & ꝯrere posse conuenit, et quęsita tueri. alioquin nulla quærẽdi foret vtilitas. nam cribro haurire nihil aliud est, ꝙi (quod dici solet) terebratum vas. Esse præterea talem, vt & ornari præsentibus & frui sciat. horũ.n. gratia habere illas expedit. distinguenda quidem sunt singula, & plura habẽda fructuosa ꝙi infructuosa, & negocia sic sequestrãda, vt omnium simul periculũ non subeatur. Circa tuendũ autẽ quęsita, vtiles sunt Perficæ & Laconicę, vtilis etiam Attica dispensatio: vendentes.n. emunt. & penoris institutio non est in exilioribus administrationibus. Est autem Persica, ipsum osa iubere, omniaq; inspicere. Et qđ de Dionysio inquit Dyon. nullus.n. parẽ curam habet alienorum & suorum. itaq; quęcũnq; per ipsum geri possunt, circa illa cum diligentia intendat. in quo Persę simul & Libyci dictum recte se habet. Persa enim rogatus, qd equũ maxime pinguẽ faceret? oculus domini respondit. Libycus vero rogatus, quod sterquilinium agro foret optimum: domini, inquit vestigia. Sunt igitur inspicienda negocia diligenter viro, inspicienda et ab vxore, prout iter eos distinctæ sunt curæ. Et hoc faciendum est, in exilioribus qdem administrationibus raro: in grandioribus autem, quorum cura alijs committitur, sæpe. nisi enim quis bonũ exemplum de se præbuerit, imitatorem diligentię habiturum nõ existimant, neque in re familiari neque in alijs: quoniam impossibile sit, non diligentis domini diligẽtes esse vicarios. Cùm vero hęc ad virtutem honesta sint, & ad rẽ familiarem vtilia, expergisci decet prius dominum ꝙi seruum, & cubitum ire posterius. nec vnquam incustoditam eẽ domũ, quemadmodum nec vrbem, quando opus est, neque die, neque noctu. Et ante lucem surgere. quod & ad sanitatem, & ad curam rei familiaris, & ad studium Philosophiæ prodest quã plurimum. In paruis igitur administrationibus Attica regula circa fructus vrendum est. in magnis vero distinctio facienda est eorum quæ in annum, & eorum quæ in singulos menses consumere oportet. Eodemq;

modo

A módo in inſtrumentis ſeparanda ſunt ea, quorum vſus quotidianus eſt, ab his quæ raro ſunt vſui. hęc tradenda ſunt ijs, quibus negocia commiſeris. ac certo tempore inſpectio eorum facienda erit, vt non lateat, quid ſaluum ſit, quid ue perierit. Aedes quoq; ita parandæ ſunt, vt & rerum poſſeſſarum, & ſalubritatis, commoditatisq; rationem habeamus. Rerum poſſeſſarum dico, ceu fructuũ & veſtium, quales his conducant. &
B fructuum, quales aridis, & quales liquidis. & aliarum rerum & quales animatis, & quales inanimatis, ſeruisq; & liberis, maribusq; & fœminis, ciuib⁹ et pegrinis. Cõmoditatis vero & ſalubritatis, vt eſtate qdẽ vẽtorũ afflatũ, hyeme vero Solẽ recipiat. eſſent aũt tales, ſi auerſo Borea fuerit, nec æqualiter lateq. Videtur quoque in magnis domibus vtilis eſſe ianitor, qui ſit ad cætera inhabilis, pro obſeruatione importandorum & ex
C portandorum. Ad rectum vero vſum inſtrumentorum illud Laconicũ valet, ſingula ſuo loco iacere. ſic.n. parata nõ requrẽt.

LEONARDI ARETINI viri clariſs. explanatio in Librũ primũ Oeconomicorũ Ariſtot. ad Coſmum ſuum.

REs familiaris & reſpu. inter ſe differũt. Diximus ſupra in prooemio, quã Græci Politicã vocãt, nos appellare rempub. hinc ſunt. M.T. D
de repub. libri. Item quã illi Oeconomicam, noſtri Rem familiarẽ dixere. hinc patris familias nomen venit, q̃ domum gubernat ac moderatur. De re igitur familiari dicturus Ariſt. præmittit differentiã inter illam, & rempub. dicens non ſolum eſſe tantam differentiã, quã ta eſt inter domum & ciuitatem, quæ ſunt ſubiecta earũ, verumetiã in illo differre, q̃ in rep. plures qdẽ imperant: in re vero familiari vnus dũtaxat eſt imperator & rector. qđ dicit bonum eſſe ſubiectum rei familiaris, non hic pro parietibus & E
tecto domus ſumitur, ſed pro familia. ciuitas quoq; non mœnia & tecta, ſed concilia cœtusq; hominũ ſignificat. Rei igitur familiaris diſciplina circa domũ: reipub vero circa ciuitatem verſatur: quæ prima eſt differentia. Secunda vero differentia eſt: quia in repub. plures imperant, vt Romæ, ſenatus, cõſules, tribuni militares, ædiles curules, prætores vrbani, tribuni plebis. Nam imperare dicuntur, quicunq; magiſtratũ in repub. gerunt, quo-
rũ dicto parere neceſſe eſt. ſunt.n. F
ſuperiores, vnde illud naſcitur legitimum. par in parem non habet imperium. In repub. igitur plures imperant: in re autem fami. ſolus paterfamilias. hic.n. iubendi & animaduertendi in familiã poteſtatẽ habet, eiusq; dicto parere neceſſe ẽ. Itaq; v[illegible]illi publice, ſic iſte priuatũ magiſtratũ gerit imperiumq; exercet. Quædam enim artes diſtinguuntur. Poſt aſſignationem differentiam rei familiaris, & reipub. genus earum commune attingit. ſunt enim hę artes quędam. Artium ve-

ro

G ro diſtinctio ſit. quarūdā enim eſt
fecisſe, at non vti facto. qđ patet in
lyra & fiſtulis. lyrā.n. facit artifex,
& fiſtulam cauat: vtitur aūt poſtea
non ipſe qui facit, ſed muſicus. ſunt
igit quedā artes, quarū eſt fecisſe,
& nō vti facto. Aliæ cōtra. parant.n.
quod vendū eſt, & parato vtūtur.
huius generis eſt rei familiaris diſci
plina, & reip. Eſt.n. reipub. conſti-
tuere ciuitatē ab initio & conſtitu-
ta bene vti. Eodemq; mō rei fami-
liaris parare domū ab initio, & poſt
quā parata, illa fuerit, illa vti. Ciui-
tas quidē eſt multitudo domorum.
H Aperit iam quid ſit ciuitas, & quid
domus. inquit.n. Ciuitas eſt multi-
tudo domorum, agro & pecuniis
ſufficienter abundans ad bene viuē
dum de domo aūt paulopoſt dicit
quid ſit, aſſignando partes, inquiēs:
Domus quidem partes ſunt homo
& poſſeſſio. Sed redeamus ad ciui-
tatē, cuius nuda deſcriptione conte
ti in præſentia ſimus. nam eſt locus
tractandi vberius in libris de repu.
Ciuitas, inquit, eſt multitudo do-
morū. qđ dicit domorū, intellige,
vt ſupra diximus. non.n. de parieti
bus & ſtillicidijs loquitur, ſed de fa-
milijs. nam neq; ciuitas muri & te-
I cta ſunt: ſed cœtus hominū iure ſo
ciatorū. Quod aūt ſubdit: agro &
pecuniis. ob hoc enim conueniunt
homines in ſocietatē cōem, vt ſuffi-
cientes ſint, & vt quod alijs deeſt ab
alijs reportēt. hic Agricola victum
parat, agrū ſerēs. Faber aūt ſibi ara-
trū & vomerem. Textor, & Sutor
veſtem, & calceos ſubminiſtrat. alle
frumentū & vinū eis tradit. ita re-
rū permutatio fit, quæ continet ci-
uitatē. Nummus deinde cōſtitu-
tus eſt ad faciliorē permutationē,
ne ſi Sutor forte domū ſibi parare K
velit, mille milia calceorum tradere
habeat: nā quis tot ſimul calceis in-
diget: ſed alijs multis indigēnbus,
calceorū vēditione facta pecunias
recipiat, & p domo tradat. Nūmus
igitur in ſubſidium repertus eſt. res
neceſſarias ad ciuitatē continendā,
tuēdāq; vitę ſocietatē. Ager quoq;
neceſſarius eſt, in quo cōſiſtat ac le
ratē & hoc eſt, qđ inquit, agro & pe-
cunijs et cęteris. qñ.n. multis cohabi
tantibus, & ſingulis opus ſuū in cō-
muni ſocietate cōferentibus, ſufficiē-
tia reſultat ad bene viuendū, tunc ē
ciuitas, & ciues ſunt qui iſto modo L
cōueniūt, & ſub eiſdē viuunt legi-
bus. Ita Florētini oēs vnā ciuitatē
faciūt, Senēſes aliā, Piſani aliā. Nec
quicq; refert intra vrbē habitēt, vel
extra. Sed qđ de pecunijs dixit, ad
oēs res q in æſtimationē pecuniā-
riā cadunt, hoc notandū referas. Id
aūt ex eo patet, q si compotes Ciui
tatē eſſe multitudinē domorū agro
& pecunijs ſufficiēter abundātē, ex
eo patere inqt, q si cōpotes eſſe ne-
queunt, ſocietas ſoluit: id eſt ſine il-
lis ciuitas ſtare non pōt. Ciuitas n. Ciuitas.
eſt ſocietas quedā. vt inquit Cicero
in lib. de repub. ſexto: nihil eſt illi M
principi de eo quod quidē in terris
fiat acceptius, quā concilia, cœtusq;
hoſum iure ſociati, q ciuitates ap-
pellantur. ſociati ergo hoſtes ciuita-
tē conſtituunt: ſoluta vero ſocieta-
te ciuitas interit. ſoluitur aūt ſocie
tas, ſi ea quæ retulit non adſint. Et
hoc eſt qđ ait, ſi compotes eſſe ne-
queant, ſocietas ſoluitur. Inſuper
huius gratia in vnum coeunt. cuius
aūt gratia vnumquodq; eſt & ſit, et
ſubſtantia ipſius hæc exiſtit. Alia p
batio, qđ ciuitas ſit multitudo do-

morū,

A mortũ,agro, & pecuniis ſufficienter abundans ad bene viuendũ. Coeſt n.homines ſimul I ſocietatẽ cõem, vt ſufficiẽter abundent ad bene viuendũ, vt ſupra diximus. quia qđ alijs deeſt, alijs affert I cõi ſocietate. cum igit huius gratia ſint ſociati ſimul homines, & niſi huius ſufficientię compotes ſint diſſoluat ſocietas,merito dici põt hanc eſſe ſubſtantiã ciuitatis.nam hęc faciunt vt ſubſiſtat ciuitas. quo autẽ aliud ſubſiſtit id eius ſubſtantia eſt. Sed quæro, cur poſuerit vnumquodq; eſt, & fuit.

B Rñdeo vt ſignificet cũm permanẽtẽ, vt eſt hic. nã huius gña cõſtitutę ſunt ab initio ciuitates, & huius gña durant,& in cõi ſocietate.merito ergo dr̃, cuius aũt gña vnũquodq; eſt & fuit, & ſubſtãtia eius hęc exiſtit. Itaq; patet priorẽ eſſe remfamiliarẽ. q rempu.nã domus, quę eſt reifami. opus prior eſt tẽpore, quã ciuitas, quæ ex domorũ multitudine cõſtituitur.pars .n. ciuitatis eſt domus.huius aũt materię partes priores ſunt quã totũ: quẽadmodum & ouis prius quam grex, qui ex multitudine ouium fit.

C Conſyderandũ eſt igitur de re familiari. Iam aggreditur diſcuſſionem rei. nã præcedẽtia locũ procœmij magis tenuere ad docilitate n quandã auditorũ pertinentia,& qd ſit eius opus. Finis in re fami. ſunt diuitiæ, vt Ariſtot.ipſe in principio Ethicorum oſtendit. opus aũt eius eſt recta familiæ gubernatio.

CAP. 2. Domus quidẽ partes ſunt hõ & poſſeſſio. Hæc eſt definitio domus, quã recte p̃mittit: vt & quid ſit id, de quo tractaturus ẽ intelligamus: & materiã paret ſibi ad doctrinam tradẽdem. Simile quiddã eſt apud Ciceronem in Libro de officijs. inquit.n. Omnis qnę de aliqua re habetur inſtitutio, à definitione incipere debet, vt intelligat quid ſit illud,de quo diſputandũ: deinde definitionẽ ſubijcit in hunc modum. Ois de officio duplex eſt qõ. Vnum genus eſt quod pertinet ad finẽ bonorum. Alterum quod eſt poſitũ in præceptis, q bus in oẽs partes vſus vitæ confirmari poteſt. Ita hic Ariſto.diuidendo definit Nam definire nihil aliud eſt, quam determinare: determinant aũt rẽ, qui totã in ſuas diuidunt partes. vnde ſpecies definitionis eſt partiũ conſignatio. domus ergo partes ſunt hõ & poſſeſſio. Idẽ aũt hic ſignificat domꝰ, qđ familia: vnde rei familia nomẽ tractum eſt. Conſueuerunt.n. Latini p hoc nomẽ res cũ qualitate aliqua iunctũ diſciplinas ferẽ ſignificare. Vt res militaris, reſpub. res fami. res ruſtica, res domeſtica: qđ idẽ ſignificat,quod res fami.qm̃ domus & familia idem ſunt: vnde paterfamiliæ dictus eſt, qui domum gubernat & regit. Significare autẽ familiæ nomen non homines ſolũ, F verumẽt res, quæ noſtro acquiruntur dominio,iura teſtantur ciuilia: vbi tota patrimonia I iudiciũ familię herciſcundæ venire cõſtat. dicit ergo domus, id eſt familiæ partes ſunt homo & poſſeſſio. quaſi dicat hæc duo complectitur domus: homines ſcilicet & poſſeſſiones. & de homine quid ſit nemo dubitat.

Poſſeſſio autẽ quid in hoc loco ſignificet,declaratione indiget. Videtur autem hoc nomẽ poſſeſſio ẽt duo ſignificare. nam & res omnes quas poſſidemus,puta fundos, pecus, naues, & cætera hmõi,quę noſtri

Stri dominij sunt: hæc. n. habentes possidere dicimur. significat ét non illa quæ iam possidemus, sed quę ac quirimus. & in hac secunda significatione possessio idé significat qd quæstus. Idéq; videtur magis proprium in hoc loco. nam & verbum Græcum κτᾶσθαι, quod est hic positũ, vtrunq; significat. sed hoc magis q̃ primum. Vt etiam Xenophon in Oeconomico suo ostendit, & Aristot. in Ethicis inquit. Liberaliores vidétur, qui non quæsiuerunt ipsi, sed ab alijs acceperũt, & huius rationé assignat: sed quod ibi dicit quæsiue

H runt eodem verbo vtr, ſ. κτησάμενοι, à quo κτῆσις est. Significat ergo nõ res possessas solum, sed ét quæstũ. & circa primum diligentia patrisfamilias est in conseruando, circa secundum diligentia est in acquirendo. quo in genere agriculturá paulopoſt præferet: omnibus alijs quæstibus anteponens illam. nec tñ isthę duę significationes multum distãt, si recte perpendantur. Qm̃ vero primũ in minimis cuiusq; natura inspicitur, sic etiam in libris de repu.

I facit Plato, vt à minimis inchoet ciuitatem si igitur in minimis cuiusque natura inspicitur, in domo certe sic se hab:bit, ſ. & vt eius naturam

I minimis & primis (vt ita dixerim) elementis inspici, ac discerni possit. Vnde statim illa minima subijcit ex Hesiodi sñia. Quare fm Hesiodũ. Hesiod⁹ poeta fuit Homero (vt tradit) aliquãto posterior. hic in eo libro, cuius titul⁹ est Opa & dies, quę ad Persem fratrem scripsit, docens quæ facere quæue habere patrẽ familias oportet, hũc versum posuit, quasi elementa domus continentẽ: quem nunc Arist. ad propositũ suũ inducit. Domiciliũ in primis, mu- k lieremq; , & bouem aratorem. Sig- »
nificat. n. dum dicit mulierẽ, dein « de possessionẽ, id est quæstum cum de agricultura dicit, ad quã bos arator est vtilis. hęc sunt veluti prima elementa familię. & reddit rõnem, quia alterũ est primum in liberis, ſ. mulier: alterũ in victu, ſ. opus rusticum, quod in arando cõsistit. De domicilio aũt tã̄ de re nota omittit, sed postea in fine quale esse debeat, tradet. Vel ea quæ sequuntur distributiue ponit: quasi dicat domicilium in primis, id est mulierẽ, & bouem aratorem: vt hæc sint partes illi⁹, qd supra dixit domicilium, L vel domũ. Nã vt diximus hæc hominem & possessionẽ significat. in quæ duo tota domus diuiditur. Itaque opꝫ ea q̃ ad vxorẽ spectant, recte disposuisse. Post assignatas duas partes, ſ. hominẽ & possessionẽ, incipit iã ab homine aliud dicere, vt postea veniat ad quęstum. Dicit ergo, cùm mulier sit primum in liberis, & quasi quoddam elementũ familiæ, necessarium est ea, quæ ad vxorem pertinẽt recte disposuisse, hoc est prouidisse, vt talis sit, qualis esse debet. Et quod dicit prouidisse, id M est, ante ola illud prouidisse oportuit, vt vxor sit recte disposita, & talis qualis esse debet. Sciendum tñ est, qd hic df de vxore, violẽter tractum esse ab Hesiodo. nõ. n. Hesiodus de vxore intellexit, sed de ancilla. Nã cũ dixisset mulierẽ, ita subijcit in sequenti versu, non coniugio acceptã, sed pretio partam: q̃ & si opus fuerit boues sequatur. patet ergo de ancilla eũ sentire. Sed Arist. ſanius & melius interpretat. nã ancilla nõ ẽ primũ in liberis, sed vxor.

Posteaq-

A Poſſeſſionis aũt prima cura eſt. Perinde eſt dicere poſſeſſionis prima cura eſt, ac ſi diceret in acquirẽdo præcipua, & maxime laudabilis cura eſt. quaſi dicat, in nulla re tam laudabiliter acquirimus, q̃ in opere ruſtico, id eſt agricultura probauit. n. Heſiodi dictũ I vxore & opere ruſtico, qm̃ alterum primũ eſt in liberis, alterum in victu. & de vxore quędã dixit: nunc vero de opere ruſtico reſumit, laudans illud, & p̃ferens alijs queſtibus. Rõnes, quare agricultură cæteris queſtibus anteponit, multæ ſunt, ſed præcipue ga

B eſt ſm naturã, & quia iuſta, & quia valis ad fortitudinem. Ceu metallorum. Vt auri & argenti fodiẽdi: & quod de chalybe ſcripſit Vir.

» Inſula inexhauſtis chalybum generoſa metallis.

Et ſi qua alia hmõi. Vt lapidicinæ & ſylua cædua. ſed hæc non ita humaniter fiunt, vt agricultura: cùm in metallis fodiẽdis terræ veluti parenti afferantur manus eius viſcera fodiendo. In agricultura vero fodiatur benigne. Itaq; noſtræ quoddã humanitatis inſtitutum eſſe à maioribus ſcribit Plinius ſecundus: ne

C in Italia metalla foderentur, quam obrẽ ſubdit. Sed agricultura præcipue, qm̃ iuſta. id eſt, non iniuriоſa, nõ violenta, ſed mitis & pia: qm̃ nõ inhumaniter, neq; ab inuitis extorquet. Natura. n. omnis educatio eſt à matre, quare & hominibus à terra. Hic terra dr̃ parẽs, quia nos educat. Prodeſt ẽt hoc plurimũ ad fortitudinem. Fortitudo eſt virtus animi. vires aũtẽ & robur ſunt corporis. ad vtrunq; prodeſt agricultura. ná & corpora facit robuſta per tolerantiã laborũ, & animũ firmat eõ-

tra pericula per exercitationẽ tuẽdi D
res ſuas, q̃ vt plurimum ſunt extra
munitiones, & periculis ſubiacent.
Nõ. n quemadmodũ viles artium.
De opificinis dicit, vt conſtrina, &
ſutrina, & ſigillaria, & argentaria, et
alijs hmõi, in quibus ſedulitas eſt
muliebris, & nullꝰ virilis labor. Sub
diuo conſiſtere: id eſt, ſub aperto
cœlo ad æſtum & frigus ſine cameris & feneſtris pannatis: quę omnia
intelligẽda ſunt, non de his ſolum,
qui manibus ſuis opus ruſticũ faciunt: ſed de his quoq; , qui curant
faciẽdũ: ceu dis p̃dijs int̃etus, quod
Oeconomico proſequit Xenophõ. E

Sed eius diligentię, quę eſt circa CAP. 3.
homines. Qm̃ de cura & diligẽtia,
quæ eſt circa queſtũ dicit, in quo p̃
poſuit agriculturam: nunc de ea,
quæ eſt circa hoſtes adhibenda dicit, in qua præfert maxime vxorẽ.
& rationes duas aſſignat: ſed videbatur ſupra dixiſſe de vxore. Reſpõ
deo ita in genere. dixit. n. prouidẽdum vt ſit talis qualis eẽ debet. ſed
hoc parum erat. itaq; nunc magis
trite & particulariter diſcutit.

Præmiſſum eſt. n. à nobis, & aliis F
locis deſyderare naturã multa efficere talia. Ratio, quare mari & fœminæ ſit cõmunio maxima ſm naturã, præmiſſum eſt inquit, id eſt
præſuppoſitum alibi, vbi de generatione tractauit, naturã deſyderare
multa efficere talia, vt hõ holes, leo
leones, equus equos. Natura. n. deſyderat omne animal ſibi ſimile p̃ducere. Hoc autem non põt mas ſine
fœmina, aut fœmina ſine mare deſyderiũ adimplere, ſed ambo ſimul
concurrant neceſſe eſt. itaq; eorũ
ſocietas eſt ſecundum naturam: &
quidem ex neceſſitate conſtituta.

G Enimuero in ceteris animalibus absq; rõne id fit. Desyderiũ ꝓcreãdi cõe quidẽ est oĩbus aĩalibus, sed distinguit̃ in ipsis, prout alia magis, alia minus ab immanitate remota sunt, capaciaq; prudentiæ. Nã alia quidem indistincte cœunt sine aliquo respectu, sed qñ naturali motuent̃ desyderio. Alia vero se cõiungunt, non tm̃ procreandi gĩa, verũetiã vt ope mutua se coadiuuẽt: qđ in cicuribus et prudentioribus bestijs videmus. dicunt̃.n. cicures illæ bestiæ, q̃ remotæ sunt à beluina feritate. prudentiores aũt vocat, quę
H cunq; prouidentiã habent circa victum, vt formicas, apes, &c. quę futuri memores cibũ colligunt, & conseruant. In his igitur mutua q̃dam auxilia coniunctionis apparẽt, nec tm̃ conuenire in societatem vt procreent, sed mutua sese ope tueant̃. Sed in homine maxime omniũ id conspicitur. patet.n. in hominibus cõiunctionẽ fieri inter marẽ & fœminã, non solũ vt sint, hoc est non solũ vt procreent ac perpetuent genus suum: verumẽt vt bene sint. principiũ ergo cõiunctionis in hominibus est à natura: forma vero
I est à lege & ratione, qđ matrimoniũ appellamus. Tributum ferant. Translatio est ab eo, qđ quis superioribus soluere astringit̃. vt.n. tributum penditur regi ex indictiõe: sic à natura nobis indictum est, vt alios procreemus. Valentes.n ipsi, s. vir, & vxor. Imbecillos, id est inuali dos paruos filios. Mox imbecilli ob senium fact̃, s. vir & vxor: à valẽtibus s. filijs. Eadẽ reportant, s. alimoniã & tuitionẽ. Hinc est ꝙ filio patrem abdicare non licet, quia iure naturę obligatus est. Et simul natura p hunc circuitũ. Quod dicit & simul, K duo implicat: qđ & gĩa cõmodi facit qui ꝓcreat, & gĩa perpetuitatis, & hoc in hoĩbus. Qđ autẽ inqt per hũc circuitum, c̃ de parente in filio, & de filia in parentẽ. Adimplet sem piternitatẽ, id est adimplet desyderiũ suum, videlicet vt homines sem per sint sm̃ speciẽ, ex quo secundũ numerũ esse non possunt. Tendũt. n. eorũ oĩa in idem vtilitatis'. Sic.n. ordinati sunt diuinitus vir, & vxor ad societatẽ, vt oĩa eorum tendant in idẽ vtilitatis: licet contraria q̃dã videant̃. Quomodo aũt contraria & qño in idẽ tendentia, explicat, L inquiens alterũ quidem robustissimũ, & cætera quæ sequuntur. Dic ergo alterũ, s. virum, alterum, s. vxorẽ, & vtitur neutro genere, qđ non est inconueniens, cum hõ sit aĩal. Quod vero dicit, fecit, dic, s. natura, vel diuina prouidentia. Itẽ qđ dicit ob timorem cautius, s. ad custodiam rerũ suarum. Alterũ ad sedulitatem deterius. Vir.n. ad quietem intra limen agenda ineptus est. Generatio propria est, id est præcipua mulieris, & expone generatio, id est effectio siue partus. Vtilitas aũt cõe quantũ ad filiũ Non.n. hic loquit̃ M de vtilitate parẽtũ, sed de ea, quam parentes conferunt in filium. Itaq; subdit alterius nutrire est, alterius erudire. educatio.n. est à matre, vt supra dixit: eruditio vero à patre. & sic vtilitas cõis est amborum.

Primum igitur leges sint viro ad vxorẽ, vt iniuria cessẽt. Cũ sit ope mutua inter virũ & vxorẽ ad bene viuendũ contracta societas: primũ hoc præcipiendũ est vt sint leges viro ad vxorem. sed quid est qđ dicit sint leges viro ad vxorẽ, an forte ad

alios

A alios nõ ſunt leges? Rñdeo. Vt eſt paterfamilias, domus ſuæ (vt ita dixerim) rex. hic pro arbitrio familiam gubernat, caſtigat, punit, poteſtatemq; habet in ſeruos, & filios, & res poſſeſſas, nec vlla lege vetuſta ꝓhibeꝫ, quo minus hanc poteſtatẽ in ſeruos & filios exerceat. Non putet ergo vir, inquit Ariſt. eodẽ mõ habere imperiũ i vxorẽ, ſed ſint leges ꝗdã viro ad vxorẽ, quas ſeruare debeat: & quas ſi tranſgrediꝫ, iniuriã facit, nec in arbitrio ſuo poſitũ exiſtimet, vt totũ ſibi liceat, ſe cognoſcat ſe lege teneri, & iniuria ceſſet.

B Nam ius eſt ſm leges: iniuria contra leges. Sic.n. nec ipſe iniuriã patiẽt, ab vxore videlicet, quæ pp iniurias viri, aut infida ſit, aut adultera, nonnunquã ét venefica. & expone exempla in Clitęmneſtra, & Penelope: quarũ altera pp iniurias viri adultera & cædis conſcia fuit: altera pp fidem coniungis caſtitatem ſeruauit. Hoc.n. cõis lex. Pythagorici cenſebant, ſancte quidẽ & bene, qui communi quodã humanitatis iure abſtinendũ eſſe ab iniuria etiã erga ſeruos. nam & ſi ſeruus, hõ tñ eſt, qui cùm in tuã domũ peruenit,

C quaſi ad larẽ familiarem confugiſſe vꝺ, ne iniuriã patiatur. fuit nanque religio antiqua, vt quicunq; ad larẽ alicuius cõfugiſſet, ét ſi is inimiciſſimus eſſet, violare eũ nõ liceret. qd Themiſtoclẽ feciſſe ſcribunt: cũ Athenis pulſus domũ inimici, & à ſe quidẽ magnifice offenſi, quẽ vitare nõ poterat introiſſet. fugiens.n. ad larem ſupplex, ét apud infeſtiſſimum inuiolatus permanſit. Eſt autem lar veſtæ ſacrum: & quæuis domus id ſacrum habet. Sedes autem eius ſacri eſt, vbi principaliter ignis ſit. Pythagorici ergo dicebant opor D tere nos exiſtimare ſeruos noſtros eẽ ab lare, id eſt ab illo loco, ad quẽ confugiens violare nõ eſt fas: qñ ipſi ſerui cũ in domũ tuã venerint, ad larẽ familiarem tuũ confugiſſe videntꝫ. Si ergo ſeruis id humanitatis tribuitur, multo magis id tribuẽ dũ eſt vxori. Et iniuria ceſſe, & cõi lege, & ratiõe domeſtici ſacri. eſt.n. cõis lex, vt confugiẽtibus ad larem iniuriari fas non ſit. mulier aũt eſt ex his, qui in domũ tuã veniunt, & ad larem cõfugiſſe videntur. Nõ ſolum ergo priuata lege, ꝙ eſt viro ad vxorem, verumetiã cõi lege, ꝙ ẽ ad E oẽs confugientes ad larẽ, abſtinendũ eſt ab iniuria vxoris. & hoc ẽ qd inquit, ét cõis lex inducit, vt Pythagorici tradunt. Eſt autem viri iniuria. Inter cæteras leges, quæ ſunt viro ad vxorẽ, illa quoq; numeratur, vt ſua cõtentus eſſe debeat, neq; cũ alijs coeat. quã ſi tranſgreditur vir, iniuriã facit. Itaq; dicit: iniuria viri eſt externarum mulierum coitus. Sunt.n. externæ oẽs ꝓter vxorem. illa.n eſt ſua & domeſtica, alię externæ & alienæ. In vſu vero, vt neq; deſit. Hoc præceptum cõmune eſt viro & vxori: & ſententia eſt F hæc. Dictũ eſt ſupra proxime virũ vxore ſua contentũ eſſe debere, & illã viro. Vnde naſcitur dubitatio, qũo facient iſti in abſentia, ſi non pñt cum alio coire. Reſpõdet ita aſſueſcendum eſt, vt neque quando ſunt præſentes, deſit eis coitus: neque quando ſunt abſentes, impotentes ſint acquieſcere & abſtinere. ſic ergo eſt aſſueſcendum, vt ſufficienter ſe habeant in præſentia, & abſentia. Recte vero ſe habet & illud Heſiodi: puellam accipere de-

G bere. Quod in maſculo dicit puer, in fœmina dicit puella. & in vtroque ætatem ſignificat ab ingreſſu pubertatis vſq; ad finem annorũ creſcẽtiũ. hoc eſt qđ inquit Ouid.

» Seu caperis primis, & adhuc creſcentibus annis, (tuos.

» Ante oculos veniet vera puella

Vt gratis moribus eam imbuere poſſis. gratis, ſcribi. Nam grandiorem fœminam ſi duces, nõ facile in tuos mores illam traduxeris: præſertim ſi alium habuerit virũ. erit ergo diſſimilitudo morũ: qua ſtante nec parabi domeſtica fuerit, nec

H amor coniugalis. naꝫ morũ diuerſitates amorem impediunt. Circa ornatũ vero. Aliud ꝓceptũ ſalutare circa ornatũ vxoris: qđ Xenophon in Oeconomico ſuo ꝓſequit latius. Sed quicquid ibi prolixe illa interrogandi reſpondendiq; feſtinitas habet, hic breui præcepto cõprehendit. ſumma.n. totius ꝓcepti eſt, quemadmodum in moribus fictio eſſe non debet, ſic etiam nec in corpore debet eſſe fictio per fucos, & alia quæ ad apparentiã pertinẽt, & non ad veritatẽ. nã talis oſtentatio, inquit, nihil differt ab hiſtrionum vſu, q̃ prodeunt ex aula tanq̃ reges ornati. ſunt autem re uera viles hoſtes, non reges, vt apparebãt. Intelligendũ eſt duplicẽ eſſe fictionẽ: vnam in plus q̃ re uera ſit, & dicitur oſtentatio: alterã in minus, & dicit ironia hic ergo de prima loquitur, quæ eſt oſtentatio. hæc.n. vt in moribus eſſe debet, ſic etiã I corpore. Plane quoq; de hac de ipſa fictione o: natuue in Gorgia loquitur, quem .otũ refert in adulatione & fictione ingenerolãm & fallacem eſſe ꝓ: mutationẽ veri deco

ris. Si appropinquare debẽt ſimul, K ſ. vir & vxor. & dic appropinquare id eſt coire vel cõuenire ſimul. Qđ aũt inquit: Tragœdias in ſcena agẽtiũ: ideo poſuit Tragœdias, & non Comœdias: quia in Tragœdia reges & tyranni fingunt: in Comœdia aũt lenones & paraſiti, qui ſunt viles perſonæ. plus igit intereſt in Tragœdijs inter perſonã veram & fictam, qđ magis facit ad propoſitum ſuum ornamenti mulierum. Nam vt inquit Iuuenalis.

Quare decus rerum ſi coniugit „ auctio fiat.

Baltheus, & criſtæ, & cætera quæ L proſequitur. tandem concludit: „

Exigua pars eſt ipſa puella ſui. „ nec tamen ferebant pœnas, vt nunc „ ferre cœperunt.

Poſſeſſionũ aũt prima quidẽ, ac CAP. I. maxime neceſſaria ẽ illa, q̃ optima. Admirabit quis nõ immerito ordinẽ huius ꝓgreſſus, cũ videat nunc idem omittere, nunc reaſſumere & interponere qđã. vt nunc de vxore, nunc de agricultura, nũc de ſeruis. Sed ola ſunt plana, & optima rõne ab Ariſt. digeſta. Primo.n. dixit domus eſſe partes hoſtem & poſſeſſionẽ: mox inducta Heſiodi ſnta, ſtu M lit vxorem tanq̃ primũ in liberis, & rẽ ruſticã tanq̃ primũ in victu: dixitq; in primis curã nos habere debere, vt vxor ſit qualis eſſe debeat, & rẽ ruſticã aliis quæſtibus eſſe prę ferendã. hoc perfecit vſq; ad eũ locũ, vbi dicit: ſed eius diligentiq. Ibi reſumẽs diuiſionẽ primo factã, incipit tractare de hoſte, aperiens ꝓcepta circa vxorẽ magis trite quã ſupra fecerat, vſq; ad hũc locũ poſſeſſionũ, vbi incipit tractare de ſeruis. Sed q̃ro, vtrum ſerui ſint hoſtis, an

poſſeſ-

A poſſeſſionis. cùm.n. ſint partes domus, in altera iſtarũ ſunt cõputãdi. Dubitationẽ aũt facit, id qd ingt: Poſſeſſionũ aũt prima quidẽ, &c. vbi ſeruũ numerat in poſſeſſionib⁹, poſtea dicit eſſe holem. Ad hoc rñdeo, videri quoddã genus mixtũ. nã & hõ eſt ſeruus: & tñ acquiritur dominio nro. Ariſ. quoq; alio loco inquit: ſeruus eſt animatũ inſtrm: inſtrm vero inanimat⁹ ẽ ſeruus, ergo alterutrũ quoddã eſſe vt: ſed certe hoſ eſt á nobiliori parte. Si igiẽ diligentia noſtra in acquirendo attendiẽ, potiſſima eſt circa agricul-
B turã, i quã ſeruorũ opera maxime vtimur. Si aũt dignitas rei, q̃ acquiriẽ & dominio nro ſubijciẽ, ſcioñſſimus eſt ſeruus, quia hõ ẽ. Quapp oportet prio ſeruos parare ſtudioſos. parare, id eſt acquirere. ſtudioſos, id eſt frugi & diligentes. Seruoꝝ ſi aũt ſpecies duæ, curator, & opi-
ſeruus. fex. Curatorẽ vocat ſeruũ, qui negotijs præficitur, & curã eorũ habere iubetur. Opificẽ vero, q̃ ſuis manibus opus faciat, vt fodere, arare, ſerere, & alia opera. nam maxime de opere ruſtico ſentire vſ. Diſciplinæ tales aliquos faciunt iuuenes: vt
C muſica muſicos, moralis moratos. Neceſſe eſt poſtq̃ parueris, i. acq ſieris: ſeruos imbuere, i. docere: & erudite illos quibus liberalia negotia fuerint committẽda. Cũ ſeruis aũt ita verſetur, ſ. dominus. neque n. pati debet eos ſuperbire: neq; rurſus ita deprimere, vt viliſſimi efficiantur. Et liberalioribus quidem honorẽ. i. curatoribus: quibus negotia liberalia committuntur, qui proprié dicunt vicarij: qñ vices domini in curãdo, ſollicitãdoq; exercent. Iſtis ergo honorẽ tribuere debet, illis vero qui opus ſuis manibus faciunt, non tã honor, q̃ cibus D
tribuendus eſt. vt & Caro inquit: Familiam bene paſcere. Et qñ vinũ potus. Ponit vtilitatẽ, q̃ eſt in abſtinendo, & poſſibilitatẽ præcepti. non eſt.n. pucandũ nimis durũ præceptum, vt vinum interdicatur ſeruis, cũ apud multas nationes ingenui quoq; abſtineant. vt de Perſis ſcribit Xenophon in libris de Cyri infantia: cardamũ & aquã ad pœnam adiungere. Ariſtoteles tñ Carthaginẽſiũ vtitur exemplo, quibus militiæ abſtinere vino mos fuit. Vi-
de igitur aurea verba de vini potu, E
& á nobis quoq; obſeruanda: vtũ miniſtri germani, q̃ nobis ſeruiũt, ab hac Ariſt. ſnſa longe aberrauerunt. Quod aũt dicit, aut nihil, aut valde raro, expone, aut nunquam, aut raro: vt ſic ad tẽpus totum referatur. Tria vero cum ſint. Tria maxime attenduntur in cura ſeruorũ, opus, caſtigatio, & cibus. opus ad commoditatẽ domini pertinet: cibus ad victum ſerui: caſtigatio ad correptionẽ. Cùm ergo ſint tria, cibus ſine caſtigatione & opere pe-
rulantẽ facit. de quo Terentius. Vi-
den ocium, & cibus quid facit alie- F
nus. caſtigatio rurſus & opus ſine cibo eſt res violenta, & infirmũ facit ſeruum, i. eneruat, & robur auſert. nam firmum eſt robuſtum: infirmũ ſine robore. hæc ſi ita ſunt, inquit, reſtat vt opus illi tribuat, & cibum ſufficientem: qñquidem nec opus fieri poteſt ſine cibo deficientibus viribus, nec rurſus ſine opere cibus prodeſt, cũ petulãtiã gignat. Caſtigatio quoq; inter hæc ſortitur locũ. Nam ſine cibi exhibitione caſtigari nõ debet ſeruus, & ſine ope-

re attributo se castigare non pati-
tur, cum petulans fiat p cibū & ocū,
nec iam domi imperiū ferre velit.
Verū, vt ait dixi supra, liberalioribus seruis p̄standū esse honorē, puta vestem, et laudē aliquam verborū, & cubiculum non olno vile. His vero seruis, qui in opere faciendo laborant, cibū esse p̄standū sufficiēs tem. Nunc de vtroq; genere seruorum simul transigit, dicens melioribus eē plus tribuendū, & deterioribus minus. Nam si præmia tollant, virtutū & vitiorum deteriores efficiant. qđ & in alijs contingit. Indulgere illis & permittere. quasi dicat oportet relaxare aliquid de seueritate disciplina. nā indulgere est ignoscere & cōcedere aliqđ, qđ iure negari queat. Genera vero seruorū. Duo genera seruorū probat ad opꝰ faciendū apta, videlicet non minus fortes neq; timidos. & rōnē vtriusque reddit. quia timidi pp imbecillitatem naturæ nequeunt laborem p̄ferre: & nimis fortibus non commode imperat'. qđ igitur dicit fortia nimis, excessum significat in fortitudine, qui est ferox. ideo subijcit postea, ferocibus: qđ idem significat q̄ nimis fortibus nō commode imperat': sunt. n. cōceptores, qa audaces, vt inq t in Ethicis de magnanimo. Contemptos est, qm̄ audax, audax vero ideo contemptor. cōtemptor aūt, & cōtumax idē est. nā vterq; dicitur à conténendo, id est, sperando superioris imperiū. hoc est qđ ait: nō cōmode imperat'. Oportet quoq; finē. Aliud p̄ceptū continēs vtilitatē & equitatē. Nā & equū ē remunerare bn agentē, & vtile p̄mio, ppositō ad beneficiū allicere. Si & propositū p̄miū: Libertus, et tēpus definitū. puta, si decennio mihi fideliter seruieris, vt Andria est. Feci ex seruo ut esses liber, propter qđ mihi seruieras liberaliter: quod habui summū pretium persolui tibi. Sunt & procreatus filius. Aliud p̄ceptū in seruis, quo ad fidē stabilitatemq; disponuntur. Serui aūt nonnunq̄ fugam arripere solēt. vnde & iura plena sunt seruorū fugitiuorum. superiora igitur præcepta, tum ad alia multa, tū ad hoc vtilia sunt, vcs, si bene pascas, si præmiū constituas. Est & aliud præceptum vtile ad prohibendū fugā, id est, si filios habere patiaris. Illis. n. si L lijs pinde obligatos habebis seruos, quasi obsidibus quibusdā. Solēt n. dñi, si plures habeāt seruos, pati, vt cōtubernia fiant maritū & fœminarū. qđ. n. in liberis matrimoniū vocamus, in seruos contubernium dicimus. Inqt ergo Arist. serui sunt obligandi interdū, id est, ligandi p filios. Si. n. filios ex illis natos apud te habueris, nō fugient: quia filij erūt tanq̄ obsides. Nec plures habendi sunt eiusdē generis. non. n. expedit habēdi plures eiusdē generis, vt Charas, vel Dalmatas, vel Theutones. ga sectas faciunt in familia, & diuisionē inducunt, & sua lingua colloquunt' alijs nō intelligētibus, & malorū inter se conscij cōiurant. Sacra quoq; & largiores epulas Sacra faciebant Gentiles per mactationem ouium vel iuuencorū, & simul postea vescebant'. hoc ex poetis intelligi potest, qui rerum vetustarum fidi relatores sunt. vt apud Terentium, q inuitat vicinū, inquit Dionysia sunt hodie apud me, id ē, baccho sacra facio. & Virgilius in aduētu Æneę, Euandrū fingit sacra fa-

cien-

A cientẽ Herculi,& ſacris dapibus Æneã accipit. Largiores quoq; epulæ præter ſacra fiunt, vt cõuiuia,& exhilarationes cũ aliqua profuſiori copia ciborũ. Hęc igit inquit Ariſto. facienda ſunt non tã gratia liberorum, q̃ ſeruorum. Nam licet principiſi videatur vel ob honorẽ Deorũ vel hoſpitum: tñ finis eſt ad cõmodũ ſeruorum, qui plura habent ex illa copia ciborum q̃ habeant liberi. parũ eſt. n. quod menſis conſumitur, multũ quod remanet ſeruis. itaq; illorum gra conſtituũ magis vt, vt hæc talia cum largitate fiant.

B Quatuor habere patrem familias
CAP. 6. oportet circa pecunias. Dictum eſt, quo circa hoſtem in vrore & ſeruis patrisfamilias diligentia verſari debet: nunc vero quo circa poſſeſſionẽ, id eſt, qualis in acquirẽdo & cõſeruando erogandoq; eſſe debet. adiungit. Dicit ergo, quatuor hãe patrẽfamilias circa pecunias oportet. Primũ, vt ſit q̃ſitor. Secũdũ, vt q̃ſitorũ conſeruator. Tertiũ, vt ornari per illa ſciat. Quartũ, vt fruat. Qđ aũt dicit circa pecunias, appellatiõe pecuniarũ oĩa veniunt, q̃ æſtimant nũmo, vt ipſe ingt in Quarto Ethi
C corum. Sed qđ primo loco dicit, vt ſit quæſitor, neceſſariũ eſt nã quanti eſt, niſi hoc agatur. Debet igit eẽ quæſtuoſus paterfamilias, id ẽ prõpte, ac ſolerter queſtũ facere. quo in genere prætulit agriculturã oĩbus alijs queſtibus, qm iuſta eſt, & non ab inuitis extorquet, ac eius exercitatio prodeſt ad virtutẽ. Eodẽ modo accipiendum eſt de alijs quæſtibus, qui cum honeſtate & ſine iniuria fieri poſſunt. nam amplificatio patrimonij nemini nocens ſemper laudanda eſt. Hæc igitur ante omnia habere debet paterfamilias, D vt acquiratur in fructibus prædiorum, & alijs rebus. Secũdum, vt ſit quæſitorum conſeruator. hoc etiã neceſſariũ eſt. Nã quid pdeſt acq̃rere niſi conſeruetur? Illud ẽt ſciendum non videri quibuſdam minoris diligentiæ ſeruare quam acquirere. De quo prædare Ouidius:

Non minor eſt virtus q̃ quærere parta tueri. »

Caſus ineſt illis, hic erit artis op⁹. »

Nam cribro haurire ſ. qđ faciũt illi qui tales ſunt, vt acquirãt quidẽ ſed nõ conſeruent. Id. n. nihil prodeſt, nec aliud eſt q̃ perforatum illud vas, de quo ſolent poetę loqui, E
cp ſorores illæ ſruſtra implere nitũtur. Eſſe pterea talẽ. Ponit reliqua duo, quæ habere debet paterfamilias, ſ. vt ornari p diuitias, & vt frui ſciat. Ad hęc. n. duo vtiles ſunt diuitiæ, nec vt multi peruerſe faciunt, illarũ ſeruos eſſe decet, ſed eas in noſtrum ſeruitium vertere. Erũt aũt diuitiæ nobis ornamento & honori. id. n. eſt, quod Ariſt. inquit ornari per illas ſciat, ſi ſumptus opportune cum decore faciamus. huius partes ſunt ædes parare diuitijs cõgruẽtes, familiam honeſtã habere, ſupel F
lectilem abundantem, equorum & veſtium decentem apparatum. huius quoq; eſt beneficentia in amicos, & in publicis rebus magnificẽtia, vt ludi circenſes, vt munus gladiatorum, vt epulum publicum, q̃ tamen oĩa facienda ſunt pro qualitate diuitiarum, & decentia hominis. Fruemur aũt diuitijs, ſi ea quę pertinent ad victum, & ad cõmoditatem noſtram inde ſuſceperimus. Nõ. n. ita perceptũ eſt rebus quæſitis, vt in abundãtia egeamus. puta q̃

G vinum bibit acerbū, vt maturū venundet: ac ædibus inhabitat ſordidis, vt ſplendidas locet, & cætera q̄ ſunt hmōi. Ex quatuor ergo, quæ patrē familias habere oportet, duo ad rei familiaris amplificationē pti neut, q̄rere ſcilicet, & ſeruare: duo rurſus ad vſum, ſ. vt in ornatum noſtrū diuitias conuertamus, & vt illis fruamur. Sed vt cōtraria, & ſeipſe pugnantia præcipere. ſi quidem quærere & erogare, item ſeruare & frui contraria ſunt. Reſpondeo q̄ſtum facere oportet, & ſeruare quę-
H ſita, vt habeas quid eroges decēter, & decenter fruaris. qui. n. non quęrit neq; conſeruat, erogare non poteſt Itaq; in his conſiſtunt liberalitatis, & extremorū ei⁹ fundamēta.

Pater familias.

Diſtinguenda quidē ſunt ſingula. D. quatuor habere oportet patrē familias, quorū primum fuit, vt ſit quæſitor. ad hoc igitur ſunt iſta p̄cepta, vt non trāſeat res in confuſione, ſed diſtinguat ſingula, & ſpiciat diligenter prouidentia adhibita, vt ſemp plura habeat fructuoſa q̄ infructuoſa. nā ſi octo millia habeat I bonis, non debet habere ædes quinque milliū, neq; prędia ſuburbana,
I q̄ maximi præcij & exigui ſunt fructus, nec veſtē magnā patrimonij partē occupantē. ſed negocia, ſ. ruſtica, vel negocia, vt mercaturā, & ſocietates Iſta ſunt diuidenda, ne oſa vni periculo ſubiaceāt: vt ſi mercator in eadē naui totum patrimoniū imponat. hæc ſunt q̄ dicunt de quæſtu faciendo in genere. In ſpecie tñ laudauit agriculturā: cuius & particularia p̄cepta in libris de re Ruſtica leguntē, nec hui⁹ ſunt diſciplinę, ſed rei ruſticę. Circa tuēdū aūt q̄ſita. Hæc ſunt p̄cepta circa ſm partē, hoc eſt circa tuitionē q̄ſi- k
torū, ad quos vtiles eē dicit Perſicas, & Lacōnicas adminiſtrationes, vtilē ēt Atticam. Sunt aūt hi adminiſtrādi quidam modi certis in locis conſueti, quos refert ad imitationē faciendam. Nos vero de ſingulis dicam⁹, ſed primū de Attica. Pericles Athenięſis vir & in rebus bellicis, & in cura reipublicæ olim ætatis ſuæ excellentiſſimus, in re quoq; familiari ſolers, ac frugi fuiſſe perhibet. Is in eius domo hoc obſeruaſſe traditur, vt quot annis fructus prędiorū ſuorū integre venundaret: ipſe vero q̄cunq; neceſſaria ad victū familię erāt ſeorſū emeret ita & red- L
ditū p̄diorū extabat rō ex illis redacta pecunia, & ſumptuū domeſticorū magnitudo nō latebat: q̄ maxime ad diligētiā & frugalitatē pti nere videbant. nec ſolū Pericles, ſ. & cęteri Athenięſes hoc factitarūt. Hic itaq; eſt atticus adminiſtrandi modus, quē dicit Ariſt. eſſe vtilē ad cōſeruationē. Et hoc eſt, q̄d inquit, vēdētes emunt. dic ergo vēdētes fructus collectos ex p̄diis emunt, ſ. ea q̄ pertinent ad victū familię. Si. n. vendas fructus, nullus p annū illos tibi ſurripit. nullus fraudat, null⁹ furat. M
Nec tā facile abſumit̄ q̄d emptū ē, quā q̄d puenit ex p̄diis noſtris Et penoris inſtitutio nō eſt in exilioribus adminiſtratiōibus. Quod dixit in exiliorib⁹ adminiſtratiōibus nō eſſe inſtitutionē penoris, idē eſt q̄d in magnis. nā Attici nec in magnis, nec in exiliorbus penus habere cōſueuerūt. Sed hoc, q̄d de exilioribus & maiorib⁹ dicit ad diſtinctionē Ariſt. refert: quā poſtea faciet. Eſt aūt penus, vinū, & triticū, & cętera oſa, quæ ad victum pertinent,

vt

A vt caseus, vt perna, vt oleū. cū enim venderent hæc oīa, non instituebāt pensū, sed dietim emebant. Est aūt persica. Quid sit mod Atticus diximus nunc quid sit P ficus aperit. Est enī Persicus administrandi modus, vt dñs ipse omnia videat, oīaq; inspiciat, quod paulo post per exempla ostendit. Ipsum omnia videre, scilicet dominū. Et quod de Dionysio inquit Dion. Dion Syracusan⁹ Platonis auditor fuit. hic de Dionysio similia ferè dicit. nullū enim parem diligētiā habere alienorum & suorū. Itaq; quotcunq;. Ex quo
B nullus parem diligentiā præstat rebus alienis & suis, sed multomagis suis: debet ergo paterfamilias quotcunq; per ipsum geri possunt, circa illa cū diligentia intendere. In quo Persicū simul, & Libycū. Vide frugi dictū de oculo dñi & de vestigio. Persa enim. Persa nomen est à prouincia, veluti siquis dicat Italus, vel Gallus nā Persia regio est, vt Italia, & Gallia. eodē modo Libycus, & Italicus Inspicieda sunt igit. cōcludit fm præmissa. Si enim oculus dñi multū valet in rebus, multū & vestigium, & pes eius, si accedat ad rem.
C Sed hęc ita sunt inspicieda. Sūt igit negocia diligēter à viro inspicieda. inspicienda et ab vxore, prout inter eos distinctæ sunt curę. nā alia sunt q̄ vir curare debet, aliæ quæ vxor.

Mulier enim pānos, suppellectilē, & alia quæ intra limen sunt curare debet. Vir aūt circa agriculturā, & alia, q̄ virilia sunt officia, cūm frugalitate intēdat. Et hoc faciendū est. Vir debet inspicere negocia diligenter, pīertim in magnis administrationib⁹, quarū cura alteri cōmittit. nā in exilioribus non tanta diligētia inspectionis flagitat. Et hoc est qđ D
ait, in grādioribꝰ sæpe, in exilioribꝰ raro. Nisi enim quis Ratio, quare sæpe inspiciendū est à dño in grandioribus administrationibus, quia illorū cura alij cōmittitur. itaq; nisi dñs bonum exemplum de se, id est de propria diligentia præbuerit, nō habebit imitatores. Habiturū nō existimant, ſſapientes homines, vel ipsi qui curant. Quasi impossibile sit non diligentis homini diligētes esse vicarios. Vicarij sunt, qui vices alicuius gerūt. cūm ergo curatores gerant vices dñi, impossibile est nisi
ipse sit diligens, habere diligētes vi- E
carios Cūm vero hæc & ad virtutem. Hęc est cohortatio & pręceptū ad diligentiā. debet, inquit, primo dñs surgere, q̄ seruus, & cubitū ire posterius: cūm hæc ad vtilitatē honestam, & ad rem familiarem vtilia sint. nec vnquā dimittere domū incustoditā. & ante lucē surgere: quod prodest ad salubritatē & ad rem familiarem, & ad studia philosophiæ.

In paruis igit administrationibus Attica regula. Retulit supra duos administrādi modos, Atticū, & Persicū: & de persico hucusq; trāsegit, hoc ē, vt domū inspiciat, & vigilet, F
ac oīa cū diligentia discutiat. Postquā hoc dixit, reuertit ad Atticū & illū distinguit, probans eum in exilioribus admimstrationib⁹: sed in magnis putat nō venditionem fructuum esse faciendū: sed sequestrationē eorū quæ in annū, & eorum quæ in menses singulos consumere oportet. quæ enim in pīentia confu
menda sunt, ponunt ad manꝰ, quæ nō in præsenti ad tempus deponuntur. sic idem ferè exit effectus, vt in Attica, & penoris Institutio cessabit.

Eodēq;

G Eodemq; modo & in inſtrumẽtis. Inſtrumẽta ſunt, quibus fundus inſtruit: vt ligones, ſarculi, falces, dolabræ, ſecuris. hic ẽt ſequeſtranda eſſe dicit. vt ſupra de fructibus. & quæ quotidiano in vſu verſant, ad manus ponẽda illorũ, quib⁹ opus cõmiſeris: q̃ vero ad tẽps expediunt, ſeponenda ſunt. Horũ quoq;, ſ. inſtrumentorũ: vel horũ quoq;, ſ. quorũ rarus eſt vſus, & ad tẽps ſeponuntur.

Ædes quoq;. Nunc de ædib⁹ dicit: quarũ Heſiodus quoq; mẽtionem fecerat. Dicit ergo ad tria nos debere reſpicere in ædib⁹ parãdis: vt ſint H vtiles, vt ſint ſalubres, vt ſint cõmodæ. Vtilitatis reſpectus habebitur, cõſyderata qualitate rerum in illis ponendarũ: vt vtiles ad frumentũ, ad pannos, ad fructus cõſeruandos: ad pſonas quoq;, quæ in illis verſari debent. Cõmoditatis rurſus & ſalubritatis habeẽ reſpect⁹, prouidendo, vt æſtate quidẽ afflabiles vẽto, hyeme vero Solẽ recipiãt. Erunt aũt (inquit) hmõi, ſi auerſo borea fuerint, nec æquaſtr latæ. Auerſo borea nõ ſignificat cõtra boream, ſed frm boream, ideſt ad eas partes verſæ, ad quas boreas perflat. & ſic ad meridiẽ erunt I verſæ. Sic enim Solẽ habebũt hybernum, & vmbrã æſtate, & ventũ, qui plurimũ per tẽpus æſtatis inde perflat. Nec æqualiter latæ. Nã ſi æqualiter latæ, verſæ eſſent ad oẽs partes. ſed ſi erunt oblongæ ædes, & ad meridiem ſpectantes, tunc habebunt ſuprascriptas commoditates Solis, & venti, & vmbræ. nam Sol in æſtate altius incedẽs domos ad meridiem verſas non intrat: hyeme vero longius vadens totus per feneſtras infunditur. ita æſtate vmbrã, hyeme Solẽ habebunt, prẽterea ẽſtate flatũ ventorum, hyeme à ventis quieẽ. K

Videtur quoq; tanitor eſſe ponendus in magnis ædibus pro obſeruatione importãdorũ & exportandorum. debet vere eſſe inutilis ad cætera, ceu claudus vel mãcus. in hoc.n. & minor iactura fit, quia minus laborare poſſet: & erit magis ſedulus pp impotentiam corporis. Ad rectum vero vſum inſtrorum. Quæ ſint inſtra ſupra diximus. Illud Laconicũ valet. Nũc ex Laconico modo vel regula, cuius ſupra mẽtionẽ fecit, dũ inquit: Perſicæ, & Laconicæ, & Atticæ. ſed nihil de eo modo tũc explicuit. Hic ponit ſingula ſuo L loco iacere oportere: quod vtile eſt ad vſum inſtrorum. qm̃ parata nõ requirũtur. ſed hoc Laconicum nõ ad hoc ſolum, ſed ad cætera quoq;, vt ſeparationẽ fructuũ & aliarũ rerum: puta veſtiũ virtiliũ à mulieribus, & cæteris, hmõi dictum valet.

ARISTOTELIS
OECONOMICORVM
LIBER SECVNDVS.

SVMMA LIBRI. M
De officijs & legibus, tum proprijs, tum mutuis viri & mulieris.

Leges probæ mulieris. Cap. 1.

PRobam mulierem omnibus quę ſunt intus, dñari oportet, curãq; habere omnium ſm præſcriptas leges. non permittẽtem quenquã ingredi ſine præcepto viri, veritã maxime verba, q̃ de mulierũ corruptela circũferũt.

et

A & ſiquid intᵒ accidat, vt ſibi no
tum ſit ſoli. & ſi quod malũ ab
ingredientibus cõmittatur, vt
penes virũ ſit culpa. Dominã
vero impenſarũ ad feſtos dies,
quos permiſerit vir. Sumptu,
& veſtitu, & apparatu minori
ẽt vtatur, q̃ leges permiſerint
ciuitatis: conſyderans, q̃ nec ve
ſtimentorũ nitor, nec excellẽtia
formæ, nec auri magnitudo tan
tum valet ad mulieris laudem,
quantũ modeſtia in rebᵒ, ac ſtu
dium honeſte decoreq̃ viuẽdi.
B etenim omnis hmõi ornatᵒ ani
mi optabilis ẽ, multoq̃ firmior
ad ſenectutẽ vſq̃, veras laudes
ſibi natisq̃ afferre. Se igitur ip-
ſam in his virtutibus inanimet
mulier, pergatq̃ laudabiliter re
bus præeſſe. nã viro quidẽ inde
cens videtur ea ſcire, quæ intra
ædes fiunt. In cæteris vero oſbᵒ
parere mulier viro contendat.
Nec audiens quicquã de repu-
blica, nec tractãs quicquã eorũ
quæ ad cõnubia ſpectare viden
tur. ſed cũm tẽpus poſcet, aut fi-
C lias tradere nuptui, aut nurᵒ ac-
cipere, obediat penitᵒ in his vi-
ro: atq̃ ſic vna deliberet, vt ſen-
tentiã viri ſequat: intelligẽs non
ita turpe viro eſſe quicquã eo-
rum quæ domi ſunt facere, ſicut
mulieri q̃ foris q̃quirere. Exi-
ſtimare autẽ debet mulier bene
cõpoſita, mores uiri eẽ legẽ ſuæ
vitæ impoſitã ſibi à Deo, p̃ con
iunctionẽ matrimonij atq̃ con-
ſortij. quos ſi quidẽ æquo ferat
animo, perfacile reget domum;
ſin contrà, difficilius. Quapro- D
pter decet non ſolũ in proſperis
rebus, ſecũdaq̃ fortuna unani-
mem ſe uiro ꝓſtare, & inſeruire
uelle, uerũetiã in aduerſis. Si ſit
in rebᵒ defectᵒ, uel corpis ægro-
tatio, uel alienatio mẽtis, æquo
ferat animo, & obſequat: niſi for
te turpe aliquid ſit, uel indignũ.
Ne ſi q̃d perturbatione animi
uir deliquerit, memoriter ſer-
uet, ſed ægritudini ignorantiq̃
adſcribat. nã quãto in his diligẽ
tius obſequet, tanto ſibi maiorẽ
gratiã habebit, cũm ab ægritu- E
dine fuerit liberatus. & ſi iubẽti
aliquid turpe nõ paruerit, me-
lius recognoſcet ad ſanitatẽ re-
uerſus. quapp̃ ab his cauere de-
bet mulier. In alijs autem multo
magis obtemperare, q̃ ſi empta
ueniſſet in domũ. magno enim
pretio empta fuit, ſocietate uitæ,
& procreatione liberorũ: quib⁹
nec maiᵒ, nec ſanctius quicquã
eſſe põt. Præterea, ſi cũ fortuna-
to uixiſſet uiro, non uſq̃ adeo
uirtᵒ eius illuſtrata eſſet. Nõ eſt
ſanè parũ ſecũdis rebᵒ bene uti: F
attamen aduerſas moderate per
ferre, multo maius eſt exiſtimã-
dũ. nã in magnis calamitatibᵒ
& iniurijs, nihil abiecte facere,
celſi ẽ animi. Præcandũ eſt igit̃,
ne q̃d tale accidat uiro. q̃ ſi q̃d
accidat aduerſi, putare debet
hinc optimã ſibi laudẽ, ſi recte
ſe geſſerit, puenturã: ſecũ ipſa re
petẽs, quia nec Alceſte tantã ſibi
gloriã cõparaſſet, nec Penelope
tot tantaſq̃ meruiſſet laudes,

ſi cum

G si eũ fortunatis viris vixissent: verũ Admeti, & Vlyssis aduersitates parauerũt illis memoriã sempiternam. In aduersitatibus enim virorũ suorũ fidẽ ac iustitiã erga illos seruãtes, gloriã nõ immerito sunt cõsecutæ. nã pro sperimentis quidẽ facile ẽ reperire participes: aduersitatis vero, ni optimæ sint mulieres, participes esse renuũt. Ob q̃ ofa, multo magis decet virũ in honore habere, nec illũ contẽnere, si sacra pudicitia, & opes animo fratis filiq̃
H ſm Herculem non sequantur. Mulier igit huiusmodi sese moribꝰ ac legibus custodire debet.

Leges uiri ad uxorem. Cap. 2.

VIr aũt vicissim, leges sibi reperiat ad vxoris vsum, q̃ tanquã filiorũ vitæq̃ socia in viri domũ peruenit: natos relictura, genitorũ, viri suiq̃ nosa habituros. quibus qd sanctiꝰ eẽ põt, aut circa q̃ magis studeret vir sanq̃ mẽtis, q̃ lex optima laudabilissimaq̃ muliere filios, pcreare, senectutis pastores
I q̃s optimos, ac reuerẽtes, patris matrisq̃ custodes, ac totius domus seruatores? Educati siq̃dẽ recte à parẽtibus p sanctos & iustos mores, boni merito euadẽt. cõtra vero si fiat, sentient detrimentũ. Nisi. n. parẽtes exẽplum vitæ filiis pstent, eusdẽ excusationis cãm erga se illis relinquũt. ac timendũ est, ne cõtẽpti à filiis, quasi nõ bene vixerint, i senectute deserant. Quapp nihil ptermittendũ est, q̃d ad vxoris ptineat disciplinã, vt ex quã K maxime fieri põt, optima filios generet. Nã agricola q̃dẽ nihil omittit, quõ semen i optima terra, ac maxime exculta serat, iperans ita demũ fructꝰ optimos in de se recepturũ. at siqua vis imminet, mori pliãdo magis vult aduersus hostes, q̃ illiꝰ vastationẽ pati. & hmõi mors laudaẽ maxime. Cũ ergo tãta adhibeaẽ cura, pro corpis esca, qd pro liberis, et matre educatrice: nõne, ptinꝰ oẽ studiũ fuerit adhibẽdũ? Hoc
L enim solo, hominũ cõditio mortalis p successionẽ sempiternitatẽ cõsequit: ofaq̃ parentũ vota huc tendũt. quãobrẽ qui ista negligit, & Deos ipsos vẽ negligere. pp Deos igit, quibꝰ pientibꝰ sacra fecit, & vxorem duxit, ac multo magis se post parẽtes, vxori tradidit ad honorẽ. Maximꝰ aũt honor ẽ sobrię mulieri, si certa virũ suũ obseruantẽ sibi castitatẽ, nec de vlla muliere magis cogitantẽ, sed præ ceteris ofibus hãc, & suã, & fidã sibi exisM timantẽ. tanto enim magis studebit mulier, se talẽ pstare, quanto se cognouerit fideẽ, atq̃ iuste à viro diligi. Ergo prudentẽ ignorare nõ decet, q parẽtibꝰ, quãe vxori et filiis honores cõuenãt, vt tribuẽs vnicuiq̃ q̃ sua sunt, iustꝰ & sanctꝰ habeaẽ. pgrauitet enim vnusq̃sq̃ fert honore suo priuari, nec si aliena q̃s pmulta tribuat, cõtentus erit, si sua sibi auferanẽ. Nihil vero magis: uũ est vxori, nec magis illi à viro

præ-

A præſtandũ,q̃ ſancta & intemerata ſocietas. Quapp non decet hoĩem ſanæ mentis, vbicũq; cõtigerit ſemen exponere: ne de vitiosis & iniquis ſimiles liberis legitimis, procreẽt. ex quo & vxor honore ſuo priuat, & filiis iniuria fit ac ſibi pro his oĩbus dedecus incũbit. Appropinquãdũ vero eſt vxori cũ magna temperãtia atq; modeſtia: ſitq; pudor in verbis, in opib⁹ vero fas atq; honeſtas, in conuerſatione fides & moderatio. parua quidẽ peccata etſi volũtaria fuerint, ignoſcendo: ſiqd vero p ignorãtiam B deliquerit, cõmonefaciẽdo. Nec metũ incutiat ſine verecũdia & pudore: hęc enim meretrices ad mechos pati decet. at vero cum verecũdia & pudore iuſta diligere & timere, id ingenuæ ẽ mulieris erga ꝓpriũ virũ. Duplex eſt enim timoris ſpẽs. vna cũ reC uerentia & pudore, qua vtĩtur ad patres filiũ modeſti, & ciues bene morati ad beneuolos gubernatores. altera cũ inimicitia & ǒdio: ſicut ſerui ad dños, & ciues ad tyrannos iniuſtos & iniquos. Ex his quoq; oĩb⁹ meliora eligẽs, vxorẽ ſibi conciliet, ac fidelẽ probamq; efficiat, vt ſiue ꝓſens ſit vir, ſiue abſens, nõ minus vtilis ſit, q̃ ſi ſemp adeſſet, tanquam rerũ communiũ curator. & qñ vir abeſt, vt ſentiat vxor nullũ ſibi, neq; meliorem neq; cõmodiorẽ, neq; magis ſuũ eſſe q̃ virum. oſtendatq; hoc ab ipſo initio, ad commune bonũ ſemper intẽdens, quãuis puella D ſit ac noua in talibus.

Teſtimonia ſapientiorum præceptorum ex Homero. Cap. 3.

ETſi ipſe ſibi maxime domineſ, optimus ſocius vitę rector exiſtet, & vxorẽ talib⁹ vti docebit. Nã neq; amorẽ, neq; timorẽ abſq; verecundia laudauit Homerus, ſed vbiq; amare cœpit cũ modeſtia, & pudore. Eo quidẽ modo Helenã timere Priamum, inquit, ita dicentem:

O metuende mihi ſemper, ſemperq; tremende, E

Chare ſocer. nihil aliud dicẽs, q̃ eã cũ pudore diligere. Rurſus vero Vliſſes ad Nauſicaã inquit: F

Te mulier valde equidẽ admiror & metuo. Cenſet aũt Homerus, virũ & vxorẽ ſic inuicẽ ſe habere debere. nã nemo deteriorẽ ſe admiraf ac vereſ. ſed hmõi affectus accidũt inuicẽ meliorib⁹, & natura benignis. minoribus ẽt ſapientia, ad ſe meliores. Hunc animũ Vlyſſes erga Penelopẽ gerẽs abſens licet, nihil deliquit. Agamemnon aũt ꝓp Chriſeidẽ erga propriã peccauit vxorem, auſus dicere ſi cõcione Grecorũ, Captiuã mulierẽ, nec naturã ꝓſantẽ, immo vt plane dixerim Barbarã, in nullo Clytęmneſtra deteriorẽ eſſe. ex qua cũm liberos haberẽt, nõ recte ſeſe gerere vi us eſt. Quo enim recte, quiante ꝓuã ſciret qualis erga ſe foret, vi ductã ſibi illã cõiũxerat. At Vlyſſes, rogãte Atlantis filia, vt ſecũ maneret, ac ſempiternitate

G tatem pollicenteme ob id quidē prodere uoluit uxoris affectū, & amorē & fidem: maximū ſibi ſupplicium arbitratus, ſi malus dum eſſet, immortalitatē haberet. Cùm Circe etiā manere, noluit, quāquam inſuper ſociorū ſalutē pollicente. immo reſpondit, nihil ſibi dulcius uideri poſſe, q̄ patriā inculta & aſperam. magiſq; optauit mortalē uxorē filiūq; uidere, q̄ fieri ipſum immortalē. ſic ille firmā ſtabilēq; uxori fidē ſeruabat, pro quibus
H merito ab uxore eadē reportabat. In oratione quoq; illa, quā habuit ad Nauſicaam, apparet Poetā maxime probare uiri & uxoris pudicā ſocietatē. precatus eſt enim Deos, ut darent illi uirū, & familiā, & unanimitatē cū uiro, non quālibet, ſed honeſtam. Inquit enim: nihil melius eſſe poſſe hominibus, q̄ ſi concordi uoluntate uir & uxor domum gubernarēt. & hic igitur, ut patet, laudat poeta unanimitatem mutuā uiri & uxoris, nō
I eam quidē quæ circa improba obſequia, ſed eā quæ animo & prudentia iuſte coniuncta eſt. nam uoluntate domū gubernare, hoc deſignat. Idem etiam inquit, q̄ cùm huiuſmodi inter uirum & uxorē uiget concordia, inimici quidē eorum anguntur plurimū, amici uero permagna ſuſcipiunt gaudia: quē tanquā uera dicentē probāt. Nam uiro quidē atq; uxore circa res optimas concordi ſtudio uacātibus neceſſe eſt utriuſq; animos idē
K ſentire. deinde propter concordiam potentes facti, & inimicis ſpem auferunt, & amicis proſunt. q̄ ſi ipſi diſſideant, amici quoq; diſſidebunt, & infirmitatem ipſi ſentient maxime.

Communes leges Viri, & Vxoris.
Cap. 4.

ITaq; manifeſte præcepit poeta Virū & uxorē in his quæ improba & impudica ſunt, ſibi inuicē conſentire nequaquā debere. In his uero, quæ q̄ maxime fieri poteſt, pudica ſunt et iu
L ſta, concorditer ſibi inuicē inſeruire. Studentes primo quidem curā omnē parētibus exhibere: uir quidē uxoris parentibus nō min⁹, q̄ proprijs: uxor aūt uiri.

Deinde filiorū & amicorū & rerū, domuſq; totius tanquam cōmunis curā habeant, ſeipſos ſtudio & diligentia ſuperare certantes. & quiſq; plurimorū bonorum ſit author & cauſa, meliorq; exiſtat & iuſtior. Depoſita quidē ſuperbia, induſtria uero ſuſcepta, cùm benignitate &
M manſuetudine gubernantes: ut cùm ad ſenectā peruenerint, depoſito adminiſtrationis onere, & concupiſcentijs liberati, poſſint & ſibiipſis inter ſe, ac filijs ſuis rationē reddere, uter eorū magis profecerit in familiæ gubernatione, ac ſtatim ſcire, aut p fortunā malum, aut per uirtutē bonum. In quibus qui ſuperauerit maximū præmiū à Dijs conſequitur, ut Pindarus inquit.

Dulce

A Dulce enim ſibi coe,et ſpes mor
» taliũ multiplicẽ alit voluntatẽ.
» ſecũdũ vero à filijs in ſenectutẽ
feliciter eduẽari. Quapropter et
priuatim & publice decet eũ, q
vitã gerit, ad oẽs Deos hoſeſq;
reſpicere, multumq;,& ad vxo-
rem,& ad filios,& parentes.

Precedens liber, ſiue hic Secundus, ſiue Primus pars ſit, in Græcis exemplaribus (quod notatu ſit) nusquam reperitur.

LEONARDI ARETINI
Explanatio in Secundum,
B ſeu Primi partem Oeconomicorum.

CAP. 1. ROBAM mulierem om
nibus. In rei familiaris
diſciplina eſtyderatio
habetur perſonarũ. &
rerũ perſonæ ſunt, ex quibus cõſtat
domus, vir & vxor, parentes & filij,
dñs & ſeruus. hęc potiſſima eſt pars:
magiſq; oportet patrẽfamilias curã
perſonarũ habere quam rerũ: nam
illæ perſonarum gratia comparantẽ.
resigitur acquirimus vel p agricul-
turam, vel per alios naturales mo-
C dos ad familiæ indigentiã: permu-
tamus etiam & miſcemus exercitia,
ſupplentes defectum. Et hucuſq; ve
ræ ſunt diuitiæ,certæq; & termina-
tæ: ſupra vero has nullus eſt termi-
nus diuitiarũ, cùm illæ iam non in
ſupplenda indigentia, ſed in patri-
monio augendo verſentur. Placet
tamen ſapiẽtibus hanc patrimonij
amplificationẽ (ſi nemini noceat)
non eſſe vituperandam: nam ad ma
gnificentiã & liberalitatis opus pro-
ſunt,teiq; publicę cõducunt. Acqui
rendarum igitur præcepta rerum ſu
pra dedit: de ſeruis etiam & de domi D
nis expediuit. Nunc aũt in hoc,ſiue
libro, ſiue libri parte,de viro & vxo
re Ariſto. tranſigit, quædã et inter-
miſcens de filijs. Oportet ergo mu
lierẽ probã dominari de oĩbus quæ
ſunt intra ędes,curamq; habere om
nium ſecundum præſcriptas leges.
Præſcriptas leges dixit: quia ſupra
dictũ eſt ita naturam inſtituiſſe, vt
vir quærat foris, vxor parta domi
cõſeruet. Non permittentẽ quen-
quã ingredi ſine ꝓcepto viri. Huius
ꝓcepti tres ſubijcit rõnes. Prima, vt
vitent obloquia Secũda, ne efferan
tur ſecreta domꝰ. Tertia, ne ſibi im- E
putari quæat, ſi quid mali p ingre-
dientẽ cõmittat: ſed imputet viro q
præcepit. Sumptu autẽ & veſtitu.
Optimo ꝓcepto domeſtica ratio ſu
bijcit. Duplex eſt ornatus, corpis. &
animi. corpis, veſtes, aurũ,& forma:
animi vero, honeſtas & decus. quibꝰ
virtutes cõtinent. Hic animi or na-
tus ad ſenectã vſq; perdurat, immo
tunc ẽt magis floret: ille vero alter
cito deficit. Cõſortij, qa quæ fortu
na ẽ vni & alteri. Sors enĩ fortuna.
Si ſit in rebus defectꝰ: ſcilicet exter *
nis, vel corpis ęgrotatio vel aliena-
tio mentis. quia hę ſunt tria bonorũ F
genera, externa animi, & corporis.
Precandũ eſt igit. Nã fortuna non
eſt in nra poteſtate. ideo dicit ꝓcan-
dum: nõ aũt prouidendũ. Vt autẽ
de muliere ſuperius, nunc de viro,

Quando filiorũ tanq; vitæq; ſo- CAP. 2.
cia. Et ſic duplex eſt cura viri circa
vxorẽ, vna pro filiorum bonitate:
altera pro vitæ commoditate. Hoc
enim ſolo, procreatione filiorum.
Ergo prudentẽ ignorare nõ decet.
Hoc eſt quaſi caput hui⁹ doctrinæ,
non ignorare quid cuiq; debeatur.

Iuſtus,

G Iuſtus,& ſanct°. Iuſtitia eſt, q̃ vnicuiq; tribuit ius ſuum. Nihil vero magis ſuũ eſt vxoris. Hæc ẽ minor ꝓpõ.ad illã ſuperiorẽ vnicuiq; tribuendũ eẽ ius ſuũ. Nec metũ incutiat ſine verecundia & pudore. Duplex eſt timoris ſpẽs, vt ſubijcit: vna eſt vere cũ dia & pudore, altera q̃ eſt ſine verecũdia, quã non inferat vir vxori: qa nõ cõuenit. Et ſi ipſe ſibi maxime dñet, vt inqt Tullius. Tũc incipiat alijs imperare: cũm ipſe turpiſſimis dominis dedecori ac turpitu ſini ſeruire deſierit.

CAP. 3. Nã neq;. Probat ſuperius dicta ꝓ H Homeri teſtimonium ꝑ diuerſos actº Vlyxis & Agamẽnonis. Propter Chryſeidẽ. Chryſeis Agamẽnonis ancilla fuit: ꝓpquã orta ẽ diſcordia Iter Achillẽ & Agamẽnonẽ. Nã cũ Achilles ſuaderet reddendã eẽ patri Chryſidẽ, q̃ erat ſacerdos Apollinis, Agaméno irat° in maledicta ꝓrupit. atq; in cõcio e Grecorũ dixit ſe nũquã dimiſſurũ: qm̃ ẽt Clitęmneſtræ vxori illã ꝓferebat: nec certe illam eẽ vlla tre inferiorẽ Clitęmneſtra, nõ corpore, nõ ingenio, nõ opa. ob hoc reprehẽdit ab Ariſt. g a parum cogitauit de vxoris honore. ex I qua liberos hẽbat. Qſio.n. recte. Reſumptio ẽ oratoria. qualis erga ſe foret Chryſeis quaſi dicat, nõ ſe excuſet Agamẽnon, q̃ ſit virtuoſa, iõ illã hẽre: nã primo ſibi illã cõtũxit. quã ſciret qualis eẽt erga ſe. dum.n. eẽt bello capta, & ꝑ vim nõ potuit ſcire qualis eẽt. At Vlyxes. Ad cõtrariũ exẽplũ reuertit. Maximũ ſibi ſuppliciũ arbitratus. Sapiẽtiſſimum dictũ. Maximũ.n. detrimẽtũ eſt putãdũ ẽ male ageti, vt viuat diutiſſime. Cũ Circe. Fabula Circes, nota eſt ẽt pueris. In oſone quoq;. Hęc oĩa ſunt apud Homerũ, quem K optime Ariſt. ſciebat cõtra cõſuetudinẽ eorũ, q̃ ſe nũc Philoſophos appellant. Nullũ malus bonũ. Nota laudẽ cõiugij ex Homeri Ariſtotelisq; ſnĩa, cõtra vituperatores huius ſanctiſſimi vinculi. Nã ſine bono cõiugali, nec domus, nec ciuitas, nec vita q̃dẽ hũana ſtare põt. Nã volũtate dominũ gubernare voluntate eſt boni. malus autem facit, quæ ſibi videntur: non tamen quæ vult: nihil enim vult, niſi bonum.

Philoſophi nouerunt ſe à cõmunitate

Ac ſtatim ſcire. Duo inqt ſunt ꝓmia parẽtibus, ſi recte ſe geſſerint. CAP. 4. vnũ ſtatim ex ipſi cõſcientia recte factorũ: & hoc ẽ maximũ præmiũ a Deo nobis datũ, alterũ poſtea a filijs nobis exhibẽ. Senectute, alẽdo atq; colẽdo. Dic ergo, ac ſtatim ire, id eſt, hoc ipſo q̃ ſcit, & ſibi ipſi cõſcius ẽ, recte factorũ maximũ ꝓmiũ a Dijs cõſequit. & hoc ꝓbat ex Pindari auctoritate, cuius eſt illud carmen. Dulce ſibi cor, &c. habet cor ſibi ipſi placẽs, & ſe gaudẽs. nã vt q̃ male agit, ſtimulat cõſcientia & metuit: ſic qui bene facit, gaudet atq; & bene ſperat. Secũdum vero a filijs, hoc ẽ alterũ ꝓmiũ. & dicit ſm, q̃ ſu pra in primo cũ ſtatim ſcire, dixit M pro primo. & ideo dicit, nunc ſecundum, referendo ad id ud ſtatim ſcire, quod anteceſſit in litera.

Librorum Oeconomicorũ, Aretino interprete, ac explanatore finis.

Hos eoſdem libros à Donato etiam Latinè uerſos, uel explanatos, una cum altero ab eo addito, hic appoſuimus: cum ex eo, tum altera tantum translatione, Aretino ſcilicet, aut Donato, nemo hinc plene ſatisperi poſſe minime uereatur.

RODVLFO

RODVLFO PIO CARP. ETC.

VIRO ILLVSTRISS. EPISC. FAVENTINO,

apud Chriſtianiſſimum Regem Apoſtolicum nuncium agenti, Patrono optimo. S.

Bernardinus Donatus Veronenſis.

SI quantum amplitudini liberalitati q; tuæ, Rodulfe Illuſtriſſ. & ego & ceteri omnes debent, tantum ipſe ad decendum facultatis mihi comparaſſem, non tibi hæc aliena potius, quàm ex ingenio meo deprompta miſiſſem. ſed dum nec quoquo modo non ingratum tua animi magnitudo probare cupio, malui pro tempore tibi præſtare quod potui, quàm difficilius quidpiam conari, & in ipſo conatu deficere. quum enim nuper, quum alia nonnulla, tum in primis Euſebij Cæſarienſis Euangelicam demonſtrationem, & præterea Socratici Xenophontis de re familiari Dialogum in Latinum ſermonem conuertiſſem: videremq; huic ipſi Xenophontis libello nihil aptius hærere, quàm ea quæ Ariſtoteles eadem de re ſcripta reliquit, hæc item ipſa Latina facere inſtitui, hoc conſilio, vt qualecunque futurum eſſet munuſculum, eo tibi animum erga te meum declararem. adnixi hoc amplius ex eadem inopia dicendi mea: quod quum eam libri Prioris partem, quæ ad officia vxoris erga virum, & viri erga vxorem pertinet, poſt Leonardi Aretini interpretationem apud Græcos aut intereſſe, aut ita latere animaduerterem, vt vix vlla amplius reliqua eſſet ſpes redeundi in lucem: Græcis eam reddere non alienum eodem inſtituto meo putaui: vt ſiquis eam veluti amari ſolent, quaſi quendam theſaurum occultet, omnibus quadam commotus, in lucem aliquando proferat, quo facilius me ab auaro illo genere dicendi longius abiiſſe demonſtrem. nam à ſenſu Philoſophi & rebus ipſis, qui poterit, niſi Aretinum quoque ipſum oſtendat? neque tamen ob hoc ipſum me contemnendum putauerim, quòd qua & Aretinus & alij tractarunt, eadem ipſe attingere, & quaſi rem alienam agere non veritus ſim. nam ſi cuſpidem illi veri, huic me non diſplicere æquum eſt, qui illorum iudicium non contempſerim, dum eadem digna auribus Latinis puto, quæ illi. legat ergo hæc quoque & videat, num laboris noſtri illi quidquam reliquerint, neque indicta cauſa nos damnet. ſin contra, illi diſplicent, non debeo hanc rem ingratam videri feciſſe. cuius ergo iudicium hoc meo facto videar comprobaſſe. Cæterum quod ad tua merita attinet, patrone mi optime, tu quidem & longe ampliori munere, & non huiuſce generis eras dignus. quaſi vero non & Græce eundem Philoſophum legere ſcieris: & quæ ad rem familiarem ſpectant, non domeſtica potius quàm hac tralatitia diſciplina comperta habeat. alioqui cur tibi potiſſimum omnium Beatiſſimus hoc pater Paulus III. Pont. Max. rem Chriſtianorum publicam apud Chriſtianiſſimum Regem curandam cõmiſiſſet? notum eſt vetus illud: ei non bene alienа committi, qui ſua non tractet diligenter. Et hæc quidem aliaq; multa, quæ ad idem prudentiæ genus pertinent, te non modo hoc ipſo munere noſtro, verum ipſo quoque Ariſtotele planè ſuperiorem efficiunt. quippe cui

dum vixerit, nunquam talis sit provincia delegata. Illa autem quid tandem? quid augustissima & celeberrima totius orbis omnium familia ortus, illa tu potius ornamento fuerit quàm tibi illa? quod Albertum Piam patronum tuum, vtq; omnium; optimum maximarum modestissimum insitum virorumq; habuerit? de eximio viro, ac potius Heroe clarissimi laudibus non una epistola sed plurimis historijs esset decertandum quòd beatissima memoria Clemens septimus Pont. Max. cùm alia multa, tum & Faventinam ecclesiam malis, neque sanctius, neque iustius commutandam esse iudicauit? sic quidem quasi omnia quodam secum faceret, se dignum esse, cui tui omnes Christianorum ecclesiæ olim rem ipsorum publicam gererent fatentur. Quid porro? quod sub ea disciplina quondam cum esses puer, tale harum omnium virtutum specimen dedisti, tanta modestia, tanta verecundia, tanta morum suauitate emansit, tam facile deberisti omnia quæ ad bonas literas pertinent, vt ego vere possim affirmare, multa nihil vnquam in vita neque opta bilius, neque iucundius accidisse, quam tuam erudationem tuos q; mores? nihil vnquam neq; tristius neque horribilius quàm illud tempus, quò à te discessi? multa accesse fuit? mouere & hæc & alia innumera dubia faciunt, vt omnibus & historijs & formatibus dignus esse videaris? Quid ergo (dixerit aliquis) tradaturé tibi opusculo te tandem esse illorum spectat? numerum id vnum patronæ amplissimæ, quod potui: quod quidem & apud Cæsarem Augustum olim meum quem præstitisse accepimus, dum illi parcula donaria porrigit. neque tamen eodem animo quo ille: sed quo lepore potius quam necessitate proficiscens adiunxit: si quidem non potuisse illius fortuna rationem habere in munere offerendo ob inopiam: debere tamen illum eo quod ipse dare contentum esse. plus enim dare tum fuisse, si plus habuisset. animum ne eodem animo hoc ipse nunc faciam, quo ille illud fecit, longe multo preclarus quidam contigit, quam illi. nam ille postquam dedit, ea quæ sperabat consecutus est: ego autē ea quæ nulla mea me rito sperare potuerat, tamen, tamen ante accepi.

ARIST.

ARISTOTEL

DE RE FAMILIAR

LIEBR PRIMVS.

Bernardino Donato Veronenſi interprete.

dſia & uernen- Res fa- liaris & lucę, & dine ea- I. Cap. 1.

B

Res familiaris et publica nō modo ita differunt vt domus & ciuitas: (has enim ſibi res illę habent ſubiectas:) ſed ēt, quod publica ex multis cōſtat principibus: familiaris autē unū duntaxat principē habet. Quum igit nōnullæ artes ſter ſe diuiſæ ſint, nec omnino eiuſdē ſit & conficere, & eo quod confectū ſit uti: quēadmodū uſu uenire in lyra & rbīs uidemus: reipub. tamē eſt, & cōſtituere ab initio ciuitatem, & conſtituta uti præclare. proinde haud dubium, quin rei

C quoq; familiaris ſit & domum, hoc eſt, rem ac familiā parare, et eadē bene uti. Quōd aūt ciuitas ſit & domorū, & regionis & poſſeſſionū multitudo tanta, quāta ad bene uiuendū ſit ſatis, appareret perſpicue. nā ſi qī contingit ut ipſum hoc obtinere non poſſint, ſocietas ēt ipſa diſſoluitur. Præterea huius ipſius rei gratia oūeniūt, & qua gratia eſt unūquodq;, hac item ipſa extitit ab initio, ab eadēq; habet ut ſit id- ipſum quod eſt. ex quo haud dubiū relinquitur, quin ortu ipſo res familiaris publicam antecedat, qñ huius itē opa antiquius. eſt enim particula ciuitatis, domus. Quum ergo rem familiarē E conſyderandam ſuſceperimus, tum eiuſdem opus quodnā ſit, uidendum putamus.

Domus aūt partes illæ ſunt, De partib⁹ dom⁹, & vade ſu méda poſſeſſio. C.2. homo atq; poſſeſſio. quare cū in ħs primo quæ minima ſunt uni uſcuiuſq; rei natura ſpectet, etiā ea quæ ad domū pertinēt, ſimili rōne conſtabunt. Itaq;, ut Heſiodus ait, oportebit quidem ut in » primis domus, & mulier, boſq; ». adſit arator. nā alterū in ħs quæ uitā alunt, alterū in ħs qui liberi F ſunt, obtinet principatū. quocirca quæ ad conſuetudinē cū mulere pertinent, ea optime conſtituere neceſſe fuerit, hoc ipſum porro ē incūbere, ut cuiuſmodi hanc eſſe oporteat, promptū habeatur. At ex poſſeſſionib⁹, quę Agricultura dotes. ſecundū naturā ſit, ea principē curā merebitur. quare ſm naturā res ruſtica antecedet, ſequentē quæcunq; ad terrā ipſam pertinent: cuiuſmodi eſt quę metalla exquirit, & ſi qua eſt alia eiuſdē

G generis. res abſit ruſtica maxime, propterea ꝙ iuſta eſt. nam neq; à volentib⁹ aufert, vt caupon, & quę mercenarias operas exercent: neq; ab inuitis, vt quæ bello atq; armis vtuntur: ſed ab ipſa protinus ſumit natura. omnibus quippe à matre alimentum certo naturæ inſtituto ſuggeri conſueuit. quocirca hominibus itē ab ipſa terra. ſtrenuitati præterea hominū ac fortitudini maxime conducit: non enim quem admodū ex artes, quæ ſordidæ H vocantur, corpora exercētium inutilia reddit, ſed idonea quæ & aſſidue foris excubent, & labores tolerēt: præterea quæ aduerſus hoſtes periclitent. nā eorum tantūmodo poſſeſſiōes extra ſepta et munitiones habent.

Qualis viri & mulieris oeconomica ſocietas, C.

In ꝟis autem quę ad homines ſpectant prima fuerit vxoris cura. ſi quidē inter marem ac feminam ſocietas in primis eſt. nāq; alibi apud nos pro conceſſo habetur, naturæ hunc eſſe appetitum vt eiuſdē generis multa effi I ciat, veluti item ex animalibus vnūquodq;. fieri autē non pōt, vt vel femina ſine mare, vel mas ſine femina, hoc ipſum per ſe cōpleat munus. quare amborū ſocietas neceſſario conſtituta eſt. Cæterū hoc in aliꝟs quidem eſt animalibus temere, & eatenus quo ad eis natura ſeipſam impertit, & ſobolis duntaxat gratia propagandæ. in ꝟis autē quæ & mitiora ſunt & prudentiora, diſtinctum eſt magis. apparent enim magis adiumenta quę præ K ſtantur & charitates, & operum ſocietates inter ipſa: idq; in homine maxime, propterea ꝙ in hoc genere mas & femina ſocia ta inter ſe ſunt nō modo vt ipſa ſint, ſed etiā vt ipſis bene ſit. & liberorū poſſeſſio non ea modo de cauſa huic generi data ē à natura, vt habēatur qui miniſtrēt, ſed vt etiam qui adiuuent. quæ enim ipſi valentes conferent in infirmos, ea viciſſim poſt à valentibus accipient, cùm ob ſenectutē imbecilles facti erūt. Hoc L ipſo præterea circuitu natura id cōſequitur atq; explet, vt, quando numero nō poteſt, at ſaltem ſpecie ſit ſemper. ſic ab ipſo Deo vtriuſq; & maris & feminę natura ad ſocietatē prouiſa atq; inſtituta eſt. hęc enim ipſa in eo diſtincta ſunt, ꝙ nō omnia ad eaſdem res vtilem habent vim, ſed nonnulla ad contrarias quidē, attamen quæ eundem finē ſpectent, eodemq; cōtendant. nam Officia rum. eorū alterum robuſtius, alterū M imbecillius effecit, vt illud eſſet magis ad cauendum idoneū ob timiditatē, hoc ad propulſandū atq; vlciſcēdum ob fortitudinē: & hoc quidē ea foris ſuppeditaret, quæ neceſſaria ſunt, illud autem intus eadem conſeruaret. itemq; ad opus faciendū, quum illud ſedēdo poſſet durare, eſſet tamen ad labores foris tolerandos imbecillius: hoc vero cōtra, quum ad quietē atq; ociū eſſet minus aptū, tum autē ad omnē

motū

A morum existeret valentius. nec non in sobole, vt procreatio amborum essẽt cõis, adiumentum singuli suũ proprium præstarent. nam horũ quidem alere est, illorum autem instituere.

ere vtil d vtoré. ap. 4.

Primũ igitur leges erga vxorem habeantur: in quibus etiã illa, ne vir eã afficiat iniuria: sic enim ne ipse quidem afficietur. hoc ipsum porrò etiã cõmunis lex præcipit, vt Pythagorici dicunt, quasi supplicẽ & ab ara & foco abductam, vta videri, mini B me oportere illam afficere iniuria. à viro autẽ iniuriæ, si foris cũ alijs feminis cõsuescat. Porro conuictus & consuetudo sit talis, vt neuter alterius cõgressum reformidet, vel absentis desyderium ferre nequeat: sed ita alluescat, vt vel præsente vel contra, secum bene agi arbitretur. Etiã Hesiodus præclare illud:

Virginem habeto, tuos vt discat sedula mores. nã dissimilitudines morũ minime ad conciliandas voluntates, idoneæ. De C ornatu vero, quẽadmodum in moribus non oportet falsa quẽdam profitẽtes ad se mutuo inter ipsos accedere, ita ne corporibus quidem. qui aũt cũ ornatu & fuco inter se consuescunt, in nulla re differunt ab Histrionib⁹, qui cũ scenicis indumẽtis vitã vnã degere assidue solent.

egere dñi d seruos. ap. 5.

At eorum quæ possidentur, primum quidẽ illud, maximeq; necessarium, quod & optimũ, & ad imperãdum aptissimum. hoc vero ipsum hominẽ esse me D minimus. proinde seruos cõparare sedulos oportet. sunt autẽ seruorũ duo genera, villicus, & operarius. verũ quum disciplinis videamus adolescentes, nouos quosdam habitus accipere, operęq; preciũ fuerit & parare & alere etiam eos, quibus liberalia officia recte credantur. Cum seruis autẽ ita est consuescendum, vt neq; in petulantiã euadere, neq; in segnitiem declinare permittantur. & ijs quidẽ qui magis ingenui sint, honores imper E tiendi: operarijs autẽ cibi copia subministranda videtur. & qm̃ vini vsus etiam eos qui ingenui sunt, contumelioſos atq; insolentes efficere solet, multæq; liberæ gentes eo abstinent, vt Carthaginenses cũm militiæ degunt, haud dubium quin ex eo, aut nihil prorsus, aut perexiguũ quid dam sit cõcedendum. Verũ tria quũ sint, opus, castigatio, cibus, si quis cibum quidem præbeat, nunquã autem neq; opus facere cogat, neq; castiget, reddet petu F lantes. sin contra, & ad opus cogat & castiget, cibum vero non præbeat, rem violentã inducet, ipsosq; imbecillos efficiet. superest igitur vt & opere faciundo exerceat, et abunde pascat. etenim fieri nequaquã potest, vt hominibus nullam accipiẽtibus mercedem quis imperet. serui autẽ merces cib⁹. Porro quod in alijs contingit, vt si hs, qui meliores sint, melius nihil fiat, neq; sint

Abstinẽtia

G virtuti vitiose vita propoſita præmia, deteriores euadant. idē in ſeruis quoq; vſu venit. quare & inſpicere ac cognoſcere diligēter quid ab ſis agat oportebit, & ſiſdem pro meritis ſingula, cibum, veſtimenta, otium, ſupplitia, tum verbo, tum re & tribuere & remittere, medicorum artem imitantes, & conſeruantes, vt medicamēti locū obtinet cibus: nō eſt autem medicamentum propter aſſiduum vſum.

H Seruorum autē ad opus faciendum optimum fuerit genus eorum, qui neq; timidi, neq; fortes ſint ſupra modum. in vtriſq; enim offenſio eſt. nam timidiores, laboris onus non ſuſtinent: animoſioribus non facile imperatur. Oportet autem finem aliquem ſtatuere omnibus: & iuſtum quippe eſt, & expedit, libertatem illis præmij loco eſſe propoſitam. tunc enim ſunt ad laborē promptiores, quum aliquod laboris, quaſi certaminis

I præmium expectant. tempus quoq; definitum habeatur. operæ enī precium fuerit, illos pro creatione filiorum quaſi pignore quodam obligare. nec eiuſdē nationis multos poſſidere, ſicut ne in ciuitatibus quidem. ſacra autem facere, & conuiuiorū voluptatibus operam dare, ſeruorum potius gratia q̄ liberorū. plus enim hi decerpunt ex eo, cuius gratia illa inſtituta ſunt.

Leges Oeconomicorū, C. 6.

Quatuor porro ſunt, quæ patrem familias habere oporteat in re pecuniaria. nam non minus ad ſeruandum q̄ ad comparandum idoneum eſſe oportet: alioqui vanus fuerit omnis cōparandi labor. cribro enim haurire hoc ipſum fuerit, & perforatum, quod dicitur, dolium. Præterea & ordinis adhibendi rebus quæ poſſidentur ac ſupellectilibus, & ſiſdem vtendi peritum. horum quippe gratia, reliquis quoq; illis indigemus. Enā quæ poſſidentur, ita ſingula diuidere oportet, vt quæ fructum ferant, plura ſint, q̄ cōtra. quidquid vero operis faciundi fuerit, ita diſtribuendum, vt non omnibus ſimul periculū impendeat. Ad conſeruandum autem

K rōne & Perſica & Laconica vtilis, vendunt enim vicisſim atq; emunt. ac ne penuariæ quidem rationis conſtitutio in ſis quæ ad rem familiarē pertinent, minimum obtinet locum. eſt autē Perſica ratio, vt ipſe per ſe vnuſquiſq; & diſponat omnia & inſpiciat. nam (quod de Dionyſio

M referebat Dion) nemo æque diligenter ſuam atq; alienā rem ſolet curare. quare quo ad ei⁹ fieri poterit, vnumquemq; per ſeipſum adhibere diligentiam oportet. &, quod Perſæ cuiuſdā atq; Afri dictum fertur, ad hanc rem cōmode applicabitur. ille quippe interrogatus, quidnam eſſet, quod maxime equum pinguē efficeret, domini oculum eſſe reſpondit. Aſer autem rogāti cuiam,

A piam, quodnã ſtercus optimũ, ipſius, inquit, domini veſtigia. Ergo alia erunt à viro, alia autẽ ab vxore inſpicienda, prout inter vtrunq; domeſtica fuerint munia diſtributa. hocq; ipſum in paruis quidem curationib⁹ rarius eſt faciendum: in ꝯs autẽ quæ alĩs cõmiſſæ ſunt, ſæpius. neq; enim fieri poteſt, vt, niſi qs pulchre exemplũ præbeat, pulchre alius quiſpiã imitetur, neq; in alĩs reb⁹, neq; in procuratione domeſtica. quare non eſt putandum fieri poſſe, vt ſine diligentia dominorum, procuratores, ſeu villici ſint diligentes. Et quoniam hæc ipſa & ad virtutem egregia, & ad rationem domeſticam vtilia ſunt, ipſis prius dominis quam ſeruis, e lecto ſurgendum, poſterius dormiendũ, nunquã domus ſine cuſtode relinquenda, quaſi ciuitas: & quæcunq; facienda ſunt ſiue noctu, ſiue interdiu, eorum nihil prætermittendum. De nocte etiam ſurgendum, quando hoc & ad C bonam valitudinem, & ad rem familiarem, & ad philoſophicã viram vtile. In paruis igitur facultatibus, Attica diſponendarum frugum ratio vtilis: in magnis autem, ſeorſum ea quæ in totum annum ab ꝯs quæ in ſingulos menſes impẽdi ſolent, habenda erunt. ſimilis eſt in vaſis & ſuppellectilibus ratio. nã quibus, ſingulis vtimur diebus, ſeparãda ſunt ab ꝯs, quib⁹ rarius. hocq; muneris genus ꝯs eſt aſſignandum, qui rebus domeſticis præſint. ad hæc eorum inſpectio repetenda eſt certo tempore, ne nos lateat quidquam, ſiue quod cõſeruatum ſit, ſiue quod perierit. In conſtruenda autem ædificandaq; domo habenda eſt ratio rerum quæ in ea collocandæ ſunt, non modo incolumitatis earum gratia, verumetiam commoditatis. Dico autem res collocandas, vt ſi dicã, quæ fructibus ſint ac veſtimentis conducibilia. in ipſis aũt fructibus, quæ aridis ſint, quæue humidis vtilia magis. in cęteris autẽ quę poſſidentur, quæ ſint animalibus, quæ inanimis, quæ ſeruis & liberis, quæ feminis & viris, quæ hoſpitibus & ciuib⁹ aptiora. Præterea ad commoditatem ſalubritatemq; ætate quidem ſalubrioribus vẽtis patere oportebit, hyeme vero apricam eſſe. hoc autem continget, ſi parte altera preſſior anguſtiorq; fuerit, nec longitudini æqualẽ habuerit latitudinem. Videtur autem, vbi magna quædam eſt res familiaris, ibi ſeruus hoſtiarius is eſſe apprime vtilis, qui reliquis inutilis ſit muneribus, vt quæ intro, quæue foras feruntur, ſalua habeantur. Ad vſum autem vaſorum, Laconicus mos erit vtilis. ſingula enim oportet ſuis ſedibus collocata eſſe. ita in promptu ſita nullum afferẽt quę rentibus laborem.

D E F

Sequitur pars de officio vxoris erga virum, & virgo erga vxorem, cum nos eo genere interpretationis, quam Graeci paraphrasim nominant, expressimus, interpretem Aretinum secuti, quandoquidem illam apud Graecos nusquam inuenire potuimus.

Secundum Aretinū

Primi pars, de bona muliere. Cap. 7.

GRegiam & frugi mulierē eorū, quæ in ædibus sint, dominam esse oportet, olaq; ea certis legibus curare: nec permittere quēquam ingredi nisi maritus iusserit. est aūt ei vitanda in primis, vulgaris mulierū infamia: existendūq; vt si quid forte intus acciderit, vni ipsi sit notū: nec cōmittendum vt si qd ingredientes peccauerint, ipsa iure accusari possit, sed vir omnis culpa resideat. Habens præterea in potestate quidquid impendendū fuerit in dies festos, quos ipsi p virum celebrare licetū sit, & sumptu, & vestitu, & reliquo ornatu vtat, minori ēt q̄ leges ciuitatis permittāt. cōsyderandum quippe illi est ad fœminæ cōmendationē & laudē: modestiā, honestatisq; studiū, atq; oīs vitæ decus, multo esse præstantiora, q̄ sint, aut vestimēta pretiosa, aut forma egregia, aut oē aureū ornamentū. quæ enim hoc animo est mulier, optabilior esse cōsueuit, multoq; certiores ac veriores laudes & sibi ipsi & liberis parere, easq; ad senectutem vsq; perferre cōstantius, q̄ quæ fuerit alter animata. ergo ipsa mulier sibi ipsi hunc animū cōparet, & cōstanter reb⁹ domesticis præsit, ex eaq; re laudem sibi quærat. neq; enim satis deceat virū ea singula nosse quæ intus gerantur. At in cæteris vxor omnino assuescat viro obtēperare. nec vero negocijs implicet se quæ ad rempu. pertineāt, aut sui muneris esse existimet, matrimonia cōciliare, seu tractare cōnubia. q̄ si tempus postulabit, vt vel filias nubiles colloc̄et, vel filijs iam adultis accipiat vxores, qd marito placuerit, id sibi rectum eē persuadeat, vsq; adeo, vt cū si vna cū illo deliberet quid agendū, sententiam tū viri semper antepona suæ, nec dubitet, aliquā to absurdius eē, ab vxore solicite curari ea quę foris gerēda sint, q̄ a viro quidqua eorū quæ intus fieri solent, tractari. Etiā quæ bene animata beneq; instituta erit mulier, ad mores mariti se accō modabit, eosq; pro lege habebit, quā ipsi Deus, omnis vitæ moderatricē ex matrimonij necessitudine imposuerit. eos sane mores, qualescunq; fuerint, si sibi æquo animo serendos duxerit, tum ipsa nullum in domo regenda sentiet laborem. sin ægrius ferret, vnq; laborabit, ex quo illud cōficitur, vt vxorē maxime deceat, nunq̄ cum viro suo discordare, semper illi esse obsequentem nō modo in ꝓsperis rebus & ad voluntatē fluentibus, sed ēt in aduersis & tristibus. Itē si quid ille patiat detrimenti vel in rebus externis, vel in corpore, vel in alo, ipsa ne molestius ferat, sed dicto audiēs sit, nisi forte sit in aliqua re turpi atq; indigna obsequendū. nec vero diutius in memoria habeat, si quid vir deliquerit, dū animi sui cōpos nō est, sed ægritudinem potius illius aut imprudentiā excuset. quo enim in hmōi reb⁹ magis illi sedulo morē geret, eo sibi gratioré illū sentiet, vbi animo conualuerit. quin ēt longe meliorē in partem accipiet, quod sibi aliq̄d turpe iubēti nō sit obsecuta, si qñ ad sanitatem

Verus honor matrone ornatus.

A tatem rediuerit. hæc igitur ſedulo cauebit mulier, at in cæteris obſequa-
tur, ac multo quidem diligentius, q̄ ſi ab illo empta in familiā veniſſet. quin ēt cogitet ſe vera ſe emptā ma-
gno precio. nā & vitæ ſocietas, & liberorum procreatio, ad quę duo & multo maxima & ſanctiſſima mu-
nera vocata eſt, magni cuiuſdā pre-
cij loco habenda ſunt. Enā illud in-
telligat, ſe non adeo illuſtrem futu-
ram, nec tm̄ virtutis preconium ha-
bituram fuiſſe, ſi cū eo viro vixiſ-
ſet, qui ſemp̄ fortuna ſecunda vſus
eſſet. fateor quippe in magna lau-
B de verſari, ſi qui in rebus proſperis
ſibi temperare potuerint, at in long-
ge maiore ſi qui aduerſas equo ani-
mo tulerint. magnis. n. calamitati-
bus atque iniurijs non turbari, nec
ſubmiſſius quidq̄ oſtendere ad ani
mi celſitudinē ac magnitudinē per
tinet. opubit ergo à Dijs ne qd vi-
ro accidat aduerſi. quod ſi forte ac-
ciderit, exiſtimet in eo ſe vberē lau-
dis materiam nactam eſſe. exēplaq̄;
ſibi proponat & Alceſtidis & Pene-
lope, quarum neutra fuiſſet tā cele-
bris, ſi cum viro vtraq; fortuna-
C to viciſſet: & illi quidem Admeti,
huic autem Vlyſſis res aduerſas im-
mortalē gloriā peperiſſe. quum. n.
maritis ambę ēt in aduerſa fortuna
fidem conſtantiāq; pręſtiterint, il-
luſtres merito gloriāq; ſignes euaſ-
ſere. ſi quidē q̄ ſe rerum ad volun-
tatē fluentiū ſocias maritis pręſtēt,
facile reperias. at in aduerſis dura-
re non ſolent, niſi q̄ ſingulari boni-
tate pręditæ ſint. quę ſane cuncta id
conficiunt, vt multo ēt amplius ma
ritum reuereri conueniat, nec eun-
dē ideo cōtemnere, qđ neq; ſacram
pudicitiā, vt ait Orpheus, neq; an-
D daciæ filiā, opulentiam, cōmites ſe-
cum adduxerit. & hiſce quidē mo-
ribus ac legibus inſtitutam eſſe mu
lierem oportet.

Leges vir ad vxorē. Cap. 2.

At maritus viciſſim excogitare
debet eas leges, quibus ēt vxor faci-
le vti poſſit. ea. n. ideo in familiam
venit, vt cum viro ſibi eſſent & libe
ri cōes, & vita cōis. quæ quum reli-
ctura ſit filios, qui parentum & viri
ſuorū nomina gerant, quid ijs ſſo
ſanctius quiſpiā in cōe cōferre poſ-
ſit? aut cuius tandē rei virum inte-
gra mente p̄ditū, magis ſtudioſum
eſſe oportet, q̄ vt quū filios quærat,
E qui & ipſius ſenectutē quondā ſint
nutrituri, & vtriuſq; parentis cū ol
pietate ac reuerētia futuri cuſtodes,
domumq̄; vniuerſam ſeruaturi, eos
ex femina lectiſſima atq; honeſtiſ-
ſima ſuſcipiat? Nā ſi quę admodū
oportet, ita illi à parentibus educa-
būtur, & ſanctis pijsq̄; moribus im-
buent, bonitatis laudē facile obti-
nebunt. ſin cōtra, magnū in bonis
animi merito facturi ſunt damnū.
Niſi. n. parentes exēplo ſint filijs ad
recte viuendū, certiſſimam illis ex-
cuſandi ſeipſos, ſi quid aduerſus pa
rentes deliquerint, materiā præbe-
F būt ēt periculū erit, vbi nequiter vi
xerint, ne contemnātur à filijs, atq;
vbi ſenuerint, ne deſerantur.
Quapp nihil olino prætermittat q̄
vult fieri maritꝰ qđ ad vxoris inſti-
tutionem pertinere arbitretur, ſtu-
deatq; ꝓ viribus ex q̄ optima & ꝓ-
batiſſima filios ſuſcipere. & bonum
agricolā imitetur, qui nulli diligen
tię parcit, dum ſemē ſuū in terram
& optimā, & optime excultā iaceat,
ſperans nimirū ex optima optimos
ſe fructus percepturū: cui quidē ſi
quia inimica vis pernitiem intēret,

armar

O armat se aduersus eam, dumq; illaesam conseruet ab hostibus quib ipse exoluit, ne mori quidē dimicādo recusat. & q hoc animo sunt, in primis ad cœlum laudibus ferri solēt. quod si ea q vni corpori nutriendo conducunt, tam sollicite curantur, quantū ēnt tandē in ijs quę ad liberos, quęq; ad matrē pertinent, quæ ipsos liberos sit educatura studium adhibendum? SI QVIDEM hoc vno remedio hominum mortalis conditio perpetuitatē cōsequitur, dum propagatione liberorum semp sam conseruat. & qui parentes facti H sunt, quodquod optant huc dirigere consueuerunt. proinde si quis parui hæc facit, Deos quoq; ipsos parui facere videtur. nam ēt pp Deos q busp̄sentibus sacra fecit, vxorem duxit. eadēq; ratione vxori se multo magis addixit, vt illi secundos à parentibus honores tribueret.

Mulier porro quę mentem non amiserit, NVLLVM sibi maiorem honorem tribui putabit à viro suo, q̄ si castū corpus exhibeat. nec aliū magis in animo feminam q̄ se, habeat, seq; vnā præter cæteras & suā sibi fidam existimet. quod si ille I fecerit, ipsaquoq; vicissim dabit p̄ viribus operam, ne mariti opinionem fallat: ac tanto magis quanto se & iustius & fidelius ab illo diligi animaduerterit. Viri ergo prudentis officium fuerit scire, quo sint cultu parentes, quo vxor, quo liberi p̄ sequendi: vt quum meritos cuiq; honores tribuerit, iusticię sanctitatisq; nomē obtineat. NIHIL.n. fere solēt molestius hostes, q̄ se priuari suis honoribus. nec vero quisq̄ ē, q̄ iā sua sibi auferri videt, alienis q̄ sibi quamuis multa tribuant ē, possit ēē cōtentus. ne vxori nihil magis sui K à viro tribui pōt, q̄ incorrupta, & sancta nō mō corporis, sed ēt totius vitę societas. Ex quo illud conficitur, VT TVRPE sit, hostem integra mēte p̄dere, ex quauis matre sobolē p̄pagare, ne vcs aduersus leges filij liberis & ingenuis similes suscipiant ex ignobilibus feminis. qd si fiat, & vxor p̄prio honore spoliat, & filij iniuria afficiunt, & maritus ignominiā ex hisce vniuersis cōtrahit. Porro ad vxorē quū accedit maritus, nihil inēperantię, nihil procacitatis p̄ se ferat. verecūde ēt loquatur, & q̄ q̄d agit, sanctę honesteq; L agat, & cū fide ac moderatiōe consuescat. peccata aūt q̄ parui momēti fuerint, tametsi volēs peccauerit, illi cōdonet. q̄ si imprudēs quidpiā offenderit, errorē illi suū ondat, sine ol acerbitate. q̄ si metū illi incutere oporteat, adhibeat verecundiā & pudorē. alioqui meretrici potius id gen°, q̄ ingenuę vxori cōueniet. nā vt iusta de ēā virū adhibito pudore & amet vxor & metuat, eius ē vnius p̄priū, q̄ liberaliter sit instituta. Duo.n. sunt genera eorū q̄ alios metuunt: vnū eorū q̄ bus & verecūde & pudēter id accidit pari: cu- M iusmodi & filiorū q̄ ad modestiam cōparent timorē esse op̄ erga parēt es, & ciuū q̄ bōs morib° gaudēt, erga eos qui diligēter amāterq; p̄sunt. alterū eorum, q̄ inimico offensoq; alo id faciūt. qd genus & seruis accidere solet aduersus dominos, & ciuibus aduersus tyrānos. Ex his ergo oībus, q̄ optima cognouerit, maritus eligat, vxorēq; sibi cōciliet, atq; ad fidē p̄bitatēq; instituat, vt nō min° absēs q̄ p̄sens p̄uideat, ipsāq; efficacia iuuādi semp adeē, nec suā

vnius

A vnius tñ, ſed veriuſq; cõbem curare videat. & ſi qñ illi cõtingat vt abſit, tũ vxor ſentiat, nullũ ſe ex oĩb⁹ viro ſuo, aut meliorẽ, aut magis ſibi vtilẽ et cõmodũ, aut magis ſuũ ꝓpriũ reperire poſſe. & quãuis puellã, taliumq; inſtitutorũ rudẽ offenderit, hæc ipſa tñ ille initio ſtatim aggrediat, et ſe cõe vtriuſq; bonũ ſemp ſpectare ſignificet. qđ ſi hanc rõnẽ protinus inibit, ipſeq; ſibi maxime imperare incipiat, tũ & oĩs vitę ſuę optimus gubernator exiſtet, & vxorẽ idoneã reddet, q̃ ijſdẽ inſtituis gaudeat. Siquidẽ ne Homerus quidẽ inuerecundũ, aut amorẽ, aut timorẽ ꝓbaſſe inuenitur: ſed amorẽ cũ verecundia & modeſtia ſemp cõiungit, ſic Helenę Priamũ timẽtis perſonã inducit, his verbis vtẽtẽ:

B Quorũdã Aristarchi lectu reſtimõia ex Homero. Cap. j.

„ Et venerandus es, o ſocer, & mihi, chare timendus.

Vbi nihil aliud vt dicere, q̃ amare quidem illũ, ſed verecunde, & pudẽter. idẽ rurſus oſtendit ex perſona Vlyſſis ad Nauſicaam dicentis:

„ Sic nũc te admiror, mulier, metuoq;.

Eſt aũt peculiaris hæc Homeri ſententia, vt maritus & uxor ſe mutuo inter ipſos his rõibus proſequant.

C nemo eſt enim, qui deteriorẽ ſe quempiã, aut admiretur, aut ueretur. & hoc, quidẽ genere affectus erga ſe uiciſſim uti ſolent, q̃ ſeipſis inter ſe meliores ſunt, & ſuapte natura mites atque humani: ét minus ſapiẽtes, erga ꝑſtantiores ſe ipſis ſapiẽtia. ſi quidem quum hoc animo eſſet Vlyſſes erga Penelopem, quãuis abſens, nulla tamẽ in re illam offendit unquam. At Agamemnon erga uxorem Clytemneſtram non item talis extitit, ſed iniuria illam maxima affecit: qui dum in concione Græcos alloquitur, auſus eſt & captiuã & nulla ꝑſtanti natura prędità, ac potius, ut uere dicã, Barbarã, Clytemneſtrę cõferre, & nullis partibus inferiorem illa, ex qua iam tũ ſuſceperat liberos, iactare. non hercle hoc recte Agamemnon, ſed admodũ praue & inique: qui feminã à ſe captam ui, protinus ſibi adiunxit, priuſq̃ exploratũ haberet, quo illa eẽt erga ſe animo. At uero Vlyſſes quũ apud Atlantis filiã, à qua rogabat, manere poſſet, atq; immortalis euadere, ne tanta quidẽ merce de capi potuit, ut charitatem pietatéq; coniugalẽ proderet. quin etiã C pro maxime ſupplicio habuit, ſe fieri, immortalẽ, amiſſo tanto animi bono. ac ne à Circe quidem potuit adduci, ut apud ſe maneret, tametſi ea ſocios præterea incolumes illi ſe reddituram polliceret. ſed cõtra poti⁹, NIHIL SIBI ſua patria, quãq̃ inculta & aſpera, dulcius uideri reſpondet. itaq; maluit ad uxorẽ & filiũ mortales reuerti, q̃ ipſe fieri immortalis. ſic ſanè ille uxori ſuæ incorruptã fidem præſtabat. qua ex re meruit, ut eandem omnia ab uxore uiciſſim acciperet. Præterea ſi qs D orationem illam diligentius attenderit, quam idem Vlyſſes ad Nauſicaã habuit, planè intelliget, a poeta illam uitæ ſocietatem in primis inter maritum & uxorem probari, quæ coniuncta ſit pudicitiæ. à Dijs enim optauit, ut ei & uirum, & domum, & concordiam cum uiro „ non uulgarem & inuentu facilem, „ ſed raram & frugi præberent. Si „ quidem ait: „ Melius nihil ac præſtantius eſſe „ Poſſe hominum generi, quàm ſi „ uir regat & uxor „

Vna

C Vna mente domum, quo & loco sit, spectare perspicue, poetam, non eum mariti vxorisq; inter se consensum probare, quo vterq; alteri improbe ac turpiter inseruiat, sed eum, qué vtriusque animus prudens, iuste re cteq; conflauerit. hoc quippe sibi vult illud quod ait: REGERE vna mente domum. cui loco idem poeta adiungit: quones inter maritũ & vxorem talis existat concordia, id solere contingere, vt si qui inimici sint, ij summopere angantur: si qui amici, contra: maximis afficiantur gaudijs. poetam porro cuentus p- H bat, hæc vera dixisse. nam quotes maritus & vxor inter se concordes, rebus honestissimis studeant, necessario fit, vt amborum vnus & idem sit animus. deinde vbi ex eadem cõcordia potentiores euaserunt, tum & inimicis lædendi spem auferunt, & amicis vtiles existunt. at ijdem si inter se discordent fit, ex eo vt amici quoq; ipsorum discordent, & ipsi præterea maximam ferant imbecillitatem. itaq; haud obscure præcipit idem poeta, virum & vxorem nequaq̃ sibi inter se obsequi oportere in ijs rebus, quæ improbæ im- I pudicęq; sint. At in ijs, q̃ quoad fieri põt, omnem & pudicitiam & iustitiã sibi coniunctã habeant, q̃ maxime concordibus animis inseruire: & primã interim operã præbere parentibus, vir quidé vxoris nõ minus q̃ suis, vxor aũt viri: secũdam filijs & amicis. tum rerũ quas possidẽt, domusq; vniuersæ, tanq̃ ea cõmunis amborum sit, ita curã sustineãt, vt vterq; alterũ studio ac diligentia conet uincere, idemq; certatim plurimorum bonorum esse aũthor. Ita omni quidem superbia deposita, contra autem, omni pro uiribus assumpta industria, præstet seipsum & meliorẽ altero & iustiorem. tum ambo in omni rerum curatione ac dispensatione, & bonitatem, & animi æquitatem in primis adhibeant: ut extrema ætate, posti q̃ administrande re, onus deposuerint, & omni cupiditate fuerint liberati, possint non modo communibus filijs, sed etiam filiabus ipsis mutuo inter se rationem administratæ familiæ reddere, & ostendere uter iporum in eam plus sedulitatis atq; industriæ contulerit, ac sine mora cognoscere uel ex fortuna quãtum L traxerit mali, uel ex uirtute quantum attulerit boni. In quo certamine qui superior exiterit, unum cõsequetur præmium, quod & potissimũ est habendum, ut Dijs ipsis charus existat. nam ut ait Pindarus, hominibus sibi iuste pieq; actæ ætatis conscijs, dulces quędam spes cor alere consueuit, nutrixq; esse ois generis uoluptatum. alterum, quod felicitati curdam ascribendum esse uidetur, ut à propriis filijs ubi conseruerit, sedulo nutriatur. Quas ob res quicunque uel priuatim, uel publice uitam degit. hunc conuenit M rationem habere omnium tam Deorum, quàm hominum. in primis autem & uxoris, & filiorum, & parentum.

✠

Qui sequitur liber in Græcis codicibus pro Secundo habetur.

ARISTOTELIS DE RE FAMILIARI LIBER SECVNDVS,

Qui continet ea, quæ ad rationem rei comparandæ atque administrandæ pertinent.

Quib⁹ in-ter⁹ ē oportet ratio-nem.

VI res aliquas certa ratione est curaturus, hunc neque locorum, in qbus negocia sint gerenda imperitum esse, & suapte natura ſegnem, atq; industrium, & ipso vitæ proposito strenuū, ac iustum oportet. harū enim partium vbi quæuis vna defuerit, tum in eo negocij genere qđ tractandum assumpserit, multa peccata committet. Curationū autem domesticarū genera (vt summatim ea distribuamus,) sunt quatuor. nam si qua forte alia proferentur, ea in hæc ipsa recidere facile reperiemus: Regium, Satrapicum, Ciuile, Priuatum. ex quibus Regium & amplissimum & simplicissimū esse consueuit. Ciuile autem tū maxime varium, tū facillimū. at vero & perexiguum, & apprime varium quod Priuatum appellauimus. porro his omnibus communia inter se multa sint necesse est. nobis autem ea nunc consyderanda assumpsimus, quæ per se maxime vnicuique contingunt

Primum igitur videamus id quod Regium diximus. Est autem regia quidem administratio, ea quę summam rerum obtinet potestatem: sed in partes distributa ē quatuor. aut enim nummi rationem habere consueuit, aut rerum quæ exportantur, aut earum quæ importantur, aut impēsarum. horum singula suum proprium habēt munus. Nummi quippe rationem haberi tunc dico, quum ex quo genere, & quo tempore illi precium, vel addendum, vel minuendum sit consyderatur. Eorum autem quæ exportant aut importantur, quum, & qñ, & quænam ex his à prefectis accepta, qui Satrapę appellantur, Regi ipsi disponere expediat. Impēsarum autem quum quænam ex his subducendæ sint: et quo tempore in sumptus ipsos, siue in ea quę nummo parari solent, erogandus sit nummus: & an omnino erogandus.

Secūdo autem loco id quod Satrapicum appellauimus. cuius sanè generis partes sunt fere quæ omnes penes ipsos prouentus cōsyderātur. aut. n. hi capiūtur à terra, aut ab ĩis q̃ regionis ipsius propria sunt, aut à mercatoribus, aut à tributis, aut ex re pecuniaria, aut ex reliqs rebus. Horum autem ipsorum & primus & optimus, qui à terra capitur, hic porro est, qđ alĩ fructuarium, alĩ decimam vocāt. Proximus is qui de rebus proprijs comparatur: alibi enim gignitur aurum, alibi argentum, alibi

G alibi ꝛes, alibi alia ꝙcunq; gigni poſſunt. Tertius qui ex mercatibus. Quartus qui ex ħs conſtat tributis, quæ et ad terrã et fora pertinent. Quintus ex paſtione, quę & fructuoſitas & decima appellatur. Sextus ex alijs rebus, qui quidem ſingula capita ipſoꝝ operarios attingit: vnde ẽt nomẽ apud Græcos accepit, ὑπωνυμίαν, ἀπὸ χείρων ἄγων.

Tertio loco Ciuile qđ nominauim⁹ genus exequamur. Huius optimus eſt prouentus ille, H qui de ħs, q̃ propria ſunt regionis, percipit. Proximus, qui de mercatibus, et ħs q̃ ad certamina ludoꝝ ptinẽt. Poſtrem⁹ is, q̃ ex annuis et in orbẽ redeũtib⁹.

Quarto aſit ateꝙ extremo loco Priuatũ qđ vocauimus. qđ genus inæquale quidẽ eſt, propterea quod nõ vnũ quiddam ſpectari ab adminiſtrante oportet: minimum aũt idcirco, qđ & prouentus & ſumptus modici exiſtunt. Cęterum huius ipI ſius generis prouentus is maxime probabilis qui de terra colligitur. proximus is, qui ab alijs in orbẽ redeuntibus rebus. Tertius qui ex argento. Præter hęc aũt, quod of domeſticæ curæ tã quam faſtigium imponi debet, eius ratio in cæteris quidem generibus eſt habenda non negligenter, in hoc autem ipſo præcipua, vt prouentibus ipſis maiores ſumptus non fiant. Quum ergo ipſas partitiones expoſuerimus, tum rurſus nobis id fuerit conſyderandum, ſiue regia K ſit præfectura, ſiue ciuitas, quã curandã ſuſceperimus. & ſi omnes illas partes, quas proxime numerauimus, vel earum præcipuas & maximas ferre poſſit, vtrum cũ ħs omnibus ſit vtendum. deinde quænam genera prouentuum, aut nõ adſint omnino, poſſint tamen parari: aut exigua quum ſint, in maius augeri: vel impenſarum quæ nũc fiant, quænam & quot ſi totæ ſubtrahantur, nihil offendant. L Ita nos quidem hactenus quũ ea quæ ad curationes domeſticas, tum ea quæ ad harum ipſarum partes attinent, iam dixi mus. Sequitur deinceps vt huic parti in vnum collecta ſubiungamus, quæ nonnulli priorum ætatem ad prouentum pecuniarum parandum, fecerunt, aut ẽt artificioſe moderati ſunt: ea dũtaxat quæ memoratu digna iudicauimus: quippe q̃, ne hãc quidem hiſtoriam inutilem fore cenſeamus. erunt.n. nonnulla ex his, quę quiſpiam ħs faciM le accommodabit, quæ ipſe adminiſtranda ſuſceperit.

CYPSELLVS Corinthius, ꝙ quũ Ioui vouiſſet, ſi dñs fieret ciuitatis, ſe illi omnia quęcunq; eſſent Corinthijs, dicaturũ, eos quęcunq; haberẽt, iuſſit deſcribere. deinde à ſingulis, vbi ad hũc modũ deſcripta habuit, decimã pꝛtẽ accepit. reliquis aũt partibus eos ad lucrũ exerceri iuſſit. cũ anno vertente, rõnem

Varia ciuitatis pla. ſ. vtil eſſe poſſ.

ean-

A eandem ſeruauit. ita decē anno
rū ſpatio cōtigit, vt et ille habe-
ret oſa, q̄cūq; ſacraſſet, alia Co-
rinthū, q̄ adepti erāt, poſſideret.
2 LYGDAMIS Naxius quū
exules eieciſſet, nec qui illorum
res vellet emere, niſi paruo pre-
tio, inueniret, ipſis exulibus vē-
didit. Statuas quoq; et alia eiuſ-
dē generis dona dīs immorta-
libus dicāda, q̄cunq; illi in qui
buſdā officinis imperfecta reli-
querant, partim ipſis exulibus,
B partim cæterorū cuiq; volenti
ita vendidit, vt ementis nomen
vnicuiq; rei ſic ēpteq; inſcriberet.
3 AT Bizantij quum pecunia-
rum indigerent, loca ſacra quæ
apud ipſos publicauerant, ven-
diderunt, fructuoſa quidem ad
certum tēpus, nullum autem fe
rentia fructum, in perpetuum.
eadem ratiōe vſi ſunt in ijs, quę
ſodalitia, & quæ tribuum ſin-
gularum propria erāt, itē quæ-
cunq; in priuatis locis ſita. ma-
gno. n. pretio emebant ij quorū
C erat reliqua poſſeſſio. ipſis autē
ſodalibus alia publica p̄tio ad-
dixerunt, quęcunq; vel gymna
ſium, vel forum, vel portum at-
tingerent. loca aūt in foro vbi-
cunq; quid quis venderet, nec-
non ex mari piſcationē, oēmq;
ex ſalis venditione prouētum,
loca præterea vbi & præſtigia-
rum oſtentatores, & qui diuini
appellantur, & pharmacopolę,
alīq; eiuſdē generis hoſes ſuas
artes exercerent, tertiæ partis
eius, q̄d in ipſis conficeretur, tri
buto onerarunt: ius vero com- D
mutandæ pecuniæ vni menſæ
addixerunt. alias aūt aut alteri
vendere, aut emere ab altero ne
mo prorſus poterat. alioqui il-
lis ipſis mulctabat bonis. Rur-
ſus quū apud eoſdem lex eēt, vt
ne quis ciuis haberetur, qui nō
vtroq; ex ipſis parente progeni
tus foret, ipſi vero pecuniarum
indigerent, decreto ſanxerunt,
vt qui ex vno duntaxat ipſorū
natus eſſet, ſi tricenas minas cō
ferret, ciuis exiſteret. Rurſus
quū vno eodemq; tpe & anno- E
næ caritate, & pecuniarum in-
digentia præmerentur, nauigia
quę ex Ponto venerāt, deduxe-
rūt in portū. quū aūt poſt ali
q̄d tēp⁹, mercatores moleſtius
eā rē ferrēt, vſuras illis decimas
pro tributo impoſuere. ementi-
bus aūt quidpiam, id oneris im
poſuerūt, vt decimā partē ſeor-
ſum à pretio penderēt. apud eoſ
dem vero quum inquilini nō-
nulli poſſeſſiones fœnore obli-
gatas haberent, ſoluendoq; non F
eſſent, ſtatuerunt, vt quicunq;
tertiam fœnoris partem attuliſ-
ſet, oī obligatione ſolutus, pro-
prium ius poſſidendi retineret.
HIPPIAS Athenienſis coe- 4
naculorū eas partes, q̄ i vias pu
blicas eminebāt, ipſoq; aſcēſus,
ſepimētaq; ante domos veſtibu
lis ſimilia, itē ianuas q̄ foras ape
rirent, venire iuſſit. emebāt er-
go ij quorū poſſeſſiōes ipę erāt.
itaq; magnā pecuniarum vim
coegit: nummū vero qui tunc

Athe-

G Atheniẽſibus in vſu erat ab vſu amouit: certoq; illo pretio cõſtituto, iuſſit iterum ad ſe referri. quũ aũt conuenuiſſent, vt nouũ monetę genus excuderent, idẽ argẽtũ expoſuit. ſi qui vero aut nauibus pręficiendi, aut tribuũ ſuarum duces futuri, aut choris ſumptum ꝓbituri erant, aut alia ei⁹ generis munia obituri, in q̃ eſſet aliquid impendendũ, ħs primũ tolerabilem ac modicã irrogauit mulctam: deinde iuſſit, volentẽ vnũquenq;, vbi H eam mulctã perſoluiſſet, numero eorũ adſcribi, qui ſuo munere perfuncti eſſent. Mineruæ aũt ſẽ ſacerdoti, cuius tẽplũ erat in arce, afferri pro quo libet mortuo ordei menſurã vnam, & tritici alteram, & obolum vnum. ſi cui vero puer, aut puella naſceret, hoc ipſum nihilominus.

5 ATHENIENSES vero, q̃ Potidæam incolebãt, quum pecuniarum ad gerendũ bellũ indigerent, iuſſerunt res quæ poſſiderent ab oſtibus conſcribi, nõ I coniunctim apud ſuum cuiuſq; populũ, ſed ſingillatim, in quo quiſq; loco eſſet, vt qui paupereꝫ eſſent, ipſi quoq; cenſeri poſſent. cuicunque aũt nullum oſno erat poſſeſſiõis genus, huius corpori mulctã indicebnat, minas duas. ab his igitur rebus q̃ conſcriptũ fuerat, integrum quiſq; ciuitati repręſentabant.

6 ANTISSAEVS aũt quum ciuitas indigeret pecunĳs, ſolitiq; eſſent Dionyſia quę dicuntur ſacra ſplendide celebrate, in K quę quũ alia multa inſumebãt, q̃ annũ comparabant, tum ẽt victimas ingenti pretio, iamq; inſtaret hic ſolennis dies: tũ illis perſuaſit, vt, & vouerent in proximũ annũ Dionyſio ſe eadem duplicata reddituros, et ea ipſa quæ collegiſſent, nunc venderent. ſic igitur ab illis nõ mediocris pecuniarũ ſumma, qua pro tęe vti poſſent, coacta eſt.

LAMPSACENI aũt quum 7 magnus apud ipſos triremium numerus expectaretur, & farinæ medimnus quaternis drachmis veniret, ħs q̃ in foro vendebant, imperarũt, vt ſenis drachmis venderent. olei quoq; menſurę quę triobolo amplius quaternis veniebat, vinię atq; aliarum eiuſmodi rerũ, eadẽ rõne precium auxere. ita ſuum is recipiebat, q̃ priuatim rei ipſius dominus erat, quod autem eo amplius ſupererat, ipſa ciuitas. itaque pecunĳs abundaut.

HERACLIENSES quo tẽ 8 pore ħs, q̃ apud Boſphorũ erãt M tyrannis, naues miſerunt quadraginta pecunĳs indigebãt. ergo à mercatoribus et frumentũ oẽ, & oleum, & vinũ, et ſi quid aliud in foro venale habere ſolent, coemerunt. quum aũt inſtaret tempus, quo iam pretiũ ſolui oportebat: & mercatoribus optimum factu viſum eſt, ab ipſis non ſingillatim dimenſa, ſed confertim oſa venundari onera: & illi alia rõne tribuẽtes,

A tes, non mercedē, ſed ipſum ſo-
rū onerarijs nauibus impoſue-
runt: & q̄ſtorē ſingulis nauib⁹
præfecere. quū aūt inhoſtilē re-
gionem peruenijſſent, emebant,
ſcilicet ab illis milites. omneq̄
prius coactum eſt, q̄ imperato-
res pro mercede argentū iterū
redderent. quare cōtigit vt idē
argentum impēderetur, donec
domum redirent.

9 LACEDEMONII vero pe-
cunias ſibi ad reditum in patriā
poſtulantibus Samijs, decreto
B ſanxerunt vnum diem & ſe, &
ſeruos, et iumēta nihil omnino
præſtare. quantumq̄ in cibū ſo-
litus eſſet vnuſquiſq̄ impende-
re, tantum Samijs dare.

10 AT Carthaginenſes, quū mul-
tos in ciuitate haberent merce-
narios milites, nec mercedem,
quam illis debebant, diſſoluere
poſſent, ediderunt, vt cuicunq̄
ciui, aut inquilino ius eſſet rapi
næ aduerſus ciuitatē aut priua-
tū quempiā, ſi vellet recipere, is
C deſcriberet. ita quum frequen-
tes deſcripti eſſent, nauigia quę
in Pontū nauigabant, probabi-
li quadā obiecta cauſa diripue-
runt: certūq̄ conſtituerunt tē-
pus, in quo ſe ius reddituros de
ijs ipſis rebus dicerent. quum
ergo multa eēt coacta pecunia,
ipſos quidē milites dimiſerunt,
de direptiōibus autem iudicio
diſceptarunt. ijs autem qui in-
iuſte direpti fuerant, ciuitas ip-
ſa de ſuis prouētibus ſatisfecit.

11 CYZICENI aūt ſeditiōe or-
ta inter ipſos, & in ea ſeditione D
victoriā obtinēte plebe diuiti-
bus comprehenſis, quū pecu-
nias deberent militibus, decre-
uerunt, non morte afficere eos
quos cōprehēderant, ſed mul-
ctatos pecunia ſ exiliū mittere.

CHII vero pecunijs indigen- 12
tes, quum apud ipſos lex eſſet,
vt æs alienum publicę ſcriptu-
rę mandaretur, decreuerūt, vt
qui quidem deberent, id ipſum
qđ deberent, ciuitati repręſen-
tarent: ciuitas vero ipſa ex ſuis
prouentibus vſuras ijs qui fœ- E
nerauerant, redderet, donec ſor
tem adæquarent.

MAVSOLVS Carię tyrānus 13
rege à ſe tributū p̄ nuncios exi-
gente. regionis opulentiſſimos
coegit, ac regem tributū flagi-
tare indicauit, ſibi vero nō eſſe
vnde illud diſſolueret. tū quī-
dā ad hoc ipſum cōparati viri
è veſtigio illi polliciti ſunt quā-
tum quiſq̄ eſſet collaturus. qui
quum hoc feciſſent, opulentio-
res qui erāt, partim pudore ad-
ducti, partim metu, longe illis F
plura polliciti ſunt. idq̄ ipſum
p̄ſtitere. Iterū pecunijs indigēs
Mylaſſenſes congregauit, eisq̄
dixit: ciuitatē quidē illam, quæ
ipſius eſſet mater, ſine muro eē:
à rege aūt exercitū duci aduer-
ſus eā. velle ergo ſe à Mylaſſen-
ſibus conferri pecunias ab vno
quoq̄ quāplurimas. hiſce, inqt,
pecunijs quas nunc in medium
cōferetis, ēt eas q̄ vobis ſupere-
runt conſeruabitis. quum autē

G multi contuliſſent, ipſe quidem pecunias habuit, murum autem condi in præſentia Deo, inquit, non placet.

14 CONDALVS Mauſoli legatus, vbi ipſi iter p prouinciã facienti pecudem quiſpiam, aut vitulum attulerat, deſcribebat & nomen eius qui dediſſet, et tẽpus quo dediſſet. tũ eum ipſum alere iubebat, donec ipſe reuerteretur. at vero vbi ſatis diu ſe cõmoratũ putauerat, rõtinabat quãtũ interim fructus ex eo p-
H cipi potuiſſet: & vtrunq; tũ animal ipſum, tũ fructũ ab eo q nutriuerat, exigebat. Arborum ẽt quę in vias regias, aut impendebãt, aut cadebant fructũ precio addicebat. q; ſi quis miles deceſſiſſet, vectigalẽ drachmam pro corpore efferẽdo imperabat. inde ergo ſimul ipſe argentum capiebat, ſimul duces eundẽ fallere nõ poterant, quo tẽpore miles occidiſſet. Idẽ quum Lycios animaduerteret capillo impenſius gaudere, literas á rege dixit
I veniſſe, quę iuberẽt capillos ad capitũ ornamenta ex ñs cõcfiiẽda ſubmittere. itaq; ſibi à Mauſolo eſſe imperatũ, vt eos tonderet. ſe tñ ſi certam pro ſingulis capitibus pecuniam velint pendere, aduecturum ex Græcia capillum. illi vero libenter quod petebat tribuerũt multęq; ex ígẽti turba coactę ſunt pecunię.

15 ARISTOTELES Rhodius Phocæã ſperio obtinẽs quũ pecunñs ſdigeret, duasq; Phocę-
rũ cerneret factiões, ad alterã eo K
rũ ſecreto verba fecit, affirmãs ſibi alteros pecuniã polliceri, ſi rẽpu. inclinare ad ipſos mallet: ſe aũt malle ab ñs accipere, & ciuitatis curã ad eos adminiſtrationẽq; transferre. vbi ergo hęc audiuerũt qui tũ aderant, illico quãtũ poſtulauerat pecuniarũ p̃buere. tũ ille rurſus alteris indicauit, q; ab illis prioribus ruhiſſet. itaq; hi quoq; dederũt nõ pauciora. quum ergo ab vtriſq; accepiſſet, tũ vtroſq; alteris con-
cilians, ad concordiã reuocauit. L
ipſos aũt ciues cõpluribus controuerſiis cernẽs implicitos, magnasq; inter ſe ex multo tẽpore hẽre illatas acceptasq; iniurias, forũ ñs conſtituit, quo poſthac tanquã bello decertarent: prænonuitq; ſi qui iudicio foroq; illo vſi non eſſent, (legẽ aũt tulit quatenus vterenẽ) nulla ñs amplius fore de prioribus criminibus iudicia. tũ multarũ cãrum temerariam vel aggreſſionẽ vel omiſſionẽ, item eas quarũ crimina mulctarentur pecunia ad M
ſeipſum reuocans, & ab vtriſq; per alteros capiẽs, pecuniarum non exiguam ſummam coegit.

CLAZOMENII autẽ quum 16
eodem tẽpore & annonæ & pecuniarũ indigentia prẽmerenẽ, decreuerũt, vt q̃buſcunq; apud ipſos oleũ eſſet priuatim, hi fœnerarenẽ illud ciuitati. nã huiuſce generis fructus magna eſt in regiõe eorũ copia. vbi ergo illi fœnerati sũt, tũ hi cõducta mercede

A cede nauigia ad mercatus emiſe
rūt, vnde ipſis veniret frumētū
oleī pretiū pignoris loco obligā
tibus. rurſus talēta viginti mer
cedem militibus debentes: nec
habentes vnde tātam ſummam
diſſoluerent, ductoribus annuā
vſuram quaterna talenta conſti
tuerunt. ſic vero quum nihil
amplius de ſorte ipſa detraherēt
ſemper autem in caſſum impen
derent, nummum pro argenteo
ferreum excuderunt, ad viginti
talētorū ſummā: quē deinde ḡs
B q opulētiſſimi in ciuitate erāt,
ſingulis tñ pro rata portioni tri
buētes, ab illis ipſis tantundē re
cepere. hac rōne & vnuſquiſq;
ex priuatis ciuibus habuit, qd
I quotidianū vſum impēderet,
& ciuitas ipſa ære alieno libera
ta eſt. poſt aūt quum ex prouen
tibus vſurā illis detuliſſent, atq;
vnicuique ſemp diuidentes pro
rata parte diſtribuiſſent, ferreos
nummos retulerunt.

17 SELYBRIANI vero egeſta
C te pecunię laborātes, quū apud
ipſos lex eſſet, ne frumētū ab ip
ſis ad eos qui fame pręmerent,
exportari liceret, frumētoq; ve
tere abundarēt, decreto ſanxe
runt, vt à priuatis frumentū ci
uitati pręberetur certo conſtitu
to precio, ita quidē vt apud ſin
gulos annuus relinqueretur vi
ctus. deinde vbi qđ ipſis preciū
rectū viſum eſt, conſtituerunt,
exportandi poteſtatem vnicui
que volenti fecere.

18 ABYDENI aūt quū ꝓp ſedi
tionē, agrū inculti atq; inertē D
haberēt, nec inquilini quidquā
ipſis cōcederēt, ꝓpea qđ ēt tum
ipſis deberent, ſciuerūt, vt cuiq;
volēti liceret, ruſticis fœnerari,
q ſuū op⁹ facerēt, primiq; ipſi ex
eo fructu emolumētū ꝓciperēt,
cęteri vero ex ḡs q reliq eſſent.

AT Epheſij in pecuniarū ino- 19
pia legē tulerūt, ne feminę apud
ipſos aurū geſtarēt, & qcunq;
in ꝓſentia haberēt, ciuitati mu
tuū darent. Colūnis aūtē quę in
templo erant, certo argenti deſi
nito numero, quē cōferre opor- E
teret, nomen eius qui argētum
dediſſet, inſcribi permiſerunt,
tanquam is dedicaſſet.

AT Dionyſius apud Syracuſa 20
nos, dū pecuniā cogere vult, cō
ciōe aduocata, dixit, viſam ſibi
eē Cererē, q oēm muliebrē orna
tū ferri in tēplū iuberet. ac ſe q
dē primū oſtum, ſuarū femina
rū ornatū iā attuliſſe. poſtulare
ergo vt cæteri quoq; idē faciāt,
ne qua Deæ ſdignatio aduerſus
ciuitatē oboriat. qđ ſi quis hoc F
ſibi faciendū nō putauerit, hūc
ſe, ꝓfacrilegū reo habiturū. itaq;
quū oēs quę apud ſe erāt, & ꝓp
Deā & ꝓp illū, attuliſſent, Deæ
quidem rem ſacrā fecit. at orna
tū oēm ipſe abſtulit, tanquā ab
ipſa Dea mutuat⁹. quū aūt pro
greſſu tēporis, feminę rurſus ge
ſtarēt, idē iuſſit ſi qua vti vellet
aureo geſtamēto, ab ea res quaſ
dā, certas ac definitas ſ tēplo di
cari. Idē ędificaturus triremes,
quū ſciret futurū vt ſdigeret pe

G cumq; , concione aduocata , dixit,quandã ſibi,tunc prodi ciuitatem, ad quã accipiendã pecunia eſſet opus. ergo & ille poſtulauit vt ſinguli ciues ad ſe binos afferrent ſtateres , & hi qđ iuſſi ſunt attulerunt. poſt aũt bidui ſiue triduiinteruallo ſteriecto, quũ diceret ſe ab incepto aberraſſe, neq; rem ad exitũ potuiſſe ꝓducere, hoſtes laudauit , ſingulisq; qđ attulerant reddidit. quo facto & animos ſibi ciuiũ recõciliauit,& illi haud ita mul
H to poſt, quũ iterum ſe recepturos ſperarent, iterũ attulerunt: qđ ille ad naues cõſtruendas retinuit. Itẽ Dionyſius dum argẽti ce ſiã non habet , plumbeum nummũ percuſſit. deinde quũ aduocaſſet concionẽ , multa de percuſſo nummo verba fecit. illi aũt quamuis inuiti, tñ qđ ab illo propoſitum eſt,ſciuerũt. ita vnuſquiſq; vt quod plumbeũ erat pro argenteo haberet , animũ induxit. Rurſus idẽ pecuniarũ inopia laborans, poſtula-
I bat vt ciues ſibi afferrẽt . q quũ ſe habere negarent,tũ illæ q̃ domi habebat ſuppellectilia, ꝓducere cœpit ac vendere,tanq̃ is q inopia coactus hoc faceret.quæ dũ Syracuſani emunt , ille interim quid quiſq; emeret, cõſcribebat. vbi aũt preciũ ſ ſingulis depoſitũ eſt,tũ ille quã quiſque ſuppellectilẽ emiſſet, eã ad ſe ab ĩtidẽ iuſſit referri. Quum aũt ciues propter huiuſcemodi tributa pecora ſiue iumenta non alerent, dixit,ſibi ea ſatis eſſe, quæ K hactenus contuliſſent: quod ſi qui nũc acquirerent , ea ſore ñs q acquiſiuiſſent immunia. ita quum multi breui tpe tanquã habituri immunem , rem multã pecuniariã cõparaſſent , vbi tẽpus eſſe iudicauit , ea cenſeri iuſſit,tributumq; impoſuit. ciues ergo indignati , qđ ſe deceptos animaduerterẽt, ea mactabant & vẽdebãt. ſed vbi aduerſus hoc, ille ea mactari iuſſit dũ taxat quibus in diem opus eẽt. L tũ illi ea ſacris offerebant occidenda . at cõtra ille edicto prohibuit, ne feminini generis vllę hoſtię cæderent. Idẽ rurſus quũ pecuniarũ indigeret, iuſſit omnium apud ſe deſcribi pecunias quicũq; domi ſuę pupilli eẽnt. vbi vero horũ pecuniæ ab alĩs quibuſdã deſcripeæ ſunt,his ipſe tã diu eſt abuſus , quoad illorũ quiſq; ad legitimã peruenit ætatẽ. Rhegio vero à ſe capto, concionẽ coegit,dixitq;,à ſe qui dẽ illos iure optimo venire poſ ſe: tñ ſi ab illis nunc ea recipiat, M quæ in bellũ illud impenderit, ternasq; pro ſingulis corporib⁹ minas, dimiſſurum illos. Rhegini ergo hęc audiẽtes, quęcunq; apud ſe vnquã occulta habuerant,ea in apertũ protulerũt. & qui pauperiores erant partim à ditioribus, partim ab hoſpitibus ſuis mutuantes , ꝓbuerunt quãtũ ille rei pecuniariq; poſtulauerat . q quũ ab illis accepiſſet, eorũ nihilominus corpora

venire

A venire iussit. necnō ꝙcunq; ab illis tunc ē latebris prolata fuerāt suppellectilia, ꝓsa omnino ꝓhendit. Mutuatus ēt à ciuibus pecunias, quod diceret eas se illis redditurum, vbi illi quod deberant, repetere cœperūt, iussit singulos quārū quisq; haberet argenti, ad ipsum ferre. ꝙ si qs nō tulisset, mul. Hanc huic irrogauerat mortē. quū ergo allatum esset argentū, monetā percussit atq; edidit, drachmā vcq; ꝙ duabus drachmis valeret. ita factū

B est, vt illud quoq; ipsum, qđ antea debebatur, ad eundē referrent. Idē nauibus centū in Heturiā aduectus, ex matris Matutę fano, et auri & argenti magnū numerū, itemq; reliquum ornatū non exiguum diripuit. Deinde aut ignorās à nautis itē haberi nō pauca per prēconem edixit, vt singuli eius qđ quisq; haberet, dimidiū apud se representarēt, reliquū vero dimidiū illius foret, qui illud prēhēsum haberet. ꝙ si quis dicto audiēs

C nō fuisset, mortē ei dixerat pro mulcta futurā. nautæ igitur rati si dimidium attulissent, reliquū se habituros impune, id ipsum attulerunt. at ille vbi priora accepit, reliqua nihilominus afferri ad se iussit.

21 MENDAEI vero, quē e portubus reliqs; vectigalibus capiebāt, prouentū, hunc in ciuitate administrāda vsurpabant. quæ aūt ipsis vel à terra, vel ex domicilijs pendebant tributa, ea non exigebāt, sed eos q haberēt de- D scribebāt. ꝙ si qñ pecuniarū aliqua indigentia euenisset, tū vero debētes, qui erāt, eā ipsam soluebāt. ita fiebat, vt ꝑtu tum illud tēpus, quo ol eadē pecunia abusi fuerant sine vsur. lucrarent. Idē cū Olynthijs bellū gerētes indigētesq; pecunijs, quū abundarent mācipijs, sciērūt, vt relictis vnicuique mare vno & femina vna, cūcta alia venderent, vt priuati q essent, possent ciuitati commodare pecunias.

CALISTRATVS aūt in Ma- E
cedonia, quū porroriū si qñ ma 22
ximi veniebat, vicenis nō amplius talentis veniret, effecit, vt eius summę duplū inueniretur. animaduertens enim nullos vnquā emere nisi opulentiores, ꝓpterea ꝙ vicenū talentorū spōsores dare oportebat maximi census viros, ꝑ prēconē edixit, vt qui vellet emeret, spōsoresq; tertię partis exhiberet, aut quāti quisq; ꝑsuadere alteri posset.

TIMOTHEVS Athenienſis 23
quū bellū aduersus Olynthios F
gereret, argentoq; indigeret, æs percussit distribuitq; militib⁹. indignātibus aūt illis affirmauit & mercatores, & quicūq; in foro vēderent, eadē rōne vendituros. ipsis aūt mercatoribus ꝑ dixit, ꝙcunq; æreū nūmū quis accepisset, eodem vt rursus ea ꝙ regio ferret venalia, quęq; producerent ex ꝑda, mercarēt. quibuscunq; aūt ipsis æreus relinq- ref nummus, ñ vt hūc ad se re-

G ferrent, & pro re, argẽti tantu-
dẽ acciperent. Idẽ apud Corcy-
rã bellũ gerens laborans⁊ ino-
pia, militibus ſtipendiũ flagitã-
tibus, nec iã ipſi fidẽ habẽtibus
ſed minitãtibus ſe ad hoſtes trã-
ſituros, concionẽ aduocauit, di-
xit⁊ argentũ propter aduerſas
tẽpeſtates ad ſe ferri nequiuiſſe.
ſed qũ antea illis triũ menſiũ ſti
pendiũ dediſſet, hoc ſe nũc illis
impune gratia⁊ remittere, tan-
tã ſibi eius copiã adeſſe. itaq; ſuſ
picati milites nunquã illum tã-
H tã pecuniæ ſummã ipſis tã pro-
dige elargiturũ, niſi re vera ſ ex
pectatiõe haberet quas dicebat
pecunias, q̃uere poſt hac, nec
efflagitanda mercede moleſtio-
res ei fuerũt, donec ille geſſit q̃
voluit. poſt aũt dum Samũ ob-
ſidet, fructus oẽs, omnemq; ex
agris prouentũ Samĩs ipſis vẽ-
didit. ita ad mercedẽ militibus
ſoluendam pecunĩs abũdauit.
Idẽ quum rerum q̃ ad viuendũ
neceſſariæ ſunt, in caſtris penu-
riam cerneret pp eos qui adue-
I niebant, quicquid tritici vena-
le habẽdum erat, molere vetuit:
nec idẽ dimenſum vendere me-
dimno minus: neq; itẽ de liquo
ribus partem vllam ea mẽſura
minorẽ, q̃ proprie metreta vo-
cat. ergo ipſorum ordinum du-
ces, q̃ q̃ manipulis præerant, q̃
aceruatim congeſta emerant, ea
minutatim, poſtea militibus di
ſtribuebãt. et q̃ ventitabant, ſe-
cũ ferebãt, q̃ neceſſaria ſibi pu-
tarent, ad victũ, q̃ deinde abeũ-
tes vendebãt, ſi quid reſidui ip- K
ſis foret. ex quo id euenit, vt mi
lites victu abundarent.

DIDALES Perſa quũ habe- 14
ret milites, ea quidẽ q̃ ad quoti
dianũ victũ neceſſaria erãt, illis
ex hoſtili terra ſuppeditabat.
ſed quũ ab ĩ fidẽ militibus num
mos flagitaret, nec haberet va-
de diſſolueret, iamq; diſſoluen-
di tẽpus aderat, tale quiddã ma
chinatus eſt. cogit ad concionẽ
milites, rie⁊ ſibi quidẽ pecunia
rũ nunc copiã nunc ſuppetere,
verũ eas adeſſe in quodã loco: L
& locũ ipſum vbi eſſent, nomi-
nabat. quinetiã motis caſtris il-
luc ire cœpit. deinde vbi ad lo-
cũ propius acceſſit, progreſſus
in illum, accepit ex ĩs q̃ in loco
erant fanis, quidquid vaſorum
argenteorum deprehẽdit. dein-
pe ſtratis iumẽtis tanquã argen
tũ geſtantibus, taliaq; pre ſe fe-
rentibus, procedebat. q̃d mili-
tes conſpicati, ratiq; oẽ illud ar-
gentũ eſſe, q̃d vehereẽ, animis q
dẽ ipſi confirmati ſunt, tanquã
mercede recepturi. at ille dixit M
oportere ad Amiſum peruenire,
ibiq; ipſos authorari. iter porro
ad Amiſum et multorũ erat die
rũ, & hyberno tẽpore faciẽdũ.
itaq; toto hoc ipſo tẽpore eodẽ
exercitu facile eſt abuſus: quip-
pe q illi ad victũ neceſſaria tan-
tũmodo p̃beret. ipſe aũt tũ opi-
fices, tum caupones, atq; inſtito
res, apud quos quidpiã cõmu-
tari poſſet, in ſuis caſtris habe-
bat: alĩ vero nulli q̃dquã pror-

ſus

A ſus taliũ rerum facere licebat.
25 CHABRIAS Atheniẽſis Taoni regi AEgyptiorũ exercitum quidẽ habenti, ſed pecunijs indigẽti, hoc conſiliũ dedit, vt ſacerdotibus diceret oportere tũ ex ſacris nonnulla, tum ẽt ſacerdotũ multitudinẽ propter ſumptum amoueri. quod quum audiuiſſent ſacerdotes, & vellent oẽs ſuum penes ſe quiſq; ſacrũ manere, pecunias, tã oẽs q̃ priuatas illi afferebãt. verũ vbi ab oĩbus accepit, tum iuſſit illis imB perari decimã dũtaxat partem eius, qđ ante hac ſoliti eſſent, tã in ſeipſum, q̃ in ſacrum impendere: reliquas vero nouẽ partes ſibi ipſi fœnerarẽtur, donec qđ aduerſus regem Perſarum gerebaſ bellũ, finẽ acciperet. Quicũque aũt ædes aut domicilia haberẽt, ab ijs oĩbus cõferri iuſſit, quantũ ipſe oportere cõſtituiſſet. ſingulis item corporibus eadẽ rõne tributum impoſuit. q̃ vero frumentũ, aut vendebant, aut emebãt, hos vltra pretiumC ipſum, obolũ vnum pendere in ſingulas mẽſuras iuſſit. ad hæc in ſingula nauigia ſingulaſq; officinas, aliaſq; itẽ quoduis aliud opificij genus præferentia, decimã operis effecti partẽ tributi loco ſoluendã imperauit. Idẽ extra fines ducturo exercitũ iuſſit quidq̃d ab vnoquoq; nõ ſignati argenti aut auri poſſideretur, id à ſingulis ad illũ allatum repręſentari. quum aũt quãplurimi attuliſſent, argento quidẽ ipſe vti illum iuſſit, eos vero qui D illud dediſſent, commendari nauium præfectis, vt his illi ex tributis ſatisfacerent.

IPHICRATES Athenienſis 26 quũ Cotys militiã coegiſſet, ei pecunias ſuppeditauit ad hunc modum. iuſſit imperare hominibus q̃ ſub ſperio ſuo eẽnt, vti tĩ ſibi terrę ſinguli ſererẽt quãtũ terna medimna caperet. quo facto magna frumẽti copia coacta eſt. hoc ille ad loca vbi mercatus agerent miſſum ſubuendidit. itaq; pecunijs abundauit. E

COTYS Thrax cogendi exer 27 citus cã mutuabaſ à Perinthijs pecunias. Perinthij aũt eas illi non dabãt. poſtulauit ergo vt e ciuibus ſuis ſaltẽ aliquos darẽt in quorũdã locorũ cuſtodiã, vt ipſe interim iis quos tunc in p̃ſidijs habebat, militib⁹, liberi⁹ vti poſſet. tum vero Perinthii ſe dominos locorũ futuros rati, è veſtigio qđ iubebantur fecere. at Cotys eos q̃ miſſi fuerant ſub cuſtodia aſſeruatos reti- F nuit iuſſitq; quas mutuabaſ ab illis pecunias miſſis dãnũ qui acciperent, ad ſe referre.

MENTOR fili⁹ quũ Hermeã 28 cõprehẽdiſſet, iãq; eius loca obtineret, curatores d̃ſcũq; Hermeas ipſe p̃fecerat, ſuis ſe tenere locis iuſſit. vbi vero aſo cõfirmati ſũt oẽs, et qđ pri⁹ apud ſe habuerãt, nõ amplius aut occultũ, aut exportatũ haberi oportere rati ſunt, tũ vero correptis illis, oſa pariter q̃ illis erãt, cõprehẽdit.

G MEMNON Rhodius Lampſa
29 cũ imperio obtinẽs atq; ſdigẽs
pecuniarũ, ditiſſimo cuiq; cer-
tã argenti ſummã conferẽdam
adſcripſit. his porro ab alijs ci-
uibus ſatisfactũ iri affirmabat:
vbi vero alĳ ciues contulere, tũ
idem hãc quoq; pecuniam ſibi
ad tẽpus iuſſit cõmodari: et lin
gua nũcupauit ad qđ vſq; tẽp⁹
illis eſſet redditurus. Idẽ rurſus
quũ pecuniarum indigeret, po-
ſtulauit vt illi afferrẽt: receptu-
ros aũt ex prouentibus tantum-
H dẽ addebat. itaq; illi attulerunt
ſperãtes e veſtigio ſatisfactionẽ
futurã. quum vero iã percipiẽ-
dorum prouentuum tẽpus ad-
eſſet, ſibi his itẽ pecunĳs eẽ op⁹
affirmauit, illis autẽ poſt reddi-
turũ cũ fœnore. Idẽ militãtibus
mercedem ac ſtipẽdia ſex anni
dierũ denegabat, illos dictitans
p hoſce dies, neq; ſ cuſtodia, ne-
q; ſ ſtinere vllo eẽ, neq; ſumptũ
facere cõſueuiſſe. dicebat autẽ
priuatim libertati dicatos, atq;
ex intercalatione vacãtes dies.
I Idẽ militibus antehac ꝓximo à
ealẽdis die ſtipẽdia dare ſolit⁹,
tres primi mẽſis dies ꝑterĳt, ſe-
quẽtis quinq;, atq; ad hũc mo-
dum progreſſus peruenit tan-
dem ad trieſimum.

30 CHARIDEMVS Oreitanus
AEolidis qđã obtinẽs loca, Ar-
tabazo exercitũ cõtra ipſũ du-
cẽte, pecuniarũ qbus militi ſa-
tisfaceret, indigebat. initio igĳ
proferebant. poſtea ſe amplius
habere dixerunt. at vero Cha-
ridemus quẽ maxime prouẽtus K
locũ eſſe cenſebat, huius incolas
ſiue nũmorũ qdpiã ſiue aliud
ſuppellectilis genus prætioſius
haberẽt, iubebat in aliũ locum
tranſmittere. ſe illis tranſmittẽ-
tibus præbiturum comitatum.
ipſeq; princeps hoc ipſum palã
faciebat. itaq; quũ hominibus
perſuaſiſſet, eosq; ad hunc mo-
dũ ab vrbe paululũ abduxiſſet,
ſcrutatus quęcunq; ferebãt, ab-
ſtulit quantũ ſibi opus eſſe pu-
tauit. illosq; rurſus in ſuũ locũ
reduxit. Idẽ quũ per pręconem K
edixiſſet, vt quibus ciuitatibus
ipſe imperaret, in iis nemo vlla
arma domi poſſideret. qđ ſi qs
dicto audiens non fuiſſet, huic
dependẽdum fore argentũ pro
mulcta, qđ edixerat negligebat
nec vlli prorſus curæ ſibi eſſe ſi-
gnificabat: at hoſes quũ exiſti-
marent illũ temere edixiſſe, q̃
ſinguli forte poſſidebant ſuis lo
cis immota tenuere. ſed ille re-
pente vniuſcuiuſq; ſuppellecti-
lẽ ſcrutatus, apud quoſcũq; ar-
morũ vllũ gen⁹ deprehẽdit, ab M
his mulctã quã ſdixerat exegit.

PHILOXENVS quidã Rho 11
dius quũ Cariæ prouinciæ ꝓfe-
ſet, pecunĳſq; indigeret, dixit ſe
Dionyſia celebraturũ: & q cho
ris ſumptũ ſuggererẽt homines
conſcripſit maxime omniũ fru-
ctibus abundantes: quibus etiã
quæ apparare opus eſſet, impe-
rauit. ſed eos videns hanc rem
ægregius ferentes, per certos
homines quibus internunciis

vte-

A vrebaſ,rogitabat,qd tandē ſpō-
derēt ſe daturos,quo illi⁹ admi-
niſtratiōis moleſtia liberarent:
tū vero illi eo ſumpru,quē ſe fa-
cturos ſperabāt, multo amplius
dare pollici ſunt, vt ſic & ea mo
leſtia carerēt, neq; à ſuis,pcul ab
eſſent:at ille & ab his quidquid
datū ē accepit, & alios loco illo-
rū cōſcripſit,quoad & ab his ip
ſis accepit qđ voluit: & ab oſb⁹
ſingillatim reβſentatū ē aliqd.

31 XVÆSES Syrus Ægypti p-
uincię præpoſit⁹,quū Prefectos
B ſingularū terrae Ægypti partiū
à ſe defecturos ſenſiſſet, cōuoca-
tos ſ aulā oēs ſuſpēdit.familiari-
bus ãt ac domeſticis eorū iuſſit
renūciari,ã ſe illos haberi in cu-
ſtodia.ergo ex neceſſarijs quiſq
pecunias comparabat, vt pecu-
nijs redimeret cōprehenſos. ille
aũt vbi ſpopōdit ſe ſingulos red
diturū, ac pro ſingulis qđ quiq
profitebaſ accepit, tū vero vni-
cuiq ſuum mortuum reddidit.

33 CLEOMENES Alexādrin⁹
C Ægyptū prouinciā imperio ob
tinēs,fame ſ alijs quidē locis ve-
hemēti exorta, ſ Ægypto aũt ſa
nè tolerabili,frumentū exporta
ri vetuit. ſed quū ħ qui ſinguli
Ægypti partib⁹ prefecti erāt,ia
ctarēt, nequaquā futurū vt tri-
buta pēdere poſſent, niſi frumē
tū exportari liceret,exportatio-
nē quidē illis cōceſſit, ſed ingēs
tributum frumēto impoſuit. ex
quo euenit ut ex frumēti exigua
ſumma ħ exportaret, ingēs tri-
butū acciperet, & βfecti excuſa
tione deſtituerent. Idē dū naui D
p eā vehitur prætecturā, in qua
pro Deo colit Crocodilus,rapt⁹
eſt vnus ex pueris el⁹.cōuocatis
igit ſacerdotib⁹, dixit, quū ipſe
prior læſus eſſet,velle ſe Croco-
dillos vlciſci.itaq; venationē eo
rum imperauit.at ſacerdotes,ne
ipſorū Deus ludibrio haberet,
argēti ſummā quantācunq; co-
gere potuere,illi attulerūt. itaq;
ille quieuit.Idē ab Alexādro re-
ge iuſſus apud Pharū, vrbē con
dere,& mercatorū conuentum,
E qui prius apud Canobū agebaſ
ibi cōſtituere, ad Canobū naue
peruenit:cōuocatiſq; ſacerdoti-
bus,& ħs q poſſeſſiones hēbāt,
dixit, ſe ea de cā veniſſe, vt eos
migrare iubebat.ſacerdotes aũt
cæteriq; locū incolentes, vt mer
catū ille apud ſe eodē loco relin-
queret,pecuniā illi à ſe coactam
attulerūt. qua accepta tūc qui-
dem ille abiit. at idē nō ita mul-
to poſt, vbi quæ cōdendæ vrbi
neceſſaria erant parata habuit,
naue ad illos reuect⁹, immēſam
F quādam ab ħſdē & immodicā
poſtulauit pecuniā, tanti dicens
ſua intereſſe apud ſe mercatum
illū agi potius q̄ apud illos.qui
quū dicerēt ſe nō poſſe tantam
ſummā præſtare, tū vero ab eo
nihilomin⁹ traducti ſunt. Idem
quum quendā miſiſſet, vt ſibi
venalia quædā emeret, ſentiens
illū quāquā ea nactum quæ par
uo βtio venirēt, ad ſe tū vt ma-
gno empta relaturū, allocutus
eſt illi⁹ emptoris notos ac fami-
liares,

G liares,audiuiſſe ſe illū immoderato pretio emiſſe, haud tñ futurum vt ipſe animū aduertat, ſi multis ſtoliditatē illius cū quadam ſimulatione iræ infectabat atq; obiurgabat. illi aūt quum hæc audiuiſſent,reſpōderūt,nō oportere illum ñs, qui aduerſus hūc aliqd dicāt,credere,priuſq; ipſe reueniat, rationēq; illa reddat. ita quū emptor reueniſſet, renunciauerūt ei familiares ſui, quæ à Cleomene audiuerāt. ille aūt dū & illis & Cleomeni operā ſuā probare vult, quāti vere
H emerat,indicauit. Idē quū frumentū ſ illa regiōe denis drachmis veniret,cōuocatos ad ſe cultores interrogauit, quāti vellēt ſibi operā frumētariam locare. qui tū reſpōderūt,minoris q̄ ſolīti eſſent mercatorib⁹ vendere. at ille iuſſit illos quidē ſibi tantidē præbere, quāti alīs venderent,ipſe aūt frumento binas & tricenas drachmas pretiū cōſtituens,tāti alīs vēdebat.Idem ſacerdotib⁹ cōuocatis dixit:&
I moderatos & multos ſ ſacra ſuę ipſorum regionis fieri ſumpt⁹. oportere igit & ex ſacris nōnulla,& ex ſacerdotib⁹ q̄ plurimos diſſolui. tū vero ipſi ſacerdotes exiſtimātes hoc illū vere facturū, & priuatim quiſq; & cōiter vniuerſi ſacras præbuere pecunias, quū & quiſq; vellet ſuum apud ſe ſacrū immobile ſeruari, nec ipſe ſacerdos eſſe deſingere.

34 ANTIMENES Rhodi⁹ quū Alexādri ſtuneribus ex dimidia parte præeſſet,pecuniarū copiā K
hoc mō apud Babylonē fuerit. vet⁹ ſ terra Babylonia lex erat, vt earū rerū quæ importarētur decima ſolueret pars, nec ea lege quiſquā vtebat. obſeruauit ergo & ſatrapas oēs qui in expectatione erāt, & milites, & legatos nō paucos, itē artifices aliun de arceſſitos, q alios ſecū adduceret, & qui priuatim peregrinarent, & dona cōplura quæ afferebant: à quib⁹ oībus ſm priſcam legē, decimā exegit. Idē rurſus dū mācipia promit q̄ in L
caſtris erāt, iuſſit cuicūq; libitū eſſet, profiteri quāti vellet,eundēq; octonas drachmas annuas ſoluere. q̄ ſi mancipiū fugiſſet, pretiū quod profeſſus eſſet, reciperet. cōplurib⁹ ergo deſcriptis mācipijs, nō exigua ſumma argenti cōfecta eſt. ſi qđ vero mancipiū fugæ ſe dediſſet, ſatrapam iubebat eū, in cuius puincia caſtra poſita eēnt, illud p̄ſtare, aut repreſentare ipſi dño pretium.

OPHELAS Olynthius quū 35
curatorē cōſtituiſſet in eā præfe M
cturā quæ Nomus Arthriditis vocaſ, & ad ipſum eius p̄fecturæ principes acceſſiſſent, qui ſe longe plura collaturos pollicerent, ſi modo eū quē nūc curatorem cōſtitueret, amoueret, interrogauit illos, num ea p̄ſtare poſſent, quæ p̄ſtebant? qui quū ſe poſſe dixiſſent, ille nihilomin⁹, & curatorē eodē loco reliquit, & ab illis tm̄ tributi exigi iuſſit, quantum ipſi profeſſi erant.

neq;

A neq; igit quem cõstituerat igno
minia afficere voluit, neq; tribu
tis plus imponi, q̃s quãti ipsi
scipos cẽsuissẽt. ipse vero ex ea re
multiplicẽ pecuniã cõparauit.

36 PYTHOCLES Atheniensis
Athenienſib⁹ suasit, vt plũbũ q̃d
à Tyrijs subuehebatur, ciuitas à
priuatis quo ꝓtio illi vendebãt,
binis vq; drachmis caperet, de
inde cõstituto illi senarũ drach
marũ ꝓtio ea rõne diuenderet.

37 CHABRIAS supplementis
centũ & viginti naues coactis,
B quũ ipse sexaginta dũtaxat op⁹
esset, imperasse dr̃ hs qui in alte
ris sexaginta erãt, q̃ videlicet re
manebãt, aut frumentũ in duo
rum mensiũ stipendiũ prębere,
aut ipsos nauigare. at illi dũ in
suis reb⁹ versari potius volunt,
dederunt quæ illi imperauerat.

38 ANTIMENES thesauros,
hoc est, rerũ magis necessariarũ
aceruos, qui ꝑpe regias vias ha
bebant, à Satrapis ſm regionis
legẽ cõpleri iussit. quum aũt in
digere se diceret exercitus, aut
C aliud multitudinis gen⁹ sine re
ge, eo mittebat aliquẽ, & sic ex
thesauris deprompta vẽdebat.

39 CLEOMENES quum iã ca
lendæ adesse nt, ac militibus sti
pendiũ dimetiri oporteret, naui
gauit de industria nescio quo.
vbi vero mensis abẽrat, tũ naui re
uect⁹ dissoluit stipẽdiũ. ac dein
de altero mense ineunte ac ꝓgre
diente, intermisit solutionẽ vsq;
ad ꝓximas calẽdas. milites ergo
propterea q̃d recẽs stipendium
acceperant, quiescebant. ille au- D
tem vno totius anni mense in
termisso, menstruam semꝑ mer
cedem auferebat.

40 STABELBIVS Myſiæ ꝓfe
ctus, quũ mercedẽ militibus de
beret, cõuocatis ducibus, dixit,
priuatis sibi nusquãeẽ opus mi
litibus. q; si q̃ illis indigeret, tũ
se ductorib⁹ singulis erogare so
litũ argentũ, eosq; ad cogẽdam
militiã mittere. mercedem vero
quã illis deberet, libentius ipsis
ductoribus soluere. iussit ergo
vnũquẽq; quidquid descripto- E
rum militũ haberẽt, extra regio
nem emittere. at duces rati sibi
ipsis ex ea re quæstuosam pecu
niã fore, milites ipsos, quẽad mo
dum ille iusserat, emiserũt. dein
de breui interiecto tpe, vbi eos
dem coegit, dixit videri sibi,
NEQVE SINE CHORO tibi
cinem, neq; sine priuatis militi
bus duces vtilitatis quidquam
habere. itaq; illos migrare è pro
uincia imperauit.

41 DIONYSIVS quum sana
Deorũ circũiiret, sicubi boni dæ F
monis aureã aut argenteã mensam appositã vidisset, libari illi
Deo imperabat: ac deinde mensam auferri. si quod vero simulachrũ porrecta manu phialam sustineret, dicebat se accipere: & sic auferri iubebat. Idem aurea amicula, & coronas simulachrorum tollebat, dicẽs se & leuiora & odoratiora daturum. ita illis amiculũ quidẽ albũ, coronas autem populeas circundabat.

PAVLO

PAVLO III. PONTIFICI MAX.

Iacob Mantinus Hebraus S.

INter omnia imperandi nomina, Pater beatiſſ. hoc vñ paſtoris nomen tum antiquiſſimum, tum diuinum, tum ſanctum, omnibusq́ orbis terrarum populis pergratum fuiſſe nemo ambigit: ea ſiquidem imperandi facultas miſericordia, & manſuetudine, fide, & pietate eſt referta. Iccirco nedum Graeci vbiq́ paſtorem populorum regem appellant, verum & ſacri eloquia legis coduces paſtum Reges, ſummosq́ Sacerdotes, iudices, egregiosq́ Prophetas, ac aliorum moderatores, paſtores vocant: nec me hercule iniuria, cũ Deus Opti. Maxi. Paſtor Iſraelis á Dauide fuerit nuncupatus, quam inter cateras præcipuam artem, & primis omnium parentes, & ſuperis acceptiſſimus Moſes legislator aquiſſimus accurate excoluerunt. Quod nomen Chriſtianus adeo venerandum, & mirificũ fuiſſe cernimus, vt qui ad ſummi ſacerdotij apicem, dignitatemue fuerint perlati, illico paſtoris nomine decorentur, quo nihil apud eos ſanctius, nihil diuinius, nihil denq́ præſtantius reperiri poſſe exiſtimem. Quod non ſolum hominum opinione, quam ſummus tuus virtutibus tibi comparauerat, ſed diuina quadam ratione tibi deberi ſignificabatur. Nam qui primus Farneſiorum cognomen in gentem tuam intulit, ut (mea quidem ſententia) neſcio quo numine afflatus præuntiaſſe videtur, aliquando fore, vt eius nominis ratio in ſempiterna temporum ſerie inuoluta, inſigni aliquo dignitatis gradu immortalis efficeretur. Pharnes enim Hetruſcorum lingua, quæ meo iudicio Aſſyria eſt, & vt patria Hebraea recepta, paſtorem, atq́ gubernatorem ſignificat: & ſic Deus Pharnes Iſraelis apud eos vocatur. Salomon quoq́ in grauiſſimo ſuo poemate, populum in hunc modum introducit loquentem: Amicus meus mihi, & ego illi Pharnes inter lilia, id eſt paſtor, vt iam non obſcure ad gentilitia tua inſignia alluſiſſe intelligatur. Quod nomen ex antiquiſſima Hetruſcorum origine in tua Beatitudinis ſimilia, ſeu diuinum quoddam oraculum relictum exiſtit. quo tibi ſummum in Chriſticolas imperium promittebatur. Cum igitur Dys, hominibusq́ ſanctissimus in cuſtodia quadam totius Chriſtiani gregis conſtitutus

conſtitutus Beatiſſ. Pater dum mecum conſyderaui, quidnam in publica Latinitate tibi afferrem, quod animum meum Sanctitati tuæ deuotiſſimum, mirificumq; deſyderium ratione aliqua declararet. Quæquam vero intelligerem nihil in me eſſe, quod tanta Sanctitatis tuæ maieſtate dignum videretur, tamen minus culpa in me reſidere putaui, ſi vel minimo quopiam argumento voluntatem meam illi aperierim, quàm ſi nullas omnino voces ederem, quibus me ab ingratitudinis ſuſpitione penitus vindicarem. malle etenim ineptus videri, quàm ingratus, optimus quiq; debet. nam dilus hoc peccatum nunquam poteſt, illud humanitate eius, cui debetur gratia, corrigitur. Quocirca conſtitutus Sanctitati tuæ hos Auerroïs Cordubenſis in Platonis Rempub. commentarios, à me nunc primum latinitate donatos dicare: non quòd putem eos ad Sanctitatis tuæ rationes pertinere, quam ſciunt omnes literis à puericia dedi tam, cum per ætatem licuit in gerenda Reipub. ſcientia mirifice profeciſſe: ſed vt culpa vacarem, quæ profecto mihi inhæſiſſet grauiſſima, ſi optimo, & ſapientiſſimo principi ſtudiorum meorum rationem non redderem: quæ ab ineunte ætate tibi debita fore ſemper ſperaui, cuis literæ omnes earumq; profeſſores ſe plurimum debere fateantur. Quod meum conſilium à Sanctitate tua improbatum non ita adeo confido, vt etiam laudem, quæ mihi ex ratione ſtudij mei dubia certe eſſet, certiſſimam ſola Sanctitatis tuæ humanitate putem conſecuturum. Cæterum quid cauſa homini Peripatetico fuerit, vt Platonis de Repub. dialogos ſuſciperet interpretandos, in ipſo ſtatim operis initio explicabitur.

Reliquum eſt Beatiſſ. pater vt tibi me ipſum, atq; oty mei rationes, quæ in ſacrorum librorum interpretationibus, & rei Medicæ conſummantur ſtudio diligenter commendem: optemq; vt ſanctiſſimus tuus de Republica negotijs, atq; deſyderio tuo felix exitus conſentiat.

Vale.

AVER-

AVERROIS
CORDVBENSIS
PARAPHRASIS IN LIBROS DE REPVBLICA PLATONIS SPECVLATIVOS:

Et eſt ſecunda pars ſcientiæ Moralis:

Iacob Mantino Hebræo Medico interprete.

TRACTATVS PRIMVS.

HPRæſentis operis propoſitum eſt ſummatim excerpere ea, quæ Plato ſub demonſtrandi ratione I libro de Republica explicauit: his tñ prætermiſſis, quę probabilia videnť. Verũ vt ordo doctrinæ ſeruetur, nõnulla exordiri oportet, é quibus doctrina ipſa quodã ordine deinceps tradeť.

I nam Plato in quoſdam alios eiuſdẽ ſcientiæ libros hunc etiam poſtea collocauit. Quædam præterea de huius ſcientiæ vſu, eiuſq; inſtituto, ac partibus docebimus.

DIcendum eſt ergo, hanc ſcientiã, quæ apud oẽs practica eſſe videť, ex ſe à contẽplatiuis differre. Idq; in primis ex ipſius ſubiecto videtur manifeſtũ, cùm à cuiuſuis cõtemplatiuæ ſcientiæ ſubiecto diſcrepet. Huiuſq; ét principia longé ab illarum principijs diſtéť. nã res ipſæ voluntariæ ſubiectũ huius ſcientiæ ſunt: quas ſcilicet, dum operamur ex noſtro arbitrio ipſæ pendéť, earumq; principiũ ipſa voluntas. & electio éť: quẽadmodum Naturalis ſcientiæ ipſa natura principiũ eſt, & ipſius ſubiectum res naturales: ité Diuinæ ſcientiæ principiũ Deus, & eius ſubiectũ res ipſæ diuinæ. Præterea præſens ſcientia à cõtemplatiuis ſeiungitur, quandoquidem illarũ finis eſt tantũmodo ſcire: ac ſiquid in his operamur, id quidé p accidẽs fit, vtpote in multis rebus, quas Mathematici cõſyderant euenire ſolet: ſed præſentis ſcientiæ finis eſt ſola praxis. Huius tñ ſcientiæ partes inter ſe differre videnť, q quædã facilius, quædã difficilius ipſam praxim tradunt. nã regulę, quę in hac ſcientia tradũtur, quo cõiores extiterint, eò minus ad præſtandã praxim conducunt: & quo minus cões fuerint, eo magis ipſam praxim docere, & oſtẽdere poſſunt. Idq; in Medicina liquido patet, cuius vna à Medicis ſpeculatiua, altera vero actiua pars appellať. Itidé hæc ars in duas diuidiť partes. Prior quidé cõibus quibuſdã rõnibus habitus, & actiones volun-

A voluntarias, necnon Reipublicę gubernationem in genera deſcribit. itemq; explicat, quæna ſit vnius ad alterã partẽ ratio, atq; etiam quidnam ex his alterius gratia ſit adinuentũ. Altera, quonam pacto habitus eiuſmodi in alio firmi, ſtabilesq; reddant' exponit. tũ qualis habitus ſub alio collocet': vt ſcilicet actio ex habitu oppoſito prouenies perfectiſſima exiſtat docet quoq; & quis habitus, à quo impediatur. atq; (vt in ſumma rẽ cõplectar) ea in hac parte traduntˊ, quæ ſi fuerint cũ vniuerſalibus rebº coniuncta, tanquã fundaB menta, fieri poterit, vt actiones inde proueniant. Atq; ita huius ſcię pars prior ad alterã ſic ſe habet, vti libri de ſanitate, & ægritudine, ad libros, qui de tuenda ſanitate, deq; morbis curandis inſcribuntˊ. Præterea pars prior huius artis in eo opere continetˊ, qđ Ariſtoteles ad Nicomachũ ſcripſit: altera in Politicorum libris, de qua & in hoc quoq; Platonis libro, quẽ expoſituri ſumus, agetur. nondũ enim Ariſt. Politicos libros vidimº. Sed ante declarãdę materię exordiũ, operæpretiũ eſt, vt de his rebº primũ ſermonẽ faciamus, q̃ in C prima parte declaratæ ſunt, & q̃ ve luti fundamẽta quædã ad id, quod dicturi ſumus, ſubijciendæ ſunt.

Quatuor humanarũ perfectionũ genera.

Dicẽdum eſt ergo (vt in prima huius ſcię parte explicatũ eſt) quatuor eſſe humanarũ perfectionum genera contẽplatiuas, ſ. virtutes, & excogitatiuas, ſeu induſtrias (Mechanicas Græci vocãt) itẽq; morales, & artes practicas ſeu operarias vel manuales dixeris: quę oẽs conté plantuarũ gratia adinuentæ ſunt, ad easq;, veluti præludia quædã, & apparatus habentˊ. nã q̃ ante finẽ ſunt, illius gratia expetuntˊ. Oſtẽſum præ D terea in ea parte eſt, neminem poſſe has oẽs virtutes adipiſci, vel ſi id fieri poſſit, difficillimũ tñ eſſe: in multis vero, varijq; hominibº eas multoties reperiri poſſe. Quin ẽt nemo aliquã ex his virtutibº pfecte, niſi oę terorũ hominũ opera, & auxilio obtinebit. propterea q; vnuſquiſq; ad eã, quã ſibi propoſuit virtutẽ aſſequendã, alterius ope vtitur: ideoq; natura ciuilis eſt. ſed ad reliquas ẽt res vitæ neceſſarias cõparandas, quę quidẽ hominibus & animãtibus reliquis quodammodo cões habentˊ, E vtpote victũ, veſtẽ, & habitãda loca inquirere, & (vt in pauca rẽ cõferã) cuncta, quæ vis in homine concupiſcendi viuendiq; expoſcit. Quodq; hęc neceſſitas multifariã inuenitur: nempe, vel à qua nullũ ſit effugiũ: quẽadmodum fieri nõ poteſt, vt ſolus quilibet homo, quæ ad victũ, veſtemq;, & domicilia neceſſario acquirenda ſunt aſſequatˊ. vel quæ rei cõmoditatem præſtat: velut ſi ita dixerim, poſſibile eſt hoſtem quẽuis viuere, vt nec terrã colat, nec ſerat frumenta: ſed q̃ hæc fecerit, cõmodius viuet, vel præſidij ſeu melioris notę F gfa id fiet, vt ſi à teneris annis quiſpiam aliquã artẽ elegerit, I qua diutius verſatº fuerit, illius quidẽ opus in arte eiuſmodi præſtantius erit. Ea de cauſa inter cætera adductº eſt Plato, vt crederet neminem debere, niſi vnicæ tñ arti operã dare, idq; à nobis paulo poſt explicabit'. Propterea cõplures artes, quempiã exercere, vel eſt oĩno impoſſibile: vel ſi fieri quidẽ poterit, id minime egregie erit. Ac qñ humanæ perfectiones non niſi ſeparatæ quidem ipſæ, aliqua tñ definita multitudine deprehendi

quo ea oẽs virtutes nõ adipiſci, vel adipiſci cũ difficultate poſſint.

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G bendi oēs possunt: ideo singuli homines in suo ortu, & creatione ſm dictarū perfectionū diuersitatē inter se differunt. Nā si singuli humanas oēs ꝓfectiones aſſequi possent, natura quidē temere, ac frustra qd egisset. Siquidem impoſſe est, vt deq̄ quicquā possibile, quod reduci ad actū non possit. idq; tā in Naturali Philoſophia explicatum est. Sensu quoq; cōprobatur, singulos homines ita se habere. quod lanē euidentiſſime patet in virtutibus præſtantiorib⁹: propterea q̄ nō quilibet natura accōmodatus est, vt vel Bellico

H In quibus oēs ꝓfectiones inueniantur.

ſus, vel Orator, vel Poeta, ꝑſertimq; Philoſoph⁹ euadat. Quod ſi ita res (vt diximus) ſe habet, rationi conſonum est, vt humanæ oēs perfectiones in aliquo hominum cœtu inueniant: atq; illi vicissim ſic ad perfectionē adiuuent, vt videlicet is, qui imperfecte aliquā virtutē obtinet, ad eū confugiat, qui hanc ipſam virtutem exactiſſime adeptus est, non ſecus atq; prælud: ū quoddā ſuę perfectionis acquirendę. Sicſt qui huiuſcemodi virtutē abſolutiſſime poſſidet, illi adiumēto eē debeat, qui minus illā perfectā habet, oſtēdens illi

I videlicet ſuæ ꝓfectionis principia. v.g. arti equeſtri ars conficiendorū frenorū inſeruit, tanquā eius præparatio quædā: illa quidē hanc docet quonā pacto frenū aptius commodiusq; eſſe debeat, ēt quo modo in eandem intētionē coeant. In prima aūt parte declaratum est. quot modis vnaquæq; ars aliarū principatū obtineat. Si ergo talis hominū conuentus non reperiretur, neq; ēt humanæ virtutes reperirentur: vel ſi reperirentur, illę quidem eſſent imperfectę. Ac poſt. emo hæ oēs virtutes ita ad partes huius Reipu. ſe habent, ſicut K animæ potētiæ ad partes vnius alæ. Namq; hmōi Reipub. parte quidē, qua contemplat, ſapiens erit, ac reliquis partibus dominabit: ſicuti hō parte, qua rōne fungitur, ſapiēs est, ac cæteris animæ viribus imperat.

Intelligo aūt per has vires eam partem, quæ rationali adhęret, annecti turq;, vt pote pars irascibilis, atq; ēt concupiſcibilis. hoc enim pacto morales habebit virtutes: ad ea enim ſe tradet, ac mouebit, quę & iudicio intellectus, ac tēpori ab eo cōſtituto, & cōſyderato cōueniant, correſpondeantq;. Ad hæc, fortis quoq; ea par L te erit, qua irascit: non niſi tū vbi, quatenusq; ſapientia ſtatuerit, nec niſi quo tpe illa idipſum exegerit. Quēadmodū & homo ipſe ea, qua irascit, parte fortis est, dū ea vtatur, prout intellectus ꝓceperit, modūq; ac tempus præſcripſerit. Idē quoq; de tēperantia, & alia quauis virtute dicendū est. Sic deniq; ille oēs būs tū rationalibus, tū moralibus virtutibus ꝑditus erit, præſtātiorq; habebitur, ſi ꝑſtantiores virtutes ſuerit aſſecutus. & hæc est illa iuſtitia, quam inueſtigat Plato I Primo libro huiꝰ operis, declaratq; I Quarto: q̄ nihil M aliud est, q̄ vt vnuſquiſq; in Repu. ſuo fungat naturali munere q̄ optime quiſquis poterit. hoc aūt intelligi debet, cū partes Reipu. mādato cōtemplatiuæ ſcientiæ, & ei ꝑtinentibus obtēperant. Atq; hinc manifeſtum est, hanc in ea excellere partē, quæ profeſſiones cōtemplatiuarum ſcientiarū continet: omnibusq; dominari, quēadmodū iuſtitia in vnica anima est, quo vnaquæq, ipſius pars I ſuo ſit officio: ſcilicet vt decet, & qñ decet. Nec aliter hoc I partib⁹

animę

A animæ fieri poteſt, niſi ſi dominat' eis intellectus. quo etiã modo reſe habet in Repu. Neq; vero te latere debet, harũ virtutũ nõnullas ineſſe Reipu. dici, ꝙ in quadam eius parte ſint, ſicuti eſt Sapiẽtia, & Fortitudo: nonnullas vero, propterea ꝙ in omnibus ipſius partibus exiſtãt, vti Iuſtitia, & tẽperãtia: quod ipſum quidem p ſe patet. Nunc, vtrum virtus Liberalitatis in oĩbus huius Reipu. partib⁹, an in vna tantũ reperiatur, poſt hac inueſtigabit: indiget enim cõſyderatione quadam. Cùm igit' reſta habeat, fueritq; I priore hui⁹

B ſcientiæ parte monſtratũ, quidnam ſint ſimpliciter hmõi virtutes: reliquũ certe eſt, vt ad eatũ exactiorẽ cognitionẽ, aliqua amplius de eiſdẽ dicamus. Primum eſt, vt eæ cõditiones ſeruentur, quæ ſi in aliqua illarũ conceſſæ prius fuerint, poſſit quiſpiam operari. vt gratia exempli, ſi quæritur quid ſit Fortitudo, ſimpliciter reſponde

Fortitudo bimus quidẽ, eã eſſe in anima quendam affectũ, mediũ inter audaciam & timiditatẽ, habitumq; per quem quis, vbi, quatenusq;, & qñ opus eſt fortiter ſe gerit. Hæc nihilominus definitio nõ ſatis eſt, quin ẽt deſunt inſuper propria quædam præcepta,

C quæ rei agendæ tpe neceſſaria ſunt, cũ alioqui nõ poſſit actio fieri. Atqui, vt Ariſt. placuit, huius cognitionis finis actio quidẽ eſt, non ſcientia. Secundum eſt, quonã pacto virtutes huiuſmodi in adoleſcentiũ animo inſtituantur, & ſenſim in eis coaleſcant, donec perficiant ipſæ: tum quæ ſint perfectæ, quo pacto integræ ſeruari debeant: ac deniq; qua cura ex prauorũ animis vitia ipſa eximant'. tandemq; eadem videtur hui⁹ negocij, & artis Medicæ ratio.

nam vt illic cõtinet vltima pars, docetq;, quid ſit educãdis corporib⁹ ſalubre, quidue ſanitatem in eis tueat', ac ſi qñ à ſanitate receſſerint, qua ratione ægritudines amoueantur: ſic quoq; hic res ſe habet. Tertiũ ſuper eſt, vt habitus, quidnã ſit, deſcribamus aut virtus: quæ ſi alteri cuiuis virtuti cõiuncta ſit, actus inde illius exactior reddat': quis præterea habitus alteri officiat, perinde ac Medicus, hanc illi affectionẽ copulatã dicit, ſanitatẽ in corpora inducere, ac ſeruare. Quæ oĩa facile admodũ intelligent', intellecto prius fine, atq; ꝓpoſito harũ omniũ virtutũ, quatenus ſunt Reipu. partes: haud ſecus ac valetudinis membrorum tutela, eiuſdẽq; reſtitutio cognoſcit' quidẽ ſæpiſſime, cognita rõne, atq; ordine omniũ inter ſe membrorũ. Quibus in hunc modũ expoſitis, explicãda demũ via eſt, qua ſingulas animis ciuiũ virtutes, qualiterq; regiam⁹. Et ſi minime hoc te fugere debet, ad id, vt re ipſa virtutes in Repu. inſint, ſiſtrq; in populis, non ſatis eẽ id, quod oratione explicare poteſt, donec ad hoc quoq; adhibeat' quædã coniectãdi facultas, vt ſit in arte Medica. Atq; hinc colligi põt Reipub.

F Reipu. gubernacula ſenioribus deberi. gubernacula ſenior⁹ deberi: quippe, qui ꝑter ꝙ ſcientias ſpeculatiuas adepti ſunt, obtinẽt præterea experimentũ, longo tpe acquiſitũ: nõ aliter q̃ Medicus cõſummatus quidẽ eſt, qui ad ꝓcepta artis vſia, atq; immutabilia, qdiecit etiã coniiciendi vim, qua vſia illa ſingulis quibuſq; agendis rebus experientia duce, applicet, comparetq;. quod totũ iam in priore huius ſcientiæ parte demõſtratum eſt. Reuertamur ergo ad ſermonem, vnde digreſſi ſumus, di-

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G camusq; Platoné, cùm de virtutib⁹ tractare inſtituit, de fortitudine primo initiũ ſumpſiſſe. enimuero (vt diximus) rõ ipſa, modusq; ſciendi, quibus eã perfectiſſimã ciues adipiſcanć, & ſeruanda eſt, vt quod primum ſit operũ huius virtutis, ꝓpoſitum in ciuitate obſeruem⁹. Dicendum ergo eſt duplicé olno viã eſſe, ex qua virtutes in animis ciuiũ reperiantur. Alterã, ſi illorũ animis, ſeu Rhetoricis, ſeu Poeticis oratonib⁹ altius opiniones imprimãtur: quæ ꝓpria ét eſt vulgo ad ſpeculatrices ſciétias. præſtãtes aloqui viros certiore, verioreq; via ad ealdé perducim⁹, vt poſtea dilucidius exponeć. Idcirco aũt vulg⁹ Rhetoricæ, & Poeticæ opera ſcientiasq; attingit, ꝙ ex duobus vnũ neceſſariũ ſit: ſcilicet vt vel demonſtratiuis rõnibus id ſciat, vel penitus neſciat. horũ primũ fieri non põt, alterum plané eſt poſſe. nã ingenium cuiuſq; ad illã humanam perfectionć adipiſcendam, pro naturæ meſura, atq; promptitudine intẽdi debet. Adde illud quoq;, cùm inducti ſint ad credendum, & perſuaſi de ſcia primi principij, atq; finis, quantũ eis datũ eſt, tuuabit id I quidé: atq; eo magis, ſi etiam adiunctum fuerit illud alterũ, nempe ꝙ ad cæteras morales virtutes, & manuales artes iã diſpoſiti ſint. Confirmanć aũt morales virtutes, artesq; illæ practicæ in animis eorũ priore (quã diximus) via, eis videlicet ducendis ad illarũ artnũ atq; virtutum actiones vtroq; horũ generum orationis, ſuaſorio ſcilicet, atq; affectionum excitatiuo, quæ ſcilicet ad bonos mores inducunt. hoc autem diſciplinæ genus in eos vt plurimũm cõuenit ciues, qui à teneris ſimilib⁹ rebus aſſueuerint, atq; ex his duab⁹ K diſciplinæ vijs prior illa naturæ magis cõſentanea eſt. Poſterior etenim ea eſt, cuius vſus in aduerſarios potiſſimũ, ac odioſos nobis eſt, eosq; qui virtutibus illis debitis adhærere recuſant, quã quidé viam quis nouerit parit, tum verberibus, tũ verbis aſperioribus caſtigatricé. Neminé auté latere debet huic poſteriori vitæ, inter ciues huius Reipu. ꝑſtantiſſimæ locũ non eſſe. ſin aũt quoquomodo eſſe intelligać, non ſãté ſummo illo puniendi genere, quod Bellicæ artis ꝓpriũ eſt, officijq; militaris. Atqui L nõnullæ aliæ gentes improbæ adeo exiſtũt, minimeq; virtuti parentes, quarũq; mores inhumani ſunt, vt nulla alia rõne inſtrui poſſint, niſi cũ illis confligać, vt virtutibus obſeq̃uanć. Vtranq; igitć harũ viarum, quib⁹ vulgus corripiť, naturę haud abſimilé eſſe manifeſtũ eſt, ducto á parentibus familiæ exẽplo, qui & corripiũt, & increpãt familiã ſuam, pueros, adoleſcẽtes, ſeruos perinde atq; nõ probarum ciuitatum cuſtodes, ſuos ciues, tum cõuitijs, tum fuſtuario, tum capitali deniq; pœna, coercent. verumenim vero Reipu. illã. de qua nunc nobis ſermo eſt inſtitu M tus, rariſſime continget illa caſtigatrice via vti. In externos vero opus quidé eſt, vt huiuſcemodi via adhibeać, vtpote cùm rebelles popuh nõ niſi bello emendari poſſint. Similiq; rõ eſt in legibus, quæ ab humanis legibus nõ diſcrepant. Quemadmodum noſtra hæc lex diuina, cũ via ipſa, quæ ad Deũ glorioſum ducit, ſit duplex: altera quidé, quæ ſermone, atq; oratione nititur: altera, quæ armis. Sed cùm hæc particularis ars non niſi morali via tuto perficiać,

A ficiatur, quæ ſcilicet maxime ad id, quod decet, accedimus, habita tñ & temporis, & modi rõne, hæc certe ipſa virtus fortitudo eſt, quæ circa ipſa eadé in optime inſtituta Repu. ad huiuſmodi officiũ adducit: quæ tñ opus ſuum perficere poſſe nõ videtur alter, q̃ artẽ illa propria addita. Id quod in plurib⁹ moralibus virtutibus, artibus q̃; operarijs ꝓſpicit multæ ſiquidé virtutes artium gratia acquiruntur, viciſſimq; artes nõ pauc⁹ ob virtutes reptæ ſunt. eſtq;, quod Ariſtoteles ſenſit de præſtantiſſimæ Reipu. bellis, vt Alpharabi⁹

B memorat: quod tñ à Platone hoc I libro dictũ videtur non in eum ſenſum, vt hæc ars ad eum finem adinuenta ſit, verum ob neceſſitatẽ: hoc ſcilicet ꝑcipuo inſtituto, vt ab alijs ciuitatib⁹ rapiãt eas facultates, quas ab eiſdem poſſideri moleſte ferant, idq;, certe propter neceſſitatem, aut ꝙ ita ſatius eſt. proximum etiã propoſitum eſſe poſſit, vt id cuſtodiæ cauſa faciant, ne exteri illis incõmodent: quæ ſanè ſententia probabilis eſt, ſi hominum genus quoddã daret, quod prochiue ad humanas perfectiones, cũ̃ emplatiuas præſertim,

C eſſet. quod ipſum, etſi Plato dè Græcis opinari videt, eosq; recipim⁹ plurimum natura ad recipiendã ſcientiam habiles, negare tñ non poſſimus, alios quoq;, & multos ita affectos reperiri: vt in propinquis Græciæ nationibus videre eſt, necnõ in regione noſtra Vandalia, Samiaq;, atq; Ægypto, certe tum in Græcia hoc ingenium frequentius eſt. Veruntamen, vt id concedamus; poſſumus amplius dicere, in alio virtutũ genere nihil obſtare, quo minus aliqua alia natio natura parata ſit (vt ſit plerunq;) ad certã aliquam virtu D tem, vt verbi gratia, pars ſcientiæ capax in Græcis præſtãtior, in Gallis, alijsq; hmõi gentibus iracundia. Et quidé locus hic eximiæ quæſtionis eſt. cũm vbicunq; pars illa ſcientiæ addicta polleat, ibidé eo & virtutes appoſitiores, præſtantioresq; ſint, idq; naturali præſtãtia. Vtcunq; vero res ſe habeat, ita I maiore gentiũ parte comparatũ eſt, vt ꝑ eas gentes virtutes huiuſcemodi diſpenſent, diffundanturq;, ꝑſertim hoc in q̃nta, quartaq; regione (clima alij vocãt) quæ reliquis tẽperatiores ſunt. Idq; pro Platone facere apparet, q̃ dicit E hoſtes eiuſmodi virtutibus prædites eſſe poſſe, ſi à teneris (vt aiũt) vnguiculis in illis fuerint & educati, & verſati. trãſactis vero his annis, ſi virtutes has excluſerint, nulla amplius ad eas ſpes reducta eſt. Igitur neq; obiurgatio, neq; pœna in eos, qui iam ſunt ꝓuectiore ætate, & non in ſtudioſa admodũ adminiſtratiõe educati, aliquod momentũ habebit, verum q̃nq; id neceſſario fit ad liberos eorũ vi auferẽdos, qui virtutib⁹ inſtituant. neq; vero fieri non põt, vt à quã plurimis, quorũ iuuenilis F ætas eſt trãſacta, virtus aliquatenus acquirat, idé; in primis, ſi nõ ſint in ea inſtitutione educati, quæ virtuti eſt maxime proxima. ꝙ ſi ne id quidem eis cõtingat, tunc eis vt alterũ iſtorũ accidat neceſſe eſt: videlicet, aut interficiant, aut ſeruiant. ſintq; in Repu. propemodũ loco animantium irrationaliũ. Itaq;, cùm ex ſuperioribus clarũ ſit, quodnam ꝓpoſitum ſit iſti belli, non ab re nunc vi debitur ad ſingula quæque ſermonem transferre, q̃ à Platone de eligẽdis ad huiuſcemodi virtutes aptis,

De his I Secundo.

De militibus & ciuitatis cuſtodibus.

G disputata sunt, & qua sagacitate, in illorũ animo virtutes ipse confirmẽt, easq; ipsi exercẽant in hunc modũ, vt proficiscẽtes ab illis virtutibus actiones optimæ sint. Ac Platonẽ quidem ipsum censere opinamur, neminẽ in ciuitate plusq; vna arte debere instrui. quippe cum nemo vnus natura idoneus sit ad plures artes. Ad hæc, habetũ ipsum artis sic melius adiscẽt quisq; quo pfectũ opus artis efficiat, si à pueris ea fuerit educatus, ac si nemo in equestrib⁹ ludis, atq; cõgressionibus illis armatorũ equitũ hastis infestis con
H currentiũ id efficit, quod optat, nisi in vtraq; re vsq; à pueris exercitatus assidue, ac plane institutus fuerit, quãto minus in arte militari id consequẽ? Adde ẽt complures artes, & rationẽ, & tempus inter se cõmunicare, quo necesse est consequens, vt eorũ, qui plures artes aggressi sunt, perturbent, implicenturq; opera. Eoq; est Plato opinat⁹ custodes, reliquarũ artiũ expertes esse debere, neq; nõ eius potissimũ naturæ debere eligi ad hmõi officium: cui cum corporis robore insit etiã mouendi
I velocitas, sensus perspicacitas, adeo vt simul ac senserit aliquid, qđ in rẽ sit, accurrat, indager, assequaturq; idipsum q̃ celerrime: velun est natura venatici canis, seu maris, siue fœminæ. vtriusq; siquidẽ, & canis, & custodis par ingenium est, quod ad ea spectat, quæ sunt custodiæ necessaria. Atq; eæ sunt custodum, militumque corporales affectiones.
Quod vero ad animi mores attinet, eos natura tracũdos esse oportet. nã quicunq; est tracũdiæ expers: efferuescere nõ potest, atq; ita, neq; arcere, neq; abigere hostem. Idq; in homine est haud secus, atq; in reliquis K animãtibus: videturq; quisquis est his moribus tum corpis, tum animi natura prædit⁹, vtriq; rem ex quo sento, grauiterq; accipere, odiũ vide licet, & amicitiã. atq; in his tñ opus est, vt duo maxime discordia cõcors di nectantur, iunganturq; vinculo: quorũ alterũ est, vt maximo amore, studioq; ciues prosequant, alterum, vt, & maximo odio pſequant hostem. quid igit, an fieri non pot, vt homo quispiã duab⁹ his affectionibus instructus nascat: præsertim cùm rarus oino custos sit, qui non has duas coniunctas habeat. Quod I ipsum, & si fieri nõ posse videatur, fieri tñ potest, quẽadmodum in nõ nullis animãtibus perspicuũ fit, veluti in cane: qui cùm acres, vehemẽtesq; affectus habeat, natura tñ contrarios ẽt admittit: cùm nihil magis homini sit domesticũ, ac mansuetũ ei, qui cũ ipso ludit, à quõue sit enutritus: vt è cõtrario ei, quem non cognoscit: nihil infestius est. Dixit insuper Plato, Iter custodis mores eẽ, vt naturali quodam ductu diligat agnitos, quæ ipsa quidẽ natura philosophica est. Qñ qui aliquid ob id ipsum q̃ eius notitiã, aut scientiam M habeat eligit, hic natura probus esse videtur, dum ẽt quem ignorat odio prosequatur: non propterea tñ q̃ aliquid prius ab eo incommodi receperit, verum natura ignorantiæ, qua eum ignorat, incitante: quemadmodum amor, quo prosequitur eum quẽ nouit, non inde est, q̃ ab eo aliquo sit beneficio affectus, sed cognitionis natura. velut ita præcipiente quod, & in eo ipso animãte, à quo paulo superius exemplum duximus, quodq; dixim⁹ custodi esse

simile

A ſimile, videre eſt. etenim, dum ignotum ſibi quempiã intuetur, male efficitur quandiu eſt præſens, quiquã nihil antea mali ab eo acceperit: cõtra, ſi notũ aſpicit, adblanditur ſtatim, etſi nihil ẽt ab eo cõmodi ſenſerit. Hac autẽ lege prædiximus debere eſſe cuſtodem, vt contrarios illos duos affectus cõſummatiſſimos habeat, quib⁹, & notos, qui ipſi ſunt ciues, deamet, & ignotos, hoſtes ſcilicet exteros oderit. nanq; & amicitia vtilitatis alicuius cauſa, & inimicitiæ ob damnum aliquod ſuſceptæ perfacile ceſſant, indeq; efficiatur,

B vt inimici ſint principes, & viciſſim principes inimici. Atq; id quidẽ per ſe clarũ eſt, poteſtq; ex ſuperioribus videri conſequens cuſtodes, atq; defenſores natura debere eſſe philoſophos, videlicet ſcientiam, ſeu cognitionem diligentes, ignorantiam reſpuentes, iracũdos, motu veloces, robuſto corpore, perſpicaci ſenſu. Ac rõnes quidẽ, quibus inſtitui, exerceriq; debent, duæ eſſe videnẽ, Gymnaſtica altera, altera Muſica. & Gymnaſtica quidẽ, vt iugi exercitatione veram, ſolidamq; vim adipiſcatur:

C Muſica vero, quo animus eruditione, virtuteq; excolat ipſe. eiuſmodi tũ eruditio, per Muſicã ſcilicet tpe prior exiſtit. Quoniã quidem, quæ in intelligendo eſt habilitas, citior eſt, præcediteq; quamlibet corporis aptitudinẽ, quæ Gymnaſtica acquiritur. Intelligo autem per Muſicã poeticos ſermones, concentu, numeriſq; compoſitos, quibus ciues inſtituantur, eaq; cauſa conſonantiam ineſſe voluit, quod tales ſermones altius, magiſq; animum moueant. Nanq;, vt iam ſuperius dictũ, Poeticæ Muſica inſeruit, ad illiusq; præſcriptum ſe format. Sermones vero, D quibus ciues edocẽtur (vt dictũ eſt) nonnulli de ſcenujs tractant, nonnulli vero de rebus agendis. Sermonum quidem illorum duo ſunt genera, quorum alterum in Demonſtratiua, alterũ in probabili, Topica ſcilicet, Rhetorica, & Poetica rõne verſatur. Inter has vero Poetica erudiendis pueris maxime propria eſt: qui iã adulti, ſi qui idonei ſunt, qui ad aliũ diſciplinæ ordinẽ ſeſe tranſferant, ea certe iã ita ſunt affecti, vt, ſi natura pmiſerit poſſint ad demõſtratiuas diſciplinas, pmoueri, quo in gradu ſapientes ſunt. At qui, ſi re E luctabit̃ naturã, eo in loco reſtabit, quẽ tranſire natura nõ conceſſerit: aut ſcilicet in topicis orationib⁹, aut vulgaribus alijs duob⁹ diſciplinæ generib⁹ Rhetorico, & Poetico, quan quã poeticũ ipſum cõmunius, pueriſtn magis propriũ. Reſ vero, quę in contemplationẽ veniunt, oĩbus ferẽ cẽſes ſunt, nifi forte cogeremur cet u cuiuſpiam finis gratia ſingularia, ac propria quędã fingere ob ſimplicem, ceu incompoſitam alicuius hominis intentionẽ, & opinionem. Idq; his præſertim cõuenit, de quibus paulo ante ſermonẽ fecimus, vt F pote, qui mortuos viuere dicunt, alijſq;, fabulis à vero alieniſſimis vtuntur. In contemplatione vero, quę per virtutẽ fingere licet, ea iam narrauit Alfarabius in libro, quẽ de rerum ordine conſcripſit: quãobrẽ ab ipſo petenda ſunt. quæ vero ſunt actiua, in hac etiam ſcietia tractantur ex his, quæ finguntur, vt dicetur, alia ſunt veriſimilia, alia à vero abhorrentia, alia vera, alia falſa, vt cùm figura ex homine, & boue fingitur. eiuſmodi in hac Republica.

De Poeticæ adhibẽdis ab ipſis cuſtodib⁹.

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G figmenta recipi nulla debent: ꝙ maxime pernicioſa ſint. Abhorrentia quoq; a vero, quantū fieri pōt ſummouerī debēt. Eſt tñ propinquis, ac ſimilibus vero figmentis olno hac in Republica locus: quē admodum, ſi primum principiū, & ſecunda deinceps principia, principijs ſimilib⁹ ex rōne ciuili deſumptis imitemur, operaq; diuina operibus principiorum illorū ciuilium: effingamusq; potentiarū, & principiorū naturalium aēⁿ ſimilitudine quadā viriū, ac artium voluntariarū: ſimiliterq; harū intellectiones ſenſilium ſimilitudine, vt materiā per priuationē, & tenebras velut depingimus. Nec min⁹ vltimæ felicitatis genera, quæ ipſa actionibus virtutū humanarū finis eſt his bonis, q̄ apud nos ſumma eſſe videntur, vtq; vera refertur felicitas, eo ꝙ felicitatem eſſe cenſemus. Atq;, vt paucis dicam, quaſi ob oculos ſeries, graduſq; rerū omniū in vniuerſo exponuntur ſimilitudine, ac propinquitate quadā localis, temporaliſq; ordinis. enimuero Platoni viſum ē pueris nihil perniciouſius eſſe poſſe, q̄ ſi in hac ætatula, falſis fabulis imbuantur, quādoquidē eo ipſo tpe maxime ꝓcliues ſint ad quaſcunq; velint fictiones cōcipiendas. Quocirca eo in primis tēpore cauendum eſt, ne falſa audiant, atq; iā inde ab educationis exordio potiſſimum cuſtodiātur: quippe cum ſit actionis cuiuslibet initium apprime efficax. Cauendum quoq; eſt, vt inquit Plato, ne, aut exerceātur, aut aſſuefiāt abſurdiſſimis fabulis. idq; diligentius, q̄ ſi tenera eorum corpuſcula miuibus committantur. Statim igitur nutricibus tradamus, ſimulq;, dū ſunt paruuli, pro tēpore erudiantur, mox q̄s hinc ipſi paulo maiuſculi ad ſacras ædes, & ſacrificijs dedicata tēpla adducantur. Turpes ſiquidē, mendaciſq; ſcatētes ſermones, ad finē optimū eos percucurre nequeūt. Et Plato quidē his tractandis commemorat, quæ ſuo tpe in vſu erant, admoneteq;, ne illis ipſis adhæreant. Nos quoq; ipſi eum in hoc genere ſequemur, ac narrabimus id, q̄d apud nos vulgo cōmittit.

Pueri parcendū a fabulis cauēdis.

H

I

K

L

M

Dicam usq; inter abſurdas huiuſmodi fabulas, vt ſcientijs ſpeculatiuis eſt demonſtratum, hanc quoq; eſſe, quam paſſim vulgus agitat, deum pariter, atq; mali Deum cauſam eſſe, cùm manifeſtū ſit puram, ſimplicemq; bonitatem nihil vllo tempore mali facere, atq; ideo illius cauſam non eſſe. Id præterea, quod noſtrorum temporum Theologi dictitant, bonum, & malum comprehendi in Deo optimo maximo nō poſſe. quin etiā ꝙ omnia ad ipſum relata opera bonum quiddam ſint, manifeſte abſurdum eſt. propterea ꝙ, ſi ita eſſet, tunc nec bonū, nec malum naturam in ſe definitam haberet: ſed eſſet boni, & mali quaſi quēdam ex reſpectu conſyderatio. malumq; ad aliud debet principiū referri, veluti ad Aſmedai cacodæmonum principē, aliosq; ſimiles naturæ dæmones, & ſi ficta huiuſmodi ex alia rōne exiſtant prauæ. nempe ſiquidem, cùm pueri ætate quis acceperit eſſe dæmones quoſdam, qui parietes in homines euertant, nec vllo poſſint obice cohiberi, tum qui eum videant, minime videant, & ſe quandocunq; voluerint offerant, transformenturq;, qualicunq; figura, tum profectò verendum eſt, ne cuſtos optimus ille poſſit eſſe,

eo

A eo ꝙ ſermones huiuſmodi in pueri
libus animis mollitiem, pauoremq;
cõciliant, confirmantq;. Nec paulo
turpius: dipſum eſt, quod dĩ transformari angelos varie, quod ipſum
ſæpe miracula reponẽdũ eſt. Ideoq;
magis cõueniebat ad rõnẽ figuratæ
materiæ malũ referre, vt qui, vel ad
tenebras, vel ad priuationẽ illud referunt. Multa aũt malorum genera
ſunt, quæ ad Deũ referri ſunt ſolita.
at ea quidem illum non fallunt, qui
hmõi multa in legibus perſpexerit.
Inter cõmenta quoq; praua connu
merabit commentũ felicitatis ipſi⁹
B ex præmio operũ, quibus felicitatẽ
acquiri ꝓſuaſum eſt, necnõ ex mercede ab his operibus abſtinẽdi, quæ
felicitatẽ minime inducũt. Sic nãq;
dolor, velut pœna eſt inflictæ negligentiæ probarũ actionũ, ac ſtudio
prauis actionibus nauato. nã ſi quæ
hgmẽta ſimilibus acquirunt virtutes, vitia potius q̃ virtutes videãtur,
vt ſanẽ cõtinens nõ aliter à voluptate ſe cõtineret, q̃ vt maiore aliquando fruãt, nihilo ſecius. Et fortis, propterea fortis nõ eſt, ꝙ bonã eẽ mortem cenſuerit, ſed metu mali alicuius grauioris. Sit neq; iuſtus abſti-
C net à reliquorũ hominũ facultatibus: putãs idipſum p ſe honeſtum:
verũ vt poſtea duplo amplius cõſequat. ſic itaq; ad cõplures egregias
virtutes inſtinctu vitiorũ ageretur.
Sic ergo maior hgmentorum pars,
quæ virtutis mercedem exprimunt
(vt inquit ipſe) ſenſibilib⁹ illecebris
explicata eſt, ita certe, vt iuſtus ſit
quiſpiam, fortuſq;, & verax, virtutibuſq; quibuſq; prædatus, vt venere
demũ, & cibo, & potu fruatur, quod
quod minime eũ fallet, qui diſciplinis ſe exercuit. Et ſanẽ quidẽ impreſ
ſus animo ab huiuſmodi fictionib⁹ D
affectus, aut diſſimilis eſt ei, qui ita
cuiuſpiã animum affecerit, vt ſe illetantũ cohibeat: at nihilominus in
illo nihil inerit virtutis, verũ felicitas ex his operibus parari credendũ
eſt, quib⁹ par eſt, quo modo ſanitas
ex cibis, medicaminibuſq; ſequit.
Idem quoq; de pœna, ac dolore ſentiendũ eſt eodẽ modo, illa cãm ſuã
ſequi, quo ſequit ſcia diſciplinam.
Quocirca, ſi ita beatitudinẽ effinxeris, vt ſanitatẽ animi eſſe facias, ipſiuſq; ĩmortalitatẽ, erit ꝓfecto ſermo hmõi nõ abſonus. Inqt inſup
Plato, cuſtodibus, qui fortes, pugna E
ceſq; futuri ſunt, nihil planẽ eorũ, De ſequen
quæ poſt mortẽ futura, & offenſura nib⁹, in Te
ſerunt, formidinẽ incutere. Nã q̃ſ- De fortitu
quis imaginabit talia, nõ præferet, dine cuſto
ſiquãdo pugna accidat, mortẽ capti dum.
uitati, aut ſeruitutẽ: eoq; ſermones
eiuſmodi procul oſmo à cõcepta one reijciẽdi ſunt: quin ẽt ab actione
illi, quicunq; ad vitia, aut turpitudinem cõcitant, ſunt excludendi: qua
rõne à muliebribus cantiunculis, vt
ne eas audiãt abſtinẽdum. Eodẽmodo nec cuipiam credenda eſt mors
amici, aut ſocij quiddã eẽ, quod triſtitia, aut moleſtia mortũ illũ affi- F
ciat, aut ob mortẽ cuiquã damnum
eſſe, ꝓpterea q; ſit ĩ luctũ maximũ,
eiulatumq; erũpendũ. At vero longe aliter cuſtos ſe habere debet, vt q̃
nihil penitus triſtẽt defuncto quouis amico, uel affini: aut ſaltẽ, ſi qua
triſtitia attingit, ea ut minima ſit,
ac uelut ſiquid luctuoſum ẽ ei cõtingat, ferat ipſum æquo animo. nã fiere,
muliebre, abiectiq; planẽ animi offitiũ eſt. quod utrũq; ẽ à nã cuſtodis
valde remotũ. ideoq; neq; Prophetis, neque magiſtratibus formido,

A aut metus cõueniens: quẽadmodũ inquit Plato, eos ipſos in riſum, atq; cachinnos profuſiores eſſe nõ debere. nanq;, ſiquis animũ vehementi riſu ſoluat, non modicæ obnoxius erit mutationi, vt à cõtracta iã conſuetudine eximat, quo certe ꝓbari poſſit ſummę authoritatis viros nõ debere eſſe in immodicũ riſum propenſos. Ad hæc inquit Plato, veritatem plurimi faciẽdã eſſe, magnãq; de ea curã habendam, ac ſollicitudinem. Mendaciũ etenim, vt nõ diuino numini, ita nec regibus, nec priuatis hominib⁹ cõuenit, quo nullo

De veritate, & mendacio.

B modo aſſuefaciendum. Ampliusq; quiſquis, aut artifex, aut alius mentiens deprehendat, ſtatim dare pœnas debet: ac vulgo dicendũ eſt, qñcunq; quis ex plebe magiſtratibus mentiat, non aliter ſibi damnũ cõſciſcere, q̃ ægroti Medico falſa narrantẽ: contra vero, qui rempublicã ad miniſtrãt, poſſunt honeſte nonnunquã mendaciũ dicere, quemadmodũ ægrotis à Medico, qui pharmacũ porrigit, dicit. Atqui, vt qui pharmacũ exhibet Medicus eſt, ſic quoq; qui I negocio regni populo mẽdacia ſubijcit, Rex eſt. quæ men

C dacia in inſtituẽdis ciuibus perſæpe neceſſaria ſunt, neq; vllus eſt olim legis latorũ, qui nõ mendacijs vtat, idq; populo eſt perneceſſarium ad ſuã felicitatẽ adipiſcendã. Ante ola

De Tẽperantia.

aũt caueri debet, ne ſermones voluptatẽ prouocãtes inter eos audiant, cuiuſmodi ſermones in Arabũ carminibus frequẽtes ſunt, ea autẽ audiant, quę à voluptatibus potiſſimũ auertant. Temperãtia nanq; (vt Platoni viſum eſt) eſt, cùm cõtinentia, & abſtinentia illecebrarũ ſenſualiũ coniuncta: vt poſt hæc ex illius verbis enarrabit. operũ vero tẽperantiæ hoc demũ præſtantiſſimũ eſt, ſuperioribus ſuis fideliter obtẽperare, ac voluptatibus dominari, nõ autem patere. Quocirca, qui ad illecebras ſermones alliciunt, nullis oĩno auribus permittant, nec magis noxium quicquã cogitari poteſt, q̃, vt magiſtratus, principesq;, vel minimo quidem tpe his illectamẽtis capiantur. Nec certe potius ſit eos ſermonibus aſſuefieri, qui ad cõgerendas pecunias, & rem acquirendã incitant, his enim artib⁹ maxime (vt inquit Plato) quæſtus officit, quin & adoleſcẽtes admonẽdi ſunt, ne hæc, E aut ſimilia his audiãt. Neq; vero te lateat Arabica poemata neſarijs hisreb⁹ ſcatere: ob idq; pernicioſius ge quã eſſe non põt. q̃ cum adoleſcentes à pueris, hiſce imbuti fuerint. Hactenus igit de fabulis. Plato autẽ rem magnã cenſuit oſtendere, quæ fabularũ genera à cuſtodib⁹ nõ audiri debeãt, diſtinxitq;, quibus ſermonibus illis vtendũ non ſit. Atq; inſup dixit, narrationes, vel præteritarũ, vel præſentiũ, vel futurarũ rerum eſſe. Talis aũt narratio, aut eſt ſimplex, aut quid fictũ: & illud quidem rurſum rem eſſ, quã tractat du F pliciter explicat. nã, vel voce, ſeu figura, ac trãſformatione quadã, vel imitatorijs verbis. Antiqua aũt illa Poeſis prima vocis tm̃ ſxpius, & figuræ imitationem capiebat, donec tandẽ ad verborũ ẽt æmulationem deuentum eſt: cuiuſmodi ſanè imitandi ſtudiſi arti Poeticæ magis appoſitũ eſt, cùm ea rationi orationis inſit, non exteriori quidẽ rei modo poetæ Arabes poſtremũ hoc imitationis genus vſitatiſſimum habent. Ac poſteaquã genera duo orationũ

Imitationẽ cuiuſmodi hus nõ cõ

uenit.

narra-

A narratiuarum expoſuit Plato, fingentiú, ſeu imitantiú videlicet, & ſimplicium. fingentium ſanè id, qd narratur per figuram, ac ſimilitudinem, cũ talia apud eos tum imitandi genera validiora eſſent: perquiſiuit ét, num liceat cuſtoditus imitari: aut, ſi liceat, qualiter, quot modis, & quatenus id eis concedat'. planeq; oſtendit, eis ipſis non conuenire imitationẽ, vtpote, cũ in hac Repub (vt dictum eſt) nemo, niſi ad vnicam artem ſe conferre debeat. Etenim hoc pacto ea efficietur et aptior, & melior. q ét ratio in imita
B tionibus tadé eſt, vt, ſiquis bene, ac perfecte imitari velit, in vnicum ſe imitandi genus tradat. Narura itaque ingenio quoſdam tulit ad vituperandũ, quoſdã ad laudandũ ſummos: quod poſterius de quodam Benaltas Arabo dictitatur in laudẽ do eum, non in vituperãdo valuiſſe. Et ſiquidem non eis conceditur imitationis quoduis genus, non tñ idcirco neceſſe eſt, vt vnico in genere imitandi verſentur, ſi eis decretũ ſit imitari quicquam. Id quidem à pueritia, quod eis cõueniat imitentur, velut ſimiles ſe fortibus facere,
C necnon temperatis, ac liberalibus, ſimilibusq; his, vitioſis vero haud licet: qñquidem imitationes, ſi a teneris annis coꝛptæ continuentur, abeunt certe quidem in naturam, atq; habitum: atq; id quidem nõ ſecus in animo, q̃ corpore. Quocirca nec præſtantibus illis, ac ſummis viris concedendum eſt, mulieres parturientes imitari, eoq; in dolore vociferantes: neq; vero concumbentiſi, aut rixantium cũ viris, dum ſe maxime dominio dignas contendunt, morem eos imitari decet, earumq; aut eiulatum, aut fletum, D ſeruoſue, aut ſeruas æmulari laudabile eſt: ſicuti, neq; ebrios, nec deliros. Neq; vero id ſolũmodo. quin ét, neq; eis permittemus Coriatorũ, vel Calceariorum artẽ imitandã, ſed ne aliam quidé quãlibet artẽ. non minus. n. deforme ſit, ſi huiuſmodi artes ſtudeant exprimere, q̃, ſi ipſas vere exerceant. Quanto igitur minus, aut equos hinnientes, taurósue mugientes, fluuiorumq; aut ſtrepitum, aut murmur, maris fremitum, fragoremq;, ac tonitrua eos agere ſit tolerabile, quia. n. id totum meræ inſaniæ eſt. Ad hæc id E quoq; dicere iuuat, aſſolita Arabibus carmina, quibus ſolent hęc nugarum genera effingi, abijci procul debere. Quapropter huius Reipublicæ Poetis non cuiuslibet rei permittenda eſt imitatio, idq; complu ribus de cauſis. Prima eſt autem, qñ qñquidé illius imitatiõis actio erit exactiſſima, vt ſit ét in artubus, qui vnam tñ ſpeciem exercuerit. Proxima eſt, q̃ res turpes, aut quæ nullius ſunt ad inflammandũ, vel deterrendum efficaciæ, quales innumeræ prope in Arabico poemate, has inquam, aut imitãdo exprimi, F aut referre huic Reipublicæ nõ eſt conſentaneum: quanquam ét illis nonnullarum mulierum probarũ quidem, & orationes, & ea, quæ ad exemplum pertinent, referre concedamus, virtutesq; ipſas, q̃ in moribus ſunt imitari. & qđ in Poetis cauemus, id etiã in Pictoribus huius Reipubl. curandum eſt, ne temere quidlibet pingant, præſertim ne vitioſos homines, ſed probos omnino: vti, & puerorum, & adoleſcentium ex pari auditui, viſuiq; cõſultum

Quę Poetis imitatio prmittenda.

C rum ſit, ac pulchri quauis rõne actꝰ teneris animis affingant, velut qui ſalubri in loco morã fecerit, oſibus q̃ hic ſunt, inuabit, ſuaui aura, florum fragrantia, herbarum ſalubritate, aliiſq; id genus plurimis. Hæc vtiq; eſt ſumma eorũ, quę de fabulis, quibus inſtruẽdi ſunt cuſtodes, diſſeruit Plato. Deinde adit aggreditur, quonam genere Muſicæ, cũ illis ſimul fabulis, diſciplina illorũ inſtruẽda ſit. Ac Melodia quidem (vt à Platone dictum eſt) ſi oratione comprehenderit, tribus ex partibus conſiſtet, videlicet cõſonantia, H modulatione, orationeq; ipſa modulatoria. ac, cùm expoſuit formulam orationũ earum, quę modulos ſuſcipiunt, ſupereſt, vt hunc ſermonem inſtruat, quo genere conſonãtię, quaue harmonia vtendum ſit. Plato quidẽ cenſet querulos modulos, ac timore afficientes harmonias minime recipi, quemadmodũ neque hoc genere conſonantię modulatam orationẽ: nihilo plus etiam eas, quæ diuerſis concentibus componuntur, quales in conuiuijs frequentes, ac nuptijs eſſe ſolent. Tandem conuenit, vt oés reijciant' modi, qui genere ipſo identidem ſunt variabiles. nã cuiuſmodi viri ſunt in hac Repub. non habent in rebus gerendis aliq̃d ocij. ſi q̃d tñ genus illis conueniat cõcentuum, duplex id quidem eſt: aut n. qđ animum ad fortitudinẽ, conſtantiãq; in bellis inducat: aut id, qđ animũ appareat ad eas virtutes ſuſcipiẽdas, quas potiſſimũ ſectamur facile, trãquille & qete: q̃ præceptiones certe actiua Muſica definiẽde ſunt, quas tñ Plato definit, virorũ ętate ſua in hac ipſa arte celebrium exemplo, q̃ certe his

De Muſica.

noſtris temporibus exoleuit. Neq; in K
ciuitate organũ admitti debet, quo
vti aſſueſcat, cuiuſmodi tibia, &
multa alia id genus inſtrumẽta ſunt:
ſed iubet ille & lyrã. & citharã in ci-
uitate recipi, ac vt (inquit) ruſtici p
priois aliquos mores hãt, ita harmo
nias quoq; ſibi pecuhares. Eſt igit'
in delectu ipſo laborãdũ, vt nos ge-
nus illud modulationis proſequa-
mur, quo neq; mulieres, neq; octo-
ſi homes vtant', quinimo id ſane, q.ſ
fortitudinẽ animi, atq; magnitudi
nẽ cõciliet, eamq; rem, qui quiſq;
in primis concupiſcat, aſſequi: qđ
genus rhythmorum Platonis tẽpe- L
ſtate cognitum, nũc noſtra inueſtigandũ ſanè eſt. Cenſet inſup Plato,
ſi exeuntibus eligant', qui natura ipſa
ad haſce virtutes accõmodati ſunt,
ac in Muſica ipſa quaſi educent', fo-
re, vt ij ipſi ad conſummatã tẽperantiam, fortitudinemq;, atq; animi conſtantiam, ac liberalitatẽ perueniant, amoreq; rerũ pulchrarũ,
& ſtudioſarum, & iuſtitiæ quoque
qualicunq; forma, aut eleganti ſcilicet, aut turpi ipſi fuerint, incendi-
tur, voluptatesq; maxime repudiẽt.
Neq; n. voluptatibus, & tẽperantiæ
cõe quicquã eſſe põt. ſiquidẽ volu- M
ptas mẽtẽ hominis ſubducit, nec ſẽ-
cus, q̃ in furioſis fit pturbat, quoq;
eſt ipſa validior, eo id fortius, robuſtiuſq; agit. vt gratia exẽpli, voluptas, quę circa venerea eſt, inter cæ
tera incommoda, hoiem quoq; dementiſſimũ reddit. Igiturq; nullũ
eſſe põt voluptati cũ amore muſici
cõmercũ, immo amabit ille ex ipſa tẽperãtia pulchrũ, atq; honeſtũ.
habent aũt incontinẽtia, ac reliqua
vitia cũ voluptate affinitatẽ. At ve-
ro, & q̃ amat, & qui amat (ſi recte i-

ter

A ter ſe perament) nihil oſno voluptatis amor continere debet, cùm nihil oſno hęc inter ſe communica rũ habeant. Sic igitur in recte inſtituta ciuitate leges condi debent, q̃ bus ciuium inter ſe amicitia, & cha ritas ab ea nihil differat, q̃ inter parentes, & liberos intercedit, qui ſanè quidẽ muſici operis finis eſt. Atq; Plato hactenus de ipſa muſica. poſtea Gymnaſticæ, ac victus rationis tractatũ aggreditur, neq; non earũ rerũ, quas virtus vendicat, nõ quate nus tũ vera virtus ſimpliciter eſt, vt

B & Galenus, & reliqui Medici aiunt, ſed ea quidẽ rõne, qua ad veram illã animi virtutẽ confert, quę cuſtodiæ potiſſimũ eſt, eſtq; ipſa equidẽ fortitudo. proinde ars ipſa Gymnaſtica, quę hmõi cuſtodiæ cõducit, victusq; moderatio non ſanitatem ſolũ corpori, ſed animo ét eam virtutẽ, ad quam ſit paratus p̃ſtabit: vt ſimplex quidẽ exercitũ, ſupra qd corpori cõmodam valetudinẽ cõparat, præterea etiã ex viribus animæ iracundiã concitat, reddítq; validiorẽ. Ideoq; in exercendo Plato præcipit, vt ne muſicã negligamus,

C neq; vero docramus ſine Gymnaſtica Muſicam. ſola etenim Muſica animum eneruat, ac mollit, & maxime tranquillitatem, & requiẽ cõciliat, præſertim eo in genere, q̃d delicatum eſt, & molle: contra Gymnaſtica animum in primis iracundũ, atq; acrem efficit, minimeq; ſuaſoris otatiõibus acquieturũ: quin habiturum potius oẽm ſermonem odio, vtin his primatibus eſt perſpicuũ, qui intractabilis cuiuſuiam, ac rudis ſunt ingenij. ea de re vtraque certe illarũ artiũ ex animæ viribus ei, quę eſt irascendi, officit, eiq;, quę ad Philoſophiã maxime accõmodata eſt, quouſq; illarũ temperatura, ac cõmixtione quadam virtus illa cõparetur, q̃ ad cuſtodiã potiſſimũ ſpectat. Id aũt tale eſt, vt cuſtodes diligant ciues ſuos, & conſuetudine corũ capiantur, exteris vero vires ſuas obijciant. Maxime autem congruens illis exercitiũ, ſimplex q̃dem, ac rectũ, qualeq; belli expeditionibus comparetur. Cibi quoq; ipſi q̃ fieri põt ſimpliciſſimi, qui p̃terquam q̃obuij, & facile parabiles ſint, corpus inſuper robuſtius, q̃d ipſum deſyderatur, efficiãt. Huius au

D tẽ generis carnes ſunt, nec tẽperaturã q̃uabilẽ, nec modũ excedentes, holeraq; cibus ſimpliciſſimus: vtpote qui aquę, & ſali, ac oleo incoquatur: nam ſi q̃ñ alio forte ciborũ genere vſi poſtea priuent, facile in caſtris grauiſſimis morbis corripiantur. Haud ſecus in exercitatiõe ſentiendũ eſt, q̃ rõne victus, animiq; affectibus: ne his conſuetudinibus adhæreant, à quibus ſi q̃ñ diſcedere caueant, egrotandi cauſa impendeat. Nã (vt inquit Plato) viri eiuſmodi neceſſariã corporis ſalubritatẽ opus ita habent, vtinde aeq; ca-

E nis perſpicaci viſu, auditu expeditiſſimo, ac ſagaciſſimo ante oſa indiget. Idcirco, & illi maxſe ab ebrietate caueant. neq; n. cuiquam minuſquam cuſtodi ebrietas conuenit. ridiculum enim eſſet cuſtodẽ cuſtode indigere. proinde, & temulentia, & varia etiam obſonia his ciuibus fugienda ſunt, bellaria præterea, condimenta, & alia id genus. Circa rationem itaque victus, & exercitij, non aliter quam Muſicam ſe habeant, vt ſcilicet in vtraque ſimplici genere vtantur. nam,

F

Ridiculũ eſt cuſtodẽ cuſtode indigere.

vt

G Vt multiplex, ac varia Muſica in animo vitia plurima parit: itidem, & Gymnaſtica nõ ſimplex in corpore ſimul, atq; anima ęgritudines excitat. Ac Muſicę quidẽ imperitia, ac vehemẽs gulæ malum in ciuitate ſi augeantur, indigebimus, ob id frequẽs, & Iudicũ, & Medicorum opera. neq; certe quidem, aut maiori, aut verior de affectibus ciuium uitiatis, corruptaq; opinione coniectura haberi põt, q̃ ſi Medicis, iudicibusq; opus ſit, qui ipſi quidem per ſe nulla dignitate, aut honore cenſentur, niſi ob neceſſitatẽ, quan

H toq; magis hę duę corpori neceſſariæ ſunt artes, quoq; magis floreſcunt illæ, & vigent, eo lõgius ciues abſunt à recto. Eſt ergo conſequẽs, vt Reipublicæ huic proprũ ſit, neu traiſtarum artium indigere, nec vllum omnino, aut medicum, aut iudicem poſtulare: niſi forte vna voce diuerſa ſignificemus, differantq; illæ ab his, quibus nunc in ciuitatibus vtimur. nanq; ciuium alimenta, ſi modo, ſi ordine, ſi tẽpore, ſi genere temperata ſint, eodemq; modo exercitatio, conſentaneũ eſt ita

I inſtitutos non habere opus tot medicis, quot hac tempeſtate noſtra, & retroactis ẽt temporibus vſi ſumus. Siquidẽ Plato exiſtimat genera hęc morborum in ciuitatibus oborta, noua quidẽ eſſe, neq; durãte Aeſculapij dogmate tã extitiſſe, nouaq; perinde nomina illis fuiſſe impoſita, ac morbos quidẽ eos intelligit, quos mala materiæ tẽperatura efficit, quod genus ſunt abſceſſus, & febres, cęteraq; eiuſmodi. Atque ſanè hoc modo nullus aduerſus hæc mala in hac Repub. medicaminis vſus erit: quod, mea quidẽ ſuſa de his medicaminibus intelligendũ eſt, quæ non ad exteriores morbos conferunt, vti vulnera, luxationes, fracturas, aliaq; id genus. Eſt tñ ſuper hæc nonnunquam ẽt Medicus neceſſarius, puta ſi qs magno aliquo, nec tolerabili vitio deformatus naſcatur, vti dignoſcat ẽt rabilis ſit illa naturæ culpa necne, quo aliũ quidem curet, aliũ morti deſtinet. Quãquam, vt poſſit quis medicamine ſanari, atq; ita viuere, nullo tamẽ in ciuitatis munere poſtea vtilis ſit, illum inter debiles, & vitiatos Plato annumerat. qm̃ qui

K nequit in vlla virtute cõſummatus euadere, ille certe nihil refert, vt curetur: & quæcunq; quidẽ res finem ſuum, cuius gratia eſt facta, indipiſci nequit ipſa prorſus ſit ne, an nõ ſit nihil ſtereſt. Quapropter Socrates haud immerito mortem vitæ ꝓtulit, cùm præuideret vera hõis vita, ac ſtudioſa ſe frui non poſſe. Ad hunc modum, cũ ita quis natus ſit, vt huius Reipublicæ ſit particula, ac munus aliqđ ſibi ea exequat, ſi nullum officij ſui vſum eſſe poſſe animaduertat, tum demũ vita equidẽ mors potior eſt. Non diſſimiliter

M quoq; id membrũ, quod & putridũ, & inutile eſt ſolent Medici amputare, vti digitos, dentes putrefactos. Ad hoc tales homines, ſi in ciuitatẽ recipiant, ſimiles ſui, vt ſæpius fit, ac inutiles naſci faciant. Qđ ipſum potes in manualibus artificibus percipere, qui, cùm ægrotant, à Medico pharmacũ petunt, quo, vel aluo ſoluta, vel vomitu, aut venæ ſectione euacuentur, vt citius artis ſuæ opus repetant. qđ, ſi ille ꝓſtiterit, obtemperant ipſi eius mandato: at, ſi longius quoddam regi-

men

A men iniungat, quo ve3 diuturnio-
re cura, ipſi diutius à cõſueto opere
ceſſant, recuſant profecto, veluti ſu
peruacuã vitam ſuã exiſtimantes,
niſi ipſi munere ſuo fungant. con-
tra vero otioſi, & inertes nihilomi-
nus vitæ cupidi ſunt, etſi inſigni ali-
qua labe, atq; vitio notati ſint. Qui
aũt vitio in aliquo nati i poſſunt ni-
hilominus non adhibita cura viue-
re, nulla tñ in Reipublicæ re robo-
ri, ac firmitati conferant, debeant
admitti, an interimini q̃ſtiõis eſt.
At qui eos ad aliquẽ vſum ciuitatis
tolerandos putant, nihil equidẽ da-
B cunt. Eſt itaque huius neceſſitatis.
Medicum in hac Republica nõ inu
tilẽ fore: vt videlicet externas ęgritu
dines, curet ac naturę defectũ à non
naturali dignoſcat. Quin, & aliog
videre poſſit Medicus huic Reipu-
blicæ neceſſarius: vt ciborũ, & mo-
dum, & ordinẽ definiat pro ſingulo
rum quorunq; dña, temporisq;, ac
regionis, idq;, coniectura duce, quã
ab experiẽtia adeptus fuerit. Ideoq;
Medicus profeſſioni nunquã ſuffi-
ciet, niſi præter artis ipſius ſtudium,
ac diſciplinã, plurimis in morbis vi
tijsq; periculũ fecerit, eoq;, cum in
C ſeipſo, tũ in alijs vſus fuerit. etenim
ipſe, ſi aduerſis morbis laborauerit,
aſſequetur inde cognitionẽ, quam
ex aliena ægritudine percipere non
poſſit. Eſtq; in hac Repub. quam-
obrem ſit neceſſarius iudex: vt cer-
te qui vitioſus ſit natura, neq; cura
bilis idem conſyderet. hic autẽ eſt
qui ſit diſciplinæ, quæ animum re
ſpicit minime capax: quem certe
permerẽ iudicis officium eſt: quẽ
admodũ eum qui ſit ad diſciplinã
idoneus, inſtituere. Nec ſanẽ, niſi
diuturna, longaq; experientia artis
ſuæ iudex notitiam aſſequetur. pra- D
uitatis. n. cauſas ita demũ agnoſcit,
ſi in alijs perquiſitas deprehẽderit.
Ac Iter reliquos eius mores hic nõ
poſtremũ eſt, vt ne ſis praui animi,
qn à teneris annis recta illa, & ſim-
plici muſica inſtitutus. Neq; nõ tñ
iudex à Medico differt. nã medico
quidem, ſi corpore ægrotauerit nõ
officit: iudex vero, qui praui fuerit
animi, nemo vnquam bonus, peri-
tusq; erit, cũ animi illa peruerſitas,
neq; virtutem, neq; ſeipſam cogno
ſcit: virtus vero, & ſe, & alterius cu
iuſuis malitiã longo experimẽto in
ternoſcit. Hinc quoq; perſpicuum E
eſt iudicem haud dubie ſenem eſſe
debere: ſiquidẽ adoleſcentes id qđ
bonum eſt ſolũ cognoſcunt. qđ de
adoleſcentibus intellligi velim, qui
& ingenuę illi muſicę, probisq; poe
matis ſint aſſoliti. Quibus ſanẽ q-
dem rationibus demõſtratum eſſe
arbitror, & iudicia, & medicinã in
hac Repu. eſſe poſſe. His explicatis
Plato narrare aggreditur, q̃bus mo
ribus cuſtodũ illorum principem Quib⁹ mo
ornatum deligamus; eumq; debe- ribus om
re eſſe dicit cuſtodum oſum præ- t⁹ eſ dica
ſtantiſſimum, vtilitatisq; & diſcipli princeps.
næ ciuium cupidiſſimũ. hoc autẽ F
ita demum accidet, ſi in quempiam
hæc omnia conuenerint, quorum
primum eſt, ne vnquam à grauiſſi-
ma illa ſnĩa quocũq; modo, nec me
tu, neq; dolore, neq; errore inuitus
dimoueatur, aut illecebris vllis per-
uertatur, ſed nec obliuione, quę ex
maximo tẽporis interuallo immi-
net. Opinio nanq; duplex, ſ& q̃ vo
lentibus elabitur, falſa ſ nam vnuſ-
quiſq; quod malũ eſt lubenter abij
cit: altera eſt, quæ inuitis eripitur,
vera ipſa quidẽ. quis. n. mortalium nõ
in-

G inuitos boni aliqd amittit? Sed admittur quidé hęc ſana opinio, aut vi aliqua ingruente, aut erroribus, aut preſtigijs. quocirca ab eo genere errorũ cauendũ illi eſt, nõdũ opinionis ſententięq; ſuę oblito, quæ ſibi perſuaſum habet ea agi oportere, quę maxime Reipu. cõducãt, dandaq; opa, ne in eo ipſo aliqñ fallatur: hisq; maxime illi aſſueſcendũ eſt, q animũ à voluptate auertunt, rebusq; timoré incutientibus, & ſermonib⁹ hmõi nihil moueat. Quiſquis igit eorũ ita penitus affectus H ſtabitq; ſuo in arbitrio, nõ ſecus, q̃ ipſo in igni aurum puriſſimũ. Atque is ſanè eſt, qui dignus ſit, vt Reipublicę imperet, eamq; cuſtodiat, cui viuo, & mortuo honores habẽdi ſint, necnõ cuius ſepulchrum, ac funebria ornentur. laudesq;, q ſplẽdide in funere dici ſolent, procurẽtur. Super hæc aũt reliqua, quæ in principibus deſyderantur, ornamẽta virtutũ, quæ tũ in moribus, tum in animi quadã facultate (quã ſpeculatiuã virtutem dicunt) poſtmodum explicabimus. Et quidem in Principes ſapientes. hac Repub. principes plane ſapiẽtes I ſunt, quibus ét vltra ſapientiã, cũm illæ virtutes, tum aliæ inſunt, quas enumerabimus. Q̃quidé vero fieri põt, vt inter cuſtodes naſcatur ciſte d'æ minime idoneus, quanquã id quidem raro, ita nec deſperandũ eſt, vt in reliquis ciuibus aliquis ad cuſtodiam aptus exoriatur, etſi hoc quoq; perraro accidat, ſi primis vbi inter ſimiles, vniuſque generis matrimonia cõtrahunt, vc5 cuſtodũ inter ſe, atq; aliorum, vt agricolarũ cũ alijs ſui generis: ijq; oẽs ad id, qđ agunt natura prompti ſunt, atq; habiles. ſiẽ. n. filiorũ natura, vt plurimũ nõ diſſimilis euadet: q̃quidé (vt ſit frequentiſſime) parentes ſub ſtatuã, ſimilitudinéq; ſuis liberis infundant. Sed qñ nonnunquã (vt diximus) ea ſecus accidãt, neq; quicquã huic Reipublicæ pernicioſius eſſe põt ad corruptelam, & vitium, q̃ vt cuiuſuis actio immiſceat, eiuſque natura ad illã inepta fit: ideoq; Plato Reipublicæ oratione proponit ad permutandos nonnunquam inter ſe cuſtodum, & reliquę plebis liberos, vt de genere in genus adoptentur. Hæc aũt oratio eſt, Vos ó egregij, probiq; viri medijs quidé L in viſceribus terrę concepti eſtis, in eaq; veſtra aptitudine naturæ cum ad arma, tum ad alia quæuis, idq; ſanè quidem antequã eſſetis perfecti: tum. n. cùm perfecti fuiſſetis, vos quidem terra, communis parens, enixa eſt oẽ. fraterna neceſſitudine coniunctos. Snſa igitur veſtrũ omniũ vna eſſe debet, Reipublicæ in commune conſulere, eiuſq; cauſa ita doctos, inſtitutosq; eſſe, vt quicunq; eam aut inuadere, aut oppugnare tentauerit, eo inter vos animo ſitis, quo, qui fraterno inter ſe amore accenſi ſunt, vt qui eiuſdé genitricis M terræ nati ſitis. quid. n. nõne ex eadem parẽte geniti oẽs in hoc ciuitũ conuentu fratres eſtis? vtiq;. Deus aũt optimus maximus vobis pcreã dis quoſdã principatui deſtinabat, quorũ in procreatione aurũ immiſcuit puriſſimũ, qua de re ſunt, & ipſi certe honoratiſſimi: at. n. horum miniſtris in ipſa generatione eorũ ita proſpexit, vt tẽperaturæ argẽtũ inderet. Alia fuit inferiorũ, vt agricolarũ, artificumq; generãdorũ ratio, quippe quorũ nõnullis ferri ali

quid

A quid inferũ sit alijs vero æris nonnihil. Itaq; postquã vos ita estis editi, etsi eiusdẽ oẽs generis, ingenijs tamen, ac moribus diuersis discernimini: ac ita, etsi oĩbus penè comparatũ est, vt sui generis, ac planè studio similes vobis liberos procreetis, nihilo secius, qñquidem ex auro argentum, ac vicissim ex argento aurũ producitur, reliquisq; in generibus hoc modo, ſ ex æreq, vel aurum, vel argentum oritur, & è contrario, illud ex his Deus principibus ipsis mandauit, vt nihil æque, ac liberorum naturam, & ingenium curent,
B & siquid eis deterioris immixtũ sit naturæ, extrahant. Quòd si illis forte æneus filius nascatur, ne eius curã negligant, at vero corrumpant, corrigantq;, quatenus in eũ obiurgatione proficiat possit, deinde opificibus, vel agricultoribus tradat. Rursusq;, si ex obscuris istis contingat, vt aureus aliquis nascat, aut argenteus, eũ honoribus, ac dignitatibus promoueãt, in custodes, & auxiliarios transcribẽdo. Hęc ergo ille Rẽpublicam curans præcipit. Nã propheta si qñ Rempublicam interitũ prędixit, id eo accidit, cùm princeps illius custos, vel ferreus extiterit, vel æneus. Hęc igitur persuasio
C ciuibus ádhũc pueris tradet, v: aliàs quoq; tradi solet illi ætati. Deinde locũ habitãdi custodibus maxie opportunum, & principibus Plato debere esse ait in sublimi, atq; vnde ciuitatẽ oẽm oculis subijciant, & quicunq; legi nõ obedire velit, ab illis puniat. præterea ea in parte vrbis, vnde si quis aliunde hostis ciuitatẽ inuaserit, eũ facilius arcere possint, & vlcisci, & persequi. Ac postquam de habitatione differuit, quæsiuit, nã par est custodes proprium aliqd, D seu habitatio sit, seu alius q duis possidere, qd cęteri nõ habeãt: dicitq;, quẽadmodũ nihil iniquius est, q̃ si á pastoribus canes custodes egregiis ita educent, ac doceant, vt incitante, vel fame, vel formidine, vel cõsuetudine, atq; instituto prauo i gregẽ ipsum irruant, ac deuorent, aut quouis afficiãt ĩcõmodo, vt pfecto ex canib⁹ lupi effecti videant. Similis, & in custodibus rõ é, nihil absurdius eſſe, q̃ eos, ita depranata natura fieri, vt suis ciuibus sint incõmodo, ac noceãt in primis, ꝙ ciuibus reliqs, & potẽtiores, & validiores sint: E
quocirca idipsum maxime in illis ipsis Reipublicæ propugnatoribus cauendũ est. Possit aũt id quiuis facile ex his, quorũ nũc maxima i Rep. auctoritas est, perspicere. Nam vt primũ princeps tyrannus decessit, is ſ qui eos cohibeat, conuertũt se potẽtiores illi ad eos deuorãdos, qui pcipui sunt, ac velut reliquorũ pastores. Est ergo danda maiorẽ in modũ opera, ne ita custodes affecti euadant, vt non solũ optimi custodes, sed ne vllo quidẽ mõ custodes habeant. Est itaq; magis consentaneũ, ne quiuis eorũ proprũ aliqd F seiunctũ ab alijs possideat, seu habitationẽ, seu supellectilem, seu aliud qdcunq; volueris. Quę vero ad victũ, & indumẽta eorũ attinẽt, ea certe quidẽ tot, tantaq;, ab alijs ciuibus accipiãt, quot, quãtisq; opus vt erit, nec defit q̃q̃ã, nec supfit. Auri vero, atq; argẽti vsus nullus planè eis conceditur, quin admonendi sunt hoc pacto. Satis vobis abunde esse debet. ò custodes, ꝙ diuinum in animo donum cõtineris loco pecuniarum, neq; corrupubili illo auro

vobis

De habitatione custodum.

An custodes possi-dere aliqd ppriũ debeant.

G vobis opus eſt. quid. n. magis abſurdum, q̄ aurum id præſtantiſſimum, qđ vobis in genitura infuſum eſt, auro iſto mortalium cõtaminare? & vulgus ſiquidé pecuniaria facultate abutitur multa per inhoneſta, & turpia: aurum vero, qđ vobis ineſt, immaculatum prorſus, ac purũ exiſtit. Sic igit nec vobis fas eſt aurum aliud, vel argentũ acquirere, aut ſub tectum recipere, nec quicquam hmõi perquirere, ſed ne aureis quidem, aut argenteis poculis vti. Cur aũt nociuum ſit, cuſtodem bona quæuis aut pecunias poſſide-
H re, eo é, ꝙ, ſi, vel agros, vel domos, vel pecunias proprias habeat, veluti ſibi ipſi quiſq; poſſideat, cupiatq; in congerenda eſſe vnicus inter oẽs ciues quatenus poſſit, ſicũt, vt reliquos & odio habeat, & ab illis quoque odio habeat, cæteriq; illi inter ſe eodé agritentur odio, neq; illis cuſtodibus hoc modo vllũ magis neceſſariũ bellum ſit, q̄ pp rẽ ſuã, non propter Rempub. tãdemq; ipſis atq; ciuibus reliquis, quin ét ipſis inter ſe id inimicitiarum, odij, inſidiarum mutuarum interceſſet, qđ in his noſtris Rebuſpublicis age
I nibus accidit. quę ſanè cã eſt nonnunquam, vt in Rẽpub. ipſam conuarent, illamq; cõficiant, ac perdãt: ac, vt paucis dicam, ciues reliqui illis pro hoſtibus erunt, ac viciſſim nec ſecus ipſi q̄ hoſtes externi ciuibus erunt formidabiles: neque, ſi qñq; cum exteris pugnant, verum hoc certamen, & naturæ ſuæ proprium erit, quippe pro poſſeſſionibus, pro ſeipſis, non pro ciuibus periclitabuntur. quáquam hi certè ciues ipſos libenter periculo eximãt, ſi poſſint. hoc tñ libentius, ſiquid inde velut mercedis à ciuibus recepturi ſunt, ꝙ hoſtes à fortunis ciuũ repulerint. Super hæc poſſeſſio ét cuſtodes impedit, retrahitq; ab eo officio, ad qđ penitus ſunt comparati. ꝙ ſi eorum agri, aut poſſeſſiões cuiuſuis generis ab hoſtibus infeſtentur, tunc certe ciues nõ pro natura officij ſui defendent, ſed ex accidenti: pugnabuntq; maxime, dũ id bonorũ ſuorum cura exiget, pugnã vero detrectabunt, ſi nulla talis impẽdeat neceſſitas. Neq; quidem certe fieri põt, q̄n hoc eis accidat, ſi locupletes, & opulẽti fuerint. Quãobrem ſi quales optimi eſſe poſ- K
ſunt cuſtodes, tales eos fingamus, eos oportet nihil poſſidere, etiam ſi in poſſeſſione, & opibus aliqua virtus, ſeu felicitas comprehendere tur. cuſtodes tñ, vt cuſtodes ſunt, diuites eſſe non debeant, cũ nõ ſimpliciter quæratur, vt probi, ſeu felices: ſed ea tñ ratione, qua ſunt cuſtodes probi, ſeu fœlices. Verum Quæſtio
enimuero, ſi quis ita obijciet, ó viri cùm ſeiungitis opes à cuſtodibus, non animaduertitis rem optimam vos illis adimere: nempe illos hoc modo (vt Plato inquit) ſeruos, & inopes facitis, & omni poſſeſſione M
exuitis. Reſponderi poteſt, perinde nos facere, ac ſiquis (exempli gra) dicat pictori humanã figurã pingẽti, ne membrũ corporis præſtantiſſimum præſtantiſſimo colore exornaret, nempe ita alioqui oculos, ſi pingendi eſſent, exornari debere colore purpureo, non nigro: at vero ipſe perſuaſum habeat, oculi figurã non ſimpliciter ſpecioſam eſſe debere, aut quodlibet præſtanti colore pictã, verum eo colore, quo oculi actio ſignificatur, aut expeditiſſima

A ma reddit. Quæ quidē ratio in cuſtodibus eadē eſt, vt nō in eis deſyderemus ſimpliciter, atq; abſolute felicitatem, ſed quatenus cuſtodes ſunt. Id inquā ita intelligimus, ſi modo ſumptus faciendi modus, ac moderatio pro virtute habeatur.

Tandem, poſteaquā cuſtodibus nihil eſſe poſſidendū probauit, ad artifices, & reliquos operarios oratione tranſtulit, quærens num in hac Repu. hmōi hominibus ita permittēda ſit poſſeſſio, vt ex ſua arte, vel opera quæſtum faciant, & ſic acquirant ſibi tē, atq; augeant. Atq; in

B eam ille ſnīam cōuenit, vnam eſſe ſ quod ad congerēdas opes attinet cuſtodum, & reliquorū rationem, neq; quicquam huic Repub. deterius accidere poſſe, q̄ ſi vel inopiā, vel opulentiā ſibi recipiant. Et quidem, ſi opificibus artem ſuā quæſtuariā eſſe permittamus, ad eum finē dirigent, ad quæſtum ſ. & ad ea, quęcunq; congerendis opibus conducunt: ita vt non niſi caſu quodā ciuibus ſuis vtiles ſint, ſicq; eorum ars non ad id, quā obrē inſtituta eſt tractata, & agitata, quin eius (quem dixim⁹) queſtus gratia, quo neceſ-

C ſe ſit peruerſum iri, verum, legitimū finem artis, ipſum ciuiū emolumentū. Illi inſuper diuites facti, cōſequens eſt, artē ſuam vt negligāt, ac contēnant, & exinde otio, ac deſidia corrumpant, vt cū neceſſitas artis ſuæ vſum repetat, carius ſua oīa vendant, deterioraq; multo faciāt. Propterea in hac Repub. Plato voluit non licere cuiquā aliquid ſeorſum ab alijs poſſidere, veluti ex arbitrio ſuo: ꝓtereaq;, neq; auri, ne-

De Numiſ. q; argenti vſum vllū cē neceſſariū. aurū liquidē, & argentū, quēadmodū in Ethicis Ariſt. ad Nicomachū D probatū eſt, neceſſaria quidem ſint in his noſtris Rebuſpublicis pp rerū inter ſe permutandarū difficultatē, atq; moleſtiam, veluti quaſi medū quiddam intercedant, rebus à ſe inuicē differentibus, quō ęquitas ea in permutatione cōſeruetur, in re planē, quę ægre admodū æquitatem admittit. Difficultas aūt hæc permutandi atq; inęqualitas eſt huiuſmodi, veluti ſi agricola aratorio aliquo inſtrumento indigeat, nihil certē habeat, qđ fabro ferrario permuteť, niſi qđ ad victum pertineat. quid auteť ſi faber ferrarius annona E affluens indumento egerit, aut alio alio genere, quo pacto inter illos permutatio contrahetur? nonne cogentur rē excogitare, q̄ vi ſua quaſi res oēs comprehendat? quam cū colon⁹ ille fabro dederit, & acceperit inuicē aratorū inſtrumentū, conſultum ēt ſit fabro ad eam rem, qua indigeat. Itidemq; hoc ipſum in reliquis ciuibus eandē rōnē hēt. Congerent igitur agricolæ id frumēti, atq; annonæ reliquæ, quatenus ad ſe ſpectat, qđ & ſibi, & ciuib⁹ neceſſarium eſt. Adhuc fabri ex ſua arte, quę ciuibus conducunt, cura- F bunt: ſic textores, ſic architecti, ſtructoresq;. Et eſt in ciuitate genus quoddā nummariū, ad qđ velut ad regulā frumentū, inſtrumentaq;, & reliqua inter ſe & comparanť, & compenſantur. Atq; ita facile ciuibus oībus communicantur, ꝓ cuiuſq; neceſſitate, & commodo. De his aūt artibus id intellectū eē oportet, quæ ipſæ neceſſariæ ſint, non qdem ad voluptatē, & delectationē adinuentæ ſunt: cuius generis ars eſt vnguētaria, pictoria, ſculptoria,

Paraph.in lib.de Repub.Plat.

G & annulorũ cõficiendorũ, aliq; id genus quales in Rebuſpublicis noſtris plurimæ vſurpant. In illa autẽ Platonica certũ é nulla pecunia, ac nũmo opus eſſe. Nec numerus qui dẽ artificũ ita temere in ipſa eſſe debet, vt nũc diminuat forte, nũc creſcat, eo mõ, vt q̃ñq; artes ipſæ abolerí poſſint, ac deficere: vt in tonſoribus, & alijs, q in Rebuſpublicis noſtris artes ſuas exercent, manifeſtũ eſt. verũ ſingularũ artium neceſſariarum, atq; vtiliũ olbus ciuib⁹, tot aſſumant artifices, quot poſſint publice ſufficere: vt in agricultura, &
H textoria arte eſt faciendũ. Quæ vero non olbus, ſed generi cuidam ciuium vtilis fuerit, eius proportiõe, ac rõne eorũ, quibus prodeſt, artifices numerabuntur. huius aũt generis eſt ars conficiendorum frenorũ. Hinc quoq; rõnabile eſt, huius Reipublicæ ciuem nullũ pro arbitrio, ac voluptate liberis procreandis operã dare, neq; cũ qua voluerit cõgredi, ſed adhibito mõ, ac rõne pro generis cuiuſq; cõſeruatione cuius in Repub. certũ, & definitũ numerũ eſſe volumus, vt poſtea dicetur planius, q̃uo in ſermone de cuſtodũ cõ
I cubitu agetur. Poſtquã igitur ab hac Repub. auri, atq; argenti vſum excluſit, ſubdubitare vtilis eſt, qui hæc ciuitas aduerſus opulentã, atq; ampliã bellũ ſuſtentare poſſit, ac periculũ vẽ, ne amplexi illi ciuitati impar futura ſit. Tandẽ rñdit, re diligenter conſyderata, contrarium potius videri. ſiquidem diuitiæ, opeſq; poſſeſſiores ſuos tum contumaces, tum bellicæ rei imperitos, & experres maxime efficiant. quãobrem ſi quo pacto diximus, cuſtodes educati, inſtitutiq; fuerit, & militaris, bellicæq; facultatis morẽ, ac experientiã induerint, ad quæ etiã naturalis aptitudo accedat, haud ſecus ſe aduerſus diuites illos, & opulẽtos geraut, q̃ lupus aduerſus bene pingues, & obeſas oues: adeo certe, vt nõ ſit alienũ credere, cũ duplo, triploq; pluribus illos cõgredi poſſe. Hoc ſanẽ poſſit quis ex latronibus deſertæ Arabiæ, & alijs hmõi fortibus viris egenis, q nihilo: ecius opulentã quãuis, & diuitẽ gẽtem facile ſubiugant, dijudicare. id quoq; rex Arabũ aduerſus Perſarũ regẽ exptus eſt. Preterea quoq; huic Reipublicæ bellum, ſi qñ contingat id, neceſſe eſt, contra ciuitatẽ vnam, aut L
cõtra duas accidere. Sed finge duas, eo certe facilius, qñquidẽ miſſa in alteriterã illarum ciuitatũ legatiõe, aut exhortabitur, aut deprecabitur, hoc modo. Nobis quidẽ ó viri, teque auri, neq; argenti vſus vllus é, ſed neq; id leges noſtræ ſinunt, qđ ipſum vobis ſanẽ fas eſt. vobis igit, ratiõibusq; veſtris cõferat, nobiſcũ aduerſus alios belli ſocietatẽ inite, donec facultates illorũ, & pecunias diripuerimus, nõne certiſſimũ eſt, qualiſcũq; ſit illa ciuitas, ab illa eos in amicitiã, & fœdera recipi? Enim- M
uero ſi quiſpiã obijciat, timendum eſſe, ne cõtracta amicitia, & percuſſo fœdere, parta ẽt victoria, actis ꝓdis, cumulataq; pecunia, altera illa ciuitas opulentior inde, ac ditior huic ciuitati noſtræ pauperi bellũ inferat, ac forſan ẽt ſuperet. Huic rndet Plato, ſecus rẽ eſſe atq, opinatur ille, cũ nulla, ne cogitari qdẽ ciuitas poſſit vere vna, ꝓter hãc, quã condere conamur. Alię qdẽ certe ciuitates quotquot ſunt, ẽt ſingulæ, multę quidẽ in ſe ſunt, & varię quã-

vtę

A uis vnius circũscriptione loci capiã
tur. illis.n. Reipublicæ administra-
tio curæ rei familiaris inseruit, non
rei familiaris cura administrationi
Reip. quare in illis hoc vnius ciuita
tis nomẽ profecto est suppositũ:
in vera aũt, ac legitima Republ. ac
partibus eius ea est ratio, quam in
vniuerso corpore, & membris cer-
nere est: partes etenim corporis, vt
sunt manus, pedes, ac reliquę, ante-
quã corpus vniuersum cõstaret, fa
ctæ eius particulæ gratia sunt, quæ
toto in corpore princeps est: nostris
aũt Rebuspublicis non ita est partiũ
B consentius in vniuersum. nã veluti
vi quadam inter eas concursus fie-
ri solet, eò ſ. vt singuli rem suam do
mesticã curent custodiantq;. id qd
minime eũ fallere põt, qui aliquan
tisper in hac scita versatus sit. Et eun-
dẽ Plato hmõi ciuitates bifariã di-
uisas asserit, in pauperes siquidem,
& opulẽtas, atq; vtroq; ex membro
multiplices, ac varias prodire: & tũ
ét, cùm pauperibus ciuibus eius ci-
uitatis concessa fuerint bona diui-
tũ ciuitatis eiusdẽ, non minus perni
ciosum, & exitiale bellũ exoriturũ
C in ea imperita ciuitate, q̃ si re vera
duę essent ciuitates inter sese pugnã-
tes. Proinde hæc, quã instituimus,
ciuitas ampla quidẽ spacio erit, va-
lorisq;, ac roboris (vt inquit Plato)
eximij, quisquã propugnatoribus
dũtaxat mille defendat. de illis etc-
nim hoc dicit, ex eis viginti omni
negotio liberos, hostes ducẽtos vin
cere. Ad hæc, hęc ciuitas. neq; ma-
gnitudine quauis, neq; spatio esse
debet, ex qua numerus hic bellato-
rũ exeat: neq; tã exigua, paruaq;, vt
finitimis populis sit facilis expugna
tu, neq; ét vasta, vt in ea, & arari, &

Qualis de-
beat esse
ciuitas.

sem facile possit. At principes huius D
ciuitatis, puta de magnitudine, &
exiguitate ipsius cõstituere debere,
nec.nõ de custodũ, & cuiusuis artifi
cũ generis numero. Rectn. I hac Re
pub. non aliter atq; in nã se habet.
velut. n. humanæ actiões, humana-
q; corpora nõ mẽsura quauis perfi.
ciunt, neq; exigua, vt in fabulis ferũt
Pygmęos cubitalis, aut vnius palmi
staturę esse: neq; magna, atq; enor
mi, vt Gigantes olim fuisse ferunt
altitudinis sex agita palmorũ, hisq;
similia mõstra: verũ quadã certa
magnitudine, qualis cõpluribus in
hoibus reperit. Nec hoc tm̃ in na- E
tura perspicit, verũ in artificialibus
ét rebus: sicut nõ ex quauis vocula-
rũ mensura in Musica id harmonię
resultat, qd Musicæ sit conueniens.
Quęrat ergo fortasse aliqs, q̃ ciuita
tis huiꝰ, qualisq; magnitudo, qs cu-
stodũ numerus eẽ debeat? cui eq-
dẽ, eã rõnẽ variari p̃ tẽporis, loci, vi
cinorũq; populorũ varietate, atq;
nã rñdebimus. quocirca, vt de ea re
cõstituat, proprię ipsius ciuilis cõ-
iecturę est: q̃ facultas experiẽtia cõ-
stat, & vniuersa illa, atq; generalia
dispicit, quousq; singulis reb⁹ velu F
ti materijs subiectis versent. At Pla-
to quidẽ, dũ & tẽporis sui, & gentiũ
finitimarũ rõnẽ hẽt, huius Reipu.
custodes, p̃pugnatoresq; mille sa-
tus futuros arbitrat. In quẽ rõnibus
Galenus luectus ẽ, dicẽs, illã opinio Galenꝰ cõ
nẽ Platonis, si ad ętatẽ nostrã trãsfe- tra Plato-
ret, absurdã fore. Qua in re Galenꝰ nem.
qdẽ, regni illius p̃stãtiã, qd̃ sua ętate
maximũ fuit, spectabat: at Plato vi
dear quidẽ non ita sensisse, vt rẽ ali-
ter esse nõ posse putaret, sicuti neq;
alijs in rebꝰ, quas in vniversum tra-
stat, sed id tm̃ dixit, quantũ & ętа-

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G tis ſuę rō, & generis, videlicet Greçę conditio poſtulabat? quis.n. aliter intelligere poſſit, cùm hanc Rempublicam aduerſus oēs mortales pugnaturā eſſe certum ſit? Quòd igit Plato hoc non aduerterat minime conuenire? Forſan, & quis dicat, Platoné vniuſcuiuſq; ciuitatis bene inſtitutæ multitudiné nō debere eſſe numeroſioré, quæ vno loco, vnaq; vrbe contineatur: ad huius tñ exemplū multæ alię ciuitatis debitum, certūq; modum, numeriſque ciuiū habebunt. Quæ res, ſi ita habet, nihilominus tñ ex locorum
H varietate ratio quoq; varia erit. Ac veriſſimū quidé eſt, diſtinctū eſſe debere felicis cuiuſq; ciuitatis, & multitudinem, & magnitudinem. quis aūt vnicuiq; numerus præfiniēdus ſit, nonniſi explorata, & regionis, & incolarū natura dijudicari pōt. cuius rei ſignificationem quādam dictū illud à profeſſoribus noſtræ legis habet; Miſit, aiunt, ad rubrū, atq; ad nigrum, qđ quidé, etſi Plato non cenſet. hæc tñ eſt Ariſt. ſnīa, cuius de veritate minime dubitatur. Inquit Igitur Plato, egregiam adminiſtrationé in hanc formulā
I compoſitam, cuiuſmodi ciuitatem hanc eſſe diximus, definitæ, & magnitudinis, & multitudinis eſſe. qđ nō paulo quidem facilius eſt, q̄ id, qđ paulo ſuperius diximus, oportere ſicui naſcat ex cuſtodibus ęneus, eum ad ſiderioré ordiné traduci: cōtra, ſi alijs contingat aureū filium, aut argenteum gignere, inter cuſtodes eū coaptari. Quæ oſa ita præcipiuntur, vt oēs in hac Rep. nati in vnam rem natura magiſtra cōſentiant. ſiquidem vno in opere oēs, ac ſinguli inter ſe conueniunt: id autē opus intelligo, ad qđ natura quiſq; K
cōparatus eſt. vtq; ſummatim cōprehendā, præcepta hęc oſa, & admonitiones, quę ad hanc legum obſeruationé faciunt, neq; non aliarū ét, quæpoſtea cōmemorabūtur, vt quæ de virorū, ac fœminarū copulatione, de procreādis liberis agūt, hæc inquam præcepta difficilia nō ſunt, nec q̄ viris hmōi, aut moleſta, aut grauia ſint, q̄n potius leuia his, qui in h. :, quā educandi, atq; inſtituendi rōné præſcripſimus, Muſica videlicet, atq; Gymnaſtica adoleuerint. Et qđ ad Muſicā quidem attinet, cauendū in primis eſt, ne quid L
pręter conſtitutū prioribus legibus modum innouet. nanq; id, ſi cōtingat, ciuitas ipſa facile ægrotauerit, idq; erit cłā oſibus. Nec minº ppea interim affectus, animi tranquillitate, & quiete retinebit, quouſq; inſinuante ſe magis, magisq; pernicie, ad vltimū res ad legū corruptelā, & morū redierit. Eſt ꝓterea manifeſtum, quotquot his in legibus inſtitutiōibºq; vłibº enutriti fuerint, ſuopte ingenio ad quā plurimas priuatas leges optimas deuenire poſſe. quo in genere eſt, reuereri parentes, & corā maioribus natu, ſenioribuſq; tacere, atq; reliquę et leges, q̄ M
in actione verſantur. Quāobré priuata hæc officia nihil attinebit, tanquam leges atq; ſtatuta deſcribere. nā vniuerſarū rerū leges ille, ſi recte atq; ordine ferant, ciues quidem ad has particulares ſua ſponte mouebunt, ac facile cū vnicuiq; ita cōſtet puerilis educatiōis, & naturę, initijque rō, vt tota deinde vita ſequat, & appetat qđ ſimile ſit, atq; conforme illis, ſeu bona fuerint, ſeu mala. Ac eqdé, q̄ partialibus legibº mo-

res

A res formare inſtituerit, omiſſis generalibus illis, qđ ipſum quidē non pauci legū conditores fecerunt, is ſanē Medico ſimilis ſit, qui ægrotos curat, quorū diſſoluta in cibo, & potu, & venere libido obſtet, nec vlla proſit cura, quia nō cohibita intēperantia eorū, quicquid adhibetur medicinæ augebit, multiplicabitq; ægritudinē, potiuſquā ſedabit. Proinde, & quiſquis partiale has leges, & veluti ſingulares imponere conabitur, nunquam à corrigendis his, emendādisq; quieſcet, in quo vno oēs nihilominus, & acqeſcūt, & cō-

B fidunt. q n ipſe quoq; ea rōne putat ſe finē attigiſſe, à quo profecto permultū abeſt. hoc quidē nō i paucis legū cōditoribus, quorū ad nos hiſtoria trādita eſt, ꝓbatū fuit. Quiſquis itaq; hmōi Reſpub. corrigere (vt inquit Plato) emittet, perinde erit, ac ſi vnū ex hydrę capitibus amputet, inutile quidē id, atq; abſurdū faciens, qñq dē per reliqua capita venenū nihilo ſecius emittat. Eſt ergo neceſſe legibus his, q̄ de vniuerſo genere ſcripſūt, innixi in primis, quales à nobis nōnullæ dictæ ſunt, dicenturq, in poſterū. Inquit inſu-

C per Plato, legē, q̄ de templorū ædificatiōe, de cōſtituēdis oratorijs, deniq; de precibus, de ſacrificijs, de donarijs agit, docetq;, q̄ oīa & humanū animū ſubigunt. & Deum, atq; Angelos laudibus extollūt, colūtq;, eā ſ. legem Prophetę, qui diuinum mandatū referat arbitrio permittēdā: quaſi rē hmōi diuinā eſſe velit, & quicquid eius in ciuitatibus reperiet, acceptandū qualiter cunq; traditū eſt, qm̄ hoc, velut legitimis oſtibus cōſtitutionibus legibusq; ipſis cōe eſt. At qñquidem in huius libri primordio de iuſtitia quidnā eſſet Plato attētauit reqrere, cōfutauitq; quicquid de iuſtitia celebriores ſuæ ætate opiniones aſſeuerant: ac erat ipſe pollicitus primū naturā iuſtitię in Rep. oſtēdere, ob id ipſum poſtmodū iuſtitiæ ipſius in aliqua vna anima nām explicabit, vt fuerit in Rep. id clarius expoſitū. quēadmodū, ſi qs ſcripturū aliq̄d exiguiſſimis, ac tenuiſſimis literis, & procul à nobis interuallo ſeparatis, vt legamus ꝓcipiat, noſq; idē illud alibi maiuſculis, grandiuſculisq; literis ſcriptū videamus, paruoq; id à nobis ſpatio ſeiungat: nobis certe cōgruētius vi D debit, ac cōmodi⁹ grandiuſculis his characteribus primū uti: quibus facile perceptis, deinde minutulos illos nullo legen⁹ negotio. ita res ſe habet, qđ ad iuſtitiā Reipublicæ, & alicuius vnius animę attinet. Quarōne ēt, vt dictū à nobis prius ē, antequā iuſtitiæ naturā ꝓfone proſequar, cœpit illā ipſam in moribus ac vita iuſtæ ciuitatis deſcribere q̄lis eēt. Ac deinde, vt primū in ea diſputatiōe, q̄ de vita, & inſtituto Reipub inſtituta ē, natura iuſtitię manifeſta erit, iuſtitiā ipſam ꝓ ſe quā- E ris ſit oſtēdere aggredietur: eadēq; F opera ciuitatē illā ſapientē eſſe, fortemq;, ac tēperatā oſtendet. De qui- De quatuor virtutibus quatuor, quæ in hac Repu. inueniunt, hic inueſtigat, q̄- bus. nā ſit vniuſcuiuſq; natura: in qua Reip. parte ſingulæ eniteant. Inchoēpitq; SAPIĒNTIA diſputatio- De Sapientia. nē, ac dixit neminē latere Rēp. hāc ſapiētia, & ſcia inſtructiſſimā. nā, et quacunq; de re deliberat cōſilio valet, & prudētia in Iſtituēdis legibus atq; ſanctionibus, quarū nunc mētionē facimus. At optima guberna-

De ijs, quę ad vitā ꝓ tinent.

G tio, optimusq; modus, etsi q̃dã ſcia omnino ſit, nõ poſſumus tñ dicere ciuiſmodi optimã gubernationem, atq; modũ in hac Rep. reperiri, pp operarias artes, exẽpli gr̃a, pp agriculturã, vel artem tectonicã. eſt ergo illa quidẽ ſapiens, ac ipſa, de qua nunc tractatur, ſcia. Neq; quis, niſi immerito, abnuat hãc ſciam ex cognitione finis humani perfici, cũm hęc adminiſtratio ad eã maxime ac cedat. Nec quenquã fugere põt, humanũ nos finẽ (vt ante plauuis cõſiderare, cognoſcereq;. Quocirca hęc Reſpub. duplici ſciarũ genere ſapiẽs appellabit, & eo qđ ad agẽdũ, & eo qđ ad cognoſcendũ inſtructũ eſt. Quę tñ certe ſapiẽtia in minima huius ciuitatis parte cõſiſtet, in ipſis quidẽ philoſophis: cuius naturæ, vt pſtãtiſſimæ, ſunt ſemp admodũ pauci, ſi reliquarũ artiũ, aut fabriliũ, aut q̃ſtuariarũ profeſſoribus cõparent: & ſapientia quidẽ illa ipſo in principe Reip. ineſſe dẽt, eadẽq; ciuitati dominari. Principes ergo huius Reipublicę ſapientes eſſe oportet. Atq; ita nobis nõ perperã explicatũ eſſe putamus, quo in genere ſcĩæ hęc Reſpublica dicatur ſapiẽs, & q̃ in pte ipſi⁹ ſapiẽtia cõſtet.

I FORTITVDO aũt, q̃ ad hanc Rẽpub ſpectat, eſt nihil aliud, q̃ ob ſeruatio fortis cuiuſdã opiniõis, atq; electiõis, & quaſi adhibita diligẽtia, vt oĩbus in hoĩbus natura ad eã affectis, rata ſit, & pmanens, cõtraq; terrẽtia, ac oĩa illicẽtia. Intelligo autẽ per terribilia illa, timorẽ ipſum, atq; dolorem: per illecebras, cõcupiſcẽtias, & voluptates. Eſt autem perſpicuum, ſi ita populus (vt deſcripſimus ſupra) doceat, atq; inſtituatur, Muſica ſ. & Gymnaſtica, fore, vt nec timoribus nec cupiditatibus K ab eorum animo fortitudinis opinio, ſententiaq; dimoueatur: cõtra vero, ſi educati fuerint aliter, tũc illis facile animo excidet fortitudinis propoſitũ. Quod ipſum, ſi vis, exẽplo tibi perſpicuũ planũ (inquit Plato) faciã. Fullones quidẽ noſtri quãdocunq; purpureo colore pannum adamuſim infecturi ſunt, vt color ipſe deleri nequeat, eos ante ola ex tot diuerſis coloribus album deligere: quę deinde nõ modica opera ad recipiendũ coloré præparant, vt q̃ optime purpureũ recipiat: atq; ita de H mũ cõparatũ colore tingũt purpu L reo: ac demũ, qđ ita infectum eſt, neq; abſterſiõe, neq; ablutiõe quauis coloré perdere poteſt. q̃ ſi forte pannus non fuerit ita ꝓparatus, facilẽ color ipſe à detergentibus, aut dilui, aut deleri poterit. Quę rõ, & in cuſtodibus eadẽ eſt, ſi nõ ea, qua diximus inſtitutione atq; diſciplina educati, & quaſi præparati fuerint. neq; natura eorũ ad idipſum delecta. tunc. n. magnopere verendum eſſet, ne ſortis, ac cõſtãs opinio, qua ſi color ab eorũ aſo facile fugias, atque delearur. Neq; quidẽ eſt qđ ſit ad detergendas, extirpandasq; vir- M tutes potentius voluntate ipſa aut cupiditate, aut dolore, aut metu. At vero virtus hæc fortitudinis, qua in ciuitatis parte, quo in negotio eminet, neminẽ latere puto: eã ſiquidem maxime eorũ propriam eſſe, quorũ natura, vt maximopere ido-
nea ad cuſtodiam delecta eſt, quo ſanẽ ad hanc partem adimplendã delegimus. eſt enim (vt puto) clarũ, nullam ciuitatem, aut fortem, aut timidam dici, ita vt, vel in omnibus eius partibus, aut in quauis

De fortitudine.

carum

A earum exiſtat fortitudo, vel timiditas: quarum neutra, neq; in diuitũ genere, neq; in genere fabrorũ inueniatur, verũ cuſtodibus ipſis illæ ipſæ ſunt peculiares. Eſt itaq; à nobis expoſitũ, & quid ſit hæc virtus, & quam Reipub. partẽ ſpectet. ſuperſunt igitur duæ in ciuitate virtutes examinandæ, Tẽperantia, & Iuſtitia: tumq; quidnam ipſæ ſint, & cui ciuitatis parti attributæ dicẽdũ.

De Tẽperãtia. TEMPERANTIAM certè nõ malè in cibo, & potu, & venere mediocritatẽ quandã dixerimus: eũq; appellamus temperantẽ, qui per ſe

B moderationẽ hanc cõtinuare poſſit. Simile id quoq;, qd de Temperãtia dr, eam quidẽ eſſe abſtinentiã quandã animæ, & cohibitionem a voluptatibus & cupiditatibus. Dicimus inſuper, tẽperatũ hoẽm ſeipſo potentiorẽ eſſe, & ſui ipſius victorẽ. qui ſermo in hunc ſenſum accipiendus eſt, vt cũ præcipuarũ in homine partium altera pſtãtior ſit, & nobilior, intellectus quidẽ ipſe, altera vilior, ipſa ſ. concupiſcendi pars: ſi pſtantior illa præualeat, imperetq; viliori, ac vilior illi ſubiecta ſit, dicimus tunc ipſum ſibi ipſi dominari.

C E diuerſo, ſi abiectiori parti melior illa ſubijciat, idq;, aut pp vitioſam educationẽ, aut pp aliud quidpiã in commodũ ipſum, tunc ſibi ipſi imparem eẽ, atq; ſeruire affirmemus. quę ratio vtrobiq; ꝓpetua eſt. Hoc igitur mõ dubitari non põt, ciuitatem noſtram, & ſibi, & alijs imperare: eamq; virtutem non in vno tantũ genere eſſe, velũt in principibus, ſed in vniuerſo ẽt populo. At nec in opere humano perfectũ qcquam vnum, atq; adeo humanum dici poteſt, quacunque ex virtute acquiratur, niſi qd temperatũ ſit: ſecus in ſapiẽtia, & fortitudine res habet: quibus virtutibus neceſſe eſt partes aliquas Reipublicę carere, cũ hæc temperantia per vniuerſas curat, ac diffundatur · ſtatimq;, ac primo quoq; tempore tradẽda eſt obus in ipſa educatione, contrariũq; vitium arcendũ. Atq; in hunc modũ quid ipſa eſſet Tẽperantia, quatenus Reipub. ineſſet, dictum eſt à nobis: reſtat vt de quarta virtute, cuius gratia ab initio iniecta ꝙſtio eſt, ſermonem inſtituamus.

Deiuſtitia

IVSTITIA itaq; eſt in hac Repub. & Prudentia, ꝙ eadẽ iuſtitię ipſius actus eſt, nihil aliud, quàm qd ſuperius diximus, cùm de regimine huius Reipu. agebatur. Siquidẽ illic dicebamus, ſingulos quoſque in hac ciuitate opus vnicũ prẽſtare debere, ad qd eum ipſum natura ꝑparauiſſet, eamq; iuſtitiam eſſe, q optimum ſtatum ciuitati, ac perpetuum quidem exhiberet, quandiu in eadem exercereturac tres illas ſuperiores, quarum paulo ante diſputationem terminauimus, ciuitati eidem prẽberet. qd totum nõ niſi vno, & imperantiũ, & ſubditorũ, plebiſue conſenſu ad obſeruationẽ, reuerentiamq; legum fieri poteſt: tanquam hęc ſanè quidem facultas promiſcue in pueris, in mulieribus, in ſeruis, in liberis, magiſtratibusq;, & priuatis ac demum in oĩbus Reipub. partibus inſit. qd ita intelligitur, ſi vnuſquiſq; deſtinatum ſibi à natura opus amplectatur, nec alienum vnquam concupiſcat. Erit igitur hæc Reſpub. ita demum iuſta, ſi conuentu, atq; multitudine iuſtorum conſtiterit, dũ ſinguli propriã ſibi, atq; aſſignatam actionẽ ciues

G exercerẽt. Quo I genere ciuilis quoq; æquitas cõprehẽdit: ſicuti in ciuitatibus iniquitatẽ ponimus, ipſam quidẽ iniuſtitiæ cãm nõ aliter eſſe, q̃ ſi ſinguli ciues plus vna re agẽda aggrediant, ac ex alia in aliã ſe trãſferant, ex alioq; munere in aliud, ac p multos deinceps ordines, graduſq; vagent. Qd licet videri poſſit ciuitati minime nocere, præſertim qd ad eas artes attinet, q̃ opificum ſunt, atq; artificũ, manifeſtũ th eſt, in his quoq; artibus eã permutationẽ Reipublicæ incommodare: quẽ admodũ ſi quæſtuarius natura, vel
H diuitijs, vel robore elatꝰ, aut cuiuſuis generis alio impulſus in militarẽ ordinẽ trãſire conetur, ſiue (qd indignius quidẽ eſt) miles in cõſularẽ, & cuſtodũ ipſorũ dignitatẽ aſcẽdere contendat. vtrunq; n. ciuitatẽ magna afficit iactura. id qd ẽt tu ex uitaribus noſtris facile comprobes. Quibus oſtẽſis ex poſitis, iuſtitia q̃d ſit perſpicuũ ẽ, ipſamq; in vniuerſas huius ciuitatis partes eẽ diffuſam. Cuius naturã, vt in ciuitatibus eſſe intelligat, poſtquã eſt Plato executus, ad eã ſe rationẽ conuertit perueſtigandã, an ipſa in vnica quapiã
I anima inueniri poſſit, quæ ſit ciuili iuſtitiæ ſimilis, an ſecus ſi ſit, bene q̃dẽ: ſi non ſit, ſe ad tractatum ciuilis iuſtitiæ referret. Et quidẽ quęcunq; ſm magis ac minus tantummõ differunt, vnius eẽ generis neceſſe eſt: nec hactenus I vno quicquã eſt, qd ſit alteri cõtrariũ: qua rõne in vnica anima iuſtitiã, & æquitatẽ nihil differre clarum eſt ab ea, q̃ in ciuitate ponitur. Inquit ad hæc, hmõi ciuilem eſſe iuſtitiã, ſi ex tribus naturis illis ſingulę videlicet, & qua diſcimus, & qua iraſcimur, & qua cõ-
cupiſcimus in officio ſuo ſint, idq; K
ipſum, & mõ & tẽpore debito agãt: ex qua ẽt ratione hãc Rẽpublicam ponimus, ſapientẽ, fortem, temperatã eſſe. Quòd ſi hæ tres naturę in vna quadã anima reperiant, ac perficiantur, nõ aliter in ciuitate iuſtitia erit, & prudentia, q̃ partibus illis ita affectis, vt rõ ipſa imperet, reliquę duæ iracũdia, & cupiditas obtẽperent: cùm neminẽ lateat, non potuiſſe has partes in ciuitate fingi, niſi in anima inuenirent nã qualiter iuſtitia in ciuitate eſſe intelligi, nisi quatenus in ciuibus eſt? Ac
in Naturali q̃dẽ philoſophia oſten L
ſum eſt, duas ineſſe nobis contrarias inter ſe vires, rõnem, & concupiſcentiã, in duo videlicet cupiditatẽ, & iracũdiã. hoc ſcãm manifeſtũ eſt, cùm ipſi ſæpe experiamur cupiditati iracundiã repugnare, atq; imperare, veluti inſtẽm quoddam ſit, quo cupiditatẽ retundimus: ideoq; accidit nõ infrequẽter, vt ſiq̃n cupiditate præter rõnẽ agitamur, atque diſtrahimur, iraſcamur quidẽ. Cũ igitur res ita ſe habeat, ac tres illæ in anima facultates exiſtant, quem admodum in ciuitate non ſunt, niſi ea ratione, qua ipſæ in anima in- M
ueniuntur: erit quidem iuſtitia, & æquitas vnius cuiuſpiam animę itademũ, ſi ſingulæ illæ partes ſuo, ac proprio munere perfungant, quẽadmodum in ciuitate diximus. Ac ſi itaque omnes animæ partes conſpirabunt, vt ratio, tanquam ſapiens dominetur: iraſcendi vis obſequatur illi, atque ſubijciatur, ac proprio incitata feruore aduerſus contrarium quidlibet pugnet. Quę ſanè concordia, & velut conſenſus vna in anima per Muſicã, & Gymnaſticam

A nasticam conficitur. quandoquidem Gymnastica ipsa irascendi partem corroborat, & fortitudine instruit: Musica eã ipsam, & disciplinę capacẽ, & rõni obsequentẽ facit. ac illæ duæ quidẽ partes, si sic cõponentur, atq; cõueniẽt, tertiæ, quæ superest, parti instituẽdę conferẽt, atq; coaptabunt. Quamobrẽ eadem rõne, eadẽq; parte, vnumquemlibet hominẽ sapientẽ vocamus, qua ciuitatem sic̃t, & temperatã, & fortẽ: idq;, cũ eum, qui rõnis præcepta prima quæq; obseruat, ac retinet, fortẽ appellemus. Id vero, quod semp dixi,
B intelligo in ipso formidinis tpe, ipsoq; dolore imminẽte, vel voluptate: & ita ciuitatis fortitudinẽ diffinimus. Itidem, & hõ ẽt ipse sapiens est, in quo penes rõnis partem rerũ omniũ est arbitriũ, cæteris partibus illi morẽ gerentibus, vt in ciuitate esse solet: neq, nõ hic tẽperatus vir est, qui est tẽperatæ ciuitati similis. ob idq; quisquis naturã huius, quæ instituitur ciuitatis fuerit affecut⁹, maxime is virtute etit p̃ditus, sicut hæc quoq; ciuitas studiosissima est, & optima. Quibus oĩbus facile ẽ colligi, nõ aliã esse in ciuitate æquitatẽ,
C & iustitiã, aliã in anima. Ex quo ipso ẽt perspicuũ est, eandem, & in ciuitate improbã, & in anima iniquitatẽ, iniustitiãq; esse. vtrobiq; enim illud ipsum vitium nihil est aliud, q̃ partiũ ipsarũ peruersum dominiũ, obsequiumq; : quẽadmodum, si in anima pars irę, aut cupiditatis dominiũ obtineat. Idq; nõ male sanitati, atq; ęgritudini corporis cõparetur. etenim⁹, sicut ꝓspera corporis valetudo in humorũ æquabilitate cõsistit, ac naturæ illos ipsos dominio: cõtra ægritudo est, si illi naturã superent, atq; opprimãt: ita res quoq;
D in anima habet. nã eius demũ cõsistit sanitas, si pars rationalis tota alia cõspiret: ægritudo, si illi reliquæ partes imperẽt. hoc modo virtus, sanitas quædã est, & pulchritudo: vitiũ vero, deformitas quædã. atq; ægritudo. ac ita sanè sanitas ẽ vna, vt virtus, nec alia de cã proba ciuitas vna est: vitia aũt sic diuersa sunt, & plura, vt morbi ipsi mltiplices, & varij. Ob idq;, male instituẽ ciuitates, singulæ ẽt, plures quodã modo sunt, & diuersæ: quæ tñ quatuor generib⁹, vt postmodũ dicẽt, cõprehendunt.
E Vera autem, ac recta administratio duobus tm̃ nominibus appellatur. nã vel vnius gubernatione, regnũ dicẽt: aut plurium optimorũ, status optimatũ appellabitur. Absoluto itaq; de virtutũ generibus sermone, earũ, quæ in hac ciuitate exist̃t, refert se ad ea persequenda, quæ de custodibus reliqua erãt: quo videlicet modo cũ vxoribus cõgredi debeant, qualiter liberos educare, quo modo ẽt generare. Ac dicam⁹ quidem id neminẽ latere posse, vt quandoquidẽ custodũ naturas in ciuitate perpetuari volumus, nec id aliter
F q̃, vt sibi similes cùm plurimũ gene rent, hoc fieri non possit, si cũ quauis muliere cõmisceantur: verũ m̃ modo, si cũ similis naturæ mulieribus similisq; educationis cõiungantur. nec id solũ custodibus cõuenit, sed reliquis ẽt, suo cuiq; in genere. Hinc exorit̃ sanè quæstio, num mulieres ipsæ sint similis naturæ, ac velut cõgruant naturæ ciuiũ, virorũ, præsertimq; custodũ, an ipsarũ natura à masculorũ genio discrepet? Prius si dabit̃, fœminæ eadẽ munera, officiaq; explebũt, quæ maribus quoq;

De his in Quinto. De mulieribus.

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G quoq; ipſis aſſignata ſunt, ita vt & Militaré facultaté, Philoſophiáq;, ac principatú, reliquaq; ſibi aſſequi poſſint: ſin ſecus, rum mulieres ipſæ nónulla ad munera habiles erút, ad quæ viri ipſi erút penitus inepti, cu iuſmodi ſunt nutriciú & liberorú partes, pariédiq; labor, & alia id genus. Nos vero eiuſdem ſpeciei eſſe, & mulieres, & viros, I humano ſine ad ipſicé do aſſirmam°: nec quicquá intereſſe, niſi prout, aut magis, aut minus idipſum agant: videlicet q eó pluribus in reb° vir ſedulitate, ac diligétia mulieré ſuperet (quanquá nó adeo abſurdú ſit) aliqñ nónullis in actionibus mulieres viris diligen
H tiores eſſe, vt in Muſica practica videre eſt ideoq; fertur, muſicos modulos tum demú perfectos eſſe, ſi à viris excogitati, à mulierib° abſoluti, & conſummati ſint. Itaq; cú viri, vt diximus, & mulieres ſpeciei eiuſdé ſint: atq; ea, quæ nã ſpecie nó differunt, ad eundé actú in ciuitate ſe cóuertát: hinc credo manifeſtú eé, eodem munere hac in Republica, & viros, & mulieres vti, etſi ſuapte natura illæ ad illud quiduis imbecilliores
I res ſint: quatenº bene conſulteú ſit, ſi leuiora illis opa, ac faciliora aſſignétur. Nec id inquirétibus difficile eſt inueſtigatu. videmº enim mulieres nónullis in artib° maſculis nihil eſſe diſpares, ꝓter q ipſæ ad eas minº validæ, minusq; perferétes ſint: non tñ excluſo, quin mulierum aliquot ali qua I arte viris ipſis pſtantiores ſint, ac diligentiores, vt in arte textoria, ſartoriaq;, & aliis nónullis. At vero q militaré artí, induſtriáq; participent, videre eſt cum in aliis plurib°, tum in his, quæ nónullis in partib° Africæ habitát. Qua ratione colligi poteſt, nihil alienú videri, ſi q mu- K lieres ingenij quadá perſpicacitate, ac prudétia maxima à natura ornatæ fuerint, ſapientes ſint in ciuitate, & principes. Verum, qñ id perraro cóingit, ideo eſt, q leges nónullæ mulieres prohibuerunt ad ſacerdotiú, præſertim pontificiá dignitaté promoueri. Cæterú, & inductione, & ſimilitudine à brutis animántibus ducta, probabile eſt, quæ admodú inter cuſtodes gregis canes fœminas, nihil á maſculis, quod ad cuſtodiá attinet, ac pugnã, inimicitiaq; aduerſus lupos differre, niſi quatenº ſunt imbecilliores: ſic mulieres quoq; cu L ſtodes in ciuitate eſſe debere, habita rõne eius animalis, cui nos cuſtodé ante aſſimilauimus. Natura vero (quanquá id rato) nonnunquá in aliquibus ad pugnã armis, quibus fœminæ caterét, mares inſtruxit, vt de ſuibus clarú eſt ea vero, quibus plñ inſtructa ſunt pugnacia alalia, ſunt certé eadé fera, & marib°. & fœminabus: quaſi idé, quod maſculus, fœmina agere, & exercere debeat. Enimuero in his noſtris ciuitanbus nulæ ꝓſpicere nó licet, quãta ſit mulierú, quãq; ampla facultas, eas cum tantú modo ad liberorú procreatio M nem habeamus, tanq; ſint imperio mariti, liberi, pariédis, lactãdis, enutriendis addictæ: quæ ſeruitus quidem liberã illis aliarum rerú adminiſtrationem, curamq; abſtulit. Eademú cauſa eſt, cur his in ciuitaub° nullæ mulieres ſint, ad aliquá humanarum virtutum paratæ, ſed plantis ponus ſimiles, graues quidé, & moleſtæ viris ipſis. Qua etiam ex re potiſſimùm paupertas, & miſeria his ciuitatibus ingruit: ꝓ mulieres ibi viris duplo plures ſint, nec aliquid

ad

A ad neceſsaria quæreda cõferãt, neq; in illis exercitatæ ſint, niſi perraro admodũ aliquibus ſe operibus adhibent: quæ artes ferè, non niſi qñ neceſsitas cogit, ſuſcipiunt, vt inopiæ ſuæ opem ferant, cuiuſmodi nendi, & texendi artificiũ eſt. quæ omnia de ſe ſunt manifeſta. Et cũ oſtenſum ſit, fœminas bellicã artẽ cum maribus cõem habere, ac aliquas alias: cõuenit, vt in eis deligendis ad quamcunq; rem earũ naturas ſpectemus: eandemq; adhibeamus diligẽtiam in eis, & quærendis, & erudiendis, tũ Muſica, tum Gymnaſtica, quã in vi
B ris ipſis præſtitimus. Et ſic mulierũ corpora, quæ cũ virisin gymnaſio bellico exercent denudanda erunt, cũ virtus illis pro optimo veſtimento inducẽda ſit. Ac, vt primũ mulieres oſtẽdit ſimul cũ viris cuſtodes eſſe debere, vnaq; habitare, & verſari, & epulari, cũ nullus in hac Rẽpu. cuſtodibus ad habitandũ, vel epulandũ aſſignatus ſit locus, inquit inſuper teſtificatẽ quoq; virũ, & mulierem cuſtodes ad mutuã cõmixtionẽ impellere. Nec temerè tamen quæuis ad arbitriũ congreſſio permittenda eſt, neq; cũm quocunq;
C voluerit, idq; ex inſtituto ꝓpoſito. nos enim eũ actum humanũ quidẽ eſſe volumus, nõ qualitercunq; cõmiſceri cõtingat: ſed ita venus inſtituatur, vt quãoptime ad generationem, ac propagationẽ cuſtodiæ appoſita ſit, certis quibuſdã, determinatisq; temporibus, ſ. more quoq; definito pro vtiuſcuiuiq; ratione. Hic aũt mos, etſi a reliquis ciuitatũ, ac populorũ regibus maximo opere diſcrepare videtur, idq; ex vi quadam verberum potius, atq; ſpecie, nihilominus cõis certe reliquis omnibus inſtitutis, ac conſuetudinibus apparet. Et nos quidẽ breui admodum diſſertatione de hac re, quid Plato ſentiat, exponemus. Dicendũ itaq; eſt horũ cuſtodum cõmiſcendorum tempus obſeruari debere, ac conſiderari, maximè ad continuationẽ, & perpetuitatem ſui generis: ſiſtrq;, & coeũdi modus determinandus eſt. quod ipſum variari ex bellis ſuperueniẽtibus poteſt, atq; multa alia interuenire poſſunt, quæ cõgrediendi modo, vel adijciãt, vel detrahant. Et inter priuatos quidẽ in hac ciuitate matrimoniũ ita contrahit, D
vt nõ niſi ſimiles coniungant: ac boni bonis, vt hac rõne natura eorum optima in liberis ſoboleſcat. Quis enim venatorios canes, aut aues ad venationem quoq; aptas deſiderat, qui nõ idem curã quãmaximã præſtet, vt horũ generoſam naturã cũ generoſa coniungat: vt ex eo congreſſu, quod natũ erit parentũ generoſitatẽ referat? At quantò magis in hac Repu. circa procreãdos liberos cura hæc habẽda eſt? Quocirca. qui hmõi curã in Repu. gerit, committere nõ debet, vt quælibet temere ætas ad coitũ admittat, quin flori
F da tm̃, & firma: quæ in muliere à vigeſimo anno incipiẽs, ad quadrageſimũ durat: in viris verò, à trigeſimo vſq; ad quinq; & quinquaginta annos producat, quæ ætas liberis procreãdis attributa eſt. Eſt quoq; in his cũſtodibus, ac de eorũ (vt ipſe cenſet) ea nuptiarum habenda ratio; vt mulieres omnib⁹ viris cões ſint, nullaq; vni tantum propria, ac ſua aſſignetur, ita vt vno in contubernio cohabitet, vt in his nris ciuitatib⁹ fieri ſolet; & rurſum, liberos olim fore cões arbitratur.

Quæ ætas & I mulieribꝰ & viris ad coitũ apta.

De filiorũ, mulierũque communione.

Quod

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G Quod verò ad vxorũ cõionem attinet, ita mihi sanè intelligendũ videtur, vt illæ cũ omnib⁹ viris habitẽt, nullo, quod ad id spectat, discrimine: non tñ, vt libera eis commixtio, coitusq; permittat. Verùm, cũ principibus necessitas videbit suffici endæ sobolis, videbunt vt publicæ apparent nuptiæ: tumq; hinc sponsi. inde sponsæ conueniant, sacrificia fiant, ac vota Deo nuncupabuntur, Deũ opt. max. orabũt, vt sui ille misereatur. Ad hæc quoq; præcipient, vt poetę hymnos epithalamios, quales in nuptijs celebrari solent: consi-
H ciant: ac denicq; ex hmõi vniuersorum ciuiũ concursu, viri, ac mulieres ad nuptias seligent. Tum deinde nõ sine arte, atq; ingenio iudices sortem agitabunt inter eos qui vxores ducturi sunt. cuius sortis ea moderatio esse debet, vt quæcũq; cuiusuis vxor obuenerit, id casu non arte factum videat. sic itaq; cões omnibus videbunt vxores. Neq; tñ fors, nisi inter similes, atq; vnius speciei iniri debet, sic, vt optimã mulierũ speciẽ ad optimum virorũ genus cõferat, deteriorẽ quoq; deteriori: data opera in primis, vt nullus id ciuiũ perci-
I piat, præter senes, & iudices ipsos. Galenus aũt commeminit librũ se hoc genere formandi cõposuisse, quod ipsum appellat ὀκτογενάριον. quo ex opere cõmoda duo egredientur, prius est, vt id, quod putabat de mulierum cõione, ratum existimetur: alterũ, vt optime ad procreationẽ prolis naturæ obseruent. & præter hunc quidẽ modum, possunt adhuc alij excogitari. Mox mulieres, inqt, grauidæ à viris seiungẽtur, & cum prægnantibus reliquis habitabunt, donec peperierint. Post partũ autem omni opere cauendum est, ne vlla K
suã proles in videat, sed continuò qđ natũ erit aliò ad nutrices transferat: ad nutrices quidem, si matres sufficienti nõ abundabunt lacte. Hoc autem propterea institutũ est, vt nati omnium cões videãtur: ideq; adeo, vt singuli quiq, vniuersi illius generis natos credãt esse suos, vicissimq; nati arbitrentur oẽs illos parentes suos esse. quod totũ ad conciliandũ amorẽ fit. Nec in hac ciuitate vlla erit alia necessitudo, q̃ patrũ, & auorum, filiorũq;, atq; filiarum, & nepotum, & fratrum, atq; sororum.
Quo in genere hmõi ciuitas varios L
cognationis gradus cõplectetur, in quibus vnũ ordinẽ filij conficiant, alij patres, alij aui, alij proaui: ita vt quiq; in filiorũ ordine patrũ ordinẽ suspiciãt, & reuerent, colantq; ea reuerẽtia, quæ patribus à filijs debita est. Rursumq; ordo ille paternus, quotquot filiorũ gradus cõplectẽtur amabit, eo scilicet amore, quo solent filij à parentibus diligi. Propterea fratrũ, sororumq; matrimonia, ac congressus legitimi sunt: parentũ verò, & liberorũ inter se congressus licet hunc ascendat, illinc
descendat, huiusmodi cõgressus to M
lerabiles nõ sunt: ne dignitas illa paterna, ac reuerentia insolescente venere cõtaminetur, & filialis ille cultus amore voluptario confundat: ac demũ, ne, si depostta fuerit liberorum erga parẽtes obseruantia, & reuerẽtia, ipsa ét Reipublicæ status corrumpatur, quæ cuncta omnia ex eorũ institutione obseruantur, & hæc inter se circa huiusce modi gradum determinationẽ differant, sintq;, & ipsæ inter se mutuæ rationis diuersę.
Ætatũ etiã non in postremis habendus

A dus eſt ad venerē delectus qui enim ætatem ad generandum præfinitam egreſſi fuerint, non indignū eſt inueſtigatione, an præterea cū muliere congredi ad ſubducendū ſeminis excrementū liceat, cùm nullum magis inter omnia ſuperflua excretione indigeat. Ac Plato permittit id quidē, ſed ex eis ſiqui nati fuerint, nullo loco, nulloq; numero eē cenſet, nutrimentumq; eis interdicit. Verūm, & id non niſi pro rōne ſanitatis concedi, ac menſurari debet. Superiores autē nuptiæ ſine dubio repetūtur toties, quoties vſus, ac neB ceſſitas poſtulant procreandi: ita habito, & raritatis, & frequentiæ reſpectu, vt Reipub huius, atq; ciuitatis non excedatur determinata multitudo, prout etiā mulieres ad conceptum, aut faciles, aut tardæ ſunt. Huius aūt loci intellectus Galenū habuit peranxiū, num, ſcilicet huiuſmodi copulationes deberēt iterari. Hinc aūt illa fuit anxietas, q̄ Platonis in hoc loco mentē non aſſecuto eſt. Nam niſi renouarentē nuptiæ, ſed ſingulæ ſingulis coniunctæ permanerent, nimirū in cōione illa ceſſaretur, cōmunisq; amor de medio C tolleretē, eſſetq; longè maior pro ſēipſis cōſortibus ad bona acquirēda mutua diligentia ipſorū, & cura, q̄ pro aliis: eaq; ratione familiaris potius admiſti ſtrano, quā ciuilis naſceretur. quod manifeſtū eſt apud eū, quin hac diſciplina verſāte fuerit. Eò ergo abſurdius eſſet alicui vni concedere, vt priuatim ſibi ad habitandū domū haberet. nemo enim in hac Reipub. propriū ſibi quicquā obtinere debet, ac omniū rerū communio perinde in hac Repu. atq; in membris corporis ſe habet. Per has quoq; nuptias tantum tempus vir D vnuſquiſq; liberis operā dabit, quātum, vt plurimū, ad conceptū ſufficere diiudicabit: & hoc mihi eſſe videtur, quod de cōione & filiorū, & vxorū Plato intellexit. Deinde denonſtrationibus probat cōitatem iuiuſcemodi neceſſariā eſſe: dicitq; primū huius Reipub. legislatorē in ciuitate conſtituenda ſpectare debere poſſimū, quod ſit ciuitatis ſummum bonū, non ſecus ac repellere à ciuitate debet, quod maximū eſt malum. Ac nullū profecto eſt perniciosius ciuitati ea gubernatione, quæ pro vna plures efficit ciuitates: E nihil econtrario ſalutarius, q̄ id, qđ Rempublicā counit, congluinatq;, atq; vnā facit. Neq; quenquā latere arbitror cōmunicationem, & emolumenti, & damni ciuitatē ſolere colligare, atq; vnire, vt illis, & viuendū pariter, & moriendū ſit, ſi ita ſors tulerit: indemq; valet & lætitiæ, & doloris cōitas. contrà his in rebus diſſidia, & quaſi abalienationes ciuitatē diſſoluunt, ac perimunt. alijs enim gaudentibus, alij dolebunt: quin ēt q̄nq; ex aliorū dolore alij voluptatem accipiēt. Quamobrē non temerē fertur cōmercia, atq; cōmunica- F tiones huiuſmodi hominū inter ſe eſſe perutiles. Et ſummatim vt dicam, ciuitati nihil magis officit, nihil magis turbat, q̄ ea verba, ſi inter ciues euulgata fuerint, meū videlicet, & nō meum. Ac illa demum ciuitas hoc pacto cōſtituta, vt nihil vnius ſit, quin idem ēt ſit omniū, id, ſi tale ē, vt vniuerſis facilè cōgruat, hæc certè ciuitas vnita, illigataq;, & vera dici pōt. Ciuitatis enim partium ad totā ciuitatē cōio, non alia eſt, q̄ membrorū ad corpus totum animalis,

G animalis, quod ad doloré ſpectat, & uoluptaté: nanq; & quoties uni digito dolor eſt, totũ hunc corpus cõdolet, totũq; afficitur ita, vt ægrotum dici poſſit. idem etiã in gaudijs, ac uoluptatibus accidit. Res igitur ita ſe habet, ut deſcripſim°, huiuſmodi eſt ciuitas, cuius ciues probos, & bonos eſſe uolumus. Et manifeſtũ hinc ét eſt, communionẽ illam uxorum, ac puerorũ eſſe perneceſſariã. nanq; nullum horũ cuſtodum fas erit quempiam omniõ, niſi affinẽ, atq; propinquum appellare: immõ quicunq; occurrerit, eum ipſum, ut
H patrem, uel auum, uel matrem, uel auiam, uel fratré, uel ſororem, aut filium, aut filiã apud ſe exiſtimare debet. & in patres quidé (ut diximus) ea utentur reuerentia, quam lex in uniuerſum lata præſcripſit. Hoc ét maximè ciuitati conducibile eſt, ut ſingulæ partes ſæ lætitia, & dolore ita cũ uniuerſa cõſentiant, ſicut unius corporis particulæ cũ corpore. Nec diſſimilis eſt uxorũ, & liberorum cõiuncto bonorum, atq; opum communio: eratq;, quod dicebamus, nullum omnino iſtorũ propriã habitationem obtinere, neq; quicquã
I ſeorſum, ſed unuſquiſq; domũ ſuã habeat, in qua & alij habitare poſſint. ſi ſtrã reliqui faciant. Multò min° equidé, aut liberi proprij, aut uxores propriæ permittendæ erũt. ſic enim ꝓpria, & mala, & bona fierent. Quin ét huiuſmodi proprietas nõ raro (ut diximus) alieni mali cauſa eſt, ſeminatq; rixas, atq; ſeditiones inter ciues: quæ mala ꝓp pecunias, ꝓp liberos, propter uxores frequentia oriunt. E diuerſo recte, & ordine adminiſtrata ciuitas, inimicitias, æmulationes inuidiã, pauperiem, & reliqua mala, q̃ has noſtras K ciuitates opprimere ſolent, effugiet.

In hac uerõ ciuitate nihil é, q̃ furta, & rapinæ prohibeant, reliquaq; alia, quæ his Rebuſpu. noſtris prohibent. Et illi ét ciues ſumma dignitate, ſumma proſperitate felices quidem ſunt, ac beati, his oſibus malis liberi, atq; immunes, quę noſtrorum temporũ ciuitatibus ingruũt. Idq; totũ per ſe manifeſtum eſt, ſi quales nunc ſunt cõuentus, quis exactè ob-templarus fuerit. Et poſtq̃ oſtẽdit An poſt
necẽſſarias eſſe illas cõmunicationes, ac uxores cuſtodũ, non minus q̃ uiros ipſos cuſtodiæ attentas eſſe L oportere, ſeu domi foris, uidelicet belli res gerenda ſit, quẽadmodũ in canib° fœminæ cũ maribus ipſis cuſtodiæ, & ipſæ operã præſtant: tum inueſtigare incipit, deceatne ita pueros militiæ, ac prælijs aſſuefacere, ut illo ſpectaculo prę liorum, & tyrocinio, ac deſcripſ experimẽto imbuantur, ut alijs in artib° ſit, quibus non antè operi, atq; artificio applicẽtur tyrones, q̃ ſint ſi equenti inſpectiõe eruditi. verbi gratia in fabrica, & nõ paucis alijs, patres, dũ arti ſuæ dant operã, præſentes filios adhibẽt, vt ſe operãtes illi° aliquãdiu intueantur, M priusq̃ ipſi quicq̃ ea in arte agant. Nec parui refert, an diſcipuli à teneris annis artis ipſius ſpectatores fuerint, necne. qđ ipſum, ſi in alijs artibus cõprobabile, quãtò maior eadé circa cuſtodũ liberos diligentia eſſe debet? cùm & cupiam°, & expediat maximè eos peritiſſimos, doctiſſimoſq; effici. Adde ét, q̃ cõmittẽdo ꝓlio, ſi liberi aſſuerint, patres acrius multò, atq; ardentius pugnabunt: quẽadmodum reliquis ét animantibus cernit, quoties alicui eorũ prę-

ſente

A ſente prole decertare contigerit Iu
tñ adſint pugnantibus patrib⁹ libe-
ri, vt ob eorũ imbecillitatẽ, ac puſil-
lan: miratem mortis periculum nõ
ſubeãt, ſi parẽtibus adhæſerint: quin
ẽt propter id poſſent parentes ipſos
in diſcrimen ducere. verũm hoc in
arbitrio ſit parentũ, ac iudicio, cùm
ipſi maximè illorũ naturam cogno
ſcant, vt ſi quem illorum meticulo
ſum, atq; timidũ norint, eũ ad bellũ
exire non cõmittant: & è cõtrà, qui
firmiore, & validiore alo eſt puer,
ad idipſum non eſt alienum, ſi egre
diatur, tum in primis, cũ equitandi
B artẽ ex actẽ eſt aſſecut⁹. Et quod ad
puerorum quidem eo in ſpectaculo
curã, atq; tutelam attinet, oẽ ſtudiũ
nauandum eſt, vt videlicet in equis
maturioris iã ætatis, atq; obſequen
tioris naturæ equitent, ab ipſis præ-
lium ſpectent. Præterea autẽ huic
ciuitati ferentur leges, quæ, quicũq;
in acie deſertor ordinis fuerit, aut
abiecerit arma, aut ſimilẽ aliquam
ignominiã ex timore ſi, vel ignauia
admiſerit, lopificũ ordinẽ manuario-
rũ eũ tranſmittant. Quicunq; ẽt
apud hoſtes captiuus fuerit, idẽ ho-
ſtium arbitrio relinquat: idq; non
C iniuria, cũ ſe ille in laqueos, & capti
uitatẽ dederit, vt cerui ſe in retia ve
cordia, atq; imprudẽtia conijciunt.
Lex itidẽ ferẽda eſt alia, ne quis oc-
ciſos in pugna ſpoliet: iã enim pluri
mi exercitus hac cauſa periere. licet
tñ mortuis ẽt arma detrahant tan-
tummodò, ſiquis modò idiguerit;
vtpote, quia, vel gladius, vel haſta,
aut rupta, aut inutilis fuerit. Ad hæc
Plato his cuſtodibus concedit, quan
diu in caſtris agũt, vt ſinguli oblatũ
ſibi forte captiuum ciuem recipiãt,
ſi velint, eumq; trucidẽt, quo ſint re
liqui animoſiores, pugnaciores q;. D
Inquit præterea Plato ex cuſtodibus,
q ſe egregiè geſſerint, eis ſummos,
ac plurimos in ciuitate honores ha-
beri debere: ac pro eorũ dignitate
ſacris reb⁹ operandũ eſſe, otat onibusq; atq; carminib⁹ eſſe celebrandos. Atq; ex his, quicunq; in acie fuerint pugnãtes occiderint, poſt eorũ obitũ honorificẽtiſſimè de eis ipſis mentio, memoriaq; habenda eſt, ac cõmemorãda, tanq; ipſi in Angelos terreſtres, ſanctoſq; , & puros tranſmutati ſint, atq; tum maxime ſint mortalitũ cuſtodes, & mala illis imminẽtia auertãt, atq; vitia. Necnon E ſepulchrãdos eſſe: ſi eſt ſingulari quodam honore, ac loco maxime ad dignitatẽ expoſito: quorũ quidem ſepulchra, velut oraculorũ ſedes erũt in hiſq; adorabit. ſecundũ hos reuerentia quoq; illis exhibebit, q fato è vita cõceſſerint, fuerintq; genere virtæ, & ciuilis diſciplinæ laudabiles. Omnibus aũt his explicatis, in eã ſe cõfert inueſtigationẽ, an hui⁹ Reipub. ciues fas ſit, alitũ quempiã genteris, ac linguæ ſocietate ſibi coniunctum in ſeruitutẽ redigere. & p genus quidẽ intelligo cognationis ordinẽ, ac ſeriem, præterea ẽt patriam. F
Ac illud quæret, num ex odio, quod ſit vtrinq; in bello conflatũ, iuſtum ſit hos ciues illorũ domos incẽdere, atq; incidere arbores: quod quidẽ nemo in gen⁹ ſuũ ãdmittere debet. veluti nõ eſt æquũ, vt Græci ipſi aduerſus Græcos ita bellũ inſtituãt, ut de ſeruitute, atq; libertate cõtendatur: neq; hoc in bello ædes cõburi decebit, aut excidi arbores. huiuſmodi enim Græcorũ inter ſe diſſidium ſeditio potius, q̃ iuſtum bellũ appellari debet: & ſeditio quidem,

non

G nõ nisi inter ciues, & velut familiares, atq; domesticos, amicosq; malũ intestinũ exoriẽ. Quocirca hæc cuſtodib⁹ huius ciuitatis lex imponat, ne domos Græcorũ deuaſtẽt, arbores cõcidant, vllóſue ſeruitutẽ redigant: quos error q dẽ, nõ rebellis nã in ſeditionẽ agit, & morbo potius, q̃ nã peruertunt, quæ Platonis ſententia multorũ opinioni cõtraria ẽ, q hactenus leges cõdiderit. Cõtra barbaros vero oſa illa depopulationis, & vaſtationis genera exercere licet: ſicq; cõcluſa eſt Platonis opinio de inſtitutione hui⁹ ciuitatis, ipſo-

H rũq; maxie cuſtodũ, tũ quo pacto inter eos, qualisq; rerũ cõicatio ſit. Neq; vero te fugere debet, maximã eorũ partẽ, q̃ de cõione, & inſtitutione p Muſicã, & Gymnaſticã arte dicta ſunt, oſb⁹ in v⁹c Repu. ordinib⁹ cõuenire, licet tñ nõ vna ſit Gymnaſticæ in oĩbus generibus formula. Idẽ de fabulis quoq; putandũ eſt, q̃ p Muſicã tradi ſolẽt, affect⁹, cõmo uentib⁹, ac inducẽtib⁹ in primis ad eã actionẽ, ad quã quiſquis nã maxime parat⁹ eſt. Quã diligentiã Plato nõ p ſingula ciuũ genera executus eſt: cũ ſit facile ex his, q̃ de cuſto

I dib⁹ differuit, eandẽ rõnem ad reliquos ẽt ciuium gradus trãſmittere. Eſt igit nũc cõſequẽs, vt de⁹ generi ſapientũ propria, & quaſi ſua diſputatio: & hoc quidẽ Plato ipſe, vt inſtituerat perfecit. ſicq; dicẽt, qua ratione naturæ ad ſapientiã idoneę dignoſci poſſint, qua diſciplina ad eã deinceps effingi, & formari debeãt, tumq; demiq; quomodo iã perfecti illi in ſapiẽtia viri, atq; cõſummati ciuitatem imperare debeãt. Hic tamẽ huiuis compendij primo tractatui modum imponemus.

AVERROIS

Paraphraſis in Libros de Republica Platonis,

TRACTATVS SECVNDVS.

Voniam Quidem, & quæ à nobis inſtituit Reſpu. ſi cõtingat, tũ demũ eſſe intelligit, cũm Regẽ habuerit Philoſophũ, illoq; tantũmodo præſide ſeruat, atq; permanet: vbi Platoni erat propoſitũ de eorũ natura L differere, ideo hic nõ alieno loco de Philoſopho tractare exordit: eũq; ſanè ipſum eſſe dicit, qui ipſum q̃ eſt (ens vocant) ſcire cœpit, eiuſdeq; naturã à materia longiſſime ſeparatam cõtemplatur. cuius quidem totius fundamentum in ipſis Platonis verbis cõſiſtit. Eſt aũt ſcitu nõ indignũ, q̃ philoſophi nomẽ ipſa in prima, atq; præcipua eius notione, accipiẽs pro eo, qui ſciẽnas contemplatiuas eſt aſſequutus, illis quatuor conditionibus, q̃ in libro Poſteriorum analyticorũ Ariſtotelis enumeratæ ſunt. Earum aũt vna eſt, vt poſſit is M eas edere, atq; docere. At docere quidem nõ vno modo cõtingit, verũtamen duobus: quorũ alter pſtantium, atq; egregiorũ ingeniorum proprius, rationibusq; demõſtratiuis innitit: alter vulgaris quidẽ ille, & cõis, vijs quibuſuis inducẽtibus probabiliter, atq; pſuadentibus poeticaq; induſtria ꝓcedit. quo eodem modo ſi quis docere aggrediet, eum oportet, & rerũ agendarũ vſu, eaq; facultate excogitãdi, qua res adinueniunt, quæ in ſcientia actiua declaratæ ſunt, pro populis, ac ciuitatibus

De vno Philoſopho.

inſtructũ

A inſtructum eſſe. Ad hæc ét Philoſophia, quæ de eximijs hominũ moribus & vita contemplat' exornatũ, qua adminiſtratio ciuitatũ,& iuſtitia populorũ eligit'. Neq; aliter Philoſophus optans ipſe perfici, atq; cõ ſummam hoc obtinebit,priusq̃ contemplatiuas ſcientias, ac rerũ agendarũ artes ſimul aſſecutus fuerit : & virtutes illas morales cũ excogitatiua ét facultate vnà cõtulerit:in primiſq; illarũ omniũ præſtantiſſimas cõplectetur. At verò quod ad Regis quidé nomé attinet,id illum in primis ſignificat,qui ciuitatibus domi
B nat'atq; planũ eſt,illius officiũ,atq; opus,quo ciuitatũ adminiſtrationi præeſt,his oĩbus ſit, quas ſuprà memorauim⁹ artib⁹, & virtutib⁹ pfici.

Sifr de legislatore dicendũ,quãuis noſe ipſò is primo intelligi videat', qui facultate illa excogitãdi eas res, quæ inter gẽtes in rebusq; publicis actitant',& exercent' præpollet:ſupe riores tñ illas virtutes neceſſe eſt, vt habeat. Quocirca videri hęc omnia poſſunt ciuilé ſenſus noĩa,ſ. Philoſophus, Rex, Legislator, atq; Sacerdos. ſiquidé & lingua nſa Arabica ſacerdotis nomen pro eo interpretat',
C cuius opationibus fides eſt adhibenda. hic igit', cui fides habenda eſt, pp actiones eius, quib⁹ Philoſophus é, ſacerdos ſimplr eſt. Num verò præterea, an ét in eo ꝓphetia deſyderari, & requiri debeat , eximiæ cõſiderationis quidé locus é, quẽ nos (ſi De⁹ annuerit) in prima huius ſcięæ parte tractabimus: interim tñ ſciri debet, ſi ita forte ſit,id quidé nõ eſſe neceſſitatis, ſed, & cõmoditatis,& melioris cuiuſdã ſtat⁹ gra. Tum, poſteaq̃ de Philoſopho quidnã eſſet diſputatũ eſt,ac conuenit, nullũ eſſe in hac Repu. iure atq; natura principẽ, ac D dñm, niſi philoſophũ: conſentaneũ eſt, vt eos mores enumeres, quibus nã , atq; ingenio ornat⁹ eſſe debet, q̃ ornamẽta , atq; inſignia ſunt q dẽ illa Regis ipſius naturalia,& ꝓpria. Horũ aũt primũ eſt, atq; præcipuũ, vt ingenij claritate ſit aptus a nã ad eas ſcięias cõprehendẽdas, q̃ cõtemplationis tantũ ſunt.id aũt maximè cõtinget,ſi ab ipſa natura quid p ſe ipſum ſit dignoſcat:ac deinde idipſum ab eo, qd ex accidenti eſt diſcere ſciat. Proximũ eſt , vt acri,ac fideli ſit memoria,nõ obliuioſus nã. Quòd ſi hęc duo ingenij bona non E obtineat, vt ille ſane ad diſcẽdũ minime apoſit⁹: quando,quidé continuo labore obruet', vt tandé præ tędio oẽm lectionẽ, diſciplinãq; reiiciat. Tertiũ ét accedit ornamẽtũ, vt amet ipſe doctrinam,ac requirat, neq; vllã vniuerſæ ſapiętiæ partẽ negligat nã & q̃ ſummopere aliqd cõcupient eius, qd deſyderat,oẽs oĩno partes pſequit', ac ſpẽs: vt exẽpli cã, qui vini auidiores ſunt oĩa vini genera ſedulò ,ac vehemẽter requrũt. ſiſe eſt ét in effœminatis,& mulierũ amatorib⁹. Quartũ inſigne quoq; eſt, vt veri illi amator ſit, inimicus, F aduerſarius q; mẽdacio.etenim,qui ipſum,quod eſt,affectat cognoſcere eo mõ, quo eſt, veritatẽ diligit:neq; veri amicus q̃ſpiã mẽdaciũ nõ odit. nullus igit' vir, cuiuſmodi eũ eẽ volum⁹, mendaciũ amplectet'. Quintum illi ét pneceſſarũ eſt, vt corporeas voluptates exhorreat. nã quicũ q; aliqua in re magna voluptate capti ſunt, eorũ anim⁹ à reliqs oĩb⁹ delectationib⁹ auertit'idq; i Philoſophis,quorũ anim⁹ ad nihil aliud, q̃ doctrinã inclinat. Sextũq; hoc

G etiã addiᵗ, ne vllius q̃stus cupidᵒ sit. nã, & ipsæ pecuniæ p̃ se cupiditates quodãmodo sunt, q̃ oẽs ab his virtus sunt oĩno alienæ. Septimũ est, vt ſſtantis, pſpicacisq́; , atq; acutæ sit rõcinationis. nã q̃ vniuersã cognoscere laborat, nusq̃ se pauᵗ cognitione rerũ defici, vt põt vis illa cognoscendi ferre: atq; is quidẽ incõparabilis est ad cõtẽplandũ virtutis. neq; enĩ quicquã merito huic rõcinanti aĩæ cõparabiᵗ. Ad hæc Fortitudo quoq; i hoc octauũ obtinebit locũ. nã sine fortitudine rõnes illas debiles, nõ demfatiuas, in quibᵒ eũ edu-
H cari cõtigit, nec cõtẽneret, neq; refelleret. q̃d quidẽ magis est perſpicuũ est i his, qui in nſis ciuitatibᵒ educati sunt. Nona deniq; virtus, vt p̃ se ipse moueaᵗ id, quodcũq; bonũ, honestũq; videbiᵗ, tũ iuſtitiæ, tũ aliarũ ſpecie virtutũ, ac demũ hoc mõ cõtinget, si aĩa ipsa cõcupiſcens totã se credat rationi, ac excogitationi. Adde eũ insup oratorẽ p̃fectũ esse debere, ita sane, vt eius ofone ſua in doctrina ad id oẽ q̃d maxime desyderat feliciter pueniat. ad hęc cõprehendat breuiter, & facile mediũ in rõne (terminũ quem vocant.) Hæc
I itaq; inſtia animi sunt, quibus vir hmõi inſtructᵒ esse debet. Virtus ãt, viresq; corpis in ſſtis, & custodibus exdẽ ponunᵗ, vt sint vtiq; firmæ, salubresq; cõſtitutionis, corporeæq; tẽperaturæ. Sic equidẽ cui ab ineunte ætate hæc oĩa affuerint, cuiq; euenerit, vt in ea, quã poſt deſcribit inſtitutione, doctᵒ, formatusq; fuerit, p̃fectò is ad imperandũ huic Reipub. erit idoneus. Ex quo esse vĩ id, q̃ rari admodũ hmõi hoſes, difficilesq́; inuentu sint: qua ipsa cã, Reĩ quoq; publica huiuſcemodi nõ obuia passim, atq; frequẽs, ſed inuẽtu k rariſſima. Neq; fit ſummope alienũ, ſi quis hic addubiteᵗ, dicatq; nõ posse talẽ ciuitatẽ exiſtere, niſi dum quales ſuperius deſcripſimus, hoſes tales inuenienᵗ: nec sanẽ eos inueniri, niſi in hac ciuitate moribus illis educati fuerint. Quãobrẽ collectũ esse vſ, q̃d rõnibus fieri posse à nobis oſtẽdebaᵗ, nũc prorſus esse nũq̃ posse. Ad id aũt nõ incõmode dicẽt põt, nõ esse diſſentaneũ, vt nõnulli p̃ se, ac nãli quadam affectione his, quos p̃ſcripſimus, moribᵒ inſtructi fiunt. ad hoc ẽt, naturæ ipſius inſtinctu, legẽ aliquã cõem, quã certe nõ- L
nullæ gẽtes, vel populus eligit, accipiant. Præterea ẽt, vt propria sẽ religione aſtringãt, q̃ legibᵒ tñ hũanis nõ sit diſſimilis. Sicq; nõ incõgruũ est, vt p̃ceſſu tpis in ſapiẽtes euadãt, veluti ẽt hæc ętate nſa, hac nſa lege res habet. Ergo, ſi cõtigerit viros ita moribᵒ, virtutibusq; inſtructos potentia, atq; authoritate valere, quãquã incerto, infinitoq; nobis tpe id accidat: sic vtiq; talis Reſpub. qualẽ deſcripſimᵒ, atq; q̃rimᵒ, exiſtere po M
terit. Tum vero, ſimulatq; ab illo oſtẽſum est, ſi qñ talis Reſpu. cõtingat, oportere eius adminiſtratores ſapiẽtes eẽ: inueſtigare incipit, quã ob cãm eæ, quales nũc extãt ciuitates, nihil philoſophorũ, & ſapiẽtum opa adiuuenᵗ. Dicitq́; idipſum duabus de cauſis accidere: quarũ altera est ex eo, q̃ hę ciuitates nolũt veris philoſophis, ſapientibusq́; credere, neq; ad monita eorũ reſpicere: videaturq́; illis Iter ſapiẽtes ipſos, & ciuitatũ (q̃les nũc sunt) ciues ſiẽ quid dam Itercedere, q̃d inter peritũ gubernatorẽ ſcięq nauigatorię peritũ, vbiq; eã artẽ p̃fitentẽ, atq; offerẽtẽ,

Cur Plato ſophorum ad ciuitates Reſpub.

à nullo

A à nullo tñ, q̃ artis ipsius cupidus sit
receptū, atq; impetos alios nautas, q̃
arte quidē primū ipsā doceri debe-
re, vel posse negāt: deinde, atq; arti
ipsi tm authoritatis, aut dignitatis
adhiberi nolūt, vt eius author, atq;
pfessor reliquorū nautarū sit prin
ceps. Quin ēt inter eos, si forte q̃s ar-
tē ipsā affirmauerit doceri debere,
ei oēs graues sūt, atq; inimici, è na-
uiq; eū expellūt: is ãt toti nauis gu
bernaculis admouet, ac pest. q̃ ab il-
lis orb⁹ de nauigādi rōne nō discre-
pat. idq;, vel inuitis reliqs nauigato
rib⁹ nōnunq;, vel alio quouis pacto,
B vt principat⁹, & iniri, & arripi solent.
Sicq; cū is nauis totius gubernator,
magisterq; effect⁹ sit, inter illos tā
erroris, atq; imperitiæ viros, nunq̃ à
veri rectoris, gubernatorisq; offi-
cio discessisse aduertet, tñ sī ei⁹ odiū
q̃q; deueniet. Sīt quidā sapiēt⁹,
cū harū ciuitatū habitatoribus acci
dit. Nec se in cōparatione illorū sa-
pientes, ait q̃ Medici ad egrotos hñt,
qui neq; Medicinā artē sānādi esse
putāt, & ea ipsa de causa medicos re
spuūt: ipsis; affleuerātibus sanitatē
restitui posse, ipsos lapidib⁹ vulnera
re attentant. Quare cuiusq; medici
C actio nulla pficit, ac finē suū hēt, do
nec totū se egrot⁹ fidei medici com
mittat: q̃n pōtus, q̃ aduersā ē valē
tudine, ad medicorū fores (vt inqt)
necessario se confert. Par, inquā est,
philosophorū ad eos, q̃ nūc sunt, ci
ues cōparatio. Et hęc prior cā é, quā
obrē his ciuibus sapientes nulli reliq̃
ciuib⁹ vsui sint. Altera vero, q̃m ex
his, qui se ad philosophiā cōferunt
plurimi, pauci sunt, atq; puerili ad-
modū, qd ipsū accidit, siqua ex his
virtutib⁹, q̃ superius sunt, vero sapiē
ti attribuęe defecerit. neq; id mirū,
pſertim cū raro inueniri possit, qui D
harū ofum numerū impleuerit: ac
si q̃n talem inuenīri cōtingat, nō sit
adeo promptū, vt hāc scīam, hoc est
philosophiā pfectē assequat. Illę si-
quidē oēs enumeratæ virtutes ma-
gna ex pte philosophiæ officiūt, illo
rū maxīe, qui nr̄is ciuitatibus nati
sūt: idēq; patiunt, qd plurimi egro
ti, quibus morb⁹ ipse ex optimis ci-
bis aggrauat, cumulaturq; idq;, qd
seminarijs egregiarū plantarū acci
dit, q̃, cū in locū incidūt minime si-
bi congruentē, nec alimentū naturę
suę aptū sustinēt, in pessimū planta-
rū genus degenerāt. Sīc ergo ē in E
his pbis, generosisq; ingenijs, si in
nr̄is ciuitatib⁹ educent, & instituan
tur iusta, legitimaq; eruditione. ni-
hil. n. aliud cā sit maximorū malo-
rū ipsīs ciuitatib⁹: q̃nquid, neq; pi
gra, torpescēsq; nā, neq; pusillus, ac
debilis anim⁹ magnū aliq̃d, & gran
de adoriat, pſertimq;, qui tēperātiā
nō obtinuerit. Talisq; ex genere sūt
nr̄arū ciuitatū Principes, ficti quidē
illi, atq; simulati, qui honesta ofa, vt
scīam, & reliqua id genus virtutē,
ciuilesq; disciplinas, quotquot sunt,
damnāt, turpia ofa extollūt: quorū F
dominiū Reipu. pestilentissimū, cā
est pcipua afflictæ scīæ, & eruditio-
nis, luminisq; illius extincti. Et ge-
nus quidē hoc, si exactē īdagaueris,
hominū, in his ciuitatibus frequētis
simū occurret: quorū, quicūq; sæui
tiā euaserit, hunc Deo ppitio vsum
fuisse, diuinaq; cura ita ab æterno
pstituta, atq; pfectione dici potest.
Quotquot ãt in studiū philosophię
se dabūt, nec supioribus illis virtuti
bus cōsummabunt, eos manifestū
est nō tm̃ ciuitatib⁹ ēe inutiles, verū
etiā sapientię ipsi nō parum obesse:

G vtpote, cū frequētissime accidat, vt tales viri ad voluptates, & turpia omnia, ad rapinas, ad fraudes toto se inclinatione cōferāt. quādoquidē nullam ipsi p se virtutē obtinēt, quę eos ab hmōi inhonestis reb⁹ contineat. Sed neq; sermonibus sunt veraces, quib⁹, dū ciuib⁹ auferūt sua, atq; rapiūt, ad incutiendū timorē vtūtur. Sic itaque Philosophiæ opprobrio sunt, neq; nō maxime ijs officiūt, q ad eā ipsam parati sunt, atq; idonei: velut hac nra ætate accidit frequēter. Quōd si forte cōtingat Philosophū in hmōi ciuitatib⁹ verū, perfectēq; educari, ei nō abūsis erit, qui iter ſ. ras rapaces, atq; sanguinarias morā trahit: qui equidē, vt nō cogitur inuit⁹ esse, cū illis ferocissimis bestijs nocēs, ita ſ tuto ipse nō est, quo min⁹ fontes illæ ferāe in illū irruāt. Itaq; ad diuersum vitæ institutū se referet: nēpe, vt in solitudine viuat poti⁹, ac sic frustra⁹ sit pstantia virtutis suæ, atq; pfectione, quam certe in ea ciuitate, q̄ à nobis rationibus descripta est, nancisci potuisset.

De fine humano.

Tum, ex quo ꝓbauit rationibus, cuius Philosoph⁹ nāæ esse debeat, cui simplex Philosophi nomē cōuenit, dicitq; nullā viā esse, qua Respub. salua eē possit, nisi viris huiuscemodi imperātib⁹: & ostēdit cām, ob quā talis Respu. inuetu difficilis sit, tū, quo mō cōtingat, nām hanc Philosophi nociuā esse ꝓ accidēs: se quit nūc locus ipse, in quo disputādum sit de eruditione hui⁹ generis hominum iter reliqua, q̄ in ciuitate sunt. Hoc ēt gen⁹ principū est, quo rū non pōt imiri rō, neq; erudiendi, neq; educādi, nisi finis ipse ſ aperto sit, ob quē humano generi administratione horū op⁹ sit: quē certe nobis in primis, & inuestigari, & sciri oportere par est. sic.n. & singulorū quorūcūq; gb⁹ eruditi quiq;, atq; instituī debet, sermo fieri poterit. Nā sc̄o quasi fine, haud quaquā ei⁹ rei necessitas, quæ ad finē pducit, cognoscet. Cui⁹ rei iuestigatio, etsi ad primā hui⁹ scię partē maxime pertinebat, nihilomin⁹ absonū nō sit, ea de re hic aliqd differere. sic igr dicam⁹, bonem, cū res q̄dā sit nālis, necessariō esse finē habere, gra cuius est: siquidē quoqd nāīt est, suū habeat finē, vt ē in Nāli scīa expositū: in primisq; id bon ipsum cōuenit, vt reliquis reb⁹ pstantior ē, atq; nobilior. Cūq; bon, velut à necessitate insitū sit, vt ſ ciuitate viuat, jō qua rōne ciuitatis pars est, q̄dā, præstiturū sibi finē habet: neq; quenquā fallere potest, finē hunc, cū certe vnius rei sit, vnū quoq; eē oportere: siue specie id Intelligat, ita vt à singulis petijat, sicut in illo videtur ē finē, qui numero vnus est: siue rōne, vel, vt Græci vocāt, analogia, q̄ gradus quosdam hēt. Et quib⁹ pri⁹ quidā est, & posterius dignitate, siue attributione, & respectu quodā, ac relatione multorū ad vnū: veluti si cōplures pfectiones vnius alicui⁹ gra sint, & nō nullę ob nōnullas ali⁹. sic.n. res multę vna fiūt quodāmō, alioqn hūani fines plures essent. Et si humanę pfectiōes hac rōne plures sint, possintq; vniuersę ſ singulis quibusq; inueniri: cōsequēs erit, vt vnusq; q; sui gra sit: essentq; in ciuitate ea rōne non plures ordines vno, id qd fortasse nō pōt fieri. Si vero, vel oēs, vel plures nō ab oīb⁹, sed ab aliqua tm pte acquiri possint, in reliquis vero deficiet nā, cū eis suarū pfectionū finē denegauerit: tūc posterius hoc gen⁹

aptū

A aptũ eſt, quaſi alieno dãio ſubijci, prius illud, & exerlẽtius ad dominandũ quidẽ aptũ. & idoneũ. Iſtorũ ſiquidẽ inter ſe nõ, atq; dignitas ſiſ eſt gradibus pfectionũ, q̃ humana in alã ioſunt, veluti cũ aliæ ſint aliarũ cauſa. At vero, q̃ poſſunt de humano fine à mortalib⁹ cõſyderari, penit⁹ finita eſſe opꝫ: & nos quidẽ hac in parte id exponemus, qđ nſa tempeſtate propalatũ maxime ſit.

Dicimus ergo finẽ (vt quorundã fert opinio) nihil eẽ aliud, q̃ vt vnuſquiſq; in ſui corpis ſalubritate, atq; integritate, necnõ ſenſonorũ tutela B ſummũ conſtituat bonum. Hmõi mortaliũ ſiquis in vanum cõuentus fiat, neceſſitatis qdẽ gra ille cogeẽ: neq; illis alius eſt finis ꝓpoſit⁹, q̃ neceſſitatis. Alij aũt ita exiſtimãt, neminẽ quidẽ ſibi deeſſe debere, ac res ſuę vitę neceſſarias negligere, verũtamen finẽ illuſtrioręẽ, ac maioręẽ, q̃ ſi neceſſitatẽ tantũmodo ſpectaret, oſno habere. Idq; in reb⁹ naturę per multis ſpicere eſt. Viſus ſiquidẽ nõ homini ad neceſſitatẽ, verũ ad prẽſidium. Contrariũ de tactu eſt. neq; enim vllũ eſt animãs, qđ ſenſu eius expers ſit. Præterea tñ qui de hu- C mano fine in hunc modũ arbitrati ſunt, diſſident inter ſe quãmaxime: vtpote cũ ex his alij in diuitias, alij in gloriã, alij in voluptates humanarum rerũ finẽ cõferunt. Ex quibus q̃ voluptates aſſerũt, inter ſe bifariã diuidunt. Nõnulli enim ex his ipſis corporeas voluptates, ſenſoriaſq; finem eẽ autumauerũt: qui ſane ſuperiori illi primæ ſententiæ ꝓximæ accedere vñr. Alteri in intelligẽdi delectatione felicitatẽ cõſtituerunt. Prę ter hos ẽt oẽs alij ſummũ bonum in impio conſtituerũt: ita ſanẽ, vt alijs imperaret, atq; dominarent: tumq; D delectabilia oſa rerũ oſum genera, tũ diuitiarũ, tum gloriæ, tũ reliquorum ẽt, q̃ ipſi apud ſe magni eẽ exiſtimãt, ſibi vendicẽt. Leges vero noſtræ, q̃ his tpibus vigẽt, de ea re quid ſentiãt, Deus ſcit. verũ id ſola ꝓphetia ſciri põt. Quod quidẽ, ſi leges inſpexeris, facile apparebit; dupliceꝫ hunc eſſe finẽ. alterũ ſiquidẽ ex rerum à mã liberatarũ ſcia eſſe: alterum in rerũ humanarũ ſectione exiſtere, qui ipſe ad mores, de quibus leges ipſæ admonent punct: ſicq; idẽ, & legi, & philoſophiæ genere, atque tractatione ꝓpoſitũ erit: ob idq; nõ E deſunt, qui opinati fuerint, leges ex antiqua ſapiẽtia emanaſſe. Omnib⁹ ergo ex ſuperioribus ſententijs facile poſſit colligi, bonũ, ac malum, vtile, atq; nocuũ, honeſtũ, turpe eſſe nõ ex ſuppõne, ſed ex nã certũ quiddã. quãdoquidẽ quicqd ad finẽ pducit, id quidẽ & pulchrũ, & bonũ eſt: q̃cquid aũt à fine intercludit, aut quicquid malũ, & turpe. nec aliud vt eſſe, quod ex religionibus agũt, curãtq;, in hisq; nſa in primis, quin ẽt nõ pauci ex his, qui regiones nſas incolunt idipſum de nſa lege ſentiũt. At vero Theologi nſi, q̃ ſoquẽtũ (vt vocãt) F ſectã imitant, ex ipſa religionis contẽplatione ducti ſunt credere, ꝙ id, qđ Deus vult, nullã hẽt præfixã, ac determinatã nãm: & ſic nihil eẽ, qđ nõ ad diuinã voluntatẽ, & arbitriũ rediget. At eo modo, neq; honeſtũ quicquã, neq; turpe niſi ex poſitione, atq; arbitrio quodã dici poterit: ampliusq;, eo modo finis humanus nullus erit, niſi ſola poſitione. Id ãt adducti ſunt, vt crederent, conãtes, ea, q̃ in lege Deo aſſignati, atq; attributa viderãt, defendere, atq; ſeruare,

G vt quod de eo dꝫ posse ola, velle ola, voluntatemq; putent diuinã ad ola ferri posse, cũ p singula curratferaturq; . ola igit hoc modo possibilia sint. Sępissime aũt solet idem in contemplatione legis euenire, vt videlicet primũ quæcũq; Deo ascribunt enumerent: deinde studeãt, vt in re ipsa ea ola cõprobent, ac respõdeãt, pter vllam hmõi attributorũ positionis confusionẽ, & offendiculum. Enimuero nõ sine maxima perplexitate dubiũ illud dissoluet, idq; ẽt, si, q imaginant, sibq; affingunt, ea
H essent. Sed ipsi ex hac opinione in errorẽ, atq; hallucinationem maximã inciderũt, maximeq; ab hũana nã abhorrentẽ: quin ẽt absurdũ videri possit. legẽ aliquã ea dꝫ re cõmemorare. Et de hũano quidẽ fine, q hoisẽ beatitudo, ex sunt vulgares, magisq; tritę opiniones: q ipsę apertius falsæ sunt, q vt id vlterius declaretur. Philosophorũ vero sñas tũc exequẽdi locꝰ erit, cũ ad id, qđ inter se disceptãt, tõnibus indagandũ peruenerimꝰ. est enim eorũ inter se cõtrouersia de parte alæ, q rõnem cõtinet. Nunc igit ad eũ sermonẽ, vn
I de digressi sumus reuertamur, deq; vero fine disseramꝰ, si tñ prius à Naturali philosopho id, qđ cõueniet, repetierimꝰ, ac receperimꝰ: sic tandẽ ent adipiscemur facilius, qđ ex hac ipsa scia elici pñt. Sic ergo dicimus, huius artis ciuilis pfessorẽ cũ Naturali philosopho, hac ratõne sentire. nã, & de fine (q naturalis corpis pfectio, seu actꝰ est) ipse Naturalis philosophꝰ disputat. cãt. ipsam aliis pfectionibus cõparat, & cõfert, si plures in eo animaducrtat inesse. Enimuero, cũ ex hũanis pfectionibus nihil planẽ nã, nisi ꝓperationes exhibeat, K vel principia quædã ad illas facile assequẽdas. sic igit eũ illas, nec pfecte nec integre natura ꝓsert, si nõ & electio animi, atq; diligẽtia adhibeat: ex eo scĩæ ciuilis ꝓfessor non abre de fine humano pertractat, s. quatenus electio, cor. sibi umq; animi, atq; volũtas eũ ipsum finẽ efficiũt. Insuper, cũ in naturæ scĩæ iã sit probatũ abũde, hominẽ ipsum ex corpe constare, & alã: eãq, esse corpis ad animã rõnẽ, q materiæ ad formã: atq; è cõtrario alæ ad corpus, qualẽ formæ ad materiã: ipsamq; materiam esse formæ gra, formã ꝓterea gratia L actionũ ab ea prouenientiũ, atq; affectionũ. humana igitur perfectio, humanusq; finis, ex illius actionibꝰ opibusq; depẽdet. Inibiq; satis ꝓterea demonstratũ, actionũ humanarum nõnullas, & hominibus & rebꝰ cęteris, tũ simplicibus tũ cõpositis cões esse, quas sane quidẽ ex cõibus formis necessariũ est produci: nonnullas vero ꝓprias, q sine cõtrouersia proprijs ex formis, siue vna, siue pluribꝰ insunt. Amplius; illic monstratũ, simplicia corpa, quod habẽt cum hole cõe, id potẽtiæ esse, ac momenti cuiusdã ad hoc, vel illud inclinatiõis. quæ certe inclinatio ex tali potentia coorta, atq; in hanc formam inducta, neq; ala est, neq; ipsius aiæ actiones. Illic etiã nunc expositum est, qũo necessario hõ id, quod hẽt cũ corporibus cõpositis cõe, sit ipsa anima: suntq; talia corpora bifariã diuisa, nempe aut in plantarum genus, aut in animantiũ. Sirpes autẽ, herbæ, plãtæ vegetatiuã, nutritiuã, generatiuamq; vim animę: animantia vero sentiendi, & imaginandi facultatibus cum homine cõmunicãt.

In

A In cõcupiſcentia vero partim cum hoſe conueniunt, partim ab eo ipſo diſcrepãt. Homini vero nemo ambigit vim rõnis neceſſario ꝓpriã eſſ: rõnis autẽ potentiã in duo diuidi, in rõnẽ ſcilicet, quã actiuã, ſeu practicam: & in cõtemplatiuã, quã ſcientiæ eſſe dicũt. Illic inſup oſtenſum, eſt formas illas cões ad has proprias, ac ꝑcipuas eã ſeruare rõnem, ac ꝓportionem, quã materia ad formam, & hoſem quidẽ ob propriã formã ſuã eſſe. Siſtq; de vnaquaq, re dicendũ, ex ꝓpria forma ſua eſſe id, quod ẽ, ex eaq; ꝓprias actiones exire. Verũ

B enimuero, cum & bonũ, & malũ aliqua in re ita inueniant, vt in eodẽ actionis genere cõſiſtant, quẽadmodum ipſa in pulſatione chordarũ ſonus, & bonus, & malus dignoſcit: ipſiſq; actionis laus in hoſe, atq; vituperiũ, ꝓpriæ quidẽ actionis, nõ alterius cuius q̃ intelligit. Sicq; humanus finis, hũanaq; felicitas in hoc tota verſat, vt operationes ꝓpriæ in eo ipſo ſint maximope bonæ, & ꝓbæ: atq; ió definita ẽ felicitas, vt aſſ actꝰ ſit rõnalis cũ virtute cõiunctus. Ar

Felicitas quid.

C qm̃ rõnalis quoq; alæ partes, vt ibidem mõſtratũ eſt, ſunt duę, idcirco & virtutes nõ vna ſunt ſpẽ, nec ipſæ ꝑfectiones etiã. Et rõnalẽ quidẽ ipſam bipartitã eſſe ibidẽ oſtẽſum ẽ, quippe i actiuã, ſeu practicã (vt paulò an dicebam⁹) & in cõtemplatiuã, cõſequens ergo eſt ꝑfectiones ipſas, alias contẽplatiuas quoq;, alias actiuas, ſeu practicas eẽ. Verũ, cũ cõcupiſcibilis, ſeu cupiditas pars ẽt ipſa ſit ala, videaturq; illa in hoſe excitari, et cõcupiſcere, ꝓut ipſa cõtemplatiua ꝑcipit, ac ei maxie adhęret: ex quo ſequit ẽt partem illã cupiditatis, ad rationalem ob hanc cãm attinere.

Quocirca ꝑfectiones ipſas triũ gene D rũ eſſ apparebit, vcz cõtemplatiuas, ꝓterea morales virtutes, & poſtremo artes ipſas effectrices, ſeu operarias. quæ ẽt ipſę cũ bifariã diuidant.

Alterũ .n. eſt genus earũ, q̃, vt munus ſuũ in propoſita mã exequant, nulla re alia indigẽt, q̃ ſciẽtia, & cognitione ꝓceptorũ vniuerſę artis. Alterũ, quod ad agendũ alia quadã virtute aduẽtitia, & cõiectura ꝓter hæc vlla præcepta indiget, vt ſingula elaborent, atq; efficiant ipſa ex arte, additis ꝓterea tpis, loci, aliorũq; ſimiliũ circunſtãtijs. Quocirca hęc

E planè intellectus, ſeu rõnis pars ab altera oſno differt, & ſic vtrobique differentes virtutes. Quatuor ergo ꝑfectionũ, virtutumq; genera ſunt, ſcilicet cõtemplandi, excogitãdi in artibus, atq; in eiſdẽ, qđ excogitatũ eſt ope exequendi, ac morũ. Ex quibus quoq; manifeſtũ eſt, humanas virtutes plures eſſe. quę cũ vnius rei ꝑfectiones ſint, neceſſe eſt alias ꝓp alias eſſe, ſeu eas ipſas vniuerſas in ſingulis inueniri par ſit, ſiue in aliquibus tm̃: at ſingulis quidẽ mortalibus vniuerſæ cõprehendi nõ ꝓnt, verũ ꝓſſunt earũ nõullę i aliquo,

F & illo quidẽ diuino hominũ genere inueniri. Verũ ex moralib⁹ virtutibus nonnullæ ꝓnt eſſe oĩbus cões, inter quas eſt tẽperantia: & quidem ꝓpea hominũ genera ex virtutũ generib⁹ digeręda ſunt. vt inferius, minus ji ꝑfectum prẽſtantioris gẽris ſit. nã qua rõne virtutũ ordo in vnico hoſe diſtinctus eſt, atq; diſpoſitus, eadẽ in multis quoq; hominib⁹ diſponẽt. quod quidẽ ei rõni conſentaneũ eſt, q̃ hoĩes multos oĩbus virtutibus prædĩtos ad meliorẽ humanitatis cõditionẽ coire i vnũ coegit.

GNĀ finē ali adipisci potuisset vo-
uersas virtutes, nō solū oportuerat, vt
vnusq; q; ī se ipso, & imperāte habe
ret, & obsequente cōditionē, & velut
dñm, & seruū: sed, & ipsa nā aliquid
superuacanei fecisset, cū oēs ad do-
minandū paratq; apticq; essent: id qđ
sane ec nequit. necesse enim ē dñm
nō carere seruo, qui dominiū admit
tat, atq; obsequat. Et pfectiones ex
vniuersq; vt vno in hole aggregent,
id admodū difficile est, nec nisi poe-
tento quodā, pdigioq; fit. Contin-
git vero frequentissime, vt aliud ad
H alias virtutes genus holum aptū sit,
atq; aspiret: idq; facile patebit, si in
singulorū nām itueamur. Postea
quā quid hū anāe pfectiones, qd ani
mi virtutes essent dictū ē, declaratū
ēt est, alias aliarū gra virtutes, & vi-
deri, & eē, adeo vt vna afferri possit,
ad quā cęteręq; oēs, vt ad hanc dirigan
tur, neq; ob aliā quācunq; rē fiant, ip
sa aūt illa pp seipsam, non pp aliam:
eaq; pfectio summa hois, atq; supre
ma felicitas, de qua nobis ppositu
est inquisitio. Dicendū ergo ī pri-
mis est, Artificia ob necessitatē pri-
mum inuēta fuisse, pp inopiā, q; quæ
I in statu humano inest: nec cōmode
tū hō citra illa, aut viuere, aut agere
posset, nihilo secius q̄ nō potuerūt in
finita ppe animātia sine pprijs qui
busdā, & habitib⁹ & affectib⁹ nā-
bus, necnō operib⁹ reperiri: quōad-
modū figuræ illę sexangulares, & sa
nos struēnib⁹ apib⁹, & texētibus ara
neis, familiares sūt. Et vero illa spe-
culandi pars vt equidē ex nāe disci
plina intuētibus, homini nō inesse
pp necessitatē, sed melioris cuiusdam
conditionis, atq; augustioris status
gra, & quidē, quod in ipso ē hmōi,
vt pp excellentiā, atq; dignitatē in-
sit, præstantius haud dubiē est, atq; K
dignius his oībus, q̄ necessitas, & in
digentia inuenerūt. Pars igit rōnis,
q̄ effectrix, vel veraq; artifex est, ob
speculādi cōmoditatē est adinuēta:
id, qđ res ipsa manifestissime cōpro
bat. Quis enim nescit artes hmōi, &
opificia causa operū, in quibus ver-
sant, esse adinuēta? ipsaq; opa, ob re
rum varietatē? sed hō ipse qua rōne
his in artibus versat, quasi se alieno
addicit, atq; quib⁹ suppeditat neces
saria, vt reuera dñi sunt: non aūt pp
aliud quis iure dns est, q̄ propter cū
animi affectū, quo melior, ac pstan
tior existit eo, q̄ seruitutē admisit. L

Artificia cur inuēta.

An speculatrices artium sint artes.

Affectus vero ille, quo quis præstat
inter cęteros maxime, ea pars est ala,
quæ contemplatur, atq; speculatur.
Neq; aliter q̄ hæc rōnis pars cōtem
platiua, alteri actiuæ dominet eadē
in anima, Dns quoq; erit, qui est ad
scientias speculatiuas parat⁹ ille, cuius
in suo ortu naturæ satisfactū est, vt
artificij cuiusdā tantūmodo aptitu
dinē sortitus sit: & hmōi quidē viri
nā serui sunt, ac dominatui alieno
oboozij, eadē est istarū inter se ala
partiū ratio, quę dñi, atq; serui inter
ipsos. Quanquā dubitari possit, qua
de re oēs illæ artes, q̄ in agēda re ali-
qua, aut facienda versant, ad vnam M
quandam artē, velut principē, quæ
administrandæ Reipu. ars est, redi-
gant, cūm prius ostēsum sit, hanc ip
sam artē ad speculandū excogitatā
esse. Scientię igit speculatrices ad agē
dum pparāt, iunātq;. Neq; vlla iter
has ipsas, & artes, q̄ agūt, efficiuntq;
dria est, q̄ q̄ illæ effectrices artes in-
feriores superioribus illis inseruiūt,
in suo administrādo pposito: spe-
culatiuæ vero scientiæ illis ēt artib⁹
authoritatē ac dominium præstant,

ad

A ad exitũ,& finẽ ſuũ adiuuãtes,ac diſponentes, veluti in reliquis artibus principibus, q̃ inferioribus vim tribuũt,ducẽdo ad ſuũ cuiuſq; finem: velut: agricultura quidẽ præcepta, ac ſcipua ad particulare ſibi ſubiectã ſe habet. Sic igit ſpeculatiuarũ ſcietiarũ, & artiũ effectriciũ eædem eę videntur partes: neq; vlla, niſi ex dignitate, & ignobilitate dſia eſt. In qua ſnla nõ pauci noſtris tẽporib⁹ philoſophi permanent, q̃ in his rebus contẽplandis leuiter, atq; ocioſe verſari ſunt ſine vllo nãlis ſertei reſpectu, ac artificioſę doctrinę cõ-
B ſyderatione. Nos aũt dicimus ſcias ſpeculatrices cõtẽplari quidẽ, idq; I primis de nã Philoſophiã, & de diuinis reb⁹ (q̃ Metaphyſicã vocant.) Nec ſane illę, q̃ contẽplãtur, ad operationẽ aliquã, aut auctũ referunt, nec voluntas quicq̃ ad ea cõſtituenda proficit, aut valet: idq; p ſe notũ eſt, ci præſertim, qui in his ipſis ſcietijs exercitatus ſit. Si igit nihil nos ad ſubiecti earũ ſcíarum ſtatũ, atq; ſubſtantiã conferamus, conſequens eſt eas ipſas non eſſe ad agendũ paratas, aut operandũ ꝓcipue, ſed neq;
C totalij cuipiã inſeruire: inſunt illæ tñ homini pp melius, atq; ꝓfectius quiddã, cũ alioqui ineę eas fruſtra, aut temere, eſſe p abſurdũ. Sed ne eę quidem hoc pacto poſſent, & ex his quidẽ, q̃ nunc dicturi ſumus, id manifeſtius apparebit. Eſt certe. n. I prima Philoſophia ſtatutũ, res oẽs bifariã partitas eę, vt alię ſenſu, aliæ intellectu cõprehenderent: idq;, qđ intellectu percipit, principiũ qđdã eſſe ei rei, quę ſenſibus eſt ſubiecta: finẽq;, & formã, & cãm effectricem, &, ſi quid eius in ſcietijs ſpeculatiuis agitat, in ipſo genere intelligẽdi cõ- D tineri: propoſitumq; hoſis, atq; inſtitutũ, quatenus eſt ipſe res naturalis ad illã intelligibiliũ rerũ naturã, quoad põt, aſcendere laboret, & cõtendat: eoq; intelligi põt, eandẽ eę rõnẽ huius naturæ humanę intelligibilis, ad ea, q̃ in hoſe ſunt, tſi alæ, tũ corporis, quæ eſt ipſius nã ſimpliciter intelligibilis, ad eã, quę ſenſibilis eſt. Eadẽ fiũt eſt tõ, & ꝓporto ipſius naturę intelligibilis, quatenus voluntate acquiſita eſt, ad reliquas res voluntarias oino. Sic igit dominat quidẽ rebus voluntarijs, E quẽadmodũ & ipſa nã intelligibilis ipſi ſenſibili, rebusq; ex voluntate noſtra pendentibus principia, q̃bus cõſtẽt, ꝓſtat: quẽadmodũ. & ipſa intelligibilis nã ipſi ſenſibili eſſentiã, ac conſiſtentiã ꝓſtat, nõ tñ ita, vt illa Itelligibilis huic ſenſili inſeruiat. obartũ iã eſt verũ, qđ ita conſequẽs ſit, & velut neceſſario ſubſequatur. Sciæ ergo ſpeculatiuæ non partũ ad agendũ iuuant, ac neceſſariæ ſunt ipſis rebus agẽdis eo mõ, quo dictũ eſt, nã m intelligibilem eſſe neceſſariã ipſi ſenſibili: huiuſq; ipſius ꝓfus, q̃ ad intelligẽdũ parata ẽ, principatus, in reliquas oẽs partes Reipu. nihil oino differt, ab intelligibilis nã dominatu, quo ſenſilibus rebus imperat. Ex dictis ergo videri põt, artes ipſas actiuas, ſiue vires, & facultates q̃dã ſint, ſiue opificia q̃dã principalia, ac alijs ꝓfecta, ſiue ſubminiſtrãtia, & inſeruiẽtia alijs, illas qdẽ oẽs ob contẽplatiuas ſcias excogitatas eę, atq; Iuẽtas. Nõnulli tñ de his agẽdi artibus cõtraria ſenſerũt his, q̃ de ſpeculãdi ſcietijs ſunt opinati? eorũq; ſnſam oino deſtruunt, cũm credãt ipſi q eq̃d in his artibus ſtrelectu

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G lectu tractatur, nõ præcipuo, ac primo ꝓpoſito ad ſua opera dirigi, vel ꝑp illa inueniri, ſed taliũ oſum intentionẽ eſſe, res recte diſcernere, & cognoſcere: & operationes, ac opera (ſeu operata, vt aiunt) q̃ ex huiuſcemodi artibus ꝓuenitũt, nõ ex primo ꝓpoſito, ſed, veluti q̃d cõſequẽs ſint: vti n motu cęleſtiũ corporũ ꝓſpicuũ eſt. Itaq; hac rõne artes ipſæ operarię, ſeu actiuę eſſent oino virtutes. q̃d quidẽ maxime de illis artibus ſuſpicandũ eſſet, q̃ rõne amplius vtunt: & ꝑp illos habitus acq̃ſitos ex huiuſcemodi artibus ſiducti H ſunt, vt credãt aliqui eos, q̃ in aliq̃ vna harũ artiũ verſati ſunt, ita demũ affectos eſſe, vt ſibi ꝑſuadeãt rerũ ſe oſum notitiã amplexos eẽ. Et certe q̃dẽ id videmus ſi ſua arte medicis accidere. Quanquã verũ ꝓfectò eſt, in illis ipſis artibus, ſi q̃ dẽ intellectui referẽdum, id præcipue ad actionẽ, & opꝰ ipſum dirigi: ſi quis, ſi cõngat aliq̃d contẽplari, illud q̃ dẽ nõ niſi ꝑ accidẽs fiet. Si igit̃ id ipſum finẽ artis eẽ cõſtituam, is ipſe finis alterius ꝓfecto generis erit: ac nomẽ q̃dẽ, quo artes appellabunt̃, ꝙquocũ erit, q̃ls hoc ſi nomĩe Muſi I ca, q̃ddã eſt. dr. n. q̃nq; de arte ipſa, q̃ in actu, atq; opere quodã exterio re cõſiſtit: neq; nõ de ea q̃nq;, quæ cõtemplat̃, atq; ſpeculat̃. Virtutes ẽt num excogitatiuæ, atq; inuentiuæ manifeſtiſſime ob contẽplatiuas ex titiſſe videnť ? ſiquidẽ ipſæ ſunt ꝑp artes illas agendi, vel frequẽtius vel ꝑſtãtius. Artes aũt iſtæ (vt iã ſuprà diximus) ſunt ꝑp ſpeculationẽ rerũ inſtituęę: neminẽ. n. latet excogitatiuas illas ad rõnem artiũ diuidi. Et quẽadmodũ vna quędã ars abſolute prĩceps reliquarũ artiũ exiſtit, ipſa aũt eſt Reip. adminiſtrãdę: ita & K reperiť virꝰ q̃dã excogitatiua principeps, & illa quidẽ eſt, qua illius principis artis actiões in materias inueniunt̃, & dirigunt̃. Ad hęc, virtutes morales videnť quoq; ꝑp intelligibiliũ ſpeculationẽ eſſe. idq; prĩo ex eo, q̃d in ſcia Naturali declaratum fuit, ꝓclare oſtendiť: nẽpe concupiſcentiã, atq; appetitũ in duo diuidi genera, quorũ alterum ex imaginatiõe, alterũ ex cogitatiõe, & ratione emanat. Quę igit̃ cõcupiſcẽtia imaginaria ẽ, ſi propria oĩno eſt hoĩ, ſed animãtibus, quatenus ſunt tĩũ animãtia, ꝑpria q̃dẽ eſt. Poſterior autẽ, quã cogitatiõe, & rõcinatiõe agi diximus, hoĩ ꝓfecto propria eſt, & ſua, neq; cuiq̃ alĳ, q̃ hoĩ talis attribuiť. Neq; virtutes morales quicq̃ aliud ſunt, q̃, vt hęc pars cõcupiſcẽs, q̃ in nobis eſt id cupiat, q̃d ipſa cogitatio, atq; rõ fieri debere iudicauerit: necnõ, & modũ, & tẽpus, atq; locũ ipſa ſtatuerit, & ꝓfixerit. & planũ quidẽ eſt, ac manifeſtũ, opus huiuſmodi à nulla alia animi parte ꝓcedere, q̃ ab ipſa contẽplatiua. Quo circa hæc ps cõcupiſcibilis, ſi dignitatẽ, ac virtutẽ à rõne accipit, rõ ꝓpterea ipſa dignitate, & virtute inſi M gnior apparebit, ꝓſtãtiorq;, atq; electior. hac vero in pte non pauca cũ hoĩe animantia participãt, vt in verecũdia Leo: q̃ certe affectio humana ẽ, quatenꝰ a rõne, & cogitatione, ſeu opinione exiſtit: etenim ꝑp q̃d vnũquodque tale, & illud magis (vt aiunt) porrò his virtutibus hõ illtructus quodã mõ ad inſeruiendũ aliis videbit̃ exẽplĩ gra, Iuſtitia ipſa non niſi ꝑp actiones exercet̃: Tẽperãtia, ob voluptates, q̃ honeſta, & egregia acta impediũt: Fortitudo, ꝑp res ſor

mida-

A midabiles,ac moleſtantes: Liberalitas pp opes, & pecunias reperitur. At vero ſcia illa cõtẽplatiua nõ inſtruit holem, vt aljs ſubijciat,& ſeruiat,neq; puto quẽq̃ hoc latere. Superiores ꝓterea oẽs illę virtutes multo magis ad materię nãm ſpectant: nec pñt ſine corpore ipſo, ſineq; inſtrumẽtis, ac rebus exterioribus cõſiſtere. quis n. liberalis nũmis non indiget, ad ipſa liberalitatis officia exequẽda? Quis itẽ iuſtus, iſtẽ ad iuſtitiæ ipſius munera nõ vtit? Fortis quoq; vigore, ac robore corporis indiget. Sciæ autẽ ſpeculatiues

B ſunt maxime à materię coſortio liberę,atq; ſolutæ, ita certe, vt quoquo eas ꝓpetuas eſſe oportere credat.& eſt quidẽ iã alibi oſtenſum, ea ꝓfectiſſima eẽ, q̃ lógiſſime à mã abſunt. Verũ n genus hoc moraliũ virtutũ in cõparatiõe facultatis ſpeculãdi,atq; ꝓfectiõis, velut primordiũ eſt quoddã, ac gradꝰ neceſſarꝰ ad finẽ obtinendũ, ſine quo obtineri nõ põt: & ob hęc multis vĩ, huiuſcemodi perfectionẽ eſſe finẽ remotũ, cũ ſit remotę illi ꝓfectioni proxima. Ex his ergo,q̃ diximus,clarũ eſſe põt, humanas virtutes quatuor

C generibus contineri,quibus certe finis,pp quẽ ſunt,eſt ipſa cõtẽplatio.

An morales virtutes ſint ob actiuas illas artes, an ẽ diuerſo, an ꝓs virtutũ illaꝝ pp artes, rurſũq; ꝓs artiũ pp virtutes,hoc quidẽ inueſtigatione indignũ nõ ſit. Verum nemo ambigit, quin virtus illa interoẽs morales princeps, ſit neceſſario vi excogitatiuę (ſeu induſtrię) principi adiuncta: & ſi virtus illa princeps, eã habeat rõnẽ ad vim excogitandi principẽ, quã potẽtia, ſeu vis ipſa excogitãdi ad artẽ principem, erit ꝓfecto,& illa pp iſtã artẽ prin- D
cipẽ: idẽq; fiet in religiſsimis nõ habẽtibus aliqd genus huius virtutis.hac.n. rõne, & reſpectu ſe habebit ad illas artes practicas, veluti prę paramentũ,& ſtudiũ: & licet ꝓ eas illæ acquirant,id q dẽ nõ ſit, niſi vt eiuſmodi artis actio ꝓfectior, & laudabilior reddat. & hoc ex ſeſe ſatis ꝓſpicuũ eſt. At vero vtrũcunq; ſit, ſeu illę artes pp virtutes, ſeu virtutes pp artes, vtrę q, ſimul cõtẽplatiuę facultatis gĩa ſũt Q ſiq; de rõne; ac cõparatione iſtarũ ꝓfectionũ humanarũ Iter ſe diximꝰ, cõſtat citra villã cõtrouerſiã apd Peripateticos. E
At qm̃ hęc ſpeculãdi ꝓs nobis inſti nobis ſtatim à vitę initio ĩ ſua vltima ꝓfectione,& actu,immo potẽtia nobis ineſt: & ĩ Naturali ſcia iã declaratũ eſt, oĩa, q̃cunq; habẽt ſuę eſſentię mixtã, adiunctãq; potẽtiã, ea tũ ſummę perfici, cũ citra potẽtiã illã penitus actꝰ ille ſyncerꝰ ieꝓ: Eiuſmodi vero & ꝓfectionẽ, & actũ adſciſcere,noſtri quidẽ arbitrij, ac oſſicij eſt: ſi quidẽ idipſum electiõe maxime,& voluptate comparat, qd nãminime nobis ſita ſpẽre elargiri valet. Hęc igit ꝓfectio, ad quã totis viribus cõtẽdimꝰ,& cũ qua vniti maxime ꝓficimur,quidnã ſit q̃rẽdũ ẽ: verũ ſ. ſit aliq d ſciarũ ſpeculatiuarũ, an ips aliqua dignitas ꝓſtãtior p illas: & ſi nihil illarũ ſit, verũ, illud in nobis ipſis exiſtat, anq̃ nos p ſe ipſum cõſtet. Ad quã ſane q̃ſtionẽ aſſumiendũ eſt, ꝙ qui putat ſpeculatrices ſcias illas q dẽ æternas, & nobis actu ineſſe, humiditatis vero cuiuſdam puerilis caligine immergi: qui ſic ergo opinatur, vĩ quidẽ ipſe accipere eas ipſas quodãmõ habere eẽ in potẽtia: ſiue fuerint ille formę ſepa-

G ſeparatę,quas Plato poſuit:ſiue hoc qualecũq; eſt,ſit intellect⁹ agẽs, aut quis alius dignitate iſto ſuperior. pla nũq; eſſe põt, humanã pfectionem hoc mõ,etſi nõ uolũtate acquiri,cũ iã ipſa ante uolũtatẽ inſit hoi, uolũ tatẽ tñ nihilominus habere in eius pfectiõis definitione locũ: quo pacto definitionẽ quoq; ipſa ſummarũ quarunq; pfectionũ ingrediẽ, ſe cundũ quẽ modũ præludiũ ingrediẽ definitionẽ finis. Et ſi dicaẽ qui dẽ id,qđ uolũtate nos adipiſcimur, ſ.qđ acquirimus de perfectionibus illis ultimis,quãtũ natura nobis cõ H parare conceſſit, talẽ perfectionem nos acquirere ea rõne, ac reſpectu, pp quem ſumus quicquid ſumus: ſcire quidẽ debes,q̃ ſi huiuſcemodi habitus ad uolũtatẽ referaẽ,eſiq; ad mittat,aliter hic, q̃ illic uolũtatẽ ac cipi debere:cũ ipſa uoluntas nõ ingrediaẽ rõnẽ, ſeu nãm eſ⁹, qđ ſubſtantiã noſtrã, atq; eſſentiã preſtat, facit tñ ipſa uoluntas ad eã rõnem, qua intellectus agẽs eſt nobis perfectio. Eis vero, qui ſpeculatiuas ſcięs tias nõ æternas eſſe putant, uerũ eſſent eas eſſe ſummã,ac ultimã perfectionẽ, uidebitur certe ipſammet g fectionẽ humana uolũtas preſtare. Et vero,qui illas ipſas ſcłas ſpeculatrices æternas eſſe nõ credũt, ſed humanã pfectionẽ eſſe cognitionẽ intelligentiarũ ſeparatarũ à materia, ijs qđ duplex pfectiõis gen⁹ ſtatuẽ dũ ẽ. nẽpe, ut & prĩa,& ultima ſit: & prĩa qđẽ ſeipſam adipiſcaẽ,ſcđa vero adiumento quodã,atq; aliena ope cõpareẽ ſ; q̃ hoc exq̃ ſite ſcire cupit, ad nãm ſciam ſe conferre op⁹.

De his in Sympoſio. Comparatio ſcięrũ ad

Redeamus igiẽ vnde ſumus digreſſi,procedamusq; in tractatione eorũ,quæ Plato de principis,erudi tiõe differuit. Plato itaq; genus hoc K hoſum, ut ſunt ſciẽtes, & ſtelligẽtes, vulgo imperito, atq; rudi cõparat: dicitq; vulgus ſimile eẽ his; q̃ à pue ris in ſpecu educati, nũquã; egreſſi ſunt,nihilominꝰ aſpicere ipſi ſata gũt, qcqđ in ſpelunca apparerat, nũquã tñ faciẽ ad ingreſſum ſpelunce conuerterunt: & in illo ingreſſu ſunt imagines olim generũ animantiũ, ſeu ſtatuę: à tergo ẽt earũ eſt ignis, ita, vt ex illis ſtatuis nihil aliud q̃ vmbras in cõcauo ſpelunce repſentatas ex aduerſo illi cernere poſſint: & cer te rerũ olim nihil præter vmbrã percipere poterunt,q̃ ſe illis aduerſa in L ſpelũca obtulit,opinabunt;q; præterea res veras ab vmbris nihil olim differẽtes eẽ,atq; id de vulgo ipſo dictũ. Sapiẽtes vero ij ſunt,q̃ illo ex antro egreſſi in vero lumine,atq; fulgore verſati ſunt, vere res ipſas ad Solis ſplẽdorẽ,atq; lucẽ inſpiciẽtes. Tum quẽadmodũ nemo ſtatuam q̃ ẽ à ſpelũca illa egreſſus, ſi ſe vero lumini, atq; Soli offerat, poſſit eũ inſuetũ ſplẽdorẽ ſuſtinere, atq; intueri qequaſi:ſic holes huiuſcemodi, q̃ ſunt ad ſapientiã parati,ſe habebũt,ſi p tinus conentẽ aggredi ad cõtẽplãda ea,q̃ intellectu à mã q̃ grẽ abſtrahũ M tur,ſimpliciaq; inſpiciunt. Verũ ſedulo ſtãda ẽ opa, vt illi ſenſim reb⁹ ſq̃ẽdis luminib⁹ aſſueſcãt: primũq; Lunę,aliarũq; ſtellarũ radijs cõmitẽt, & tãdẽ, velut p grad⁹ ad Solis intuitũ cõparentẽ,reſq; tandẽ clariſſime dijudicẽt.eodẽq;mõ paularum philoſophi inſtituẽdi,atq; effingendi ſunt: ab hiſq; erudinõis primordiũ ducẽdũ, quæ facile ipſi pdiſcere pñt. Cũq; Plato inueſtigauiſſet, q̃ illis primũ ſcięa maxĩe accõmodata erat,eã certe numerorũ notitiã eſſe voluit.

Quæ prima ſcięa ad diſcendũ.

A voluit. Nã illi, iam simul cũ custodũ liberis, à pueritia Musica, atque Gymnastica ſtitutu ſint. atq; Gymnastica ipſã ad corpus certe magis attinet: Musica vero, q̃ illis tradit', ea q̃dẽ est, q̃ fabulis vtit', q̃ certe nõ põt tñ efficere, vt possit intellectũ ſciarũ cõtẽplatiuarũ alicui p̃ſtare, et tradere. Hęc aũt numerãdi ſcia inter cõtẽplandi facultates oĩno enumerari debet, & ẽ doctrinarũ certe oĩum facillima. & huius rõnis sunt alię Mathematicę disciplinę: illę aũ tẽ sunt, Arithmetica, Geometria, Astrologia, Musicaq̃: inter has aũt
B ẽt ipſas facilitate ẽ Arithmetica prĩceps, cũ maxĩe nuda sit, atq; libera à mã. est ergo ipſa Arithmetica illis reliqs faciłor, ad cunctasq; res magis cõicãs: ſcdo ãt loco Geometria, deinde Astronomia, postremo vero loco Musica succedit. Neq; vero fallere quẽquã debet, eas ipſas ſcias ante oĩa a ſapiẽtibus diſci debere, excitatõis, atq; assuefactiõis cã. nã earũ itelligibilia, vt plurimũ ñ sunt intẽta & p̃positа à nã, & iõ tractat in eis de infinito. Tãdẽ earũ intelligibilia sunt oĩno impfecta, cũ nõ in suis p̃priis subiectis deprehẽdant',
C sed imaginatiõe quadã, ac fictione cõcipiunt'. Ob idq; bifariã Plato rerũ intellectũ partitus est, ac prioẽ sanẽ validẽ ipſum, atq; potentẽ, intelligẽtiã appellat earũ rerũ, q̃ veræ sunt: ſed m vero cognitionẽ nominat, q̃ est ſimulachrorũ, imaginũq; rerũ existentiũ intelligẽtia (ſeu intellectus) atq; ea ipſa nomina ſcias illas matheinaticas cõplectit', putatq; ipſe ſimilẽ quandã rõnẽ esse intellectui rerũ cũ ſenſu. nã, quẽadmodũ ex ſensibilibus nõnulla per ſuã essentiã, nõnulla p ſimulachra (ſeu phãtaſmata) et ſpẽs apprehẽdunt': multo D
rũ siq dẽ vmbras, atq; ſimulachra, ſiue colores affeg mur ſenſu tãtũmõ; eadẽ q̃dẽ est in intelligibilibus rõ. Porro, cũ ipſarũ mathematicarum ſcibilia (vt diximus) ſint ſinita, earumq; ſubiecta quoq; ignota, de q̃bus quidẽ primus cõtemplat' Philoſophus (qui Metaphyſicus nũcupatur) idcirco Plato eas minore dignitate cẽſet, ad p̃ſtandã humanã pfectionẽ, q̃ cæteras ſpeculãdi ſcias. dicitq; earũ principia incognita eẽ, fines etiamnũ incognitos, atq; cõſe quẽter, q̃ inter principia, & finẽ intercedũt esse ignota. Cũ igitur ma- E
thematicæ ſcię nõ primo p̃posito, nec p ſe ad humanã perfectionẽ excogitatę sint, vt Naturalis, & Supnaturalis ſcia: quanquã hoc in genere ẽt Mathematicę illæ inter ſe differũt, vt in his videre est mathematicis, à q̃bus duę illę, Phyſica ſ. & Metaphyſica ſcia, aliq̃ principia ad ſuã cõtẽplationẽ mutuant', veluti hæc Diuina ſcia ab Astronomia numerũ motuũ accipit. nec ſolũ hæc dĩa in illarũ generibus deprehẽdit', ſed ẽt in partibus vnius, & eiusdẽ ſciæ. Manifeſtiſſime igit' posset colligi ex hoc, maximã illarũ disciplinarũ F
vtilitatẽ, ampliſſimũq; atq; dignisſimũ propoſitũ, nõ esse ad exercitationẽ, adaptationẽq; intellectus, ad duas illas vltimas ſcias adipiſcẽdas. Neq; ẽt dici p̃t, harũ mathematicarum ſciarũ inſtitutũ, ad opus, aut actionẽ esse, quanquã in ſingularibus earũ inſpicienti videatur ab his aliquid agi. id q̃d ex vulgo nõ pauci in Geometria, & Muſica opinantur: cũ eę res, de quibus ijs ipſis cura q̃dã inſtituta ẽ, atq; tractatio, ſint & naturæ, & arti cões. Triangulus nanq;

G nãq; æquilaterus (exempli cã) ꝙ ne
ceſſario tres lineas habet, ex duob⁹
centris circulorũ æqualium exeun
tes: quarũ duæ, q̃ ſupra baſim exi
ſtunt, cõcurrũt inſup punctũ inter
ſecantẽ vtrunq; circulũ: id ꝙd ne
que ligneo, neq; æneo nec cuiuſuis
alterius materiæ circulo proprium ẽ,
neq; artificiali cuiquã: quin cõe eſt
oĩno hoc ipſum & naturalib⁹, & ar
tificialibus. Ad hæc ſingula q̃dã eo
rũ, q̃ à Mathematicis tractant, ſi ma
teria poſita eſſe videnť. Sagit hæc
ipſa ab illis diſciplinis ita tractaren
tur, vt q̃ materiæ ineẽt, horũ qua-
H tuor requirerent cãs, efficiens, fi
nalis, materialis, formalis: cũ ergo
ſit manifeſtiſſimũ diſciplinas eas de
forma tãtummõ, ſtrere manifeſtũ
igit eſt ſingula, q̃ tractant huiuſce
modi ſcias, ſi in opus tranſeũt, indi
gere tũc, dũ in actionẽ veniũt, alia
quadã vlteriori notitia, q̃, q̃ ab his
diſciplinis tradita eſt. ſi quiſpiã. n. li
gneũ ſit triangulũ æqualũ laterum
conſecturus, ad id, qđ mollec non
ſufficiet id, qđ ab Euclide in elemẽ
torũ ſuorũ principio de rõne triã
guli æquilateri eſt oſtenſum, niſi ad
id ars quoq; fabrilis lignaria adhi-
I beat. neq; de hoc ambiget quiſquã.
qui in his ſcientijs exercitatus fuerit,
eũ p ſe illis ſit manifeſtiſſimũ. Atq;
his in hunc modũ diſceptatis, appa
ret eos, qui hmõi ſcientias Mathe
mathicas p̃ſequunť, primũ quidẽ
ac propriũ propoſitũ habere cõſue
tudinẽ: quanq̃ ad hãc ẽt accedat (vt
inquit ille) cognitio q̃dã rerũ neceſ
ſariarũ his oĩbus, q̃ quiſq; ſibi pro
poſuit, atq; ſecutus eſt. Nã, cũ ſint
cuſtodes, cognitiõe nõ parũ nume
rorũ, & mẽſurarũ indigent: idq; pp
ordines hoĩum ad pugnã inſtruen-
dos atq; aciei figuras, & formas ido k
neas, necnõ menſuras, atq; modos
ponẽdorũ caſtrorũ. Indigẽt etiãnũ
tẽporũ, & menſiũ, dierumq; cogni
tione nauigatores, nec p deſerta tiñ
loca, atq; ſolitudinẽ iter faciẽtes, ve
rum ẽt hi, qui camelis præfecti ſunt.
Muſica præterea ea, q̃ in agendo verſã
tur, eius eſt pneceſſaria, cũ ob alia, tũ
ꝙ ipſi eã in ciuitate ſtituerũt. Hæc
igit eſt Platonis ſnĩa, de inſtituẽdo-
rũ illorum primordio: quę idcirco
illi talis eſt, q̃m ars Logica tẽpore il
lius nõ erat. Poſtea vero q̃ eſt præ-
ceptionibus, & regulis nũc tradita,
melius ẽ ab ea iſtorũ diſciplinã, at-
que eruditionẽ incipi: mox q̃, vt L
erit tradita, ad Arithmeticã tranſi
re, deinceps q; ad Geometriã, Muſi-
cã, Perſpectiuam, ad eamq; artem,
q̃ de rõne ponderũ diſſerit, ad Phy-
ſicam, poſtremoq; ad Metaphyſicã.
Enimuero, cũ inter ſe veteres diu,
multũq; dubitauerint, vtrum Logi
cã prius, an Mathematicas artes ag
gredi oporteret: ex hrsq; nonnulli
Dialecticã excogitatã arbitrent, vt
& roboraret intellectũ, & ab errore
retraheret, idq; ita in interiorib⁹ ac
recõditis ſcientijs, quas tractare ipſã
cogit, cuiuſmodi sũt, & de nã, & de M
his, q̃ nãm trãſcendunt. Neq; Ma-
thematicę ſciæ ob facilitatẽ, & ſpi-
cuitatẽ Dialectica egerẽt, in primis
cũ non ſint admodũ cũ mã cõfuſę,
atq; inuolutæ. Sed hoc, ſi ita eſt, &
non ſit ſanè Logica ad artes Mathe
maticas adipiſcẽdas neceſſaria, ſi tñ
poſt eas acq ſitas accedat, erit illa ſi-
ne dubio ad p̃ſtantiam hominis, ac
meliorẽ quandã conditionẽ. At, cũ
ad doctrinã huiuſcemodi hominũ
nihil non egregiũ, atq; excellẽs per-
gramus, nõ erit p̃fecto alienũ eos

à di-

A à diſputandi arte incipere. Plato vero hos inſtitui debere cenſuit facultate Muſicæ, vt decimũ & ſextũ, annũ, aut decimũ & ſeptimum attigerint: neq; id ẽt prius q̃ prauis, qui iã dicti ſunt, moribus purgati ſint. Tũ ẽt equeſtri exercitatione ad vigeſimum vſq; annũ vtant, atq; iã inde ſuperiore ſeruato ordine ad Philoſophiã addiſcendã ſe conferãt. ante quã ætatẽ Plato eos ſapientiã attentare minime permittit, ppea quidẽ q̃ eorũ opinio, atq; iudiciũ nondũ ſit ad tãtã rẽ idoneũ, nec rõ q̃dẽ firma, & cõſtans. Accedit ad hæc, q̃ q
B p̃matura ætate fabulis, atq; figmentis enutriti ſunc poeticis, illi legum conſtitutiões quantũ p̃nt fugillant, atq; abrogant, & ita maxime, dum, apud vulgus rõnibus ſuis infringere leges, atq; ſtatuta ptentabũt. Neque (vt inquit ille) per fabulas illas, & fictas, quibus ſunt imbuti, oſones aliter afficiunt, q̃ qui, quos pri⁹ parẽtes eẽ putauerat, adultus, ac iã grãdior, validiorq; ſolũ putatiuos intelligit, & ſe nõ legitimũ illis, ſed falſo creditũ filiũ, aliosq; ſibi eẽ parẽtes veros. ſiquidẽ quis eũ rũc non autumet exuturũ filij animũ, om-
C néq; reuerentiã, q̃ antea habuerat erga falſos illos parẽtes, ita vt eò res redeat, vt plerunq; abillo iſt⁹ contẽnant, & negligant. Similiter quoq; his accidere ſolet, q̃ à parẽtibus ante matura ætate diſciplinis hmõi cõmittunt. nam q̃ in illis ſolertia eſt, atq; acumen, leges rõnibus ſuis eludere cupiũt, & veluti dilacerare, vt ludẽtes catuli ſolẽt eorum, qui adſe propinquãt veſtes dilacerare. Id qd ẽt tu in his facile philoſophis eẽ animaduertes, q̃ in his noſtris Rebuſp. verſant: quibus ipſis nihil certe dã-
noſius eſſe põt. At vero Platonicæ D
Reip. ſapiẽtes futuri, iã inde ex quo ſapientiã erunt aggreſſi, illã percurrere, atq; perlegere ſciam nõ intermittẽt ad quintũ, & triceſimũ vſq; annũ: & tum deinde rei militaris, & bellicæ adminiſtratio eis cõmittet, idq; continuatis annis quindecim, vt tãdẽ quinquagenarij ad magiſtratũ Reiq; pub. adminiſtrationẽ apti ſint, atq; imperẽt. ad q̃ munus cũ p ætatis imbecillitatẽ erunt inuntes, beatorũ (vt inquit Plato) inſulas trãſmittant. Intelligi aũt (vt opinor) p inſulas, cõtẽplationẽ for
mæ boni, qd ipſum vere eẽ credat. E
q̃ ſi aliqs forte crederet reperiri humanũ bonũ p ſe exiſtẽs, necnõ aliarũ virtutum vſum eius ipſius cõtẽplationẽ impedire: ppea (mea qdẽ
inſa) Plato non perperã voluerit: vt
Philoſophi illi ad boni illi⁹ cuiusq̃ cõſyderationẽ in extrema ſua ætate ſegregent. Quin ẽt, inquit, cæteros quoſdã dies à ciuibus reliqs deſignatos hſe, debere p quos, & eorũ cõcelebrent virtutes, atq; res geſtæ, & iis ſacra fiant, honoresq; habeantur, quales apud ruſticos dæmonibus ſtari ſolent. Eadem eſt mulierũ, ſi ad honores, atq; adminiſtratione facẽ ſunt, & educatio, & reue F
rẽtia, cultuſq; cũ iã dixerim⁹, mulieribus cũ viris oſa officioũr genera cõicata eſſe. Plato aũt huius ciuitatis adminiſtrationẽ optimã exiſtimat, ẽt ſi plures, q̃ vn⁹, hmõi Philoſophi ĩ hac Rep. potẽtiã nacti fuerint. Hæc vt Plato explicuit, modũ ipſe examinat, quo poſſit facillime, atq; optime hęc Reſpub. conſtitui. Prius ſiquidẽ ipſe huius Reip. ſtatũ ita deniq; optimum prædixerat, ſi ſapiens eiuſmodi filius fuerit Regis:

G gis: vel fortæ imperiũ illi alijs rõnibus deferri debere, siue pp̃ studij, aq; ingenij magnitudinẽ, seu p̃ multitudine, atq; dignitate cognatorũ polleat, vel gloria, potestateq; hmõi alijs inter oes p̃stet. Quòd si contingit hoc mõ Rempub constitui, id agatur in primis, vt qui in ciuitate decem annos continuos plus minus exegerint, in agros transmittẽdi sint: istorum aũt filij omni diligẽtia ea H educatione, quã descripsimus, instituant. Hoc n. mõ hæc, de qua nimmur, ciuitas ocyssime, facillimeq;, atq; optime exoriet. Nec tu dubites, qui p̃ mod' hic à Platone cõmemoratus, quãopumus existat. Ciuitas nihilomin' hęc põt alio mõ condi, sed nõ nisi longissimo tẽporis tractu: s. si accidat, vt his ciuitatib' magno successu temporis ac diuturno Reges sint optimi, qui nõ ciuitates istas subinde mutare, atq; corrigere desinãt, quousq; tã dẽ ad optimũ genus Reipu. res p̃ducat. Quæ ipsa I mutatio vtroq; istorũ generũ fiet. nanq; & populi actiõibus, atq; cõsuetudine, & ipsorũ certe opinione cõmutata: eo itq; tũ facilior, tũ difficilior, p̃ut tẽporũ p̃cessu leges vniuscuiusq; tẽporis rõne habita diuersę ferent, vel aliæ, dũ à perfectione Reip. multũ aberunt, alię ob facilitatẽ, dũ propius Reip. p̃fectæ accedẽt. Atq; (vt summatim rẽ cõprehẽdã) facilius é ad p̃batas actiões hac tẽpestate inducere, q̃ ad opiniones p̃bas, atq; optimas. cuius rei tibi facillime fides fiet, Rebus pub. q̃ nunc extat perpẽsis. Qđ ipsu[illegible]tugiet eũ, qui sapiẽtiã olbus partibus obtinuerit: & p̃pea q̃ nõ rectas opiniones habeant, eas à recto peruerti, acrui. Resp. aũt, q̃ operibus tũ p̃stãt, sacerdotię denominari solent, cuiusK modi olim à Persis antiquis (vt fertur) vsurpata fuit. Hęc aũt ola sunt, q̃ circa Reipu. institution[illegible], & quasi ortũ p̃clarissimæ s. ac de eius ordine, deq; cõstitutiõe legũ Plato disseruit: q̃ q̃ potuimus breuissime à nobis sunt explicata. Atq; superesse tãdẽ vt adhuc, vt de ciuitatibus nõ perfectis quidẽ illis, sed aberrãtibus à veritate dicamus, quo pacto cõdignosci debeant, ac qũo perfecta illa in istas degeneret, neq; nõ istæ inter se quo pacto cõmutent. Neq; vero eorũ, qui p̃fectã illã Rẽpu. spectãt, parum interest scire, qua rõne praL uæ istæ incipiẽt, & procedãt ad summã vsq; insaniã, quamq; id facile, & q̃ optime fieri contingat. etenim medico quidẽ sanis esse debere videtur, ita veneni notitiã percepisse, vt eius naturam agnoscat, & ita venenũ eé intelligat, vt ab eo cauere possit, et si nihil de apparando illo, atq; eõponendo, & vtendo vnquã fuerit sollicitus. Neq; alia certe Philosopho debet esse insanarũ, & errãtiũ ciuitatum cura, q̃ vt & illas cognoscat, & quæ mala p̃fectæ ciuitati ab eis euenire soleant, intelligat. Quo circa in hoc tm̃ Plato elaborauit, vt M significaret, quonã mõ præstans illa Respub. in istas prauas, & vitiosas verterentur: ampliusq; istæ inter se quam permutationis rationem haberent, & quam inter sese similitudinem, atq; varietatẽ, quidq; eis omnibus soleat accidere: qui certe nostri sermonis finis erit, vt

Iternum inde tractatũ
partis huius ingredia-
mur.

✠

Auerrois

AVERROIS
Paraphraſis in Libros de Republica Platonis,

TRACTATVS TERTIVS.

De his in Octauo. De ciuitatibus aberrantibus.

IAm vero, poſtq̃ abſoluit Plato ſermonem, quẽ de optima conſtitutione Reip. inſtituerat, refert ſe ad id, qđ ex ea, quã nunc tractamus, ſcita ſuperat. nẽpe de ciuitatibus aberrantibus diſſerere ingredi℈: quarũ ſimplicia tantummodo genera cõmemorat, tum quo pacto inter ſe cõmutant℈, tũ quantũ ſint optio Reipub. ſtatui ſimiles, quantumq; ſibi inuicẽ: neq; nõ docet, q̃ maxie ſtatus optimę cõſtitutæ ciuitati aduerſent: ac tũ oſtẽdit, qnã ciuitatis adminiſtratio inter optimam hãc, & corruptiſſimã, vitioſiſſimamq; illã Reip. inſtitutionẽ intercedat, vt ſolent media qđã inter duas extremitates incurrere: vt ẽt inter nonnulla alia cõtraria interueniũt plura media, atq; diuerſa: exẽpli gra, albo nigrũ opponit℈, & inter vtrunq; plura genera ſeriecta ordine quodã, atq; ſóne, prout albo alia, alia nigro propiora ſunt, ac magis ſpẽ coniuncta: ita ſanẽ conſequens videbit℈, duorũ extremorũ, q̃ maxime inuicẽ oppoſita ſunt, nullã mutuo poſſe trãſmutationẽ eſſe: niſi trãſmutatio illa p media ipſa ordine, atq; ſerie ſcedat, ita vt primũ ad proximũ, deindeq; ad id, qđ illud ipſum cõſequitur, ſubindeq; ad reliquã deinceps, donec ad extremũ alterũ peruenia℈. Idq; latius explicabimus tũ, cũ ad verba Platonis deuentũ erit: comparabimusq; eos inter ſe, qui harũ ciuitatũ cuiq; præfecti ſunt: atq; & quam quiſq; voluptatẽ ex adminiſtratiõe capiat, expẽdemus: eoq; mõ ſummã rerũ neceſſariũ, q̃ hãc I pte Platonis verba cõtinẽt collegerim⁹, ac ſingula horũ ipſorũ explanabim⁹.

Et Plato quidẽ cõſtitutiones ſimplices, quibus in vniuerſum ciuitates conduntur, atque formantur, quinque eſſe cenſuit. Primã quoq; omniũ optimã illã, de qua adhuc verba à nobis facta ſũt: Proximã huic ambitioſam: Tertiã, q̃ paucorũ dominatu cõtinet℈: Quartã potentiã certe queſtuoſam, q̃ principatus vitioſus admodũ eſt. Quinto, eoq; poſtremo loco ẽ tyrãnica dominatio. Quòd ſi optimũ genus illud Reip. in potentiã regiã, & adminiſtratiõnẽ optimatũ diuidas, ſic prĩcipatuũ quidẽ ſex videbunt℈ ẽ gña. Etenim q̃ hãc optimã ciuitatis gubernatiõnẽ nactus, quinq; his inſtrumẽtis paratus, & ornatus ſit, q̃ ſunt ſapientia intelligẽdi, facultas cõſummatiſſima, & exactiſſima, opulẽtia quantũ ſatis eſt, ſcita, ſeu imaginaria vis, oſ in re optima, pſeuerandi deniq; firmitas, atq; cõſtãtia: addere ẽt neceſſe ẽ, vt in corpore nihil ſit qđ illi ad vſum, atq; cõtinuationẽ virtutis, & actionũ obſit. Qui igit℈ ita inſtruct⁹ ẽ plane, atq; ornat⁹, Rex ẽ, eiuſq; ẽt adminiſtratio regia. Quod forte, ſi hęc ſuprà ornamẽta, atq; inſtria ñ I vno aliquo, veꝝ I certu, ac multitudine quadã certa, ita vt aliqs vn⁹ ad finẽ rerũ ſapientiã pſtet, ali⁹ exactã intelligẽtiã ei⁹, qđ ad finẽ maxime cõferat, alius ſatis opis, ſatisq; facultatũ exhibeat, cõijciẽdi ali⁹, atq; ſentiẽdi, ſeu imaginãdi pſtãtiã habeat, facultatẽ, vimq; pſeuerãdi, cõſtantiãq; rebus agitãdis adhibeat aliqs

Quot, & q̃ ciuitatis ſpecies.

G alius, ſimulq; eſſe oēs inuicem adiuuent, vt iſta adminiſtratio rerū optima, atq; tutela exoriatur: talis certe principat⁹ penes delectos quoſdā erit, vocabiturq; optimatū, & egregiorū ciuiū adminiſtratio. Præterea & hac in Rep. cōtingere pōt, vt princeps ſit aliquis vnus, qui vſq; ad dignitatē regiā non peruenerit, ſed tm̄ ſe legibus exercuerit, quas primus inſtituerit legislator, perſpicacitatēq; coniiciendi, atq; intelligendi adhibuerit: ad id & ex legibus eliciendū, qđ non ab illo cōditore legis ſatis diſerte expreſſum eſt, potiſ-
H ſimumq; in cōtractibus, ſeu ſanctionibus, cauſisq; priuatis, & iuribus: cuius certe ſciæ genus eſt ea, q̄ apud nos ars iudicandi nuncupat. inſup & ille habebit ad perpetuanda inſtituta facultatē, & potentiā. is inquā rex legū appellabitur. Neq; id ferè cōtingit, vt duo ſ. iſta nouiſſima in quēpiā vnum concurrāt: quin potius ſ diuerſis ſemp ſunt illę duę facultates, continuandi ſ& iudicādi: neceſſarioq; vni cū altera rerū dominiū cōcabitur. id, qđ nos in cōpluribus Mahomettanorū regnis ſtuemur. Verum, cū ꝓter cęteras adminiſtratio ꝺđā rerū ſit voluptuoſa planè, atq; illecebris aſtricta, cui⁹
I ſpēm q cunq; ꝓfeſſi ſunt delectatione oīa, & voluptate metiunt, eorūq; finis ꝓpoſitus delectatio tm̄ eſt: cui gubernationi, ſi illā addideris, q̄ ex cōcurſu horum neceſſitate cogēte ſimul coeuntiū cōſtat, iā genera oīo Rerūp. effecta erūt. Ie ꝑſtātiſ-
De ambitioſa Rep. ſima aūt abunde dictū eſſe vt. Nūc igit̄ de ambitioſa. Et q dē ciuitates ambitioſę ſunt illæ potiſſimū, quæ rū in primis ciues valēt, q maxime iter cęteros honoribus producunt. Atq; honor quidē verus hoī maxime ab hoīe cōtingit eis, ſ. qui cū p-
K fectiōis alicuius opinione polleat, alteri⁹ animū iudiciūq; quodammō obnoxiū hēt, atq; obſequēs. Præter hoc alterū & honoris genus tritū q dē ſatis reperiē, atq; vulgare: cū honor ipſe nō ab alteri⁹ obſequio tali, aut iudicio ꝓficiſciē. ac nrā ob remunerationē quandā, vel honoris, vel muneris cuiuſcunq;, aut vtilitatis, adhibito quodāmō parilitatis ęquilibrio, vel ſaltē quaneā fieri pōt, ęquitas ipſa l eo genere deſyderari maxime ſolet. q̄ honor circūforaneus, atq; in publico frequēs dici pōt. Ne
L que illud primū honoris genus ſit ꝓp exceſſum rerū illarū, quibus honor debeē. Qđ genus honoris ambitioſæ huic potiſſimū expetēdum eſt: & ideo quaſi, quaſi ordines, graduſq; ciuiū retinet. neq; minimū hoc ipſo optimā Remp. imitatē à qua tm̄ hactenus diſcrepat hæc & in parte, q̄ in illa virtutē honor cōſeq̄ē, & res eas, q̄ ſine dubio dignißimæ ſunt, ita ſanè, vt nō p ſe honos pfectę Reip ſit ꝓpoſit⁹, verū annexus virtuti, atq; comes. Hæc vero ambitioſa honorē planè p ſeipſum cōſectat, q̄ honor his ex rebus ema-
M nat, q̄ pria ſpē, & velut vno aſpectu honore dignę cenſebunt. ſunt autē eę potiſſimū, opes, generis claritas, delectatiōes & ludus aleę, copia fortunę, ita vt nō planè neceſſaria deſint, ſed tm̄ ſuppetat, quātū neceſſitati ſatis eſt, fortunarū, aut alijs opē ferat. His rebus iā dictis, vt tm̄ nemini magis deberi honorē, q̄ q dominium, ac potentiā, ac victoriā ſemp deſyderare vſ, nūquamq; alijs ſubijci. q̄ ſanè oīa honore prīo digna eſſe cēſent: & qui hmōi dotibus ornati

A nati ſunt, alios magnitudine quadã animi antecellere videnᵗ, ac magni animi apud hoſes habentur, eò præſertim, ſi addat faculꝫ quædam dominãdi, ac robur, puniendiq; & remunerãdi, q certe facultas, & potentia cũ robore corporis, tũ animi ét vi, arq; neruis quibuſdã cõſiſtit, exterioribuſq; alijs q bus ſdã cõmodis. Quocirca, q tales (vt diximus) erũt, ciuitatibus iſtiuſmodi maxime regẽdis apti erũt, tantũq; honoris cõſequenᵗ, quantũ ſuperiorũ rerũ, q honori à pluribus tribuuntur, habuerint: ita vt qui nõ videbiᵗ tanto
B honore dignᵘˢ, vt ſit vnus vniuerſorũ princeps, poſſit nihilominus promerito dominij ꝑiculã accipere, vt aliqua in re dominer, ſ aliqua vero alia alij ſit obnoxius. Propter qđ de Almãſore Abuhumari filio memoriæ traditũ é, eũ cõciliabula, & nuptias ſolitũ frequẽtare: & aiebat, qcũq; ſe ꝓcipẽ fideliũ ꝓfiteᵗ ꝓcipiat mihi, vt illi ſubjciar, viliſſimũq; me habeã, & putẽ: ſic. n. honoratior ſtet illo ſero. nemo. n. ꝓt animã honoraᵗ, niſi eã demittat; & ſubijciat.

Iã vero in hoc ciuitatis genere nõ poſtremus eſt locᵘˢ veſtibus nitidis,
C ac ſplẽdidis, quales byſſinæ ſunt, & purpureę, Regibᵘˢ vſurpatę ꝓpea: neque ét parũ eſt in aurea cõſidẽté cathedra cõſpici. Sunt. n. hęc certe, q ꝓlo intuitu ſpẽm quandã virtutis, aut ſcię ꝓfeferre videanᵗ: ſuperioraq; illa ola qualiacũq; ornamẽta, ſ quecũq; fuerint cõgeſta, huic maxie dominiũ deferri debebit: idq;, ſi ꝓterea velut facultaſ, atq; artem habuerit ſ diuidẽdis honoribus diſpartiendiſq; beneficijs æqualitatis obſeruãdę, q ipſa in hac Rep. iuſtitia exiſtit. Sanè q dẽ hic ambitioſe ciuitatis ſtatus, ꝓter optimos illos, quos dixim, ꝓſtãtiſſimus videbiᵗ. I eo. n. iudicũ quodã eſt, atq; contẽplatio eius, qđ prima apparẽtia, primoq; aſpectu ſpẽm alicuᵘˢ virtutis ꝓferat, aut actiõis honeſtæ, & pulchrę. Necnõ hoc ipſo I ſtatu, q verſantᵉ, eas in primis actiões ſequunᵗ, q gloriã I poſterũ, ac laudẽ efficiãt, vt eorũ neq; mors, neq; vita ſine honore eſſe poſſit. Ergo hic ciuiũ talium concurſus ambitioſus quidẽ erit, honoriſq; appetentior: qui ĩ perraro in populo rudi, ac ſimplici inueniet. ideoq; nõ eſt in ꝓpẽtu in
D cidere in ſimilẽ ciuitatẽ, eſt tñ apud nos quidẽ illa frequentiſſima. Nũc vero de vitioſa illa, quã q ſtuoſam nominauimus, in qua principes certe ſunt eiuſmodi, vt de q ſtu ꝓcipuæ illis ſit cura, & ſupra q̃ certe neceſſitas, vſuſq; ipſe poſtulet, ñ vt aliena qđã hac ſumptuũ parſimonia (ſeu illiberalitate) aſſequaᵗ. Et opũ certe, aut ét diuitiarũ duo genera ſũt, vt alterũ nã ipſa ſit, alterũ conſtitutione, & vſu. Natura q dẽ opes dicũt, q neceſſitati humanę, atq; indigentię ſuccurrunt: qualia ſunt, & facultates alię, tum indumẽta, tũ ędes
F ad habitandũ, aliaq; paranda, q bus cõmodius viuaᵗ, atq; beatius. Inſtrumenta ét artiũ, quæ homini ſubſidio ſunt. Materię ét, ex quibus conficiuntur illa. Opes vero, quæ non natura, ſed ex vſu, & ſpoſitione quadã inueniuntur, ſunt nummi, aut quęcunq; vice eorum vſurpantur. q, & ſi neceſſitati humanæ proprie non opitulãtur, ob id enim vbique in vſu non ſunt, ciuitatibus tamen eo conferunt, vt commodius conuentus fiant, circaque res agendas, atque communicandas modus, at-

De ſtuoſa ſeu paucorũ Rep.

Opum genera duo.

G que medium facilius adhibearur: ꝓpeaq; nummi ipſi, velut ſigna q-dã rerum oſum ꝑcium, & valorem repꝛſentant, vt cũ quis aliquã rem affectat, eiuſq; valorem cognouerit, qđ q bus nũmus emat, cognoſcere ſit in ꝓpeu. Itaq; velut cõis omniũ menſura rerũ numiſma ẽ, qua illę inter ſe cõmutenť, atq; alienentur: eaq; rõne velut ala opũ oſum exiſtimeť ſ primus, cũ victui humano ad cuiuſuis generis cõmercia vtilis nummus ſit. eſt n. quaſi rerũ omniũ facultaſ potentia cõprehẽdés, & facillime cũ quibuſuis reb⁹ ꝓmutabilis. Illorũ igit ť hoſtum princeps, H eſt q reliquis eſt ditior, & poſtior: cui ſi accedat, vt rõnem gubernãdi calleat, qua ſ recte illis, q bus dominať, facultates impertiat, ſeruerq;, ꝓfecto dubiũ non eſt, q n tali in ciuitate dñs eſſe debeat. Inter cętera vero neceſſaria, q bus diuitę acquirũtur, ſunt maxie agricultura, & loca paſcua, atq; venatio: deinde mercatura, & ſtipẽdia, & reliqua id gen⁹. & is, inquã ſtat⁹ q ſtuarius dť. Cã autem, ob quã hoc genus maxime ẽt paucorum dominiũ appelleť, eſt, ꝙ cũm ipſi opulentã q ſtant, atq; diuitias, neceſſe eſt eos paucos eſſe, maiore vero ciuiũ parte paupertate ꝓmi, vt poſt-rius amplius explicabiť. Popularis vero ciuitatis ſtat⁹ ille eſt, I quo oẽs, cũ ſint liberi, vnicuiq; penes ſe ſit vitę. & iſtitun ſui arbitriũ, ac rei ei⁹ pſequẽdę, ad quã animus, voluntasq; inclinabit. ꝓpeaq; i hac Rep. cõprehendeť velut ſumma q-dã oſum inſtitutorũ, ꝓpoſitorũq;, q in ſuperioribus illis exiſtunt: vtpote, cũ in hac ſint, qui ambitione ducanť: alij, qui re pecuniaria, atq; q-ſtu: alij, qui tyrãnidem ſibi, & principatũ ꝓpoſuerint. Hęc eſt quo minꝰ inter illos ſit, q ꝓpria virtute ad quoddã optimũ vitę genus exciteť, eoq; delecteť. Exoriensť itaq; hac in ciuitate oſum artium, oſum officiorum, habituũq; genera. Et ſane ineꝓta nõ erit, vt ex ea oriri poſſit optima illa, & pfectiſſima Reſp. neq; nõ q uis ex reliquis aliꝭ adminiſtrationis forma: ac vť nullum hic eſſe dominatũ, niſi in illos, qui ſua ſpõte inſeruiẽdi, ſeu obediẽdi condõnẽ ſuſceperunt, aut ꝓ primas leges. Neque. n. verisimile eſt hac in ciuitate licere oſa, cũm certe in tanta lucẽtia cohiberi nõ poſſint ędes, rapinęq; L mutuę: cũ ꝑtim eorũ ſcelerũ voluptas q dã nõ paucis mortalibũ innata ſit. Ergo dubiũ nõ eſt, qn hic quoq; prima q dã inſtituta ciues obſeruent: q ſunt, vt quę quis in principio, ſtatim ſ. q̃ eſt condita ciuitas, locũ ſibi delegerit ad habitandum, eũ cum reliqs cõmoditatibus, neq; nõ ꝑdia, & agros, & alia ad victũ, & alimẽta attinentia, q occuparit, iure retineat. Sed a quoq; inſtituta ſunt, q in cõmercijs emptionũ, & venditionũ cõtrachibus ſeruenť. Prętetiã tertia accedete, ad mores componẽdos, & regẽdos, ſimiliaq; eius gene- M ris informãda. Neminẽ aũt ignorare arbitror, hoc ť populari ſtatu ante oſa rẽ cuiuſq; propriã, atq; familiarẽ curare, adeo vt id vnũ ſit huⁿ generis ciuitatis ꝓpoſitum, ſ domeſtica primo curare, ciuilia vero ꝓ domeſtica. & ideo eſt vere œconomica: cõtra aũt res ſe habet in optima illa Rep. in populari itaq; Rep. liberũ eſt vnicuiq;, quatenus poſſit rẽ ſuã, & diuitias ſcipue ſrere, augere, atq; tractare. Eiuſmodi igitur cernť sũt noſtrę ętatis ciuitates,

De popularis ciuitatis ſtatu.

ſ. po-

A ſ. populares, quibus in maxīe, ac facillime dominaſ, qui ſua opera vnicuiq; id, qđ concupiſcit, & quo delectatur afferre poſſit, ſimulq; tueri. Vulgus ſt hāc Rempu. inter cęteras alij dominari putāt, vtpote in qua vnuſquiſq; prima ſpē putet libertatē ſibi deberi. Neq; temere credi ſe hāc eſſe primā, ac pręcipuā olim ciuitatum, ſ virgentę neceſſitate ortæ ſunt. Siquidē mortales, poſtquā qđ ſibi neceſſarium eſt nacti ſunt, tunc demū de voluptate, & delitijs cogitāt: vt nō male à neceſſitate ipſa ſtatus hmōi popularis ꝓfectus videaſ.

B & concurſus quidem talis hoīum paccīs, & caſu quidē factus videbiſ. Imperium ipſum quoq; quaſi fortuitū eſt, cūm nullo vno fine ꝓpoſito ipſi cōgregati ſint. Hoc tpe ſimiliter apud plures Regū Mahometanorū ſunt eiuſmodi hoīum congregatiōes, ſ œconomię poti⁹ q̄ ciuitatis ſpem referant: tametſi ex oībus legib⁹ eā retinent, ſ pria illa inſtituta ſuperius dicta ſeruat. Neq; dnbiū eſt, q n opes huius Reipu. oēs quidem priuatę ſint, ac domeſticæ: pp qđ neceſſe eſt aliqñ, ex proprijs facultatibus & domeſticis iā accu-

C mulatis aliquid expēdere, velut ad milites mercede cōducendos: ob qđ & tributa, & indictiōes imponenſ. Tandē in duo hoīum genera ciuitas diſtinguiſ, alterum vt plebs nominef, alterū primates. Quales olim ciuitates in Perſia erāt: hodieq; durāt apud nos ñ diſſimiles illis, i qb⁹ plebs ipſa tbecillior potentiorib⁹ ꝓfida eſt, quouſq; ſterdū ea violētia, iniuriaq;, tyrānidē inducat, quēadmodū hac tēpeſtate, & hac nra Repu. ortiri vt. Creſcit aūt apud vulg⁹ vt plurimū amor nūmi, pſertim cū illę primę leges ſint apud eos, & ipſę D populares, vt ſ. quiſq. ſponte ſe pro Rep. bello exponat, & pugnet: quo pacto neq; cogenſ ipſi ſuas facultates ad bellū gerendum inſumere, ſ lex haud dubie tā diu durabit, q̄ diu ij, quibus eſt ipoſita neceſſitate illa, eos in ciuitaē coegit, ēt cōpellenſ victum ſibi vi, atq; rapto acquirere. Quōd ſi forte pocium, vel corruptā, & vitioſam educatiōnē voluptates obrepſerint, fient cōtinuo ibelles, & effœminati: ac prīcipes quidē

E eorū ad bella gerenda tributa illis ſponere cogenſ, q bus impoñdis, ſi nō illi ęquitate vtanſ, eoſq; vi ſubij cere audeant, haud dubie id populo graue, & intolerabile videbiſ, ita vt cōſiliū ineat ipſe exigendoꝝ prīcipū, & cōtra illi aduerſus populū vi, atq; iniuria nitēdo tyrānidem quā dā ſtituāt: ppeaq; videri poſſit hęc ciuitas tyrānicę Reip maxīe aduerſa. Pecunie vero ciuiles, ſ prīo i gēte hmōi exiſtūt, nō Reip. grā, ſ fami

F hares, ac priuatę pot⁹ ſunt: trāſferuntur. n. in domos primatum. & ppea hac tēpeſtate adminiſtratio ſacerdotum eſt mere tyrannica. Hactenus igitur de populari ſtatu, atq; his, q̄ illum cōſequunſ, dictum ſit. De Tyrannide.

Tyrānis ſt Reſp. re vera eſt, cuius oēs ciues eā dē curā, idēq; ꝓpoſitū, qđ & ipſe tyrānus, hñt: qđ quidē nihil aliud eſt, q̄ vt ſuū ipſius tyrann⁹ finē ſibi deſtinatum aſſequaſ. tale aūt eſt cupiditas p vim, ac tyrannidē ſolum dominari, aut glorię, aut opulentię, aut voluptatis, aut oīum iſtorū ſimul. Manifeſtum aūt eſt huiuſcemodi ciues nihil aliud curare, nullūq; aliū cōſectari finem, q̄ vt tyrāno obediāt, & ſperata ei⁹ faciāt,

G vero ſerui pōtius: quorū conuēt⁹ olbus in rebus maximā optimæ ciuitat⁹ hēt diſſimilitudinē. Illic n.in pfecta ſciuitate, hoc vel publicum eſt ꝓpoſitū, vt ex olbus ciuitatibus tm̄ ſibi quiſq; felicitatis vendicet, quantū eius nā dignitatis, atq; virtutis pōt accipere. cuius quaſi exempla oēs artes, olaiq; probe, & bene in ſtitutæ regna imitant. é n. his quoque cōſtitutū, publicę vtilitati cōſulere in artibus, exempli gſa in Medicina. An non eſt medico propoſitū principiū curare ęgritudines, nō ſeipſum tantummō? In arte gubernandi, an non præcipua gubernatori ipſi cura eſt, de vectorū ſalute nō ſua tm̄ ipſius? Contra vero in tyranno eſt. pro ſe.n. tm̄ elaborans nullā ciuibus aut bono⁊, aut boni cuiuſquā particulā impendit: quin poti⁹ ea imperare non deſiſtit, q̄ nō illis, ſed q̄ ſibi maxime vſui ſint, his non alia vtens rōne q̄ ſeruis. Neq; certe ambigi pōt hunc Reip. ſtatū omni genere iniquitatis, & iniurię affluere. neq;. n. vt in hac ciuitate fit, vniuſcuiuſq; artes, atq; ſtudia propriū magis, q̄ publicū compendiū ſequi debent, immo idipſum maxīe: idq; I ex ſeſe ſatisclarū eſt. In hac certe tyrānide ſingularū domorū cura, ac ciuiū labores, opificū ęt, & aliorū vnius tm̄ domus, tyrannicæ ſ. felicitati, & pfectioni laborant, ſupra q̄ ꝓ habet etiā vnuſquiſq; propriū ſibi ad optimā ſui conditionē propoſitū. Similiter in illa perfecta olum ciuium, atq; generū propoſitū eſt, & propriū cuiuſq;, & certe ad vnius quaſi dominij beatitudinē cōmune. Qua in re tyrānicæ Reip. perfecta quodammō eſt ſimilis. enim uero tametſi in vtraq; olaciuiū genera ad vnū quiddā cōtēdant, atq; ōnitant: vtro beq; tm̄ dſia eſt. nā in optima illa ſingula & ciuiū, & artiū cū genera pſtitutū ſibi, ac propriū, cōgruumq; finē (ille aūt eſt ſua cuiuſq; beatitudo) perſequunt. Præterea tm̄, cū accidat, vt illud iſtorū ꝓpoſitū Regis ſummū bonum reſpiciat, videbit ee ciuiū ille finis pp regis felicitatē q̄ſitus, ſeq; viciſſim, & Rex, & populus iuuabunt ad eōem quandā beatitudinē conſequendā: in quo & populus Regi ad q̄rendā ſapientiā illi ſine dubio familiarem vtilis eſt, ac Rex viciſſim populo ad pfectionē populi ipſi⁹ quā plurimū I ſeruiet: niſi gubernare, ac regere id malus in rege appellare, q̄ inſeruire. At vero in tyrānide res lōge alia é. nihil.n.tyrānus populi cā, ſed ſua ipſius oſa facitat. Neq; ab hac ſimili tudine diuerſum ea, q̄ inter tyrānicā hāc ciuitatē, & ſacerdotū gubernationē intercedit: eoq; perfacilis é iſtius ſacerdoticæ in illā tyrannicā trāſmutatio. id qd nūc noſtris in ciuitatibus eſt frequētatū, atq; adeo ſacerdotij ꝓfeſſio tyrānicis flagitijs deformat. Ad hęc tyrānus nōnullos hēat conſcios, & adiutores opꝫ, vt poſtea horū ope inuitis ciuibus M domine é ijs tm̄, quos velut tyranni ſocios diximus, accidit nōnunq̄, vt dominatiōe tyrānica ñ vtant, neq; fruant, interdūq; contrā, vtroq; tm̄ modorū in vniuerſū ciuitas tyrānica appellat. Nā etſi cōtigat illos tyrānidē arripe, eiuſq; dignitatē exercere, ea ñ vno mō, neq; q̄liter vtentur, ſꝫ erit & diſſimilitudo, & inęq̄litas, ꝓ mō, atq; rōne vniuſcuiuſq; eo rū dominij, vel poteſtatis. Qd certe gen⁹ multorū tyrānidis cū alias facillimū inuētu ſit, tū frequētiſſimū

k Sacerdotij & gubernationis tyrannica.

est

A eſt ipſis tyrãnidis initijs,& hoc pacto certe exercẽt illi in ſuos populares tyrãnidẽ, quanq̃ fieri ẽt pt, vt ciues ipſi nõnũq̃ cũ tyrãno cõſpirẽt, illiq; auxiliẽt ad tyrãnidẽ, nõ ſe, ſed ſ alios, exteros q; populos conſtituẽdã. Qua in re diſtincti ẽt inter ſe gradib⁹ erũt & diuerſis ſigniant di gnitatib⁹, vt q ſq; ingenio, prudẽtia, aut q̃cunq; alia re ad ſaluẽ publicã, & tyrãnidis tutelã pollebit. Tyrãn⁹ ẽt ipſe erit ac princeps iſtorũ oĩum, q inter oẽs ſuperiorib⁹ illis dotibus & inſtrumẽtis p̃ſtabit. hactẽn⁹ aũt de tyrãnide,& ei⁹ pnb⁹. Ciuitates vero, q

De ciuitatibus cupiditatib⁹ ac voluptatibus deditis.

b voluptatib⁹ & cupiditatibus deditæ ſunt, ſ q bus ponſtimũ ciues ſenſuũ oblectamẽta,& illecebras,libidines q; tũ cibi,tũ pot⁹,tũ veneris p̃ſequũtur, ñ aliter q̃ ciuitates vi,atq; neceſſitate effectę ciuib⁹ cõſtãt, res ſibi tñ neceſſarias p̃ponẽtib⁹: q his maxie rebus q runt,aut agricultura,aut venatiõe,aut rapto.& agricultura q dẽ magis eſt hoĩ nãlis ad acq̃rẽda neceſſaria. Verũ iã ſatis dictũ eſt videatur ad ſingularũ iſtarũ ciuitatũ notitiã,iuxta primũ,& ꝓpriũ propoſitũ huius ſcięæ, quarũ oĩum varietas diuerſitati morũ animi tñdet. Nu-

C merus ẽt,atq; eã ab his ipſis morib⁹, quos diximus ducit,naanq; pars ipſa iraſcendi honorẽ quidẽ, atq; ampli tudinẽ ambit: q ipſa, ſi nimia eſt, in tyrannicã violentiã cõuertit. Iam vero voluptatũ, & opum libido ei⁹ ſunt partis,quã concupiſcentiã dicimus. Ex illa animę vi ambitioſa ciuitas,ac tyrãnis educit, ex hac voluptuaria,hinc inde q ſtuarius ſtat⁹: popularis aũt vt quaſi ex diuerſis, confuſisq; moribus arq; affectionibus exptimi, his ſ. qui ſingulis quibuſq; a natura impreſſi ſunt, & deſyderio quodã rei cuiuslibet,atq; cõ D ditionis. Quòd ſi animæ partes ita à ſe ſuiciẽ ſepararẽtur, ſoluerẽturq; vt nõ inferiot ſuperiori,digniori indignior ſubijcereẽ, eiusq; cã eſſet, quẽadmodũ à nõnullis exiſtimatũ eſt: tunc dicendũ foret, oẽs hoĩum cõcurſus libera,& populari ciuitate contineri debere. At vero, ſi reliq̃s oẽs animę partes iracundię morem gerere æquũ eſſet,oĩum mortaliũ, aut ambitioſæ ciuitates, aut tyrannicæ. Si cõcupiſcentia princeps eẽt, eſſet quoq; optimũ, hoĩum congregatiõcs,aut q ſtu, aut voluptate obtineri. At n. cùm in Naturali philo E ſophia,tũ in hac Ciuili,rẽ oñdimus aliter oĩno ſe habere: tõnemq; eam eſſe, q iure reliquis animę partibus dominer: eoq; efficit, vt res illa publica,cui eadẽ rõ dominat,optima ſit.

Poſtquam aũt ſingularũ iſtarũ ciuitatũ fines expoſuimus,nunc deuenicndũ eſſe arbitror ad ea, q Plato de mutua earũ inter ſe trãſmutatione, necnõ cõparatione ediſſerit. At primũ quidem binas inter ſe cõferet,deinde plures,quouſq; tãdẽ oẽs inuicem cõparet. ſiſt quoq; in harũ ciuitatũ principibus factitauit,ſ. inter duos principes illarũ duarum poſtremo iter ipſos oẽs comparat, F cũ id ſit in Rebuſp. manifeſtius, q ſ ipſis moribus, veluti iuſtitia ipſa: q in ciuitate ſane manifeſtior eſt, q ſ vna anima,ſimiliterq;,& iniuſtitia: Dicendũ igitur eſt ciuitatẽ illã optimam, ſi qñ contingat conſtitui, tametſi difficile, nihiloſecius corrũpi, atq; deſinere oportere. quicquid etenim gignitur, vt in Phyſicis probatũ eſt, atq; etiam rõnibus cõmonſtratũ, id corruptioni obnoxiũ eſſe neceſſe eſt. Nec dubiũ eẽ põt, quin

De mutua ciuitatum trãſmutatione.

De trãſmutatione optimæ ciuitatis.

Geias Reip. fieri ex ipso genere illi dominãte ꝓficiscat: qñ ipsum corrumpi, ac degenerare mixto inter se, cõfusoq; auro, & argento cõtigerit. Qñquidem, si Reip. huius principes nõ diligentem operã adhibuerint, vt similes viri, & fœminæ cõmisceãtur, nascet ex ea negligentia proles varia quidẽ, ac dissimilis inter se, & suorum et parentum. q ipsa, si non ex genere custodum tollat, trãsferatur; in aliud genus, ex ea fine duplo mali semp exorient, qui à toto sui instituti genere, ac præceptione, quæ imbuti fuerint, discedent: Mu
H sicã despiciet, Gymnastica vna vtetur, qua pe illa irascendi ꝓpria maxime roboret, & coaugeat, cupiditatẽ et proniouet. Hoc certe hominũ genus, si qñ inter imperãtes oriatur, atq; generi eorũ optimo insertur, attrahet vnusquisq; istorũ alium similem sibi, ac velut cõparem, moribusq; suis, tanq̃ cõtagione inquinabit: eritq; totũ ipsum genus æneum, atq; ferreũ, ol cura propensum ad rem augendã, diuitiasq; cõgerendas. Asserũ vero ad virtutes, q̃s supra cõmemorauimus, maxime aspirabit, ac coniabit. eaq; mortũ inter se
I distractio, cũ aliquanti sper durauerit, I mediũ aliqd dlabet, ac defluet. Id aũt erit, qd inter optimã administrationẽ, & qstuarium interuenit. Sicq; opes cõparabunt, regiões subigẽt, & territoria suis finib⁹ adijciẽt: hęcq; ipsi in vsum ꝓpriũ, sibiq;, ac suis reponunt. Ex his pterea, q ipsi custodes acquisierint, illis id impartient, quantũ satis est ad victum, & necessaria cętera, illis ipsis hac in pte haud secus atq; seruis abutentes, quos I amicos olim. & liberos habuerãt: dominiũq; rerum vi quadã, & bellica potentia, & ipsa et glorię, atque dignitatis cupiditate arripiũt. quo pacto sane media videbit esse ęta ciuitas inter qstuariũ, vbi pauco rũ ẽ dominatio, & optimã, pfectissimãq; illã. nã qua rõne genus illud ciuile, qd cũ illis bellorũ, & periculorũ est particeps, nihil ex omni qstu, nihil ex ol arte emolumenti requirat, ciuitatis optimę quoddã specimẽ est. At ea. qua seq̃ principes ipsi ẽ ex optimis, quales antea descripsimus sunt, vertũ ista nõ obscure ad ira cũdię dominiũ, & tyrannicã potestatẽ declinãt: est certe hæc de cã nõ ꝓ
L ba planè, nec hõ ĩstituta ciuitas, quo magis mixta quodammõ ex bona, malaq;. Atq; hęc ẽ illa potẽtia, I quã primũ (vt Plato esset) tũq̃ I ꝓximã ea optia degenerat, & pmutat. siquidem bonoris, ac dominij cupiditas maxie ĩter oẽs affectus ꝓbortũ alioqui & egregiorũ animos occupat: ob idq; nõnullorũ eruditorũ virorũ sñia ẽ, Glorię amorẽ id esse, qd maxime in dominio amicor⁹ expetit, idq; primũ eligi post sapientiã. Est .n. honor velut qdã vmbra, ipsi sapientię cõiuncta, ac comes, ꝓpemodumq; proxima: ob quẽ honorem probi et ad illã dominãdi genus cõ M
uertant. Et ppea sane raro, quicũq; sunt virtutibus ꝓditi, si diu in virtutib⁹ ipsis stabiles sint, pñt vmbra carere, fameq; sibi cõciliãdę cupiditate. Quòd si honoris cupiditas vsq; ad tyrannidis cõcupiscẽtiã abũdauerit, tũc nõ minus hęc ciuitas, tq̃ optimũ gen⁹ exstitit, distabit à vera dominãdi facultate, q̃ deprauũ. & vitiosum illud gen⁹, qd tyrãni dñm accẽptat, velqd I eo oriat, qui ita se hẽat. Simile quoq; est vno in hoc negotiũ, I de generationis alicuius, qui

optimæ

A optimę Reipub. fiſſe eſt. Idq; eſt qđ
Plato ſentit de optimę Reipu. pmu
tatione, necnō & optimi viri, ideſt
Philoſophi: qui ipſe nonnunq; ex
Philoſopho ambitioſus fit, & ambi-
tioſę ciuitati ſiſtis, qui quidē felicita-
tem ipſam i honore cōſiſtere cōten
dit, & aſſerit. Ac talis certe (inquit)
qui ſummū in honore bonū conſti
tuit, auide Gymnaſticā ſeq;, & ſpas
nō diſſimiles rapinę amat, negligit
Muſicā, dominiū atq; tyrānidē con
cupiſcit: neq; tñ eo ſe dñari debere
arbitrat, p vel dicto, vel nutui au-
diētes parere velit, verū pp ſuā in re
B bus bellicis excellentiā. Subiungit
Præterea, cū ipm quādiu iuuenis erit,
pecunias cōtemptūrū: quarū amor
poſteſtatis, atq; pfectę ętatis ſubin-
de ſe inſeret. nā, vt cū pfectæ, ac inte
gręq; naturæ nō ſit, exitu ipſo tādem
rei nihil erit auarę diſſimilis, cū ab
optimo cuſtode iā aberit tñ certe,
vt à muſicarū pſuaſionū obſequio
ſit diuerſus, atq; remot⁹: quib⁹ ſi aſa
tā inde à ſuo exortu adhęſerit, p to-
tam vitā, ſine dubio virtutē pſeque
tur. & talis igit eſt honoris, & gloriæ
aſſertor. Atq; quo pacto ex opdo,
& pfecto viro talis effici poſſit, quę-
C ri pōt. Tūc maxime certe, cū tenera
quis ętate optimi alioqui p⁹is fili⁹ in
male inſtitutā ciuitate educat⁹ fit: in
qua pſ quidē ipſe nullis muneribꝰ,
nullis officijs peſſe velit: quē admo-
dū ſolet viri boni, atq; integri ſe ge-
rere i male inſtitutis ciuitatib⁹ & pra
uis: fili⁹ ipſe, quanq; ita affecto pfe,
matrē audiat de viro ſuo cōqueren
tem, tanq; ignauo, & languido, nul-
liuſq; iter magnates n̄ueri, ppeaq;
ipſam ēt ſine dignitate, ſine vlla ho-
noris ſpecie abiectā viuere: ad hæc
moleſte ſententē, p I re accumulāda
nimis ſit remiſſ⁹, nimiſq; negligēs. D
ſic igit filiū mſ admonet, tanq; nas⁹
ſit ab boſe parū hūani ingenij parti
cipe, parūq; acri ad rem gloriāq;, &
parū ſtrenuo: nōnullāq; alia ſugge
rit, q ſolent muberes cōtemnēdis vi
ris ſuis vſurpare. Adde, p ſerui, ſo-
cijq;, atq; in primis continuātiſſimi
quiq; ex domeſticis, atq; familiari-
bus eadē illi aſſirmāt: ac ſi quē vide-
rint in patrē ipſius iniuriū qhq;, aut
petulantē, aut retinentē iniuſte pecu
nias, adoleſcēti filio paternæ iniurię
vindictā oſ rōne cōmendāt, vt p̄ca
ces illi, & iniuſti dent pœnas: ſi iniu-
rię, cuius authores fuerūt, cōparatæ E
duplę eſſe videant: & horant ēt, ne
vlla in re ſit nō validior, prōptiorq;
patre. Quōd p̄terea, ſi accedat, vt vi-
deat ſ ea ciuitate eos, qui vtunt pro-
prio, & priuato officio, hūiles hēri,
& velut inſani eſſent, oīno inhonō-
ratos eſ: cōtrā, qui, neq; iure domi-
nent, neq; ſuū exequant officiū, lau
dari ab oībus, & principes inter ęte
ros, primiq; uocitari. Cōſequēs er
go certe erit, vt & adoleſcēs fili⁹ ſer-
uet, p̄bā illā, quā ex educatione, ad-
monitioneq; paterna cōſecutus eſt
nām, rōnalē virtutē, ſ. deſup hanc
iraſcendi, & cōcupiſcendi vis accre- F
ſcat, velut in qua aliena inſtitutione
ſemp promotus ſit. Atq; ita à diuer
ſis in duo illa ſuperiora diuerſa ēt di
ſtract⁹, in mediū quiddā deducet, ſ.
qđ inter eximiā voluptatū cupidi-
tatē, & maximū virtutis amorē in-
tercedat: quo modo ſe oīno ad hāc
partē mediā, videlicet ad ambitiōis,
& honoris amorē trāsferet, atq; im-
pellet. Eſt enim quoq; in alia ps hęc,
vt ſępius dixim⁹, maxime p̄xima
ei, q ad virtutē ducit: ex quo neceſſe
eſt, vt iſte, & gliæ ſit auidior, & ma-

gna

gũs aggrediat, atq; efficiat. Hic ḋgit modus est, & velut norma designan di adolescentis, qui sine rerũ gnia, & bonoribus demetit: ac expolita rõ, qua se ab optima nã, & prectissima distungit. ſ ola etiã sunt in ciuitate ambitiosa sitia, sitq; ipsa ab optima ciuitate degenerat. Quę ola, vt à Platone de ambitiosa, & optima Repu. deq; qpcimo, & ambitioso viro dicta sunt, videre est in antiqua illa Arabũ Reipu. administratione, q haud dubie optimã Platonis Repub. imitari putabat: tum secuta est mox illius ipsi⁹ Mahauię tpibus in ambitiosam cõmutatio, quæ adhuc p insulas nostras durare videtur.

De transmutatõe ambitiosę ciuitatis.

Post hęc ait Plato de trãsmutatione hui⁹ ciuitatis mq rite, in quam nã ipsa ciuitas formã, in qd hominũ genus vir ambitiosus trãseat. Tum demum in hãc venit sniam, vt tpissime ambitiosa Respu. in dnationem paucorũ cõuertat: in qua ipsa (vt iã diatim⁹) diuites sunt illi, penes quos rerũ est administratio, nihilq; pauperes I eo dnio cõsicant. In hũc modum fit, cũ, ſ. lapsu tpis diuturno in ambitiosa ciuitate principes sibi ses vixerint, & q̃ si sensũ aliquẽ induerint eius vtilitatis, q à pecunijs, atq; diuitijs pcipit, & demũ pulchro, & honesto vtile præposuerint, itaq; recesserint à virtute lõgius: vno interiecto gradu priore ambitionis, ad extremumq; illu nephario honore pecuniæ, diuitiasq; celebrabunt. Fortasse q̃, qd dicit Plato verũ id videbit, si diligẽtius ciuitates ambitiosas perscrutabimur, & velut trãsmutatiõis earũ normã: genus tñ hoc, qd paucorũ dnationis est, idẽ certe abiectissimũ est, & vilissimũ, neq; diu cõsistere pt, leui quacũq; cã, siue interna, siue externa sit, corruptibile. Errorque I eo ipso prim⁹ est, vt nõ ei potissimũ dnium deferat, q, & vtiq; optime, & cõsistere in eo diutissime possit. verũ. n. sole hic spectant diuitiæ: nõ aũt certe, neq; min⁹ absurde, q̃ si qs dinores deligẽdos nauib⁹ gubernatores velit, neq; admittendũ nauta pertissimũ, q vere nauta sit: sic ẽt in hoc prticipatu pauperẽ nõ ferũt, ob egestatẽ. & quẽ admodũ, q huiuscemodi nautã elegerit, pernicẽ, ac exitiũ naui, vectoribusq; oĩb⁹ qret: ita, & de ipsa Repu. res se habet. Ad hęc, ciuitas hmõi nõ vna plane, sed velut bipartita I tenues, & opulctos videbit̃ nãq; diuites illi, cũ cõgregãdis opib⁹, tũ auare ẽt, & sordide cõtinendis pauperes à se auertũt, & remanent ipsi diuites. Est adhuc ciuitas hęc pessime affecta, q ad gerẽdũ bellũ nullo mõ idonea ẽ, cũ oĩno principib⁹ vnũ de duobus necesse sit; aut eni multus vtq; militibus, qd fieri nõ põt: cos. n. armatos nõ partũ, immo q̃ pñm formidabũt. qua rõne ẽt hęc ciuitas paucorũ dominij appellat. Adde ẽt, q neq; plures milites mercede, vtpote auari, & tenaces conducẽt, sed vel vt ipsimet sint milites, vel ipsorũ q̃ pauci. q si accidat, necesse erit, vt fugiãt in prelijs. Quod certe animaduertere in multis populis licet, q quiete, & pacate vixerint, si qñ ipsis cũ pauptore gente bellũ coortat. Estq; in eadẽ Rep. error nõ minor q̃ supius vitupauit, vt idẽ varia officia, variasq; artes hõ exerceat: vt idẽ & terrã colat, ac pecunias, opesq; ac cumulet. Qua ẽt in ciuitate Principes nasci tales, malorũ oĩum est grauissimũ. nunq̃. n. illi regimẽ ipsum ciuitatis puertere desistẽt, atq; ad id potissimũ cõparare, qd & voluptati

sibi

A ſibi ſit, & q̄ſtui. Ac ex legibus quidē huic ciuitati poſitis illa ē, vt nullius imperio ſint ſubditi ſacerdotes: præterea oībus vt liceat cui veli nt ſua erogare, oībusq; data ab alijs poſſidere legitimū ſit, filiesq; eius gnis leges. q̄ cā eſt, vt multi in hac ciuitate mēdici cōuerſentᵉ, & pauperes, diuitibus certe quaſi infeſtis ſibi multis ppetuo moleſti, q diuites numero q̄dē multo pauciores ſunt. Qua in re eadem ſunt huius ciuitatis incōmoda, q̄ in examine apū ꝓmixti fuci inſerūt, comedentes q̄dē mel, at neq; colligētes quicq̄, neq; īdferētes: ſicq; ab iiſdē

B fucis ñ aliō morbo totū examē apū afficiᵉ, q̄ hęc ciuitas à ꝓdigis, & maleficis. neq; enim dubiū eſt, q n Illa ciuitate, vbi mendici cōplures ſint, ibi, & fures eᵉ, & latrones, & oīs gñis ſcelerū authores: ꝓpeaq; eā ipſā infinitis ꝓpe malorū generibus affligi. Atq; hęc iniq̄tas, iniuſtitia, error, q̄ ola paucorū dīnatione cōſequunᵗ, in ambitioſa ciuitate nusq̄ cōparēt. quocirca ea ipſa ciuitati optimæ ꝓpior eſt, hęc verō ab eadē remotior, ꝓ magnitudine, atq; varietate erro

De viro paucorū dominatione. C rū, q in ipſa cōſpiciunᵗ. His itaq; expoſitis, q̄ de ciuitatis ambitioſę i hāc poſtremā trāſitu, deq;, & gñe, & numero errorū, q in hoc paucorū prīcipatu accidūt, dicta ſunt: ſeq; ſ, vt de viro eiᵘ ipſiᵘ paucorū dīnationis ſili diſputeᵗ: tū in qua potiſſimū ciuitate ſit, tū aut quo mō, aut in quē trāſmutetᵉ. Ambitioſus itaq; pf, ſi hliū imitatorē ſui habeat, ac forte ei hlio cōtigerit, vt pauper efficiaᵗ à calumniatoribus, ſ. delatus, atq; accuſatus, ex bellica aliqua expeditiōe, vel magiſtratu q̄piā p ipm acto, ſicq; ne ceſſitate coactus ad lucrū ſe, & q̄ſtū cōferat, pauptatē multo miⁿ pati, q̄ mortē cōſtituēs, adeo vt depoſita D oī ambitione, de congerenda tñi pecunia cogitet, vt fieri ſolet: in hunc tandē modū ex ambitioſo pecuniæ cupidus efficiᵗ, tumq; oīno ſiſis eſt q̄ſtuoſę ciuitati, quē admodū, quē ſupra deſcripſimus ambitioſum, ſimilē eē ambitioſę ciuitati diximus: eſtq; & auarior, & parcior, neq; illis voluptatibᵘ ciuilibᵘ niſi neceſſarijs indulgēs: q̄ certe abſtinēria ex virtute nō ꝓficiſciᵗ. q quid enim ex cupiditate diminuit, in aliā cupiditatem trāſmittet, quā maxime velut ꝓſtantiorē pſequiᵗ: vt eſt amor pecuniæ, E & auaritię. Ergo viri hmōi, ſi à quęſtu, & alienarū rerū acquiſitiōe ꝓhibebunᵗ, nō amplius ſe à voluptatibᵘ minime neceſſarijs cōtinebūt. eademq; in hac pte rerū ſumma eſt, vt auaritia (ſicut dictū ē) ſit corruptioni, atq; interitui perfacile expoſita. Ac, vt breuius dicaᵗ, ambitioſus ille manifeſte ī virū voluptatibᵘ deditū trāſit, ſiue voluptatē intelligas pecuniarū oblectamentū, ſeu alias cuiuſmodi gñis illecebras. Quod idē de ciuitate ambitioſa intelligēdum, vt eandē rōnē hēat ad voluptatē, quā ambitioſus hō ad voluptariū, ſūt. n. eiuſdē generis ciuitas q̄ſtuaria, & vo F luptuoſa. Nec alia ſanē rō eſt, q̄ hactenus (vt vidimus) tot labefactauit Reges, vt ſit ꝓ exēplo nū ceorū prīcipatᵘ, quos cōiuratos vocāt. Nāq; & ij primū legitimā ciuitatē imitati ſunt, quādiu eorū princeps vixit: mox regnāte eiᵘ filio ambitioſæ ſe dediderunt, ita tñ, vt pecunię ēt admicereᵗ cupiditas: tum demum res tota ꝑtate nepotiſm voluptariā ciuitatē abijt, ita vt à nullo voluptatum genere abſtineretᵉ: eoq; pacto ciuitas ipſa funditus tpe ſuo deleretur,

cùm

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G cũ eo tpe infesta illi dñatio, arq; inimica eẽt, q̃ legitimę Reipu. legali ẽ fiſa. Hic eſt igit modus, quo vir ambitioſus ſ lucri, atq; pecunię cupidũ trãſit: hęcq; ẽ dna, q̃ inter illos ordines, & dignitates ſ tercedit. nec.n. obſcurũ eſſe põt, q̃ſtuariũ ambitioſo vilioré eſſe, atq; deteriorẽ, qd ipſũ ad grẽdũ, atq; ordinem ſtorũ attinet. Quocirca hic locus ẽ maxime idoneus inquirẽdi, quãnã in Repu. ex ſeipſa, q̃ſtuaria ciuitas tranſeat.

De tranſmutatõe ciuitatis q̃ſtuariæ.

Plato ãt hanc ipſam, in populariẽ ſtatũ pmutari cenſet: ac virũ quæſtuariũ in eũ, qui ſit populari naturæ ſiſtis pmutari. Eo ãt mõ hæc ipſa ſit pmutatio, ſ.q̃, cũ in paucorũ dominio q̃ſtus pecuniar⁹ ſolus ſit, qui maxime deſyderet, ideo coguntẽ primũ leges imponere, q̃ huic ꝓpoſito vtiles ſint. Qua de cã primũ eorũ inſtitutũ eſt, vt cuilibet adoleſcenti ſit liberũ res ſuas, atq; pecunias in quãuis cupiditatẽ, aut libidinẽ inſumere: eoq; poſtq ad id tandẽ deuentẽ, vt illorũ facultates oẽs diſtrahant. fieri.n. nõ põt, vt hac in ciuitate ſiſ̃ gradu prſo honorũ opes collocatæ ſint, & ad tẽperannã facẽ leges condant̃ p aliquã neceſſitatẽ: quãq; q̃

I ꝓxima cõſequet̃ lex, à virtute oĩno aliena nõ ſit. At vero cũ & ſumpt⁹, & voluptates liberę ſint, neceſſe eſt nõ paucos ẽt, ex generoſiſſimis quibuſq; pauperes fieri: & cũ eorũ multitudo quotidie ſ hac ciuitate augeat̃, parcos illos, & auaros maxio ſ odio, maximaq; inuidia, atq; deteſtatiõe apud eos eẽ par ẽ, qm̃ ipſi paupertatis, atq; indigentię eorũ cã ſunt. Hinc certe mulę, ac varię ſ hac ciuitate leges exorient̃ ingt: & diuites quidẽ certe, ut qui ꝑter accumulationẽ rei nihil aliud curẽt, ſeipſos molles plus nimio, atq; delicatos efficiẽt. Multiplicatis vero huiuſcemodi paupib⁹ in ciuitate, vt ſolẽt ſter examina apũ fuci nõnunq̃ frequentiores exoriri, dũ ſe diuitib⁹ cõparãt, ſiue in re militari, ſiue ſ domeſticis, vrbanisq; negotijs, q̃ cõtione ciuitatis copẽt̃ ipſi obire: tunc ſe validiores, robuſtioresq; ol in re delicatis illa agneſcũt, necnõ illos viruperãtes, diuitem eo mõ, & eẽ, & fieri ꝓboſum putãt, & dedecorũ. Itaq; Reſpu. hmõi haud diſſiſ ſẽ valetudinario corpi, & morboſo, qd minime quaq; ex cã extrinſecus incurrẽte ſ morbos incidit: ſic q̃dẽ, & hec ciuitas, ſiqnã habeat aliã aduerſariã, præſertim populariẽ, ĩ, quos ſuprã dixim⁹ fuci populari ciuitati aduerſus ſuos opem ferẽt, ſimulq; in diuites illos cõiurabũt, vt eos, & vita, & fortunis ſpolient, aut in exiliũ pellãt, aut redigãt ſ ſeruitutẽ. Nec ſecus vero q̃ corp⁹ ipm in ſeſe, q̃ſi diſſidẽtibus partib⁹ & laborare, & cõmutari põt: ita quoq; hæc ciuitas ſ teſtino malo agitata, ac ſecũ ipſa diſcordãs perichitari ſanẽ, ac trãſire in populariẽ poterit. Quod tũ accidet, dũ pauperes cõtra diuites cõiurare eos ipſos ſubigẽt, ex quib⁹ partim necabũt, partim ſ exiliũ mittẽt: non aliter q̃ in his, q̃ nũc ſtãt ciuitatib⁹, aduerſus opulentos pauperiores armari, atq; cõgregari videm⁹. Tum demũ igit cõſtituto in ciuitate pauperũ imperio, eò res redierit, vt oĉs ſint ex æquo liberi, nimiaq; libertate oĩb⁹ ola licita ſint. cuiuſmodi certe imperium caſu quodã, & fortuna cõtinebit, in quo ola ſint holum genera cõfuſa, nemo dignitate, aut honore ꝑſtet, ex oĩb⁹ ęquabilis, vtpote qua, nec dignitas vlla, nec probitas excellat. Nec eſt ſtat⁹ hic popularis

K

L

M

verſi-

A verſicolori pallio, atq; depicto diſſimilis, quo, velut ſpecioſiſſimo pp colorũ varietaté in primis & mulieres,& pueri delectent: ita hũc quoq; popularé ſtatũ multoformé in primis,& variũ prima ſpé nõ pauci pulcherrimũ eſſe arbitrant. at nihil eſt ꝓfecto prima huĩ⁹ Reipu. ſpes, qppe,cũ ipſa ſit adeo corruptioni, atq; interitioni obnoxia, ſi nõ virtute aliqua,aut honore fulciat, vt in his ꝓcenũb⁹ ciuitatib⁹ ac prioribus etiã popularibus ꝓſpicuũ eſt. Ex quo tũ gñe optima Reſpub. exorti, & reliquę nihilomin⁹ in eo náq; in potéB tia reperiuntur,cũ in hac Repu. oẽs animi mores reperiant: vt enim primas ciuitates,q̃s nã ꝓtulit,neceſſitaté ipſã olim coegiſſe: ſtaumq; ſunt populares cõſecutę, ex quibus velut fontib⁹ reliquę oẽs in ſuo gñe emanarũt,ac velut corriuatę ſũt. ppeaq; Plato docebat hoc ciuitatis genus ſapientib⁹ curę eé debere, vt ex quo genus optimũ, ac ciuitatu optimæ maxime correſpõdẽs eligi poſſet. Veluti qs horrtũ ol genere rerũ abundans inſtituat,ex hiſq; reb⁹ alias venundet,alias,q̃ ſibi placuerint ſuũ vſum relĩgat. Inqt ꝓterea ille, hãc ciC uitaté,cũ nullis reb⁹ vtilib⁹, ſiue bellicis, ſiue domeſticis muneribus cuies aſtringanq; interire facillime. nã & hic cernere é ſceleratos,atq; capitali ſupplicio dignißimos, humani,atq; diuini iuris cõtẽptores. Hic ét nulla cura é, nulla rõ earũ rerũ, quas I cõſtituendo optimo ciuitatis gñe opportunas eé, & neceſſarias diximus. Quo errore hęc ciuitas nõ parũ ab optimo ſtatu recedet, &, ſiquis eã ſubito voluptatiq, ac deinde fluenti ciuitati, aut nõ diſſimilẽ, aut eãdẽ fortaſſe extiſtimet. Verum hactenus de permutatione quæſtuariæ ciuitatis D in popularem, deq; popularis ipſius differentia, atq; comparatione ad optimam, atq; ambitioſam.

Nũc vero eſt cõſequens de hoſe popularis ciuitatis ſiſti, eiusq; mutatione diſputare. De eo itaq; dicẽdũ eſt, talé virũ hoc in ſtatu ex eo fieri popularé, q ꝓ⁹ oligarchię ſiſtis fuerat, velut ex paucorũ dñatu ciuitas naſcit popularis. ſiquidé hic obtuditionis, & rectæ inſtitutionis penuriã, q̃ in paucorũ adminiſtratiõe é: ꝓpignauorũ ꝓterea,& ocioſorũ copiã, quãquã ab eo nat⁹ ſit, qui inter principes ipſi⁹ oligarchię ſit, neq; detũ E ſtat filiũ ſuũ ad ſuos mores, genusq; dominij, & vitę attrahere, nihilominus aliena, & extera admonitõe, tũ ad abſolutã libertatẽ, tũ ad voluptates reuocatũ, cuiuſmodi ita ꝓpellatio libertatis, atq; voluptatũ cũ valuerit, atq; durauerit diutius, ꝓculdubio I oẽm cupiditaté, libertatẽq; licentioſam ſe dedet, ſup neceſſarias ét voluptates, quas, velut a patre iã antea ſuppeditatas accepat. Nõ neceſſariarũ vero, ac ſuptuariarũ illecebrarũ maior cura é, ad quas p neceſſarias illas cupiditates trãſit⁹ eſt. F Easãt intelligo, quib⁹ ad vitã neceſſario ſtigem⁹, ſicuti & potus aquæ, & cibi eſt deſyderiũ: quorũ alterũ humiditaté corpibus neceſſariã cõſeruat, alterum vero penetrare facit, & trãſmittit I corpus id, qd reſtauret, qd iã corpi deceſſit, ac diſſolutũ eſt. Sic ergo iuuenis ille non neceſſarijs tñ voluptatib⁹ addictus eſt, quinimo, & cupiditatib⁹ aliis, vt quęq; venũt ĩ mentẽ: adeo, vt nõ nunq̃ ita ſe uino ingurgitet, vt ebrius plane, ac mentis impos efficiat: tñ tater dum aquę hauriat, vt eius frigiditate, natu-

De I. omne populi ius cuiuſ. mutan. &.

turæ

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G turę temperamentũ obruat: ſępenumero in exercitationib⁹ gymnaſticis ſe quolibet gñe pugnę exerceat: aliàs & vitã, & inſtituto ſit nõ diſſimilis illis, q philoſophiã profitent: cõtra alias oĩ in re agẽda ſocors penit⁹, atq; inersappear. ac (ne plurib⁹) ei⁹ mores plane ſint incõditi, atq; indefinitę: huiuſq; vitę iſtitutũ nimis delicatũ, ac liberũ rẽpũ cupari debet. Quod re vera ab humano ꝓpoſito alieniſſimumũ videri pt. ſiquidẽ hõ, cũ vnicũ ſinẽ ſpecter, debet ei⁹ quoque cõſuetudo vitę, ſeu opano l certa', ac determinata eſſe inſtitutiõe.

H Iuuenis igit, qui ad hũc, quẽ paulo ante dixim⁹, modũ affectus fuerit, oĩno Reipu. populari fiẽs erit. qui, ſi ita ſe hẽre ponat, erit eadẽ iſti⁹ ad reliqua genera cõparatio, q Reipu. popularis ad reliquas ciuitates. Atq; hic loc⁹ ſe offert quidẽ maxime idoneus, ad diſpiciendũ in qã ciuitatis gen⁹ populus trãſferat, & q illius ipſius cõmutarę vis ſit: in quẽ deniq; virũ popularis iſte trãſeat: ac ei⁹ ipſius, qui ex populari exorit, quis dignitatis gradus, q amplitudo, q felicitas. Hanc igit popularẽ gubernationẽ maxima ex pte in tyrãnidem

I deficere Plato arbitrat⁹ eſt. ſiquidẽ enĩ ex populari ſtatu ea rõne tyrannicus exorit, qua popularis ipſe ex paucorũ potẽtia. Non. n. aſt ex paucorũ adminiſtratiõe exit popularis gubernatio, q ipſe in ex plebiſẽ diuitiarũ, atq; exceſſiuũ q ſtus appetitũ: quæ ex cupidine populares ipſi non pauci neceſſitate ipſa fiũt paupes, ſ. quos, velut inter apũ examina, fucis ſiſes eſſe oſtẽdimus. Eadẽ quoq; cã eſt, q popularẽ ſtatũ in tyrannicam dominationẽ cõuertit, ſ. inſatiabilis & libertatis, & omnigenę licentiæ amor. quicquid. n. exceſſu, atq; ſupabundãtia obruit, neceſſe eſt I diuerſum penit⁹ cõtrarũ abeat: neq; hoc in his, q volũtate agunt, verũ etiam in nãlibus videre eſt. Sic igit libertas ſumma cã eſt, vt fuci illi in ciuitate coorianť, nõ diſſimiles his fucis, quos in potẽtia paucorũ naſci diximus: quãquã hic th iſtorũ nõ paulo maior copia eſt. illic. n. in paucorũ dñatu principes ignauos huiuſcemodi holes, ac deſides, ac voluptatibus diffluentes nõ amãt, ſed ac tolerãt quidẽ, quin potius oĩ ope oppugnãt, atq; affligũt. qua rõne in ſtatũ eũ tandem terminat, ac deficit illa ciuitas, qui q ſtuarũ inter, & tyrãnicũ medius eſt, popularis quidẽ ipſe, de quo nũc agit. Ac in eo quidẽ, nõ vt illic inertes, atq; pigri ꝏdioſi ſũt, aut graues, verũ olbus accepti, & inter cęteros honorati maxime, habitiq; peuè principũ, atq; dñorũ loco. Eſt enim huius ciuitatis, vel nã, vel cõditio, vt cũ libertas publicũ inuaſerit, demũ in ſingulas familias, I ſingulas domos ſe inferat: atq; eousq; pmiſceat oſa, vt filiorũ cũ parẽtib⁹, ſeruorũ cũ dñis, mulierum cũ viris gradus, atq; cõditio par ſit. & labefactatæ leges, & ꝓculcatę, vt nullius in M ſe dñium agnoſcãt: atq; breuiter, nihil pter abſolutã, plenãq; oĩno libertatem, aut velint, aut ſuſtineãt, ac vt ſinguli quidem, velut omniũ terũ pro libidine dñi ſint, qñ ſcilicet, & qũo libeat. Quæ neceſſitas certe incredibilem peſſimi fucorũ generis multitudinem afferet, haud ſecus, q aduerſa corpis valetudo vitioſorũ humorũ, velut pituitę, biliſq; & flauę, & atrę copiã ſufficit. ſic ſanè populus, hoc fucorũ gñe ſupra modũ pulluláte, & graſiãte, trãſit in tyran

nicã

A nicâ admiaistrationé. Quocirca of
cura cauere legislatores debét, ne ge
nus hoc fucorũ pestilens ciuitatibus
oboriat: ac penitº diligẽtius ab illis
agi debet, q̃ á medicis, ne hũores no
ciui in corpibus exoriant. Ac, si qñ
hoc genus incipere, atq; enasci alad
uerterint, radicitº illud, ac funditus
excidãt, & extra ciuitatẽ ipsam ꝓij-
ciãt: quẽadmodũ pituitã quoq; de
corpe hũano, & uetranq; bilẽ medi-
cus educit, ꝓijciúq;. Quãquã nõ pau
lo minoe, vt in re ẽt grauiore legũ-
latorũ, atq; principũ, q̃ medicorũ
cura, & oberuatio eẽ debet. Nemo
B enim hac ciuitate nasci vt, qui cu-
piditatibus possit, & illecebris impe-
rare. Verũ enimuero (vt Plato ẽt in
quit) hominũ tria sunt gña in hac
ciuitate nascentiũ, quorũ maxime
ortº ad trãsmutationẽ ipsiº in tyran
nidẽ cõducit. horũ primũ est genus
fucorũ, q̃les iã ante descripsimus: q
ucq; pœnã licentiã, atq; libidinẽ se li
bertate explẽt, cui generi hac in ciui
tate laus est maxima, honorq; ꝑcipuº
expositº. Alterũ ẽ, idq; turpissimũ,
qd soli auaritiæ, soli q̃stui, reiq; con
quirẽdæ studet, & ex talibº maximã
mellis copiã exprimit. Tertiũ vero,
C ac postremũ genus eorũ est, quorũ
cura dũtaxat in suis cõmodis ꝑsãt,
sunt; reliquorũ penitº utilitatis ne
gligẽtes, neq; pecuniosi tñ admodũ,
neq; opulenti. Atq; hac in ciuitate
illud genus opulentũ reliquis illis
duobº, velut pdę, rapinęq; exponit:
siquidẽ illa hoc fm quoad pñt fortu
nas oĩbus, atq; facultatibus spoliant.
Alterũ quidẽ libertatis, atq; licentię
cupiditate ductũ: alterũ ea rõne po-
tissimũ, q̃ summã sibi dignitatẽ opi
bus, atq; copia constare arbitrat. Et
re vera primorũ illorũ dignitas con
fistit, quanẽ popularis administra-
tio producit: idq; facultatibus, quas
illa uecũq; q̃sierũt, & deprędati sunt
ꝑ plebẽ diuidẽdis. Itaq; (vt inq;)
post iniurias hmõi, & rapinas conse
quẽs est, vt in hac ciuitate litigia, cõ
tentiones, accusationesq; nascant.
Ac populus quidẽ ipse I vnũ aliquẽ
cõuertẽt, ac spectabit, qui inter eos,
quos libertati, & cupiditati deditos
diximº excellet: huicq; fortũas suas
oẽs, velut ꝓsidio rerũ suarũ, ac ꝓpug-
naculo cõmittet, illiq; ola necessa
ria suppeditabit, extolletq; in sum-
mam dignitatẽ. Qui vir nihilomi-
nus tãdẽ adeo libertati publicæ in- E
sensus, atq; hostis efficiẽt, & ꝓprie
pedetentim tñ erogabit, vt tandem
ppẽm maximas ex ꝑte sibi subjiciat:
eaq; rõne, & nãm, & offiũ tyranni
ipse obeat. Iã enĩ inde à prĩcipio do
minij sui officijs, operibusq; tyrãni
cis cõtinẽter se exercẽs, eũ tandẽ pue
nit, vt vere tyrãnus effectº sit. Princi
pio.n. populũ planẽ sibi subditũ, ac
obnoxiũ arbitratui sui nactus, seu
corripere quẽpiã, seu pẽsequi, seu ne-
care libeat, velut cõtra odiosum ho
stẽ fieri solet, id qũocũq; facere non
definit: atq; ita nõnullorũ hominũ F
auxilio cõtra alios ad tyrãnidẽ arri-
piendã vtit, ob generũ hominũ di-
uersitatẽ, vt diximº, q̃ in ciuitate re
periunt, & ꝑsertim cõtra opulentos,
qui certe populo sunt maxime odio.
Neq; cessat exitia, ac cędes crudelita
tęq; exeq, quousq; sit maxime ciuiũ
parti detestabilis, vicissimq; ipse prę
ceps odiosus: itaq; cogit̃ necessitate
tyrãnicũ ꝑiũ instituere, ne aliog
à cõiuratis cõtra eũ I ciuitate inimi-
cis interimat̃. cuius qdẽ rei exẽplar
quoddã est Cordubẽsiũ ciuitatis ĩsa
tus: q, cũ quingentis amicis à populo

admi-

G a ſ miniſtratꝛa fuerit, poſt hoc ipſe ꝙ quadraginta annos iã tranſmutata eſt in tyrãnidem. Quibus vero gradibus tyrãnus hmõi ad eam ſeruitꝫ, neq; crudelitatis rõne progrediat, & quo ei' tandẽ dñium, ac principat' eũ deferat, quid, quãtũq; ab eo dãni ciuitas ferat, quanto ipſe ẽt à ſeipſo, rõne quidẽ, atq; inductiõe oſtẽdit. Principio enim hõ is ſaluationibus facilis, ac more etiã ipſo populo gratus, oẽs quodãmodo ſ officio reuere vt, ita vt eũ nõ tyrãnũ, ſed mãſue tũ, ac inſtũ eſſe ducãt, q̃ſi qui ęquitati, & rectitudini ſtudeat, ꝑſertim in H uer eos ciues, quibus cũ pecunias, & bona cętera partiat: vt nihil aliud q̃ multitudinẽ, atq; ciuiũ cœtũ curare, & regere appareat. Iã vero, cũ hoſtũ externorũ parte ſibi pace, ac fœdere adiũxerit, parte ſuſtulerit bello, parte qũcunq, repreſſerit: cũ pace poſſit viuere, nihilomin' noua ſp bella ſolicitat, vt ea rõne facilius ciuiũ ſuorũ imperio abutat. Ipſi n. bellicis ſumptibus exhauſti, minus reſiſtere illi, aut inſidiari pñt: quippe, cũ rebus neceſſarijs quęrendis, ac quotidiano victui cõparãdo aſtringant. Quale certe quiddã noſtratI bus accidit, qui celeberis illi' viri Ihanię filij impio odhęſerũt. At ille ꝓcres putabit eſſe I populo nõnullos, quos ipſe timere deberet, eosq; potiſſimũ, qui ſœr cęteros ditiſſimi, & potentiſſimi ſunt: vtiturq; oſ, arte, & induſtria ad illorũ exterminationem, & ſeruitũ, ita vt eos trucidãdos hoſtibus ꝓ occaſionẽ ſubijciat. I pugnãq; eos mittat, Sic. n. neceſſe eſt, eũ odio habere ſibi viros, qui certe apud eũ auctoritate, atq; officio pñm poterũt. Et certe his, q̃ diximus, agendis nõ minima inimiciti-

rum aduerſus eũ cauſa cõparabit. Ex K quo cõſequens quoq, eſt, eũ id tota opa agere, vt hmõi viros potentes, potentiaq;, & magnanimitate cęteris pſtantes è medio tollat, atque ita ſibi ciuitatẽ ſubiuget: neq; hęc agẽs, cogitãsq; ceſſat, quouſq; ab hoc hominũ gne ciuitatem purgauerit. Sanè quidem purgatio ea eſt ei cõtraria olno, qua medici curãdis corporibus. & ſapientes in cõcerũdis optimis Reſpublicis vtunt. ſiquidem ij, qũ deterrimũ eſt ejiciũt: tyrãnus cõtra, qđ optimũ eſt extrudit. Itaq; tyrannũ eundem, aut nõ viuere olno neceſſe eſt: aut ſi viuat, cũ Iprobis, L ac maleficis, & capiti ſuo infeſtis vitã degere. Neq; dubiũ eſt, quin quõ mſenhores ſibi ciues reddiderit, eõ pluribus quoq;, ac fideliorib' ad cuſtodiã ſuæ ciuitatis indigeat: quos certe ſibi exteros, ac peſſimos quoq; ex oĩ gẽtiũ, ac populorũ colluuie mercede cõparabit. ij ſquã erũt ſui amici fideliſſimi, qui illos priores, à quibus iſte fuit cõſtitutus princeps populi, maxime infeſtabũt & affligẽt. Eo deniq; res flagitij, atq; dedecoris prorũpet, vt, cũ ad exercitus alimoniã, atq; ſtipendiũ, verũ copia deſit, ad ſacras, ſiquę in ciuitate occurrãt, M opes violãdas, diripiendasq; cõuertat: nec minus eorũ facultatibus, ac fortunis abſtinebit, qui ipſum dñm cõſtituerunt. Quę iniuria, ſi diutius exerceat, eũq; cognouerit hmõi populus ꝑter opinionem, quã de ipſo, dũ rerũ dominũ traderet, cõcepiſſet (neq; enim eũ aliã ob cãm rebus adminiſtrãdis impoſuit, q̃ vt à diuitibus, qui, & maximi, & optimi videbant, liberaret) nec certe vlterius inſolens, ac ꝑterũ iſtius dñium feret, cunabiturq; oppreſſorum ciuium,

olbusq;

A omnibusq; fortunis exturbatorum multitudo illã ex ciuitate detrudere: ille contra, vt potentior astrictiori seruituti subijciet, arma auferens, & alia fere libertatis instrã. neq; aliter, aut maiore successu hic sub hoc tyrãno seruitutem cõmutauerit, q̃ qui fumum fugientes imprudenter se in flãmas conijciunt, ac minus periculũ vitãtes, in deteriusq; crudelius malũ incidunt. Ille siquidẽ eo tyrannũ sibi dñm constituerat, vt leuem aliquotũ seruitutẽ effugeret, verũ enim in durioré, minusq; tolerabilẽ incurrit. Neq; vero tyran-

B nica hæc iniquitas rõne tñ, ac sermonibus cognita est his nostris tẽporib⁹, quinimmo cum ipso sensu, tum ẽt multorum experientia, & testimonio. Itaq; hactenus nobis dictum sit, popularis Respu. quasi in tyrannicã conuertatur: quæ inimici ciuium, & fortuna, & conditio sit.

De his in Nono.

De vero populari quõ in tyrannid̃ per mutetur.

Nunc de viro ipso moris, animiq; tyranici ortu dũ, quo pacto videlicet ex populari illo in nãm, ingeniũq; tyrãni desciscat: quæ tẽdũq; hic vir, cuius vitæ cẽsendus sit, miserę ne: & infelicis, cuiusmodi Respub. illa est, quæ tali opprimit⁹ dñio. Itaq;, cùm

C Plato eum virũ describerit, vt cupiditatibus minime necessarijs obsequenté, aut addictũ melius, dicam⁹ ipsum ideo Platonẽ statim ab his cupiditatib⁹ exprimẽdis, indicandisq; incipere: mox q̃ ipse reuertet⁹ ad explicandã rõnẽ, qua ex populari ille tyrãnus efficiat: deinde q̃ miser sit, q̃ infelix, & quantũ cũ ciuitate tyrannide oppressa similitudinis habeat.

Nõ necessarias ergo cupiditates asserit, q̃ in somnio excitant, atq; commoueant, q̃ eas ãt ferã illã, ac brutam partẽ intelligit, q̃ rõnali dormiente maxime excitat, tanq̃ sopito, atq; som D no oppresso dño. Pars etenim illa fera, atq; inhũana i somno, dũ velut à rõnis dñio libera ẽ, ab oĩq; cogitatione, nulloq; respectu cohibita, nihil ẽ certe tã nefariũ, qd timore vllo, aut religiõe exhorreat: q̃ duo inter vigilãdũ nõ paucos affectus cõtinere solẽt inhonestos, & voluptates nefarias. Parte igit⁹ rõnali labefactata, aut ipedita, leges oẽs, ac institutiões rectę maxima ex parte depereũt: aut, siqd forte superit, hoc nõ nisi minimũ quiddã, ac debilissimũ esse ꝑd. q; si hõ diligentẽ rõnis illius E curã susceperit, nihil tale, quale nũc dicebam⁹ patiet⁹ in somno: q̃n ẽt ps illa rõnalis p somnum id, quod, velut p maximas vigilias aget, adeo vt nihil cõtra leges, cõtra æquũ, & bonũ cõcipiat, aut cogitet. Ideoq; hũc, qui rõnẽ curat, virũ diuino: alterũ, qui eius ipsius negligens est, fero, ac bestiali homini cõparat. Ea igitur parte cupiditatẽ min⁹ necessariarũ explicata, ad eã rationem se refert, qua tyrãnicus vir cõficiat ex populari: licq; inquit, populare eũ esse, q̃ ab ętatis initio ea sit affectiõe imbutus, vt nihil voluptatis non necessarię requirat, neq; quicquã magis, q̃ F ꝓfluus copiã, ac lucri. Verũ enimuero, cũ hic iuuenis ſter eos versat⁹ sit, qui se totos libidinibus, ac superuacuis illecebris tradiderũt, sitq; nã illis cõpositione, atq; meliore, pater q; ipsi⁹, q̃ pôt maxime ad suũ viuendi institutũ adducat, cõtra perditi illi ad vitã maxime frugalitati cõtrariã retrahãt: ita sanè eũ ipsum necesse ẽ in diuersa tractum, mediã quãdam moris vtriusq; affectionẽ nanciſci, moderate quidẽ, vt ipse putat illorũ vtrũq; securũ: vt certe, neq; nõ illi-

Paraph. in lib. de de Repu. Plat.

G bere olao, neq; diſſolute viuẽdo, ex
paucorũ potẽtiæ fiẽ. in populaté cõ
mutet. Inquit rurſus Plato, popu-
lat is hmõi viri, iã ætate puechioris
filiũ eſſe ponam⁹, qui à teneris vn-
guiculis patrijs ſub moribꝰ educat⁹,
in eã ſortẽ incidat, quã parẽ ipſius
cõtigiſſe diximus, videlicet vt ſobri
tet ab his, qui legũ, ac morũ trãſgreſ
ſionẽ ſuadere ſoleãt, ac ad integrã li
bertatẽ trahãt, cõcurrente ex altera
pte oſ ſtudio, atq; opa ipſius genito
ris, vt hmõi voluptates oriantur in
eo: accedat q; vel affines, vel dome-
ſtici, familiaresq; nõnulli id, q̃ in
H patre nõ fuit, ei⁹ cupiditatibus obſẽ
cundẽt, ita ſanẽ citra cõtrouerſiã ve
hemẽtius, ac ꝑter modũ in volupta
tes hmõi ſe dabit non modice, vt de
patre diximus. ipſe enim nõ hẽt è di
uerſo, qui ſe in alterũ extremũ retra
hat: nec certe ei cõtingit I quoticũq;
incurrere, à quibus vlla opa repri-
mat, quin potius oẽs, quibus occur-
rit offendit authores libidinis ſint,
atq; voluptatis, q eũ ẽt ad dominan
dum inuitẽt, incẽdantq; oſ ſtudio.
quib⁹ certe rebus fucũ peioré, ac de-
terioré fieri planũ ẽ ijs, à quib⁹ ſolẽt
apũ examina vexari. Ipſe ſiquidẽ,
I dũ ſe in voluptates deuoluit ſupua-
caneas, vt ſunt ebrietas, vnguẽtorũ,
ac retũ odoratarũ inane ſtudiũ, &
q̃d breuius dicat, cuiuſcũq; generis
ſint oblectamẽta, ac maximẽ cõſue
tę hoibus voluptates. dũ igit̃ in eas
ſe ſcipitat, & immergit, quaſi ex ſe-
ipſo, id eſt, à rõne, & mente excedit:
atq; ita extra ſe poſit⁹ cupiditatib⁹ il
lis agitat⁹, ſtimulatusq; furis quidẽ
ẽ ipſis, furit planẽ, ac ſumme pertur-
bat⁹ in inſaniã, ac demẽtiã quãdã
dẽmoniacã cõuertit. qua etiãnum
peritus, ſiquas ſanas intus opiniones,
aut voluptates frugales reliquas of- K
fenderit, euellit penit⁹, atq; abijcit.
Ergo tyrãnus hmõi (eũ aũt intelli-
go, qui ꝑfectioris aſæ partis prorſus
eſt negligẽs, (furioſo, atq; ebrio in-
tellect⁹, ac mẽtis oppreſſu ꝑſiſtis eſt.
Ac ſanẽ in hũc modũ furioſus non
tm̃ ad imperiũ hominũ aſpirabit,
ſed deoruũ ẽt immortaliũ dominiũ,
ſi poſſet, ſibi acquirere conaretur.
Et in hũc quidẽ modũ tyrãnus non
ꝑperã deſcript⁹ fit: nec q̃ à nobis cõ-
memorata ẽ eius ex populari cõmu
tatuo cõtraria vt, aut aliena. erit aũt
qualis à nobis deſcript⁹ eſt, tũ maxi
me, qñ, vel nã ipſa, vel ſtudijs in eũ I
cõcurrãt ola, quæ à nobis enumera
ta ſunt. Hæc aũt vt ſiant à Platone
explicata, mox diſſerere incipit, hu-
ius ipſius viri, de quo dicimus, q̃ rõ
ſit viæ, qui mores, q̃ cõſuetudo, vbi
certe illã inter voluptatũ omnium
abũdãtiã, & aculeũ debacchari oſtẽ
dit, ad voluptates ola cõponta, vt ſũt
deambulationes, porticus, balneæ,
ſpatia, gymnaſia, theatra, & (ne mul
ta) indulgere quidẽ oĩbus q̃ amorẽ
iſtũ impudẽtẽ, venereũ, atq; immo-
deratũ cõfirmãt: qui amor in ipſo
maxime viget, habetq; in reliquis
animi partib⁹ dominiũ, ac regit, vt M
nauẽ gubernator ad libitũ regere
ſolet. Ac vir equidẽ talis, nũquã aſce
ſcendi nouas voluptates, ac prior-
bus adiũgẽdi deſiſtit: quin nouæ in
eo quotidie libidines oriunt, vt in
arborib⁹ alia atq; alia germina pul
lulẽt, & alia id gen⁹. Quib⁹ oĩbus nõ
ſine ingẽti ſumptu obtẽperari pote-
rit, ac demũ ſit quãuis opulẽt⁹, & lo
cuples, nihilominus oẽ cõſtitim pa
trimoniũ ꝑdiget: moxq; eũ ꝑſenũ
ſumptu indigerat, neceſſe erit pecu-
niis homori accipe, & multa neceſſa

ria

A ria ab aliis medicare: cui q; semp vl-
teri° instãtes cupiditates increẽt, ad
ea cũ, ꝙ assequi nõ possit, & pticulatim
amor ille insolẽs venereus vrgeat, q
reliqs cupiditatib° ipse imperaẽ: eo
vsq; (quẽadmodũ inqt Plato) vt ni-
hil sit, qd cõcupiscere ille ñ audeat,
nec se cuercear, adeo vt & colũborũ
educatõe oblectari ẽt nõ negligat.
Qua de re vnũ de duob° illi accide-
re necesse ẽ, aut eũ q̃cũq; desyderat
rõne qualicũq; vsurpare, aut ingẽti
tristitia, ſmanibusq; dolorib° affici,
haud minorib° certe, q̃ quibus vel
parturiẽs mulier, vel quiuis ægrot°
B maxĩe cruciaẽ. ꝙ si parẽ primonij
cõcessã sibi à parẽtib° ꝓdegerit,
ampli° ei si q̃d superit effligiare, &
ſ voluptates inhonestas erogare nõ
verebit. ꝙ si minime illi ascuſi fue
rint, ad blãditias primũ, mox ad fur
ta, poſtremo ad vim, ac paternæ pie
tati violationẽ se cõferet cui ſpecta
ti aliquãto obſtinatius, ſi se parẽtes
opposuerint, aduersus eos ipſos tyrã
nũ, ois offic ij ſmemor aget: vt neq;
tãdẽ, si resita tulerit, prina cęde absti
neat nefarias man°. qd gen° flagitij
paſſim nos p ciuitates nr as vidimus
cõtingere. Ad hęc, tyrãnic° il'e filj°,
C ſi cui° nõ necessarij amorq; capt° sit,
ac eorũ maxĩe, q̃ delinquente eũ, &
adiuuãt, & celãt: illi certe videbitur
nõ iniquũ eẽ eorũ gra amicos ipſos
necessarios explodere, maiores, ſ.
ſuos, auos: parẽtesq; eorũ ipſorum,
quos min° necessarios amat, nimirũ
arbitrio, ac libidini subijciat. Atq;
ea demũ eorũ fortuna ẽ, quibus aut
nã, aut morib° filius tyrãnus efficit.
Cõsumptis deniq;, ac ꝓfusis parẽtũ
facultatib°, cũ nihil ipſe tñ cõsequi
possit, quo magnitudinẽ cupiditatũ
explere, sacra, ac tẽpla tãdẽ diripiet,
inſestisq; itinerib° latrones, quot ici D
dent spoliabit, ꝑdas vndecũq; pote-
rit aget: ac deiceps oĩ tpis ꝓcessu ma
gis, magisq; adaugebunt cupidita-
tes, maximeq; impator ille reliqua-
rũ amor venereus, inhonestus dña-
bit: adeo vt, q̃ vsq; à tpe pueritię, dũ
sub legibus paternis ĩstitueret, bonę
opiniones superãt, penitus euellãt.
Erat ãt à principio in populari insti-
tuto, ac vita educatus: nũc vero in-
teruẽtu tot furiosarũ libidinũ talis
ẽ vigilãs (vt Plato inqt) qualis olim
dormiẽs erat, nullius rei abstinens,
nulla religione, nullo cui usq; rei ti-
more deterritus. Quoties ergo ali- E
quot tales in ciuitate populari fuci,
seu coortu sũt, seu aliũde cõfluxerĩt,
q̃ ſter cęteros potẽtia, atq; facultati-
b° ad voluptates ſpualeat à religs ty-
rannus cõſtituit' oium, ac dñs, idq;
imprudẽtis ppli cõsensu, & auxilio.
Sic ãt cõſtitutus, velut ſupius patrẽ
ſibi, ac matrẽ subiecit, sic hic quoq;
& patriã ſuã ac oium maiorũ suo-
rũ matrẽ ciuitatẽ toto conatu subi-
get. Si vero pauci ĩ ciuitate fuci tales
exiſtãt, quos ꝓbi ciues ſcrepẽt, tunc
potẽtissimũ sibi ducẽ ex suo corpe
cõſtituũt, aut foris bellũ gerunt, aut F
domi oẽ gen° flagitiorũ exercẽt, pa
tientes fodiũt, ad cędes, ad rapinas cõ
uertunt. Quicũq; ꝓterea tyrãn° est,
hac quidẽ nã est, vt nullũ ipse ciuiũ
vere diligat, neq; ipſi ſter ſese dilige
re ſtudeãt. Quocirca administratio
ipſa tyrãnica iniqua est, & iniuſtiſſi
ma, cũ sit maxĩe cõtraria ei ciuitati,
quã nos ſupius ptimã, atq; optimã
descripſimus, à qua hęc plũm, velut
peſtilima distat. Est q̃dẽ certe regnũ
oium ſtatuum beatiſſimũ, atq; opti
mũ. Iccirco, cũ nõ aſt ciuitas à ciui-
tate, q̃ vir à viro discrepet, cõsequẽs

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G est, vt nemo, neque rege, sit optimo beatior, neq; tyranno miserior esse possit. Et si ciuitatis ad aliã ciuitatẽ collatio clatior sit, q̃ viri alicui⁹ ad alterũ, nihilominus tñ, si vtrobiq; vna, atq; eadẽ cõparatio ẽ, ex illa ciuitatũ inter se, ét hæc virorũ cõparatio clara fiet. ita. n. dñi q̃ ciuitatis ꝓpria sunt nã, & q̃ pterea accidũt, cognouerimus, facile erit viri quoq; sisi iudiciũ ferre. Atqui nihil ẽ manifestius, q̃ tyrannicã ciuitatẽ maxime olum seruitute opprimi, atq; à libertate abesse quãplm: sic quoq; certissimũ est tyrãni ipsius animũ H ol seruitute atq; indignitate opprimi, vtpote I quo parsipsa vilissima, ac fœdissima dñium obtineat, reliquis, q̃ pstantiores sunt, seruiẽtibus. Serua insup ciuitas, velut alieni iuris, minime id. qd vult, aut cupit, põe agere: aut forte, si agat id, minimũ quidẽ, ac nullius momẽti eẽ necesse est. Tyrãnorũ sist animus, velut dure, & misere seruiẽs, semp lamẽtatione, semp mœrore, semp tristitia, ac rerũ olum inopia laborat. Etenim ciuitates tyrãno subditas inopes qdem eẽ, neq; vnq̃ necessarijs affluentes eẽ cõstat: ita quoq; tyrãnicus ani I mus vbiq; inopes, vbiq; famelicus, atq; indigẽs. & quẽadmodũ (vt inqt Plato) ciuitas, q̃ sub tyrãnide est, ola formidat: sic tyrãnus ipse nunq̃ esse sibi in tuto vl. Et quẽadmodũ illic frequẽtiores quærimoniæ, frequẽtiores fletꝰ, ac gemitus, q̃ vsquã gentiũ esse solẽt: sic nemo cupidinibus magis pniciosis, magisq; luctuosis, q̃ tyrãnus afficit. In cumq; morẽ Plato ciuitatib⁹ ipsis viros illarũ assimiles cõparat. & q̃nquidẽ (vt dictũ est) similitudo, q̃ inter optimã, & tyrannicã intercedit, apertior est, q̃ quę inter istas illis viros: ob id, vt K lut exẽplo tyrannꝰ ipsius nãm, atq; cõditionẽ exposuit. Etenim ipsius illius magno in honore, & frequẽti vsu erat imperiũ tyrannicũ: qd etiã erat poetarũ carminibus decantatũ, & celebratũ, quasi liberũ quoddam, ac legitimũ dominiũ, iustũq; esset. Ipse quoq; poetas nõ paucos in his nstris ciuitatibus natos cognoui, qui hoc dominij genus optimũ esse putarent, & in primis requirerẽt, vtpote in quo suã quandã dignitatẽ, authoritatẽq; retinerẽt. Dicit pterea Plato, nihil obscurũ esse tyrannũ se erga ciues ita gerere, quasi erga ser- L uos dñm: vt, s. opulentũ quempiam esse fingamus, & mãcipijs I primis eũ abundare. q̃ ideo nõ sunt formidabilia isti, quia fretus sit reliquis ciuibus suis, quos duplo plures, q̃ seruos, eosq; liberos oẽs hẽt. Quòd si seorsum ab alijs ciuibus eũ vxore, ac liberis, facultatibusq; oẽbus Iter tot seruos habitaret: tũc, vtpote vbi nullum à liberis hoẽbus auxiliũ pẽs, promptũq; esset, illũ nõne par fuerit de se I primis, de vxore, de liberis timere⁹ deq; reb⁹ suis oẽbus, tanq̃ ola illa ob seruos versenꝰ in discrimen? Ac tandẽ q̃d faceret aliud, nisi non- M nullis ex seruis ipsis ablandiretꝰ, ac pollicereꝰ quãplã, cogeretꝰ tãdẽ oẽs, vt aliquos seruos claudere, eorũq; aliquos q̃nq; ipse vinculis ligare, multaq; illis necessaria parare, ac nulla apparẽte rõne ad id cogẽte, nũeraf. Et certe eo se mõ gerere cogitꝰ, eoq; discrimine, ac timore viuere, nisi se cũ suis oẽbus pire malit. Age ỹ o, alios circũquaq; mortales proximos illi circũdemꝰ, qui haud quaq̃ patianꝰ alterũ alteri dñari, quãta eũ inopia: quãta angustia rerũ, & difficultate

astrictũ

A aſtrictũ phtabimus,qui, velut carce
re quodã clauſus eſt? Hęc planè cõ
ditio eſt ipſius tyranni, taliq; carce
re perpetuo coerceãt,ſemp fame,ſemp
timore vexatus,nunquã ſibi impe-
tãs,nũquã vſq; eo cõpoſuit, vt egre
di vſquã liceat, nec reſpicere quidẽ
qd placeat liberũ eſt: verũ ita inclu
ſus muliebrẽ verius vitã agit, q̃ vi-
rilẽ. Hęc inter cętera huius viri ma
la hoc minimũ eſt,ꝙ,cũ ſibi ipſi im
parare nõ queat, alijs dominari eni
tit. qd pinde eſt, ac ſi imbecilli qs',
atq; ęgro corpore, ſuę valetudinis,
& ſaluris negligens, alienę ſanitatis
B ſatagere incipiat. Qua de re qs om-
niũ, qſo, grauiori ſeruituti illigat'
eſt, q̃ tyrãnus? cuius appetit', atq; li
bidines nulla induſtria, nullæ opes
ſplere valeãt: ſemp in mœrore,ſem
p in anguſtia, ſp in deſyderio, quo
ipſo animꝰ maxie inops exiſtit: exi-
de ſuidꝰ, iniuſtꝰ, ois amicitię exps, il
los ſiquidẽ affectus,cũ iã antea acce
piſſet, rũc multo magis ex obtentu
tyrannidis ade: rus eſt: ex quo ẽt eſt
conſequens, infortunatũ eũ eſſe, &
infelicẽ. Adde ẽt,ꝙ qui aut fortuna,
aut caſu in ſublime euehunt, ſæpe-
numero miſerabili ruina in Iſirma
C recidũt: qđ adeo ſua ſpõte cõſpicuũ
eſt,nõ rõne tñ, verũ ẽt ſenſu. Atq;
adeo in hui' ſermonis cõpẽdio, &
ciuitatũ ſuperiorũ ordo, & earũ ip-
ſarũ felicitatis,infelicitatisq; grad',
ac ſeries,nec nõ eorũ, qui in his ipſis
dominant cõditio manifeſta ẽ: ita
vt beatiſſimus olim ſit probus rex,
miſerrimus, ac deteſtatiſſimꝰ tyrã-
nus. Atq; hactẽꝰ de ciuitatũ illarũ
nã,& mutatiõe Iter ſe,hoſumq; ẽt ſi
miliũ à Platone diſputatũ eſt. Põt
aũt aduerſus ea,q̃ diximus opponi,
vt ſi verũ ſit,qđ à Platone dictũ eſt,
ſ. harũ ciuitatũ eã eſſe rõnẽ, vt alia D
alij cõtraria ſit, quãdmodũ Iter ſe
optima ciuitas,& tyrannica ſunt cõ
traria: qm̃ inter talia contraria me-
diũ intercedere neceſſe eſſe, videat'
velle harũ ciuitatũ inter ſeſe cõmu
tationẽ non niſi ordine fieri: qd tñ
hic non ita eſt,cũ nõ per media cõ-
mutatio fiat, vt à natura fieri ſolet.
Natura etenim ipſa nõ, niſi p me-
dia,q̃ intercurrũt cõtraria,aut cõci-
liat,aut pmutat. Enimuero res ipſę,
de q bus tractat, voluptatis ſunt tñ
nõ naturę: vnde quodammõ hi ip-
ſis in ciuitatibus ẽt ſinguli omniũ,
quas deſcripſimus naturę cõprehẽ- E
dunt,ea ſ. facultate, vt qnęuis in aliã
quãlibet transferri poſſit,atq; muta
ri. Dicimusq; hãc qualẽcunq; ciui-
tatũ tranſmutationẽ à Platone po-
ſitã,ita nõ intelligendã eſſe, tanquã
omnino neceſſaria ſit, verũ tantũ-
modo,ꝙ ita frequentius accidat. cu
ius rei cã eſt,qm̃, ſi in ciuitate qs ab
ineunte vita inſtituat illius ipſius
ciuitatis morib', tametſi natura ip-
ſa ſit maxime legibus illis cõtrari',
nihilomin' tanta inſtitutionis illi',
atq; educationis vis eſt, vt imbutus
ipſe ciuitatis moribus à nã ſua, ciui F
tati illi cõtraria,recedat maxima ex
parte: ita vt, ſiquid à ciuitatis mo-
ribus diſcrepet,nõ eo vſq; tñ, vt nõ
poſſit ad illius ciuitatis mores trãſ-
ferri. q ipſa ẽt eſt eã, ꝙ nulla ſit tam
praua, tã puerſa hois nã, q̃ inſtitu-
tiõe nõ poſſit ad humanas virtutes
formari. Nonnũquã vero, raro ad-
modũ tñ, id prohiberi põt: qũ q dẽ
in prima huius ſcłę parte iã proba-
tũ eſt.ibi ẽt cõprobatũ eſt, viam ad
actiuas virtutes aſſequẽdas vnã, cõ-
ſuetudinẽ ſ. eſſe: quãdmodũ ad ſpe
culatiuas ſcias doctrinã ipſam, ſcu
diſci-

disciplinã. Ergo bõ, si i mores alios, q̃ quibus imburus est rediger', hoc ain cõsuetudine, legib⁹, atq; institutis v.r:atus fieri non põt. At vero in Rep. pſertim quãdẽ in optima illa, nc. ſtatum leges, cõſuetudinesq; mutar.', ob vſum ſ diutinum virtutis, moresq; ipſos optimos, confirmatosq;. in q̃bus ſunt ciues exercitati, au;; inſtituti: immo vero dũ mutant', ſenſum id fit, nec niſi in ſimilio res. ac ꝓpiores primũ trãſeunt: ac ita neceſſe eſt affectus ipſos, atq; habitudines, ſeruato deinceps ordine ſubinde immutari, quot ſq; ad ſupremã corruptionẽ puentũ ſit, i q̃, velut in extremo olum graduſi peſſimi, & pe:tiſſimi mores inſunt. Exẽplũ aũt horũ olum facile eſt ex his morib⁹ colligere, q̃ haud ita pridẽ apũd nos cœpere, & iã annũ quadrageſimũ progreſſi, in primisq; p pote:riſſimos quoſq;. ex quo a. ſtatus ambitioſus irrepſit, in quo enutriti illi ſunt, iã, etſi in pauciſſimis eorũ, optimę ciuitatis mores, ac ſtudia remãſerint, ꝑſertim in viro virtute Iſtituorũ legaliũ ꝑdito. Deniq; cũ ſupiora illa Plato abſoluit, cupidita te:q; id ipſas Iter ſe ita cõparat, vt pa:: ſit, ſ quęq; iſtorũ cõſequat': q ſanẽ cõparatio ſic abſolutior eſt, & plenior. Quibus explicatis demũ ipſius de probus huius ſcitæ neceſſarijs ſermo terminat', qd nos declarare I animo habuimus. Inq;ing t Plato cũ vires (ſeu mores) animę trib⁹ videant' comprehẽdi generibus, quot ſunt ẽ ciuitatũ diſtincta Iter ſe genera: Prima eſt ps animę, qua bõ ſapientiã amat, & affectat: Secũda, qua ſanẽ diligit, ꝑim moderate, vt ambitioſus: ꝑtim nimiũ, & I exceſſu, vt tyrãn⁹. Tertia addit', q̃ cõcupiſcentiæ eſt, vtilitatẽ maxime affectans: K Voluptatũ idcirco genera tria eſſe Voluptatũ genera. neceſſe eſt, q̃ vnicuiq; horũ correſpõdent: cũ nemo ambigat ipſas voluptates, veluti quandã vmbrã corpus ſequentẽ, ex illa inſeq. Hic aũt Plato ad harũ voluptatũ indaganẽ, q̃ vel earũ eligibilior ſit, vtit' argumẽtatiõe topica. Ita. n. inquit, ſi ex iſtis tribus bonum generib⁹ vnũ quẽuis interroges, q̃ voluptas illarũ triũ dulciſſima eſſet? equidẽ ſuam quiſq; duab⁹ reliqs anteponet. Deſde ſubdit ipſe inſignẽ quendã locũ, qui in ſcõo Topicorũ libro ad Ariſto. explicatus eſt, diciq; i hũc modũ, Delectũ, atq; iudiciũ ſapientis cęterorũ ſua la verius eſſe, atq; ꝑſtantius. Idq; ſic probat, q̃ duo ꝑſtantiſſima ad iudicandũ, ac examinandũ inſtrumẽta penes ſapientẽ ſolũ ſint. ea aũt experientia, & rõ appellat'. ergo philoſopho in dijudicãdis, deligendisq; voluptatibus, tũ rõne, tũ experiẽtia credendũ eſt. Et experiẽtia ſanẽ voluptatum, quam iã inde á pueritia ſumpſit, doctus eſt, reliqui duo nullam olino ſapientiæ experiẽtiam, nullam voluptatis illius ſenſum perceperunt: atq; id de experientia. De ratione quis omniũ M tandem ratione, niſi Philoſophus res inſpicit? nã vulgus ipſum quo tãdẽ mõ oblectamenta maxime p-cip:t, niſi cũ dolorẽ aliqd contrariũ ſuſtinet? vt ęgrotos tandẽ ita ſanitatẽ laudare videmus, vt nihil dulci⁹, nihil amabilius eẽ fateant': vt ſanitatis ipſius ſenſum, tũ demũ habere videant', ſi morbo aliquo laborãt. Simꝛt opulentię ſummę ſunt I paupertate extrema laudes: & tũ nihilo magis neceſſe ẽ rebus ſanis bus ꝑ ſe, vt tales ſint, aliqd contrariũ, atq;

moleſtem

A molestiã accedere, velut paũ ſ vidẽdi, audiẽdiq; ſenſu, ac ceteris fieri videmus eũ multo ẽt pſtantiora ea delectamẽta putanda ſunt, q ipſa, vt ſentiant, cõtrario aliquo ſcedente nõ indigent. Hũc vero ſermonẽ alioquin prolixi⁹ Plato extrahit, id tñ vt probet quãtũ ignorantia oẽs homines, ꝑter Philoſophũ, vel ipſis in voluptatibus ęſtimãdis hallucinãtur, quãtũq; ea in parte ceteris philoſophis præſtẽt. Verũ ea rõ, qua vtitur, nihil habet eũ demſone cõe: ob idq, eſt à nobis magna ex parte ꝑtermiſſa, & tñ ex rõnibus ipſius ex-

B ponendũ accepimus, quantũ nobis demſonis ſpeciẽ habere videbatur. Eſt.n. poſt aliqd ſteruallũ hac rõne vſus. fames, & ſitis, quẽadmodũ corporalis habitudinis q̃dam exinanitiones ſunt: ita ignorantia, atq; imprudẽtia ſunt q̃dã animi vacuitas, & inanitio. Neq; aliter animi peritia, atq; intelligẽtia replentur, q̃ alimentis corpora reficiunt. Ea autẽ merito præſtantior, atq; ſolidior repleno eſt: q̃ ex eo qd pſtantius eſt, & melius conficit: id.n. qd ita præſtat, aliquanto verius, aliquãto maius eſſe vt. Atqui res ipſæ tãto excel-

C lẽtiores ſunt, ac verioris, purioriſq; ſubſtãtię, quo magis ad res appropinquat, q̃ ſunt ęternę, infinitæ, immortalisq; veritatis, & ꝑpetuo manẽt: cõtra de his, q̃ maxime diſtant ſentiendũ eſt. qua rõne id, quo animę defectus, & vacuũ illud q̃ lecũq; eſt, explet, multo veri⁹ q dẽ ẽ, & melio⁹, q̃ id, qd corporis euacuatiõi ſummittit. Neq, id ſanè iniuria, cũ anima ipſa ſit eternarũ rerũ ſubſtãtiæ multo magis cognata, multo magis propinqua q̃ corpus, eo ipſo, q illi ad cognitiõẽ, atq; voluptatẽ ſubie-

ctũ eſt, ęterno atq; immortali. nam D
hic in alia replerionẽ ſapiẽtiã intelligimus, atq; cognitionem. Ad hæc, quòd q d veri⁹ eſt, quo ſtãtius, atq; durabilius q d eſt, eo hui⁹ ipſius voluptas eſt optabilior, ſiue de intellectus delectatiõe intelligam⁹, ſiue de alia quauis. Iã vero aliæ oẽs delectatiões momentaneę ſunt, & quaſi puncto ẽporis corrũpunt, ꝓpea q ſunt cõtrarijs ſuis vbiq; permixtæ: intellectus voluptas nihil, qd vſquã ſibi aduerſet reperit, eaq; rõne, aut ęterna eſt, aut, ſi forte intereat, non ex cõtrario id fit, ſed ex variatione quadã, ac mutatione, q̃ ei oboritur. E

Hæc aũt Platonis rõ olim (ita me Deus amet) demõſtratiua eſt. Dicit ꝑterea voluptates ipſius intellectus iõ pro maiori parte pſtãtiores reddi, q a intellectus eas efficit. id vero q d eſt eã, vt aliquid ſit pſtans bonũ, idipſum quidẽ lõge pſtãtius erit, & melius cõſequens ergo eſt, vt iudex (ſ. intellect⁹) adipiſcat, & cognoſcat maxime, atq; optime oẽs voluptates: hoc aũt verũ eſt. At rõ illa, qua vtit, ſ. q id, qd eſt eã vt aliquid ſit pſtãs, illud idẽ pſtantius erit, probabilis quidẽ rõ ẽ, & celebris, nõ demõſtratiua, vt Galen. putabat. Dialecti F
ęq imperitia deceptus: q has oẽs Platonis rõnes demõſtratiuas eſſe aſſerit, eã vna tñ. quã oſtendimus, demõſtratiua ſit inter oẽs, quibus comparandis, dijudicandisq; inter ſe voluptatibus vtit. Deus tibi optimus maximus vitã diu proferat, ac honorẽ, vir pſtãtiſſime. Hęc vero eſt ſnſarũ ad ſciam huius ciuilis diſciplinę ſpectãtiũ ſumma, earumq; neceſſariarũ in hac parte explicanda. quã tres noſtri compendij partes Platonicæ Reipu. attributæ ſunt cõplectẽs ę. Idq; totũ.

R6 demõſtratiua Platonis, de animo rũ immortalitate, in Phædone ub.

G tertũ, in quã potuimus breuiſſimã
oratione cõtulimus, ꝙ nobis tem-
poris quoq; facultas fuit auguſtiſſi-
ma. Idq; meo iudicio ſumus aſſe-
quuti, vertũq; Platonici ſenſus intel
lectũ, veſtro in primis auxilio, quo
rũ hac in arte ſocietas, vbicũq; op°
erat, fuit mihi (vt ſemp aliàs) pop-
portuna. Neq; n. hac ſolũ in re, ve-
ſtra fuit mihi opera vtilis: ne id q-
dẽ quicq d ẽ, qđ Dei immortalis be-
nignitate ſortitus ſum humanę, vel
facultatis, vel honeſtatis, ſine adiu-
mento veſtro, ſine ſtudio mihi vſ-
quã cõtigiſſet. Qđ ãũt vos ſtellige-
H re velim viri pſtantiſſimi, quorum
ſplendorẽ, ac gloriã Deus q̃ longiſ-
ſime proroget: decimus Platonis li
ber huic cuiuſli, quã tractamus diſci-
plinę, nihil admodũ cõferat. Quid
Poeticæ primordia ad hanc ipſam
poſſint cõducere, quibus neq; finis
vllus conſtat, neq; per ipſa verã adi
piſcimur ſciam? idq; iã alibi, & hic
lucidius explicatũ eſt. Mox paulo
ille ſuaſorias inductiões, ac rõnes io
cis quibuſdã probabilibus deprom
ptas ſubdidit, q bus animã immor-
talẽ eẽ probaret. Et inſert deinde fa
bulã, quę deſignata eorũ animis lo
I ca deſcribat, quorũ in guſtus, ac ta-
ctus, reliquorũq; ſenſuũ illecebris,
dũ viuerent, ſpectabilis fuit cõtine-
tia. Rurſum vbi voluptuariorum, K
vbi flagitioſorũ animę, vbi fraudes,
vbi ſcelera pereant. Enimuero iam
nos antea ſæpius prędiximus, iſuſ-
modi fabulas nõ eẽ ꝓlicuius momẽ
ti. His. n. quæcunq; videnẽ virtutes
cõparari, aut verę virtutes nõ ſunt,
aut ſi virtutes dici debẽt, virtutis ip-
ſius nomen equidẽ cõſe oportebit. Adde ẽt, ꝙ hmõi figmẽta q̃ma
xime à cõi rõne abſunt: qđ iam ſa-
tis à nobis dictũ eſſe arbitror, quo
loco de toto imitandi genere dixi-
mus. Etenim Platonem videri eã
fictam, fabuloſamq; rõnẽ ingerere,
quæ tñ nihil ad humanã pertinẽt L
neceſſaria ſit: neq; vero ita vtilis, vt
facilius ad virtutem mortalibus iter
aperiat. Quippe ꝙ hoſtes nõ paucos
cognoſcimus, qui ſuis ipſi legibus,
atq; moribus freti experres planẽ,
& rude: iſtarũ fictionum, nihil vi
tute, nihil vitæ inſtituto profeſſori
bus taliũ hiſtoriarum cõceſſerint.
Sunt tandẽ hoc in genere (fateor)
veteres illi inter ſe cõflictati: ſed in
eo ẽt amẽ (nec mirũ) & perplexo
Plato verſatus ẽ. At vero, neq; pri o
Reipub. libro rẽ, niſi localib° argu-
mẽtis agit haud vnquã, niſi vbi for
te accidẽt rõnibus demfaciuis vſus: M
& idẽ ipſe facit et I ſcdi libri ꝑſicõe,
q̃ de re nihil eorũ, priſus attigimus.

Paraphraſis in libros de Republica Platonis finis.